RERUM SCOTICARUM HISTORIA,

AUCTORE
GEORGIO BUCHANANO
SCOTO.

AD
IACOBUM VI. SCOTORUM REGEM.

Accessit DE IURE REGNI *apud Scotos Dialogus,*
eodem GEORGIO BUCHANANO *auctore.*

CIƆ. IƆ. XXCIII.
Ad exemplar Alexandri Arbuthneti
editum
EDIMBURGI.

GEORGIVS BVCHANANVS IACOBO VI. SCOTORVM REGI S. P. D.

VM post viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam redissem, nihil prius habui, quam vt schedas meas malignitate superiorum temporum disiectas, & multis modis male habitas recolligerem: partim enim nimio amicorum erga me studio, dum immaturam adhuc editionem præcipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum censorum personam induissent, multa pro cuiusque libidine plerunque immutata, nonnulla fœde corrupta comperio. His ego cum incommodis mederi conarer, subitæ amicorum preces omnes meas rationes conturbarunt. Omnes enim, velut conspiratione facta, hortabantur, vt ab leuioris operis libellis, qui magis aures oblectarent, quam animũ erudirent, me ad historiam nostræ gentis conscribendam conferrem. Id enim & ætate, & ciuium de me expectatione dignum esse: neque aliud esse argumentum aut vberius ad laudem, aut firmius ad memoriæ conseruandam diuturnitatem. Cæteras autem rationes vt omittam, cum Britannia nostra vna sit totius orbis insula celeberrima, eiusque historia res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omnis æui cursu reperies, qui rem tantam suscipere sit ausus, aut susceptam sustinere potuerit. Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod meam sic operam tibi nec indebitam, nec ingratam fore existimares. Absurdum enim, ac pudendum videbatur, te, qui in ista ætatula omnium prope nationum res gestas perlegeris, plurimas memoriter teneas, domi quodam modo peregrinari. Præterea cum partes ingenij tui excolendas mihi commissas per valetudinem incurabilem obire non possem, proximum existimaui, id genus scriptionis esse, quæ ad animum comparata est, quo hanc cessationis culpam, quoad possem, delerem, statui fidos ex historia monitores ad te mittere, quorum consilio in deliberationibus vti, & in re gerenda imitari virtutem queas. Sunt enim inter maiores tuos in omni laudis genere viri præstantes, & quorum nullam vnquam posteritatem pigebit. Et vt cæteros omittam, neminem in vllis rerum reperias monumentis, quem cum Dauide nostro conferas. Quod si illi non modo miserrimis, sed etiam flagitiosissimis temporibus diuina benignitas est elargita, (vt ait vates Regius) vt matribus tu quoque mensura fias voti, quoties bene precantur liberis, iure poterimus sperare, hanc potestatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, posse interim etiam sufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res humanæ consecutæ decretum certum suum finem sint habituræ.

Edimburgi IIII. Calend. Septemb.

REGUM SCOTIAE CATALOGUS.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER PRIMVS.

VM res gestas maiorum nostrorum à fabularum vanitate liberare, & ab obliuionis iniuria vendicare statuissem, non ab re mihi facturus videbar, si à primordio vsque repeterem (quantum in tanto interuallo temporum, & literarũ primùm egestate, deinde calamitate fieri posset) qui regionum situs, quod soli, cælique sit ingenium, quæ vetusta nomina, & mores, qui primi cultores fuerint insularum, quæ veteribus Britanniæ vocantur, quæque inter Hispanias, & Germaniam magno terrarum spatio Galliæ prætenduntur, earum reliquas magnitudine duæ longè præcellunt Albium, & Hibernia. De his primùm dicam: deinde, vt commodum erit, cæterarum situm, & nomina explicabo.

Prima magnitudine est Albiũ, quæ nunc sola nomen Britanniæ retinet, quod antea omnibus erat commune. De eius longitudine, ac latitudine cæteri ferè scriptores cum Cæsare consentiunt: esse videlicet longam à septentrionibus in meridiem octinginta millia porrectam: qua verò latissima est (vt quidam sentiunt) qua Galliam spectat, aut (vt alijs visum est) à Meneuiæ angulo ad Iari fluminis ostiũ ferè ducenta millia patere: inde paulatim in angustum cogitur, donec ad Scotiæ limitem sit peruentum. Romani, quibus vlteriora nondum satis erant nota, totam insulã triquetram crediderunt. Verùm paulatim vlterius progressi cognouerunt vltra vallum Adriani eam se latius sensim diffundere, & ad orientem æstiuum procurrere. Hæc in summa de eius magnitudine dicta sint. Cælum gallico temperatius, vt ait Cæsar: verum vtroque mitius est Hibernicum. Aër raro serenus, sed caligine densa plærumque obscurus, ac hieme satis miti magis pluuius, quàm niuosus. Terra benignè fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcũdissima. Qui partes insulæ extremas, ac magis frigore infestas habitant, auenaceo pane vtuntur, vinum è frugibus corruptis conficiunt: plærique serum lactis excoquunt, ac in dolijs complures menses defodiunt: isque multis potus non solum salubriter, sed etiã iucundè bibitur. De nomine Britanniæ nulla inter veteres controuersia fuit, nisi quòd Græci Brettanian, Latini Britanniã eam nominabant. Cæteræ gentes aut hos, aut illos pro suo quisque arbitrio imitabantur. Nuper emerserunt homines non tam veritatis cupidi, quàm contentionis, qui ex hominum clarissimorum suggillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, vt non in magna eruditionis opinione vulgo essent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent: & quanquam de re non admodum magna lis esset, tamen quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris, & focis, omnique totius gentis vetere gloria sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, vt ipsi volunt, nomina diuersos habent assertores Prudania, Prytaneia, & Britannia. Pro Prudania totis ingenij viribus Luddus: pro Prytaneia Thomas AEliotus eques Britannus, sed modestis studijs

contendit: Britanniã cæteræ fere gentes retinere conantur. Pro Prudania vtitur Luddus fragmenti cuiusdã veteris ea auctoritate, quam situs, & caries & temporis longinquitas pene sacrosanctam facit. Eam tametsi per se firmam, tamen & Etymologia, & Bardorũ carminibus, & patrij sermonis consuetudine, & vetustatis veneranda quadam rubigine confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo causæ columen, & firmamentum est positum, ante omnia interrogo vnde? quando? aut quo patre natum prodijt? aut quid tandem ait, quod pro causa faciat? De loco, de tempore, de auctore forsitan inquies: Hæc omnia, quòd incerta sunt vetustatem eius probant. Præclara sanè probatio. Ex ignorantia, ignobilitate, & obscuritate certitudo, fides, & auctoritas testimoniorum pendet: & quod ad rem controuersam explicandam assumitur plus habet obscuritatis, plus infirmitatis, quàm causa ad quam probandam affertur. Quis testimonium hîc dicit? nescio. Quid pro testimonio dicit? ne id quidem scio. Illud autem audiui in illo fragmento Prudaniam nominari. Quid ista Prudania? mons he an fluuius? vicus, an oppidum? vir, an mulier est? nescio: sed Britanniam hoc nomine significari puto. Age verò Prudania Britanniam significet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud scire velim, verúmne nomen insulæ Prudaniam esse affirmet: an eorum inscitiam coarguat, qui falsum hoc nomen insulæ tribuunt? Ne hoc quidem scio: sed sonum Britannicũ hîc quidem agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis Etymologia se ostendit. Est enim Prudania, quasi Prudcania, hoc est excellens pulchritudo: à Pryd, quod est forma, & Cam, quod est candidum, emollita paulum asperitate vocis. At ista ratione non Prudaniam, sed Prudamiam factam oportuit: quam vocem in patrio sermone Prudam Bardi pronũtiant. Omitto hic quàm sit leuis, fallax, & plærunq; ridicula tota hæc originis vocum quærendi ratio. Omitto M. Varronem, aliosque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere sæpenumero ridentur. Totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantùm affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros è canibus & brutis esse factos, quàm tu Prudaniam è Prudcamia coaluisse persuadebis. Isto enim modo quidlibet è quolibet licebit effingere. Sed quàm parum sit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui istis præsidijs parum confisus accersit in auxiliũ Bardos, sanè peruetustum genus hominum, sed quos veteres nihil scripsisse asseuerent. Sed de eis alias nobis plura erit dicendum. Ad vltimum Luddi perfugiũ veniamus. CAESAR (ait) qui primus Romanorum huius insulæ nomen latinis literis commendauit, eam Britanniam appellauit, quem omnes ferè latini scriptores secuti, idem nomen haud mutauere. Hîc ab illustri mendacio Luddo visũ est ordiri, quòd videlicet Cæsar primus Latinorum Britanniam nominauit. Nam ante Cæsarem natum Britanniæ Lucretius meminit, Aristoteles longè prius apud Græcos, & non multo post Cæsarem Propertius, cùm ait, *Cogor & in tabula pictos ediscere mundos*, indicat sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te ipsum rogo, credisne Cæsarem illum in omni liberali disciplina eruditũ descriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legisse? aut cum reliquus orbis describeretur, Britanniam insulã vnam totius orbis maximam, iam tum latinis & graijs monumentis tam illustrem in tabulis illis omissam fuisse? credisne illum, qui de rebus Britannicis tam diligenter sibi inquirendum putauit, qui homines eam regionem & tum, & iam olim habitarent: quæ stirpium, quæ animantium genera in ea nascerentur, quibus legibus & moribus viueretur: eum, inquam, credis cùm de his tam fuisset solicitus, in vniuersæ regionis nomine tam fuisse negligentem? aut qui tanta fide, & diligentia sua Gallorum vrbibus nomina reddidit, Britannos antiqua sua gloria fuisse fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maximè parte se Luddus iactat) cur nomẽ Prudaniæ existimet, nihil video: nisi fortè è putris chartæ situ etiam verba senectutem contraxerint. Hæc satis ad Luddum in præsentia, qui testibus domo productis, suisque insomnijs aduersus omnium, qui vsquam sunt, aut fuerunt doctorum hominum consensum certandum sibi putauit. Cum AElioto minus erit negotij. Is non modò coniecturis verisimilibus, sed non obscuris etiam auctoribus inductus credit aliquando eam regionẽ Prytaneiam fuisse appellatã. Non enim incomode existimauit insulam omnium rerũ, quæ ad vitam instruendam vel ornandam sunt

necessariæ,

necessariæ, copia redundantem sic dici posse. Hîc si causas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ tanto Britanniæ fertiliores, quanto terrarum spatio sunt minores. Præterea apud auctores, quorum testimonio nomen Prytaneia confirmatur facilè apparet scripturam esse viriatam. In Stephano quidem summa inconstantia est. In voce ALBION, inquit, eam esse insulam Brettanicam secutus, vt ipse ait, Martianum. In vocibus Iuuernia, & Iuuerna Prætanica scribitur. Alibi inquit esse in Oceano insulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur. Sed Martianum, & Ptolemæum in ijs vocibus P, literam primam facere. Quos locos si quis conferat, comperiet procul dubio scripturam esse corruptam: Ste-
10 phanumque ipsum sentire Brettaniam per B primam, & duo TT scribi debere. Hæc AElиotus cùm opinor non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad ostentationem eruditionis vndiq; conuerrunt, admonuisse quantum satis est contentus, suum lectori iudicium relinquit. Luddus verò, vt hic ingenium noscas, è tribus nominibus insulæ maximæ id maximè probauit, quòd paucissimos habuit assertores nempe Prudaniam. Proximè Prytaneiam amplectitur. Britanniam verò, quod nomen iam per omnes nationes erat illustre, quod (vt ait Plinius) græcis, & latinis monumentis erat celebratum velut corruptum reijcit, & serò tandem, idq; à C. Iulio Cæsare ait corruptũ, quem falsò existimat (vti dictum est) nomen Britanniæ latinis literis commendasse primùm, cæterosq; secum in eundem errorem traxisse. Ego verò antiquitatem vocis huius BRITAN-
20 NIA multis, & quidem locupletissimis testibus probare possem, si res in controuersio esset: & à Cæsare non viriatam, sed per manus à maioribus, & quidem puram fuisse traditam, nisi quòd veteres geminum TT scribere soliti videntur. Hinc factum opinor, vt Lucretius istius nominis primam syllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T solet omitti Latinis, quod in voce Britto perpetuò retinetur. Græci qui Brettaniam scribunt, proximè ad patrij sermonis prolationem accedunt: quam & ipsi Britanni, & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores Brettas appellant omnes fœminas Britannicas, & Bretter Britannicè loqui, & promontorium Aquitaniæ vulgò Capbretton dicitur, & vtrique Scoti, hoc est Albienses, & Hibernenses sic loquuntur. Id tantùm interest, quòd qui Germanica dialecto gaudent, interdum transpositione lite-
30 rarum vtuntur, ac Berton pro Breton proferunt. Dionysius autem Afer in illo versu, Ὠκεανῷ κέχυται ψυχρὸς ῥόος ἔνθα Βρετανοί, In altero T, reijciendo vsus est licentia poëtica quemadmodũ idem in Σαμάται pro Σαρμάται, fecit. Hic tot nationum pene ab initijs vsque rerum consensus & inter se, & cum vetustissimis Græcorum, & Latinorũ pluris apud me erit, quàm omnia Luddi rhacomata è luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam seruata, & ad falsum testimoniũ aduersus antiquitatem dicendũ quamlibet impudentem habeant patronũ, tamen nondum egredi ausa. Proferat ille, si potest, qui ante Aristotelem scripserit Prudaniam. Id autem vt in omnia se vertat, nũquam efficiet: cùm certum sit post Aristotelem aliquot sæculis, Bardos nihil scripto commisisse. Facessat illa gloriosa dicam, an stolida iactatio antiquitatis, cuius nullum argumentum,
40 nullum vestigium, imò ne vestigij fragmentum reperiri potest. Inter has variarum opinionum discordias, diuersasq; loquendi consuetudines Luddus putat consultissimum, vetustatem, & patrium loquendi morem velut Cynosuram quandam semper spectare, atque inde omnis sermonis cursum dirigere. Ab eo ego non magnopere dissentirem: siquidem quod in veteri consuetudine positum est, & ideo certum existimatur, id semper teneri posset. Sed pluribus de causis id fieri non posse animaduerto. Primùm, quod in omni sermone vetustissima inueniri sit difficillimum: tutiusque sit hîc sequi doctiorum consuetudinem, quàm retrò semper origines, velut Nili fontes vano & ridiculo labore perquirere: præsertim cùm vocabulorũ initia non à sapientiorum iudicio pendeant, sed à vulgi maximè rudis, & inculti arbitrio cuius consilium anxiè inquirere,
50 superuacaneæ cuiusdam est diligentiæ, & vbi inuenetis, non magnum feceris operæ precium. Nam vt in reliquarum omnium rerum generatione quæ sponte naturæ proueniunt, aut ab hominibus ad vsus vitæ excogitantur, primi fœtus quodam modo imperfectiores, & non solùm ad vsus commodi, sed aspectu minus iucundi exeunt.

Cultu deinde mansuescunt, & tractando paulatim leuigantur. Eadem certè est in sermone ratio, qui primum ab hominibus crassis, & rudibus editus asper plærũque, & insuauis, & impolitus est exortus, mox tractando sensim genitalem horrorem exuit, & mansuetius, & iucundius ad aures accidebat, & multò facilius in animos hominum influebat. Itaq; in hac parte, vt si qua alia, consuetudini politiorum hominum aliquid indulgendũ censeo: & voluptatem minimè illam illiberalem, & inhumanam, quatenus moribus est innoxia, minimè abominandam. Quòd si quis ita Musis iratus est natus, vt Catonis & Ennij sermonem potius amet, quàm Ciceronis & Terentij, & inuentis frugibus glandibus tamen vesci malit, iubeamus miserum esse libenter, quatenus id facit. Sed hæc nostra disputatio non est de puritate, & elegantia sermonis latini. Ad hanc enim nihil interest quo sono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eò tendit, vt Latini Britannicum, non Britanni Latinum sonum discant. Quod ad me attinet malim ignorare veterem illam, & anilem priscorum Britannorum balbutiem, quàm dediscere quodcunq; hoc est sermonis latini, quod magno cũ labore puer didici. Neque aliud est cur minus molestè feram priscam Scotorum linguam paulatim intermori, quàm quòd libenter sentiam barbaros illos sonos paulatim euanescere, & in illorum locũ Latinarum vocum amœnitatem succedere. Quòd si in hac transmigratione in alienam linguam necesse est alteros alteris cõcedere, nos à rusticitate & barbaria ad cultum & humanitatem transeamus: & quod nascendi infelicitate nobis euenit, volũtate & iudicio exuamus. Aut si quid opera & industria possimus, id omne eò conferamus vt linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquã publicas recepit, pro viribus expoliamus, et si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs, & squalor, quoad fieri possit extergeamus. Quid? quod hæc nimis anxia diligentia in nominibus peregrinis pręsertim in alienam linguam transferendis nec seruari potest, nec si posset, expedit. Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possũt? Quæ natio præter Germanos W literam proferre potest? Quis latinis literis eum sonum reddet, quem Hispani, Brittones, & Scotorũ pars in literis D.G.P.T.X.& Z. efferunt? Ob hanc opinor soni absurditatem Plinius enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat latiali sermone dictu facilia. Alia vocat ignobilia, & barbaræ appellationis: alia citra fastidium nominari posse negat. Quid hîc rogo faceret Luddus, si ei latinè sit scribenda historia Britannica? Ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine opinor non haberet. Nam cùm tam anxiè se torquet, quomodo Luddum scribat, Lhuydumne, an Lludum, an verò Luddum, quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore latiali efferri, nec ab auribus latinis sine fastidio audiri potest. Si verum sonum retineat, non Latinam sed semibarbaram faciet orationem. Sin ad genuinum latini sermonis sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiose peccabit, quàm Cæsar in verbo Britannus fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus? vt hominem & molestum & morosum placemus? Prudamiam dicemus, potius quàm Britanniam? Hoc nec Luddus tam seuerus aliorum censor exiget? Permittet enim vt è Prudam Prudaniam declinemus. Quòd si quis Britanniam, aut Brettaniam ausit dicere, quid aliud quàm sacrosanctæ vetustatis violatæ, & sermonis antiqui, sincerique contaminati, & è robusto illo & masculo sono in muliebrem mollitiem fracti reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetusti squalore mutare nobis fas erit? aut si non mutare, saltem malè tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paulatim ita inflectere, vt saltem vox hominem sonet? & quod maiores nostri in Morinis, & Moremarusa, & Armoricis fecisse videmus: vt si has voces donare ciuitate latina non possimus, certè in eis amictum, & incessum latinum imitemur? Sed per Luddum, vt video, non licet. Ad augustam illam nos reuocat Prudanorum vetustatem: & à Bardis, & Senecionibus vetat vsquam diuertere. At vetustissimos Græcorum, & Latinorum nunquam hæc religio tenuit. Neque postquam sermonis antiqui rigor se remittere cœpit, quisquam fuit, qui famul, & volup retinere maluerit, quàm quæ in eorum locũ successerunt recipere, & in transferendis è græco latinis, aut è latino græcis summa libertas fuit. Quis vnquam latinis vitio vertit quòd

quòd Polydeucen in Pollucem, quòd Heraclea in Herculem, quòd Asclepion in AEsculapium verterint? aut Græcis, quòd pro Catulo Catlū, pro Remo Romū dixerint? Quid in Barbaris ad se transferendis? num Græci dubitarunt AL, Punicū in vltimis dictionum syllabis in AS conuertere? num si quis Annibas, pro Annibal dixit, omnem historiæ maiestatem proculcauit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ maculam vllam inussit? Videte quantum veterū Saxonum, & Danorū, qui posterius immigrarunt in Britanniam humanitatis & cultus studiū ab hac Luddi immanitate & squaloris affectatione dissidet. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cùm venissent ad homines barbaros, & balbutiẽtes, non solùm eorū stribligine se passi non sunt infici, sed gustata semel Græci, & Latini 10 sermonis suauitate multum ex eo, quem ipsi inuexerant horrore, absterserunt: quædam vocabula asperiora leuigarunt ita, vt sine vlla aurium offensione tolerari possint, qualia sunt Oxonia, & Roffa, pro Oxonfordia, & Raufchestria, & plæraque alia ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipse quidem in hoc genere parum sibi permittit, qui in vno Britanniæ nomine cùm tam duræ seueritatis est exactor, in tot alijs sibi tantam assumit licentiam. Nunc contra veterem omnium gentium consuetudinem pro nouo, obscuro, & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne regium illud nomen Luddi è Cimbrorum prosapia ductum, & velut palladium in hunc vsque diem seruatum, in obliuionem veniret. Idne fieret, Luddus aduersus multitudinis consensum, temporis vetustatem, atq; adeo ipsam veritatem sibi certamen instituit. Est & in vocabulo BRITAN-20 NIA illa adhuc obseruatio, quod apud exteros scriptores id insulæ totius est nomen. Brittones autem & Angli qui res Britannicas literis mandarunt nunc cum exteris consentiunt: nunc tantùm Britanniæ nomine censent eam insulæ partem quæ prouincia Romana fuit: idque variè, prout belli euentus limites mutauit, interim enim Adriani, interim Seueri vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc transmarinos appellabant. Beda libri primi initio sic scribit, "ITAQVE petentes Britanniam Picti habitare per septentrionales insulæ partes cœperunt. Nam austrina Brittones occupauerant. Idem ca. XXXIIII. Aidanus Rex Scotorū qui Britanniam habitant. & Lib. IIII. Cap. IIII. dum reditū Colmani ex Anglia in Scotiam scribit, ait, Interea Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam. Et alibi, Exinde 30 cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam. Item, occisus est Osualdus iuxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam à mari vsq; ad mare præcinxerant Britanniam. Eadem loquendi forma est apud eūdem Lib. II Cap. IX." Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cùm scribit legionem Romanam, quæ Scoto dat fræna truci prætentam fuisse Britannis, hoc est oppositam Scotis, vt eorum furorem à Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia ac Scotiæ limite. Frequentissimè hoc genere sermonis vtitur Gulielmus Malmesburiensis, & Galfridus Monumetensis non obscuri inter britannicarum rerum scriptores, apud quos facilè cuiuis erit animaduertere Britanniæ vocabulo nominari, quod intra Seueri vallum tantùm continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum 40 est, vt neminem latere possit: tamen magnos apud ætatis proximæ scriptores peperit errores, qui Aluredum, & Athelstanum, aliosq; nonnullos Saxonum Reges totius insulæ aliquando potitos scriptū reliquerunt, cùm tamen Seueri vallum nunquam transcenderint. Nam cùm legerent eos totius Britanniæ tenuisse imperiū totam insulam ab eis possessam existimabant. Nec dissimilis interim obseruatio est in horum nominum vsu (Britannus,) & (Britto.) Veteres enim omnes totam insulam Græci, & Latini scriptores Britanniam, incolas autem eius omnes sine discrimine Britannos vocabant. Primus quod sciam Romanorum Brittones nominauit Martialis in illo versu, QVAM *veteres bracchæ Brittonis pauperis.* Brittones ferè vulgus appellat peninsulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipsam Britanniam, & incolas Britannos Gregorius Turonensis sem-50 per vocet. Romani suos prouinciales constanter Britannos dicunt: quanquam ipsi prouinciales sese Brittones appellari gaudeant. Vtriusque vero nominis vna radix, & origo est, Britannia. Et sicut vtrunque nomen ab vno fonte promanat, ita res eadem prorsus vtroque indicatur. Id autem maximè perspicuè ostendit Ausonij poëtæ carmen.

Siluius ille bonus, qui carmina nostra lacessit:
Nostra magis meruit disticha Britto bonus.
Siluius hic bonus est. Quis Siluius? Iste Britannus.
Aut Britto hic non est Siluius, aut malus est.
Siluius esse bonus Britto, ferturque Britannus.
Quis credat ciuem degenerasse bonum?
Nemo bonus Britto est: si simplex Siluius esse
Incipiat, simplex desinet esse bonus.
Siluius hic bonus est: sed Britto est Siluius idem.
Simplicior res est, dicere Britto malus.
Silui Britto bonus, quamuis homo non bonus esse
Ferris, nec se quit iungere Britto & homo.

Qui Britannos Gallorũ colonos esse contendunt, hi Herculem è Celto puella Gallica Britannum filium genuisse produnt: à quo gentem Britannam propagatam. Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Gessoriacis collocat. Qui è Græcis hæc confirment non desunt Grammatici, Soujdas, & qui Etymologicon magnũ scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur C. Iulius Cæsar, & C. Cornelius Tacitus, alijque scriptores latini non indocti: non ita celebres tamen. Itẽ sacra, sermo, instituta, gentiumq; quarundam ad mare Gallicum habitantium mores id confirmant, e quibus mihi Britanni transmigrationibus exhausti, Morini paulatim consumpti videntur. Morinus quidem à More (id vetere Gallorum lingua mare significat) suam mihi originem testari videtur. Venta Belgarũ, & ab Icio dictum Icenum etiam in alienũ solum se cũ cognominis loco patriam vocem extulisse fit verisimile: atque in ipso statim aditu occurrentes Britannos, velut progeniem agnoscentes, domũ suam tanquam in hospitium deducere velle. Morinus enim Gallis veteribus marinum, & Moremarusa mare mortuum significat: quanquam hæc postrema duo nomina Gorropius, dum suos Aduaticos nimis ambitiose vult excolere, pene nobis surripuit. Nec Aremorici, aut Armorici se nostri generis negare possunt. Habemus enim maiores & propinquos penes nos obsides. Nam Ar vel Are vetus est præpositio linguæ Gallicæ, quod ad vel super indicat, quasi dicas ad mare, vel super mare, hoc est, maritimum. Moremarusa verò à More, hoc est mare, declinat vltima syllaba producta in morem participij græci. Aremorica quidẽ seu Armorica (qui statim auditum non agnouerit, is veterem linguam Gallicã prorsus ignorat) & ipsum quoque (maritimũ) significat, vel Strabone interprete, qui græcè pro eo nobis semper reddit Apoceanitas. Cæsar de Armoricis hæc Lib. v. Magnas Gallorũ copias earum ciuitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnãdi sui causa conuenisse. & Lib. vii. Vniuersis ciuitatibus, quæ Oceanũ attingunt, quæq; eorum consuetudine Armoricæ appellantur. & Lib. iix. Cæteræq; ciuitates positæ in vltimis Galliæ finibus, Oceanoque coniunctæ, quæ Armoricæ appellantur. Cæsar quoties harum ciuitatum meminit, semper adijcere solet QVAE APPELLANTVR: sed ita adijcere, vt non nomen proprium esse intelligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen, sed nec apud quenquam alium idoneum scriptorem id ciuitatis nomen fuisse reperitur, cum tamen latissime in illa ora vox illa vagaretur, ab Hispania videlicet ad Rhenum: interque tot scriptores vnum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse. Omnem nanque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. Sed hæc in præsentia. Nam plura nobis de sermone Gallico disputandum erit.

Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse Albion: aut vt Aristoteles, vel potius Theophrastus in libro, qui De Mundo inscribitur, recenset Albium. Sed hoc nomen magis è libris eruitur, quàm in cõmuni sermone vsurpatur, nisi præsertim apud Scotos, qui se Albinich, suam regionẽ Albin adhuc vocant. Multi nomen inditũ inde putant, quod appellentibus e Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi verò absurdum imprimis videtur Britannici nominis originẽ è latino sermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomẽ inditum putent, quem aliquando Britanniæ fuisse Regem comminiscuntur: audaci prorsus mendacio

& nullo

& nullo penitus antiquitatis testimonio nixi. Super hoc tamen tam inualido cognati nominis fundamento, regnum extruere eos non puduit. Nullam enim aliam huius cōmenti ex historijs occasionē datam video. Meminerunt enim Albionis, & Bergionis è Græcis quidē Diodorus Siculus, & Strabo: è Latinis Cato, Hyginus, & Mela: è quibus id ferè colligi potest Albionem, & Bergiona Neptuni filios Ligures ex agro Albicorū itinera, quæ in Italiam ferrent, latrocinijs infesta habuisse. Hi cùm Herculē ex Hispania Gerione victo redeuntem præda exuere tentassent, tam atroci prælio eum exceperunt, vt pene desperatis rebus Iouis auxilium implorare sit coactus: eum, vt filio laboranti opem ferret, Imbrem lapideum cælo demisisse. Eius pugnæ indicium ad posteros mansisse campum lapideum. Neque ego tamen abnuerim ab albo & insulam, & latronem nomen accepisse. Verùm album contendo plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, apudq; eos non modò coloris, sed altitudinis nomē fuisse? Et Festus quidem Pompeius quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari asserit, indeque Alpibus nomen inditum, quòd perpetuis niuibus albescant. Ego quidē (vt de altero assentior) Album, & Alpum pro eodē à veteribus fuisse dicta, non Festi solum, sed etiā Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine, quàm à candore nominatas arbitror. Primum quòd cum Alba multarū sit in Italia, Gallia, Hispania vrbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles sint sitæ. Deinde quòd Strabo absque discrimine hæc nomina Alba, Alpa, Alpia, Albionia, Albici in significatione altitudinis velut ab eadem radice declinata agnoscat: ideoque has voces vsurpari maximè ostendat, vbi Alpes se attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albingaunum, & Albium Intimelium. In Iapodibus autē iugum est editissimum, vbi Alpes desinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata possunt videri. In Italia quidem Albula fluuius ex Ethruriæ, Albulæ aquæ è Tiburtinis mōtibus effusæ: in Gallia Narbonēsi Albici populi montani: in Germania Albis fluuius in Boëmorū montibus natus: in Asia Albanus fluuius è Caucaso defluit: & Albani populi, velut eisdem montibus infusi. Ex his opinor non abhorret à vero Album non vnius sed multarum gentium fuisse vocabulum, cumque omnibus quos nominaui locis altitudo perpetuò, & immutabiliter albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque coniecturam & ipsa Gigantum Ligurum nomina Albion, & Bergion vtrunque, vt opinor, à proceritate corporis impositum: ac de Albo iam quid veteres senserint diximus. Germanis verò Berg pro alto dici notius est, quàm vt pluribus indicandum sit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinij libro tertio, quem ita legendū contendo: Vnde Bergomates Cato dixit ortos, etiam nomine prodentes se altius, quàm felicius sitos. Albion igitur, & Bergion homines, vt videtur, cæteris vicinis corporū proceritate præstātes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes: quos Hercules cum illàc iter haberet armis compescuit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum, qui tum erat gallicarum status. Nec verisimile britannicum multo fuisse tranquilliorem: qua in terra regnum maximū magnus ille Albion reliquit, vt domi latrocinaretur. Nos verò etsi non multū ab eorum opinione discedimus, qui Albionem ab Albo dictam fuisse scripserūt, ita non colorem, sed altitudinem montiū occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto nonnihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari nauigatur. Nam cùm alterum litus totum in montes consurgere viderent, alterum depressum, & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt: huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quòd nomen istud insulæ ab albo ductum, siue Albion, siue Albium sit, adhuc in Scotia, velut natali solo pertinaciter hæret: neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarúmque rerum vicissitudines vnquam extirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima videntur, tamen si quis afferet meliora facilè in eius sententiam transibimus. Hactenus de vetustis insulæ nominibus. proximum esse videtur, vt

terrarum situm exequamur. Ac Angli quidem domestici scriptores satis disertè, atque explicatè singulas regiones tradiderunt. Hector autem Boëthius in Scotię descriptione quædam parum verè prodidit, & alios in errorem induxit, dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus eorum sententiam temerè vulgauit: nos, quæ comperta erunt nobis leuiter, & perfunctoriè attingemus: quæ aut obscurè, aut minus verè prodita videbuntur, quoad poterimus corrigemus. Angliam commodissimè, quod ad nostrum institutum spectat, diuidunt quatuor flumina, duo in mare Hibernicum decurrentia Deua, & Sabrina: totidem in mare Germanicū Tamesis, & Humber. Inter Deuam, & Sabrinam triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam, & Tamesim totum illud latus Anglię, quod Galliam spectat: inter Tamesim, & Humbrum interiectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarū ab Humbro, & Deua ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia ab Anglis primùm Tueda fluuio, Zeuiota monte altissimo, & qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca, & Soluæo fluminibus. Citra hos limites à mari Scotico ad Hibernicum regiones hoc ordine iacent. Marcia in qua Beruicum oppidum nunc Angli tenent, sinistrum Tuedæ latus attingit: ad orientem Forthę æstuario, ad meridiem Anglia clauditur. Ad occidentem ad vtrunque Tuedæ latus est Teuiotia, à Teuioto amne nomen adepta, Zeuiota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ Lidalia, Euia, & Escia à tribus fluminibus cognati nominis Lidalo, Euo, & Esca nominatæ. Vltima Annandia, & ipsa ab Annando amne prope mediam diuidente appellata, secundum Soluæum in mare Hibernicum decurrit. Iam vt rursus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Cocburni saltus, & Lamyrij montes eam à Marcia separant. Contingit deinde paulùm ad occasum inflexa Lauderiam, & Tuediam: alteram à Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante. Tuediam ad meridiem, & occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana à Lotho Pictorum Rege nominata. Ab oriente æstiuo finitur Fortha, siue mari Scotico. Vallem Glottianam spectat ab occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariarum ad vsum vitæ copia cæteras longè pręcellit. Quinque amnibus irrigatur, Tina, vtroque Esca, (qui antequam in mare cadant in vnum alueum coëunt) Letha, & Almone. Hi partim è Lamyrijs, partim Pictlandicis montibus in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgò Hadintonam, Dalkethum, Edimburgum, Letham, Limnuchum. Magis ad occidentem iacet Glottiana, vtranque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas diuiditur. In superiore præfectura collis est non admodum editus, è quo in tria diuersa maria flumina effunduntur, Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledoniū Glotta. In ea vrbes insigniores sunt Lanarcū, & Glascua. Hanc ab occidente hiberno Coïla contingit. Vltra Coïlam est Gallouidia. Ea separatur à Nithia Cludano amne, tota ferè in meridiem vergens, ac ab litore eius reliquum illud Scotiæ latus tegitur. Vniuersa pecoris, quàm frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Vrum, Deuam, Kennum, Cream, & Lussum. Nusquam ferè in montes attollitur, sed collibus tantùm frequentibus intumescit. In conuallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, è quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus riui augentur, vnde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est Nonantum promontorium, sub quo in ostio Lussi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex aduerso influit ex æstuario Glottæ sinus vulgò lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara: quòd inter hos sinus terræ procurrit, incolæ Rinum, hoc est Gallouidiæ aciem appellant. Ab eisdem Nonantum Mula, hoc est rostrum, siue rictus nominatur. Tota autem regio Gallouidia (nam Galloud priscorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur. Infra Vidogaram à tergo Gallouidiæ leuiter declinat ad Glottæ æstuarium Caricta. Eam duo amnes intersecant Strinsiarus, & Greuanus: vterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes qua in modicos colles tumet pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestri-

terrestribus, maritimisq; copijs non modò sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam à Coïla separat, ortus ex eiusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coïla, quam à meridie Gallouidia claudit, ab ortu æstiuo Glottianam attingit: ab occasu Iruino fluuio à Cunigamia distinguitur: mediam Aëra amnis diuidit. Ad eum sita est Aëra emporium non ignobile. In vniuersum regio est feracior virorum fortium, quàm frugum, aut pecorum, rota quippe tenui & arenoso solo: quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi, & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad septentriones procurrit, & Glottam submouet, ac prope ad iusti amnis modum coërcet. Nomen regioni Danicū est, quod eorum
10 lingua Regis domicilium significat: quæ res indicio est, eam Danos aliquando tenuisse. Proximè ad orientalem eius plagam sita est Renfroana, ab oppidulo in quo conuentus eius celebrari solent, appellata: vulgò Baronia dicta. Mediam eam secant duo amnes, quibus vtrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad vtranque Glottæ ripam protensa, & ipsa in plures iurisdictiones ob magnitudinem diuisa. Amnes nobiliores fundit: à læua Auennum, & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item à dextra alterum Auennum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi dirimit. Hi duo fluuij communem amnium appellationem loco proprij nominis acceperunt: quemadmodum in Vallia diuersa dialecto is, quem Auonem vocant. Sterlinensem agrum à meridie separat à Lothiana Auennus, ab ortu æstuarium Forthæ, donec paulatim seipso minor ad
20 iustam fluminis magnitudinem redactus prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluuius vnus, qui memoratu sit dignus Carron: iuxta quem aliquot vetusta sunt monumenta. Ad læuam Carrontis duo terreni sunt tumuli hominum opera (vt res indicat) ædificati: vulgò Duni pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem ad duo ferè millia passuum est ædificium rotundum sine calce, sed saxis asperis ita conformatis, vt superioris lapidis pars in inferiorem se inserat: ita vt totum opus mutuo complexum, & saxorum pondere se sustineat, paulatim ab imo ad summum in arctum se colligens. Summa pars aperta est. Vulgus alium atque alium vsum, & auctorem eius ædificij pro suo quisque ingenio comminiscitur. Ego certè aliquando coniectura fui inductus, vt crederem templum Termini fuisse, quod (vt accepimus) rotundū & supernè
30 apertum ædificari solitum erat. Nonnihil etiam coniecturam nostram iuuare videbantur Duni pacis propinqui: quasi facta ibi pace, cuius monumentum hi colles essent, quòd illic terminum suæ ditionis Romani statuissent. Neq; alia res me ab hac opinione deduxisset, nisi rescissem ex hominibus fide dignis in insula quadam compluria esse ædificia: cætera quidem ædiculæ, cuius meminimus, similia, nisi quòd maiuscula, & laxiora essent. Duo item in Rossia simili forma sunt sacella. Ea res suspendere sententiam me coëgit, ac iudicare monumenta rerum gestarum hæc esse, ac potissimum trophæa, ac pæne extra orbem terrarum, vt tuta ab iniuria hostium essent, constituta. Sed certè siue hæc trophæa sunt, siue (quod quidam suspicantur) clarorum virorum sepulcra, fuisse credo monumenta ad æternitatem memoriæ perpetuandam consecrata, sed ab
40 hominibus indoctis, incultisque ad similitudinem illius ædiculæ, quæ est ad Carrontem constructa. A dextero Carrontis latere ager ferè cætera planus in collem paulùm prominet, medio ferè spatio inter Dunos pacis, & ædiculam: in eo ad ipsum anguli flexum modicæ vrbis vestigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum descriptio partim cultu rustico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas construendas lapidibus quadratis confusa est. Hunc locum disertè Beda Anglus Guidi vocat, atque in ipso valli Seueri angulo collocat. Multi præclari scriptores Romani eius valli meminerunt: multa vestigia extant, multi lapides inscripti eruuntur, quibus aut testimonia salutis per Tribunos, & Centuriones acceptæ, aut sepulcrorum inscriptiones continentur. Et cùm ab Adriani vallo (vt vtriusque vestigia indicant) raro minus centum milli-
50 bus passuum distat hoc vallum Seueri ab eo, quod antè Adrianus construxerat, aut magna inscitia fuit eorum, qui res Anglicas scripserunt, si Latinos qui hæc tradiderunt non intellexerunt: aut incuria, qui dilucidè tradita tam confusè reddiderunt. Vtrumcunq; sit autem, res mihi digna est visa si non reprehensione, saltem leui admonitione:

præsertim cùm ex monumentis iam dictis, & Bedæ Angli historia satis constet, ibi aliquando inter Brittones, & Scotos limitem fuisse. Qui verò hîc Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt quam diximus ædiculam Claudij Cæsaris fuisse templum: vanissimo in vtroque mendacio, cùm & Camelodunum colonia Romanorum vltra trecenta millia passuum ab eo loco absit, si Ptolemæo, & Antonini itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertissimè ostendit cum reliqua tota narratione, tum maximè quòd Romanos amissa Cameloduno in templũ Claudij Cæsaris confugisse salutis tuendæ causa scribit. Ædicula autem illa, siue templum Termini, siue alterius rei monumentum fuerit, sine foribus quarum nullum habet vestigium, & supernè ad iactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modò tegere, sed vix quidem continere potuerit. Quid? quòd quadragesimo ferè anno post Claudij Cæsaris expeditionem Iulius Agricola Romanorum primus in eas partes penetrauit? quod quinquagesimo post Agricolam anno Adrianus limitem prouinciæ inter Tinam, & Escam vallo ducto statuit? cuius adhuc multis in locis vestigia supersunt. Septimius autem Seuerus circa annum à Christo nato ducentesimum decimum Britanniam ingressus, vltra limitem ab Adriano factum centum millia passuum ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Auenni vallum duxit, cuius adhuc plurima, & perspicua remanent indicia. Accedit ad hæc, quòd in antiquis monumentis nusquam comperimus summam rei Picticæ non Cameloduni fuisse, sed Abrenethij & regiam & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreæ translata est. Quòd si quæratur, quid Romanos impulerit, vt coloniam illuc deducerent, & quomodo eam in agro tam sterili, & tum (vt res erant) siluestri, & inculto, & hostiũ ferocissimorum obnoxiam quotidianis iniurijs, aluerint, respondebunt opinor (nam non video quid aliud respondere possint) copijs maritimis eam fuisse sustentatam, quando aduerso Carronte tum naues ad vrbis vsq; portas appellere solerent. Id siquidem verũ fuit, necesse esset agros ad vtranq; ripam Forthæ iacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde steriles fuisse, quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæstio, quòd cùm vtrinq; circa Fortham loca aquæ marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallũ finirent, quàm superuacuo labore vlterius per multa millia passuum producerent? Vltra Sterlinensem agrum est Leuinia, à Renfroana præfectura Glotta, à Glascuensi Keluino amne diuisus, ab agro Sterlinensi montibus, à Taichia Fortha dirimitur: tandem in montem Grampiũ desinit, ad cuius radices per vallem cauam Lominius lacus se explicat, viginti quatuor millia passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas complectitur. Præter multitudinem aliorũ pisciũ habet & sui generis esu non insuaues: Pollacas vocant. Tandem erumpens meridiem versus Leuinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit: qui prope Britannodunũ arcem, & eodem nomine oppidũ in Glottam ingreditur. Leuiniæ partem extremã Grampij montis vltimi colles attollũt, sinu maris exiguo, quem Gerlochũ à breuitate appellant, intercisi. Vltra hunc est sinus multo amplior, quem Longũ vocant à Longo qui in eum cadit fluuio. Is limes est inter Leuiniam, & Coualiam. Ipsa Coualia, Argathelia, seu potius Ergahelia, & Cnapdalia multis sinubus angustis ex æstuario Glottæ infusis, in multas partes dirimũtur. Vnus inter cętera insignis lacus Finis vocatur, à Fino fluuio, quem recipit. Is vltra sexaginta millia passuum in longitudinem porrigitur. Est & in Cnapdalia lacus Auus, in quo est insula exigua, & arx munita. Ex eo fluuius Auus effunditur: qui vnus in illis regionibus in mare Deucaledoniũ exit. Vltra Cnapdaliam ad occidentem hibernũ excurrit Cantiera, hoc est regionis caput, Hiberniæ occurrens, à quo modico freto dirimitur, ipsa longior quàm latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ coniungitur, vt vix mille passus expleant, idque spatium nihil aliud quàm arena sit, adeo humilis, vt per eam nauiculis traductis nautæ plærunq; nauigandi compendiũ quærant. Hanc attingit Lorna Argatheliæ adiacens, & vsq; ad Abriam pertinens: regio plana, nec infœcunda. Qua Grampius mons humilior est, & magis peruius Braid Albin regio vocatur, hoc est quasi altissimam Scotiæ partem dicas, ac vbi maxima pars illa attollitur Drum Albin, id est Scotiæ dorsum vocatur, nec omnino sine causa.

Ex eo

Ex eo enim dorso flumina in vtrunque mare decurrunt, alia in septentrionem, alia in meridiem. Ex Ierno enim lacu Iernam fluuium in orientem hibernum fundit: qui in Taum illabitur ad tria millia passuum infra Perthū. Ab hoc fluuio cognomen accepit ad vtranque ripam affusa vetere Scotorū lingua Strathierna dicta. Strat enim regionem ad fluminum decursum iacentem appellare solent. Inter montes eius regionis, & Fortham porrigitur Taichia, à Taicho fluuio qui medium secat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes, ipsi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adiacens in Iernensi præfectura censentur. Verùm reliquum agri ad Fortham vsque ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Colrossianam, & Kinrossianam. Ab his, & 10 Ocellis montibus quicquid agri à lateribus Fortha, & Taus claudunt, in orientem angustè cuneatur ad mare. Ea vno nomine vocatur Fifa, omnibus rebus ad vsum vitæ necessarijs sibi sufficiēs: qua lacus Leuinus eam scindit, latissima: inde vtrinq; se colligens in angustum vsque ad Caraliam oppidum. Amnem vnum, qui memoratu sit dignus Leuinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur: è quibus maximè est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreæ, quod prisci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media ferè regione est Cuprum, quo reliqui Fifani ad ius accipiendum cōueniunt. Qua Ierniam contingit, est Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Ierna. Ipse autem Taus è lacu Tao, qui est in Braid Albin viginti quatuor millia longo erumpit, fluuiorum Scotiæ facilè maximus. Is se ad 20 Grampium montem inflectens, Atholiam attingit regionem fertilem in ipsis Grampij saltibus collocatam. Eius partem sub radicibus montis in planitiem explicatam Blaram vocant, quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam ad dexteram Tai ripam sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgò Duncaldem, hoc est tumulus corilis consitus. Corilus enim cum per inculta se latissimè funderet, & siluarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonij gens olim inter Britannorum clarissimas alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones, & Vecturiones diuidit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam sub 30 Atholia ad orientem spectans est Gorea frumentarijs campis nobilis. Et sub hac iterū inter Taum, & Escam porrecta Angusia, siue, vt prisci Scoti loquuntur, AEneia. Sunt qui Horestiam, aut iuxta dialectum Anglorū Forestiam dictam putent. In ea sunt vrbes Cuprum, & quod Boëthius patriæ suæ gratulans ambitiosè Deidonum vocat. Vetus enim nomen Taodunum fuisse reor, à Duno, id est colle ad Taum sito, sub cuius radicibus oppidū est extructū. Extra Taum ad XIIII. millia passuum tecto littore occurrit Abrenethea, alio nomine Abrinca. Deinde Rubrum promontorium satis longè conspicuum. Esca fluuius cognomento Australis mediam secat: alter Esca Septentrionalis eam à Mernia diuidit. Ea ex magna parte solo est campestri, & plano, donec vltra Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem occurrat Grampius paulatim se demit- 40 tens, & in mare subsidens. Vltra eam ad septentriones est Deuæ, vulgo Deæ fluminis ostium: & plus minus mille passus vlterius Dona. Ad alterū Abredonia est salmonum piscatu nobilis, ad alterum Episcopi sedes, & scholæ publicæ omnium ingenuarum artium studijs florentes. Hanc citeriorum inuenio vetustis monumentis Abredeam appellatam. Nunc vtrunque oppidum Abredonia Veteris & Nouæ cognominibus distinctum vocatur. Ab hac tam angusta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac sese paulatim dilatans ad sexaginta in longitudinem milia se protendit Badenacham vsque. Ea regio perpetuo dorso continetur, & in vtrunque mare flumina euergit. Badenachæ confinis est Abria, ad mare Deucaledonium modice prona, regio (vt inter Scotos) imprimis copiosa maritimis, & terrestribus commodis. Est enim & frumentis, & pascuis 50 imprimis felix, & præterea nemorum vmbris, & riuulorum fontiumque amœnitate iucunda. Piscium verò prouentu adeo fertilis, vt nulli prope Scotiæ regioni cedat. Nam præter fluuiatilium copiam quam tot riui sufficiunt, mare longo canali per planum solum infusum penetrat: ibiq; terræ paulo altiore margine coercitū se latius diffundit,

ac speciem stagni, aut verius lacus præbet: vnde Abriam, id est stationem, patrio sermone appellant. Idem quoque nomen regioni circum circa vicinæ dant. Qui Anglicè loquuntur vtranque, hoc est & sinū illum maris, & regionem perperam, & absurdè Lochabriam vocant. Hæ tres regiones Abria, Badenacha, & Marria latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur. Ad plagam septentrionalem proxima Marriæ est Buchania, Dona fluuio ab ea diuisa. Ea omnium Scotiæ regionum longissimè se in mare Germanicum exporrigit. Pascuis ouiumque prouentu admodum felix, cæterisq; commodis ad vitam necessarijs sibi sufficiens. Fluuij eius cum salmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus piscis non ingreditur. Est in eius littore spelunca, cuius natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim destillans statim in lapidum pyramidas vertitur, ac nisi opera hominum antrum subinde purgaretur, spatium vsq; ad fornicem breui compleretur. Lapis autem qui ita gignitur velut mediam naturam inter glaciem, & saxū obtinet: est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem vnquam consolidescit. Nos cùm Tolosæ essemus circiter annum salutis CIƆ.IƆ.XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis similem per omnia huic speluncā esse in proximo Pyrenæo. Vltra Buchaniam ad septentriones duæ sunt regiunculæ Boina, & Ainia, quæ vsque ad Spæam flumen pertinēt, qui separat eas à Morauia. Oritur autem Spæa à dorso Badenachæ, cuius meminimus: nec longè ab eius fonte lacus est, vnde erumpit Lutea, ac se in occiduum mare deuoluit. Ad ostium eius ferunt oppidum nobile fuisse, à fluuio Innerluteam nuncupatum. Certè siue terræ vicinæ spectes ingenium, siue nauigationis, & subuectionis maritimæ commoditatem, locus est admodū emporio aptus. Prisci quoq; Reges has opportunitates secuti aliquot sæculis ibi habitauerunt in Euonia arce, quam nunc multis falsò persuasum est esse Stephanodunum. Eius enim arcis rudera, & vestigiū adhuc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ inter Buchaniam, & mare occiduum interiectæ: sed cùm nihil habeant insigne, ac narratu admodum memorabile, non est quod in eis explicandis immoremur. Vltra Spæam vsque ad Nessum sequitur Morauia, olim (vt creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto eius laxitatem castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus, & pascuis fœcunda, amœnitate verò, & fructiferarum arborum prouentu totius regni facilè prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Nessum ad cognominem fluuium. Nessus à lacu Nesso longo viginti quatuor millia effluit. Aqua semper ferè tepida, nec vnquam ita frigida vt congelet. Quin & asperrima hieme fragmina glaciei in eum inuecta tepore aquarum breui soluūtur. Vltra Nessum lacum occidentem versus octo millia continentis terræ protenduntur. Tantillum sanè est, quod obstat, quo minus maria cocant, & quod reliquū est Scotiæ insulam reddant. Nam quod spatij ab ijs faucibus ad mare Deucaledonium interijcitur, ferè sinubus maris in terram irrumpentis est intercisum. Quod vltra Nessum, & fauces illas angustas est interiectum in quatuor prouincias solet diuidi, Nauerniam, seu vt vulgò Stranauerniam, à flumine Nauerno dictam. Vltra ostium Nessi, qua mari Germanico immergitur est Rossia, in mare promontorijs altioribus excurrens: quod & nomen ipsum indicat. Ros enim Scotis promontorium significat. Ea tota longior est, quàm latior. Nam à mari Germanico ad Deucaledonium porrigitur, qua in montes attollitur aspera, & inculta: qua se in campos explicat frugum fertilitate nulli prope Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas piscosis amnibus irriguas: lacus piscosos complures, sed maximū omnium Lubrum. A mari Deucaledonio littus paulatim se castigat, & in orientem æstiuum reflectit. Ab altero littore mare Germanicū inter rupium excelsarum scopulos iter sibi pandens interius in sinum se spatiosum explicat aduersus omnes tempestates portum salutiferum, ac certum perfugium. Est enim ingredientibus non difficilis aditus, intus verò aduersus omnes cæli, marisque iniurias tutissima statio quantumlibet magnis classibus. Proxima Rossiæ extremæ septentrionem versus est Nauernia, à Nauerno amne appellata: quam vulgò proprietatem sermonis patrij secuti Stranauerniā appellant. Eam à meridie Rossia claudit, ab occasu & septentrione mare Deucaledonium

nium eam alluit, ab oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interiecta est, vt omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cæli eas contingat. Nam ab occidente Stranauerniam, à meridie & oriente Rossiam, à septentrione Cathanesiam habet obiectam. Cultores magis ex natura regionis pascuo, quàm aruo dediti. Nihil in ea quod sciam singulare, nisi quòd montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & propè in nullos vsus comparatum, quod nondum eius affectatrix luxuria eo immigrarit. Cathanesia vltima ad septentrionem Scotiæ regio est: qua in plaga ei Nauernia occurrit: hæq; duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria. Altissimum in Nauernia, quod 10 Ptolemæo est Orcas, siue Taruedum: reliqua duo nequaquam æquè sublimia in Cathanesia sunt, Veruedrum, nunc Hoia, & Betubium, falsò Hectori Boëthio Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgò dicitur, alij Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine aliquot literis exemptis vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu nauiculæ ab insulis Orcadibus appulsæ vtuntur. Sinus autem maris vulgò Bei vocatur. Hic igitur sinus cùm Duncani, vel Donachi sinus à vicinis appellaretur, ex his vocabulis vtcunque coniunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornauios, cuius nominis adhuc vestigia quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanesiæ vulgò Gernico vocant. Nam qui Ptolemæo, & exteris Cornauij sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam cùm non in hoc tractu modò, sed in diuer- 20 sissima insulæ parte, nempe in Cornouallia Cornauios ponat eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurdè iudicabit, si quis Cornouallos pro Kernicouallis, id est Kernicis Gallis dictos existimauerit. Videntur & in media insula obscura quidem illa, sed huius tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Seueri initium scribit Beda non procul abesse à Cœnobio Kebercurnig, & monasterij quidem illic nullum indicium in illis locis est relictum. Manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx Abrecornum nomine. Horum autem vocabulorum vtrunque, an alterum sit à Kernico corruptum, lectori diiudicandum relinquo. Restat nunc vt de insulis aliquid dicamus (quæ pars historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.) Sed omissis vetustioribus, à quibus nihil certi 30 nobis est traditum, quæ ab hominibus nostri temporis & verius, & apertius sunt prodita prosequemur. Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt vel classes, vel ordines, Occidentales, Orcadas, & Zelandicas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia pene ad Orcades, in mari Deucaledonio lateri Scotiæ Occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc aut patrum ætate aliquid de rebus Britannicis scripto euulgarunt Hebridas appellant, nomine certè nouo, & cuius nullam originem, aut vestigium è scriptoribus priscis ostendunt. In illo enim maris tractu alij AEbudas, vel AEmodas collocarunt: sed tanta inter se inconstantia, vt vix vnquam in numero, situ, aut nominibus conueniant. Straboni (vt ab antiquissimo incipiam) fortasse venia danda sit, quòd ea parte orbis nondum satis explicata, famam incertam secutus videri possit. Mela He- 40 modas septem, totidem Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus quinque AEbudas, Plinius septem Acmodas, & triginta AEbudas numerat. Nos in nominibus frequentissima antiquis retinebimus: AEbudasque omnes Occidentales insulas appellabimus. Situm, & singulorum naturas, commoditatesque ex auctoribus vt recentioribus, ita multo certioribus recensebimus. In primis autem Donaldum Monroum sequemur, hominem & pium, & diligentem, qui eas omnes & ipse peragrauit, & oculis perlustrauit. Hæ verò in mari Deucaledonio sparsæ iacent, numero supra trecentas, & .Ab vltimis vsque temporibus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt vsque ad Donaldum Milcolumbi Tertij fratrem: qui eas Regi Noruegiæ cessit, vt eius opera in regno Scotorum aduersus ius, fasque occupandum adiuuaretur. Tenuere eas Dani, 50 & Noruegi circiter annos centum sexaginta, donec ab Alexandro Tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis cesserunt. Tentarunt interdum & viribus freti, & seditionibus adducti se in libertatem vindicare, & sibi Reges creare. Regium enim nomen cùm alij, tum non adeo pridem Ioannes è Donaldina familia vsurpauit. In victu, vestitu,

totaq; rei domesticæ ratione antiqua vtuntur parſimonia. Opſonatio illis eſt venatus, & piſcatio. Carnem aqua in omaſum, aut cæſi pecoris pellem infuſa coquunt: in venationibus interim ſanguine expreſſo cruda veſcuntur. Pro potu eſt ius carnium elixarum. Serum lactis aliquot annos ſeruatum in conuiuijs etiam auidè bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Maior pars aqua ſitim ſedat. Panem ex auena, & hordeo (quæ ſola frugum genera in illis regionibus proueniunt) conficere non iniucundum ex diuturno vſu peritia quadam adhibita conſueuerunt. Manè ex eo paulùm deguſtant, eoque contenti venantur: aut ſi quid aliunde operis eſt obiectum, vſque ad veſperum cibo abſtinent. Veſte gaudent varia, ac maximè virgata: colores amant maximè purpureum, ac ceruleum. Maiores ſagis verſicoloribus plurifariam diſtinctis vtebantur, vt adhuc plæriſque mos eſt. Verùm plures nunc magis fuſcas, & ericæ frondes proximè imitantes, ne in ericetis cubantes luce florida veſtis agnoſci poſſint, ferunt. His inuoluti potius, quàm tecti ſæuiſſimas tempeſtates ſub dio tolerant: ac interdum niuibus obruti ſomnum capiunt. Domi etiam ſuæ humi cubant. Subſternunt ſilices, aut ericam: ſed hanc radicibus deorſum, frondibus ſurſum verſis: adeoque ſcitè hac ratione lectos concinnant, vt mollicie cum pluma certent, ſalubritate longè ſuperent. Erica enim naturali ſiccandi vi prædita ſuperuacuos humores exhaurit, neruiſque eorum moleſtia liberatis ſuum vigorem reſtituit: ita, vt qui veſpere languidi, & laſſi decubuerunt, manè vegeti, & alacres reſurgant. Omnibus non negligentia modò in culcitris, & ſtragula veſte, ſed affectatio inculti horroris, & duritiei ſumma eſt. Si quando vſus, aut neceſſitas eos in peregrinum ſolum trahit, culcitras, & hoſpitum ſtragula humi prouoluunt, ac ſuis veſtibus inuoluti ſe quieti componunt: ſoliciti videlicet, ne barbara illa (vt ipſi vocant) mollicies patriam, & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem quibus corpora tegant arma ſunt caſſis ferrea, & lorica ferreis annulis confecta, plærunque ad talos vſque demiſſa. Tela aduerſus hoſtem arcus, & ſagittæ maxima ex parte hamatæ ferreis vtrinque barbulis eminentibus: quæ niſi vulnere latè patefacto è corpore extrahi non poſſunt. Sunt qui enſibus latis, aut ſecuribus pugnent. Loco tubæ tibia vtuntur vtriculari. Muſica maximè delectantur: ſed ſui generis fidibus: quarum alijs chordæ ſunt æneæ, alijs è neruis factæ, quas vel vnguibus prælongis, vel plectris pulſant. Vnica autem illis ambitio eſt, vt fides multo argento exornent, & gemmis. Tenuiores pro gemmis criſtallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinnè factum, quod ferè laudes fortium virorum contineat: nec aliud ferè argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum ſermone paulùm vtuntur. Inſulæ circa Scotiam, quæ priſca vtuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita ferè ſe habent. Prima omnium eſt Mana, falſò quibuſdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia: à Paulo Oroſio Meuania, aut potius Mænauia. Priſca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas opidum in ea Sodoram appellabat: in qua Inſulanorum Epiſcopus ſedem habebat. AEquo ferè ſpatio ab Hibernia, Gallouidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ prouincia ſita eſt. Viginti quatuor millia paſſuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æſtuario Glottæ ſurgit Aliſa, rupes ardua vndique præter vnum aditum præceps. Toto ferè anno humano cultu vacua, niſi quòd ſtatis temporibus nauicularum ingens numerus ad aſellos piſcandos eò conueniat. Frequens eſt cuniculis, auibuſque marinis, eoque maximè genere anſerum, quas Solanas vocamus. Ex æquo ferè ſpectat ad orientem hibernum Carictam, ad occidentem hibernum Hiberniam, ad occidentem æſtiuũ Kinteram. ad viginti quatuor millia ab hac ſita eſt Arania, ferè in ſeptentriones vergens: longa viginti quatuor millia, ſedecim lata. Tota in altiſſimos, atque aſperrimos montes aſſurgit. Sola maritima ora colitur. Mare qua humilior eſt, irrumpens in ea ſinum ſatis magnum facit cuius aditum claudit inſula Molas. Itaque montibus vndique ſe attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus portus nauibus intus eſt tutiſſimus: & in aquis perpetuò tranquillis piſcatio adeò copioſa, vt ſi quid vltra, quàm quod in vnum diem ſit ſatis capiatur, accolæ in mare, tanquam in piſcinam id proijciant. Nec longè ab Araniæ litore iacet inſula exigua Flada cuniculorum feraciſſima. Bota octo millia P. longa, quatuor lata interius in æſtuario Glottæ ſita eſt, ab Arania (vti dictum eſt)

octo

octo millia passuum ad orientem æstiuum distans. Ab occidente æstiuo abest ab Argathelia plus minus quingentos passus, ad orientem à Cunigamia sex millia P. Tota ferè humilis est, & frugibus, & pascuis satis commoda. Vnam habet insulæ cognominem vrbem, & in ea veterem arcem Rosaiam. Aliam habet arcem ad sinum, qui sermone patrio Cames, hoc est Kampsos, vocatur. Ad occidentem hibernum est insula Mernoca humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta: mille passuum longa, quingentos lata. Interius in æstuario Glottæ sunt Cumbra maior, & minor, modico spatio diremptæ: maior frugum, minor platyceroton ferax. A promontorio Cantera paulo plus mille passus abest Auona, id est portuosa: id cognomen adepta ab statione nauium: quòd
10 cùm Dani insulas tenebant, ad eam classes eorum cursus dirigebant. Ab eodem promontorio ad occidentem hibernum contra Hiberniæ litus porrecta est Raclinda. Et à Kintera quatuor millia exigua insula Caraia: nec longè ab ea sita est Gigaïa sex millia longa, mille & quingentos lata. Ab hac quatuor & viginti in longum porrecta abest Iura. Duodecim autem millia distat à Gigaïa. Maritima cultu satis frequentia sunt: interiora siluis operta ceruorū varij generis copia abundant. Sunt qui existiment eam antiquitus Deram fuisse nominatam: quod nomen ceruum Gothico sermone significat. Ab hac duo millia abest Scarba, ab oriente in occidentem quatuor millia passuum in longitudinem excurrens, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. AEstus maris inter eam, & Iuram tam violens est, vt nec velis, nec remis, nisi certis tempestatibus superari possit.
20 Post hanc multæ ignobiles insulæ deinde sparguntur, Bellach, aut Genistaria, Genrastilla, Longaia, vtraque Fiola. Tres item Garuæ cognominibus distinctæ, Culbrenina, Dumchonel, Luparia, Belnahua, Vikerana, Vitulina, Luinga, Seila, Seuna. Hæ tres proximæ pecore, & frugibus satis fœcundæ Argatheliæ Comitibus parent. Proxima his Sclata, quòd è rupe eius tegulæ, quas Sclatas vocant, excidantur. Deinde Naguisoga, & Eisdalsa, ac Skennia, & quæ vocatur Thiana, ab herba frugibus noxia non dissimili Luteæ, nisi quòd magis diluto sit colore, & Vderga, & insula Regia, mox Duffa, hoc est nigra, atque insula Ecclesiæ, & Triaracha. Deinde insula Ardua, Humilis, & Viridis, & Ericæa. Item Arboraria, Capraria, Cunicularia, & quæ Ociosorum dicitur, & Abridica. Item Lismora, in qua olim sedes Episcopalis Argatheliæ fuerat, longa octo millia
30 passuum, lata duo. In ea præter communia cum cæteris commoda, metalla inueniuntur. Deinde Ouilia, & Siuna, insula Traiectus, insula Ouicularis. Item Flada, & insula Saxi, & Gressa, & insula Magna, & Ardiescara, & Musadilla, & Bernera, olim sacrosanctum asylū dicta, Silua taxi nobilis, Molochasgir, Drinacha spinis, sambuco & magnarum ædiū ruinis operta. Insula Vici fabrorum siluę fertilis. Item Ransa, & Keruera. Maxima post Iuram ad occidentem est Ila, longa viginti quatuor millia, sedecim lata: à meridie in septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, ceruorum, item plumbi fertilis. Amnem aquæ dulcis habet nomine Laiam, item aquæ marinæ sinum, in quo insulæ variæ. Præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula Falangama dicta, olim omnium Insulanorum regia, in qua insularum Regulus assumpto nomine regio solebat habitare. Huic propin-
40 qua, sed minor est insula Rotunda: cui etiam à consilio nomen est inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim è primoribus ius assiduè dicebant, ac de summa rerum etiam agitabant consilia: quorum summa æquitas, & moderatio pacem domi, forisque præstitit, & pacis comitem rerum omniū affluentiam. Inter Ilam & Iuram sita est insula parua à cumulo lapidum cognominata. Ad australe latus Ilæ iacent hæ deinceps insulæ Colurna, Mulmoris, Osrima, Brigidana, Corskera, insula Humilis, Imersga, Beathia, Texa, Ouicularia, Naosiga, Rinarda, Cana, Tarscheria, Achnarra, insula Magna, insula figuræ humanæ, insula Ioannis, Stacbadis. Ad occidentalem Ilæ angulum Ouersa. Ibi quoque fretum torrentissimum nisi certis horis impermeabile est nauibus. Insula Mercatoris: & ad occidentem æstiuum spectans Vsabrasta, & Tanasta, & Nesa, & insula
50 Textoris, & ad octo millia ab Ila magis in septentriones versa Oruansa, & ei proxima Porcaria & quingentos passus ab Oruansa Coluansa. Vltra Coluansam ad septentriones iacet Mulla, duodecim millia passuum distans ab Ila. Hæc insula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur: aspera quidem illa, sed frugum

non infœcunda. Habet siluas frequentes, magnosque ceruorum greges, portumque satis tutum. Ex aduerso insulæ Columbi habet duos amnes salmonum fœcundos: alios item minores non omnino steriles: duos item lacus, & in singulis singulas insulas, suasque in eis arces. Mare diuersis in locis irrumpens quatuor facit sinus, omnes halecum abundantes. Ad occidentem hibernum sita est Columbaria, siue insula columbarum: ad orientem æstiuum Era: vtraque pecori, & frumentis, & piscatui commoda. Ab ijs duo millia passuum abest insula D. Columbi, longa duo millia passuum, supra mille lata, fertilis quidem omnium, quæ ea cæli plaga gignere solet, & veteribus, vt in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbi seuera disciplina, & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum Monachorum, alterum Monacharum: 10 curia vna, siue (vt nunc loquuntur) parochialis ecclesia, multaque sacella ex munificentia Regum Scotorum, & Regulorum Insulanorum. In Cœnobio veteri D. Columbi insularum Episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulcretum, siue cœmiterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter cæteros tumuli tres modicis interuallis distantes tribus impositis domunculis in orientem versis. In occidentali cuiusque parte lapis inscriptus quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est titulũ habet, TVMVLVS REGVM SCOTIAE. Ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, TVMVLVS REGVM HIBERNIAE. Quatuor enim Reges Hiberniæ 20 illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte inscribitur, TVMVLVS REGVM NORVEGIAE. Huius enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cœmiterio seorsum claræ Insulanorum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regibus, & Insulanorum Regulis Cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. Soa etsi ouibus commoda habet pascua, maior tamen prouentus est ex auium marinarum incubatu, & maximè ex ouis. Proxima est Mulierũ insula, ac deinde Rudana, mox Reringa. Post eam Skennia quingentos passus à Mulla distans. Habet suum parochum: sed parochiani magna ex parte in Mulla habitant. Litora cuniculis abundant. Ab hac mille passus abest Eorsa. Hæ omnes Cœnobij Columbi Monachis parent. Ab Eorsa duo millia abest Vlua, quin- 30 que millia passuum longa, frumento, & pascuis pro magnitudine fœcunda. Habet stationem nauibus longis commodam. Australi eius lateri prætenditur Coluansa: agrum habet non infœcundum, ac siluam colurnam. Ab hac ferè trecentos passus sita est Gomatra, duo millia longa, mille passus lata, à meridie in septentrionem excurrens. Deinde à Gomatra quatuor millia passuum meridiem versus Stafa, vtraque portuosa. Quatuor ab hac millia passuum ad occidentem æstiuum recedunt duæ Kerniburgæ, maior, & minor rupium ita circumuallatæ præcipitijs, & æstu torrentissimo, vt naturali munimento industria adiuto sint planè inexpugnabiles. Ab his mille passus distat insula, cuius terra ferè tota est nigra ex putribus vetustate siluis, & mosco concreta. Eius glebas ad vsum ignis desiccant: inde dicta insula Monadum: nam ita genus illud terræ vocant, quæ 40 Anglico sermone Mossa dicitur. Deinde Lunga, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor Baca. Ab hac ad occidentem sex millia recedit Tireia, octo millia longa, tria lata, omnium insularum omnibus ad vitam rebus necessarijs longè copiosissima. Nam & pecore, & frumento, piscatu, & marinarum auium fœtu abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis nauibus non incommodum. Hinc duo millia abest Gunna: & à Gunna pari spatio Colla duodecim millia longa, duo lata, imprimis fertilis. Nec procul hinc est Calfa, tota propè siluis operta. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, maior, & minor. Item totidem eisdem cognominibus ex aduerso promontorij Mullæ. Iacent non longè ab ea duæ insulæ cognominatæ Glassæ, hoc est ceruleę. Deinde Ardan ridir, id est alta insula equitis. Deinde Luparia, siue insu- 50 la luporum. Post eam insula Magna. A Colla insula septentrionem versus protenditur ab oriente in occidentem sedecim millia longa, sex lata montibus arduis, & siluosis assurgens Ruma, & quia raris in locis habitata est, aues marinæ passim in campis oua ponunt,

ponunt, quorum quantum libet quiuis vere adulto colliget. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus antè à nobis dictum est) abundè capiuntur. Ab ea quatuor millia ad orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longè ab hac sunt Canna, & Egga modicæ insulæ satis fœcundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quàm alijs vitæ commodis aptior. Hinc à septentrione in meridiem porrigitur Skia omnium insularum circa Scotiam maxima: quadraginta duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens, ipsi siluis, siluæ pascuis abundant, campi frugum & pecorũ fertiles: in his præter alia pecora greges equarũ. Quinque amnes habet maiores salmonum fœcundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare ab omni parte in terram penetrans multos aquæ salsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula priscorum Scotorũ sermone Skianacha, hoc est alata vocatur, quòd promontoria, inter quæ mare se infundit, velut alæ se obtendunt. Vsus tamen obtinuit, vt Skia, id est Ala vulgò diceretur. Circa hanc sparsæ iacent insulæ minores Oransa frugibus & pecore, Cunicularia nemoribus & cuniculis abundans. Paba latrocinijs infamis, quòd in eius siluis prædones transeuntibus insidias locant. Inde Scalpa octo millia ad æstiuum occidentem sita. Præter alia commoda magnos ceruorum greges in siluis alit. Inter ostium Caronis sinus, & Raarsam iacet Crulinga statio nauibus tuta. Et à Scalpa duo millia in septentriones porrigitur Raarsa septem millia longa, duo lata: siluas habet Betuleas, & in eis ceruos. Quingentos ab ea passus est Rona siluis & erica operta. Portum in intimo sinu habet latrocinijs infestum prætereuntibus, insidijs tegendis aptum: & in sinus (qui à breuitate Gerloch vocatur) ore est eiusdem nominis insula. Et à Rona sex millia septentrionem versus Flada, & à Flada duo millia Tuilmena, & ad australe Skiæ latus Oransa, & mille P. ab ea Buia parua, deinde Buia maior, ac deinceps quinque paruæ insulæ ignobiles: post quas Isa fertilis frugũ: & iuxta eam Ouia: deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia à Skia ad occidentem æstiuum proiecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa veruecum, & Sandera, & Vatersa, quæ præter alia commoda plurima stationem habet multarum, & magnarum nauium capacem, in quam ex omnibus circumiacentibus regionibus statis temporibus magna piscatorum frequentia conuenire solet. Hæ nouem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi insularum. A Vatersa duo millia abest Barra septem millia longa, ab occidente hiberno se ad orientem æstiuum exporrigens: frugum non infœcunda: piscatu asellorum maximè insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur: interius latius rotundatur. Insulam habet vnam, & in ea arcem munitissimam. In septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: è summo ebullit fons aquæ dulcis, è quo riuus qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quædam, sed adhuc informia animalia, quæ aliqua ex parte, sed obscurè speciem conchularum, quas vulgò vocamus Cochleas, præferre videantur. Hanc litoris partem in quam deferuntur accolæ magnas arenas appellant, quòd ibi recedente maris æstu vltra mille passus arena nudetur: illinc magnæ conchæ effodiuntur, quas vicini credunt ex illo velut seminio, quod riuus è fonte defert aut nasci, aut certè in mari incrementum sumere. Inter Barram, & Vistum iacent hæ deinceps exiles insulæ, Orbansa, Ouia, Hakersæta, Garulanga, Flada, Buya maior, Buya minor, Haia, Hellisaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fudaia, Eriscaia. Ab his in septentriones excurrit Vistus, longa triginta quatuor, lata sex millia. Hæc insula influente duobus in locis maris æstu trium velut insularum speciem præbet: rursus nudatis æstu recedente arenis in vnam coit. In ea plurimi sunt lacus aquæ dulcis: sed vnus præcipua magnitudine tria millia passuum longus. Ad hunc exesa terra mare viam sibi patefecit, nec ab incolis obiecto sexaginta pedum aggere excludi potuit quo minus inter ingentia saxa malè coagmentata se insinuet, & marinos pisciculos persæpe relinquat. In eo piscis capitur cætera salmoni similis, nisi quòd ventre albo, dorso nigro sit, & sine

squamis instar salmonis. Item in eo prope innumeri sunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas latronum latibula: in ea sunt quinque ad sacrorum vsum Curiæ. Inde octo millia orientem versus iacet Helscher Vetularũ, ita reor cognominata, quòd ad Monachas Ionæ insulæ spectet. Deinde paulò longius ad septentriones se attollit Haueskera, in quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellunt, & capiuntur. Sexaginta ferè vltra hanc millia ad occidentem æstiuum recedit Hirta, frugum, pecorum, ac maximè ouium ferax, proceriorésque gignit, quàm vlla aliarum insularum. Incolæ prope omnium artium, ac maximè religionum rudes. Eò post solstitium æstiuum dominus insulæ procuratorem suum ad vectigalia colligenda mittit, & vnà cum eo sacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem si fortè desit, suos 10 quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & sole duratorum veruecum, & auium marinarum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum, totidem prope lata, nec ab vlla aliarum insularum videri pars eius vlla potest, præter tres montes in litore se attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In ijs montibus sunt oues eximiæ pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cuiquam est ad eos aditus. Iam vt ad Vistum redeamus, à promontorio eius septentrionali sita est insula Valaia mille passus lata, duplo longior. Inter promontorium, & Haream insulam hæ ferè sunt interiectæ exiguæ quidem, sed non infrugiferæ Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Enisaia, Keligira, Saga parua, Saga magna, Hermodraia, Scaruaia, Gria, Linga, Gillinsa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parua, Soa magna, Isa, Seuna parua, 20 Seuna magna, Taransa, Slegana, Tuemen, & supra Haream Scarpa, & ad occidentem æquinoctialem supra Leogum quinquaginta millia absunt septem insulæ, quas alij Flauanas, alij Sacras, Asyla vocant, in montes herbidos consurgentes, sed ab omni humano cultu desertæ. neque quadrupedem ferè vllum præter oues feras habent, quæ quidem à venatoribus capiuntur, sed ad nullum victus vsum. Carnis enim loco aruinam habent: aut si quid sit carnis, id adeo insuaue est, vt nemo attingat, nisi in extremo famis periculo. Deinde prope eodem tractu propius septentrionem iacent Garuellan, id est aspera insula, & Lamba, & Flada, & Kellasa, & Bernera parua, Bernera magna, & Kirta, & Buya parua, & Buya magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, Cunicularia ab eius animalis fœcunditate vocata, & Sigrama parua, & Pygmæorum 30 insula. In hac fanum est, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuisse humatos. Multi exterorum terra altius effossa repererunt, & adhuc deprehendunt capita parua, & rotunda, aliarumq; corporis humani partium ossicula, nihil famæ vetustæ derogantia. In eo litore Leogi insulæ, quod in orientem hibernum spectat duo sinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem vocant. Vterque toto anno pisces abundè captantibus suppeditat. Ex eodem litore Leogi magis ad meridiem vergit Fabilla: deinde Adami insula: deinde insula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Hauerera, & Laxa, & Era, & insula Columbi, & Tora, & Iffurta, & Scalpa, & Flada, & Seuta. Ad orientale latus huius insulæ iter est subterraneum, supernè fornicatum, longum vltra iactum sagittæ, sub quam cryptam 40 nauiculæ minores velis, aut remis agi solent, dum fugiunt violentiam æstus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore, & nauigantium periculo sæuit. Magis ad orientem iacet insula, quam Vetustum Castellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum, & piscium copia, & ouis, ibi nidificantium volucrum marinarum abundè commeatum incolis sufficiens. Ad litus vbi sinus Briennus terras aperit insula Eu sita est, tota ferè siluis vmbrosa, ac latronibus tantùm, qui prætereuntibus insidiantur accommoda. Magis ad septentriones iacet insula Gruinorta, & ipsa itidem siluis opaca, & latronibus infessa. Et in eandem cæli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, præter pabula ouis volucrum marinarum abundans. Proxima huic est Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna, post eam Habrera parua, iuxta eam 50 insula Equorum, iuxta eam rursus insula Mertaika. Hæ octo proximæ insulæ ante ostiũ sitæ sunt sinus, quem vulgò lacum Briennum vocant. Ab his insulis quæ sinum Briennum præcingunt absunt Haraia, & Leogus septentrionem versus excurrentes. In longum

gum

gum patent ſexaginta millia, in latum ſedecim. Hæ quidem vnam faciunt inſulam, non enim maris infuſi æſtuarijs, ſed limitibus agrorum, & dominorum ditionibus dirimuntur. Pars autem ad meridiem expoſita ſolet Haraia vocari. In ea fuerat monaſterium Roadilla dictum, à Macclodio Haraienſi conditum: ager frugum ſatis fertilis, ſed quæ magis ex fodiendo, quàm arando illis proueniunt. Paſcua ſunt in ea ouium paſturæ commoda, præſertim mons præaltus ad ſummum vſque faſtigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous homo doctus, & pius ſe, cùm illic eſſet, vidiſſe oues admodum annoſas, vt in eo pecoris genere, ſine certis dominis vagas, quarum prouentum illic auget, quòd ibi nuſquam cernatur vulpes, lupus, aut ſerpens, quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interiectæ ſunt ſiluæ, quæ ceruos alant frequentes, ſed humiles, & mole corporis minus conſpicuos. In hac inſulæ parte fluuius eſt ſalmonum ferax. In parte ad ſeptentriones proiecta eſt Leogus, ſecundum litus ſatis frequenter culta. Quatuor habet Curias, arcem vnam, ſeptem amnes maiuſculos, ac duodecim præterea minores, omnes pro cuiuſque magnitudine ſalmonum fœcundos: plurimis in locis mare in terras penetrat, in ſinuſque ſe diffundit omnes halecum copia abundantes. Magnus ibi prouentus ouium, quæ in ericetis, ac ſaltibus liberè vagantur. Eas in locum anguſtum, ac velut caulas ſingulis annis coactas incolæ antiquo more vellunt. Soli campeſtris magna pars ericetis conſtat: in quibus terra ſupernè eſt nigra ex muſco, & ſiluis putreſcentibus multis ſæculis coalita ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut ſuperior cruſta in ceſpites oblongos, & tenues conſciſſa, & ad ſolem diſiccata in vſum igni colligitur, & lignorum vice vtitur. Proximo pòſt anno nudum ſolum alga marina ſtercoratum ſeritur ordeo. In hac inſula tanta plærunque balenarum capitur copia, vt aliqnando (vti ſeniores narrant) viginti ſeptem partim prægrandes, partim minuſculæ decimarum nomine ſacerdotibus ſint exhibitæ. Eſt & in hac inſula ſpelunca ingens, in qua recedente æſtu aqua duas orgyas alta manet: vbi verò redijt æſtus, ſupra quatuor eſt profunda. Ibi in rupibus ſedens omnis generis ſexus, & ætatis multitudo, hamis, & lino magnam vim piſcium promiſcuè ducit. Ad orientem æſtiuum ſexaginta ferè millia P. à Leogo ſita eſt inſula parua, ſolo humili, ac plano, & ſatis frequenter culto. Nomen eſt Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes. Dominus eius, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eiſque maiorum, & minorum pecorum aſſignat quantum ſatis videtur, vnde & ipſi commodè viuant, & vectigalia ſoluant. Quod vltra victum prouenit, ad Leogum ſingulis annis agri ſui dominum mittunt. Hæc ferè vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ ordeaceæ in pellibus ouium inſutam: (apud eos enim hoc genus frugum copioſè naſcitur.) carnis ouillæ, & marinarum auium ſole duratarum, quantum ex annuo prouentu ſuperat. Ac ſi quando multitudo capitum abundat, ſupernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita ſoli, vt opinor, in vniuerſo orbe ſunt quibus nihil vnquam deeſt, omnia ad ſatietatem redundant. Iuxta luxus, & auaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alij magnis laboribus ex inſtitutis, & præceptis ſapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quòd ſuæ conditionis commoditatem non intelligant, ad ſummam felicitatem deeſſe videatur. Eſt in hac inſula ſacellum D. Ronano ſacrum: In eo (vt maiores natu ferunt) ligo perpetuò relinquitur: quo cùm quis moritur ſepulcri locum inueniunt deſignatum. In hac inſula præter aliam piſcationem plurimæ balenæ capiuntur. Ab hac millia paſſuum ſedecim occidentem verſus iacet inſula Suilſkeraia, mille paſſus longa: ſed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem gignat. Rupes tantùm nigras attollit, quarum quædam muſco nigro teguntur. Volucres marinæ paſſim ibi oua ponunt, & excludunt. Ad eas nondum ad auolandum maturas proximi è Leogo inſula adnauigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata, plumiſque nauiculas onerent. In hac inſula rarum, & alijs regionibus ignotum genus auis conſpicitur: colcam vocant, magnitudine paulò infra anſerem. Ea verè ſingulis annis eò aduentat, pulloſque excluſos eouſque educat, dum ipſi ſibi proſpicere poſſint. Ad id ferè tempus plumæ ſponte defluentes è toto corpore

nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver vsquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quòd earum pennæ caulem non habent: sed leui, & cui nihil prorsus duri adest, pluma totum corpus velut lanugine vestiunt. Sequuntur Orcades in mari partim Deucaledonio, partim Germanico ad septentrionalem Scotiæ partem sparsæ. Harum de nomine inter scriptores veteres, & recentiores satis conuenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicauit. Sed neque, qui eas primi tenuerint satis constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse tradunt. At è qua natione Germanorum aduenerint, id non proditur. Si è sermone coniecturam faciemus, & olim, & nunc quoque vetere Gothica lingua vtuntur. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitrentur, hoc maximè argumento, quòd fretum eos à Cathanesia diuidens Picticum cognominatur: Pictosque ipsos generis Saxonici fuisse existimarint, Claudiani carmine maximè freti è septima Panegyrica,

Maduerunt Saxone fuso
Orcades, incaluit Pictorum sanguine Thule:
Scotorum cumulos fleuit glacialis Ierne.

Sed eorum refutari facilè error potest, partim ex Beda Anglosaxone, qui cùm quinque diuersis linguis à Britannis Dei laudes cani asseueret, vnam ex eo numero Picticam esse ait. Quòd si tum Saxonicè Picti locuti fuissent, eam à Saxonica, (qua tum Angli incorrupta vtebantur) non separasset: partim quòd in illis versibus Claudianus disertè Pictos à Saxonibus alios esse ostendat: cùm alteris Orcadas, alteris Thulen patriam esse affirmet: sed vndecunque sunt oriundi, nostra adhuc ætate lingua à Scotis, & Anglis diuersa vtuntur: & quæ à Gothica non multum discrepet. In conuictu quotidiano multum è vetusta parsimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis, & animi sanitate ferè omnes fruuntur. Rari morbis, plærique omnes senio soluuntur: plusque apud eos deliciarum ignorantia, quàm apud alios medicorum ars, & diligentia ad salutem tuendam prodest. Eadem parsimonia & ad formæ elegantiam, & ad staturæ proceritatem plurimum facit: frugum prouentus eis exiguus est, præterquam auenæ, & ordei, ex quibus eis & panis & vinum suppetit. Ex gregalibus animantibus oues, boues, & capræ non infrequentes, vnde multus eis lactis, casei, & butiri est vsus, aues marinæ innumeræ, ex his ferè, & piscibus victus eorum magna ex parte constat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aspectu apparet. Sunt eis equulei, specie quidem contemptibiles, sed ad omnes vsus suprà quàm credi potest strenui. Nulla vsquam arbor, ac ne frutex quidem præter ericam, nec id tam cæli, aut soli vitio, quàm incolentium ignauia, quod facilè ostenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina nauibus inuehuntur, auidè se ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (vt maior crapulæ sit autoritas) diui Magni, qui primus ad eos Christi doctrinam attulit, fuisse prædicant. Is cùm ita superet communium poculorum amplitudinem, vt è Lapitharum conuiuio reseruatus videri possit, eo suos Episcopos initio ad se aduentantes explorant: qui plenum vno haustu ebiberit, (quod admodum raro euenit) miris eum laudibus prosequuntur: atque hinc velut læto augurio sequentium annorum prouentum animis præcipiunt. Vnde facilis coniectura est, illam quam dixi parsimoniam non tam à ratione, & studio, quàm penuria ortam esse: eademque, quæ eam initio pepererat, diu apud posteros conseruauit necessitas: donec vicinis nationibus inualescente luxuria corruptis, paulatim disciplina vetere labefactata, blandientibus quoque delitijs ipsi sese dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non ausi ex insulis aquantur: & vina, mercesque alias aut commeatibus mutant, aut vili precio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, vt mutuis auxilijs se tueri non possint, infirmitatis suæ conscij non omnino inuiti securitatem cum lucro coniunctam adblandiente etiam voluptate vel receperunt, vel non reiecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores ferè, & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinæ moderationis adhuc vestigia restant. Mare illis non solùm ventorum violentia, & siderum positu sæuum, & tempestuosum est,

sed

ſed æſtibus contrarijs ex Oceano occidentali incitatis, & inter anguſtias terrarum confligentibus nulla vi remorum, aut velorum freti ex aduerſo recurrentes, & in ſe contorti vortices ſuperari poſſunt. Si qui propius accedere audent, aut impetu violento rurſus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti in rupes, & ſcopulos compelluntur, aut in ſe conuolutis aquarum cumulis abſorbentur. Duæ ſunt tempeſtates, quibus hæ anguſtiæ ſunt ſuperabiles, aut cùm æſtuum relapſu ceſſante vndarum conflictu mare tranquillatur: aut vbi pleno alueo æquor ad ſummum incrementi peruenit langueſcente vtrinque vi illa, quæ vndas concitabat velut receptui canente Oceano procellis, & vorticoſis pelagi commoti molibus ſe velut in ſua caſtra
10 recipientibus. De numero quoque Orcadum inter ſcriptores non conuenit. Plinio ſunt inſulæ quadraginta, cæteris ferè triginta. Proximè ad verum acceſſit Paulus Oroſius, qui triginta tres prodit, è quibus tredecim habitentur, cæteræ deſertæ, & pecori paſcendo relictæ. Sunt enim plæræque humiles, & ita ſpatijs anguſtis, vt vix colonum vnum aut alterum, ſi colerentur, alerent. Aliæ nudis ſcopulis aut opertis muſco ſqualentes. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur. Hodie continentem appellant, quòd longè alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia paſſuum. Hęc ſatis frequenter habitatur. Habet enim duodecim ſiue Curias, ſeu parochias ruſticas. Præterea oppidum vnum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracouiacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In
20 hoc duæ ſunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Epiſcopi. Inter eas ſitum eſt templum, vt in locis illis ſatis magnificum. Inter templum, & arces vtrinque ſunt non infrequentia ædificia, quas duas vrbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Epiſcopalem. Tota inſula excurrit in promontoria: inter quæ ſinus maris infuſi ſtationes nauibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diuerſis in locis huius inſulæ metalla ſunt plumbi albi, & nigri tam probi quàm vſquam in Britannia reperiatur. Hæc inſula à Cathaneſia circiter viginti quatuor M. abeſt interiecto freto Pictico, de cuius natura iam diximus. In eo freto ſparguntur inſulæ complures, è quibus Stroma quatuor à Cathaneſia M. abeſt, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc ob propinquitatem terræ Britanniæ, & quòd Cathaneſiæ Comites eam ſemper tenuerint,
30 inter Orcadas non numerant. Ab hac ad ſeptentriones nauiganti prima Orcadum occurrit Ranalſa auſtralis, quæ à ſinu Duncani, aut verius Dunachi abeſt ſedecim millia: quod ſpatium duabus horis æſtu ſecundo, etiam ceſſantibus ventis, nauiculæ conficiunt: tanta huius freti eſt violentia. Hæc quinque millia paſſuum longa eſt, habetq; portum ſatis commodum à D. Margarita cognominatum. Ab ea paulùm in orientem proiectæ ſunt inſulæ duæ exiguæ, & incultæ, pecori paſcendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc eſt planicies herbidas, aquis aſſitas. Ad ſeptentrionem eſt Burra inſula, & duæ inter eam, & Pomonam Holmæ. A Burra occidentem verſus ordine tres inſulæ iacent, Suna, Flata, & Fara: & vltra eas Hoïa, & Valis, quas alij duas, alij vnam inſulam vocant: quòd circa æquinoctia (quo tempore maria violentiſſimè
40 incitantur, ac feruent) æſtu recedente nudantibus ſe arenis anguſtis faucibus cohærent, vnamque inſulam faciunt: redeunte æſtu rurſus interiecto mari duarum inſularum ſpeciem præbent. In hac inſula omnium, quas Orcades habent, altiſſimi ſunt montes. Hoïa, & Valis, decem millia in longum porriguntur: ab Ranalſa abſunt octo: à Fano Donati in Cathaneſia, ſupra viginti millia paſſuum: à ſeptentrione eſt inſula Graniſa, in freto admodum anguſto ſita. Abeſt enim Hoïa à proximo continentis, id eſt Pomonæ promontorio duo modò millia. Hæ ferè inter Pomonam, & Cathaneſiam ſunt inſulæ in ipſo freto ſitæ. Latus continentis occidentale mare apertum ſpectat, nullis in eo nec inſulis, nec ſcopulis apparentibus. Ab orientali eius promontorio paulùm procurrit. Cobeſa à Borea eam velut tegit. Litori propior Siapinſa paulùm
50 ſe in orientem inflectens, ex aduerſo Cracouiacæ duo millia ſita, ipſa ſex millia longa. Ab occidentali parte Pomonæ iacet Ruſa ſex millia longa. Ab ea propius orientem ſita eſt Egliſa, vbi diuum Magnum fama eſt eſſe ſepultum. Hinc ad meridiem adiacent Vera, Gerſa, nec longè illinc Veſtra, à qua Hethlandia abeſt millia paſſuum x x c. Papa,

Stronza distat ab Hethlandia x x c. millia passuum. In hoc medio ferè cursu iacet Fara, hoc est bella insula, vtrisque & Orcadibus & Hethlandiæ conspicua. Assurgit enim in tria altissima promontoria rupibus excelsis præcincta, & vndique inaccessa, nisi quòd ad orientem æstiuum paulùm sese demittens stationem tutam nauiculis præbet. Incolas habet longè pauperrimos. Piscatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, cæterisque propinquis Oceano regionibus, quæ piscatum in illa maria singulis annis præternauigant, omnia pro arbitrio rapiunt, & ferunt. Proxima post illam est insula Hethlandicarum maxima, quam ob eam causam incolæ continentem appellant, sexaginta millia passuum longa, lata alicubi sedecim, in plurima parua se promontoria spargens. Duo tantùm sunt, quæ nominare non pigeat: alterum longum, sed angustum in septentriones excurrit: alterum latius in orientem hibernum. Maritima ferè habitantur. Interiora nullum animal præter volucres adit. Superioribus annis incolæ latius quàm maiores eorum solebant, excolere tentarunt: sed nullo prope successu. Diuitiæ eis sunt à mari, ab omni parte summa piscandi commoditate obiecta. Ab ea ad decem millia septentrionem versus est Zeal sita supra viginti millia longa, octo lata, adeo fera, vt nullum animal nisi illic natum, ferat. In hac habitare dicitur Bremensis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic vsus abundè omnibus suppeditet, apportet. Inter hanc, & continentem iacent insulæ minores Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Vltra hanc circiter nouem millia ad septentrionem iacet Vusta, supra viginti millia in longum porrecta, in latum sex. Plana, & alioqui non inamœna aspectu, nisi quòd longè sæuissimo mari ambiatur. Inter hanc, & Zeal sunt interiectæ Via, Vra, Linga. Extra eam ad occidentem respiciunt Skeniæ duæ, Burra: ad orientem Balta, Honnega, Fotlara septem millia longa, ab Vusta septem distans, octo à Zeale: & obiecta freto, quod Vustam à Zeale diuidit. Multæ deinceps insulæ ignobiles prætenduntur orientali continentis lateri Mecla, Skeniæ orientales tres, Chualsa, Nostuada, Brasa, & Musa. Latus occidentale cingunt Skeniæ occidentales, Rottia, Papa parua, Vonneda, Papa maior, Valla, Trondra, Burra, Haura maior, Haura minor, & inter eas totidem ferè Holmæ intersparsæ. Victus ratio Hethlandicis eadem, quæ Orcadensibus: nisi quòd iuxta copias domesticas paulo asperior. Vestiuntur Germanico ritu, sed iuxta facultates non indecore. Prouentus illis est ex panno sui generis crasso, quem Noruegis vendunt: ex oleo è piscium intestinis confecto, è butiro, è piscatu. Piscantur nauiculis duorum scalmorum, quos factos è Noruegis coëmunt. Quos cœperint pisces partim sale condiunt, partim vento siccant. Ex ijs ferè rebus diuenditis pecuniam conficiunt, vnde vectigalia soluunt: domos in quibus habitent, supellectilem vniuersam, ac magnam victus partem parant. In domestico instrumẽto qui elegantiæ student, nonnihil argenti habent. Mensuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum vtuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus est illis sermo. Ebrietatem ignorant, nisi quòd singulis mensibus se mutuo inuitant: eosque dies hilarè, & simpliciter sine rixis, & cæteris, quæ fert ebrietas, vitijs transigunt: eamque consuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere sibi persuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam nostra ætate apparuit, qui post centesimum annum vxorem duxit. Centesimum quadragesimum annum agens sæuissimo mari in sua nauicula piscatum prodibat: ac nuper nulla vi grauioris morbi labefactatus, sed senio solutus decessit.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER SECVNDVS.

EPETENTI mihi rerum Britannicarum memoriam supra duo millia annorum, cùm multa se impedimenta obijciunt, tum illud in primis, quòd in eis regionibus, vnde nostræ originis eruenda est cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cùm serò tandem aduenissent, in ipso propè ortu interierunt. Omnes enim nationes, quæ in Britannia sedes ad hunc vsque diem collocarunt, iure mihi videor affirmare posse è Gallijs, Hispanijs, & Germania in hanc insulam commigrasse. Galli primùm characteres literarum à Massiliensibus Græcis accepere, quibus vterentur ad rationes conficiendas, & literas inter se missitandas: Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico. Leges autem, & sactorum ritus ne Iulij quidem Cæsaris ætate literis committebant: res verò gestas multo minus, quas tamen verisimile est fuisse multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Asia, vel fecerunt, vel passi sunt, in eadem fuissent apud posteros obliuione, nisi exteri scriptores ea memoriæ prodidissent. In Hispania verò Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupauerant litora, & vnis è Barbaris (vt Strabo scribit) Turdetanis fuit quidem literarum vsus: sed veteris memoriæ scriptor, quod adhuc sciam, extitit nemo. Varro enim, & Plinius, & si qui alij Latinorum de primis Hispaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, coniecturis magis, quàm scriptorum testimonijs in hac parte fidem suarum opinionum confirmant. In ea parte Britanniæ, quam Cæsar attigit, nulla prorsus vetustarum rerum erat memoria. Apud interiores verò, qui longè incultius agebant, longè minus: adeò vt cùm illos de gentis origine, & veterrimis insulæ cultoribus rogaret, nihil certi se comperisse scribat. Post Cæsarem Cornelius Tacitus non minore fide, quàm diligentia scriptor, iam perlustrata Romanis classibus Britannia, intimísque latebris eius excussis, ne ipse quidem quicquam certi, quod posteritati proderet, inuenit. Gildas quoque, qui supra quadringentos annos post Tacitum vixit, se non è monumentis, quæ nulla erant, sed ex transmarina relatione, quæ scribit tradere affirmat. Germania verò postrema omnium literis fuit expolita. Sed illa pro reliqua sua ingenuitate cùm nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monstri noui ipsa sibi confinxit. Igitur qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre se asseuerant, reddenda (opinor) illis erit ratio, quis primus ista tradiderit, vbi tandiu latuerint, quomodo ad nos tot pòst sæculis incorrupta peruenerint. Quòd autem ad Bardos, & Seneciones veteris memoriæ custodes quidam confugiunt, prorsus perridiculè faciunt. Id autem multo magis intelligetur, si explicauero quale fuerit id genus hominum, cui de tantis rebus, tam obscuris, & à memoria nostra tam procul remotis fidem haberi volunt. Primùm, Bardi qui fuerint olim, & nunc sint, luculenter à Strabone & Ammiano exprimitur: sed breuiter

& dilucidè quod ad præsens institutum sit satis à Lucano his versibus,

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates diffunditis æuum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Sed horum antiquissimi literarum prorsus erant ignari, & qui nulla de rebus vetustis reliquerunt monumenta. Alterum genus est Senecionum, vt ipsi vocant, è quibus veterum familiarum principes, & præterea plærique opibus præstantes aliquem alunt, qui patroni sui maiores à primis vsque rerum initijs recitent memoriter. Sed & hi cùm literas prorsus ignorent, expendat apud se quisque quantum eis fidei sit habendum hominibus, quorum omnis res, & spes ex adulatione pendeat. Deinde vt maximè vera sint, quæ afferunt, non magnopere scriptorem historiæ iuuare possunt. Postremò etiam illud cogitemus quoties in manifesto errore deprehendantur scriptores rerum gestarũ: quoties nutent, dubitent, æstuent: quantum non modo alij ab alijs dissentiant, sed & ipsi sibi sæpe non constent. Hæc si contingunt ijs, qui magno labore in studium veritatis incumbunt, quid ab illis sperandum est, qui sine literarum auxilio (quo qui temerè labuntur possint erigi, & de industria mentientes redargui) soli confidunt memoriæ? Vt omittam quòd ea incultu soleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extingui. Ad hæc si accedat (vt fit plærunque) patronis adulandi studium, aut discedat obsequendi voluntas, aut interueniat ira, odium, inuidia, quæ animi iudicium solent peruertere, quis audeat ex horum auctoritate quicquam pro vero affirmare, aut ceu falsum refellere? aut quis pro certo tradet, quod à tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur scriptorum veterum silentio rerum antiquarum, & suæ plærunque ætatis ignorantia, vbi nihil comperti, nihil sinceri esse potest, modestius esse reor quæ nescias silendo pudori seruire, quàm falsa comminiscendo tuam impudentiam prodere, & aliorum iudicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit scriptorum penuria, vt ante Romanorum illuc aduentum omnia silentij vastis tenebris consepulta iacuerint, ac ne res quidem à Romanis ibi gestas aliunde, quàm è Græcis, Latinisque monumentis colligere possimus: & quæ aduentum eorum præcesserunt, de his magis eorum coniecturis, quàm nostris sit credendum commentis. Nam quę nostri scriptores de suæ quisque gentis origine prodiderunt, adeo sunt absurda, vt non existimarem refellenda esse diligentius, nisi essent, qui illis commentis, velut serijs oblectarentur, & alienis plumis ornati sibi magnificè placerent. Nec minimam in hoc negotio difficultatem adfert recentiorum scriptorum diuersa tradentium tanta inter se discordia, vt non facile sit iudicare quem potissimum sequamur: tanta verò absurditas, vt omnes propemodum iure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obscura silentium, aut recentiorum in fingendo discordiam, quàm paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant instabilia, & incerta tam constanter omnia affirmant, vt auriũ potius vanam oblectationem, quàm narrationis fidem spectasse videantur. Primis enim illis temporibus cùm Britannis perinde ac plurimis aliis nationibus rarus foret agri colendi vsus, diuitiæq; omnes in pecore essent, homines nulla rerum suarum, quæ propè nullę erant, caritate imbuti, dum vel à potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipsi pellerent, vel vberiora in locis vastis, & incultis pascua sequerentur facilè sedes mutabant: facilè etiam cum nouis dominis locorum nomina mutabantur. Multam etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, vti sui memoriam posteris commendarent, nationes, prouincias, & oppida in suum nomen adoptabant. Omnibus ferè vrbibus Hispaniæ bina erant nomina; omnium in eadem cultores, & cum cultoribus vrbium, & regionum nomina sæpe fuerunt mutata. Vt autem AEgyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus?

Accedit quòd eisdem gentibus in eadem terra degentibus non eadem semper nomina soleant esse. Nam quæ Romanis est Hispania, Græcis Iberia, poëtis Hesperia, Diuo Paulo in epistolis, Theodoreto, & Sozomeno in historia Spania vocatur. Græcorum tam celebratũ Latinis, omnibusq; Europæ gentibus nomen Græcis ipsis est obscurius.

Hebræi,

Hebræi, & Arabes, omnibus ferè nationibus vetusta seruant vocabula, ne fando quidem audita cæteris populis. Scotus, & Anglus, vulgata gentium Britannicarũ nomina sunt, quæ hodie quoq; priscis Scotis, & Britannis prope sunt ignota. Alteros enim Albinos, alteros Saxones appellant. Quare nemini mirum videri debet, si in tanta rerum humanarum inconstantia de nominibus hominum, locorumue, non semper conueniat inter scriptores diuersis temporibus natos, magnis terrarum interuallis dissitos, lingua, & moribus dissidentes. Hæc cùm retro gentium repetentibus origines magnas pariant difficultates, recentiorũ quidam praua ambitione impulsi densissimis omnia tenebris inuoluerunt. Nam dum suæ quisque gentis originem è longinquo petunt, & se fabulosis commentis frustra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, vt quas illustare res debuerant, eas obscurent: & si quando vera dixerint, toties, tamque ineptè mentiendo ipsi sibi fidem derogent: ac tantum abest, vt quam sperarant assequantur gratiam, vt mendacijs in lucem proditis ab eis ipsis, quorum assensionem captabant, rideantur. Primum omnium vt ab antiquissima gente, ita ab impudentissimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum nouam commenti sunt historiam, interpolata Danaïdum fabula, Regem quendam Syriæ Diocletianum fingunt ex vxore Labana triginta tres genuisse filias, quæ in ipsis nuptijs occisis maritis à patre in nauem sine gubernatore, & remigibus impositæ, in Britanniam tum desertam peruenerunt: solæque in regione frigida, fructuumque sponte nascentium parum fœcunda non modò vixere, sed è malorum Dæmonum compressu Gigantes genuere, quorum genus vsque ad Bruti aduentum perseuerauit. Insulam aiunt ab Albine Albionem fuisse appellatam. Is autem Brutus dicitur fuisse AEneæ Troiani pronepos, AEneæ Siluij filius. Ab hoc Bruto cùm temerè, misso telo, pater fuisset occisus, factum quidem cunctis infelix, ac miserabile est visum: sed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam remissam, exiliũ vel indictum, vel sponte susceptum affirmant. Interemptorem igitur consulto Dianæ oraculo varia fortuna vsum per tot maria, atque terras decimo tandem anno in Britanniam appulisse cum magno comitũ numero, multisque congressibus Gigantum immanitate sublata totius insulæ imperium tenuisse. Ei verò tres fuisse filios Locrinum, Albanactum, & Cambrum: ijs insulam diuisam. Ab Albanacto Albanis, qui Scoti postea fuerunt, ab Cambro Cambris, qui nunc sunt Valli, imperatum. Eos suorum quenque regnorum imperium ita tenuisse, vt summa rerum penes Locrinum esset, qui reliquis Britannis præfectus Loegriam suæ parti nomen dederit. Adiiciunt posteriores, vt & ipsi fabulosũ illud imperiũ pro virili propagarent, Locrino successisse Vendolinam filiam, Vendolinæ Madanũ, Madano Menpricium, ei deinde Ebrancum: qui è viginti vxoribus totidem genuerit filios. Ex his vndeviginti in Germaniam migrasse: eamque regionem adiutos Albæ Siluij propinqui sui copijs armis sibi parasse: ab eis fratribus Germaniæ nomen fuisse impositum. Hæc sunt ferè quæ Brittones, & post eos quidam Anglorum de primis Britanniæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hîc subit mirari consiliũ: quod cùm facilè possent, ac sine inuidia imitari Athenienses, & Arcadas, aliasq; gentes in primis illustres, seseque dicere indigenas, neque dedecori sibi existimare eam originem, quam prope nobilissima, & prudentissima totius orbis ciuitas gloriæ ducebat, præsertim cùm ea opinio non posset è scriptoribus antiquis refelli, atque etiam non ignobiles haberet assertores, maluerunt tamen ex omniũ gentiũ colluuie sibi maiores affingere, quos & ipsa narrandi series vulgo etiam imperito posset facere suspectos, nec vetustiorum quisquam vel tenui suspicione confirmaret. Deinde si id minus placuisset, cum eis fuisset liberum, vt quidam poëtarum scripsere, honestos maiores è quocunque vellent sumere libro, miror quid eis in mentem venerit, vt eos potissimum eligerent, quorum omnem posteritatem semper puderet. Quanta enim illa est stultitia nihil existimare magnificum, vel illustre, quod à magno scelere, vel flagitio est alienum? nec desunt tamen, qui talibus nugis sese imperitis venditent. Ac Ioanni Annio homini non indocto ignoscendum puto, cùm sciamus poetis esse concessum, vt familiarum, & nationum origines fabularũ figmentis ornare conentur. Qui verò ex professo scripserũt historiam, nescio an æquũ sit hanc veniam concedi. Vt igitur ab vltimis repetam, quid

magis obhorret à fide, quàm puellas paucas absque virorum auxilio è Syria vsque per tot maria (quæ nauigatio classe firma, omnibus rebus ornata in tanta nauigandi scientia, & vsu hodie rei naualis peritis esset formidabilis) extra orbem terrarum delatas in desertam insulam: ibique nullis frugibus, nullis arborum fructibus victitasse: fœminasq; Regij generis sub frigido cælo rerum omnium inopes non modo durasse, sed Gigantes etiam genuisse: ac ne parum digno potirentur matrimonio, à Cacodæmonibus compressas? Diocletianus autem iste, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnauit? quo pacto fiat, vt nulla de eo apud rerum scriptores sit mentio? præsertim, cùm nullius gentis res gestæ diligentius, quàm Syrorum proditæ sint posteris. Vnde accepit nomen Diocletiani? quod supra mille annos post eum inter Barbaros sit natum, & ab origine Græca, ad formam Latini sermonis, sit declinatum. Proxima deinde nobilitatis accessio Brutus parricida, ne videlicet in hac parte Romulo esset inferior. Brutus autem iste quicunque fuit, quem, & gentis, & nominis authorem Brittones edunt, quibus opibus? quo linguæ commercio illis præsertim temporibus eo penetrauit, quò Romana arma florentissimo statu reip. reliquo ferè terrarum orbe perdomito vix tandem peruenire potuerunt? Nam & ante Romam conditam, quàm res Italorum fuerint tenues, quàm ipsi ab omni longinqua peregrinatione abhorrentes, superuacuum est disserere. Nec illud habeo necesse quærere, terra an mari venerit. Alpibus ad eum vsq; diem vni Herculi peruijs, & Gallis ob insitam feritatem adhuc ab exterorum commercio alienis. Oceanum verò nauibus ingredi vix serò, & florentibus domi rebus ausi sunt Carthaginenses, & Græci, qui Massiliam incolebant: ac ne tum quidem dominandi, sed speculandi causa: nedum Albanos pastores, semiagreste genus hominum, tam audax facinus aggressuros fuisse credamus. Præter hæc nemini qui Latinas literas non ignorat, ignotũ esse potest, Bruti nomen anno post commentitiũ istum Brutum ferè quingentesimo sub Tarquinio demum Superbo celebrari esse cœptum, cùm L. Iunius homo nobilis contemptu sui Regiam effugere vellet crudelitatem, simulatione stultitiæ nouũ illud sibi cognomen peperisset, atq; ad posteros transmisisset. Sed Monachus ille huius Brutinæ fabulæ poëta, & artifex, videre visus est commenti absurditatem. Verùm obiecta specie religionis omniũ ora se posse obstruere existimauit: ac Dianæ oraculo eos paruisse videri voluit. Non scrutabor hîc diligentius, cur hoc Dianæ oraculũ posteris tam ignotum fuerit, cùm Fauni, Sibyllæ oracula, ac Prænestinæ etiam sortes in tanta celebritate tum essent. Illud tantùm quæro, qua lingua Diana respondit. Si Latinè dicant, illud rogabo, quì Brutus intelligere potuit sermonem nongentos circiter annos post se natum. Nam cùm Horatius homo doctissimus carmen Saliare Numa Pompilio regnante compositum fateatur ingenuè se non intelligere, quomodo Brutus iste tot annos ante Salios institutos mortuus potuit intelligere carmina diu post Horatiũ, vt orationis tenor indicat, facta? Item, quomodo Bruti posteri sermonis Latini ita sunt penitus obliti, vt ne tenue quidem vestigium eius apud eos remaneat? & vnde eum, quo nunc vtuntur, sunt nacti? Aut si Britannicè & Dij, & homines tum in Italia sunt locuti, certè non hoc, quo nunc Brittones vtuntur: quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita sit conferruminatus, vt multæ nationes in eo sua vocabula agnoscant. Sin veteres illos Latinos locutos affirment Britannicè, vnde Monachus ille tam veterem dictionem bis mille annos ante datam intellexit? Sed quid ista minutius persequimur, cùm pluribus alijs argumentis appareat, eundem Monachum, & historiam totam fabricasse, & Brutum istum qui nunquam fuit, genuisse, & responsum Dianæ confinxisse. Quin carmen ipsum apponemus, vt malè callidorum hominum se faciliùs prodat vanitas. BRVTVS CONSVLIT.

Diua potens nemorum terra siluestribus apris,
Cui licet anfractus ire per æthereos,
Infernasque domos, terrestria iura resolue,
Et dic quas terras nos habitare velis.
Dic certam sedem, qua te veneremur in æuum
Qua ubi virgineis templa dicabo choris.

Respondit autem Diana versibus eiusdem generis, vt & ab eodem poeta facti videantur

tur, non illis quidem obliquis, ambiguis & flexiloquis, sed perspicuis, quibus quod nunquam datura erat, promittit: imperium videlicet orbis terrarum.

Brute sub occasum solis trans Gallica regna
Insula in Oceano est undique cincta mari.
Insula in Oceano est habitata Gigantibus olim,
Nunc deserta quidem, gentibus apta tuis.
Hanc pete: nanque tibi sedes erit illa perennis.
Hæc fiet natis altera Troia tuis.
Hic de prole tua Reges nascentur, & illis
10 *Totius terræ subditus orbis erit.*

Ex hoc, opinor, carmine cum ipsorum historijs collato reliquum commentum deprehendi potest: nec id obscure quidem. Nam præter vanitatem vtrinque promissorū, etiam insulam non tum habitari, sed habitatam aliquando fuisse, nunc verò desertam esse carmen asseuerat, Vbi ergo hominum illa portenta Gogmagog, & Tentagol, aliaque vastiora nomina ad terrorem dicam, an ludibrium conficta? Vbi præclara illa certamina Corinæi, aliorumque Bruti sociorum aduersus non terrigenas, sed Dæmonigenas Gigantes. Hæc de Bruto, eiq; data dictione. Horum adeo mendaciorū neq; pœnitet, neque pudet posteros, vt ante paucos annos non vltimi nominis apud eos scriptor impudenter confinxerit Troianos Britannicè locutos. Huius sententiæ impudentem va-
20 nitatem facilè refellunt Homerus, & Dionysius Halicarnassius, quorum ille omnibus Troianis nomina dat Græca: alter longa, & seria disputatione contendit Troianos ab vltimis vsque primordijs genere Græcos fuisse. Illud verò prætereo, quod cùm in Angliam appulisset cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorū spatiū tria regna condiderit, & qui vniuersi in primo aduentu vix vnius modicæ coloniæ numerū explere poterāt, tam breui insulam orbis maximam non pagis modo & vrbibus, sed tribus regnis amplissimis occuparint: quique paulò post abundante multitudine, nec Britannia (vt videtur) eam capiente Germaniam regionem tam latè fusam ceperint, incolasque victos in suum non Britannicum, sed Latinum nomen transire coëgerint: atque ab vndeuiginti illis fratribus, qui ne ipsi quidem Germani erant (nam singulis fere sin-
30 gulæ matres erant) Germaniam dici. Hoc nos commentum tam ex omni parte absurdum non adduximus in medium, vt confutaremus, sed vt Germanis irridendum proponeremus. Hæc in vniuersum de commentis Brittonum dicta sint. Consilium autem fingentium non adeo mihi obscurum videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monstrosa fabula illuc mihi pertinere videtur, vt Brutum suum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione iungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæsare, & Germani Tacito authoribus à Dite patre se oriundos ferebant. Similis quoque videtur fuisse causa fabulæ de Bruto fingendæ. Nam cùm in Epiro Buthrotij, in Sicilia aliquot populi, in Italia Romani, Campani, Sulmonenses, in Gallia Aruerni, Hedui, Sequani, & posterius Franci Troianorum, nescio quos conditores
40 laudarent, Britannicarum rerum scriptores ad suæ gentis nobilitatem exornandam non parum sibi collaturi videbantur, si ex antiquitatis arcanis eius peterent primordia: idque potissimum à Troianis, vel ob vrbis claritatem omnium gentium literis celebratam, vel ob cognationem cum tot nationibus, quæ ex eodem illo velut naufragio prodijsse dicerentur. Neque arrogans id mendacium visum iri existimabant, si illius cum tot gentibus communicatæ nobilitatis ipsi in parte aliqua hærerent. Hinc opinor illud de Bruto commentum, aliaque antiquiora non minus stultè recepta, quàm impudenter ficta: quarum omnium rerum vt vanitas argueretur, satis fortasse fuisset admonere vetustis scriptoribus ignota fuisse, literis florentibus in lucem prodire non ausa, è morientibus demum nata, ab adulatoribus indoctis prodita, ab hominibus crassis, & ni-
50 mium credulis, qui fingentium fraudem non intelligerent recepta. Impostorum enim istorum qui non ex historiæ veritate communem vtilitatem, sed ex adulatione priuatum aliquem fructum petunt huiuscemodi est ingenium, vt cùm vehementissimè videntur laudare, tum maximè irrideant. Quid enim aliud isti faciunt, qui quorum

ornare se simulant nobilitatem, eam, vt clarius splendescat, de totius naturę colluuione petunt? & ea generis claritate homines creduli dicam, an stolidi sibi placent, quam nulli finitimorum eis inuident. Qui Scotorum res litteris prodiderunt, honestiorem, vt ipsis visum, originem ediderunt: sed nihilo Brittonum nobilitate minus fabulosam. Non enim è Troianorū profugis reliquijs: sed è Graijs illis heroibus, quorum posteri Troiam euerterunt, maiores nobis adoptarunt. Nam cum Græcorū priscis illis temporibus duo maximè genera celebrarētur, Dores & Iones, ac Dorici generis principes essent Argiui, Ionici verò Athenienses, Scoti principem suæ gentis conditorem Gathelum quendam faciunt: quem Argi, an Cecropis esse filium mallent, incertum reliquerunt. Ac ne Romanorum in hac parte cederent claritati, validam ei latronū adiecerunt manum, cum qua profectus in AEgyptū, præclaras res gessisse dicitur, copijsq́; Regijs post Mosis discessum fuisse præfectus. Deinde cum vxore Scota Regis AEgyptij filia, totum Europæ litus ad mare internū pertinens, circumnauigasse: ac præteritis tot regionibus illa ætate desertis, aut certè raris in locis, & à paucis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ litore, (vt omittam interim tot maris interni insulas) alij eum ad Iberi amnis ostiū exponunt, eoque agro, quem tenere non poterat relicto in Galæciam regionem multò steriliorem traducunt. Alij Oceanū primum, vt arbitror, mortalium classe ingredi ausum, ad Durij fluminis ostium exponunt, eoque in loco celebre oppidum condidisse volunt, quod de nomine eius Portus Gatheli nunc vocetur: vnde vniuersæ regioni, quæ à Luso, & Lusa Bacchi filijs diu Lusitania fuerat appellata, Portugalliam dici cœpisse. Deinde coactum illinc in Galæciam penitus abire, Brigantiam ibi extruxisse, quæ nunc Compostella vocetur. Bracaram item ab eo ad Mundæ amnis ostiū conditam. Hæc de origine suæ gentis fabulosè tradunt Scoti: in quibus fingendis quàm nostri parum circumspecti fuerint, vel hinc æstimare licet, quòd Græco illi Gathelo scriptoribus Græcis ignoto ne Græcum quidem nomen dederint: quòd vrbi à se conditæ Latinum à portu nomen potius quàm Græcum dederint, præsertim illa ætate, qua Græcorum paucissimis Latium ipsum fuit cognitū, quod dubitant Argíne an Cecropis fuerit filius, cùm Cecropem Argus prope centum annis antecesserit: quòd is, qui inter homines omniū ingeniosissimos tantum prudentia præstitisset, vt secundum à Rege locum teneret, vt Mosi profugo sufficeretur, vt peregrinus Regijs honoraretur nuptijs, relicta regione totius orbis fertilissima, tot prætervectus dextra læuaque continentis vtriusque terras, tot insulas prouentu frugum omnes, aëris temperie plærasq; insignes Cretam, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, quæ illa ætate ab agresti hominum genere tenebantur verius, quàm colebantur, in Oceanum etiam ipso nomine formidabilem eruperit, præsertim cùm homines adhuc non magnū rei nauticæ vsum haberent, Portugalliam, seu portum Gatheli vrbem condiderit ad Durium: cuius vrbis nomen nusquam reperitur ante Saracenorum in Lusitania dominatum: Bracaram etiam ædificarit ad Mundæ fluminis ostium, cùm inter Bracaram & Mundam intersint multa passuum millia, interiectis etiam duobus claris amnibus Durio, & Vaca: Bracaraque, omnino maritima non sit. Subit & illud quærere, qui fiat, vt Gathelus homo Græcus, & illustri loco natus, & rebus gestis clarus, cùm è gente esset ambitiosissima in sui nominis memoria prodenda posteris, magnoque comitatu in extremas orbis totius oras, & vt tum res erant, prope incultas & barbaras vectus, opida condiderit, nulli tamen eorum non modò suum, sed ne Græcum quidem nomen imposuerit. Portugalliæ enim nomen, aut (vt illi malunt) Portus Gatheli tot vetustis scriptoribus, qui ex professo terrarum, & locorum nomina sibi scribenda sumpserunt, ignotū, ante quadringentos annos celebrari cœptum est. Neq; minus de istius Gatheli aduentu in Hispaniam suspecta est omnium Græcorum, & Latinorū taciturnitas, præsertim cùm Phœnicum, Persarum, Pœnorum, Iberorū, Gallorum, & comitū Herculis, & Bacchi, qui in Hispaniam aduenerint, frequens & illustris mentio sit apud veteres. Sed nostri fabulatores (opinor) monumenta veterū non legerunt: alioqui enim quando illis è Græcia conditorem gentis & suæ nobilitatis authorem educere visum erat, nunquam commisissent, vt hominem potius ignobilem sibi comminiscerentur, quàm ad Herculem & Bacchū omnium gentiū monumentis celeberrimos suum genus referrent.

Hæc ferè

Hæc ferè de origine suæ gentis à nostris traduntur: quæ si cui pluribus quàm res poscat, prosecutus esse videar, is velim ex aduerso consideret, quàm pertinaciter quidam hæc tanquam Palladium cælo demissum propugnent. Id si fecerit, non dubito, quin aduersariorum peruicacia sit eum nobis minus iniquum reddituram. De reliquis gentibus, quæ in hanc insulam posterius venerunt, & domicilio locum cœperunt, Pictis, Saxonibus, Danis, Normanis, quoniam eorum historia nihil monstri continet, posterius commodiore loco dicemus. Hæ verò duæ nationes (quarum meminimus) è Gallijs mihi videntur oriundæ. Id cur ita esse existimem adijciam, si pauca prius de antiquis Gallorum institutis dicam. Gallia omnis quanquam est frugum ferax,
10 tamen & est, & fuisse dicitur hominum feracior: adeo vt, Strabone teste, Celtarum, quæ tertia pars est Galliæ, inuenta sunt trecenta millia eorum duntaxat, qui arma ferre possent. Itaque cùm in agro quanuis fertili, multitudine tamen laborarent sua, ad eam minuendam permissum fuisse creditur, vt puerorum amoribus indulgerent. Hac tamen ratione cùm non satis prouisum aduersus inopiam agri videretur, prægrauante adhuc turba liberorum capitum, sæpe decreto publico, interdum priuatis consilijs ad exhauriendam domi multitudinem in omnes circum circa regiones frequentes colonias emiserunt. In Hispaniam autem, vt inde incipiam, tam frequentes, vt Ephorus, teste Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades vsque porrexerit, & certè totum latus Hispaniæ ad septentriones versum populorum, & gentium nominibus
20 diu Gallicam testata est originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi,

— profugique à gente vetusta

Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.

Hi tam latè suos fines propagauerunt, vt quanuis asperam regionem, nec alioqui frugiferam incolerent, tamen M. Marcellus sexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam à Celtis, aut Celtiberis oriundi Celtici ad Anam fluuium, Ptolemæo Betici cognominati, & Celtici alteri in Lusitania Anæ propinqui: &, si Pomponio Melæ homini Hispano credimus, à Durij fluminis ostio ad promontorium vsque, quod siue Celticum, siue Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus distincti, nempe Gronij, Præsamarci, Tamarici, Nerij: ac cæteros quoque Galæcos à Gallica origine non
30 abhorrere nomen gentis indicat. Ab altera parte transierũt è Gallijs in Italiam Ligures, Libui, Salassi, Insubres, Cenomani, Boij, Senones, & (si nonnullis scriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quàm latè dominatæ sint in Italia cùm nemini paulum modo in historiarum lectione versato sit ignotum, non habeo necesse explicare. Sed nec inquiram diligentius quantæ Gallorum manus vel in Thracia consederint, vel ex ea egressæ Macedonia, Græciaque proculcata in Bithyniam transierint regnaque Gallogræcorum in Asia condiderint: quando ad nostrum institutum ea res non magnopere pertinet. Ad Germaniam festinat oratio, ac de colonijs in ea Gallicis locupletissimos habeo authores C. Iulium Cæsarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim in commentarijs belli Gallici scribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuisse fortiores.
40 Itaque Tectosages fertilissimam Germaniæ partem circa Herciniam siluam tenuisse, & Boëmi, vt alter affirmat, ipso nomine conditores suos Boios indicant. Et propiora inter Menum, & Rhenum amnes aliquando Heluetij tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenũ, & ad Dannubiũ Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus in vita Alexandri Getinos, Flauius Vopiscus in Probo Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenset, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: vt fortasse ne Getæ quidem ipsi à Gallica gente alieni fuerint: quandoquidem certũ est multas gentes Gallicas in Thraciam profectas esse, atq; etiam resedisse in ea parte, quam Getæ tenuisse dicuntur. Gothinos quoque ætate sua Tacitus ait sermone Gallico fuisse vsos. Cimbri quoq; teste Philemone, & (si Tacito credimus)
50 AEstiones ad mare Suæuicũ, vbi succinũ legitur, habitantes, tum locuti sunt Britannicè, qui sermo erat idem cum Gallico, aut non multum ab eo diuersus. Sunt & alia plurima Gallicarũ per Germaniam coloniarum vestigia, quæ non grauatè persequerer, nisi quæ dicta iam sunt, abundè ad nostrum institutum facerent: nempe vt ostendam quàm latè

Gallia circa Britanniam suas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia, quæ nec magnitudine, nec viribus, nec rei militaris peritia nationes illas æquabat? cane tam vicina Gallorum fortissimis, nec aëris clementia, aut soli fœcunditate propinquis regionibus inferior nullos exteros colonos accepit? imo, vt Cęsar, & Tacitus asseuerant, complures: vt autem ego contendo, veteres cultores vniuersos. Tres enim antiquitus gentes, vt satis constat, totam insulam tenuerunt, Brittones, Picti, & Scoti: de quibus deinceps dicemus. Atque vt à Brittonibus, qui latissimè in Albio regnarunt exordiar, primus (quod sciam) C. Iulius Cæsar aliquid certi de eis prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo credo, quòd diligentius perquirendo nihil de primo eorum aduentu compererat: nec vlla tum erant apud eos monumenta literarum vnde id disci posset. Maritima insulæ ait teneri à Belgis, quos spes prædæ illexerat, agri fœcunditas, & cæli clementia detinuerat. Eius rei argumentum putat, quòd plærique ciuitatum vnde venerant, nomina retinebant: quòd ædificia Gallicis essent similia. Addit Cornelius Tacitus author grauissimus mores non esse dissimiles: parem & in periculis deposcendis audaciam, & in defugiendis formidinem: magnas vtrinq; factiones, magnas clientelas fuisse. Denique sua ætate talem esse Britanniam, qualis ante aduentum Romanorum fuerat Gallia. Adijcit præterea Pomponius Mela in bello Britannos equitatu, bigis, curribus, Gallico armatu dimicare. Beda quoque omnibus, qui fabulosa de Britannorum origine scripserunt & ætate maior, & autoritate prior primos insulæ cultores ex Armorico tractu venisse affirmat. Ab his non dissentiunt quidam Græcorum Grammatici, qui Britannos à Britanno Celtus filio nomen accepisse tradunt. In eo certè consentiunt, quòd è Gallia eos intelligi voluerunt oriundos. E recentioribus huic sententiæ subscribunt Robertus Cænalis, & in vita Diocletiani Pomponius Lætus minimè spernendus author: vterque opinor vi veritatis coactus. In hoc tamen vterque mihi videtur errare, quòd eos è Brittonum peninsula ad Ligerim quæ nunc Britannia vulgò vocatur, educat: præsertim cùm maritimæ Britannorum coloniæ ipsis, vt Cæsar ait, nominibus testentur vnde demigrauerint. Sequitur vt de Gallicis colonijs in Hiberniam missis agamus. Iam antè ostendimus totum latus Hispaniæ quod ad septentriones exporrigitur Gallicis colonis occupatum fuisse. Ex Hispania verò causas in Hiberniam commigrandi video complures fuisse: nam vel in Hiberniam eos pertraxisse videri potest facilis è propinquo traiectus, vel domo expulisse immoderata imperia Persarum, Phœnicum, & Græcorum in Hispanos bello superatos, & propter infirmitatem eis obnoxios. Item inter Hispanos ipsos è multis nationibus homines inter se malè coalescentes, & studium libertatis, & fuga seruitutis inter motus ciuiles, & nouas rerum perturbationes in gente belli auida subinde exorientes. Has migrationum causas qui expendet, non mirabitur opinor si plærique fortunam quamuis tenuem foris, modò cum libertate coniunctam domesticæ, & quidem acerbæ seruituti prætulerint. Retinuit autem illuc aduectos turbulentior indies rerum Hispanicarum status, nunc Carthaginiensibus, nunc Romanis omnia seruitutis mala in bello superatos exercentibus, & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præsertim cùm Hispani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut vnde rebus aduersis calamitatum perfugium peterent. Retinuit & aëris clementia. Est enim, vt ait Cæsar, cælum Britannicũ Gallico temperatius: Hibernicũ autem solum amœnitate, & cælum temperamenti æquabilitate longè Britannicum superat. Præterea homines in solo aspero nati, & educati, ocio, vt sunt omnes Hispani, dediti, ad pascua ferè totius Europæ vberrima traducti sese libenter è domesticis tumultibus in sinum externæ pacis recondebant. Sed nec gentis cuiusque de suis maioribus opinionem quæ verisimilibus coniecturis innititur, & testimonio vetusto confirmatur repudiandã existimo. Nam C. Tacitus occidentale latus Britanniæ, siue Albij à posteris Hispanorũ coli certa, vt ipsi videtur, coniectura affirmat. Verisimile autem non est Hispanos relicta à tergo Hibernia terra propiore, & cæli, & soli mitioris, in Albium primùm descendisse, sed primùm in Hiberniam appulisse, atque inde in Britanniam colonos missos: quod & Scotis contigisse omnes eorum annales affirmant, & Beda lib. 1. testatur. Scoti enim omnes

Hiberniæ

Hiberniæ habitatores initio vocabantur, vti indicat Orosius. Nec semel Scotorum ex Hibernia transitum in Albium factum nostri annales referunt: sed primum duce Fergusio Ferchardi filio: deinde post aliquot ætates domo pulsos in Hiberniam rediisse, atq; denuo duce Reuthare in Britanniam reuersos. Post etiam regnante Fergusio Secundo magna auxilia Scotorum Hibernicorum missa, quibus sedes in Gallouidia sunt datæ. Et Claudianus ætate sua auxilia illinc aduersus Rom. transmissa indicat: ait enim,

Totam cùm Scotus Iernam
Mouit, & infesto spumauit remige Tethys. Et alio loco,
Scotorum cumulos fleuit glacialis Ierne.

10 Principio autem cùm vtrique, id est Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium missi Scoti appellarentur, vt discrimine aliquo alteri ab alteris distinguerentur, initio cœpere alteri Scoti Ierni, alteri Scoti Albini vocari: ac paulatim vtrinque cognomenta loco nominis vsurpata effecerunt, vt vetus nomen Scotorum propè obliuioni daretur: ac non ex vsu loquendi, sed annalium memoria repeteretur. Quod ad nomen Pictorum attinet, non patrium, & vetus id eis fuisse arbitror, sed à Romanis ex re datum, quòd corpora cicatricibus haberent inscripta: quod & versus Claudiani indicat,

Ille leues Mauros, nec falso nomine Pictos
Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus vndas. Item alibi,
20 *Venit & extremis legio prætenta Britannis,*
Quæ Scoto dat fræna truci, ferroque notatas
Perlegit exanimes Picto moriente figuras.

Herodianus quoque de eadem gente, sed nomine tacito loquens, hanc pingendi rationem, nisi quòd ferri non meminit, dilucidè exprimit. Neque (ait) vestis vsum cognorunt: sed ventrem, atque ceruicem ferro incingunt, ornamentum id esse, ac diuitiarum argumentum existimantes, perinde vt aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Quo verò nomine sese ipsi nuncuparent in re tam vetusta difficile dictu est. Vicinæ certè nationes in eorum nomine 30 parum secum consentiunt. Nam Brittones Pichtiades, Angli Piehtos, Scoti prisci Peachtos eos appellant. Locorum verò quorundam nomina quæ quondam Picticæ ditionis fuerant, nunc verò à Scotis tenentur, diuersam ab omnibus appellationem ostendere videntur. Nam Penthlandici montes, & fretum Penthlandicum à Pentho, non à Picto composita videri possunt. Sed hæc nomina posterioribus temporibus ab Anglis, aut certè Scotis Anglicum sermonem vsurpantibus indita fuisse crediderim. Eorum enim apud priscos Scotos nec intellectus, nec vsus est vllus. De nomine verò Pictorum vtcunque se res habet, siue Romani vocabulum barbarum in propinquam vocem Latinam transtulerint, siue Barbari Latinam ad sui quisque sermonis sonum, & declinationem proximè accommodauerint, ego certè in magno non ponam dis- 40 crimine. Sed quando de nomine constat, & ab orientali cæli plaga, alij è Scythia, alij è Germania eos in Britanniam appulisse rerum scriptores fatentur, restat vt vestigia persequentes coniecturis, si fieri potest, ad veritatem perueniamus. Neque aliud certius vestigandi initium video, quàm à corporis illa pictura. Pingebant autem Britanni, Arij in Germania, & Agathyrsi corpora: sed, vt in bello terribiliores hosti apparerent, succis modò herbarum se inficiebant. Sed cùm Picti ferro cutem variarent, ac diuersorum animalium figuris inscriberent, verius erit quærere quæ gentes vel in Scythia, vel Germania, regionibusque vicinis certo illo pingendi corpora instituto non ad terrorem, sed ad decorem vterentur obseruare. Occurrunt autem in Thracia, vt Vergilio placet, Geloni, de quibus Claudianus libro primo aduersus Rufinum,

50 *Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus.*

Occurrunt apud eundem Poëtam in Thracia Getæ,

Crinigeri sedere patres pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

Igitur cùm Geloni Vergilio sint Getis vicini, & vel Gothunni, vel Getini iuxta Arrianum Getis annumerentur, quid vetat cùm iuxta Tacitum Gothunni Gallicè loquerentur, hinc credere Pictos oriundos? verùm è quacunque natione Germanica aduenerint, mihi fit verisimile eos fuisse de veteribus Gallorum colonis, qui vel ad mare Sueuicum vel Danubium sedes habuerunt. Gallici enim generis homines cùm à Germanis alienigenæ (vt erant) haberentur, eorum puto nomen in contumeliam abijt, adeo vt vno vocabulo WALSCH Gallum, peregrinum, & barbarum indicent. Ideoque siue à vicinis eiecti, seu tempestatum vi adacti fuerint, facilè maiores Pictorum Scotis fuisse conciliatos puto, atque ab eisdem, vt traditur, adiutos, vt homines cognatos, eiusdem ferè linguæ, nec dissimilium rituum: eóq; facile impetratum, vt sanguinem miscerent, connubijsq; propè in vnam gentem coalescerent. Alioqui enim non video quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, homines feri, & inculti peregrinos omnium rerum egenos, ac tum denique visos, nullo legum, sacrorum, aut linguæ commercio coniunctos, tot necessitatibus circumuentos in ius affinitatis, ac propè omnium rerum societatem tam facilè asciuissent. Hic nobis nonnihil obstare videtur Bedæ Anglosaxonis auctoritas, qui vnus (quod sciam) Pictos à Scotis diuersa lingua prodit vsos. Ait enim, de Britannia loquens, eam quinque linguis vnam eandemque summæ veritatis, & veræ sublimitatis scientiam scrutari, & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum. Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque linguas dixisse: quod à Græcis in re simili factum videmus. Item à Cæsare in exordio commentariorum belli Gallici. Tres enim Galliæ partes linguis, moribusque diuersis esse vsas ait. At Strabo, vt Aquitanos à cæteris lingua discretos esse confitetur: ita reliquos Gallos eadem lingua, sed paulum variata vti. Sed nec Scotos à Brittonibus toto sermone, sed dialecto potius discrepasse arbitror, vti posterius dicam, cùm nunc etiam tam in sermone consentiant, vt eodem aliquando vsi fuisse videantur, minusque inter se differant, quàm quædam Gallicæ nationes, quæ omnes gallicè loqui dicuntur. Itaq; cæteri scriptores, ne diuersi quidem sermonis vllam suspicionem faciunt: & ipsi, quandiu regnum vtrunque stetit, velut vnius gentis homines matrimonia semper inter se contraxerunt: ac initio mixti, deinde vicini, ac sæpius amici fuerunt, vsque ad Pictorum excidium. Sed nec eorum reliquiæ (quas extincta militari ætate multas fuisse oportet) vlla ex parte Scotorũ linguam corruperint: ac ne in eis, quas reliquerunt sedibus vllum peregrini sermonis vestigium remansit. Omnes enim Pictorum regiones, ac singula etiam loca Scoticas appellationes hodie retinent, præter admodum pauca, in quibus, præualescente supra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina sunt imposita. Nec illud omittendum, quòd ante Saxonum in Britanniam aduentum nunquam vllas Britannicas nationes inter se interpretibus vsas legamus. Igitur cum vno consensu Scoti, Angli, & Germani scriptores Pictos è Germania oriundos ferant, constetq; Gothunnos, siue Getinos Gallorum fuisse colonos, & gallicè locutos, & AEstios ad mare Suæuicum Britannicè, vnde potius existimem Pictos prodijsse? aut quò sedibus eiectos, nisi ad cognatos contendisse? aut vnde potius connubia impetraturos, quàm à populo, sanguine, lingua, moribus sibi coniuncto. Quòd si Pictos à Gothunnis, aut AEstijs, aut Getis neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is secum cogitet quot, & quantæ migrationes in omnes partes factæ sint illis temporibus, in quæ Pictorum aduentus in Britanniam est coniectus, ac deinceps multis sæculis: intelliget opinor nihil horum non modò fieri, sed etiam facilè fieri potuisse. Galli Hispaniæ, Italiæ, Germaniæ, & Britanniæ bonam, magnamque partem colonijs occuparunt: ad Mæotida & Cimmerium Bosporum populando sunt progressi, Thraciam, Macedoniam, & Græciam peruastantes in Asia consederũt. Cimbri, Ambrones, & Teutones Galliam deprædati in Italiam penetrarunt. Geloni qui Vergilio in Thracia collocantur, apud cæteros ferè scriptores vicini in Scythia sunt Agathyrsis. Gothi obscura diu natio diluuij instar breui tempore Europam, Asiam, Africam inundarunt. Multis igitur deinceps sæculis dum ferociores finitimorum sibi sedes vendicabant, infirmiores potentiorum iniurijs obnoxij, patriam, quam retinere nequibant, linquunt, si homines diu cum

fortuna

fortuna colluctati, atque incertis sedibus per varios errores iactati, se in longinquas regiones tandem aliquando contulerunt, nihil, opinor, apud rerum peritos admirationis res habere debet. Duas præterea nationes vetustas à scriptoribus Romanis collocari videmus intra eos limites, quibus regna Scotorum & Pictorum aliquando claudebantur, Maiatas & Attacottas. Ex his Maiatas, quos Dion vnus (quod sciam) nominat, Picticæ gentis fuisse, reor: quando eos in agris Caledonijs proximis constituit: quos agros certum est Pictos tenuisse. Attacottas ex Marcellino apparet fuisse ex eis, qui aliquando vallo Adriani exclusi, postea prolatis imperij finibus, ad Seueri vallum vsque intra prouinciam sint comprehensi: quoniam in libello de castrensibus officijs Romanorum per prouincias inter externa auxilia reperio cohortes aliquot Attacottorum, sicut & Brittonum: quo magis miror audaciam dicam, an stuporem Luddi: audaciam, qui, Attacottas fuisse Scotos, sed nullo prorsus auctore, aut coniectura verisimili affirmet: stuporem, quòd in loco Marcellini à se citato, Scotos ab Attacottis separari, non videat. Inquit enim Marcellinus, Picti, & Saxones, Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexauere continuis. Pari stupore ab eo factum est, vt contendat, Caledonios è Brittonum gente fuisse, qui planissimè Picti fuerunt: quod perspicuè Luddus testimonio ex Panegyrico, qui dictus fuit Constantino, aduersus se prolato demonstrat. Inquit enim orationis auctor Caledonum, & aliorum Pictorum siluas. Id testimonium ille, qua stultitia est, pro se produxit: &, quo stupore est, non contra se facere animaduertit. Quòd si vocem inspiciamus, ea linguæ Scoticæ est. Calden enim Scotis ea arbor est, quæ Latinis corilus dicitur: vnde & Caledoniæ siluæ nomen reor inditum, & Caledoniorum opidum ad Taum amnem situm, Duncalden adhuc vocatur, hoc est, corilorum tumulus. Et si aduersus consensum omnium Ptolemæi codicum mihi aliquid permittere auderem, pro mari Deucaledonio scriberem Duncaledonium: & apud Marcellinum, pro Dicaledones, Duncaledones: & mari, & gente à Duncaledonio opido cognominatis. Hæc quæ scripsimus, etsi abundè satisfacere possint lectori non iniquo: nihilominus adiiciemus & alia, quæ C. Plinius manifesta originum indicia existimauit: nempe sacra, linguam, opidorum vocabula. Primùm satis constat, maximum amicitiæ vinculum, & cognationis argumentum habitam fuisse similitudinem religionis, & eandem de Dijs opinionem. Apud Britannos autem & Gallos idem planè Deorum erat cultus, idem apud vtrosque, & nusquam alibi, Druidum sacerdotium, quorum superstitio adeo vtriusq; gentis animos peruaserat, vt multi dubitarent, vtri ab vtris eam philosophiam didicissent. Item, eadem sacra ex superstitionis persuasione deprehendi, ait Tacitus. Nec ab eo ritu fuisse immunes Hispanos, vt quorum bona pars è Gallijs originem ducebat, indicat tumulus prope Carthaginem nouam, qui Mercurius Teutates appellabatur, vti scriptum est à Liuio. Idem quoque genus vatum apud Gallos & Britannos in summo fuit honore, quos vtrique Bardos vocabant. Horum & functio & nomen adhuc perseuerat apud omnes nationes, quæ vetere Britannorum lingua vtuntur, tantusq; eis honos multis in locis habetur, vt & ipsi sacrosancti, & eorum domus pro asylo sint: & inter infestissimos hostes, vbi crudelissimè & bellum geritur, & victoria exercetur, perpetua sit eis eorumq; comitibus vltro citroq; commeandi potestas. Nobiles eos ad se ventitantes & honorificè suscipiunt, & munificè dimittunt. Carmina autem non inculta fundunt, quæ Rhapsodi proceribus, aut vulgo audiendi cupido recitant, aut ad musicos organorum modos canunt. Plurima ex veteribus institutis adhuc manent: nec quicquam ferè in Hibernia, nisi in ceremonijs & religionis ritibus, est mutatum. Hæc de sacris in præsentia dicta sint. Superest, vt de lingua veteri, ac opidorum & gentium vocabulis agamus. Hæ autem partes plærunque nobis erunt promiscuè tractandæ, quòd altera alteri sæpenumero velut fundamento innititur, præcipuè cùm nomen proprium aut originatione, aut declinatione patriam asseret. Atque hæc quidem, etsi mutua conspiratione sese confirmant, tamen quoad fieri potest, ea nos, docendi gratia, separabimus. Primùm igitur Tacitus in vita soceri sui affirmat, non multo Gallicam à lingua Britannica esse diuersam: ex quo facio coniecturam, aliquando eandem fuisse, ac paulatim, vel externarum gentium commercio, vel ignotarum antè rerum

inuectione, vel nouarum artium inuentione, & frequenti formæ vestium, armorum, supellectilisque reliquæ mutatione sermonem facilè sequacem multis in partibus interim auctum, interim adulteratum, ac multa noua vocabula genita, multa vetusta viriata. Cogitet apud se quisque quantum populi inconstantia sibi in hac parte sumat: quantum ei semper & fuerit, & sit præsentium fastidium, & innouandi studium, comperiet profecto illud optimi poëtæ, & vnici censoris iudicium esse verissimum,

Vt siluæ folijs pronos mutantur in annos,
Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas,
Et iuuenum ritu florent modò nata vigentque. Et paulo infra,
Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadentque
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus,
Quem penes arbitrium est, & ius & norma loquendi.

Hæc quidem ille de Romano sermone scripsit, qui magna ciuium cura incorruptus seruabatur: quem omnes nationes, quæ intra tam latos imperij fines continebantur diligenter addiscebant. Ne admiremur igitur linguam ante colonias è Gallijs in omnes partes emissas iam domi discordem, & deinde diuersarum nationum commistione pollutam, & ab initio barbaram, & suis quodam modo neglectam, ac postquam ab externo solo rursus in Britanniam se recepit in regna exteris plerunque obnoxia diuisam sibi non semper constare. Nam & initio Celtæ, & Belgæ diuersa vtebantur, vt Strabo censet, dialecto. Deinde cùm Celtæ magnas colonias in Hispaniam emisissent, vt Celtiberorum, & Celticorum indicant nomina, & Belgæ Britanniam maritimam, vt intelligi potest ex Ventæ Belgarum, ex Atrebatum, & Icenorum nominibus, occupassent, non potest fieri, vt non hinc Hispani, inde Romani, Angli, Dani, Normani non multa peregrina vocabula secum aduexerint, patria corruperint. Quin illud potius mirandum censeo, quòd nunc etiam tanto post tempore tot gentiũ aduentu adulteratis, & magna ex parte mutatis vicinarum nationum linguis adhuc Britanni non tam sermone toto, quàm proprietate, & dialecto inter se discrepent: ac si quis ex eis alterius nationis Britannicè hominem audiat loquentem, sonum tamen suæ linguæ agnoscet, & plurima verba capiet, quanquam sermonem vniuersum non intelligat. Nec si non eadem semper apud omnes earundem rerum inuenientur vocabula nouum debet videri, reputantibus quantum in singularum gentium sermone quotidie mutent vicinorum commercia, quantum assidua consuetudo, quot noua verba cum rebus nuper inuentis nascantur, quot ex vltimis terris cum suis mercibus aduehantur, quot vetusta intereant, quot adiectis literis vel syllabis protrahantur, ablatis decurtentur, transpositis aut mutatis interpolentur. Non quæram quantum, & quàm breui sermo Ionicus ab Attico degenerauerit, quantum ab vtrisque reliqui Græci dissideant, obseruemus nobilissimarum in Europa gentium sermonem. Gallica, Italica, Hispanica lingua ab eisdem radicibus ortæ, quàm cito à puritate linguæ Latinæ desciuerint? nec inter se interim minus discrepant, quàm Scotica prisca, & Britannica. Imò si singulas Galliæ prouincias (eas dico, quæ gallicè loqui existimantur) dispiciamus, quantum discrimen inter Galliæ Narbonensis incolas comperiemus, & Vascones? quantumque ab vtrisque recedunt vtrisque finitimi Lemouices, Petragorici, & Aruerni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum prouinciæ? Atque vt propioribus vtamur exemplis, leges Anglorum quingentos abhinc annos à Gulielmo Normano gallicè editas nemo Gallorum sine interprete nunc intelliget. Imò si qui longiusculè vixerunt senes, in memoriam reuocent quot vocabula ipsis pueris vsu protrita nunc prorsus obsoleta sint: quot autem proauis nostris inaudita in eorum locum successerint minimè mirabuntur eandem ab initio linguam apud gentes longè dissitas, & sæpius bello dissidentes ita sensim longinquitate temporis immutari, vt propemodum tota diuersa videatur. Contra verò cùm non tot annis, sed sæculis, in sermone Britannico videam eam concordiam inter nationes vel spatio terrarum longè separatas, vel mutuis odijs laborantes, quanta non est inter multos Gallorum populos, qui sub eisdem Regibus, & legibus diu vixerunt. Cùm talem igitur in loquendo concordiam mecum recogito, quæ & veterem cognationem & non

non obscuras eiusdem originis notas adhuc seruet, facilè adducor, vt ante Saxonum aduentum, omnibus Britannis non multum diuersam fuisse linguam, credam: ac proximas Gallico litori nationes verisimile est Belgica vsos fuisse: è quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorũ (vt legere est apud Cæsarem) transmigrauerat. At Hiberni, & coloniæ ab eis missæ à Celtis Hispaniæ habitatoribus oriũdi, vti credibile est, Celtica vtebantur. Hæ gentes cùm, velut è longinqua peregrinatione reuersæ, vicinas occupassent sedes, ac prope in vnum populum commistæ fuissent, rursus prope confusis idiotismis sermonis quandam permixtionem factam reor, vt neutri linguæ vel Celticæ, vel Belgicæ omnino similem, ita neutri penitus dissimilem: qualem animaduertere li-
10 cet in eis nationibus, quæ Germanicè loqui putantur, & tamen à vetusto sermone multum desciuisse constat. Intelligo Danos, Saxones maritimos, Frisios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facilè erit deprehendere quasdam literas, sonos, & inflexiones, vnis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum sono, & familiari singularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium iudicio: item, ex compositione, & declinatione vocum, certiora sumi posse indicia cognati sermonis, quàm è singulorum verborum significatione. Huius rei exempla sunt, in literis W. Germanicum, in compositione Moremarusa, & Armoricus, de quibus dictum est. In declinatione ea, quæ apud Gallos in Ac exeunt, quorum prope infinitus est numerus: quæ forma apud Scotos est hypocoristica, & apud veteres Gallos
20 fuit. Apud Scotos à Drix, quod veprem significat, declinatur Drissac, id est vepricula, & à Brix, quod rupturam indicat, Brixac: quod nunc Galli pronuntiant Brissac. Quod enim Brix Scotis dicitur, id Galli adhuc Bresche appellant, nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura vt discrepet in causa est, quòd veteres Scoti, & adhuc vniuersi Hispani x. litera pro duplici ſſ. vtebantur. Itaque veteres Galli à Brix Cœnomanorum opidum Brixiam nominarunt, & à Brixia rursus Brixiacum, quod vulgo Brissacum. Simili prope forma ab Aurelia, Aureliacum factum est, & ab Ebura, quæ Cærealis, vel Ebora, quæ felicitas Iulia Hispanis cognominatur Eboracum, ab Hispanis oriundi Brigantes declinauerunt, Gallici sermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ nobis commemorata sunt, totum illud Britanniæ latus, quod ad occi-
30 dentem hibernum porrigitur manifesta & Gallici sermonis, & originis impressa retinet vestigia, eaque etiam, perspicuo gentium exterarum testimonio, comprobata. Prima in eo latere occurrit, quàm multi Cornuvalliam, Cornaulam veteres, vulgus Kernico vocant: quemadmodum & apud Scotos Cornauij, qui in vltima ferè septentrionis plaga statuuntur à Ptolemæo, vulgo Kernic appellantur. A Kernico igitur & Vallis, Cornuvallia deducta est, quasi dicas Kernicogallos. Vallia etiam in eodem latere altera peninsula & nomine, & sermone maiores suos asserit. Id eius nomen qui ad Germanici sermonis sonum propius accedunt per W. propriam vnis Germanis literam efferunt: quam literam reliqui vicini, qui vtuntur sermone prisco, nullo modo pronunciare possunt. Imo ne tormentis quidem à Kernicovallo, Hiberno, aut prisco Scoto
40 exprimes, vt eam proferat. Gallis verò, qui Valliam nominare volunt, G. semper prima est litera, nec in hoc nomine solo id obseruare licet, sed in alijs multis, quæ à litera G. habent initium. Gallicum enim sermonem qui ex propinquitate regionum germanissant, Wallum vocant: & in alijs prope infinitis hac permutatione literarum vtuntur. Contra verò, quæ regio est Anglis Wales, & Northvvales, ea Gallis est Gales, & Norgales, pertinaciter adhuc in vestigijs antiqui sermonis hærentibus. At Polydorus Vergilius, velut nouo commento sibi placet, quod rem nulli sermonis Germanici mediocriter perito ignotam, se vnum animaduertisse putat: nempe, quòd vox illa Walsch, peregrinum significet, atque inde Vallos, seu peregrinos ab eis fuisse nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum sibi placere videtur. Nam si à peregrinitate nomen illud du-
50 ctum fuisset, rectius (opinor) in Anglos aduentitios competeret, quàm in eos qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum sunt crediti. Aut si ab Anglis eis impositum fuit, cur Scotis, & Pictis, id nomen non dederunt, qui rectius quàm Brittones ita vocari poterant, vt quibuscum rariora commercia, & minorem vsum habebant aut si

Angli tam contumelioso nomine Vallos notassent, num etiam ipsi Brittones tot sæculis Anglorum hostes infestissimi, & nunc etiam magis obnoxij, quàm amici id nomen agnoscerent? quod quidem non inuiti faciunt, cùm ipsi sua lingua se Cumbros appellent. Quid, quod vox Walsch non simpliciter Germanis peregrinũ significet, aut barbarum? sed etiam priore, & proprio magis intellectu Gallum. Itaque vox Vallia, vt ego quidem sentio, à verbo Gallia est immutata ab Anglis consentientibus quidem de nomine cum cæteris vicinis nationibus, sed obseruata tamen proprietate linguæ Germanicæ in prima litera enuncianda Wallia. Veteres certè eius peninsulæ incolas Silures appellabant, vt apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud posteros resedit. Lelandus autem genere Britannus in suæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprime diligens affirmat Valliæ partem aliquando Rossiam fuisse vocatam: quæ vox Scotis peninsulam indicat. Verum nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius vsurpasse, quod gentis originem, quàm quod regionis situ, & formam demonstraret. Idem quoque in Scotorum nomine est factũ. Nam cùm ipsi se Albinos nomine ab Albio declinato vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis delaratur. Sequitur in eodem latere, & litore occidentali Gallouidia: quam vocem & Scotis, & Vallis, Gallum significare est perspicuũ, vt cui alteri à Gallo, alteri à Vallo nomen dedere. Valli enim Wallovvithiam eam appellant. Ea magna ex parte patrio sermone adhuc vtitur. Hæ autem tres nationes totũ Britanniæ latus, quod ad Hiberniã vergit, tenent: nec leuia indicia, sed penitus inustas notas Gallici sermonis, & cognationis adhuc seruant. Illud autem in primis, quod Scoti prisci omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros Gael, alteros Galle, siue Gald appellant: hoc est (vt ego quidem interpretor) Galæcos, & Gallos. Porro Galæci vocabulo, id est Gael ipsi sibi placent: suamq; (vt dixi) linguam Galæcam vocant, eaque velut magis culta, & elegante gloriantur: reliquos, hoc est Gallos, velut barbaros præ se contemnunt, & quanquam ab initio Scoti Brittones, hoc est vetustissimos insulæ cultores Gallos appellarent, tamen consuetudo loquendi paulatim obtinuit, vt omnes nationes, quæ posterius sedes in Britannia collocarunt contumelioso potius, quàm gentilitio nomine ita compellent. Vox enim Galle, aut Gald non est minus apud eos significans quàm apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos Walsch. Iam tandem eo ventum est, vt ex opidorum, fluminum, regionum, & alijs id genus nominibus linguæ inter Gallos, & Britannos communionem, atq; ex ea veterem cognationem demonstremus. Lubricus sanè locus, & diligenter examinandus. Nam & superius disseruimus quàm multis de causis sermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus ac semel innouetur, tamen in perpetuo fluxu est, & mutantium inconstantiam sua quadam naturæ flexibilitate facilè sequitur. Id autem præcipuè apparet in eo rerum genere, quæ non modò temporum momentis, sed vnius etiam cuiusque arbitrio sunt obnoxiæ: qualia sunt singularũ rerum, quæ ad vsum vitæ quotidianum sunt inuentæ, quarum nomina leuibus de causis obsolescunt, innouantur, & interpolantur. At in ijs quæ sunt æterna, vt cælum, mare, terra, ignis, montes, regiones, flumina: item in illis quæ diuturnitate sua quoad naturæ patitur infirmitas æterna illa, & incorrupta quadam tenus imitantur, qualia sunt opida quæ tanquã sempiterna futura conduntur, diuersa longè ratio est. Gentium enim & vrbium non facilè quiuis aut noua nomina fingit, aut vetusta immutat: quippe quæ non temerè, sed ferè consilio, & consensu populari dantur ab initio à conditoribus, quos vetustas plærunq; diuinis honoribus prosequebatur, & quoad poterat immortalitate donabat. Meritò igitur hæc nomina perennant, nec sine magna rerum omniũ perturbatione loco cedunt: ac reliquo sermone prorsus mutato tamen illa pertinaciter hærent, & non nisi inuita discedunt. Multum etiam ad eorum durationem facit causa nominis imponendi. Nam in demigrationibus qui vel pulsi sedes antiquas linquebant, vel sponte nouas quærebant, amissa patria tamen nomen retinebant, & sono auribus iucundissimo libenter fruebantur, & hac qualicunq; nominis vmbra soli natalis desideriũ leniebant: nec omnino sibi exulare, & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui superstitione quadam

quadam tacti sanctiorem aliquam, & augustiorem speciem in animis concipiebant, quàm quæ in parietibus, & tectis conspici posset; ac non solùm charitate patria simulacrum illud, & suauissimum prioris patriæ pignus amplectebantur. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum sumetur, quàm ex illis, quæ leuissimis, ac sæpe nullis de causis rebus momentaneis & dantur, & adimuntur. Nam vt casus efficere potest, vt idem vocabulum in diuersis regionibus vsurpetur: non tamen credibile est, tot gentes, tam longè, lateque fusas eisdem in nominibus dandis toties fortuito consensisse. Proximo loco sunt ea, quæ ex primis deflexa sunt, aut composita. Sæpenumero enim declinationis & compositionis similitudo propius indicat sermonis com-
10 munionem, quàm vocabula prima: quod hæc fortuitò sæpe imponuntur, illa vna, ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci ἀναλογίαν vocant. Hæc igitur certa, & perpetua ratio cognationis (vt Varro loquitur) nominalis nos quodam modo ad generis cognationem, & veterem sermonis communionem ducit. Est & quædam in singulis verbis primogenijs obseruatio, vnde quadam tenus quæ sint inquilina, quæ patria dignosci possit. Nam & Philosophia, & Geometria, & Dialectica, quanuis sæpe vsurpentur à Latinis scriptoribus, vix vllum tamen habent in lingua Latina cognatum vocabulum, aut ex sese progenitum, aut vnde ipsa trahere originem posse videantur. Contra Paradisus, & Gaza in vsu sunt Græcis, & tamen esse inquilina vel illinc facilè apparet, quòd nec maiores, nec progeniem in Græcam ciuita-
20 tem ascriptam possint ostendere. Eadem obseruatio in reliquis etiam linguis ad diiudicandum, quæ domestica, quæ aliunde accersita sint proficiet. Hæc de vniuerso genere dicta sint: nunc è singulis partibus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in Bria, Briga, & Brica finiuntur. Briam Strabo lib. VII. & cum eo consentiens Stephanus ait vrbem significare. Id vt confirment, hæc nomina inde facta proferũt, Pultobria, Brutobria, Mesimbria, & Selimbria. Sed quæ illis est Brutobria, alijs est Brutobrica, & quæ Ptolemæo finiuntur in Briga, Plinio exeunt in Brica, vt verisimile sit Briam, Brigam, & Bricam idem significare. Verùm originem omnibus è Gallia esse vel hinc apparet, quòd Galli antiquitus in Thraciam, & Hispaniam, non autem illi in Galliam colonos misisse dicantur. Igitur apud scriptores idoneos hæc ferè huius generis leguntur.

30 Abobrica, Plinio, in conuentu Bracarensi.
Amalobrica in Itinerario Antonij Aug.
Arabrica Plinio, conuentus Bracarensis.
Arabrica altera, Ptolemæo, in Lusitania.
Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.
Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Lusitanis.
Arcobrica tertia, Plinio, in conuentu Cæsaraugustano.
Artobrica, Ptolemæo, in Vindelicis.
Augustobrica, Plinio & Ptolemæo, in Lusitania.
Augustobrica alia, Ptolemæo, in Vectonibus.
40 Augustobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus.
Axabrica, Plinio, in Lusitanis.
Bodobrica, Itinerario Antonij Aug. & lib. de notitia Imperij Ro. in Germania prima.
Brige, Itinerario Antonij Aug. in Britannia.
Brige vicus, Straboni, ad Cottias alpes.
Brutobrica, Stephano, inter Betim & Turdulos.
Cæliobrica, Ptolemæo, Celerinorum.
Cæsarobrica, Plinio, in Lusitania.
Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonij Aug.
Corimbrica Pli. in Lusitania: sed, nisi fallor, corrupte, pro Conimbrica, cuius meminit
50 Itinerariũ Ant. Aug. & quæ suum vetus nomen adhuc seruat, ad Mundam amnem.
Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrigonibus.

Deobricula Ptolemæo Morbogorum.
Dessobrica non longè à Lacobrica, Itinerario Antonij Aug.
Flauiobrica Plinio, ad Amanum portum. Ptolemæo in Autrigonibus Magnum vocat: ac nescio, an apud Plinium Magnum scribi debeat.
Gerabrica in conuentu Scalabitano, quæ in eodem, Ierabrica.
Iuliobrica Plinio & Itinerario Antonij Aug. in Cantabris, olim Brigantia.
Lacobrica in Vaccæis Plinio, & Ptolemæo, & Festo Pompeio.
Lacobrica in sacro promontorio Melæ.
Lancobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Latobrigi, vicini Heluetijs, Cæsari. 10
Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Lusitania. Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonij vocatur Mundobrica.
Merobrica, cognomento Celtica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.
Mirobrica altera in Beturia, siue Turdetanis Beticis, Plinio, & Ptolemæo.
Nemetobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Nertobrica in Turdulis Beticæ, Ptolemæo.
Nertobrica altera in Celtiberis, Ptolemæo, in Itinerario Antonij Aug. Nitobrica.
Segobrica in Celtiberis, Plinio. Ptolemæo verò, Celtiberiæ caput.
Talabrica in Lusitania, Plinio & Ptolemæo. 20
Turobrica in Celticis Beticæ, Plinio.
Tuntobrica inter Bracares Galæcos, Ptolemæo.
Vertobrica, cognomento Concordia Iulia, Plinio in Celticis Bæticis.
Volobrica Nemetum, Ptolemæo.

Ad hanc formam pertinere videntur plurima opidorum & gentium nomina in omnibus prouincijs, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam vt à Burgo Burgundus, & Burgundio, ita à Briga Brigantes deduci videntur. Rectus autem casus huius vocis apud Stephanum est Brigas, vnde inflectimus Brigantes, vt à Gigas Gigantes. Sunt autem Brigantes Straboni ad Cottias Alpes: & in eodem tractu Brige vicus: & Brigiani in trophæo Augusti inter Alpinas gentes recensentur: & Brigantium opidum est Alpinum: & Brigantij in Vindelicis Straboni, & Brigantia in Itinerario Antonij Aug. & Briga mons Ptolemæo prope fontes Rodani & Danubij: & Brigantium in Rhætis Ptolemæo, opidum opinor, quod in libro de notitia prouinciarum Popul. Roman. est Brecantia, & lacus Brigantinus, & in Hibernia Brigantes populi Ptolemæo, & in Albio Brigantes Ptolemæo. Tacito & Senecæ, & Brige opidum, & Isobrigantium Itinerario Antonij Aug. & Brigantium opidum Orosio, ad Celticum promontorium, & Flauiobrigantium Ptolemæo, in magno portu, & recentior Brigantia, nunc in regno Lusitaniæ. Est & alia nominum forma, vel à Duno incoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuisse, ostendunt cumuli illi arenæ in litore Morinorum, qui Duni adhuc appellantur, & in mari cumuli aduersus Anglicum litus, quibus idem est nomen: & Plutarchus (is dico, qui de fluminibus libellum scripsit) qui exponens Lugduni originem, Dunum pro vocabulo Gallico agnoscit. In nominibus autem vicorum & opidorum exprimendis, non est ferè alia vox frequentior apud nationes, quæ veterem Gallicam linguam prope integram seruant. Intelligo Brittones in Gallia Celtica, & priscos Scotos in Hibernia & Albio: & Vallos, & Kernicovallos in Anglia. Neque enim quisquam est harum gentium, qui id vocabulum pro suo non agnoscat. Id modò interest, quod Galli veteres compositas inde voces in Dunum finiebant: Scoti plerunque in principio verborum eam collocant. Huius generis in Gallia hæc reperiuntur:

Augustodunum, in AEduis.
Castellodunum, agri Carnotensis.
Melodunum, ad Sequanam.
Lugdunum, ad confluentem Araris & Rodani. 50
Augustodunum, in Aruernis Ptolemæo.
Lugdunum, in Conuenis Ptolemæo.
Nouidunum, in Tribocis Ptolemæo.

Vxello-

Vxellodunum, Cæsari.
Iuliodunum, in Pictonibus.
Isodunum, & Regiodunum in Biturigibus.
Laodunum, agri Remensis.
Cæsarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.
Segodunum, in Rutenis, Ptolemæo.
Velannodunum, Cæsari.

IN HISPANIA.

Caladunum Ptol. Brac.
Sebendunum Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Camulodunum in Brigantibus, Ptolemæo.
Camulodunum, colonia Romana, Tacito.
10 Dunum opidum Durotrigum, Ptolemæo.
Maridunum Demetarum, Polemæo & Itinerario Antonij Aug.
Rigodunum in Brigantibus, Ptolemæo.
Cambodunum, Itinerario Antonij Aug.
Margidunum, Itinerario Antonij Aug.
Soruiodunum, vel Sorbiodunũ, eodem Iti.
Segodunũ, & Axelodunũ li. de notitia Im.

RECENTIORA IN ANGLIA.

Venantodunum.
Dunelmum.

IN SCOTIA.

Duncaledon, quæ & Caledonia.
Deidunum, aut verius Toadunum ad Taum amnem.
Edinodunum, quam vocem prisci Scoti adhuc retinent: at qui germanissant Edimburgum malunt. 20
Dunum Hiberniæ opidum.
Nouiodunum, vel Dunum nouum, in Coualia.
Britannodunum, ad confluentem Glottæ & Leuini.
Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium hinc composita.

IN GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur, Lugdunum, Segodunum, Tarodunum, Robodunum, Carrodunum.

IN ALPIBVS.

Ebrodunum, & Sedunum.

IN VINDELICIS, Rhætia, & Norico.

Cambodunum, Corrodunum, Gesodunum, Idunum, & Nouiodunum, & in libro de notitia Imperij Romani, Parrodunum.

30 IN SARMATIA, & Dacia Ptolemæo.

Corrodunum, Singindunum ad Dannubium: Nouiodunum ad ostium Danubij: item Nouiodunum alterum. Sunt & in eisdem prouincijs non pauca à Dur declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam significabat, & apud quosdam in eodem intellectu adhuc perseuerat.

IN GALLIA.

Durocottorum, in Remis, Ptolemæo. Legitur & Durocortium: meminit & Cæsar Diuodurum Mediomatricorum Tacito. Diuodurum prope Luteciam Itinerario Antonij Aug. Batauodurum, in Batauis Ptolemæo & Tacito. Breuiodurum Itinerario Antonij Aug. Ganodurum, prope Renum Ptolemæo. Gannodurũ, in Heluetijs Pto-40 lemæo. Octodurum, vel Octodorus in Veragris, Cæsari.

IN RHAETIA, Vindelicis, & Norico.

Bragodurum, Carrodurum, Ebodurum, Gannodurum, & Octodurum, Ptolemæo. Venaxamodurum, & Boiodurum, libro de notitia prouinciarum.

IN HISPANIA.

Octodurum, & Ocellodurum Ptolemæo. Durius amnis in Oceanum, Duria in mare internum fluens, & in Hibernia Dur fluuius Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Durocobriuæ, Duroprouæ, Durolenum, Durouernum, Durolipons, Durotriges, Durocornouium, Durolitum, Duronouaria, Lactodurum. Ad hanc fortasse pertinent 50 originem, Doria maior & minor, Alpina flumina, alter per Salassos, alter per Taurinos in Padum influentes. Item Issidorus, & Altissiodorus vrbes Galliæ, à situ (vt reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet Dureta, quæ vox Hispanis solium ligneum significabat, vt in Augusto scribit Suetonius. Huc pertinet, apud Cæsarem, proprium viri

nomen Domnacus, quod mihi ex Dunaco corruptum videtur. Dunach enim Dunanum & Dunensem significare potest, vt Romach Romanum. Dunacus, siue potius Dunachus, adhuc inter propria virorum nomina vsurpatur, quod nomen vtriusque linguæ, Latinæ & Britannicæ, ignari perperam nunc Duncanum, nunc Donatum vertunt. Magus item, vox antiqua in omnibus prouincijs, in quibus publicus fuit vsus Gallici sermonis, in nominibus vrbium exprimendis admodum frequens: quæ res, Gallicam eam fuisse, indicat. Verum è declinatis ab ea magis suspicari possumus, quàm pro certo affirmare, domicilium, vrbem, aut ædificium ea indicari solitum in libro de notitia Imperij Populi Romani legitur, Præfectum numerorum Pacensium in præsidio Magis: item in eodem lib. Tribunum cohortis secundæ Magnis collocatum. Magnos 10 item in Itinerario Antonij inuenimus: vnumne opidum, an diuersa sint, non ausim pro certo affirmare. Verum magis inclinat animus, vt credam diuersa. In Magus autem exeuntia, hæc ferè legimus. Ex Ptolemæo Nouiomagus in Santonibus, Nouiomagus Lexouiorum, Nouiomagus in Vadecassijs, Nouiomagus Nemetum, Nouiomagus in Tricassinis, Nouiomagus Biturigum, Iuliomagus in Andegauis, Rotomagus in Venclocassijs, Cæsaromagus Bellouacorum, Rotomagus Neruiorum, Borbetomagus Vangionum, in Germania prima, Vindomagus in Volcis Arecomicis. Item ex Itinerario Antonij Argantomagus, & in Germania prima, Nouiomagus: ex libro de notitia Imperij Romani. Nouiomagus Belgicæ secundæ. In Rhætia Drusomagus Ptolemæo. In Britannia ex Itinerario Antonij August. Cæsaromagus, Sitomagus, Nouiomagus in 20 Regnis, Vacomagi, Magiouinium. Vicomagi pars Pictorum, Ptolemæo. Sunt & alia locorum nomina, pluribus harum gentium communia, sed non tam frequenter vsurpata, nec tam latè sparsa, quàm superiora: qualia sunt, Hibernia, Romanis insulæ nomen, Pomponio Melæ, Ptolemæo & Iuuenali Iuuerna, Straboni, Claudiano, & incolis Ierna. Quod alijs Nerium promontorium est, Straboni Ierne. Iernus, fluuius Galæciæ, Melæ est Ierna. Iernus, Hiberniæ fluuius, Ptolemæo, Iernus, Scotiæ fluuius, in Taum cadens. Alter eodem nomine per Morauiam labitur. Regio vtrique vicina Ierna vocatur. Ptolemæo Mediolanum opidum. Insubrum, alterum in Santonis, aliud in Aulercis Eburaicis, aliud ad Ligerim, aliud ad Sequanam, quod nunc (opinor) dicitur Meulan, aliud in Germania magna prope Asciburgum, aliud ad Danubium, aliud in 30 Britannia, cuius etiam meminit Itinerarium Antonij. Item Marcolica, Hispaniæ opidum: Macolica Hiberniæ. Vaga Lusitaniæ fluuius, & alter Valliæ in Anglia. Auo Melæ, Auus Ptolemæo, Galæciæ fluuius, nomen adhuc retinet. In Argathelia eiusdem nominis fluuius ex Auo lacu defluens. Sacrum promontorium, alterum Hispaniæ, alterum Hiberniæ. Ocellum promontorium Britanniæ. Ocellum Galæciæ, in conuentu Lucensi. Ocelli montes in Scotia. Ocellum vltimum Galliæ togatæ opidum, Cæsari Vxellum opidum Britanniæ, fortè pro Ocello. Nam & Marlianus in antiquis vrbium Galliæ nominibus explicandis id se nomen variè scriptum inuenisse testatur, Ocellum, & Oscela, & Oscellium. Atque hinc fortasse Vxellodunum, quod & Vxellodurum solet scribi. Item Tamarus fluuius Galæciæ, Ptolemæo, Tamaris Melæ, Tamarici popu- 40 lus Galæciæ, Plinio Tamarus fluuius, & Tamara opidum Britanniæ, Ptolemæo Sars Galæciæ fluuius, Melæ, Sarcus Scotorum. Ebora opidum Lusitaniæ, dicta Liberalitas Iulia, Plinio & Ptolemæo Ebura, quæ Cerealis in Bætica, Plinio Ebora, Ptolemæo Aulerci Eburaici in Gallia Celtica, Ptolemæo Eboracum in Brigantibus Britannis. Deua, nunc Dea, Angliæ fluuius, & Scotiæ, vnus in Gallouidia, alter in Angusia, tertius diuidit Merniam à Marria. Cornauij in Anglia ad vltimum occasum, in Scotia ad vltimum Septentrionem. Vtrique nunc Kernici vocantur. Videntur & tertij Kernici in Scotia fuisse, ad ostium Auenni fluminis, qui limes est inter Lothianam & agrum Sterlinensem. Nam Beda ad finem valli Seueri statuit Monasterium Aberkerniæ: vbi nunc ruinæ Abercorni arcis ostenduntur. Auennus fluuius sæpius in Scotia, & Anglia. Auen 50 autem Scotis, & Auon Vallis fluuium significat. E tribus gentibus, quæ insulam primæ tenuerunt post Cæsaris aduentum, Brittones paulò minus quingentis annis, sub Imperatoribus Populi Romani: Scoti & Picti sub suis Regibus fuere. Tandem, cùm

Romani,

Romani, vniuersis circum circa nationibus in exitium eorum coniuratis, exercitus omnes è longinquioribus prouincijs, ad patriæ salutem tuendam, reuocassent, Brittones destituti externis auxilijs, atque à Scotis & Pictis miserum in modum vexati, Saxones tum piratica classe mare infestantes conduxerunt. Sed id consilium illis malè vertit. Nam Saxones, repressis Pictis & Scotis, ipsi & regionis vbertate, & incolarũ infirmitate perspecta, ad occupandũ insulæ imperium animum adiecerunt. Igitur post variam belli fortunam, cùm vi aperta, quò intenderant, peruenire non possent, fraude Brittones aggredi statuunt: cuius hæc ratio fuit. Cùm ad colloquium vtriusque partis proceres loco & die stato conuenissent, Saxones, ab Hengisto suo duce signo accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquũ vulgus in loca montana & aspera compulerunt: planitiem omnem, ac longè fertilissimos insulæ campos ipsi inter se in septem regna dispertiti sunt. Hic fuit status rerum in Britannia, circiter annũ Salutis nostræ quadringentesimum, sexagesimum quartum. Cùm autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam suscepissent, reliquæ duæ paulatim in nomen Anglorum concesserunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipsis inter se Anglis vnquam satis fida pace, post CCCXVII. ferè annum, Dani maris potentes primùm piraticis incursionibus Angliam ingressi, cùm acriter fuissent repulsi, tricesimo sexto ferè pòst anno maioribus copijs aucti, exercitum iustum in terram exposuerunt. Ac primo congressu victores, vario Marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum Salutis M. XII. Sueno, deuictis penitus Anglis, publico eorum consensu regnum est adeptus, quod tamen paucos annos in eius familia remansit. Saxones enim, iterum suæ gentis Regibus creatis, post vicesimum quartum ferè annum à Gulielmo Normanno victi, nobilitate maxima ex parte extincta, agris inter Normannos diuisis, vulgus in misera seruitute fuit: vsque ad Henricum Septimum, qui parte oneris leuata, paulò commodiorem plebeiorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem sunt, aut nobilitate illustres videri volunt, vniuersi suum genus ad Normanos referunt. Hæc sunt, quæ ex antiquis monumentis alijsque non obscuris indicijs, de trium vetustissimarum in Britannia nationum origine, institutis, & sermone potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones cæterosque Britanniæ incolas è Gallijs oriundos, Gallicoque sermone ab initio vsos fuisse. Quarum rerum multa & manifesta vestigia, tam in Gallia quàm Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, si in sermone, qui ad singula vitæ momenta mutatur, plæræque res alijs alibi nominibus, in tanta longinquitate temporis, vocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (vt ita loquar) sermonis fundamentum, eadem declinandi ratio in populis magno interuallo dissitis, tam raro in reliqua vitæ ratione concordibus, sæpe etiam capitali odio dissidentibus, adhuc perseueret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normanis, non erat, quod anxiè disquireremus, cùm aduentus eorum tempora causæque sint pene omnibus perspicuæ. Hic autem labor à nobis est susceptus, vt nos maioribus, ac maiores nobis redderemus. Id si præstitimus, non est, quod nos pœniteat quantulicunque in re non maxima laboris: sin minus, etiam qui sententiæ nostræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improbaturos. Ego verò, tantum abest, vt hæc refelli molestè feram, vt, si quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam sim habiturus. Statueram huic disputationi, quæ est de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, nisi Luddus me inuitum retraxisset, dum Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse contendit. Eius etsi leuissimam vanitatem cum imperitia coniunctam sine vllo piaculo contemnere potuissem: tamen, ne indoctorum factio nimium sibi hoc patrono placeret, paucis visum est hominis procacitatem retundere, ac potissimum ex argumentis & testibus, quos aduersus nos ipse producit. Ac primùm de genere argumentandi, pòst de re ipsa dicam. Iulius (inquit) Cæsar, & Cornelius Tacitus, tanta diligentia scriptores, item Suetonius, Herodianus, cæterique Romani, qui de rebus Britannicis scripserunt, nusquam Scotorum & Pictorum meminerunt, igitur ea ætate sedes in Britannia nullas habuerunt. Visne, Ludde, istam conditionem recipere, vt, cuius gentis nemo veterum scriptorum nomen protulerit, ea nusquam fuerit? Hanc

conditionem si accipis, vide, quot vno & altero versu gentes à suis aris & focis exigas: quantam proscriptionis tabulam proponas: quos etiam viros proscribas, Brutū Albanactum, & Cambrū: quas gentes è rerum natura tollas, Loegros, Cambros, & Albanos, sicuti tu postulas, non modò in historia, sed etiam in Grammatica tyrannus, qui Albanos ab Albanacto declines. Quòd si ista, quæ tibi offertur, cōditio, non satis videtur æqua,

— quia tu gallinæ filius albæ,

Nos viles pulli, nati infelicibus ouis:

aliam tibi proponam, eamq; quam recusare nec debeas, nec opinor audeas. Est quoddam probationis genus è fragmētis, vnde, si paulū frontem perfricueris, nihil est, quod non queas probare. Eo autem vt vtar, mihi potissimum venit in mentem, quòd id tu videatis maximè amplecti, vt qui è fragmento tibi (opinor) vni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum Imperiū Rom. emiseris, è fragmento, inquam, tibi ostendā, Scotos & Pictos ante Vespasiani ætatem (quod tu negas) in Britannia fuisse. In libello tuo, cui tu, Fragmentū Britannicæ descriptionis, nomen dedisti, hanc maximè ob causam opinor, quòd existimasses te satis probasse, è duorū fragmentorū altero, Prytaniam potius quàm Britanniam dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, euomuisses. Hanc ob causam arbitratus es, tuo fragmento satis fidei solo illo nomine conciliaturum. In eo libro scribis, Scotorum & Pictorum nomen vnà cum Francis & Anglis orbi Romano innotuisse. Huius sententiæ testem laudas (sanè idoneum) Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano: qui testis, si ego eum rectè intelligo, contra Luddum facit. Nam cùm Mamertinus de primo Iulij Cæsaris aduentu in Britanniam scribit, his verbis vtitur. Ad hoc
» natio & tum rudis, & soli Britanni Pictis modo & Hibernis assueta hostibus adhuc se-
» minudis, facile Romanis armis & signis cesserūt. Videte, quæso, quid ex hoc testimonio colligat Luddus: primùm, solos tum Brittones insulam incoluisse: deinde, qui ibi dicuntur Hiberni, postea Scotos fuisse appellatos. At horum neutrum author Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat, ante Cæsaris aduentum dimicasse aduersus Scotos & Pictos soli Britanni, id est, in solo Britanno habitantes hostes: vt, soli Britanni, non rectus, sed gignendi sit casus: alterum sibi falsò assumit. Arbitror enim, me satis dilucidè ostendisse ex Paulo Orosio Hispano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas ab antiquissimis vsque temporibus dictos fuisse Scotos, ac tum demum, cùm in Albium colonos miserunt, nomen Scotorum, domi propè extinctum, foris celebrari cœpisse, alio loco contendit Caledonios fuisse Brittones, non alio argumento, quàm, quòd eos Britannos vocari reperit, quod nomen commune est omnibus eandem insulam colentibus.

At nos superius, è loco Panegyrici ab ipso citati, ostendimus, Caledonios Pictos fuisse. Idem confirmat Marcellinus, qui duo esse Pictorum genera inquit, Dicaledones, siue (vt ego legendum censeo) Duncaledones, & Vecturiones. At Caledonij, siue Caledones, ante Vespasiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant: vt perspicuè indicat Lucanus, qui Nerone principe decessit.

Aut vaga cùm Tethys, Rutupinaque litora feruent,
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.

Sed quorsum externis testibus conquirendis laboramus, cùm domesticum eumque luculentum admodum habeamus. Beda enim, historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum scriptor, ordinem & prope momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Bri-
» tanniam immigrarunt. Hæc sunt verba eius è Lib. primo, Imprimis autem insula
» Brittones, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tracto Armorico, vt fertur, in
» Britanniam aducti, Australes sibi partes illius vendicarunt: & cùm plurimam Insulæ
» partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia (vt
» perhibent) longis nauibus non multis Oceanū ingressam, circumagente flatu ventorū,
» extra fines omnes Britanniæ in Hiberniam peruenisse. Et paulò post. Itaque petentes
» Britanniam Picti, habitare per Septentrionales partes Insulæ cœperunt: nam Austrina
» Brittones occupauerant. Tandem post paucos versus adiicit: Procedente hoc tempore,
» Britannia post Brittones & Pictos tertiam Scotorū nationem in Pictorum parte recepit.

Deinde

Deinde post multos versos addit: Verùm eadem Britannia Romanis vsque ad C. Iulium Cæsarem inaccessa, atque incognita fuit. Quæso te, quicunque hæc leges, hîc animaduerte, vnde, quo tempore, quo ordine scriptor Luddo multò antiquior & grauior, has nationes Britanniam ingressas affirmet. Nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore incomperto, externorũ ordine primos: Pictos è Scythia in Britanniæ partem adhuc habitatorũ vacuam, nec adeo diu post aduentũ Brittonum, qui nundũ in tantam multitudinem creuerant, vt totam Insulam occupare possent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? procedente, inquit, tempore: nempe concedentibus in sua parte sedes vacuas Pictis, ad priores vltimi accesserunt. Brittones igitur, teste Beda, ex Armo-
10 rica Gallica, nec adeo diu post picti è Scythia, vtrique autẽ in vacua venerunt: tandem Insula inter eos diuisa, Scoti non vi ingressi, sed in sortem Pictorũ recepti fuerunt: idque diu, antequam Romanis esset cognita Britannia. Hîc quid Luddo facies, qui testes sui mendacij Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romæ Honorio, primùm in Britannia cœperint sedes, anno à Christo quadringentesimo ac vigesimo, quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacij coarguit. Tu verò, lector, nec Luddo, nec mihi, sed tuis oculis crede, & vtriusque scriptoris locos diligenter expende. At verò Dion (inquit) Caledonios vocat Britannos: vocat sanè & Lucanus, vt ante dictum est, & Martialis in illo versu,

Quinte Caledonios Ouidi visure Britannos,

20 Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuisse negat: sed iure tamen optimo Britannos vocant. Nam quemadmodum tota insula Britannia vocatur, ita vniuersi eius incolæ Britanni meritò vocabuntur. Verùm quemadmodum insulæ Siciliæ habitatores à Romanis vniuersi vocantur Siculi, sine vllo discrimine; ipsi verò se alij Sicelus, vel Siceliotas appellabant, ita Britanniæ totius incolæ Britanni exteris appellantur: ipsi verò antiquos habitatores sæpissimè Brittones, reliquas verò gentes in ea degentes plerunque priuatis nationum nominibus, interim verò communi Britannorum vocabulo nuncupant. Igitur Caledonij, Picti, Scoti interim suo quæque gens nomine, interim communi Britannorum vocabulo, nec adeo raro, censentur. At Brittones eos, quantũ memini, nemo adhuc vocauit. Est & aliud discrimen apud eos animaduertendum in
30 voce Britannia, quale est apud Græcos & Latinos in voce Asia. Est enim Asia interdũ tertia pars Terræ habitabilis, interim maioris illius Asiæ pars, quæ citra Taurũ montem, & minor Asia appellari solet: Ita Britannia, modò nomen est Insulæ vniuersæ, modò partis eius, quæ Romanis fascibus parebat: eaque pars nũc Humbro fluuio, nunc Adriani, nunc Seueri vallo finiebatur. Eius autem partis habitatores sæpius à Britannis scriptoribus Brittones quàm Britanni nominantur: cæteros verò Insulæ habitatores, nempe Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos, & transmarinos Beda vocat. Idem quoque discrimen apud Monumetensem Monachum, & Gulielmum Malmesburiensem obseruare est. Quamobrem Caledonij nihilo magis erunt Brittones, si à Dione, Martiali, Lucano, aut alio probo scriptore Britanni dicantur, quã
40 Brutij fient Romani, etiam si vtrique sint Itali. Hæc si animaduertisset Luddus, nunquam in tantas tenebras se induisset, & de re, non satis cognita, tam temerè & inconsideratè pronunciasset, Caledoniosque, quia vocentur à Dione Britanni, Pictos fuisse negaret. Nec est, quod miretur Luddus, quòd cùm Scoti & Picti tot, non dico annos, sed sæcula in Britannia habitauerint, nemo tamen paullò vetustior scriptor eorũ meminerit, ante Ammianum Marcellinum, & Claudianum. Nam, vt omittam Vallos, Cambros, Loegros, nuper nota mũdo nomina, possum & ego eũ rogare cùm tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas nominet? cur tam serò nomina nationum, quarum modò memini, in historiam Britannicam irrepserint, quæ Cambrobritannus iste vult videri vetustatem,
50 si quem Anglum roges, cuias sit, nemo Saxonem se profitebitur, cùm Scoti, Picti, Hiberni, vtrique Brittones, & qui Britanniam, & qui Galliam incolunt, vno consensu perpetuò Saxones eos vocent? cur prisci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoscant? Non debet igitur nobis absurdum videri, si Romanis captiuos rogantibus,

cuius gentis essent, alius Mæatam, alius Attacottum, alius Caledonium se esse diceret, &, quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in sermone publico vsurpauerint: nec erit, opinor, incredibile, alia nomina historicis & peregrinis, alia popularibus esse notiora. Etsi satis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam aduentum non modò antiquiorem, quàm contendat Luddus, sed non adeo diu Britonum aduentu posteriorem fuisse; adijciam & alias non spernendas coniecturas. Brigantes magna & valida natio trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius Insulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos non e proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitasse dicantur, sed ex Hispania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam immigrasse, est verisimile: nec à coniectura Cornelij Taciti, quam de antiquis insulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes aduenere, Scotici profectò generis, vti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores, fuere. Hanc nostram sententiam videtur etiam Seneca confirmare in elegantissima illa de morte Claudij satyra his verbis,

Ille Britannos vltra noti litora ponti,
Et cæruleos Scutabrigantes dare Romuleis
Colla cathenis iussit, & ipsum noua Romanæ
Iura securis tremere Oceanum.

In his versibus, pro Scutabrigantes, Iosephus Scaliger Iulij filius legendum censet, Scotobrigantes. Is iuuenis quanta sit eruditione & iudicio, quaque in vetustis scriptis conferendis industria, & abstrusis sensibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita testantur. In præsentia autem, cùm res Britannicas illustrandas suscepissem, eius iudicium non censui omittendum. Id autem cur verum existimem, paucis exponã. Etenim cùm legamus apud Cæsarem, aliosque scriptores non minus diligentia quã eruditione præstantes, Britannos glasto solitos inficere corpora: ac, iuxta Herodianum, scutis angustis (qualia Liuius Gallis Asiaticis tribuit) nec in armis insigni vllo vsos ornamento, absurdũ videbatur, corporis, quod pingebatur, mẽtione omissa, scuti quod non pingebatur, meminisse. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorẽ, vt aliæ non paucæ nationes: sed vt cæruleus color terribiliorem pugnantiũ speciem in acie hostibus offerret. Is verò color quomodo in angusto scuto terribilis videri posset, non intelligo. Itaque verisimile est ab homine doctissimo, & Britannicarũ rerũ perito, vt qui totam Insulam, iuxta Dionẽ, vsuris oppressam teneret, Scotobrigãtes scriptũ fuisse: vt diuersi ab Hispanis & Gallis Brigantibus intelligerentur: Eodem quoq; pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes separauit, velut diuersas nationes: quod à nõnullis Britannicis scriptoribus est factũ, qui Britanniæ finem Humbrũ faciunt. Atque hæc res parum animaduersa, Hectorem Boëthiũ (opinor) fefellit, qui cũ Silures & Brigantes alicubi legisset, Scotos appellari, vtpote ex Hibernia oriũdos, eos in parte regni Scotorũ in Albio collocaret: eius error, etsi alios iure offenderet, non tamen ita erat à Luddo exagitãdus, cùm ipse non leuiùs in eodẽ genere impegerit, qui Cũbros (aut, vt ipsi se vocant, Cumros) ad spoliandũ orbem terrarũ è Britanniæ angulo emiserit. Cimbros enim & Britannos, ex vno & altero vocabulo, quod vtrisq; cõmune fuit, eiusdẽ gentis fuisse colligit. Ea sunt, Moremarusa & Trimarchia: vbi operæ preciũ est videre hominis in disputando acumen, & colligendo subtilitatem. Hoc, inquit, vocabulũ Moremarusa Britannicũ est, Cimbricum erat, nec vllius præterea, quæ ad mare Balthicũ habitet, gentis. At cùm nostri ea voce vtantur, eodemque nomine censeantur cum alteris illis Cimbris, eiusdem igitur gentis, eiusdem nationes erant vtrique. Primũ hîc partim falsa pro veris, partim incerta pro certis sumit. Nam vtrosque Cimbros vocari, manifestum est mendaciũ, vel ipso Luddo teste, quosuis ciues Cambros, à Rege Cambro, dictos scribit, & se Cambrobritannum appellat, possem idem omnium ciuium tuorum testimonio falsum conuincere, qui se non Cimbros, sed Cumros vocant. Vt hoc autem falsum, ita illud incertum est, an alij ad mare Balthicum accolentes populi ea voce, quam tu Cimbris vnis tribuis, vterentur: præsertim cùm ex Tacito constet, plures gentes in eo Germaniæ tractu Gallicè locutas, & superius à nobis ostensum sit, eam vocem Gallicam fuisse.

Sed

Sed fuerit vtrunque horum verum. Quid? tu id satis existimas, ad istam conclusionem colligendam? legistine aliquando Gn. Pompeij milites, cum ipse res in Asia gereret, ab Albanis in monte Caucaso habitantibus fratres fuisse salutatos, propter commune nomen Albanorum. Neque dubito, si quis vtriusque gentis linguam obseruasset, quin vnum aut alterum vocabulum rem eandem significans inuenisset. Sed deerat illis Luddus, qui quod vterque populus quædam vocabula communia haberent vtrosque gentis eiusdem esse ostenderet. Quid? quòd conclusionis vitium cæculus ille visus est animaduertisse, cùm adijcit, Cimbros à Germanis AEstiones vocari. Id vt confirmaret, explicandũ ei erat, quando, & cur Cimbri in AEstiones, aut AEstiones iterum in Cimbros fuerint transformati. Horum ille nihil, nisi quòd Britannicam historiam ex Milesijs Gallorum fabulis collectam, ac fragmentum quoddam citat, vnde iste non, iam antiquarius, sed vel veteramentarius, vel scutarius, & (si ita loqui liceat) fragmentarius, noua regna, nouasque gentes nobis consuit: idque magno cum labore, nec vllo tamen verisimili colore, cùm tamen obuium ei esset (nisi forte id eum refugerat) Cimbrici nominis communicati cum Vallis causas inuenire. Plutarchus enim non nationis, sed studij nomen id esse putat, eoque Germanis latrones intelligi. In eodem intellectu Suidas, non ignobilis inter Græcos Grammaticus, eandem vocem agnoscit, & apud Latinos Festus Pompeius scribit, Cimbros à Gallis dici latrones. Horum sententiam si sequamur, non erit difficile repertu, vnde Cimbri, quos Luddus in Britannia collocat, id nomen acceperint: præsertim cum vicini Angli, hoc etiam sæculo, eorum ab eo studio mores non abhorrere, affirment. Liuius certè seruũ illum ad Marium in carcere Minturnensium occidendum missum Gallum, Lucanus Cimbrũ, nemo scriptor illustrior Britannum appellat. Hæc si Luddus animaduertisset, aut si animaduersum tenere maluisset, quàm noua monstra sibi confingere: non fuisset ei necesse, omnem Britanniam vno momento, aut verius vno mendacio, omni militari iuuentute exhausta, sexcentis millibus capitum eductis, propemodũ desertam relinquere. Non vacat hîc minutatim exquirere, quibus pueris Valli Cimbricorũ Regũ dare nomina soleant: id enim etiam homo diligens pro argumento generis nobis affert. Ea autẽ nomina (nisi fallor) pauca præ Latinis, Germanis & Syris comperiet. Quòd si è proprijs virorum nominibus, quæ plerunque aut temerè à parentibus dantur, aut ambitiosè ex historia aliqua adoptatur, solidum argumentũ peti posset, hac ratione Luddus ciues suos Iudæos, Romanos, aut Germanos facilius, quàm Cimbros esse persuaderet: aut si suos admonere voluisset, vt in Baptismo pueris ex historijs eruta nomina darẽt, intra non adeo multos annos gentem suam in, quam vellet, nationem transformandam curaret. De nominibus autem Regum Cimbrorũ, quæ pueris ait dari solita, illud libenter hominem rogarem, è quo illa oraculo acceperit, nisi scirem, nunquam illi defuturum fragmentum aliquod, vnde quidvis probet. Illum autem mirari subit de Cimbrica ista expeditione, quomodo omni militari ætate emissa intra quadraginta annos (tantum ferè spatium fuit à bello Cimbrico, vsque ad C. Cæsaris aduentum in Britanniam) tam cito tantas vires Vallia vestra recuperauerit: præsertim cum, rebus Britannicis multo florentioribus, à Maximo longè paucioribus eductis, nunquam deinde Brittones caput extulerint, donec in acerbissimam seruitutem à Saxonibus fuerint pertracti. Aut quomodo Cæsar, qui per ætatem belli Cimbrici meminisse poterat, cùm in Britanniam venisset homo doctus, & Marianarum partium studiosus, nihil de Cimbrica ista expeditione percunctando compererit. Demum illud scire cupio, ludens an seriò Luddus adiecerit, è pari auri & argenti contemptu colligi vtrorumque Cimbrorum cognationem. Hic libenter ex eo quærerem, parcosne & frugi seriò vocet illos Cimbros, qui Gallijs & Hispaniæ parte, non dico, vexatis, aut spoliatis, sed proculcatis, & penè ad vastitatem redactis, tamen ad prædam magis opimam in Italiam properabant? quorũ opulentiam ex latrocinijs collectã æmulati Heluetij, & ipsi latrones euaserint, vt est apud Strabonem lib. VII. Hos tu homines frugi & temperantes vocare audes? ac ne parũ verè Cimbricũ nomen vobis conueniat, tuos ciues studiorum, quibus illi assueuerant, vis æmulos fuisse: teque ipsum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriæ latrocinium per omnes natio-

nes grassaris: nec contentus res gestas Cimbrorũ tuis vendicare, nisi æquè impudenti figmento, Sicambros vestri generis fuisse, contendas: & quia in vtriusque gentis nomine quædam similitudo literarum inest, ex ea verborum cognatione sanguinis coniunctionem es commentus. Deinde è Sicambris Franci, & nati natorum vobis erunt cognati, ac multis demum contabulatis mendaciorum ordinibus, pontem, ad retrahendos Brennos illos fugaces, struis, quorum alter, qui Romam cæpit, cum alterum, qui Delphos obsedit, circiter centum annis præcesserit, tu vtrunque in vnum corpus coagmentas, vt nouum ex homine viuo & mortuo nobis monstrum conficias. Quasi verò difficilè esset alioqui probare, in ea, quæ te genuit, terra monstra nasci. At duos, inquit, Luddus, Brennos nemo, præter Polydorum Vergilium, tradit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certè non legisti quartum Strabonis librum, vbi scribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnauit, à quibusdam Prausum existimari. Imo non Strabo solus, sed quicunque Romam à Brenno captam, & supra centum annos posterius Delphos à Brenno obsessos credit, is duos Brennos facit: cum vtrunque horum ab vno geri non potuerit. Quòd si Monacho historiæ Britannicæ architecto credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis præcessit: qui, si in Italiam duxisset, non cum populo Roman. libero, sed cum Numa Rege, aut Tullo Hostilio congredi debebat. Sed, his omissis, videamus, vnde nouus hic Dialecticus colligat, Brennũ fuisse Britannum: ex vno, videlicet, vocabulo Trimarchia, quod certè vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pausanias certè, quem tu truncatum citas, vt ad rem tuam faciat, Brennum comitesque eius Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica agnoscit. Tu verò, quæ tua est impudentia, Brennum, aduersus omnium scriptorum fidem, qui Græcè & Latinè scripserunt historias, vnus, non modò Minerua, sed Musis omnibus inuitis, Britannum esse contendis. Hæc nos fortasse paulò pluribus, quàm aut rerum obscuritas desiderabat, aut Luddi imperitia & inconstantia merebatur, persecuti sumus, non studio reprehendendi (quod à nobis procul abest) sed vt hominis loquaciter maledici insulsam procacitatem paulùm retunderem, & à rabie, qua in omnes ferè scriptores grassatur, aliquando ad sua eum errata recognoscenda reuocarem. Ac, vt cæteros omittam in præsentia, in Hectorem Boëthium, non solũ artium liberalium cognitione, supra quàm illa ferebant tempora insignem, sed humanitate & comitate singulari præditum, incurrit scurriliter: sed ita incurrit, vt nihil in eo reprehendat, quin ipse in eodem genere turpiùs errarit. Hector in Gallouidia Brigantes collocauit: falsò quidem ille, neque enim errata eius defendere est animus. Luddus ingentes Cimbrorum copias è Britanniæ angulo educit: quàm rectè, penes doctos esto iudicium. Hector res, ab alijs in Britannia contra Romanos gestas, Scotis suis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobilissimum orbis terrarum Oraculum sacrilegio violatum, Asiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus suis ascribit. Hectori vitio dat, & quidem falsò, quòd Gildonem, qui maximum in Africa motum conciuit, Scotum faciat: nec ipse dubitat, eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua sunt nomina: an magis, quàm Luddus, Lydus, & Ludio. Certè Gildus vetus est in Scotia nomen: vt vetus Makgildorum, siue Makgillorum, gens indicat: è cuius posteris honestæ adhuc in Scotia, & Anglia sunt familiæ.

Sed cùm ea linguæ intemperantia sit Luddus, vt, modò male dicat, nihil pensi habeat, quid dicat; nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantùm admonentes, vt Loripidem rectus derideat, AEthiopem albus.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Gregorio Buchanano Scoto.

LIBER TERTIVS.

QVANQVAM superioribus libris satis demonstrasse videmur, quam non modo fabulosa, sed portentosa sint, quæ rerũ Britannicarũ scriptores de maioribus suis tradiderunt, ac certissimis indiciis ostendimus, veteres Britannos e Gallijs fuisse oriundos: tamen, quia rem nobis esse videbamus, potius cum hominibus pertinaciter in manifesto hærentibus mendacio, quam temere per ignorantiam lapsis, operæprecium me facturum existimaui, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum male feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis, ad cohibendam eorũ impudentiam, arma suppeditarem. Hoc in genere C. Iulio Cæsari iure principatum tribuendum existimaui, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in quinto commentariorum belli Gallici de Britannia hoc habet. BRITANNIAE pars interior ab ijs incolitur, quos natos in Insula, ipsi memoria proditum dicunt. Maritima pars ab ijs, qui, prædæ ac belli inferendi causa, ex Belgio transierant, qui omnes fere his nominibus ciuitatum appellantur, quibus orti ciuitatibus eo peruenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrimaque ædificia, fere Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus: vtuntur autem nummo æreo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed eius exigua est copia: ære vtuntur importato. Materia cuiusque generis, vt in Gallia, est, præter fagum, atque abietem. Leporem & gallinam & anserem gustare, fas non putant: hæc tamen alunt, animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora, quam in Gallia, remissioribus frigoribus. Insula natura triquetra, cuius vnum latus est contra Galliã. Huius lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naues appelluntur, ad orientem Solem, inferior ad Meridiem spectat. Huius latus tenet circiter M. paussuum D. alter vergit ad Hispaniam, atque occidentem Solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, vt existimatur, quam Britannia: sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona: complures præterea minores obiectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos XXX. sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi quod certis ex aqua mensuris breuiores esse noctes, quam in continente videbamus. Huius est longitudo lateris, vt fert illorum opinio D C C. millium passuum. Tertium est contra Septentrionem: cui parti nulla est obiecta terra: sed eius angulus lateris maxime ad Germaniam spectat. Hoc millia

„ passuum DCCC. in longitudinem esse arbitrantur. Ita omnis Insula est in circuitu
„ vicies centena millia passuum. Ex his omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium
„ incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetu-
„ dine. Interiores plerique frumenta non serunt: sed lacte & carne viuunt, pellibusque
„ sunt vestiti: omnes vero se Britanni luteo inficiunt, quod cæruleum efficit colorem,
„ atque hoc, horribiliore sunt in pugna aspectu, capilloque sunt promisso, atque omni
„ parte corporis rasa, præter caput & labrum superius. Vxores habent deni duodenique
„ inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed, si
„ qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, a quibus primum virgines quæque ductæ
„ sunt. Et infra. 10

„ Ab his cognoscit, non longe ab eo loco opidum Cassiuellauni abesse, siluis palu-
„ dibusque munitum: quo satis magnus hominum pecorisque numerus conuenerit.
„ Opidum autem Britanni vocant, cum siluas impeditas vallo atque fossa munierunt:
„ quo, incursionis hostium vitandæ causa, conuenire consueuerunt. Eo proficiscitur
„ cum legionibus: locum reperit egregie natura atque opere munitum, tamen hunc
„ duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes, paulisper morati, militum nostro-
„ rum impetum non tulerunt, seseque ex alia parte opidi eiecerunt. Magnus ibi nume-
„ rus pecorum repertus: multique in pugna sunt comprehensi atque interfecti.

„ DE IVLII AGRICOLAE VITA TACITVS.

„ Britanniæ situm populosque, multis scriptoribus memoratos, non in comparatio- 20
„ nem curæ ingenijve referam: sed quia tum primum perdomita est. Itaque, quæ prio-
„ res, nondum comperta eloquentia, percoluere, rerum fide tradentur. Britannia in-
„ sularum, quas Romana notitia complectitur, maxima spatio & cœlo, in Orientem,
„ Germaniæ, in Occidentem, Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspici-
„ tur. Septentrionalia eius, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur.
„ Formam totius Britanniæ Liuius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissi-
„ mi authores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimulauere: & est ea facies citra Caledo-
„ niam, vnde & in vniuersum fama est transgressa: sed immensum & enorme spatium
„ procurrentium extremo iam litore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram
„ nouissimi maris tunc primum Romana classis circumuecta, insulam esse Britanniam 30
„ affirmauit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, inuenit,
„ domuitque. Despecta est & Thyle, quam hactenus nix & hiems abdebat: sed, mare
„ pigrum & graue remigantibus, perhibent. Ne ventis quidem proinde attolli: cre-
„ do, quod rariores terræ montesque (causa & materia tempestatum) & profunda
„ moles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani atque æstus, neque quære-
„ re huius operis est, ac multi retulere. Vnum addiderim, nusquam latius dominari
„ mare, multum fluminum huc atque illuc ferre: nec litori tenus accrescere, aut re-
„ sorberi, sed influere penitus atque ambire, etiam iugis atque montibus inseri, velut
„ in suo. Cæterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ, aut aduecti, vt
„ inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varij: atque ex eo argumen- 40
„ ta. Nanque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam ori-
„ ginem asseuerant. Silurum colorati vultus, & torti plerunque crines, & positu con-
„ tra Hispaniam, Iberos veteres traiecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt. Pro-
„ ximi Gallis & similes sunt: seu durante originis vi: seu procurrentibus in diuersa ter-
„ ris, positio cæli corporibus habitum dedit. In vniuersum tamen æstimanti, Gallos
„ vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas superstitionum
„ persuasione. Sermo haud multum diuersus. In deposcendis periculis eadem audacia,
„ &, vbi aduenere, in detractandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præfe-
„ runt, vt quos nondum longa pax emollierit. Nam, Gallos quoque in bellis floruisse,
„ accepimus. Mox segnitia cum otio intrauit, amissa virtute pariter ac libertate. Quod 50
„ Britannorum olim victis euenit, cæteri manent, quales Galli fuerunt. In pedite ro-
„ bur, quædam nationes & curru præliantur: honestior auriga, clientes propugnant.
„ Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & studijs trahuntur. Nec
aliud

aliud aduersus validissimas gentes pro nobis vtilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusque ciuitatibus, ad propulsandũ commune periculum, conuentus: ita, dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur. Cælum crebris imbribus ac nebulis fœdum. Asperitas frigorum abest. Dierum spatia vltra nostri orbis mensuram & nox clara, & extrema Britanniæ parte breuis, vt finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere & exurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili vmbra non erigunt tenebras, infraque cælum & sidera nox cadit. Solum præter oleam, vitemque, & cætera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fœcundum. 10 Tarde mitescunt, cito proueniunt. Eademque vtriusque rei causa, multus humor terrarum cælique. Fert Britannia aurum & argentum, & alia metalla, pretium victoriæ. Gignit & Oceanus Margarita, sed subfusca & liuentia. Quidam, artem abesse legentibus, arbitrantur. Nam in rubro mari, viua ac spirantia saxis auelli, in Britannia, prout expulsa sint, colligi. Ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis auaritiam. Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & iniuncta imperij munera impigre obeunt, si iniuriæ absint: has ægre tolerant, iam domiti, vt pareant, nundum, vt seruiant. Igitur primus omnium Romanorum D. Iulius cum exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terruerit incolas, ac litore potitus sit, potest videri, ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella ciuilia, & in rempublicam versa princi- 20 pum arma, ac longa obliuio Britanniæ etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius præcipue. Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentia, & ingentes aduersus Germaniam conatus frustra fuissent. Diuus Claudius auctor operis, transuectis legionibus auxilijsque, & assumpto in partem rerum Vespasiano. Quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti Reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, vterque bello egregius: redactaque paulatim in formam prouinciæ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia. Quædam ciuitates Cogiduno Regi donatæ. Is ad nostram vsque memoriam fidissimus mansit, vetere ac iam pridem recepta populi Roman. consue- 30 tudine, vt haberet instrumenta seruitutis, & Reges. Mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admodum castellis in vlteriora promotis, per quæ fama aucti officij quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius, hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidijs: quorum fiducia Monam insulam, vt vires rebellibus ministrantem, aggressus, terga occasioni patefecit. Nanque, absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala seruitutis, conferre iniurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia, nisi vt grauiora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur: singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, e quibus, legatus in sanguinem, procurator in bona sæuiret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam sub- 40 iectis exitiosam: alterius manus centuriones, alterius vim, & contumelias miscere: nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prælio fortiorem esse, qui spoliet, nunc ab ignauis plerunque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus: quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum, & flumine, non Oceano, defendi: sibi patriam, coniuges, parentes, illis auaritiam & luxuriam causas belli esse: recessuros, vt Diuus Iulius recessisset, modo virtutes maiorum suorum æmularentur: neve prælij vnius aut alterius euentu pauescerent: plus impetus, maiorem constantiam penes miseros esse: iam Britannorum etiam Deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent: iam 50 ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in eiusmodi consilijs, periculosius esse deprehendi, quam audere. His atque talibus inuicem instincti, Voadica generis Regij fœmina duce (neque enim sexum in imperijs discernunt) sumpsere vniuersi bellum: ac sparsos per castella milites consectati, expugnatis præsidijs, ipsam colo-

" niam inuasere, vt sedem seruitutis: nec vllum in barbaris sæuitiæ genus omisit ira &
" victoria. Quod nisi Paulinus, eo cognito prouinciæ motu, propere subuenisset, amis-
" sa Britannia foret: quam vnius prælij fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus ar-
" ma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic
" cum egregius cætera, arroganter in deditos, &, vt suæ quoque iniuriæ vltor, durius con-
" suleret, missus Petronius Turpilianus, tanquam exorabilior, & delictis hostiũ nouus,
" eoque pœnitentiæ mitior, compositis prioribus, nihil vltra ausus, Trebellio Maximo
" prouinciam tradidit. Trebellius segnior, & nullis castrorum experimentis, comitate
" quadam curandi prouinciam tenuit. Didicere iam barbari quoque ignoscere vitijs
" blandientibus, & interuentus ciuilium armorum præbuit iustam segnitiæ excusatio- 10
" nem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciuiret. Tre-
" bellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precario mox præ-
" fuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit.
" Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc ciuilibus bellis, agitauit Britanniam discipli-
" na. Eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bo-
" lanus, & nullis delictis inuisus, caritatem parauerat loco auctoritatis. Sed vbi cum cæte-
" ro orbe Vespasianus & Britanniam recuperauit, magni duces, egregij exercitus, minu-
" ta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum ciuitatem, quæ
" numerosissima totius prouinciæ perhibetur, aggressus. Multa prælia, & aliquando non
" incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum 20
" Cerialis quidem alterius successoris curam famamq; obruisset, sustinuit quoque molem
" Iulius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurũ gen-
" tem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

CICERO ad Trebatium, lib. VII. epist. famil.

" IN Britannia nihil audio neque auri, neque argenti. Id si ita est, esse dum aliquod
" capias, suadeo, & ad nos quamprimum recurras. Sin autem (sine Britannia tamen) id
" assequi, quod volumus, possimus, perfice, vt sis in familiaribus.

PAVLVS OROSIVS de Hibernia loquens.

" HAEC propior Britanniæ, spatio terrarum angustior, cœli Solisque temperie
" magis vtilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Meuania insula proxima est, 30
" & ipsa spatio non parua, solo commoda, æque a Scotorum gentibus habitatur.

" Idem SEVERVS victor in Britanniam, defectu pene omnium socio-
" rum, trahitur. Vir magnis, grauibusque prælijs gestis, receptam partem Insulæ a
" cæteris indomitis gentibus vallo distinguendam putauit. Itaque magnam fossam, fir-
" missimumque vallum, crebris desuper turribus communitum, per centum & trigin-
" ta millia passuum a mari ad mare duxit. Eadem pene ad verbum habet Ado Ar-
" chiepiscopus Viennensis. Vtrinque error in numeris est corrigendus: nam pro
" CXXXII. scribendum est XXXII.

E SOLINI Cap. XXXV.

" MVLTIS insulis, nec ignobilibus circundatur, quarum Hibernia ei proximat 40
" magnitudine. Inhumana est, ritu incolarum aspero: alias ita pabulosa, vt pecuaria,
" nisi interdum æstate a pastibus arceantur, in periculum agat satias. Illic nullus anguis,
" auis rara, gens inhospita, & bellicosa. Sanguine interemptorum hausto, prius victores
" vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem animo ducunt. Puerpera, si quando marem
" edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os paruuli summo mucrone (auspi-
" cium alimentorum) leuiter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello &
" inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium belluarum
" insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburneam claritatem. Nam præcipua
" viris gloria est in armorum nitela. Apis nusquam. Aduectum inde puluerem, seu lapil-
" los si quis sparserit inter aluearia, examina fauos deserunt. Mare, quod Hiberniam & 50
" Britanniam interluit, vndosum & inquietum, toto in anno non, nisi æstiuis pauculis
" diebus, est nauigabile. Nauigant autem vimineis alueis, quos circũdant ambitione ter-
" gorum bubulorũ. Quantocunque tempore cursus tenebit, nauigantes escis abstinent.

Freti

Freti latitudinem in centum viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verũ ratiocinati sunt, æstimarunt. Silurum quoque insulas ab ora, quam gens Britannia detinet, turbidum fretum distinguit: cuius homines etiam nunc custodiunt morem vetustum. Nundinas ac nummum refutant, dant res, & accipiunt. Mutationibus necessaria potius, quam precijs parant. Deos percolunt. Scientiam futurorum pariter viri ac fœminæ ostentant. Thanatos insula alluitur freto Gallico à Britanniæ continenti æstuario tenui separata, frumentarijs campis felix, & gleba vberi, nec tantum sibi soli, verum & alijs salubris locis. Nam cum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium inuecta sit, angues necat.

E Libro III. Herodiani, Politiano interprete.

At Seuerus moras de industria nectens, ne vacuo sibi Romam adeundum foret, cupidus victoriæ cognominisque Britannici, legatos quidem, re infecta, domũ dimittit, ipse, quæ bello vsui forent, magna solertia comparabat. Sed in primis tamen curæ habuit, pontibus occupare paludes, vt stare in tuto milites possent, atque in solido præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluuionibus paludescunt. Per eas igitur paludes barbari ipsi natant, excursantque ad ilia vsque demersi, ac, plera que corporis nudi, cœnum contemnunt. Neque enim vestis vsum cognorunt, sed ventrem atque ceruicem ferro incingunt, ornamentum id esse ac diuitiarum argumentum existimantes, perinde vt aurum cæteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet, picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque auidissima cædis, tantũ scuto angusto lanceaq; contenti. Præterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorant vsum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus, arbitrantes, quarum vaporibus æstuque cælum ibi semper caliginosum.

Ex Ammiani Marcellini libro xx.

Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantij decies, terque Iuliani, In Britannijs, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excursu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vastatentur, & implicaret formido prouincias, præteritarum cladium congerie fessas, hiemem agens apud Parisios Cæsar, distratusque in solicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, vt retulimus ante fecisse Constantium, ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad sæuitiam etiam tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca, ad rationes componendas, Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem vt cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, auarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet & Batauis, numerisque Mœsicorum pluribus, adulta hieme, dux antedictus Bononiam venit: quæsitisque nauigijs, & omni imposito milite, obseruato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex aduerso defertur: petitque Lundinium: vt exinde, suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocyus ad procinctum.

Ex Eiusdem libro XXVI.

Picti, Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexauere continuis.

Ex Eiusdem libro XXVII.

Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes diuisi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scoti per diuersas vagantes multa populabantur. Gallicanos tractus Franci & Saxones, ijsdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendijsque, & captiuorũ funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda, si copiam dedisset fortuna, prosperior, orbis extrema dux efficacissimus potens, cum venisset ad Bononiæ litus, quod a spatio cõtrouerso terrarum angustijs reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine vlla nauigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, stationem ex aduerso tranquillam. Vnde cum consecuti Batavi venissent & Heruli, Iouijque, & victores fidentes viribus numeri, egressus tendensque ad Lundonium vetus opidum, quod Au-

» gustam posteritas appellauit, diuisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium
» vastatorias manus graues onere sarcinarũ. Et propere fusis, qui vinctos homines age-
» bant & pecora, prædam excussit, quam tributarij perdidere miserrimi. Denique resti-
» tuta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus
» suis antehac ciuitatem, sed subito (quoniam salus sperari potuit) recreatam, in ouan-
» tis speciem lætissimus introijt. Vbi, ad audenda maiora, prospero successu elatus, tuta-
» que scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium ple-
» bem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores, & improuisos excur-
» sus superari posse, captiuorum confessionibus & transfugarum indicijs doctus. Deni-
» que edictis propositis, impunitateque promissa, desertores ad procinctum vocabat, 10
» & multos per diuersa libero commeatu dispersos. Quo monitu vt rediere plerique,
» incentiuo percitus, retentusque anxijs curis, Ciuilem nomine recturum Britannias
» pro præfectis ad se poposcerat mitti, virum acrioris ingenij, sed iusti tenacem & recti:
» itidemque Dulcitium ducem, scientia rei militaris insignem.

Ex Dionis libro XXXIX.

» Cæsar igitur, Renum primus Ro. cum transisset, & in Britanniam postea, Pom-
» peio & Crasso Coss. transmisit. Ipsa vero regio habet vltra Morinos CCCCL. mini-
» mum stadia. Prætenditur vero vltra reliquam Galliam ac totam propemodum His-
» paniam, in mare se porrigens: & quidem Græcorũ & Romanorũ antiquissimis ignota.
» Posteris vero, continens an insula esset, dubitatum est, & a multis (vera quidẽ igno- 20
» rantibus, vt qui nec ipsi quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepissent, sed con-
» iecturas sequerentur) pro vtrisque partis, aut otio aut studio, literis mandata fuerunt.
» Procedente vero tempore, primum Agricola præfecto, deinde Seuero Imperatore,
» insulã esse, dilucide deprehẽsum est. In hanc igitur tum Cæsar, reliquis in Gallia rebus
» compositis, adiectisque Morinis, transire cupiebat, &, qua cõmodissimũ erat, cum pe-
» dite traiecit, non tamen, vbi oportuit, appulit. Audita enim fama aduentus eius, Bri-
» tanni omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem circũ-
» vectus, alibi descendit: ac victis, qui descensum impediebant, prius in terrã suos expo-
» suit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se coniungerent: ac deinde subsidia
» ipsa expulit. Barbarorũ autem non multi cadebãt, qui cum e curribus & equis prælia- 30
» rentur, facile Romanos (quippe quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti
» vero ad ea, quæ de eis ex continenti nunciabantur: & quod omnino transmittere ausi
» essent, & exscendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem quosdam e gente Mori-
» norũ, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primũ quidem obsides petenti pro-
» miserunt. Verũ, cum nauales Romanorũ copiæ, & quæ aderant, & quæ aduentabant,
» tempestate vexarentur, sententiam quidem mutarunt: nec tamen aperte sunt eos ag-
» gressi (castra enim valido præsidio tenebantur) quosdam vero nacti, velut in pacatũ ad
» rerum necessariarũ conuectionem missos, pene omnes interemerunt (Cæsar enim reli-
» quis celeriter subsidio venit) ac statim ipsa in castra impetũ fecerunt: atque ibi, nulla re
» perpetrata, turpiter fuerunt reiecti: non tamen ad conditiones venerunt, antequam 40
» sæpe male accepti fuissent: ac ne Cæsari quidem alioqui cum illis erat in animo pacis-
» ci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet copiarum, ad bellum tum gerendum,
» & quas aduexerat, essent imminutæ, & Galli per eius absentiã res nouas moliti essent,
» de pace cum eis inuitus egit, pluribus tum petitis obsidibus, paucis vero acceptis. Et ille
» quidem in continẽtem reuectus res turbatas composuit, nullo neque priuatim, neque
» publice ex Britannia operæprecio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videantur.
» Ob hoc enim & ipse sibi vehementer placebat: &, qui Romæ erant, mirifice prædicabãt.
» Nam cum viderent, quæ prius ignota fuerant, in lucem prolata, & quæ ante, ne fando
» quidem erant audita, iam sibi patefacta spem ex his consecuturam, velut re exhibitam,
» amplectebantur, & quæcunque spe amplexi erant, tanquam voti iam compotes, gestie- 50
» bant: atque ob has res, supplicationes in vigesimum diem decreuerunt.

Ex Bedae libri primi Cap. I.

» V. gentium linguis vnam, eandemque summæ veritatis, & veræ sublimitatis scien-
tiam

tiam seruatur, & confitetur: Anglorũ videlicet, Brittonũ, Scotorũ, Pictorũ, & Latinorũ: quæ meditatione scripturarũ cæteris omnibus est facta communis. In primis autẽ Insula Brittones solũ, a quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, vt fertur, Britanniam aduecti, Australes sibi partes vendicarunt. Et cum plurimæ insulæ parte incipientes ab Austro possedisset, contigit gentẽ Pictorũ de Scythia, vt perhibent, longis nauibus non multis Oceanũ ingressam, circumagente flatu ventorũ extra fines omnes Britanniæ, Hiberniam peruenisse, & vsque Septentrionales oras intrasse: atque, inuenta ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare potuisse.

Ex eiusdem libri I. Cap. v. SEVERVS genere Afer Tripolitanus, ab opido Lepti decimus quartus, ab Augusto Imperiũ adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura sæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissime quidẽ rem publicam, sed laboriosissime, rexit. Victor ergo ciuiliũ bellorũ, quæ & grauissima occurrerant, in Britannias defectu pene omniũ sociorũ trahitur: vbi magnis grauibusque præliјs sæpe gestis, receptam partem Insulæ, ac cæteris indomitis gentibus non muro, (vt quidam æstimant) sed vallo distinguendã putauit. Murus etenim de lapidibus: vallũ enim, quo, ad repellendã vim hostium, castra muniuntur, fit de cespitibus quidem circumcisis e terra, velut murus extruitur altus super terram: ita vt in ante sit fossa, de qua leuati sunt cespites: supra quam sudes de lignis fortissimis præfigũtur. Itaque Seuerus magnã fossam, firmissimũque vallum, crebris desuper turribus communitum, a mari ad mare duxit: ibique apud Eboracum opidum morbo abiit. Ex eiusdem libri I. cap. XII. Exin Britannia omni armato milite, militaribus copiis vniuersis, tota floridæ iuuentutis alacritate spoliata, tyrannorũ temeritate abducta, nunquam vltra domũ rediјt, prædæ tamen patuit: vtpote omnis bellici vsus prorsus ignara. Denique subito duabus gentibus transmarinis vehementer sæuis: Scotorũ a Circio, Pictorumque ab Aquilone multos stupet gemitque per annos. Transmarinas dicimus ad gentes: non quod extra Britanniam essent positæ, sed quod a parte Brittonũ erant remotæ, & duobus sinibus maris interiacentibus: quorum vnus ab Orientali mari, alter ab Occidentali Britanniæ terras longe lateque irrumpit, quanuis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui vrbem Guidi: Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet vrbẽ Alcluith, quod lingua eorũ significat petram. Cluith est enim iuxta fluuiũ nominis illius. Ob harũ autem infestationem gentiũ, Brittones legatos Romã cum epistolis mittentes, lachrimosis precibus auxilia flagitabant, subiectionemq; continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant: quibus mox legio destinatur armata: quæ, vbi insulã aduecta, & cõgressa est cum hostibus, magnã eorũ multitudinẽ sternens, cæteros sociorũ finibus expulit: eosque interim a dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans Insulam murũ, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicq; domũ cum triumpho magno reuersa est. Ad insulam murũ, quem iussi erant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, vtpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil vtilem statuunt. Fecerũt autem eum inter duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris per millia passuum plurima: vt, vbi aquarũ munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cuius operis ibidem facti, id est, valli altissimi, vsque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit fere miliũ spatio a monasterio Cebercurnig ad Occidentẽ, in loco, qui sermone Pictorũ Penuachel, lingua autẽ Anglorũ Penueltima appellatur, & tendens contra Occidentẽ, terminatur iuxta vrbẽ Alcluith. Verũ priores inimici vltro, vt Romanũ militẽ abisse conspexerãt, mox aduecti nauibus irrumpũt terminos, cedũtque omnia, & quasi maturã segetem obuia quæque metunt, calcant, trãseunt. Vnde rursum mittũtur Romã legati, flebili voce auxiliũ implorantes, ne penitus misera patria deleretur: ne nomen Romanæ prouinciæ, quod apud eos tam diu clarυerat, exterarũ gentiũ importunitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ imperata tempore Autumni aduenιens, magnas hostiũ strages dedit: eosque, qui euadere poterant, omnes trans maria fugauit: qui prius anniuersariũ prædas trans maria, nullo obsistente, cogere solebant. Tunc Romani nunciauere Brittonibus, non se vltra ob eorum defensionem cum laboriosis expeditionibus posse fatigari:

» ipsos potius monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire, quod
» non ob aliam causam, quam si ipsi inertia soluerentur, eis possent esse fortiores.
» Quinetiam qui & hoc socijs, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi alla-
» turum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter vrbes, quæ ibidem ob
» metum hostium factæ fuerant, vbi & Seuerus quondam vallum fecerat, firmo de la-
» pide locarunt. Quem videlicet murum hactenus famosum, atque conspicuum, sum-
» ptu publico priuatoque, adiuncta secum Britannorum manu, construebant. Octo pe-
» des latum, & duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea. Vtrosque hodie
» intuentibus clarum est: quo mox condito, dant fortia regni populo monita: præbent
» instituendorum exempla armorum. Sed in litore Oceani ad Meridiem, quo naues eo- 10
» rum habebantur: quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per interualla
» ad prospectum maris collocant, & valedicunt socijs, tanquam vltra non reuersuri.
» Et paulo post. Quid plura? relictis ciuitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur, inse-
» quitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a
» feris, ita miseri ciues discerpuntur ab hostibus: vnde a mansionibus, ac possessioni-
» bus suis eiecti, imminens sibi famis periculum, latrocinio ac rapacitate mutua tempe-
» rabant: augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio, totius cibi
» sustentaculo excepto, venandi solatio vacuaretur.

Ex epistola Gildae.

» Quos iussit construere inter duo maria trans Insulam murum, vt esset arcendis ho- 20
» stibus a turba instructus terrori, ciuibusque tutamini. Et infra. Igitur rursum
» miseræ mittentes epistolas reliquiæ ad AEtium Romanæ potestatis virum, hoc
» modo loquentes: AEtio ter Consuli Gemitus Britannorum. Et post
» pauca querentes, Repellunt Barbari ad mare, repellit mare
» ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum aut
» iugulamur, aut mergimur: nec pro eis
» quicquam adiutorij habent.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER QVARTVS.

CVM nostræ gentis historiam scribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus essent, pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum, quæ a fabularum vanitate abessent, & a vetustis rerum scriptoribus non dissentirent. Primum omnium, constans fama est, quamplurima etiam indicia confirmant, Hispanorum multitudinem, siue a potentioribus domo pulsam, siue abundante sobole vltro profectam, in Hiberniam transmisisse: eiusque insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aeris salubritas, & pabuli fœcunditas inuitaret, paulatim complures, & propter seditiones domi, & exterorum iniurias (quibus Hispania semper fuit obnoxia) quietioris vitæ spes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad insulam, iam a popularium suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam se proficisci, sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in terra hominum fœcundissima refloruit, vt iam, non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter emigrarent. Interea Scotis (id enim vniuersæ genti nomen erat) per AEbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ litus classis Germanica, vel, vt scribit Beda, Scythica, eo reiecta tempestatibus, vt credibile est, quod nec liberos, nec vxores secum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum e longinqua nauigatione nihil eis, præter arma, superesset, a Scotisque, missis legatis, sedes peterent: responsum fuit, Se exiguas & infœcundas insulas ob agri penuriam occupare coactos, quas ne vniuersas quidem, si eis cedere possent, suffecturas tantæ multitudini. Communis vero sortis misertos, hominibus sæuitia fortunæ afflictis, nec genere (vt e sermone, & institutis apparebat) alienis, consilium, & ad efficiendum, quanta possent, auxilia daturos. Consilium autem erat, vt propinquam insulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in locis adhuc incultam, & propter incolarum, sicubi essent, ingenia, qui multis tum Regibus inter se inimicis parebant, infirmam peterent. In illis discordijs ciuilibus facile fore infirmiores fouendo, regionem amplissimam occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum AEbudarum angustia, & res, vt tum erant, tenues facerent fidem. Germani (qui postea Picti a Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsis incolis, qui & rari, & inter se discordes erant, magnam eius oræ partem in suam ditionem redegerunt: breuique prima illa cum Scotis amicitiæ auspicia sequuti, coniugibus ab eis acceptis, in vnam prope gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, vt frequenti vltro citroque commeatu, magna Scotorum multitudo, vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsa, vel charitate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet. Picti primo affinium aduentu

læti, cum augeſcere paulatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum ſpem vires Scotis facerent, ipſi eis obnoxij redderentur, primo ſecretis coitionibus, deinde palam in conſilijs fremere cœperunt, prouidendum, ne peregrini ſecum poſt miſcerentur: rationemque ineundam, vt, quæ adeſſet, multitudo minueretur. Iactatus etiam vulgo rumor eſt, diuinitus Pictis dictionem eſſe datam, fore, vt aliquando tota gens a Scotis deleretur. Hæ ſuſpiciones in cauſa fuerunt, vt nationes ante amiciſſimæ ſeorſum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis (vt qui pecori paſcendo, & venationibus magis dediti eſſent) ſe continerent: Picti agris fertilioribus ſecundum mare Germanicum colendis aſſueſcerent: ac paulatim tot ante officijs neceſſitudo contracta, breui in funeſtum prope ciuile bellum vertit. Leuibus enim de cauſis, primum iurgijs, deinde iniurijs inter homines feroces ortis, grauiſſimorum odiorum ſemina iacta videbantur. Hanc occaſionem Brittones vtriuſque gentis inimici cum eſſent nacti, diſcordiarum faces admouerunt, & Pictis non poſcentibus auxilium aduerſus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari ſentirent, & ipſi aduerſus imminens diſcrimen non modo auxilium, ſed Regem etiam peregrinum aſciſcunt. Inſulanorum duces cum pene pari dignitate eſſent, nec alter alteri cedere in animum induceret, accerſitur cum copijs ex Hibernia Ferguſius, Ferchardi filius, omnium Scotorum & conſilio & manu primus habitus: & magno populi conſenſu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, ſi ſit opus, ſubeundam parare, iubetur. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictoſque promanarat, Brittones ambigua conſilia vtrique genti iuxta pernicioſa agitare, vt victos pariter victoreſque bello aggrederentur: & vtriſque, vel ad internecionem cæſis, vel Albio expulſis, ipſi totius Inſulæ potirentur imperio. Ea res vtriuſque gentis copias, conſilij incertas, aliquot dies in caſtris continuit. Tandem in colloquium ventum, &, detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renouata, tres exercitus diuerſi domum conceſſerunt. Britto conatu priore deiectus, alia fraude rem aggreditur. Immiſſis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus reſpondet, iuſtius a Scotis, furtis & latrocinijs aſſuetis, eas, quam a ſe repeti. Ita eluſa legatione, re infecta fœciales dimiſſi. Enimuero ea iam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta conſilia ſe magis magiſque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira reſidua, vtriuſque populi animos inflammauit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingreſſi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti præda domum reuertuntur. Ad eam iniuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingreſſus, ad Dunum vſque amnem penetrauit, & minore longe damno, quam terrore, ea loca peruagatus, in ripa fluminis conſedit. Ferguſius enim, miſſis in montes locaque exercitibus inacceſſa liberis & coniugibus, rebuſq; alijs, quæ agi aut aſportari poterant, ipſe aditus omnes obſeruabat vſque ad Pictorum aduentum. Caſtris tandem cum eis coniunctis, communicatoque conſilio, ſtatuunt bellum ducere, & in regione hoſtili, incurſione prope vaſta hoſtem conficere. At Coilus (id Brittonum Regi nomen erat) per ſpeculatores cauſa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, vt ibi in inſidijs eſſent, præmittit: ipſe reliquum exercitum recta in hoſtem ducere decreuit. Id quoque cum Picti reſciſſent, inito rurſus cum Scotis conſilio, anteuertendum rati, ſtatuunt Brittonum caſtra de nocte aggredi. Igitur eductis copijs, Scoti a fronte, Picti a tergo inuaſuri, ad hoſtem ante lucem perueniunt. Ibi Brittones fiducia incautos, & qui, ob ſuperiorum dierum cunctationem, hoſtes timere deſierant, adhuc ſemiſomnes obtruncant. Cecidit cum parte maiore ſuorum in eo tumultu Coilus ipſe, regionemque, in qua pugnatum eſt, de ſuo nomine celebrem fecit. Ferguſio victore domum reuerſo, Scoti ei poſteriſque eius regnum iureiurando confirmarunt. Ipſe deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate ſua ſeditiones, in Hiberniam tranſijt: rebuſque ibi compoſitis, in reditu non procul euectus e portu, cui Rupes Ferguſij nomen eſt, coorta repente tempeſtate, interijt, anno regni ſui viceſimo quinto. Aduentum eius in Albium, in ea tempora conijciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, treceteſimo triceſimo fere anno ante Chriſtum natum.

II. REX.

Fergusio defuncto, duo filij, sed nondum regni potentes, restabant, Ferlegus, & Mainus. Eo factum est, vt Phylarchis ad prodendum Regem coeuntibus, magna contentione res transigeretur, alijs iusiurandum iactantibus, quo adacti erant, regnum stirpi Fergusianæ se conseruaturos: alijs, quanta domi forisque Rege puero instarent pericula, commemorantibus. Tandem, post longam disceptationem, ratio inita est, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec iuriiurando fraus fieret: vt videlicet regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maxime videretur regno idoneus, is rerum summæ præficeretur. Eo mortuo, regni successio ad regis superioris liberos perueniret. Hæc postea perpetuo lex valuit, per annos fere CIↃ. XXV. vsque ad Kennethum Tertium, de quo suo loco dicemus. Hac lege Feritharis, Fergusij frater, regnum est adeptus: atque annos quindecim eum honorem gessit, tanta æquitate & modestia, vt & ciues iustum regem, & pupilli tutorem optimum eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi charitatem ciuium comparasset, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate iamdudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentissimo quoque iuuentutis, ac rerum nouarum auidissimo, patruum adit, & regnum paternum reposcit, quod ille non vt suum, sed vt fiduciarium tenebat. Feritharis adeo illo adolescentis importuno consilio non est perturbatus, vt, concione aduocata, regnum eierare paratum se esse ostenderet: multaque etiam de adolescentis laude adiecit. Regno autem sibi credito, quod mors propinqua esset ablatura, malle sponte cedere, & voluntate potius quam necessitate, pietatem erga propinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem studium, tantaque charitas, vt hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem non modo vultu, sed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, sint auersati. Patefacta vero per indices aduersus patruum coniuratione, cum consilij detestabilis auctor supplicio grauissimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria, & patrui præsentis gratia & preces, quo minus grauissimi sceleris cogitati morte pœnas lueret. Custodes tantum adhibiti, qui facta dictaque eius omnia specularentur. Sed ille quamlibet breuis moræ ad spem animo conceptam impatiens, deceptis custodibus, cum paucis conscijs, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum nouandarum materiam inueniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignauam & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos post menses, incertum morbo an fraude, est sublatus. Eius mortis suspicionem superior ambitio scelusque detectum, & recens fuga sic auxit, vt Ferlegus omnium sententijs absens damnaretur, quintodecimo fere post mortem patris anno.

III. REX.

Ferlego damnato, Mainus frater eius Scotorum rex tertius creatur: vir patri & patruo, quam fratri similior. Is, pace cum vicinis confirmata, domi sublatis facinorosis, sacrorum ritus diligenter obeundo, tantam sibi iustitiæ & pietatis opinionem parauit, vt eum lædere, summum nefas tam ciues quam peregrini existimarent. Hac sanctitatis opinione quam armis tutior, postquam viginti nouem annos imperasset, decedens, magnum sui desiderium apud omnes bonos reliquit.

IIII. REX.

Dornadillam habuit, & filium & regni successorem, &, in æquitate colenda, patri similem: cæteris vitæ partibus disparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id studium in pace decorum, & corpori salubre ratus, &, ad robur militare confirmandum, maxime vtile. Animum præterea voluptates maxime puras inde capere: & aduersus auaritiam & luxuriam, cæteraque vitia, quæ ex otio gignuntur, non modice roborari. Hunc fama est, leges venaticas, quæ apud priscos Scotos hac ætate obseruantur, tulisse. Decessit octauo & vicesimo regni anno.

V. REX.

Nothatum eius fratrem populus regnare iussit, immaturo adhuc, ad regendum, Reuthero eius filio. Is imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum,

statim in superbam dominationem conuertit: ciuesque passim iuxta summos & infimos, velut non in tutelam, sed prædam sibi datos, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique suppliciorum genere ita afflixit, vt nihil ad summam immanitatem sibi reliquum faceret: cæteris metu torpentibus. Doualus quidam e Gallouidia, homo ambitiosus, ex odio ciuium in regem locum crescendi datum ratus, cum sciret, sibi insidias ab Rege parari, facinus occupare statuit. Omnibus ad id satis comparatis, magna clientium & amicorum manu stipatus, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitatis, bonorum direptionem, publicamque seruitutem cum exprobasset, petit, vt tandem aliquando regnum, quod gerere nesciat, hæredi legitimo restituat. Nothatus, præter expectationem vltro conuicijs petitus, de acerbitate pristina nihil remittens, respondit, Se, quæ gesserit, iure regio gessisse: si quid durius patratum esset, non id regis ingenio, sed ciuium contumaciæ tribuendum. His conuicijs ira vtrinque irritata, cum ad manus ventum esset, Nothatus a Doualianis obtruncatur, postquam crudeliter & auare viginti præfuisset annos.

VI. REX.

Reutherus a Douali factione, sine populi suffragijs, Rex appellatur. Proceres, fama rei gestæ ad se perlata, etsi Nothatum quouis supplicio dignum existimabant, non probabant tamen exemplum. Multo etiam molestius ferebant, comitia regia sublata, & ad vnius arbitrium lectionem amplissimi magistratus collatam. Neque id gratuitum facinus existimandum, quod adolescens oneri impar ad summum imperium esset euectus. Rem vere æstimantibus, satis apparere, Reuthero nomen imperij, Doualo vires esse quæsitas. Neque sane publice interesse, Nothatus an Doualus præesset, nisi forte commodiorem sub eo vitam sperarent, qui priuatus Reges interimeret, priuatus priuato sceptra daret, quam sub eius imperio, qui non ante insanierit, quam potestatis viribus fretus, & armorum terrore permissu populi septus fuit. Nothati propinqui, cum hæc vulgo iactari audirent, in cœtus publice omnium vicem indignantium se insinuantes, perfecerunt, vt bellum aduersus Doualum decerneretur: copijsque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Doualus pugnam detrectauit. Bis eodem die concursum. Doualiani, etsi numero superiores, tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures quam in prælio cæsi. Præter enim Doualum factionisque principes, cecidit cum multis suorum Getus Pictorum Rex. Reutherus nouus Rex captus est. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, & Regij sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæsis, præter alios, prope omnibus Phylarchis. Hic conflictus, Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, vt qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca asperiora incultaque, & in proximas insulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotriam (is nunc Fortha est) nullo resistente, perueniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compositis, in Caledonios profecti, disiectis, qui se ibi congregauerant, regiones Pictorum campestres occuparunt: ibique præsidijs dispositis, bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, siluis, alijsque locis impeditis restiterant, direptionibus pecorum & arcium præfectos infestabant, & ipsi quoque victitabant. Interim maiore etiam manu ex insulis collecta, vicos vrebant, & latius prædas agendo, agros plærisque in locis incultos reddebant. Brittones, siue domesticis dissidijs detenti, siue exercitum in loca vasta & impedita ducere, non satis tutum rati, cum obuiam nulla maiore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. His miserijs Scoti & Picti cum per duodecim annos fuissent afflicti, tandem noua sobole iuuentutis bellicosæ (vtpote in tantis rerum angustijs duriter educatæ) aucti, nuncijs in omnes partes missis, mutuis adhortationibus confirmati, statuunt fortunam experiri. Reutherus igitur ex Hibernia in AEbudas, illinc deinde in Albium nauigat: atque ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ vxoris fratre congressus, de summa belli deliberat. Optimum factu rati, ad hostem incogitantem atque imparatum ducere. Eum vbi primum obuiam habuerunt, ita

ita conflixerunt atrociter, vt neutra acies e prælio læta discesserit. Ex eo, vtrisque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (siue, vt Beda vult, Reuda) in antiquam sedem Argatheliam concessit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. Daal enim, Scotorum lingua, partem significat. Inde progressus, breui regnum ad fines antiquos promouit: ac vicesimo sexto, quam regnare ceperat, anno decessit, Thereo filio è Gethi filia relicto.

VII. REX.

Is quia vix decem erat annorum, iuxta legem de Regibus ordinandis iam pridem receptam, patruus eius Reutha Rex fuit declaratus. Qui a bellis externis ocium nactus, 10 populum primum malis efferatum, deinde victoria etsi cruenta, insolentem, ad mitiorem cultum redigere conatus, multas sanctiones publice vtiles fecit: quarum non paucæ apud priscos Scotos adhuc manent. His artibus cum septemdecim annos imperasset, cum summa omnium reuerentia & amore, seu valetudinis aduersæ (quod ipse causabatur) tædio, seu propinqui sui Therei ambitiosum timens ingenium, multa de laudibus eius habita oratione, populo ægre permittente regno se abdicauit.

VIII. REX.

Thereus ei suffectus, primis quidem sex annis ita regnum gessit, vt Reutha de eo recte vaticinatus fuisse videretur. Deinde non sensim, sed repente ita in omnia flagitia præceps abijt, vt, nobilissimo quoque per calumniam sublato, facinorosi homines, 20 amoto metu, totum regnum breui latrocinijs infestum fecerint. Phylarchi, deplorato statu publico, cum in eum animaduertere statuissent, ille, comperta coniuratione, ad Brittones confugit: ibique, reditu desperato, in summo contemptu & ignominia consenuit. Interea Conanus, homo prudens ac seuerus, Prorex electus, ab illo labefactata & concussa restituit: latrocinia compescuit: ac rebus, quoad potuit, compositis, in conuentu publico, accepto nuncio de Therei morte, magistratu se abdicauit, duodecimo ferme anno, quam Thereus regnum inierat.

IX. REX.

Iosina proximi regis frater, rerum gubernaculo admotus, nihil in vllam partem gessisse memorabile, fertur, nisi quod medicos in honore summo habuit: quod, cum 30 exularet in Hibernia cum patre, eis maxime familiariter fuisset vsus. Breui reliqua nobilitate in Regis mores eunte, factum est, vt multis sæculis nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qui vulnerum curationem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus erat tum vsus apud homines, in summa parsimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos. Decessit autem matura senectute, cum viginti quatuor annos regnum tenuisset.

X. REX.

Huic successit filius Finnanus, qui, paternis insistens vestigijs, nihil magis laborauit, quam vt ciuili & moderato imperio suos assuesceret: & beneuolentia magis, quam armis, autoritatem regiam tueretur. Vt autem radices tyrannidis recideret, de- 40 cretum fecit, ne quid Reges, quod maioris esset momenti, nisi de publici consilij auctoritate, iuberent. Cum triginta annos regnum tenuisset, ciuibus & peregrinis iuxta carus, decessit.

XI. REX.

Nec vlla tamen res æque desiderium eius auxit, ac Dursti filij, qui ei successit, vita in omnia vitia proiecta. Paternos primum amicos, vt molestos voluptatum suarum interpellatores, a se ablegauit, & corruptissimum quenque e iuuentute in familiarem consuetudinem asciuit: ac tum demum se totum epulis & Veneri dedit. Vxorem regis Brittonum filiam, comitibus prostitutam, abegit. Tandem, facta contra eum nobilitatis coniuratione, velut e somno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris 50 exilio locum fidum prospiceret, quod peregrinis & ciuibus iuxta inuisus esset, optimum factu ratus, prioris vitæ simulare pœnitentiam. Ita enim, & se imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum reuocata vxore, Brittones reconciliare conatus est. Ciuium primores ad se vocat. Grauissimo sacramento

interposito, præteritorum obliuionem sancit. Flagitiosissimum quenque, velut ad supplicium seruatum, in carceres conijcit: ac sancte pollicetur, se nihil in posterum, nisi de primatum consilio, acturum. His rebus vbi animi sinceri fidem fecit, concordiam ludis, conuiuijs, alijsque, quæ publica fert lætitia, celebrat: ac, iam gaudio solutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos, vbi incautos & inermes in vnum locum conclusisset, immissis percussoribus omnes ad vnum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repressit, quam iram languentem nouis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis, ad inuisum portentum tollendum, coniurantibus: Durstus, omnia alia spe præcisa, cum paucis flagitiosis, quos metus communis pœnæ, ob superioris vitæ scelera, aggregauerat, prælij fortuna tentata, occisus est, postquam nouem annos regnasset. In omnium ordinum tam iusto aduersus eum odio, tamen hoc regio nomini & maiorum memoriæ tributum est, vt defuncti corpus in monumenta maiorum inferretur.

XII. REX.

In comitijs regijs magna fuit inter proceres contentio, alijs censentibus, iuxta sacramentum Fergusio præstitum, veterem esse morem seruandum, alijs metuentibus ne, si quem e Dursti propinquis facerent Regem, vel similitudo morum eum ad flagitia, vel sanguinis propinquitas ad vltionem impelleret. Tandem Euenus Dursti frater patruelis, & vitæ superioris commendatione, & insigni aduersus tyrannum viuum odio commendatus, e Pictis, vbi, Durstum perosus, sponte exulabat, ad regnum magno consensu vocatus est. Is primus creditur, ciues in suum nomen sacramento adegisse: qui mos a Phylarchis nunc quoque seruatur. Euenus omnium primum, vt mores a superiore rege corruptos formaret, adolescentes ad antiquam in victu, vestitu, & in consuetudine quotidiana parsimoniam reuocauit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni sui partes diligenter perlustrauit: ius cum summa moderatione dixit: & sontes, pro modo delictorum, puniuit. Pictorum regem aduersus Brittones auxilijs iuuit: inter quos pugnam longe pertinacissimam nox diremit, adeo incerta victoria, vt pari clade, ac perinde metu vterque exercitus affectus discesserit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui postridie e superiore loco animaduersa hostium fuga, spolia legerunt: ac, se pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hostibus repressis, Euenus iterum ad pacis opera se conuertit: ac ne molestum esset Regibus, toties regiones omnes (vt tum mos erat) ad ius dicendum obire, iudices ordinarios, regno in conuentus diuiso, iuri dicundo præfecit. Delatores item instituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenso, incertum legene sit abrogatum, an sponte abolitum. Decimo nono regni sui anno mortem obijt. Gillo filio notho, eodemque vafro & regni cupido post se relicto.

XIII. REX.

Supererant e legitima Regum stirpe proximi, Dochamus & Dorgallus, Dursti filij, ijdemque gemini. Inter eos, cum discrimen ætas non faceret, fœdum de regno certamen ortum, Gilli etiam fraude vehementius accensum est. Cum res ad arbitrium propinquorum relata esset, ibi, præ pertinaci factionum studio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor vtrique fuerat, vt alter alterum tolleret, cum occulta consilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, vt controuersias finirent, in vnum locum coactis, per homines idoneos seditione subito excitata, vtrunque interimendum curat. Deinde velut ipse petitus foret insidijs, implorata omnium, qui aderant, fide, in Euonium locum ab Eueno communitum profugit. Eo præsidio cum parte nobilitatis & hominibus sui sceleris conscijs occupato, e superiore loco multa de fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus multa aduersus cædis auctores locutus, tandem subiecit, se ab Eueno, non modo rerum domesticarum, sed etiam regni, donec nouus Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etsi falsa rebantur, tamen, cum eum firmis præsidijs munitum viderent, metu grauioris periculi, sacramento incunctanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille etsi consensu populi vtcunque expresso regnum sibi confirmauerat, tamen superstitibus

Dursti

Dursti posteris nunquam se tutum ratus, animum, ad nepotes eius tollendos, adiecit. Erant autem Lismorus, Gormacus & Ederus e Dochamo Dursti filio geniti. Hi cum in Manna insula educarentur, Gillus ipse, ad eos reducendos, profectus, duos maiores natu omni honoris & humanitatis specie prosecutus, in Albium secum abduxit: vt apud se (quemadmodum simulabat) Regij pueri regio cultui assuescerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites, præsidij obtentu, reliquit, quibus occulta dederat mandata, vt stato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus esset notum, nutrix fraudem suspicata, alumnum clam sublatum, nocte in Argatheliam transmisit: ac, nequicquam ad cædem eum quærente Gillo, aliquot annos occulte in 10 spelunca educauit. Ille non modo fratres pueri natu maiores, sed milites etiam custodes occidit. Ipsum vero Ederum, cum falsus rumor in Hiberniam delatum peruulgasset, quærere desijt. Sed nec, nepotum Dursti cæde perpetrata, satis tutum adhuc se arbitratus, quandiu quisquam e Regia stirpe superesset, omnes propinquos familiaresque interimendos curauit. Proceres, qui moleste præsentem rerum statum ferebant, & peiora metuebant, coniuratione clam facta, tanto silentio rem texerunt, vt Gillus prius geri, quam parari bellum, senserit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, sensit, quam fluxa fides hominum erga sceleratos esset. Nam & pauci ad eum conuenerunt, & hi fere, qui, propter superioris vitæ flagitia, pacem timebant. Itaque suis diffisus, relicto exercitu, piscatoria nauicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, 20 Caduallum coniurandi principem, copijs hostium in fidem receptis, Proregem creant. Is cum Gillum, facinorosos vndique cogentem, bellũ renouare velle intelligeret, eum, antequam copias maiores colligeret, persequi, quocunque fugeret, decreuit. Primum in AEbudas insulas nauigauit. Ibi Ederum, vnum e Dursti progenie superstitem, ad se adductum, liberaliter instituendum dedit. Gillus audito eius aduentu, rursus in Hiberniam abijt: proceribus eius gentis magna spe præmiorum solicitatis, in primis si se reducerent AEbudas, ijs se donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cum rebus omnibus ad traiectionem paratus esset, prope de cursu reuocatus est, vt se suspicione regni falsa liberaret.

XIIII. REX.

30 Primum omnium Euenum, præclara fama virum, Douallo Finnani Regis fratre genitum, populi suffragijs Regem creandum curat. Is, accepto magistratu, loca hostibus opportuna ac maxime maritima, firmis præsidijs communit, ne subiti hostes possent impune exscensiones facere. Gillus, id cum rescisset, & ipse mutato consilio, in Ilam insulam nauigat. Ibi cum omnia late ferro flammaque vastasset, in Hiberniam redijt. Euenus, vt belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Caduallo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed a suis, magis prædam quam ducem secutis, destitutus, veste mutata, in propinquum nemus fugit, paucis e tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus a socijs & duce proditus, se Caduallo dedidit. Gillus, post prælium diu quæsitus, tandem in antro obscuro repertus, trucidatur tertio quam re- 40 gnum occupauerat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter gestis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna excepit. Maiorem enim exercitus partem cum omni præda, fœda tempestate vexatus, amisit. Vnde tantum concepit mœrorem, vt non adeo diu post, ægritudine animi confectus, interierit: Rege frustra consolante, ac res præclare bello gestas laudante, aduersa in fortunæ sæuitiem conferente. Rex nouus hoc rerum successu clarus, pacem cum Pictis renouauit: &, Gethi tertij Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmauit. Sed hanc publicam lætitiam subitus Orcadensium in Albium exscensus interpellauit. Eos repente Rex aggressus, ex agris ad montes, e montibus ad mare cõpulit. Ibi trepidantes, & in conscendendo turbatos adortus, pene ad vnum concidit. Belus eorum Rex, desperata salute, sibi 50 manum intulit. Euenus, bello defunctus, ad pacis opera conuersus, duo emporia locis commodis instituit: vtrique ab amnibus præterfluentibus indita nomina Ennerlothea & Ennernessa. Enner enim prisci Scoti vocant locum, quo naues appellere possunt. AEbudas, longa bellorũ licentia tumultuantes, sublatis inter incolas discordiis, pacauit.

Breui deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obijt.

XV. REX.

Suffectus ei Rex est Ederus, Dochami filius. Is cum pace domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac late prædas agere. Aduersus hunc tumultuario repente exercitu ducto, noctu hostium castris quanto potuit cum silentio, præteritis, stationem nauium aggressus, paruo negotio nec opinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac, pari negligentia ibi inuenta, primo tumultu incompositos fudit. Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæsi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Præda, dominis agnoscentibus reddita. Similem tumultum ex eisdem insulis, post aliquot annos, eiusdem Gilli alius propinquus excitauit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, præda recuperata, ac dominis reddita. Ita pace vbique parta, senex octauo & quadragesimo imperij anno, morbo est extinctus.

XVI. REX.

Huic successit Euenus tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum e nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, vt cuiuis liceret, pro opibus quot alere posset, vxores ducere: vt Rex ante nuptias sponsarum nobilium, nobiles plebeiarum prælibarent pudicitiam: vt plebeiorum vxores cum nobilitate communes essent. Hanc flagitiosam eius nequitiam secutæ sunt (vt fere solent) comites luxuria, crudelitas, auaritia. Nam, cum ad sumptus opes non suppeterent, opulentiores, confictis causis, rapiebantur ad supplicium, &, commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta, ex promiscuæ libidinis permissione, sperarat, eam truculentia & rapacitate amisit: & coniuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, a suis destitutus, viuus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam coniectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de pœna eius, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, e cæde Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, eum noctu in carcere strangulauit, cum iam septem annos regnasset. Eius facinoris auctor, fracta gula, pœnas luit.

XVII. REX.

Sequutus est Metellanus Ederi propinquus, non minus, ob virtutes egregias, omnibus carus, quam Euenus fuerat, ob vitam flagitiose actam, inuisus. Ea res tamen ei apud omnes peperit auctoritatem, vt eo imperante perpetua fuit foris pax, & domi tranquillitas. Hoc vnum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem procliuis pertinacia impeditus, leges Eueni spurcas abrogare non potuerit. Obijt mortem, anno regni sui tricesimo.

XVIII. REX.

Eo sine liberis defuncto, regnum delatum est ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regij iuuenem. Is, inito statim regno, AEbudas a morte proximi Regis tumultuantes, non sine labore compescuit: nec temere tamen crediderim, quod nostri scriptores, Orosium, Eutropium, & Bedam secuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, a Claudio Cæsare superatas: non quod difficile existimem, paucas insulas in sæuissimo mari disiectas, a paucis incolis & inermibus habitatas, singulas aggredi, & cum mutuis auxilijs se tueri non possent, omnes vincere. Nec quod incredibile putem, in eam expeditionem classem a Claudio missam, homine (vt inquit Orosius) qui bellum vbique & victoriam vndecunque quæreret: sed quod Tacitus affirmet, ante Iulij Agricolæ aduentum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuisse. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

Ei successit Corbredus frater. Is quoque Insulanos, qui, omnibus ferme interregnis

regnis ſpem nouarum rerum ſecuti, nouos motus ciebant, multis expeditionibus attriuit: latrones, in plebem graſſantes, extinxit: &, pace ibi conſtituta, in Albium reuerſus, totamque Scotiam peruagatus, labefactata bello reſtituit, ac decimo octauo regni anno deceſſit.

XX. REX.

Conuentus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardannum Metellani nepotem regnare iuſſit. Nemo ante hunc maiore cum expectatione regnum inijt: nemo ſpem de ſe conceptam vehementius feſellit. Ante ſuſceptum magiſtratum, multa liberalitatis, temperantiæ, & fortitudinis dedit exempla: initio imperij medium ſe regem geſſit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abijt. Probos & prudentes viros, qui patri a conſilijs fuerant, quod eius aduerſarentur nequitiæ ex aula expulit. Adulatores & nouarum voluptatum inuentores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum ſuum, qui iuri & æquitati adminiſtrandæ præfectus fuerat ſub rege ſuperiore, moleſtum ſuarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alij, diuitijs aut virtute præſtantes, alius alia fraude circumuenti periere. Tandem, vt metum ſucceſſoris ſibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratreſque eius in ſpem regni liberaliter educatos, tollere decreuit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam, ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promiſſis oneratus, ad ſcelus perpetrandum dimiſſus: ſed rem incautius aggreſſus, a Galdi comitibus, ſtrictam ſicam tenens, eſt comprehenſus: ac in ius ductus, tormentis adhibitis auctorem totiuſque coniurationis ſeriem confeſſus, ſtatim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno conſenſu in regem coniuratur: cæſiſque ſtatim turpium voluptatum, quos nanciſci poterant, miniſtris, ad ipſum mali caput viam affectant. Interea Conanus, vnus ex aſſentatorum grege, obſcuro quidem loco natus, ſed cui omnium rerum apud regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obuiam ire auſus, a ſuis deſeritur, & captus, vitam laqueo finit. Multitudo iam Galdum ducem nacta. Dardannum latebras ſpectantem, & inter prendendum manum ſibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi ſtatim mori iuſſus. Capite defuncti ad ludibrium propoſito, corpus in cloacam proiectum, cum regnaſſet annos quatuor.

XXI. REX.

Huic ſucceſſit Corbredus ſecundus, cognomento Galdus, & ſuarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara proceribus ac plebi iuxta carus. Sunt, qui, hunc Galgacum a Tacito appellari, exiſtiment. A Scotis cognomen ei Galdi eſt additum, quod apud Brittones educatus fuiſſet. Scoti enim vetere conſuetudine aduenas Galdos vel Gallos, velut Germani Wals, appellare ſolent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de ſe ſpem conceptam auxit. Profectus ad inſulas, Sciam & Leogum, non minore prudentia quam ſeueritate motus iampridem ortos, & ignauia Dardanni auctos compeſcuit. Latronum duces interemit: cæteris, pœnæ metu, vel ſibi conſciſcere exilium, vel ad opera ruſtica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum ſigna cum Romanis contulit, imperio eorum paulatim ſe ad fines ipſius propagante. Nam Petilius Cerialis, primus Brigantium vires fregit: & eius ſucceſſor Iulius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe a Scotorum & Pictorum finibus poſitas, non abhorret a vero, miſſa fuiſſe auxilia. Succeſſit ſuperioribus Iulius Agricola: qui, ſuperatis Ordouicibus, Monaque inſula in poteſtatem redacta, cum ad anguſtiſſimam Britanniæ partem veniſſet, ratus, non magnum ſibi ad inſulæ finem ſpatium ſupereſſe, animum ad totam perdomandam adiecit. Tertio igitur imperij anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones, populando percurrit, donec ad Taum amnem peruenit: quanuis afflicto tempeſtatibus exercitu, ſpatium tamen ponendis idoneo loco caſtellis habuit: quæ res & conſilia hoſtium vana reddidit, & vires fregit. Antea enim, homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æſtate amiſerant, hieme, legionibus per hiberna diſperſis, recuperabant: ac plerunque caſtella non ſatis munita expugnabant. Tum vero, ſolertia Agricolæ in caſtellis ponendis,

Breui deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obijt.

XV. REX.

Suffectus ei Rex est Ederus, Dochami filius. Is cum pace domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac late prædas agere. Aduersus hunc tumultuario repente exercitu ducto, noctu hostium castris quanto potuit cum silentio, præteritis, stationem nauium aggressus, paruo negotio nec opinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac, pari negligentia ibi inuenta, primo tumultu incompositos fudit. Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæsi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Præda, dominis agnoscentibus reddita. Similem tumultum ex eisdem insulis, post aliquot annos, eiusdem Gilli alius propinquus excitauit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, præda recuperata, ac dominis reddita. Ita pace vbique parta, senex octauo & quadragesimo imperij anno, morbo est extinctus.

XVI. REX.

Huic successit Euenus tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum e nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, vt cuiuis liceret, pro opibus quot alere posset, vxores ducere: vt Rex ante nuptias sponsarum nobilium, nobiles plebeiarum prælibarent pudicitiam: vt plebeiorum vxores cum nobilitate communes essent. Hanc flagitiosam eius nequitiam secutæ sunt (vt fere solent) comites luxuria, crudelitas, auaritia. Nam, cum ad sumptus opes non suppeterent, opulentiores, confictis causis, rapiebantur ad supplicium, &, commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta, ex promiscuæ libidinis permissione, sperarat, eam truculentia & rapacitate amisit: & coniuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, a suis destitutus, viuus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam coniectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de pœna eius, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, e cæde Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, eum noctu in carcere strangulauit, cum iam septem annos regnasset. Eius facinoris auctor, fracta gula, pœnas luit.

XVII. REX.

Sequutus est Metellanus Ederi propinquus, non minus, ob virtutes egregias, omnibus carus, quam Euenus fuerat, ob vitam flagitiose actam, inuisus. Ea res tamen ei apud omnes peperit auctoritatem, vt eo imperante perpetua fuit foris pax, & domi tranquillitas. Hoc vnum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem procliuis pertinacia impeditus, leges Eueni spurcas abrogare non potuerit. Obijt mortem, anno regni sui tricesimo.

XVIII. REX.

Eo sine liberis defuncto, regnum delatum est ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regij iuuenem. Is, inito statim regno, AEbudas a morte proximi Regis tumultuantes, non sine labore compescuit: nec temere tamen crediderim, quod nostri scriptores, Orosium, Eutropium, & Bedam secuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, a Claudio Cæsare superatas: non quod difficile existimem, paucas insulas in sæuissimo mari disiectas, a paucis incolis & inermibus habitatas, singulas aggredi, & cum mutuis auxilijs se tueri non possent, omnes vincere. Nec quod incredibile putem, in eam expeditionem classem a Claudio missam, homine (vt inquit Orosius) qui bellum vbique & victoriam vndecunque quæreret: sed quod Tacitus affirmet, ante Iulij Agricolæ aduentum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuisse. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

Ei successit Corbredus frater. Is quoque Insulanos, qui, omnibus ferme interregnis

regnis spem nouarum rerum secuti, nouos motus ciebant, multis expeditionibus attriuit: latrones, in plebem grassantes, extinxit: &, pace ibi constituta, in Albium reuersus, totamque Scotiam peruagatus, labefactata bello restituit, ac decimo octauo regni anno decessit.

XX. REX.

Conuentus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardannum Metellani nepotem regnare iussit. Nemo ante hunc maiore cum expectatione regnum inijt: nemo spem de se conceptam vehementius fefellit. Ante susceptum magistratum, multa liberalitatis, temperantiæ, & fortitudinis dedit exempla: initio imperij medium se regem gessit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abijt. Probos & prudentes viros, qui patri a consilijs fuerant, quod eius aduersarentur nequitiæ ex aula expulit. Adulatores & nouarum voluptatum inuentores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum suum, qui iuri & æquitati administrandæ præfectus fuerat sub rege superiore, molestum suarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alij, diuitijs aut virtute præstantes, alius alia fraude circumuenti periere. Tandem, vt metum successoris sibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratresque eius in spem regni liberaliter educatos, tollere decreuit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam, ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promissis oneratus, ad scelus perpetrandum dimissus: sed rem incautius aggressus, a Galdi comitibus, strictam sicam tenens, est comprehensus: ac in ius ductus, tormentis adhibitis auctorem totiusque coniurationis seriem confessus, statim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno consensu in regem coniuratur: cæsisque statim turpium voluptatum, quos nancisci poterant, ministris, ad ipsum mali caput viam affectant. Interea Conanus, vnus ex assentatorum grege, obscuro quidem loco natus, sed cui omnium rerum apud regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obuiam ire ausus, a suis deseritur, & captus, vitam laqueo finit. Multitudo iam Galdum ducem nacta. Dardannum latebras spectantem, & inter prendendum manum sibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi statim mori iussus. Capite defuncti ad ludibrium proposito, corpus in cloacam proiectum, cum regnasset annos quatuor.

XXI. REX.

Huic successit Corbredus secundus, cognomento Galdus, & suarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara proceribus ac plebi iuxta carus. Sunt, qui, hunc Galgacum a Tacito appellari, existiment. A Scotis cognomen ei Galdi est additum, quod apud Brittones educatus fuisset. Scoti enim vetere consuetudine aduenas Galdos vel Gallos, velut Germani Wals, appellare solent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de se spem conceptam auxit. Profectus ad insulas, Sciam & Leogum, non minore prudentia quam seueritate motus iampridem ortos, & ignauia Dardanni auctos compescuit. Latronum duces interemit: cæteris, pœnæ metu, vel sibi consciscere exilium, vel ad opera rustica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum signa cum Romanis contulit, imperio eorum paulatim se ad fines ipsius propagante. Nam Petilius Cerialis, primus Brigantium vires fregit: & eius successor Iulius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe a Scotorum & Pictorum finibus positas, non abhorret a vero, missa fuisse auxilia. Successit superioribus Iulius Agricola: qui, superatis Ordouicibus, Monaque insula in potestatem redacta, cum ad angustissimam Britanniæ partem venisset, ratus, non magnum sibi ad insulæ finem spatium superesse, animum ad totam perdomandam adiecit. Tertio igitur imperij anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones, populando percurrit, donec ad Taum amnem peruenit: quanuis afflicto tempestatibus exercitu, spatium tamen ponendis idoneo loco castellis habuit: quæ res & consilia hostium vana reddidit, & vires fregit. Antea enim, homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æstate amiserant, hieme, legionibus per hiberna dispersis, recuperabant: ac plerunque castella non satis munita expugnabant. Tum vero, solertia Agricolæ in castellis ponendis,

& diligentia in muniendis, annuis copijs in singula coniectis, artes eorum frustrabantur. Quarto imperij anno, perspecto, quam breui spatio Bodotriæ & Glottæ æstuaria dirimantur, ac, loco præsidijs firmato, regiones in Hibernicum mare versas depopulatus est. Quinto anno, classe in Oceanum immissa, multis in locis exscensiones fecit, ac populationibus maritimam oram infestauit, littoraque Hiberniam spectantia præsidijs muniuit, non modo in vsum præsentem, sed etiam vt in Hiberniam illinc facilius traijceret. Hac Agriculæ prudentia Scoti & Picti in angustum angulum conclusi, & a Brittonum commercio seclusi, ad vltimum sese periculum comparabant. Nec segnius Agricola, classe circumire iussa, ad extrema insulæ exploranda, & ipse trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi iam hostes (vt in vltimum discrimen) parati, 10 castella quædam Romanorũ oppugnare aggressi, tantum intulerũt terroris, vt plerique & multitudinem, & ex desperatione pertinaciam timentes, consulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca reuertendum. Verum dux propositi certus, cum hostes pluribus agminibus aduentare audisset, & ipse tripartito aduersus eos duxit: quæ res ei pene exitio fuit. Hostes enim, eius intellecto consilio, vniuersi vnam legionem de nocte oppugnare aggressi, cæsis vigilibus, paulum abfuit, quin castra caperent. Sed aduentu reliquarum legionum impediti, cum vsque ad lucem acriter dimicassent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hæc fere septimo expeditionum anno gesta. In proximam æstatem vtrique se ad vltimam dimicationem parabant: Romanis in ea victoria spem finiendi belli collocantibus: hostibus de libertate, de vita, de omnibus, quæ 20 chara & sancta solent esse hominibus, decertaturis. Ac superioribus prælijs se rati, arte potius quam virtute victos, ad Grampij montis radices, loco paulum editiore, Romanorum aduentum opperiuntur. Ibi cruento prælio congressi, cum diu incerto Marte pugnassent, tandem Caledoniorum fortissimo quoque cæso, victa pertinacia, in loca tutiora secesserunt. Neque quisquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus esset, nisi a Domitiano, non ad honorem ostentatum, sed ad necem reuocatus fuisset. Sub discessum eius, Romana castra seditione laborarunt: & Scoti Pictique, paulum hac occasione recreati, e latebris prodire cœperunt: & cum nec parem ducem, nec eandem disciplinam apud Romanos sensissent, legatis passim dimissis, non modo popularium animos, sed etiam Brittonum tentare sunt aggressi. 30 Ac primum, leuibus prælijs resumpta audacia, iam præsidia oppugnare, & acie structa, certaminis aleam experiri non dubitabant. Hac ratione, Romani ex agris eorum expulsi, cum Brittonibus de veteri prouincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis ocium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit: in vacua milites misit: &, latrocinijs cohibitis, dissidia cum Pictis orientia composuit. Tandem, non minore apud hostes quam ciues gloria clarus, decessit anno, quam regnum susceperat tricesimo, quinto.

XXII. REX.

Patri optimo suffectus Luctacus, filius flagitiosissimus: qui, spreto maiorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab eius libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reuerentia legum, vel maiorum aut maritorum respectus vendicabat. Ac- 40 cessere ad hæc, inhumana crudelitas, & inexplebilis auaritia. Iuuentus quoque, in peiora procliuis, facile in regios mores degenerauit. Igitur cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec vnus quispiam eius impotentiæ obuiam ire auderet, tandem, conuentu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi iuberet, concursu multitudinis vna cum scelerum administris fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, vt in sepulcrum maiorum cadauer inferretur. Cæterorum corpora insepulta proiecta.

XXIII. REX.

Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperij optimis regibus 50 par: senior facile, vitiorum contagio, in auunculi mores abijt. Principio, vt vitiosis superioris Regis institutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit: ceremonias veteres, incuria neglectas, restituit: ministros flagitiorum ex aula

ex aula expulit: atque ad consilia seniorum omnia, more prisco, reuocauit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reuerentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conuersus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxilijs ab eorum iniuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis prælijs apud Brittones ita imminuit, vt & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumpserint. Eam spem auxerat, quod Adrianus Iulium Seuerũ virum acrem, & rei militaris peritum, e Britannia in Syriam, ad componendos Iudæorum motus, transtulerat. Igitur Adrianus, tumultu magis ac magis gliscente, e Gallijs in Britanniam transijt. Sed vt erat pacis quam belli studiosior, magisque tueri parta, quam limites imperij proferre cupiebat, cum Eboracũ venisset, agrosque vlteriores omni belli clade vastatos comperisset, vt rem propius inspiceret, ad Tinam amnem castra mouit. Ibi a senioribus, qui, Agricolam secuti, prope ad vltimos Britanniæ fines penetrauerant, edoctus, in reliqua Insula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & fossa inter Tinæ & Escæ fluminum æstuaria per octoginta millia passuum ducto, Scotos & Pictos a prouincialibus exclusit: ac statu prouinciæ ordinato, in continentem rediit. Huius valli cum adhuc pluribus in locis extent vestigia, miror, a Beda mentionem penitus omissam, præsertim cum e Latinis, AElius Spartianus in Adriano, e Græcis, Herodianus in Seuero meminerit. Nec enim mihi persuadere possum, in eo fuisse Bedam errore, qui plerosque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Adriano, sed a Seuero fuisse factum. Hac ratione Romana prouincia pacata, &, vicinorum excursionibus cohibitis, diu pax vtrinque fuit: Britannis ocium libenter amplectentibus, & Scotis Pictisque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter se diuidentibus. Sed eadem pax, præterquam quod desidia & ocio vires corporis fregit, etiam, voluptatum blandientibus iam tum illecebris, animi robur emollijt. Itaque aduersus arma hucusque inuictus Mogaldus, auitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abijt: ac præter alia facinora fœda, & publice perniciosa, legem iniquissimam condidit, vt damnatorum bona fisco addicerentur, nullam in partem liberis & vxoribus admissis. Eam legem etsi omnibus iniquam, & inhumanam & tum intelligerent, & nunc intelligant, tamen a fisci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, suis vitijs nobilitati & vulgo iuxta inuisus, cum eorum coniurationi par esse non posset, cum vno & altero comite latebras & fugam circumspiciens, deprehensus interficitur, postquam triginta sex annos regnasset, circiter Antonini pij annum V I.

XXIIII. REX.

Hunc secutus est filius Conarus, qui, ab scelesto initio exorsus, regnum flagitiosissimum infelici exitu clausit. Nam non modo conscius, sed etiam particeps coniurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia, bellum commode ei incidisse videbatur. Vallo enim Adriani superato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abstulerant. Consilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis iuncto, pluribus locis vallum transcendunt: Brittonumque agros late populantur: ac, demum cum hoste congressi, magno & cruento prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Vtrinque prope par clades pacem in proximum annum præstitit. Romanus, quia non vicerat, sibi pro victo videri. Igitur suis copijs attritis, & Brittonibus, quos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, non satis confidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones confert. Missus ab Imperatore legatus, Lollius Vrbicus, hostes magno prælio victos submouit, ac vallum denuo instaurauit. Deinde per annos complures, velut tacitis inducijs, ab armis est cessatum. Romanus enim satis habebat, castris in propinquo positis, hostem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in bello, præter licentiam, amabat, domum, vt se totum voluptatibus per ocium immergeret, properabat. Ibi statim vitia, quæ ad hominum studia concilianda cælauerat, se prodiderunt. Hac arte regnum sibi conciliatum ratus, a maioribus magno labore parta, luxu & libidinibus ita profudit, vt breui ad extremam redigeretur inopiam. Igitur conuentu habito, multa de magnificentia regibus necessaria locutus, & de inopia publica conquestus,

splendoris & elegantiæ honestis nominibus vitia sua tegens, vehementer petere instituit, vt censu habito, pro rei familiaris modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures ingrata accideret, responsum est, rem esse maioris momenti, quam vt in præsentia expediri posset. Breui tempore, ad consultandum, impetrato, cum singulorum sententias exquisissent, intellectum est, nouum hoc infinitæ pecuniæ aucupium non a primoribus, sed ab adulatione aulica fuisse inuentum. Statuunt Regem, vt parum ad regendum idoneum, in custodia habendum, donec, eo regnum eierante, alium substituant. Postridie reuocatis, qui primus rogatus est sententiam, aspere in priorem Regis vitam inuectus, longa oratione docuit, non lenones, parasitos, symphoniacos, & meretricum greges instrumentum esse regni: quippe in bello inutiles, in pace molestos, sumptuosos, infamiæ & dedecoris plenos. Falsam esse quærelam, Regias opes sumptibus esse impares: quippe quibus tot superiores Reges, bello clari, & formidabiles hostibus, in pace honeste & splendide vixerint. Quod si cui patrimonium publicum angustius videatur, non e ciuium direptione, sed e parsimonia domestica, quod deest, supplendum. Sumptuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ infinitæ sunt, sed ad census mensuram & necessitates naturæ componendum. Itaque, se censere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publicum, & quorum causa Rex tot homines honestos afflixerit, bonis exuerit, trucidarit, cogendos: vt, quæ per iniuriam aliorum adulando pararint, iure, nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodia interim habendum, dum alium sufficiant, qui non modo assuescat ipse, sed alios exemplo doceat, more patrio, parce & duriter viuere: & disciplinam a maioribus acceptam ad posteros transmittere. Hæc oratio, vt erat aspera, auribus, liberam audire vocem insolentibus, visa est asperior. Itaque Rex non leuiter animos commotos inflectere & sedare annixus est, sed ferocibus minis vehementius inflammauit, & pene efferauit: interque altercationem & iurgia orto tumultu, Rex, iniecta ab astantibus manu, in cellam cum paucis includitur. Aulici, prauorum consiliorum auctores, statim ad supplicium ducuntur, &, ne maior aliquis motus oriretur in populo vinculis imperij soluto, Argadus homo nobilis fit Prorex, dum populus ad nouum Regem prodendum coeat. Is, quanquam initio statum publicum, æquitate summa rem administrando, composuisset, & magnam hac moderatione laudem esset assecutus, tamen, corrupto rebus prosperis animo, breui prope omnem vitæ superioris existimationem amisit. Intestinas enim seditiones fouendo, & externis viribus auctoritatem suam confirmando, iunctoque cum primoribus Pictorum hospitio, vt vxore inde sumpta, filiabusque ibi elocatis, facile apparebat, eum viam ad regnum præstruere. Hæc cum ei in conuentu obiicerentur, grauiterque increparetur, quod tam cito degenerasset, atque ille, quæ obiiciebantur, cum vera esse cognosceret, totus pudore confusus, in lachrimas prorupisset, ac vbi primum loqui potuit, cum obiecta crimina purgare non posset, ad misericordiam conuersus, pœnam deprecatur. Id si impetret, se breui curaturum, vt quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi proiectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa proceres eum attollunt, & in imperio perseuerare iubent: ab eoque petunt, vt ipse sibi pœnæ moderator esset: satis enim illis sumptum videri supplicij, si vere & ex animo superiorum eum pœniteret. Ex illo die, Argadus, hominibus prudentissimis conuocatis, nihil, nisi de eorum consilio, transigebat, multa in suo magistratu vtiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod iudicum prouincialium licentiam cohibuit: vetuitque ne sine discrimine de quouis delicto pronunciarent. Facinorosis sublatis, aut coercitis, mores, diuturna licentia corruptos, non modo pœnis legum, sed vitæ quoque suæ exemplo emendauit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim aduersa valetudine afflictus, in custodia impuram vitam finiuit.

XXV. REX.

In eius locum surrogatus Ethodius, ex Mogaldi sorore natus, ilico in conuentu Argadum magnis laudibus ornauit, honoribus prosecutus est, & amplis præmijs donauit, summamque rerum omnium potestatem secum ei detulit. Cum de more omnes

regni

regni sui regiones perlustraret, in AEbudas traiecit. Missus ad pacis turbatores Argadus, breui comprehensos ad Regem perduxit. His motibus compositis, cum in Albium redisset, Insulani præsenti metu liberati, & falsis de bello externo rumoribus inducti, & supplicio noxiorum magis irritati, quam suppressi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coercendos, misso rursus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernensium auxilijs freti essent, nulla mora pugnæ facta est: in qua Argadus, circumventus insidijs, interijt. Ea calamitas, cæteris rebus omissis, illo Regem traxit: qui leuibus, per occasiones, prælijs & assiduis incursionibus ita Insulanos afflixit, vt (cum viribus minus possent) quo loci commoditate tutiores essent, in vallem rupibus præruptis vndique cinctam, in 10 quam vnus angustus ferebat aditus, se coniecerint. Ethodius loci vitio perspecto, custodijs ad idoneos exitus dispositis, fossam & vallum ante fauces obiecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, vt, malis coacti, tandem sui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recusantibus conditiones, vt ducenti, quos Rex ederet, vna cum duce dederentur: reliqui, traditis armis, ad sua quisque remearent. Deditorum, quod statim repræsentatum est, supplicium prope nouam seditionem concitauit. Vulgus enim adeo, indignitate spectaculi tam fœdi, exarsit, vt cum armis carerent, lapidum temere obiacentium iactu regios incesserent. Is quoque tumultus non sine multa cæde compressus est. Ethodius, pace vbique parta, dum, iuris dicundi causa, omnes regni fines obit, & ocium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, 20 quarum magna pars adhuc seruatur. Cum de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo suo pernoctantem haberet, ab eo noctu occisus fuit, in vltionem cuiusdam propinqui sui, quem a Rege interemptum causabatur. Is dum ad supplicium duceretur, auerso a tormentis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam, qui suo munere probe functus fuisset.

XXVI. REX.

Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater eius Satrael. Hic cum callido prauoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, extinctis Ethodij liberis, statueret, primum proceres, vt quisque superiori Regi carus fuerat, varijs calumnijs aggressus est. Deinde vulgus 30 (vt rebatur) primatum cæde attonitum spoliare cœpit, quæ res breui odium eius auxit, & auctoritatem imminuit: & seditiones excitauit. Ad eas reprimendas, odij publici non ignarus, cum prodire non auderet, a suis noctu domi strangulatus est: cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

Assumptus est in locum eius alter Ethodij frater, Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquauit: vel etiam superauit. Quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis coniuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere, & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordijs, iuuentutem, partim ocio lasciuientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorem, & ad vim hostium arcendam paratiorem 40 fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, vt breui tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipue AElium Pertinacem, qui, ad eos pacandos, erat missus, Scotis & Pictis omissis, omnem vim belli in semetipsos conuerterunt. Profuit etiam, ad pacem colendam, quod Donaldus, regum Scotorum primus Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum fauente, priscas sacrorum ceremonias penitus exigere potuerunt. Verum, cum incidisset in eius regnum Seueri Imperatoris expeditio omnes omnium rationes & publicas & priuatas ea immutauit. Seuerus enim, homo 50 rei militaris peritissimus, in spem totius Insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum duxit. Suberant & aliæ huius expeditionis causæ: filiorum vita vrbanis delitijs corrupta, & exercitus ocio & ignauia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium, existimabat. Eius aduentu,

iamiam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt. Seuerus, vt aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vasta omnia, & a cultoribus deserta in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum siluas exscindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus iungit. Interea hostes non ausi aduersus tantam multitudinem aciem struere, pecorum prædam alijs atque alijs locis objiciebant: vt ea illecebra Romanos, longius ab exercitu digressos, conficerent: qui præterquam quod sparsi in insidijs excipiebantur, etiam insolitis affligebantur imbribus: &, itineribus fessi, cum sequi non possent, a familiaribus, ne in hostium potestatem venirent, passim occidebantur. Neque tamen, desideratis quinquaginta millibus (vt scribit Dion) prius ab incœpto distiterunt, quam ad finem Insulæ penetrassent. Seuerus ipse, quanquam aduersa valetudine fere tota hac expeditione lectica tecta sit circumlatus, tamen perseuerantia illa incredibili coegit hostes, ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani Imperij vallum duxit, inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria, vbi antea Agricola finire prouinciam decreuerat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præsidium habuit eo situ & viarum descriptione, vt modicæ vrbis instar esset, quam nostrorũ quidam falso, Camelodunum fuisse, existimarunt. Propius vero est, hanc ipsam vrbem, quam Beda Guidi vocat. Paucis, antequam hæc scriberemus, annis, vestigia fossarum & murorũ, item vicorum apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, vt non interim se multis in locis prodãt: terraque leuiter effossa, quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium suarũ substructiones vtuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui interim inueniuntur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem molitionis eius ostendunt hæc AElij Spartiani verba, "BRITANNIAM (quod maximum eius Imperij decus est) muro per transuersam insulam ducto, vtrinque ad finem Oceani muniuit." Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse: præsertim cum opus, quod vallo Adriani plusquam dimidio breuius sit, tali elogio prosequatur. Distat autem, vbi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus passuum a vallo Adriani. Extant & alia, nisi fallor, eius pacis indicia. Est enim paulo infra id, quod diximus, præsidium, in aduersa Carrontis ripa, ædificium rotundum, e saxis quadratis nulla calce aut cemento coagmentatis: non maius modico columbari, superne apertum, cætera clausum, nisi quod ostij superum limen, in quo nomen auctoris & operis inscriptum fuisse, creditur, ab Eduardo primo Anglorum Rege est ablatum: eadem inuidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipso erat, deleuit. Id opus, nonnulli falso prodiderunt, templum Claudij Cæsaris fuisse. Nos, quantum coniectura possumus assequi, ædem Termini fuisse, credimus. Erant item in eiusdem fluminis ripa sinistra duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (vt satis apparet) congesti. Minoris, qui magis ad Occasum vergit, bona pars alluuione amnis est ablata. Dunos pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur, ex hac insulæ diuisione, iterum parta, ac rebus vtcunque compositis, Donaldus, cum vnum & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

XXVIII. REX.

Ei suffectus est Ethodius secundus, superioris Ethodij filius: homo prope stupidus: certe languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conueniret. Quo animaduerso, primores collecti, erga genus Fergusij ea sunt vsi reuerentia, vt homini, quantumuis ignauo, nullius tamen sceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem singulis regionibus darent, qui ius dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum est, vt nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, sed Regis auaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex, vicesimo primo magistratus anno, familiarum tumultu occisus est.

XXIX. REX.

Athirco eius filius, cum ingenij maius, quam pro ætate, specimen daret, Rex creatur.

Nam

Nam equitando, iaculando, militaribusque studiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate omnium sibi amorem conciliauerat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda auaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum studia breui ab se auertit: &, quo iuuentus flagitijs eius magis consentiebat, eo vehementius eorum patres offendebat. Tandem per Nathalocum, hominem apprime nobilem, cuius filias a se constupratas, & flagris cæsas colluuioni fœdorum hominum, quam circa se habebat, prostituerat, coniuratione nobilitatis facta, frustra se vi tueri conatus, a suis etiam, turpium flagitiorum odio, desertus, manum sibi intulit, duodecimo quam regnare cœperat anno. Rege extincto, Dorus, vel quia 10 frater, vel quod scelerum minister ei fuisset, metuens proceres, ne, vt in recenti inuidia erant animo inflammato, in totum genus Regium sæuirent, cum paruis eius liberis Findoco, Carantio, & Donaldo aufugit. Neque multum eum sua fefellit opinio. Natholocus enim, qui singulari erat affectus iniuria, non contentus Dori exilio, submittit percussores, qui ipsum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti (nam eum locum exilio Regij pueri delegerant) insidiatores, decepti staturæ & faciei similitudine, alium pro Doro clam nacti obtruncant.

XXX. REX.

Nathalocus, quem maxime suis rationibus aduersum metuebat, sublatum ratus, 20 primus, ambitiose regnum apud Scotos petisse dicitur, ac magna nobilitatis parte aduersa, ab ijs, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus est: nec male partum imperium melius gessit. Suspecta enim nobilitate, quam in Comitijs regni sibi aduersam fuerat expertus, per homines plebeios, quos egestas & audacia facile ad quoduis facinus impellere poterat, omnia administrabat. Accessit ad has suspitiones alia grauior, deprehensis literis ad principes nobilitatis, e quibus intellectum est, Dorum Athirconisque liberos viuere, ac in regni spem, apud Pictos educari: hoc igitur periculum vt auerteret, quos maxime suspectos e primoribus habebat, ad se vocat, tanquam de commodis publicis cum eis consulturus. Comprehensos, vniuersos in carcerem coniecit, ac proxima nocte strangulandos curauit. Verum, quod suo timo-30 ri sperauerat remedium, id velut fax coniurationis fuit. Nam Cæsorum amici non minus sibi metuentes, quam propinquorum & necessariorum calamitate dolentes, vndique in eum arma comparant. Quorum conatibus vt obuiam iret, dum exercitum cogit, a quodam suorum familiarium occiditur, prope duodecimo regni anno. Adiiciunt hic quidam nostrorum fabulam, magis concinne fictam, quam verisimilem: illum ipsum, a quo Rex cæsus fuit, ad diuinos missum, vt de victoria, de vita Regis ac regno eius percontaretur, responsum a quadam anu accepisse, Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoste, sed a familiaribus instare. Cum ille vrgeret, a quo? anum, a te, subiecisse. Ille, mulierem execratus, cum domum rediret, subijt animum illa cogitatio, nec responsum cælari posse, nec edere tutum esse: ne se apud Re-40 gem, hominem prauum & suo timori indulgentem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam, cum grauissimo proprii capitis discrimine, incolumem seruare. Statim, vbi domum rediit, impetrato, ad responsa diuinorum exponenda, secreto: cæso Rege duodecimum imperij annum ingresso, patriam seruitio, & se periculo exemit.

XXXI. REX.

Eius morte diuulgata, liberi Athirconis reuocantur. Findochus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur: neque spem de se conceptam fefellit. Erat 50 enim, in consuetudine quotidiana, summa humanitate, in iure dicundo, æquitate, in promissis, fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium traiecit: & ingenti clade, villarum, quacunque pergebat, edita, magnam prædam domum abegit. Causa belli prætexebatur, vltio mortis Nathaloci

Regis. Findochus, exercitu statim collecto, in illam Insulam transmisit, & Donaldum, prœlio victum, ad naues fugere coegit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naues conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum, in scapham receptus, fugam meditatur: ea multitudinis irrumpentis pondere depressa perijt. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxilijs, bellum renouant: & Donaldo prioris Donaldi filio duce, iterum excensionem faciunt: magnamque prædam abigunt. Findochus iterum cum copijs in AEbudas traiecit: omnesque insulas perlustrando, seuere in latrones animaduertit: munitionibusque in quas confugere consueuerant, euersis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, vt multas insularum prope desertas relinqueret. Ad eius reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reuersus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, vt necessario, belli aperte gerendi, consilijs omissis, ad dolos animum conuerteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti se committere, duos e suis, iuxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis misit. Hi, cum & genus suum iactarent, & de Donaldi iniurijs grauiter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem eius Carantium, hominem leuem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum eius ingenium explorando cognouissent, non dubitarunt, secreta mandata, de Rege tollendo, cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut iam certum, amplexus, omni genere fauoris eos est prosecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad spectaculum inusitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem euentum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concursu facto ad atrox facinus, alij moribundum Regem excipiunt, alij percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantij, qui tum, dissimulandæ rei causa, procul aberat, ipsi quidem iustas pœnas luerunt. Carantius autem, primum ad Brittones fugit. Sed ibi, vulgata exilij causa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. Rex.

Optimo & viro & Regi, scelere detestabili fratris occiso, vndecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum, Donaldus. Is, cum ad vltionem necis fraternæ se pararet, audit, Donaldum Insulanum, Morauiam ingressum, non iam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, vt reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui forte aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus certior per exploratores, quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui aduentus præuenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, maius quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & grauiter vulneratus, ipse cum triginta e primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnerum decessit, vix circumacto primo anno regni sui.

XXXIII. Rex.

Eo defuncto, Donaldus Insulanus, qui nomen Regium antea, nullo auctore, sumpserat, iam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui sui captiui occidantur (nam id Donaldus assidue comminabatur) nihil mouere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cuius exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec vllum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam ciuium cædem. Eam enim cladem lucro sibi ponebat: tot inimicis leuari putabat, quot ex vtraque acie perissent: neque quicquam magis, quam ciuium concordiam metuebat. Itaque domi fere se continebat: &, suarum in omnes iniuriarum sibi

con-

conſcius, omnes formidans, omnibuſque formidabilis, raro in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in ijs miſerijs tranſacto, vix publicorum malorum vindex eſt inuentus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is, occulte apud nutricium delitescens, diu perijſſe, eſt creditus. Verum, cum iam paucos viribus & ſolertia pares haberet, genus & nomen diſſimulans, primum in aulam, deinde in Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenij breui perfecit, vt primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi ſententia ſuccedentibus, cum, indicato paucis, quis eſſet, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad ſe collegiſſet, Donaldum, iniuriæ opportunum nactus, occidit, & cum ſuis clam diſceſſit.

10

XXXIIII. Rex.

Tyranni morte diuulgata, & res & auctor ſumma omnium cum lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indicijs teſtibuſque prolatis, quanto nemo antea ſtudio, Rex eſt declaratus, vt qui, non modo libertatis, ſed ſalutis omnium auctor eſſet. Primum, magno omnium conſenſu, Tyranni liberos & propinquos, vt velut radicitus tyrannidem extirparet, necandos curauit: deinde, partes omnes regni, ad ius de more dicendum, perluſtrauit: labefactataque a Donaldo, quanta potuit cura, confirmauit: ac, pace domi foriſque parta, ocium, gentis more, venationibus oblectare ſtatuit. Eius rei ſtudio, cum in monte Grampio, iuxta Pictorum fines ageret, iuuentutem Picticam ad ſe venientem honorifice habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis 20 neceſſitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari conſuetudine complecti ſtuduit. Sed ea Regis comitas prope in perniciem vertit. Nam cum Picti canem inſignem, quem Scotorum Rex in delicijs habebat, clam apud ſe cælaſſent, indicio ad cuſtodem canis perlato, ad locum, vbi cælabatur, profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad eius cædem, clamore facto, cum vtrinque magna multitudo concurriſſet, acri pugna edita, ac multis occiſis, in ijſque non paucis vt vtriuſque gentis nobili iuuentute, iactum eſt crudeliſſimi belli ſeminarium. Nam ex eo die, cum vtraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante ceſſatum eſt, quam iuſtis exercitibus ſit concurſum. Neque pax, etſi Regibus vtrinque eam cu- 30 pientibus, vllis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non ignorabant, Romanis & Brittonibus ſemper infeſtis, quanto cum periculo diſſiderent, mutuæ tamen vltionis cupiditas ita eos efferauerat, vt, dum priuatas quiſque perſequitur iniurias, calamitatem communiter omnibus impendentem contemnerent. Ac niſi Carauſius exul Romanus, obſcuro quidem loco natus, at militia clarus interueniſſet, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuiſſet. Is enim a Diocletiano miſſus Bononiam maritimam, vt Belgicam Armoricam ab incurſionibus Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis barbaris ſæpe captis, prædam integram nec prouincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, ſuſpitio eſt orta, conſulto ab eo barbaros admitti, vt redeuntes cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret. Igitur a Maximiano 40 iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupauit: vtque opes aduerſus Baſſianum Legatum Romanum firmaret, diſcordijs inter Scotos & Pictos pacatis, cum vtriſque fœdus fecit, & ſocietatem inijt. Romanis multa aduerſus hominem rei militaris peritum fruſtra expertis, & Scotis & Pictis in veterem, quos aliquando tenuerant, agrorum poſſeſſionem reſtitutis, poſtquam ſeptem annos imperium geſſiſſet, ab Allecto ſocio eſt occiſus. Allecto, cum triennio rebus præfuiſſet, ab Aſclepiodoto interempto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis eſt reſtituta. Sed nec Aſclepiodotus, nec, qui ei ſucceſſit, Conſtantinus Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum geſſit, niſi quod ex Helena concubina Conſtantinum, qui poſtea rerum potitus eſt, genuit. Inter hæc, deceſſit Crathilinthus, poſtquam rei 50 Scoticæ præfuiſſet annos viginti quatuor.

XXXV. Rex.

Fincormachus frater eius patruelis, poſt eum regno Scotorum potitus, ſecunda

prælia aduersus Romanos, adiunctis Brittonibus & Pictis, quædam absque externis auxilijs fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis ciuilibus, & foris assiduis contentionibus attritis, quietioribus rebus, Scoti quoque libenter pacem sunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam vt religionem Christianam promouerent, occasione illinc orta, quod multi ex Brittonibus Christiani, sæuitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: e quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia substiterunt, vitamque solitariam, tanta sanctitatis opinione apud omnes, vixerunt, vt vita functorum cellæ in templa commutarentur. Ex eoque consuetudo mansit apud posteros, vt prisci Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum Culdeos appellabant: mansitque nomen & institutum, donec 10 monachorum genus recentius, in plures diuisum sectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto diuitijs & ceremonijs, cæteroque cultu externo, quibus oculos capiunt, & animos infatuant, sunt superiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate summa compositis, & ciuibus ad mansuetioris vitæ cultum reductis, decessit, quadragesimo septimo regni sui anno.

XXXVI. Rex.

Eo defuncto, grauissima de regno contentio est exorta, inter tres fratres patrueles, e tribus Crathilinthi fratribus genitos, Romachum, Fethelmachum, & Angusianum, seu verius AEneanum. Romachum commendabat, quod e tribus Crathilinthi fratri- 20 bus pater eius ætate maximus, quod mater e Regio Pictorum sanguine esset, quod ipse ingenio foret acri, &, ad parandas amicitias, flexili. Pro Angusiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles, atque inde fauor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum suffragator Fethelmachus. Propter eorum seditiones, cum res ad arma spectaret, primis comitijs nihil peragi poterat: &, soluto conuentu, cum totum regnum in duas factiones diuersas iret, Romachus fauore populi inferior, aduocata iuuentute Pictica, se externis auxilijs firmat. Ab ijs, cum Angusianus rescisset, sibi insidias parari, potius existimauit, vitam semel fortunæ committere, quam in perpetuo timore solicitam agere. Igitur, coactis amicis, cum Romacho prælio congressus, victusque, in AEbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelli- 30 geret, se factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parũ fore tutum, in Hiberniam cum suis discessit. Romachus autem, vi magis, quam populi voluntate regnum assecutus, æmulo submoto, in aduersarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis, quam iure grassari videretur, dum regiones obit, ad cõuentus habendos, ac, non adhibito de more consilio, solus ad suum arbitrium causas capitales reuocat, magna cum cæde grassatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præsertim rerum statũ exosis, repentina coniuratione nobilitatis, antequam vires tyrannis colligere posset, oppressus e fuga, quam ad Pictos intenderat, retractus, pœnas luit, tertio sui regni anno. Caput, pilo affixũ, lætũ populo spectaculũ circumlatum est. 40

XXXVII. Rex.

Angusianus ingenti omnium consensu, ad regnum capiendum, est reuocatus. Primum, qui Romacho crudelitatis & auaritiæ ministri fuerant, sub Rege iusto sibi timentes, Pictorum Regem Nectamum, in vltionem propinqui sui, ad arma commouerunt. Angusianus pacis cupidus, per Legatos sæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo vtriusque regni pugnaturi essent, Brittonibus in amborum exitium intentis. Verum, vbi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, a pacificis consilijs auersos vidit, educto exercitu, post acerrimum conflictum, victoria est potitus. Rex Pictorum cum paucis euasit. Verum, postquam metus recessit, ira & pudore imflam- 50 matus, ægre a suis impetrat, vt nouum sibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit. Angusianus, iterum frustra tentata pace, cum suis copijs ad hostem tendit. Pugnatum est vtrinque pari obstinatione, alteris partam laudem tueri, alteris

ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Angusiano cæso, solutis ordinibus, in fugam versi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege suo, ac præstantissimo quoque bellatore in acie interempto. Prope par vtrinque damnum acceptum, pacem ad breue tempus præstitit. Præfuit rei Scoticæ Angusianus paulum supra annum.

XXXVIII. REX.

Fethelmachus Angusiano Rex est suffectus. Cum vix biennium in regno complesset, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis populationibus vastauit. Vbi primum hostis occurrit, concursum est cum vtriusque gentis magna strage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, prope tota circumuenta est: nec tamen inulta cecidit: Rex Pictorum, tertio post die, e vulnere decessit. Scoti victoria vsi, late, nullo exercitu obuio, Pictorum agros vastant. Picti enim, tanta clade accepta, nunquam totis viribus ausi se fortunæ committere, leues procursantium manus in populatores, locis & temporibus opportunis immittentes, latius eos euagari prohibebant. Interea Hergustus homo callidus, accepto in suos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem conuersus, duos Pictici generis viros immisit, qui, se Scotos simulantes, Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis transegerunt. Hoc enim hominum genus, ad somnos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus insulis Britannicis apud priscos Scotos obseruatur. Igitur statuto die, Picti, vt conuentum erat, a fidicine intromissi, Regem, quam maxime possunt occulte, iugulant. Nec tamen ita rem cœlare potuerunt, quin ad morientis gemitum ministri excitati, facinoris auctores sunt persecuti: &, cum vlterius fugere non possent, e prærupto saxo lapidibus propugnantes ministri Regij assecuti, ad pœnas eos retraxerunt.

XXXIX. REX.

Fethelmacho regni sui anno tertio extincto, successit Eugenius, seu potius Euenus, Fincormachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus in spem totius insulæ potiundæ erectus, si vtranque gentem deleret, primum cum Pictis, vt tum res erant, infirmioribus, atque ideo, ad paciscendum promptioribus, amicitiam simulat: eos vanis promissis implet, si in societate Romana perseuerent, præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum se eis concessurum. Audiuere libenter ea Picti, & ira cœci, & vindictæ cupidi, & promissis deleniti, & in futurum improuidi. Igitur, cum Romanis coniuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallouidiæ amnem. Scoti pauciores a pluribus circumuenti, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, sine ordine fugientibus instant. Interea Argathelij, & vlteriores aliquot populi, qui nondum se cum reliquis copiis coniunxerant, in dissipatos Romanos densis agminibus inuecti, magnam stragem ediderunt. Eugenius, collectis, quos e fuga retrahere potuit, habito super summa rerum consilio, cum præsentes copiæ nullam spem renouandi belli facerent, retro in Carictam abiit. Maximum vero, quo minus victoria vteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, eius discessu, maiore hostium parte leuati, quanquam vix ad sua tuenda sufficerent, ira tamen ac spe, se ante exactam æstatem hostes vicinos insigni aliqua clade repressuros, quicquid viriũ aut odij superrerat, in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obuijs absque discrimine trucidatis, ferro & flamma late vastitatem faciebant. Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos persequebatur, vtriusque tamen clade gentis pariter lætus, vbi primum ei commodum fuit, tanquam damna Pictis illata vlturus, in Scotos mouit. Illi tum, non de gloria, imperio, aut præda dimicaturi: sed de patria, fortunis, vita, cæterisque, quæ hominibus cara esse solent, eductis omnibus, qui arma ferre possent, non modo viris, sed etiam (gentili consuetudine) mulieribus, in vltimum se discrimen parant: & castris non procul a Duno amne positis, non longe ab hostibus constiterunt. Acie vtrinque instructa, primi concurrerunt cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris spe, alteris desperatione incitatis, certamẽ acrius, quam longius fuit. Picti & Brittones magna cum cæde repulsi: ac, nisi subsidiũ in tempore a Romanis venisset,

fugam circumspectabant. Verum, Maximo legiones admouente, Scoti, & multitudine, & genere armorum, & disciplina inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eugenius, dum suis non vult superesse: ac maior procerum pars, ne Regem prodidisse videretur. At Maximus, tanta victoria citius, quam sperarat, potitus, cum vix haberet, in quem odium exerceret, misericordia ad pristinam clementiam reuocatus, multis Scotorum regionibus perlustratis, dedentes sese recepit, agrosque colere iussit: &, vt suis contenti, vicinis molesti ne essent, imperat. Picti hanc eius clementiam ægerrime ferentes, contendebant, nunquam Romanos eorumque socios solidam & syncеram pacem habituros, incolumi gente Scotorum, semper inquieta, semper ad omnem prædæ occasionem intenta: nunquam terram Britanniam securam fore, dum in ea quicquam illius sanguinis superesset: cum feris belluis rem esse, quæ nullis officiis prouocatæ mansuescant, nullis damnis factæ conquiescant: eundem, qui ei genti esset, bello finem futurum. Cum Maximus contra multa dissereret, de vetere populi Romani instituto, a quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, sed etiam ciuitate sint donatæ: nunquam in orbe terrarum, fere perdomito, gentem vllam penitus excisam: se curasse, vt, Rege cum omni iuuentute cæso, non metuendos vicinis, sed potius miserandos hostes relinqueret: nec se Pictorum aduersus eos odio cedere: sed, rem vere æstimantibus, multo lætius esse spectaculum, e viuentium miseriis, quam cruore occisorum: grauioremque pœnam esse, viuendo semper mortem optare, quam semel moriendo, malis omnibus defungi. Hæc quidem ille disserebat, non tam vlla erga Scotos beneuolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: simul in futurum prospiciens, quam periculosum esset prouinciæ Romanæ, si vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. Picti vero, nec querelis, nec precibus, nec donis abstinuere, prius, quam edictum impetrarent, vt Scoti omnes, ante certum diem, Britannia excederent: qui secus fecisset, ei fore capitale. Ager eorum inter Pictos & Brittones diuisus. Scoti superstites, quo quenque fors tulit, per Hiberniam, AEbudas, Scandiam, & Cherronesum Cimbricam dispersi, ab incolis satis humaniter fuerunt recepti. Sed nec a sacerdotibus & monachis, qui tum in summo erant honore, Picti, etsi publice Christianis institutis imbuti, iniuriam abstinuerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circum circa regiones dispergerentur, multi in Ionam, AEbudarum vnam, deuenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam suæ sanctitatis & eruditionis famam ad posteros transmiserunt. Cæteris Scotis ita bello afflictis, patria pulsis, & de reditu desperantibus, AEbudarum cultores ingenio feroces & inquieti, & ob desidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum necessariarum superante penuria, aliquid per se audendum rati, classe longarum nauium coacta, duce Gillone, in Argatheliam transmittunt. Ibi dum ad prædam, vt in regione prope vacua habitatoribus, vagi discurrunt, a Pictis eo ad præsidium missis circumuenti, ac a nauibus exclusi, ad vnum periere. Classis capta, &, ad vsum belli aduersus insulanos, reseruata. Nec ita multo post, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiseratione, gentem ad bella prædasque, suopte ingenio procliuem, facile mouerunt, vt auxilium, ad patriam pristinumque statum recuperandũ, decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ aduersum Hiberniæ transpositi, magnum sui aduentus terrorem late fuderunt. Hoc primo successu læti, cum de reliquo bello consultarent, Scoti Albini gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant, vt, præsente victoria contenti, cum præda domos redirent, nec exspectarent, dũ totius Britanniæ vires eos adorirentur. Et quando, nec vniuersæ Hibernorum copiæ si adessent, pares esse queant aduersus eorum exercitus, quorum consilio & armis terrarum orbis esset perdomitus, cum eis, non vi aperta, sed astu certandum: occasiones captandas: & quos nec numero, nec opibus, nec bellandi peritia æquare possent, laboribus & malorum patientia fatigandos. Hanc vnam esse huius belli gerendi rationem. Hiberni Scoti contra, Albinos increpare, quorum pristina animi vis adeo elanguerit, vt, cum posteri essent eorũ, qui Romanos exercitus prope delessent, ipsi nec aspectũ quidem illorum sustinere possent. Nec deerant

etiam

etiam ex ipsis Scotis Albinis, qui contenderent, belli rationem a ciuibus suis propositam plane inanem esse: vt quæ ad hostem tantum vexandum, non ad patriam recuperandam faceret. Quamobrem, fortunæ instandum: eam reditus ducem sequendam. Id si faciant, non esse dubitandum, quin Deus, qui tam prospera belli initia dederit, aut nouo Brittonum motu, aut reuocatis ad bella propiora legionibus, hostium vires sit imminuturus. Occasionem oblatam potius amplectendam, quam in præsentia neglectam posterius frustra quærendam. Hæc sententia cum in consilio vicisset, læti ad prædas discurrunt: ac dum in spem amissa recuperandi, audacius quam prudentius suæ cupiditati indulgent, maioribus repente copijs oppressi, maiorem suorum partem amiserunt. Hæc clades, in Hiberniam renunciata, Scotis omnem spem reditus præcidit, & Hibernos, de sua libertate retinenda, sollicitos reddidit. Multis igitur consiliis tentatis, cum alius exitus non appareret, visum est Scotis Hibernensibus, legatos in Britanniam esse mittendos, ac pacem, quam maxime commodis possent, conditionibus, cum Romanis faciendam. Eos Maximus primum grauiter increpat, quod nullis prouocati iniurijs, vltro arma Romana lacessissent. Legatis excusantibus, & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data venia. Pax ijs legibus facta, ne hostes Romanorum, post eum diem, Hiberni reciperent, ab eorumque socijs omnem vim abstinerent, comiter Imperij Maiestatem colerent. Hiberni æquiores, quam sperarant, conditiones læti domum retulerunt. Maximum autem ad pacificandum, non metus ab Hibernis (vt qui non magnum in eorum motibus momentũ poneret) flexit: sed quod, in maiorum rerum spem intentus, non modo quietam, sed etiam beneuolam sibi volebat relinquere Britanniam. Nam cum, tot cæsis exercitibus, Imperij Romani vires bellorum ciuilium tempestatibus debilitatas videret, Imperatoresque non a Senatu Populove legi, sed militari fauore assumi, cumque perdomita (quod nulli alteri contigisset) Britannia, magnum in re militari nomen, exercitumque (pro multitudine) satis firmum haberet, in eo rerum statu decreuerat, si se occasio Imperij occupandi offerret, fortunæ non deesse. In hanc spem pronus, milites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur. De rebus grauissimis cum Britannorum maioribus consultabat: Pictorum iuuentute exercitum supplebat: eisque præsidia pluribus in locis prouinciæ committebat custodienda. Diuiso inter eos & Brittones Scotorum agro: Pictis quidem veterem ditionem liberam reliquit: sed vectigalia modica, ex attributo eis vltimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium quidem, vt ipse prædicabat, Britanniam vniuersam partim a se perdomitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mirum in modum sibi conciliabat. Itaque, omnibus ad spem conceptam paratis, velut a militibus coactis, purpuram sumpsit. Post eum Constantinus ex infimo militiæ ordine, sola nominis commendatione, a Brittonibus dux est electus: atque eo rursus interempto, Gratianus homo Britannici sanguinis Insulæ imperium inuasit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæso, missus est Roma Victorinus, qui Legati nomine Britanniam regeret. Is, cum sua opera Imperium videri vellet auctum, Pictis in prouinciæ formam redactis, legibus Romanis eos vti iussit, graui pœna, ni pareatur, indicta: ac, Hergusto eorum Rege inter hæc mortuo, vetuit, ne nouum crearent, neve Magistratum alium, nisi a populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera seruitus videri: ac iam sero & frustra queri, gentem & amicam & cognatam, ac licet interim molestam, tamen aduersum externum hostem omnium periculorum sociam, a se fœde & crudeliter proditam. Eo se hæc iure pati, qui non auxilio solum, sed misericordia se priuarint. Quis enim eorum calamitatibus indolere posset, qui meminerit, ad quantam omnium rerum inopiam veteres amicos redegissent? huc nimirum pertinere vetus illud oraculum, quod Pictos olim a Scotis delendos præcinuerat. Ob Scotos enim a se proditos, nunc pœnas luere, ac miserius quam illos perire: nisi forte quis intolerabilius exilium, quam seruitutem putet. Illos enim in qualicunque fortuna, tamen liberos esse: se vero in extremis malis versari, eoque grauioribus, quod suo merito in ea incidissent. Itaque, vt haberent, ad quem conuenirent, vt in medium de

remedio calamitatum suarum consulerent, Durstum Hergusti filium Regem creant. Apud hunc primores congregati, dum remedia circumspiciunt, seruitutis asperitatem querelæ expresserunt. Iam non imaginaria se, sed vera seruitute premi. Inclusos intra vallum Seueri, velut feras bestias, ab omni humano commercio seiunctos: inde iuuentutem omnem, splendido militiæ nomine, ad lanienam educi. Præter vicinarum gentium odium, accedere monachorum acerbissimas increpationes: qui occlamarent, merito eorum preces a Deo contemni, qui Dei ministros, suosque fratres eorundem sacrorum participes tanta sæuitia essent persecuti, vt ne monachos quidem, per quos Deus exorari posset, eodem secum cælo frui siuissent. Hæc cum grauiter eos vrerent, subeunte in rebus aduersis animos religione, tandem, nonnihil a perpessione malorum laxamenti dato, vna ad libertatem restituendam via est visa, si Scotis placandis, Deum etiam suæ perfidiæ infensum placare possent. Se intelligere, Fergusium, Regij generis iuuenem, in Scandia exulare: eo reuocato, cæteros eius auctoritate facile posse adduci, vt redirent. Ad eius animum tentandum, occulta, metu Romanorum, legatio decreta est.

RERUM SCOTICARUM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER QUINTUS.

CAESO, vti retulimus, a Romanis Eugenio, ac gente vniuersa patria pulsa, Regis frater, siue ille Echadius, siue Ethodius fuit, metu insidiarum a Pictis, ac rerum suarum incertus, conducto nauigio non magis ventis, quam fortunæ vela committens, in Scandiam appulit, vna cum filio Ertho, & nepote Fergusio. Ibi, cum in aulam venisset, Rex illius oræ edoctus, qui & vnde esset, quaque fortunæ violentia exercitus fuisset, cum, præter victorum sermones, habitus formaque viri facile dictis fidem faceret, breui eum in familiarium numerum admisit. Fergusius ibi (patre & auo mortuis) cum adoleuisset, & se totũ studijs militaribus dedidisset, multæ simul aduersus Imperium Romanũ expeditiones a populis, ad Septentrionem spectantibus, sunt susceptæ. Alijs in Pannoniam, alijs in Galliam nationibus irrumpentibus, Fergusius pariter & armorum studio, & Romanorum odio, Francos in bellũ aduersus Gallos est secutus. Sed, cum ea expeditio parum prospere cessisset, maiore gloria quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, sed per vicinas quoque gentes, nomen eius celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, spem fecit Scotis, patriam, Pictis, libertatem recuperandi, si, antiquis odijs depositis, hoc duce aduersus Romanos fortunam tentarent. Et erat, ea tempestate, Romana res adeo afflicta finitimorum armis, vt ipsa occasio veteres inimicos ad vindictam superiorum iniuriarum excitaret. Nam imperatores, ciuilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris in proximas cuique prouincias irrumpentibus, ita vndique vexabantur, vt ad Italiam, & Romam Imperij sedem tuendam, omissa rerum exterarum cura, exercitus reuocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, Rem Romanam habentes pro deplorata, sibi quisque priuatim consulentes, alius alio tempore tyrannidem stabilire conabantur: nec contenti, Insulanos omni genere crudelitatis & auaritiæ vexare, etiam ipsi mutuis incursionibus sese conficiebant. Ita decrescente quotidie Legionariorum numero, crescente Prouincialium odio, magis deerant Britannis vniuersis vires, quam animus, ad rebellandum. Sed supra clades alias, maxime omnium afflixit Insulam vltimus exercitus Imperator Constantinus, qui, sumpta purpura, non modo militem Romanum, sed quicquid in Britannia erat abduxit, & Insulam exarmatam, &, si quem externum hostem habuisset, ad omnem iniuriam reliquerat expositam. Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturauit. In hoc igitur statu rerum, inita concordia, per secreta cum Pictis colloquia, per vtriusque gentis legatos, Fergusius, ad regnũ auitum suscipiendum, reuocatur. Ille, vt homo militaris, & gloriæ cupidus, & præsentium rerum tædio affectus, & futurarum spe erectus, facile conditionem accepit. Ad famam eius profectionis,

non modi Scoti exules, sed Danorum multi, familiari vsu & commilitio conciliati, in eandem cum eo spem domo profecti, in Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de eius aduentu præmoniti, qui in Hibernia & circumiectis insulis exulabant, celeriter conuenerunt: & ipsi secum hospitum, & amicorum, iuuentutis item, nouarum rerum auidæ, satis magnum numerum trahentes.

XL. REX.

His auxilijs Fergusius fretus, more patrio, quadragesimus Scotorum Rex est creatus. Liber Pasletensis reditum eius conijcit in annũ Honorij & Arcadij Impp. sextum. Alii in octauum, hoc est, iuxta Mariani Scoti supputationem CCCC.III. iuxta Funccium CCCC.IIII. a Christo nato, qui fuit, a morte Eugenij aui, circiter XXVII. Qui ex Beda contendunt, hunc primum fuisse Scotorum in Britanniam aduentũ, eos eius historia manifesti mendacij coarguit. Comitijs igitur peractis, homo in bello natus, & educatus, & qui fortunæ benignitate, & hominum alacritate vtendum, & famam sui aduentus præueniendam censeret, præsidia proxima, cum non satis militũ haberet ad ea obtinenda, diruit: &, regno recuperato, cum primum per anni tempestatem posset, diligenter aduersus hostes expeditionem apparat. Brittones interea in duas factiones erant diuisi. Alteri, libertatis cupidi & externæ dominationis pertæsi, eorum aduentu gaudebant: alteri, præsens ocium cum maximis incommodis coniunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & suæ infirmitatis conscij, duplicem legationem decernunt: alteram ad Pictos, quæ eos sollicitaret, ne relicta Romanorum & Britannorũ amicitia, ad veteres suos inimicos, homines sine re, sine spe, sine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, &, ni pareatur, graues minas a Romanis, quibus nec integri ambo vnquam resistere potuerunt, nedũ nunc, alteri delectibus exhausti, alteri omni genere malorum attriti, pares esse possent. Legationis ad Romanos summa hæc erat, vt in tempore, dũ aliquid ab hostium immanium crudelitate superesset, quod defenderetur, auxilia mitterent. Id si facerent, Britanniam in eorum perpetua fide constanter permansuram: sin minus, satius fore, patriam relinquere, quam gentium ferarum morte grauiorem seruitutem tolerare. Romani, etsi vndique ipsis instarent bella, tamen legionẽ vnam, ad prouinciam protegendam, e Gallijs mittunt: sed, rebus ibi pro tempore compositis, reuerti iussam. Iis copijs Brittones freti, repentino aduentu manus prædatorias, incautius vagantes, magna cum cæde repulerunt. Socij Reges, instructo exercitu, cum ad vallum Seueri venissent, ad Carrontem amnem hostium copiis occurrerunt. Ibi atrox commissum prælium. Magna vtrinque cæde edita, Romani superiores, qui breui in Gallias erant redituri, contenti, hostes repressisse, vallum Seueri, pluribus locis dirutum, restituunt: eoque instaurato, ac Brittonum præsidiis firmato discedunt: & socij Reges, etsi celeritate & laborum tolerantia superiores, multitudine tamen & opibus hosti impares, decreuerant præliis abstinere, crebris incursionibus hostem vexare, summam rei, nondum adultis viribus, in discrimen vnius certaminis non committere. Verum, vbi Romanos e Britannia abscessisse nunciatum est, mutata sententia, totis viribus in vnum collectis, vallum, militari tantum opere constructum, & segniter a Brittonibus custoditum, diruunt. Inde, liberiore iam populatione, agrum vltra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda Græmum quendam fuisse, dicunt: qui, milite nauibus trans vallum exposito, custodes incautos oppressit, ac suis aditum patefecit. Hic Scotusne, an Britto fuerit, scriptores in ambiguo relinquunt. Maior pars, Brittonem fuisse e familia Fulgentiana, imprimis in illa gente nobili, oriundum, eundemque Fergusij socerum contendit. Eos vt sequar, magis inclinat animus. Vallo igitur diruto, cum Scoti & Picti in humana crudelitate in Brittones (vt tum res erant) armorum desuetudine imbelles, sine discrimine sexus & ætatis, grassarentur, illi miserabilem legationem Romam mittunt, quæ ineffabilem gentis calamitatem indicaret, & suppliciter auxilium posceret. Quod si Brittonum cladem & prouinciæ, nuper tam splendidæ, negligerent interitum, tamen ad digni-

dignitatem Populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barbariem illam incultam vilesceret. Rursus igitur missa legio, quæ (vt ait Beda) inopinato tempore Autumni adueniens, magnam hostium stragem dedit. Ad hos reprimendos, socij reges, quantum possunt exercitum cogunt: & fræti superiorum temporum successu, & Dionethi Brittonis amicitia, ad hostem ducunt. Erat autem Dionethus honesto loco apud suos natus: & quia semper alias omnibus suis auctor fuerat, vt e seruitute Romana se eximerent, ac tum maxime, tanta opportunitate oblata, totis Imperij viribus in alia bella conuersis, ideo suis, ob nouarum rerum studium, suspectus, Romanis inuisus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum scirent ab hostibus consilium, vt hunc primum, 10 velut propius malum, & in ipsis inhærens vitalibus, opprimerent, id ne fieret, magnis itineribus ad hostem contendunt: & coniunctis cum Dionetho castris, acrique aduersus Romanos conflictu inito, eos a fronte atque a tergo, multitudine fræti, circumueniunt. Cum, solutis ordinibus, legionarij cederent, socij Reges acrius inuecti, a reliqua parte Romani exercitus, quæ, in subsidijs collocata, sub signis manserat, excepti, cum magna strage repelluntur: ac, nisi Romani suæ paucitatis conscij fugientes insequi longius ausi non fuissent, insignem eo die accepissent cladem Verum, quia damnum amissi militis in paucitate magis sentiebatur, minor ex victoria fuit lætitia. Maximianus (ita, qui legioni præerat, a nostris vocatur) hac offensione perculsus, in intimam se recepit prouinciam. Reges diuersi ad sua quisque reuertuntur. Dionethus, more Ro-20 mano, sumpta purpura, se regem Brittonum edit. Romanus vbi dispersos hostes intellexit, collectis, quantas poterat, viribus, Brittonum auxilijs suas copias auget, ac in Dionethum, propinqua sibi prouinciæ loca infestantem, ducit: eum, vnde propius erat periculum, ante sociorum aduentum ratus, posse opprimi: sed tres reges, celerius eius opinione, coniuncti, castra castris contulere, ac, suos pro tempore exhortati, in aciem produxerunt: nec mora prælio facta est. Romanus Britannos in prima acie collocauit: suos in subsidijs tenuit. Commisso acri prælio, cum prima acies loco mota esset, Maximianus, promota legione, Brittones prope circumspectantes fugam retinuit. Deinde circummissis, quæ terga cæderent, cohortibus, Scotorum aliquot manipuli, in medio deprehensi, cum in orbem pugnando se defenderent, maiore hostium parte in eos versa, 30 ipsi quidem vniuersi occidione occisi: sed eorum calamitas cæteris, ad dilabendum, spatium dedit. Ceciderunt in ea pugna Fergusius Scotorum, Durstus Pictorum reges: Dionethus saucius, ægre per suos raptus ad mare, nauicula domum est auectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, vt superioris temporis ante oculos imaginem haberent: & plerique iam exilio locum circumspicerent. Decessit Fergusius, postquam sedecim annos rei Scoticæ præfuisset: vir plane magni animi, & quem secundum regni Scotorum conditorem iure liceat appellare: atque in eo (fortasse) priori Fergusio anteferre, quod ille in vacuos prope agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum inuictis copijs, sed cum Brittonibus, vt non multo belli apparatu superioribus, ita laborum patientia longe inferioribus. At hic Fergusius, cæsis prope omnibus, 40 qui arma ferre possent, in externo solo educatus, post vicesimum septimum demum exilij annum, rex ignotus ab ignotis sibi ciuibus ascitus manu collectitia ex varijs gentibus, aduersus Britannos interim Romanis opibus subnixos accersitus, nisi manifesta vis numinis eius conatibus affuisset, temerarium facinus ac propius amentiæ ausus, videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes, Eugenium, Dongardum, & Constantium. Eis, omnium magno assensu, Græmus auus maternus tutor est datus: interim, dum pueri adolescerent, pro rege futurus. In eo tanta fuit virtus, vt temporibus turbulentissimis in gente feroci, nec semper suis regibus morigera, nullus domi sub peregrino principe motus extiterit.

XLI. REX.

50 Eugenius, siue Euenus, maximus natu filiorum Fergusij, nomen regium habebat: potestas penes Græmum erat. Is, censu iuniorum per vniuersum regnum habito, cum vires, supra quam crediderat, superioribus prælijs attenuatas, comperisset, nihil tum conandum ratus, delectum remisit. Romana autem legio, vti iussa erat, liberatis socijs,

in continentem reditura, quicquid terrarum hostilium intra vallum Seueri erat, depopulata, cæsis incolis, agros Brittonibus restituit, prædam sibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem euaserant, intra duo maris æstuaria rursus inclusæ. Rebus ad hunc statum redactis, Romani Brittonibus exponunt, quot, & quam validis exercitibus, in exitium rei Romanæ coniuratis, ipsi obsideantur: Imperium, nec laboribus nec sumptibus tantis posse sufficere, vt longinqua tueatur. Quamobrem Brittones admonent, ne in posterum externa expectent auxilia, sed ipsi arma capessant, & ad militares labores sustinendos, sese exerceant: & quod ignauia antea peccatum fuerat, industria & malorum tolerantia compensent: neu se sinant hostibus, quibus ipsi & numero & opibus præstent, ita esse contemptui, vt ex agro eorum annuas prædas, non secus ac si venatum exirent, abducant. Ipsi vero Romani etiam, vt in posterũ prodessent magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim e tota prouincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, vbi vallum per triginta millia passuum a Seuero fuerat ductum, murum e lapidibus extruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Castellis eum distinguunt, quorum nonnulla opidulorum speciem præferebant. Finiebatur ad Occidentem, ad locum, qui nunc Fanum Patricij dicitur. Ad Orientem vero, incipit a monasterio Aberkernico, vt scribit Beda: qua in regione, ante CXX. annos, arx valida Duglassiorum fuit, Abercornum: monasterij vero nusquam vllum vestigium. Præterea, ne hostes (vt alias factum meminerant) nauibus vltra murum in terram descenderent, frequentes toto litore speculas excitarunt, in locis editioribus, vnde prospectus late in mare patebat. Appositæ, vbi commodum visum est, custodiæ: sed plane hominum ignauorum & imbellium, qui nec hostis armati aspectum sustinerent. His Romana legio prouinciales officijs prosecuta, fortibus etiam consilijs, ad patriam proprijs armis protegendam, hortantur: ac vetant auxilium Romanorum post eum diem sperare. In eo enim statu rem Romanam esse, vt socijs longinquis nullam opem possit afferre. Scoti & Picti, vbi Romanos abijsse, nec denuo reuersuros, per exploratores pro certo compererunt, totis viribus, ac multo quam ante acrius, murum aggressi, non modo telis missilibus propugnatores deiecerunt: sed vncinatis telis, inquit Beda, id est (vt ego interpretor) dorydrepanis, aut falcibus muralibus, e muro detrahebant: ac, superiore munitione defensoribus nudata, operis adhibitis, fundamenta subruebant: & semel aditu patefacto, hostem perculsum cogebant, relictis villis atque vrbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam auide vindictæ incubuerunt, vt superiores omnes calamitates, præ malis præsentibus, tolerabiles hostibus videri possent. Deinde vbi prædatores magis lassati, quam satiati miserijs hostium, domum rediere, sera tandem subit illa cogitatio, se non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupisse. Igitur, cum in conuentu procerum disceptaretur, quomodo tanta victoria vtendum esset, primum omnium placuit, agros hostibus ereptos, ad sobolis propagationem, nouis colonijs occupare. Et, vt id consilium salutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium, sed inopum virorum, quibus veteres agri angusti erant futuri. Hoc autem rerum secundarum cursu per nationes vicinas diuulgato, non solum exulum e Scotia, sed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam conuenerat, rati, Græmum ætate & rebus gestis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomuisset. Verum illi, tot casibus iactato, pronior animus erat, ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conijciendam. Igitur pacem cum Brittonibus non modo volentibus, sed etiam cupidis, his legibus fecit, vt vterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abstineret iniuriam. Limes autem vtrisque esset, Adriani vallum. Græmus ita pace confecta, non modo Scotis, sed etiam peregrinis, auspicia sua secutis, agros diuisit. Regiones prope omnes, quod plerique nouorum incolarum peregrini, reliqui vero maiore ex parte in exilio nati essent, vetera nomina commutarunt. Gallouidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis sorte data, nomen id apud suos tum celebre creditur accepisse. Cathanesia, quod montana: Rossia, quod peninsula: Buchania quod magnum e bubus vectigal penderet, dicta. Bogia, & Narnia, &

Nauernia,

Nauernia, & Speia, & Iernia, & Taichia à fluminibus: Abria a lacu, aut (verius) æstuario maris, nomen accepit. Plurimæ item cis Fortham regiones, Leuinia, Glottia, Tuedia, Teuiotia, Lidalia, Escia, Euia, Nithia, Annandia, & Duglassia, a fluminibus cognominatæ sunt. Multis nomen antiquum permansit integrum: quibusdam paulum immutatum est. Deinde, vt rectis institutis licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compesceret, primum operam dedit, vt monachi doctoresque Christianorum institutorum reuocarentur: & ne graues populo inopi essent, annuos prouentus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etsi exiles (vt illis temporibus erant) hominum tamen modestia & temperantia fecit, vt ampli viderentur. Præsidia opportunis locis, aduersus subitas hostium incursiones, disposuit, partim, quæ deiecta erant, restitutis, partim nouis institutis. Bellis ita per totam Britanniam restinctis, Brittones, velut e turbulentissima tempestate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur: ita incertum fecerunt, bellum ne eis an pax plus incommodi attulerit. Dirutis enim vrbibus, villis incensis, pecore, omnique rustico instrumento amisso, qui hostium sæuitiam inuaserant, cogebantur aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoste aduersum suos conuertere: adeo, vt e pace externa prope domesticum bellum nasceretur. Nec soli exterorum perpetui hostes, etsi ab aperto bello temperabant, subinde proxima populabantur: sed Hibernorum manus, spe lucri inuitata, maritimis incursionibus miseros, & extremis malis obsessos vexabant. Accessit, omnium calamitatum extremum, fames: quæ adeo feroces spiritus fregit, vt plurimi sese hosti sponte dederent. Tandem pauci, qui in speluncis latebant, necessitate coacti, prodeuntes, vagas prædatorum manus disiecerunt: & Hibernos, ad mare compulsos, Albio discedere coegerunt. Ea peste vix abacta, propius malum grauius vrgere coepit. Scoti & Picti perpetui hostes, non contenti prædas clam abducere, in occasionem rei maioris animum intenderant. Eugenius enim Fergusij filius, qui sub aliena tutela ad id tempus quieuerat, iam adultis longa pace viribus, ac multa sobole iuuentutis auctus, specimen sui ostendere cupiebat: &, præter Brittonum infirmitatem, accesserat priuata belli causa. Græmus auus eius maternus, claro genere apud suos, vti diximus, ortus erat: sed ex ea factione, quæ patriam eripere cupiebat e seruitute Romanorum. Eam ob causam, ab altera factione validiore domo pulsus, ad Scotos, quibuscum auitum ei hospitium, ac multæ aliæ necessitudines erant, se contulit. Eo defuncto, Eugenius agros auitos & fructuosos, qui intra Adriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obscure præ se ferebat, ni redderentur, bellum se illaturum. Cum legati mandata in consilio Brittonum exposuissent, inter ipsos tanta contentione animorum est certatum, vt prope ad manus venirent. Ferocissimus quisque clamat, Scotos, non tam agros (quibus abundarent) quam bellum quærere: nec insidiari tantum alienis calamitatibus, sed patientiam tentare. Si agri negentur bellum instare: si dentur, hostem immanissimum intra viscera accipi: nec tamen ita pacem habituros, nisi sperent, eorum auaritiam paucorum agrorum concessione expletum iri, qui tot, tam amplis regionibus, quibus proximo bello demigratum sit, non sint contenti. Totis itaque viribus, ab initio, eorum immoderatæ, imo inexplebili libidini obuiam eundum esse: nec, paruarum rerum concessione, cupiditatem inflammandam, & augendam audaciam, sed ferro comprimendam licentiam. Erat in eo consilio Conanus, vir apprime nobilis, & opinione prudentiæ inter suos clarus. Is cum multa grauiter de hostium sæuitia, deque præsenti Brittonum statu disseruisset, iuuentutem fere omnem in transmarinas expeditiones abductam: accessisse & bellum foris, & domi seditiones, & ex inopia famem, quæ reliquias miserrimas aut consumpserit, aut debilitarit. Romanas legiones ad domestica bella, spe omni reditus prærepta, abijsse: pacem cum hoste crudelissimo, parum quidem honestam, sed certe necessariam esse. Id consilium, nullo rerum suarum respectu, a se datum, sed publica necessitate expressum: hoc esse indicio, quod quandiu se tueri aduersus hostium immanitatem poterant, nulla vnquam pacis mentio a se fuisset facta: neque se ignorare, hanc ipsam, quam suadeat, non fore diuturnam, sed moram tantisper bello facturam, dum vires Brittonum, tot casibus debilitatæ, ac prope fractæ, breui quiete refocillari ac recreari possint. Hæc eum disserentem clamor, ab vniuersa concione subla-

tus, conterruit. Occlamabat enim seditiosissimus quisque, nullam vtilitatem publicam eum spectare: sed regnum sibi, fretum externis auxilijs, velle parare. Cum ille, e consilio discedens, Deum testaretur, se, nulla priuati emolumenti spe, pacem suadere, exorto tumultu, a multitudine confossus est. Eius calamitas effecit, ne prudentiorum quisquam etsi patriæ interitum aperte videret, vocem tamen auderet liberam mittere. Legati cum illinc domum, re infecta, redissent, Scoti & Picti, alijs curis omissis, in belli apparatum erant intenti. Brittones quoque, ita futurum rati, postquam impetus iræ paulum resederat, legatos ad Scotos decernunt, qui simulatione pacis conficiendæ, moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac spem inijcerent, plus, quam bello peteretur, posse tractando atque cedendo impetrari. Belli casus esse dubios, & exitum incertum: virorum prudentium non esse, quæ ante oculos esset, vtilitatem negligere, & certo periculo in spem incertam incumbere. Nihil impetratum. Eugenius enim per exploratores resciuerat, pacem foris simulari, domi bellum a Brittonibus, intentissima cura, parari. Igitur cum ob hanc causam, tum vetere odio Scoti & Picti incensi, & Brittonum calamitatibus inuitati, & rerum successu elati, nihil, nisi omnia permittentibus, concedebant. Exercitibus ergo ad vltimam dimicationem paratis, socij reges, per aliquot annos vincere soliti, in spem victoriæ maioris erecti erant: Brittonesq; quicquid victis accidere ab hoste infensissimo posset, ante oculos habebant. In hoc rerum atque animorum statu, vbi primum vterque exercitus alteri in conspectum venit, prælium factum est, quale, ante eum diem, Britannis inter ipsos nullũ fuerat: tantaque obstinatione animorum est pugnatum, vt, vix post longam dimicationem, Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conspicatus Eugenius, iam omnibus alijs subsidijs in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab ijs, vt integris adhuc, Brittones, qui ex aduerso stabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit, ab ea parte, vnde cladem & perniciem formidauerant. Illius aciei fortunam cæteri Brittones secuti, terga verterunt: cum autem in siluas & paludes, loco, vbi pugnatum fuerat, propinquas, confugissent, eos palantes & sparsos & inermes calones hostiũ nacti, magnam stragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia: hostium vero quatuor. Secundum hanc pugnam, Brittones, amissa prope omni iuuentute militari, legatos mittunt, qui nullas conditiones pacis recusent. Reges confœderati, cum omnia sibi permissa viderent, paulum ad misericordiam versi, pacis conditiones, etsi duras, non tamen (vt in rebus afflictis) iniquissimas obtulerunt: vt Brittones nec Romanum, nec vllum exteræ gentis exercitum accerserent, aut, vltro aduenientem, reciperent, aut per suos fines iter præberent: vt communes cum Scotis & Pictis amicos inimicosque habeant: neu, eorum iniussu, fœdus aut bellum faciant, auxiliaue poscentibus mittant: vt finis eis esset Vmber fluuius: pecuniæ etiam adiecta summa, quam, in milites diuidendam, repræsentarent: quamque in singulos annos penderent: item centum darent obsides, confœderatorum arbitrio. Has conditiones grauate multi, necessario tamen omnes Brittones accepere: atque hanc pacem, vt per aliquot annos seruarent, fecit eadem, quæ eam peperit, necessitas. Brittones autem per se infirmi, & ab exteris destituti, vt esset, apud quem in commune consulerent, Regem sui generis creant Constantinum, e Britannia Gallica accersitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrocinijs & intestinis discordiis fractas, nihil attentandum ratus, decem (quibus regnum tenuit) annis, pacem cum vicinis coluit: demum insidijs Vortigerni, hominis potentis & ambitiosi, occisus est. E tribus filijs duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus, tanquam rebus administrandis parum idoneus, in monasterium relegatus. Is tamen opera, maxime Vortigerni, qui sub alieni nominis inuidia sibi opes parabat, Rex creatur. Agris per pacem cultis, post famem grauissimam successit tanta fructuũ copia, quantam nulla memoria fuisse in Britannia, est auditũ. Inde pacis vitia, longe omnibus bellorum damnis magis perniciosa, sunt enata, luxuria, crudelitas, stupra, ebrietas. Adeo nihil vsquam veri & synceri, vt non solũ apud vulgus, sed & inter monachos & sanctiores vitæ professores, æquitas, promissorum fides, vitæ constantia, pro ludibrio essent: de quibus luculenta est apud

G. Buchanan, un des meilleurs imitates de son siècle, naquit 1506. et reçut son education à Paris. En 1536. il fut chargé par le Roi Jacques 5. de l'education de son fils naturel lord Murray, mais bientot mis en prison il s'evada, revint en france et y passa encore 8. années. Puis il enseigna à l'université de Coimbre la philosophie d'Aristote, et souffrit 3. ans dans les prisons de l'inquisition. En 1560. il retourna dans sa patrie ou il embrassa ouvertement la religion réformée. C'est alors qu'il se joignit à lord Murray dans les persécutions que ce frère dénaturé dirigea contre la malheureuse Marie Stuart, et cette infidelité envers sa reine légitime lui valut une pension d'Elisabeth et le titre de gouverneur du jeune Jacques 6. Il † en 1582.

gus conterruit. Occlamabat enim seditio

est apud Bedam Anglosaxonem, & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reuersi, in eo nullam spem auxilij esse, renunciarunt. Scripserant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos versus, a Beda recitatos, libuit huc apponere: tum quod miserias gentis breuiter indicent, tum quod ostendant, in ratione temporum exponenda, quantus sit apud plerosque scriptores error. Verba hæc sunt, AETIO tertium Consuli, Britannorum gemitus. Et paulo post: Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut iugulamur, aut mergimur. Gessit autem Aetius tertium consulatum cum Symmacho: qui fuit annus a Christo nato quadringentesimus quinquagesimus. Neque tamen quicquam auxilij ab eo est impetratum, tum præcipue aduersus Attilæ motus intento. Cæteris Brittonibus in hanc rerum desperationem redactis. Vortigernus, vnus malis publicis lætus, quod diu præcogitauerat, scelus in hac omnium rerum perturbatione impune sibi futurum ratus, Regem per corporis custodes, a se adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, vt tam fœdi facinoris a se suspicionem auerteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipsos custodes, indicta causa interemit. Ita regnum per summum nefas adeptus, nihilo sanctius gessit. Nam, cum ciuium suorum fidem erga se suspectam haberet, & viribus, vtpote infirmis parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia litora infesta late habebant, sibi conciliat. Eorum duci Hengisto, cum valida manu tribus longis nauibus ad se aduecto, agros attribuit, vt pro Britannia, non iam vt peregrina terra, sed suo domicilio suisque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus e tribus Germaniæ nationibus Iutis, Saxonibus, & Anglis affluxisse dicuntur, vt iam indigenis formidabiles essent. Primum, circa annum a Christo nato CCCC.XLIX. ijs auxilijs fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conseruit: victorque, eos vltra Adriani vallum repulit. De Eugenio Scotorum Rege duplex est fama: alij in prælio trans Vmbrum interisse, alij morbo extinctum scribunt. De morte, vtvt res habet, satis constat, ea æquitate rem Scoticam moderatum, vt iure inter optimos reges connumerari debeat. Quanquam enim primam vitæ partem, pene a pueritia vsque, totam bellis impertijt, tamen sub aui disciplina ita profecit, animumque confirmauit, vt nec licentia militaris (quod plerunque fieri solet) in vitia soluerit, aut in moribus ad pietatem conformandis negligentiorem fecerit, aut successus rerum secundarum arrogantiorem reddiderit. Sed nec pacis ocium ingenij acrimoniam, & martios viri spiritus fregit: sed ita vitam æquabili tenore temperauit, vt qui studijs bonarum artium instructi, se ad rerum gubernationem conferunt, eos, indole naturali fretus, vel æquarit, vel superarit.

CCCC.L.

XLII. REX.

Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit a Christo nato quadringentesimus quinquagesimus secundus, suffectus est frater Dongardus, homo plane fraternorum morum: vt qui pace honesta libenter frueretur, &, cum res posceret, bellum non reformidaret. Itaque in vtriusque temporis curam intentus, dabat operam, non modo vt omnia, ingruente hoste haberet parata, sed etiam ne animi per ocium, nimijs bonis debilitati, languescerent: iuuentutem labore & parsimonia, quoad poterat a vitijs continebat. Quo minus autem bello claruerit, seditiones domesticæ, inter Brittones excitatæ, in causa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus diuini curam se totum conuertit. Nam Ecclesias adhuc turbabant hæresis Pelagianæ reliquiæ: ad quas refutandas, missus erat a Celestino, Pontifice Romano, huius patre Eugenio regnante, Palladius, a quo instituti plurimi, doctrina & vitæ sanctitate clari succreuerunt. In primis Patricius, Seruanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur idem Palladius primus, Episcopos in Scotia creasse. Nam ad id vsque tempus Ecclesiæ absque Episcopis per Monachos regebantur, minore quidem cum fastu & externa pompa, sed maiore simplicitate & sanctimonia. Ad hanc sacrorum repurgandorum curam Scoti tum intenti, & in animi cultu occupati, eam tempestatem bellorum, quæ pene totum orbem afflixerat, intacti euasere. Eugenio secundum annum regnante, Vortigerno deiecto, filius eius Vortimerus Rex a Brittonibus est electus. Is, vt Saxonum vires facilius frangeret, cum Scotis & Pictis

CCCC.LII.

antiquum fœdus renouauit, quod tempore Carausij, factum a tribus gentibus erat, aduersus Romanos. Huic fœderi Dongardus non superuixit. Decessit enim post quintum regni sui annum.

XLIII. Rex.

Successit ei frater, natu minimus, Constantinus: qui, cum priuatus satis moderate vixisset, statim regnum adeptus, vitijs omnibus fræna soluit. Aduersus nobilitatem crudelis & auarus: infimi generis hominibus familiaris. Cum in stupra virginum & matronarum, & immoderata conuiuia se totum daret, circa se symphoniacos, & histriones omnisque generis voluptatum ministros semper habebat. His vitijs offensi Scotorum proceres, frequentes ad eum venerunt, ac sui eum officij admonuerunt. Eos ille adeo superbe contempsit, vt iuberet, alia curare, sibi satis aliunde consilij esse: falsam illam spem deponerent, se posse, consulendi obtentu, Regem in ordinem cogere. Vt autem erat erga suos arrogans, ita aduersus hostes tam deiecto & humili se animo præbebat, vt statim petentibus non modo pacem dederit, iniuriasque remiserit, sed arces alias reddiderit, alias dirui permiserit. Hi mores eius ita Scotos & Pictos commouerunt, vt Scoti propemodum rebellarent: Picti, qui iam antea secreta consilia cum Saxonibus contulerant, per se rebus suis consulerent, & palam tandem fœdus icerent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallouidianus, cuius ad populum maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præsentia cohibuit, fatendo quidem, pleraque vera, quæ dicerent: iusta, quæ peterent. Sed, si ad præsentia mala ciuile bellum accederet, summæ rei periculum esse, cum iam regnum ab interitu vix posset sisti, Pictis abalienatis, Brittonibus (Vortimero extincto) incertis amicis, Saxonibus (quibus maximæ erant vires ad bellum, summa in victoria crudelitas, in commercijs nulla fides) in perniciem omnium vicinorum semper intentis. Et populo quidem maiorum natu prudentia lenito, cum Rex in magno apud omnes odio & contemptu tamen regnaret, tandem a nobili AEbudensi, ob stuprum per vim filiæ illatum, cæsus fuit, anno, quam regnare cœperat, quintodecimo. Hæc vulgatior fama est. Verum ego Ioanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit eum viginti duos annos regnasse, ac tandem diuturno morbo consumptum. Eo regnante, venit in Britanniam hanc e minore Aurelius Ambrosius, Constantini, qui ante complures annos regnum tenuerat, filius: sed, eo per fraudem cæso, ac fratre, qui post patrem regnum gesserat, a Vortigerno per dolum sublato, duo reliqui Constantini filij, per amicos paternos, in Britanniam Gallicam fuerunt transuecti. Verior (opinor) hæc est Aurelij Ambrosij origo, quam quæ a quibusdam alijs traditur: in quibus etiam est Beda, qui eum, Romani generis vltimum, in Britannia rerum fuisse potitum, tradunt. Hi fratres. Vortimero nouercæ fraude extincto, & Vortigerno regium nomen sine auctoritate & potentia tenente, iam adulti & regni potentes, cum fauore & expectatione hominum, in insulam, ad repetendum regnum paternum, reuersi, non spernenda Brittonum e Gallia secum auxilia attulere. Priusquam aduenas iam commouerent, oppresso in Vallia Vortigerno, legatos mittũt ad Scotos & Pictos, amicitiam & arma socia aduersus Saxones, acerrimos nominis Christiani hostes, petentes. Et a Scotis quidem, beneuole accepta legatione, fœdus cum Constantino prius ictum renouatur: quod, ab eo die, perpetuo fere tenore mansit inuiolatum, donec regnum Brittonum ab Anglis, Picticum a Scotis fuit oppressum. A Pictis autem responsum est legatis Brittonum, se fœdus habere cum Saxonibus, quod vt violarent, nullam adhuc interuenisse causam: cum eis, omnia sibi prospera & aduersa posthac fore communia. Ita Insula tota rursus in duas factiones abijt, Scotis cum Brittonibus aduersus Pictos & Saxones assidue bellum gerentibus.

XLIIII. Rex.

Constantino successit Congallus, e Dongardo Constantini fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: sed nihil dum committere ausus, populo sub imperio patrui, inter conuiuia & stupra fracto. Nec multorum sententijs eius ingenio (vt apud Reges fieri solet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Primum se moribus publicis

publicis emendandis dedit, nec tantum, prius quam creatis nouis magistratibus, & per eos litibus, furtis, & latrocinijs cohibitis, disciplinam veterem reuocare est aggressus. Pace domi parta, cæteros, suo primum exemplo, ad temperatiorem vitæ rationem inducere, est conatus: deinde, si quos in flagitijs pertinacius hærentes animaduertisset, partim castigando leniter, partim tanquam nihili homines contemnendo, breui omnia in pristinum statum redegit. Initio imperij, cum (vti dictum est) totum se studijs pacis dedidisset, Brittones Aurelio Ambrosio suadere cœperunt, vt Vestmariam, a Scotis iam multos annos occupatam, repeteret. Verum cum, legationibus vltro citroque frustra missis, res ad arma spectare cœpisset, metus ab hoste communi disceptationi finem 10 imposuit. Fœdus a Constantino factum renouatur. De Vestmaria nihil mutatum. Toto tempore, quo regnauit Congallus, bellum quidem cum Saxonibus erat, sed lentum, & per fortuitos inter prædas agendum congressus, quo in genere Scotus leuis & procursator miles, & equitatui maxime fidens, se hosti præstare existimabat. Nunquam ad vniuersæ rei periculum est deuentum. Congallus enim, qui fortunæ arbitrio quam paucissima committenda censebat, partem suorum ad Aurelium Ambrosium auxilio mittebat, cum reliquis hostem fatigando distinebat: ac nocte dieque semper sollicitum tenebat. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt Merlinus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud posteros, ob diuinandi opinionem, nomen consecuti. Sed Merlinus, ætate paulo maior, egregius impostor ac veterator potius, quam vates haben-20 dus. Circumferuntur eius vaticinia, obscura quidem illa, & nihil certi continentia, quæ, vel ante quam eueniant, sperare, vel, cum euenerint promissa, vera audeas affirmare. Præterea ita composita sunt, vt eadem ad multa diuersarum rerum euenta circumflectere & accommodare possis. Ea cum quotidie interpolentur, & nouis accessionibus accrescant, tamen hominum credulorum tanta est insania, vt quæ non intelligant, quouis sacramento, vera esse, contendere non dubitent: nec, in manifesto interim deprehensi mendacio, se coargui patiantur. Posterior vero Gildas, vir bonus & doctus, in magna veneratione habitus est & viuus & mortuus, ob egregiam doctrinam cum vitæ sanctitate coniunctam. Vaticinia, quæ nomine eius circumferuntur, ita & sententijs sunt ridicula, & verbis totoque compositionis genere informia & inculta, vt ea, nemo 30 sanus, Gildæ esse, sit crediturus. Contigit quoque vtrique pro moribus patronus. Merlino enim, primo Vortigernus, deinde Vter, apud quem stupri interpres & conciliator fuit: Gildæ Aurelius Ambrosius, vir nihilo morum probitate, quam victorijs bellorum minus admirandus: quo mortuo, Gildas in Auallonia secessu vixit, & decessit sanctissime. Eius meminerunt libri nostri, de vita Aurelij Ambrosij: cui, vita functo, successit e tribus Constantini filijs minimus, Vter, anno Salutis humanæ quingentesimo. Ac proximo post anno Congallus, Scotorum Rex, vicesimo secundo, quam regnare cœperat, anno, decessit. 1D.

XLV. REX.

Et huic successit Goranus frater: qui eius exemplo, quantum per externa bella li-40 cuit, summa pietate & iustitia rem Scoticam gubernauit: neque solum, Regum bonorum vetere instituto, regiones omnes obeundo, in facinorosos animaduertit: sed potentiores, quo minus in tenues & imbecillos, sibi obnoxios, grassarentur adeo, vt, acccepta iniuria, queri non auderent, deterruit, ne acerbius dominarentur, institutis exploratoribus, qui crimina tabulis inscripta ad se deferrent: remedium illis temporibus forte necessarium: sed nunc certe anceps, & non mediocriter periculosum. Eius maxime studio & auctoritate factum est, vt Picti, relicta Saxonum amicitia, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent. Erat tum Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenij bonis omnium æqualium præstantissimus. Cum eo diligenter Goranus egit, vt se a societate hominum barbarorum segregaret, memor 50 communis patriæ, in qua natus esset, communium item sacrorum. Quod si Scotis & Brittonibus superatis, fidam sibi cum Saxonibus pacem fore, speret, eum vehementer decipi: quippe cum hominibus inhumana crudelitate, inexplebili auaritia. Eos documentum satis perspicuum dedisse, quam nihil apud eos sanctum esset,

cum Brittonum nobilitatem, optime de se meritam, ad colloquium euocatam, per summum scelus trucidarunt. A socero seruatum esse generum, non ad calamitatis aliquod subsidium, sed ad hostis ludibrium. Fœderum sanctitas, quod apud alios amicitiæ firmissimum vinculum creditur, apud eos pro insidiantium laqueis, quibus viri simplices & incauti capiantur, existimari. Quorsum attinebat, tot subire pericula, vt se a Romanorum dominatione liberarent, si Saxonibus in duriorem & longe fœdiorem seruitutem sint sponte sese tradituri? hoc enim non esse, conditionem, sed dominum mutare: & miti & humano truculentum & barbarum præferre. Quantæ stultitiæ sit, aut potius dementiæ, agros Scotis & Brittonibus adimere, quos Germanis tradant? & homines nuper amicos, multisque vetustis officijs & necessitatibus sibi iunctos, dispoliare, vt piratas, communes humani generis hostes, ad suum exitium opibus augeant? Homini vero Christiano id longe omnium videri debet grauissimum, in id fœdus consentire, quo religio Christiana extinguatur. profani ritus reuocentur: & prope impijs tyrannis, omnis humanitatis & pietatis hostibus, arma nefaria, aduersus Deum & eius legem, induere. Hæc quidem Lothus, vere dici, intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Vterio facile persuadet, vt non in amicitiam tantum, sed affinitatem Pictus assumatur, data ei vxore Anna, siue sorore, siue, ex legitima vxore, filia. Ego eis potius accedo, qui, sororem fuisse, tradunt: atque, errorem ex eo natum, puto, quod Vterius, aliam ex concubina Annam sustulisse, dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdere, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen Vterij, magnum & formidabile per totam Britanniam esse, cœperat. Omnibus fere Saxonum ducibus occisis, & superstitum fracta potentia, rebusque prope apud eos desperatis, Vterius inter maximos ætatis suæ Reges poterat recenseri, nisi, flagitio fœdo cum ingenti scelere coniuncto, magnis virtutibus maculam aspersisset. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Eius vxorem Igernem, forma præstantem, Vterius adhuc priuatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obsepta pudicitia libidini eius obstarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac stupri consuetudine natus est eis filius Arcturus. Vterius, legitima vxore mortua, liber a vinculis nuptialibus, & Rex factus (vt sibi persuadebat) solutus legibus, cum Igernes desiderium ferre non posset, temerarium ex amore consilium capit. Crimine aduersus Gorloim confícto, arcem eius obsessam capit: ipsum interimit: Igernem vxorem ducit, & Arcturum filium agnoscit: atque omni indulgentia, in spem regni, educat. Vt autem vxoris infamia (quando tegi non poterat) saltem eleuaretur, fabulam confingunt non dissimilem ei, quæ de Ioue & Alcmena in theatris sæpe actitata fuerat. Vterium scilicet, arte Merlini, in faciem Gorloidis versum, primam cum Igerne habuisse consuetudinem. Et erat is Merlinus, qui prauo potius, quam nullo facinore vellet nobilitari. Arcturus igitur, ex hoc furtiuo congressu genitus, vbi primum e pueris excessit, non solum corporis lineamentis, sed animi etiam indole talis apparuit, vt & parentum & reliquorum ciuium animos oculosque in se conuerteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet: eumque, mortuo patre, omnes Regem sibi destinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fouebat, vt iam cuncti in certam spem venirent, se non alium regni hæredem habituros. Vterio, cum septemdecim regnasset annos, vita functo, statim ei suffectus fuit Arcturus, multum obtinente Lotho Rege Pictorum, qui suos liberos (binos enim habebat, ex Anna Arcturi amita natos, iam tum pueritiam egressos) grauiter querebatur, regno fraudari, spuriumque, ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones vniuersi pro Arcturo stabant: ac pro spurio habendum, negabant: quod Vterius matrem eius, etsi eo iam nato, vxorem tamen duxisset, eisque nuptijs filium legitimi loco sibi recepisset: atque, ex eo, semper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc iuris colorem prætenderent, plus tamen Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum specimen sæpiuscule exhibitum: &, velut tacita quædam in omnium animos impressa, diuinatio, de eius claritate futura. Adeoque omnes in eius partes ierant præcipites, vt Lothus, non solum illa iuris specie (quæ certe post id semper in Britannia

tannia valuit) sed studijs & populari gratia superatus, a regno petendo destiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infensis committere non auderet. Mouerant etiam preces amicorum, qui affirmabant, nullum regnum tanti ei debere videri, vt, ad euersionem religionis Christianæ, societatem cum hominibus infidis coiret: qui nihilo sanctius amicitiam & fœdera cum eo culturi essent, quam cum Brittonibus ante coluissent. Mouit etiam & ipsius Arcturi ingenium liberale, & supra ætatem, animi magnitudo. Igitur fœdus a prioribus regibus inter Scotos, Pictos, Brittonesque factum, denuo est confirmatum: tantaque ex eo secuta est familiaritas, vt Lothus, Galuinum e duobus filijs minorem, vbi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum se missurum, sit pollicitus. Inijt regnum Arcturus, decimo octauo ætatis anno nondum expleto. Sed, vt ei animus supra ætatem erat, ita animo excelso nunquam successus defuit. Cum pater eius regnum certis finibus cum Saxonibus diuisisset, pacemque certis legibus confecisset, plus apud eos valuit occasionis ex adolescentia Regis blandimentum, quam fœderum sanctitas. Arcturus, vt incendium in ortu ipso statim extingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitisque Pictorum & Scotorum auxilijs, duobus magnis prælijs hostem vicit: & ad tributum pendendũ legesque accipiendas, compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compositis, recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum e Germania aduenientium fama, & propinqua hiems obsidionem soluere coegit. Proxima æstate Arcturus, metu ingenti ex anni superioris repentino successu iniecto, vbi primum Eboracum aduenit, opidum per deditionem recepit. Eo vndique vicinorum & ciuium nobilitate adueniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri omnibus lætis, & potationi cæterisque, quæ ex ea nascuntur, vitijs deditis, renata est veterum Saturnaliorum imago, sed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato: quibus diebus prope nefas habetur, aliquid seriæ rei agere: Munera mittuntur: Fit mutua & prolixa inter amicos inuitatio: A ministrorum castigatione abstinetur: Nostri (Iulia) id festum vocant, Cæsaris videlicet nomine, pro Saturno substituto. Vulgo persuasum est, natalem Christi ijs ceremonijs coli: qua in re verius Bacchanaliorum lasciuiam, quam Christi tum nati memoriam referri, satis constat. Interea, cum Saxones ad Vmbrum dicerentur habere castra, Arcturus ad dubia adhuc signa veris ad eos ducit. Fracti voluptatibus Brittones, cum segnius militiæ munera obirent, nec iidem viderentur, qui tot prælijs Saxones fuderant, tantumque, per ocium luxuriosum, viderentur ad temeritatem adiecisse, quantum de seueritate disciplinæ detraxissent, a senioribus orta mentio est, de Scotorum & Pictorum auxilijs accersendis. Id facile per legatos impetratum: &, quos ambitio pene diremerat, ita conciliauit studium religionis, & accendit æmulatio, vt, opinione citius, ab vtroque Rege copiæ adessent. Lothus etiam, vt animi reconciliati daret apertius testimonium, Modredum & Galuinum filios in castra secum adduxit. Galuinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus est, vt, post eum diem, simul & vitam transegerint, & mortem obierint. Parato a tribus Regibus exercitu, castrisque coniunctis, vt, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi causa videretur, magno consensu ab vniuersis constitutum, vt, expulsis Saxonibus, Christiani ritus & pietatis cultus, ab eis profanatus, restitueretur. Cum castra iam castris prope essent collata, Occa superioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat imperator, nullam pugnæ moram fecit. In exercitu sociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commissa. Scoti primo statim congressu, Childerico, qui ex aduerso steterat, hostium duce ex vulnere collapso, cæteris eius casu territis, cornu disiecerunt. In altero, Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam iurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conspicuum, impetu facto, eum ex equo deturbauit: ipse in medium ab hostibus acceptus, a duobus Pictis vtrinque hastis transfigitur. Media acies, vbi acerrime pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipsa cessit. Occa saucius ad mare delatus cum cæteris, quibus nauium copia fuit, in Germaniam transmisit. Ex ijs, qui remanserunt, pertinaciores in errore suo morte multati: reliquos simulatio Christiani ritus incolumes seruauit. Restabant adhuc in Orientali

Anglia & Cantio, validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus, æstate, quæ secuta est mouit, adiunctis ad suos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenij, alteris Modredus Lothi filius præerat, iuuenes magnæ spei, & qui sæpe fortitudinis & prudentiæ specimen præbuissent. Is trium regum exercitus, cum circiter quinque millia ab hostibus abesset, ternisque castris diuersi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Pictos (qui longiusculè a reliquis copijs tendebant) summam esse negligentiam, eos de nocte repente inuadunt. Modredus, cum fortiter diu restitisset, tandem prope desperata salute, cum Gallano socero in equum impositus, ad Arcturum venit. Ille nihil Pictorum clade territus, eum diem rebus, quæ turbatæ erant, componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hostem ducit: ac prius quam Saxones, quid ageretur, scire possent, ad castra peruenit. Illi dum trepidi concursant, nec temporis, vel ad consilium capiendum, vel se armandum satis haberent, passim a Brittonibus, vallo superato, trucidantur: ab iratis, maxime Pictis, in omnes sine discrimine sæuitum. Quidam scriptores rerum Anglicarum tradunt, Arcturum duodecies cum Saxonibus, signis collatis, dimicasse. Sed cum nihil, præter nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, id satis habui lectores admonere. De rebus eius gestis, vt summatim dicam, illud inter omnes constat. Saxonum viribus attritis, pacem ab eo Britanniæ partam: & dum, ad res in minore Britannia componendas, profectus abesset, Modredo propinquo suo regnum commendasse, vt, vsque ad suum reditum, pro Rege præesset: quas autem res in Gallia gesserit, nihil, quod pro certo scribam, habeo. Quæ vero Galfridus ab eo gesta refert, nullam habent vmbram, ne dicam similitudinem, veritatis. Ea igitur, vt impudenter ficta, & temere credita, omitto. Igitur vt ad rem redeam, dum Arcturus rebus Gallicis componendis intentus abest, iacta sunt semina belli, terræ Britanniæ longe perniciosissimi. Erat in comitatu Arcturi Constantinus quidam, Cadoris filius: qui ob eximias corporis & animi virtutes, flagrantissima apud omnes gratia erat. Is cum occulte ambiret, ac populum paulatim suum faceret, proceres Regem aliquando vacuum a negotijs nacti, sermonem de successore iniecerunt. Orant, vt reliquis infinitis in patriam beneficijs hoc adijciat, ne, si ipse liberorum orbus moreretur, etiam Britanniam Rege orbatam relinquat, præsertim tantis bellorum procellis imminentibus. Sub hæc cum quidam nominasset Modredum, genere maxime propinquum, ac iam bello & pace rebus moderandis assuetum, & qui hac vicaria regni administratione specimen sui dedisset, quique non paruam accessionem esset ad res Britannicas adiecturus: succlamatum est a multitudine Constantino fauentium, se peregrinum regem nolle: neque Britanniam adeo viris effœtam esse, vt non sui populi rectorem ex sese possit edere. Stultum esse, cuius domi copiam habeant, foris quærere. Senserat iampridem Arcturus populi in Constantinum studia. Itaque homo, alioqui ambitiosus, facile suorum voluntati acquieuit: ac, ex eo die iuuenem non cessauit producere, & ad spem regni propius admouere. Hanc iniuriam, cum amici Modredi ostenderent, se moleste ferre, ac fœdere Arcturi cum Lotho cautum dicerent, ne, in regni successione, quisquam liberis Lothi anteferretur, respondebatur, fœdus id aduersus publicam totius gentis vtilitatem, temporum necessitate expressum: neque, Lotho auctore mortuo, eo se teneri. Proinde recte facturos Pictos, si, finibus antiquis contenti, alienis abstinerent. Britannorum regnum nunc, Dei benignitate, in eo statu esse, vt non modo nouas iniurias prohibere, sed veteres etiam vlcisci possit. Hæc ad Modredum perlata, penitus animum eius ab Arcturo auerterunt, &, ad dignitatem suam tuendam, conuerterunt. Tantum bello moræ fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis ad causam adductis, scribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & frequentibus Brittonibus, vel æquitate causæ, vel priuato in Arcturum odio, aut Modredum beneuolentia persuasis. Nec putautr Vanora vxor Arcturi, nouorum consiliorum fuisse ignara: vt quæ stupri consuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus vtrinque ad Vmbrum castra contulere. Cum iam in procinctu starent, tentata concordia est, per vtriusque partis Episcopos, sed frustra, Constantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicitati affirmantibus.

bus. Concursum est ingentibus vtrinque animis. Sed Modredo & confoederatis duo potissimum fuere auxilio, locus in medio paluster, Brittonibus transitu difficilis, & in ipso pugnæ ardore subornatus, qui Brittones moneret, vt, arcturo cæso, rebus perditis, suæ quisque saluti consuleret. Ea vox in fugam eos vertit: magna tamen cædes vtriusque partis facta. Victoria neutris læta fuit, cæso ab altera parte Modredo, ab altera fratre eius Galuino: atque Arcturo letaliter vulnerato. Præda ingens capta. Non ignoro, quæ de vita & morte Arcturi a multis fabulose tradantur: sed indigna relatu sunt, & viri clarissimi rebus gestis tenebras offundunt. Nam, dum tam asseueranter mendacia affirmantur, sæpe veritas in dubium vocatur. Fuit certe vir magnus, & singulari fortitudine, & 10 caritate in patriam, vel dum suos a seruitute liberat, vel cultum Dei sincerum reuocat, vel vitiatum restituit. Hæc nos de genere, vita, & morte eius pluribus, quam instituti operis ratio poscebat, sumus prosecuti: vt quibus, non vniuersas Britannorum res gestas complecti, sed partim ab obliuionis iniuria, partim a fabulosis male feriatorum hominum commentis res gestas nostræ gentis liberare, fuit propositum. In Arcturi vero rebus longiuscule sumus immorati, quod plerique eas, partim per inuidiam nimis parce, partim per vanitatem nimis verbose persequantur. Mortuus est anno Christi IϽ.XLII. regnauit annos XXIIII.

IϽ.XLII.

Vt ad res Scoticas redeamus, Goranus Rex, magno iam natu, discesserat, postquam triginta quatuor annos præfuisset Scotis, suorum (vt creditur) fraude extinctus. Erat 20 quidam Toncetus, supremus rerum capitalium quæstor, homo non minus crudelis, quam auarus. Is, cum aduersus ditiores multa sæua facinora patrasset, facilem omnium sperabat apud Regem veniam, quod hac ratione fisci commoda nonnihil auxisset. Populus, cui non facilis erat ad Regem, senio & morbo inualidum, aditus, nec si adire licuisset, aduersus hominem primarium & gratiosum fides, Toncetum aggressi trucidant. Deinde postquam impetus iræ deferbuit, cum secum cogitarent, quantum facinus admisissent, nullumque veniæ impetrandæ locum prospicerent relictum, in ipsum Regem impetum odiumque conuerterunt: ac, incitante Donaldo Atholio, in ædes intromissi, eum interimunt.

XLVI. REX.

30 Ei successit Eugenius, Congalli filius. Hunc cum, ad vlciscendam Gorani patrui necem, quidam nobiliorum hortarentur, eorum orationem adeo negligenter accepit, vt ipse suspicione sceleris non caruerit. Eam etiam opinionem auxit, acceptus in amicitiam & familiarem consuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur vxor, liberis paruis timens, cum eis in Hiberniam secessit: Eugenius autem, vt se vita moribusque purgaret, ita regnum gessit, vt nemo superiorum regum iure ei præferri possit. Cum vicinis nullum per se bellum gessit. Modredum aduersus Saxones, atque etiam Arcturum auxilijs iuuit. Assiduis per varios duces excursionibus, Anglorum fines infestos habuit. Nunquam iusto exercitu cum eis congressus. Regnum tenuit annos XXIII. decessit IϽ.LVIII.

IϽ.LVIII.

40 XLVII. REX.

Post eum suffectus est frater eius, Congallus: qui decem annos regno in summa pace præfuit: vir, ob egregias virtutes, omnium sæculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in iure dicundo, & animum aduersus auaritiam inuictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui, ea ætate, seuerissima disciplina vtebantur. Sacerdotes prædijs alijsque prouentibus ditauit, pio magis studio, quam felici successu. Iuuentutem declinantem ad mollitiem & luxum, pacisque bonis abutentem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum seueritate continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenij in Hiberniam secesserant, reuocauit. Sed, ante reditum eorum, ipse decessit anno a Christo nato, IϽ.LXVIII. Rem bellicam non attigerat, nisi quatenus Brittones auxilijs iuuit 50 aduersus Saxones, cum quibus, varia fortuna, sæpe pugnarunt.

IϽ.LXVIII

XLVIII. REX.

Eo defuncto, & fratre eius Kinnatello Rege designato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro sancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia accesserat.

Per eum ad Regem ductus, præter & suam & multorum spem, humanissime accipitur: ac, bono animo esse, iubetur, vt qui breui regnaturus esset. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum regio muneri non sufficeret, ipse Aidano, ad rerum gubernaculum admoto, quartodecimo, aut vt alij quintodecimo, quam regnare cœperat, mense, diem suum obijt. Sunt qui, hoc omisso, Aidanum statim Conuallo subijciant. Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inserunt.

XLIX. REX.

Aidanus Rex nominatus a Kinnatello, & a populo confirmatus, a Columba regia acccepit insignia. Erat enim, illis temporibus, tanta eius viri auctoritas, vt nihil Reges populusue, absque eius consilio, susciperet. Ac tum quidem, cum satis longa oratione hortatus esset omnes, vt Rex erga populum æquitate, populus erga Regem obseruantia vteretur, vniuersos vehementer rogauit, vt in puro Dei cultu persisterent: ita enim fore, vt vtrisque omnia prospere succederent: sin aliter facerent, dignum male patratis expectarent exitium. His ita peractis, ad suos discessit. Prima Aidani expeditio fuit aduersus latrones, Gallouidiam infestantes. Eo profectus, ducibus eorum supplicio affectis, cæteros metu compescuit: sed eum, inde reuersum, maior tempestas excepit. Nam postquam tribus conuentibus in Gallouidia, Abria, & Cathanesia habitis, omnia pacata existimasset, inter venandum oborta seditione, ac cæde atroci patrata, ministri regij, qui noxios in ius vocabant pulsati: auctores, pœnarum metu, in Lothianam, ad Brudeum Pictorum regem, perfugerunt. Ab eo cum, per legatos ex fœdere petiti, non redderentur, bellum graue inter Scotos & Pictos exarsit: sed id breui, opera Columbæ, cuius apud vtrosque merito plurimum valebat auctoritas, extinctum. Interea Anglia iterum in septem regna diuisa, &, Brittonibus in peninsulam Valliam compulsis, Saxones, non contenti tam late patentibus agris, nouum bellum inter Scotos & Pictos suscitant. Eius auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo auarus, & ob regni augendi cupiditatem, pacis impatiens. Is Pictis, ægre consentiente Brudeo, persuasit, vt prædas abigendo ex agro Scotico, semina belli iacerent. Aidanus quoque fraude Saxonis intellecta, vt & ipse peregrinis auxilijs se firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renouauit. Filium Grifinum, & sororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc est Manna, Regulum, hominem militarem cum copijs misit. Hi, castris cum Brittonibus coniunctis, Northumbriam ingressi, tertio die ad hostem perueniunt: sed Angli, noua expectantes auxilia, quæ non procul abesse dicebantur, pugnam detrectabant. Adueniebat enim Ceulinus, orientalium Saxonum rex, vir bellicosissimus cum magnis copijs. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam eius aciem, quæ satis cæteros anteibat, integram cum Cutha filio occidione occiderunt: reliquos, quo minus aggrederentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumuenirentur. Coniunctis igitur duobus Saxonum regibus, rursus congressi, multa vtrinque cæde edita, victi sunt & fugati Scoti & Brittones. Cæsi e Scotorum primoribus Grifinus, & Brendinus: ex acie aduersa Ethelfridus, altero oculo orbatus: Brudeus saucius e pugna elatus, cum magna trepidatione suorum. Ethelfridus, proxima æstate, Pictorum copijs ad suas adiunctis, in Gallouidiam duxit, ratus, ex superioris anno infelici prælio, se plena formidinis omnia inuenturum. Verum Aidanus, cum illuc citius hostium opinione venisset, palantes prædatores aggressus, in castra trepide eos coegit. Ita, temeritate castigata, quietiores fore ratus, nocte proxima præteritis eorum castris, se Brittonibus coniunxit. Ambo exercitus, viribus in vnum coactis, cum in valle angusta Annandiæ consedissent, hostes, obsessis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis castris, vt manentium speciem præberent, nocte recedente maris æstu, per nota inter instabiles arenas vada in Cumbriam, ac deinde Northumbriam duxerunt, fœda populatione, quacunque ierant, facta. Hostes eorum vestigia secuti. Statim, vbi in mutuum conspectum venere, vtrique se ad pugnam expediunt. Scoti & Brittones, vt pluribus ducibus vulgus temerarium regeretur, ad priores duces quatuor, homines nobiles bellicarum rerum experientes, adijciunt: e Brittonibus Constantinum, & Mencrinum: e Scotis Calenum, & Murdacum. Horum

ductu

ductu & hortatu, tanto impetu milites irruerunt in hostem, vt statim impulsus fugam capesseret. Hanc victoriam, fama est eadem hora, qua res gesta fuit, Columbam in Iona insula suis sodalibus renunciasse. Cæsi e primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere & factis illustres. Anno fere, post hanc victoriam, vndecimo, Saxonibus & Pictis, vicinos agros infestantibus, dies dicta est, qua die Brittones & Scoti, coniunctis viribus, Saxones inuaderent. Ad diem & locum destinatum Aidanus, quanuis natu grandior, cum venisset, tum Brittones frustra exspectat, ac prædas interim ex hostico agit, Ethelfridus opportunitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos assecutus, magnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus suorum 10 cæsis, fugit: nec Saxones tamen incruentam retulere victoriam, amisso Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot, quæ eum sequebantur, cohortibus pene ad internecionem cæsis. Aidanus, ad hanc cladem accedente morte hominis sanctissimi & sibi vnice cari, Columbæ, cum prospiceret, quantæ hostium crudelitati reliquiæ Christianorum essent expositæ ætate pariter & mœrore confectus, non diu supervixit. Regnauit annos XXXIIII. decessit anno partæ Salutis IↃ.C.IIII. Eo regnante, venit in Britanniam, a Gregorio Romano Pontifice missus Augustinus quidam monachus: qui sua ambitione, dum nouam religionem docet, veterem vehementer turbauit: nam non tam Christianam disciplinam, quam ceremonias Romanas docebat. Superiores enim Britanni, Christianismum ex Ioannis Euangelistæ discipulis edocti, a monachis, quos ætas illa 20 adhuc eruditos & pios habebat, instituebantur. Ille, dum ad vnius Episcopi Romani dominatum omnia reuocat, ac se vnum totius Britanniæ Archiepiscopum edit, & disputationem, de die celebrandi Pascha, nec necessariam, nec vtilem introducit, magnopere turbauit Ecclesias: ac disciplinam, iam in superstitionem prolabentem, ita ceremoniis nouis fictisque miraculis oppressit, vt syncerae pietatis vix relinqueret vestigium.

DC. IIII.

L. REX.

Post Aidanum, Rex electus Kennethus, nil memoria dignum gessit. Quarto, vel (vt alij scribunt) duodecimo mense, post initum regnum, expleto, decessit.

LI. REX.

30 Proxime post hunc, Rex pronunciatur Eugenius, Aidani filius, anno a natali Christi, DC.V. Hic (vt in libro Pasletensi scriptum est) a Columba pie & honeste educatus, ac literis etiam luculenter eruditus, in hoc ab eius institutis deflexit, quod belli, quam pacis studijs magis se addiceret. Assiduis enim expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperij plane seueri & asperi: & qui superbos & contumaces libentius ferro compesceret, quam conditionibus adiungeret: sed veniam petentibus, ac se vltro dedentibus maxime clemens & facilis: & in victoria minime insolens. Hæc ille de Eugenio. Boethius contra, eum in summa pace regnum tenuisse, prodidit: eamque pacem ei contigisse, non tam externis fœderibus, quam hostium, qui ciuili inter se bello dissidebant, discordijs. Interiores enim Angli iam nomen Christi professi, dum illatas vl- 40 ciscuntur iniurias, Ethelfridum, Regem Northumbriæ potentissimum, vita pariter & regno exuerunt. Ei cum successisset Eduinus, propinqui Ethelfridi in Scotiam profugerunt: interque eos septem eius filij, & filia vnica, cum iam decimum annum rebus Scoticis præfuisset Eugenius. Is aduenas Saxones, etsi suos, & Christiani nominis hostes infestissimos, summa cum humanitate & liberalitate, quoad vixit, apud se habuit: ac doctrina Christiana diligenter instituendos curauit. Ipse decimo sexto regni anno decedens, magnum sui apud omnes desiderium reliquit.

DC. V.

LII. REX.

Ei surrogatus fuit Ferchardus filius, anno a Christo nato DC.XXII. qui fuit Heraclio Imperatore XIII. Is, cum esset homo scelerate callidus, ac legitimum regnum 50 in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipsos alebat: ita nefarie a se perpetrata impune fore, ratus. Sed proceres, animaduersa eius malitia, clam eo dissidia composuerũt: deinde, conuentu indicto, eum ad concionem vocant. Renuentem, arce, in qua tum se continebat, expugnata, inuitum in ius pertrahunt. Multa & gra-

DC. XXII.

DC.LXVIII uia crimina ei sunt obiecta. In his etiam hæresis Pelagiana, & contemptus Baptismi & aliorum sacrorum rituum. Horum cum nullum satis purgaret, in vincula coniectus ne diutius ad ludibrium superesset, ipse sibi mortem consciuit, decimo quarto regni sui anno.

LIII. Rex.

Suffectus ei frater Donaldus, siue Doneualdus, qui & patris laudibus, & fratris exitu admonitus, nihil maiori studio egit, quam, vt verum Dei cultum tueretur: neque domi solum, sed etiam foris, quacunque poterat ratione, eum amplificare studuit. Nam, extincto Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos iam annos in Scotia exularant, redeuntes domum, viatico iuuit, & muneribus est prosecutus, copiisque 10 suis reduxit, & liberam commeandi, quoties res eorum poscerent, potestatem fecit. Cæsus autem fuerat Eduinus a Kedualla, vt Beda vocat, Brittonum, & Penda Merciorum Rege: quorum alter vetere gentis, alter nouo Christianismi odio, vterque, æmulatione potentiæ, ei infensus erat. Nec alia crudelior fuisse memoratur victoria. Nam dum Penda Christianos, Kedualla Saxones delere contendunt, nulli neque sexui nec ætati furor eorum pepercit. Post Eduinum, Northumbria in duo regna fuit diuisa. Deirorum Rex creatur Osticus, Eduini frater patruelis, Berniciorum, qui Eanfridus Bedæ, nostris Andefridus appellatur, Ethelfridi filiorum maximus. Hi, repudiata Christianorum disciplina, in qua diligenter fuerant instituti, alter a Scotis monachis, alter a Paulino Episcopo, ad veterem superstitionem reuersi, breui per Pendam & vitam & 20 regnum amiserunt. Vtrique successit Osualdus, Ethelfridi filius: qui doctrinam Christianam magno studio promouit. Ad eum, doctores e Scotia per legatos petentem, misit Donaldus viros sanctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, & beneficentia est prosecutus: neque regio munere inferius existimauit, in concione (populo peregrinum Scotorum sermonem non capienti) concionis sententias interpretari: quæ omnia luculenter a Beda sunt scripta. Donaldus decessit XIIII. regni sui anno, præclara virtutum suarum memoria post se relicta.

LIIII. Rex.

Successit ei Ferchardus, ex Ferchardo eius fratre natus, vir in omni scelerum genere inquinatissimus: vini æque ac pecuniæ inexplebilis: immani in homines crudeli- 30 tate, & in Deum impietate. Cum in alienos passim sæuitia & rapinis grassatus fuisset, tandem in suos furorem vertit, iugulata vxore, & stupratis filiabus. Ob hæc scelera, communione Christianorum fuit exclusus. Proceres autem, ad eum puniendum, coire volentes, inhibuit sanctus Episcopus Colmannus: coramque eum admonuit, breui diuinam vindictam instare. Nec fides dicto abfuit: nam inter venandum, post dies paucos, cum, a lupo vulneratus, in febrim incidisset, nec a solita intemperantia abstineret, morbo tandem pediculari corpus exedente, exclamasse fertur, merito sibi hæc euenire, qui bene monentem Colmannum non audisset: ac, tum demum agnito errore, Colmanno consolante, ac spem veniæ ostendente (si modo resipisceret) in publicum se, vili veste indutum, in lectica proferri iussit, ac palam sua scele- 40 ra fassus interijt, anno redempti orbis DC.LXVIII. Octodecim annos hoc monstrum Scotia pertulit.

LV. Rex.

Huic Malduinus, e Donaldo genitus, est suffectus, qui, vt labefactatas regni partes tyrannide Regis proximi, confirmaret, pacem cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoste externo impetratam, turbauit intestina seditio, inter Argathelios & Leuinianos orta. Eam Malduinus vt compesceret, profectus est aduersus auctores, vt in eos, sine incommodo plebis, animaduerteret. Illi, vt Regis iram vitarent, discordia primum sedata, in AEbudas fugerunt. Insulani eos, ad supplicium postulatos non ausi retinere, dediderunt: eorum pœna cæteros in officio continuit. Circa hæc 50 tempora, cum Scoti monachi late per Angliam Christi doctrinam disseminassent, ac iuuentutem Anglorum ita literis erudissent, vt ipsi, satis luculenter suis Euangelium annunciare posse, viderentur, creuit etiam cum doctrina aduersus doctores inuidia: Scoti-

Scotique, eorum importunitate, ad suos redire sunt coacti. Quæ contumelia, vt regnorum concordiam diremit, ita eorum, qui iniuriam acceperant, modestia vtranque gentem ab aperto bello continuit. Assiduis excursionibus, sæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem tempora per totam Europam pestis, quantam nunquam fuisse, seniores meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuisse dicuntur. Ob frequentes vtrinque illatas iniurias, prædasque abactas, cum res in apertum bellum eruptura videretur, interuenit Malduini mors, postquam regnasset annos viginti. Vxor, quæ, ob suspitionem de pellice, eum strangulauerat, quarto post die viua cremata est.

LVI. REX.

Regnum autem inijt Eugenius quintus Dongardi Regis filius. Eum Egfridus Northumbriæ Rex (cum quo summopere pacificare contendebat) cum simulatis inducijs fallere conaretur, pari arte ipse petitus est. Vterque enim pacem verbis ostentabat, occulte vero bellum apparabat. Finitis inducijs, Egfridus, dissuadentibus amicis, coniunctis Pictorum copiis, Scotiam ingressus, Gallouidiam populatur. Verum, cessantibus in pugna Pictis, ab Eugenio superatus, amisso pene toto exercitu, ipse saucius cum paucis euasit. Proximo anno, æque dissuadentibus amicis, in Pictos duxit: ab eis, fugam simulantibus, in insidias tractus, cum suis omnibus concisus est. Hanc tantam occasionem Picti arripientes, latissimos agros, superioribus bellis ademptos, recuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio suos vindicabant, vna cum Scotis Northumbriam ingressi, magna eam clade afflixerunt: adeo, vt nec vnquam in pristinum statum se erexerit. Secuta statim est mors Eugenij, quarto, quam regnare cœperat, anno.

LVII. REX.

Eugenio quinto successit Eugenius sextus, Ferchardi filius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: vterque Rex literis, ac præcipue sacris, vt illa ferebant tempora, eruditi, ac inter se, communium studiorum societate, conciliati. Itaque pax inter eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum angustioribus, quam antea finibus, quodam tenus composuit. Cum Pictorum vero gente Scotis neque certa pax, nec bellum fuit: excursionibus, vario euentu, sæpe pugnatum est, frustra nitentibus Cutberechto Anglo, & Adamanno Scoto Episcopis, vt rem componerent. Id autem perfecerunt, ne iustis vnquam exercitibus concurreretur. Eugenius interea, inexpiabili odio aduersus Pictorum perfidiam inflammatus, e medio rerum cursu est sublatus, cum decem regnasset annos. Hoc Rege, septem dies per totam Britanniam sanguine pluisse, tradunt, conuerso etiam lacte, caseo, & butiro in sanguinem.

LVIII. REX.

Post hunc regnum adeptus est Amberkelethus, Findani filius, Eugenij quinti nepos. Is, cum initio temperantiam simulasset, ad veros mores breui redijt: & in omnia flagitia simul prorupit. Hac occasione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu conflato, Scotos inuasit. Amberkelethus tandem, prope conuitijs excitatus, cum arma sumpsisset, noctu, dum ad necessaria naturæ cum duobus famulis egreditur, sagitta (incertum a quo missa) occiditur, cum nondum regni plenum explesset biennium. Sunt qui, dum hostes in silua densa vrgeret, sagitta vulneratum, decimo post die extinctum, tradant.

LIX. REX.

Ne exercitus solueretur, aut sine imperio esset, militari suffragio in castris designatus Rex Eugenius septimus, prioris Regis frater. Is, cum parum spei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum inducijs distulit: atque accepta vxore Spondana Garnardi filia, nuptijs finiuit. Ea, non adeo multo post, a duobus Atholijs in caput Regis coniuratis, in lectulo confossa, perijt. Rex falso criminis insimulatus, & in ius ductus, ante causam dictam, deprehensis cædis patratoribus, liberatus est. Noxij exquisito supplicio puniti. Rebus foris compositis, Rex ad

pacis opera conuersus, ocium quidem venatione oblectabat. Religionis in primis curam habuit. Eius institutum fuit, vt in cœnobiis res gestæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per septemdecem annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethi diem obiit.

LX. REX.

Eugenius paulo ante mortem, Mordacum Amberkelethi filium, proceribus commendauit. Eo regnante, pax per vniuersam Britanniam fuit: cuius Beda sub finem historiæ sua meminit: nec in pace modo colenda, sed monasterijs etiam iuuandis, Eugenij æmulus fuit. Candidæ casæ cœnobium dirutum restituit. Ineunte decimosexto regni anno, decessit. 10

LXI. REX.

DCC.XXX. Anno post Christi aduentum, septingentesimo & trigesimo, Etfinus Eugenij septimi filius, regnum suscepit: & is, proximorum Regum æmulus, per annos triginta vnum, quibus regno præfuit, in summa tranquillitate suos continuit. Iam senior, cum per se non posset Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui ius populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinorosi, resumpta licentia, vel Magistratuum negligentia, vel (vt quidam crediderunt) culpa, omnia miscere cœperunt. Sed aliorum scelera obscura fecit Donaldi crudelitas, & superbia: qui per Gallouidiam grassatus, agrestes vel sibi tributa pendere cogebat, vel spoliatos ad summam redigebat inopiam. 20

LXII. REX.

Inter hos tumultus, Regi mortuo suffectus est Eugenius octauus, Mordaci filius, qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum prælijs, cepit, ac supplicium, ceu lætum spectaculum, repræsentauit. Murdacum Gallouidiæ præfectum, socium Donaldini sceleris conuictum, mori coegit: reliquos præfectos pecunia multauit. Populo spoliato de bonis eorum satisfecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, summa tranquillitate post turbulentissimam tempestatem restituta, cum vicinis Regibus fœdera, ante facta, confirmauit. Verum ipse, cuius in rebus turbidis gloria creuerat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit, &, cum nec amicorum, nec sacerdotum admonitionibus quicquam moueretur, post tertium regni sui 30 annum, in cœtu procerum, omnibus in eius exitium consentientibus, confossus perijt. Socij scelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipsi gratum populo spectaculum præbuere.

LXIII. REX.

Successit ei Fergusius tertius, Etfini filius, qui, pari simulatione virtutis, & vitiorum fœditate vsus, pari prope fato defunctus, pari etiam spatio, id est triennio, regnum tenuit: periit autem, veneno ab vxore dato. Alij scribunt, cum vxor sæpe exprobrasset ei matrimonij contemptum, & pellicum greges, neque quicquam profecisset, tandem noctu dormientem ab ea strangulatum. Quæstione de morte eius habita, cum amicorum plurimi insimularentur, nec quisquam, ne in grauissimis 40 quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier, alioqui ferox, tot innoxiorum capitum miserta, in medium processit: ac, e superiore loco cædem a se factam confessa, ne ad ludibrium superesset, pectus cultro transfodit: quod eius factum varie, pro cuiusque ingenio, est acceptum: ac perinde sermonibus celebratum.

LXIIII. REX.

Sequitur Rex Soluathius Eugenij octaui filius: qui, nisi tertio regni anno e frigore podagram contraxisset, iure inter optimos Reges annumerari potuisset: nihilo tamen minus tumultus, per præfectos, consilio & prudentia sedauit. Primus velut de Rege, ob infirmitatem pedum, securus Donaldus Banus (hoc est albus) occupatis omnibus insulis Occidentalibus, Regem se AEbudarum vocat. Deinde in con- 50 tinentem ingressus, dum vndique prædas agit, a Cullano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum præfectis, in saltum, qui vnum modo exitum habebat, compulsus, cum suis frustra erumpere tentantibus periit, nullo superstite relicto.

Eadem

Eadem spe & audacia, Gilcolumbus, Gallouidiam a patre vexatam aggressus, ab eisdem præfectis victus, pœnas luit. Pax intera ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Soluathius, cum viginti annis præfuisset, cum summa laude moritur, anno a Christo nato, septingentesimo, octogesimo septimo.

DCC. LXXXVII.

LXV. REX.

Huic successit Achaius, filius Etfini. Hic, pace ab Anglis & Pictis parta, cum ab Hibernia bellum instare intelligeret, non modo labore, sed etiam liberalitate, seditiones, domi iamiam erupturas, composuit. Causa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege, ad expeditiones obeundas, inualido, Hiberni & Insulani, spe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Canteriam peninsulam proximam exscenderant. Contracto autem inter latrones certamine, Insulanorum multi, Hiberni vniuersi periere. Hanc cladem Hiberni vt vlciscerentur, magnam classem ornabant, ad traijciendum in AEbudas. Achaius cum per legatos ostenderet, nullam iustam belli causam esse, quod latrones, de præda pugnantes, mutuis vulneribus ceciderint, neque, quod multi perierint, sed quod quisquam euaserit, in damno ponendum esse. Regem & consilium publicum adeo, ab inferenda Hibernis iniuria, abesse, vt cædis nuper factæ auctores omnes ad vnum sustulerint. Cum in hanc sententiam multa legati dissererent, adeo ferociter ab Hibernis sunt reiecti, vt, ante discessum eorum, classem aduersus Scotos Albinos emiserint. Ea in altum euecta, tempestate vniuersa periit. Res Hibernis in religionem versa effecit, vt pacem, quam superbe recusauerant, suppliciter peterent. Ab Achaio primum, inter Scotos & Francos, inita est amicitia, hac maxime de causa, quod non modo Saxones Germaniæ cultores, sed qui in Britannia quoque ceperant sedes, Gallias piraticis incursionibus infestabant. Deinde etiam a Carolo Magno, qui Galliam non minus literis, quam armis illustrare cupiebat, accersiti e Scotia, qui philosophiam Luteciæ Græce & Latine docerent. Apud Scotos enim adhuc multi erant monachi, vetere disciplina nondum extincta, literis & pietate insignes. Quo e numero erat Ioannes, cognomento Scotus, siue Albinus, quod idem valet (Scoti enim se Albinos sua lingua vocant) Caroli præceptor, qui plurima ingenij sui monumenta reliquit: e quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, cum inscriptione Ioannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui, eodem tempore, Luteciæ literarum insignis professor erat, quædam scripta adhuc supersunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures monachi Scoti, studio pietatis ducti, qui populis circa Renum Christianam doctrinam prædicabant: tanto successu, vt monasteria plurimis in locis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, vt vsque ad nostram ætatem semper Scotos eis præficerent. Achaium, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam cum Athelstanus Anglus vastasset proximos Pictorum agros, Hungus eorum Rex ab Achaio, Anglis iam ante infenso, decem Scotorum millia impetrauit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi sorore natus erat, præfecit: quibus fretis auxilijs, maximam e Northumbria prædam abduxit. Athelstanus homo ferox, prope vestigijs inhærens, eum non procul ab Hadina opido assequitur. Picti, inopinato hostium aduentu consternati, ad arma currunt, &, ad noctem vsque, se suis tenent locis. Sub noctem vigilijs dispositis, Hungus, cæteris rebus inferior, ad diuinum auxilium conuersus, totum se precibus dedit. Tandem corpore laboribus fesso, & animo cogitationibus ægro, cum in somnum incidisset, visus est sibi per quietem, videre Andream Apostolum astantem, & victoriam pollicentem. Hoc viso Pictis narrato, spei bonæ pleni, ad conflictum, quem alioqui fugere non poterant, se alacrius comparant: postero die per leues velitationes consumpto, tertio demum ad manus ventum est. Adijciunt & aliud ostentum, crucem decussatam, cum pugnaretur in cælo visam: quæ res Anglos adeo conterruit, vt primum Pictorum impetum ægre sustinuerint. Ibi cæsus Athelstanus, loco nomen dedisse dicitur, qui adhuc Athelstani vadum appellatur. Hungus Andreæ victoriam acceptam retulit: eique, præter alia munera, decimam partem prædiorum Regiorum donauit. Hic, opinor, fuit Athelstanus, Danicæ gentis

imperator, cui Angli affirmant Northumbriam ab Aluredo concessam. Decessit Achaius, ab inito regno tricesimo secundo anno, a Christo nato, octingintesimo nono. DCCC.IX.

LXVI. REX.

Huic successit Congallus patruelis: qui cum summa domi, & foris concordia quinquennium regnauit.

LXVII. REX.

Excepit hunc Dongallus, Soluathij filius: cuius seueritatem cum iuuentus ferre non posset, collecti ad Alpinum Achaij filium, quoniam ei persuadere non poterant, vt regnum susciperet, vi & minis eum, in sua verba iurare, cogunt. Is, cum exercitu confecto, se omnia ex eorum sententia gesturum, simulasset, frustratus eos, ad Dongallum venit. Id factum eius quam Regi gratum, tam rebellibus molestum fuit: ideoque, tanquam ipsi Alpini suasu rebellassent, eum apud Regem accusant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu subito parato, rumorem sui aduentus præuenit. De comprehensis pœnas sumpsit. Decessit interea Hungus: & filius eius natu maior, Dorstologus, fratris Egani fraude periit: nec cædis auctor diu fratri superfuit. Ita, stirpe virili Hungi extincta, sororis eius filius Alpinus, & vetere lege, & cognationis iure proximus hæres, regnum Pictorum petit. Eum cum Picti, vt peregrinum, aspernarentur, Dugallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire iussissent, Dugallus in eos summa vi bellum molitur. Sed, in ipso apparatu submersa nauicula, in transitu Speiæ amnis rapidissimi, extinctus est, postquam Scotorum regnum tenuisset annos sex: alij septem.

LXVIII. REX.

Alpinus, Achaij filius, exercitum a Dongallo confectum, aduersus Feredethum, qui sibi Pictorum arrogauerat regnum, ducit. Congressi ad Restenotum Angusiæ pagum, cruentissima pugna vsque ad noctem, incerta victoria, conflixerunt. Mors Feredethi fecit, vt Scoti victores viderentur. Is enim, cum suorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium iuuenum mediam Scotorum aciem perrupit: sed exclusis a suis, cum flore nobilitatis vna interijt. Substitutus in locum eius Brudus, homo ignauus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo resistente, prædas ex hostico agerent, Picti, ex composito inter se tumultuantes, Brudum, ante annum in imperio exactum, interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, substituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorem. Nam cum, exercitu confecto, in hostium conspectum ventum fuisset, Kennethus clam se subducens, a rustico ignaro, quis esset, sed turpem ei fugam exprobrante, interficitur. Picti, amisso Rege, antequam hostes id persentiscerent, domum reuersi, alterum Brudum, hominem genere factisque nobilem, Regem faciunt. Is, statim accepto regno, primum populatores vagos aggressus, ingenti cæde temeritatem eorum compescuit: deinde, vt vires affectas auxilijs externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum misit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiserunt satis impigre: sed flagitantibus Pictis nihil præstiterunt, causati res domi turbatas. Picti, illa spe deiecti, omnibus, qui arma ferre possent contractis, ad vltimum discrimen se comparant, ac recta ad hostem ducunt, qui castra non procul a Taoduno habebant. Vbi in conspectum alij aliorum venerunt, tanto impetu concursum est, quantum vetus odium, ira recens, multæ cædes mutuæ, & vltro citroque damna sæpius illata poterant efficere. Cum diu anceps fuisset certamen, tandem centum equites Pictorum ex insidijs surgunt: qui, vt numerus maior videretur, calonibus in oneraria iumenta impositis, cum se in collibus proximis ostentassent, circumagique viderentur, vt pugnantium terga inuaderent, ea specie tantum Scotis iniecerunt terroris, vt ilico sparsi in siluas proximas fugerent. Eæ maiori parti saluti fuerunt: pauci in prælio, plurimi a calonibus expeditis in fuga occisi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter cæsi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conspectissimo loco maximi apud eos opidi (id tum Abrenethium erat) ad spectaculum propositum. Locus vbi cæsus fuit, Alpinus ab eo adhuc Bas Alpin, id est Alpini mors vocatur.

Ei

LXIX. REX.

Ei post tertium regni annum interempto, successit filius Kennethus. Proxima æstate Picti in spem adducti, si paulum adniterentur, Scotos, vt antea factum fuerat, Britannia posse expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias, quantas possunt maximas, cogunt. Sed cum seditio inter ipsos orta esset repentina, & adeo vehemens, vt per Brudum Regem componi non posset, solutus est exercitus. Brudus ipse, mœrore magis, quam morbo, post tertium fere mensem decessit. Suffectus ei frater ipsius Druskenus: qui dum componendis domi rebus frustra vacat, Scoti iuuenes aliquot Alpini caput nocte detractum ex eo, vbi Picti id fixerant loco, ad Kenne-10 thum retulerunt. Ea res iuuenibus non modo fuit honori, sed agris quoque sunt locupletati. Kennethus, conuentu habito, cum de bello in Pictos consultaret quanquam Rex & ferocissimus quisque iuuenum, a perfidis iustam expetendam vindictam, suaderent: tamen maior pars, ac potissimum seniores censebant, expectandum, dum vires, superioribus bellis attritæ, reficerentur: a Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua maior se offerret aut pacificandi necessitas, aut belli gerendi opportunitas. Hæc sententia cum vicisset, consensu tacito vtriusque gentis, triennium proximum pax fuit. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in conuentu suæ sententiæ fautores inuenisset, primores gentis ad cœnam vocat: & cum in multam noctem conuiuium fuisset extractum, in aula omnes 20 pernoctant, quod eo facilius eis fuit, quod, maiorum instituto, humi cubarent, in spatiosa domo, vt quisque poterant, compositi, substratis tantum frondibus aut herba. Ibi iuuenem sibi propinquum Rex subornat, vt piscium exuuiis (maxime generis asellorum) a siccatis vento piscibus detractis, indutus, noctu ingressus, voce per longum canalem emissa, vt longius ad aures perferretur, velut cœlitus demissus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc vocem, humana (vt tum ipsis visum est) augustiorem, proceres subito expergefacti, plerique etiam vino graues, attoniti, cum fulgor argenteus e pellibus piscium in semisomnes oculos incurreret, aciemque hebetaret, stupore vehementissimo capti sunt vniuersi: cum & oculos species insolita, & animos occulta quædam religio percelleret. Illud etiam admirationem non modice 30 auxit, quod nuncius, persona reliquoque ornatu detracto, cum se per exitum occultum momento temporis e conspectu subduxisset, euanuisse est visus. Mane cum rumor ad Regem permanasset, multique omnia (vt fit) in maius augerent, nec ipse dissimularet similem sibi speciem per quietem obuersatam, omnium decreto bellum, tanquam Deo auctore, gerendum decernitur. Exercitibus eductis, vbi primum alteri alteris visi sunt, non exspectato ducum imperio, qua cuique proximum fuit, in hostem procursum. Nec minus atrociter pugnatum, quam cupide commissum est certamen. Tandem ad Scotos inclinauit victoria. Pictis, in quo plurimum habebant fiduciæ, id ipsum fuit exitio. Cohortes enim Anglorum, cum nullo ordine, sed temerario impetu rem geri, viderent, velut spectatores alieni periculi, in 40 proximum tumulum se subduxerunt. Pictorum maxima cædes fuit, Scotis non solum superiorum temporum odio indulgentibus, sed recentis crudelitatis aduersus Alpinum & cæteros captiuos memoria imflammatis. Maxime animos accendit vox, velut tessera, inter Scotos circumlata, vt memores essent Alpini. Ex eo, nec ætati nec conditioni parsum est. Anglos abeuntes colles texere: & a persequendo Scotos pertinax ira, in vindicta exercenda, retinuit. Hac victoria Pictorum rebus vehementer afflictis, ac pene deploratis, pax vt coiret, ab eis tentatum, sed frustra, Scotis nullas conditiones audientibus, nisi regnum daretur. Proximo anno, iam deditis omnibus, qui vltra Fortham ad Septentriones vergunt, ac præsidijs impositis, dum Kennethus in citeriores ducit, accepto nuncio, cæsa esse quædam ab eo relicta 50 præsidia, reducto aduersus rebelles exercitu, nemini mortalium Pictici generis pepercit. Omnia ferro & flamma vastata. Druskenus, ea crudelitate Pictis pene efferatis (cum non de regno, sed de vita sua, & suorum sibi decertandum cerneret) quicquid supererat virium, vnum in locum cogit: ac Fortham transgressus, ad Sconam opidum

in ripa Tai amnis Scotos opperitur. Ibi pacificatio frustra iterum tentata est, Pictis agro trans Fortham cedentibus, Scotis nihil, nisi omnia permitterentur, audientibus. Prælium, vt in extrema necessitate, fuit atrox. Tandem fracta Pictorum pertinacia, fugientibus Taus fluuius fuit exitio. Ibi Druskenus, cum transire non posset, cum omni fere nobilitate cæsus est. Nec dissimilis fuit aliorum fortuna: qui, cum temere diuersis congregassent se locis, fugam impediente flumine, omnes ad vnum periere. Hinc factum esse, arbitror, vt nostri, vno die septies cum Pictis pugnatum fuisse, tradiderint. Hac clade vires Pictorum penitus fractæ sunt: & Kennethus, ne se reparare iterum possent, Lothianam proximasque regiones similiter ac Transforthanam vastat. Præsidia metu se dediderunt. Qui cladi superfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes fugerunt.

10

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER SEXTVS.

VT Fergusium primum, ac deinde secundum, iure optimo, regni Scotorum conditores superius nominauimus, ita nunc, non iniuria, Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior enim Fergusius, ex modicis initiis, Scotos ad opes, vicinis inuidiosas, prouexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes dispersos, & inimicorum opinione penitus extinctos, velut in vitam reuocauit, & intra paucos annos, in pristinum splendorem restituit. At vero Kennetho, in rebus prope deploratis accepto regno, cum alij, vix reliquias miseras defendi & contineri posse, sperarent, tantum animi superfuit, vt hostem, externis auxilijs fretum, & recenti victoria exultantem, multis & asperis (sed tamen secundis) prælijs fregerit, fractumque ex omni Britannia exegerit, nomenque Regium, semel ereptum, nunquam, ex eo die, sit passus eum resumere. Hæc, quanquam magna sunt, tamen operum eius non sunt maxima. Regnum enim, in duplam magnitudinem a se auctum, ita legibus nouis temperauit, & disciplina vetere roborauit, vt nec e bello natæ licentiæ, nec e victoria insolentiæ, nec flagitiorum, quæ luxuriam & ocium comitari solent, vllum vestigium, eo viuo, apparuerit: ac legibus eius, quas Macalpinanas posteritas dixit, multis deinceps sæculis, non minus, quam armis, Scotica res stare visa est. Sed, his omissis, nos res eius gestas, vti cœpimus, prosequemur. Pictis igitur exactis, Kennethus agros, pro virtute cuiusque, suis diuisit: quorum ambitio multis locis & regionibus noua nomina, veteribus obliteratis, imposuit. Horestiam duobus fratribus, AEneæ & Mernæ, partitus est. Altera pars, priscorum Scotorum sermone, adhuc AEneia dicitur (qui Anglice loquuntur, Angusiam nominare maluerunt) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, a Tao vsque ad Fortham, apparet, veteribus dictam fuisse Rossiam, hoc est, peninsulam: cuius nominis indicia adhuc restant, Culrossia opidum, quod est velut dorsum, aut posterior pars Rossiæ: & Kinrossia, quod Rossiæ caput. Eam regionem nunc Fifam vocant, a Fifo viro egregio, cui cognomen Duffo fuisse, aiunt. Barodunum opidum in Lothiana, vel, iuxta aliam dialectum, Dumbarum, a viro strenuo, cui Bar erat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, a Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigamia, vox est prorsus Danica, quam post Kennethum vsurpatam fuisse, reor a Danis: qui eam regionem, pulsis extra vallũ Seueri Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox Cunigham, Regiam habitationem, vel domiciliũ, Danorum sermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile est, a Danis etiam ita dictam. Edimburgũ, quorundam vel crassa ignorantia, vel peruersa diligentia, qui nunc Vallem dolorosam, nunc Castrum puellarum appellant eam arcem, nomen, non adeo per se obscurum,

prope tenebris immersit. Nomina enim hæc, e fabellis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, sunt mutuati. Certe prisci Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in figendis nominibus consuetudinem secuti, eam arcem nominant, quæ rectius (opinor) media inter vtrunque nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum priscis, & nouis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus. Vt ad Kennethum reuertar: Regno (vti scripsimus) armis amplificato, & legibus composito, in rebus vsque ad superstitionem leuibus auctoritatem Regum confirmare laborans, saxum marmoreum, quod ex Hispania in Hiberniam transtulisse, dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinensem Fergusius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocasse: ex Argathelia Sconam ad Taum amnem translatum, Kennethus, & in cathedram ligneam inclusum, ibi posuit. Ea in sede, Reges Scotorum & nomen & Regum insignia accipere solebant, vsque ad Eduardum primum Anglum, de quo, suo loco, dicemus. Sedem Episcopalem, quam Picti Abrenethij collocarant, ad Fanum Reguli transtulit, quod posteritas, Fanum Andreæ dici, maluit. Scotorum autem veteres Episcopi, e monasterijs electi, cum adhuc non honoris & loci, sed sanctitatis & doctrinæ certamen inter eos esset, sine inuidia & æmulatione passim, vbi cuique obuenerat occasio, suum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis: cum nondum functio muneris Ecclesiastici esset quæstuaria. His artibus, Kennethus imperio viginti annos præfuit. Quinto ineunte regni sui anno, Pictos profligauit, vt est in libro Pasletensi. Reliquos XVI. annos, post sublatum imperium Pictorum, quietissime vixit, domi iusticia, foris armis pace parta, ac promotis finibus, ab Orcadum insulis, vsque ad vallum Adriani, DCCC. LIV.

DCCC. LIV.

LXX. Rex.

Donaldus eius frater, proxime Rex electus, totam secum disciplinam publicam circumegit. Nam cum, viuo Alpino, temperantiæ studium simulasset, ac seniorum sibi animos conciliasset, eo mortuo, velut metu & magistro liberatus, totum se voluptatibus dedit. Ac, velut iam de hoste securus, militaribus studijs neglectis, venatores, aucupes, & nouarum libidinum inuentores circa se prope solos habebat. In hos publicum patrimonium profundebatur. Iuuentus, ad voluptates explendas prona, Regem, vt elegantem & liberalem, laudibus ad cælum ferebat: parsimoniam superiorum temporum, vt incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, cum, omnia breui in præceps ruitura, cernerent, ad Regem collecti, sui eum officij, præsentium flagitiorũ, & instantis periculi admonent. Cum ille nihilo minus in ignauia perstaret, Pictorum reliquiæ, velut classico e summa desperatione excitæ, Osbrethum & Ellam, qui inter Anglorum Reges (nam tum in plura regna diuisi erant) auctoritate & potentia præcellebant, adeunt: suam fortunam conqueruntur: auxilium petunt: se post victoriam, quam Donaldi inertia facilem spondebat, perpetuo cum omni posteritate in Anglorum ditione futuros, pollicentur. Angli facile persuasi, compositis domi rebus, educto exercitu, in Marcia concedere: ac per fœciales a Donaldo petunt, vt, quos per vim Pictis amicis suis Scoti ademissent, agros restituat. Id ni faciat, se nuper amicos, nunc etiam deditos non neglecturos. Donaldus, ex maiorum sententia, quos inuitus (imminente periculo) conuocauerat, habito delectu, ad Ieddam, Teuiotiæ amnem, hosti occurrit: &, commisso prælio, victor, Osbrethum ad proximos vsque montes fugat. Inde, secundum Tuedam, ad mare profectus, Beruicum ab Anglis capsum, ac deinde, metu ex aduersa pugna conterritis, desertum ingressus, nauibus in hostio amnis deprehensis, omni hostium commeatu potitur. Ibi voluptatis interpellatæ instrumentum nactus, tanquam inimicis prorsus profligatis, cupide se delitiis immersit. Angli, qui superiore prælio magis sparsi, quã concisi fuerant, per speculatores cognita Scotorum ignauia & negligentia, aduocatis auxiliis e propinquis agris, noctu somno & vino grauatos adoriuntur: & magna cæde in cæteros grassati, Regem semisomnem capiunt. Inde victoriæ cursum secuti, vt latius popularentur, in hosticum bipartito ducunt. Eorum pars cum ad Forthã venisset, coactis nauigijs, trajicere in Fifam parant: sed, multis naufragio amissis, cæteris vi tempestatis in litus, vnde soluerant, reiectis, Sterlinum ducunt: &, cum

reliquo exercitu coniuncti, Fortham ponte transeunt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis speciem, quam robur exercitus ostentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pugna ad Ieddam aduersa, & naufragio viribus imminutis, non recusandam censebant. Duræ conditiones propositæ, quas tamen præsens rerũ status tolerabiles faciebat, videri: vt omni agro, qui intra vallum Seueri esset, Scoti cederent: vt limites essent, infra Sterlinum Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos amnes vallum Seueri. In tam dura pace, Scotis non minus lætum, quam inopinatum accidit, quod nulla mentio, de reducendis Pictis, facta esset. Angli enim & Brittones agros relictos inter se partiti sunt, Glotta eos dirimente. Sunt, qui putent, monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excusam. Agris ita diuisis, Picti, qui sua se recuperaturos crediderant, elusi, ac spe frustrati, ad Cimbros & Scandianos, id est, vt nunc loquimur, in Daniam & Noruegiam transmiserunt. Pauci, qui apud Anglos remanserant, velut res nouas per externa auxilia molituri, ad vnum ab eis cæsi. Donaldo, post pacem factam, ad suos reuerso, maiorum memoriæ ac spei resipiscentiæ datum, vt honorifice reciperetur. Sed, cum ille in pristina perseueraret ignauia, proceres veriti, ne homo fœdus & deses, qui nec consilijs amicorum, nec suis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni supererat, amitteret, eum in carcerem conijciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitarum voluptatum, vel metu publici ludibrij, sibi manum intulit, sexto, quam regnum, iniit anno. Hunc Donaldum, alij tradunt, domi forisque rem egregie gessisse, & fato suo Sconæ decessisse, DCCC. LVIII. DCCC. LVIII.

LXXI. Rex.

Post eum, Constantinus, Kennethi filius, Sconæ regnum suscepit: vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam sub Donaldo ignominiam delere, atque ad fines a patre relictos regnum promouere cuperet, a senioribus inhibitus, quod iuuentutis magna pars sub Donaldo extincta, & reliqua ita corrupta fuerat, vt arma publice ei committenda non viderentur. Igitur primum ad disciplinæ publicæ emendationem Rex conuersus, sacerdotum ordinem, iam relicto prædicandi Euangelij munere, luxu corruptum, & venationibus, aucupijs, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parsimoniam, legibus seuerissime latis, reduxit. Iuuentutem, delitijs effœminatam, humi cubare, ac semel quotidie cibum sumere, iussit. Ebriosos capitali supplicio multauit. Lusus prohibuit, nisi, qui ad militiam corpus animumque firmarent. His legibus, adolescentia ad meliorem frugem conuersa, extitit repente insulanus quidam Euenus, quem ipse Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus, quam ægre iuuentus legum nouarum asperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præsenti rerum statu conquestus, vbi, suam orationem secundis auribus accipi, vidit, facile persuasit, ad coniurandum, de Constantino tollendo. Sed dum diligentius, quam cautius factioni vires adijciunt, a suis proditi, antequam, in se copias comparari, intelligerent, oppressi fuerunt. Euenus, coniurandi princeps, laqueo strangulatus. Circa hæc tempora, Dani tum omnium Germanorum opibus florentissimi, a Pictis aduersus Scotos, item a Buerno (vel vt alij scribunt, Verna, cuius vxori Osbrethus, per vim, stuprum intulerat) solicitati, abundante domi iuuentutis multitudine, facile consenserunt, vt in Britanniam classe magna transmitterent. Primum in agrum Fisanum exscenderunt. Ibi obuijs omnibus, ob Christiani nominis odium, sine discrimine trucidatis, bifariam diuiso exercitu, agros late vastarunt. Aduersus eos Constantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, subito Leuini amnis incremento prohibiti cum suis vires coniungere, facile victi, omnesque cæsi, præter paucos, qui, nandi periti, flumen transiere, atque ad Humbrum alterum ducem peruenere. Ad hos, fluuio iam permeabili, Constantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos est assecutus, non procul a Caralia opido, castris iam permunitis. Dani enim, ab aduersæ pugnæ euentu, magis in omnia intenti, super modicas & flexuosas rupes,

prope litus, cumulis obiacentium passim saxorum aggestis, speciem valli obiecerunt. IbiConstantinus eos adortus, loci iniquitateDanorum desperationem iuuante, multo cum suorum sanguine suæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte amissa, ipse captus, & in speluncam modicam tractus, occiditur. Extant adhuc eius pugnæ monumenta, specus, & castrorum ambitus, non æquis spatiis dimensus, sed ad rupium flexus circumductus. Rei male gestæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui a Constantino in fidem recepti, ac in commilitium asciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum, magnam exercitus partem vna auertit. Dani, spolijs collectis, ad naues abierunt. Postridie Regis cadauer inuentum, ad sepulchra maiorũ, in Ionam insulam defertur. Regnum autem tenuit Constantinus annos sedecim, anno: DCCC. LXXIIII. 10

DCCC. LXXIIII.

LXXII. REX.

Successit Ethus frater, a pedum celeritate Alipes cognominatus, nulla alia commendatione, Rex electus, nisi, quia reliquias exercitus a Danis profligati reduxit. Inter ostenta numerantur pisces marini, raro quidem & per longa temporum interualla semper gregatim, sed nunquam, sine magno mali præsagio, visi. Vulgus alii monachos marinos, alij Bassinetos, quasi dicas galeatos, vocant. Ethus immemor fratris & maiorum, cum se omnibus vitiis pollueret, ac iuuentutem, ad peiora procliuem, secum traheret, coniuratione nobilitatis facta, capitur: &, oratione longa totius vitæ flagitijs populo expositis, regnum eierare cogitur, secundo, quam regnare cœperat, anno. In custodia tertio die mœrore perijt. Maxime viros militares offendebat eius 20 segnities, quod, Danis aduersus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amissis, nec ipse cogitaret, nec, se admoneri, pateretur. Sunt, qui, non coactum cedere regno, sed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulneratum, duos post menses interiisse, scribant: DCCC.LXXV.

DCCC. LXXV.

LXXIII. REX.

Etho Gregorius, Dongalli filius, est suffectus, homo plane animo Regio, & cui nulla virtus abesset, quæ virum principem deceret. Primum omnium reconciliatis omnibus, quos, in regno petendo, habuit aduersarios, animum adiecit, vt procerum inter ipsos tolleret discordias. Seueritatem imperij ita comitate temperauit, vt plura caritate, quam metu apud suos perficeret. Leges, de immunitate ministrorum Eccle- 30 siæ (qui, sub Pictis, prope seruorum loco fuerant) vel veteres reuocauit, vel nouas condidit. Prima ei expeditio in Fifam, aduersus Pictos, illic a Danis relictos, fuit, dum ipsi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, sed e Lothiana & Marcia eiecit. Cum Beruicum venisset, Dani, si quid ipsis accidisset, Anglos etiam a tergo metuentes, non ausi cum Gregorio Marte aperto congredi, partem suarum copiarum trans fluuium in Northumbriam miserunt, iussam, cum noua manu popularium recens aduecta se coniungere, reliqui, vt opido essent præsidio, Beruicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (diuersæ religionis hominibus) inuiti parebant, nocte Scotos in vrbem receperunt. Dani, in medio cæsi, ad vnum interiere. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Hardunto feliciter conflixit: tantamque Danorum cædem fecit, vt 40 eorum vires, toti nuper Britanniæ formidabiles, partim a Gregorio Scoto, partim ab Aluredo Anglo prope confectæ fuerint. Gregorius, recepta Northumbria, Anglisque, qui abire vellent, cum bona gratia dimissis, reliquis humaniter habitis sedes dedit. Maiorem eorum partem retinuit, partim soli natalis amor, partim Regis beneficentia, & timor ab hostibus. Nam, cum iam per aliquot annos tam incerta victoria, totque conflictibus cruentis cum Danis esset bellatum, multi Anglorum Scotis, etsi antea inimicis, tamen Christianis parere malebant, quam vel in crudelium Danorum potestatem venire, vel incerta suorum auxilia sperare, præsertim rebus ita per totam insulam turbatis, vt fere semper Angli dubitare cogerentur, cui primum parti opem ferrent. Re aduersus Danos ita gesta, vt diuturnam ab 50 eis quietem speraret, arma vertit in Brittones, qui partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace facta, receptis agris, promissoque auxilio aduersus Danos, si redirent, exercitum dimisit. Verum Brittones domum reuersos

pacis initæ pœnituit. Igitur Scotiam hostiliter ingressi, cum prædam ingentem asportarent, Gregorius eos ad lacum Mabanum, ingenti prælio, fudit, Constantino eorum Rege cæso. Cum hunc praui consilij fructũ Brittones retulissent. Heberto Constantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam suæ res in præcipiti starent, Scotis & Danis inimicis, nec amicitia cum Anglis vnquam satis fida: decretum fit de pacificando cum Scotis. Missi ad id legati, cum nihil transigerent, nisi Cumbria & Vestmaria redditis, pax in eas leges est facta. Accesserunt, eodem fere tempore, legati ab Aluredo Anglo, partim, vt victoriam de Danis gratularentur, vt quæ communiter omnibus Christianis iucunda esse debeat: partim, vt nouo fœdere se, aduersus omnes Christianorum inimicos, confirmarent. Pax his legibus est facta, vt peregrinum hostem communibus auxilijs propulsarent: vbicunque exscenderent, cum viribus, quantis possent, vterque populus accurreret: quod agri de Danis Scoti cepissent, vt id, sine controuersia in posterum tenerent. Ita pace armis vndique parta, & fœderibus stabilita, Gregorio reuerso nuncius affertur. Hibernos in Gallouidiam irrupisse. Causa bello prætendebatur, quod Dublinensium (quæ ciuitas est Hiberniæ) Gallouidiani naues aliquot longas, ad suum litus appulsas, hostiliter diripuissent. Hiberni, audito Gregorij aduentu, trepide cum præda se in naues coniecerunt. Gregorius, coacta classe, ac firmo exercitu in Hiberniam, vbi primum ei commodum fuit, traiecit. Erat, per id tempus, Duncanus, siue Donatus, seu verius Dunachus, eorum Rex, adhuc puer, Brienus & Cornelius, secundum Regem potentissimi, totam gentem in duas factiones distraxerant. Hi ad externi hostis aduentum, inducijs factis, ad Bani fluminis ripam locis, vt videbatur, satis tutis bina castra communierant, eo consilio, vt impetum Gregorij mora eluderent, & inopia commeatuum, e solo peregrino & peruastato eum abigerent. Et Gregorius id ipsum agi suspicatus, partem exercitus noctu clam misit, qui tumulum editiorem, supra Brieni caput, occuparent. Ex eo tumulo postridie, cum incalesceret pugna, magnæ saxorum moles, deuolutæ multos in castris obtriuerunt: reliquis tantum iniecerunt pauoris, vt ordine nullo, quo quisque poterat, diffugerent. Cornelius, hoc euentu pugnæ audito, suos integros in tutiora loca reduxit. Brienus in castris perijt: reliqui, iubente Gregorio, quoad fieri potuit, incolumes seruati. Agrum sine noxa miles transiuit. Ea re effectum est, vt maior pars, se Regis clementiæ permittere, quam vim experiri, mallet. Opida munitiora præsidijs tenebantur. Gregorius, Dundargo & Ponto, locis natura & opere tutis, in suam potestatem redactis, Dublinum ducere statuit. Sed, cum rescisset, Cornelium omnibus Hibernorum copijs præfectum, cum ingenti exercitu eodem aduentare, in eum conuersus, acie vicit: &, fugientes Dublinum vsque secutus, opidum obsedit. Verum, cum tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, commeatus non sufficerent, breui id opidum dedente Cormacho, loci Episcopo, sine cuiusquam detrimento aut iniuria ingressus, Duncanum Regem propinquum suum inuisit: ac testatus, nulla se regni vel opum cupiditate, sed iniuriæ vindicandæ causa, illuc accessisse. Cura pueri educandi maioribus natu, quos, maxime fidos ei fore, credebat, commissa, ipse, tutoris nomine, dum Rex adolesceret, suscepto, ac præsidijs in arces impositis, iusiurandum a proceribus exegit, neminem se Anglum, Brittonem, aut Danum in Insulam, sine diplomate ipsius, admissuros. Præfectos locis commodis imposuit, qui e legibus patrijs ius dicerent: ac sexaginta, hæc ita fore, obsidibus acceptis, domum magna cum laude rediit. Hæc fama iustitiæ pacem in reliquum tempus certiorem, quam vllus armorum terror potuisset, præstitit. His rebus domi forisque patratis, duodeuicesimo regni anno decessit, non minus iustitia & temperantia, quam fortitudine clarus: vnde merito apud suos Magni cognomentum est adeptus DCCC. XCII. DCCC. XCII.

LXXIIII. REX.

Proxime Rex est factus, Constantini secundi filius, Donaldus, eius nominis quintus, ab ipso Gregorio, antequam decederet, proceribus commendatus. Is iudicium de se, viri prudentissimi, non fefellit. Ita enim pacem coluit, vt semper ad bellum fuerit paratus. Et cum nemo diu lacesseret, id operam dabat, ne iuniorum animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent: &, quod antea sæpe acciderat, in fœdissima vitia prolaberentur.

Cum noua Danorum manus ad Northumbriæ litus appulisset, ac, sine cuiusquam iniuria, illic ad anchoras aliquot dies stetisset, Donaldus, confecto exercitu, eo profectus, in occasiones omnes intentus, regioni præsedit. Tandem, audito, Danos in Anglorum agros exscendisse, auxilia ad Aluredum Anglum misit. Is adeo cruento prælio de hoste victoriam retulit, vt non recusaret, eos in partem agri accipere, modo Christiani fierent. Ita pace composita, ac demisso exercitu, nouus Donaldum domi tumultus excepit. Inter Rossos & Morauos, ex paruis latrocinijs, subito tam magnum incendium est ortum, vt plures interdum tumultuarijs congressibus caderent quam alias iusta acie. Eo Donaldus profectus, ducibus factionum sublatis, pacem cæteris restituit. Ioannes Fordonus, Scoti chronici scriptor, in hac expeditione Foressæ eum decessisse, affirmat, nec sine suspicione veneni. Boethius, in Northumbriam reuersum, vt videret, quo pax cum Danis, quam semper habuerat suspectam, vergeret: ibique, post vndecimum regni annum, fato suo functum, iuxta summis & infimis carum, a Christo nato, DCCCC. III.

DCCCC. III.

LXXV. REX.

Ei suffectus est Ethi filius, Constantinus tertius: homo non tam ingenio prauo, quam in bono parum constante. Dani, qui nullis pollicitationibus Gregorium & Donaldum, proximos Scotorum Reges, potuerant flectere, vt arma aduersus Anglos tum Christianos sumerent, Constantinum facile, muneribus & vana spe finium proferendorum, corruperunt, vt secum fœdus iniret. Quod cum vix biennium durasset, Scotis relictis, Dani cum Anglo fœdus percussere. Eo quoque vix quatuor annos continuato, Eduardus Anglus, milite repente coacto, Danorum agros longe lateque populatus, eo desperationis eos reduxit, vt ad Scotos, nuper a se relictos, redirent: ac sanctissime iurarent, se amicitiam perpetuo duraturam inituros. Hoc secundum fœdus magna ceremonia fuisse factum, memoratur, decimo quam Constantinus regnare cœperat, anno. Is eodem quoque anno, Milcolumbo proximi Regis filio Cumbriam donauit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proxime regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit obseruatum, manifesta aduersus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum suffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Coss. a Cæsaribus designatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium, & Danos, Constantinus auxilia Danis, Milcolumbo duce, misit. Hi, exercitibus iunctis, multitudine sua fræti, late proximos Anglorum agros populantur: & maximam, quacunque eunt, vastitatem faciunt, eo scilicet consilio, vt Anglos, longe numero inferiores, ad prælium illicerent. Tantum enim sibi arrogabant, vt, ne conspectum quidem suum hostem laturum, existimarent: ac iam, non de victoria, sed de spolijs partiendis, cogitarent. Verum, vt secundæ res animos interim prudentiorum occœcant, ita aduersæ, periculorum cogitatione, infirmiores erudiunt: Angli quod viribus deerat, consilio supplent. Acie subsidijs commode firmata, iussis primis, cedentium speciem præbere, ac deinde solutis hostium ordinibus, confertim in persequentes redire, pugnam non morantur. Præerat omnibus Anglorum copijs Athelstanus Eduardi nothus, vt nostri scriptores contendunt, assentiente etiam Graftono. Hunc quoque Athelstanum parricidij infamem faciunt, interfecto patre, ac duobus fratribus, qui iure patri proxime succedere debuerant, Edredo scilicet, & Eduino. De patris morte violenta, suspicionem auget fama, quod eum quidam Eduardum Martyrem appellat. Ob id facinus, inuisus suis, vt illustri aliquo facto populi fauorem sibi acquireret, statuit, propinquorum manibus hostium sanguine parentare. Igitur, cum satis acre prælium initio conseruisset, sensim primo, deinde trepidantius cedendo, cum iam veræ fugæ speciem præbuisset, Dani & Scoti sese victores rati, ne, si longius sequerentur, præda omnis penes inertissimos esset, ad castra diripienda, recurrunt. Tum dato signo ab Athelstano, Angli ad signa collecti, sparsos & præda graues adorti, velut pecora trucidant. Perijt in ea pugna maior Scoticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominiæ (velut sociorum desertores) superesse. Milcolumbus, multis vulneribus saucius, in pacatum a suis reportatus, tristem amissi exercitus ad Regem Constantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelstanus, attonitis tanta clade hostibus, de

Scotis

Scotis Cumbriam & Vestmariam, de Danis Northumbriam cepit. Constantinus, habito procerum conuentu ad Abrenethium, cum neque virium satis, nec ad belli, nec ad pacis munia sustinenda, reliquum esset, eierato sponte magistratu, ad Culdeos, hoc est Dei cultores (ita enim illius ætatis homines Monachos vocabant) se, velut in portum recepit, ac reliquos vitæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreæ transegit. Decessit, anno a regno inito quadragesimo, a Christo nato DCCCC. XLIII. Hic Angli, profusi in suas laudes, tradunt, Athelstanum totius Britanniæ vnicum fuisse Regem, cæteros, qui intra Albium regium nomen vsurpant, precario regnasse, ac beneficiarios eius fuisse, eique sacramentum, ceu supremo domino, solitos dicere. Testesque eius sententiæ laudant multos scriptores Anglos ignobiles, quibus vt facilius crederemus, Marianum Scotum, fama illustri hominem, adijciunt. Qua de re lectorem admonendum, putaui, nusquam in eo Mariani codice, qui est in Germania editus, vllam prorsus esse mentionem. Ipsi vero an alium habeant ab eo, qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut a se confictum, eum, velim, proferant. Quid, quod ne suos quidem scriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) satis alicubi intelligant, nec animaduertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburiensem, & Galfridum Monumetensem, Britanniam plerunque vocari eam partem, cui Brittones imperarant: hoc est, quæ est intra vallum Adriani, aut, cum longius eius fines protendunt, intra vallum Seueri: Scotos vero & Pictos sæpe extra Britanniam censeri, & interim Transmarinos populos dici. Quod igitur apud illos est, Anglos toti Britanniæ imperasse aliquando, id isti ita accipiunt, ac si diceretur, totam Britanniam, id est Albium, siue Albionem, cum illi breuioribus finibus plerunque, vti dixi, Britanniam circumscribant. Sed de his alio loco latius disseruimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

DCCCC. XLIII.

LXXVI. REX.

Constantino in Monachorum secessu quietem amplexo, Rex declaratur Milcolumbus, Donaldi filius. Athelstano mortuo, ac regnante fratre eius Edmundo, Cumbria & Vestmaria, relictis Anglis, ad assuetum imperium rediere: & Dani, qui in Northumbria remanserant, Aualassum Danum, hominem regij generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum, vocant. Edmundus prospiciens, quanta belli moles instaret, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat, ea lege, vt, qui proxime in regnum Scotorum successurus esset, sacramentum Anglorum Regi, ceu supremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, varijs calamitatibus afflictos, facile in suam ditionem redegit: nec ipse diu ei victoriæ superstes fuit. Angli, in locum eius, fratrem Edredum Regem creant. Aduersus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec vnquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellassent, multaque loca munita de eo, in diuersa regni parte occupato, cepissent: ac in primis Eboracum, decem millibus Scotorum in subsidium acceptis, Anglus eos magna clade compescuit. Milcolumbus, domum reuersus, totum se pacis artibus dedit. Vt autem belli vulnera, ac potissimum licentiam & luxum sanaret, vniuersos Scotorum conuentus iuridicos alternis fere annis inuisebat: & summa cum æquitate ius dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum actius latrocinia punit, & luxuria diffluentes iuniorum mores coercet, in Morauia noctu a coniuratis est extinctus. Facinoris conscij diligenter a proceribus quæsiti, ac deprehensi vario suppliciorum genere, pro cuiusque opera in scelere patrando, affecti.

LXXVII. REX.

Proxime regnauit Indulfus: qui, rebus domi compositis, proximum septennium in summa tranquillitate transegit. Octauo demum regni anno, Dani ægre ferentes, amicitiam Anglorum suæ prælatam, fœdusque perpetuum a duobus regibus aduersus se factum, classe quinquaginta nauium, Scotis nihil minus expectantibus, in æstuarium Forthæ fluminis ingressi, prope nec opinantes oppresserunt. Igitur in re tam subita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, alijs bona sua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, alijs ad mare concurrentibus, vt hostem exscendere prohiberent. Præerant classi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam frustra tentassent, Tai æstuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum litus legerent, Aeneiam,

ſiue Anguſiam, Merniam, Marriam, Buchaniam præteruecti, nec vſquam admiſſi, tanquam diſceſſuri, vela in altum dederunt. Deinde, omnibus ſecuris, poſt aliquot dies reuecti, in litore Boinæ ad Collini fluminis oſtium nacti locum idoneum, antequam odito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente, militem exponunt. Eorum aduentũ cum reſciſſet Indulfus, pene famam ſui præuenit: ac, primum in ſparſos populatores inuectus, eos ad reliquum exercitũ compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum caſtra non longe aberant. Vbi in mutuum conſpectum eſt ventum, ſine mora inſtructis aciebus, paribus prope animis & viribus eſt concurſum. Cum acriter vtrinque pugnaretur, ſubito Danos perturbarunt a tergo conſpecti Græmus & Dumbarus, cum Lothianis cohortibus. Cum alij ad naues, alij, quo metus hoſtium agebat, per loca ignota fugerent, maior pars in valle ſiluestri conglobati, occaſionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi opperiebantur. Indulfus, velut penitus hoſtibus profligatis, cum paucis obequitans, caſu in eos illatus, occiditur, ineunte decimo ſui regni anno. Præfuit enim Scotis nouem annos, & tres menſes. Sunt, qui, ſagitta e naue miſſa interemptum, prodant: dum exarmatus, vt fugientibus vehementius inſtaret, in conſcendentes actius fuiſſet inuectus.

LXXVIII. REX.

Eo defuncto, regnum adeptus eſt Duffus, Milcolumbi filius. Is ſtatim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in AEbudas tumultuantes miſit, vt eas a latrocinijs purgaret. Iuuentus enim nobilis, magno numero comitum aſcito, victigalem ſibi plebem faciebat, præter victum gratuitum, certa pecunia ſingulis familijs indicta. Nec in eos aſperior fuit Culenus, quam in ipſos inſularum præfectos, qui genus id hominum coercere debuerant. Indictum eis, vt in poſterum ipſi, quorum negligentia hæc eueniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi perſoluerent. Hæc denunciatio tantum ocioſis illis nebulonibus terroris iniecit, vt in Hiberniam plurimi diſcederent, & ibi, mercenaria opera, victum quærerent. Quam hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multoſque iuuenum, id genus ocioſæ vitæ probantium, offendit. Hi, in omnibus ſtationibus & conuenticulis primum ſecretis, mox comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. Eum, nobilitate contempta, Sacrificulorum conſilijs abduci: homines, honeſto loco natos, ad ſeruilia munera cogere: plebis vltimos ad ſummos honores prouehere: omnium rerum diſcrimina tollere, ac ſumma infimis miſcere. Hic ſtatus rerum ſi perſeueret, aut nobilitati alio migrandum eſſe, aut alium Regem creandum, qui populum in maiorum inſtitutis, quibus hoc regnum, ex tam paruis initijs, in hanc magnitudinem ſit progreſſum, contineat. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus cauſis, morbo nouo & inaudito afflictari cœpit: tandem, alijs alia remedia fruſtra quærentibus, incertis auctoribus, rumor eſt peruulgatus, eum maleficarum veneficijs peti, ſiue ex indicijs orta ſuſpicione: ſiue cum e perpetuo ſudore corpus paulatim contabeſceret, & vires deficerent, medicique vndique acciti nihil ſalubre proferrent. Communibus morborum cauſis non ſe prodentibus, ac occultam decurſum eſt. Omnibus igitur in hoc vnum intentis, tandem allatum eſt, Foreſſæ (quod eſt Morauiæ opidum) conuentus nocturnos, in eius perniciem, fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Miſſi, ad rem explorandam, fidi homines ad Donaldum arcis præfectum, cui, maximis de rebus, Rex ſemper maximam habere fidem ſolebat. Is, indicio cuiuſdam meretriculæ, cuius mater eius artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de ſalute Regis, ac fine vitæ proximis diebus quædam temere effudiſſet, capta, ſtatim oſtentatis tormentis, quid in Regis exitiũ pararetur, indicauit. Miſſi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis, effigiem Regis ceream lento igne torrentes, comperiunt. Id facinus eo tendebat, vt, cera paulatim liqueſcente, Rex, in ſudorem ſolutus, ſenſim contabeſceret: ea vero conſumpta, ſpiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt, eodem momento, Regem morbo leuatum. Hæc ego, vt a maioribus accepi, tradenda cenſui. Quid de hoc genere veneficij ſit ſentiendũ, legentium iudicio relinquo. Admonendũ tamen exiſtimaui lectorem, apud vetuſtiores non inueniri. Inter hæc obiecto Regis, quem breui moriturũ ſperarant, metu, multæ paſſim cædes, multa latrocinia fiebant.

Duffus

Duffus, recuperatis viribus, latrones per Morauiam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos varijs casibus interemit. Principes eorum Foressam, vt conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem aduersus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia affectus, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia æstimabat, vt, quacunque de re, nullam ab eo repulsam pati deberet. Vxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos, pertinuisset, ægrum mariti animum, non modo verborum acerbitate inflammauit, sed consilio ad Regis necem armauit, affirmans, regiæ arcis custodem vitam, mortemque eius in sua manu habere: eaque potestate præditum, non modo vt facinus patrare, sed etiam patratum occultare posset. Igitur cum Rex altiore somno, post negotia, esset oppressus, & ministri eius, a Donaldo largius inuitati, iacerent, immissis percussoribus, nemine prorsus sentiente, curat, iugulatum Regem per posticum efferendum ita circumspecte, vt nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque ad duo millia passuum a Kinlosso cœnobio, sub ponticulo quodam, in loco obscuro sepeliendum, cespite herbosa superinducta, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alij tradunt, auerso amnis cursu, in scrobem corpus iniectum: deinde reuocato in suum alueum fluuio, sepulcrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio, a maioribus accepta, nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem e vulneribus, velut recente facinore, post aliquam multos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse consp ersum, Donaldus, re atroci & subita perculsus, in cubiculum aduolat: ministros, tanquam iræ impatiens, iugulat: cuncta circum circa diligenter peruestigat, si qua cadaueris indicia comparerent. Cæteri, tam nouo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos, & sex menses regnasset, extincto, vbi primum commodum fuit, comitia, nouo Regi creando, sunt habita.

LXXIX, REX.

Rege in comitijs creato Culeno, Indulfi filio, nihil prius actum, quam quæstio, de Regis Duffi cæde, decreta esset. Adigebant quoque, vti id properarent, prodigia: vnum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: Accipiter a bubone, reciso gutture, est interfectus: Alterum vulgi interpretatio eodem referebat. Per sex totos post cædem menses, crebri, præter solitum ignes, micabant: & aer ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cælum, vt neque Sol, neque luna vsquam in Scotia conspiceretur. Omnibus igitur in id vnum intentis, vt optimi Regis mortem vlciscerentur, Culenus in Morauiam properat: tanquam illic, vbi scelus patratum fuit, certiora eius reperturus indicia. Donaldus, ad hunc rumorem cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia, & prope insana eius, in auctoribus vestigandis, diligentia multis esset suspecta, nauem ad ostium Spææ fluminis nactus, inscijs vxore & propinquis, eam cum paucis conscendit: veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque eius festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in nauiculam forte oblatam, sine vllo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impressit suspicionem, vt a nullo genere contumeliæ in eum temperarent, impium, sacrilegum, parricidam, & si quid ira grauius subiiciebat: acclamantes. Etsi Regis aduentum fugeret, Dei tamen prouidentiam subterfugere non posse. Denique omnibus execrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum prosecuti sunt, donec, in altum euectus, e conspectu abijt. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Vxorem Donaldi, ac tres filios, repræsentatis tormentis, cogit, omnem facinoris ordinem exponere. Item corpus quomodo, per quos, vbi sepultum. Horum omnium se marito non consciam, non comitem modo, sed auctorem fuisse. Hæc audiente populo (nam palam quæstio habita erat) vix a magistratibus persuaderi poterat, vt manibus temperaret. Postridie Donaldus, cum aliquot dies ventis aduersus fuisset iactatus, tandem naufragio in litus eiectus, ad Regem perductus, vna

cum suis omnibus pœnas dedit. Qui eum ad regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus, qui in ea erant, cæsis, cremata. Corpus Duffi honorifice maiorum sepulchris illatum. Hæc vt bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquus vitæ cursus tantum ei peperit odium, quanto, ante eum, nemo regum flagrauerat. Siue enim naturæ sponte inductus, siue metu (vt videri volebat) periculi tractus, disciplinam seueram, sub Indulfo Duffoque cultam, solui, est passus: ac iuuentutem, comessationibus intempestiuis & peregrinis delitijs fractam, permisit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam latrociniaque prorumpere. Eo cum maiorem adolescentium nobilium partem inclinare, intellexisset, protinus & ipse eodem deflexit, ac palam ita se flagitijs immersit, vt nec a matronis honestis, nec sacris virginibus (quæ tum, ob singulare pudicitiæ seruandæ studium, erant in honore) nec a sororibus suis, nec a filiabus temperaret, cæterarumque virginum greges, per conquisitores adductas, velut in prostibulo contineret. Cum a viris prudentioribus admoneretur, partim iuuentutem ætatis excusatione, defendebat, partim se, etiamsi, quædam minus recte fieri, confiteretur, metu tamen, ad ea toleranda, cogi. Meminisse etiam, quantam superioris regis intempestiua seueritas attulerit, non modo ipsi, sed toti regno calamitatem, in nobilitate firmamentum esse regnorum: neque verum esse, isto liberiore viuendi genere, spiritus eorum Martios frangi, & humiles deiectosque reddi, ac studia belli sic in pace ab eis negligi, ceu, nunquam bellum fore, sperent. Ætatis florentis luxuriam ita compescendam esse, ne effluat, & bonam ingeniorum frugem, nimia lætitia, in herba strangulet: non autem omnino succidendam, ne simul virtutum seminaria tollantur. His auditis, nobiles cum nihil apud regem admonendo proficerent, sibi etiam ea libertate sermonis periculum crearent, ab aula secesserunt, ne non modo testes, sed interim participes fieri cogerentur earum rerum, quibus cernendis audiendisque, oculos & aures conscelerare sese, existimabant. Et Rex, tam molestis arbitris liberatus, se totum conuiuijs Venerique dedidit. Nec præmia deerant, si quis nouum voluptatis genus, quantumuis spurcum, ac detestandum, inuenisset. Noctes diesque, aula lasciuis cantionibus ebriosorumque clamoribus perstrepebat. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ, quam apud bonos & honestos esse solet, modestiæ & pudoris. Nam quæ apud alios mortales, etiam cum lege sunt permissa, cælantur, ibi in propatulo, absque verecundia fiebant. Iuuentus illecebris voluptatum delenita, & adulatorum scurrarumque turba regem in cælum laudibus ferre: vt qui, primus, splendorem magnificentiamque cum auctoritate coniunxerit, & seueritatem imperij comitate temperarit, & laborum molestias animorum remissione leuarit. Ad hæc autem continuanda, cum sumptu opus esset, opulentiores, confictis causis, spoliabantur: plebeij homines non modo in prædam permissi, sed seruilibus etiam ministerijs attriti. Si cui præsentia non placerent, aut pro agresti incultoque contemnebatur, aut, si ferocioris animi videretur, delatorum calumnijs obiectus, plerunque, velut res nouas molitus, petebatur. In hac omnium flagitiosorum licentia, cum triennium iam peractum esset, hominibus aut metu, aut segnitia cessantibus, ipsa luxuria pœnas exigere cœpit. Viribus enim Venere immodica exhaustis, corporis deformitate ex epulis largioribus contracta, morbisque grassantibus, qui vtriusque vicij comites esse solent, restabat deforme cadauer, ad nullos alios vsus sibi superstes, quam, ad pœnas flagitiosæ vitæ perferendas. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique viribus intemperantia debilitatis, & aula in mores eius conuersa, audaciores, spe prædæ & impunitatis sollicitati, cædes & latrocinia palam factitabant, plebeios & aulicos iuxta contemnentes: quippe, alteros per inopiam seruiliter deiectos, alteros nequitia sua imbelles & effœminatos. Qui saniores erant e nobilitate, duplici malo circumuenti, ac, de summa rerum consultare, coacti, conuentum publicum Sconam indicunt. Ibi Rex adesse iussus, vt vna cum cæteris, in tam præcipiti rerum statu, saluti publicæ prospiceret. Hac admonitione ictus, & ex ignaua illa somnolentia velut experrectus, ambigere cum suis vna cœpit, quid, potissimum in tantis angustijs deprehenso factu optimum esset. Et cum neque resistendi, neque fugiendi ratio constaret, etsi animus nihil boni diuinabat, tamen ad conuentum ire decreuit. Atque, vt miseri interdum

interdum in rebus aduersis sibi blandiri solent, non omnino desperabat, se vel misericordia vel patris optimi memória aliquid effecturum, ne ex tanta fortuna subito in extremum miseriarum caderet. Igitur cum Sconam iret, satis magno comitatu, sed imbelli ac iam ad Methuanum vicum propinquum peruenisset, a Thano regionis, ob stuprum per vim filiæ illatum, est occisus. Mors eius audita vti omnibus fuit grata, quod minore, quam sperauerant, labore tali monstro liberati essent, ita Rohardi, siue Radardi Thani facinus vehementer omnibus displicuit. Regnauit, quemadmodum & superior Rex, annis quatuor, mensibus sex.

LXXX. REX.

Culeno suffectus fuit Kennethus, Duffi frater, eius nominis tertius. Is, vt ingenio, moribus, & totius vitæ instituto Regi superiori fuit dissimilis, ita pari studio in corrigendis adolescentium moribus, atque ille in corrumpendis, elaborauit: eoque difficilius id ei certamen fuit, quanto maiore animi propensione homines in vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem per arduum, & velut difficilem cliuum enituntur. Quæ res, potissimum in causa fuisse, videtur, vt nonnulli, qui sapientiæ studio sese dediderunt, existimauerint, homines, ad voluptates fruendas, a natura factos esse, ad virtutem violenter, contra suum ingenium, trahi. Falso quidem vtrunque: sed eius erroris inde fortasse fuit initium, quod, cum in homine duplex naturæ sit vis, altera corporis, altera animi: corporis quidem vigor prius adolescere, animi vero tardius videatur. Ac velut stirpes prius caules, folia, floresque aspectu iucundos diffundunt, quam semen intra vaginas & conceptacula formari incipiat: maturescente vero semine, hæc omnia languescant, ac demum marcescant: ita corpora nostra cito adolescunt quidem, ante quam virtus animi, adhuc infirmi, suas vires possit exerere: ac, senescentibus paulatim membris, robur mentis & consilij magis ac magis se profert. Itaque non secus, ac in segetibus herbescentem luxuriosius messem compescimus, vel pascendo, vel desecando, ita in adolescentibus indolem, se vehementius ostentare festinantem, cura & cultu cohibendam, leges censent, donec adolescens ratio per se corporis iam infirmi impetus comprimat. Sed ad Kennethum redeamus. Is cum persuasum haberet, vulgus fere ad Principum nutus circumagi, & studia eorum diligenter æmulari, primum familiæ suæ disciplinam formare instituit: vt, quæ verbis præciperet, rebus exprimeret: atque, vt suam vitam familiaribus, ita, ipsorum mores cæteris exemplo esse voluit. Aula libidinum & nequitiæ ministris purgata, vt idem in cæteris regni partibus præstaret. Ipse ad conuentus habendos, singulas regiones obire statuit: vt furta, cædes, & latrocinia supplicijs coercens, ac præmijs omnes, ad labores perferendos, inuitans, & commodis sermonibus ad concordiam adhortans, veterem disciplinam paulatim reuocaret. Sed id, experiundo, difficilius opinione inuenit, quod magna pars nobilitatis, aut ipsa scelerum sibi conscia pœnas timeret: aut cum facinorosis illigata propinquitatibus esset. Igitur, cum primus conuentus ad Lanericum, Glottiæ opidum, indictus esset, qui vocati in ius fuerant, admoniti a propinquis, quanto cum periculo essent venturi, quidam in AEbudas, alij in alias latrocinijs infames regiones fugere. Rex cum fraudem intelligeret, nec auctores eius ignoraret, dissimulata ira, soluit conuentum: &, velut voti Diuo Niniano reus, in Gallouidiam cum paucis familiaribus proficiscitur. Ibi per ocium, re cum ijs, quos fidos sibi rebatur, communicata, optimum factu visum est, vt, anno proximo, conuentum totius nobilitatis ad Sconam habeat, tanquam de rebus, ad vniuersos pertinentibus, acturus. Ibi capita factionum sine tumultu posse capi. Illos in custodiam abditos, posse per amicos & clientes curare, vt facinorosi ad Regem adducantur: id consilium cum placuisset, paucis creditum, ac silentio tectum, vsque ad conuentum Sconensem, fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum postridie frequens nobilitas in aulam venisset, atque a Rege fuisset & vultu & verbis humanissime accepta, repente signo dato, armati concilium circumsteterunt. Subito terrore ex insolita rerum facie, oborto, Rex eos leni oratione consolatur. Rogat, vt si quam ex his, quos viderent, animo formidinem conciperent, eam omnino deponerent. Nemini

enim (a se) viro bono & innoxio periculum imminere: nec, in eorum perniciem, sed præsidium, hæc arma comparata. Neque obscurum id eis esse posse, quo sua studia omnia, ex quo regnum susceperit, pertinuerint: nempe, vt, sublatis scelerosis, boni non modo patrimonio vel a maioribus relicto, vel virtute & industria parto: sed regia, pro cuiusque merito & dignitate, munificentia frui possent. Hoc vero, eorum studio & opera se assequi posse. Superiore anno, cum noxiorum quosdam in ius vocasset, neminem ad diem affuisse. Crebris multorum sermonibus, se intellexisse, non tam id ab eis factum suarum virium, quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc siquidem verum esset, & publice calamitosum, & ipsis eorum amicis turpe esse. Nunc autem tempus venisse, quo sese crimine, & regnum latrocinijs liberare possint. Rem autem facilem fore, si potentiores, in sua quisque ditione, comprehendant scelestos, atq; ad supplicium offerant. Hi qui sint, nemini esse ignotum. Quod si excusationes nectant, & cum summa sit facultas, de patria bene merendi, voluntas tamen absit, Regem, cui omnium incolumitas sit commissa, excusari non posse, si ipsos dimittat, antequam pœna de noxiis fuerit sumpta. Hunc enim finem eos retinendi se statuisse. Quare si cui diuturnior in illa custodia mora, videatur esse molesta, sibi ipsi eam imputet, cum in sua cuique potestate sit, non modo libertas, sed laudes, honores, præmia, & omnium bonorum gratia. Ad hæc primores cum, de communi consilio, Regi respondissent, se malle, suam innocentiam rebus, quam verbis ostendere, operam suam ei prolixe promittunt, inuicemque eum orant, vt, si quam de se suspicionem concepisset, eam deponeret. Id cum sancte promisisset, nomina noxiorum edit. Proceres per amicos diligenti conquisitione facta, facinorosos breui ad Regem perducendos, curant: quibus ex lege punitis, nobiles dimissi, præmijs etiam donati, & pollicitationibus onerati, vulgi promiscua multitudine Regi cæterisque omnibus omnia bona precante. Rebus ita domi compositis, cum Anglis fœdus, a superioribus aliquot regibus ictum, per Kennethum, quandiu vixit, sanctissime est seruatum. Hanc totius Britanniæ publicam tranquillitatem interpellarunt Dani, quorum numerosam classem prope Rubrum promontorium (is locus est AEneiæ, siue Angusiæ) ad anchoras stare, nunciatum est. Tenuit eos ibi aliquot dies consultatio, vtrum in proximum litus descenderent, an in Angliam, quo eis cursus erat, deflecterent. Multi enim censebant, Angliam petendam, regionem opulentam, quæ & fructibus exercitum alere, & auxilijs augere, posset. Multos enim ibi Danici generis esse, adhuc superstites: multos vetere amicitia cum Danis coniunctos. Hos omnes, ad primum eorum motum, accursuros, quod semper antea ibi factitatum est. In Scotia, gentem esse ingenio ferocem, & vt in duro atque inopi solo, duram, & laboris patientem: & quam nunquam, sine clade insigni, sint aggressi: quam si vincant, nullum operæ precium facturos: sin vincantur, extrema omnia passuros. Alij contra disserebant, si in Angliam descenderent, cum vtraque gente simul confligendum. Scotis autem prius deuictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis auxilijs spoliato, & amicorum clade territo. Neque, magni animi viros in prædam vnam intentos esse, decere: sed potius, meminisse debere propinquorum & maiorum, toties in Scotia crudeliter cæsorum. Nunc cum ab omnibus ad bellum rebus necessarijs parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem Danici nominis ad omnes nationes circumiectas perferat. Hæc sententia cum in consilio vicisset, traducta classe ad Eskæ fluminis ostium, copias in terram exposuerunt. Opidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne sæuiunt: arcem solo æquant: ciues, sine discrimine, occidunt: nulli vel sexui, vel ætati parcunt. Eam vastitatem per Angusiam, vsque ad Taiæstuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga sæuitiam hostium euaserant, etiam tumultuosiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, consultis, qui aderant ex primoribus, breuem propius habitantibus, ad conueniendum, diem dicit. Ad longinquiores scribit, vt cum auxilijs accelerent. Ipse cum præsentibus copijs, ad speculandum e propinquo res hostium, & populationes agrorum, quoad posset, coercendas, recta ad hostem ducit. Breui ingens multitudo in castra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, accessit. Ibi, dum contrahit copias, ad

cum affertur, hostes, Taum transgressos, Bertham opidū obsidere. Loci tam propinqui periculo motus, statim eo ducit. Vbi in conspectu Dani fuere, nulla per Scotos in vindictam præcipites, mora pugnæ facta est. Itaque statim, acie æquo in loco structa, contra hostes processere. Verum cum Dani in colle aduerso consisterent, neque ad eos facilis esset, sine ingenti periculo, accessus, sagittarij & iaculatores eo missi cū descendere coegissent, ad radices collis acerrima pugna conseritur. Postquam, incerta victoria, diu multa cum cæde pugnatum est, Danorum duces per totam aciem dant tesseram, nemini in castra, nisi victori, reditum sperandum. Ad eam vocem renouato clamore, tanto impetu sunt inuecti, vt mediam Scotorum aciem cornibus vtrinque nudarent, fugientesque acriter sequerentur. Fuisset profecto illa dies longe Scotis funestissima, nisi, velut diuinitus, per vnum hominem, in re prope desperata, fuisset oblatum auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem plurimi fugiebant, homo plebeius, cognomento Haius, cum duobus vna filijs: qui cum corporis animique viribus magnis essent, nec minore in patriam caritate, pater iugo, filij, quod cuique in promptu fuit, pro armis accepto, vbi densissimum fugientiū agmen conspexerunt, obuiam loco angusto profecti, primum conuicijs, deinde minis fugientes sistere, conantur. His vbi nihil proficiunt, proximos feriūt, se quoq; vociferantes, aduersus fugientes Danos futuros. Ad hæc timidiores consistunt: fortiores, qui, non tam metu, quam turba suorum abrepti, terga verterant, ad eos se aggregant, clamantes, auxilium adesse. Ita totum agmen in hostem conuertunt; & Danos non minus trepida, quam ipsi venerant, fuga retro ad suos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem agasones, & imbellis agrestiū turba, sublato clamore, speciem noui exercitus præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Danis attulit, vt alteros, de salute desperantes, erexerit, alteris, pro sperata victoria, certam calamitatem attulerit. Hæc est illa victoria, ad Loncartem vicum parta, illo & aliquot proximis diebus, summa lætitia ad posteros perpetua fama celebrata. Cum spolia victores diuiderent. Haius in omnium ore erat. Multi homines honesti testificabantur, se vidisse, quacunque ille cum liberis impressionem fecisset, ibi nostrorum ordines restitutos, & hostilem aciem, velut ruina, impulsam. Omnes denique vno ore, prædam, victoriam, famam, salutem se eis debere, fatebantur. Haius ad regem perductus, modeste de se locutus, splendidas vestes sibi & filiis oblatas, vt conspectiores Bertham ingrederentur, renuit: ac tantum, absterso puluere, quotidiano amiculo indutus, iugumque quo erat in prælio vsus, ferens, multis a Rege anteire ac satis magno interuallo sequi iussis, multis ad noui generis spectaculū accurrentibus, vrbem ingreditur: omniumque ora & oculos in se vnum conuertit: ac solus prope omnem illius diei celebritatem tulit. Post Danorum discessum, ocio præter spem tam cito parto, in conuentu procerū, qui ad Sconam post paucos dies est habitus, nihil prius, quam de Haij filiorumque eius honoribus & præmijs, est actū. Ager eis datus, vnus prope totius Scotiæ fertilissimus, quem adhuc eorum posteri tenent: nunc in multas opulentas familias propagati: ipsi e plebe in ordinem nobilium relati. Insignia ferenda, vti mos est nobilitati, data scutum argenteum, in cuius solo tria scuta rubricata insunt. Quæ insignia hoc (opinor) indicant, salutem publicam, trium hominum singulari in prælio virtute, fuisse defensam. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam domi fœdarunt res turbulentissimæ: ac Insulanorum quidem, qui per Rossiam vagi prædabantur, motus breui compressus est, multis latronum in prælio cæsis, multis item in fuga captis, & ad supplicium ductis. Maiorem longe tumultum præbuit Crathilinthus, Fenellæ, aut (vt alij vocant) Finabellæ filius. Is Merniæ tum longe princeps genere & diuitijs erat. Cruthinetus eius auus maternus præfectus erat a Rege ei Angusiæ agro, qui inter duos fluuios (Eska vtrique nomen est) iacet: vectigaliaque inde regia colligebat. Ad eum visendum, cum nepos magno comitatu venisset, subito tumultu inter ministros eorum orto, duo e Crathilinthi familiaribus sunt occisi. Ille de iniuria apud auum quæstus, cum in eius comites seditionis culpa reijceretur, a sene graui oratione est increpitus, nec, sine contumelijs, a ministris & familiaribus eius est dimissus. Igitur domum reuersus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum abfuit, vt, ægrum adolescentis animum commodis sermonibus mollire, & ad æquitatem

reducere, sit aggressa, vt etiam ad parricidium prope conuicijs mater filium aduersus suum patrem, illius auium armauerit. Igitur, non adeo diu post, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Angusiam ad aui arcem venit. Ibi cum paucis, sine suspicione, receptus, reliquos comites e suis latebris euocatos intromittit. Nepos auum senem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, sed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene gesta, cum ingenti præda in Merniam lætus rediit. Nec diu eam cladem Angusiani inultam passi sunt. Nam, breui magno suæ factionis hominum numero coacto, multiplicem in Merniorum agris vastitatem reddiderunt. Ab eo tempore, cum vltro citroque cædes & rapinæ per occasiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factiones se aggregantibus, maior aliquis motus existeret, vtriusque partis duces Sconam in ius, decimo quinto die adesse, iubet. Pauci tamen seuerissimi edicti minis permoti ad diem apparuere. Plures conscij, quid commeriti essent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex diligenti conquisitione facta noxiorum, alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus, & factionum principes morte, reliqui leuioribus pœnis, pro delicti modo, castigati: nonnulli, qui leuissime errarant, omnino pœna exempti. Hoc temperamentum apud malos metum, apud cæteros ingentem regi amorem conciliauit: pacemque ei, ad vigesimum alterum vsque regni annum, peperit. Quod si in cursu vitæ inchoato institisset, inter optimos principes iure censeri potuisset. Belli enim & pacis munera ita obierat, vt fortitudinis, constantiæ, & æquitatis maximam sibi laudem compararit. Sed superioris vitæ commendationem, facinore longe scelestissimo, contaminauit: quod eo fœdius omnibus est visum, quanto incredibilius, ac minus expectatum ab eius ingenio fuerat, qui tam seuere antea in facinorosos animaduertisset. Eius autem culpæ hæc fuit occasio. Rex, iam ætate grandior, Milcolumbum habebat filium, indole quidem præclara, sed, si quid ipsi humanitus accidisset, ad regendum tam ferocem populum, ætate adhuc immaturum. Etiam quo minus post parentem proxime regnaret, obstabat mos maiorum, qui e propinquis regum defunctorum, non proximos, sed maxime idoneos, modo a Fergusio primo Scotorum rege essent oriundi, eligere consueuerant. Obstabat etiam nobilitatis fauor, erga Milcolumbum, Duffi regis filium, qui tum facile in omni genere laudis Scoticæ iuuentutis princeps erat. Accedebat ad hæc, quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti, beneficio regum Anglorum, ita tenebant, vt Cumbriæ præfectura velut omen regni esset, atque ita, iam per aliquot ætates, obseruatum erat. Hunc igitur Milcolumbũ, ob has (quas diximus) causas, videbat, spei ac voto suo futurum impedimento: &, quoniam palam non audebat, veneno tollendum curauit. Extincto, cum omnium summo dolore, iuuene optimo, & iam summæ spei propinquo, signa quidem veneni in corpore apparuerunt: nulli tamen in mentem venit, quicquam de rege suspicari. Nec Rex etiam quicquam omittebat, quod, ad suspicionem auertendam, facere posset. Nam & mortuum fleuit, & quoties de eo sermo incidebat, memoriam eius honorifica mentione prosequebatur, & funus magna ambitione celebrandum, curauit: nullis quæ ad defunctorum honorem excogitari poterant, ceremonijs omissis. Sed nimia illa regis diligentia, quam ille, suspicionis amoliendæ causa, adhibebat, cautioribus esse suspecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob summam omnium de sanctitate eius opinionem. At cum rex, per eos dies, spargeret sermones, animosque hominum tentaret, quo pacto laturi essent veteris legis abrogationem, & nouæ, de rege creando, rogationem, vt videlicet, plurimarum gentium instituto, regibus morte sublatis liberi succederent, immaturisque adhuc ad regendum tutores darentur, ita, vt penes pueros nomen, penes tutores ius & vis imperij esset: quanquam pars magna, vt regi gratificarentur, hæc laudarent, tamen suspicio de morte Milcolumbi ad plures, metus a rege ad nobilitatem, ac maxime regij generis homines, peruenit. Animis ita affectis, superuenerunt ab Anglia legati, consolaturi regem, de morte propinqui, simul petituri, vt, in subrogatione præfecti Cumbrorũ, meminerit eum magistratum esse pacis interpretem, & concordiæ vinculum inter vicina regna. Talem igitur sufficeret, qui ex vtriusque gentis commodo

antiquam

antiquam amicitiam contineret, & nouas, si quæ orirentur, suspiciones restingueret. Hanc legationem suis rationibus commodam Rex opinatus, conuentum nobilitatis Sconam indixit. In eo cum multa grauiter disseruisset, aduersus comitiorum regiorum veterem consuetudinem, recitatis ab initio vsque seditionibus, ea de causa factis, quantoque cum scelere in regum superiorum liberos fuerit a propinquis sæuitum, quot bella inde nata, rapinæ, cædes, exilia consecuta. Ex aduerso, quanto minus turbulenta gentium aliarum essent comitia, quanto maior propinqui sanguinis reuerentia, cum, citra ambitionem, filij parentibus succederent. Cum ea de re, quid statuerent, ad concilium retulisset, adiecit etiam postulata Regis Anglorum: &, vt animi ciuilis maiora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando suæ potestatis iam reges fecerant, suffragijs omnium permisit: simul ratus, hac moderatione, quod de regno petebat, se facilius impetraturum, simul ne, si filium præfectum nominaret, alteri rogationi præiudicasse, videretur: quod vti dixi, præfectura Cumbriæ, velut Regis futuri designatio, videretur. Qui vtrique rogationi maxime videbantur aduersaturi, Constantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi regis fratre natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis maiori parti a Rege præcorruptæ aduersarentur, primi omnium sententiam rogati, penes Regem esse, dixerunt, & leges publice incommodas corrigere, & præfectos, quos ei visum foret, constituere. Hæc reliqui, etsi, eos non ex animi sententia locutos, intelligerent, tamen approbarunt. Ita Milcolumbus, Regis filius, immatura adhuc ad rerum administrationem ætate, & Cumbriæ præfectus, & princeps Scotorum est declaratus: quod nomen perinde est Scotis, atque apud Gallos Delfinus, apud priores Romanorum Impp. Cæsar, apud posteriores, Rex Romanorum, quibus omnibus successor superiori magistratui dari intelligitur. Adiectæ sunt & aliæ leges, vt, quemadmodum Regi maximus natu filius in regnum succederet, ita filio ante patrem defuncto, nepos auo subrogaretur. Vt, Rege impubere, tutor, qui pro Rege esset, interea eligeretur, vir prudentia & opibus insignis, qui, ad quartumdecimum vsque annum, regis nomine rem administraret. Ad id ætatis vbi rex peruenerit, ipse sibi curatores eligere posset. Multa præterea, de legitima hæredum successione, constituta sunt, quæ toti nobilitati cum rege voluerunt esse communia. Ita rex per scelus posteris, vti putabat, regno stabilito, animum tamen suum confirmare non potuit. Quanquam enim omne genus hominum summo studio & ostentatione beneuolentiæ complecteretur, plurimos omni genere officiorum prosequeretur, & ita regnum gereret, vt nullum boni regis munus in eo quisquam desideraret: tamen animus, conscientia sceleris inquietus, nullum solidum & syncerum ei gaudium esse, permittebat: sed, intercursantibus per ocium cogitationibus sceleris fœdissimi, interdiu vexabatur: & per somnum obuersantia, visa horroris plena quietem interpellabant. Tandem, siue vere (quod quidam tradunt) vox cælo edita est, siue turbatus animus eam sibi ipse speciem finxerat, quod sceleratis plerunque euenire solet, visus est sibi, per somnum ita admoneri, Putasne, Milcolumbe, cædem hominis innoxij a te per summum nefas clam patratam, aut mihi esse ignotam, aut te diutius impune laturum? iam enim insidiæ, quas tu effugere non potes, in caput tuum parantur: nec, vt tu putas, stabile & securum, sed tumultuosum & procellarum plenum regnum tuis posteris relinques. Hac formidabili specie rex conterritus, summo mane ad Episcopos & Monachos confugit: animi sui confusionem, ac sceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum ei e Christi doctrina remedium (iam enim a veterum pietate & eruditione deflexerant) præscripserunt: sed illa multo absurdissima, iamdudum a malitiosis ad quæstum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, vt loca sacra Templaque donarijs locupletata, & sepulcra Sanctorum hominum inuiseret, Reliquias oscularetur, Missis & Eleemosynis peccata redimeret: Monachos & Sacerdotes maiore, quam antea consueuerat, honore & reuerentia prosequeretur. Nec ille quicquam horum, ijs piaculis sanatum iri se, credens, omittebat. Tandem, cum in Merniam ad Palladij sanctissimi hominis ossa venerabundus venisset, ad proximam arcem (Fethercarniam vocabant) tum, vt tradunt, ædificijs & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope vestigia restant, diuertit. Eius arcis do-

mina erat Fenella (cuius ante meminimus) non tantum ob filij Crathilinthi pœnam, erga regem inimico animo, sed ob Constantinum & Grimum, suos propinquos, noua illa lege regni hæreditate exclusos. Ab ea, iram dissimulante, Rex liberaliter & honorifice susceptus, a prandio per ocium, cum locorum amœnitatem & arcis structuram diligentius inspiceret, Fenella eum in diætam seorsum ad statuam æneam, arte singulari fusam, ducit visendum: quam ita ingeniose confectam fuisse, dicunt, vt ex occulto loco funiculo, qui intentus erat, remisso, sagittas eiacularetur: regem autem, dum intentius artificium admiraretur, sagitta e machina emissa interemptum. Hac arte cædem patratam, Ioannes Maior, & Hector Boethius scriptum reliquerunt: quod mihi non fit verisimile. Neque enim credibile est, tum in Britannia vltima, post interitum apud alias gentes elegantiorum artium, statuam tam ingeniose factam fuisse, quanquam Ioannes Maior tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occisum: æque fabulose, vt arbitror. Nec facile mihi persuaserim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuisse, quantum Boethius vni illi fœminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum sententiam (in quibus est Vintonus) qui scribunt, regem ab equitibus locatis (iussu Fenellæ) in insidijs fuisse occisum. Obijt, anno ab initio regni vicesimo quinto, vir plane cætera eximius, nisi Milcolumbi cædes, & nimium erga suos studium turpem præclaris rebus eius notam inussisset. Regnauit annos viginti quinque, decessit, DCCCC. XCIIII.

DCCCC. XCIIII.

LXXXI. REX.

Post Kennethum, Constantinus, Culeni filius, cognomento Caluus, tanta ambitione, in regno petendo, est vsus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prensaret, quereretur que, se aliosque regij sanguinis viros, fraude Kennethi circumuentos, & a regni spe exclusos, iniquissimæ legis obtentu, multa aduersus eam rogationem, cui ipse cum alijs propinquis metu cessisset, disputabat. Neque difficile esse, vitium eius detegere. Quid enim stultius, quam rem vnam, omnium maximam, a prudentium censura & suffragiis ad arbitriũ fortunæ reuocare? & sese ipsos astringere, vt puello forte nascendi oblato, & qui a muliercula aliqua regeretur, sese regendos committerent & homines virtute præstantes interim a gubernaculo rerum arceant? Quid si regum liberi corporis, aut animi vitio, cur imperio exarcendo parum sint idonei, laborent? Quid si pueri regnum tenuissent, illis temporibus, quibus cum Romanis, Brittonibus, Pictis, Anglis, & Danis, non tam vtri imperarent, quam vtri essent, toties est dimicatum? aut quid magis furiosum dici potest, quam quod Deus velut vltimam calamitatem, contumacibus minetur, id nos lege accersamus? & minas diuinorum vaticiniorum vel contemnamus, vel in eas sponte incurramus? Nec verum esse, quod ab adulatoribus Kennethi iactari solet, hac ratione cædes & auaritiam consanguineorum vitari, neque enim liberis Regijs, nondum adultis, minus tutorum fraudes esse metuendas, quam antea fuerant propinquorum? Quamobrem nunc, oppresso tyranno, libertatem ab eo sublatam fortiter esse repetendam: legemque illam per vim latam, per metum acceptam (si modo lex est, ac non potius publicæ libertatis mancipatio) abrogandam, & ad pristina instituta (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, & ex paruis initijs in tantam magnitudinem extulerunt, vt nulli vicinorum cedat, & toties deiectum erexerunt) dum licet, restituenda. Quin & præsentem occasionem potius, dum se offert, amplectimur, quam, e manibus elapsam, frustra posterius quæramus? Hæc, circumeundo potentiores, cum passim dissereret, magna multitudine persuasa, factione illa fretus, Sconam venit: & duodecimo die a funere Kennethi, Rex est appellatus. Milcolumbus interea, qui patris funus curabat, audito, Constantinum regnare, amicis conuocatis de summa rerum deliberat. Alij sentiebant, procerum animos, ante quam quicquam moueret, esse pertentandos, vt contra hominem popularem, & multis amicitiis & factionibus implicitum profecturus, vires expenderet: ac tum demũ, ex præsenti copia, consilium caperet. Hæc iuniores & ferocissimus quisque, velut lenta consilia, aspernari, ac dissérere, obuiam periculis eundum, & hostem ante quam nouum regnum confirmaret, aggrediendum. Hanc sententiam Rex adolescens, velut magis speciosam, secutus, circiter decem millibus hominũ coactis, ad hostem pergit. Nec Constantinus sibi defuit. Tantum enim

enim exercitum breui confecit, vt Milcolumbus, ad famam aduentus eius, suos dimiserit: ipse in Cumbriam abierit. Id vero Kennethus, eius frater e pellice natus, cum flagitiosum existimaret, aliquot virorum fortium cohortibus persuasis, prope Sterlinum ad Fortham amnem, qui eis limes erat, hosti se obiicit. Ibi, cum ad amnem præaltis ripis ac ratis in locis vadosum, ociosi vtrinque desiderent, fame & peste, quibus malis eo anno vehementer laboratum erat, vterque copias dimittere est coactus. Ita regno in duas factiones diuiso, plebs peste, fame, latrociniis miserabiliter est afflicta. Interea, absente Milcolumbo, qui ex fœdere Anglo aduersus Danos auxilium ferebat, Constantinus, occasionem se nactum, ratus, opprimendi factionem aduersam, cum magnis copiis in Lothianam contendit. Kennethus a fratre relictus, vt ad omnes Constantini motus esset paratus, ad Almonis amnis ostium se venienti obiecit. Et, quia inferior numero erat, rem consilio iuuit, ita acie structa, vt Solem & ventum a tergo haberet: latera, quoad poterat, flumine muniret. Ea res præcipue ei victoriam dedit. Nam Constantiniani, multitudine freti, cum acriter in prælium ruissent, præter incommodum Solis aduersi, procella statim coorta tantũ pulueris in ora oculosque ingessit, vt Constantini milites vix attollere vultus in hostem possent. In vtroque exercitu strages ingens facta: & duces ipsi, congressi mutuis vulneribus, alter alterum confecerunt, post annum & sex menses, quam regnum inuaserat.

LXXXII. REX.

Grimus Duffi Regis filius, siue, vt alij tradunt, ex Mogallo fratre eius natus, extincto Constantino, Rex, a suæ factionis hominibus Sconam ductus, appellatur. Hic suæ partis proceres cum alios iam corruptos, alios per legatos e Milcolumbo solicitari, comperisset, comprehensos quosdam a Milcolumbi legatis, qui ad eos mittebantur, in vincula coniecit. Id ille factũ cum, contra ius gentium, videri vellet, grauiter offensus, bellũ molitur apertum. Aduersus eum cum Grimus properaret, subitus rumor, de magnitudine copiarũ eius, per hostilem exercitũ dispersus, omnes rationes Milcolũbi turbauit: multi igitur quotidie dilabebantur: nonnulli, alia atque alia causantes, aperte missionem flagitabant. Is metus primum a mercatoribus ortus, qui suas rationes publicis vtilitatibus præferebant, paulatim totum peruasit exercitum. Neque deerant etiam, qui Grimo clam studerent: erant enim in eo multa, quæ vulgus conciliarent, staturæ proceritas, &, cum formæ dignitate coniuncta, summa humanitas, & in omni actione, cum decore, comitas. Nec deerat in loco seueritas in animaduertendo, & in rebus gerendis celeritas, cum prudentia. Itaque multi, sub eo, regnum sibi cum dignitate quietum spondebant. In hoc animorum motu, Milcolumbus, nihil ausus fortunæ temeritati committere, ex consilio amicorum maiore parte exercitus dimissa, cum selectis cohortibus, statuit, hostes Forthæ transitu prohibere. Interea Forthadus Episcopus, magna tum apud omnes, ob sanctitatis opinionem, auctoritate, rem componere aggressus, sæpe inter factiones commeando, tandem perfecit, vt, induciis in tres menses datis, Grimus in Angusiam, Milcolumbus in Cumbriam secederet. Arbitri de vtriusque consensu electi, qui statuerent de controuersiis. Nec cessauit Forthadus, donec per eos hæ pacis conditiones ederentur: vt Grimus, quoad viueret, Regium nomen teneret. Eo defuncto, regnum ad Milcolumbum rediret, ac in posterum lex Kennethi, de regno Regum liberis stabiliẽdo, sancta & inuiolabilis esset. Interea communis vtrique limes esset vallum Seueri: quicquid intra vallum esset, Milcolumbo, quod extra, Grimo cederet. Hoc limite vterque contentus, neuter alterũ armis peteret, aut hostibus alterius auxilium ferret. Ita cum omniũ summa lætitia pax est facta, quæ prope per octo annos summa fide seruata fuit. Eius violandæ causa a Grimo est profecta. Nam, cum ab initio regni, temporibus turbulentis, boni Principis specimen dedisset, remissa per ociũ industria, totum se voluptatibus immersit. Deinde crescente, vt solet, ex luxuria egestate, ex egestate auaritia multos e ditioribus, cõfictis causis, afflixit. Hæc quanto cũ periculo faceret, a maioribus admonitus, tantum abfuit, vt quicquam de prioris vitæ turpitudine remitteret, vt monitores, quanquam blande ad se vocatos, tamen in carcerem conijcere decreuerit, vt reliquos, eorũ pœna deterritos, ab huiusmodi libertate aduersus Reges cõpesceret.

Illi autem, cum ab amicis admoniti, sese poene subtraxissent, Grimus adeo exarsit, vt, collecta manu, statim aduersus eos duceret: in agrosque eorum multo crudelius, quam vllus externus hostis, sæuiret. Non homini, non villis, non pecori, non agris parsum. Quicquid asportari non poterat, ne dominis post vsui esset, corruptum. Nihil sacrum, aut profanum, ferro flammave inuiolatum remansit. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo, aduersus Danos, nauabat, suorum querelis domum reuocatus est. Neque solum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxij patiebantur, erat commotus, sed multo magis, quod Grimus, velut e ditione inimicorum, quam ad alium breui transituram, sciebat, nullo temporis futuri respectu, præsentes fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum, cum concursus ingens fieret, Grimus, qui ad tempus, ob raras corporis & animi virtutes, populo fuerat charissimus, etsi a maxima procerũ parte desertus esset, cum quantis poterat copiis, obuiam est profectus. Cum iam castra castris contulissent, sub Ascensionis diem, gnarus, quam sancte Milcolũbus id festum obseruaret, decreuerat, cum imparatum ac nihil suspicantem aggredi. Sed Grimi consilium cum ad Milcolumbum perlatum esset, suos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in causa tam bona, bene speraret, tamẽ misit obuiam hosti, qui eum hortarentur, ne homo Christianus memoriam diei tam celebris cruore ciuium pollueret. Ille, nihilo secius, aciem ad prælium paratam in hostem ducit. Inimici timorem, cui diei festi reuerentiam prætenderet, suis, velut omen victoriæ, indicat. Igitur cum infestis armis, animisque infensis esset acriter concursum, Grimus subito a suis desertus, vulnerato capite, capitur: mox oculis priuatus. Nec multo post, animi mœrore accedente ad vulnera, moritur, decimo, quam regnum inierat, anno. Milcolumbus, Regio aduersus victos animo vsus, Grimum sepulchro maiorum inferendum curauit. Factionem, quæ secuta eum fuerat, deposita omnium offensionum memoria, in gratiam recepit. Deinde, ad Regia comitia, Sconam profectus, non prius imperiũ suscepit, quam lex, de Rege creando, a patre lata, omnium suffragijs confirmaretur.

LXXXIII. REX.

Statim suscepto regno, ad conuulsam factionibus rem Scoticam restituendam, est aggressus. Primum, quemadmodum ipse omnibus offensas remisisset, ita curauit, vt inter omnes diuersarum factionum homines veteres discordiæ consopirentur. Deinde præsides e nobilitate, viros iustos & pios, qui latrones superiorum temporum licentia vagos, compescerent, in omnes prouincias misit. Plebe quoque ab eisdem ad agriculturam coacta, annona fuit laxior, & commercia tutiora, & publice secura tranquillitas. Inter hæc, Sueno, Haraldi filius, Danorum Rex, domo profugus, in Scotiam venit. Is sæpius a Vandalis victus, captus, redemptus, cum ab Olauo Scandianorum, & Eduardo Anglorum Regibus frustra petisset auxilium, tandem a Scotis, ex acerrimo Christiani nominis hoste, Christianus factus, acceptis modicis copiis, in regnum rediit: inde, cum magno exercitu in Angliam transiuit. Anglos primum solos, deinde adiunctis cum eis Scotorum auxilijs, vicit: multa Scotis prius comminatus, quod, relictis Anglis, domum redire nollent. Nec minæ frustra fuere. Olauus enim Scandianus, & Enecus, summus Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scotiam immissi. Hi per Morauiam vagi, cæsis obuijs, sacris profanisque direptis, tandem in vnum collecti, arces & alia munitiora loca aggrediuntur. Hæc dum oppugnant, Milcolumbus, e proximis regionibus milite collecto, castra non longe ab eis locat. Postridie Scotos, visa Danorum multitudine & apparatu bellico, ingens terror inuasit. Rex eos confirmare aggressus, cum non multum proficeret, tandem clamor a paucis, qui minus timidi volebant videri, exortus, & a reliquis exceptus, fecit, vt statim, velut lymphati, iniussu ducis, in hostem prorueretent: ac sese instantium in procinctu Danorum tela inducerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore, quam venerant, gradu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere, vix a suis in propinquum nemus ablatus, ac ibi equo impositus, mortem euasit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, custodibus euentu infelicis pugnæ perterritis, per deditionem acceperunt: in deditos tamen sæuitum. Arx, quod opportuno loco sita esset, valide munita, ex peninsula, admisso per angustas fauces mari,

insula

inſula facta: ac, Danico nomine, Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ Elginæ & Foreſſæ erant, metu crudelitatis Danorum, deſertæ. Dani, rebus tam proſpere cedentibus, in Morauia conſidere, ſtatuunt. Naues domum, vt liberos & vxores aduehant, dimittunt. Nullum interea ſeruitutis aſperrimæ exemplum in captiuos prætermiſſum. Milcolumbus, vt eorum conatibus obuiam iret, maiore & firmiore exercitu, quam antea, eis jam in Marriam progreſſus, ad Murthilacum occurrit, non ſine magno vtriuſque partis timore, Scotis crudelitatem Danorum, Danis ignota loca procul a mari & inſidiis opportuna magis, quam hoſtem formidantibus. Scotis, in congreſſu, metũ auxit trium virorũ fortiũ, Kennethi inſularũ, Grimi Iterniæ, & Dumbarij Lothianæ Thanorũ continuata cædes. Igitur loco moti, in antiquũ, quod a tergo erat, præſidiũ pulſi. Ibi vallo & foſſa, & arborum concædibus circumdati, in anguſto loco, æquata fronte, hoſtibus reſtiterunt. Quoſdam eorum, velut parta victoria, incautius inuectos, circumuenerunt, cæſo inter hos vno e ducibus, Eneco. Ea res, vt Danos ad pugnam ſegniores fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur, pene momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus inſtant. Olauus, imperatorũ alter, nactus itineris duces cum paucis in Morauiam, ea nocte, contendit. Id quanquã Milcolumbus non ignoraret, tamen promptiſſimo quoque in prælio cæſo, ac plurimis vulneratis, ab hoſte perſequendo deſtitit. Eam cladem ad ſe in Angliam delatã magno animo tulit Sueno: ac partim e veteranis, partim e nouis ſubſidijs domo aduectis, duce Camo, ad veterem ſupplendũ exercitum, miſit. Is primum Forthæ æſtuariũ inuectus, cum ab accolis, paſſim ad omnes ejus motus occurrentibus, deſcendere prohiberetur, ad Rubrũ, Angusiæ promontoriũ, vela fecit. Ibi militibus in terram expoſitis, ac locis aliquot fruſtra tentatis, ad prædandum ſe conuertit. Cum ad Balbridum, hoc eſt Brigidæ pagum, haberet caſtra, didicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia paſſuum abeſſe. Vterque pro tempore ſuos ad pugnam hortati ſunt: ac poſtridie quoque, eodem prope momento, in procinctu ſteterunt. Pugnatum eſt, tertio die, tanta pertinacia, quantam & noua ſpes, & vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua, iter in Morauiam eſſe, intellexerat, ſubducere conatus, antequã duo millia paſſuum eſſet progreſſus, a ſequentibus circumuentus, cum ſuis omnibus periit. Huius victoriæ monumenta extant, obeliſcus, & vicus proximus, adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia manus, non procul a Brechino opido, interiit. Ibi quoque obeliſcus alter erectus eſt. Reliqui, pauci admodum numero, tenebris propinquæ noctis protecti, ad naues penetrare conati ſunt. Hi, cum ventis aduerſis aliquot dies ſæuiſſimo mari iactati fuiſſent, tandem ad Buchaniæ litus importuoſum appulſi, tandiu ibi, aduerſis tempeſtatibus detenti, ad anchoras ſteterunt, donec, pene omnium rerum inopes, coacti ſunt, circiter quingentos e ſuis prædatum in propinquos agros mittere: quos Mernanus, loci Thanus, a mari excluſos, in tumulum ſatis arduum coegit. Ibi cum diu, loci commoditate adiuti, ſe ſaxis defenderent, ac multos, temere ſubeuntes affligerent, tandem Scoti alij alios cohortati, diuerſis partibus, multitudine freti, in collem ſubierunt. Dani ad vnum cæſi. Illic etiam, vt ad Balbridum, vento arenas excitante, oſſa plerunque nudantur maiora, quam pro ſtatura hominum huius ætatis. Nec hac calamitate Sueno fractus, Canutum filium, cum nouo delectu, in Scotiam mittit. Aduerſus hunc, expoſitis militibus in Buchania, prædas agentem, Milcolumbus, nondum ex ſuperioribus prælijs ſuorum viribus refectis, cum exercitu venit: ac nondum aleæ fortunæ rem committere auſus, optimum ſtatuit, hoſtem populatione prohibere, ac leuibus certaminibus fatigare, ſperans fore, vt breui in alieno agro, cladibus belli vaſtato, ac iam pene deſerto, rerum omnium inopia laboraret. Id conſilium cum per aliquot dies fuiſſet ſecutus, euenit, vt, hoſte cognito, Scoti ſuis viribus minus diffiderent, atque vterque exercitus prope pari inopia premeretur. Igitur omnibus ſignum pugnæ ferociter flagitantibus, ac, ni daretur, præ ſe ferentibus, imperatorum iniuſſu pugnaturos, Milcolumbus ſuos in aciem educit. Commiſſa pugna, ira & deſperatione vltima tam pertinaciter eſt certatum, vt neutra pars læta diſcederet. Et quanquam victoriæ nomen apud Scotos eſſet, tamẽ, magna Nobilitatis parte cæſa, cæteri ita laboribus fatigati,

& animis fracti, in castra redierunt, vt Danis, liberam se recipiendi potestatem, nemine persequente, permitterent: postridie, cum vtrique suos recenserent, tantam cladis magnitudinem compererunt, vt Sacerdotes pacis interpretes vtrique libenter audirent. Ea in has leges facta est, vt Dani, Morauia Buchaniaque relictis, discederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viuentibus, alterum bello lacesseret: aut alterius hostibus aduersus alterum, auxilium ferret: ager, in quo pugnatum est, in sepulturam mortuorũ consecraretur. Danis se recipientibus Milcolumbus in prælio cæsos curauit sepeliendos. Post hæc, indicto ad Sconam conuentu, vt bene meritis de patria gratiam referret, omnes agros Regios eis diuisit. Nobilitas contra Regi concessit, vt, cum eorum aliquis moreretur, liberi, ad vicesimum primum ætatis annum, in tutela Regia essent: Rexque prouentus omnes, præterquam quod in educationem liberorum impenderetur, acciperet. Præterea, vt puberum collocandorum potestas penes eum esset, ad eumque dos rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius acceptum, credo: quod in tota Anglia, & parte Normaniæ adhuc perseueret. Deinde Rex versus, ad detrimenta belli reparanda, multa loca sacra, ab hostibus euersa, restituit: arcesque per omnia opida, aut labefactatas instaurauit, aut nouas condidit. Tum regnum, a se magna virtute pacificatum, legibus & institutis ornare aggressus, noua Magistratuum nomina (credo, a vicinis accepta) magis ad vanam ambitionem, quam ad vllum vsum instituit. Nam, superioribus sæculis, præter Thanos, hoc est præfectos regionum, siue Nomarchas, & Quæstorem rerum capitalium, nullum honoris nomen Equestri ordine altius fuerat: quod, apud Danos obseruari adhuc, audio. Nunc vero, nec vllus in nouis honorum nominibus est modus: neque, præter inanem titulum, vllus nominum vsus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus, aliquot annos magna cum gloria regnauit: sed, in ætatis decursu, vitæ superioris splendorem auaritia fœdauit. Id ei vitium partim cum senio, vt solet, accreuit: partim enatum est ex inopia, quæ largitionum immodicarum semper est comes. Prædia, temere nobilitati diuisa, per scelus ad se retrahere conatus, multos opulentiorum ita multauit, vt alios ad mortem, alios ad extremam ægestatem redegerit. Igitur præsente pœna, vtcunque interdum iusta, superioris beneficentiæ gratiam superante, cum iniuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, spoliatorum ac cæsorum necessarij in vltionem suorum, ac suam securitatem omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glammim in Angusia, corruptis pecunia domesticis ministris, nocte intromissi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, ministri vna cum parricidis cum in equos conscendissent, quos, ad euentum rei, stratos habebant, viarum vestigijs per campos niue adopertos confusis, in lacum, qui est ad Forfarum opidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad vnum aquis obsorpti perierunt. Gelu deinde coeunte ad tempus cælata, ac tandem glacie resoluta, detecta corpora passim per vias publicas, ad terrorem viuentium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatior est fama. Alij, ex insidijs a propinquis Grimi & Constantini, superiorum Regum, cruento prælio conserto, interemptum, alij, a propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæsum, omnes, violenta morte periisse, tradunt. Milcolumbus supra annos triginta regnum ita tenuit, vt, nisi auaritia senilem animum corrupisset, inter optimos principes haberi posset. Annus, quo mortuus est, prodigiosus fuit, Hieme fluminum, Vere maris inundationibus: item, paucis diebus post æstiuum solstitium, vehementi gelu, & niuis casu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames est consecuta.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER SEPTIMVS.

QVAM pertinaci contentione Kennethus, & Milcolumbus eius filius elaborarint, vt Regum liberi per manus imperia parentum 20 acciperent, superiore libro est a nobis explicatum: quo vero successu id fecerint, in sequentibus apparebit: certe quod publice regno, aut priuatim Regibus promittebatur, ex lege noua, commodum non est consecutum. Illa enim vniuersis ostentabatur vtilitas, ex hoc Regiæ successionis stabilimento, vt seditiones, cædes, insidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cætera, quæ ex ijs nasci solet, præcauerentur. Contra vero, mihi causas malorum publicorum perquirenti, & vetusta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege noua fugiebamus, vitia, non vetustæ legis antiquatione, videntur extincta, sed cum noua potius magnum accepisse 30 incrementum. Vt enim omittam propinquorum, in eos, qui regno potiuntur, insidias, & regnantium, aduersus eos, quos & natura & lex voluit, cuique esse carissimos, suspitiones nefarias, quas narrationis ordo explicabit, tot priorum sæculorum clades cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri tertij interitum sunt consecutæ, leues præ ijs, & tolerabiles videri possint. Omitto, quod ista lex eneruat vires consilij publici, sine quo, nullus legitimus dominatus potest consistere: quod ea mala vltro accersit, quæ alij, rerum publicarum participes, vnice deprecantur, vt Reges videlicet constituamus, quibus alij rectores præficiendi sint: & in eorũ potestatem vniuersum tradamus populum, qui ipsi sui potestatem non habeant: & qui ægre regibus, vsu rerum peritis & prudentia præstantibus, parent, poscimus, vt qualibuscunque Regum vmbris pareant: 40 & in eas scelerum pœnas (sponte) nos præcipitamus, quas Deus sui contemptoribus comminatur, nempe, vt pueris & puellis subijciamur, quos omnium gentiũ leges, & (omnium legum parens) natura, in aliena potestate esse, voluerunt. Quod autem priuatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, vt generis & nominis perpetuitatem inde sibi promittant, id quam sit vanũ, & fallax, non modo veterũ exempla, sed ipsa etiam natura poterat admonere, si secum cogitassent, quot legibus & præmijs etiam familiarum suarum præclara illa nomina Romani perpetuare sint conati. quarum ne vnius quidem vestigium in toto terrarum orbe, ab illis deuicto, ad hunc vsque diem, perseueret. Ac merito quidem id illis euenire, arbitror, qui, aduersus naturam, rerum certamen sibi desumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omniumque casuũ momentis ob- 50 noxiam, æternitate, quam ipsi nec habent, nec habere possunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime instituto eorum contraria videtur. Quid enim est, ad diuturnitatem, minus fidum, quam tyrannis? at, ad eam, hæc noua lex gradum struit. Est autem tyrannus, velut scopus, ad vniuersorum mortaliũ propositus odium: qui nec

diu stare potest: &, vbi cecidit, omnium suorum vna secum ruinam trahit. Hunc stultorum hominũ conatum mihi numen videtur, plærunque infringere leuius: interdum velut suæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Eius voluntatis diuinæ, nescio, an vllum aptius & apertius exemplũ proponere possim, quam quod in præsentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laborauit, vt legem, a patre suo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum sufficiendis, communibus totius populi suffragijs confirmaret, nullam, de se stirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram Beatricem nomine, homini nobili Crino, insularum Occidentalium Thano, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Athanum vocabat: alteram Doacam Angusiæ Thano collocauit: vnde genitus fuit Macbethus, siue Macbeda, de quo, suo loco, erit nobis dicendum.

LXXXIIII. REX.

Cæso igitur (vti dictum est) Milcolumbo, successit Donaldus, nepos ex filia Beatrice, vir summa humanitate, ac maiore erga suos indulgentia, quam in Rege est opus. Erat enim natura lenior, ac, iam inde ab adolescentia, magnũ popularitatis indiciũ dederat: nam, temporibus difficillimis, cum ab auo præfectus Cumbriæ fuisset, quanquam, propter Danorum cohortes passim vagantes, ad Regem penetrare non poterat, vt in leges iuraret, tamen cum fide partiũ Anglicarũ causam sustinuit, donec, cætera Anglia dedita, Canutus expeditionem in eum suscepisset: ac tum demum in fidem Danorum se dedit, eisdem conditionibus, quibus antea Anglo patebat. Erat & illud in eo populare, quod cum summa æquitate ius dicebat: ac, singulis annis, ad inopum querelas audiendas, perlustrabat prouincias: neque quenquam, quod in ipso erat, potentiorũ vi opprimi, sinebat. Sed, vt hæ virtutes bonorũ studia ei conciliabant, ita auctoritatem, apud seditionum cupidos, minuebant, &, ex eius erga bonos clementia, creuit malorum audacia. Initium spernendi imperij natũ in Abria, aduersus Banchonem, eius regionis Thanũ, hominem acrem, & æquitatis vnicum cultorem: cuius, in animaduertendo, seueritatem cum non perferendam ducerent mali, conspiratione aduersus eum facta, bonis direptis, vulneratum ac semiuiuum expulerunt. Vbi primũ, per vulnera, iactationem corporis ferre potuit, ad Regem querelem detulit. Missus a Rege minister publicus, qui facinoris auctores in ius vocaret, omni contumeliarũ genere affectus, occiditur. Tantã eis securitatem dabat boni principis lenitas, quam illi ignauiam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum conciuerat, princeps Makdualdus, desperata venia, ad bellũ se apertum comparat. Insulanos, semper ad omnes motus paratos, & promptissimum quenque ex Hibernia, spe prædæ, aduocat. Docet, sub Rege molli ac deside, & qui aptior esset monachis, quam viris fortibus regendis, nullum pœnæ metum, magnam emolumentorum spem esse: neque sibi dubium esse, quin Scoti, sub Rege superiore velut longæ pacis claustris cohibiti, proposito semel belli signo, se in pristinam libertatem vendicarent. Accessit, ad has hortationes, ab initio successus, qui ferociam eorum auxit. Milcolumbus quidam e prima nobilitate, cum copiis a Rege missus, statim ab eis, exercitu fuso, victus, captus, ac demũ capite multatus fuit. Hac clade Rex perturbatus, conuocato consilio, cum eis, de remedio, consultat. Alijs parum sententiam expedientibus, Macbethus, Regis consobrinus, culpa rei male gestæ in ignauiam superioris temporis collata, pollicetur, si sibi cum Banchone, regionis perito, mandetur imperium, omnia breui pacata redditurũ. Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorsus excelso, & magnarũ rerum cupido: cui si moderatio accessisset, quamuis magno imperio dignus erat. In plectendis autem sceleratis, ea seruitute, quæ, soluta legũ vinculis, in crudelitatẽ facile videretur eruptura. Decretum ei a Rege imperium, adeo multos terruit, vt, abiecta spe, quam de Regis ignauia conceperant, alij alio latebras petentes, aufugerent. Insulani atque Hiberni, interclusa fuga, in extremam desperationem acti, fortiter pugnando, ad vnum prope interiere. Macdualdus, cum paucis in turrim propinquam inclusus, omni spe veniæ destitutus, se suosque, voluntaria morte, ab hostium ludibrio exemit. Macbethus, ea pœna non contentus, abscissum caput Bertham ad Regem mittit: corpus truncũ in loco conspicuo suspendit. Quos Insulanorum cepit, carnifici strangulandos dedit. Domestica seditio-

seditione pacata, terror Danicus maiorem longe solicitudinem attulit. Sueno, Danorum Rex potentissimus, moriens, tribus filijs tria reliquit regna, Angliam Haraldo, Noruegiam Suenoni, Daniam vero Canuto. Haraldo, breui post mortuo, ei successit Canutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Noruegiæ, fraternæ laudis æmulus, magna cum classe in Fifam traiecit. Ad rumorẽ eius aduentus, Macbethus ad delectum missus, Banchone, qui interim rei militari præesset, cum Rege relicto. Duncanus velut ex ignauiæ somno excitatus esset, hosti obuiam ire, coactus est. Prope Culrossiam pugnatum est, tanta pertinacia, vt alteris, ad sequendum fugientes, animus deesset, vix alteris, ad fugam, vires suppeterent. Scoti, qui, iniquitate loci magis quam virtute superati, sibi videbantur, postquam Bertham venerũt, ibi, hostium consilia opperientes, cum reliquijs victi exercitus consederunt. Sueno, si paulum instaret, totam Scotiam breui suæ ditionis fore ratus, Bertham cum omnibus copijs, ad Duncanum obsidendum, contendit, classe circũmissa, vt per Taum amnem eodem appelleret. Duncanus, etsi, adueniente ac iam propinquo cum nouis subsidijs Macbetho, satis præsentibus rebus confideret, tamen subijciente Banchone, vt arte vires iuuaret, dimittit nuncios, alium ad Macbethũ, vt subsisteret, alium ad Suenonem, qui de deditione ageret. Scotus petebat, vt, vrbe dedita, sibi cum suis incolumibus abire, liceret. Sueno ratus, eam deditionem ab vltima desperatione profectam, nihil, nisi omnibus sibi permissis, audiebat. Missi alij nuncij cum liberis mandatis, qui, in scribendis conditionibus, tempus tererent. Hi, vt ampliorem beneficentiæ speciem adijcerent, Regem affirmant, dum leges pacis darentur, earũ rerum, quarum non magnam copiam apud Noruegos intelligeret esse, affatim in castra missurum. Id vero munus non tam beneficentia Scotorum, & pœnuria Noruegorum fecit gratum, quam quod existimarent, fractis ferocibus animis, iam debellatum esse. Missa magna vis panis & vini, tum e vite, tum ex ordeo confecti, ac succo infecti herbæ cuiusdam veneficæ, cuius magna copia passim in Scotia nascitur. Vulgo Solanũ somniferum vocant. Caulis ei, maior bipedali, in ramos superne diffunditur: folia latiuscula, acuminata exteriore parte, ac languide virentia, acini prægrandes, ac nigri, cum maturuerunt, coloris, qui e caule sub axilla foliorum exeunt: sapor eis dulcis, & propemodũ fatuus. Semen habent perexiguum, velut fici grana, vis fructui, radici ac maxime semini, somnifera, & quæ in amentiam, si largius sumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta essent, qui commeatus in castra vehebant, ne qua doli subesset suspicio, prægustabant, Danosque magnis poculis inuitabant, ad bibendũ. Idem quoque Sueno ipse, beneuolentiæ significandæ causa, vt illis nationibus mos est, faciebat. Duncanus, qui futurum sciret, vt vis potionis vna cum somno visceribus conciperetur, iam Macbethum cum suis, per auersam ab hoste portam, summo silentio in vrbem receperat: compertoque per exploratores, somno & vino graues iacere hostes, Banchonem, itinerum aditusque in castra gnarum, cæteris in insidijs collocatis, cum parte maiore exercitus mittit. Is ingressus castra, sublato clamore magno, opinione sua omnia negligẽtiora inuenit. Pauci tumultu excitati, cum, velut amentes, temere discurrerent, ab obuijs cæduntur. Reliquis fere mors cum somno cõtinuata est. Rex, per temulentiam velut mortuus, a paucis, qui minus vinolenti erant, correptus, cum non modo viribus, sed etiam sensu careret, instar oneris, in iumentum forte oblatum iniectus, ad naues est delatus. Nihilo ibi, quam in castris, melior status rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæsis, vix, qui vnam nauem regerent, collecti: eorum opera Rex domum reportatus est. Reliquæ naues, vi tempestatis obortæ, inter se collisæ, subsederunt: cumque arena, atque alijs, quæ flumen temere fert, aggestis, cumulum nauigantibus periculosum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, post hanc victoriam sine sanguine paratam, in lætitiam conuersis, affertur, classem Danicam ad Kingornum stare, subsidio Suenonia Canuto missam: vectores in terram expositos, ferre, agere, nullo resistente, Fifanorum bona. Aduersus eos Bancho cum copijs missus, primos adortus, magna strage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naues compulsi. Bancho, magna pecunia cæsorum sepulturam vendidisse, dicitur, quorum sepulchra, aiunt, adhuc in AEmona insula ostendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, iure iurando sanxisse,

ferunt, se nunquam hostiliter eo redituros. Cum in Scotia, rebus domi forisque prospere succedentibus, omnia pace florerent, Macbethus, qui consobrini ignauia semper spreta, regni spem occultam in animo alebat, creditur, somnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuscule abesset a Rege, visus est sibi, tres fœminas forma augustiore, quam humana vidisse: quarum vna, Angusiæ Thanum, altera Morauiæ, tertia Regem cum salutasset. Hoc somnio animus, cupiditate & spe æger, vehementer incitatus, omnes regnum adipiscendi vias secum voluebat, cum non iniusta, vt ipsi videbatur, oblata est occasio. Duncanus e filia Sibardi, Reguli Northumbrorum, duos filios genuerat, Milcolumbum Cammorum (quasi dicas Megalocephalon) & Donaldum, cognomento, Banum, id est, album. Ex ijs, Milcolumbum vix dum puberem Cumbriæ præfecit. Id factum eius Macbethus molestijs, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram sibi ratus iniectam, vt priores iam magistratus, iuxta visum nocturnum, adeptus, aut omnino a regno excluderetur, aut eo tardius potiretur: cum præfectura Cumbriæ velut aditus, ad supremum magistratum, semper esset habitus. Animus etiam, per se ferox, prope quotidianis conuitijs vxoris (quæ omnium consiliorum ei erat conscia) stimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum insidijs ad Ennernessum nactus, septimũ iam regnantem annum, obtruncat: ac, manu collecta, Sconam profectus, populari fauore fretus, Regem se dicit. Liberi Dũcani, tam repentino malo icti, cum simul & patrem cæsum, & auctorem cædis regnantem audirent, & insidias passim a tyranno collocari, vt eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ subinde mutando, saluti aliquandiu consuluerunt. Verum cum neque quicquam, aduersus potentiã eius, satis tutum videretur, neque ab homine, natura sæuo, spes vlla clementiæ ostenderetur, diuersi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in AEbudas, diffugiunt.

LXXXV. REX.

Macbethus, vt regnum male partum stabiliret, potentiores magnis largitionibus sibi conciliat, securus de Regijs liberis, ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas simultates, Potentioribus delenitis, populi fauorem æquitate parare, seueritate retinere, decreuit. Igitur cum latrones punire statuisset, qui Duncani lenitate animos sustulerãt, nec id posse fieri, sine magno rerum motu, videret, consiliũ inijt, vt, per idoneos homines, discordiarũ semina inter eos spargerentur, & ex discordia prouocationes, & paucorum pari numero certamina, in disiunctissimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum conuenissent frequẽtes, per homines fidos, ad id commode dispositos, omnes comprehensi. Eorũ pœna, cæteris metus est iniectus. Præter Thanos Cathanesiæ, Rosiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam e potentioribus, quorum intestinis discordijs plebs attrita erat, sustulit. Ad AEbudas profectus, ius seuerissime dixit. Inde reuersus, cum Macgillum, siue Macgildum, Gallouidiæ longe potentissimum, semel atque iterum in ius vocasset, isque magis Milcolumbicæ factionis inuidiam, quam obiecta crimina pertimescens, adesse renueret, missis eo copijs, prælio victum, capitali supplicio affecit. Per hæc, summa tranquillitate restituta, ad leges scribendas (rem a superioribus Regibus prope neglectam) animum adiecit: tulitque longe plurimas, atque vtilissimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ sunt, aut neglectæ iacent. Prorsusque, per decennium, ita regnum administrauit, vt, si vis in eo parando abfuisset, nemini superiorum Regum fuisset habitus inferior. Verum, cum ita præsidijs & fauore multitudinis se communisset, vt, a vi sibi metuendum, non arbitraretur, Regiæ (vt credibile est) cædis stimulis animum elatum in præceps impellentibus, imperium, perfidia partum, in crudelissimam tyrannidem vertit. Primum suæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis socium, coniecit. De hoc vulgabatur sors, per maleficos edita, fore, vt eius posteritas aliquando regno potiretur. Igitur veritus, ne homo potens & industrius, & Regio iam sanguine imbutus, exemplum ab ipso propositum imitaretur, eum cum filio ad cœnam familiariter vocatũ, curat, redeuntem per insidias interimendum, veluti per tumultum repente ortum. Fleanchus filius, per tenebras ignotus, euasit insidias. Ab amicis autem admonitus, patrem a Rege dolo cæsum,

suam

suam quoque vitam peti, occultus in Valliam profugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidiose patrata, proceres sibi metuentes, domum quisque suam secesserunt: ac raro & rari in aulam ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer omnibus suspecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eum & proceres, mutuum odium natum. Atque inde, cum cœlari amplius non posset, res in apertam tyrannidem euasit: ac palam, leuibus de causis, & plerunque confictis, potentiores occidebantur. Eorum bonis, facinorosorum circa Regem manus, nomine custodiæ, alebatur. Nec per hos tamen Rex vitam suam satis munitam ratus, in colle Dũsinano, vnde late in omnes partes est prospectus, arcẽ ædificare aggressus. Cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius procederet, Thanis omnibus, per vniuersum regnum, laborem per vices partitus, operas & iumenta imperauit: ipsosque, velut operi præfectos, adesse iussit. Erat tum Macduffus Fifæ Thanus, longe potentissimus. Is, vitam suam Regi committere, non ausus, operas frequentes, & ex intimis amicorum, qui opus vrgerent, eo misit. Rex siue operis (quod simulabatur) inuisendi studio, siue (quod Macduffus metuebat) vt eum comprehenderet, cum aduenisset, & forte iugum boum, oneri impar, per aduersum cliuum subire non posset, Rex, occasione succensendi libenter arrepta, minatus est, se contumaciam Thani, iampridem sibi perspectam, domiturum, ac iugum ipsius collo impositurum. Macduffus, re ad se perlata, nihil cunctatus, commendata vxori familia, ac nauicula (pro temporis angustia) ornata, in Lothianam transuectus, inde in Angliam abijt. Fugæ consilio audito, Rex statim valida manu, si forte eum opprimere posset, in Fifam contendit. In arcem statim intromissus, non inuento Thano, in vxorem & liberos, qui aderant, omnem iram effudit. Bona in fiscum redacta, ipse perduellis denunciatus, graui indicta pœna, si quis vel congredi cum eo ausit. In cæteros quoque genere claros, aut opibus potentes, sine discrimine, sæuitum. Ac iam ex eo contemptis proceribus, Rex domesticis consilijs regnum administrabat. Interea Macduffus, in Angliam delatus, Milcolumbum Regio cultu habitum apud Eduardum Regem inuenit. Eduardus enim, fractis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio reuocatus, multis de causis fauore prosequebatur Milcolumbũ, ab auo materno Sibardo ad se adductũ: vel, quod pater auusque, cum præessent Cumbriæ, quatenus per tempora licuit, semper maioribus suis studuissent: vel, quod euentorum similitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem vtrunque, & iniusto exilio a tyrannis multatos: vel, quod Regum afflictæ res facile hominum etiam alienissimorum, animos commouent. Thanus Igitur, vbi primum per ocium Milcolumbũ conuenire potuit, cum longo sermone suæ fugæ infelicem necessitatem, Macbeti in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia exposuisset, accurata oratione, ad regnum paternum repetendum, filium est hortatus, præsertim cum neque, sine summo scelere, patris necem impiam inultam relinquere, nec populi, a Deo ipsi commissi, miserias negligere, neque amicorum, iusta petentium, precibus deesse, posset. Præterea, non ei defuturum neque Eduardi, Regis optimi, erga amicum & supplicem, officium, neque populi studium, aduersus tyrannum, neque numinis fauorem, pro bonis contra scelestum, nisi ipse, sibi deesse, velit. Milcolumbus, qui sæpe antea per homines a Macbetho summissos, vt eum per dolum ad se illiceret, solicitatus fuerat, de reditu, priusquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare statuit. Ego vero, inquit, nihil horum, quæ a te sunt exposita, ignoro: sed vereor, ne tu me, quem, ad regnum suscipiendum, inuitas, penitus ignores. Eadem enim vitia, quæ iam multos Reges pessum dederũt, libido & auaritia in me quoq; adsunt: sed, quæ nunc priuata fortuna occulit, ea regni licentia soluet. Proinde vide, ne me non in regnum, sed in exitium voces. Cum Macduffus ad hæc subiecisset, multorũ libidinem liberali coniugio solui, & auaritiam, pœnuriæ metu amoto, temperari: adiecit Milcolumbus, se malle, nunc, apud amicum ingenue fateri, quam sero, cum maximo vtriusque malo, in vitio deprehendi: nihil sibi veri, nihil sinceri in animo esse: nemini prorsus fidere, & consilia, ad omnes suspitionum auras mutare, & ex sui ingenij inconstantia, iudicium de alijs facere. Ad hæc Macduffus, Apage, inquit, Regij sanguinis ac nominis dehonestamentũ, & prodigiũ, non ad regnũ accersendum,

ſed in extremas orbis ſolitudines deportandum: &, cum dicto iratus, diſcedere parabat. Tum Milcolumbus, hominis manu apprehenſa cauſam ſimulationis oſtendit, ſe toties Macbethi inſidijs petitum, vt non temere cuiuis audeat credere. At in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna quicquam ſe ſcire, vnde fraudem extimeſcat. Igitur, data acceptaque fide, de tyranni exitio conſultant, amicis per ſecretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi auo materno. Ad famam eius exercitus, magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad nouum Regem concurſus. Macbethus, prope deſertus ab omnibus, cum, in tam repentina defectione, nihil melius occurreret, in arcem Dunſinanam ſe incluſit, miſſis in AEbudas & Hiberniam amicis, vt pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, conſilio eius audito, recta ad eum ducit, populo, quacunque ibat, bene precante, ac fauſtis acclamationibus eum proſequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes appoſuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, ſpecie agmen incedebat. Ea perterritus hoſtium fiducia Macbethus, confeſtim in fugam ſe dedit: milites eius, a duce deſerti, Milcolumbo ſe dediderunt. Multa hic fabuloſe quidam noſtrorum affingunt: ſed, quia theatris, aut Mileſijs fabulis ſunt aptiora, quam hiſtoriæ, ea omitto. Macbethus, ſeptemdecim annis, rei Scoticæ præfuit. Decem primis, optimi Regis officio eſt functus: ſeptem ſupremis, crudelitatem ſæuiſſimorum tyrannorum facile æquauit.

LXXXVI. Rex.

Milcolumbus recuperato paterno regno, Sconæ, viceſimo quinto die Aprilis, anno a Chriſto nato, M.LVII. Rex fuit declaratus. Statim regno ſuſcepto, conuentum Forſaram indixit. Primum omnium, liberis eorum, qui a Macbetho erant occiſi, bona paterna reſtituit. A nonnullis primus creditur noua & peregrina nomina, quibus honorum gradus diſtinguuntur, a vicinis accepta, nec minus barbara, quam erant priora, introduxiſſe, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, ſiue Equites. In primis, Fifæ Thanus Macduffus Comes eſt appellatus: multique præterea, pro ſuis erga rem Scoticam meritis, nouis titulis honorati. Sunt, qui tradant, tum primum cœptum, vt nobiliores ab agris cognomina ſumerent, quod equidem falſum puto, cum ea conſuetudo, ne nunc quidem, apud priſcos Scotos ſit recepta: totaque tum Scotia priſco ſermone & inſtitutis vteretur. Loco vero cognominis, more Græcorum, patris nomen proprio ſubijciebant: aut, ex euentu aliquo, notaue corporis aut animi, vocabulũ affingebant: eundemque tum fuiſſe morem Gallis, indicant illa Regia cognomenta Craſſi, Calui, Balbi: item multarum nobilium in Anglia familiarium cognomina, eorum maxime, qui, circa eadem hæc tempora Gulielmum Normanũ ſecuti, in Anglia ſedes poſuerunt. Apud reliquos etiam Gallos ſero mos, cognomina ab agris ducendi, receptus videtur, vt ex Froſſardi, ſcriptoris minime contemnendi, hiſtoria intelligi poteſt. Macduffo, in præmium nauatæ operæ, tria petenti priuilegia ſunt conceſſa: vt poſteri eius Regem coronandum in cathedra collocarent: vt, in Regio exercitu, primæ aciei præeſſent: vt, ob cædem impræmeditatam hominis generoſi, viginti quatuor, ob plebeij, duodecim marcas argenti ſoluerent: quæ poſtrema lex, vſque ad ætatem patrum noſtrorũ, quandiu ſcilicet ex ea familia ſuperfuit quiſquam, durauit. Hæc dum Forſare geruntur, qui ſupererant ex factione Macbethi, filium eius Luthlacum (cui, ex ingenio cognomen inditum erat fatuo) Sconam ductum, Regem appellant. Hunc Milcolumbus, in valle Bogiana aſſecutus, tertio, quam Regis nomen ſuſceperat, menſe, occidit. Generi tamen Regio tributum, vt mortuus vna cum patris corpore in Regium ſepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in ſumma pace quatuor annis exactis, affertur validam latronũ manum Cocburni ſaltum inſidere, ac Lothianam & Marciam, cũ magno agricolarũ damno, infeſtare. Eos Patricius Dumbarius, non ſine labore, domuit, quadraginta e ſuis amiſſis. E latronibus ſexcenti in congreſſũ perierunt: quadraginta capti, laqueo ſtrangulati. Ob id facinus, Patricius Marciæ Comes dictus. Regno ita confirmato, vt nulla vis aperta, ei nocere, poſſet, Rex occultis inſidijs eſt petitus. Tota coniuratione ad eum delata, principem eius, nihil ea de re ſuſpicantem, ad ſe vocat: ac, longiore ſermone

familia-

familiariter instituto, solus in vallem secretam, alijs subsistere iussis, hominem seducit. Ibi, exprobratis ei superioribus beneficijs, & commemoratis insidijs, in suum caput structis, Quin tu nunc, ait, armatus armatum, si tantum tibi animi est, aggredere, &, quod per dolum petis, virtute præmium tibi para. Ille perculsus re subita humi deiecit se, supplex: ac veniam a Rege, non minus clemente quam forti, obtinuit. Huius facinoris meminit Matthæus Paris. Interea Edgarus, cui, secundum Eduardum, regnum Angliæ debebatur, in Scotiam, ventis aduersis actus, cum tota familia applicuit. De hoc viro, vt, quæ sequuntur, facilius intelligi possint, pauca supra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, scelere suorum occiso, Canutus Danus, qui in parte insulæ regnabat, totam statim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad se adductos, initio liberaliter habuit. Deinde, praua ambitione impulsus, eorum cæde regnum confirmare suis posteris cupiens, eos, clam tollendos, ad Valgarum Suecíæ præfectum misit. Is, audita puerorum nobilitate, inspecta ætate & innocentia, fortunæ etiam misertus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam, ad Solomonem Regem eos misit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles in Eduardo eluxit, vt, ex omni iuuentute, eum potissimum eligeret, cui Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti Edgarus, Margarita, & Christiana. Interea, Canuto mortuo, successit Hardicanutus. Eo cæso, reuocatus est e Normania, vbi tum exulabat, Eduardus, cum fratre Aluredo, misso, qui eos reduceret, Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, sed qui Canuti filiam haberet coniugem. Is, cupidus regni in suam familiam transferendi, Aluredum veneno sustulit. Eduardus, magis numinis prouidentia quam humano consilio, seruatus, regnum in Anglia sanctissime gessit. Liberis autem cũ careret, nihil prius habuit, quam, vt propinquos suos ex Hungaria, ad id munus suscipiendum, reuocaret: atque Edgaro reduci statim cedere voluit. Sed ille, cum Regis pietate modestia certans, eo viuo, se regnaturum, negauit. Tandem Eduardo Rege defuncto, Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem inuasit. Agatham tamen Hungaram, cũ liberis, humanissime tractabat. Sed, eo quoque a Gulielmo Normano iam profligato. Edgarus cum matre, & sororibus crudelitatem eius vitans, cũ, in Hungariam redire statuisset, vi tempestatis, in Scotiam appulit. Ibi, a Milcolumbo receptus hospitaliter, accepta in vxorem Margarita sorore, affinis etiam factus. Gulielmus, tum in Anglia rerũ potitus, leuissimis de causis, in omnes Anglici ac Danici generis nobiles sæuiebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac veritus, ne noua aliqua tempestas illinc oriretur, Fœcialem mittit, qui Edgarũ deposceret, ac, ni dederetur, bellũ indiceret. Milcolumbus crudele & nefariũ ratus, supplicem, hospitem, affinem, hominem denique, cui ne inimici quidem vllum crimen obijcere possent, ad supplicium dedere hosti immanissimo, quiduis potius pati, decreuit. Itaq; non Edgarũ modo retinuit, sed & amicos eius, maximo numero domo profugos, recepit, prædijsque donauit: quorũ posteri, in multas atq; opulentas familias, propagati sunt. Bello inter Scotos & Anglos, ob has causas orto, Sibardus, Northumbriæ Regulus, Edgaro fauens, copias cum Scotis coniunxit. Normanus, rebus prospere succedentibus, tumidus, tanquã leui momento bello Scotico defuncturus, Rogerũ quendã, suæ nationis hominem, domi nobilem, cũ copijs in Northũbriã misit. Eo victo & profligato, ac demũ a suis cæso, Richardus, Glocestriæ Comes maiore cũ exercitu missus, a Patricio Dũbario leuibus prælijs fatigatus, & latius prædari, prohibitus, cũ nihil promoueret, multo maiores copias eo duxit Odo, Gulielmi frater, ex Episcopo Baiocensi Cantij Comes factus. Quem, cum late Northumbriam populatus fuisset, ac cæsis nonnullis, qui, populatione eum prohibere, nitebantur, redeuntem cũ ingenti præda, Milcolũbus & Sibardus adorti, spolijs exuerunt, multis, de eius exercitu, interemptis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, suppleto exercitu, eo missus, vllum operæ precium fecit, nisi quod, ad Tinam amnem positis castris, bellum propulit, magis quã intulit: atq; interea Nouũ castrũ, vetustate pene collapsum, restituit. Gulielmus, longo magis, quã vtili aut necessaria bello, fatigatus, tandem, lenita paulum ferocia, animũ ad studiũ pacis adiecit. Pax his legibus facta, vt in Stammoria, quasi dicas ericeto lapidoso (id enim, ex re, nomen est loco) limes regnorũ describeretur. In limite

crux lapidea statuta, quæ regum statuas & insignia vtrinque haberet. Ea, quandiu stetit, Regia crux fuit appellata. Cumbriam Milcolumbus teneret, quo iure maiores eius eam tenuissent. Edgarus, a Gulielmo in gratiam receptus, ac prædijs amplis donatus, vt, ab omni rerum nouandarum suspitione, abesset, quandiu vixit, nunquam ab aula discessit. Voldiosus, Sibardi filius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam ascitus, accepta vxore nepte Regis ex filia. Pacem externam intestini tumultus sunt consecuti. Gallouidiani, & Ebudenses vicina omnia, non sine cæde, populabantur. Et Moraui, cum Rossianis, & Cathanesijs, alijsque propinquis facta coniuratione, adiunctis etiam Insulanorum proximis, maiore mole bellum ciebant. Aduersus Gallouidianos Valterus, Banchonis ex Fleancho filio nepos, iamdudum a Rege in gratiam receptus, in reliquos rebelles Macduffus est missus, dum Rex cogeret copias maiores. Valterius, cæso tumultus duce, ita cæteram multitudinem compressit, vt Rex eum reuersum, ob rem bene gestam, Stuartum totius Scotiæ fecerit: quasi dicas, œconomum. Hic magistratus census omnes Regios colligit: iurisdictionem etiam, qualem conuentuum præfecti habent, ac prorsus idem est cum eo, quem priores Thanum appellabant. Atque nunc sermone Anglico patrium superante, regionum Thani, plerisque in locis, Stuarti vocantur: &, qui illis erat Abthanus, nunc Stuartus Scotiæ nominatur. Paucis in locis, vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero, cæpit initium Stuartorum familia, quæ, iam diu, apud Scotos rerum potitur. Macduffus, in regione diuersa, cum ad Marriæ fines venisset, Marrianis pecuniam, ne fines eorum ingrederetur, pollicentibus, multitudinem hostium veritus, rem, simulatione transactionis conditionibus ferendis, suspendit, donec Rex ipse maioribus cum copijs aduenit. Cum ad Monimuscum vicum, coniunctis castris, fuisset ventum, Rex, audita multitudine hostium, sollicitus, Andreæ Apostolo, quem, velut deum tutelarem, Scoti colebant, vicum, in quo tendebat, se donaturum, vouit, si victor ex ea expeditione reuerteretur. Paucis inde castris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ fluminum rapidissimum. Hostium ibi tantum numerum, quantum ex illis regionibus cogi posse, nunquam credidisset, in vlteriore ripa, ad transitum prohibendum, stare conspicatus, signifero cunctante flumen ingredi, signum, ei ablatum, Alexandro Carroni, equiti notæ fortitudinis, dedit: posterisque eius is honos habitus, vt Regium, in bello, vexillum ferrent. Ei, pro Carrone, postea cognomen Scrimigero positum: quod magistrum tractandorum armorum, multum sibi ex eo studio arrogantem, ipse, vera virtute fretus, artisque eius penitus imperitus, vicisset. Regem, iam flumen ingredientem, infulati sacerdotes sunt morati: qui, eo permittente, ad hostem profecti, bellum citra sanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum impetrata se dediderunt. Eorum, qui maxime inquieti, & seditionum autores fuisse, comperti sunt, bonis multati, perpetuæ custodiæ mancipantur. Pace domi forisque magnis laboribus parta, ad mores publicos emendandos, conuersus, ipse & sanctissime viuebat, & alios exemplo, ad modestiam & æquitatem, prouocabat. Creditum est, eum, in hac re, multum consilijs & abhortationibus Reginæ lectissimæ & singulari pietate fœminæ, adiutum. Illa quidem, in pauperes, &, sacerdotes, nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & soror Christiana, in vllo pietatis officio, Reginæ cedebat. Nam quoniam tum Monachatus, inter præcipua pietatis instituta, habebatur, vtraque, relictis rerum humanarum molestijs, in virginum monasteria sese incluserunt. Rex ad quatuor priores Episcopatus Fani Andreæ, Glascuæ, Candidæ casæ, & Murthlaci (qui, Episcoporum inertia, veterem disciplinam aut soluerant, aut abiecerant) adiecit Moraniensem, & Cathanesium, conquisitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis, & pijs. Luxum etiam, iam tum, non solum per frequentiam Anglorum, aliarumque gentium exterarum commercia, sed multis exulibus Anglici generis receptis, & per vniuersum regnum diffusis, ingrauescentem, coercere, prope frustra conatus est. Maximus ei labor fuit, dum, ad veteris parsimoniæ modum, reuocare studet proceres: qui, admisso semel voluptatum delenimento, non modo in peius facile promouebant, sed, in præceps rapi se, patiebantur, fœdissimumque etiam vitium, elegantiæ & munditiarum falso nomine, dissimulare conaban-

conabantur. Milcolumbus, cum, non modo religioni, sed etiam rei militari summam inde perniciem impendere conspiceret, primum diligenter suam familiam expurgauit: deinde leges sumptuarias seuerissimas, graui adiecta pœna, aduersus violatores, tulit. His autem remedijs, cum rem sisteret magis, quam curaret, nunquam támen destitit, quoad vixit, omni conatu vrgere. Vxoris etiam precibus dedisse, fertur, vt primam nouæ nuptæ noctem, quæ proceribus per gradus quosdam, lege Regis Eugenij, debebatur, sponsus, dimidiata argenti marca redimere, posset: quam pensionem adhuc, Marchetas mulierum, vocant. Dum Milcolumbus, moribus emendandis, intentus est, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius, Gulielmus Rufus. Inter duos
10 Reges, tam discordi ingenio, pax diuturna esse non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis sumptibus edificabat, remque Ecclesiasticam, labantem, confirmabat. Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmensium, ad Episcopatum Fani Andreæ transfert: cum interea Rufus, siluas, ad ferarum venationes, includens, vt laxius spatium complecteretur, monasteria vicosque diruebat. Anselmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiscopum, liberius admonentem, insula exegit. Causam belli aduersus Scotos serens, Anneuici arcem, cæso præsidio, fraude intercepit. Milcolumbus, rebus frustra repetitis, magno exercitu arcem obsedit. Custodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti de deditione collocuti, petunt, vt Rex adesset, ad claues reci-
20 piendas. Eas dum, ad cuspidem lanceæ suspensas, Rex incautus accipit, miles, ferro in oculum adacto, eum interimit. Filius quoque eius, Eduardus, dum salutis suæ negligentior, vindictæ cupiditate, in hostem incautius irruit, ex vulnere breui moritur. Scoti, gemina clade, ex duorum Regum morte, turbati, soluta obsidione, domos abeunt, & Margarita, mœrore confecta, non diu viro & filio fuit superstes. Corpora Regum e Tinmutho (quod ad ostium Tinæ cœnobium est) vbi primum fuerant sepulta, Fermelinodunum relata sunt. Regnum tenuit Milcolumbus annos triginta sex, nullo prorsus vitio, notabilis: multis & magnis virtutibus, ad posteros insignis. Genuit ex Margarita sex filios: e quibus, Eduardus, in obsidione Anneuici, e vulnere mortem obijt, Edmondus & Etheldredus exules in Angliam a Donaldo patruo pulsi, interierunt.
30 Tres reliqui, Edgarus, Alexander, & Dauid, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum maior Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Eustathio, Bononiæ maritimæ Regulo, nupsit. Inter prodigia hoc tempore, numeratur, maris Germanici tam insolita inundatio, vt non agros modo demerserit, & arenis obruerit, sed vicos, oppida, & arces euerterit. Tonitrua etiam, solito frequentiora, ac magis horrenda: pluresque, quam vnquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. Rex.

Milcolumbo rebus humanis sublato, Donaldus Banus, hoc est albus, eius frater, qui, Macbethi metu, in AEbudas perfugerat. Magno Regi Noruegorum omnes insulas
40 pollicitus, si, eius auxilio, regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex est declaratus, maxime ab ijs, qui superiorem Regem, corruptæ maiorum disciplinæ, falso insimulabant, Anglosque, domo pulsos, in Scotorum agris collocatos, dolebant. Edgarus, in tam subita mutatione rerum, sororis liberis, per ætatem adhuc infirmis metuens, eos in Angliam, ad se, transportandos curauit: sed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Orgaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accusatus est, quod occulte iactaret, se, suosque propinquos legitimos regni hæredes. Id crimen cum delator nullis testibus confirmaret, certaminis aleæ iudicium committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgaro, iam seniore, nec satis firma valetudine, se ad certamen obtulerat, victus est. Donaldum, qui, externis auxilijs
50 cum sua factione coniunctis, regnum inuaserat, cum boni omnes, apud quos sacrosancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odissent, ipse id odium, sua temeritate, vehementer auxit, multa inter suos capiti nobilium minatus, qui sacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honesto

loco militauerat, aduersus Donaldum accersunt. Ad eius aduentum, multis deficientibus, Donaldus, rebus suis diffidens, post sextum, quam regnum inuaserat, mensem, in AEbudas profugit.

LXXXVIII. REX.

Nec Duncanus diu regnum tenuit: homo enim militaris & artium pacis non admodum gnarus, cum imperiosius, quam ciuilis ratio exigebat, omnia tractaret, breui, in maximum maioris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes eius motus intentus, rescisset, corrupto Macpendiro, Merniæ Comite, Duncanum in Taichia nocte curat obtruncandum. Post annum & sex menses, quam regnare cœperat, ipse, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus, quam probantibus, plus minus triennio, turbulentissimum regnum gessit: hinc Insulanis, hinc Anglis regnum infestantibus. Accessit & illa maior inuidia, ex insulis Occidentalibus, per Magnum Noruegorum Regem, occupatis: quas & si ille velut per vim ingressus esset, tamen omnes intelligebant, fraudem subesse, non se commouente, ad tantam contumeliam, Donaldo. Ac tandem multo vehementius accensa est publica indignatio, secreta eius pactione in vulgus prolata.

LXXXIX. REX.

Igitur occultis nuncijs actum cum Edgaro, Milcolumbi filio, vt, ad regnum capessendum, se ducem præberet: non defutura, vbi primum ad limitem veniret, auxilia. Nec vana fuerunt promissa. Edgarus enim, per Edgarum auunculum modicis auxilijs a Rufo impetratis, vix Scotiam est ingressus, cum Donaldus, a suis destitutus, fugit: atque e fuga retractus, ad Edgarum adducitur: &, in vincula coniectus, non multo post mortuus est. Edgarus in regnum, summo omnium ordinum consensu, reductus, primum omnium pacem, cum Gulielmo Anglo, fecit: atque, eo sine liberis defuncto, eandem, cum Henrico eius fratre, confirmauit. Ei Mathildem sororem (cui ex moribus, vti dictum est, cognomen Bonæ datum fuit) vxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti sunt Gulielmus, Richardus, Eufemia, & Mathildis. Regnauit Edgarus, in summa pace, annos nouem, & sex menses, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, vt, toto eius regni tempore, nulli motus intestini, nullus, ab hoste externo, metus fuerit. Vnum operum ciuilium eius monumentum fuit, Coldingamiæ cœnobium, Diuæ Ebbæ Virgini dicatum, septimo regni anno: posterius in Cutberti nomen translatum.

XC. REX.

Edgaro, sine liberis defuncto, successit frater Alexander, cognomento Acer. Hunc, inito statim regno, iuuentus, quietis impatiens, rata pacatum (hoc est, vt ipsa interpretabatur, ignauum) futurum exemplo fratris, vt maiore cum licentia latrocinaretur, cum occulta fraude tollere, decreuit. Ille, patefacta coniuratione, in vltimam vsque Rossiam fugere molientes, eos est secutus. Cum ad Spæam amnem constitissent, ac, freti rapiditate fluminis, transitu Regem prohibere, conarentur, Rex, a suis retentus, quod, æstu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipse primus calcaribus equo subditis, cæteris, ne Regem in tanto periculo desererent, sequentibus, ad hostem ire pergit. Verum (vt dixi) a suis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cuius supra meminimus, filio, partem exercitus dedit, qui, subito cum suis amnem ingressus, audaciæ miraculo adeo conterruit hostes, vt passim in fugam statim se conijcerent. Multi, inter fugiendum, cæsi: principes eorum, vel tum capti, vel postea ad Regem adducti, laqueo strangulati. Hæc expeditio, ex illo ad finem vsque vitæ, pacem ei præstitit. Redeunti per Merniam occurrit mulier paupercula, grauiter querens, maritum suum a Comitis Merniæ filio, quem in ius, ob æs alienum, vocasset, loris cæsum. Rex indignabūdus, ex equo desiliens, non prius conscendit, quam supplicio facinoris auctor fuisset affectus. Ita demum ac Ennergoream, vel, vt alij scribunt, ad Baledgar, hoc est Edgari villam, est reuersus. Ex his rebus ab eo gestis, sunt, qui Acris nomen ei inditum, putant. Alij magis tragicam cognominis causam afferunt, latrones scilicet a ministro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromissos, Alexandrum vero forte experrectum,

rectum primũ ministrum, a quo proditus erat, deinde sex e latronibus interemisse. Ad hæc, tumultu in aula concitato, cæteros fugisse, Alexandrũ fugientibus institisse, donec maior eorum pars concisa fuisset. Post hæc, ad pacis opera conuersus, Fanum Michaelis, ad Sconam, a fundamentis extruxit. Collegium, quod ibi erat, Sacerdotum, in cœnobium Monachorum mutauit. In AEmonam insulam tempestate delatus, ibi prope ad extremum periculum, ex fame, venit: cum nullum per aliquot dies, nec ipse neque comites, victum habuissent, nisi, quem apud solitariæ vitæ cultorem (eremitas vulgo appellans) inuenerunt. Ibi quoque Fanum, in memoriam Diui Columbi, extruxit, adiectis Canonicis (vt vocant) & agris, qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, satis
10 antea diues, non modo donarijs, sed etiam agris auxit. AEdem, ad Fermelini Dunum a patre cœptam, perfecit, & prouentibus locupletauit. His fere pace belloque, gestis, cum septemdecim annos rei Scoticæ præfuisset, decessit, nullis e Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis liberis.

XCI. REX.

Dauid ei frater successit, anno, a Christo nato, M. CXXIIII. Is, cum fratres eius, alter post alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia, apud Mathildem sororem, hæsit. Ibi vxorem accepit Mathildem, propinquam suam, forma, diuitijs ac nobilitate florentem. Erat enim ei pater Voldiosus, Northumbriæ Comes: mater Iuditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium suscepit Henricum, in quo, statim a pueritia, & paterna
20 & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio, magnis prouentibus auctus, nempe, Comitatibus Northumbriæ, & Hundintoniæ, siue Venantoduni, cum magna ciuium gratulatione, ad regnum accipiendum, in Scotiam venit. Nam, etsi parentum memoria, ad popularis gratiæ conciliationem, magnum momentum haberet, propria tamen virtute effecit, vt, aliena commendatione ad laudem, nihil egeret. Erat enim cuiuis Regum, in cæteris virtutibus, par: audiendi vero causas, tenuiorum facilitate longe superior. Potentiorum querelas ipse audiebat. Si quis iudicum falsum iudicasset, res iudicatas non rescindebat, sed iudicem litis æstimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proserpentem, patris exemplo, coercuit. Artifices & inuentores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno eiecit. Parentum ac propinquorum beneficen-
30 tiam, venia potius, quam laude dignam, in augendis prouentibus Ecclesiasticis, longe superauit. Monasteria, vel collapsa vetustate, vel bellorum iniurijs diruta, instaurauit. Præterea, noua a fundamentis multa extruxit. Ad sex Episcopatus priores quatuor adiecit Rossiensem, Brechinensem, Caledoniensem, & Dumblanensem. Hos vt prouentibus annuis ditaret, posteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regiorum agrorum parte, ad Monachorum alimenta, consecrata. Ioannes Maior, qui, in studio Theologiæ, magnum nomen, me puero, habuit, cum reliqua huius Regis acta magnis laudibus prosequatur, hanc profusam eius in monasteria largitionem graui, (atque vtinam minus vera) oratione incessit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonij profugionem eo magis demiror, quod, eisdem illis tempori-
40 bus, D. Bernardus acerbissimis concionibus, sacerdotes & Monachos, ob luxuriæ sumptus immoderatos, vexat: qui tamen, ad nostram ætatem collati, modici videri possent. Fructus autem, qui secuti sunt, harum donationum quale fuerit consilium, ostendunt. Nam, vt in corporibus sagina distentis, vsus omnium membrorum perit: ita ingeniorum igniculi, luxuria oppressi, in cœnobijs ex eo elanguerunt: literarum studia sunt extincta, pietas in superstitionem degenerauit: &, velut in agro inculto, vitiorum omnium semina suppullularunt. Vnum, toto regni tempore, ciuilem tumultum verius, quam bellum, sensit: sed is breui, AEnea Marauiæ Comite cum suorum magna multitudine cæso, coquieuit. Milcolumbus Macbethus, cum, nouam seditionem accendere tentaret, in arcem Rosburgi custodiendus datur. Cæteris rebus ex sententia succeden-
50 tibus, duplex superuenit molestia, aut verius calamitas. Altera ex vxoris, altera ex filij morte immatura. Vxore quidem Mathilde, summo genere, forma, moribus, orbatus, quam & viuam vnice amauit, & in ætatis flore mortuam ita desiderauit, vt plus viginti annis, non modo cœlebs, sed expers etiam veneris superfuerit, nunquam tamen vis

CIↃ. CXXIV.

doloris ei fuerit impedimento, quo minus, & pace & bello, publicis muneribus fungeretur. De filio, suo loco dicemus. Cum Dauid se totum studijs pacis dedidisset, res, in Anglia turbatæ, inuitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota sobole, præter Mathildem filiam, in traiectu a Gallijs submersa, Anglus eum casum adeo grauiter tulit, vt, nunquam deinde risisse, tradatur. Mathildis, quæ sola tantæ cladi superstes fuerat, Henrico quarto Imperatori nupserat. Ea, marito sine liberis mortuo, ad patrem in Angliam redijt. Hanc ille (metuens & viduæ, & orbæ, si quid ipsi humanitus accidisset) vt in regno confirmaret, Nobilitatem sacramento in verba eius adegit: &, in spem nepotum, Galfredo Plantageneto, Andegauorum Comiti, eam collocauit. Intra quinquennium, post id matrimonium, Robertus Dux Normaniæ, atque Henricus Rex decesserunt: & Galfredus Andegauus, graui morbo correptus, lecto affixus iacebat. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ stirpis solitudinem animum adiecit, ad regnum Angliæ occupandum: neque, rem fore difficilem, arbitrabatur: cum, ob aduersæ partis infirmitatem, tum quod a Regio genere non esset alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blœsensi nupserat, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, superioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis consobrinam: ac e Dauidis Regis Scotorũ sorore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & absentia Reginæ Anglorum, & Galfredi valetudine fretus, facile se Anglia potiturũ, sperabat. Vt autem ad eam spem aditus facilior esset, nihil reueritus fidem iuris iurandi, quod Reginæ vna cum reliquis propinquis dederat. Episcopos Anglos, eiusdem sacramenti socios, ad eandem impietatem, magnis pollicitationibus, pellexit. In primis autem Gulielmum, Eboracensem Archiepiscopum, qui princeps in verba Mathildis iurauerat, & Rogerium, Sarisburiensem Episcopum, qui non modo ipse iurarat, sed cæteris etiam proceribus verba præierat. Hac fiducia, Henrico auunculo nondum sepulto, regnum ingressus, primum biennium satis tranquillum egit: eoque insolentior factus, & pacta cum Anglis negligere, & cum vicinis arrogantius agere, cœpit. Postquam Anglos omnes, partim metu, partim pactionibus, in verba adegisset, legatos ad Dauidem, Scotorum Regem, misit, qui eum, vt idem faceret, ob Cumbriam, Northumbriam & Hundintoniam, admonerent. Dauid respondit, se non ita pridem, vna cum ipso Stephano, ac omnibus Angliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginæ, sacramentum dixisse. Alterum autem ea viua, nec velle, nec debere Regem agnoscere. Hoc responso ad Stephanum relato, initium belli statim factum est: Anglis, in proximos Scotorum agros, ferro & flamma sæuientibus, Scotisque damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ, Taichiæ, & AEneiæ, Scotorum exercitus, Angliam ingressus, ad Allertonem vicum obuias habuit Anglorum copias: quibus præerat Glocestriæ comes. Pugnatum est acerrime. Par vtrinque fuit cædes, dum acies steterunt. Fusis Anglis, multi in fuga perierunt: capti e Nobilitate plurimi. In ijs, Comes ipse Glocestriæ. Hac plaga Stephanus ictus, ne captiuorum propinqui abalienarentur, nullas pacis conditiones recusabat. Hæ leges fuerunt, vt Anglus captiuos sine pecunia reciperet: ac ius omne, quod in Cumbriam, tanquam supremum dominum, habere se contendebat, remitteret. Sed Stephanus nihilo sanctius illic fidem coluit, quam, in regno propinquæ inuadendo, prius fecerat. Nam, vix dimisso vtrinque exercitu, & captiuis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam intercepit: prædis, e Scotorum agris abigendis, bellum renouauit. Scoti, collecto e proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipso victos a se anno, contemnerent, temere prælio commisso ad Tesam amnem, magna clade contemptum hostis luerunt. Coacti præterea, Northumbria decedere. Ad hanc ignominiam delendam, Dauid, quam potuit maximo, exercitu contracto, venit Rosburgum. Eo Turstadus, Eboracensium Archiepiscopus, vel (vt scribit Gulielmus Neobrigiensis) Trustinus, ab Anglo, ad pacificandum, missus. Spe concordiæ iniecta, inducia in tres menses datæ, ea lege, vt statim Northumbria Scotis redderetur. Hoc quoque promissum, quod, soluendi exercitus causa, factum a Stephano erat, cum vanum fuisset, Dauidque magnas prædas ex ea Northumbriæ parte, quæ Anglo parebat, abegisset, Stephanus, coactis

maximis copijs, Rosburgum vsque penetrauit. Verum, cum rescisset, Nobilitatem sibi aduersari, & queri, se bello iniusto, & non necessario illigari, nulla re gesta, retro in intimum regnum se recepit: ac proximo anno, sibi metuens a seditione intestina, Mathildem vxorem ad Dauidem eius auunculum misit, quæ de pace ageret. Ea interprete, factum, vt Dauid e Nouo castro, vbi se ferme continebat. Stephanus e Dunelmo in Cestriam vicum, in medio itinere positum, & ex æquo ab vtroque opido distantem, mitterent, qui de controuersijs disputarent. Missi a Dauide Fani Andreæ & Glascuæ ab Stephano, Cantuariæ, & Eboraci Archiepiscopi. Eo facilius inter eos conuenit, quod Stephanus foris bellum, & domi seditionem metuebat: & Scoti grauiter 10 ferebant, se belli alieni omnem tempestatem excipere, Mathilde interim, cuius causa agebatur cessante. Igitur pax, in eas leges, conuenit, vt Cumbria veteri iure Dauidi, Northũbria vsque ad Tesam amnem (vt scribit Gulielmus Neobrigensis Anglus) & Hundintonia Henrico, Dauidis filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: isque Stephani eo se nomine beneficiarium fateretur. Rebus ita compositis, Dauid in Cumbriam, Stephanus in Cantium se recepit. Hæc pax incidit in annum, a Christo nato M. C. XXXIX. quo anno Mathildis, in Angliam reuersa, filium suum Henricum, qui postea regnauit inter Anglos, misit Carleolum ad Dauidem magnum eius auunculum, vt ab eo potissimum (quippe, sine controuersia, omnium ætatis suæ præstantissimo) in militarem ordinem asscisceretur, quæ res, illis temporibus, cum maxima cere- 20 monia fieri solebat. Tanta autem tum rerum perturbatio, ex domesticis discordijs, erat, vt nihil, ab intestino bello, liberum esset in Anglia, præter eam partem, quam Dauid Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille solus a publica calamite esset immunis, intra triennium filius eius, vnicus tantarum opum, & felicitatis speratus hæres, in ætatis flore decessit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius sexus relictis, tantumque sui desiderium apud Scotos & Anglos reliquit, vt, præter publicam iacturam, vnusquisque maximo priuato incommodo affectus esse, videretur. Tanta enim sinceritas, & moderatio animi in ea ætate erat, quæ, fere in licentiam efferuescere, solet, vt raros & singulares fructus, ex ea indole (si maturuisset) omnes expectarent. Acerbiorem eum luctum patri fecit tenera nepotum ætas, & ingenium Stephani inquietum, & imperij auidum: 30 &, Stephano etiam sublato, Henrici, filij Mathildis, qui in regno successurus erat, elatus animus, & in ætatis feruore, ferocia. Obuersantibus igitur animo ægro tot molestarum rerum cogitationibus, cum omnes, eum dolori succubiturum, putarent, tantum superfuit ei, aduersus ægritudines, fortitudinis, vt nobilium amicorum primos, ne grauius (vt par videbatur) eum casum ferret, solicitos, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, vt propior consolanti, quam dolenti videri posset: neque enim sibi, neque filio quicquam accidisse noui. Nam se, ex doctorum & sanctorum virorum sermonibus, didicisse, Mundum Dei prouidentia regi, cui obsistere velle, non modo stultum, sed etiam impium esset. Nec ignorare se, ea lege, suum filium genitum fuisse, vt aliquando decederet: & æs alienum, quod nascendo acceperat, moriendo redderet. Id 40 cum semper haberet in promptu, nihil nec ipsius, nec aliorum interesse, quo tempore a creditore appellaretur. Quod si mali tantum morerentur, iure quidem, in propinquorum obitu, dolendum esse. Verum, cum, bonos etiam decedere, videamus, & homini Christiano esse debeat tam persuasum, quam quod est certissimum, bonis (neque viuis, neque mortuis) quicquam mali euenire posse, quid est, cur hanc disiunctionem, a propinquis præsertim, tam breuem adeo moleste feramus, cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patriam præcesserint: quo nos eos, etiamsi longissimum vitæ spatium transigamus, tamen breui sequemur, Filius autem meus si hanc peregrinationem prior suscepit, vt parentes & fratres meos, homines sanctissimos, prior videret, eorumque consuetudine prior frueretur, id si moleste feremus, prouidendum 50 erit, ne, potius illius inuidere felicitati, quam mala nostra lugere, videamur. Vobis autem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum, ob hanc erga me caritatem, & illius piam & iucundam memoriam, vterque (vt pro filio etiam spondeam) plurimum debere, profitemur. Hæc magnitudo animi in Rege, vt multum ad pristinam venera-

CIↃ. CXXXIX.

tionem adiecit, ita in omnium pectoribus filij desiderium auxit, cum recordarentur, quali principe ipsi liberique sui orbati essent. Dauid autem, vt qua poterat vna, consolatione frueretur, nepotes ex filio ad se adducendos, curat: atque aulica disciplina (quæ tum erat sanctissima) educandos, & quantum humanis consilijs prospici poterat, securitati prouidit. Milcolumbum, qui e tribus erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Macduffo, Fifæ Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commendauit: & per eum curauit, per vniuersum regnum circumducendum, & pro indubitato regni successore, accipiendum. Gulielmum, natu proximum, Northumbriæ Comitem declarat: cumque, iam tum, in possessionem mittit. Tertium Dauidem, Hundintonij in Anglia, & Garriochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis festinabat, quod, 10 graui morbo iam implicitus, vitæ suæ finem breui affore, prospiciebat. Decessit autem anno, a Christo nato, M.C.L.I I V. nono Cal. Iunij, tanta omniū erga eum charitate, vt, non Rege, sed parente optimo cuncti viderentur orbati. Nam cum, tota vita, talis fuisset, qualem nullum, in literarum monumentis, fuisse, legimus, paucis ante mortem annis, totum se ita ad emigrationem animi comparauerat, vt venerationem superioris temporis vehementer apud omnes auxerit. Vt enim superiores Reges, omni laudis genere præstantes, belli artibus æquauerat, studijs pacis anteierat: iam, velut omissa cum alijs, de omnibus virtutis partibus, contentione, secum sibi certamen proposuit: in eoque tantum profecit, vt summo ingenio homines doctissimi, qui, boni Regis imaginem exprimere, contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem se Dauid, toto 20 vitæ cursu, præstitit. Regnauit annos viginti nouem, menses duos, dies tres.

CIↃ. C.LIIV.

XCII. REX.

Dauidi successor fuit, nepos ex filio, Milcolumbus, qui quanquam adhuc impubes esset, magnam tamen de se spem omnibus præbuit. Ita enim a parente & auo fuerat educatus, vt non magis corporis lineamentis, quam animi virtutibus eos reddere, videretur. Initio statim regni, sæuissima fames, cum magna hominum, pecudumque strage, per totam Scotiam grassata est. Erat, per id tempus, Argatheliæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna supra genus, & supra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præsenti, in spem regni erectus, magna manu suorum collecta, vicinas regiones inuasit: & populatione late, latius etiam metu sui sparso, facinorosis sponte ac- 30 currentibus, ac bonorum nonnullis vi, se adiungere, coactis, breui magnum confecit exercitum. Ad huius tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macbethi filius, excitus, cum res nouas tentaret, prope Candidam casam in Gallouidia captus, & ad Regē missus, atque in eandem cum patre custodiam fuit inclusus: sed breui post, placato Rege, vterque dimissus. Aduersus Sumerledum, Gilchristius Angusiæ Comes cum exercitu missus, cæsis rebellibus, ipsum profligatum cum pacis in Hiberniam fugere, coegit. Hæc victoria, præter omnium spem, tam cito parta, domi tranquillitatem, foris inuidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitiosus, & proferendarum finium cupidus, crescentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere, statuerat. Sed, quo minus aperte bellum faceret, obstabat ei pactionis verecundia. Nam cum Carleoli 40 a Rege Dauide, Milcolumbi auo, militari baltheo, vt mos est, cingeretur, promiserat, & (vt præter scriptores nostros, Gulielmus Neobrigensis inquit) iureiurando cauerat, se, nec ipsum Dauidem, nec posterorum eius quenquam aliqua parte regionum, quas tum in Anglia Dauid tenebat, spoliaturum. Hac verecundia obstrictus vt colore aliquo calumniam tegeret, primum, in re leuiori, patientiam Regis Anglus experitur. Cum Ioannes Episcopus Glascuensis per Cumbriam fana dedicaret, Sacerdotes raderet, aliaque, quæ, ad Episcopi munus pertinere, tum credebantur, obiret, Henricus per Trustinum Eboracensem Archiepiscopum nouum in eam regionem misit Episcopum, quem Carleolensem dixit. Ea iniuria Ioannes grauiter permotus, cum nec in Rege, nec in lege satis præsidij videret, relicto suo Episcopatu, se in monasterium Turonense, in Gal- 50 lia abdidit: nec prius inde redijt, quam, rogatu Milcolumbi, a Pontifice Romano inuitus est retractus, &, ad suos reuerti, coactus. Hanc iniuriam cū Scotus leuius, quam sperabatur, ferret, neq; satis causæ ad bellum, esse, existimaret, Cestriam profectus est, vt, sedatis suspi-

suspitionibus, discordiarum causas praecideret. Ibi, fraude Angli, illectus est, vt in verba eius iuraret: cum, non Rex ipse, sed fratres eius, qui in Anglia agros haberent, ex conuentu iam olim facto, sacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo, ac malitiose excogitatum erat, qui semina discordiarum inter fratres spargebat: quod, proximis annis, multo apertius est declaratum, cum Northumbriam, Gulielmi fratris patrimonium, a Milcolumbo eblanditus est. Londinum enim eum accersiuit, vt, maiorum exemplo, se, nomine terrarum, quas in Anglia tenebat, in conuentu publico beneficiarium eius fateretur. Ille non cunctanter eo, accepta fide publica, profectus, nulla re, cur venerat, perfecta, cogitur Henricum inuitus in Galliam cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, sequi. Consilium Angli eo spectabat, partim, ne quid a Scoto, se absente, turbaretur, partim, vt, hoc commento, Ludouici Regis Francorum animum ab eo auerteret. Ita igitur Milcolumbus inuitus, sed metu grauioris incommodi reluctari non ausus, aduersus veterem amicum tractus, non prius ad suos redire permissus est, quam Anglus, bello in Gallia parum prospere gesto, domum est reuersus. Milcolumbus, tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, Nobilitate coacta, suae peregrinationis acta exponeret, magnae partis animos vehementer infensos reperit, quod cum inimico certo aduersus veteres & certos amicos militasset, neque prospexisset, quibus artibus ab Henrico peteretur. Rex, cum, se, inuitum, nec tamen ausum quicquam ei Regi negare, cuius in potestate erat, in Galliam tum profectum, diceret, atque ideo, non desperaret, se facile Franco purgatum iri, vbi intelligeret eum circumuentum, ac sine domesticis copiis propere illuc pertractum, seditionem, iamiam erupturam, in praesentia compescuit. Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tumultum magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum placatos. Itaque iterum Milcolumbus, ad conuentum Eboracensem adesse, iubetur. Ibi, conficto crimine, accusatus, quod, eius maxime opera, res in Gallia minus prosperae Anglis fuissent. Ideo relatum ad consilium, de adimendis ei regionibus, quas in Anglia tenebat. Ad haec cum ille respondisset, seque abunde purgasset, omnium aures clausas inuenit: quippe vel timore, vel gratia sui Regis occupatas. Ita decretum in Henrici sententiam factum. Nec hac iniuria contentus, per idoneos homines, qui, Milcolumbum vltro ac volentem tot regionibus cessisse, dicerent, ciuium odium vehementer erga eum accendit: adeo vt domum reuersum, Berthae obsessum, pene comprehenderint. Sed, interuentu seniorum, paululum ira sedata est. Cum Nobilitatem edocuisset, se non modo iniuste, sed fraudulenter etiam ab Henrico, vetere patrimonio exutum, proceres ei auctores fuerunt, vt, per vim ablata, iusto pioque bello repeteret. Ex hoc decreto bellum indictum, ac, non sine magnis vtriusque gentis incommodis, gestum. Tandem cum Reges non procul a Carleolo, ad colliquium conuenissent, post multam disceptationem, Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northũbriam ademit. Anglo nullum aliud ius cupiditati suae praetendenti, nisi quod, tantam imperij sui diminutionem pati, non posset. Verum, cum neque iuris reuerentia, neque pacta, & conuenta, neque iurisiurandi sanctitas Angli inexplebili auiditati obsisterent, homo, pusillanimi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit, aduersa & reclamante Nobilitate Scotica: quae negabat, ius esse Regi, quicquam de finibus Regni detrahere, nisi omnibus ordinibus consentientibus. Ex eo, Rex a suis contemni coepit, vt neque fortitudine, nec prudentia ad moderandum imperium, idoneus: neque quicquam aeque animos hominum ferociorum a tumultu cohibuit, ac maior metus ab Anglo, quem fretum simplicitate Milcolumbi, & potentia transmarina, imperio totius insulae potius cupidum, perspiciebant. Hic vniuersorum erga Regem affectus fecit, vt singuli reuerentiam imperij facilius abijcerent. Initium rebellandi factum est, ab Angusio, seu potius, AEnea Gallouidiano, homine quidem potente, sed qui spei plus tamen in Regis ignauia, quam suis viribus collocaret. Aduersus hunc missus Gilchristius, tribus praelijs victum, in coenobij Candidae casae asylum eum compulit. Vnde cum abstrahendi ius non esset, omnium rerum inopia, ex diuturna obsidione, ad paciscendum est coactus. ipse agrorum parte est multatus, & filius obses datus. Hanc imminutionem

prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, rasus, in cœnobium, Edimburgo propinquum, se, a conspectu & ludibrio hominum, abdidit. Nec in diuersa regni parte Morauienses, homines inquieto semper ingenio, se a rebus nouis continuerunt. Gildone enim, seu verius, Gildominico duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati sunt, sed fœciales, ad se missos, barbarica crudelitate interfecerunt. Aduersus hos quoque missus Gilchristius, maiore quidem cum exercitu, sed dispare fortuna. Virtus enim aduersarij, quæ alijs terrori esse solet, homines scelestos, &, quid commeruissent, gnaros, desperare de salute, coegit. Igitur dum student, ne inulti cadãt, hoste profligato, superiores euadunt. Milcolumbus, vbi cladem suorum resciuit, suppleto exercitu veteri, in Morauiam duxit. Ad Spæi fluminis ostium Morauienses, etsi Regis copias auctas, & suas e superiore prælio imminutas non ignorarent, tamen loco freti, &, parta nuper victoria, feroces, euentum expectare constituerunt. Pugnatum est magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius cesserunt, quam, fessis Regijs, miles e subsidijs recens successit. Tum vero, inclinata semel acie, non amplius pugna, sed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio, veteres Morauiani pene ad internecionem sunt redacti: quæ pœna, vtcunque crudelis, tamen videri potest, non immerentibus accidisse: grauitatemque vltionis gentis perfidiosæ aduersus alios immanitas excusat. Noui coloni in cæsorum agros missi. Nec Sumerledus, inter tot tumultus sibi quiescendum, duxit. Is (vt antea dictum est) cum in Hiberniam, ex infelici prælio, euasisset, ab eoque tempore, latrocinijs Scotiæ litora habuisset infesta, ratus, inter tot cædes maiore parte militaris ætatis consumpta, aut e fugientibus aleam dimicationis opulentam prædam, aut e congredientibus fore non difficilem victoriam, magna vndique facinorosorum manu coacta, æstuarium Glottæ amnis nauibus ingressus, sinistra ripa excensionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam vsque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parum incolumitati suorum intentus, agit, a multo paucioribus circumuentus, suos prope omnes amisit. Ipse viuus, ad pœnam & ludibrium, seruatus, ad Regem perducitur. Alij, eum vna cum filio in prælio cecidisse, scribunt. Hæc circiter annum M. C LXIIV. gesta sunt. Pacato vbique à tumultibus bellicis regno, conuentus omnium ordinum indictus. Ibi, cum alia multa, ad statum regni confirmandum, decernerentur, communi consensu, a Rege publice petierunt, vt, quoniam iam pridem matrimonio esset maturus, quippe qui vicesimum secundum vitæ annum excederet, de nuptijs cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id eum & publice regno, & priuatim suæ familiæ debere: neque præsentis modo temporis, sed futuri etiam tranquillitati ei animo prospiciendum esse. Ad hæc ille respondit, se, ab eo vsque tempore, quo vitæ suæ rationem inire, & cursum eius dirigere potuerit, continentiam ab huiusmodi cupiditatibus Deo sancte promisisse. Quod suum votum se existimare, ei non ingratum fuisse, qui & vires ad id præstandum dedisset, & hæredes, ad succedendum, præparasset: vt, nec infirmitate animi, nec necessitate aliqua publica, e proposito viuendi cursu deflectere, cogeretur. Dimisso consilio, cum foris pax esset, ad artes auitas, nempe sacrarum AEdium extructiones, & in monachos largitiones, sese conuertit. Qua in re, si vita longior ei fuisset, maiores videbatur longe superaturus. Obiit enim mortem, non multo post: nempe, quinto Idus decembres, anno, a Christo nato, M. CLXV. vitæ vicesimo quinto, regni paulo supra duodecimum.

CIƆ. CLXIIV.

CIƆ. CLXV.

XCIII. REX.

Successit Milcolumbo, frater eius, Gulielmus, qui, decimo quinto die post proximi Regis mortem, regnum iniit. Is nullum fere nec publicum, nec priuatum negotium, quod, maioris esse momenti, videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetisset. Anglus, Gulielmum Londinum venire, iussit, vt, ob Cumbriam & Northumbriam, se beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non grauate fecisset, nec tamen a Northumbria poscenda, desisteret, Henricus ambiguo responso rem differebat. Nam cum Northumbria, Milcolumbo adempta, ipsi adiudicata esset, se, eam abalienare (nisi procerum decreto) non posse. Ad proximum conuentum adesset, atque

atque ibi quod ius esset, exspectaret. Gulielmus, etsi, nihil æqui se impetraturum, sperabat, tamen, ne calumniandi aduersario daret occasionem, in Anglia, ad conuentum vsque, expectauit, & Henricum proficiscentem ad bellum Gallicum, licet inuitus, tamen est secutus. Ibi cum assidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex, breui in Angliam rediturus, speraretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam est reuersus. Post reditum, primum omnium regnum, latronibus castigatis, repurgauit: deinde locis idoneis arces & præsidia, ad prohibendas repentinas incursiones, imposuit: demum per Legatos, de Northumbria reddenda, Anglum admonuit: ni redderet bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbriæ parte, quam proauus Gu-
10 lielmi tenuerat, ei cessit. Eam Scotus quidem accepit, testatus, se nihil se suo in reliquam partem iure decedere. Id cum Anglus grauiter ferret, &, prædam de manibus, lite non dirempta, dimissam, doleret, per incursiones in fines Scotorum, noua belli semina iaciebat: hac occasione sperans, reliqua, quæ controuersa videri volebat, se facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli, conquesti, suos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla, ob quam venerant, re impetrata, prope sine responso abegerunt. Scoti, vt, quod iure obtinere non poterant, vi assequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne sæuiunt. Angli, iam instante messe, contenti, per absentiam Regis, sua, quoad possent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt. Hiems vero interea, per mutuas incursiones, fuit
20 inquieta. Æstate proxima, Gulielmus in hosticum magno cum exercitu ingressus est. Ad eum Angli, cum nullas adhuc satis firmas copias haberent conscriptas, legatos in castra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id si impetrent, spem inijcere conantur, omnia ex sententia conuentura. Credidit fallacibus eorum promissis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquissimam, quamuis iusto bello præferret. Angli spatium, quo ab armis cessabatur, totum in apparatu belli consumunt. Nec desinunt interim, legatis missitandis, promissa cumulare, ac pariter hostium castra speculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remissa ac neglecta cernerent, maioremque partem exercitus Regij, ad commeatus petendos, dilapsam, reuersi, suis occasionem rei bene gerendæ ostendunt. Instant, ne, eam e manibus elabi sinant. Igi-
30 tur maiore copiarum suarum parte in insidiis collocata, quadringenti fere equites expediti, de tertia vigilia iter ingressi, paucas horas ante Solis ortum, Alneuicum, vbi Scotorum castra erant, adueniunt. Ibi maiorem, quam sperarant, bene gerendæ rei occasionem nacti, in Regem, velut in summa pace, obequitantem, cum sexaginta plus minus equitibus impetum faciunt: ac pene, antequam discerni posset, amicine an hostes essent (acceptis enim armis & insignibus Scoticis, facile pro Scotis fefellerunt) nono quam regnare cœperat, anno, eum capiunt. Cum e castris tumultu exciti pauci, ac sparsi frustra sequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deseruisse, in hostem vltro incurrentes, capti fuere. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, est perductus. Angli, hoc insperato successu elati, Cumbriam inuadunt: sine certamine, se po-
40 tituros ea, rati. Sed a Gilchristio & Rollando, Scotis ducibus, ita sunt repulsi acriter, vt, induciis factis, contenti fuerint, quandiu Rex captiuus esset, Northumbria potiri: Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis possessionem relinquere. Interea Dauid Gulielmi frater, Hundintoniæ & Gariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto commeatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam, de fratre liberando, mittendos curauit: qui tum Falesij in Normania asseruabatur. Rex, traditis Anglo quindecim obsidibus, & quatuor arcibus, Rosburgi, Beruici, Edimburgi, & Sterlini, ad Cal. Februarias permissus est, redire ad suos. Ipse cum proceribus & Episcopis euocatus ab Anglo, Eboracum, ad XVIII. Cal. Septembres, venit. Ibi cum suis omnibus, qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici iura-
50 runt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam eius dederunt. Has leges, vtcunque duras, Scoti cupidi Regis optimi non renuerũt, vt Angli scriptores tradunt. Thomas Volsingamius Anglus, & ipse hanc deditionem non Eboraci, sed in pago Constantiensi factam, scribit. Sunt, qui tradant, conuentum inter Reges, non de deditione, sed certa

pecunia per pensiones danda, arcesque tantisper Anglo traditas, dum ea persolueretur. Hanc vt opinionem veriorem existimem, facit fœdus, cum Richardo Henrici filio renouatum, de quo suo loco dicam. Rex reuersus, motus in Gallouidia se absente ortos, per Gilchristiũ intra paucos menses compescuit. Ad quartum Cal. Februarij, cum conuentus Noramam ad Tuodam indictus esset, eoque Gulielmus venisset, Anglus vehementer contendere cœpit, vt omnes Episcopi Scotorum Archiepiscopũ Eboracensem, pro Metropolitano, agnoscerent, instante vehementer, vt id fieret, Legato Romani Pontificis. Post longam disceptationem, responsum fuit a Scotis, paucos in præsentia suorum adesse, nec eos posse cogere absentes, vt ab se decreta confirmarent. Hanc ob causam, re in aliud tẽpus dilata, paulo post missis Romam Legatis, Episcopi Scoti Alexandro tertio suam causam probarunt: ac domum rediere læti, quod, eius decreto, ab Anglorũ iugo essent liberati. Non ita multo post, Gilchristius (cuius sæpe meminimus) vxorem suam eandemque Regis sororem, adulterij compertam, occidit. Ei, cum in ius ad diem dictum non affuisset, aqua & igni interdictum. Ædes dirutæ, bona in fiscum redacta. Eodem fere tempore, arx Edimburgi reddita, vna pensione soluta: &, ad stabiliendum firmius concordiã, lata lex, ne alter alterius hostem ad se receptaret. Hac lege Gilchristius Anglia exclusus redijt: ac, mutatis sæpe locis, ignotus inter ignotos, in omnium prope rerum summa pœnuria, miseram vitam transigebat. Interea Gulielmus expeditionem adornabat in Morauiam, aduersus latrones Æbudenses: quorum princeps Donaldus Baan (hoc est albus) genus suum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis assumpserat. Is e nauibus sæpe ac diuersis in locis exscendens, non modo in maritimis locis solitudines faciebat, sed a mari etiam longe remota, crescente per impunitatem audacia, populabatur. Aduersus eum nauibus circũmissis, qui classem incenderent, Rex, terrestri itinere profectus, pene omnes ad vnum interemit. In reditu, cum non procul a Bertha abesset, tribus rusticis offensis, præter pannos & illuuiem, nihil rusticum præ se ferentibus, cum declinare viderentur multitudinis occursum, Rex adductos ad se diu contemplatus, institit quærere, qui mortales essent. Gilchristius senior, adorato Rege, miserabiliter de fortuna sua questus, quis esset, indicat: adeoque memoria superioris vitæ, per summam dignitatem transactæ, qui aderant, omnes commouit, vt nemo, lachrymis abstinere se, potuerit. Rex humo surgere iussum, in pristinum & dignitatis & amicitiæ gradum, hominem restituit. Inciderunt hæc in annum M.CXC. quo tempore Richardus, qui superiore anno patri successerat, cum expeditionem in Syriam ornaret, Regi Scotorum arces reddidit, & obsides remisit: atque eum posterosque eius absoluit ab omnibus pactis, vel vi expressis, vel fraude obtentis, regnumque Scotiæ vtendũ fruendumque, eis finibus eoque iure ei permisit, quo Milcolumbus Regesque superiores id tenuerant. Harum conditionum meminit Mattæus Parisiensis. Ille contra, vt, Richardo se non ingratũ, ostenderet, ad bellum transmarinum proficiscenti, decies mille marcas argenti dedit, Dauidemque fratrem, Comitem Hundintoniæ declaratum, sequi eum in Syriam, iussit. Is dum redit, classe tempestatibus disiecta ab Ægyptijs captus, a Venetis redemptus, Constantinopoli demum ab Anglo mercatore agnitus, post quartum tandem annum in Scotiam redijt: & magna omnium, sed fratris præcipua gratulatione est receptus. Boethius credit, ab hoc Dauide, incolumi illic exposito, oppidum, quod Alectum ante vocabatur, appellatum fuisse Deidonum. Ego potius, Taodunum, composito nomine e Tao & Duno, vocatum, existimo: Alecti nomen apud vnum Boethium inuenio. Nec adeo multo post, Richardus, varijs casibus iactatus, ex eadem peregrinatione rediit. Ad eum reducem Gulielmus cum fratre gratulatum venit, ac duo millia marcarum argenti dono attulit, vel benignitatis superioris erga se memor, vel præsentis inopiæ misertus. Nec vnquam nomen Scoticum creditur, Anglico fuisse coniunctius. Ibi cum Gulielmus in grauissimum incidisset morbum, rumor, de morte eius allatus, nouos in Scotia motus excitauit. Haraldus, Orcadum & Cathanesiæ Comes, Episcopo Cathanesiæ infensus, quod, per eum stetisse, diceret, quo minus apud Regem, quæ vellet, obtineret, eum comprehensum, oculis & lingua priuauit. Rex, reuersus domum, Comitis Haraldi magna ex parte copias varijs, congres-

CIↃ.CXC.

10 20 30 40 50

congressibus deleuit. Ducem, e fuga retractum, oculis orbatum, per carnificem strangulauit: totamque stirpem eius masculam emasculandam dedit: reliquos propinquos, & scelerum administros magna pecunia multauit. Hæc a Boethio sic narrantur, & vulgari rumore confirmantur: collisque, a testiculis nominatus, memoriam rei gestæ seruat: ac mihi veriora videntur, quam quæ ab alijs traduntur. Inciderunt hæc in annum Salutis M.CXCIX. quo anno Regi Alexander filius est natus: &, Richardo Anglo defuncto, Ioannes frater successit. Rex Scotorum in Angliam profectus est, vt sacramentum diceret, ob agros, quos in Anglia tenebat. Sed eius aduentus non fuit, initio noui regni, magis iucundus, quam discessus ingratus: quod recusaret, Anglum in expeditionem sequi, aduersus Philippum Francum veterem amicum. Igitur reuersus e Gallijs Ioannes, dum belli causas quærit, præsidium e regione Beruici ædificare, cœpit. Gulielmus, frustra per legatos ea de iniuria conquestus, manu collecta, quod ædificatum erat, demolitus est. Exercitus vtrinque conscribuntur. Cum iam castra castris prope collata essent, per primates pax facta, his legibus, vt duæ Gulielmi filiæ duobus Ioannis filijs, cum per ætatem nubiles forent, collocarentur. Dos ingens dicta. Præsidium ne ædificaretur, cautum. Obsides in hæc dati. Reuersus Gulielmus, in periculum inexpectatum incidit. Berthæ opidi pars maior, inundatione Tai amnis, noctu diruta est. Nec ab hac calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infante, vna cum nutrice & quatuordecim alijs, extincto: reliqui ægre euasere. Multi e promiscua multitudine oppressi. Rex, cum aquæ magna ex parte solum vrbis obtinerent, nec vlla fere domus calamitatis esset expers, paulo infra, ad eundem amnem, nouam vrbem commodiore loco exstruendam curat, &, nomine non multum immutato, Perthum appellat. Hunc honorem habitum credunt Pertho, viro nobili, qui solum vrbis Regi donauit. Eodem fere tempore, Rex ducem rebellium ad Septentriones spectantium, Gothredum Makulliam a suis proditum cepit. Captus, cibo constanter abstinuit, metu (vt creditur) grauioris supplicij. Hoc fere vltimum operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipsius etiam ingrauescentem ætatem, per duces gestum. Nam paulo post, LXXIV. annum agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ M.CCXIIII. decessit. Non multo ante mortem Gulielmi, prope singulis annis, cum Ioanne Anglo fœdera sunt renouata. Ioannes enim, homo late proferendi imperij cupidus, cum haberet foris cum Gallo, domi cum Romanensibus bellum, nec certam vnquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omisit tamen libidinem inuadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat senem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc, cum colloquia frequenter sereret, magis tentandi, quid impetrare posset, quam vllius rei æquæ transigendi gratia, demum res in apertam suspitionem erupit. Ac, post fœdera sæpe nouata, tandem Gulielmus ad Nouum castrum ad Tinam euocatus, venit. Ibi cum in morbum grauissimum incidisset, nulla re transacta, rediit. Deinde, cum, paulo ante mortem, inuitatus esset Noramam ad Tuedam, nec, per valetudinem, adesse posset, rogatus, vt mitteret filium, id quoque, de consilij sententia, renuit. Fœdera, illis congressibus sancita, non libuit huc ascribere, vt quæ omnia eisdem pene verbis sunt composita, neque quicquam habent noui, præterquam quod in vno cautum est, ne Reges Scotorum, sed eorum liberi iurarent in posterum, aut se in fidem Angli dent, ob terras, quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum mentio est a scriptoribus Anglis, ob eandem, vt arbitror, causam, prætermissa.

CIↃ. CXCIX.

CIↃ. CCXIIII.

XCIIII. REX.

Gulielmo successit Alexander, filius ex Emergarda propinqua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus, imperium adeptus, omnia prudentius, quam pro ætate, composuit. Primum omniū, indicto conuentu publico, patris, viri prudentissimi iuxta ac optimi, acta omnia ordinum decreto confirmauit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla priuata cupiditate, sed vt Ioannis tyrannidem compesceret, ab ordine Ecclesiastico (vt tum loquebantur) accersitus. Norama, quam obsidere cœperat, certis conditionibus relicta, interiora ingressus, Regiarum partium homines omni belli clade persequitur. Eo domum reuerso, Ioannes mox Scotiam inuadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem

vicinam Lothianam fœda populatione vastat: & quo latius bellum spargeret, alia via reuerti, statuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Pictos montes, & Escam, qua venturus dicebatur, castra posuit. Ioannes, vt congressum vitaret, secundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Beruicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro festinantem Alexander, qua potuit, proxime secutus, ferro flammaque per Northumbriam grassatus, Richemondam vsque peruenit. Sed, eo se interiorem Angliam magnis itineribus recipiente, Scotus, per Vestmariam rediens, vasta omnia Carleolum vsque reddidit. Vrbem vi cepit, & communiuit. Proximo anno, accersiti ab ijs, qui Sacerdotum factioni aduersus Regem fauebant, Ludouicus Philippi Franci filius, vt, exauctorato Ioanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, vt amico ferret auxilium, ea æstate, Londinum venerunt. Ioannes vero & suorum studiis destitutus, & peregrinis armis petitus, magna pecunia in præsentia, & tributo perpetuo promisso, præterea iure regni in Pontificem translato, vt Reges Anglorum, in posterũ, beneficiarij eius essent, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ rapacitatis hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus, magnis minis, a populo sacrosanctæ Sedis vectigali abstinere, iubeantur. Ludouicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Alexander in Scotiam redit: sed minus, quam venerat, agmine pacato. Nam, cum Angli extremum abeuntis agmen carperent, & vagos ac moratores exciperent, & Ioannes Trenti fluminis pontes frangeret, vada, palis acutis infixis, occluderet, naues omnes auerteret, magnum redeunti obiectum videbatur impedimentũ, & quod, sine certa pernicie, non posset effugere. Sed interim Ioannes, a monacho Anglo accepto veneno, ad Neurgum opidum, in ripa Trenti fluminis situm, lectica delatus, intra biduum moritur. Is casus Alexandro iter aperuit. Tum, suorum incuria castigata, circumspectius quidem agmen egit, sed non sine magno eorum incommodo, per quos ducebat. Quicquid enim agi ferriue poterat, secũ auferens, cum ingenti præda domum redijt. Galo, Legatus Romanus cum Henricum, Ioannis filium, in regno confirmasset, proceres Anglorum, grandi pecunia multatos, in gratiam recepit. Et, vt hoc damnum pari inimicorum calamitate solaretur, Ludouicum Gallum, & Alexandrum Scotũ fulmine Romano, in spem prædæ, ferit. Omnibus Scotis sacris interdicit, ratus, diras suas plus apud vulgus simplex, quam Reges, valituras. Sed, pace tandem inter reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Beruicũ restituunt: finesque veteres ad regiam crucem seruari, iubent. Alexander cum suis per Episcopos Anglos, quibus ea potestas commissa erat, resecratur. Hic Galo fremens, tantam sibi prædam e manibus ereptam, in Episcopos & reliquos Scotorum Sacerdotes iram vertit, tanquam suam peculiarem turbam, & nihil ad reges attinentem. Anneuici eis conuentũ indicit. Ibi timidiores pecunia hominem placant: qui obstinatiores erant, Romam in ius vocati. Hi, obiter a multis Anglorum Episcopis & Cœnobiarchis, literis ad Pontificẽ, de sordibus Legati, acceptis, hominem grauiter accusant: eum facem omniũ malorũ fuisse, dũ, non publicæ vtilitati, sed auaritiæ priuatæ, studet: & bellum pacemque inter Principes, suo arbitrio, nundinatur. Galo, quod se non satis purgaret, multatus est a Põtifice pecunia, præda videlicet inter eos diuisa. Accusatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos dimittuntur. Paucis post annis, Henricus Anglus, ætate & consilio maturior, Eboracũ venit. Ibi, cum Alexãdro, præsente Legato Pontificis Pãdulfo, conuentũ est, data sorore Angli Ioanna ei, in matrimoniũ: ex qua, præmatura morte surrepta, nullos liberos suscepit. Ab eo tempore, vsq; ad vitæ finem, pax inter Reges fuit. Ibi, corã eodem Pandulfo, Rex sancte iurauit, duas Alexãdri sorores, pro loci, vnde erant, dignitate, se collocaturũ, vti antea pater eius promiserat. Verum altera elocata, altera innupta domum rediit. Proximo anno, qui fuit M. ccxx. venit in Britanniam, ad pecuniam, in vsum sacri belli, expiscandã, AEgidius Cardinalis. Is, cum satis opimũ quæstũ in vtroque Regno fecisset, quod, per imposturam, ab hominibus nimium credulis exegerat, per luxuriam, in itinere profudit. Cum vacuus Romam rediisset, mentitus est, se a latronibus fuisse spoliatum. Consecutus est statim alter Legatus, sed homines, iam bis fraude Romanensium spoliati, publico decreto, eum fines ingredi, vetuerunt. Alexander cum domi vitia, per licentiam bellorũ enata, tolle-

CIↃ. CCXX.

tolleret, totumque regnum, ius dicendo, vna cum Regina obiret: Rossiam Gilespicus indidem ciuis, vicinas regiones fœde populabatur. Nessum amnem transgressus, Ennernessum opidum captum incendit. Recusantes, in verba sua iurare, crudeliter trucidabat. Aduersus eum Ioannes Cuminius, Buchaniæ Comes, missus, latebras per deuia mutantem cepit, & cum duobus filijs, capite multauit. Capita ad rei gestæ fidem, ad Regem missa. Anno M.CCXXII. Cathanesienses, Adami Episcopi sui cubiculum ingressi nocte, monachum, quem de more comitem habebat (nam Mulrossensis Abbas ante fuerat) & ministrum cubicularium occiderunt. Ipsum, grauiter vulneratum, in culinam attractum, vna cum domo cremarunt. Causam tantæ crudelitatis fuisse, aiunt, quod 10 Episcopus, acerbius solito, decimas exigeret. Hi, diligenter conquisiti, grauissimo supplicio fuerunt affecti. Comes Cathanesiæ, quanquam in facinore patrando non affuisset, suspicione tamen non caruit. Postea vero cum ad ferias natalis Dominici, quæ Scotorum Saturnalia sunt, clanculum ad regem fuisset perductus, veniam suppliciter petitam impetrauit. Circa hæc tempora, decessit Alanus Gallouidianus, Scotorum longe potentissimus. Decedens, tres filias reliquit, de quibus posterius nobis erit sermo. Thomas, filius eius nothus, earum ætate & sexu contempto, se dominum vocat: nec eo contentus, coactis ad decem hominum millia, resistentes opprimit, prædas e vicinis agris, late populabundus, agit. Tandem, misso a Rege exercitu, ceciderunt e rebellibus, vna cum duce, ad quinque millia. Eodem anno, Alexander cum vxore in Angliam profe-20 ctus est, vt tumultus, aduersus Henricum orientes, quoad posset, sopiret, & Nobilitatem cum eo in concordiam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, vxor eius cum Regina Angliæ Cantuariam, religionis ergo, profecta, rediens inde, ex morbo decessit, ac Londini sepulta est. Non adeo diu post eius mortem, Rex, cum liberis careret, Mariam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit vxorem, anno, a Christo nato M. CCXXXIX. Ex ea natus est Alexander, qui patri successit. Biennio proximo, anno scilicet M.CCXLII. cum Rex Angliam versus properaret, vt Anglum, e Gallia reducem, inuiseret, dum Hadinæ in Lothiana se ludis equestribus oblectat, Patricij Gallouidiani Comitis Atholiæ hospitium, vna cum ipso, ac duobus ministris, arsit, late etiam in propinqua fuso incendio. Id minime creditum est, fortuitum fuisse, propter nobiles inimicitias Patricij 30 cum Bisetorum familia. Et quanquam Gulielmus, familiæ princeps, teste etiam Regina, probaret, se, ea nocte, qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuisse, vltra sexaginta millia passuum ab Hadina: ex aduerso, propinqui Patricij arguebant, ea nocte ministros & clientes eius complures Hadinæ visos: dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad diem Edimburgum venit: sed, ob aduersariorum potentiam (hi autem erant Cuminij) non ausus, iudicio experiri, singulari certamine causam suam tueri, cupiebat. Ea vero conditio, cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abijt: ac suæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus est alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi superioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, se in potestatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteri-40 torum accepit. Rex, non multo post, morbo correptus, decessit, anno ætatis LI. Regni XXXV. Salutis humanæ, M. CCXLIX.

CIↃ. CCXXII. CIↃ. CCXXXIX. CIↃ. CCXLII. CIↃ. CCXLIX.

XCV. REX.

Eius filius, Alexander tertius, eodem anno Sconæ coronatur, puer nondum annum octauum egressus. Omnium prope rerum potestas penes Cuminiorum factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in suam rem verterent, imbecilliores opprimerent, nobilium quosdam, suæ libidini aduersos, ac liberius de statu regni loqui ausos, confictis criminibus, circumuenirent, ac bona damnatorum in fiscum redacta, ipsi a Rege (cui tum imperabant potius, quam parebant) accepta inuaderent, conuentu ordinum habito, tractatum præcipue, de Anglo placando, ne, tam periculoso tempore, aliquid 50 attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate coniungendum esse. Hæc ratio commodior Cuminiorum inimicis visa est, ad eorum potentiam infringendam, quam, si eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum missi, libenter ab eo auditi, & munifice dimissi, omnibus, cur ierant, impetratis. Proximo anno, qui fuit M. CCLI. Eboraci Reges conue-

CIↃ. CCLI.

niunt ad IIX. Cal. Decemb. Ibi, ipso Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equestrem ordinem est allectus, ac postridie, de nuptiis cum Margarita Henrici filia, conuentum. Pax item renouata, quæ, quandiu vixit Henricus, firma & inuiolata mansit. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum consilio, decretum, vt soceri, velut curatoris, consilio vteretur, in rebus grauioribus. Ex hoc decreto, quidam primatum accusati, se clam subduxerunt. Rege domum reuerso, accusatus Robertus, Fermelinoduni Abbas, regni Cancellarius, quod Alani Durouarti vxorem, Alexandri secundi notham, legitimæ prolis iure donauerit: vt hac ratione, si Rex absque liberis moreretur, ea, velut hæres, ei succederet. Cancellarius hoc metu iniecto, mox vbi domum rediit, magnum sigillum proceribus reddidit. Gamelinus, qui postea Fani Andreæ fuit Episcopus, in eius locum suffectus. Triennio fere proximo, cum, qui a consilijs Regi fuerant, singuli se prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus, in medio relictus, seruilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Vercam, quæ arx est ad limitem Scotiæ sita, venit: eoque generum cum primoribus accersit. Ibi multa, ex eius consilio, vtiliter mutata, in ijs præcipue magistratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa vtiliter in futurum statuta. Rex, cum vxore, ac præsidio Anglico, qui domum deducerent, reuersus, Edimburgi in arce continere se, decreuerat. Eam tenebat Valterus Cuminius, Taichiæ Comes, ob immutationem status publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxilijs fretum, arcem coactus est dedere. Maior pars Nobilitatis, & Ecclesiastici ordinis, quorum potentia nouis statutis erat imminuta, offensior, ea calumniabantur, quasi iugum Anglicum, & seruitutis initium. Eoque contumacia eorum processit, vt, in ius vocati, vt rationem rerum, superioribus annis a se gestarum, redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, ijdem nunc, non parendi, auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorum principes, Valterus Taichiæ, Alexander Buchaniæ, Ioannes Atholiæ, Gulielmus Marriæ Comites, alijque eiusdem sectæ, non obscuri homines. Hi non ausi, ad causam dicendam, venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam iniuriarum sibi conscij, periculum audacia discutere, decreuerunt. Explorato enim, Regem, paucis comitatum, negligenter, vt in pace, ad Kinrossum agere, manu clientium subito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupissent, sed iure fuissent electi, veteres ministros expellunt, nouos assumunt, omniaque, pro sua libidine, gerunt. Ac iam verterat terror in consultores priores. Sed hunc motum sedauit Valteri Cuminij mors, ab Vxore Angla, vt creditum est, veneno extincti. Auxit suspicionem, quod cum a multis nobilibus ambiretur, ea amatori suo, Ioanni Russello, iuueni Anglo, nupsit. Ipsa, veneficij accusata, & in carcerem coniecta, salutem pecunia redemit. Russellus cum vxore, literis a Pontifice impetratis, actionem damni dati aduersarijs coram Legato Pontificis, intendit. Ea res sine exitu fuit, quod, veteri priuilegio, Scoti negabant, se posse, ad causam dicendam, extra regnum euocari. Rex suæ potestatis factus, Cuminijs, suppliciter petentibus, veniam dedit, tanquã, per Valteri mortem, omniũ scelere expiato. Sunt, qui profuisse eis credunt, præter amplitudinem familiæ, etiam ab hoste externo in rebus turbatis metum. Sed id bellum, tardius omnium opinione, geri cœptum est. Nam anno à Christo nato, M.CCLXIIV. ad Cal. Augusti, Acho, Rex Noruegiæ, cum centum sexaginta nauibus ad Aeram, opidũ Coilæ maritimũ, applicuit: ac viginti millia militum exposuit. Causa belli prætendebatur, quod maioribus suis a Macbetho aliquot insulæ promissæ nondum essent traditæ, Bota videlicet, & Arania, & vtraque Cumbra, quæ nunquam inter AEbudas adnumeratæ fuerant. Sed quærenti bellum satis erat, eas esse insulas. Duas maximas earum direptas, captis arcibus, antequam obuiam iri posset, Acho in suam potestatem redegerat. Hoc successu elatus, in Cunigamiam proximam continentem, ex aduerso Botæ descendit, eam in partem, quam Largas vocant. Ibi duplici infortunio, eodem fere momento, perculsus fuit. Primum, cum Alexandro Stuarto, eius, qui ex ea familia primus in Scotia Regnũ gessit, proauo congressus, a multitudine Scotorum prope circumuentus, trepide ad naues refugit. Deinde, nauibus fœdissima tempestate

CIↃ. CCLXIIV.

tempestate vexatis, cum paucis, qui superfuerunt ægre ad Orcadas delatus est. Desiderata in eo prælio fuerunt, de Noruegijs, ad sedecim millia, de Scotis, quinque. Sunt, qui, Regem Alexandrum in hoc affuisse conflictu, tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuarti honorifica fit mentio. Acho, moerore amissi exercitus, ac propinqui sui iuuenis fortissimi, cuius nomen non traditur, morte confectus, diem obijt. Eius filius Magnus, qui nuper aduenerat, res magis, quam ratus erat, desperatas conspicatus, præsertim cum auxilia domo, ante Ver, non speraret, ac præterea Insulanorum animos cernens alienatos, & a Scotis, quorum fiducia pater eius bellum susceperat, destitutum se intelligens, animum facile ad pacem flexit: neque magis prælium aduersum, quam ab
10 Insulanis metus, adolescentis ferociam infregerat. Nam iam Alexander, nauibus circummissis, Mannam insulam, inter Scotiam & Hiberniam, medio fere cursu sitam, recuperauerat, ea lege, vt insulæ Regulus, quoties opus esset, decem naues longas ad Regem mitteret: Rex vero eum, ab hoste externo, defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ insulæ secuturæ viderentur, Magnus de pace legatos misit: quam cum Alexander, nisi receptis AEbudis, recusaret, tandem, pacificatoribus vltro citroque commeantibus, conuenit, vt AEbudas Scotus teneret: in præsentia, quatuor millia marcarum argenti, in singulos autem annos centum marcas numeraret. Præterea, vt Margarita Alexandri filia, quatuor annorum puella, cum per ætatem commodum esset, Hangonano Magni filio nuberet. Circa hæc tempora, cum ciuili bello Rex Anglorum
20 distineretur, missa sunt ad eum quinque Scotorum millia, ducibus Roberto Brussio, & Alexandro Cuminio. Hunc Ioannem scriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in prælio cæsa fuit. Cuminius vna cum Rege Anglo, & filio, multisque procerum, qui pro Rege steterant, captus. Regem etiam Scotorum sollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum arrogantia, qui, a superioribus Regibus ditati, diuturna pace lasciuire coeperant: ac Nobilitati, quam opibus anteibant, omnibus in rebus antecellere, aut saltem æquari velle. Id iuuentus indignum rata, cum asperius eos acciperet, querelæ ad Regem sunt delatæ. Quas ille, siue quia, iniurias non tantas esse, credebat, quantas eas Sacerdotes videri volebant, siue quia haud immeritis credebat illatas, cum non magni faceret, continuo cum omnibus illi, præterquam Regibus, sacris interdixissent, mina-
30 bundi Romam ire instituunt. Sed Rex memor, quantas in Anglia Thomas Beckethus, ambitionis Ecclesiasticæ signifer, turbas nuper dedisset, profecturos prope de itinere reuocauit: nec eorum auaritiæ modo, sed etiam arrogantiæ Nobilitatem satisfacere coegit. Plurimum vero, ad eos placandos, profecit Ecclesiasticorum patrocinium aduersus Romanensium auaritiam, a Rege susceptum. Nam, paulo ante, Ottobonus, Romani Pontif. legatus, in Angliam venerat, vt ciuiles discordias sedaret. Sed cum id, cur venerat, perficere non posset, omissa cura publica, ad priuatum se quæstu conuertit, & Concilium Ecclesiasticum Anglis indixit, euocatis, ad id, Scotorum Legatis. Interim, a singulis Parœcijs per totam Scotiam quatuor argenti marcas, a Cathedralibus Ecclesijs sex in sumptum suæ procurationis exigere, tentauit. Vix hæc Collatio reiecta est, cum
40 allatum est, alium Legatum ad Scotos iam in Angliam appulisse, prætextu pecuniæ, ad Bellum sacrũ, colligendæ: ac præter Indulgentias, aliaque pecuniæ cogendæ aucupia, ab Episcopis, Cœnobiarchis, & Parochis singulis (vt ab ijs, quos proprie Pontificiæ ditionis putabat) decimam omnium prouentuum partem exprimere, decreuerat: vt Eduardus, & Edmondus, filij Regis Angliæ, comitatiores ad bellum Syriacum proficiscerentur. Scoti cum eam Collationem grauem & iniquam putarent, eo tum id eis erat molestius, quod Angli viderentur, confessionem exprimere velle, Scotiam sui iuris esse: accedebat & ille timor, ne Legatus pecuniam, in bellum collatam, per nequitiam (quod ante paucos annos factum meminerant) disperderet. Quare, eum fines suos ingredi, vetant. Sese enim, absque eius opera, pecuniam, in expeditionem Syriacam, coacturos,
50 & militem eo missuros. Et milites quidem, ducibus Caricæ & Atholiæ Comitibus, primæ nobilitatis hominibus, ad Ludouicum Regem Gallorum miserunt: ad Pontificem vero, ne omnino spretus videretur, mille marcas argenti. Proximo anno, mortuo Rege Anglorum Henrico, successit Eduardus primus, cui coronando affuit Alexander

cum vxore, quæ, reuersa, breui post mortua est. Ac, non longo interiecto tempore, prope continuatis funeribus, decesserunt, Dauid Regis filius, ac deinde Alexander, iam vxore accepta Comitis Flandriæ filia. Item Margarita quoque, Regis filia, quæ, ex Hangonano Rege Noruegiæ, filiam reliquit. Alexander, vxore & omnibus liberis, intra paucos annos, orbatus, Ioletam, filiam Comitis Druidum, coniugem accepit: & intra annum vertentem, ipse ab equo lapso excussus, fractis ceruicibus, interijt, non procul a Kingorno, anno Salutis nostræ M. CCXXCV. XIV. Cal. April. Vixit annos XLV. Regnauit XXXVII. Desiderium sui reliquit, quantum nullus vnquam Regum Scotorum: non tam quod, omnibus corporis & animi virtutibus prædítus, decessisset, quam quod homines iam tum animis prospiciebant, quantæ calamitates in vniuersum regnum, ex eius morte, essent redundaturæ. Leges saluberrimas, ab eo conditas, hominum negligentia, & temporis longinquitas antiquauit. Vtiliter ab eo instituta magis fama celebrantur, quam consuetudine vsurpantur. Diuiso regno in quatuor partes, singulis prope annis totum obibat, ac, ternos fere menses, in singulis morabatur, ad ius dicendum, & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto spatio, etiam tenuissimis ad eum aditus erat. Quoties iuridicos conuentus adiret, præfectos eorum cum lecta manu præsto aduenientem excipere, iubebat, & abeuntem, ad limitem suæ iurisdictionis, deducere. Ibi a proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione assequebatur, vt totam Nobilitatem nosceret, & ab omnibus noscitaretur, nec populum, qua ibat, turba aulicorum (quæ fere & rapax & imperiosa est) grauaretur. Magistratibus imperabat, vt ociosos, qui nec artem scirent, nec patrimonium haberent, seuere compescerent: quod, omnium scelerum ac flagitiorum ex ocio, velut fonte, primordia dimanare, existimaret. Comitatus equestris modum, qui sequeretur nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus esset vsus, annonæ grauem arbitraretur. Cum, vel nauigandi inscitia, vel temere se mari committentium auaritia, multa fierent naufragia, &, ad hæc accedente piratarũ violentia, mercatorum ordo prope ad inopiam redactus esset, quæstus causa suos nauigare, vetuit. Id institutum cum prope annum durasset, ac multorum sermonibus, tanquam publice noxium, reprehenderetur, tandem, peregrinarum mercium breui tanta vis inuecta est, vt non solum rerum copia, sed precij vilitas memoriam superiorum temporum superaret. Verum vt hic quoque mercatorum ordini consuleretur, vetuit, quenquam a peregrinis inuecta emere, præter mercatores. Cæteros autem, quod cuique vsui esset, ab illis redimere.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER OCTAVVS.

ALEXANDRO, cum tota stirpe (præter vnam ex filia neptem) extincto, conuentus ordinum Sconam indicitur, in quo de nouo Rege creando, & statu regni interim componendo, ageretur. Eo cum frequens Nobilitas venisset, primum omnium sex creant, qui summæ rerum præessent: regionibus ita diuisis, vt Duncanus Macduffus Fifæ, Ioannes Cuminius Buchaniæ Comites, Gulielmus Fraserius Fani Andreæ Archiepiscopus partem Regni, quæ ad Septentriones pertinet, regerent: Meridiem spectantibus præessent Robertus, Glascuensis Episcopus, alter item Ioannes Cuminius, & Ioannes Stuartus. Limes in medio, Fortha amnis esset. Eduardus Anglorum Rex, gnarus, suæ sororis neptem, Regis Noruegiæ filiam, vnam ex Alexandri posteris esse superstitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, legatos, ad eam deposcendam filio suo vxorem, in Scotiam misit. Hi, cum in conuentu publico multa, de vtilitate publica, quæ hoc matrimonium esset secutura, disseruissent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos inuenerunt. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentiæ: maioris etiam cupidus: eiusque virtus, patre viuo, in Bello sacro, & mortuo, in subigenda Vallia, enituerat. Neque, Scotorum nomen vnquam Anglo coniunctius fuisse, meminerant, quam sub postremis Regibus. Nec odia vetusta, vnquam commodius aboleri posse, videbantur, quam si vterque populus, honestis & æquis condicionibus, in vnum coiret. Igitur, facile de matrimonio est consensum. Adiectæ tantum, vtraque parte approbante, condiciones, vt Scoti tantisper suis legibus & magistratibus vterentur, donec, ex eo matrimonio, liberi nascerentur, qui regni potentes essent. Quod si forte nulli procrearentur, aut nati, ante legitimam regno ætatem, decederent, tum regnum Scotorum ad proxime e Regia stirpe propinquos transiret. Rebus ita compositis, legati in Noruegiam missi Michael, aut, vt alij habent, Dauid Vemius, & Michael Scotus, Equites Fifani illustres, & summæ prudentiæ apud suos, illis temporibus, habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) ante aduentum eorum, diem obierat, mœsti, re infecta, domum redierunt. Ex eius autem puellæ immatura morte, orta de regno est controuersia, quæ Angliam vehementer concussit, Scotorum pene nomen deleuit. Competitores enim extiterunt, homines summa potentia, Ioannes Baliolus, & Robertus Brussius: e quibus, Baliolus in Gallia, Brussius in Anglia, vterque in Scotia magnas possessiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controuersias eorum attingam, quo magis omnia sint perspicua, pauca supra repetam. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandris item secundo & tertio, cum tota sobole extinctis, supererant, qui regnum iure peterent, Dauidis Comitis Hundintoniæ aut Venantoduni, posteri. Fuerat autem Dauid Gulielmi Regis frater,

Alexandri autem tertij magnus patruus. Is, accepta in Anglia vxore Mathilde, Comitis Cestriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima, Margarita Alano Gallouidiano, homini inter Scotos præpotenti, nupsit. Secunda, Roberto Brussio, cognomento Nobili, Anglo genere, & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Hastingus, item Anglus, cuius posteri Comitatum Venantoduni adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod a Regni petitione se abstinuit) omisso, de Ballioli, & Brussij genere, maioribus, & causa orationem prosequamur. Gulielmo in Scotia rerum potiente, Fergusius, Gallouidiæ Regulus, duos reliquit filios, Gilbertum, & Ethredum. Gulielmus, vt discordiarum inter fratres semina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus diuisit. Eam æquationem Gilbertus, qui maior natu erat, indigne ferens, fratrem, vt æmulum, & Regem, vt parum æquum, iuxta oderat. Itaque Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium, diu reconditum, in vtrunque exprompsit. Fratrem enim cum nec opinantem cepisset, erutis oculis, & lingua execta (simplice morte non contentus) grauiter & diu cruciatum, extinxit: & ipse ad Anglorum partes se adiunxit, prædasque ex agris finitimis, velut ex hostico, agens, in ciues suos omni clade belli sæuiebat. Ac nisi Ethredi filius Rollandus, collecta ad se popularium, qui in fide Regis perstiterant, manu, ei restitisset, regiones propinquas vel omnibus bonis spoliasset, vel in suas partes traxisset. Rollandus enim, iuuenis acer, summis animi corporisque viribus, & patrui impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populantes reprimit, vel agros eorum ipse populatur) semper fortiter, sæpe etiam feliciter conflixit. Rege tandem ad suos reuerso, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur, promissa, ob damna data, pecunia, ac datis in id vadibus. Sed Gilberto paucis post diebus mortuo, qui, sub eo, sanguini & prædæ assueuerant, cum se in Regis Angliæ fidem tradidissent, seu ingenij inconstantia, seu metu pœnæ, ex conscientia ante factorum, stimulati, arma resumpsere, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedo, & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & administri fuerant. Aduersus eos Rollandus cum exercitu missus, graui prælio facto, principes eorum, magnamque promiscuæ plebis multitudinem occidit. Qui ex eo conflictu supererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt, prædonum ducem, qui, late populando Lothianam peruagatus, multos nobilium ac ditiorum afflixerat: quosdam etiam occiderat. Inde in Gallouidiam profectus, Gilberti causam, ab alijs pro desperata relictam, suscepit. Nec eius tantum agros sibi vendicauit: sed pro Gallouidiæ totius domino se gerebat. Tandem, inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere, post Gilberti partes profligatas, mense, cum maxima parte suorum cecidit, paucis e Rollandi exercitu desideratis: & in ijs, fratre ipsius iuuene strenuo. Anglus cladem eorum (vt qui, superiore anno, in fidem eius se dedidissent) moleste ferens, Carleolum vsque cum exercitu progressus est. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera sibi placatum, Rollandus venit: &, inimicorum calumnijs refutatis, ac demonstrato, quam nihil temere, nihil iniuste aduersus inimicum suum, atque etiam publicum gessisset, a Rege honorifice est dimissus. Gulielmus, illinc domum reuersus, memor & perpetuæ patris eius Ethredi constantiæ, & rerum ab ipso, pro Causa publica, gestarum, totam ei Gallouidiam dedit. Gilberti etiam filium, vtcunque de se meritum, Caricta donauit. Gulielmus Neobrigensis, Anglus, hæc in annum M. C X X C I I V. Rollandus vxorem duxerat, sororem Gulielmi Moruillij, qui Comes stabuli in Scotia erat, quo sine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magistratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui, ob strenuam operam Ioanni Anglo in Hibernia nauatam, opulentissima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium se professus, in verba eius iurauit. Duxit vxorem Alanus, Margaritam, primogenitam Dauidis Hundintonij. Ex ea tres filias suscepit: quarum maximam, Dornagillam, collocauit Ioanni Balliolo, qui Scotorum (aliquot annos) Rex fuit. Robertus vero Brussius, qui Isabellam, secundam Dauidis filiam, duxerat, qui Carictæ Comes est dictus, hanc ob causam, quam dicam. Martha, Carictæ Comes, iam nubilis, ac patris, qui in Bello sacro decesserat, vnica hæres, cum forte, inter venandum, conspexisset, Robertum Brussium omnium æqualium adolescentium longe formosissimum, eum in arcem suam propinquam

CIↃ. CXXCIIV.

quam benigne inuitat, ac, renuentem, prope inuitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores facile mutuum amorem conciliassent, paucis conscijs, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui ius erat puellæ collocandæ, rescisset, licet vtrique grauiter succenseret, tamen, per amicos, postea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus est Robertus Brussius, qui posterius Regnum apud Scotos gessit. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præsentem, & competitores veniamus. Hi autem erant, Dornagilla, Dauidis Hundintonij ex maiore filia neptis, & ex minore, Robertus Brussius, Carictæ Comes, eiusdem Dauidis pronepos. Pro Dornagilla, faciebat mos patrius, quo, qui gradu propior est, iure potior habetur. Pro Roberto, sexus, 10 quod, in pari propinquitatis gradu, mares fœminis præferantur. Itaque negabat, æquum esse, vt, viuo nepote, neptis in auita bona succederet. Et quanquam in priuatorum popularium hæreditatibus cernendis, interim aliter fiat, in eis tamen bonis, quæ feodi (vt vocant) nomine tenentur, ac regnorum successionibus, contrarium ius esse. Iactabatur exemplum recens, in controuersia, de Ducatu Burgundiæ: quem, qui petebat, Comes Niuernensis, licet haberet vxorem, Ducis proximi ex filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori fratris adiudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, se Ioanni Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem fœminæ. Hanc controuersiam proceres domi non poterant diiudicare: quod, 20 ob partium potentiam, totum regnum in duas factiones discesserat. Balliolus enim, per matrem, totam Gallouidiam (regionem amplissimam) tenebat. Cuminiam familiam, secundum Reges potentissimam, affinitate sibi iunctam habebat, per Ioannem Cuminium, cui Maria, Dornagillæ soror, nupserat. Robertus, qui in Anglia Cleuelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham, & per filium, Carictæ Comitem (qui post regnauit) multis claris familijs subnixus erat, populo maxime suo vtebatur. Igitur cum, ob has maxime causas, controuersia, domi finiri, non posset, nec si maxime ex æquo & bono pronunciaretur, vlla tanta in Scotia esset potentia, quæ partes cogere posset, vt iudicato starent, prope omnium voluntate, consensum est, vt, Eduardo iudice, res decideretur. Neque quisquam, de 30 fide eius, dubitabat: vt qui ex eo patre natus esset, quem superior Scotorum Rex fuisset expertus, & socerum amantissimum, & tutorem æquissimum. Contra vero, Anglus beneuolentiæ Scotorum, erga se, recens & illustre testimonium habebat: cum ei tam facile, de matrimonio Reginæ suæ, consenserunt. Igitur Eduardus, cum primum Beruicum venit, eo Rectores Scotiæ & Ordinum Legatos, per literas, euocat, protestatus, se eos, non tanquam subditos ad dominum, aut magistratum legitimum, sed amicos, ad arbitrum ab ipsis electum, accersisse. Primum omnium, iusiurandum a competitoribus exegit, se decreto staturos. Deinde, ab Ordinum Principibus & Legatis, se ei, quem ipse iuratus Regem daret, parituros: ac, super ea re, publicum omnium Ordinum diploma, singulorum sigillis appen- 40 sis, sibi dari, poposcit. Deinde e singulorum Ordinum prudentioribus, selegit duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adiunxit: a quibus etiam iusiurandum exegit, de eo, quod æquum ac verum crederent, iudicando. Hæc palam, in speciem, honesta, & popularia facta. Illud secreto, & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam suæ ditionis faceret. Id cum facile existimaretur, Regno in duas factiones diuiso, tamen, quo res esset expeditior, & fraus occultior, præter Brussium & Balliolum, octo alios competitores excitauit: vt e maiore numero facilius esset, vnum, aut etiam plures in suas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, consultatio eis est proposita, qui in Gallia pietate, prudentia, & Iuris scientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (vt est id genus hominum nunquam 50 inter se satis concors) aliquod se responsum, quod in rem suam faceret, relaturum. Et competitores quidem noui, cum nihil in causa suscepta firmitatis viderent, sponte a petendo destiterunt. Iuris peritis vero ab Anglo, qui totius negotij apud eos auctor & moderator erat, falsa species in hunc modum est proposita.

Rex quidam, nec coronari, nec inungi solitus, sed in sede quadam a suis collocari, ac Rex denunciari, neque tamen ita libere Rex, vt non in clientela sit Regis alterius, cuius se beneficiarium fateatur, sine liberis decessit. Duo propinqui, e Sempronio magno Regis defuncti patruo prognati, hæreditatem petunt, Titius videlicet, ex maiore Sempronij filia, pronepos, Seius, ex minore filia nepos: vter, in hæreditate impartibili adeunda, alteri præferendus? Hac consultatione his fere verbis proposita, prope omnes responderunt, si qua lex, vel consuetudo, ea de re, in regno, quod petitur, esset, ei standum: sin minus, verum esse consuetudinem sequi eius, in cuius clientela sunt: quod, in feodis diiudicandis, consuetudo descendat, non autem ascendat: hoc est, consuetudo superioris inferiori pro lege habenda est, non contra. Longum esset, omnium sententias sigillatim referre: sed, vt paucis colligam, prope vniuersi, de iure litigantium, incerta & controuersa responderunt: potestatem vero iudicandi summam, iuxta falsam speciem propositam, Eduardo tribuerunt. Ita, re magis implicata & inuoluta, quam prius erat, anno proximo, conuenitur ad Noramam. Ibi Eduardus, per homines idoneos, leniter Scotorum animos pertentat, num sponte in ditionem eius vellent concedere: quod, ab eorum maioribus sæpe factum fuisse, contendebat. Id cum constanter omnes abnuerent, competitoribus Regni, quos ipse excitauerat conuocatis, promissis ingentibus, ab eis exprimit, vt ipsi in verba eius iurent: cæteris persuadet, vt conuentus Beruicum, in locum magis idoneum, transferatur. Ibi viginti quatuor iudices illos selectos, in Templum sine arbitris inclusos, de controuersia cognoscere, iubet: vetito interea, ne quisquam ad eos propius accedat. Cum lentius res procederet, ipse solus identidem ingrediebatur, & alios atque alios compellando, cum comperisset, pluribus videri, iure priorem esse Balliolum, gratia & factione inferiorem, Brussio prius conuento, quem, quod iure esset inferior, facilius suis rationibus assensurum, putabat, Regnum ei Scotorum pollicetur, si se in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni subditum, profiteri vellet. Ad hæc cum Brussius ingenue respondisset, se non ita cupidum regnandi, vt, ea de causa, libertatem a maioribus relictam imminueret, statim eo dimisso, Balliolum acciri, iubet. Is regni, quam famæ honestæ, auidior, condicionem oblatam libenter arripuit.

XCVI. REX.

Ita, post sex annos, ac nouem menses, a morte Alexandri, Ioannes Balliolus Rex Scotorum est declaratus. Scoti quidem cæteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Ioannem, Sconam de more ductum, coronarunt, ac vniuersi, præter Brussium, in verba eius iurarunt. Ille, ab Anglo Rex pronunciatus, a suis receptus, iam de regno securus, vt promissi fidem exolueret, ad Eduardum, qui tum in Nouo castro ad Tinam agebat, venit, atque in verba eius iurauit. Idem quoque fecerunt, qui e proceribus eum secuti erant, non ausi, aduersus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua Nobilitas vbi resciuit, factum quidem molestissime tulit: sed, infirmitatis suæ conscia, iram dissimulabat. Eam vt declararent, non adeo diu post, se obtulit occasio, Macduffo, Comite Fifano (qui, tempore Interregni, fuerat e sex gubernatoribus) ab Abernethijs (quæ familia tum in Scotia florebat opibus, & auctoritate) cæso, ac fratre Comitis ab eisdem in ius, ad conuentum Ordinum, tracto, Rex secundum Abernethios pronunciauit. Macduffus, agro, de quo lis erat, abiudicato, Regem, tum sibi ratus iniquiorem, vt ante, fratris interfecti non satis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum, in ius, Balliolum vocat. Causa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo, in conuentu Ordinum, assidebat: qui cum citatus, per procuratorem respondere, vellet, ipse coactus est, surgere: &, e loco inferiori, causam dicere. Hanc contumeliam tum liberius agere non ausus, tacitus tulit. Sed, cum primum se inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo voluens, domum redijt: in eaque cogitatione totus erat, quomodo suorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet. Hæc meditanti commodum interuenit, inter Francos & Anglos, nouum dissidium, quod in bellum statim erupit. Itaque ad conuentum, in Scotia indictum,

aderant ab vtroque Rege legati: Galli, vt cum Rege nouo vetus fœdus renouarent, Angli, vt ex recenti deditione, ad bellum susceptum, auxilia acciperent. Vtraque Legatione ad publicum concilium relata, proceres, ad rebellionem proni, Gallos æquam, Anglos iniquam rem petere, iudicarunt. Fœdus enim cum Gallis, consensu vniuersorum, ante quingentos annos factum, & propter æquitatem & vtilitatem, in hunc vsque diem, perpetuo tenore, seruatum fuisse. Deditionem hanc recentem, a Rege inuito, expressam: quam etsi volens fecisset, ea tamen non teneri vel Regem, vel Regnum: vt quæ a principe solo facta esset, non conuocatis Ordinibus: quibus inconsultis, aut aduersantibus, nihil, quod ad totius Regni statum attineret, Regi agere liceat. Decretum igitur fit, vt Legati in Galliam mittantur, ad fœdus antiquum renouandum: & Eduardo Balliolo, Ioannis filio, Regij generis vxorem deposcendam. Altera item in Angliam Legatio missa, quæ declaret, Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo iure deditionem sui ac Regni Anglo fecisset, eam reuocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has causas, tum ob innumeras iniurias, sibi ac suis factas: ac se in pristinam libertatem vendicare. Hanc renunciationem cum nemo, paulo illustrior, auderet ad hominem, natura praeferocem, &, fortunæ indulgentia, prope sui immemorem, deferre. Monachus quidam, aut, vt alij scribunt, Abbas Abrebrothij per literas detulit: qui, innumeris contumelijs affectus, ægre incolumis ad suos redijt, magis contemptu sui, quam reuerentia Legationis, tutus. Interea Anglus, qui aliquot mensium inducias cum Gallo pactus erat, sperans, ante exitum earum, Scotum imparatum posse opprimi, classem, in expeditionem Gallicam paratam, in Scotiam mittit: quæ prohiberet, ne commeatus Beruicum (quod audierat, valido præsidio firmatum) inueheretur. Cum hac, in ostio fluminis, Scoti congressi, octodecim naues expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus, hoc damno, vehementius ad vindictam est irritatus. Balliolum semel atque iterum, in ius, ad se vocat. Ipse, magno exercitu coacto, ad Nouum castrum ad Tinam venit. Ibi, edicto proposito, Ioannem rursus, vt, de criminibus obiectis, se purget, in ius vocat. Verum, cum nec ille, nec quisquam, eius nomine, ad diem conuenisset, consilio ad vires adiecto, Brussium ad se accersit. Regnum ei pollicetur, si, in Balliolo exigendo, fidelem operam nauet. Ad quam rem perficiendam, nec labore, nec impensis opus esse. Tantum ad amicos det literas, vt, aut Regem deserant, aut in prælio cessent. Ipse, magnis itineribus, Beruicum contendit. In eo oppugnando, cum nihil proficeret, quod opidum valido præsidio teneretur, simulato discessu, velut expugnatione desperata, per Scotos quosdam, Brussianarum partium, spargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copijs iam propinquum esse. Ad eum honorifice excipiendum, cum illustrissimus quisque properarent, vrbeque sese, promiscue, pedites equitesque proiecissent, eques, ab Eduardo immissus, obuios partim proculcat, partim a suis excludit: &, occupata porta proxima, vrbem ingreditur. Secutus Rex cum peditum copijs, miserabilem omnis generis cædem edit. Occisa feruntur Scotorum, supra septem millia: flos Lothianæ & Fifanæ Nobilitatis. Cum nihil minus, ab initio, mihi fuisset propositum, quam vt, a continente rerum explicatione, diuerticula quærerem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonij, qui nuper historiam rerum Anglicarum edidit, effrenem maledicendi libidinem ostenderem: vt, qui hæc legent, hinc expendant, quantum ei scriptori fidei sit habendum. Ait enim, ab Hectore Boethio scriptum, libro quartodecimo, capite secundo, tantum ibi sanguinis fusum, vt riui eius, per vrbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere possent. Primum, Boethius librum in capita non diuisit: deinde, quod iste asseuerat, apud eum omnino scriptum non est: sed, homine indocto, & impudenter mendace omisso, ad Eduardum redeamus: qui, abundante multitudine, partem exercitus, ad obsidendum Dumbarum, misit. Ipse, paucos post dies, arcem Beruici, auxilium nusquam sperantem, per deditionem accepit. Deinde, iunctis ad Dumbarum omnibus copijs, cum Scotorum exercitu, qui, ad

ſoluendum obſidionem, venerat, magno prælio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque ſiue Richardi Suardi præfecti perfidia, ſiue, commeatu non ſufficiente multitudini in arcto concluſæ, dedita, in omnes captiuos crudeliter ſæuitum. Sunt, qui tantæ calamitatis cauſam in Robertum Bruſſium ſeniorem reijciant: quod, amicis eius in prælio ceſſantibus, reliquis timor ſit iniectus. Noſtri præterea conſtanter tradunt, quod cum ab Eduardo Bruſſius (operæ ibi nauatæ precium) ſibi promiſſum regnum Scotorum peteret. Anglum Gallice, quo ſermone libenter vtebatur, reſpondiſſe, Nihil aliud ſcilicet eſt, quod agamus, quam, vt vobis regna paremus? Dumbaro, ac nonnullis alijs arcibus, prope fines Anglorum, captis ſecuta eſt deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus, Fortham tranſgreſſus, iter Forfaram intendit, vbi tum ſe Balliolus continebat. Cum, nullo reſiſtente, ad Montem roſarum veniſſet, ſuadente Ioanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit: ac ſe Regnumque ei dedidit. Eo in Angliam nauibus miſſo, Beruicum Anglus reuerſus, graui edicto Scotorum proceres eo accerſiuit: qui venerunt, in verba eius iurare, coacti. Gulielmus Duglaſſius, vir clarus genere & factis, cum obſtinate recuſaret, in carcerem coniectus: ibi, poſt aliquot annos, deceſſit. Ita, rebus ex ſententia geſtis, Ioanne Varreno Surriæ Comite pro Rege, & Hugone Creſſingamio pro Quæſtore poſt ſe relicto, Londinum redijt. Ibi Ioannem Balliolum in cuſtodiam tradidit, poſt quartum, quam regnum inierat, annum. Sed is paulo poſt, deprecante Pontifice Romano, ac ſpondente, nihil eum in Scotia moturum, in Galliam eſt remiſſus, Eduardo filio obſide retento. Anglus, omnibus rebus, ad bellum Gallicum (quod, propter Scotorum tumultus, diſtulerat) paratis, cum magnis copijs traiecit. Scoti, per eius abſentiam, in ſpem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui ſummæ rerum præeſſent. Ex horum communi ſententia, Ioannes Cuminius, Buchaniæ Comes, cum manu ſatis valida, in Angliam miſſus. Anglis, qui in Scotia per præſidia ſparſi erant, ſe non auſis commouere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum fruſtra obſedit. Hæc expeditio etſi Scotorum animos nonnihil erexit, & Anglorum iniurias inhibuit, tamen parum, ad ſummam belli, ea profectum eſt, omnibus locis munitioribus ab hoſtium præſidijs inſeſſis. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi ſatis videretur, ad maiora capeſſenda, repente exortus eſt Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, ſed in re tenui natus, & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo ſupra omnium expectationem, ſed etiam, ſupra fidem, res eo bello geſſit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi eſſet, adhuc adoleſcens, nobilem iuuenem Anglum, ſuperbe ſibi inſultantem, occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum ſubinde mutando, annos aliquot tranſegit. Hac vitæ conſuetudine, corpus, aduerſus omnes fortunæ iniurias, durauit, & animum, ſæpe ſubeundis periculis, ad maiora audenda, confirmauit. Tandem, cum eius vitæ erraticæ tæderet, &, aliquid vel cum periculo tentandum, cenſeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliauerat, non modo ſingulos excipiebat, ſed plures ſæpe cum paucioribus aggreſſus, varijs ſubinde in locis deprehenſos trucidabat. Hæc cum, pari celeritate & audacia, gereret, nec vnquam opportunum ſe hoſti præberet, breui fama ſui vtranque pariter gentem impleuit. Igitur, concurrentibus ad eum paſſim, quos vel cauſæ ſimiles, vel non diſſimilis amor patriæ concieuerat, intra paucos menſes, non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus, vel metu, vel ignauia, ſegnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: &, tanquam Ballioli Legatus, omnia pro legitimo magiſtratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione, aut imperandi cupiditate, ſed tantum ciuium ſuorum miſericordia & caritate, ſuſcepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanarci, conuentus eius præfectum, clarum genere, Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præſidijs non ſatis firmatas, aut negligentius cuſtoditas, cepit, & euertit: quibus, leuioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmauit, vt nullum, eius ductu, periculum defugerent: vt cuius nec audaciæ

audaciæ consilium, nec consilio vnquam euentus deesset. Harum rerum fama cum late spargeretur, atque, hominum fauore aucta, plerunque maiora vero perferret, quicunque vel rem Scoticam saluam vellent, vel suæ timerent, ad eum confluentibus, in standum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etsi satis validas, & metu nominis eius munitas, breui tamen in suam potestatem redegit. Taodunanam Forfarensem, Brechinensem, ac Montis rosarum arces captas diruit, Dunottrium inopinato euentu oppressum, præsidio muniuit, Abredoniam, metu sui aduentus, ab hoste direptam, & adhuc ardentem, ingresso, quo minus arcem oppugnaret, rumor, de adueniente exercitu Anglorum, obstitit: quod, eos ad Fortham opperiri, constituerat: prælij enim aleam, nisi suis locis, subire nolebat. Eduardus in Galliam (vti dictum est) discedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præsidijs obtineret, multosque haberet Scotos sibi fidos, patriæ infidos, principes Scoticæ Nobilitatis, quos, aliquid ausuros, suspicabatur, in intimam Angliam, vsque ad suum reditum, relegauit. In his, Ioannem Cuminium, Badenacæ Regulum, & Alanum Loganum, hominem manu & consilio promptum. Rebus in hunc modum constitutis, nihil minus, quam nouos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero, fama rerum a Valla gestarum permotus, maiore manu opus esse, ratus, ad eum comprimendum, nec tamen, Rege dignam expeditionem esse, ducens, quippe, aduersus latronem vagum (ita enim hostem Angli vocabant) scribit ad Henricum Percium, Northumbriæ Regulum: item, ad Gulielmum Latimerum, vt, copijs celeriter e propinquis locis confectis, Cressingamio, qui in Scotia restiterat, se coniungant: ac Scotos rebelles compescerent. Thomas Volsingamius Comitem Varemiæ huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifensis arcem obsidebat, ne exercitus, quem, in aduentum Anglorum intentus, auxerat, interea ociosus esset, hostibus iam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Fortha amnis, nusquam ferme vadosus, illic (quanquam & minoribus amnibus receptis, & maris æstu reciproco auctus) ponte ligneo transiri poterat. Ibi, Cressingamio cum parte maiore exercitus transmisso, pons, siue (vt nostri prædicant) architecti opera, qui, non multo ante, compagines trabium ita laxauerat, vt maiorem vim non posset sustinere, siue tot peditum, equitum, machinarumque pondere, arte nulla adhibita, fractus, Anglorum iter interrupit. Scoti transpositos, nondum explicatis ordinibus, aggressi, cæso duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, vt prope omnes, vel ab hoste interempti, vel aquis obsorpti, perierint. Vallas ab hac pugna, ad arces oppugnandas, reuersus, adeo breui belli fortunam circumegit, vt neminem Anglici generis, præter captiuos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua e Scotis nemo illustrior præter Andream Morauium cuius filius aliquot post annos pro Rege rem Scoticam administrauit, perijt, ad Id. Sept. anni M. C CXCVII. parta est. Sunt, qui, Vallam non ab arcis Cuprensis, sed Taodunanæ oppugnatione reuocatum, eodemque post prælium redijsse, tradant: in quibus, est Ioannes Maior, & aliquot Cœnobiorum libri. Hanc stragem ex agrorum incultu consecuta est fames, & famem pestis, vnde maior, quam e bello, clades timebatur. Vallas, vt huic malo, quoad posset, mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adesse iussam, secum in Angliam duxit: ratus est, corpora laboribus agitata salubriora fore, &, per hiemem in hostico viuendo, commeatibus domesticis parci, & militem, omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione, & diuturna pace florente, sensurum. Ibi nemine congredi auso, a Calendis Nouembribus, vsque ad Cal. Febr. cum suos & hostium fructibus refecisset, & spolijs ditasset, parta ingenti gloria, domum redijt. Hæc expeditio, vt Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum inuidiam mirum in modum aduersus eum intendit. Eius enim laudes ipsis exprobrare, videbantur, vel ignauiam, si non auderent, vel perfidiam, si nollent viri summa nobilitate & opibus, attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præsidijs destitutus, non magis fortiter susceperit, quam gnauiter perfecerit. Anglus quoque, rem esse ratus maiorem, quam vt ea per præfectos defungi posset, ipse rebus, pro tempore compositis in Gallia, domum redijt: & maximo exercitu, sed repentino delectu (nam veteranos e

CIↃ. CCXCVII.

transmarinis prouincijs non deduxit) & e tyronibus fere conflato, Scotiam versus pergit, cum latronum incomposita manu rem sibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planicie quingenti fere passus inter acies instructas interessent, conspecto Vallæ exercitu, disciplinam, ordinem, & confidentiam hostium admiratus, aduersus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum (etsi multo maiores copias ipse haberet) tamen non ausus, fortunæ rem committere, conuersis signis, sensim gradum retulit. Vallas quoque, metu insidiarum, abeuntem sequi, non ausus, suos in acie continuit. Hac victoria de potentissimo Rege, sine sanguine, relata, inimici, multo acrius cum adorti, curarunt rumores disseminandos, Vallam iam aperte tyrannidem affectare. Id vero primoribus indignum videri, ac præcipue Brussio & Cuminijs, Regiæ stirpis hominibus: nam, si seruiendum esset, honestiorem, sub Rege maximo & potentissimo, fore seruitutem, quam sub homine nouo, cuius dominatus non minus ipsis turpis, quam periculosus esset futurus. Itaque statuunt, omni ratione Vallæ auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis & Scotis, qui in fide ei data permanserant, comparato exercitu, æstate proxima, ad Varium sacellum venit: qui vicus in ipsis valli Seueri vestigijs est inædificatus, paulo plus sex millia passuum a Sterlino distat. Nec procul inde Scotorum exercitus consedit, satis quidem validus (erant enim ad triginta millia) si duces inter se concordes fuissent. Duces autem erant, Ioannes Cuminius, Ioannes Stuartus, & Gulielmus Vallas: priores genere & opibus, postremus, rerum gestarum gloria, longe Scotorum florentissimus. Cum in procinctu iam starent tres acies, accessit ad pristinam inuidiam noua contentio, quis primam aciem in hostem duceret. Ac, nemine alteri cedente contentionem Angli diremerunt, qui, instructi sub signis, magno gradu ad eos aduentabant. Cuminius, non tentata pugna, cum suis discessit. Stuartus, a fronte, a tergo circumuentus, cum omnibus eum secutis occiditur. Vallas, cum a fronte acriter premeretur, & Brussius, circumito colle, a tergo immineret, ordinibus, quoad in tali rerum statu poterat, non perturbatis, retro trans Carrontem amnem abijt. Ibi, obiecto flumine, cum & se tueretur, & sparsos e fuga recolligeret, Brussio colloquium petenti non abnuit. Cum soli sine arbitris, qua flumen angustiore alueo præaltis ripis cogitur, ex aduerso constitissent, tum Brussius prior, mirari se, ait, quid Vallæ in mentem venerit, vt, plebeculæ incerto fauore ablatus, contra Regem eius ætatis potentissimum, maximis etiam Scotorum auxilijs subnixum, sese periculis assidue objiciat: idque, nullo tantis laboribus operæprecio proposito, neque enim, si Eduardum vincat, Scotos vnquam ei regnum permissuros: neque, si ipse vincatur, vllum superesse perfugium, nisi in misericordia inimici. Cui Vallas: Ego nunquam, inquit, istum laboris mei finem mihi proposui, vt regnum mihi pararem, quod nec mea fortuna capit, nec animus cupit: sed cum ciues meos, vestra (ad quos regnum iure spectat) ignauia, rectoribus destitutos, viderem, hosti immanissimo, non in seruitutem, sed lanienam obiectos, eorum vicem sum miseratus, & causam a vobis desertam, suscepi: quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deseram, quam vita me deserat. Vos, quibus potior est turpis cum securitate seruitus, quam honesta cum periculo libertas, istam, quam magni æstimatis, fortunam amplectamini. Ego in patria, sæpe defensa, liber & libens moriar: nec me prius eius caritas, quam vita relinquet. Ita soluto colloquio, vterque ad suos redijt. Hoc prælium incidit, in vndecimum Calend. Aug. in quo ceciderunt, e Scotis supra decem millia: in his e proceribus clarissimi, Ioannes Stuartus, Macduffus Fifæ Comes, & ex acie Vallæ, Ioannes Gramus, secundum ipsum Vallam, Scotorum longe fortissimus habitus. Ex Anglis, Frerus Breangius, in re militari apud suos magni nominis. Post infelicem pugnam, Vallas cum Perthum venisset, dimisit exercitum: atque inuidiæ, cui se imparem sentiebat, cessit: neque post eum diem, pro imperio quicquam gessit. Anglos tamen, cum amicorum cohorte, quæ, abdicato magistratus nomine, semper ei adhæsit, quoties rei bene gerendæ se offerebat occasio, semper infestus premebat. Eduardus post agrum, trans Fortham Perthum vsque, omni clade belli vastatum (receptis in fidem, qui, metu præsentis

nihil

nihil mouere audebant) exercitum reduxit. E Scotis, qui patriæ libertati studebant, post hostis discessum, paulum recreati, Ioannem Cuminium iuniorem faciunt Proregem. Is, de consilij sententia, ad Philippum Valesium, Galliarum Regem, legatos misit, qui cum eo agerent, vt per sororem, quæ tum Eduardo erat desponsa, saltem inducias obtineant. Eius opera, in septem menses impetratæ: nec tamen bona fide seruatæ. Nam legatos, ad Bonifacium octauum missos, Angli retinuerunt, atque in carcerem coniecerunt. Scoti interea, qui, nec tyrannidem Anglorum ferre, nec immanem Eduardi animum supplicijs exatiare, nec pacem æquam impetrare, poterant, obstinatis animis, ad vltimam dimicationem, citra spem veniæ, se comparant. Primum, omnes Eduar-
10 di præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus vrbibus & arcibus exigunt. Scotos Anglicæ factionis, quacunque vi possunt, affligunt. Hic status rerum cum prope biennium durasset, Eduardus Radulfum Confraium, cum magnis copiis, ad prædones (ita enim eos vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas, misit. Hi, nemine obuio, late prædas agentes, ad Roslinum vsque (locus is Lothianæ est, quinque fere millia passuum ab Edimburgo distans) trifariam, vt latius popularentur, diuisi, castra posuerunt. Ioannes Cuminius, adiuncto sibi Ioanne Fraserio, Tuediæ longe potentissimo, collectis ad octo millia hominũ, ad hostem ducit, vt, vel ab effusa populatione cohiberent, vel, si qua rei bene gerendæ occasio se obtulisset, fortunæ non deessent. Occasio maior, quam sperabatur, est oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hostis toties
20 victi, tot malis fracti, aduentum expectarent, ac solutius, quam in hostico conueniebat, se gererent, prima eorum castra, subito aduentu Scotorum, sunt oppressa, magna cæde facta: qui euaserunt, in proxima castra tumultum pertulere. Ibi, Ad arma, trepide clamatum, &, pro se quisque, alius alium hortari, ad opem suis ferendam. Sed, cum serum auxilium esse sensissent, ad vindictam se comparant. Atrox, vt inter feroces victoria, & cupiditate vltionis incensos, fit conflictus, tandem, fusis fugatisque Anglis, victoria quidem, nec incruenta tamen, cessit Scotis. Interea tertia acies, quæ longius tetenderat, adueniens, trepidationem Scotis iniecit. Plerique enim vulnerati, ac maior pars, duplicis pugnæ laboribus fatigati, videbant, in certamine manifestum periculum, in fuga certum exitium sibi imminere. Tandem,
30 ducum iussu, cæsis captiuis, ne, omnibus in hostem intentis, a tergo insurgerent, ministros suos cæsorum spoliis armant, & maioris exercitus speciem hostibus præbent. Prælio inito, acriter vtrinque certatur. Cum aliquandiu anceps pugna fuisset, Scoti, adhortationibus ducum, duplicisque victoriæ memoria reuocata, viribus resumptis, tanto impetu incurrunt in hostem, vt Angli, turbatis ordinibus, terga verterent. Pugnatum est ad Roslinum, sexto Calendas Martias, Millesimi trecentesimi secundi anni. Hæc victoria tribus exercitibus eodem die, ab vno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam, & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conscribit, ac terra marique Scotiam late armis peruagatus est,
40 ad extremos vsque Rossiæ fines, nemine armato, se tantis copiis obiicere, auso. Solus Vallas cum suis, nunc a fronte, nunc a tergo, aut lateribus incurrendo, temere prægressos, aut moratores, aut si qui, cupiditate prædæ, longius a suis discedebant, excipiebat: neque, quenquam longius a signis progredi, sinebat. Hunc Anglus magnis pollicitationibus frustra ad se sæpe traducere est conatus. Sed vna eius ad omnes erat oratio, se vitam, quam patriæ debebat, ei deuouisse: cui si aliam opem afferre non posset, pijs, erga eam, conatibus immoriturum. Restabant aliquot arces, Anglis nondum deditæ: Vrcharta, in Morauia, vi capta, omnibus, qui inerant, ad vnum extinctis: cæteræ metu se dediderunt. His rebus gestis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, se coniunxit: ac Sterlinum, tribus mensibus obsessum, dedentibus sese, ob omnium
50 rerum penuriam, præsidiariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nihilominus, Gulielmus Oliuarius, qui arci præfectus erat, aduersus pacta & conuenta retentus est: & Londinum, in custodiam, missus. Tota Scotia recepta, conuentus Ordinum ad Fanum Andreæ ab Eduardo est habitus: vbi omnes in eius fidem, metu coacti, præter

CIↃ. CCD.II.

vnum Vallam, iurarunt. Is metuens, ne, Anglo sibi infestissimo, a Nobilitate (non satis æqua) proderetur, cum paucis ad antiquas latebras recessit. Eduardus, Præfectis & Magistratibus per totam Scotiam ordinatis, se in Angliam recepit: quo in discessu, singularem sui odii, in omne nomen Scoticum, significationem reliquit. Non contentus enim, sustulisse omnes, qui, res nouas moliri posse, videbantur, adiecit animum, ad omnem (si fieri posset) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres deleuit: ritus Ecclesiasticos ad Anglicam consuetudinem traduxit: historias, fœdera, monumentaque vetusta, siue a Romanis relicta, siue a Scotis erecta, destruenda curauit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam transtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri, vulgo persuasum erat, Londinum misit: neque quidquam omnino reliquit, quod, spiritus generosos, aut sui memoria, ad pristinæ fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere, posset. Ita, non solum viribus, sed etiam animis (vt rebatur) fractis, & in seruilem humilitatem deiectis, perpetuam sibi illinc pacem spondebat. Reliquit autem Odomarum Valentinũ, pro Rege, qui omnium nouarum rerum molimina, si qua emergerent, in ortu ipso extingueret. Verum bellum ei nouum, vnde minime rebatur, est exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, Robertus Brussius, filius eius, qui cum Balliolo de regno contenderat, & Ioannes Cuminius, a colore faciei, Ruber dictus, Ioannis Ballioli, proximi Scotorum Regis, consobrinus. Hos Eduardus, sæpenumero seorsum conuentos, vana regni spe diu frustratus erat: atque ita opera eorum, in Scotia perdomanda, vsus. Patefacta tandem ludificatione, nihil magis vterque expetebat, quam occasionem, qua Regis erga se perfidiam vlcisceretur. Sed, vt æmuli, mutua suspitione continebantur, ne consilia communicarent. Tandem Cuminius cum ea, quæ gererentur, Brussio ingrata esse, comperisset, ab initio malorum omnium exorsus, apud eum patriæ calamitatem vehementer deplorauit: &, in perfidiam Regis Angli multum inuectus, sese in primis ac Brussium grauiter incusauit, quorum auxilio & labore, sui ciues in eas miserias incidissent. Ex hoc sermonis initio, longius progressi, cum vterque alteri, de silentio, fidem dedissent, demum inter eos ita conuenit, vt Brussius regnum obtineret, cedente ei Cuminio ius suum: Cuminius vero Brussij agros, quos in Scotia amplissimos & fructuosissimos habebat, teneret: secundusque ei honor, post Regem, haberetur. Hæc cum inter eos iurata, scripta, & consignata fuissent, Brussius, in oportunitatem rerum nouandarum intentus, relictis in Scotia vxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiscitur. Post eius discessum, Cuminius, siue pœnitentia prioris consilij, siue quod, fraude tollere de medio Brussium æmulum, statuisset, atque hac via, faciliorem sibi ad regnum aditum parare, secreta consilia dicitur Eduardo prodidisse: atque, ad fidem faciendam, conuentum, ab vtroque signatum, ad eum misisse. Brussio dies dicitur, vt perduellionis reo. Ipse ab aula vetitus discedere, appositi etiam custodes occulti, ac iussi, dicta factaque eius speculari. Cunctatio Regis, in crimine manifesto, eo spectabat, vt, ante rumorem sumpti de eo supplicij, fratres eius comprehendi possent. Brussius interea, per Comitem Gomeriæ, auitum amicum, certior de repentino periculo factus: qui non ausus, fugæ consilium literis committere, Brussij exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummosque aliquot aureos misit, tanquam superiore hæc die mutuo ab eo accepisset. Robertus, vt in periculis homines sunt sagaciores, non ignarus, quid eo munere significaretur, fabrum de nocte accersit, trium equorum soleas inuersas ac præposteras equis affigere, iubet, ne vestigia, velut abeuntium, per niuem fugam proderent. Ipse, eadem nocte, duobus comitis assumptis, iter ingreditur, ac, multum hominibus equisque fatigatis, septimo demum die ad arcem suam, quæ sita est ad lacum Mabanum, venit. Ibi Dauidem fratrem, & Robertum Flaminium nactus, eis adiunctis, ac vix fugæ causa indicata, in tabellarium incidit, qui literas a Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus scriptum erat, vt Robertus quamprimum tolleretur: periculum enim in mora esse, ne quid homo, nobilis & gratiosus, pari consilio atque audacia, nouæ turbæ excitaret. Perfidia Cuminij his etiam indicijs comperta, Robertus ira inflammatus, Drumfrisiũ

vbi

vbi inimicum esse compererat, recta pergit: ac Ioannem in templo fratrum Franciscanorum nactus, prolatis literis, coarguit: ac, impudenter suas esse negantem, impatiens iræ, pugione in ventrem adacto, iacentem pro mortuo reliquit. Cum equum esset conscensurus, Iacobus Lindesius ac Rogerius a Cella, Patricij, alter propinquus, alter vetus amicus, e vultu animi perturbatione intellecta, causam sciscitantur. Qua ille breuiter explicata, cum subiecisset, se putare, Cuminium esse mortuum: Quid, inquit Lindesius? Tu ergo rem tam arduam in incerto reliquisti? &, cum dicto, ædem ingressus, non illum modo, sed & Robertum Cuminium, opem propinquo ferre conantem, conficit. Hæc cædes facta est, anno Millesimo, trecentesimo quinto, ad quar-10 tum Idus Februarij. Eodem prope tempore Vallas a Ioanne Mentheto, familiari suo, per Anglos pecunia corrupto, in agro Glascuensi, vbi tum latebat, captus, & Londinum missus, Eduardi iussu, fœde laniatus interiit, membra, ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliæ & Scotiæ suspensa. Hunc finem vitæ habuit vir, sui temporis longe præstantissimus, in suscipiendis periculis, animi magnitudine, in rebus gerendis, fortitudine & consilio, clarissimis veterum ducibus facile comparandus, charitate in patriam nemini secundus, qui seruientibus cæteris, solus liber, neque præmijs adduci, neque metu cogi potuit, vt causam publicam, semel susceptam, desereret: cuius mors eo miserabilior est visa, quod, ab hoste inuictus, a quibus minime debuit, fuit proditus.

CIↃ. CCCV.

20 XCVII. REX.

Brussius tantum moratus, dum a Pontifice Romano veniam cædis, in Æde sacra factæ, obtineret, proximo mense Aprili, anno millesimo tricentesimo sexto, Sconam profectus, Rex coronatur. Primum gnarus, quam potente cum hoste res sibi esset, copias, vndecunque potest, comparat. Sed, cum totam gentem Cumaniam, cuius familiæ potentiam nulla vnquam ante, neque postea in Scotia æquauit, haberet inimicam, multorum præterea animos offendisset, propter operam superioribus temporibus Anglo nauatam, maxima autem pars, metu potentiæ Anglorum, conquiesceret, ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare ausus, ab Odomaro, Eduardi præfecto, vincitur: eo minore cum cæde, quod Brussiani, suæ infirmitatis conscij, ini-30 to statim certamine, integri fugerunt, ad XIIV. Cal. Aug. Nec adeo diu post, cum in Atholiam venisset, ac illinc in Argatheliam tenderet, Patefacto Cuminijs eius consilio, in loco, qui Dalree vocatur, hoc est ager Regius, ex itinere prælium inire coactus, paucis amissis, reliquis, quo, cuique commodum erat, dilabentibus, pari ac prius euentu est vsus. Post id tempus, cum vno & altero fere comite tutiorem se, in ea fortuna, paucitate ratus, per loca deserta vagus, prope ferinam vitam egit, nec, si rursus fortunam tentare vellet, vlla virium spes vsquam erat: Vulgo enim, ex hac duplice offensione, cætera augurante, ab omnibus destituitur. Duo soli, ex veteribus amicis, constanti erga eum fide perstiterunt, Milcolumbus Leuinius, Leuiniæ Comes, & Gilbertus Haius. Angli, eius miseriis nondum satiati, mittunt in omnes Regni par-40 tes, qui propinquos eius comprehendant: omnes præterea exulum vxores & liberos, iubent, ante certum diem, regno excedere: vxor ipsius Roberti, a Gulielmo Comite Rossio capta, in Angliam mittitur. Nigellus eius frater, Kildrumiæ arce per præfectum Anglis prodita, cum vxore & liberis in hostium manus venit. Thomas quoque, & Alexander itidem, eius fratres, dum e Gallouidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui Ptolemæo est sinus Rerigonius) comprehensi, in Angliamque missi. Hi tres, alius alibi, capite multantur, cæteri Brussianarum partium passim conquisiti: ipsi cæsi: bona direpta. Rex ipse, cum vno plerunque comite, interim solus, per loca maxime inculta, pererrabat: atque, in dies & horas, latibula commutabat. Et cum, ne sic quidem, sibi tutus, a ciuium perfidia & hostium crudelitate, videretur, in Æbudas, ad 50 veterem quendam amicum, transmisit. Ibi cum aliquot menses latuisset, quia nusquam comparebat, perisse creditus, quæri desijt. Hæc fama vt, ad securitatem, erat ei non inutilis, ita, si diutius durasset, amicis omnem, recuperandi regni spem, ademptura videbatur. Aliquid igitur mouendum, ratus, modicis ab amico, vbi latebat, copijs

CIↃ. CCCVI.

acceptis, in Carictam nauigat. Ibi arcem, sui quidem patrimonij, sed a valido Anglorum præsidio insessam, inopinato aduentu opprimit: & Anglis ad vnum occisis, ne ab hostium copijs intercluderetur, transmisso Glottæ æstuario, Ennernessum arcem munitam, ad Nessum flumen in tumulo satis edito sitam, longe diuersa regione, negligentius custoditam, pari felicitate capit. Harum rerum fama diuulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui passim e suis latebris ad eum accurrebant, multos etiam nouos ei conciliauit Anglorum superbia, qui, postquam extinctum arbitrati fuerant, magis auare & crudeliter imperarunt, quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copijs militum optimi generis (vt quos, vel indurauerant labores, vel desperatio, ad vltima audenda, impulerat) omnes vbique arces, per Scotiæ regionem in Septentriones procurrentem, vt quanque capiebat, diruit: partim, ne suas copias diuidendo infirmiores redderet: partim, ne hostes vllum receptum tutum illic haberent. Cum, passim obuia vincendo, in interiorem partem Regni penetraret, Ioannes Cuminius, Buchaniæ Comes, certior factus, eum ad saltum, per quem Esca fluuius in plana Merniæ delabitur, peruenisse, cum subitario exercitu Scotorum & Anglorum, omnibus, qui militari essent ætate, ad arma conuocatis, ad Glenescam (ita loco nomen est) eum assequitur. Brussius, loci angustias suorum paucitati commodas, ratus, paratus ad dimicandum, hostem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Brussium perculsum iri, arbitrabatur. Verum, vbi eum videt, suis se locis tenere, conscius imbecillitatis suorum, nec ausus, in locum paulo iniquiorem aciem erigere, de inducijs, per quas de pace ageretur, misso præcone, prior egit. Eas Cuminius cum obtinuisset, omissa mentione pacis, quibuscunque potest rationibus, copias auget: nec Scotis, quos secum habebat (multorum fauore in Robertum inclinato) confisus, supplementum ab Anglis petit. Interea Brussius quoque, vt contemptum sui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, semper hostium copijs inhærens, nunc hac, nunc illac carpere, & infirmiora præsidia aggredi, nec ipse vnquam vllo in loco consistere diutius, aut hosti se opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simon Fraserius, Valterus Loganus, equites strenui, & summa in patriam caritate, a factionis Cuminianæ hominibus capti, & Anglis traditi, Londini supplicio sunt affecti. Eodem fere tempore, Iacobus Duglassius ad partes Brussianas se adiunxit. Erat is Gulielmi filius, iuuenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Lutetiæ literis operam daret, audito, patrem in carcerem ab Anglo coniectum, ac non adeo multo post mortuum, domum rediit, vt, ex amicorum consilio, reliquum vitæ cursum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis alijs alio casu dispersis, omnium rerum inops, ad Gulielmum Lambertum, Fani Andreæ Episcopum, se contulit: a quo in familiam acceptus, atque ibi honeste habitus, vsque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, aduentum, ad Sterlinum obsidendum. Eo, ad Regem salutandum, profectus Lambertus, Duglassium secum duxit: Regemque, opportunum nactus, orauit, vt, patrimonio restituto, iuuenem in fidem clientelamque reciperet, eiusque forti & fideli opera vteretur: atque adiecit, quæ, pro tempore, de laudibus eius dicenda, videbantur. Rex, vbi nomen genusque eius intellexit, de Gulielmi patris pertinacia aspere locutus, neque se filio, nec opera eius vti velle, respondit: nec patrimonium, si maxime vellet, reddere posse, quod iam de se bene meritis gratificatus esset. Ita dimissus ab Anglo Iacobus apud Lambertum fuit, vsque ad Brussij in Merniam aduentum: tum, ne quam Anglo (cuius animum, erga se implacabilem, abunde perspexerat) occasionem nocendi omitteret, direptis, non inscio Lamberto, eius equis ac nonnulla pecunia, ad Brussium venit: eiusque ille opera, multis asperrimis tempestatibus, est vsus. Non adeo multo post, vterque Rex, eodem prope momento, in grauem morbum incidit. Eduardus, in belli apparatu aduersus Scotos occupatus, paucis post diebus, morbo ad Lancastrium decessit, relicto hærede Eduardo secundo filio, qui a loco, vbi natus erat, Carnariuanus est dictus. Is, a patre aucto exercitu, in hosticum ingressurus, præmisit edictum Drumfrisiũ, vt Scoti frequentes eo conuenirent: verum

verum e propinquis regionibus & pauci, & segniter affuerunt. Renunciato etiam, res transmarinas turbari, relicto præsidio, quantum satis putabat, ad Scoticos tumultus reprimendos, reuersus, rebus domi pro tempore compositis, in Galliam traiecit. Interea Robertus, morte Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in vnius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat, ad extremam fortunæ aleam, vt hostem & pugnam deposceret. Ex aduerso autem, cum Anglus, amicorum spe tardius, aduentaret, Ioannes Cuminius, auidus gloriæ, belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel, adiuncto ad labores morbo grauissimo, extinctum iri, vel, 10 per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum, omnibus, quas potuit, copijs, in vnum coactis, recta ad hostem ducet. Ille contra, vt suorum animos confirmaret, se imponi in equum, iubet. Eius autem conspectus, etsi, duobus militibus eum sustinentibus, hærere vix posset, tantum animi omnibus adiecit, vt nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui spem victoriæ in aduersa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere potuit, vna cum eis fugam capescere, est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti. Hæc victoria, ad Enneruriam parta, vt Regem morbo liberauit, ita rerum prospere gerendarũ ei fuit initium, quicquid enim ab eo die attentauit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies, in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, dominum eius Alexandrum ad dedi-20 tionem compulit, qui, cum familiaribus in Angliam profectus, ibi breui post, in summa inopia, miseram vitam finiuit. Eodem anno, pridie Calendas Iulias, Eduardus Brussius, æque prospero euentu, ad Deam Gallouidiæ amnem pugnauit: Rollandus, nobilis Eques Gallouidianus, in prælio cæsus: Donaldus Insulanus e fuga retractus: Gallouidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, ocij cupidum, inuitum ad bellum exciuerunt, nam, cum vbique res male gereretur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, sibi adiuxit. Cum ijs copijs ad Renfroam vsque progressus, nulla re digna memoratu gesta, rediit: siue in causa fuit ipsius segne ingenium siue quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, vt 30 commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca deuia transferrentur. Post eius discessum, Scotus, in arcibus recipiendis, quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumpsit. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non expectata obsidione, sese dediderunt. Anno deinde proximo, qui fuit, a Christo nato, M. CCD.X. Brussius, vt clades acceptas hosti rependeret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda, sine certamine, rediit. Sequente deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum, Angli Scotique præsidiarij promiscue cæsi: quo cæteri a simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Huius exempli terror Drumfrisium, Lanarcum, Aeram, Botam opida, aliaque multa minus firma loca, deditionem facere, coegit. 40 Veris initio, Bacchanalibus ad Ieiunij Quadragenarij principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciuiamque intentis, Rosburgum a Iacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulfus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Manna quoque insula dedita: arces vbique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem, in rupe (nisi vna, qua aditur, parte) vndique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animaduerso, eam armis commeatibusque, aduersus obsidionem, quam iam tum animo prospiciebat, egregie munierat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra, in ea oppugnanda, consumpsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad conditiones 50 est ventum, ea lege, vt, ni ante annum, ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur: præsidiarij, quo vellent, cum rebus suis se conferrent incolumes. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratres fidem eleuaret, seruare decreuit. Verum, cum non dubitaret, Anglum ad diem affuturum,

CIↃ. CCD.X.

quicquid, in tanta rerum inopia, potest, aduersus hostem potentissimum, subiturus vltimum discrimen, parat. Et Anglus, qui a Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se, non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum, cerneret, gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere, cupiebat. Id vt & perficeret, exercitum, non modo ex Anglis & Scotis, qui Anglorum sectam sequebantur, sed e transmarina ditione (quæ tum ei magna, & opulenta erat) quantum nullus vnquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coegit: corrogatis etiam a transmarinis amicis auxiliis, maxime a Flandris & Hollandis, quos pater eius, aduersus Philippum Gallorum Regem, impense adiuuerat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse, dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque, qui commeatus terra marique subuehebant, vt in regionem non admodũ frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui, in colonias describendi, & agros accepturi, vxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi Regni, & iam diu florentis, oculis animisque subiectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, vt, non de bello gerendo, sed de præda diuidenda, omnis eorum esset sermo. Brussius, tanto apparatu hostium audito, & ipse suas copias parat, numero quidem, aduersus tantam multitudinem, exiguas, erant enim ad triginta millia hominum, sed belli vsu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque, quæ sunt hominibus cara, spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is amnis, præaltis vtrinque ripis, paucosque & angustos habet transitus: a Sterlino circiter duo millia passuum abest: Infra colles, antequam in Fortham influat, per loca paulum æquiora transit, sed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem, plærunque rapidus ac torrens fertur: tum vero, vt mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis peruius erat. Scotus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumspectior, vt, arte & consilio, transitũ impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupauerant, redderet, locis æquioribus fossas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, vt superne integumentum e leui cespite fraudem cælaret, murices item ferreos, vbi commodum videbatur, spargi iussit. Igitur cum castra castris, modico amne dirempta, in aduersis collibus prope collata essent, Anglus octingentos equites, paulo longius a castris transmissos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus, ad vicini agri prædam mitti, ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulfo, cum quibus effusam agrorum populationem cohiberet: &, si se occasio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conspicati, omisso, quo pergebant, itinere, aciem conuertunt. Pugnatum est diu acriter, neutro inclinante victoria. Iacobus Duglassius, suis, qui pauciores erant, vehementer metuens, Brussium orat, vt liceret, laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, in tumulum velut spectator subiectus, certus tamen, si res posceret, suis ire subsidio, vbi, Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam meliore loco esse, animaduertit, ibi constitit, ne, ex aliena laude quicquam velle decerpere, videretur. Angli, paucis illis e tanta multitudine amissis, nihil animis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, se, in crastinum diem, ad dimicationem parant. Nox, quamuis tum breuissima (ad Nonum enim Calendas Iulias pugnatum est) pro ardore tamen vtriusque partis, longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat diuisa: Rex mediam ducebat: in dextro cornu eius frater, in sinistro Randulfus imperabat. Angli, præter magnum sagittariorum numerum, quos vtrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam e Galliis habebant. Hi, cum in Randulfum, qui locis humilioribus stabat, se concitassent, vt in latus obliquum incurrerent, subito in præparatas a Brussio fossas ruinæ modo, cum magna hominum & equorum strage, procederunt. Primi suorum, supra ruentium lapsu oppressi, perierunt: & postremi, priorum clade territi, retrocesserunt. Is terror etiam pedestres copias nonnihil tardauit, veritas, nec & ipsæ simili fraude caperentur. Accidit & aliud, paruum quidem dictu: sed quod (vt in bello plerunque solet euenire) non leue attulit momentum, ad summam rei. Robertum, qui ante suam aciem obequitabat, clauamque manu tenens, primos ordines continebat, quidam

Anglus

Anglus agnoscens, infestus in eum hastam dirigit. Rex, ictu paulo euitato, hostem, equi impetu præteruectum, claua ferit, ac exanimem solo prosternit. Vulgus militum periculosam Regis audaciam magnis laudibus prosequens, non iam consilio regi, sed impetu in hostem ferri, tanto ardore animorum, vt aduersam aciem impulsuri viderentur, nisi sagittarij Anglorum, in cornibus dispositi, magno cum damno eos coercuissent. Brussius, aliquot equitum turmis immissis, eos quidem repressit: error tamen, plusquam hostis, Anglis nocuit. Turba enim castrensis, calonibus in iumenta impositis, linteisque, signorum instar, explicatis, cum in colle vnde conspici possent, constitissent, speciem noui exercitus aduentantis præbuerũt. Angli, qui proximi stabant, duplice metu attoni, fugam capessunt, ac suo pauore reliquam aciem turbant. Vulgi, in fuga, ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam nostrorũ cæsa tradunt. Caxtonus scriptor Anglus, vt numerum certum non ponit, ita stragis ingentis suspitionem facit: ait enim, innumerabilem cæsorum fuisse multitudinem. Nec, fortassis, iniuria rem in incerto reliquit, quod, numerũ inire, non erat facile, fuga tam longe lateque sparsa, in qua plures, quam in prælio perierunt. Tanta certe clades fuit, vt, proximo ac tertio post anno, Angli, quanquam pluribus incommodis prouocarentur, tamen non se commouerint. E Nobilitate Anglica, ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captiuorum Illustrium. Ex ijs cognitum est, initium fugæ ab ipso Rege ortum, ac, nisi a Comite Marciæ in arcem Dumbari receptus fuisset ac nauicula Beruicum missus, non euasisset manus Duglassij, qui cum quadringentis equitibus quadringinta millia passuum eum secutus erat. Inter captiuos, deprehensus est monachus, ex eorum factione, qui, a Carmelo monte Syriæ, sibi cognomen adoptarunt: is (vt illis temporibus) poeta non spernendus fuit habitus: atque ad bellum adductus, vt Anglorum victoriam versibus illustraret. Captus autem, eorum cladem (libertatis pretium) decantare est coactus: carmine plane rudi, & barbaro: sed quod illorum temporum auribus non displiceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia: in quibus, duo tantum Equestris ordinis fuerunt. Sterlini arx, vti conuenerat, dimisso præsidio, recepta. Incidit in hæc tempora res, ob Fortunæ in exiguo curriculo varietatem, non indigna relatu, Ioannes Menthetus, qui Vallam amicum Anglis prodidit, pro eo, ac debuit, Scotis inuisus, ab Anglis, præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope sola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et quia, natura, erat inexpugnabilis cum Rex, per propinquos & amicos, cum præfecto, de ea redimenda, tractaret, Comitatum Leuiniæ, proditionis pretium, petebat: nec, aliam vllam conditionem ad aures admittere sustinebat. Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etsi maxime cupiebat, receptionem tamen eius non tanti æstimabat, vt, ob eam, Comitem Leuiniæ offenderet, in omnibus suis calamitatibus, amicum certissimum ac prope vnicum. Eam Regis hæsitationem Comes cum rescisset, auctor ei fuit, ne conditionem recusaret. Igitur, pactis ex sententia Ioannis confectis, ac sanctissime confirmatis, cum Rex, ad arcem recipiendam, veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille passus ab ea abest, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, vt, de re magna Regem conuenire, liceret, fraudem a præfecto intentam ac paratam ei indicauit. Erat autem ea eiusmodi. In cella vinaria depressa & occulta, Angli, satis magno numero, erant inclusi: qui, cætera arce recepta, Regem securum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, a Ioanne in arcem acceptus, cum, cæteris omnibus satis exploratis, ad epulas blande inuitaretur, negauit, se pransurum, donec cellam illam occultam introspiceret. Cum præfectus caussaretur, fabrum abesse, qui clauem cellæ haberet, sed mox affuturum, ostio effracto, dolus patuit. Angli, armati educti, & seorsum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, nauem armatam in æstuario proximo stare, quæ Regem in Angliam exportaret. Cæteris supplicio affectis, Ioannes, in carcerem coniectus asseruabatur: quod Rex propinquos eius, ac maxime generos offendere tam periculoso tempore, nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factiosis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat

de incolumitate publica, certandum, ne cuiusquam hominis potentis animus offensior ad malas artes impelleretur, ea lege e carcere est eductus, vt, spondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ iudicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem seruauit: atque ita fortiter se gessit, vt eius diei opera non modo veniam præteritorum, sed ampla etiam in posterum præmia promeruerit. Huius victoriæ fama, per vniuersam Britanniam deuulgata, non solum Anglorum ferociam repressit: sed Scotos etiam ex vltima desperatione erexit: nec eos pecunia solum, sed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque suos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, sed magnam ex captiuis pecuniam confecerunt. Ex spolijs autem, plerique & superiorum temporum damna compensarunt, & magnas in posterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum preciosissimis rerum suarum, non tanquam ad bellum, sed certam victoriam. Rebus bello feliciter gestis, Rex hiemem, quæ secuta est, statum Regni, diuturno bello labefactatum, confirmando, & præmia bene meritis persoluendo, consumpsit. Proximo vere, Beruicum de Anglis est captum, post vicesimum annum, quam in eorum potestatem venerat. Proxime comitia ad Aeram, Coile opidum, sunt indicta. Ibi frequenti conuentu, omnium Ordinum suffragijs Brussio Regnum est confirmatum. Deinde, quia vnicam ex priore vxore filiam habebat, optimates memores, quantum malorum publice redundauerat ex ea controuersia, quæ superioribus temporibus, de iure Regiæ successionis, fuerat, decreuerunt, vt, si nulla Regi stirpis virilis proles esset, Eduardus eius frater Rex crearetur: eiusque deinceps filij succederent. Quod si is quoque, sine stirpe virili, decederet, tum Roberti filia, Maria, posterique eius Regnum tenerent, interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellæ Regiæ matrimonio, & Regni successione eligerent. Multo enim æquius esse, vt puellæ maritus ab omnibus, quam a puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, vt, Rege impubere, Thomas Randolfus, aut, si quid ei accidisset, Iacobus Duglassius Regis tutor, & Regni gubernator esset. Fama rerum a Roberto, domi belliquegestarum, ex Hibernia legatos exciuit, ad se suaque omnia in fidem eius permittenda. Quod si ipsum rerum suarum ratio detineret domi, orabant, vt Eduardum fratrem Regem sibi daret: neu fineret, gentem cognatam, sub crudeli & superba dominatione Anglorum, intolerabili seruitute premi. Scripserunt idem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem sententiam. Is cum frustra monuisset, vt ab Hibernis Anglus iniuriam abstineret, tandem Eduardus Brussius, eo cum exercitu profectus, magno vniuersorum consensu, Rex est appellatus. Primo sui aduentus anno, Vltoniam omnem, eiectis Anglis, suæ ditionis fecit: reliquamque totam Insulam, victore exercitu, peragrauit. Anno proximo, nouo ex Anglia transmisso exercitu, cum belli maior moles instaret, Robertus quoque, nouis copijs coactis, ad fratrem festinauit: Multa, ob inopiam commeatuum, in ea expeditione passus, cum fere vnius diei itinere abesset, certior est factus, fratrem, cum omnibus eum secutis; tertio Non. Oct. cæsum fuisse. Fama est, Eduardum, nimia gloriæ cupiditate percitum, rem præcipitasse, ne cum fratre victoriam communicaret. Rex Angliæ, cum resciscet, florem virium Scotiæ in Hibernia vna cum Brussio abesse domo procul, commodissimam occasionem vlciscendi damna superiorum temporũ sibi datam, ratus, magnas copias, sub lectissimis ducibus, in Scotiam misit. Cum eis ter, diuersis in locis, Duglassius limitum præfectus congressus, duces fere omnes, & militum partem maiorem occidit. Angli, terrestribus copijs re male gesta, classe, qua parte virium plus poterant, in Fortham inuecti, excursionibus litora omnia infestant. Comes Fifæ equites quingentos, ad prædones coercendos, misit. Hi, non ausi, cum tanta multitudine congredi, cum redirent, occurrit reuertentibus Gulielmus Sinclarus, Caledoniorũ Episcopus, sexaginta fere comitatus equitibus. Qui, cum reditus causam audisset, grauiter increpita eorum ignauia, exclamauit. Qui rem Scoticam saluam vultis, me sequimini: &, cum dicto, correpta lancea, cunctis eum alacriter sequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad litus compulit, vt, dum quisque naues conscendere, festinat, vna nauicula, irruentis multitudinis pondere depressa, cum victoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu, plus minus quingen-

quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, vt semper, ab eo tempore, suum illum appellaret Episcopum. Illa æstate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere mansueta animalia morbos, tum ob frequentes incursiones, Angliæ regiones omnes, Scotis propinquæ, pene incultæ iacerent, huic malo vt mederetur Anglus Eboracum venit: cumque ibi exercitum, ob cultorum paucitatem, conficere non posset, coacti sunt Londinenses, & eorum vicini, quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem, confectis copijs, ad Beruicum obsidendum, proficiscitur. Eo vixdum venerat, cum Thomas Randolfus, diuersa regione, Solueo amne superato, Angliam ingressus, ferro flammaque omnia vastat, nemine non modo resistente, sed plerisque in locis, vix quoquam obuio. Nam lues, superiore anno, tantam fecerat vastitatem, vt facies rerum prope hostibus miserabilis occurreret. Cum vltra centum millia passuum Scoti progressi essent, omniaque incendijs, ac, maxime circa Eboracum, fœdarent, rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiscopum, arma sumere, coegit. Is, satis numeroso quidem, sed imbelli exercitu collecto, e promiscua multitudine sacrificulorum, & opificum, ac operarum rusticarum, cum aduersus prædatores maiore audacia, quam consilio duxisset, victus ac profligatus, plurimis suorum in prælio amissis, ipse cum paucis fugit. Tanta ibi Sacerdotum strages fuit, vt ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita suorum clade, metuens, ne victor aliquid maius moliretur, obsidione soluta, Eboracum, deinde (recipientibus se Scotis) in intimum regnum abiit. Anglo domesticis tumultibus occupato, breues induciæ secutæ sunt, Regibus magis bello fessis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hostibus igitur quiescentibus, Robertus conuentum indicit, omnem nobilitatem adesse, iubet. Et quia belli diuturni vicissitudines iura possessionum confuderant, imperat, vt ibi quisque proferat, quo iure sua prædia teneret. Id cum veteribus & nouis possessoribus iuxta molestũ esset, quod viri fortes, optimo iure, se arbitrarentur habere, quæ armis de hoste cepissent: ægreque ferrent, non operæ modo nauatæ, sed sanguinis preciũ in pace eripi. Veteres quoque possessores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, si quod scriptum habuerant de iure prædiorũ, id perdiderant: itaque consilium, specie quidem forte, sed euentu audax & temerariũ, ineunt. Rege enim in consilio iubente, iura possessionum proferri, vniuersi ferrũ stringunt, clamitantes, se prædiorũ iura in dextris ferre. Rex, inopinato spectaculo repente ictus, etsi factum indignissime ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu, eius promendi, ei defuit occasio. Nobiliũ complures, tam audacis facinoris sibi conscij, metu pœnæ, coniurant, de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prolatũ, qui adeo certum crimen attulit, vt ordine, tempore, & loco indicato, literæ deprehensæ sint. Re palam facta, comprehensi omnes, & ad Regem perducti sine tumultu. Gulielmus Sulius, Beruici præfectus, plurimũ timebatur, ne in opidũ & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiscitur. Omnibus comprehensis, conuentus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quisque suo signo, sua confessione Maiestatis conuicti, ad suppliciũ ducuntur. Principes eorũ fuisse dicuntur, Dauid Brechinius, Gulielmus Sulius, supremi Ordinis. Item Gilbertus Malarus, Ricardus Brunus, Ioannes Logius, complures præterea omnium ordinũ accusati, sed, cum suspitionibus tantum vigerentur, dimissi. Vnius Dauidis Brechinij suppliciũ varie homines affecit: nam, prætērquam quod erat e sorore Regis natus, omnium ætatis suæ iuuenum, & belli & pacis artibus, longe primus habebatur. Dederat etiam suæ virtutis in Syria, Bello sacro, præclarum specimen. Is, ab coniurationis popularibus appellatus, nunquam assenserat: tantum ei crimini dabitur, quod, in conscientiam rei tam fœdæ ascitus, eam tacitam habuit. Rogeri Maubraij, ante iudicium defuncti, corpus ad omne genus ignominiæ damnatum est, Rex, remissa pœna, sepeliri iussit. Paucis mensibus ante hoc iudicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum dissidia, rogati, ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne frustra operam Anglis viderentur locasse, Scotos diris Pontificijs (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac sacris interdicunt. Scotus, vt Angli intelligerent, quam parum, in causa iniusta, Romanensiũ imprecationibus moueretur,

collecto exercitu, pene vestigia Legati abeuntis insecutus, Angliam inuasit: ac, omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem vsque Stammorianam processit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numerosum cogit exercitum, vt, citra sanguinem, facilem sibi victoriam promitteret. Robertus, aduersus ingentem potentissimi Regis apparatum periculosum ratus, omnium fortunarum semel discrimen subire, consilio, magis quam manu, rem decreuit tractare. Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi iussit, reliqua, quæ hosti vsui esse possent, aut in loca munita conferre, aut corrumpi. Angli, qui in spem pugnæ festinauerant, neque commeatum parauerant, ad expeditionem longinquam, vastitate suorum agrorum conspecta, ira, odio, & cupiditate vindictæ accensi, in mediam Scotiam penetrare, statuunt, ac Regem, e suis latibulis, inuitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile spem faciebat, aut ignominiæ acceptæ insigni victoria demendæ, aut damna, proxime data, latiore populatione rependendi. Hoc consilio cum Edimburgum vsque raptim duxisset, locis quidem sacris tantum pepercit, verum quanto vlterius progrediebatur, crescente rerum omnium inopia, intra quintum diem se recipere, coactus est. In redeundo, sacra iuxta ac prophana spoliata: Monasteria, Driburgum & Mulrossia, etiam cæsis monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel senectutis fiducia, soli remanserant, incensa. Brussius, vbi primum resciuit, Anglum, penuria commeatuum, morbis in exercitu vulgatis, pluribus suorum amissis, quam si prælio infeliciter decertasset, domum festinare, eius prope vestigiis inhærens, cum exercitu, magis genere militum, quam numero præstante, omnia, Eboracum vsque, omni belli clade fœdat. Regem ipsum ad Bilandum cœnobium, repentino aduentu, pene oppressit, ac, prælio tumultuario victum, fugauit, capta supellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Præter innumeros inferiorum ordinum captiuos, abductus est Ioannes Britannus, Richemondiæ Comes. Ad huius infamis fugæ ignominiam delendam, Andreas Berkelaius, Carleoli Comes, breui post accusatus, tanquam rem Anglicam, pecunia corruptus, prodidisset, alienæ ignauiæ pœnas capite luit. Proximo anno, duplex Legatio missa est: altera, ad Pontificem Romanum, quæ eum, iam diu a Scotis alienatum Anglorum calumnijs, placaret: altera, quæ vetus cum Gallis fœdus renouaret. Vtraque, quod petijt, facile impetrauit, nam & Pontifex cum intellexisset, nuper eam controuersiam ex iniuria Eduardi primi ortam, qui, Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere, affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo suum ius defenderent, præter veteres fabulas, & recentes iniurias, semperque, rebus secundis, cum in ius ad Pontificem, vocarentur, defugisse æquam disceptationem; rebus aduersis, humiliter opem eius petijsse: Scotos contra semper postulasse, vt de causa cognosceretur, neque vnquam legitimi iudicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recusasse: præterea, cum plurima superiorum Pontificũ rescripta & pro se, & contra aduersarios protulissent, Pontifex quando & Scoti ad diem adessent, & Angli, vt adessent, admoniti, abessent, facile Scotis reconciliatus est: nec minus facile a Gallo, de renouando fœdere vetusto, impetratum. Ad veteres conditiones adiectũ, vt, si quando, de successuro Rege, apud Scotos ambigeretur, ea controuersia ab Ordinum consilio decideretur: qui illic, legitimis suffragiis, Rex esset declaratus, eum auctoritate & armis, si opus esset, Gallus tueretur. In hæc tempora nostri conferunt Hamiltoniorũ, florentissimæ nunc familiæ, originem. Homo nobilis in aula Anglica cum honorifice, de fortuna & virtute Brussij, loqueretur, vnus e Spenseris, minister cubicularius Regis, siue contumeliosum Anglis eũ sermonem ratus, siue, vt, hoc facinore, ampliorem locum gratiæ, apud leuissimũ quenque e Nobilitate, quæreret, sica educta, in eum insiliens, leui vulnere corpus perstrinxit. Vir magni animi contumelia magis, quam damno motus, cum, intercursu multorũ, præsens vltio fuisset inhibita, postridie, inimicum sibi oportunũ in eodem loco nactus, eum conficit: ac statim & legum pœnas, & Spenserorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam, ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus, agris ad Glottam fluuium est donatus. Eius posteri, non multo post, in procerum dignationem peruenerunt: opulentissimaque ab eo Hamiltoniorum familia est cognominata. Agro quoque,

quem

quem a Rege accepit Hamiltoni nomen impositum. Nec adeo multo post, Anglus, turbatis domi rebus, cum e primoribus multos affecisset supplicio, Spenserosque prauorum consiliorum auctores, altius, quam propinqui eius ferre possent, extulisset, ipse a filio, atque ab vxore, modicis copiis transmarinis freta, comprehensus est, &, in arctissimam custodiam coniectus, fœdo mortis genere interemptus est, transmisso in anum, per fistulam corneam, ferro calido, intestinisque ita adustis, vt nullo exterius indicio facinus immanissimum proderetur. Neque filius & vxor ab eo consilio alieni credebantur: vel quod custodes tantam rem tam aperte, sine magno auctore, ausi non fuissent attentare: vel quod nulla quæstio, de tam nefario scelere, est decre-
10 ta. Res in Anglia turbatæ, & Regis subsecuta mors, & Brussio vergente in senium, corporis infirmitas aliquot annos inter finitima regna pacem præstitit. Brussius enim, & metu ab Anglo liberatus, & ætatis decursu admouente, ad res domesticas stabiliendas, conuersus, primum omnium Regnum, nondum satis ex superiorum temporum motibus tranquillum, filio vnico, & adhuc puero, confirmare, per conuentum Ordinum, festinat. Is vero si sine liberis moreretur, Robertum Stuartum, nepotem ex filia, successorem destinat: & in verba decreti proceres iureiurando adegit: deinde, veritus, ne vetus de Regno certamen cum Balliolo, se mortuo, renouaretur, præsertim hæredibus suis, propter immaturam ætatem, omnium iniuriæ opportunis, misit in Galliam Iacobum Duglassium, ad Ioannem Balliolum, cum amplissimis muneribus &
20 promissis, vt Regno cederet: id autem, non tam noui iuris acquirendi causa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos est omnium rerum summa potestas, factus esset) sed vt prauorum hominum calumnijs posteros liberaret, & seditionum radices præcideret. Duglassius Balliolum, iam extremæ senectutis molestijs obsessum, longe, & sua & aliorum opinione, placabiliorem inuenit. Ingenue enim confessus est, sua culpa se in ordinem redactum, ac merito, velut Regno inutilem, exactum. Itaque, se non modo facile pati, imperium penes Robertum suum propinquum esse, cuius virtute summa, singulari felicitate, & maximis laboribus, in pristinum splendorem esset vindicatum. Illud etiam se gaudere, quod, per quos ipse deceptus fuerat, perfidiæ suæ præmio non fruerentur. Hæc cum Robertus
30 ex sententia perfecisset, eodem anno, qui fuit millesimus, trecentesimus, vigesimus septimus, nostri tradunt, legatos, ab Eduardo tertio, ad pacificandum, in Scotiam missos, quod insidiose visi essent agere, pro pace bellum domum retulisse: verum, quæ fraus intentaretur, non explicant: & Angli, bellum aperte a Roberto indictum, affirmant: sed nec vllam illi causam ascribunt: eam tamen magnam fuisse ac iustam, credibile est, quæ senem valetudinarium, tranquillitate domi vixdum constituta, & quem non bellorum, sed victoriarum satietas capere potuisset, ad arma tam cupide resumenda, excierit. Certe illud satis constat, Regem, ætate inualidum, bello gerendo non interfuisse. Missi ab eo sunt in Angliam, Thomas Randolfus, & Iacobus Duglassius, omnium illius ætatis ducum, & fortitudine & prudentia, longe præstan-
40 tissimi. Viginti millia equitum expeditorum habebant, sine vllis peditum copiis: quod, eo consilio, factum est, vt, sine impedimentis, latius discurrerent, nec vsquam consisterent, aut prælij casum inuiti subirent, aduersus Anglum, quem, cum longe numerosissimo exercitu progressurum in primam expeditionem, non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam, præter domesticas copias, magna e Belgio equitum exciuerat auxilia. Verum, orta inter eos & Anglos Eboraci seditione, Anglorum quidam scriptores, eos domum remissos, tradunt. At Frossardus Gallus, æqualis illorum temporum scriptor, tota ea expeditione secutos Anglum, affirmat: ac, non solum honoris causa, sed seditionis etiam metu proximum, post regiam cohortem, in castris locum semper eis fuisse assignatum. Rex igitur, omnibus copiis coniunctis (supra sexaginta hominum
50 millia fuisse, satis constabat) aduersus Scotos, quos iam Tinam esse transgressos, intelligebat, mouit. Ad Tinam enim duo erant opida munita, alterum propius Valliam, Carleolum, alterum circiter quinquaginta millia passuum inferius, Nouum castrum appellant. Vtrinque Anglus magnis præsidijs, vt hostes transitu fluminis prohiberet,

CIↃ. CCCXXVII.

communierat. Illi tamen, vadis notis, ita sine vllo tumultu transierunt, vt vtraque præsidia fallerent. Angli, in agrum Dunelmensem progressi, cum ex locis editioribus incendia longe prospicerent, tum demum intelligere cæperunt, quam propinquus hostis esset: tumultuose, Ad arma, clamant: &, velut iamiam pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo, triplice acie instructi, recta ducunt, graui pœna proposita, si quis, iniussu imperatoris, acie excederet. Frustra omnibus fatigatis, sub vesperum, loco castris in silua prope fluuium quendam designato, ibi impedimenta (quæ, celeriter raptum agmen sequi, non poterant) collocant. Postero die, eodem ordine profecti, iam inclinante in vesperum die, vt iumenta peditesque reficerent, coacti consistere, castris, pro loci commoditate positis, proceres ad Regem coeunt. Deliberatur, quo pacto efficere 10 possint, vt manum cum Scoto conferant. Maioris partis ea fuit opinio, non posse fieri, vt Angli pedites equitem Scotum expeditum assequerentur: nec, si assequantur, posse vagos prædones cogi, ad pugnandum, nisi suis locis. Verũ quia, iam omnibus peruastatis, in hostico diu permanere non possint, optimũ videri, cum omnibus copijs Tinam transire, atque hostem domum redeuntem excipere. Regionem etiam trans Tinam planiorem esse, & commodiorem ad aciem explicandam, totisque simul viribus decernendum. Hæc sententia cum esset probata, edictum, vt corpora curent, atque vniuersi, quanto cum silentio possent, agerent, vt imperia facilius capessere, & sonum tubarum audire queant: vt, relictis impedimentis, singuli singulos panes secum ferrent, vt, proxima luce, cum hoste dimicaturi, quem cuique fortuna daret, exitum opperirentur. Igi- 20 tur, a fatigatione superioris diei refectis corporibus, paulo post mediam noctem, arma capiunt, & instructi iter ineunt. Sed paludes & colles qua ducebantur, cito coegerunt, ordines soluere, &, qua quisque poterat, primi ducebant: alij præeuntium vestigia sequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, vt multi equi, multa item iumenta aut in luto palustri inhæserint, aut per decliuia præcipitauerint: sæpenumeroque, Ad arma, sit conclamatum, cunctis, magna cum trepidatione, vnde clamor oriebatur, eo sine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum esset, audiebant, in causa esse ceruos, qui, strepitu hominum excitati per ericeta, & aspectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes discurrebant. Tandem circa vesperum, ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti transierant, quaque eos Angli redituros sperabant, equi- 30 tes sine pedite peruenerant, ac Sole occidente, transierunt, saxis rotundis ac lubricis, quæ fluuius voluit, equos magna molestia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda quod rari ferramenta, quibus lignarentur, habebant. Itaque non tantum sine tentorijs, (nulla enim attulerant) sed sine tugurijs, sine palis, ad quos equos alligarent, permensi viginti octo millia passuum, ea nocte, in solo nudo armati, equorumque frænos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane, cum diluxisset, tanti imbres deciderunt, vt modici torrentes equis hominibusque essent imperuij: ex rusticis, forte deprehensis, intelligunt, loca vicina late sterilia & inculta: neque, vnde commeatus petatur, quicquam propius, quam Nouum castrum & Carleolum esse: quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia passuum abesset. Igitur eo missis iumentis, 40 & ministris, interia gladijs lignantur, palosque, illigandis equis, fruticesque & arbusculas, ad casulas extruendas, congerunt, quorum frondibus equos pascunt: eamque noctem ibi ieiuni agunt. Tertia demum luce, qui missi ad opida erant, paululum commeatus quisque suis attulit. Qui ex opido, lucri causa, erant secuti, panem quidem & vinum, sed nec multum nec probum, apportarunt: eius enim tanta penuria erat, vt certaminis causas ipsis inter se præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente molestia, ex imbribus continuis, cum septem dies egissent, ac ephippia madescerent, tergaque equorum vlcerarent, ipsique in vestibus vuidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, e materia viridi & ab aqua pluuia madente, accendi possent, octauo demũ die, decretum, vt septem millia passuum superius, commodiore vado 50 flumen rursus transirent: sed &, ibi amne imbribus aucto, pluribus in transeundo vexatis, nonnullis amissis, vbi primum constiterunt, edictum, vt qui certum nuncium, vbi locorum essent Scoti, attulisset, magna præmia referret: biduo proximo, cum iter per

loca

loca vasta, & recentibus incendijs fœdata esset, pabuli satis, sed aliorum commeatuum non adeo multum reperiunt. Quarto demum die, vnus, e quindecim iuuenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia passuum ab exercitu Anglorum abesse, ac proximis octo diebus, æque incertos fuisse, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipsorum. Hoc se pro certo afferre, vt qui captus a Scotis fuisset, ac sine precio dimissus ea lege, vt sine mora Regi nunciaret, eos eius aduentum illic expectaturos: nec minore cupiditate pugnandi, quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, signa consistere, Rex iubet, equorum virorumque corpora curari, &, ad vltimum certamen, arma animosque parare: deinde, triplice acie, lento gradu, hostem versus progreditur. Vbi
10 alteri alteris conspicui fuere, Scoti tres acies seorsum in cliuo ita struxere, vt dexteram & sinistram rupes præcipites clauderent, vnde hostes subeuntes lapidibus obrui possent. Ad radices collis, obiectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus saxis & rotundis ita impeditus, vt, neque transire ad hostem, nec vbi transissent, se recipere, sine certa pernicie, possent. Angli, cum perspicerent, sine insigni damno aditum ad hostem non esse, castris positis, præconem mittunt, qui iubeat, in æquam planiciem descendere, & vera virtute, de gloria & imperio, certare: Scoti respondent, se, non hostis arbitrio, sed suo, pugnaturos, se enim, vltum illatas iniurias, in Angliam venisse, si quid fecerint, quod eis doleat, summam expetendæ vindictæ copiam esse. Illic se, quandiu sibi commodum videretur, expectaturos, si quis lacesseret, operam daturos, ne id im-
20 pune faciat. Triduo proximo, collatis castris, stationibusque ad vada collocatis, leuia per occasionem certamina facta. Quarto die, prima luce, vigiles retulerunt, collem, in quo Scoti consederant, nudum esse. Speculatores emissi, qui certiora referrent, & abeuntium vestigia persequerentur, renunciant, Scotos in alio colle, multo tutiore, ad eundem fluuium castra posuisse, iuxta siluam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui sperarant, se Scotos, prælium detrectantes, in alieno solo fame domituros, ea spe deiecti, eos sequuntur, & in aduerso colle castra metantur. Ibi postquam aliquot dies consederunt, animaduersum est, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, siue contemptu paucitatis Scotorum, siue quod, nihil nisi de fuga cogitare eos, existimarent. Duglassius, ne occasioni deesset, aliquid audendum ratus, cum ducentis
30 equitibus selectis, transmisso flumine, castra hostium, qua maxime neglectam custodiam intellexerat, ingressus, ad tentorium pene Regis penetrauit: ac, duobus ibi funiculis incisis, orto tumultu, trecentis fere Anglis in reditu peremptis, suos incolumes reduxit. Post id, nihil memoria dignum est actum, nisi quod Angli, suo damno moniti, intentiores vigilias locis idoneis disposuerunt. Tandem ex captiuo Scoto rescitum est, edictum in castris fuisse, vt de tertia vigilia omnes, quo Duglassius duceret, sequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis iniecit, vt, tribus aciebus modico interuallo separatis, totam eam noctem in armis egerint: equosque instratos, & in euentum paratos, ministri in tentorijs haberent: stationesque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem, sub lucem, duo tubicines Scoti, ad Regem per-
40 ducti, exponunt, se nunciare, iussos Scotos domum reuerti: si Angli damna accepta velint vlcisci, sequi iubent. Angli, re ad consilium relata, decernunt, satius esse in præsentia, reducere exercitum, quam, cum hominum & equorum vexatione, frustra prædones vagos sequi: præsertim cum, in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerunque iusto prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel spe prædæ, in nocturna trepidatione relictæ, vel noscendi res hostium studio, in castra profecti, hæc fere compererunt, feras circiter quingentas ceruini generis, ac maxime platycerotas cæsas, quod genus Angli non modo Reges, sed priuati multi alunt: vtres item ingentes, e crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inuenta, duo item Angli, confractis cruribus, adhuc vi-
50 uentes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, vt facile probaretur eorum consilium, qui, de reducendo exercitu, sententias dixerant. Hoc anno, decesserunt Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina, hic gener, hæc vxor Regis: obsessæ item a Scotis arces Noramæ & Annevici: sed frustra:

prædæ de Northumbris actæ. Mense Martio, legati ab Anglo missi, qui, de pace perpetua, agerent: Induciæ in tres annos factæ. Anno proximo, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus octauus, ad octauum Calendas Iulias, conuentus Anglorum est habitus, ad Hamptonam, cognomento Septentrionalem: quo in conuentu, ex Ordinum decreto, confecta pax est cum Scotis, in has leges, vt Anglus omni iure, quod ipse maioresue eius in regnum Scotorum sibi arrogauerant, cederet: idque regnum tam liberum relinquerent, quam fuerat, moriente Alexandro tertio: nullique seruituti externæ, in posterũ, obnoxium: vt Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid terrarum aliquando tenuerant in Anglia, beneficij nomine: finésque Scotis essent, Cumbria & Northumbria, Stammoria tenus: vt Dauid, Roberti filius, Ioannam, Henrici sororem, vxorem duceret: vt Angli pacta, conuenta, syngraphas, aut si qua alia seruitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide redderent: irritaque in posterum esse, iuberent: vti Scoti, pro damnis nuper illatis Anglo, proque agris, quos in Scotia pater auusque eius suis donauerant, triginta millia marcarum argenti repræsentarent. Erant suæ vtrique Regi causæ, cur in has conditiones tam facile conuenirent. Anglus enim, proxima expeditione, ærario penitus exhausto, &, ignominioso reditu, apud suos hostemque vilior, metuebat, ne, se ciuili motu impedito, lateri hostis bellicosus adhærens, rebus nuper prospere gestis elatus, insigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, senio, laboribus, & morbo (nam, paulo ante mortem, in elephantiam inciderat) fractus, & vtriusque fortunæ diu euentis exercitus, statuerat, non solum sese, si fieri posset, in quietem dedere, sed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati prospicere: itaque, pace foris parta, totum se, ad res domi ordinandas conuertit. Nuptijs filij magnifice celebratis, Rex, finem vitæ sibi adesse, prospiciens, ipse in priuati prope habitum se componens (nam, aliquot ante annis, omnium maiorum rerum administratio penes Thomam Randolfum, & Iacobum Duglassium erat) in modicis ædibus ad Cardrosiam (qui locus a Britannoduno, Leuino amne, dirimitur) se continens, congressu vulgi, nisi si quando necesse erat, abstinebat. Eo, paulo ante exitum, conuocatis amicis, testamentum fecit. Hæredes eosdem, qui in conuentu publico declarati erant, confirmat: primum, Dauidem filium, octauum ætatis annum agentem: proxime Robertum Stuartum, ex filia nepotem: eos proceribus, & in primis Thomæ Randolfo, sororis filio, & Iacobo Duglassio commendauit. Dispositis deinde rebus domesticis, omnes ad concordiæ inter se studium, & Regis obseruantiam est hortatus: id si præstent, ab exteris inuictos fore, affirmauit. Tria præterea, seu præcepta, siue consilia, adiecisse fertur: ne quenquam vnum AEbudarum insularum dominum facerent: ne totis viribus, si fieri posset, cum Anglis, de omnibus fortunis, vno prælio contenderent: ne vnquam cum eis diuturnas facerent inducias. In primo consilio explicando, multa disseruit, de numero, de magnitudine, & potentia insularum, de incolarum multitudine & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum nauibus, sui quidem generis, sed in illis Oceani oris non incommodis, aduersus homines prope a re maritima alienos, se coniungunt, posse plurimum incommodi afferre, modicis contra damnis affici. Eo igitur annuos præfectos, iuris dicundi gratia, mittendos, quibus nec is honos in longum tempus continuetur. Secundum eo pertinere consilium, quod Angli, qui meliorem, quam Scoti, agrum colant, hominum numero, pecunia, omni denique belli apparatu præstent, &, ob hæc commoda, ocio magis assuescant, eoque minus sunt laborum patientes: Scoti vero in duriore solo educati, ob parsimoniam assiduasque exercitationes, temperamento corporis sunt salubriore, & ad omnem militarem patientiam, ipso educationis genere, assuefacti: propterea aptiores esse, ad tumultuarios congressus, hostemque paulatim carpendum, ac malis frangendum, quam ad statariam pugnam. Tertij consilij hanc esse rationem, quod longior pax Scotos (qui nullum, præter Anglos, hostem habeant, vbi belli artes exerceant) si ad ocium se contulerint, irrepente luxuria, facile duceret ad segnitiem, &, illecebris mollitos, imbelles efficeret. Anglos autem, etsi pax eis cum Scoto sit, habere tamen Galliam propinquam, quæ in militari studio eos contineat. Itaque, si rerum bellicarum periti cum Scoto, rudi militiæ, & eo deside, manum conserant, iure

CIƆ.CCD. XXXIIX.

10 20 30 40 50

iure optimo certam victoriam sperare, debeant. Commendauit item Iacobo Duglassio votum suum transmarinum: vouerat enim, in Syriam proficisci, ac Belli sacri, aduersus omnium Christianorum communes hostes, partem capessere. Sed quoniam ipse, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel senio & morbo fractus, se voto soluere, non posset, orare impense, vt Duglassius cor, ipso defuncto, Hierosolymam ferret, ibique sepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illustre amoris Regij erga se argumentum interpretatus, proximo post Regis mortem anno, cum firma cohorte iuuenum nobilium, profectionem adornat. Sed dum litus Hispaniæ legit, audito, graue bellum ibi Regi Arragonum esse, aduersus eundem hostem, cum quo in Syria dimicandum esset, 10 nihil interesse, ratus, quo in loco rem Christianam iuuaret, se cum Hispanis coniungit: ac, post aliquot prosperas pugnas, cum hostem, vt fugacem & imbellem, contemneret, aliquid cum suis seorsum audendum, ratus, in Sarracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in insidias, cum parte maiore suorum interemptus fuit. Perierunt ex amicis præcipui, Gulielmus Sinclarus, & Robertus Loganus. Hæc inciderunt in annum proximum, post Regis mortem, qui fuit M. CCC. XXX. Vt multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Brussius vir vndiquaque clarissimus: & cui, ab heroicis vsque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares inueniemus: erat enim, vt in bello fortissimus, ita, in pace, summa temperantia & æquitate: & quanquam insperati successus, &, postquam eius malis fortuna satiata, aut potius lassata fuit, perpetuus victoriarum 20 cursus eum vehementer nobilitaret, tamen admirabilior mihi longe in rebus aduersis videtur. Cuius enim animi robur fuit, tot malis, vno tempore ingruentibus, si non frangi, certe ne debilitari quidem? cuius constantiam non labefactasset captiua vxor, quatuor fratres viri fortissimi crudeliter trucidati? amici omni genere calamitatis, vno tempore, vexati? qui mortem effugere poterant, amissis bonis, profugi: ipse non amplissimo tantum patrimonio, sed regno exutus, a potentissimo illorum temporum principe, & manu & consilio promptissimo? omnibus his malis vno tempore obsessus, & ad extremam inopiam redactus, nec, de recuperando regno, vnquam dubitauit, nec animo Regio indignum quicquam vnquam aut fecit, aut dixit. Nec, vt Cato posterior, & Marcus Brutus, sibi vim intulit: nec, vt Marius, calamitatibus efferatus, odio, aduersus ini-30 micos, indulsit. Recuperato enim statu pristino, ita cum ijs vixit, qui maximis exercuerant eum laboribus, vt non tam se inimicum aliquando fuisse, quam Regem esse videretur meminisse. Sub exitum, etiam morbo grauissimo ad senectutis molestias accedente, adeo sibi non defuit, vt præsentem Regni statum confirmarit, & posteritatis tranquillitati prospexerit: vti, iure optimo, defunctum omnes, non modo vt iusto Rege, sed pio parente orbati, luxerint. Decessit, septimo Idus Iulias, anno, a Christo nato, millesimo, trecentesimo, vigesimo nono, Regni, vigesimo quarto.

CIƆ. CCD. XXX.

CIƆ.CCD. XXIX.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER NONVS.

SCOTORVM proceres, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt, Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randolfum, Morauiæ Comitem (qui, Rege viuo, iam aliquot annos eum gesserat Magistratum, & a moriente testamento erat populo commendatus) publicus fauor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis in octauum Cal. Decemb. anni sequentis, dilata est: vt Romani Pontificis permissu inungeretur, ac noua illa ceremonia apud Scotos augustior videretur. Prorex creatus, primum omniũ pacem cum Anglis confirmat: deinde, ad eam stabiliendam domi, conuersus, vt aperta latrocinia comprimeret, validam cohortem iuuenum armatorum circa se semper habebat, in omnes occasiones intentus. Igitur cum, Victonem (quod Gallouidiæ est opidum) proficiscenti, allatum esset, manum latronum satis validam in illa regione vias obsidere, ac viatores spoliare, statim ex itinere missa in eos cohorte sua, captos, ad vnum, supplicio affecit. In cædis auctores erat prorsus inexorabilis: adeo vt quendam, Roma reuersum, &, quod per diploma Pontificis veniam obtenuisset, securum, comprehendi iusserit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione, adhuc frequentia, vt compesceret, legem tulit, vt rustici instrumenta, ruri colendo comparata, in agris relinquerent: neue, noctu, domos aut stabula clauderent. Damni dati si quod esset, precium damni a præfectis iuridicis peterent: præfecti a Rege repeterent. Regi ex bonis latronum deprehensorum satisfieret. Inter hæc, rusticus paulo ad rem auidior, cum eam cautionem pro vana haberet, sui aratri ferramenta sublata abscondit, ac, tanquam furto perijssent, a præfecto precium flagitauit: & is quidem statim fide bona persoluit: sed cum diligentius inquireret, comperto, rusticum ipsum furti auctorem fuisse, eum laqueo strangulari, iussit: bona fisco addixit. Turbam vagam scurrarum ac symphoniacorum pœnis grauissimis propositis, compressit. Si quis viatori, aut alij ministro publico, iure argenti, restitisset, eum occidere impune, licebat. Itaque cum aliquando, ad Halidonem vicum, triginta fuissent a comitibus ministri publici occisi, cædem iure factam, pronunciauit. Nec, ob hanc seueritatem, domi magis erat facinorosis, quam foris hostibus, ob fortitudinem, formidabilis. Igitur Angli, qui, sublato Rege Roberto, in spem vindictæ erant in omnes occasiones intenti, cum nihil vi aperta, Randolfo viuo, auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via breuissima tollendi inimici, veneno, visa est: nec defuit, id molientibus, minister idoneus, Monachus ex eo genere, qui in ocio educati, penuria magistrorum, qui recta doceant, bona plerunque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ coniunctæ essent

essent professiones, Monachatus, & Medicinæ, altera visa est, ad parandum aditum altera, ad patrandum scelus, idonea. Igitur cum in Scotiam venisset, seque iactaret passim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem sibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus, ad eum curandum, medicinæ lentum venenum admiscuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum commeatu, in Angliam se recepit. Ibi apud Eduardum, graui cum asseueratione, iactat, Randolfum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam spem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem Regnorum venisset, audito, Scotorum magnas copias non procul a suis castris abesse, caduceatorem, velut ad res repetendas, mittit, iussum explorare, quis eis copijs
10 imperaret. Randolfus, qui, morbo ingrauescente, ac non reuerso ad diem Monacho, peiora omnia suspicaretur, dissimulato, quoad potuit, dolore, in sella ante tabernaculum sedens, ac veste splendida indutus, ad fœcialis postulata tanquam sanus ac valens, quæ visa erant, respondit. Is cum ad Regem visa & audita retulisset, Monacho (velut mendace) punito, retro signa conuertit, relicto ad limites, aduersus excursiones, præsidio: & Randolfus, quo minus progrederetur, morbi violentia impeditus, cum, dimisso exercitu, rediret, ad Muscelburgum, quatuor fere millia passuum ab Edimburgo, decessit, anno Salutis millesimo trecentesimo trigesimo primo, decimo tertio Calend. Aug. postquam biennium a morte Regis Roberti, imperasset, vir, fortitudine & rei militaris peritia, nulli Regum Scotorum inferior: pacis vero artibus, longe omnibus
20 superior. Reliquit duos filios, Thomam, & Ioannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randolfo, Regni custode (ita tum eos vocabant) electus est Duncanus, Martiæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente: quo die, trepidus allatus est nuncius, Eduardum Balliolum, Prid. Cal. in æstuario Forthæ, cum numerosa classe fuisse conspectum. De eius aduentu, vt omnia fiant magis illustria, res paulo altius est repetenda. Mortuo Rege Roberto, erat quidam Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia resederant, genere quidem honesto, sed vita flagitiosa. Is, spe maioris licentiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, multo, quam antea, liberius voluptatibus inhonestis indulgebat. Igitur cum in adulterio sæpe deprehensus, a iudice causarum Ecclesiasticarum itidem
30 admonitus, non abstineret, ab Episcopi Glascuensis Officiali (ita eum magistratum vocant) tandem ei sacris & communione Christiana est interdictum. Ille, velut iniuria affectus, iudicem Aeram proficiscentem, insidijs ad viam positis, excepit: ac tam diu tenuit apud se captiuum, donec, impensa pecunia se liberaret. Ob id facinus, Tuina cum sciret, Iacobum Duglassium sibi grauiter infensum, seque ad supplicium quæri, eius potentiam veritus, in Gallias profugit. Ibi ad Eduardum Balliolum, Ioannis (qui regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, se contulit: ei cum statum rerum Scoticarum indicasset, hortatus est, ne tantam occasionem regni paterni recuperandi omitteret: Regem enim puerum esse, pluresque prope inimicos, & odij erga patrem vindices, quam amicos habere. Aliorum patres in conuentu publico apud Perthum trucidatos, alios exules, bonis amissis, multis agrorum bonam partem, multæ nomine, ademptam: complures præterea genere Anglos prædijs a patre ipsius donatos, priuatos, expeditionis comites libenter futuros: nec defuturos ex vtroque Regno homines egentes & facinorosos, vel spe lucri, vel iudiciorum metu, nouarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem sequantur, ducem, ad omnia miscenda, desit. Ad hæc, Iacobo Duglassio in Hispania extincto, Randolfo, per aduersam valetudinem, ad res gerendas, inutili, neminem præterea superesse, cuius auctoritati multitudo discors se regendam permitteret. Itaque quamulamcunque manum satis fore, vt vel rem paratam, & se offerentem arripiat, vel impulsam & labefactatam euertat. Hæc cum, magna ex parte, vera Balliolus non ignoraret, &, magnas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci, audiret, facile callidus veterator homini, imperij & gloriæ cupido persuasit, vt, contractis pro præsenti copia nauibus, expeditionis eius partem susciperet. Verum, sub aduentum Ballioli in Angliam, Eduardus exercitum dimiserat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque Anglis (agris in Scotia expulsis) ad eum confluentibus, manum non contemnendam

CIↃ.CCD. XXXI.

effecit. Sunt, qui sexcentis tantum comitibus rem tantam eum scribant aggressum: quod mihi non fit verisimile. Propior vero eorum videtur oratio, qui, sex millia peditum ei ab Anglo data, ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem vniuersos fecit, illis ipsis, quibus hæc agitabantur, diebus, mors Randolfi nunciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium animos erexit. Cum hac igitur classe Kingornum vecta, Cal. Aug. nauales copias exposuit. Terrestres autem duxerunt Dauid Cuminius, olim Atholiæ Comes, Maubraius, & Bellomontius: ex Anglis, Talbotius. Ad classis appulsæ famam Alexander Setonius, homo nobilis, qui tum forte in illis locis diuersabatur, occurrit, sperans, in descendentium trepidatione, occasionem rei bene gerendæ, non defuturam. Non multis autem e vicinia se adiungentibus, cum hoste congressus, cum bona parte suorum est cæsus. Balliolus, paucis diebus suis, ad se ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit, cum ad molas aquarias, non procul ab Ierna, castra metatus fuisset, Prorexque vltra, Patricius Dumbarus citra amnem, vterque cum magnis copijs, binis castris quinque millia distantibus, consedissent. Balliolus, etsi, multis ad famam rerum secundarũ se aggregantibus, supra decem millia hominum haberet, tamen, cum inter duos hostiles exercitus tenderet, veritus, ne in medio opprimeretur, optimũ factu est ratus, seorsum & ex insperato eos aggredi, primumque Marrium Proregem, quem verosimile erat, quo longius ab hoste tenderet, eo negligentius omnia acturum. Nactus igitur Andream Morauium Tilibardinũ ducem est, qui, non ausus palam se Anglis coniungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi cum, tecti siluis, quæ vlteriorem ripam vestiebant, propius ad hostem accessissent, intelligunt, eum, raris vigiliis & stationibus oppositis, velut in pacato, noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter castra summo cum silentio ducunt: & in auersam partem, maiorem se ibi solitudinem rati inuenturos, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua summam negligentiam fore sperauerant, forte vigilabant Thomas Randolfus, Morauiæ, Robertus Brussius, Carictæ, Mordacus Taichiæ Comites, & Alexander Fraserius. Hi, cum amicorum validis turmis, primam hostium impressionem fortiter sustinuerunt, super labrum fossæ, quam decursus aquæ pluuiæ fecerat: interea totis castris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit, cumque temere, sine ordine, sine signis festinarent, primum suorum, qui irruentes Balliolanos sustinebant, ordines turbarunt: deinde, vltimis priores impellentibus, eos in fossam deiecerunt, ac ipsi, ruinæ modo, super primos prociderunt. Ibi multi ab hoste cæsi, plures hominum equorumque ruina oppressi, multo maxima pars ita debilitata, vt, nec ad fugam, nec ad prælium, satis virium superesset. Ceciderunt, e Scotis, ad tria millia, fugientium plurimi Perthum contenderunt: sed hi fere, sine armis, sine ductoribus vrbe Anglis sequentibus facile cesserunt. Postridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate rescisset, recta ad opidum tendit, eo consilio, vt, obsidendo, hostem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud alius excusaret, infecto negotio, discessum est. Balliolus, tot tantisque rebus, præter spem, tam breui tempore confectis, animum adiecit, ad reliquos Scotos, vel conciliandos officijs, vel bello perdomandos: ac breui quidem tantus concursus ad eum est factus, vt maturum videretur, se Regem profiteri. Id consilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat: cæsi enim erant in acie, præter Proregem, Robertus Kethus, cum magno propinquorum & clientium numero: e Lindesiorum familia, octoginta, cum principe gentis Alexandro. Haiorum nomen ad interitum fuisset deletum, nisi Gulielmus, familiæ princeps, domi grauidam reliquisset vxorem. Praeterea Thomas Randolfus, Robertus Brussius, & Mordacus, Taichiæ Comes, Gulielmus Sinclarus, Caledoniorum Episcopus, & Duncanus Macduffus, Fifensis Comes, apud hostem captiui, rebus desperatis, in eius verba iurare, sunt coacti.

XCIX. Rex.

Igitur Balliolus, præsenti fortunæ satis confisus, ad Sconam propinquum cœnobium profectus, regnum inijt, anno M.CCC.XXXII. ad oct. Cal. Sept. Hoc vulnere potentia Dauidis Brussij, etsi valde labefactata fuit, tamen amici eius, rebus aduersis minime fracti,

CIƆ. CCD. XXXII.

fracti, Regem nondum regni potentem, vt extra periculum armorum esset, vna cum vxore ad amicum paternum, Philippum Regem Galliarum, mittunt: ipsi ad omnes casus se comparant, certi, vel morte honesta defungi, vel patriam in antiquum statum restituere. Primum omnium, in locum Duncani Proregis, Andream Morauium, ex Roberti Brussij sorore genitum, virum illustrem, substituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim, vt veteres amicos confirment, partim, vt segniores in vltionem iniuriarum accendant. Primi omnium, ad quos recentissimus dolor pertinebat, parentibus & propinquis ad Duplinum cæsis, arma sumpserunt, Robertus Kethus, & Iacobus, & Simon Fraserius, ac sub æquinoctium Autumnale, Perthum obsidione claudunt: &, cum oppugnatio diutius, ac sperauerant, eos tenuisset, post tertium demum mensem, capiunt. Macduffus, Fifæ Comes, qui opidum, Ballioli nomine tenuerat, cum vxore & liberis ad Kildrumiam, Marriæ arcem, in custodiam missus: Andreas Morauius Tilibardinus, qui vadum Iernæ amnis Anglis commonstrauerat, supplicio affectus. Pasletensis liber opidi muros affirmat solo æquatos. Id mihi verisimilius videtur, quam quod alij scribunt, præsidio imposito, custodiri iussum, in tanta præsertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiæ erat, recipiendis propinquarum regionum proceribus, intentus: quos ita subita mutatio rerum concusserat, vt etiam Alexander Brussius, Carictæ & Gallouidiæ dominus, desperatis Dauidis propinqui sui rebus, ei se dederet. Hunc rerum secundarum successum secutus est hostium contemptus, &, ex contemptu, negligentia. Id cum, per exploratores, Prorex rescisset, eo misit Arcibaldum Duglassium, Iacobi, qui in Hispania perijt, fratrem, vt, si qua se offerret occasio, ei ne deesset. Ille, secum assumptis Gulielmo Duglassio, Lidaliæ Regulo, Ioanne, Thomæ Randolfi filio, & Simone Fraserio, mille comitatus equitibus, Mausetū venit. Inde, omnibus satis exploratis de nocte mouens, Balliolum sopitum, tanto cum tumultu & trepidatione hostiū, inuadit, vt ipse seminudus in equo, nec frænato nec strato, fugere sit coactus. Complures, ex intimis eius amicis, occisi. Alexander Brussius captus, per Ioannem Randolfum propinquum veniam impetrauit. Henricus Balliolus, eo die, magnam fortitudinis laudem apud vtrosque est assecutus: qui, in tam trepida fuga, dum suos ab instantibus tuetur, multos hostium vulnerauit: nonnullos interemit: tandem, fortissime pugnans, occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illustres, Ioannes Maubraius, Valterus Cuminius, & Richardus Kirchius. Hæc gesta sunt ad IIX. Cal. Ian. Anno M.CCC.XXXII. His successibus, Brusianæ partis homines nonnihil recreati, coeunt frequentes ad Proregem Andream Morauium, vt, de summa rerum, consulant: nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non sibi, sed Anglo regnum pararet: omniaque ex eius præscripto faceret. Itaque eum sibi hostem destinant: eoq; diligentius omnia, quæ, in bello vsui esse, possent, vt aduersus potentiorem aduersarium, comparant. Beruicum, vnde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præsidio muniunt. Vrbi Alexandrū Setonium, Equitem illustrem, præficiunt. Patricium Dumbarium arcem tueri, ac vicino limiti præesse, iubent. Gulielmus Duglassius Lidaliæ Regulus, de quo, illis temporibus, summa erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam, ad limitem Occidentalem tuendum, missus: Andreas Morauius Rosburgum, vbi se Balliolus tum continebat, proficisci scitur. Ita distributis imperijs domi, mittitur in Franciam Ioannes Randolfus, vt Dauidem Regem inuiseret, ac Philippum Francū, de statu rerum Scoticarum, certiorem faceret: ab eoq; aliquid virium, aduersus communem hostem, impetraret. Morauius, qui Rosburgum ierat, acre prælium cum Balliolo, ad pontem extra vrbem, conseruit: dumque Anglis, per pontem retro in opidum se recipientibus, instat pertinacius, a suis exclusus, in hostium potestatem venit: victoriamque iam partam, e manibus amisit. Eodem tempore, in diuersa regione, Gulielmus Duglassius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipse vulneratus in potestatem hostium venisset, suorum animos eo casu turbauit, ac turbatos in fugam auertit. Hæc variantis fortunæ inconstantia Scotiam iterum in duas factiones distraxit, prout amor, odiū, spes, metus, & rerum priuatarum quenque ratio impellebat. Eius interea occupandæ Anglus, per has dissensiones, commodam occasionem nactus,

CIↃ. CCC. XXXII.

Balliolum infirmiorem, quam vt, suis viribus se tueri, posset, in fidem recepit, & sacramento in sua verba adegit, ac nihil reueritus ius cum Brusio affinitatis, fœderum sanctitatem, & iurisiurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem suam expleret, bellum Scotis, Rege destitutis, & inter se discordibus, simul indicit, & facit. Id autem bellum vt in speciem iustum videri posset, legationem misit, ad Beruicum repetendum, quod opidum pater suus atque auus multos annos tenuisset, ac ipse eum, cum exercitu, statim est secutus. Legatis responsum, Beruicum semper Scotorum fuisse, donec Eduardus auus eius id, per summam iniuriam, occupasset. Tandem Robertum Brusium, proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id quoque opidum Eduardo, eius, qui nunc id reddi postulet, patri ademisse, atque in veterem iuris formulam restituisse. Nec adeo dudum, ipsum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunciasse omni iuri, quod ipse, maioresue eius in totam Scotiam, ac singula opida, locaue eius habuisse, dicerentur. Ex eo tempore, se nullius commissi, aduersus fœdera sancte iurata, & matrimonio confirmata, conscios, cur iterum iam paucis annis & occulta fraude, & aperto bello peterentur. Hæc cum ita se habeant, se legatos orare, vt sui regis animum, ad æquitatis respectum, inflectant, ne Regem absentem, ætate innoxium, & sororis maritum, captato tempore, spoliare conetur: se quidem nullas conditiones, modo honestas, recusare. Sin iniusta vis intentetur, pro commissa sibi Regis tutela, potius honestam mortem obituros, quam in pacem, Regno sibique turpem, consensuros. Hæc a consilio Scotorum responso. Sed Anglus, qui non pacem, sed victoriam cupiebat, magno suorum exercitu externis etiam auxilijs aucto, Beruicum terra marique oppugnare, cœpit: neque quicquam, quod ad vrbium expugnationem faceret, omittebat: ac, multitudine hominum fretus, nec die nec nocte vllum obsessis vacuum dimicatione tempus dabat: nec minus ferociter, obsessi assiduis eruptionibus Anglos infestabant. Classem, in flumine stantem, iniectis ignibus, magna ex parte incenderunt. Perijt in eo prælio Gulielmus Setonius, præfecti vrbis nothus, multum apud suos desideratus, ob singularem fortitudinem. Is, dum in Anglicam nauem insilire conatur, sua naue, vndarum impulsu longius reiecta, in mare decidit: neque ei, in tanta omnium trepidatione, succurri potuit. Alter quoq; Alexandri filius, ex legitima vxore natus, in quadam eruptione, auiditate pugnandi longius progressus, & a suis exclusus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obsidio, incoata ad Id. Apr. iam in tertiū mensem durasset, atq; obsessi, præter labores & vigilias, accedente omniū rerum pœnuria, diutius vim hostium non viderentur laturi, cum Anglo paciscuntur, ni ante III. Cal. Aug. auxilia a suis missa, obsidionem soluerent, vrbem Anglo se dedituros. Datus in id, obses Thomas, filiorū Alexandri natu maximus. Hæc dū ad Beruicum gerūtur, Scoti, conuentu indicto, de summa rerum, consultant. Prorege ad Rosburgum capto, ne sine duce essent, Arcibaldum Duglassium eligunt. Ei exercitum decernunt, quem in Angliam duceret, ac, regiones proximas populando, Regem Anglorum ab obsidione abduceret. Ex hoc decreto, Duglassius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, consilium mutat, ac, prudentioribus suorum multū aduersantibus, recta ad Anglū ducit: ac, pridie Magdalenes, ab hostibus pariter & amicis est conspectus. Anglus, etsi dies nondum aduenisset, quo die conuenerat, vt opidum dederetur, tamen, cum Scotorū copias tam vicinas videret, misit fœcialem ad præfectum præsidij, qui denunciaret, nisi opidum statim dederet, se animaduersurum in Thomam, eius filiū, frustra præfecto contendente, diem deditionis nondum venisse, ac fidem datam attestante. Ibi, cum charitas, misericordia, metus, & officiū erga patriam varie animum paternum versarent, propiorem terrorem Anglus admouendū ratus, crucem in loco, ad quem prospectus ex opido patebat, erigi iubet, & duos præfecti filios, alterum obsidem, alterū bello captum, eo ad suppliciū producit. Ad hoc tam miserabile spectaculū cum patris animus fluctuaret, vxor eius, eademque iuuenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmauit, proposita ante oculos, fide erga Regem, charitate in patriam, dignitate nobilissimæ familiæ. Liberos alios, illis extinctis, superesse, necdū suam illiusq; ætatem, alijs gignendis, præterisse. Illos, etiam si, nunc mortem euaserint, breui tamen, vel morte fortuita, vel temporis maturitate, fato suo functuros: at, si qua famæ macula in

gente

gente Setonia inhæserit, eam in omnem posteritatem permanaturam, ac immerenti etiam soboli aspersuram infamiam: sese non semel, e sapientissimorum hominum sermonibus, audisse laudes eorum, qui se, qui liberos suos ad sacrificium, pro incolumitate patriæ, obtulissent. Illum vero, si vrbem sibi commissam dedat, prodere patriam: neque certum etiam de salute liberorum fore: qui enim sperare posset, tyrannum, qui nunc fidem violaret, promissis posterius staturum? Orabat igitur, ne commodum incertum et (si contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret ignominia. Hac oratione cum viri animũ paulo tranquilliorem sensisset, ne supplicij fœditatem oculi perferre non possent, eum in diuersam partem, vnde conspici nequibat, auertit. An-
10 glus, secundum supplicium, etiam plærisque suorum ingratum, in Halidonem collem, Beruico propinquum, castra transfert, atque ibi hostem opperitur. Duglassius, quem ante seniores flectere non poterant, vt, agros Anglorum populando, in se obsidentes auerteret, tum ira æstuans, ac veritus etiam, ne, si post tam nefandum facinus, pene sub oculis suis patratũ, abscederet sine pugna, hostem timuisse videretur, certus dimicandi, recta ad eum duxit. Cum, acie instructa, satis diu stetisset. Anglusque se suis locis teneret, nec in æquum descenderet, totam Scotus aciem in aduersum collem erexit. Id eius temeratium consilium similem habuit euentum, hostes enim, per cliuum ægre obnitentes, ingenti saxorum & iaculorum vi immissa, antequam ad manus veniretur, consauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, vt ruinæ modo, depulsos
20 deijcerent. Ceciderunt supra decem millia. Sunt, qui, ad quatuordecim desiderata, prodant: e primoribus, pene cuncti, qui infelici ad Duplinum prælio superfuerant, petiere. Ex ijs clarissimi, memoriæ produntur, dux ipse Arcibaldus, Iacobus, Ioannes & Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime post Brusios regnauit, patrui, Hugo Rossiæ, Kennethus Sutherlandiæ, Alexander Brussius Carictæ Comites, Andreas, Ioannes & Simon, Fraserii fratres. Incidit hæc Scotorũ clades in diem D. Magdalenæ sacrum anno CCC. XXXIII. Secundum hunc conflictum, desperatis alijs subsidijs, Alexander Setonius vrbem Patricius Dũbarius arcem Anglo dedunt, pacti, vt (incolumes) sua sibi haberent. Vterque, in verba Angli iurare, coactus est. Dumbario præterea imperatũ, vt arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum anglis esset, suo sumptu denuo instauraret. Eduardus,
30 ibi paucos moratus, dies, vrbem & belli reliquias Balliolo commendauit: ipse in suum Regnum se recepit, relicto in Scotia Eduardo Talboto, homine nobili ac raræ prudentiæ, cum non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum, in reliquis regionibus perdomandis, adiutaret, Nec id quidem, Nobilitate pene tota extincta, perdifficile videbatur, ex ijs, qui supererant, alijs ad victorem concurrentibus, alijs in loca munita aut inculta fugientibus. Sed præsidia admodum pauca erant, quæ in fide Dauidis permanserant: citra Fortham, insula in lacu, vnde amnis Dunus fluit, vix, ad modicam arcem sustinendam, patens: & Britannodunum, vltra Fortham, arx in lacu Leuino sita: item Kildrumia, & Vrcharta. Proximo anno, Legati a Pontifice Romano, & Philippo, Rege Francorum, venerunt, ad sedandas Regum Britanniæ controuersias. Eos Anglus, re-
40 rum prospere succedentium cursu elatus, ne in conspectum quidem admittere voluit: ita enim animos, & vires Scotorum fractas existimabat, vt, iterum rebellare, nec auderent, nec possent. Verum, ex occasione leuissima, vnde minime expectabatur, orta inter ipsos Anglos Perthi discordia, summam tranquillitatem in bellum grauissimum commutauit. Ioannes Maubraius agros in Scotia, ab Eduardo primo suis maioribus datos, deinde, varietate temporum amissos, rursus, Eduardo Balliolo Scotiam tenente, recuperauerat. Eo, sine virili stirpe liberum, defuncto, de prædijs, aduersus eius filias, Alexander, earum patruus, litem intentauerat. Puellarum causam tutabantur Anglicæ factionis homines, Henricus Bellomontius, qui vnam earum in matrimonio habebat: Richardus item Talbotus, & Dauid Cuminius, Atholiæ Comes. Balliolus Alexandro fa-
50 uebat, ac, lite secundũ eum diiudicata aduersarios adeo offendit, vt palam, de iniquitate decreti, quererentur: &, vbi nihil se querelis proficere viderunt ab aula quisque ad sua secederent. Talbotus, dum in Angliam proficiscitur, captus, Britannodunũ ducitur Bellomontius Dundargum, Buchaniæ arcem validam, præsidio firmat: ac non solũ eum, de

CIↃ. CCC. XXXIII.

quo lis erat, sed vicinũ omnem agrum suæ ditionis facit. Cuminius in Atholiam abijt, &, locis commodis permunitis, aduersus vim (si quis intentet) se comparat. Hanc tam potentium virorum conspirationem Balliolus metuens, mutat sententiam, ac Bellomontij agro, de quo lis erat, concesso, Cuminium, plurimis & fructuosis prædijs Roberti Stuarti, mox regnaturi, donatis, reconciliat. Alexander, hac iniuria ictus, se cum Andrea Morauio, Proregе Scotorum (qui se nuper ab Anglis, magna pecunia, redemerat) coniungit. Hæc, diuersis temporibus gesta, coniunximus, ne sæpius narrationis cursus rumperetur. Interea Balliolus in regione diuersa omnes munitiones circa Renfroam, partim capit, partim euertit. Ibi rebus suo arbitrio compositis, in Botam insulam nauigat: Rotesaium arcem communit. Eam Alano Lilio, quem præfectum iuridicundo 10 ante fecerat, tradit custodiendam. Robertũ Stuartum, Roberti Brussij ex filia nepotem, diligenter ad necem conquirit: sed ille, opera Gulielmi Herioti, & Ioannis Gilberti, nauicula in continentem aduersam vectus, atq; equos, aduenientem expectantes, nactus, Britannodunum, ad Milcolumbum Flaminium, arcis præfectum, delatus est. Balliolus, cum Botæ res ordinasset, in continente propinqua Dunum nouum, siue Nouiodunum, arcem in Coualia sitam, cepit: quo metu vicina Nobilitas perculsa, prope tota se ei dedidit. Inde reuersus, Vere proximo, ad lacus Leuini arcem obsidendam, omnem curam intendit. Sed cum res opinione lentior videretur, e sua factione, Ioannem Sterlinũ, Equitem præpotentem, adiunctis ei Michaele Arnoto, Dauide Vemio, & Richardo Malauillano, cum parte exercitus, ad arcem oppugnandam, reliquit. Illi, ædificato ex 20 aduerso præsidio, qua breuissimus est traiectus, cum, vt vi arcem caperent, omnia frustra fuissent experti, impigre propugnantibus Alano a veteri ponte, & Iacobo Lambino ciuibus Andreanis, eam, exitu amnis clauso, aquis submergere tentant: exit enim amnis Leuinus e lacu angustis faucibus, patefacta rupe. Hunc locum, congesto e saxis & cespitibus aggere, obstruere conantur. Sed ea res tardius procedebat, quod, vt æstas molientibus erat commoda, ita torrentibus, qui in lacum influebant, pene tum siccis, aqua, longe lateque porrecta, modicis incrementis augebatur. Hoc modo obsidione ducta in mensem Iulium, in quem incidit dies D. Margaritæ, quondam Reginæ Scotorum, festus, quo die, frequens mercatorum conuentus Fermelinodunũ, vbi eius Diuæ corpus est sepultũ, fieri solet, Ioannes Sterlinus cum maiore parte suorum, alij ad mer- 30 catum, alij, religionis ergo, eo proficiscuntur, castris, cum non magno præsidio, ad aggerem relictis, nempe de hoste securi, cum neminem aduersæ factionis, præter paucos in arce inclusos, esse in propinquis regionibus scirent. Obsessi vero, de absentia Sterlini, & solitudine castrorum certiores, apparatu, ad aggerem perforandum, antea excogitato, primo vespere in Nauiculas imposito, sopitis vigilibus, pluribus simul locis eum perforant. Aqua vero, tenues aliquot nacta exitus, breui latiores sibi ipsa patefecit meatus, ac tanta vi tandem erupit, vt, quicquid erat obuium, deuoluens, plana omnia circum inundaret, ac tentoria casasque & plerosque homines semisomnes, ac iumenta, magno cum fragore, secum in mare deferret. Qui in nauiculis erant, egressi, & cum ingenti clamore in attonitos irruentes, huic tumultui tam inopinato aiium adiecerunt: tantusque 40 pauor cepit vniuersos, vt nullius, nisi salutis memores, rebus suis hosti relictis, qua quisque poterat, in fugam se coniecerint. Alanus, per ociũ, non spolia modo, sed commeatus, ad longam obsidionem paratos, e castris in arcem comportauit. Altera etiam eruptione, cum præsidiarijs, qui Kinrossiæ erant, æque feliciter certatũ præsidium captũ ac dirutum, obsidio soluta. Eodem fere tempore, quo hæc in Fifa gerebantur. Angli magnis terrestribus naualibusq; copijs Scotiam intrarunt. Naues cum Fortham subirent, prætoria tempestate ad scopulos afflicta, reliquis vehementer vexatis, maiore cum dãno, quam præda, domũ redierunt. Terrestres copiæ Glascuam vsq; penetrarunt. Ibi Anglus, habito conuentu procerũ suæ factionis, cum intelligeret, nullum neq; ducem, neq; exercitum aduersarũ partium superesse, nec suam præsentiam amplius fore necessariam, ipse, Bal- 50 liolo, cuius ingenio non multum fidebat, secum ducto: Dauide Cuminio Atholiæ Comite, qui rei Scoticæ præesset, relicto, in Angliam abijt. Is primum omniũ Stuartorum prædia longe amplissima, vt quæ Botam, Araniam, & Renfroanos agros, bonamque

Coilæ & Cunigamiæ partem continebant, occupat Botæ profectum iuri dicundo (quem alij Serifum, alij Vicecomitem vocant) Alanum Lilium confirmat: vicinis etiam regionibus, ei parere, iussis. Ipse, in diuersam regni partem profectus, Buchaniam & Morauiam suæ ditionis facit: & quanquam, supra priuati hominis modum, suas opes auxisset, tamen diplomata omnia, & quæcunque publice mandabat, nomine vtriusque Regis, Eduardi Angli, & Ballioli conficiebat. Ea tempestate, quanquam nemo in Scotia, præter pueros ludentes, Brussium Regem profiteri audebat, tamen Robertus Stuartus, qui tum Britannoduni latebat, aliquid per absentiam Cuminij audendū, ratus, Cambellos, familiam in Argathelia potentem, sui consilij certiores facit. Eorum princeps Calenus, circiter quadringentis coactis, ad Nouiodunum, arcem Coualiæ, ei occurrit: eam statim occupant. Ad eum rumorem, Botani, exiguo mari dirempti, populariter consurgunt, atque ad veteres dominos properant. Eorum iter vt impediret, Alanus Lilius, cum quibus potuit armatis, occurrit. Vulgus magna ex parte inerme, & quod, impetu magis, quam consilio, coierat, re subita perterritum, in proximū collem confugit. Ibi magna lapidúm missilium copia reperta, armatos, ex contemptu temere subeuntes, velut grandine obruunt: maiorem partem, antequam ad manus ventū esset, affligunt, ac retrocedentes impellunt ita, vt cæso Lilio, cum fortissimo quoque, Ioannem Gilbertū Botanæ arcis præfectum, viuum ceperint, & suorum plurimos armarint cæsorum spolijs. Hanc victoriam, non incruentam, secuta est arcis Botanæ deditio. Ad hunc rumorem diuulgatum, Thomas Brussius, Carictæ Comes, cum popularibus & vicinis e Coila & Cunigamia, item Gulielmus Carruderus Annandianus, qui semper Anglorum imperiū recusauerat, cum amicis & propinquis, e latibulis suis prodiens, ad Stuartum venit. Item Ioannes Randolfus, Morauiæ Comes, e Gallijs reuersus, spem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis, ad maiora suscipienda erectis, exercitu confecto, ac iuuante conatus eorum Gotofrido Rossio, præfecto iuridico Aetensi, breui totam Carictam, Coilam, & Cunigamiam in suas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos, veteres dominos libenter accesserunt. Eorum exemplum secuti Andreæ Morauij clientes, reliquos Glotrianos, partim volentes, partim inuitos, ad causam coniunxerunt. Ab his tam lætis initijs, aucta fiducia, vt status publici esset aliqua imago, collectis suarum partium principibus, Proreges creant Robertum Stuartum, etsi adolescentem, tamen qui expeditiones has leuiores animi sui obsides erga patriā dedisset: & Ioannem Randolfum, patre ac fratre, viris clarissimis, dignum. Is, cum satis valida manu ad regiones in septentriones versas missus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperij pertæsum erat, Dauidem Cuminium, subita animorū inclinatione illa perterritū, in Abriam vsque persequitur. Ibi, in angustiis locorum deprehensum, & omnium rerum pœnuria circūventum, ad deditionem compulit: &, in verba Brussij coactum iurare, dimisit: adeoque pollicitationibus eius fidem habuit, vt, discedens, vicarium eum pro se reliquerit. Nec ille segniter Brussianarum partium studium simulabat. Interea Randolfus, in Lothianam reuersus, cum vetere amico Gulielmo Duglassio, qui nuper ex Anglia reuersus, squalorem diuturnum carceris magnis hostium cladibus vlciscebatur, se coniunxit. Andreas Morauius, qui ad Rosburgum captus fuerat, itidem redijt. Igitur eum ducum abunde esset, Proreges conuentum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas conuenisset, nihil tamen confici potuit, propter simultatem nobilem quæ erat inter Gulielmum Duglassium, & Dauidem Cuminium. Causa prætendebatur, quod Cuminij opera Duglassius factum argueret, quod tardius ab Anglis esset dimissus. Cuminio fauebat Stuartus: Duglassio cæteri fere omnes: Cuminius vero, quod comitatior ad conuentum venisset, eas inimicitias causabatur: adduxerat enim tantum amicorum & clientium numerum, vt cæteris omnibus formidolosus esset: augebat suspiciones ingenium eius, varium & mutabile, animus vastus, & certi rumores, de aduentu Anglorum, cum quibus, nemo fere dubitabat, quin se Atholius coniungeret. Nec multo post, Anglus, Balliolum secum ducens, magnis copijs terra mariq; Scotiam inuasit: classis centum & sexaginta nauium Fortham subijt. Ipse, terrestri itinere Perthum vsque progressus, vicinos agros late populando, ibi Cuminium expectat.

Interea, cum Randolfus Ioannem, qui AEbudas sibi vendicauerat, conuenisset, nec eum ad suas partes adiungere, posset, inducijs in aliquot menses in rebus tam perturbatis contentus, Robertum alterum Proregem, inde rediens, graui morbo implicitum deprehendit. Igitur alienissimo tempore, onere in se vnum inclinato, cum Anglo non ausus congredi, vires diuisit, per partes eum vt carperet. Audito autem, Geldrorum validum exercitum per Angliam aduentare, vt se cum Anglo iungeret, ad limitem Angliæ properat. Venienti occurrerunt Patricius, Marciæ Comes, Gulielmus Duglassius Lidalianus, & Alexander Ramisæus, tum, in re militari, nemini secundus existimatus. Hi Geldros, in campis Edimburgo proximis, opperiuntur. Vbi primum in conspectu fuere, sine mora concurritur. Post acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum 10 collem, vbi semiruta arx erat, refugerunt. Postridie, cum omnium rerum pœnuria laborarent, vitam modo pacti, se dediderunt. Randolfus, in gratiam Philippi Valesij, quem sibi amicissimũ prædicabant, non contentus, incolumes & commeatu auctos dimittere, ipse deducendos suscepit: eo in itinere, ab Anglicæ factionis insidijs exceptus, ad Regem deducitur: qui, tum, Perthũ valido exercitu obsidebat. Eodem tempore, Dauid Cuminius, cuius omnia consilia ex inclinatione fortunæ pendebant, lætus inimici calamitate, ad Anglum venit: ei pollicetur, se breui e regno Brussianos exacturum: nec segnius fecit, quam erat pollicitus. Nam, Pertho dedito, & muris nudato, Rex, in Angliam redite, parabat: quod commeatus maligne suppeditabantur, Scotis omnibus sub eius aduentum admonitis, vt pecora in montes agerent: alia omnia in loca munita, aut lon- 20 ginqua conueherent, quæ asportare non possent, corrumperent. Neque classis, in qua ei spes rei frumentariæ erat, eum magnopere iuuit. Primum Fortham subiens, cœnobio Monachorum in AEmona insula vastato, cum in aperto mari ad anchoras staret, fœda tempestate vexata, magnam fecit iacturam. Pars nauium Ketham insulam propinquam, sed desertam, ægre tenuit: aliæ, longius ventorum vi ablatæ, vbi se primum receperunt, causam tempestatis in iram D. Columbæ conferentes, ob spoliatum auare & crudeliter eius Cœnobium: igitur quidquid e præda comparebat, eo diligenter reportandum cum piaculis, curant: neque quicquam, eo anno, memoria dignum, a classe gestum est. Hæ causæ quanquam vehementer Anglum mouebant, magis tamen ei reditum festinauit cogitatio de bello Gallico, quod tum maxime meditabatur. Itaque, 30 velut plane confecto bello Scotico, exercitum reduxit, ac Eduardum Balliolum secum abduxit. Cuminium, ad reliqua perficienda, Proregem reliquit. Ille, vt operam & studium partium Regibus probaret, & hostes vlcisceretur, nihil ad summam crudelitatem reliqui sibi fecit, quæ acerbitas eo visa est indignior, quod illi, ante paucos menses ad extremam inopiam redacto, tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere, ex omni procerum Scotorum numero, supererant, qui nullis neque pollicitationibus, neque periculis cogi poterant, vt in Anglorum ditionem venirent, Patricius, Marciæ Comes, Andreas Morauius, & Gulielmus Duglassius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, coniunctis viribus, eo pergunt, &, ad Kilblaniam siluam, acre cum eo prælium conserunt. Sed cum Cuminius numero præstaret, & pauci a pluribus prope cir- 40 cumuenirentur, aduentus trecentorum militum recentium, cum Ioanne Crago, arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Brussianis dedit. Fortissimus quisque Cuminianorum, aut in prælio, aut fuga, cæsus. Multis fuit saluti Camerona, arx Roberti Mennesij, propinqua. Sed cum tantæ multitudini, in arcto stipatæ, commeatus deessent, postridie fuit dedita, ac iurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis eius amicis, Robertus Bradus, & Valterus Cuminius: Thomas, eius frater, captus, postridie capite multatus. Hæc victoria fecit, vt, Randolfo capto, ægrotante Stuarto, confirmaretur, militari suffragio, Andreæ Morauio Proregis nomen & imperium. Nam cum literæ a Rege Francorum, de inducijs, venissent, proceres Brussiani, ad eas accipiendas, coacti, vnanimi consensu, honorem pristinũ, quem cala- 50 mitas ademerat, Morauio restituerunt. Is, paucorũ mensium inducijs finitis, Lochindorcam arcem obsedit. Eam tenebat Dauidis Cuminij vxor. Ea, quod euenit, futurum prospiciens, ab Anglo petiuerat auxilium. Mox Angli, copijs in Morauia expositis, obsessos liberant.

liberant. Elginum vsque (quod est opidum, ad Loxiam amnem situm) penetrant, obuia ferro & flamma vastantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kinesum, & Lorestonium præsidijs occupant: sex Monasterijs proximis imperant, vt muros Perthi, dirutos, instaurent: ac, rebus Scoticis iterum Eduardo Balliolo reuerso commendatis, in Angliam abeunt. Discedentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adesse ratus, expetendæ vindictæ de cæde generi sui, Comitis Atholiæ, quoscunque deprehendit, qui in prælio Kilblanensi fuissent, sine discrimine, omnes crudeliter occidit. Eum Andreas, Morauius in Dundargo obsessum, ad deditionem compulit, & iureiurando accepto,
10 nunquam hostiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimisit: atque vno continuo victoriæ cursu omnes trans Fortham munitiones, præter Cupri arcem, & Perthũ opidum, eiectis præsidijs, captas, demolitus est. Deinde Angliã cum exercitu ingressus, magnas prædas egit: & militem, domi inopia confectũ, nonnihil recreauit. Tota enim inde Scotia, eo anno, agris belli iniuria incultis, aut incursionibus assiduis vtriusque partis vastatis, ita fame laboratum est, vt Angli arcem Cupri munitissimam, vacuam, ob commeatus inopiam, reliquerint Præsidiarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu transportat, in cumulum arenæ, maris æstu recedente, nudatum exposuit. Illi cum in continenti se esse putarent, paulum progressi, atque, iterum mari reperto, frustra nautam inclamantes, ad vnum periere. Proximo anno, qui fuit M.
20 CCC. XXXVII. Angli arcem Dumbari obsederunt: eam tenebat Agnes, Comitis Martiani vxor, cui vulgus Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obsidebant autem Comites, Sarisburiensis & Arundellius. Ea obsidio cum spe omnium diutius protraheretur, duo diuersa agmina, in subsidium Balliolo missa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius alterum Richardus Talbothus. Cum Monfortio congressus Laurentius Prestonius, exercitum, duce cæso, grauiter concidit, ipse, paulo post, e vulnere decessit: amissi ducis iram miles, inhumana captiuorum cæde, satiauit: Talbotus a Gulielmo Ketho, deleto exercitu, captus: nihilominus durauit obsidio Dumbari: mari ab Anglis intercluso, commeatuum pœnuria pene obsessos afflixit: ac procul dubio dedita fuisset arx, ni Alexander Ramisæus, audaci incœpto, in tempore, subuenisset. Is, nocte
30 intempesta, ad arcem deceptis, qui in triremibus Genuensium maritimum latus obseruabant, nauem ad arcem applicuit: & quadraginta selectos viros, commeatusque magnam vim exposuit. Deinde, præsidij parte ad suos adiuncta, silentio noctis, cum ingenti tumultu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominũ, nihil minus, quam eruptionem a prope victis timentium, facta, proxima noctæ, æque occultus, atque venerat, discesit. Sexto demum mense, Anglos fatigatos, ac frustra omnia expertos; reuocante ad bellum Gallicũ Rege, Dumbari obsidio soluta est. Andreas Morauius, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum, deinde Edimburgum oppugnare, est aggressus, sed, vtrinque re infecta, discesit: pacata tamen Lothiana, & in fidem Regis recepta. Interea, animo paulum a laboribus relaxato, dum sua transmontana prædia
40 interuisit, morbo graui correptus decesit: atque ad Rosmarchiam sepultus, summum apud omnes bonos desiderium sui reliquit: tantas enim res biennio ac semestri, quibus in magistratu fuit, gessit, vt suffecturæ cuiuslibet magni ducis ætati viderentur. Post eum Stuartus Protex fuit, vsque a Dauidis e Gallia reditum. Adolescens adhuc multis prælijs leuibus, eo anno, eius aspiciis per Gulielmum Duglassium gestis, victor euasit, nec sine maximo Duglassii discrimine, & crebris vulneribus, nam Anglos e Teuiotia expulit: & in Lidalia Heremitagium cepit, magnisque commeatibus de hoste ad Mulrosiam captis, communiuit. Cum Berclaio adeo acre ac pertinax certamen iniit, vt vix ipse cum tribus comitibus, idq; beneficio noctis, euaserit, Ioannis Sterlini copias quanquam graui prælio deuicisset, tamen ab eodem, breui post, prope circumuentus fuit.
50 Verum, ex inopiuato tumultu se colligens, post acerrimam pugnam, Sterlinum victum fugauit: triginta comitum eius interemit: quadraginta viuos cepit. Gulielmo Abernethio, a quo quinquies vno die fugatus fuerat, ita institit, vt, ante noctem, cæsis omnibus eius comitibus, ipsum secum captiuũ abduxerit. Nec minore felicitate, Laurentium

CIↃ.CCC. XXXIX. Vausium, hominem strenuum deuicit. Tandem ad Dauidem Regem in Galliam abiit, vt eum de statu rerum edoceret. Proximo anno, qui fuit, M.CCC.XXXIX. Stuartus, fortunæ ratus instandum, coacto exercitu, Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam diuisis viribus. Sed, Anglis acriter opidum defendentibus, non sine vulneribus reiectus fuit. Tertio demum obsidionis mense, prope desperantibus de successu, Duglassius superuenit, quinque piraticis nauibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Exposita igitur parte militum, reliqui, in nauibus Tai amnis ostium asseruare, iussi. Duglassius ipse, ad arcem Cuprensem recuperandam, mittitur: eam, ab Anglis desertam, Scoti occupauerant, quibus erat præfectus Gulielmus Bullocus sacerdos Anglus, idemque Quæstor. Cum eo Duglassius transegit, vt, acceptis in Scotia prædijs, in suas 10 partes transiret. Id eo facilius ei persuasum, quod nec ab Anglis subsidium sperabat, nec Scotis, qui secum in præsidio erant, admodum fidebat: eius opera forti & fideli, sæpe postea, Scoti sunt vsi. Obsidio Perthi iam in quartum mensem protracta, diutius videbatur duratura, nisi Rossiæ Comes per cuniculos aquam e fossa deriuasset: atque ad murum vsque cum suis penetrasset: tum demum deiectis propugnatoribus, telorum vi potissimum e machinis emissorum, deditio facta est, ea lege, vt Angli incolumes, quo vellent, sua omnia exportarent. Intra paucos dies, Sterlinum quoque oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Morauius, Andreæ filius, arci est præfectus. Hac tam subita mutatione rerum Balliolus territus, e Gallouidia, vbi se plurimum continebat, in Angliam abiit. Breui post, arx Edimburgi, non vi expugnata, sed arte capta est. Valte- 20 rus Currius mercator, qui tum forte nauem, commeatibus onustam, in æstuario Tai ad Taodunum habebat, accersitus a Gulielmo Duglasio, in Fortham venit. Ibi communicato cum Bulloco consilio, Currius Anglum se simulat, ac duos vini optimi vtres, aliaque nonnulla munuscula ad præfectum arcis attulit: orauitque, vt ibi reliquos commeatus distrahere, sine periculo, per eum liceret: si qua re ei præsidioue opus esset: commoneret, se libenter eis, quoad posset, gratificaturum. Præfectus ei, vt aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui sæpe incursiones in loca vicina facerent, summo mane se aduenturum, ostendit. Ea nocte, Duglasius duodecimque comites, homines lectissimi, nautico vestitu super arma iniecto, commeatum ad arcem 30 portant. Suos, quam proxime possunt, in insidijs collocatos, expectare signum, iubent. Progresi paulum, Duglasius & Simon Fraserius, cæteros modico interuallo sequi, iubent. Intromissi a ianitore intra munitionem, e trabibus ante portam arcis structam, cum animaduertissent, claues ostiorum e brachio ianitoris suspensas, ipsum iugulant: & sine strepitu, portam arcis aperiunt: deinde suis (vti conuenerat) cornu inflato, signum dant: eodem sono & qui erant in insidijs, & custodes arcis admonentur, alteri, ab amicis, alteri ab inimicis arcem teneri: Vtrisque properantibus, Scoti onera in ipso portæ aditu deijciunt, ne ante suorũ, qui per difficilem cliuum lentius vadebant, aduentum valuæ obijci, ac ipsi occludi possent. Acri conflictu edito, ac cæde vtrinque patrata, tandem præsidiarii cesserunt, cæteris, præter præfectum ac sex comites, occisis. Alii in hunc an- 40 num, alii in superiorem coniiciunt expeditionem Alexandri Ramisæi (qui omnes, illius ætatis, Scotos rei militaris gloria anteiebat) in Angliam: Erat enim ea tum de virtute eius opinio, vt, qui non prodiisset ex illius velut schola, militiæ non satis peritus haberetur: Itaque iuuentus ad eum, velut vnicum bellandi magistrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante expeditiones in hosticum, cum parua manu, prospero euentu, fecisset, rebus eorum, tum in Scotia afflictis, aliquid maius audendum ratus collecta magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late populatus est: eum reuertentem Angli ex omnibus agris & castellis, longe maioribus copijs, consequuntur. Eorum congressum cum Alexander vitare non posset, & suorum animos, ob multitudinem hostium, nonnihil debilitatos sentiret, præmissa præda, pedites in 50 insidiis locat: Equites late effusos simulare fugam, iubet: deinde, vbi locum insidiarum præterissent, ad signum buccinæ, rursus in vnum coire. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effusi & ipsi sequuntur, ad quos Scoti, signo reuocati, cum se

momento temporis obuertissent, peditesque vndique ex insidijs prosilijssent, versus est in Anglos, ex re inopinata, terror, ac, non paulo concitatiore cursu, quam antea secuti erant, fugerunt: multi occisi: complures capti: præda incolumis domum abducta. Inter captiuos fuit præfectus Rosburgi: cum eum præsidium fere omne secutum fuisset, Alexander opidum pene vacuum aggressus, primo impetu cepit. Inferiorem quoque arcis partem cum suæ potestatis fecisset, qui restabant, in turrim validam confugerunt: sed, cum pertinacissime oppugnarentur, nec subsidium a suis vllum sperarent, se dediderunt. Sunt, qui, Sarisburij Comitem ibi captum, tradant, & cum Ioanne Randolfo permutatum. Sed magis inclinat animus, vt plures scriptores sequar, qui, Satisburium a
10 Gallis atque in Gallia captum, prodant. Randolfus, in Annandiam profectus, arcem suam ad lacum Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, Alexander Ramisæus Orientalis, Gulielmus Duglassius Medii, Randolfus Occidentalis, vltra veteres fines, qui, Alexandro tertio regnante, fuerant, Anglos expulerunt: neque quicquam in solo Scotico, præter Beruicum, tenebant. Sunt, qui, Rosburgum a Ramisæo, sopitis vigilibus, de nocte scalis admotis, captum, tradant, Anno M.CCC.XLII. die Martij XXX. cum quibus facit liber Pasletensis. Eodem anno, IV. Non. Iulij, Dauid Brussius cum vxore ad Ennerberuium applicuit, anno, quam discesserat, nono: cuius aduentus eo fuit omnibus gratior, quo minore in spe tum res Scotorum erant. Nam Eduardus, factis cum Philippo, Rege Gallorum, ad Tornacum, trium annorum inducijs, atque ita bello Gallico vacuus,
20 decreuerat, totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, sex equitum millia: ac, aduersus annonæ angustiam magnam classem ornauerat, quæ commeatus terrestribus copijs suppeditaret. Ea cum, Nouembri mense, soluisset, tempestate sæua iactata, atque in Belgicum & Germanicum litus, post longam vexationem, eiecta, inutilis prorsus ad præsentis belli vsum fuit. Interea Eduardus, cum terrestribus copijs, circa Nouum castrum ad Tinam, in maxima commeatuum pœnuria, se continebat. Ad eum legati e Scotia missi, quatuor mensium inducias, ea conditione, fecerunt, ni Dauid Rex, ante calendas Iunias, domum rediret, vt Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum Dauid, audito Angli apparatu, ante legatorum ad se aduentum, soluerat. Ad Regem ita (vti dixi) reuersum, inter gratulantes, qui ab omnibus
30 regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramisæus, cum omni vita superiore splendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is singulari fauore acceptus, & præter custodiam Rosburgi, etiam totius Teuiotiæ præfectura iudiciaria donatus. Hoc in honore sibi eum prælatum, Gulielmus Duglassius ægerrime tulit: nam cum Teuiotia pene tota Anglos expulisset, conuentibus agendis, quanquam iniussu Regis, aliquot annos præsederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magistratu, sperabat sibi competitorem futurũ. Itaque, totus in vltionem intentus, iram in præsentia suppressit: tandem vero, post tres menses inimicum, conuentum habentem in templo, Hauici nactus, eum nihil minus expectantem, cæsis tribus comitibus, auxilium ferre conantibus, saucium iumento imposuit: atque in Here-
40 mitagio mori fame coegit. Eodem fere tempore, eodem genere mortis, per Dauidem Barclaium extinctus est Gulielmus Bullocus, homo singulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones distractam, seditionibus repleuere. Hæ res Regem adolescentem & nondũ militaribus ingenijs assuetũ, vehementer exercuerunt: & quanquam summam diligentiam, in perquirendo ad suppliciũ Duglassio, adhiberet, is tamen per amicos (plurimos enim, ob res præclare gestas, pro libertate, sibi conciliauerat) ac in primis, per Robertum Stuartum, Regis e sorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit, magnifica quidem, sed vera, commemoratio rerum ab eo gestarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni fauore amplectendi essent. Igitur non
50 solum venia Duglassius, sed præfectura Rosburgi & Teuiotiæ donatus est, clementia, fortasse in præsentia non inutili, sed exemplo, in posterum, pessimo. Dauid, rebus vtcunque domi compositis, expeditionem in Anglos denunciat, magna Nobilitatis parte ob commeatuum, qua laborabatur, pœnuriam, dissuadente. Collecto satis

CIƆ.CCD.XLII.

magno exercitu, Ioannem Randolfum ei præficit: ipse occultus, dissimulato nomine Regio, cum eo proficiscitur: Hæc manus, per duos prope menses depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum redijt. Iterum, intra paucos dies, Rex, se ducem exercitus professus, hosticum intrauit. Angli, viribus inferiores certaminis aleæ rem committere, absente in Gallia Rege suo, recusabant: sed, magno equitatu ab omni parte assultantes, a libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ Nobilitatis Equites, nuper a Dauide in eum Ordinem ascitos, temere longius a suis progressos, cæsis aut fugatis eorum comitibus, hostes capiunt. Rex, ne tempus illic frustra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis, quam potuit occulte, copijs, vt hostes nec opinantes magna clade afficeret, cum Angliam, præcipiti Autumno, fuisset ingressus, largis imbribus exiguos torrentes ita augentibus, vt agrum omnem non modo imperuium redderent, sed commeatuum aduectionem prohiberent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egisse, deiectis, domum redijt. Non adeo diu post, legatis vltro citroque missis, actum de inducijs in biennium, in quas Scotus, ea lege, consensit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos, ita cautum erat, vt neutra gens sine altera pacem, aut inducias cum Anglo faceret, hæ quietam interea Scotiam tenuere. Quarto fere, post reditum Dauidis, anno, Gallis magno prælio victis, obsesso ab Anglis Calisio, Morinorum opido, Philippo per legatos instante, vt Scoti, Angliam ingressi, partem virium Anglicarum in se deriuarent, exercitus, Perthum conuenire, iussus est: eo cum frequentes coissent, Dauid, Comes Rossiæ, Reginaldum, AEbudarum Regulum veterem inimicum, septemque comitum eius nobilissimos, noctu ex insidiis aggressus, interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit: cum non solum vtriusque partis amici & clientes, sed multi etiam vicinorum, ciuile bellum inter familias potentissimas metuentes, domo discederent. Igitur Gulielmus Duglassius Lidalianus Regi maximopere suadebat, vt, omissa in præsentia expeditione, res domi componeret. Hoc consilio contempto, Rex, amicitia superante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia, qua ibat, prosternens, sextodecimo demum die in agrum Dunelmensem venit: Angli, partim a Percio collecti, partim ab exercitu, qui Calisium obsidebat, remissi, cum frequentes conuenissent, se Scotis, multo celerius eorum opinione, acie instructa, ostenderũt. Dauid, qui nihil minus, quam hostis aduentum, metuebat, & Gulielmum Duglassium, ad agrum vicinum depopulandũ, emiserat, suis signum pugnæ proponit. Duglassius, cum in hostem necopinus incidisset, trepida fuga, quingentis viris fortissimis amissis, in castra redijt. Nec infelix rei incipiendæ auspicium felicior conflictus est secutus. Pugna acriter inita, in prima acie cæsus est, profligatis prius suis, Ioannes Randolfus. Mediam, in qua rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggressa obstinatam mori, cum eo Nobilitatem Scoticam pene ad internecionem ceciderũt. Rex ipse a Ioanne Coplando, cui, telis ereptis, duos pugno dentes excusserat, captus, sed iam duabus sagittis grauiter saucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarus præerant, acies, visa suorum clade, prope incolumis se subduxit. Post hanc pugnam, ita profligata Nobilitate statim Rosburgum, Heremitagium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Anglia tenebant agros, etiam Marcia: Teuiotia, Lidalia, & Lauderia cedere: limites Anglorum ad saltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus, ditionem maiorum suorum in Gallouidia recuperasse, Annandiam & Nitiam, & quicquid Agrorum ad Glottam adiacet, cæde & incendio peruagatus est: Lothianam quoque adiuncto sibi Percio Anglo simili clade affecit: nec per aliquot annos, in Scotia iustus exercitus confici potuit. Accessit ad hæc mala pestis grauissima, quæ partem fere tertiam populi absumpsit: nec, in rebus tam afflictis, a domesticis malis cessatum est. Dauid Barclaius, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore, in cæde Ioannis Duglassij Dalkethij affuerat. Eum Gulielmus Duglassius Lidalianus, qui, in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis, nondum redierat, per suos clientes curauit interficiendum: nec ipse, in Scotiam reuersus, diu ei superstes fuit. Nam a Gulielmo Duglassio, Archibaldi filio, nuper e Gallia reuerso

inter

inter venandum in silua Atrica, in vltionem cædis Alexandri Ramisæi, est interfectus. Nec priscorum Scotorum tribus homines, quietis impatientes, a mutuis iniurijs temperarunt. Inter hæc mala vndique prementia, Gulielmus Duglassius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglassiam, maiorum suorum patrimonium, eiectis Anglis, recuperauit: deinde, e paruo successu, crescente ciuium erga eum fauore, magnam Teuiotiæ partem recepit. Interea Ioannes, Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritus, ne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hosti succumberent, misit ad eos Eugenium Garenterium, quadraginta viris fortibus comitatum, petitum ab eis, ne vllam cum Anglo pacem, se inconsulto, facerent. Is quadraginta Scutatorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea, magnificis promissis, Nobilitatem in suam sententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter se partiti, nullo milite conducto, bellum per excursiones frequentes, more suo, administrarunt. Id vbi ad Anglum est perlatum, Lothianam, iam antea male habitam, prope ad vastitatem redegit. Hæc vt vlciscerentur, Patricius Dumbarius, & Gulielmus Duglassius, collecta, quam potuerunt occultissime, magna manu, Gulielmum Ramisæum Dalusium, virum fortem, & notæ in bello industriæ, ad Noramam pagum in ripa Tuedæ frequentem incendendum, cum parte exercitus mittunt, ipsi in insidijs consistunt. Cum, quod quæsitum erat, Ramisæus foret assecutus, perducti ad insidias hostes, ac circumuenti cæduntur. Tandem, multitudini impares, deditionem faciunt: pars maior capitur. Hoc successu, creuere Scotis animi: itaque ijsdem ducibus coniunctis, Thomas Stuartus, Angusiæ Comes, Beruicum tentare, statuit. Id occulte vt conficeretur, conductis, vndecunque poterat, nauibus scalisque, & reliquo oppugnandarum vrbium apparatu imposito, Patricium de suo aduentu facit certiorem. Cum ad horam constitutam, quam minimo poterant tumultu, ad muros accederent, vigiles tamen non fefellerunt: quibus, post acrem pugnam, repulsis, Scoti tandem vrbe, non sine damno suorum, potiuntur. Arcem ab Anglis retentem magna vi, sed frustra adoriuntur. Anglus, audito rerum Scoticarum statu, coacto exercitu copioso, magnis itineribus eo contendit. Scoti, accepto eius aduentu, nulla re ad longam obsidionem satis prouisa, vrbe spoliata, & incensa, ad sua redierunt. Eduardus, omni genere artificum adhibito, corrupta flammis instaurat: interea ipse Rosburgi manet. Eo Balliolus venit, Scotiæ regno ei cedit: oratque vehementer, ne sibi a Scotis illatas iniurias negligat. Anglus, velut ei obsecundans, Lothianam terra marique inuadit: &, quicquid supererat, superiori vastationi, corrumpit. Decreuerat illa expeditione Anglus, totam Scotiam sic affligere, vt nullas in posterum vires, ad rebellandum, recolligere posset: verum id consilium discussit fœda tempestas, quæ classem, in qua subvehebatur commeatus, ita dissipauit, lacerauit, & afflixit, vt paucæ naues iterum in vnum portum coire potuerint. Ita Eduardus redire, ob commeatus inopiam, coactus, iram suam in Edimburgum, Hadinam reliquaque Lothianæ opida effudit: eo cum exercitu in Angliam reuerso, Gulielmus Duglassius Gallouidiam, Rogerius a Cella Patricij, Nithiam, Ioannes Stuartus, Proregis filius, Annandiam Scotis, hoste expulso, restituerunt. Eodem fere tempore, Ioannes, Rex Francorum, in Pictonibus, magno prælio ab Anglis victus, capitur. Eduardus cum, duobus Regibus captiuis, hiemem ageret in summa, inter amicorũ gratulationes, lætitia, Scoti, animum eius gloria satiatum, rati, tum ad æquitatem facilius flecti posse, cum eo per legatos, de Rege suo liberando, egerunt. Brussius, vt facilius sui eum conuenire possent, Beruicum est missus: cum de conditionibus non conueniret, iterum Londinum est reuersus. Nec adeo diu post, per Legatos Pontificios, qui, de pace inter Anglos & Francos, summo studio agebant, cum Scotis etiam est transactum, promissis Anglo, vt nostri scribunt, centum, vt Frossardus, quingentis millibus marcarum Anglicæ monetæ: cuius pecuniæ pars repræsentaretur, reliquum per Pensiones solueretur. Ea summa quo facilius conficeretur, Pontifex Romanus sacerdotiorum decimas, in tres annos, donauit: induciæ interea factæ, obsides dati nobilissimi adolescentes, qui pene omnes in Anglia peste interierunt. Dauid igitur vndecimo, quam captus fuerat, anno domum reuersus, primum omnium, qui fugæ principes e Dunelmensi prælio fuerant, multauit: Patricio

Dumbario partem agri abstulit: Robertum Stuartum, sororis maioris filium, a spe succedendi in regnum remouit: atque in eius locum, substituit Alexandrum, Sutherlandiæ Comitis filium, e secunda sorore genitum: & in eius nomen proceres sacramento adegit. Huius adolescentis pater, vt procerum voluntates filio conciliaret arctius, latos & fructuosos agros viris potentibus donauit. Sed, Alexandro breui post mortuo, Dauid Stuarto placatus est, &, in Ordinum frequenti conuentu, suus ei locus est, omnium decreto, restitutus. Sed id, aliquot annis posterius, est factum. Proximos fere quinque annos, in pacandis discordijs ciuilibus, Rex consumpsit: quo in tempore, duæ clades inciderunt: altera, ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim aquæ pluuiæ de cœlo deiectum est, vt torrentibus & fluuijs per Lothianam in agros effusis, non pontes modo & molas aquarias, sed plerasque rusticas domos, cum pecore & dominis, vis aquarum in mare detulerit, arbores radicitus euulserit, opida quoque prope fluminum ripas pene delerit. Hanc calamitatem secuta pestis, multos omnium ordinum atque ætatum consumpsit. Pacatioribus iam rebus, Anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio, in conuentu Ordinum Rex ad Apolectos retulit, de Anglo aut eius filio (si quid sibi humanitus euenisset) ad regnum capiendum, in Scotiam accersendo. Id, siue tædio bellorum, vtriusque gentis commodis prospiciens, siue (quod alij putant) ab Anglo iurare coactus, fecerit, oratio eius fuit adeo omnibus ingrata & molesta, vt non expectato, dum ordine sententiæ rogarentur, omnes, clamore confuso, vocem abominarentur: ac nihil propius fuit, quam vt, qui liberrime vociferati fuerant, iram eius metuentes, defectionem circumspicerent. Quorum vbi timorem rescuit, remissa ira, eos in gratiam recepit. Cæteris vbique pacatis, montani in armis perstabant: nec solum inter se, fœda atque inhumana, crudelitate, sæuiebant, sed vicina etiam late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione posset adducere, per homines callidos discordias augendas curauit, donec, ferocioribus mutua cæde consumptis, cæteri tractabiles & mansueti redderentur. His domi forisque editis, in arce Edimburgensi decessit, anno vitæ quadragesimo septimo, regni prope tricesimo nono, Salutis humanæ, millesimo trecentesimo septuagesimo, septimo die mensis Maij: vir sane in omni virtutum genere, ac in primis iusticia & clementia, memorabilis: & cui, in bonis malisque rebus exercito, semper magis fortuna, quam industria defuisse videatur.

CIↃ.CCD. LXIII. (margin, l. 14)

CIↃ.CCD. LXX. (margin, l. 28)

C. Rex.

Dauide vita functo, cum proceres frequentes ad Limnuchum præsto fuissent, vt Roberto, ab auunculo iampridem Regi designato, ineunti Regnum gratularentur, ambitio Gulielmi, Comitis Duglassij, prope in seditionem rem adduxit. Petebat enim, iure hæreditario, Regnum sibi decerni, vt qui a Balliolo & Cuminijs esset oriundus. Sed cum deprehendisset, suam petitionem omnibus esse ingratam, ac in primis amicorum suorum intimis, Georgio & Ioanni Dumbarijs, fratribus, quorum alter Comes esset Marciæ, alter Morauiæ: Roberto Areskino, trium arcium firmissimarum, Britannoduni, Sterlini, & Edimburgi præfecto, petere destitit: & se Regi Roberto professus est obtemperaturum: & Rex, vt eum arctiore vinculo amicitiæ complecteretur, filiam suam Gulielmi Comitis filio despondit. Hoc anno, induciæ in quatuordecim annos factæ, sunt per Anglos violatæ. Cum ad frequentem Mercatum, quo, ad tertium Idus Augusti, ex locis etiam longinquis vtriusque Regni magna multitudo solebat conuenire, plærique Marciani adessent, e familiaribus Georgij Dumbarij quidam est interemptus. Huius cædis auctores cum Georgius, ex iure, quod inter limitaneos obseruatur, per fœciales peteret, vt vel sibi dederent, vel ipsi in eos animaduerterent, tandem, cum, æquitatem vinci gratia, cerneret, iniuriam dissimulat, ac proximum in diem, nundinis solennem, occulte manum parat, opidumque ex improuiso adortus, omnes puberes occidit: tecta incendit, & cum ingenti præda domum redijt. Angli, vt eam cladem vlciscerentur, pari crudelitate Ioannis Gordonij, Equitis illustris agros peruagati sunt. Nec multo post, Gordonius, Angliam ingressus, cum, ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Ioannes Lilbur-

Liburnus longe maiore manu collecta, redeunti fit obuiam. Ibi, infestissimis vtrinque animis, pugna conserta, cum aliquandiu vario Marte certatum esset, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus. Henricus Percius, Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis Orientalis erat præfectus, indignissime ferens has suorum clades, coactis amplius septem millibus hominum, ad vicum Dunsum, Ioanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis, quam vlla alia re, insignem, castra posuit. Ibi rustici & pastores, nullis alijs armis freti, quam crepitaculis, quibus ceruos & pecora, quæ illic passim sine custodibus vagantur, absterrent, nocte colles Lamyriorum montium, vico proximos, insederunt. Eius cre-
10 pitaculi hæc forma est: In summo hastili satis longo, infixis costis ligneis, in semicirculum curuatis, super eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua sunt laternæ, quas vulgus Lutecíæ Fallotas appellat. Huic lapillos paucos, sed durissimos indunt, quibus, agitatis cum ingenti sonitu, feras a segetibus absterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti strepitu in imminentibus Dunso collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac, passim per agros palantes, in predam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, &, Ad arma, clamatum est: &, cum hostes adesse crederent, illam noctem insomnem duxerunt. Mane, intellecto ludibrio, multis iumentis vna cum equis amissis, sex millia passuum (tantum enim is vicus ab Anglia abest) relictis impedimentis, pedibus, prope fugientium modo, transierunt. Eodem die, quo
20 Percius a Dunso recessit, Thomas Musgrauus, Beruici præfectus, cum aliquot cohortibus, vt se Percio coniungeret, egressus, in insidias, a Ioanne Gordonio (de itinere eius præmonito) collocatus, incidit. Ibi circumuentus cum suis, maiorem hostium manum ratus, in fugam se coniecit, sed retractus est vna cum suis. Nec ad Occidentalem limitem Ioannes Ionstonius expers & prædæ & gloriæ fuit. Paruis enim, sed crebris, incursionibus ita finitimos exercuit, vt non minus damni, quam magni exercitus soleant, eis dederit. Rebus ita, primo biennio, feliciter succedentibus, tertio ab inito regno anno, Eufemia Regina, Hugonis Comitis Rossiæ filia, moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, Valterum, posterius Ierniæ, & Dauidem, Atholiæ Comites, & Eufemiam, quam Iacobo Duglassio nupsisse, a nobis ante commemoratum est. Robertus non tam impatientia
30 cœlibatus, quam amore filiorum, ex Elizabetha Mora prius genitorum, ipsam vxorem duxit. Hanc enim eleganti forma, Adami Mori, illustris Equitis, filiam, adhuc, adolescens, vehementer amarat: ex eaque tres filios, ac duas filias susceperat: eamque Gifardo, viro nobili in Lothiana, curauerat collocandam. Verum, sub idem fere tempus, Eufemia Regina, & Gifardo, Elizabethæ marito, defunctis, Rex, siue consuetudine vetere Moræ inductus, siue (quod a multis traditur) vt filios, quos ex ea genuerat, legitimos faceret, matrem eorum sibi matrimonio iunxit: filios statim diuitijs & honoribus auxit. Ioannes natu maximus, Carictæ, Robertus Taichiæ, Alexander Buchaniæ Comites sunt facti, adiecta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, Comitijs ad Sconam indictis, obtinuit, vt, præteritis Eufemiæ liberis, in Rege creando, gradus ætatis obseruarentur:
40 quæ res postea tam numerosam familiam prope extinxit. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bellum esset, leuibus incursionibus, ac prope latrociniis, vtrinque certatum est. Interea decessit Eduardus tertius. Ei successit Richardus Secundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus: Regnum inijt, vndecimo ætatis anno: quo tempore, legati Caroli Quinti, Francorũ Regis, in Scotiam venerunt. Causa aduentus eorum fuit, vt vetus fœdus cum Roberto renouarent, eumque hortarentur, vt, Angliam aggressus, Franciam (aliqua ex parte) bello leuaret. Interim dum conuentus eis exhibetur, Alexander Ramisæus, vt Angli ex Frosardo narrant, quadraginta selectis iuuenibus comitatus, nocte intempesta, sopitis vigilibus, Beruici arcem cepit, omnibus, qui eam tenebant, aut cæsis, aut captis. Opidani, inopinato malo icti, accito Percio, cum x. millibus armatorum
50 arcem, vndique obsidione clausam, acriter oppugnant. Harum rerũ nuncio ad conuentũ Scotorũ perlato, Archibaldus Duglassius, de periculo propinqui sui sollicitus, quingẽtis tantum equitibus comitatus, eo aduolat: sed, intercluso ad obsessos omni aditu, nulla re gesta, discessit. Arx, postquam per dies aliquot valide fuisset defensa, tandem vi capitur:

in omnes, præter vnum Alexandrum, sæuitum est. Hæc illi. Nostri, opera sex hominum plebeiorum e Marcia arcem captam, ac deinde, cum eam tenere non possent, relictam, tradunt. Non adeo diu post conuentum, Iacobus Primus, Duglassiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingressus, Pennerum opidum, frequentibus Nundinis, ex improuiso cepit, diripuit, incendit: exercitumq; spolijs oneratum, incolumem reduxit: &, cum præda, pestilentiam domum retulit: quæ, quanta nunquam alias, vi biennio per totum Regnum sæuijt. Angli, vt parem cladem Scotis rependerent, Soluæo transmisso, Scotiam ingressi. Talbotus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat: hoc numero fretus, longe lateque populando, vastitatem faciebat. Cum exercitum præda grauem, reduceret, non longe a finibus Angliæ, in valle angusta, castra posuerat. In eas angustias Scoti plus minus quingenti noctu ingressi, in securos & imparatos, &, magna ex parte, inermes, irruerunt: ac primo impetu, obuijs trucidatis, tumultu vero & pauore latius fuso, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occisi: ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, vt in subita trepidatione, temere flumen ingressi, periere: reliqui, præda exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere. Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum in Lusitaniam mitteretur, ex conuentus publici decreto, missus est in Scotiam Ioannes, Lancastriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, vt, tot bellis vndique circumstrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, saltem quies esset. Missi a Scotis, iam de eius aduentu per fœcialem certioribus, qui cum eo transigerent, Iacobus Duglassiæ, & Ioannes Dumbarius Morauiæ Comites. Induciæ in triennium factæ. Sed, dum ibi de pace agitur, ciuile bellum in Anglia longe grauissimum exarsit. Primus auctor fuisse dicitur, Ioannes, cognomento Ballus, sacrificulus. Is cum, plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos, in capita singulorum imperatos, vehementer offendi, videret, primum, in Confessionibus & secretis conuenticulis oblique, mox, vbi sermonem suum non ingratum auribus sensit, aperte cœpit, vulgus aduersus proceres inflammare. Accedebat, ad recentem causam, alia vetustior, quod magna Rusticæ plebis pars propemodum seruilis conditionis erat. Ad hos cum se adiunxisset magna opificum manus, & aliorum, qui, nec in re nec in fama, quod perderent, haberent, tantum iniecere tumultum, vt in magnum summæ rei periculum fuerit deuentum. Hæc cum in Concilio Legatorum nunciata essent, tamen vtrique rem tam diu dissimularunt, donec de pace transegissent. Tum Duglassius Lancastrio infit, se, quo in statu res Anglorum sint, iam ab initio vsque scisse, Tamen tantum abesse, vt momenta temporum, vel ad bellum gerendum, vel ad pacem commodius conficiundam, captarent, vt etiam nunc, si opus esset, quoad tumultus cessaret, tutum ei sit hospitium: vel, vt tutius rediret, quingentos equites, qui eum deducerent, dare, sint parati. Lancastrius, etsi, neutra conditione vt vteretur, sibi in præsentia opus fore, speraret, tamen prolixe gratias egit. Verum cum, domum rediens, Beruico (ab vrbis præfecto) excluderetur, accepta fide publica, in Scotiam ingressus, ibi, dum seditio popularis conquiesceret, se continuit. Inducijs triennalibus finitis, Anno millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, mense Ianuario, Arcibaldus Duglassius, Gallouidianus, adiuncto sibi Iacobo Duglassiæ, & Georgio Marciæ Comitibus, obsedit Mabanum, arcem ad lacum eiusdem nominis sitam, vnde prope quotidianæ excursiones in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo ictus, cum hoste pepigit, ni intra octauum diem auxilia sibi aduenirent, se eam dediturum. Deinde, cum ad nonum vsque diem, cum summa molestia, propter Hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi perstitissent, quarto die Februarij, ex pacto arx dedita est. Qui proxime Rosburgum accolebant, metuentes, ne & illa arx similiter opprimeretur, curant, Grastocum, hominem nobilem & copiosum, & qui in re militari apud suos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is cum non modo commeatus amplos, sed omnem domesticam supellectilem illo mitteret, ratus, nec alibi eam commodius, ad suos vsus, neque tutius, ab hoste, seruari posse. Dumbarius, cum & iter & diem, per exploratores, rescisset, insidijs commode locatis, longum agmen, & confusum

CIↃ.CCD. XXCIV.

10 20 30 40 50

confusum ex militibus, plaustrarijs, & vulgo promiscuo, inuadit; ac, siue pugna, magna præda cum ipso domino potitus, statim se recepit. Anglus, vt damna accepta vlcisceretur, & incursiones reprimeret memorabili aliqua calamitate, Lancastrium, cum ingenti terrestri naualique apparatu, in Scotiam mittit. Lancastrius ipse, per Marciam & Lothianam, Edimburgum vsque venit. Classis, ad Fifæ maritima peruastanda, missa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic se (a suis exclusum) benigne & hospitaliter fuisse tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copijs naualibus: nam, AEmonam insulam ingressi, cœnobium Monachorum direptum incenderunt: similique crudelitate vsi sunt, in 10 omnibus locis, in quæ exscenderunt: donec a Nicolao & Thoma Areskinis, Alexandro Lindesio, & Gulielmo Cunigamio, multis cæsis, quibusdam captis, adeo trepida fuga in naues fuerant compulsi, vt, præter alia damna in ea festinatione accepta, quadraginta suorum fune nautico, in quo pendebant, cæso, submergi ante oculos suos, permiserint. Vix Lancastrius domum se receperat, cum Gulielmus Duglassius, prope vestigijs eius insistens, arcibus, quas Angli in Scotia, post Dunelmense prælium, tenuerant, partim captis, partim dirutis, Teuiotiam omnem, præter Rosburgum, Scotis restituit: ac latrocinia, per licentiam bellorum grassantia, compescuit: nec ipse diu his rebus superfuit, febre, in arce Duglassiæ, extinctus. Successit ei Gulielmus Duglassius, filius, omni virtutis genere tanto patre dignus. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuis-20 sent factæ inter Francos, Anglos, & Scotos, Francique, quibus erat mandatum, vt, ea de re, Scotos facerent certiores, negligentius se gessissent: proceres Anglorum, Scotis finitimi, locum sibi datum, rati, vt magna aliqua clade hostem ex improuiso afficerent, nec, ante induciarum denunciationem, spatium vlciscendi ei relinquerent, cogunt ad decem equitum, sex sagittariorum millia: ac Scotiam ingressi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus, late fusa populatione, omnia vastant: sed præcipue Duglassiorum & Lindesiorum agros. Scoti, qui, rumoribus acceptis de inducijs, omnem belli cogitationem abiecerant, vehementer & suæ negligentiæ, & hostium perfidiæ irati, quam primum possent, vltum ire, statuunt. Rumor interim incursionis Anglorum Francos, qui renunciare iussi erant inducias, suæ tarditatis admonuit. Hi cum, sera fe-30 stinatione superiorem cessationem corrigere, contenderent, ac, in ipso incursionis ardore, Londinum venissent, ibi benigne & hospitaliter excepti, ac blandis & amicis inuitationibus retenti, donec rescitum est, Anglos ex hostico reuersos esse: tum demum dimissi, cum in Scotiam venissent, ac mandata exposuissent, pleraque omnis Nobilitas, ac maxime, qui recentissimæ cladis damna senserant, fremere, eamque ludificationem Anglorum non ferendam, clamare. Eos cum Rex frustra placare conaretur, ac inducijs omnino staturus, videretur, illi rem, disceptando, prolatant, donec clam per amicos quindecim fere millibus equitum collectis, stato die, Duglassius & Lindesius, ac Dumbarius clam ex aula secedunt, &, cum suis coniuncti, Angliam infesto exercitu ingrediuntur: & vastato Northumbriæ, ad Nouum castrum vsque, agro, per Comitis 40 Notingamiæ & Maubraiorum ditionem reuersi, quicquid ferro flammaque fœdari potuit, corrumpunt, ac diruunt. Tum demum, cum ingenti hominum, pecorumque præda, se domum conferunt, ac statim inducias publicandas curant. Sub earum finem, Anno millesimo trecentesimo octuagesimo quinto, venit, a Rege Gallorum missus, Ioannes Viennensis, classis Gallicæ præfectus, cum auxiliariorum circiter duobus millibus: e quibus, centum erant equites cataphracti: ducenti qui scorpionibus (quos posterior ætas maluit arcubalistas appellare) tela mitterent: cæteri pedites promiscui generis erant. Attulerant & pecuniam, in sex mensium stipendia: præterea munera, &, in ijs quadringentas panoplias, quæ viris fortibus diuiderentur. Is, conuento Rege, Northumbriam vna cum Iacobo Duglassio ingressus, tribus arcibus dirutis, cum vlterius progre-50 di vellent, largioribus per Autumnum fusis imbribus, redire coguntur. Accelerauit etiam eorum reditum certus, de Richardo Anglo, rumor. Maiore enim, quam vnquam alias, ira in Scotos incensus, quod non modo ipsi Regnum eius omni belli clade infestarent, sed peregrinos etiam accersissent: & eo tempore potissimum, quo Gallus, in

CIϽ. CCϽ. XXCV.

Angliam cum infinita multitudine hominum transmittere, parabat. Anglus igitur, maximo exercitu coacto, in quo scriptores eorum, sexaginta millia peditum, octo equitum fuisse, tradunt, statuerat, ita Scotorum vires frangere, vt, in multos post annos, exercitum conficere, non possent. Magnam praeterea classem cum commeatibus Fortham subire, iubet: quod sciret, eam Scotiae partem, quam ingressurus erat, bellis continuis, per multos annos, exhaustam: &, si quid reliqui esset, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus praeterea de Gallo erat, quem sciebat hibernis tempestatibus se non commissurum. Cum illis copijs Scotiam ingressus, nulli loco, neque sacro, neque profano, nulli homini, qui modo militari esset aetate, parcebat. Interea Ioannes Viennensis, qui magis, quid Rex suus discedenti mandasset, quam quid Scotorum res poscerent, meminisset, cum Duglassio assidue agebat, vt praelio decerneret. Ille, cum saepe respondisset, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, sed ob infirmitatis suae conscientiam, praelium detractare, eum tandem in locum arduum, vnde tuto speculari posset hostium agmen, subduxit. Ibi cum longo ordine transeuntes Anglorum copias oculis perlustrasset, facile in Duglassij sententiam descendit. Proximum eis visum est, vt, qua sola ratione hosti nocere possent, ipsi pro tempore confectis copijs, Angliam adorirentur. Ingressi diuersissimo a Regis exercitu itinere, Cumbriam regionesque ei propinquas longe lateque populantur. Angli, Lothiana omnibus malis afflicta (nam, ne commeatibus deficerentur, non audebant, longius a sua classe discedere) cum, iam instante hieme, de reditu consultarent, erant, qui, Scotorum vestigijs insistendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos, existimarent. Viarum periti, ex aduerso, ostendunt itinerum, per palustria & montosa, difficultatem, & plerunque angustias, omniumque rerum tantam inopiam, vt vix transitus esset paucis, & expeditis, qui secum commeatus, in aliquot modo dies, comportarent: deinde, superatis viarum difficultatibus, proximam, quae eos exciperet, regionem, non admodum natura fertilem, & ab hostibus vastatam: &, vbi his malis perfuncti fuerint, cum hoste leui & procursatore rem futuram, quem difficilius esset inuenire, quam, si praelio se committat, vincere: quique inuentus, nisi suis locis, cogi ad pugnandum, non posset. Eius rei periculum ab Eduardo Tertio, eius auo, factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum incommodo. His auditis, & omnium animo obuersantibus alijs, quae fert hiems in solo frigido malis, & subeunte, quae cuique domi sunt cara, pignorum memoria, facile de sententia discesserunt: &, qua venerant, recta domos pergunt. Ita vtrique, libere in hostico praedati, nusquam hoste conspecto, ad sua sunt reuersi. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos, vsque ad proximam aestatem, in expeditionem non prodituros, Rosburgum aggredi decreuerunt, opidum propinquum, & longe proximis regionibus infestissimum. Eo cum frequentes conuenissent, de opido nondum expugnato, dissidium inter Scotos & Francos est ortum. Galli enim, cum in oppugnationibus vrbium Scotis essent, ex multo vsu bellorum domesticorum, peritiores, magnosque sumptus in id bellum impendissent, opidum, si caperetur, aequum censebant, sui iuris & Gallicae ditionis esse, Scoti contra, iniquum esse, contendebant, vt praemium vniuersi belli penes auxiliarios esset: quos autem sumptus fecerint, eos non Scotis, sed sibi Gallū impendisse, vt hostium vires distraheret, & partem belli auerteret a Gallia: quod si ad calculos placeret reuocare amicorum officia, iustius Scotos a Gallis totius belli impensas posse repetere, quam eos auxilij lati praemia postulare, ac eiusmodi praemia, quae, nulla memoria, vel data, vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Postulationis autem iniquitatem, vel inde, facile apparere, quod Scotis integrum fuisset, per Anglos, in pace conquiescere, ac Regum potentissimorum, inter se bellantium, sese spectatores praebere. Gallis non idem licitum fuisse, nisi, bona Galliae parte cedere, voluissent: nec se videre, cui vsui eius opidi possessio Gallis esse posset, nisi, vt (velut fraeno iniecto) pacis bellique arbitrium penes se esse vellent. Quod si id eorum consilium esset, non solum vtilius, sed etiam honestius Scotorum Regibus esse, eo carere, quam, tam leui de causa, in seruitutem se voluntariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli reditum ad suos, quem iam pridem moliuntur, excusare conentur, nihil hac excusatione opus

opus fuisse: nam, vt vltro aduenerunt, ita suo eis arbitrio semper licuisse discedere. Neque quenquam morari, quo minus abeant, quando eorum, si inuiti manserint, operam inutilem fore, prospiciant. Ita reditum est a Rosburgo, re infecta: & cum antea sæpe graues querimoniæ vtrinque fuissent, tum (si diutius res in eo statu permansissent) aperte inde inimicitiæ videbantur orituræ. Origo autem dissensionum, ex diuersa vtriusque in bello viuendi consuetudine, processit. Scoti enim & Angli, non minus verecunde & continenter, in bello, quam in pace, apud ciues suos agunt, & bona fide ab hospitibus accepta soluunt. Franci vero, quasi publice permisso latrocinio, quacunque transeunt, prædas agunt: &, qui a pueritia huic viuendi rationi assueuerunt, quod semper factum viderunt, iure fieri, putant. Itaque, ante id tempus, cum nec Franci a solita rapacitate se continere, nec Scoti, insolitam seruitutem suscipere, possent, sæpe rixæ, atque interdum pugnæ, alijs aliena rapientibus, alijs sua tuentibus, conserebantur. Tum, post hanc ad Rosburgum alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam breui discessuri, maiore, quam antea, licentia raperent, & rustici, indignati se paucis & peregrinis prædæ esse, iumenta sæpe abstrahebant: ministros pabulatum missos, & milites vagos vulnerabant, atque interdum occidebant. Querimonijs ad consilium relatis, vno omnium agricolarum consensu, respondetur, se grauius a Gallis, qui se dicerent amicos, quam ab Anglis, ex professo inimicis, expilari. Itaque, non prius peregrinos discessuros, quam data damna compensarent: nec ab hac pertinacia a Duglassijs, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Remisso igitur exercitu, Dux in Scotia retentus, donec omnibus esset persolutum. Galli cum ad Calendas Nouembres vela fecissent, Scoti, siue laboribus bellicis superioris anni fatigati, siue præda (tot secundis expeditionibus) satiati, ea quidem hieme quieuerunt. Proximo Vere, Gulielmus Duglassius, Arcibaldi Reguli Gallouidiani filius, in Hiberniam nauigauit, vt crebras Hibernorum excensiones, in Gallouidiam factas, & in præsentia vlcisceretur, & in posterum prohiberet. Erat is Gulielmus Scoticæ iuuentutis, omnibus corporis & animi virtutibus, longe primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in tam vasta magnitudine, raro solet euenire) cum virili dignitate grata. Accesserant ad hæc belli decora, sæpe cum paucis longe plures hostium aggresus, victor euaserat: nec in vlla fuit expeditione, in qua virtus eius non enituerit. Atque hæc bona quæ in plerisque solent esse inuidiosa, comitas & modestia omnibus vt grata essent, efficiebat. His eius virtutibus Rex, etsi, nothum eum esse, non ignoraret, tamen impulsus, Aegidiam filiam, raræ in illa ætate pulchritudinis exemplum, & a multis nobilissimis iuuenibus expetitam, ei collocauit: Nithiamque, Gallouidiæ proximam regionem, dotis nomine, dedit. Igitur cum ad Kerlinfordam, opidum, vt in ea gente opulentum, suos exposuisset, res improuisa magnum opidanis terrorem attulit: adeo, vt statim ad eum miserint, qui, de condicionibus, agerent. Nec Duglassius abnuit: interea, de hoste securus, Robertum Stuartum Durisderanum cum ducentis militibus misit, ad commeatus in naues importandum. Opipani tempus, ad consultandum, nacti, auxilia a Dundalco accersunt. Missi quingenti equites: eo subsidio opidani aucti, & ipsi bipartito in hostem ducunt: vt, omnibus videlicet cæsis (quod, multitudine freti, perfacile factu putabant) etiam nauibus potirentur. Sed vtrobique victi, opidum captum, direptum, & incensum. Quindecim nauigijs, quæ in portu stabant, spolijs vrbis oneratis, atque obiter Mannia insula spoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallouidiæ a Caricta dirimit, appellunt. Ibi statim Duglassius cum rescisset, patrem suum in expeditionem aduersus Anglos profectum, eo & ipse, quantum potest, festinat. Fuerat autem ea expeditio, hac maxime de causa, suscepta. Richardus Anglus, cum Scotiam superiore anno fuisset ingressus, nec quicquam sacri, aut profani inuiolatum omisisset, domum reuersus, in maximam seditionem incurrit, quæ omnem totius Regni statum immutauit. Huic malo vt mederetur, cum magistratus, præfecturas prouinciarum, & minorum rerum curationes (vt in hoc genere fieri solet) ab alijs in alios transtulisset, ea ratione, odiorum incendia non tam fuerunt extincta, quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate summa fruebatur,

sed incerta: nam & iuuenum robore florebat: nec alia ætas imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur, belli auida, in omnibus cœtibus fremebat, tantam, vlciscendi veteres Anglorum iniurias, opportunitatem negligi, quam illi nequaquam, rebus nostris perturbatis, præterituri essent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, &, ob ingrauescentem ætatem, ad bella suscipienda tardior, publicis iniurijs non satis permoueri videbatur. Ioannes eius filius, natu maximus, ingenio segnis, &, equi percussu, claudus, ad labores castrenses perferendos, parum credebatur idoneus: ad Robertum, Fifæ Comitem, natu proximum, fit procerum concursus. Ibi, prope deplorato statu publico, facile inter omnes conuenit, vlciscendam esse cladem nuper acceptam: in id cum quisque alacriter operam suam offerret, delectus indicitur, in proximas Nonas Aug. sed occultius, vt vtrunque Regem, & Scotum & Anglum, iuxta lateret. Sed Anglos res minime fefellit: qui cum per exploratores rem, diem, locumque conueniendi comperissent, & ipsi contra, simili dolo capere hostes, conantur. Proceres enim ceteros admonent, vt suos quisque paratos habeant, non in certum quidem diem, sed quandocunque opus esset, vt ad signa conuenirent. His ita compositis, cum iam audirent, non procul a limite in Teuiotia Scotorum ad triginta, aut, vt vult Frossardus, quadraginta millia conuenisse, decreuerunt (quoniam, cum tanta multitudine congredi, non auderent) nihil, ante hostis aduentum, esse conandum: & vt interim commodius celarent consilium, domi quisque suæ se continerent, dum animaduerterent, in quam tandem regionem tanta se effunderet procella: ac tum demum, ad eorum motus, consilia sua accommodarent: & (quod Autumno superiore ab hoste factum obseruarant) diuersam tum Scotiæ regionem ingressi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoste propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo inimica, sed facta, dictaque postrema cognosci. Qui missus erat, cum sermone, cultu, armatu nihil a ceteris differret, facile pro Scoto fefellit. Omnibus vero, quæ scire interest, satis compertis, ad equum, quem arbori alligarat, rediens, eum furto sibi ablatum esse deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equestri, cum se pedes ad iter dedisset, cœpit res esse suspecta: eoque, cum longiuscule abesset, missis equitibus, velut e fuga retractus, & interrogatus, quis & vnde esset, quidue ita abiret, cum non satis constanter responderet, ad duces exercitus productus, metu grauioris pœnæ iniecto, Anglorum consilia eis aperuit. Scoti ergo, his compertis, & ipsi rei agendæ ordinem mutant: exercitum diuidunt ita, vt maior pars Carleolum versus iter intenderet, eique præessent duo Regis filij, Fifæ & Ierniæ Comites: præterea Archibaldus Duglassius, Gallouidianus, Comitesque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Iacobus, Duglassiæ, & duo fratres Dumbarij, Georgius & Ioannes, hic Morauiæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum ministros. Singulos enim equites sequuntur minimum singuli robusti ministri, qui, leuiter armati equorum prope cursum adæquant, &, cum res poscit, manum cum hoste conserunt. Dispertitis ita copijs, qui in Cumbriam & Carleolum versus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent, agerentque, hostem obuium non habuerunt. Duglassio, in diuersa parte omnia vastanti, non eadem fortuna fuit: expeditionis enim suæ rationem ita instituerat, vt, quam magnis, & occultis posset itineribus, transmissa Tina, Dunelmum præteriret, ac, tum demum, populationi se daret. Id ab eis tanta cum celeritate & silentio factum est, vt primum, vbi essent hostes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius senior, in Northumbria & vicinis regionibus, auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios, iuuenes impigerrimos, Henricum & Rodolfum, ad Nouum castrum præmittit, ceteris eo conuenire iussis, eo maxime consilio, vt Scotos reditu ad suos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmensi, longe fertilissimo, omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum transeunt, ad tria fere millia passuum supra Nouum castrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloriæ cupidi, &, hoc qualicunque successu, elati, turpe sibi ducebant, si rusticis tantum, ac non etiam vrbibus

terrorem

terrorem inferrent, ad Nouum castrum adequitant: &, oppugnationem comminati, contumelijs hostem elicere, tentant. Cum biduū ibi restitissent, ac leuia, plærunque vario euentu, certamina conseruissent, vnum tamen, ac postremum, posteriore die, sub vesperum, omnium ora oculosque in se conuertit. Ipsi enim duces, genere opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum existimabant, se ab vtroque exercitu spectari pugnantes. Igitur cum, ex prouocatione, processissent in medium Iacobus Duglassius, & Henricus Percius, atque infestis hastis concurrissent, Percius equo deijcitur, Anglis, ad auxilium, concurrentibus, cum Duglassius, hostem attingere, non posset, hasta eius potitur: atque, eam quatiens, exclamat, vt facile exaudiri posset, se spolia eius in Scotiam laturum. Ita dirempta pugna, Scoti (vt prope vrbem ciuibus frequentem, & hostium plenam) intentius egere vigilias. Postridie Scotiam versus iter capessunt, sed lente: graues enim spolijs erant. Præda dum paulū procedit, arcem hostium propinquam expugnant, & diruunt: atque, inde iterum iter ingressi, ad Otterburnum perueniunt: qui locus a Nouo castro octo ferme millia abest. Ibi, de reliquo itinere, consilium ineunt. Pluribus videtur Carleolum versus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio conuenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priusquam omnes copiæ se coniungerent. Contra, Duglassius auctor erat, biduo aut triduo ibi manendum, vt rebus confutarent Percij magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam suam lanceam: interea, ne ociosi essent, arcem propinquam oppugnari posse. Hæc sententia, licet pluribus minus vtilis videretur, tamen in Duglassij gratiam, ab omnibus est recepta. Communitis igitur, pro tempore, castris, quæ, ab vna parte, paludibus erant satis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt. At Percius, vti erat ingenio ferox, vt acceptam deleret ignominiam, statim abeuntes sequi cum præsentibus copijs, cupiebat: sed a senioribus, metu insidiarum, est retentus. Neque enim verisimile credebant, Scotos, tam paucos vrbem validam aggredi, ausuros, nisi maiores vires, alicubi in propinquo latentes, haberent. Eo die, & proximo, rebus magis exploratis, comperiunt, a maiore exercitu nihil timendum, vt qui longissime a Duglassianis abesset. Igitur Percius cum decem millibus fortissimorum virorum se in viam dedit, non expectato Dunelmense Archiepiscopo, qui, ea nocte aduenturus, dicebatur, satis virium se ratus habere, ad debellandos hostes, qui, plus minus dimidio, pauciores erant. Cum iam primi Anglorum conspicerentur, alijs Scotorum cœnantibus, alijs ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compositis, subito, Ad arma clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars maior, & complures ex equitum ministris, freti qualicunque illa munitione castrorum, impetus, Anglorum sustinent. Equites multum iuuit res prius animaduersa: nam cum inter se disputarent, de exercitu hostium excipiendo (venturos enim expectabant) collem vicinum magno vsui sibi fore, vident: eum igitur circumuecti, dum Angli aditum castrorum oppugnant, in latus obliquum eorum inuecti, late stragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus, abundante numero, subsidiarijs in aciem inductis, facile ordines restituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod, segniore interim pro castris pugna, spatium eis fuit egrediendi, & suam aciem explicandi. Interim nox vtrosque oppressit: sed admodum breuis, vt mense Iulio, & locis ad Septentriones exporrectis: &, forte cœlo sereno, Luna prope pernox lucis diurnæ vsum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, vt inter homines vtrinque nobiles, &, de gloria magis, quam de vita, sollicitos. Percius, ignominiam delere, Duglassius, partum decus nouo facinore illustrare, contendebat. Ita vtrinque, impari quidem numero, sed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum est. Ibi obducta Lunæ nubes cum discrimen, hostis, an amicus esset, sustulisset, paulum intermissa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus se vehementius Anglis, Scoti, pedem referentes, nonnihil loco cessere: ac Duglassij vexillum pene amisere: cum, ab altero cornu, duo Patricij Hepburnij, pater & filius, ab altero, Duglassius, per suorum ordines penetrantes, in primam aciem, vbi plurimum erat discriminis peruolant, tamque atrox prælium cient, vt multis vulneribus illatis & acceptis, suos in locum, vnde pulsi erant, restituerent. Nec Duglassius eo contentus,

cum duobus comitibus, Roberto Harto, & Simone Glendunino, propinquis suo, in
medios hostes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque se obijcie-
bat, circa stragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderent, antequam
ad eum penetrare possent, tribus lethalibus plagis saucium, atque humi deiectum com-
periunt. Iuxta eum iacebat, multis plagis perfossus, Hartus: Sacerdos autem, qui per
omnia discrimina ei semper adhæserat, corpus Duglassij, viribus defectum, securi ab in-
iuria tuebatur. In hoc statu, propinqui eius, Ioannes Lindesius, Ioannes & Valterus
Sinclari, de eo cum rogassent, ecquid valeret, Ego, inquit, recte valeo: morior enim,
non in lecto significato: sed quemadmodum omnes prope mei maiores: illa vero a
vobis postrema peto: primum, vt mortem meam & nostros & hostes celetis: deinde
ne vexillum meum deiectum sinatis: demum, vt meam cædem vlciscamini. Hæc si spe-
rem, ita fore, cætera æquo animo feram. Illi, ante omnia, corpus amiculo, ne cognos-
ceretur, tegunt: deinde erecto vexillo, Duglassij nomen (vt mos est) quantum possunt,
inclamant. Ad eam vocem, tantus est factus concursus, tanta alacritate in hostem in-
cursum, vt eum continuo vltra locum pugnæ longe propulerint. Nam, ad nomen Du-
glassium, non solum vulgus, sed Ioannes, Morauiæ Comes accurrerat ab ea parte rem
laborare, credens. Iam enim aduersam sibi aciem, capto minore Percio, multis vulne-
ribus saucio, & in castra, vt curaretur, misso, vehementer perculerat. Itaque, langui-
diore in alijs partibus pugna, Duglassiani, qui ad vexillum conuenerant, Anglos, &
viæ diurno labore, & nocturna pugna fessos, dissipant: &, eodem impetu, Henricum
Percium, ducem hostium, capiunt. Eo amisso, cæteri, sine ordine, se in fugam conijciunt.
Cæsi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M. DCCC. XL. vulnerati circiter mille, capti ad
mille quadraginta. E Scotis, cæsi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos se-
quuntur, ducenti. Iacobus Lindesius Matthæum Redmannum, Beruici præfectum,
inter effuse fugientes, ex armorum pulchritudine, vnum e potentioribus ratus, in
eum cursum intendit: ille, cum tria millia passuum fugisset, eoque iam lasso, se cursu
non speraret euasurum, statim se in pedes coniecit. Lindesius, sine mora, idem facit.
Tandem post conflictum satis longum, Anglus, genere armorum inferior, Scoto se de-
didit: ab eo domum dimittitur, iuratus, intra vicesimum diem se rediturum. Hæc tum
erat, inter finitimas nationes, aduersum captiuos humanitas, quæ & hodie, inter li-
mitum accolas, optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna
est. In congressibus, quæ, ob res repetundas, fieri solent, qui deceptum se queritur,
manus effigiem aut chirotecam, in hasta oblonga, omnibus conspicuam circumfert:
Ea summa apud ipsos infamia habetur: adeo, vt, qui fidem violauere, amicis propin-
quisque fiant detestabiles: nec paulo honestior eos conuictu, sermone, aut domo sua
dignetur. Lindesius, captiuo hac lege dimisso, magnam armatorum multitudinem
conspiciens, ad eos recta proficiscitur, nec prius hostes esse cognouit, quam tam prope
adequitasset, vt, se recipere, non posset. Erant autem Episcopi Dunelmensis copiæ,
qui, cum ad Nouum castrum tardius venisset, quam vt Persium assequi posset, nec an-
te proximum diem eum cum hoste congressurum, putaret, suos per ocium cœnare,
iussit: ac, paulo post cœnam, iter ingreditur. Sed, priusquam procul ab opido abesset,
cum ex fugientibus de aduerso prælio rescisset, in opidū reuersus, cum amicis, de Scotis
persequendis, consultat. Decretum, vt, sub Solis ortum, omnes in armis præsto essent:
mane ad decem millia equitum peditumque promiscui generis, ex propinquis locis
aderant. Hi animum Episcopo fecerunt, vt confestim ad hostes, quam proxime po-
terat, duceret, & euentum pugnæ tentaret: eos enim, & superioris pugnæ & diei, qui
eam præcesserat, labore, & plerosque vulneribus fessos, & ob secundum prælium, ne-
gligentiores deprehensurum, ratus, non difficilem sibi promittebat victoriam. Eius
aduentu per exploratores comperto, Comes Morauiæ, quem omnes, mortuo Duglas-
sio, vnum intuebantur, conuocatis illustrioribus, de captiuis consultat, quos, semel
in fidem receptos, trucidare, crudele videbatur, &, seruare turbam hostium prope suis
æqualem, periculosum. Consensum est, vt iurati, dum confligeretur, nihil moturos,
&, etiam si a suis vindicati forent, captiuos tamen permansuros, in castris, cum leui
custo-

custodia, relinquerentur, quæ præsentem pœnam, si quid quis attentaret, de omnibus expeteret. His ita dispositis, e superiore victoria pleni animorum, in aciem prodeunt, muniti, retro paludibus, dextra læuaque, concædibus: illud etiam imperatum, vt, simul ac hostis appropinquaret, singuli buccina, quam, e cornu bubulo, suspensam, a collo gerebant, quam possunt maximum, clangorem ederent: qui sonus, cum per se terribilis esset, etiam repercussu collium multiplicatus, longe maioris multitudinis speciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant inter stragem suorum pugnaturi, & horribili illo sono, & alacritate hostium, in acie ex aduerso stantium, attoniti, cum neque dux militi subitario, neque miles duci imperito satis fideret, statim retro, vnde
10 venerant, signa conuertunt. Interea cum Lindesius, vti dictum est, captus, & in Nouo castro relictus, a Redmanno conspectus, & agnitus esset, cum summa humanitate habitus, domum liber dimittitur. Hoc tam repentino tumultu Scoti leuiter defuncti, domum redire, statuunt. Radolfum Percium, quod, grauiter vulneratus, iactationem itineris ferre non posset, rogantem, vt ad Nouum castrum, ad curandas plagas, ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem viæ ferre posset, quocunque a Comite Morauiæ vocaretur, se venturum, fide (vt mos est) de reditu accepta, dimittunt. Eius exemplum sexcenti captiui secuti, venia impetrata, ad suos redierunt: multi præterea e tenuioribus, vt ex quibus plus oneris, quam emolumenti sperabatur, sine precio dimissi: e nobilioribus, Henricus, & cum eo prope quadringenti retenti & in Scotiam
20 abducti: verum breui fere omnes, quod ipsi sibi statuerunt precium, eo liberati. Ita illa ætate, vt ait Ennius, non cauponantes bellum, sed belligerantes, de libertate & gloria, homines decertabant. Duglassij, ac virorum illustriorum corpora, tertio die, ad Mulrossiam delata, pompa militari sepulta sunt. Hæc, vti gesta sunt, ad alterum, qui Cumbriam populabatur, exercitum nunciata, gratulationem de victoria turbarunt: ac prope omnem, e secunda fortuna, lætitiam in acerbissimum luctum commutarunt, ita enim desiderium Duglassij militares homines affecit, vt, non modo qui ipsum erant secuti, sed alter exercitus taciturnus ac mœstus, non secus, ac si victus fuisset, domum se receperit. Accedebat etiam ad publicam commiserationem, quod in ætatis flore, quod sine liberis decesserat, ac prope solus a se partæ victoriæ fructu caruerit. Patrimonium
30 defuncti ad Arcibaldum, Gallouidiæ Regulum, cognomento Austerum, deuenit, & ipsum quoque gloria belli florentem. Hæc est illa ad Otterburnum pugna memorabilis, non solum militum ducumque, in pugnando, magnanimitate, perseuerantia, laborum tolerantia, &, in victoria, modestia, sed vario maxime euentu, quod victor, in summa gloriæ exspectatione, morte præuentus, sui laboris fructu potiri, non potuit. Victus, etsi tum profligato exercitu captiuus, multos tamen annos ei pugnæ cum laude superfuit. Pugnatum est, ad XII. Cal. Aug. anno Salutis nostræ M. CCD. XXCIIX. CIↃ. CCD. XXCIIX.
Hac victoria, paulo tranquilliore domi forisque statu publico, cum Rex, per ætatem, rebus gerendis non sufficeret, atque eam de se opinionem, ex proxima expeditione, quam, eo inconsulto, susceperant, intelligeret, Ioannesque eius filius, natu maximus,
40 ingenio esset segni, & magis ad ocium compositus, quam, ad res arduas obeundas, habito conuentu publico, Robertum, Fifæ Comitem, vicarium Regni fecit: & Gubernatorem appellauit: nam, qui, ante eum, magistratum gesserant, fere Custodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captiuo, in locum eius est suffectus Comes Martialis, quem vulgo Marescallum vocant, homo verbis, quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnensi virtutem eleuaret, & Anglorum ignauiam grauiter increparet, vtriusque gentis odium aduersum se conciuit. Certe Robertus, Scotorum Prorex, adeo illa eius iactantia fuit offensus, vt iustam causam duxerit, cur expeditionem aduersus eum susciperet: ingressus in hosticum, vna cum Arcibaldo Duglassio, tum Duglassiæ Comite, recta ad hostem, qui, magno cum exercitu
50 præstolari, dicebatur, duxit: atque, vbi eo peruenit, statim pugnandi copiam fecit: ad morantem Caduceatorem misit, qui eum ad æquam certaminis aleam prouocaret. Sed cum Martialis locis tutis, & accessu difficilibus se teneret, nec responsum caduceatori daret, Robertus, postquam aliquot horas aciem suorum ostentasset, exercitum in agros

circumiacentes prædatum mittit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diuersari solebat, populatus, suos præda graues, sine certamine, reduxit. Hæc expeditio etsi nimis leui de causa fuisset suscepta, tamen non minus Angli, quam Scoti, gaudebant, hominis vanitatem ita fuisse refutatam: ille autem, quoties ea de re mentio fiebat, charitate ciuium, quos in discrimen (sine causa) nollet exponere, id a se factum excusabat. Hoc ipso tempore, cum ex inducijs in spem pacis, inter Francos & Anglos, per Pontificem & vicinos Principes, ventum esset, ea lege, vt vtrorumque amici ascriberentur, Anglorum videlicet Lusitani, Francorum Scoti, & Hispani Castellanenses: Robertus Rex, omnibus suis repugnantibus, vnus frustra assentiebat: neque enim ipse, pacem vel inducias facere, poterat, nisi, ex sententia publici conuentus, neque firmas polliceri, sine publico decreto: nec Nobilitas, dolorem suum tacitum aduersus Gallum continere, poterat, ex quo illum modo vsum caperent, vt, cum esset bellandum cum hoste, arma de manibus detraheret, & fructum superioris victoriæ, spemque futuræ auferret. Tandem, post longam altercationem, Legatus, qui a Gallo venerat, vix impetrauit, vt, ea de re, Scoti in Galliam legatos mitterent, cum ijs actum, ne, sua pertinacia, spem pacis propinquæ impedirent. Nec Robertus Rex diu superfuit: nam in arce sua, quam Dunum Donaldi vocant, decessit, Anno M. CCC. XC. ad XIIV. Cal. Maij. Vixit annos LXXIV. Regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex per legatos bella, fere semper optimo successu, gessit: paucis ipse præliis interfuit: quod factum alij ætati, alij ignauiæ tribuunt: Id vero omnes, vno ore, consentiunt, virum fuisse optimum, pacisque artibus, cuilibet bonorum Regum facile comparandum. Ius enim diligenter, atque æquabiliter dicebat: latrocinia seuere coercebat: in factis, summa constantia, in verbis, fides inerat. Regnum, quod, temporibus turbulentis, acceperat, domi, iusticia & æquitate sedatis discordijs, pacauit: & ab hostibus ita recuperauit, vt tres tantum arces reliquas haberent. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, vnde minime expectabatur, est exortum. Alexander, Buchaniæ Comes, liberorum Regis, ex Elizabetha Mora, natu minimus, ob leuem causam, Episcopo Morauiensi erat infensus: cum ipsum, ad cædem, nancisci non posset, iram in sacram Elgini ædem, omnium, quæ tum in Scotia erant, pulcherrimam, conuertit, eamque incendio deleuit. Eodem anno, Gulielmus Duglassius, Nithiæ Regulus (quem diximus, virtutis ergo, generum a Rege ascitum) Dantisci, ad Vistulam, occisus fuit, percussoribus a Cliffordo Anglo in eum submissis: Duglassius enim, rebus domi tranquillis, ne in ocio langueseeret, in Borussiam, ad Bellum sacrum profectus, tale specimen virtutis dedit, vt vniuersæ classi, quæ maxima & ornatissima erat, præficeretur. Orta vero altercatione cum Anglo, ex antiqua æmulatione, eum honorem moleste ferente, ad certamen singulare, ab eo fuit prouocatus. Prouocator, secum cogitans, in quam ancipitem Martis aleam se demissurus esset, hominem per sicarios tollendum curat.

CIↃ. CCD. XC.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVS.

CI. REX.

ROBERTO Secundo successit Ioannes filius, natu maximus, Id. Aug. anno Salutis humanæ, M. CCC. XC. Hic, cum ad eum vsque diem Ioannes vocatus fuisset, de Ordinum sententia, mutato nomine, Robertus est appellatus. Idne factum sit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, quibus id nomen fuerat, calamitatem, an, ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia Regnum tenuerant, in pace & bello virtutem, & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus Tertius cum vitijs magis careret, quam virtutibus esset illustris, penes eum Regium nomen, penes Robertum, eius fratrem, rerum gubernaculum permansit. Initio regni, foris quies fuit, inducijs triennalibus cum Anglo factis: ac paulo post, in quatuor annos præterea prorogatis. Domi, motus principium factũ a Duncano, seu Dunacho, Stuarto. Is, ex fratre Regis Alexandro, Buchaniæ Comite, natus, patre feroci ferocior filius, auo mortuo, ratus, locum rapinis aliisque iniuriis fore, manu valida prædonum cinctus, in Angusiam descendit, &, velut ex hostico, prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogiluius, cum Valtero Lichtonio fratre, dum obsistere conantur, cum sexaginta suorum cæsi fuerunt. Hoc successu latrones elati, cum longe vehementius plebem affligerent, audito aduentu Comitis Crafordiæ, quem Rex, ad comprimendam eorum insolentiam, miserat, expeditiores fuga celeri in latebras suas se receperunt: e tardioribus multi cæsi, multi comprehensi, & ad supplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campestres erumperet, cohibita, domi inter ipsos vehementius exarsit. Duæ autem potissimum familiæ insignes inimicitias, insigni crudelitate, exercebant. Hi cum, neque Iure de controuersijs desceptare, nec amicorum arbitrio eas committere, vellent, missi a Rege, ad eos pacandos, duo comites, Thomas Dumbarius Morauiæ, & Iacobus Lindesius, patre defuncto, Crafordiæ, cum animaduertissent, gentem ferocem, neque voluptatis modo, sed etiam mortis contemptricem, non posse domari, sine magna bonorum virorum ex aduerso cæde, rem astu tractare, instituunt. Igitur seorsum Principes eorum allocuti, ante oculos ponunt, quantum vniuersis periculum, ex mutua inter ipsos cæde, impenderet: nec, si altera familia alteram penitus extinxerit, id, sine grauissimo vincentium damno, posse euenire: nec, si posset, ibi certaminum finem fore: quippe, cum victori, multis congressibus debilitato, bellandum aduersus Regem foret: qui quam infestus esset vtrisque, vel ex eo intelligi posse, quod, ad vtrosque, adhuc incolumes, delendos, ipsi cum copijs missi sint. Verum, se salutis quam sanguinis eorum cupidiores, si audire vellent, rationem

CIↃ. CCD. XC.

inituros, vt, nec inhoneste, nec inulti, nec inuito Rege, pacificari possint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur, vt ex vtrisque triceni, ensibus modo armati, coram Rege decertent: victis, impunitatem præteritorum fore: victoribus, decus, auctoritatem, Regis etiam & procerum gratiam. Cum ea conditio satis vtrisque placuisset, dies certamini dictus est, quo die, cum principes familiarum cum suis in aulam conuenissent, campi ad Septentrionale vrbis Perthi latus pars, fossis præaltis a reliquo seclusa, eis ad congressum assignatur, structis circa spectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi consedisset, mora pugnæ paululum facta est, quod, ex alteris tricenis, vnus metu latuisset, nec pauciores, aduersus plures decertare, vellent: nec reperiretur, qui, in absentis locum, succederet: nec ex aduersa factione quisquam, eximi se numero pugnatorum, pateretur, ne veluti a propinquis contemptus, ac reiectus videretur. Tandem sellularius opifex prodijt, ac, se in absentis locum successurum, est professus, si aurei scutati Gallici dimidium repræsentaretur sibi victori, ac in posterum, donec viueret, de victu caueretur. Ita, rursus æquato numero, certamen initur: ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus, nouis detrimentis imflammatum, in hominum ferocissimorum crudelitati assuetis ingenijs: & victori, res decusque, victo, mors & ignominia proposita. Nec minor spectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatosque artus, &, in hominis effigie, rabiem ferarum detestantes. Illud autem in primis ab omnibus est animaduersum, quod nemo se omnium fortius gereret, quam supposititius ille &mercenarius bellator, cuius opera maxime victoriā partam existimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea, cui se ille addixerat, parte, præter ipsum decem: sed omnes, magnis vulneribus grauiter saucij. Ex altera factione, restabat vnus, qui, cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam sibi videret obiectam, in Taum flumen propinquum se conicit, ac aduersarijs, quo minus eum sequerentur, ob vulnera tardatis, in aduersam ripam euasit. Hac ratione, ferocissimo quoque cæso, multitudo sine ducibus relicta, in multos post id annos, a tumultuando, repressa, ad agriculturam, redijt. Hæc pugna incidit in annum Salutis M. CCC. XCVI. Biennio fere post, in conuentu Ordinum Perthi, Rex Dauidem filium, octodecim annos natum, Rothesaiæ, Robertum fratrem, Taichiæ ac Fifæ iamdudum Comitem, Albiniæ duces vocat. Hic vani honoris titulus tum primum inter Scotos, magno ambitionis, nullo virtutis incremento, est celebratus: nec cuiquam postea feliciter cessit. Comitem etiam Duglassiæ Rex voluit eodem titulo afficere: sed ille, vt erat seuerus, constanter speciem superuacui honoris recusauit: &, si quis hoc ei nomen ominaretur, grauissime increpabat. Sunt, qui, Gubernatoris titulum a patre datum Roberto, Regis fratri, hoc anno a Rege confirmatum, & Lindesiorum familiam titulo Comitum Crafordiæ auctam, tradant. Sed nec illud constat inter eos, Thomasne, an Dauid vocaretur, qui primus, ex ea gente, Comes fuit appellatus. Proximo anno, Richardus Secundus, Anglorum Rex, coactus, se regno abdicare. In eius locum, suffectus est Henricus Quartus. Initio regni eius, nondum finitis inducijs, noua belli semina cum Scotis iacta sint. Georgius Dumbarius, Marciæ Comes, Elizabetham filiam Dauidi, filio Regis, desponderat, ac bonam dotis partem iam dependerat. Archibaldus, Duglassiæ Comes, ægre ferens, hominem potentem & æmulum sibi prælatum, causatus Ordinum consensum (quod in nullis, ante, Regum nuptijs quisquam factum meminerat) neglectum, filiam suam Mariam, cum ampliore dote, obtulit: perque fratrem Regis Robertum, qui tum omnia poterat, effecit, vt a Rege acciperetur conditio, & nuptiæ, ex Ordinum decreto, conficerent. Hac iniuria simul, & ignominia ictus, Georgius, grauiter cum Rege expostulat: &, cum facta infecta fieri nequeant, saltem dotem filiæ repetit. Ea tam iusta postulatione repulsa, cum, nihil æqui se impetraturum, cerneret, præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus, ab aula, non solum iratus, sed etiam minabundus, discessit: & arce Dumbari sororis filio, Roberto Metellano, tradita, in Angliam abijt. Robertus arcem fœciali a Rege misso, statim tradidit: in eam Duglassius cum præsidio receptus, Georgium domum reuersum exclusit.

CIↃ.CCD. XCVI.

exclusit. Ille, recepta vxore, liberis, & amicorum intimis, in Angliam rediit. Ibi, cum homo domi potens, & foris etiam clarus, & iniuriæ impatiens, cum Percio, Duglassij nominis hoste infestissimo, consilia contulisset, fretus amore erga se finitimorum Scotorum, e quibus, plurimi aut clientes, aut propinqui, aut alioqui beneficijs ei deuincti erant, totam Marciam excursionibus ac prædis, e Duglassiorum prædijs agendis, breui infestam reddidit. Scotus primum Georgium hostem publicum, omnibus bonis eius Fisco adiudicatis, denunciat: deinde fœcialem ad Anglum mittit, qui transfugam, ex fœdere, reposceret, &, de violatis inducijs, conquereretur. Ad ea postulata, impudenter ab Anglo responsum est, se fidem publicam Georgio dedisse, nec Regium pro-
10 missum violari debere: tanquam sanctius esset obseruandum, quod priuatim transfugæ esset cautum, quam quod publice, per Legatos & Fœciales, esset confirmatum: induciarum enim, quæ cum Richardo factæ fuerant, nondum exierat dies. Interea Henricus Percius iunior, quem Plexippum diximus cognominatum, & Georgius Dumbarius non cessabant, excursionibus vicinos Scotorum agros vexare. Id cum aliquoties ab eis impune factum fuisset, e successu creuit audacia: ac, duobus millibus hominum coactis, Lothianam ingressi, circa Hadinam late populati. Halim arcem frustra oppugnarunt. Cum ad Lintonem (is vicus est ad Tinam, Lothianæ amnem, situs) consedissent, subito aduentu Duglassij perturbati, relicta non modo præda, sed impedimentis quoque, se in fugam coniecerunt, adeo trepide, vt nusquam consiste-
20 rent, donec Beruicum esset peruentum. Hæc circa initium Februarij, Anno M. CCCC. gesta sunt: quo anno, reuerso domum fœciali, bellum Anglis est indictum: & Arcibaldus Duglassius, cognomento Austerus, vir nulli maiorum, in quouis genere laudis, inferior, morbo decessit, alienissimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diuersis casibus amissis. Successit ei eodem nomine filius. Ad Id. Aug. Anglus, contractis maximis copijs, Scotiam est ingressus. Cum Hadinam venisset, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuisset, arcem Edimburgi obsedit. Aduersus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, vt facile appareret, eum non moleste laturum, si arx ab Anglo, & cum arce Dauid, Regis filius, caperetur: iam enim non obscure praua eius ambitio se prodebat. Fratre enim, velut imbel-
30 le, contempto, liberis eius, quo regnum ad se traduceret, quibus poterat modis, perniciem moliebatur: eorumque calamitates pro lucro sibi deputabat. At Anglus contra, velut, terrorem belli ostentando, pacem quæreret, inimicitias clementer exercebat: leuiter enim oppugnatione arcis tentata, obsidionem soluit: ac, sine magna, qua transibat, noxa, domũ rediit, magnam clementiæ & moderati animi laudem, & veniens & abiens, adeptus: nam & deditos humaniter habuit, &, a locis Sacris, vim omnem abstinuit: erga plerosque etiam, ob hospitij paterni memoriam, munificentia vsus: quæ res, vt illi beneuolentiam, ita Gubernatori odium conflauit: quod neque bellum, vt aduersus inimicum, acriter gereret, nec, Regem tam facilem & beneficum sibi amicum facere, studeret. Post Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus,
40 quam magnis incursionibus, fines Scotorum infestabat. Ad eum reprimendum, quoniam assidua magis, quam numerosa manu erat opus, Duglassius, diuisis in mediocres manus regionatim copijs, suos singulis duces, qui, per vices, vel hostiũ incursiones prohiberent, vel ipsi eos infestarent, dedit. Prima sors Thomæ Haliburtonis Dirlitonij fuit: qui satis vberem ex hoste prædam, ex agris Bamburgo proximis, retulit. Non fuit idem successus Patricio Hepburno, qui maiore manu latius discurrerat: nam cum, numero suorum fretus, incautius cum præda rediret, ab Anglis oppressus, periit, & cum eo flos Lothianæ iuuentutis. Arcibaldus Duglassius, vt suorum cladem vlcisceretur, consentiente Gubernatore, supra decem hominum millia coegit: cum eo clarissimi procerum vna profecti: &, in ijs, Mordacus, Gubernatoris filius. Cum Northum-
50 briam vsque, ad Nouum castrum ad Tinam, transcurrissent, & ferro ac igne late stragem dedissent, congressi cum Henrico Percio minore, & Georgio Dumbario, magno prælio, vincuntur: complures homines nobiles cæsi: captus Duglassius, oculorum altero omisso, Mordacus Fifæ, Thomas Morauiæ, Georgius Angusiæ Comites,

aliique permulti, genere & opibus clari. Nec, a multis retro annis, alia pugna æque vires Scotorum attriuit. Pugnatum est ad Homeldonum, Northumbriæ vicum, Anno M. CCCC. I. ad Nonas Maij. Percius, hac victoria tam insigni potitus, statuit, imperio Anglorum subijcere, quicquid terrarum inter Northumbriam & Fortham est interiectum: nec in eo magnum sibi laborem proponebat: quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captiuam detineret. Igitur a Coclao, arce Teuiotiæ, exorsus, cum præfecto arcis pactus est, nisi intra quinquagesimum diem Scoti obsidionem soluerent, ipse arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde Gubernatorem relatis, non defuerunt, qui, dedendam Anglis arcem, censerent: tanti enim eam non esse, vt vires Regni, postremo prælio tam attenuatæ in discrimen iterum conijcerentur. Hanc animorum deiectionem non tam ab hoste metus, quam imminentis regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, vt omnem a se amoliretur suspitionem, verbis magnifice & confidenter disserebat, hanc imbecillitatis & timoris publici confessionem plus, quam aduersum prælium, audaciam hostium aucturam. Quod si quispiam existimet, vnius arcis concessione contentos fore Anglos, eum vehementer falli: velut enim ignis leui aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas, prima quæque tradendo, non restinguitur, sed inflammatur: &, quicquid concesseris initio, ad vlterius penetrandum fit gradus. Quod si vniuersi, ad arcem liberandam, recusetis progredi, ego vel solus proficiscar: neque viuus & videns, tantũ nomini Scotico dedecus inuri sinam. Hæc locuto Gubernatore, cæteri, vel restincta, vel dissimulata suspitione, se conclamarunt secuturos. Verum fortuna id periculum discussit, Percio ad bellũ ciuile reuocato, atque arce, sine vi, liberata. Hæc dum foris cum hoste geruntur, nihilo felicius res domi est administrata. Nam breui post mortem Arcibaldi Duglassij, anno superiore, prope continuatis funeribus, decesserunt Annabella Regina, & Valterus Tralius, Fani Andreæ Archiepiscopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præsagientibus. Nam, vt, per Duglassium, rei militaris splendor, per Tralium, Ecclesiastica auctoritas & veteris disciplinæ qualiscunque imago stetit, ita, ab Regina incolumi aulæ dignitas est sustentata: quod ex eius morte & rebus, que eam sunt secutæ palam est intellectum. Regis enim filius Dauid, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem procliui. Ea vitia cum augeret indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis, ad reuerentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ erant appositi, & multo magis materna diligentia & consilio, impetus eius retundebantur, ea vero defuncta, libido, frænis libera, ad veros mores rediit: ac, metu & pudore seposito, alienas vxores, & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat, ad stuprum: si quis, eius inhibere libidinem, vellet, male multatus discedebat. De hac eius impotentia, cum multæ querelæ ad patrem fuissent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, vt adolescentem apud se retineret, donec, deferuescente lasciuia, ad meliorem frugem rediret. Gubernator, quam iam diu expetebat, occasionem stirpis fraternæ delendæ, nactus, Dauidem, obuium sibi ad tria ferme milliaria a Fano Andreæ, secum ad arcem Andreanam, quam, Archiepiscopo nuper mortuo, per speciem custodiæ tenebat, ducit: inde, paulo post, in arcem suam Falcolandiam traducit: ibi, moriturum fame, in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patrui crudelitas ad mortem, in primis miserabilem, destinarat, ei duarum muliercularum misericordia vitam, in paucos dies, prorogauit: altera quidem virgo erat, cuius pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem auenaceum ita tenuiter (vt in Scotia vulgo fieri solet) extentum, vt complicari posset, sub lineo velo, quod capiti aduersus Solem, negligenter inijciebat, quoties adeundi hortos, carceri propinquos, erat copia, per tenuem rimulam, verius quam fenestram, immittebat. Altera nutrix rustica lac, e mammillis expressum, per canalem, in os eius immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet, quam leuaret, cum aliquot dies vitam simul & pœnam ei produxissent, custodibus diligentius obseruantibus, deprehensæ, ad supplicium protrahuntur, patre perfidiam filiæ vehementer execrante, dum, erga infidum Gubernatorem suam

suam fidem ostentare, conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam, victus inopia, etiam sua membra lacerasset, non simplice morte defungitur. Mors eius diu patrem latuit, nemine, tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre, auso. Sed, ad res Anglicas, quatenus nostris immixtæ sunt, reuertamur, cum Percius, magna coniuratione Nobilitatis facta, bellum aduersus Regem suum meditaretur, cum Duglassio (quem, in prælio Homeldonensi captum, adhuc secum habebat) paciscitur, si operam suam, aduersus Regem, æque fortiter & fideliter sibi impendat, ac, aduersum se foret vsus, eum se liberum domum dimissurum. Duglassius, qui nullam operæ nauandæ, aduersus Anglum, conditionem esset recusaturus, libenter promisit: &, paucis ex clientibus, & amicis conuocatis, ad futuram se dimicationem parat: nec segnius in prælio se gessit, quam Percio promiserat: nam, contempta multitudine, in vnum Regem animum oculosque intentos tenebat, &, cum plures paludamento Regio essent amicti, siue, vt hostes eius capiti imminentes, deciperentur, siue, vt omnibus in locis milites, præsentem suæ virtutis & ignauiæ eum se testem habere, crederent: Duglassius, in vnum eorum, armis conspicuum, totis viribus inuectus, eum ex equo deijcit: qui cum a circum astantibus exemptus fuisset periculo, iterum Duglassius alterum, ac deinde tertium (vt, præter nostros, etiam affirmat Eduardus Hallus, Anglus) armorum splendore & paludamento deceptus, deiecit. Neque tam suo periculo commotus, quam, vnde tot Reges venissent, miratus. Tandem, post cruentissimum conflictum, versa fortuna, ac victore Rege, Duglassius, multis vulneribus saucius, inter captiuos recognitus, multis in eius exitium imminentibus, a Rege est seruatus; non solum fide eius erga amicum laudata, sed fortitudine muneribus honestata; ac vulneribus curatis, cum aliquot menses apud Anglum fuisset, magna pecunia persoluta, vix tandem dimissus. Interea de Dauide, Scoti primogenito, scelere patrui occiso, rumor ad miserum parentem permanat: auctorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat, hominem tam potentem accusare) designabatur. Rex, fratre ad se accito, grauiter cum eo expostulat. Ille de morte adolescentis, iam ante paratam, fabulam exorsus crimen in alios transfert, se suosque quando, & vbi Rex velit, ad causam dicendam, affuturos, promittit. E cædis autem patratoribus, quosdam se penes in vinculis esse: reliquos diligenter perquisiturum. Quæstione constituta, ipse, sceleris auctor cogit consilium, accusatores instruit, &, Rege præsente, tanquam noxius accusatus, pro innoxio dimittitur. Rex, vindictam cœlitus, & grauissimas diras eis eorumque posteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patrauerant, curis infirmitateque corporis æger, in Botam, vnde venerat, est reuersus, aucta suspitione, de patricidio a fratre commisso: sed potentior erat, quam vt ab eo pœna exigi posset. Ille vero, vt rem strenue dissimularet, supposititios sceleris auctores e carcere producit, & facinorosos quidem illos, sed, cuius insimulabantur, criminis expertes, graui supplicio afficit. Rex interea, de Iacobo minore filio sollicitus, quem apud Valterum Vardilaum, Fani Andreæ Archiepiscopum, hominem probum & sibi fidum, deposuerat custodiendum, cum amicis consultat. Illi, nusquam eum in Scotia tutum fore, rati, auctores fuerunt, vt ad Carolum Sextum, Galliarum Regem, veterem socium, & Scotici nominis vnice amicum, eum transmittat: nusquam, neque tutius, neque honestius, eum educari posse. Hærebat enim in animis recens exemplum Dauidis Brussij, qui, dubijs domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice transegerat. Igitur parata naue, ad Bassam, scopulum verius quam insulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro, Comite Orcadum, conscendit: ac, dum litus legit, ad Flamburgum promontorium, siue tempestatis vi coactus, siue, vt e nausea marina se paululum recrearet, descendit: ab Anglisque retentus, & a Rege, consulto, quid eo fieri velit, in aulam accersitus. Ibi nec ius induciarum, quæ, paulo ante, in octo annos fuerant factæ, neque literæ patris supplices ei profuerunt, quo minus iure captiuus decerneretur. Pater enim discedenti literas, ad Anglum (si forte illuc appulisset) dederat: in quibus, multa de sua, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter scripta. Verum apud Regem, etsi inconstantiæ rerum humanarum

non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offensæ, quam vel ætatis innoxiæ respectus, vel miseri patris lacrymæ, vel Regij nominis dignitas, vel induciarum fides. Nam cum Anglus ad concilium retulisset, quomodo Scoti Regis filio, in ditionem suam appulso, vteretur: quibus æquitatis erat studium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem sententiam inclinabant: ac censebant, Regij generis adolescente, crudelitatem suorum fugiente, & supplice, hospitaliter & amice esse vtendum: & gentem ferocem, tot sæculis bello indomitam, beneficijs conciliandam. Hanc victoriam firmam & solidam debere existimari, in qua, non per iniuriam libertas adimitur, sed animus amicitiæ vinculo insolubuli coniungitur. Alij contra disserebant, iure captum videri, vel, quod e primoribus gentis auxilia, in motu Perciano, contra Regem in acie stetissent, vel, quod pater eius Percium seniorem, Perduellionis in Anglia damnatum apud se haberet, & exilium eius suis opibus sustentaret. Hæc sententia (vt plerunque deteriora solent) in concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio aduersus Anglum dimicassent, non publice a Rege missos, sed Duglassij priuata gratia, cum & ipse tum in Percij potestate esset, adductos, ac meminisse possent, quid ante paucos annos, Henricus ipse, Scotis Georgium Dumbarium reposcentibus, respondisset. In hanc sententiam itum est, vt fere, in aulis principum, emolumenti falsa species honestis consilijs præponderat. In captum tamen a Rege Anglo hoc vnum liberaliter & Regie est consultum, quod, literis & honesta disciplina eum instituendum, curauit. Calamitate filij ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppressus, vt pene, inter manus astantium, exspirarit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abstinuit: ac, tertio post die, inedia & mœrore extinctus est Rotesaiæ, quod opidum in Bota insula est, anno, ab inito regno, sextodecimo, Cal. Apr. anno Christi M. CCCC. VI. sepultus Pasileti. Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis forma, & compositione, nulli fere suorum æqualium secundus: summa vitæ innocentia, & in quo nullam hominis priuati virtutem desiderares: vt vere de illo dici posset, meliorem virum, quam Regem eum fuisse. Rege mortuo, Regni administratio Roberto eius fratri, per omnes Ordines confirmata est, qui vt, cupiditate imperandi cæcus, pessimis rationibus eo properabat, ita, si vnum illud demas, multa in eo tanto magistratu digna inerant: nam & bello fortis, & consilio prudens erat, & æquitate summa lites dijudicabat: & liberalitate proceres conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat. Eodem anno, Percius senior iterum in Regem suum coniurauit: vt fratris & duorum filiorum cæsorum vltionem ab eo expeteret: sed, detecta coniuratione, & plurimis consciorum captis, & supplicio affectis, in Scotiam, sibi metuens, fugit, vt inde in Flandriam & Franciam nauigaret, & auxilia, ad bellum renouandum, conquireret. Interea Angli filius, Henricus, magnas in Scotorum agros excursiones, terra marique fecit. Is cum, præda ingenti parta, domum redisset, arx Iedburgi, quam hostes a prælio Dunelmensi ad eum diem tenuerant, per plebem Teuiotiæ capta, & spoliata, ac deinde per Gubernatorem solo æquata est, & Georgius, Marciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna suis dederat, neque ad sua recuperanda auxilium, neque vitæ honeste degendæ subsidium impetraret, per amicos placato Gubernatore, domum redijt: parte tamen patrimonij, nempe arce ad Mabanum lacum, & Annandia mulctatus, quæ Duglassio, nomine damni dati, attributæ sunt: ac, veteribus offensis vtrinque remissis, in summa cum vicinis concordia, ac fide erga Regem reliquam ætatem transegit. Proximo anno, Percius, frustra peruagatus Franciam ac Flandriam, in Scotiam, ad Comitem Marcianum, veterem amicum, est reuersus: & ab eo humanissime habitus, & pro copijs cultus. Ibi cum, de reditu in patriam, per occultos nuncios frequentes ageret, ad quendam vetustum amicum, &, vt putabat, fidum, Rodolfum Rokesbium scripsit, sibi e Scotis atque Anglis non defore copias, quibus fretus, patrimonium se recuperaturũ, non desperabat, si opera ipsius adiuuaretur. Erat autem, tum, Rodolfus in agro Eboracensi Vicecomes, vt vocant hoc est, conuentibus iuridicis agendis, præfectus. Is, cum falsa spe auxilij Perciũ illuc attraxisset, coniuratione Regi indicata, miserum amicum in insidias illexit: caputque occisi Londinũ ad Regem misit.

Erat

CIↃ. CD. VI.

Erat autem, eodem tempore, in Scotia quidam Anglus, qui se Richardum Secundum diceret: sed falso, vt reor. Nam cum senior Percius sæpe ac vehementer colloquium eius expeteret, nunquam tamen inducere in animum cuiusquam oratione poterat, vt cum eo sermonem conferret: credo, metuens, ne impostura deprehenderetur ab homine, qui optime suum Regem nouerat. Is tamen, tanquam Regij sanguinis vnus, aliquot annos cultus, &, quo securius ageret, ab omni Regni cupiditate se alienissimum simulans, tandem mortuus, in æde Fratrū Dominicanorum, Sterlini, fuit sepultus, ascripto titulo Regis Angliæ. Nec multo post, Fascastellum, arx Marciæ longe munitissima (vti nomen indicat) de Anglis captum, per Patricium Dumbarium, Georgij filium: 10 captus quoque Thomas Huldenus, arcis præfectus, qui Lothianæ loca propinqua latrocinijs assidue infestabat: & in Teuiotia quoque, a Gulielmo Duglassio, & Galuino Dumbario, minore Comitis Marciani filio, pons Rosburgi fractus, opidum incensum fuit: arcem non sunt aggressi, quod ab omnibus rebus, ad oppugnationem necessarijs, imparati venerant. Altero vero post anno, qui fuit a Christo M. CCCC. XI. Donaldus Insulanus, AEbudarum dominus, cum Rossiam, iuris calumnia per Gubernatorem sibi ablatam, velut proximus hæres (vti erat) repeteret, ac nihil æqui impetraret, collectis insulanorum decem millibus, in continentem descendit: ac Rossiam facile occupauit, cunctis libenter ad iusti domini imperium redeuntibus. Sed ea Rossianorum parendi facilitas animum prædæ auidum, ad maiora audenda, impulit. In Morauiam transgressus, eam, præsidio destitutam, statim in suam potestatem redigit: deinde Bogiam 20 prædabundus transiuit: & iam Abredoniæ imminebat. Aduersus hunc subitum & inexpectatum hostem, Gubernator copias parabat: sed, cum magnitudo & propinquitas periculi, auxilia longinqua expectare, non sineret, Alexander, Marriæ Comes, ex Alexandro Gubernatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate, trans Taum ad Harlaum vicum, ei se obiecit. Fit prælium, inter pauca, cruentum & memorabile: nobilium hominum virtute, de omnibus fortunis, deque gloria, aduersus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando lassos, quam in alteram partem re inclinata, adeoque incertus fuit eius pugnæ exitus, vt vtrique, cum recensuissent, quos viros amisissent, sese pro victis gesserint. Hoc enim prælio, tot homines, genere factisque cla- 30 ri, desiderati sunt, quot vix vllus aduersus exteros conflictus, per multos annos absumpsisse, memoratur: itaque vicus, ante obscurus, ex eo ad posteritatem nobilitatus est. Hoc quoque anno, publicæ scholæ ad Fanum Andreæ aperiri cœperunt, magis hominum doctorum consensu, ad professionem literarum, se offerentium, quam vllo publico aut priuato accedente auxilio. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos, est gestum: siue induciæ in causa fuerint, quod tamen a nemine proditum inuenio: siue, Henrico Quarto, ad XII. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico Quinto statim substituto, per omnem reliquam vitam, in res Gallicas intento, Angli ab iniuria Scotis inferenda abstinuerint: siue Gubernator Scotorum, nihil mouere, sit ausus, metu, ne Rex Angliæ verum Scotici Regni hæredem remitteret: 40 cui non dubitabat, ex commiseratione fortunæ, gratiam apud suos non defuturam. Igitur, si quæ fuerunt, ea tempestate excursiones factæ, latrocinio, quam bello propiores erant. Nam & Pennerum, in Anglia, per Arcibaldum Duglassium, & Drumfrisium, in Scotia, per Anglos est crematum: & permutatio captiuorum est facta, reddito Scotis Mordaco, Gubernatoris filio, qui ad Hamildonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui, ab auo victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat: ac tum a nouo Rege maiorum dignitati restitutus. Is quanquam iure belli captiuus non esset, tamen iniusta detentio Iacobi, filij Regis Scotorum, fecit, ne Angli, de iniuria queri, possent. Ipse certe Percius adeo non est offensus, vt, dum vixit, Scotorum erga se humanitatem sit, omni officiorum genere, testatus. Eodem quoque anno, altera 50 Legatio venit a Consilio Constantiensi, cuius princeps erat Abbas Pontiniaci: altera, a Petro Luna, qui Papatum, semel arreptum, pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum, Anglum Franciscanū, in suam sententiam traxerat Gubernatorem: sed frustra; cum vniuersus Sacerdotum ordo contra niteretur: qui, Constantiensi Consilio

CIↃ. CD. XIX.

CIↃ. CD. XI.

assensi, electioni Martini Quinti subscripserunt. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum sui compos esset, ac per Monachos, curam eius professos, id malum auctum fuisset, Gallia in duas factiones abiit: alterius princeps erat Dux Burgundiæ, qui, cæso Regis fatre, ipsum in partes Anglorũ trahebat: alterius caput erat, Regis filius: qui, a patre deliro exhæredatus, per ludibrium, ab inimicis Rex Biturigũ appellabatur: quod Auarici Biturigum se continebat. Is, a maiore parte suorum, & omnibus externis amicis destitutus, Anno M.CCCC.XIX. Comitem Vindocinensem legatum ad Scotos misit, qui, ex fœdere auxilium peteret. Ei, in conuentu Ordinum, septem virorũ millia decreta: neque tum, iuuentute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manum conficere. Omnibus copijs præfectus est Ioannes, Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius: eum multi, genere clari, sunt secuti: sed, longe supra cæteros eminebat Archibaldus, Victoniæ Comes, Archibaldi Secundi, Duglassiorũ Comitis, filius. Hi cum in Galliam venissent, a Delfino (quo nomine, Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonensem missi, regionem omniũ rerum copia in primis abundantem, & hosti vicinam. Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tũ pro Rege erat, Andegauensiũ, qui in Regis Gallorũ fide permanserant, agros populabatur: ac, ad Baugium vicum venturus, credebatur. Hæc, biduũ ante Pascha, gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (vt moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli cessaturũ, & ceremoniis tantum Ecclesiasticis vacaturum, vel (vt alij tradunt) inducijs octo dierum factis, negligentius agebant. Id siue Clarentius per Andream Fregosum Italum, an per Scotos pabulatores, ab equitibus suis interceptos, rescierit, occasione rei (vti putabat) bene gerendæ lætus, a prandio statim surgens, equitibus modo arma capere iussis, recta ad hostem ducit: ipse, præter arma reliquũque ornatũ, insignis diademate aureo, multis gemmis distincto. Proximi hostibus pauci Galli in vico, cui Baugius minor est nomen, eius aduentu repentino territi, in turrim templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, subito ad arma, cum trepidatione magna, discurritur. Comes Buchaniæ, dum cæteri se expediunt, triginta sagittarios misit, ad pontem, per quem vnum torrens propinquus transiri poterat, occupandum. Ibi conserta pugna, Hugo Kennedus, e templo propinquo, vbi diuersabatur, cum centum comitibus accurrit, suis, vt in re tam subita, seminermibus. Hi cum sagittis equos transitu arcerent, Clarentius, cum suorum primis ex equo descendens, pedestrem pugnam ciet: ac, valida impressione facta, Scotos partim inermes, partim leuiter armatos e ponte reiicit, ac iter suis aperit. Interea dum Clarentius equum conscendit, ac reliqui pontem angustũ rari transeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adest, & statim, vt inter cupidos periculum sui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odijs: nam & Scoti gaudebant, locum se nactos, vbi, primum specimen suæ virtutis ostendere, possent: & Gallorum conuicia refutare: qui eos, vt vini & cibi auidiores, traducebant: quo probro, Galli Britannos, Hispani Gallos, Afri Hispanos incessere solent. Et Angli indignabantur, se, non solũ domi, sed trans mare, ab hoste implacabili peti: neque quisquam acrius, quam Clarentius ipse pugnabat. In eum, insignem armis, Ioannes Suintonius inuectus, lancea in facie grauiter eum vulnerauit: & Buchaniæ Comes claua percussum de equo deiecit: eo prostrato, passim Angli fugere, & cædi cæpere, vsque ad noctem. Pugnatũ, pridie Paschatis, diebus, vt in regione frigida, paulo post æquinoctium Vernum, breuioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis, circiter bis mille, inter quos, viri insignes viginti sex: capti complures homines, domi clari, ac maxime propinqui Ducis: e Scotis & Gallis, pauci, fere omnes ignobiles. Hæc, quam modo posui, vulgatior est, de morte Clarentij, fama. Verum liber Pluscartensis interemptum tradit ab Alexandro Macelselano, Equite Leuiniano, qui diadema, cuius memini, ei detractum, Ioanni Stuarto Dernilæo mille Angelatis vendidit: quod ille rursus Roberto Hustonio, cui quinque millia Angelatorum debebat, pignori opposuit: &, hanc tum vulgatiorem fuisse famam, inquit. Cum huius victoriæ laus præcipua, etiam inuidis non repugnantibus, penes Scotos esset, Carolus Delfinus Comitem Buchaniæ Magistrũ Equitũ, seu Stabuli Comitem creat: qui summus post Regem, Gallis est Magistratus. Cæteri duces, pro cuiusq; loco & virtute, ornati.

Hæc

Hæc dum anno millesimo quadringentesimo vigesimo, in Gallia, geruntur, Robertus, Gubernator Scotiæ, eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo quinto, post Roberti tertij Regis mortem, anno. Sufficitur in locum eius Mordacus filius, ingenio segnis, ac non modo ad rem publicam, sed ne ad domesticam quidem regendam, satis idoneus. Itaque, siue socordia, seu nimia erga suos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrupit, vt & se & illos, breui post, in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitauerit. Hæc domesticarum rerum mutatio reuocauit, e Gallia, Buchaniæ Victoniæque Comites, & complures eorum propinquos: sed, breui compositis domi rebus, reuocante Delfino, Comes Buchaniæ, & socer eius Arcibaldus, cum Iacobo filio, & magna iuuentutis nobilissimæ manu, in Galliam nauigant, relicto altero filio, Victoniæ Comite, qui, graui morbo implicitus, sequi non potuit. Hi cum, expositis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictauium ad Delfinum aduenissent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglassius Dux Turonensis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentij morte, Ioannem, alterum fratrem, Bedfordiæ Ducem, in eius locum substituit: cumque, ipse mox venturus, in Galliam præmisit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipse secutus, Iacobum, Scotorum Regem, secum in expeditionem duxit, vt per eum Scotos, in Gallia militantes, vel sibi conciliaret, vel a Gallo, vt suspectos, auerteret: sed neutrum ei, ex sententia, successit: ac ne illud quidem tenuit, vt, rogatu sui Regis, domum redirent, ac se belli spectatores præberent: nam cum præsidia, quæ a Scotis tenebantur, adisset, ferme ab omnibus vnum responsum retulit, se, qui in aliena potestate esset, eum, pro Rege, non agnoscere. Hac eorum constantia Henricus offensus, cum vi Meldensium opidum cepisset, viginti Scotos, ibi repertos, laqueo strangulandos dedit, causatus, quod aduersus Regem suum militarent: mox ipse, & Carolus Sextus, Gallorum Rex, prope continuatis funeribus, decesserunt. Biennium fere post, Anglis ad Vernolium victoribus, cæsi fuerunt e primoribus, Comites Buchaniæ & Duglassiæ, hic, Dux Turonensis, ille, Magister equitum Gallorum: item Iacobus, Duglassij filius, Alexander Lindesius, Robertus Stuartus, Thomas Suintonius, ac, e vulgo, militum supra duo millia. Post hanc fere triennio, altera clades insignis Scotorum auxilia grauiter afflixit: cum, commeatum Aureliam portantes, Anglos in itinere aggressi, in Belsia infeliciter pugnarunt: qua in pugna, cæsi sunt e Scotis, viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglassiæ gentis duo Equites insignes, quorum posteri, alterius, in Nithia Drumlanricum, alterius, in Fifa arcem lacus Leuinij, opulentosque circa agros adhuc tenent. Hæc fere a Scotis in Gallia, paucis annis, gesta, leuiter percurrimus, vt externa: & quorum fusior explicatio ex Annalibus Gallorum peti potest: quæ, etsi ab historia Scotorum non sunt aliena penitus, tamen ad ea non diuertissem, nisi quorundam scriptorum Anglicorum obtrectatio eo me coegisset. Maledicendi enim studio, vellicare conantur, quæ, gesta fuisse, negare non audeant: quæ, si etiam historia taceret, tamen & Regum munificentia, & ciuitatum decreta, & honorifica Aureliæ & Turonis monumenta satis ea prædicarent. Quid ergo hic vicio vertunt? Scotos, aiunt, pauperiores esse, quam, vt tantas copias in externo solo alere possent. Paupertatem si vitium putant, agri est, non gentis vitium: nec ego id pro conuicio accepissem, nisi scripta eorum, conuiciandi animo dictum fuisse, ostenderent, quibus hoc tantum respondebo, pauperes istos, & (vt isti volunt) omnium rerum inopes Scotos, de opulentis Anglis, multas & præclaras retulisse victorias. Id si mihi non credunt, historijs a se scriptis credant: quibus si ipsi fidem detrahant, ne postulent, vt nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus. Suffecto, vti diximus, in locum patris Mordaco, soluta domi disciplina, cum liberi eius (erant autem, Valterus, Alexander, & Iacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis iniurijs opprimerent, adolescentiamque eisdem, quibus ipsi dediti erant, flagitijs contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam, tandem ad ipsum prauæ institutionis pœna proserpsit. Habebat senex in delitijs auem, ex eo genere aquilarum, quod vulgus Falcones appellat: eam cum a patre sæpenumero Valterus petisset, nec assequi tamen posset, e senis manu abreptam,

CIↃ.CD. XX.

10 20 30 40 50

obtorto collo, extinxit. Cui pater, Quoniam tu, inquit, animo tuo imperare non potes, vt mihi pareas, ego alium accersam, cui obtemperare ambo cogemur. Atque ex eo, ad Iacobum patruelem restituendum, omnem animi cogitationem conuertit, Caleno Cambello, viro claro, atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumelijs affecerat, id consilium & probante, & iuuante. Conuocatis igitur omnium ordinum selectis Perthum, cum, de reuocando Rege, consulti essent, vel fauore, erga legitimum regni hæredem, vel præsentium rerum tædio, cuncti libenter decreuere Legationem, ad eum repetendum. Missi e primoribus legati, proniores, quam sperauerant, Anglos inuenere. Dux enim Glocestriæ, qui tum, Rege puero, rem Anglicam administrabat, aduocato Consilio, facile persuasit, vt Iacobus, Regis Scotorum filius, suis petentibus, domum remitteretur, quando nec ea esset apud suos auctoritate, vt vel auxilia Scotorum e Gallia reuocaret, vel aliquam Regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione, fructum ex eo capiendum esse, vt non modo firmus amicus, sed etiam perpetuo in Anglorum potestate esset: nam Ioannam, Comitis Somerseti filiam, omnium æqualium longe formosissimam (quam iam tum ille vehementer deperibat) si vxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari posse, sibi persuadebat: & ipsum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel, dum propinquorum aduersum se iniurias vlcisceretur, patriam graui & intestino bello illigaturum: hac ratione futurum, vt vel, amico parato, firmiores, vel, inimicis inter se dissidentibus, expeditiores ad externa bella Angli fierent. Hæc quidem, minime stulte excogitata, videbantur, nisi animi pusilli angustia ipsi suum beneficium corrupissent. Nam cum, ob eum redimendum, maiorem pecuniæ summam poposcissent, quam Scoti, vt tum res erant, vel promittere auderent, vel soluere possent, ab eis inita ratio est, vt, pro dimidio, dos vxoris retineretur, pro altero, filij nobiliorum obsides darentur. Iacobus igitur ita liberatus, domum redijt, decimo octauo, quam captus fuit, anno: a Christi aduentu, M. CCCC. XXIII. Cum, ad Regem suum visendum, Maximus concursus omnium ordinum factus fuisset, gratulationes vniuersorum excepere statim querelæ eorum, qui, post Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere iniuriarum se affectos, vociferabantur. Valterus, Mordaci filius, Milcolumbus Flaminius, & Thomas Bodius grauissime accusabantur: hi, vt vulgus in præsentia placaretur, alij in alias custodias inclusi, vsque ad conuentum proximum, qui, in sextum Calendas Iunias, erat indictus. Sed Flaminius & Bodius, damnis aut persolutis, aut compensatis, & multa pecunia, multæ nomine, in fiscum collata, dimissi.

CIↄ.CD. XXIIV.

CII. REX.

Rex interea, ad vndecimum Calendas Maij, vna cum Regina coronatus: ipse in sede Regia a Mordaco patruele (quod is ius Comitum Fifanorum esset) collocatus. Proximis diebus, multæ leges, in publicum vtiles, latæ: sed potissimum, ad latrocinia compescenda, quæ, superiorum aliquot annorum licentia, tantum increuerant, vt, contemptis legibus & magistratibus, Ius in armis esset. Agitatum deinde, de pensione Anglo, ob redimendum Regem, soluenda, vt aliqua ratio iniretur. Nam cum Patrimonium publicum tot bellis, & bella secutis seditionibus domesticis, a Gubernatoribus partim condonatum esset scelerum administris, partim de Regno bene meritis, interim, accepta pecunia, pignori oppositum, Rex, cum de suo soluere non posset, ciuium implorauit auxilium. Proceres, qui liberos dederant obsides, facile perfecerunt, vt decretum fieret: verum in pecunia præstanda, non eadem facilitate obtemperatum: nam cum, æstimatione rerum mobilium cuiuscunque generis facta, vicesima imperaretur, in magna pecuniæ penuria, rerumque aliarum summa copia, ac proinde vtilitate, hominibus tributorum insolentibus, & exemplum in posterum magis, quam præsens detrimentum, metuentibus, res visa est intolerabilis: nec potentiores calumnia in vulgus cauere, velut inclinato ab ipsis in pauperiores onere. Maxime autem plebem grauabat breuis solutioni dies statutus: nam, intra decimum quintum diem dependere tributum, iubebantur: &, si quis non soluisset, pecus eius ad dominum fundi, vel iuridicum

cuiusque

cuiusque conuentus præfectum trahebatur: nec æris alieni, aut census, quem, pro pensione, quisque domino fundi soluebat, exceptio quicquam, ad imminuendum tributum, valebat: nec minimum malum in acerbitate coactorum erat, qui non solum plebem vexabant, sed aut falsis rationibus, aut, nomine impensarum, magnam eius pecuniæ, quæ in publicum vsum colligebatur, partem auertebant. Eo etiam grauius erat præsens tributum, quod laxiore imperio, sub Gubernatoribus, habiti erant, qui, omnibus in rebus animum populi sibi conciliare, studebant, ne iusti Regis desiderio aliquando caperentur. Ob eamque causam, cum Conuentus, tributum Roberto Regis patruo exigere, permisissent, ille, vt beneuolentiam popularem colligeret, quo minus decerneretur, obstitit: seque affirmauit, potius de suo eam pecuniam soluturum, quam vt quisquam, eo nomine, grauaretur. Rex autem primam pensionem, eamque maligne contributam, cum exegisset, idque cum pessima plebis gratia, præter belli laborem, querentis, hæc noua onera sibi imposita, reliquam exactionem remisit. Capti in hoc conuentu, & in custodias diuisi, Mordacus, Dux Albiniæ, filij eius Valterus, & Alexander, & socer Dunachus, Comes Leuiniæ, & Robertus Gramus, is, qui, post aliquot annos, Regem trucidauit: item viginti quatuor primæ Nobilitatis viri: sed reliqui, non adeo diu post, dimissi, Mordaco cum filio, & socero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex, eius arces in suam potestatem redigendas, curauit, in Eifa, Falcolandiam, in Taichia, Dunum: ex hac vxor eius educta, ad Tentallonem, Lothianæ arcem, missa. Iacobus, filiorum minimus, audita clade familiæ, collecta manu, Britannodunum opidum cremauit, & Ioannem Stuartum Rufum, Regis patruum, & cum eo triginta duos, trucidauit. Ipse in Hiberniam profugit: ibique paulo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat, Finelaus, Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Iacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri vxor, cum duobus filijs, Andrea, Alexandro, & Arcturo notho: qui Iacobo Tertio Rege, domum reuersi, magnis honoribus sunt perfuncti. Eodem anno, conuocatis Sterlinum proceribus, producti e custodijs, ad causam dicendam, Mordacus, cum duobus filijs, & socero. Iudicium patrio more constitutum. Mos autem hic est. Eligitur, qui præsit, vir singulari prudentia, & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina obiecta audiant, & iurati de reo pronuncient: hi fere eiusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest: reo iudicum reiectio datur: vbi iustus numerus, id est, duodenarius est confectus, aut, vt fit plurimum, eo maior, expensis criminibus, quod plures iudicarint, ei sententiæ statur. Hoc more tum selectis iudicibus, quorum non est operæ precium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique propinqua cognatione, iuncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die, duo iuuenes, postridie, pater eorum, & auus maternus capitali supplicio affecti, in colle, qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi a nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam, patruelis vxorem, misisse patris, mariti, & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox, ex doloris impatientia (vt fit plerunque) animi secreta reuelaret: illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatius locutam: tantum respondisse, Siquidem vera fuerint obiecta crimina, Regem recte & iure fecisse. Finito conuentu, missi a Rege Ioannes Mongomerius & Vmfridus Cunigamius, ad oppugnandam arcem, quæ in Marini insula, in lacu Lominio, nomine Iacobi Stuarti profugi, tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. Nec adeo multo post, Ioannes Stuartus Dernelius (qui cæteris fere Scotorũ ducibus in Gallia, varijs casibus, absumptis, Equitum inter eos præfectus erat) vna cum Archiepiscopo Remensi in Scotiam venit, ad vetustum cum Gallis fœdus renouandũ, ac matrimonium contrahendum, inter Ludouicum, Caroli septimi filium, & Margaritam, Iacobi filiam, vtrosque adhuc impuberes. Quibus rebus perfectis, anno proximo, qui fuit millesimus quadringentesimus vigesimus sextus, pacata omni Scotia, intra montem Grampium, Rex animum adiecit, ad vlteriora perdomanda. Ac primum omnium, Enuernessæ arcem, opportuno loco in vltimis Morauiæ finibus sitam, refici iubet. Eo cum, biennio post venisset, ad ius dicendum latrociniaque comprimenda, omnium familiarum principes

CIↃ. CD. XXVI.

ad se accersiuit, præsertim eos, qui cum magnis cateruis soliti erant, e locis vicinis prædas agere, pacatis tributa imperare, ac vulgus, ad victum ociosis suppeditandum cogere. Horum alij mille, alij duo millia, nonnulli etiam plures latrones, sibi dicto audientes habebant, ac bonos, periculi metu, tenebant obnoxios, malos, quibus apud eos perfugium certum erat, ad scelera patranda, reddebant audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditijs illexisset, circiter quadraginta, ex eorum ducibus, in custodias inclusit: quorum causa cognita, duo maxime facinorosi, Alexander Macrorius, Ioannes Macarcturius, laqueo strangulati: Iacobus Cambellus, ob cædem Ioannis Insulani, vir clari inter suos, capite luit: reliqui per custodias diuisi, alij posterius supplicio affecti, alij liberi domos dimissi. Ita principibus factionum vel cæsis, vel carceribus coercitis, plebem, ducibus orbatam, nihil ausuram ratus; benigne & clementer admonuit cæteros, vt æquitatem colerent, neque certiorem spem salutis vlla in re, quam in vitæ innocentia, collocarent. Id si facere, in animum inducerent, apud se honorem & præmia semper eis parata fore: sin minus ex aliorum exitu exempla sumerent: &, quid ipsis fore, expectandum, discerent. Cæteris rebus ita compositis, adhuc habebat apud se Alexandrum Insulanum, vnum, post Regem, longe potentissimum: imperabat enim omnibus AEbudis, ac Rossiæ præterea fertilissima regione per matrem, Valteri Leslij, Rossensis nuper Comitis filiam, auctus erat. Is, cum multa flagitiose, multa crudeliter perpetrasset, atque in maximo metu versaretur: tamen, per amicos, Regem exorabilem est expertus: benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, &, in posterum, spe ampla proposita, si legibus & humanitati assuesceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit, vt ob veniam, ac deinde libertatem, a Rege acceptam, gratiam habuerit, vt, maximam sibi factam iniuriam, existimauerit, quod in custodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur, vbi primum ad suos redijt, collecta manu hominum, rapto viuere assuetorum, Ennernessam ingressus agmine pacato, hospitaliterque acceptus, opidum in prædam suis permisit: deinde, expilatis ædibus, ignem iniecit: arcem frustra obsessam, cum in se rescisset parari expeditionem, relinquens, in Abriam propere discessit. Ibi cum eo, quem habebat, exercitu (habebat autem ad decem millia virorum, in armis induratorum) opportunitate locorum fretus, fortunam prælij experiri, decreuerat. Verum, audito apparatu Regio, ex ijs qui alacriter, ad prædandum, secuti fuerant, duæ tribus eum deseruerunt, Catanei nempe, & Cameronij, quos illi suo more Clanchatan, & Clanchameron vocant. Hac parte virium destitutus, nec de cæterorum erga se animo certus, iterum circumspicere latebras cœpit: ac, dimisso exercitu, cum paucis in AEbudas profugit: atque ibi cum suis, de fuga in Hiberniam consultat. Sed cum, nec illic a Regis ira se fore tutum, speraret, vltimum perfugium experiundum esse, ratus, ad Regis ante perspectam clementiam: in eo quoque consilio, cum, inter spem metumque dubius, reputaret, quid scelerum, prima defectione, patrasset, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus esset, quanta perfidia & crudelitate iterum grassatus, spem secundæ veniæ sibi præcidisset, Regis erga se iræ (tam iustæ) fortunas omnes & salutem committere, formidabat. Medium igitur, inter fugam & deditionem, consilium exequi, decreuit: ac deprecatores in aulam misit, per quos animum Regis, ad lenitatem, inflecteret. Ad id munus, quanquam delegerat homines quietos, & a contagione sui sceleris alienos, ideoque principi non ingratos, tamen illi, responsum aliud exprimere, non potuerunt, quam Regem, eum non alioqui auditurum, nisi fidei suæ commissum: cum absente nihil transacturum. Alexander, omnibus periculis circumspectis, cum nihil aduersus iram Regis tutum sibi, prospiceret, tempore & loco ad id electo, se ei permittere, statuit: ita enim supplicem violandi, verecundiam se ei iniecturum. Itaque occultus Edimburgum, vbi tum Rex agebat, venit: ac lineo tantum amiculo tectus magis, quam vestitus, eo die, quo memoria Resurrectionis Dominicæ magna ceremonia celebrabatur, ad genua Regis supplicem se deiecit: ac oratione ad misericordiam composita, se salutemque suam ei credidit. Mouit circumstantes habitus, locusque, & tempus, ac tanta & tam subita fortunæ mutatio. Regina proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hactenus mouerunt, vt iuberentur, Sacrorũ finem expectare. Interea Rex omnia secum

perpendens,

perpendens, cum nec tutum existimaret, hominem potentem, factiosum, & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, vt viuum in custodia firma retineret: ita fore, vt & sibi opinionem clementiæ pareret, & illi potestatem noui sceleris patrandi auferret, & plebis prospiceret securitati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem, mulierem ferocem, in AEmonam insulam relegat, vt quæ, filium subinde ad noua scelera impulisse, credebatur. Ita inhibita Alexandri licentia, nondum tamen in regionibus, ad Septentriones porrectis, res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei, & Cameronij, qui, superioribus annis, Alexandrum deseruerant, orto inter ipsos dissidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, vt, multis Cataneorum trucidatis, Cameronij pene omnes extincti fuerint. In AEbudis quoque, quæ, relegatione Alexandri, quieturæ videbantur, nouum excitauit motum Donaldus Balocus, Alexandri frater patruelis, velut iniuriam, propinquo illatam, vlturus. Ad hunc tumultum comprimendum, Alexander & Alanus, Stuarti, hic Cathanesiæ, ille Marriæ Comes, coacta popularium manu, obuiam Donaldo in Abriam (vbi exscensurum fama erat) profecti, aduentum eius præstolabantur. Ille, cum eos incompositos, sine castris, sine excubijs agere, comperisset, de quarta vigilia suis sine tumultu expositis, nec opinantes & semisomnes aggressus, magnam stragem edidit. Perijt ibi Alanus, cum suis fere omnibus: Alexander, trepida fuga, cum paucis euasit. Hoc successu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo resistere auso, ferro flammaq; late peruastauit: sed, audito, Regem maiore in se apparatu venire, præda amplissima in naues congesta, in AEbudas redijt. Rex, ad Stephanodunum progressus, populationis fœdissimæ vestigia conspicatus, ingentemque irarum molem in animo versans, cum iam traiecturus in insulas foret, familiarum principes ad eum supplices venerunt, negantes, quicquam consilio publico actum, culpam in Alexandrũ hominesque egentes & facinorosos conferebant: Rex, ita demum se hanc purgationem admissurum, respondit, si sceleratos comprehensos sibi, ad supplicium, traderent. Ad id, cum suam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos, dimisit: reliquos, obsidum loco, apud se retinuit. Qui remissi domos erant, multos e latronibus occiderunt: trecentos ad Regem vinctos adduxerunt (nam Donaldus ipse, metu pœnæ, profugerat) omnibus laqueo gula fracta. Hoc latronum supplicium etsi in AEbudis proximisque regionibus omnia paulo fecit pacatiora, ad tempus, tamen inquieta sceleratorum ingenia non sunt passa, eam tranquillitatem esse diuturnam. Emiserat Rex e custodijs, nobilium precibus exoratus, duos Angusios, Dufum & Morauium, latronum duces. Hi, furore in se verso, pari fere numero congressi (alebat enim, e plebis rapinis, latrones quisque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, vt vix ex vtrisque superessent cladis nuncij: alij enim, duodecim, alij, nouem ei prælio superstites fuisse, prodiderunt: Regi certe, vtrisque pariter infenso, vix reliquerunt, vnde pœnas expeteret. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardauit, a solita immanitate. Erat is insignis latro, in Rossia natus: qui impunitate superiorum temporum prauum ingenium incitante, diu in vicinos grassatus fuerat. Vnum, præter alia, insigniter crudele facinus eius narratur. Cum vidua mulier, ab eo spoliata, vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret, se ad Regem querimoniam delaturam, & tu, inquit, quo minore molestia illuc peruenias, ego quoque te iuuabo: aduocatoque fabro, soleas equinas plantis eius clauis ferreis affigi, curat: nec hac iniuria contentus, etiam verborum contumelias adiecit, eam, aduersus asperitates viarum, sic munitiorem fore: ac, per ludibrium, prætereuntibus ita confixam ostentabat. Mulier ferox, contumelijs magis accensa, quam deterrita, vbi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta, rem ordine denarrat. Rex, qui & ex alijs idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem consolatus, breui eius sceleris pœnam in inuentorem redundaturam, promisit: prolatoque e carcere Macdonaldo, cum duodecim socijs, clauis ferreis confixos triduo per vrbem circumduci, iubet, noui supplicij causa per præconem populo indicata: deinde ducis corpus capite truncum, duodecimque socios, laqueo strangulatos, in cruces propter vias attolli, iussit. Hæc noua eorum scelera, quos impetrata semel venia non

repreſſerat, Regem acriorem, in Donaldo Inſulano perquirendo, fecit. Igitur eum cum reſciſſet, apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos, ad ſupplicium, repoſcit. Regulus veritus, ne, ſi tanto terræ mariſque ſpatio viuum tranſmitteret, elaberetur, idque maleuoli, ſua fraude factum, calumniarentur, occiſi caput Legato deferendum dedit. Latrocinijs apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & prauas conſuetudines tollere aggreſſus, viros claros, prudentia & ſanctitate commendatos, ad id munus elegit: eiſque poteſtatem dedit, vt, luſtrato Regno, querimonias omnium audirent, & crimina, ſi qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarij iudices, vel per metum non auderent, vel per odium fauoremue non deberent, aut nollent, de ijs ipſi cognoſcerent. Addidit & ponderum, & menſurarum correctorem, rem maxime neceſſariam: cum, non ſolum in ſingulis vrbibus, ſed etiam prope domibus, diuerſæ menſuræ eſſent: & in conuentu leges ea de re ſaluberrimas fecit: &, menſuras ferreas certis in locis cuſtodiri, iuſſit: &, qui ad eam publicam formam cæteras conformaret, per omnia fora & conciliabula miſit, graui pœna indicta, ſi quis alia menſura, quam publice ſignata, vteretur. Hæc dum molitur, ad vſum publicum, Anno milleſimo quadringenteſimo triceſimo, quattodecimo die Octobris, nati ſunt ei gemini. Ob id, cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, vt aliquid & ipſe ad popularem lætitiam adijceret, nobilibus viris nonnullas offenſas condonauit: quorum principes erant, Archibaldus Duglaſſius, & Ioannes Kennedus: qui, quod de ſtatu publico, & regni adminiſtratione temere ac liberius, quam oportebat, locuti fuiſſent, Duglaſſius in arcem lacus Leuini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati, erga Duglaſſium, ſigna, quod ipſum, liberis baptizandis, teſtem adhibuit: quæ res inter ſignificationes, & honoris, & neceſſitudinum cauſas haberi ſolet, filium quoque eius inter Equites, qui, ad publicæ lætitiæ teſtificationem, creati ſunt, eſſe voluit. Cæteris regni partibus perpurgatis, ad Eccleſiaſticum ordinem inſtaurandum, ſe retulit. At Sacerdotes, per magiſtratum corrigi, non poterant: iam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paulatim Sacrificulorum Ordo iuriſdictioni eorum ſe ſubtraxerant, vnique Pontifici Romano parebant: is autem vicijs eorum indulgebat, quod rem quæſtui ſibi videret eſſe: & licentiam fouebat, vt, per Ordinis eius potentiam, Reges ſibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua vna ratione poterat, obuiam ire eorum tyrannidi, ſtatuit: nam cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem ſemel occupauerant, loco exturbare, perſpiciebat, in ſua poteſtate non eſſe, in futurum ſibi prouidendum ratus, ad ſcholas literarum ordinandas, animum intendit, eaſque liberalitate & fauore proſequendas: quod hoc omnium Ordinum eſſet ſeminarium: & inde, quicquid vlla in Reipub. parte magnum & excellens foret, velut e ſonte promanaret. Neque ſolum doctores literatos præmiis illexit: ſed ipſe plerunque diſputationibus eorum aderat: &, quandocunque ocium ei a rebus ciuilibus erat, literatos ſermones libenter audiebat: falſamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, quod literæ, a rebus gerendis, homines ad ocium & ignauiam traducant, animoſque militares molliant, & omnes generoſos eorum impetus aut frangant, aut debilitent: literarumque ſtudia ad Monachos, homines alioqui inutiles, velut in ergaſtulum relegabant. Verum illi, vt a maiorum ſimplicitate & parſimonia degenerauerant, ita ab animi cultu ad corporis curam ſe totos contulerant: nec in reliquis Sacerdotibus minor erat eruditionis contemptus, ex ea maxime cauſa, quod ſacerdotia vel ignauiſſimis nobilium familiarum hominibus, & ad alias vitæ partes prorſus ineptis, mandabantur: vel, fraude Romanenſium, intercipiebantur: eratque omnino Sacerdotium nihil aliud, quam operæ, nec ſemper in rebus honeſtis nauatæ, precium: acceſſerat & aliud malum, ad corrumpendam diſciplinam Eccleſiæ, vel maximum, Ordines Fratrum mendicantium. Hi cum initio, ſimulatione vitæ ſeuerioris, facile populo impoſuiſſent, vt eos libentius, quam ſuos Curiones, & animis & corporibus iuxta craſſos, audirent: & Curiones, vt quiſque ditior erat, ita ſuum munus maxime faſtidiret, cum Fratribus (ita illis, vocare ſe, placuit) tranſigebant, vt, penſione annua, eos conducerent, ad paucas conciones ad plebem, ſingulis annis habendas: ipſi in vrbes, ad ocioſas cantiunculas,

CIↃ. CD.XXX.

tiunculas, velut magico ritu, ignari, quid dicerent, se congregarunt: neque Curiam quisque suam, nisi cum Decimæ colligendæ erant, vnquam respiciebant: paulatimque etiam sese a psallendi certis horis in templis, leui quidem illo, sed quotidiano tamen, labore exemerunt, conductis pauperibus Sacrificulis, qui vicem ipsorum fungerentur; in Canendo & Missificando: certoque psalmorum penso, quod in singulos dies imperabatur, emurmurando, colluderent, & nunc alternis versibus contendentes, nunc Choros inter Actus adhibentes, tragœdiæ speciem exhibebant, quæ Christi morte imaginaria claudebatur. Fratres quoque, eorum mercenarij, nec audebant, conductores suos offendere, a quibus omnino pendebant: nec insolentiam cum auaritia coniunctam, ferre
10 poterant. Itaque, velut media quadam via inita, vt facilius, ad persoluendam pensionem, eos cogerent, in luxum & libidinem eorum, populo secundo, sæpe acerbe declamabant: & cum, ad illos metu continendos, & vulgus conciliandum, satis debacchati essent, sibi quoque, cum in gente Sacerdotum essent, in tempore prospiciebant: docendo, vtcunque alia essent, Ordinem tamen sacrosanctum esse, nec profano Magistratui vllam in eos esse animaduersionem: Deo soli, & Pontifici Romano (cui par quodam modo cum Deo esset potestas) eos permittendos: & quia, simul cum luxu crescente auaritia, non satis magnum ab illis quæstum sperare poterant, nouam sibi Fratres tyrannidem pepererunt, concione conuersa, ad Operum merita. Inde natum Purgatorium, & animarum, quas ibi visum erat Pontifici detinere, lustrationes, per Missæ sacrificium, per Aquæ
20 benedictæ aspersiones, per Eleemosynas, stipes oblatas, Indulgentias, Peregrinationes, Reliquiarum venerationes: hæ nundinationes, cum per Fratres exercerentur, breui sibi imperium, in viuos & mortuos, vendicarunt. Hoc in statu Iacobus primus cum in Scotia rem Ecclesiasticam reperisset, hanc disciplinæ veteris instaurandæ compendiariam viam existimauit, si viri boni & docti Sacerdotijs honorarentur. Vt autem æmulationem literas discentium accenderet, præfectos gymnasiorũ admonuit, vt, quoniam ipse, curis publicis impeditus, singulos cognoscere non posset, iuuenes virtute & eruditione præstantes, sibi commendarent, quos ad honores Ecclesiasticos promoueret: qui, non solum doctrina & exemplo, plebi vtiles esse possent, sed tenuiores etiam suis opibus iuuare, & paupertatem eorum hactenus subleuare possent, ne bona ingenia, per inopiam,
30 cogerentur, literis relictis, ad sordidas artes se conferre. Vt autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent, & ignaui, vnam ad honores viam per virtutem esse, intelligerent, studiorum gradus distinxit, vt sciretur, qui quibus Sacerdotijs potirentur: quam rationem, si, qui secuti sunt, Reges tenuissent, certe ad hæc tempora peruentum non fuisset, quibus, nec populus Sacerdotum vitia, nec Sacerdotes, vitiorum remedia pati, possent. Nec Rex ignorabat, Ecclesiam in grauissima, quibus tum laborabat, vitia, ob immodicam opulentiam fuisse prolapsam: nec profusionem pecuniæ, in Monasterijs ditandis, & ærario exhauriendo, in superioribus Regibus probauit: Dauidemque, alioqui Regem optimum, sæpe illa sua pietate, multum a multis laudata, Regno damnosum fuisse, prædicabat: ipse tamen, velut æstu quodam consuetudinis abreptus, non
40 se potuit abstinere, quo minus ordini Carthusiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis prouentibus locupletaret. Illud in eo, nescio, an maxime fuit admirandum, quod, inter rerum maximarum curas, ne infima quidem sua diligentia minora putaret, e quibus aliqua in publicum redundaret vtilitas. Nam, cum per assidua bella, quæ, post Alexandri Tertij mortem, prope centum quinquaginta annos, Scotiam exercuerunt, toties spoliatis atque incensis vrbibus, iuuentute ad studia armorum conuersa, cæteræ artes negligerentur, opifices omnis generis e Flandria, præmijs & immunitatibus propositis, exciuit, vrbesque prope vacuas (quod Nobilitas, veteri instituto, in agris se contineret) hoc genere hominum repleuit: neque speciem tantum, & frequentiam antiquam opidis ita restituit: sed magnam ociosorum turbam, ab inertia,
50 ad laborem traduxit: effecitque, ne, quod paruo sumptu domi confici posset, magno precio foris pararetur. Cum omnes Regni partes labefactatas ita commodis remedijs confirmaret, incurrit tamen in grauem suorum indignationem, ob duas maxime causas. Altera quidem, in speciem, erat leuior, sed vnde omnibus fere populis omnium fere

calamitatum oritur initium: nam, pace vndique parta, ocium, luxus, & libido primum se, deinde cætera perdendi, est consecuta: hinc sumptuosa conuiuia, & nocturnæ diurnæque compotationes, & personatæ saltationes, & peregrinarum vestium deliciæ, & laxitas ædium, non ad vsum necessarium, sed, ad oculorum voluptatem, comparata, & corruptelæ morum, elegantiæ nomine, commendatæ, &, omnibus in rebus, ritus patrij contemptus: nec quicquam satis honestum & decorum, nisi nouum & insolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui, Regem secuti, in aula versabantur, vulgus libenter a se transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates studiose amplectebatur. Sed huic pesti Rex, quantum poterat, & legibus latis, & exemplo domestico, resistebat: ipse enim non modo cultu corporis, & frugalitate, intra priuati copiosioris modum, se continebat: sed, si quid immoderatum vlla in vitæ parte apud quenquam conspicabatur, vultu, & plerunque verbis, id sibi ingratum esse, ostendebat. Ita cohibitus est late grassantis luxuriæ cursus, magis quam noua intemperantia extincta, & vetus parsimonia reducta. Alterum crimen, primum inimicorum sermonibus est celebratum: deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus, Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen ciuium, multos annos, fuerat, cum ipsi Regnum appeterent, nec, Iacobum e medio tollere possent, quod proximum erat, hominum animos ita sibi conciliare, studebant, vt Regis desiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione, fere omnibus in rebus, vsi erant, vt eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, si Valterus, Mordaci filius, populariter & moderate se gessisset. Potentiores enim ita, munificentiæ specie amplectebantur, vt, agros Regios ab alijs occupari, permiserint, alijs ipsi donauerint: &, in gratiam quorundam, res iudicatas resciderint, & exules restituerint. Inter eos autem, vnum insignem & præpotentem, Georgium Dumbarium, Marcianum Regulum, qui, exul, patriæ damna plurima & grauissima intulerat: quibus rationibus conciliatos proceres sperabant, nunquam, de Rege accersendo, acturos: Iacobo autem sine liberis defuncto, Regnum ad se, sine æmulo, peruenturum, aut, si forte ille ab exilio redisset, suam factionem tam potentem fore, vt a vi, etiam sub principe parum æquo, securi essent. Verum, Rege reuerso, & vetere patrui gratia nouis Valteri iniurijs & flagitijs prope restincta, satis apparuit, nihil esse popularius iusticia. Igitur, populo non modo patiente, sed etiam fauente, Mordaco patre cum duobus filijs extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, sed Ioannis, Comitis Buchaniæ, qui sine liberis in Gallia decessit, & Alexandri, Comitis Marriæ, qui, & orbus & nothus, domi mortem obijt, de quo, pauca obiter dicenda videntur. Alexander igitur ex Alexandro, Roberti Regis filio, natus, in adolescentia malis perditorum hominum consilijs vsus, ductorem se latronibus præbuerat: verum, cum ad virilem peruenisset ætatem, mores adeo mutauerat, vt alius plane videretur. Igitur, vitijs paulatim decrescentibus, & accedente consilio, ita se, domi forisque, gesserat, vt præclaram sui memoriam ad posteros transmiserit: Nam & domi, ad Harlaum Insulanorum impetum magna cum cæde repressit: & bellum periculosissimum, in ipso ortu, extinxit: & cum, multis opibus bene partis, prædijsque fructuosis coemptis, vicinos anteiret, non tamen ocio & voluptati se dedit: sed in Flandriam, cum firma popularium cohorte, profectus, Carolum Burgundum, aduersus Leodienses, secutus, ex eo bello rem & laudem retulit: opulentis etiam nuptijs, in Hollandia Batauorum insula, auctus est. Sed, cum peregrini hominis imperium Bataui non ferrent, inde reuersus, classem comparauit, ingenti quidem sumptu, nec magno tamen emolumento, vt aduersus homines, terrestribus & naualibus copijs instructissimos. Tandem numerosam eorum classem, Dantisco redeuntem, adortus, ea capta & spoliata, nautis cæsis, ac nauibus succensis, damnum acceptum hosti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, vt centum annorum inducias postularint, & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum, e Pannonia vsque, adducendum in Scotiam parauit: cuius soboles in multos post annos durauit. His igitur Comitibus, longe ditissimis, sine prole defunctis, Buchania & Marria, eorum patrimonia, ad Regem iure peruenerunt: ita trium, qui Roberto

Secundo

Secundo Regi, ex vxore posteriore, nati erant, fratrum solus ipse bonis potitus est: sed non sine hominum nobilium, largitionibus assuetorum, indignatione, quod Rex, e tam opulenta præda, nihil ipsis decideret. Accessit ad hanc, & altera causa recentior, quod quasdam a Roberto & Mordaco, postremis Gubernatoribus, largitiones factas, tanquam iniustas, reuocauerat. In his, duæ erant insignes: Georgius Dumbarius hostis publicus denunciatus, deinde parte bonorum restituta, reuocatus a Roberto fuerat: ei successerat filius Georgius, multis gaudentibus, antiquam & nobilem, & sæpe de patria bene meritam familiam, in pristinam dignitatem rediisse. Sed Regi, dum in ius fisci diligentius (ne dicam acerbius) inquirit, visum est potestatem ignominiæ demendæ, exu-
10 les reuocandi, & bona, ob crimen perduellionis, in fiscum illata, restituendi, maiorem esse, quam vt eam alieni Vicarius imperij, & qui tutoris loco eligatur, vsurpare debeat: quando etiam largitiones, in Regum ætate immatura factæ, possint, ex veteri Scotorum instituto, reuocari, nisi à Regibus, ætate maturis, confirmentur. Igitur Iacobus, vt Marcianos, homines bellicosos, Angliæ vicinos, in suam potestatem sine tumultu reuocaret, Georgium apud se retinet: literas ad arcis Dumbari præfectum scribit: imperat, vt eis perlectis, arcem Gulielmo Duglassio, Angusiæ Regulo, & Adamo Hepburno Halensi, ad eam recipiendam, missis, statim traderet. Georgius, cum quereretur, se, nullo iure, patrimonio spoliari, ob crimen alienum, cuius etiam ab eo, qui summæ rerum præerat, venia fuisset impetrata: Rex, vt eius animum placaret, & clementiam apud vulgus
20 ostentaret, eum Buchania donauit. Hoc Regis factum cum, pro cuiusque ingenio & studio, varie celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei accelerauit, altius mihi ab initio repetendum. Dictum est a nobis, Roberto Secundo Regi tres, ex concubina, filios natos: quos ille quanquam ex Eusemia vxore Valterum, & Dauidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen, eorum matre mortua, concubinam vxorem duxit, vt eius filios, per matrimonium illud legitimos factos, Regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum Regnum reliquit: penes secundum, præter opes maximas, etiam Regni procuratio fuit: tertium aliquot regionum constituit Regulum. In hac parte, etsi alterius vxoris liberi, se affectos iniuria putabant, tamen, quia & ætate, & opibus erant inferiores, iram in præsentia
30 tacitam continebant. Eorum quoque potentiam imminuit Comitis Ierniæ mors, qui, vnica relicta filia, decesserat: ea Patricio Gramo, adolescenti nobili, e familia, illa ætate potentissima, vxor data, Melissum Gramum ex ea genuit. Nec parentes diu superstites fuere: & puer, paucis post annis, adhuc adolescens, in Angliam erat missus obses, dum pecunia, Regi redimendo promissa, solueretur. Atholius autem, etsi, rebus omnibus, aduersæ factioni inferior, nunquam tamen studium tollendi propinquos omisit: neque spem recuperandi Regni abiecit: &, quia ad vim apertam erat impar, callide discordias eorum fouebat: & periculis insidiabatur: donec, eius maxime consilio, amplissima familia ad paucos fuit redacta: multi enim crediderunt, eo auctore, Dauidem, Roberti Regis filium, fuisse sublatum: nec Iacobus eius insidias fugisset, nisi, procul domo, in
40 Anglia bonam vitæ partem transegisset. Auctor enim erat Fifæ Comiti, vt, fratre ignauo e medio sublato, Regnum occuparet. Cum Rex, liberorum orbus, & fraternæ libidini obnoxius, ex mœrore subito discessisset, vnus erat Regni Gubernator cum liberis, qui spem eius impediret: quippe, homo impiger, diuitijs, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia & liberis florens. Ea res cum eius consilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Ioanne, filio eius, in prælio ad Vernolium sublato, ad pristinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenij neruos in id vnum contulit, vt Iacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberisque eius committeret. Hi cum pariter incolumes stare non possent, vtercunque cecidisset, se vno gradu propius admotum ad spem Regni, prospiciebat. Iacobo demum reuerso in patriam, ipse omnes
50 machinas admouebat, vt Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos, crimina aduersus eum subministrabat: ipse iudex in eum filiosque eius sederat. Iis quoque extinctis, supererat vnus Iacobus, cum vnico filiolo, puero, nondum sextum annum ingresso. Eo quoque, conspiratione procerum, interempto, non dubitabat, quin ipse, qui solus

e stirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoueretur. Atholius igitur, dies noctesque his cogitationibus sollicitus, tamen suas cupiditates occultas continebat, ac, per simulationem fauoris erga Regem, in propinquis tollendis operam ostentabat: idque vnum agebat maxime, vt alieno scelere suas opes augeret, aduersariorum imminueret. Interea Melissus Gramus (quem diximus obsidem Anglis datum) a Rege, dum in publicum patrimonium diligentius inquirit, Iernia est spoliatus, quod eam compe- risset, auo eius materno ea lege datam, vt, deficiente stirpe mascula, ad Regem rediret: feudumque esset Masculinum, vt interpretes Iuris nunc loquuntur. Ea adolescentis innoxij, & absentis & obsidis, calamitas multos ad commiserationem, Robertum vero, eius tutorem, pene ad insaniam redegit: is enim, cæteris impatientius, propinqui sui casum ferens, Regem non cessabat palam iniusticiæ accusare: cum autem, in ius, ad causam dicendam, vocatus, non affuisset, ei Aqua & Igni interdictum est. Ob hæc, fero- ciore animo, velut noua iniuria lacessito, ad vindictam pronus, cum eis consilia secreta coquebat, qui vel multati bonis fuerant, vel amicorum supplicia, quantumuis iusta, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem auaritiæ insimulabant, quod, ad rem attentior, ipsos parum, pro expectatione, fuerat remuneratus. Ad hæc, non solum ad interitum redactas nobiles familias deplorabat, sed & tutelas adolescentium nobilium, quæ præ- mia virorum fortium solebant esse, penes Regem esse. Ad vnum, omnes Regni opes congeri: cæteros, sub ingrato laborum æstimatore, in miserijs & inopia contabescere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, huiusmodi est. In Scotia & Anglia, & non- nullis Galliæ regionibus, mos est, vt, mortuis parentibus, pueri nobiles, ad vicesimum primum vsque annum, in eorum tutela maneant, quorum sunt beneficiarij: fructus- que omnes agrorum (præter sumptus, ad pupillum alendum, necessarios) & præterea dotes, ab vxoribus pupillis datæ, ad huiusmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (vt vulgo appellantur) custodiæ, cum, aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerunque donari, solerent, qui inde, ex emptione, lucrum, vel, ex donatione, præmium sperabant, angebantur, eas ad Regem vnum peruenire: neque tacitum suum dolorem ferebant. Huius generis querelæ cum ad Regem perlatæ essent, id factum, velut necessarium, excusauit: Patrimonium enim publicum ita, per supe- riores Reges & Gubernatores, extenuatum, vt, nec familia principe digna, nec comi- tatus honestus haberi, nec magnificentia erga Legatos exteros exerceri, posset: nec hanc diligentiam Regis, in pecunia honestis rationibus paranda, esse inutilem Nobili- tati, cui nihil magis aduersum sit, quam inopia publica, dum Reges, quo carere non possunt, id per vim a ditioribus extorquere, conantur, aut plebem coguntur, exigendis tributis, vexare: multoque minus in publicum obesse Regum parsimoniam, quæ modum donationibus immodicis imponit, quam profusionem, quæ, suis consumptis, sine modo in aliorum bona debacchatur. Hoc responso, Rex æquioribus satisfecit: iniquiores vero, qui magis conquerendi causam, quam criminum iustam expurgatio- nem quærebant, vehementius, ad maledicendum, excitauit. Hoc statu rerum in Scotia, legatio e Gallia aduenit, quæ petebat, vt Margarita, Iacobi filia, Ludouico, Caroli Septi- mi filio, iam dudum desponsa, ad sponsum mitteretur. Ea aliam Anglorum legatio- nem exciuit. Angli enim, abalienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem mo- liente, Lutecia, cæterisque prouincijs transmarinis tumultuantibus, ne, cunctis Regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab aduersa parte eos adorirentur, & foe- deris cum Gallis renouationem, & nuptias impedire nitebantur: atque, ad foedus perpetuum cum ipsis, qui, in eadem Insula nati, eiusdem linguæ participes essent, fe- riendum, adhortarentur. Id si facerent, seseque iurarent, eosdem, quos Angli, amicos inimicosque habituros, pollicebantur, suum Regem Berutico, Rosburgo, cæterisque omnibus locis & agris, qui iuris controuersi habebantur, cessurum. Scotus eam peti- tionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retulisset, post longam ea de re disceptationem, Ordine Ecclesiastico in duas factiones diuiso, suc- clamatum est a Nobilitate, se fraudem Anglorum agnoscere, qui, nouo isto foedere, veterem cum Gallis amicitiam soluere, conentur, vt Scotos, antiquis amicis spoliatos, sibi

sibi facilius obnoxios redderent, dum, aliis curis liberi, in id bellum totis viribus incumbere possent: eo spectare tam benignam Anglorum pollicitationem: se vero antiquo fœderi staturos, nec a fide, semel promissa, discessuros. Hac parte repulsi Angli, a precibus ad minas transeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: filiamque si Rex inimico Anglorum desponsam in Galliam transmitteret, se iter, quoad possent, impedituros, illamque, & comites eius in suam potestatem redacturos: classem enim iam se ad id paratam habere. Hæc Legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, vt, ornata classe, magnoque comitatu nobilium virorum ac fœminarum imposito, celerius, quam constituerat, filiam soluere cogeret, vt Angli consilia præueniret. Verum, 10 quo minus in manum hostium deuenirent, magis numine propitio, quam humana prouidentia factum, videri potest: nam, cum non longe ab eo loco abessent, vbi, in insidijs collocati, Angli Scotorum aduentum præstolabantur, ecce repente, classis Belgica apparuit, quæ vinum e Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hostes eius totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac breui naues expeditæ onerarias assequuntur: &, prope nullo negotio, armati inermes capiunt, verum, antequam in portum captas pertraherent, Hispani, incompositos adorti, prædam auferunt: & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoste non conspecto, Rupellam applicant. Eo missis obuiam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas deducuntur. Ibi, magno cum 20 gaudio, & vtriusque gentis mutua gratulatione, nuptiæ sunt celebratæ. Hoc loco, scriptores Angli, & in primis Eduardus Hallus, & eius suppilator Graftonus, in Iacobum plenis velis inuehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem, quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regijs nuptijs honoratus, quod ampla dote auctus, quod, e diuturna seruitute, in libertatem restitutus, tot tantaque beneficia oblitus, Gallicam amicitiam Anglicæ prætulerit. Sed eorum maledicentiam res ipsa facile refellit. Nam, quod in suum litus, appulsum, præter fœdera, præter ius Gentium, detinuerunt, primum iniuria est, non beneficium: quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam inuidioso non hostis, sed hospitis sanguine se polluere, voluerint, non eorum amori erga se, & misericordiæ, sed magis 30 auaritiæ vitam debet: &, si quod in eo beneficium est, quod aliud id existimari potest, quam latronum, qui vitam, quibus non eripuerunt, dedisse, videri volunt? & si quid, ob id, Anglis debebat, quod suo lucro consuluerunt, certe priuatim, non publice, id debebat. Quod autem adolescentem, ætate innoxium, fortuna, supplicem, nascendi condicione, Regem, per summum nefas retentum, honeste instituendum curarunt, habet res humanitatis quandam speciem, quam si neglexissent, extra reprehensionem non erant futuri: & quæ, beneficij nomine, commendari poterat, nisi gratia eius, antecedente iniuria, & auaritia consecuta, fuisset corrupta: nisi forte, si quem vltro vulneres, a curato gratiam reposcas: &, magni damni leuem compensationem, beneficij loco ponendam, existimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officij, solidum collati 40 in alterum beneficij expetas præmium: &, quod tibi præstitisti, alteri expensum ferri, velis. Nam qui seruum hominem curat erudiendum, vel suæ oblectationis causa, vel, vt pluris eum reuendat, etsi ad eum qui eruditur, aliqua redit vtilitas, tamen dominus non serui, sed suum emolumentum, in erudiendo, spectat. At vxorem ei coniunxerunt sui Regis propinquam, & iuuenem Regium Regijs nuptijs honorarunt. Quid si ea affinitas non minus honorifica fuit socero, quam genero? quam enim priuato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clarissimi, sæpe ante, suos liberos collocauerant: & vnde tot superiores Reges oriundi fuerant. At dotem adiecerunt peramplam. Cui vero dos ista data est? nempe ipsis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt: &, marito tantum 50 verbis ostentatam, in suum vsum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos est: & ita dicta, vt a iuuene, plurimis & maximis alioqui iniurijs affecto, multum sibi deberi, velint, quod indotatam vxorem domum reduxerit. At liberum eum domum remiserunt: certe, vt qui a piratis liberantur, precio persoluto. Sed quo pacto liberum? Si

ipsorum scriptotibus credamus, iurare coactum, vt Anglo, tanquam domino, semper obtemperaret: & Regnum, cuius nondum compos erat, in seruitutem perpetuam addiceret: & quod, etiam si haberet alienare non posset: antequam acciperet, alteri manciparet. Non igitur eum liberum, sed laxiore in speciem cathena vinctum, remiserunt, non quidem Regem, sed alieni Regni Procuratorem, aut potius Vicarium. Omitto dicere, quod hominem captiuum, & adhuc alieni iuris, cogunt promittere: & id quidem promittere, quod præstare non poterat, nec, ad præstandum, eos, quorum in potestate id erat, cogere. Hæc est illa præclara liberalitas, cuius eum immemorem arguunt. Verum, vt permittamus hominibus imperitis, & omnis, in scribendo, modi & modestiæ oblitis, vt emolumenta accepta in beneficijs datis annumerent, quantam illam existimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua, in eiusdem Regis filiam, vtuntur: quam, ob oris graueolentiam (nihil enim in mores, homines alioqui tam impudentes, audebant confingere) marito scribunt fuisse ingratam? At Monstreletus illorum temporum scriptor æqualis, & probam fuisse, & formosam, memoriæ prodidit: &, qui librum Pluscartensem scripsit, eique Reginæ, & nauiganti & morienti, fuit comes, scriptum reliquit, eam, dum vixit, egregie caram socero, socrui, & marito fuisse, epitaphiumque carmen, omni laude plenum, Gallicis versibus, Catalauni ad Matronam (quo in opido decessit) fuisse publicatum, quod in Scoticum sermonem versum, plerique nostrorum adhuc habent. Sed omissis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & suæ tam negligentibus, vt nihil pensi habeant, quid vel ipsi de alijs dicant, vel alij de ipsis sentiant, ad rem veniamus. Cum Rex, ob sumptum, in classe ornanda, factum, tributum a populo exigere, tentasset, maiorque pars aperte recusasset, quicquam pendere, pauci & parum & maligne dedissent, Rex coactores iussit, a reliquo exigendo desistere: &, quod exactum erat, restituere. Nec tamen ita populi sermones effugit: maleuolis &, ob incommoda priuata, iratis nouarum rerum cupidos aduersus eum assidue incitantibus. Eodem tempore, Angli, terra marique e Scotia prædas agere, cœperunt, duce Percio, Northumbriæ Regulo. Aduersus eos missus Gulielmus Duglassius, Angusiæ Comes, cum pari fere numero: erant enim circiter quaterna vtrinque millia. Cecidit a Scotis Alexander Ionstonus Lothianus, vir nobilis, & spectatæ virtutis. Ex vtraque acie, alij, ducentos, alij, quadraginta tantum cæsos affirmant: ex Anglis capti ad mille quingentos. Rex, iam bis ab Anglo prouocatus, primum insidijs, ad filiam intercipiendam, collocatis, deinde, recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi statuit. Confecto igitur, quam maximo potuit, exercitu, Rosburgum acriter adoritur, cumque breui deditionem expectaret, Regina, quantis potuit itineribus, ad eum vecta, trepidum in castra nuncium affert, sæuissimam in caput eius coniurationem parari: ac, nisi diligenter prospiciat, maturum exitium imminere. Rex, tam inexpectato malo ictus, dimisso exercitu, domum reuertitur, pessimo in vulgus rumore: in ipso enim articulo rei perficiundæ, ad nutum fœminæ, maximis sumptibus, & vexatione totius Regni, nihil aliud, quam dedecus quæsitum videri. Reuersus Rex, in Cœnobium Dominicanorum, quod iuxta mœnia Perthi erat, diuertit: vt ibi, quam maxime posset, occulte de coniuratione quæreret. Sed res non latuit homines, in omnem patrandi sceleris occasionem intentos: vnus enim e domesticis ministris, qui in coniuratis erat (Ioannem scriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad socios, quod in Regia agi senserat, fecit, vt res maturaretur, prius quam occulta consilia proferrentur, ac remedia adhiberi possent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etsi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, suspiciones omnes a se segregabat. Is propinquum suum, Robertum Gramum (cuius ante meminimus) hominem manu promptum, consilio præcipitem, & Regi antea infensum, cum ob incarcerationem, & exilium ante indictum, tum ob fratris filium, cui ipse tutor erat, Iernia spoliatum, eum Atholius ad se vocat: ei adiungit suum ex filio nepotem, Robertum, iuuenem impigrum: docet, quid fieri velit: facinore peracto, se in summa potestate futurum: ibi, saluti quoque illorum prospecturum. Illi operam libenter promittunt, ac, facinus aggredi, festinant, ante, quam tota coniurationis ratio patefacta Regi esset.

Igitur manu occulte collecta, vt Regem, quem, cum paucis in Cœnobio Dominicano-rum diuertere, sciebant, incautum minimo cum tumultu opprimerent: Ioannem ministrum Regium, iam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, vt promissam operam præstet. Is coniuratos, in Regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: ostendit, ostium, pessulo abs se ablato, facile confringi posse. Alij, a Roberto, Comitis Atholij nepote, putant in Regiam acceptos. Interim, dum intenti illic expectant, quod in mora futurum videbatur, nempe, vt cubiculi fores perfringerent, absque eorum opera, fortuna expediuit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paulo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro se proripere conatus, quanta potuit contentione vocis, proditores adesse, clamat. Hunc dum sicarij conficiunt, adolescentula nobilis, e gente Duglassia, vt plures tradunt (alij Louelliam edunt) cum, obiecta valua, pessulum, fraude ministri ablatum, non inueniret, brachium in foramen, loco pessuli, inseruit: sed, eo celeriter confracto, intromissi sicarij in Regem irruunt. Eum Regina, suo corpore obiecto, cum protegere conaretur, ac prostrato se superfudisset, duobus vulneribus acceptis, vix abstrahi potuit. Tum ipsum, ab omnibus relictum, viginti octo plagis confossum, aliquot recta in cor directis, trucidant. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, a sceleratissimis latronibus morte crudelissima, & omnibus bonis maxime luctuosa, affectus. Diuulgato, ex comploratione & tumultu, eius interitu, magnus vndique in Regiam fit concursus: reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras euaserant) querimonijs & lamentationibus est transactum. Ibi varie, pro cuiusque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum inuidiam, vel miserabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel secunda, vel aduersa euenerant, commemorabantur. Pueritia, patrui insidijs exposita, quas dum vitat, ipse in hostium potestatem præcipitatus: patris deinde mors consecuta, & reliqua adolescentia, in exilio inter hostes acta: deinde, vertente fortuna, reditus insperatus, &, post reditũ, paucis annis, res turbulentissimæ in summam tranquillitatem commutatæ. Ac rursus, subita rerum commutatione, cui hostes foris pepercerant, propinquorum fraude circumuentus, in ætatis vigore, & regni legibus, & moribus constituendi medio cursu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum inuidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet statura fuerit infra iustam, corpore tamen erat adeo robusto & firmo, vt æquales omnes, in omni genere exercitationis, vbi vires & agilitas spectari solet, facile superaret: tanta ingenij celeritas & vigor, in eo fuisse, dicitur, vt nullam, homine ingenuo dignam, artem ignorauerit: carmina Latina, vt illud erat sæculũ, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem sermone poemata ab eo conscripta nonnulla adhuc extant: in quibus ingenij præstantia elucet, expolitior doctrina fortasse requiratur: in musicis curiosius erat instructus, quam Regem vel deceat, vel expediat, nullum enim organum erat, ad psallendi vsum, comparatum, quo non ille tam scite modulabatur, vt cum summis illius ætatis magistris contenderet. Sed hæc fortasse studiorũ flores verius, quam fructus quispiam existimabit: quæque vitam magis ornent, quam instruant, &, ad res gerendas, cõfirment. Philosophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de Moribus & Republica regenda, est, diligenter didicerat. Virtutes certe ciuiles quantæ, & quam in eo maturæ fuerint, testatur ordo rerum ab eo gestarũ, & leges latæ, quibus, non suo tantum sæculo, sed posteritati etiam vehementer profuit. Mors vero eius declarauit, nihil iusticia esse popularius: nam qui, viuo detractare, soliti erant, mortuum flagrantissimo desiderio sunt prosecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus sponte conuenerunt: ac, nondum quæstione decreta in omnes partes vltro emiserunt, qui percussores comprehenderent, & in ius ducerent. Compluribus captis, principes nouo & exquisito genere supplicij affecti: reliqui laqueo strangulati sunt. Principes, in facinore consciscendo, numerabantur, Valterus, Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus, Robertus Gramus. Valteri supplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduũ diuisum fuit. Primo die, vehiculo, in quo Ciconia erecta erat, impositus, funibus per trochleas transmissis in altũ attollebatur, ac subito, iisdem funibus remissis, demittebatur, donec pene terram attingeret,

cum grauissimo per omnes corporis compages dolore: deinde, in Columellam elato, vt omnibus esset conspicuus, ferrea corona candens imposita est, cum hoc elogio, vt proditorum omnium Rex appellaretur. Huius supplicij causam fuisse, ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere, semper Atholia erat infamis) acceperat, se in maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum, vel elusum est: ac certe tales prædictiones frequenter huiusmodi sortiuntur euentus. Postridie, super cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus est. Tertio die, super tabulam extento, in loco conspicuo, viuenti intestina detracta, & in ignem iniecta, ipso spectante, cremata sunt: demum cor euulsum in eosdem ignes inijcitur: caput præsectum, in spectatissimo vrbis loco conto confixum, ad spectaculum proponitur: corpus, in quatuor partes diuisum, ad vrbes Regni nobilissimas, in locis celebrioribus suspendendum, mittitur. Secundum eum, nepos luit: sed, vt leuiore pœna defungeretur, valuit in eo respectus ætatis, & quod non auctor, sed alieni sceleris comes, auo paruerat. Igitur in cruce suffocatus, & membratim dissectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per vrbem traductus; dextera ad patibulum, in ipso curru erectum, affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus stimulis ferreis femora humerosque, & corporis partes, quæ longius a vitalibus absunt, assidue confoderent: eodem deinde, quo priores, modo dissectus est. Hoc maxime pacto, mors Iacobi, crudelis quidem illa, sed certe vltra humanitatis modum, crudeliter vindicata est: huius enim generis supplicia vulgi animos non tam a sæuitia metu auocant, quam, ad quiduis agendum & patiendum, efferant: nec, acerbitate, tam prauos deterrent, quam, assuetudine spectandi, terrorem pœnarum imminuunt: præsertim, si facinorosum animi, aduersus vim doloris, indurauerint: apud vulgus enim imperitum, confidentia pertinax constantis fiduciæ plærunque laudem accipit. Obiit Iacobus, initio Anni millesimi quadringentesimi trigesimi septimi, ad vicesimum diem Februarij, cum regnasset annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. In eius morte vlciscenda, tanta adhibita est diligentia, vt omnes coniurati, intra quadragesimum diem, pænas luerint. Reliquit filium vnum, posteriorem e geminis, cui faciei dimidium, velut sanguine suffusum, rubebat.

CIƆ.CD. XXXVII.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER VNDECIMVS.

CIII. Rex.

SECVNDVM parricidarum supplicium, Iacobus, vnicus Regis extincti filius, vixdum septimum ingressus annum, ad sextum Calendas Aprilis, in Cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum, Regnum inijt. Rege nondum rebus administrandis idoneo, magna certatum est ambitione, inter proceres, de Prorege eligendo. Omnes, ea ætate, Scotos diuitijs & potentia longe anteibat Arcibaldus, Duglassiæ Comes: auctoritate vero, & opinione prudentiæ multis officijs, sub Rege superiore, collecta, præstabant Alexander Leuistonius, & Gulielmus Crichtonius, Equestri vterque familia: ad hos autem magis procerum consensus inclinauit, quod Duglassij suspectam haberent (etiam Regibus grauem) potentiam. Igitur Alexander Leuistonius rerũ Administrationi præficitur. Gulielmus Cancellarius est creatus, quem, sub Rege superiore, magistratum gesserat. Ab eo conuentu Nobilitate vix digressa, factionibus est laboratum: cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgensi, Prorex cum Regina se Sterlini contineret, Duglassius, præteritum se proximis comitiis, indignatus, & incertus, vtram factionem magis odisset, omnia misceri, non moleste ferebat. Itaque, eo magis non impediente, quam consentiente, Annandiani homines, latrociniis & furtis assueti, palam, velut ex hostico, agere, rapere, omnes regiones vicinas infestas habere, cœperunt. Iis de rebus, cum ad eos, qui summæ Rei præerant, querelæ fuissent delatæ, ipsique per literas Duglassium (cuius in potestate erant Annandiani) sui officij admonuissent, deinde acrius cum eo expostulassent, ille, tantum abfuit, vt præterita puniret, vt, impunitate, gliscens malum aleret: atque ediceret, ne quis suorum Regijs ministris, in ius vocantibus, aut quiduis pro Magistratu agentibus obtemperaret: se enim id priuilegium (ius Regale vulgo appellant) a Regibus habere superioribus. Id qui imminuere tentasset, capite pœnas daturum. Hunc rerum statum cum Prorex, & Cancellarius magis deplorare, quam mutare possent, ea pestis ad proxima quæque proserpens, quicquid Scotiæ intra Fortham est, velut tabes, breui peruasit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter se discordes, per præcones in omnibus opidis ac prope vicis edicunt, Alexander, ne quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet: Si quis, ad suas calamitates deplorandas, ad alterum venisset, a diuersæ factionis hominibus, in reditu, male accipiebatur: interdum, villis incendio corruptis, omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diuersarum partium homines, odio plusquam hostili, sese conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam se factionem adiunxerant, rerum suarum incerti, publica salute deplorata, mœsti atque taciti, se domi continebant. Ita, interea dum ad se quisque vires contrahit, publica vtilitas, ab omnibus in

medio relicta, destituitur. Regina, quæ cum Prorege se Sterlini continebat, ne, nullam suis partibus accessionem facere, videretur, virilis animi facinus aggreditur: Edimburgum enim, velut ad visendum filium, profecta, in arcem a Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, post primos congressus, conuertisset sermonem, ad præsentem Regni statum deplorandum, copioseque disseruisset, quot, & quanta publice mala ex hac discordia, velut fonte, redundarent, suum semper animum eo spectasse, vt dissidijs ex vtilitate publica compositis, si non tranquillum, tamen aliquem Regni statum haberent. Nunc, quando nec auctoritate, neque consilio in publicum prodesset, priuatim, quoad posset, profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, vt filius, in spem Regni, ita honeste ac pie educaretur, vti malis, quotidie gliscentibus, remedium aliquando posset afferre: eam curationem, sibi a natura datam, minime inuidiosam cuiquam videri debere: cæteras Administrationis publicæ partes vsurparent, qui tanto se oneri existimarent non impares: sed ita vsurparent, vt, aliquando Regi adulto rationem se reddituros, cogitent. Ad hæc, cum ita vultum composuisset, vt facile Cancellario sinceri animi fidem faceret, neque in comitatu eius quicquam esset, vnde vis aut fraus timeri deberet, potestatem ei fecit, vt filium, quoties vellet, sine arbitris conueniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret. Interea mulier callida, serendo plerunque sermones, de tollenda inter partes discordia, quosdam etiam diuersarum partium in colloquium euocando, ea familiaritatis hominem illexit, vt, de rebus prope omnibus, consilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile persuadet, vt ex hoc carcere sese libertatis auctorem sequeretur: hominique nefario, qui sceleribus suis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in se vnum traheret, &, neglecta salute publica, rem priuatam augeret, se eriperet. Id vt faceret, animo tantum, non abhorrente a rectis amicorum consilijs, ei opus esse: cætera curæ ipsius relinqueret. Huius generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, proposita liberius viuendi spe, ita in suam traxit sententiam, vt in eius potestate Rex futurum se diceret. Omnibus igitur ad fugam satis paratis, Cancellarium adit: se obligatam voto, pro salute filij suscepto, in arce ait pernoctaturam: summo mane ad Album fanum (id loco nomen est) profecturam: interea dum rediret, filij salutem ei se commendare. Ille, nullam subesse verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (vti ante conuenerat) in arcula, in qua solita erat mundum muliebrem recondere, ex arce, per ministros fidos, Rex postridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus esset suspecta, subsequitur. Omnes in paratam ad portum nauiculam ingressi, secundo æstu Sterlinum petunt: ac, dum Regij ministri expectant, in multum diem, donec Rex expergiscatur, antequam fraus detecta esset, iam nauis extra periculum euaserat, ventoque adeo secundo vsa est, vt, sub vesperum, Sterlinum appelleret. Ibi Reges a Prorege, omnique promiscua multitudine, populariter effusa, summo cum gaudio, faustisque acclamationibus excipiuntur: Reginæ astus omnium sermone celebratur: Cancellarij inueterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (vt solet) vulgi immoderata lætitia iactata est: atque in omnium ore versata. Tertio die, qui Alexandri factioni se dediderant, plerique etiam spes nouas, nonnulli, Regij nominis auctoritatem secuti, conuenere: quibus rei, vti gesta erat, ordine exposito, Reginæ animus, in re suscipienda, in gerenda consilium, in euentu felicitas, immodicis laudibus in cælum fertur: Cancellarij auaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem ingratitudo grauiter incusatur: eum omnium discordiarum, & proinde omnium, quæ ex discordia ciuili oriuntur, malorum vnum auctorem esse: eum vectigalia publica in priuatam domum auertisse: priuatorum bona, quæ poterat, diripuisse, quæ non potuerit diripere, corrupisse: apud vnum opes, honores, diuitias esse: apud cæteros ignominiam, solitudinem, egestatem: hæc quanquam acerba sint, grauiora omnibus expectanda fuisse, nisi, diuino plane consilio, non minus fortiter, quam feliciter Regem e carcere, cæteros a Cancellarij tyrannide Regina liberauisset: ab eo, qui Regem in custodia tenuisset, quid priuatis foret timendum, nemini

nemini esse obscurum: quæ spes reconciliandi aduersarijs cum eo relicta foret, qui amicos tam perfide circumueniret? quod subsidium ab eo tenuioribus esset sperandum, cuius inexplebili auaritiæ omnium bona non sufficerent? Itaque, cum ope diuina primum, deinde Reginæ solertia, ab eius impotentia sint in libertatem vindicati, prospiciendum omni ratione, vt hæc lætitia eis sit perpetua: vnam ad id, viam restare, si ab illa tyrannidis arce hominem extrahant: & aut opprimant, aut ita exarment, vt ne quid ab eo, in posterum, sit metuendum: quanquam, id ipsum parum tutum esse: imbutam enim cædibus & rapinis, belluam, nunquam conquieturam, dum spiritus & vires ei suppeterent. Hæc in concilio cum Alexander, magno cum audientium 10 assensu, disseruisset, fit decretum, vt, domum reuersi, quantum quisque militum possint, adducant: arcem enim Edimburgensem obsidendam, nec, ante rem confectam, inde discedendum. Id quo facilius fieret, Regina, magnum frumenti numerum e suis horreis, quæ in Fifa erant, eo se aducturam, pollicetur: celeritate opus esse, dum consilia adhuc occulta sunt, necdum ab hoste prouisa forent, quæ obsidioni tolerandæ essent commoda: nec ab Duglassio interim quicquam timendum: quem, in Cancellarium odio implacabili esse, scirent: penes se virium & pecuniæ satis, penes se Regij nominis auctoritatem esse, qua semel hosti adempta, nullam spem amplius, nisi in ipsorum clementia, superesse. Ita conuentu soluto, breui rebus omnibus ad expeditionem comparatis, arx obsidione arctissima clauditur. Interea Cancellarius, qui 20 hostium conatus exploratos habebat, summam spem, salutis & dignitatis tuendæ in eo ponebat, si Duglassium secum coniungeret. Missi igitur, qui suppliciter & demisse cum eo agerent, Cancellariumque in fidem eius traderent, si in præsentia auxilium ferret: falli enim Duglassium, si, Cancellario extincto, per quem ad ipsius exitium gradum faciant, ibi existimaret, libidinem eorum & crudelitatem staturam. Ad ea, Duglassius magis libere, quam vtiliter respondit, Alexandrum & Gulielmum pari esse perfidia & auaritia: non de virtute & bono publico, sed, de priuatis aut commodis, aut simultatibus, certamen inter eos esse: quo in certamine, vter alterum vinceret, nihil interesse: si vterque occidisset, magno id totius regni emolumento futurum: nec vllum viro bono lætius posse dari spectaculum, quam si tale par gla-30 diatorum commissum cerneret. Id responsum, cum, iam obsessa arce, apud vtrosque diuulgatum esset, effecit, vt, omnium spe celerius, de pace conueniret. Inducijs in biduum datis, Alexander & Gulielmus, inter se collocuti, intellexerunt, quanta non solum publica, sed priuata vtriusque pernicie dimicaturi essent, si in odio pertinaciter perstarent: Duglassium enim, velut in specula, intentum in eius certaminis euentum stare, vt integer victorem adoriretur: & omnes regni vires, aut altero sublato, aut vtroque fracto & debilitato, in se vnum traheret: nullam alterutri spem salutis, nisi in communi concordia, fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præsens periculum facile conciliauit. Gulielmus, clauibus, vti conuenerat, Regi oblatis, se, arcemque in eius potestate esse, profitetur: neque alium vnquam suum animum fuisse, quam, vt Regiæ 40 voluntati obsequeretur: magnoque omnium, qui aderant, assensu, in gratiam receptus est. Rex, ea nocte, in arce sibi dedita cœnauit: postridie, arcis Præfectura Gulielmo, Regni Administratio Alexandro permissa est. Ita, post odium exitiabile inter eos, in posterum, vt sperabatur, mutui emolumenti spes, & ab hoste communi timor arctissimam amicitiam confirmarat. Per hos ciuiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ passim fiebant impune, residua quædam, inter illustres familias, odia recruduerunt. Altero, post Regis mortem, anno, 11. Cal. Octob. Thomas Bodius a Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernelium, obuium sibi inter Limnuchum & Varium sacellum, per inducias interemit. Proximo post anno, ad VII. Id. Iul. Alexander, Alani frater, multis vtrinque cæsis, iusto prope prælio, Thomam victum occidit. Op-50 portune in hæc tempora incidere, visa est mors Arcibaldi Duglassij, cuius viui potentia omnibus formidolosa fuerat. Decessit febre, altero, ab Iacobi Primi morte, anno. Ei successit Gulielmus filius, sextus in hac familia Comes: quartumdecimum is agebat annum, adolescens maximæ quidem spei, si, tanta indole digna, accessisset educatio.

Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate insolescentem, perpetua magnarum domuum pestis, adulatio corrupit: homines enim ocio assueti, & quibus opulentiorum stultitia quæstui est, paternam laudando magnificentiam, diuitias, opesque supra Regias, eo impulerunt simplex & incautum, aduersus hæc mala, ingenium, vt ingentem aleret familiam; magno semper comitatu, etiam supra priuati sortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officijs retineret: nouas largitionibus asciseret: Equites crearet, & Senatores: Ordinesque distingueret, per quos, Regni publicos conuentus imitaretur: nihilque prorsus omitteret, quo principis maiestatem æquare posset. Hæc cum essent per se inuidiosa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter augebat, quod, cum plerunque duobus millibus equitum stiparetur, in ijs homines facinorosos, latrocinijs infames, & plerosque capitalia ausos, in Aulam & Regis conspectum adduceret: vt, non solum potentiam ostentare, sed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle, videretur. Hæc eius insolentia etiam ex eo aucta est, quod missis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio, & Ioanne Laudero, commemoratis, in Reges Galliarum, maiorum meritis, facile obtinuit, vt Turonum Dux appellaretur: quem honorem auus eius a Carolo Septimo, ob res in bello præclare gestas, acceperat: paterque ad eum diem, tenuerat. Hac viriũ accessione elatus Proregem & Cancellariũ, paternos, vt ipse dictitabat, inimicos, contemnebat: neque Regem magnopere metuebat. Duglassiorũ igitur opes cum, ob hæc, iampridem nimiæ viderentur, accessit & noua suspicionis causa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplũ habebat patrimonium: eius frater Iacobus cum, defuncto Rege, auctus esset nuptijs Reginæ, ac liberos iam ex ea suscepisset, indignabatur, se ad nullam munerum publicorum partem admitti: is, quo facilius, quod concupierat, adipisci, & conceptum dolorem vlcisci, posset, visus est a Duglassij factione non alienus, nec Regina eius consilij ignara credebatur, indignata maxime, quod sua merita non perinde, ac ipsa sperabat, Prorex expenderet. Has ob suspiciones, Regina cum marito, & mariti fratre, ad quartũ Non. Aug. anno, in custodiam sunt traditi: ipsa quidem in cubiculo, alioqui angusto, arcte & diligenter asseruata: reliqui, compedibus vincti, in carcerem coniecti, nec prius dimissi, quam in conuentu procerum, prid. Cal. Sept. Regina se, a nouorum consiliorum conscientia purgasset: Iacobus cum fratre prædibus cauissent, se neque aduersus Proregem quicquam attentaturos: neque vllam publici muneris partem, eo inuito, aggressuros. In hac rerum inconstantia, A Ebudani, exscensione in continentem facta, longe, late, ferro flammaque vastantes, absque sexus & ætatis discrimine, nullum crudelitatis aut auaritiæ exemplum sibi reliquum fecerunt: neque contenti, in maritima grassari, in Leuinia etiam, e Marini insula, quæ est in lacu Lominio, Ioannem Colchonium, hominem nobilem, fide data, ad colloquium euocatum, interemerunt, XXIII. die Sept. Hujus generis cum fœda passim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cæli intemperie, secuta est ingens annonæ caritas: pestilentia etiam laboratum, prope per biennium, tanta morbi sæuitia, vt correpti, intra vnius diei spatium, exanimarentur. Causas horum malorum, vulgus in Alexandrum Proregem, conferebat: is enim, rebus ex sententia procedentibus, Cancellario, illiusque factionis optimatibus contemptis, omnem rerum Administrationem in se vnum trahebat, eum enim querebantur, homines, Nobilitate insignes, & opibus, ob leuissimas nouarum rerum suspiciones, vinclis coercere, grauissimoque afficere supplicio, reos, ex sua vnius sententia, impunitate donare, cum Duglassio clam communicare consilia. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere posset, statuit, suppressa ad tempus ira, ab Aula secedere. Igitur, vbi primum visa est occasio, Rege ac Prorege Sterlini relictis, cum ingenti clientium manu, Edimgum venit: ibique in arce munitissima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, consedit. Ea res audita & Proregi, ob potentiam, creauit inuidiam, & Cancellario, ex solitudine, fauorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit. Audaci enim facinore, & aduersarij insolentiam compescere, & sui contemptum demere, decreuit. Igitur, cum per exploratores comperisset, Regem, dum quotidie venatum proficiscitur, negligentius custodiri, obseruata Alexandri absentia, regionumque

commo-

commoditate, & temporibus stipatorumque numero satis explorato, locum non longe a Sterlino designauit, in quem fidissimi amicorum, cum quantis possent copijs, conuenirent, ipsumque præstolarentur: ipse, ante lucem, cum equitatu modico in siluis, arci propinquis, Regis aduentum opperitur: nec fortuna tam audax incœptum fefellit. Rex enim, summo mane, cum exiguo, eoque inermi comitatu siluam ingressus, in Cancellarij turmam incidit armatam. Hi cum de more salutassent Regem, ac, bono animo esse iubentes, confirmassent. Cancellarius pro tempore cum paucis hortatur, vt sibi, ac Regno suo prospiciat, seseque ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more, in posterum, & libere viuat: nec, aliorum libidini & auaritiæ patere, assuescat, sed alijs
10 ipse, quæ iusta & æqua sunt, imperet, ciuesque vniuersos præsentibus malis leuet, quæ, rectorum ambitione & cupiditate, adeo inualuerunt, vt nullis omnino, nisi princeps ipse capessat imperium, sisti remedijs possint. Id vt citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, se prouidisse. Magnam enim in propinquo manum esse equitum, qui eum, quocunque aut vellet, aut opus esset, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, siue quod ita sentiret, siue vt timorem dissimularet, approbare videretur, fræno arrepto Cancellarius eum ducere pergit ad suos: qui cum Rege erant, & pauci & inermes aduersus plures & armatos, ad vim impares, retro mœsti abeunt. Rex, quatuor stipatus armatorum millibus, ingenti lætitia vulgi, Edimburgi excipitur. Prorex, hæc vti acta erant, vbi comperit, animo ira & pudore confuso, Sterlinum reuersus, quid optimum factu sit, expen-
20 dit. Angebat ingentis animi virum, se, sua negligentia, ita pueriliter fuisse delusum: interim suorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, suspicione, & ira inter se certantibus. Tandem, animo paulum sedato, cogitare secum occœpit, quod præsentibus malis inueniret remedium: suas enim vires, aduersus Cancellarium, hominem iuxta consilio bonum, ac manu strenuum, populi præterea fauore, & Regia auctoritate subnixum, parum firmas existimabat: Reginam, in custodia duriter habitam, ita offenderat, vt eius placandæ vix vlla spes, in placata præsidij parum esset: Duglassio virium satis, consilij parum, ætatem teneram, infirmum animum, assentationibus etiam corruptum alieno circumagi arbitrio: &, vt, in huiusmodi fortuna, esse solet, pessimum quenque plurimum apud eum posse, in ea etiam hominum collu-
30 uione, non esse suæ dignitatis, versari: Cancellariũ, etsi alieno esset erga se animo, hominem tamen esse prudentem: eius & ætati, & ingenio tutius esse credi: neque tantas cum eo causas offensionum esse, vt non veteribus officijs superentur: maximam autem, ad reconciliationem, habere vim periculorum similitudinem, & animorum, in publica salute tuenda, consensionem: eius præterea inimicitiam sibi potissimum esse formidandam, a quo, si ad alias factiones se adiungat, ipse in ordinem cogi, vel in exilium protrudi, posset. Hæc, per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bonis, & publicæ salutis amantibus, cum agitata essent, Alexander de consilio eorum, cum familiari comitatu Edimburgum proficiscitur. Forte tum aderant Abredoniæ & Morauiæ Episcopi, homines, vt illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. Ijs inter-
40 pretibus Prorex & Cancellarius vsi, in AEdem AEgidio sacram, cum paucis amicorum, conuenere. Prior Prorex verba facit. Nihil, inquit, in præsentia necesse arbitror, vt, aut longiore oratione, quæ omnibus plus satis nota sunt, deplorem, aut mala commemorem, quæ ex intestina discordia, bonaue, quæ ex concordia redundent: vtinam ea, potius externis exemplis, quam domesticis experimentis, nobis cognita essent. Ad ea veniam, quæ ad salutem omnium ciuium pertinent, sed nos tamen proxime omnium attingunt. Hæc animorum, inter nos, dissensio quanquam neque ab auaritia, nec dominandi libidine sit profecta, sed quod, in summa rerum administranda, quas vterque nostrum saluas esse vult, aliter ego atque tu sentiam: magnopere tamen prouidendum, ne illa nostra discordia publice regno, priuatim nobis afferat per-
50 niciem: omnium enim in nos oculi coniecti sunt: scelerati omnium rerum licentiam, ambitiosi honores, opes, & crescendi copiam, in nostrum duorum interitu, sibi proponunt; inuidentium tanta multitudo est, quantam homines nouos, in summo gradu collocatos, habere, necesse est. Hi omnes, vti successibus nostris dolent,

& res prosperas calumniantur, ita aduersas libenter accipiunt, & exitium nostrum sperant, & optant: quo magis operæpretium est, vt & nostræ incolumitati, quæ cum publica coniuncta est, consulamus, & inimicos, cum summa nostra gloria, vlciscamur. Vna, ad id, ratio est, si priuatas obliuiscamur iniurias: omnia nostra consilia & cogitationes conferamus, ad publicam vtilitatem: meminerimus, Regis incolumitatem nostræ fidei commissam, Regni salutem ita nobis creditam, vt rationibus obnoxij simus. Igitur, veluti antea prauo studio certauimus, vter nostrum honoribus & auctoritate auctior esset, ita, in posterum contendamus, vter, moderatione & iustitia, alterum antecedat: ita demum efficiemus, vt plebs, quæ nunc aduersa est, & nobis calamitates imputat suas, nos amet & reuereatur: Nobilitas, quæ, nostris discordijs freta, in effrænem prorupit licentiam, ad modestiam reuocetur: potentiores, qui dissidentium contemnunt infirmitatem, metu consentientium, ad sanitatem reuertantur. Quod ad me attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater viuens tibi regendam tradidit, libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, non me honore spoliatum, sed onere leuatum existimo: priuatim si quam abs te accepi iniuriam, eam, publicæ salutis causa, libenter condono: si quam feci, bonorum virorum arbitratu, satisfaciam: neque committam posthac, vt mea vel damna, vel emolumenta publicam vtilitatem remorentur: idem si tibi videbitur, securus in præsentia vterque agemus, & memoriam nostri iucundiorem posteritati relinquemus: sin aliter sentis, omnes homines, & præsentes & futuros, testes facio, per me non stetisse, quo minus, quibus nunc laboramus, mala vel sanentur, vel, aliqua saltem ex parte, leuentur. Ad ea respondit Cancellarius. Ego, vt inuitus ad hoc certamen descendi, ita honestæ concordiæ mentionem non inuitus audio: & quemadmodum arma non, nisi iniuria lacessitus, indui, ita, modestia prouocatus, non committam, vt mea pertinacia, commodis publicis obstare, videatur. Video enim, hac nostra discordia, optimum quenque prauorum iniurijs expositum, seditiosorum animos in spem nouarum rerum erectos, patriam in medio prædæ relictam, Regiam dignitatem imminui, salutem prodi, auctoritatem infimo cuique esse ludibrio: neque, dum communem prodimus, priuatæ nostræ res meliore in loco sunt. Interim enim & nos hominibus, turbandarum rerum cupidis, quæstui sumus, & inimicis iucundissimũ præbemus spectaculum (vtrunque enim oderunt ex æquo) & quantumcunque alterutri decedat, tantam ad suas opes accessionem fieri, arbitrantur. Itaque non repetam altius simultatum causas, ne, retractando, antiqua recrudescant vulnera: illud breuiter profitebor, mea me omnia priuata incommoda & iniurias patriæ remittere: ciuium incolumitate, nihil vnquam aut fuit, aut erit mihi antiquius. Hæc, qui aderant, laudantibus, ac, de vtriusque consensu, delectis, ad componendas controuersias, arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum discordiarum accisis radicibus, & nouis amicitiæ iactis fundamentis, rursus, communi consilio, Regni procurationem suscipiunt. Secundum hanc concordiam, conuentus omnium ordinum indictus est, Edimburgum. Eo non pauci (vt alias fieri solet) sed totæ prope, suis sedibus excitæ, regiones, conquestum de iniurijs, confluebant: eius turbæ tam miserabilis erat facies, vt non, sine ingenti motu animorum, conspiceretur, cum pro se quisque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes, omnibus fortunis a latronibus se spoliatos, quererentur. Deinde, vt fit, ex commiseratione, inuidia aduersus latronum duces orta, quorum essent tam nefaria scelera, vt tolerari nequirent, tam late fusa factio, vt nemo prorsus vitam fortunasq; tueri posset, qui non eorum factioni se addiceret, tantæ opes, vt in Magistratuum auctoritate parum præsidij infirmioribus, aduersus vim, esset. Prudentioribus, cum, vi insuperabilem esse eorum potentiam, appareret, visum est, arte paulatim carpendam: Comitem Duglassiæ, etsi caput esse mali omnes intelligebant, nominare tamen palam nemo eum audebat. Igitur Prorex, odio in tempus dissimulato persuadet vniuerso conuentui, Duglassium eum esse virum, quem placare, quam suspicionibus irritari, magis e re esset: quippe cui tantæ opes essent, vt is vnus, si in sententia perstaret, decreta Ordinum impedire: sin optimatibus se coniungat, malis præsentibus mederi, queat. Fit decretum, vt, communi nomine, literæ ad eum honorificæ mittantur,

tur, quæ admoneant, vt, memor loci, quem teneret, memor maiorum, quorum plurima, & maxime illustria in rem Scoticam extarent beneficia, ad conuentum publicum, qui, commode absque eo amicisque eius haberi, non posset, veniret. Si qua de re queri vellet, sese ei, quo ad liceret, satisfacturos: si quid secus ab eo amicisque eius commissum sit, nobilissimæ, optimeque de patria semper meritæ gentis memores, multa temporibus, multa ætati, multa ipsi, summæque de eo conceptæ spei remissuros. Veniret itaque, &, quam vellet, publicæ Administrationis partem capesseret: remque Scoticam, sæpe antea, e summis periculis Duglassiorum armis ereptam, nunc intestinis malis laborantem, sua præsentia erigeret, & confirmaret. His cum adolescens, & natura & 10 ætate, gloriæ cupidus, commoueretur, accesserunt amicorum adhortationes, quos sua quenque spes occæcauerat, vt, auersis a memoria periculorum animis, de priuatis modo vtilitatibus cogitarent. Cancellarius, vbi eum resciuit aduentare, obuiam, ad multa millia passuum, ei est profectus: & in arcem suam, viæ propinquam (Crichtonium vocant) amice inuitat, & magnifice excipit. Ibi per biduum comiter habito, cum plurima ostendisset amici animi indicia, vt adolescentem improuidum facilius circumueniret, omnemque alienatæ mentis aboleret suspicionem, cœpit, familiariter suadere, vt memor dignitatis Regiæ, ac sui pariter officij, quem nascendi fors, & patriæ leges, Ordinumque consensus ad rerum gubernacula admouissent, eum ipse, pro domino, haberet & agnosceret: Patrimonium longe amplissimum, virtute & sanguine maiorum partum, ad posteros ita, vti accepit, transmitteret: Duglassiæque gentis nomen, 20 non minus fide, quam factis illustre, non modo a fœda proditionis macula, sed ab omni suspicionis nota liberaret: ab iniurijs, aduersus imbellem plebem, se suosque contineret: segregaret a se latrones: in posterum, ita iusticiæ tuendæ se daret, vt si quid ante offenderit, non vitio naturæ, sed improborum consilio tribui posset: in illa etiam ætatis infirmitate, pœnitentiam pro innocentia posse accipi. His, & similibus sermonibus, cum beneuoli animi fidem fecisset, adolescentem Edimburgum pellexit, vna cum Dauide fratre, omnium dictorum factorumque conscio. Comitibus eius, in itinere, nonnullam suspicionis fraudem iniecerant crebræ ab Alexandro Prorege missitationes, &, ad singula prope momenta, intercursantes nuncij, blandiorque, quam pro 30 more & loco, quem tenebat, Cancellarij oratio. Hæc cum, secreto murmure, totum prope agmen streperet, nonnullique Comitem liberius admonuissent, vt, si ipse in proposito perstaret, saltem Dauidem fratrem remitteret: neue totam familiam (quod & pater moriens admonuerat) sub vnum fortunæ ictum daret: incauta ætas amicis irata, per vocales homines, velut præconio per totum agmen edito, clandestinos susurros compescuit: amicisque respondit, se satis scire, magnarum familiarum communem hanc esse pestem, vt semper habeant homines, ocij impatientes, quibus lucro sint patronorum pericula & miseriæ: eos, quia in pace legum vinculis constringantur, seditionum esse auctores, quo, turbatis rebus, liberius grassentur: se magis fidere Cancellarij & Proregis spectatæ prudentiæ, quam seditiosorum temeritati & vecordiæ crede- 40 re. Hæc cum dixisset, vt sermonibus huiuscemodi occasionem præcideret, properantius, quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus, recta in arcem pergit: & velut fato trahente, in insidias inimicorum sese præcipitat. In ipso temporis articulo, Prorex, vti conuenerat, affuit: vt communi consensu res ageretur, neue in vnum tantæ moles inuidiæ incumberet. Duglassius liberaliter, & amice acceptus, & mensæ Regiæ adhibitus fuit. Verum, procedente conuiuio, armati inermem circumsistunt: & taurinum caput (ea illis temporibus tessera cædis erat) ei apponunt. Eo viso, turbatus adolescens cum exurgere conaretur, ab armatis comprehensus, & in aream, arci propinquam, eductus, graues intemperantis adolescentiæ pœnas capite luit, vna cum Dauide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, secundum fratrem, apud 50 eum erat fides. Eorum cædi Regem, iam adolescentiam ingressum, illacrymasse ferunt, Cancellario grauiter increpante eius intempestiuum, in morte hostili, fletum, quo hoste viuo, nulla tranquillitatis publicæ spes fuisset. Gulielmo, sine liberis defuncto, successit in ius Comitatus (feudum enim, vt iuris periti loquuntur, masculinum erat)

Iacobus Crassus, ex re cognominatus. In reliquum patrimonium, quod erat immensum, soror vnica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Iacobus Crassus, etsi vir minime malus, nihilo minus, quam superiores, inuisus vulgo, & Regi suspectus, quod homines latrocinijs assuetos, sub Duglassiæ superioribus Comitibus, etsi non aleret, non tamen satis acriter reprimeret: sed mors, intra biennium, subtraxit eum inuidiæ. Huic e septem filijs Gulielmus, natu maximus, successit. Is auitæ potentiæ æmulus, vt familiam in pristinum restitueret splendorem, patrui filiam, multarum regionum hæredem, ducere instituit. Id matrimonium plærique ex propinquis, partim vt insolitum, ac proinde non legitimum: partim, ob nimias opes, vulgo inuidiosum, Regibus formidolosum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere sparsus, Regem nihil omissurum, quod, ad rem impediendam, faceret. Ea fuit Gulielmo causa maturandi connubij, interdicto nuptijs tempore, vt Regios videlicet conatus præueniret. Secuta nimias opes insolentia, insolentiam inuidia, grassantibus passim latronum gregibus, quorum duces, a Duglassij consilijs non alieni, credebantur. In iis, erat Ioannes Gormacus Atholius, qui, cum omnia latrocinijs infesta circa se reddidisset, Gulielmum Ruuenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad supplicium duceret, aggressus, prope iusto cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta socijs cæso, reliqui fuga se receperunt in montes. Incidit hæc pugna in annum, a Christo nato, M. CCCC. XLIIV. Non adeo multis post diebus, Britannodunum arx, viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semphius, superiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, vt peculiarem quisque aditum in suam partem habentes: nec hi quidem a factionibus liberi: Patricius enim, occulte Duglassianis fauere, credebatur. Hunc Semplius, cum, superiorem arcis partem negligentius ab eo custodiri, animaduertisset, ex ea expulsum, res suas exportare iussit. Postridie, Patricius, cum quatuor comitibus inermibus, ad supellectilem exportandam, ingressus, primum ianitorem, cum solum nactus, deinde, arreptis armis, cæteros ex arce superiore deiecit: mox, accitis ex oppido propinquo auxilijs, etiam ex inferiore exclusit, totamque arcem in suam potestatem redegit. Pleræque, per id tempus, ignobilium hominum cædes factæ, quæ partim a Duglassianis patrabantur, partim ab inimicis ad eos referebantur. Rege igitur iam adulto, & rebus gerendis adhibito, Duglassius inuidiæ Nobilitatis, & plebis de se querelis impar, statuit, mutatis moribus, populo satisfacere, & quibuscunque posset rationibus, Regem sibi auersum conciliare, magno itaque comitatu Sterlinum venit. Regem cum per aulicos, largiendo sibi venales, placatum rescisset, tum demum ipse adijt: ac se, suasque fortunas ei permisit: superioris vitæ crimina partim purgat, partim (quoniam id placabilius videbatur) ingenue fatetur: quamcunque post hac habiturus esset fortunam, eam se Regis clementiæ, non suæ innocentiæ debiturum. Quod si Rex officijs, & obsequio sibi satisfieri patiatur, se curaturum, vt fide, obseruantia, & studio, erga eum, a nemine vincatur: in coercendis & puniendis latronibus, quorum scelera inimici in ipsum conferrent, nullum neque acriorem, neque diligentiorem futurum: se ea familia ortum, quæ, non iniurijs in imbecilliores, sed armis protegenda plebe Scotica, creuisset. Hac oratione Comitis, aulicorumque secreta commendatione, Rex adeo mutatus est, vt, omnium superioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, secretaque cum eo consilia communicaret. Comes autem obsequio Regem, liberalitate ministros, comitate & modestia cunctos breui ita sibi deuinxit, vt vulgo mansueti animi spem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum euaderet mutatio. In primis, Alexander Leuistonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia eius consilia in suam spectare perniciem, rati, procuratione publicorum munerum deposita, diuersi abeunt, Alexander in sua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgensem, velut Duglassianæ simulationis euentum speculaturi. Nec fefellit homines perspicaces præcepta opinio: nam Duglassius Regem, &, ob ætatis infirmitatem, adhuc incautum, & seniorum consilio destitutum, nactus, tempus adesse ratus, vlciscendi mortem patruelium, facile Regi persuadet, vt Gulielmum Crich-

CIↃ. CD. XLIIV.

Crichtonium, & Alexandrum Leuistonium cum duobus eius filijs, Alexandro & Iacobo, in ius ad se vocet, vt rationem suæ administrationis redderent. Eo spectabant eius consilia, vt, si accederent ad aulam, suæ factionis opibus eos opprimeret: sin venire abnuerent, hostes publicos declaratos, Regij nominis auctoritate suis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis euerteret. Citati per literas, responderunt, se nihil vnquam, Regis Regnique salute, habuisse antiquius: magistratus ita gessisse, vt nihil optabilius ipsis esse posset, quam vt rationes redderent apud æquos iudices: verum in præsentia cum omnium, qui iudicaturi forent, animi sint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, omnes aditus armatis obsepti, veniam sibi dandam,
10 non quod iudicium defugerent, sed hostium capitalium violentiæ se subtraherent, ac melioribus temporibus vitam suam reseruarent, dum, pulsis a latere Principis latronum ducibus, quod sæpe dubijs temporibus antea fecissent, suam innocentiam Regi, omnibusque bonis approbarent. Hoc responso accepto, Duglassius, conuentu, qui ad Sterlinum in quartum diem Nouembris indictus erat, habito, curat, vt illi hostes publici denuncientur, bonaque publicentur. Ioannem Frostarium Cristorfinianum, suum clientem, ad eorum agros depopulandos, banaque in fiscum redigenda, cum copijs mittit: Is arces, per deditionem receptas, partim demolitur, partim nouis præsidijs occupat: populatione late fusa, cum nemo resisteret, ingentem prædam aufert. Vix Duglassiani se receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clien-
20 tibus, omnium spe celerius, confecto exercitu, Frostarij Duglassianorumque agros percurrit, ad Cristorfinum, Strabrocumque, & Abercornum, Blacnessumque ædificia incendit, frumenta corrupit, &, quam maximam potuit, omnis generis prædam (in ea, nobilium equatum gregem) abegit: ac multo maiora, quam acceperat, hosti damna rependit. Duglassius, gnarus, Crichtonium alienis magis, quam proprijs viribus fretum, in amicos eius iram vertit, a quibus clam (nam palam pauci audebant) missa senserat auxilia. Præcipui erant, Iacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Angusiæ Comes, & Ioannes Mortonij, vterque Duglassiæ gentis: sed alter, ex amita Regis eademque Iacobi Kennedi matre, natus, alter sororem Regis habebat in matrimonio. Hi potiorem charitate familiæ salutem publicam,
30 & officium semper habuerunt. Sed Kennedus & ætate, & consilio, ac proinde auctoritate, cæteros anteibat: in eum potissimum ira est versa. Crafordiæ Comes, & Alexander Ogiluius, conflato satis magno exercitu, agros eius in Fifa late populari, dum prædam magis, quam causam sequuntur, omni genere cladis in vicina etiam prædia grassati, nemine congredi auso, pleni prædarum, in Angusiam reuertuntur, Kennedus, ad sua arma conuersus, Comitem Crafordiæ, disceptationem iuris fugientem, diris Ecclesiasticis est prosecutus: quas cum, pro solita contumacia, ille spreuisset, Iuris diuini & humani neglecti breui pœnas dedit: eodem enim, quo hæc gesta sunt, anno, Collegium Benedictinorum Aberbrothij (quoniam Monachis, de ciuium causis statuere, religio est) iuridicundo præfecerat Alexandrum Lindesium,
40 Comitis Crafordiæ filium natu maximum: ipsi cum magistratum Baliuum vocant. Is cum, numerosa comitum turba, Cœnobio grauis esset, ac pro præfecto iuridico dominum se gereret, a Cœnobiarchis magistratu eiectus est, surrogato, in eius locum, Alexandro Ogiluio. Lindesius cum hanc (vt ipse rebatur) iniuriam iniquo ferret animo, vterque, velut indicto bello, copias, vndecunque potest, cogit. Cum vtrinque iam in procinctu starent acies, Comes Crafordiæ, certior factus, quanta potuit celeritate, aduectus equo, inter duas acies, sola maiestate nominis tutum se arbitratus, processit, & dum, inhibito filij impetu, Ogiluium ad colloquium vocat, a milite, quis esset, aut quid peteret, ignaro, hasta in os iniecta, moribundus concidit. Hac cæde, velut classico, vtraque acies mota est, &, post acrem conflictum, multis vtrinque
50 vulneribus acceptis, victoria penes Lindesios fuit. Causam eius hanc maxime fuisse, ferunt, quod cum vtrinque, rectis hastis, speciem siluarum præbentibus, starent, quidam exclamasse dicitur, Quid stimulos istos, tanquam aduersus boues res esset, affertis? quin, ijs abiectis, comminus gladijs, & vera virtute, vt viros decet, nobiscum

contendite. Ad hanc vocem, vtrinque hastas abiecerunt cæteri, præter centum Glotianos, qui a Duglassio Lindesijs auxilio missi erant. Hi, cuspides manibus tenentes, hastas a tergo trahebant: quas, cum ad manus ventum esset, præ se denso vallo prætenderunt: & inopinata specie territis, qui ex aduerso stabant, aciem hostium perruperunt. Desiderati, ex victoribus, centum: ex aduersa acie, supra quingentos: &, in his, multi viri clari. Alexander Ogiluius, ab hostibus captus, paucis post diebus, vulnerum dolore & animi mœrore confectus, interijt. Gordonius, Huntileæ Comes in equum ab amicis sublatus, euasit: multoque maior cædes fuisset, nisi nox fugientes texisset: concursum est enim, ad Nonas Calendas Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriam Lindesiani, domibus direptis, & euersis, agrisque depopulatis, crudeliter exercuerunt. 10 Nec segnius, in regione diuersa, bellum inter factiones gerebatur. Duglassius Gulielmum Crichtonium, in arce Edimburgensi iam aliquot menses clausum, tenebat: Et vt arctius obsideretur, conuentus, qui in Idus Iulias indictus erat, ac cœptus haberi Perthi, Edimburgum est translatus. Tandem, post nonum mensem, obsessis & obsidentibus pariter fessis, deditio facta est, in has conditiones, vt Gulielmus, venia omnium, quæ in Regem commisisse dicebatur, accepta, incolumis cum suis abiret. In omni enim certamine, qui potentior est, etiam innocentior studet videri. Nec adeo diu post, Crichtonius, in gratiam receptus a Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium consensu: verum ille non modo aula, sed publicis etiam negotijs, quatenus per magistratum licebat, abstinuit. Duglassius, Crichtonio magis perculso, quam euerso, reliquam iram in Leuistonios conuertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes 20 nobilium virorum (nam omnium infinitum esset) per ea tempora, attingam. Iacobus Stuartus, nobilis eques, ab Alexandro Lilio, & Roberto Bodio, ad Fanum Patricij, quod duo Millia a Britannoduno abest, fuit cæsus: nec eorum crudelitas eius morte contenta, vxorem eius grauidam, ac prope iam parturientem, in suam potestatem redigere, contendunt. Id vt perficerent, Sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuose nunciaret, equites peditesque omnes vias obsidere, nec eam aliter, tam præsens periculum euadere, posse, quam si nauicula Britannodunum ad Robertum Bodium deueheretur: qui sancte promittebat, se eam domum saluam remissurum. Mulier credula, & quæ ignorabat, Robertum in cæde perpetranda affuisse, e Cardrosia in arcem vecta, se fraude inimicorum vndique circumuentam cernens, doloris, metus & in- 30 dignitatis magnitudine victa, fœtum abortiuum edidit, qui vna cum ipsa, intra paucas horas interijt. Eisdem fere diebus, Patricius Hepburnus, Halensis Regulus, Dumbari arcem tenebat: ac Ioannam, Iacobi primi vxorem, quæ fugiens tumultus, illuc se receperat, ibi secum habebat. Arcibaldus Dumbarius, hanc iræ iustam causam ratus, Halim, Hepburni arcem, noctu aggressus, primo impetu, præsidio interempto cepit: paucisque post diebus, timore perculsus, Comiti Duglassiæ eam restituit, pactus, vt incolumis inde cum suis dimitteretur. Nec diu post, Ioanna Regina decessit, relictis, e posteriore viro, liberis Ioanne, Comite Atholiæ, Iacobo, Buchaniæ, & Andrea, posterius Morauiensium Episcopo. Ea defuncta, Hepburnus arcem Dum- 40 bari vacuam Regi tradidit. In Angusia Alexander, Crafordiæ Comes, Ioannem Leontem ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem a patre suo prouectum, velut ingratum, & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro, capitali supplicio affecit. Annandiani agros propinquos omni calamitatis genere, inter has discordias, fœdabant. Omnium autem causæ malorũ in Comitem Duglassiæ referebantur: qui tamen sedulo, hæc a suæ factionis popularibus fieri, dissimulabat: etsi palam vnum id studebat, vt diuersarum partiũ homines affligeret: eo enim euaserat impotentiæ, vt acta eius reprehendere, capitale esset Iacobum Stuartum, Regis vitricum, de Regni statu liberius locutũ, solũ vertere coegit: qui, a Flandris capta naue, non superuixit. Iam maturum ratus Leuistonios aggredi, Edimburgum, ad conuentum, euocandos curat Alexandrum 50 familiæ principem, eiusque filium Iacobum, Item Robertum, Regium Quæstorem, & Dauidem. Ex amicis vero, Robertum Brusium, Iacobum & Robertum, Dundasios: Ex his, Alexander & duo Dundasij, bonis publicatis, in custodiam, Britannodunum

sunt

sunt relegati: cæteri capitibus luerunt. Quo crimine, tam graue meruerint supplicium, a scriptoribus illorum temporum non proditur: nec ego in re, tam a memoria nostra remota, meas interponam coniecturas: tantum, quod fama accepi, referam. Iacobum Leuistonium, cum ad locum supplicij venisset, grauiter & diserte (aiunt) de fortunæ inconstantia conquestum, patrem suum, imperio Regibus proximo nuper auctum, cessisse libenter inuidioso Proregis titulo: in sua prædia, procul ab aula, & ab inimicorum oculis, abijsse: quorum cum nullis eius miserijs exatiaretur crudelitas, arma, sed, coactum, salutis tuendæ causa, sumpsisse, Regisque iussu deposuisse: ea in re, si qua fuerit culpa, iam pridem veniam impetrasse: post id tempus, etiam ab omni suspicione se vitam procul egisse: eius rei satis perspicuum esse argumentum, conscientiam Nobilitatis, quæ tam sollicite supplicia eorum deprecaretur: plus tamen inimicorum potuisse sæuitiam, quam superiora officia suæ familiæ, quam a Rege impetratam veniam, quam Nobilitatis preces. Itaque se omnes, qui adessent, rogare, vt, præclaros imperij magistratusque titulos, nihil aliud esse existiment quam sæuituræ asperius fortunæ blandimenta, & funerum decora, potius quam vitæ præsidia: præsertim cum semper plus possint improbi, ad bonorum perniciem, quam consensio bonorum, ad salutem tuendam. Hæc cum dixisset, cum ingenti omnium mœrore, ceruices carnifici subiecit. Inter hos motus, missus est in Galliam Crichtonius, vt præter antiqui fœderis renouationem, etiam Iacobo Regi peteret Regij generis vxorem. Nec Duglassius moleste ferebat absentiam, etsi honorificam, hominis iuxta prudentis ac strenui, & ex reliquijs veterum discordiarum, sibi non satis æqui. In tam perturbato regni statu, idem, qui in cæteros vulgatus erat morbus. Ecclesiasticum Ordinem suo contagio affecit. Ioannes Cameronus, Glascuæ Episcopus, in suæ ditionis (quæ in primis ampla est) agricolas, multa crudelitatis & auaritiæ exempla ipse ediderat: multa per eos, quorum in manu summa rerum erat, prodenda curauerat: vt, dominis iniquo iudicio circumuentis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor, aut fautor credebatur. Eius viri dignum vita nefarie acta fuisse tradunt exitium. Pridie natalem Christi, cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum a Glascua distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, vt causam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione, somno excussus, famulos excitat, illatoque lumine assidere iubet. Ipse, libro in manum sumpto, cum legere occœpisset, eadem iterum audita vox omnium animos stupore defixit: Deinde cum longe vehementius, atque horribilius insonuisset, Episcopus, ingenti gemitu edito, lingua exerta, mortuus in lectulo est inuentus. Hoc tam perspicuum diuinæ vltionis exemplum, vt neque temere affirmare, nec refellere est animus: ita, cum ab alijs sit proditum, & constanti rumore peruulgatum, omittere visum non est. Eodem tempore, Iacobus Kennedus, vita & moribus longe diuersis, vt qui omnia sua consilia ad salutem publicam referret, cum neq; auctoritate, aut consilio nouis quotidie malis ingruentibus resistere posset, Regiasque vires, aduersus improborum conspirationem, viderat infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipse suam salutem tuebatur, nec, in his malis domesticis, res foris quietiores erant. Finitis cum Anglo inducijs, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incursiones fecere, quacunque ibant, omnia ferro flammaque vastantes, in Anglia, Anneuicus ab Iacobo Comitis Duglasiæ fratre, in Scotia Drumfrisium a Comite Sarisburiæ, Dumbarum a Comite Northumbriæ direptum, & incensum est, magnæ vtrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ sunt. Inter duces conuentum, vt captiuorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incursionibus, cum agri pene ad solitudinem redigerentur, nihil autem ad summam belli proficeretur, rursus in septem annos, pacti sunt inducias. In hoc statu rerum, Iacobus Dumbarius, Morauiæ Comes, moritur, is cum duas filias reliquisset hæredes, maior natu a patre, ante mortem, Iacobo Crichtonio collocata fuerat, minor, patre defuncto, Arcibaldo, Comitis Duglasiæ fratri, nupsit. Is contra leges, institutaque maiorum Comes Morauiæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglasij potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur.

Georgium fratrem, curat Ormundiæ Comitem creari: Ioannem, multis fructuosisque prædijs donatum, Baluaniæ Baronem vocat, multis amicorum nimiam iam antea, & formidolosam Regibus, familiæ potentiam suspectam habentibus: Immoderata enim hæc fortunæ incrementa, non diuturna fore, augurabantur: inimici vero, quam inuidiosissime poterant, insectabantur illam inexplebilem cupiditatem: quam enim post hac vitam fore, sub hominis impotentis tyrannide, cuius auaritiæ nihil esset satis: aduersus cuius potentiam nihil esset tutum: qui per fas nefasque, procerum inuaderet patrimonia, tenuiores clientibus suis in prædam relinqueret: aduersantes libidini, per latrones & sicarios, aut bonis euerteret, aut e vita tolleret: nouos homines ad summos honores eueheret, quos in veterum familiarum ruinis collocaret: In vnam domum omnes opes regni congestas: præter tot Equites & Barones, quinque opulentissimos vnius gentis Comites: Regem ipsum iam precario regnare: Sub Duglassijs, extrema omnia, in misera seruitute, patienda: qui vocem, libertatis memorem, emisisset, animam simul emittendam. Hæc atque huius generis, pleraq; vera, pleraque, ad inuidiam creandam, supra verum aucta, cum passim spargerentur, qui extra factiones erant, omissa publici emolumenti cura, suis negotijs animum intendebant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tantis opibus, vt aduersus eas nullæ vires satis firmæ viderentur, sua sponte præcipitem ruere: nec ea diuinatio falsos habuit: animus enim, per se insolens tantis successibus, eo creuit impotentiæ, vt amicorum liberis admonitionibus aures haberet clausas: Ac ne silentio quidem dissimulare, quæ probare non poterant, plærisque satis tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, sed vultus quoque obseruantibus. Veteres inimici in ius rapiebantur, ad eundem aduersarium & iudicem: multi bonis, quidam vita spoliati, plures, iniquum fugientes iudicium, solum vertebant. Duglassiæ factionis homines, nullo iudiciorum metu (nemo enim, iure experiri cum quoquam eorum, audebat) in omnem licentiam effusi, sacra, profana agere, rapere, obnoxios cædere, neque sceleribus modum facere: interdum, nullis peccandi suppetentibus causis, gratuita edebant facinora, ne, per desuetudinem scelerum, honestæ cogitationes animum subeuntes mollirent, ac a feritate illa mansuefacerent, quanto quisque contumeliosior in plebem esset, tanto se nobiliorem existimabat. Tot malis in omnes Regni partes diffusis, Scotia oneri succubuisset, nisi, eisdem temporibus, non minor ciuilium tempestatum vis in Angliam incubuisset: qua tandem aliqua ex parte sopita, induciarum fide violata, Angli incursionem in Scotorum agrum fecere, ac, late fusa populatione, cum ingenti villarum strage grassati, vi magna pecorum abacta, domum rediere. Nec Scotus hanc iniuriam diu tulit inultam: satis enim ampla manu, Angliam ingressus, maiorem, quam acceperat, hosti cladem reddidit. Ita vtrinque animis populatione irritatis, magnæ vastitates in vtriusque gentis agris factæ: sed calamitatis maior pars in Cumbriam, vnde initium iniuriæ ortum erat, incubuit: ea enim, omni clade belli vexata, prope ad solitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fecere, vt exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus copijs regionem inopem, domi intestinis malis laborantem, facile in suam potestatem se redacturos, arbitrabantur. Igitur delectu militum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comitem, ob regionum noticiam, & quod magnum eius erat nomen, magna auctoritas, in illis gentibus: ei addunt Magnum quendam, Equestri quidem familia, sed qui, multos annos in Gallia, cum industriæ & fortitudinis laude, meruisset. Is, cum præcipuo aduersus Scotos odio, flagraret, transegisse cum Rege, fertur, vt, quantum agri, pulsis aut cæsis habitatoribus, de Scotis caperet, ipse posterique eius post se, tenerent. Contra Scoti, audito apparatu hostium, & ipsi suas ex aduerso copias comparant: omnibus præficitur Georgius, Ormundiæ Comes: qui statim in Annandiam, quo venturum hostem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli, in hosticum ingredi. Superato Soluæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen castra locant: atque, in omnes partes dimissis cohortibus, longe lateque populantur: demum, aduentu Scotorum cognito, suos per tubicines reuocant, omnesque in vnū vires contrahunt. Vbi primum vtrinque instructi apparuere,

nullam

nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum, Magnus præesse iussus. In sinistra, Ioannes Ponentonius, Eques. Ei attributi Valli, e veterum Brittonum stirpe reliquiæ: mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglassius aduersus Magnum Vallam, Cragiæ Comarchum, aduersus Ponentonium Maxuallium, & Ionstonium, cum suis quenque tribulibus, locat. Ipse in media acie curat, ac suos breuiter est hortatus, vt bonam de victoria spem haberent, vt qui, hostium iniurijs lacessiti, arma induissent: iustiori causæ prosperum euentum non defuturum: hostium superbiam si semel insigni clade retuderint, breuis laboris diuturnum fructum habituros. Angli, qui sagittatiorum numero abundabant, cum Scotos eminus missilibus sauciarent, Valla, qui

10 sinistro cornu præerat, exclamat, vt a suis omnibus audiri posset, quid ita eludentes velitarentur? se secuti, cum hoste manum consererent, vbi vera virtus spectari posset: id demum virorum certamen esse. Hæc locutus, totum secum cornu commouit. Ac statim prælongis hastis, quas Scoti, pediti atque equiti iuxta habiles, ferunt, hostem impellunt, impulsum fundunt, fugantque. Magnus, inclinatam suam aciem cernens, vitæ superioris honeste actæ magis, quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, vt vel audacia prælium restitueret, vel extremum saltem spiritum, præclari facinoris gloria, illustraret: sed, dum incautius ruit, a suis exclusus cum paucis qui secutis occiditur. Huius cædis fama per vtrunque exercitum vulgata, Scotisque ideo se alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu stetit. Cum, effusa fuga, domum

20 properarent, maior abeuntium, quam prœliantium cædes facta est: maxima vero in Solvaei ripa, cum æstus maris, tum forte in amnem refusus, fugientes retineret. Periere Anglorum, in eo prælio, circiter tria millia, Scotorum sexcenti: captiuorum magnus fuit numerus: e quibus clarissimi, Ioannes Ponentonius, & Robertus Harentonius. Comitis Northumbriæ filius, cum euadere posset, dum patrem in equum imponit, ipse in manus hostium venit: capta præda, quantam, nullo ante prælio, meminerant. Angli enim, & numero militum, & genere, & Scotorum discordia freti, adeo securi eo venerant, vt, non ad bellum, sed ad pompam proficisci, viderentur. Tanta sui fiducia, hostisque contemptus inerat. Valla saucius, domum lectica delatus, post tertium mensem decessit. Ormundiæ Comes victor captiuos recensuit. Primores in arcem, ad lacum

30 Mabanum, custodiendos dedit: ipse, in aulam profectus, effusis omnibus obuiam, omni genere honoris excipitur. Res belli gestas Rex magnis laudibus prosecutus eum vna cum fratre monuit, vt, quemadmodum sæpe foris specimen fortitudinis ostendissent, remque Scoticam suo labore & virtute, periculosis temporibus, defendissent, ita domi modestiæ assuescerent, ab infirmiorum iniuria ipsi se abstinerent, suosque continerent: potentiam, quam, multis maiorum in Regem ciuesque suos meritis, collectam haberent, in latronibus coercendis potius, quam fouendis ostenderent: id vnum eis ad absolutam laudem deesse: quod si pergerent facere, intellecturos, nihil se commodis Duglasiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum respondissent, a Rege dimissi, læti domum rediere. Post hoc ad Sarcam prælium, vt limes Scotiæ ab exterorum iniu-

40 rijs fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritauit, quam deiecit. Consilio de bello in Scotos, habito, nouus delectus, ad ignominiam delendam, decernitur. Omnibus in id vnum intentis, ciuiles repente motus exorti, validaque, aduersus Regem, plebis conspiratio belli externi consilia discussit. Legati in Scotiam, de pace, missi: quorum aduentus eo gratior fuit, quod ne ipsis quidem satis certæ res domi erant. Cum de pace non conuenirent, legati, in triennium inducias pacti, retro domum redierunt. Hæc gesta sunt, anno Christi millesimo quadringentesimo, quadragesimo octauo. Auxit hanc publicam læticiam, breui post, nuncius e Flandria a Cancellario missus, qui ad Carolum Septimum ierat, de matrimonio contrahendo. Eius opera, desponsa est Iacobo Maria, Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem, Bur-

CIƆ. CD. XLIIX.

50 gundi sororem, Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit: ac, mense Iulio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata est. Hanc tam multiplicem læticiam, de victoria, de pace, de nuptijs, nonnihil turbauit Richardi Coluillij, Equitis non obscuri, mors, non tam ipsa fortassis

immerita, quam pessimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Ioannem Achleccum, Duglassij necessarium, de quo sæpe, post multas magnasque acceptas iniurias, conquestus erat, cum in iure & æquitate nullum præsidium videret, aut speraret, pugna adortus ipsum, cum aliquot comitibus interemit. Hanc cædem adeo moleste tulit Duglassius, vt grauissimo sacramento se astringeret, non prius quieturum, quam Coluillij cæde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ; expugnata enim Richardi arce, ac spoliata, quicunque puberes in ea reperti sunt, cæsi. Hoc facinus, etsi nullo neque iure, neque more factum, non deerant tamen, qui excusarent, & propemodum laudarent, tanquam ab ira, generoso homine digna, profectum: &, vt fieri solet, rebus in præceps euntibus, opulentiæ perpetua comes, assentatio, extrema flagitia nominibus honestis induebat. Duglassium, elatum fortunæ, in exitium eius imminentis, blandicijs, praua cœpit ambitio, etiam exteris nationibus ostentandæ suæ potentiæ: tanquam nimis angusto vnius insulæ theatro splendor tantæ familiæ coarctaretur. Occasio, Romam petendi, erat ambitio, prætendebatur religio. Veteris Iudæorum ritus Ecclesia Romana sibi asciuerat exemplum, vt, quemadmodum illi, quinquagesimo quoque anno, suis ciuibus debita cuiuscunque generis remittebant, oppignerata gratis reddebant, seruos Hebræi generis libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium secus factorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat: quam, alijs temporibus, minutatim cauponabatur, quinquagesimo quoque anno, apertis misericordiæ suæ horreis, nullius mensuræ parcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, effundebat. Duglassius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim nouitatis auidæ, partim spe præmiorum illectæ, stipatus, in Flandriam traiecit. Inde Luteciam, terrestri itinere, profectus, assumpsit fratrem, Caledoniæ destinatum Episcopum: deinde, cum liberis Comes careret, Regis permissu, in spem Duglassiæ substitutum. In Gallia, cum, ob fœdus publicum cum Scotorum gente, tum, ob auitorum in rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice habitus Romam sui aduentus expectatione impleuit. Post alterum fere, ab eius profectione, mensem, qui metu præsentis continebantur, inimici & æmuli paulatim emergere cœperunt, &, de iniurijs pridem illatis, queri. Cum, faciles ad Regem aditus, nec difficiles, ad audiendas querimonias, aures esse, fama diuulgatum foret, quotidie, fortunam lamentantium suam, turba crescebat: omnesque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, qui, neque reijcere miserorum querelas, neque Comitem absentem, indicta causa, damnare poterat, medio responso, importunos turbæ clamores ad tempus sedauit: se enim, procuratorem Comitis adesse, iussurum, vt, eo præsente, de criminibus obiectis cognosceretur. Is cum vocatus non paruisset, missi e ministerio Regio, qui renuentem vi cogerent. Eo in aulam perducto, non defuere, qui vociferarentur, extemplo spreti imperij pœnas ab eo expetendas: nimia patientia, Regiam auctoritatem vilescere, ac infimo cuique ludibrio esse: specie illa lenitatis, improborum audaciam crescere, &, peccantium impunitate, sceleribus nouis aditum patefieri. Nihil his commotus, Rex in sententia sua perstitit, vt magnis, incommodorum compensatione, accusatoribus satisfieri, quam animos vindictæ auidos sanguine expleri, vellet. Itaque procuratorem Comitis, custodia eductum, in ius venire, iubet: si quid, ad obiecta crimina, respondere posset, licere, præfatus, vt id libere ac citra timorem faceret, hortatur. Multa iudicia parum prospere experto, cum Rex iudicatum modo soluere iussisset, procurator, in Comitis aduentum, quem intra paucos menses expectabat, se rem integram seruaturum, respondit: idque fecisse credebatur, auctoribus Ormundo & Morauio, Comitis fratribus. Re, vt erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sinclarus, Orcadum Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallouidiam, deinde in Duglassiam. Is coactores creauit, qui reditus prædiorum Duglassij colligerent, remque iudicatam cum fide exoluerent. Sed cum, ad negotium conficiendum, non satis virium Sinclaro esset, alijs eludentibus, alijs, non sine contumelia, eum excipientibus, re infecta, domum redijt. Rex, hoc suæ auctoritatis contemptu irritatus, iubet, vniuersos Duglassiæ factionis fautores in ius venire: detrectantes

impe-

imperium, publicos hostes denunciat. Conscripto aduersus eos exercitu, in Galloui-diam ducit. Primo aduentu, ducibus in arces compulsis, pars exigua Regiarum copia-rum, dum reliquos per aspera loca vitabundos persequitur, non sine ignominia, re-tro ad Regem venit. Rex indignatus, tantum vagos prædones ausos, vt contemptum sui demeret, receptacula eorum aggressus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglassiam vero, magna cum fatigatione militum, in potestatem redactam, solo æ-quauit: agrorum cultores, qui se suasque fortunas sibi commiserant, suis quæstoribus agrorum fructus pendere, iussit, donec e Duglassij bonis iudicatum solueretur. His fere gestis, exercitum soluit, magnam lenitatis & modestiæ famam, etiam apud ho-

10 stes, consecutus. Hæc, vti gesta sunt, Romam relata, vehementer Comitis animum commouerunt: iamque etiam vilior suis, a magna comitum parte desertus, cum paucis iter ingreditur. Cum, per Angliam, in loca Scotiæ vicina venisset, Iacobum fratrem præmisit, qui Regis erga se animum exploraret: quem vbi placabilem com-perit, domum regressus, humaniter receptus, tantum admonetur, vt latrones segre-gatos a se compesceret, præsertim Annandianos, qui, per eius absentiam, multa cru-deliter & auare perpetrassent. Id cum iureiurando Duglassius ita futurum recepisset, non modo in pristinum gratiæ locum est restitutus: sed Prorex etiam, omnibus eius imperio parere iussis, per totam Scotiam declaratus. Sed vastus animus, sublimia semper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei sub Rege poterat con-

20 tingere, non contentus, suspicionum nouas causas, temeritate sua, principi subiecit: clam enim in Angliam profectus, eius gentis Regem conuenit: ipse, res repetitas, ac non redditas, causam itineris videri, volebat: Ea, quo leuior & minus verisimilis erat, eo, acriores in animo Regis, iampridem infenso, suspicionum aculeos infixit: cum-que iram non dissimularet, vt qui, altius aliquid sub eo colloquio latere, interpretare-tur, Duglassius iterum supplex ad expertam sæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Re-gina, multisque primorum deprecantibus, cum sancte iurasset, se nihil in posterum commissurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus est, magistratu tantum adempto. Admoti iterum, ad rerum gubernaculum, Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanserant, Ob hanc tantam (vt ipse videri vo-

30 lebat) contumeliam, Duglassius omnibus aulicis erat iratus: sed præcipue, Gulielmo Crichtonio, cuius potissimum prudentia, suos conatus omnes impediri, putabat: hunc igitur, si posset, insidijs: sin id minus procederet, quouis modo e medio tollere, statuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, subornatur quidam, e Duglassij ami-cis, qui diceret, se Crichtoniũ audisse asseuerantem, nunquam rem Scoticam fore quie-tam, incolumi Duglassiorum familia: in eo Regis Regnique salutem & Ordinum con-cordiam, & pacem publicam esse positam, si homo, natura turbulentus, multis vali-disque propinquitatibus subnixus, quando, nullis beneficijs placari, nullis honoribus satiari, posset, tolleretur: eiusque morte, tranquillitas publica stabiliretur. Hæc fabula, passim diuulgata, &, quia verisimilia dicebantur, plerisque credita, magnam Crichto-

40 nio conflauit inuidiam. Duglassius, comperto per exploratores, eum Edimburgo dis-cessurum, insidias in via de multa nocte, quam potest occultissime, locat: ad eas cum ventum esset, qui occulte subsederant, magno cum clamore exorti sunt: qui deprehensi erant, improuiso primum attonitis malo, dexteræ mentesque obtorpuerant. Guliel-mus, vir magni animi & consilij, vbi se a trepidatione collegit, vno ex ijs, qui primi se obtulerant, cæso, altero vulnerato, per medios hostes cum suo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtono, quo perfugerat, cum dies aliquot, curandis plagis, dedisset, magna clientium & amicorum manu, quanto potuit cum silentio, collecta, Edimburgum proficiscitur: adeoque celeritate famam sui aduentus præuenit, vt inimi-cum nec opinantem pene oppresserit. Duglassius, insperato ereptus periculo, incertum

50 ira, an pudore magis anxius, cum aduersæ factionis opes, non inuito populo, crescere vi-deret, vt suas etiam ipse partes accessione virium firmaret, Crafordiæ & Rossiæ Comi-tes, secundum nomen Duglassium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere sibi coniungit, iureiurando inter ipsos dato: quod eorum quilibet cæterorum fœderatorum

clientibus & amicis, aduersus omnes, auxilio foret: qua conspiratione confisi, non modo diuersarum partium vires, sed Regias etiam, præ suis, contemnebant. Hæc cum per se Rex indignanter ferret, accesserunt & recentes iræ causæ, quæ imminens exitium Duglassio maturaret. Ioannes Heresius, Eques nobilis Gallouidianus, quod a Duglassiorum sceleribus abhorreret, seque domi fere contineret, immissis Annandianis, prædonum iniurijs vexatus, cum apud Duglassium sæpe frustra questus fuisset, nullumque aliud suppeteret remedium, vim vi vlcisci, decreuit. Igitur collecta manu amicorum, Annandiam ingressus, a latronibus cum suis omnibus captus, ad Duglassium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, suspendio, tanquam latro, extinguitur. Ea res cum atrox, vt erat, omnibus videretur, passim serebantur sermones, 10 Duglassium non obscure, pessimis artibus, Regnum affectare: nihil enim iam aliud superesse, quo tam vasta cupiditas expleri posset: quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallouidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Eius familiæ princeps tutor, cum e Duglassianis quendam, assiduis iniurijs sibi faciendis molestum, occidisset, vna cum fratre captus, a Duglassio in carcerem erat coniectus. Rex, per captiui amicos certior factus, ac vehementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum bonum, sineret, non ad iudicium, sed ad certum exitium, ad eundem iudicem, & capitalem inimicum, in ius trahi, cui non tam præsens crimen foret nociturum, quam quod meliorum partium semper fuisset. Illuc igitur Rex Patricium Graium, Maclelani auunculum, Equitem nobilem, 20 ac Duglassij etiam propinquum, mittit, qui iuberet, vt, captiuo in aulam misso, ibi iure cum eo experiretur. Comes Graium humaniter accipit: captiuum cum curasset interea, supplico afficiendum, tanquam a facinoris, quod, se inuito, a suis perpetratum erat, consilio alienus, Graium rogat, vt se Regi excuset. Ille vero, se aperte ludibrio habitum, cernens, adeo exarsit, vt Comiti propinquitatem, amicitiam, & si quo præterea necessitudinis vinculo teneretur, ex eo die renunciaret: professusque sit, se quibuscunque rebus posset, inimicum perpetuo futurum. Nuncio in aulam perlato, adeo indignum omnibus facinus est visum, vt iam palam fremerent. Duglassium, priuati modum supergressum, quod diu meditabatur, se palam pro Rege gerere: eo haud dubie pertinere tot Comitum Crafordiæ, Rossiæ, Morauiæ, Ormundiæ cum eo conspiratio- 30 nem: illuc spectare occulta cum Anglo colloquia, cædes bonorum, diripiendæ plebis permissam licentiam: iam innocentiam pro ignauia contemni, fidem aduersus Regem, pro perfidia puniri: nimia Regis indulgentia, publicos hostes insolescere: enimvero capesseret ipse aliquando imperium, ac pro magistratu agat: ita demum appariturum, qui hostes, qui amici essent: aut, si id minus aperte, propter quorundam potentiam, auderet, perfidiam suis opprimeret artibus: sin ne id quidem auderet, quid aliud superesse, nisi, vt, qui ad eum diem in fide perstitissent, aliquando tandem sibi consulerent. His sermonibus quanquam & vita Duglassianorum, & (prona in suspitionem) Regum credulitas fidem facerent, Rex, siue ingenita quidam lenitate, siue iam facinore destinato, Duglassium ad se accersit. Is, tot facinorum sibi conscius, memor toties ve- 40 niam impetratam, etiam non ignarus, quam nouum cum Crafordio fœdus esset inuidiosum, etsi in Regis clementia magnam spem haberet, tamen procliuior in timorem, renuit in aulam venire, in qua tot, tamque potentes haberet inimicos: quosdam etiam nuper suo capiti insidiatos. Hunc timorem vt discuterent multi homines nobiles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, omnium chirographis & sigillis appositis, sacramento interposito polliciti, se etiamsi Rex, quicquam aduersus Comitis salutem moliri, velit, incolumem tamen emissuros. Duglassius, toties expertus Regis clementiam, præter fidem publicam tot nobilium virorum pollicitationibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientium turba. Liberaliter a Rege inuitatus, in arcem ascendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum secretius cum paucis 50 eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia consilia communicare consueuerat. Ibi sermonem altius exorsus, de maiorum eius fide & fortitudine suaque in omnem familiam, indulgentia, priuatim etiam in ipsum, facinoribus enim ab eo per-

perpetratis, vel ætatis infirmitate, vel improborum consilio, veniam se facile dedisse: semper sperasse, vel sua in eum humanitate, & clementia, vel ætatis maturitate, in melius profecturũ: ac ne nunc quidem aliter sperare: neque quandiu eum impie patratorũ pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hocquidem postremum, inquit, cum Crafordio, & Rossiensi fœdus, neque tibi honestũ, & mihi ignominiosum, etsi permoleste fero, tamen, eius dirimendi, tibi adhuc facio potestatem: id, quanquam meo iure possum imperare, tamen suadere malo: vt, quando omnium oculi in te sunt intenti, criminum suspiciones abs te, eo diligentius, semoueas. Duglassius ad cætera satis demisse respondit: cum ad fœderis mentionem est ventum, paulo perplexius agebat: ne-
10 que liquide expediebat, quid esset acturus, se enim cum socijs collocuturum: nec satis videre, cur, in præsentia, Rex id tantopere vrgeat, cũ in eo fœdere nihil contineatur, quod eius animum debeat offendere. Rex, siue deliberato iam facinore, siue responsi (vt videri volebant aulici) contumacia offensus, Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. Et, cum dicto, pugionem ei in pectus defixit. Ad strepitum, qui ad ostium stabant, ingressi, multis eum vulneribus conficiunt. Sunt, qui, proxime post Regem, a Patricio Graio, cuius ante meminimus, securi in caput adacta, eum exanimatum, ferant: deinde reliquos, qui aderant, vt studiũ in Regem ostenderent, suam quenque plagam inflixisse. Hæc cædes incidit, in mensem Februarium, Anni M.CCCC.LII. iuxta supputationem Romanam. Erant tum Sterlini quatuor fratres eius, magnusque eos sectantis Nobilitatis numerus. Hi, re com-
20 perta (vt, in repentino motu, fieri solet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miscuerunt: deinde, sedato per Primores tumultu, iussi, in hospitia se quisque sua recepere. Postridie, conuocato concilio, primũ omnium, Iacobum, fratris defuncti loco, Comitem appellant: is, in Regis aulicorumque perfidiam inuectus, hortatur, vt, qui aderant, arcem obsidione cingant, copiasque vndequaque conuocent: extrahant ab illis latibulis homines, ad solam perfidiam fortes, dum adhuc, scelerũ conscientia perturbati, trepidant. Qui aderant, Iacobi pietatem, & animi magnitudinem laudare: verum ab obsidionis consilio abhorrere, vt quibus nihil, ad rem tantam suscipiendam, parati esset: domos interea discedunt, ac re cum præcipuis amicorũ communicata, ad VI. Cal. April. reuersi, assula ad caudam equi alligata, diploma Regiũ ac procerum, de
30 fide publica ad eum affigunt, ac nulla verborum contumelia, aduersus Regem eiusque concilium, abstinentes, per vicos trahunt. Vbi in forum ventum est, quingentis simul buccinis personantes, Regem, quique cũ eo erant, præconis voce, fœdifragos, periuros, omniumque bonorũ hostes denunciant: opidum, immerenti etiam loco irati, diripiũt, eoque egressi, per Iacobum Hamiltonium retro missum, incendunt. Deinde, eodem furore proximis diebus perciti, ad agros omniũ, qui in fide Regis permanserant, diripiendos, discurrũt: Dalkethi arcem obsident, iureiurando se obstringentes, nisi ea capta, non discessuros: Ioanni enim, eius loci domino, maxime erant infensi, quod ille, cum Comite Angusiæ, a reliqua Duglassiorũ gente consilia separassent. Tenuit, expectatione diutius, obsidio, Patricio Cocburno, præsidij præfecto, ad omnes hostium conatus, strenue
40 occurrente: itaque, multis vulneribus acceptis, labore & vigilijs cõfecti, obsidionem soluerunt. Rex interea, collecto exercitu, vt suis laborantibus ferret opem, cũ se Duglassianorum copijs videret imparem, decreuit, opperiri Alexandrũ Gordoniũ, qui cum magnis auxilijs, a Septentrionibus vltimis vsque collectis, aduentare dicebatur: verum per Angusiam ducenti, Comes Crafordiæ, ad Brechinũ cum valida manu, se obiecit. Commisso acri prælio, cum Regiorum acies media iam loco moueri cœpta, vix Angusianorum sustineret impressionem, Ioannes Colessius, qui sinistræ præerat alæ, Crafordio, cui erat infensus, deserto, mediam aciem nudauit: quo terrore perculsi, qui pene victores erant, terga verterunt. Gordonius, præter spem, victoria, multo tamen cum suorum sanguine, potitus est, duobus fratribus, cum magno gentilium & clientium
50 numero, cæsis. Cecidere, ex Angusianis, non pauci viri illustres: in ijs, Ioannes Lindesius, Comitis frater: ipse, ira ab hostibus in desertores versa, arces eorum diruit, agros ferro flammaque vastauit. Hæc vt liberius faceret, Gordonij repentino ad suos reditu effectum est, audito, Morauiæ Comitem in suos agros Bogianos omni crudelitatis

CIↃ.CD.LII.

genere sæuijsse: itaque, cum victore exercitu reuersus, non modo cladem acceptam hosti reddidit, sed eum Morauiæ finibus expulit. Hæc præcipiti vere acta. Interea Rex, ex Iacobi Kennedi maxime consilio, conuentu Edimburgum indicto, Duglassiæ Comitem, quique eius sectam sequebantur, proceres, per fœcialem adesse iussit. Is tantum absfuit, vt paruerit, vt proxima nocte libellum templi valuis affigendum, curaret, se salutem suam nec Regi commissurum, nec ei omnino in posterum pariturum, qui patrueles suos Edimburgum, fratrem Sterlinum ad se, fide publica, illectos, tam perfide, indicta causa, trucidarit. Comitis proxime occisi quatuor fratres, Iacobus, Arcibaldus, Georgius, & Ioannes, ac Beatrix, nuper Comitis vxor, item Alexander, Comes Crafordiæ, in hoc conuentu hostes publici denunciati. multi etiam in supremum Ordinem illecti: plerisque, ex rebellium bonis, præmia decreta: exercitus, ad hostes persequendos, contractus: agri vastati: pecora abacta: frumenta in horreis igne corrupta: hieme deinde, cum sub dio haberi miles non posset, dimissus: expeditio in Ver indicta. Iacobus Duglassius interea, ne familiæ opes, quæ, ex locuplete matrimonio in immensum excreuerant, ad alienos transirent, Beatricem, antea fratri nuptam, vxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, vt id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente, frustra ei fuit. Hoc anno, duobusque sequentibus, agrorum direptionibus, arciumque euersionibus inter factiones certatū est: nunquam ad summæ rei aleam est ventum: magna eius cladis pars in Annandiam, Forestiamque, & vicinos Duglassianorum agros incubuit: vastitatem agrorum fames, famem pestis consecuta est. Interea prudentiores amicorum cum sæpenumero cum Duglassio egissent, vt se, suaque omnia Regiæ clementiæ, quam antea frequenter maiores eius experti fuerant, permitteret: cum præsertim Regem haberet, natura facilem, & per amicos exorabilem: nec, sua pertinacia, familiam clarissimam extingueret: totque virorum illustrium, qui sectam eius sequebantur, salutem proderet, aut eo necessitatis eos adduceret, vt, calamitatibus fracti, sibi consulere cogerentur, facilem ei fore pacificationem, rebus florentibus: deserto ab amicis, nullam spem veniæ superesse: Iuuenis, ætate & ingenio ferox, respondit, nunquam eorum potestati se permissurum, qui nec pudoris, nec diuini aut humani iuris vinculis vllis continerentur: qui suos patrueles fratremque blande pollicendo, ad se adductos, tam perfidiose & crudeliter trucidarint: omnia potius extrema passurum, quam vt eorum se fidei crederet. Hæc pro ingenio quisque probabat, aut reprehendebat: ferociores, aut quibus mala publica quæstui erant, animi magnitudinem laudare: prudentiores suadere, ne ad extremum, deserentibus amicis, occasionem pacificandi sero quereretur omissam: qui fere exitus stultis consilijs esse solet. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæsus, & causæ, quam sustinebat, iniquitatem, communesque rerum commutationes secum reputans, gnarusque, veniam præoccupanti principis gratiam fore facilem, perseueranti in armis, difficilem, simul ab amicorum parte desertus, reliquorum fide suspecta, Regem, per Angusiam iter facientem, habitu maxime ad misericordiam composito, capite pedibusque nudatis, supplex adijt: ingenueque temporum superiorum offensas confessus, se, suaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges maiorum suorum obseruantia, & officijs: scire sua culpa, se omnia extrema meritum. quicquid vitæ fortunarumque sit, in posterum, habiturus, id se Regiæ debiturum clementiæ. Hæc, pleraque huius generis, non sine lachrimis, locutus, commouerat vehementer omnes, qui aderant: in primis quosdam, e Nobilitate Angusiana: qui, etsi superioribus temporibus, Regem secuti fuerant, tamen, familiam tam vetustam & claram, cupiebant ab interitu vindicatam. Functus est ibi Iacobus Kennedus & boni Episcopi, & ciuis officio: qui, plurimis & grauissimis Comitis offensis remissis, salutem eius Regi accurate commendauit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta accessione auctis, hostem in posterum indies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum secuturis. Rex etiam, eum arbitratus, fracta pristina ferocia, ex animo præteritorum pœnituisse, non difficilem se præbuit: veniaque data, & bonis honoreque pristino restituto, monuit, vt in officio permaneret. Crafordius quoque, lenitate Regis, & facilitate prouocatus, omni genere officiorum

cum

eum postea demereri, studuit: &, in vltimas Regni oras proficiscentem, cum suis copiis est comitatus: rebusque ibi, pro tempore, compositis, reuersum domi suæ liberaliter accepit: eunti, ad reliquias belli ciuilis conficiendas, quantas conficere posset, copias pollicetur: adeoque omnem vitæ rationem commutauit, vt, pristina ferocia deposita, mansuete & comiter cum Nobilitate vicina vixerit: eoque, interitus eius, breui consecutus, maiorem Regi populoque vniuerso dolorem attulerit. Carpente paulatim Rege vires Duglassianorum, reliqua spes erat in Anglo, si quid inde auxilij impetrari posset. Missus Hamiltonius Londinum, responsum ab Anglo retulit, se, nulla alia conditione, bellum aduersus Scotos suscepturum, nisi Duglassius se, suaque omnia ei dederet, ciuemque se Anglum profiteretur. Hac spe incisa, cum ab altera parte Rex edictis, proscriptionibus, & armis vrgeret, atque omnibus, quæ bellum fert, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur, ne Regem sinat, singula carpendo, vniuersa labefactare, ac demum euertere: quin potius, in aciem prodeat: rem fortunæ committat: aut honeste vincendum, aut ibi fortiter cadendum: id demum nomine Duglassiano dignum: in eoque vnicum ærumnarum finem esse positum. His vocibus excitatus, cum per amicos & clientes, quantum potuit, exercitũ coegisset, ad soluendam Abrecorni obsidionem, ducit: Rex enim, multis arcibus Duglassianorũ deiectis, Abrecornũ, longe munitissimum præsidium, medio fere, inter Sterlinum & Edimburgũ, itinere situm, obsessum tenebat. Duglassius cum eo venisset, vt & hostes conspicere, & ab eis conspici posset, amicique hortarentur, vt vel egregia victoria perpetuam laudem pararet, vel, honesta morte, se a contumelijs & miserijs vindicaret, cæteris omnibus, ad decernendũ, paratis, sua cunctatione omnium animos fregit: exercitu enim in castra reducto, bellũ ducere decreuit. Id eius factum cum homines militares damnassent, Hamiltonius, pertæsus eius ignauiam, desperatoque partium successũ, ea nocte ad Regem transiuit. Rex veniam quidem dedit: sed homini, alioqui astuto, non satis fidens, eum Rosselinũ, quæ arx Comitũ Orcadum erat, relegauit: ac postea, deprecantibus amicis, custodia liberatũ, in amicorum numerum recepit, incruenta ei potissimum imputata victoria. cæteri fere Duglassiani, exemplum Hamiltonij secuti, qua cuique commodum fuit, dilapsi: arx, multis vulneribus vtrinque acceptis, tandem capitur, cæsoque præsidio, semidiruta, in victoriæ monumentum, relicta est. Duglassius, pene ab omnibus desertus, cum paucis familiarium in Angliam profugit: inde, non multo post, Annandiam, quæ Regijs præsidijs tenebatur, cum parua manu ingressus, prælio commisso inferior, fuga cum Ioanne fratre elapsus, Arcibaldus, Morauiæ Comes cæsus: Georgius, grauiter vulneratus, in manus hostium venit: curatisque vulneribus, ad Regem adductus, capite luit. Conuentu Ordinũ Edimburgũ indicto, in Nonas Iunij, Anni millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti, iterum Iacobo, Ioanni & Beatrici, Duglassijs, aqua & igni interdictum. Beatricem hanc Acta publica matrem horum faciunt: quod mihi tamen non fit verisimile, nisi forte, per adoptionem, facti sint eius filij. Iacobus Comes, fratribus amissis, ab amicis desertus, Anglis diffidens, vt nihil inexpertum relinqueret, Donaldum, AEbudarum tyrannum, eundemque Rossiæ Comitem, ad Stephanodunum conuenit, hominem, suopte ingenio sceleratum, facile ad bellum impellit. In proximos Regis agros primum sæuitur, nullo sexus ætatisque discrimine: nihil ab iniuria fuit immune, quod, ferro flammaque violari, poterat: pari crudelitate in Argatheliam & Araniam vsus, domum, præda onustus, redijt: inde, Abria Morauiaque vastatis, Ennernessum diuertit: arce capta, opidum direptum incendit. Nec Anglus interea quieuit: sed, temporibus insidiatus, incursiones in Marciam fecit: cæsisque hominibus aliquot illustribus, qui, furorem late grassantem compescere, annixi erant, plenus prædarum, vt e regione opulenta, domum sine damno redijt. Proximo post hunc annum, Beatrix, superioris Comitis Duglassiæ vxor, & fratri eius, Iacobo, aliquot annos habita vxoris loco, ad Regem profugit: superioris temporis crimina in Iacobum reiicit: se, & fœminam, & auxilio destitutam, ad sceleratas nuptias vi coactam, ad primam occasionem, Iacobo absente, ab ea seruitute profugisse: Regiæ fidei se, suaque omnia permittere, quicquid, de ipsa eiusque patrimonio, statuerit, eius decreto libenter parituram. Eam Rex, in fidem receptam,

CIↃ. CD. LV.

Baluaniæque agris donatam, fratri suo, ex eadem matre Atholiæ Comiti, collocauit. Eius exemplum secuta est Donaldi Insulani vxor: ea erat Iacobi Leuistonij filia, ab auo Prorege, suadente etiam Rege, Donaldo collocata: vt ferum hominis barbari molliret ingenium, eumque in partibus factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis suis in pristinum locum gratiæ restitutis, ac marito ad Duglassianas partes adiuncto, cum vilior & contemptior apud eum quotidie fieret, aduersus barbaram eius crudelitatem, Regis opem implorabat. Ei nulla se purgandi aderat necessitas apud Regem, qui auctor ipse eius matrimonij fuisset. Igitur liberaliter, & humane recepta, prædijs amplis donatur, quo subsidio, reliquum ætatis honorifice degeret. Eodem fere tempore, Patricius Thorintonius, occulte quidem Duglassianæ factionis, sed Regiam aulam diu 10 secutus, Ioannem Sandelandium Caldareum, adolescentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines Nobiles, & conspicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus sibi opportunos, occidit. ipse deinde, ab aduersa factione breui post comprehensus, pœnas luit. Fuit insignis hic annus, multorum illustrium virorum morte: sed maxime, Gulielmi Crichtonij. Is, quanquam Equestri loco natus esset: tamen, ob summam prudentiam & fortitudinem, fidemque singularem erga Regem, ad vltimum vsque vitæ diem constanter cultum, maximum bonis omnibus desiderium sui reliquit. Proximo anno, Angli, superiorum iniuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio, Northumbriæ Comite, & Iacobo Duglassio exule, Marciam late vastarunt. Hanc populationem vt prohiberet Georgius Duglassius, Angusiæ Comes, collecta 20 manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad suas stationes compulit: qua indignitate Angli commoti, cæteris nondum ad signa reuocatis, aciem promouent: nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte vtrinque, maioribus animis, quam viribus, pugnaretur, qui sparsi per agros erant, Angli, e clamore dissono ac tumultu, hostem adesse, sentientes, ne prædam quam amplissimam coegerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorũ discessus faciliorem, nec tamen incruentam, Scotis victoriam dedit, pari fere numero vtrinque cæso, multis Anglorum in fuga captis. Huius victoriæ nuncius ad Regem allatus, ægrum, inter ciuium hostiumque arma, animum nonnihil erexit: dein Donaldum Insulanum, vbique partium suarum aduersam fortunam cernentem, compulit, vt, de pace, oratores 30 mitteret. Hi, submissa oratione, multa de Regis clementia erga Crafordium cæterosque qui in eadem causa fuissent, cõmemorantes: suam culpam in fatalem temporũ rabiem conferentes, multa de Donaldi in posterum obseruantia polliciti, mouisse Regem visi sunt. Is, medio responso, nec Donaldo ignouit, nec spem veniæ præcidit: multa quidem extare eius maleficia: nullũ adhuc dedisse animi mutati indicium. itaque vt vera credatur, quæ verbis ostentatur, pœnitentia, & ex animo profecta, reparanda superioris temporis damna, quos fortunis euertisset, res eis restituendo: aliquo denique honesto facinore eluendam tot scelerum memoriam. Se quidem scire, nullam esse virtutem, quæ, magis clementia, Regem deceat. verum prouidendum, ne, nimia lenitate soluto imperio, mali magis insolescant, quam boni ad officiũ excitentur: Donaldo quidem, & reli- 40 quis eius consilij socijs se spatium daturũ, quo, mutatæ voluntatis indicia edere, possent: talem se quenque habiturum, qualem res, non verba ostenderent. Interea, securos esse, iubet: in cuiusque potestate futurũ felicem, an miseram post hac ætatem agat. Hac ratione, vel compositis, vel sopitis intestinis malis, Rex omnem curam in Angliam intendit. Dum, de bello gerendo, totiesque violatis induciis, habet consiliũ, superueniũt legati, a Nobilitate Anglica missi, auxiliũ, aduersus Henricũ Regem suum, petentes: Henricus enim, spreta Nobilitate, nouos homines extulerat, quorum de consilio, vxor eius, virilis animi fœmina, cuncta administrabat: auxerat etiam Regis apud suos contemptũ, & familiariũ eius inuidiam, res in Aquitania & Normania male gesta: tot prouinciis amissis, antiquis Insulæ terminis inclusi fremebant, neq; Regis ignauiam, neq; Reginæ superbi- 50 am diutius ferendam. Capita coniurationis erant tres, Richardi, nempe Dux Eboraci, & Comites Sarisburia, & Varuici. Legati Angli, cum, de iusta belli causa, coniurationis opibus & sui Regis ignauia, multa disseruissent: aduersus cõmunem hostem, in bello timidum,

dum, in pace sordidum, qui discordias domesticas inter Scotos aluisset, causas eorum iuuisset, auxiliũ petunt. Victoria parta, arces & agros, superioribus bellis captos, se reddituros pollicentur. Rex, de Consilij sententia, respondit, iam pridem se, de statu rerum Anglicarum, audisse: neque partis vtriusque ius sibi ignotum: neque nisi ex vtriusque partis sententia, se alieni Regni arbitrum futurum. Quod autem ad bellum attinet, sibi iamdiu in animo fuisse, temporum superiorum vlcisci iniurias; regnique sui loca, per occasionem discordiarum intercepta, quum iure non posset, armis recuperare. Ea si Eboraci Dux, quique eius sectam sequerentur, restituere pollicerentur, se, aduersus Henricum, eis auxilio futurũ. In hæc cum fuisset conuentum, Legati domum reuertuntur.
10 Rex, copijs paratis, cum in Angliam ingressurus esset, fit ei obuiam Anglus impostor, ab Henrico missus: is, vt qui diu Romæ fuisset, Italorumque mores & sermonem didicisset, cultu omni comitatuque peregrino, literisque Pontificis confictis, se facile hominibus, minime callidis, pro Legato Romano probat: &, quo minus suspecta fraus esset, Monachus in partem fabulæ assumitur, cuius simulata sanctitate, fides facilius accederet imposturis. Hi, ad Regem perducti, Pontificis Romani nomine, vetant, ne vlterius progrederetur: Diras comminati, ni pareret. Pontifex enim, quo commodius commune bellum in communem Christianorum hostem geratur, per totam Europam compositis dissidijs, in id vnum intendere animum: se quidem præmissos, qui hæc præmonerent; ampliorem Legationem prope diem venturam, quæ discordias Anglorum ci-
20 uiles finiret, & Scotis, de acceptis iniurijs, satisfieri curaret: eam se credere Legationem in Gallia iam esse. Rex, vt qui fraudem nullam subesse suspicaretur orationi: quique, rebus adhuc domi non omnino tranquillis, honestam pacem etiam cuperet, Legato paruit, atque exercitum dimisit. Vix eo dimisso, ab Anglis quibusdam, de Legati suppositititij fraude, admonitus, iterum copias contrahit: &, quia, cum Eboracensi se coniungere, non poterat, vt Regias vires, aliqua ex parte, distineret, & suas etiam vlcisceretur iniurias, Rosburgum recta ducit. opidum primo aduentu capit, ac diruit: arcem longe munitissimam dum oppugnat, legati ab Eboracensi socijsque veniunt, qui, Regem suum victum, bellumque confectum in Anglia, nunciant: gratias agunt Iacobo, pro eius beneuolentia & studio, in ipsorum dignitate & salute tuenda: eius be-
30 neficij se memores in tempore fore, promittunt: verum in præsentia orare, vt ab obsidione arcis recedat, omnique alio maleficio in Anglos abstineat, neu ipsos rerum earum grauet inuidia apud populum, qui vix contineri potuit, quin confestim exercitum in Scotos decerneret. Ad ea, Iacobus victoriam gratulatus, rogat legatos, ecquid Eboracensis & socij, de promissis exoluendis, mandassent? Cum, nihil sibi mandatum, respondissent, Ego, inquit, prius quam prior ad me Legatio venisset, arcem istam in agro meo ædificatam euertere, decreueram: neque, post id tempus, vllo sum isti factioni beneficio obstrictus, cur, intermittere rem affectam & pene confectam, debeam: de minis istis siue ipsorum, siue populi ipsi viderint: Vos nunciate, me, non verbis, sed armis, hinc submotum iri. Ita legatis, re infecta, dimissis, dum Rex obses-
40 sos omnibus, quæ bellum fert malis, vrgeret, Donaldus Insulanus, cum magna popularium manu, in castra venit. Is, vt facinorum, superiore vita admissorum, faciliorem obtineret veniam, Regemque sibi penitus placaret, ei est pollicitus, si quo progredi vellet, quandiu in hostico foret, reliquum exercitum mille passus antecessurũ: & asperiora quæque pericula principem excepturum. Iuxta Regem tendere iussus, cohortes aliquot, ad populandos agros, emisit. Eisdem forte diebus, Alexander Gordonius, Huntileæ Comes, nouas copias adduxit. Fecit ea virium accessio, vt, quanquam arx strenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior esset: &, cum antea magis obsidio, quam oppugnatio esset, abundante multitudine, alijs atque alijs in stationes deinceps succedentibus, præsidiarij (quorum iam multi ceciderant, plures vulneribus saucij inutiles,
50 reliqui laboribus assiduis, & vigilijs fatigati erant) paulatim ad pericula segnius accurrerent: quibus vt maior terror admoueretur, pars muri Bombardis ferreis, quorum tum magnus & vsus & metus erat, quati iussa. Ibi dum Rex propius, vt arbiter & exactor laboris, instat, vna e machinis, violentia ignis, interne furentis, excusso

cuneo ligneo, cæteris illæsis, Regem in terram deiectum statim exanimat. Ex aulicis, qui proxime astiterant, etsi inopinato casu perculsi erant: tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipso die in castra venerat, haud quaquam muliebri animo deiecta in luctus, proceres conuocat: hortatur, vt animo bono sint: neu, vnius hominis casu, tot viri fortes deterriti, rem, pene ad exitum deductam, turpiter deserant: se, in locum defuncti, Regem alium breui adducturam: interea omni apparatu belli hostem vrgendum, ne, morte imperatoris intellecta, ferocior efficiatur, &, in vnius hominis morte, tot virorum fortium simul virtutem extinctam existimet. Pudebat viros, animi magnitudine a fœmina superari. Arcem igitur adorti sunt tanta vi oppugnare, vt neutra pars, Regem abesse, senserit. Interea Regis filius Iacobus, septem annorum puer, in castra adductus, Rex salutatur: nec multi intercessere dies, cum Angli, qui in præsidio erant, laboribus & vigilijs confecti, arcem nouo Regi dediderunt, pacti, vt incolumes sua secu exportarent. Arx, ne iterum causa belli foret, solo æquatur. Hunc finem vitæ habuit Iacobus Secundus, anno, a Christo nato, M.CCCC.LX. non multis, ante æquinoctium Autumni, diebus: ætatis anno XXIX. postquam regnare cœperat, XXIIV. Semper, a pueritia, bella domestica & externa eum exercuerunt: ea moderatione animi res aduersas & prosperas tulerat: ea fuerat in hostes fortitudine, in deditos clementia, vt maximum sui desiderium apud omnes Ordines reliquerit: eoque est visa mors acerbior, quod, in iuuentæ flore, tot malis defunctus, cum summa, de virtutibus eius, esset exspectatio, repente decessit. Auxit eius desiderium filij rebus gerendis ætas immatura, reputantibus, quantum superioribus viginti annis, malorum pertulissent, quorum incendijs nondum plane restinctis, ex præteriti temporis recordatione, sequentis diuinare posse statum, sibi videbantur.

CIↃ.CD.LX.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA.

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DVODECIMVS.

CIIII. Rex.

IACOBO Secundo, vti retulimus, in castris extincto, ne qua de Regni iure (vt alias acciderat) orietur controuersia, eius filius Iacobus, e geminis minor fratri superstes, puer septem annorum, in opido Calsone Regnum inijt. Deinde cum proceres, de more, in verba eius iurassent, octauo, ab inito Regno, die, exercitu relicto, domum rediijt, in arce Edimburgensi sub tutela matris futurus, interea, dum conuentus Ordinum haberi posset, in quo, de summa rerum, statueretur. Is paulo tardius est indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi satis quietis, primores, nihil bello præuertendum, censerent: vt & veteres vlciscerentur iniurias, & hostem, semper insidiantem alienis malis, damno insigni compescerent. In hostico, nullis obuijs, in agros Anglorum est sæuitum: multæ arces, vnde hostes repentinas facere excursiones soliti erant, deiectæ: in his, præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis sita, ob propinquitatem, Marcianorum agris maxime infesta. Exercitus, quoad per anni tempus licuit, hostilem agrum peruagatus, prænatura hieme domum reducitur, Hoc anno, Henricus Anglus, ab Eboracensi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auso, scribitur, vt ipse, dum viueret, nomen Regium & insignia teneret, Administratio rerum penes Eboracensem esset, sub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam Regium nomen ad Eduardum eiusque posteros transiret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur aduentare, cum magnis copijs, vt Regem e custodia liberaret. Aduersus eam Eboracensis, cum Henrico Rege, Richardo Varuicense relicto, circiter quinque millia secum ducens, obuiam, in agrum vsque Eboracensem, processit: & ne, qui toties in Gallia nunquam se mœnibus, sed semper armis, aduersus magnos exercitus, defendisset, certamen aduersus mulierem defugere, videretur, cum longe maioribus copijs congressus, ipse, cum minore filio, ac magno procerum numero, cæsus fuit: Principum capita, super portam Eboraci affixa, spectaculo proponuntur. Regina victrix, cum, ad Regem liberandum, iter intenderet, Dux Varuici obuiam ei progreditur, Regem secum ducens, velut eius auspicijs, pacta, paulo ante de Regno inita, defensurus. Ad Fanum Albani, quod, Verolamium fuisse, creditur, hostibus occurrit. Regina iterum victrix, ducibus hostium cæsis, marito recuperato, recta Londinum tendebat: verum, comperto, Pembroci Comitem ab ipsa, Eboracensis filium a patre, ad auxilia contrahenda, missos, ex itinere conflixisse, ac Eduardum, inimici sui filium, victorem, ipsa gnara odij Londinensium erga se, Northumbriam versus (quod ea pars Angliæ velut seminarium sibi vitium esset) contendit. Ibi quoque cruentissima pugna (vt in qua, ex vtraque parte,

cecidisse tradantur, supra triginta sex millia virorum fortium) superata, cum hostis instans spatium, recolligendis viribus, nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor, se Regem Angliæ Eduardum Quartum edit. Henricus cum opem, rebus suis afflictis, postularet. Iacobo Kennedo, Fani Andreæ Archiepiscopo, qui tum, auctoritate & opinione prudentiæ, cæteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus est humanissime, & omni genere officiorum ita cultus, vt in spem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam spem, vt mutuis, quibus poterat, officijs tueretur, Beruicum opidum (quod, ab Eduardi primi vsque tempore, Angli tenuerant) Scotis restituit: qui, eo munere deuincti, omnibus rebus Henrici factionem subleuabant, non modo reliquias naufragij eius colligendo, sed auxilium etiam, ad cætera in tempore recuperanda, pollicendo. Et vt amicitia, iam incoata, firmius coalesceret, duæ Reginæ, vtraque genere Gallica, tractare cœperunt, de affinitate confirmanda, Iacobi sorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, despondenda: quanquam neuter eorum adhuc septimum annum expleuisset. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginæ Scotorum auunculus, sed Anglorum Reginæ capitalis inimicus, maximopere impedire est conatus, misso Gruthusio, homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, puellæ auo materno, exercebat inimicitias, vt omnem vndecunque occasionem crescendi stirpi eius inuideret: itaque tum, in eius gratiam, res magis dilata, quam omissa est. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna discussit: beneuolentia enim erga se Scotorum, & literis ex Anglia amicorum nonnihil confirmatus, vxorem in Gallias, ad Renatum patrem, misit, vt ab amicis transmarinis, quanta posset, auxilia accerseret. Illa apud Gallos hactenus profecit, vt suæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & aduersarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, vt Monstreletus prodidit, vt nostri, & Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Brisco, aut Braceo Brittone, vt alijs placet, itineris comites, verius, quam aduersus hostem auxilium impetrat: cum hac manu in Scotiam reuersa, atque, aliquid mouendum, rata, nihil dubitans, ad famam externi militis, populares suæ factionis conuenturos, ad ostium Tinæ exscensionem fecit: sed ea manus exigua, ad famam aduentantis hostis territa, nulla re memorabili gesta, ad naues redijt: ibi quoque, velut vbique conatibus eorum aduersante fortuna, fœda tempestate iactati: maior pars, secuta Reginam in Scotiam, Beruicum appulit: pauci in Lindisfarnen insulam eiecti, & ab hostibus circumuenti periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad suos valida Scotorum adiuncta manu, rursus fortunam experiri decreuit. Igitur, filio Beruici relicto, ipsa cum viro Northumbriam ingressa, proximos agros ferro flammaque late deuastat. Ad hanc famam noui exercitus, ex primoribus, Dux Somerseti, & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi, metu temporum, sese dediderant, sed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio semper assueti, spe prædæ, accurrerunt. Ad hunc tumultum sedandum, Eduardus magnum belli apparatum terra marique instruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte ad hostem ducere, iubet: mox ipse cum reliquo exercitu sequitur. Cum in campis, non procul ab Examo, vtrique castra posuissent, turba, quæ prædandi studio conuenerat, dilabente, Henricus, quod, in rebus desperatis, honestissimum videbatur, confligere statuit: commisso prælio, victus, principibus amicorum ab hoste aut captis aut cæsis, ipse magnis itineribus Beruicum peruenit: captiuorum alij statim, alij paucis post diebus, securi percussi. Eduardus, ita per duces suarum copiarum victoria parta, ipse Dunelmum venit: &, vt Scotorum incursiones, terrore propinqui exercitus, coerceret, &, si quis domi tumultus oriretur, præsentia sua motus compesceret: ac dum ibi cum parte copiarum sedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur: Anneuici arcem, multo cæteris maiorem & munitiorem, quam, reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis, præsidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præsidiarij, spe auxilij propinqui e Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male gesta, tam breui, quam præsens flagitabat periculum, exercitus cogi non posset, qui obsidionem solueret alijs

cunctantibus,

cunctantibus, nec suam sententiam explicantibus, Georgius, Comes Angusiæ, rem audaciæ & periculi plenam suscepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cuius præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem accessit: & Gallis, qui in præsidio erant, in eos impositis, quos sine sessoribus equos adduxerat, incolumes ad vnum omnes in Scotiam reduxit: Anglis, siue audaciæ miraculo, stupentibus, siue subsidia Duglassio in propinquo delitescere, ratis, siue potius arbitrantibus, arcem sine certamine recipere, quam cum paucis illis, attamen delectis, rem vniuersam fortunæ ancipiti committere. Eduardus, dispositis ad omnia loca opportuna custodibus, ne qua manus rebellium vltro citroque commearet, velut vniuerso
10 regno pacato, Londinum abijt. Henricus interea exul, vel spe ab amicis iniecta, vel exilij tædio compulsus, statuit, in Angliam ad suos occultus redire. Sed, eadem fortunæ ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita vxor, rebus diffisa præsentibus, cum filio & paucis comitibus e Scotia soluens, ad Renatum, patrem in Galliam, nauigauit. Iam (vt ad res Scoticas reuertar) conuentus, qui fuerat indictus Edimburgum, dies aduenerat. Ad eum cum frequentes sese contulissent, multitudo in duas factiones secessit: pars enim procerum Reginam sequebatur: & longe plures Iacobum Kennedum, & Georgium Duglassium, Angusiæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diuersabatur in arce, Episcopus & Comes, in Cœnobio Sanctæ Crucis, in suburbio extremo, ad Orientem verso.
20 Causa dissensionis erat, quod Regina, tutelam Regis se penes esse, æquum existimabat: contra, pars altera, ex vniuersis, ad eam curam, eligendum maxime idoneum: alteris maternum nomen & propinquitatem: alteris vetustam legem, perpetua consuetudine confirmatam, iactantibus. Post tertium conuentus diem, Regina cum suis ex arce descendit: atque, a sua factione se Tutricem Regis, & Regni Procuratricem decerni, curat: atque in arcem redit. Id cum rescisset Kennedus, cum sua factione in forum aduolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione, se, suosque nihil aliud, quam publicum emolumentum, & veterem institutorum obseruationem spectare: contra, aduersarios priuatis cuiusque commodis duci. Id se perspicue ostensurum, si quando liber disceptandi locus sibi detur. Hæc vbi locutus est,
30 in diuersorium cum suis se recipere, cœpit, ac non longe a foro aberat, cum alteram factionem audit armatam descendere. Id vero intolerandum ratus, Duglassius, vt, minis paucorum, fortiores cederent, ac, fugæ instar, esset receptus, vix a Kennedo retineri poterat, quin portam vrbis proximam inuaderet, atque inermis cum armatis congrederetur: ac nisi tres Episcopi, Glascuensis, Gallouidianus, & Dumblanensis, tumultu exciti, interuenissent, vix indignatio sisti poterat, quin ad manus ventum foret. Episcopis interpretibus, res ita tum composita est, vt in mensem essent induciæ. Ducibus vtcunque sedatis, multitudo tamen, nullo imperio cohiberi, poterat, quo minus iram, & indignationem verborum asperitate exprimeret: Reginæ postulationem Regno esse turpem, nec ipsi satis decoram: eone recidisse veterum Scotorum virtutem, vt, in tot
40 virorum millibus, nemo inueniatur dignior, quam fœmina qui rem Scoticam administraret? qui ei genti imperet? qui maiorem vitæ partem in armis transigat? quam spem tandem fore, qui, Regibus parum strenuis, non vsquequaque tractabiles essent, eos fœminæ peregrinæ obtemperaturos? in huncne finem tot labores exantlatos; tantum sanguinis, per tot annos, terra marique fusum, vt homines, in armis nati & educati, se in muliebrem seruitutem sponte dedant? quid futurum, si Angli, quod sæpe alias fecerunt, vltum accepta detrimenta cum magnis exercitibus, veniant? quem signum pugnæ propositurum? quem in aciem ducturum? quem leges belli pacisque daturum, & accepturum? Hæc, inter se, in omnibus stationibus, passim vulgus hominum libere iactabat. Verum, mense exacto, paulum pacatioribus animis, cum, finitis inducijs, ite-
50 rum esset conuentum, Regina, pro sua causa, hæc fere afferebat: Cum superioris anni Administrationem non ipsa vi vsurpasset, aut in eum locum, repugnante Nobilitate, irrupisset, sed, omnium concordi assensu, iure suo fuerit vsa, se moleste ferre, nullo prætento crimine, de gradu deijci: cæterum si, quod solet, in tutelis propinquitatis

spectetur, neminem matre propinquiorem: si Regis incolumitas, neminem fideliorem: e Regis enim morte alijs aliam spem esse: nihil ad se præter luctum & orbitatem redundaturum: sin vtilitatis publicæ ratio ducatur, se peregrinam esse, nullis amicitijs inimicitijsue illigatam: quod in ijs qui rempublicam capesserent, in primis esset spectandum: quod non modo procul a vitijs eorum vita debeat esse, sed etiam quam paucissimas earum libidinum causas habere, quæ, animum in iudicando transuersum agere, soleant: alijs parentum, propinquorum, affinium esse opes: quorum præsidio freti, vel delicti excusationem, vel faciliorem veniam sperare, possint. Interdum etiam cogi, vt, ad eorum libidinem, suas actiones accommodarent. Sibi vero, in sola innocentia, spem defensionis fore: vnum enim esse filium, quem spectaret: cuius omnia 10 emolumenta cum suis vtilitatibus essent coniuncta. Hæc nisi respiceret, se priuatam, cum omnium gratia, libentius & felicius etiam victuram, quam in corrigendis delictis, omnium malorum subituram inimicitias, & in bonorum offensiones interdum incursuram. Neque nouum videri debere, si fœmina alieni Regni procurationem petat: cum, non modo in Britannia, sed in maximis etiam, & potentissimis continentis regionibus, fœminæ regnarint: & ita regnarint, vt administrationis earum ciues non pœnituerit. Hæc cum dixisset, multorum secutus est assensus, partim eorum, qui futuræ gratiæ locum apud eam præmuniebant, partim, qui, alienæ inuidiæ fructum ad se peruenturum, sperabant. Neque deerant, qui, praua libidine, si electio ex omnibus fieret, ne, velut parum idonei, præterirentur, malebant, Reginam omnibus, quam 20 alios eiusdem secum, aut superioris Ordinis, præferri. Nobilitatis vero pars incorruptior cum, & vultu & verbis, orationem Reginæ aspernarentur, omnem cœtum vehementer mouit Iacobi Kennedi, Archiepiscopi Fani Andreæ, auctoritas, & oratio, quem, in hunc modum locutum, accepimus. MAXIME vellem, proceres clarissimi, vt, qui, de omnium salute verba facere, instituunt, sine singulorum offensione, libere ex animi sententia loqui & possent, & vellent. Nunc vero, cum, quæ ad publicam vniuersorum dicuntur vtilitatem, ad priuatam rapiantur contumeliam, difficile est, ita modum inter diuersa studia, & pugnantes sententias tenere, vt non in alterius partis offensionem incurras. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meæ, vt nemo de me queri possit, nisi suum prius flagitium fateatur: libertate vero a maioribus accepta, ita modeste vtar, 30 vt, nec cupide quenquam lædere voluisse, nec per timorem, aut ambitionem, quæ ad præsentem faciunt consultationem, præterijsse, videar. Duas omnino sententias esse, video, quæ concordiam nostram remorentur. Altera censet, in re, quæ ad omnium vtilitatem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: &, quemadmodum omnes, ad ferenda suffragia, de re, quæ totius regni salutem complectitur, coimus, ita neminem a spe honoris æquum esse excludi, qui, virtute & honestis artibus, eo contendat. Altera, Reginæ clarissimæ principi, & lectissimæ fœminæ iniuriam fieri, putat, nisi, in filij salute tuenda, & Regno administrando, cæteris omnibus præferatur. Harum sententiarum cur priorem magis probem, dicam posterius. Aliorum tamen consiliũ hactenus probo, quod parum e dignitate Reginæ putant, vt quisquam alius cum ea in contentionem, de honore 40 veniat, ne auctoritas eius, quæ vt est, ita omnibus eximia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod si de honore vnius, & non de omnium salute hic esset disceptatio, ego quoque facile, ac lubens ad eorum sententiam accederem: verum cum de eo statuendum sit hodie, quod omnium priuatorum vitam & fortunas, quod totius Regni incolumitatem complectitur, huic vni cogitationi omnes singulorum rationes concedere, oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, vt ita Reginæ studeant dignitati, ne legum, ne veterum institutorum, ne salutis omnium interea obliuiscantur: nam si ostendere poterunt, & legibus licere, & publice expedire, vt Regis tutela, & rerum administratio penes Reginam sit, me quoque suæ sententiæ astipulatorem habebunt: sin vero eorum oratio sit publice perniciosa, & ad legum omnium interitum, & 50 Reginæ contumeliam spectet, hanc mihi veniam, primum a Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri spero, vt salua & sacrosancta (quoad per leges, & instituta maiorum licet) Reginæ auctoritate, non cælem, quid sentiam: aut potius vt id libere dicam, quod,

sine

sine summo scelere, tacere non possum. Atque, vt a legibus incipiam: Lex est a Kennetho Rege, non minus prudentia & consilio, quam belli gloria claro, ante quingentos amplius annos lata, & ab omnibus Regni Ordinibus accepta, & vsu tot annorum, ad hunc vsque diem, probata, vt, Rege pupillo, coeant Ordines, virumque, prudentia & opibus primarium, eligant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum Regni potente res administret. Hæc lex etsi ad Kennethum, velut auctorem, referatur, mihi tamen non tam primus eam tulisse videtur, quam vetustam Scotorum consuetudinem, noua sanctione, confirmasse: maiores enim nostri adeo erant a cura publica mulieribus mandanda alieni, vt, si omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris quidem imperij nomen 10 apud eos inuenias: quorsum enim ei rei nomen imposuissent, cuius ipsi nullum penitus vsum habuissent, nec in posterum vllum fore, sperabant? Quas enim Reginas alij, suo quisque sermone, nos Regum vxores appellamus: nec altioris fastigij nomen vllum in eis agnoscimus: voluerunt enim, opinor, viri prudentes, vt illæ, quoties mentionem sui fieri audirent, ex adiuncto viri nomine, se viris obnoxias esse, meminissent. Itaque, ad hunc vsque diem, nullum muliebre imperium, nulla publica procuratio fuit. In minoribus quoque magistratibus & mandandis, & exercendis, eundem plane morem constantissime obseruarunt. Nam multi honores, atque, in his, iurisdictiones, propter ingentia erga patriam merita, etsi ad plerasque iure hæreditario peruenerint, ac sæpe fœminis dotales cesserint, nunquam tamen, ad memoriam vsque nostram, proditum est, 20 fœminam aut in publico consilio præsedisse, aut ius dixisse, aut eorum, quæ propria virorum creduntur, vllum munus vsurpasse. Quod institutum cum maiores nostri, nullis obstricti legibus, tam constanter obseruarint, naturæ tantum instinctu impulsi, si nos eorum posteri, aduersus legem omnium suffragijs acceptam, & tam longo vsu probatam, in manifestum periculum statum publicum præcipitemus, quis, non a temeritatis dico, sed insaniæ nos infamia vindicabit? præsertim cum exemplis propinquis admoneamur: Saxones enim, ob vnius Ethelburgæ scelus, lege cauerunt, ne vlla deinceps Regis vxor Regina vocaretur: aut in sede honoris, in publico, Regi assideret. Quæso igitur, diligenter expendite, quantum ab eorum prudentia degenerent, qui, aduersus legem tam vetustam, tam fœminis vtilem, quam viris honorificam, clauum Reipublicæ 30 eis committant, quibus maiores nostri nunquam nomen Regium indulserunt: vicini etiam honoris illius vocabulum ademerunt. Aliæ nationes aliter censuerunt: quo successu, dicam postea, modo prius eis respondeam, qui hanc legem non audent publice calumniari, in mulierum autem conuenticulis, tanquam iniquam, arguunt. Verum quisquis est, qui eam reprehendit, non ille sanctionem aliquam, hominum modo suffragijs comprobatam, sed naturam ipsam, hoc est, legem illam primariam, a Deo in animos nostros incisam, velle reprehendere videtur: Naturam inquam, quam noster legislator, in hac roganda, ducem & consiliorum suorum rectricem habuit. Natura enim, ab initio, non modo viros a fœminis, animi corporisque viribus, discreuit, sed sua cuique sexui munia, suas virtutes, genere quidem easdem, gradu vero longe diuer- 40 sas, attribuit: nam, qui minus indecorum est fœminis, ius dicere, delectum habere, exercitum ducere, signum pugnæ proponere, quam viro lanam, colum, telam, cæteraque muliebris infirmitatis tractare ministeria: quæ in viris liberalitas, fortitudo, seueritas, in muliere profusio, vesania, crudelitas habetur: contra, quod in fœmina elegans, come, venustum, in viris fractum, elumbe, putidum iudicatur. Hæc, naturæ sponte distincta, qui, permiscere & confundere, conantur, nonne vobis videntur omnem Regni statum, legibus & institutis optime formatum, non perturbare, sed omnino euertere: cum, muliebre imperium nobis probare, contendunt, cuius ne nomen quidem vllum nostri maiores habebant? Huius enim (vt dixi) legislator, non tam, in ea condenda nouum ius attulisse, videtur, quam perpetuam maiorum consuetudinem 50 literis, ad posteritatis memoriam, consignasse: & quod, in Rege creando, natura duce, semper fuerat vsurpatum, id, in Regio quoque tutore creando, publica auctoritate obseruandum, consecrasse. Hanc qui labefactare conantur, quid aliud moliuntur, quam vt omnes leges, ritus, consuetudines maiorum, vna lege violanda, semel euertant?

Neque ego (ne quis id calumnietur) leges omnes, velut in æternum latas, arbitror immutabiles: alia aliarum est ratio, alia vis, alia conditio: quæ enim, ad temporum vicissitudines, accommodantur, eæ fortunæ inconstantiæ sunt obnoxiæ: tam diu durare solent, quandiu manet, quæ eas imposuit, necessitas: &, quæ per vim tyrannorum obtruduntur, cum suis auctoribus fere vna tolluntur. At naturæ vim illam, quæ viua, quodam modo, lex est, & a Deo condita, in animosque hominum incisa, & penitus impressa, nullius multitudinis consensus, nulla hominum decreta abolere possunt. Non enim (vt, egregium poetam dixisse, ferunt) heri, aut hodie nata est, sed cum ipsa rerum natura vna viget, consenescit, & interit. Quo e genere cum hæc nostra imprimis lex sit, non oppugnat Reginæ dignitatem, qui cupit, vt ipsa vltro sibi præscribat metas, quas natura statuit, sexus postulat, consuetudo affirmat, &, omnium pene gentium consensu latæ, leges approbant: sed qui, sui eam obliuisci, iubent, & omnia iuris vincula perrumpere, ordinemque rerum, a Deo institutum, vsu receptum, &, in omnibus bene moratis ciuitatibus probatum, perturbare, suadent: eum ordinem quicunque negliget, graues non hominibus, sed Deo, suarum legum vindici, exoluet pœnas. Nam si mortem Lex diuina minatur viro, muliebrem, aut mulieri virilem vestem induenti, quod supplicium satis, pro magnitudine sceleris, graue eis irrogabitur, qui, adulatione præpostera, totam naturæ vim, & perpetuam Dei constitutionem euertant? Vultis intelligere, quam isti assentatores non ex animi sententia loquantur? in conuentu publico dicere sententiam, iuri dicundo præesse, leges rogare, aut abrogare? Hæc singula etsi per se ampla sunt, quantula tamen portio sunt administrationis publicæ? Cur ergo eorum vxores hic nobiscum non consultant? iudicijs præsident? leges suadent, aut dissuadent? cur non, domi suæ, ipsi rem familiarem procurant? & vxores in castra mittunt? Quod si, quibus rem familiarem committere vix audent, nedum minimæ negotij publici parti pares esse, existiment, eas nostris imponere volunt ceruicibus, videte, quam sibi constent: sin ipsi, infirmitatis suæ sibi conscij, idem sentiunt, quod loquuntur, sed pudore, magis quam iudicio cohibentur, desinant, male sperare de alijs, qui sua, hoc est virorum officia implere & volunt, & possunt. Sin (quod magis reor) hoc assentationis genere, se Reginæ gratificaturos putent, eos admoneo & hortor, vt falsam istam, de principe summæ prudentiæ, deponant opinionem: nec eam adeo rerum ignaram credant, vt, quod alijs fœminis esset turpissimum, in eo suæ dignitatis aut incrementum vllum, aut ornamentum inesse, arbitretur. Inuitus in hanc orationem ingredior. Itaque cum Princeps Illustrissima de vniuerso Regno ita sit promerita, vt nihil audire debeat, quod, animum eius, aut aures offendere, possit, omittam, quæ, in sexus contumeliam ab improbis iactari, audio, & virtutum, quæ Reginæ sunt propriæ, potius vsurpabo memoriam. Hæ enim cum plurimæ sint, & in primis illustres, nulla tamen maiorem ei apud omnes commendationem & laudem conciliauit, quam modestia: ea enim istius sexus ita propria existimatur, vt in priuata plerunque vita, alia aliarum vitia vel omnino texerit, vel certe obscurarit. In principe vero nostra, cuius, ob fortunæ generisque claritatem, nullum dictum factumue, in obscuro esse, potest, ita hæc prælucet, vt, eius commendatione, cæteræ virtutes, gratiores fieri, videantur. Cum ea igitur mihi longa oratione non est opus: sed tantum, vt admoneam & horter, vt, quam semel ad decus & gloriam ingressa est viam, eam constanter teneat: neu cuiusquam assentationi ita se præbeat, vt sui obliuiscatur: malitque certum, & multis experimentis probatum iter, ad laudem & immortalitatem, insistere, quam, per ancipitia & intuta progrediendo, anteactæ vitæ decus & splendorem in discrimen mittere. Vobiscum mihi omnis disceptatio, qui, vel inuidia erga meliores, quos, ne vobis anteponantur, timetis, vel, praua ambitione, apud bonam Principem futuræ gratiæ fundamenta iacitis. Dicam igitur, Regina clarissima, fretus tua prudentia, quod sentio, & libere dicam. Isti non te, sed tuam fortunam alloquuntur: & , dum Reginam cogitant, eandem quoque fœminam esse, obliuisci videntur. Cum fœminam dico (ne quis, contumeliose id dictum, interpretetur) hominem dico, cui natura cum plurima dederit blandimenta, & indulgentiæ suæ munera, nonnulla etiam admiscuit,

admiscuit (vt plucherrimis quoque, & preciosissimis rebus solita est) infirmitatis incommoda: ideoque, non sui protegendi satis potentem, in aliena voluit esse custodia: adeoque in alios imperium non dedit, vt leges, naturam imitatæ, in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela fœminas esse, iusserint. Neque hoc ad earum est excogitatum ignominiam, sed infirmitati inuentum remedium: nam cum eas negotijs, quibus sunt impares, arcet, beneficium est consulentis pudori, non honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, quam ægre cohibeat eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas: non recensebo, quo, soluta vinculis, quarundam licentia proruperit. Ea tantum dicam, non quæ causa præsens offert, sed 10 quæ exigit: & quæ, sine fraude publica, tacere non possum: si qua in eo sexu sunt priuatim noxia, ea maritis, & propinquis curæ sint: quæ, publice obesse, possunt, ea leuiter attingam. Nunquam ab hoc sexu animi magnitudo postulata est (habent certe fœminæ suas virtutes) sed hæc, de qua loquor, inter viriles, non muliebres, semper connumerata est: deinde, quo magis, ob naturæ imbecillitatem, animorum motibus sunt obnoxiæ, eo, quoties legum frænos licentia perruperit, longius progrediuntur, difficilius reuocantur, ad modestiam vix vnquam redeunt: quippe, morborum & remediorum iuxta impatientes. quod si quæ, inter eas, fortiores videntur, eo sunt magis periculosæ, quod vehementiores habeant impetus: & quæ, tædio sexus, fœminam semel exuerunt, etiam, vltra curas viriles licentiam extendere, volent. 20 Nam vbi modum finemque, a natura positum, semel transieris, quicquid vltra est, infinitum est, nullo cupiendi, aut audendi tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infirmitatem accedit, quod, quanto quisque sui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad suam contumeliam accipit: vehementius irascitur: ægrius pacatur: immoderatius vindictam exercet, & velut contemptum sui vlciscitur. Hæc omnia quam sint magistratum gerentibus aduersa, nemo vestrum, opinor, ignorat. Ista si quis, a me confingi, putat, apud animum suum reputet, quanta cum rerum perturbatione, Ioanna Neapolitana non ita pridem imperauerit. Reuoluite priscorum temporum historias. Non commemorabo Assyriam Semiramidem, non Cappadocem Laodicem, monstra sunt ista, non fœminæ. Palmyræna illa Zenobia, omnium ore ce-30 lebrata, Parthorum victrix, Imperij Romani propugnatrix, tandem victa, capta, triumphata, se, regnumque suum, ab Odenato marito auctum & illustratum, vno momento euertit. Sed nec, illud quidem præterire tacitus, possum, cuius in alienæ rei procuratione, in primis ratio ducenda est, ne videlicet summum imperium ei hominum generi committamus, a quo male obiti negotij ratio exigi non potest. Nihil ego neque Reginæ ingenio, neque fidei, neque industriæ detraho: sed si quid (quod plerunque accidere solet) aliena etiam fraude, gestum fuerit, secus ac publica vtilitas, aut, quem tenebit, loci dignitas postulet, quam multam a Regis matre exigemus? aut quam expetemus pœnam? apud quos rerum gestarum ratio reposcetur? apud muliebre concilium in gynæceo, de summa rerum, consultabitur? vos ibi decretis aut singuli subscribetis, aut vni-40 uersi auctores eritis, & quam vix, inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibere nunc potestis, auctoritate vestra semel armatam muliebrem impotentiam sustinebitis? Neque hoc eo a me dictum, existimate, quod quicquam tale, a fœmina lectissima & omnium longe modestissima, metuam: sed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu sunt, turpe ducam, spem nostræ incolumitatis, quam nobis ipsis debere possumus, in aliena potestate collocare: præsertim cum pro nobis faciant diuinæ & humanæ leges, & non modo maiorum nostrorũ consuetudo, sed omnium, qui vbique terrarum sunt, gentium consensus. Tulerunt quidem, in summo honoris gradu, nationes quædam fœminas, non illas quidem iudicio & suffragijs electas, sed, forte nascendi, oblatas, nullus tamen vnquam populus, cum libera essent suffragia, cum virorum quantulacunque 50 esset copia, sibi fœminas præfecit. Quamobrem, viri clarissimi, suadeo, vosque vehementer adhortor, vt, iuxta leges patrias, & maiorũ instituta, vnum, aut plures etiam, si ita videbitur, ex optimatibus scilicet optimos elegatis, qui interim Regnum administrent, dũ Rex eo robore sit & animi & corporis, vt ipse, ad rerũ gubernacula admoueri, possit.

X

Quod faxitis Deum opt. max. fortunare & volo, & opto. Hæc cum Kennedus, cum haud dubia maioris partis assensione, dixisset, cœteri, ne frustra contra niti viderentur, in eorum sententiam concesserunt. Res autem hoc maxime modo est composita, vt neutra partium, alteri cessisse, videretur: Bini e singulis factionibus adhibiti, ad Regis custodiam, qui publica negotia cum fide tractarent, vectigalia Regia colligerent, ac dispensarent, familiæque Regiæ curam gererent: e factione Reginæ, Gulielmus Gramus, & Robertus Bodius, tum Cancellarius: alterius factionis, Robertus, Orcadum Comes, & Ioannes Kennedus, omnes familiarum suarum principes: adiuncti his duo Episcopi, Glascuensis, & Caledonius: Reginæ permissum, vt educationi Regis adesset, modo, ne quam partem curæ publicæ attingeret: reliquorum vero liberorum (erant autem quaterni, Alexander Dux Albinius, Ioannes, Comes Marriæ, ac duæ puellæ) ipsa educationi præesset. Rebus domesticis ita constitutis, legati Anglorum auditi: petentibus induciæ, in annos quindecim, datæ. Proximo anno, qui fuit M. CCCC. LXIII. Regis mater decessit, parum secunda pudicitiæ fama: eodem anno, Alexander Regis frater, dum ab auo materno e Gallijs redit, ab Anglis capitur, breuique liberatur, Scotis, ni redderetur, ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace foris parta, domi, ab intestinis motibus, non diu cessatum: nam controuersiæ procerum, de Statu publico ordinando, rumoribus in maius auctæ, ætasque Regis immatura rebus gerendis, & superiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis, frænos facile soluit. Alanus Lornensis, homo seditiosus, Ioannem fratrem, natu maiorem, hæreditatis eius potiundi cupidus, in vinclis captiuum tenebat: viuum seruaturus, quoad, odio nefarij sceleris senescente, res ex sententia transigeret. Id facinus Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, cum resciisset, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem coniecit, hominem, alioqui multis latrocinijs infamem, in aulam ad supplicium ducturus: Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte supplicium præuenit. In diuersa regione, Donaldus Insulanus vt auctor potentior, ita res turbare maiore mole est aggressus: is enim, Rege mortuo, metu solutus, in eo turbulento rerum statu, locum iniuriæ aduersus infirmiores, & augendæ potentiæ occasionem sibi datam, ratus, Ennernessum, cum non adeo magno comitatu, venit: & a præfecto arcis, vt qui nihil hostile metueret, comiter inuitatus, arcem, custodibus expulsis, in suam potestatem redegit, Insulanorumque copijs vndique coactis, se Regem Insularum pronunciat: per propinquas regiones edicit, vt vectigal vni sibi ciues pendant: neque alium Regem, aut dominum agnoscant: graui pœna, qui secus fecisset, indicta. Ad hanc famam, facinorosis ad eum vndique coeuntibus, satis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, vt Comitem, qui Regis erat patruus, cum vxore, nihil tale suspicatos, ceperit: is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffisus, in vicinam Brigidæ ædem, se religione loci defensurus, secessit: multi item popularium, oppressi subito malo, preciosissima quæque rerum suarum eo congessere. Ea ædes quanquam, in illis locis, magna ceremonia veneraretur, & ad eum diem, inuiolata mansisset, ob sanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit, apud animum immanem & auarum, præda, quam religio. Comite cum vxore, magnoque captiuorum numero illinc abducto, AEdi, rebus omnibus spoliatæ, ignem iniecit: Sacerdotes, verbis a sacrilegio deterrere, conatos, alios interfecit, alios male multatos dimisit. Circumiectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vastatis, dum cum ingenti præda domum redit, suborta repente tempestate, magna parte nauium amissa reliquis grauiter afflictis, ipse, cum paucis, in Ilam insulam eiectus est verius, quam expositus: id vero, qui, e tanta calamitate euaserant, rati, manifesta numinis ira euenisse, nudis pedibus, ac lineis modo vestimentis tecti, supplices, cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumeliose illuserant, accesserunt: Dux vero Donaldus, siue dolore amissi cum præda exercitus, siue animum (quamlibet immanem) subeunte scelerum conscientia, & spretæ religionis memoria, ex eo die parum compos fuisse mentis, dicitur. Hic Ducis casus propinquos eius mouit, vt Atholiæ Comitem cum suis liberos dimitterent, ac Brigidam propitiatum, cum piaculis amplisque muneribus, veni-

CIↃ. CD. LXIII.

venirent. Rerum ita gestarum fama, in Aulam perlata, omnem expeditionis, aduersus Insulanos, apparatum soluit. Primis tumultibus ita sedatis, tanta cum æquitate & tranquillitate res Scotorum administratæ sunt, vt nunquam altiorem securitatem, sinceriorem que pacem seniores affirmarent, se meminisse: ea erat in Iacobo Kennedo (cuius aula tum maxime nitebatur auctoritate) prudentia & grauitas ea in reliqua Nobilitate, qui, prudentioribus parere, non recusabant, modestia. Tantam enim Kennedus existimationem, multis erga rem Scoticam meritis, erga superiorem Regem officijs, collegerat, tantam, ob morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparauerat in rebus omnibus fidem, vt cæteri pueritiæ Regiæ curatores, qui, 10 per ordinem, bini in orbem sibi succedebant, cum, quoties in aulam excurreret, velut diligentiæ exactorem & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in summa tranquillitate ita Rex educabatur, vt, accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitarit expectationem. Hæc fere, ad sextum vsque Regni annum, acta fuere. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiæ suæ princeps: qui, præter magnas opes, familias tum plurimas & clarissimas, propinquitatibus & affinitatibus, erat complexus: florebat etiam tum egregia stirpe domus: habebat enim, præter Thomam & Robertum, filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus non inuitus, etiam cupiente Ioanne Kennedo, propinquo (qui, per ingrauescentem ætatem, adolescentiæ labori-20 bus impar erat) ad Regem est admotus, vt militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum, inter æquales, facile primus habebatur. His opibus freti, nec loco, quanuis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in suam transferre familiam, decreuerant. Id vt conficerent, Alexandro negotium datur, vt Regis quoque animum adiungeret. Is, Regem iam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditijs animum infirmum cepit, vt summa sibi fides omnium rerum esset. In hanc tam familiarem consuetudinem admissus, sermones frequenter apud adolescentem serebat, eum iam Regni potentem esse: iam tempus adesse, vt, e senum prope seruitio emancipatus, ætatem circa se habeat militarem, eaque studia mature capessat, in quibus, velit nolit, 30 ei agenda sit ætas. Huius generis orationes ab adolescente, rerum imperito, &, in ætatis lubrico, ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac, paulatim rectoribus contumacior, multa, illis inconsultis, nonnulla, aduersantibus, tentare, atque occasionem quærere, vt a seniorum seueritate, velut e vinculis, euaderet. Igitur cum e Limnucho Rex, ignorante Kennedo, cuius tum vices erant, in agros venatum, prodiret, senex, certior factus, non procul ab oppido eum assequitur: & cum, apprehensis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum causaretur, Alexander accurrens, seni, optime de se merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput inflixit: Ita abacto Kennedo, velut arbitro molesto, quo cœperant ire, pergunt. Kennedus saucius in oppidum redit: nec Robertus, in 40 aulam reuersus, fratris factum improbauit: inde odiorum semina cum grauissimo regni damno, alterius autem factionis exitio, sunt orta. Initium fuit promendæ discordiæ, cum Bodij, Edimburgum, Kennedi, Sterlinum Regem inde transferre, vellent. Bodij, qui plus in aula tum poterant, sine consensu publico, eum Edimburgum ducunt, vt ibi Regnum iniret: comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Ioannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum suarum principes. Hæc acta sunt, circiter decimum Iulij diem, Anni M.CCCC.LXVI. Kennedi, in ea contentione inferiores, diuersi domos abeunt, Ioannes in Carictam, Iacobus in Fifam, tumentibus ira animis, nec vltioni, sicubi possent, defuturi. Bodij superiores, iniuria non contenti, ad Ioannem Simiam miserũt, qui cum domi colluderet, ac se oblectaret, delirationem seni exprobrantes. Nec 50 multo post, Iacobus Kennedus decessit, mature quidem ille, si ratio ætatis habeatur: verum eius mors omnibus bonis adeo fuit luctuosa, vt parente publico viderentur orbati. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, summa domi frugalitas, & continentia: foris splendor, & magnificentia. Omnes superiores, & qui eũ, vsq; ad hunc

CIↃ. CD. LXVI.

diem, secuti sunt, Episcopos liberalitate in publicum superauit: cum interea non magnos Ecclesiasticos prouentus teneret: neque enim adhuc ad Scotos peruenerat consuetudo, Sacerdotia sacerdotijs cumulandi, & male per auaritiam quæsita peius per luxuriam profundendi. Vnum reliquit suæ liberalitatis monumentum egregium, scholas publicas, ad Fanum Andreæ maximis sumptibus ædificatas, &, magnis prouentibus, ex Ecclesiasticis tamen fructibus, locupletatas: in eis sepulchrum sibi magnifice extruendum, curauit, quod tamen ei, priuatim de pluribus, publice de omnibus optime merito malignitas hominum inuidit: quod dicerent, nimiæ vanitatis esse, in re, ad nullum vsum comparata, tantos sumptus facere. Mors virtutes eius fecit illustriores, & desiderium auxit: eo enim, velut perpetuo censore morum, de medio sublato, disciplina publica paulatim labefactata: deinde penitus corrupta, secum omnia pene in exitium traxit. Bodij, ad domesticæ potentiæ incrementum, & inimicorum vires imminuendas, sub legum prætextu, animum adijciunt: e quibus maxime opportunus est visus Patricius Gramus, Iacobi Kennedi ex eadem matre frater, Roberti quoque Bodij consobrinus. Is, vti tum mos erat, per Canonicos electus Episcopus, in locum Iacobi fratris, nuper defuncti, sed, per factionem aulicam, impeditus, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, sine commeatu ad Pontificem profectus, facile cum eo transegit, vt, in demortui locum, sufficeretur: nam, præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, vt illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque, dum Romæ aduersæ factionis opes metuens, desidet, vetus controuersia, de libertate Ecclesiæ Scotorum, agitari cœpta est: nam Eboracensis Episcopus ius (quo Scotorum Episcopos contendebat sibi subditos) per licentiam bellorum vsurpatum, etiam in pace retinere, studebat. Verum, decreto Romæ secundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas iudicatur, sed etiam a Pontifice Legatione in triennium, vt Sacerdotum prolapsos mores, & disciplinam Ecclesiasticam, præcipitantem, in pristinum statum restitueret, est ordinatus: nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illustratus, ac, Summi Pontificis tali prærogatiua subnixus, domum redire ausus est, vsque ad inclinatam Bodiorum potentiam. Bodij, cum non tantus ad eos Nobilitatis concursus fieret, quantum sperauerant, vt inimicorum criminationes amolirentur, & securitati suæ, in posterum, prospicerent, conuentum publicum indicendum curant, in tertium, decimum mensis Octobris. Ibi, coram Rege & Apolectis, Robertus Bodius senior, in genua procidens, conquestus est, suum erga Regem obsequium, quod in eo Edimburgum deducendo præstitisset, malignis inimicorum sermonibus traduci, & in peiorem partem rapi, ac minari, illius consilij auctores pœnas aliquando daturos: quamobrem Regem orare, vt, si quam, ob id factum, iram aut offensam animo concepisset, id palam declararet, & maleuolentium calumnias compesceret. Rex vbi paulum cum Apolectis collocutus fuisset, respondit, Robertum non auctorem eius itineris, sed comitem fuisse, neque obsequij pœna, sed potius officij in se collati præmio dignum existimare: idque se, vt inuidorum sermonibus obuiam eatur, publico conuentus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne ea res, Bodio comitibusque eius aliquando fraudi esse, possit. Hoc decretum cum Bodius petisset in Acta conuentus redigi: idemque diplomate Regio cui magnum sigillum appenderetur, confirmari: decretum quidem statim in Acta relatum: diploma paulo post, nempe vicesimo quinto eiusdem mensis die ei traditum. Eodem quoque die adijcitur & aliud diploma ex consilij sententia, quo Bodium Proregem creat: suamque salutem, fratres, sorores, arces & opida, omnemque iurisdictionem in ciues ei Rex committit, donec ipse vicesimum vnum annum expleret: egitque cum proceribus, qui tum aderant, vt sese sancte promitterent omnium actionum publicarum Bodijs adiutores fore, pœnisque ni id summa ope & fide fecissent, obnoxios futuros. Huic promisso Rex ipse quoque subscripsit. His rationibus Rege sibi coniuncto, & parte Nobilitatis priuato fœdere connexa, ac totius Regni administratione in se traducta, securitati in longũ tempus prouisum esse, existimarunt, fundamenta potentiæ etiam in posterũ iacientes, perfecerunt, vt Regis soror natu maxima Thomæ Bodio, Roberti filio, nuberet.

Id ma-

Id matrimonium, vt opulentum, & velut potentiæ stabilimentum, videbatur, ita inimicorum odia intendit, & vulgo variam sermonum materiam præbuit: Etsi enim, hac via omnes aditus ad Regem obseptos, credebant, solique dictorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gratia magis florebant, quam flagrabant odio publico, quod quadriennio prope tectum, in exitium totius familiæ tandem erupit: nec aduersæ factionis prudentissimus quisque tam subitum eorum incrementum inuitus audiebat: vt cum arrogantiam (vt fieri solet) comitem sperarent, quæ superiores ferre nequeat, æquales contemnat, & inferiores deprimat: Vbi autem priuati excessit modum, Reges, æmulationis intolerantes, in sui exitium accendat. Fama vero discordiæ, inter factiones tam potentes, populari quoque licentiæ fræna soluit: nam nationes, latrocinijs assuetæ, veterem rapacitatem ex interuallo auidius repetebant: & odiorum semina, ad tempus suppressa, vehementius gliscebant: & seditiosi turbandarum rerum occasiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, spe impunitatis iniecta, liberius audebant. Nec deerant occasioni Kennedi, qui, partim spargendis rumoribus, plebis iram inflammarent, & omnium malorũ causas in Bodios, vt seditionum auctores, conferrent: partim etiam (vt nonnulli rebantur) a tumultuosorum nominum consilijs non abhorrebant, & nequitiæ faces occulte subdebant: Illud certe ex eorum vultibus elucebat, hunc turbidum rerum statum non admodum eis ingratum esse. Vnum restare videbatur, ad florentem inimicorum potentiam subuertendam, vt Regis animum ad sua consilia traducerent: satis enim superque sibi virium esse: & vulgus, nouarum rerum studiosum, & omnia alia magis, quam præsentia, semper cupiens, facile ad partes accessurum. Itaque, per homines callidos, qui studium Bodianarum partium præ se ferrent, Regis animum pertentare, instituunt. Interea legati in Daniam decreti, vt Margaritam, Dani Regis filiam, Iacobo peterent vxorem: vtque prospicerent, quoad fieri posset, vt vetus controuersia, de Orcadibus & Schetlandicis insulis, magnis vtriusque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps eius legationis fuit Andreas Stuartus, Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptijs facile cum Dano transactum, omni iure, quod in omnes circa Scotiam insulas maiores eius sibi arrogarant, dotis nomine, remisso: tantum vt priuatis agrorum possessoribus caueretur, vt agros, quos ibi haberent, vti ante possederant, ita tenerent. Sunt, qui, pignori oppositos, donec dos solueretur, scribant: sed postea Iacobo nepoti, ex filia recens nato, Danum omne ius suum in perpetuum cessisse. Cum a Cancellario Rex certior esset factus, omnia, ex sententia, esse confecta, proxima incidit deliberatio, de honesto Nobilium globo, ad nouam Reginam deducendam, mittendo. Ibi, fraude inimicorum, & amicis parum prospicientibus, Thomas Bodius, Roberti filius, Araniæ Comes, laudata supra modum etiam ab inuidis, & minus æquis eius virtute, & splendore opibusque, ad quanuis magnificentiam suppetentibus, legatus deligitur. Ille, domi omnia, patre Prorege, tuta ratus, libens profectionem suscepit, ac, iam ineunte Autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conscendit naues. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodij eius voluntatem se retenturos, credebant, nempe voluptates, & a curis publicis ocium, trahendo in crimen, eorumque opes, quæ iam erant maximæ, velut Regi formidolosas in maius extollendo, ac, nomine peculatus, prædam ex eorum ruina ostendendo, animum infirmum, & suspitionibus atque auaritiæ opportunum, varie versabant. Bodij vero etsi obsequio, & malorum publicorum dissimulatione, a molestis cogitationibus Regem auertere, conarentur, tamen & vulgi querimoniæ, & aulæ solitudo, vtræque ab inimicis auctæ de industria, tegi non poterant: nec deerant, qui Regem solitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remedijs, liberius admonerent: & Rex ipse, velut ad curas viriles assurgens, quæ vulgo fierent, nonnunquam, ingrata sibi esse, monstrabat. Nec Bodij, quanquam, eum sibi paulatim minus obtemperantem, & pariter inuidiam popularem increscere, sentiebant, quicquam tamen e superiore licentia omittebant, confisi & pristina eius facilitate, & venia præteritorum accepta. Igitur aduersa factio, iam Rege clam in suas partes abducto, & Thoma, Comite Araniæ

CIↃ. CD. LXX.

in Daniam ablegato, vnde, propter Oceani Septentrionalis sæuitiam, magna anni parte nauigationibus imperuij, reditus, ante Veradultum non pateret: Senes & ætate & morbis inualidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præsidio multorum amicorum, qui in legationem erant profecti, destitutos, maturum aggredi, arbitrati, primum, conuentum publicum, iam diu a multis flagitatum, in vicesimum, secundum diem mensis Nouembris, Anni millesimi quadringentesimi, sexagesimi noni, Edimburgum, per Regem indicendum, curant. Eo Bodijs fratribus adesse iussis, varie res, pro cuiusque odio aut fauore erga eos, est celebrata. Ipsi certe tam opinato casu perculsi, nullo auxilio, aduersus imminens malum, ante parato, fractis animis, non tam factionis aduersæ potentia, quam subita Regis alienatione perturbati, Robertus, omni spe incolumitatis abiecta, in Angliam profugit: Alexander, quem aduersa valetudo a fuga cohibuit, in ius venit: crimini fratribus communiter datum, quod, in Regem iniecta manu, priuato consilio eum Edimburgum duxissent. Cum Alexander affirmaret, eius culpæ veniam in conuentu publico impetratam, supplexque peteret, vt eius veniæ, ex Actis publicis, Rex, exemplum describi, pateretur, id ei negatum. Quid, aduersus id decretum, ab accusatoribus obiectum sit, ab illius temporis scriptoribus non proditur: ego quoque, quanquam coniectura difficilis non sit, malo, cogitationibus legentium rem totam relinquere, quam incertam pro certo affirmare. In eo iudicio, Alexander damnatus capite luit: Robertus, paucis post annis, Anneuici in Anglia, exilij tædio ad prægrauem ætatem adiuncto, decessit: filius eius absens, inauditus, & negotium publicum gerens, hostis publicus iudicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita gesta sunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris accepi, non existimaui dissimulanda. Aiunt enim, decretum, quo Bodij ante actorum venia fuit data, in Actis extare, in hanc fere sententiam, Vt Rex omnem offensionem, & (vt tum loquebantur) animi rancorem remitteret. Quod quidem qui Regi gratificari volebant, iuxta remissionis de culpa & pœna distinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur, interpretarentur: his videlicet verbis intelligi, noxam quidem, &, ex animi nequitia conceptam, labem aboleri: cæterum, legum pœnis reos non eximi. Proximo Vere, Danica classis Reginam aduexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deessent, qui, in publica omnium lætitia, spem veniæ ei ostentarent, non est ausus tamen descendere: verum ab vxore, quæ, ad rumorem Danicæ classis, aduolauerat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluso, statim in Daniam, vnde venerat, reuectus est: & peragrata Germania, in Galliam venit. Ibi multa frustra conatus, vt Ludouico Vndecimo (qui Regnum legitimum Francorum in tyrannidem conuerterat) deprecatore vteretur, ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei, in bello, nauauit operam: ac multis ab eo inuicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi dum priuatam, sed honorificam vitam ducit, vxor ei Iacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus suo loco dicemus. Nuptiæ Iacobi Tertij, & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concursu, celebratæ, decimo die mensis Iulij, anni M. CCCC. LXX. Ex eo matrimonio, tertio post anno, natus est Iacobus, qui patri in Regnum successit, mense Martio, die sacro Diuo Patricio. Rex interea, nondum satiatus Bodiorum calamitatibus, scribit in Flandriam, ac sororem domum reuocat. Sed cum, ob insignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu persuaderi posse, existimaret, curat, ex aliorum literis spem ei inijci, Regis ira spatio temporis lenita, non desperandum, quin soror apud fratrem plurimum perficere posset, ad mariti calamitatem subleuandam: multum interesse, præsens ne tuam causam agas, an alijs, agendam, mandes. Illa ea spe illecta, cum redisset, statim, de diuortio, cum ea Rex agit: &, affixis libellis publice, ac multis ascitis testibus, Kilmernoci (quod, ante res afflictas, Bodiorum princeps erat domicilium) iubetur Thomas, intra sexagesimum diem adesse, quem sciebant omnes, vix fide publica data, reuerti ausurum. Cum diem non obisset, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ: ac diuortio cum absente & inaudito transacto, Maria, Regis soror, inuita Iacobo Hamiltonio, homini prope, nouo, ac multum dignitate

CIↃ. CD. LXX.

10 20 30 40 50

gnitate & opibus, quam prior maritus, inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Iacobum, & Margaritam filiam. Reuocati quoque ex altero viro a Rege liberi: nec ille diu superstes fuit. Cum Antuerpiæ diem obiisset, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei sepulcrum pecunia satis ampla, qua ipse munifice eum donauerat, in æde construendum, cum inscriptione honorifica, curauit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Scotia florentissima, familia intra paucos annos & creuit, & corruit, magno posteris documento, quam sint lubricæ Regum adolescentium amicitiæ: Nec ea modo ruina obstupefecit amicos, sed inimicos etiam terruit: nullo postea ad eum, vnde illi deiecti erant, gradum contendere auso, partim 10 dum rerum humanarum casus instabiles expendunt, partim dum Regis tam subito in beneficijs pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem reuocant. Multum certe eos, qui, ex ea mutatione status publici, in maximam spem erant erecti, sua fefellit opinio: nam Rex, qui, superioribus annis, assueuerat ocio domestico, ac raro prodibat in publicum, iam nouus etiam maritus, domesticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque, exclusa Nobilitate, in paucorum ministrorum potestate totus erat: cum esset enim ingenio acri & præferuido, non facile ferebat, sententiam suam a consultoribus reprehendi: ita cum procerum, in censendo, refugeret libertatem, tales circa se habebat, qui non corrigerent, sed approbarent sua decreta, &, repugnandi offensione vitata, obsequendo, gratiam pararent. 20 Inter hos aulæ mores, Ordo Ecclesiasticus nihilo sanctius agebat: quanuis enim luxu & auaritia iam multos annos, Ecclesiæ ministri laborassent, remanserant tamen adhuc species quædam antiquæ grauitatis, quæ & stimulos literas discentibus adderet, &, qui in discendo profecissent, spem emolumenti eis inijceret: eligebantur enim Episcopi a collegijs Canonicorũ, & Cœnobiarchæ a suis Sodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obsederant, lucri ostentata magnitudo, & eorum, quibus cum certamen esset, infirmitas eo facile perduxit, vt Regi suaderent, ne rem tanti emolumenti penes homines ignauissimos, &, ad nullam Rei publicæ partem capessendam, idoneos esse sineret: sed potestatem designandi, quos vellet, ad se reuocaret. Inde enim non defuturũ, vnde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret: 30 nunc autem, penes vulgi fecem, honores & opes esse, non minus in publicis necessitatibus parcos, quam in domesticis voluptatibus profusos: vnum Regem esse oportere, in quem omnium oculi sint intenti: penes quem sit & puniendi, & ignoscendi, & remunerandi facultas. Cum, his & similibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec satis, aduersus pecuniam, firmũ, &, praua consuetudine, labefactatum, & a natura pronum ad licentiam, in suam sententiam pertraxissent, continuo noua rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus tam sacris, quam profanis, in aulam velut ad publicam nundinationem, propositis. Patricius autem Gramus, qui præcipitantem Ecclesiam vnus velut sufflaminabat, cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romæ aliquot annos subsedisset, certior per amicos factus, quo in statu res essent, fretus propin- 40 quitate Regis, e cuius amita magna natus erat, ad suos redire, statuit: & vt, animos hominum pertentaret, diploma, de Legatione impetrata, præmisit, & promulgandum curauit, mense Septembri, Anni M.CCCC.LXXII. quæ res & magnam ei inuidiam statim conflauit: nam qui redemerant in aula honores Ecclesiasticos, ne prædam & precium simul amitterent, metuebant: & qui spem crescendi, ex aulica nũdinatione, conceperant, aditum sibi obstrui, dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quæ Sacerdotia, mercenario quæstu, a Rege impetrauerant, vel impetrata alijs diuendebant; ne genus illud lucri e manibus eriperetur. Hi omnes, coniuratione facta, maledictis Patriciũ absentem onerant, &, in Regiam collecti, queruntur, vetusta maiorũ iura, & recentia Regum edicta violari ac multa, vniuerso Regno damnosa, per Romanenses agitari: quorum libidini nisi ma- 50 ture obuiam eatur, Regem breui in ordinem redactũ iri, & penes illos omnium rerum potestatem fore. Id periculum vt præuenirent, ex decreto Consilij, ad Patricium, vix naui egressum, missi, qui vetarent, ne vllam sui muneris partem attingeret, donec, Rex, de querimonijs aduersus eum ad se delatis, cognosceret. Dies dicta, vt Edimburgi adesset,

CIↃ.CD. LXXII.

ad Cal. Nouembres. Interea, cum amici & propinqui confirmarent, Regem, in tam iusta causa, non iniquum fore, idque ex rumoribus aduersa factio rescisset, Regis & aulicorum animos, magnæ pecuniæ promissione, ita sibi deuinxit, vt nunquam deinde Patricius, æquo iure cum aduersarijs contendere, potuerit. In Conuentum accitus cum diplomata protulisset, e quibus ostenderet, se a Romano Pontifico Archiepiscopum Fani Andreæ, Primatem Scotiæ, & Legatum, ad Ecclesiasticum statum ordinandum in triennium creatum, a minoribus quidem Sacerdotibus satis æquo animo est auditus: gaudebant enim, munus, tam necessarium, viro bono & erudito commissum: sed hi, metu potentiæ aliorum, qui sibi Regem & aulicos conciliauerant, mutire palam, non audebant. Aduersarij, vt fauor populi erga Patricium elanguesceret, mora interposita, Pontificem Romanum, qui vnus, in ea causa iudex esse, posset, appellant. Ipse, ad suam Ecclesiam a Rege remissus, vetitus est, dum lis dijudicaretur, Archiepiscopi insignia vsurpare: aut quicquam, præter consueta superioribus Episcopis munia, attentare. Inter hæc, exortus est Patricio, leui de causa, nouus inimicus, sed omnium longe acerrimus, Gulielmus Seuessius. Is, iuuenis acri ingenio, cum aliquot annos, Louanij, apud Ioannem Sperincum, medicum, & Astrologiæ studijs nobilem, egisset, reuersus ad suos, cum cætera ingenij dexteritate, tum scientiæ rerum cœlestium iactatione, breui in aulicorum gratiam se insinuauit: ea res magnum ei fauorem conciliauit, quod Aula omnibus diuinandi generibus tum, vsque ad insaniam, dedita erat. Seuessius igitur, ingenij acrimonia & aulica gratia florens, breui Archidiaconus Fani Andreæ designatur. Cum ab Episcopo ad id munus non reciperetur, communicato consilio cum Ioanne Locco, tum scholarum publicarum rectore, & Patricij inimico, machinas omnes, ad eum subuertendum, admouent. Rector, fretus Romani Pontificis priuilegio, quo a iurisdictione Patricii erat exemptus, ei, Sacris interdicit. Hanc ille hominis, ex inferiore Ordine, comminationem ita contempsit, vt, etsi, veniens in aulam, eisdem Diris semel atque iterum esset petitus, nihil tamen de superioris vitæ consuetudine remitteret. Tum inimici (vt mos est, cum Diræ Ecclesiasticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac, Patricium omnibus sacris AEdibus, excludi, procurant: in bona eius procurationem fisci immittunt; comites graui indicto iussi discedere: dati custodes, qui obseruarent, ne quicquam, quod edicto repugnaret, attentaret. Episcopi reliqui, ne erga Regem tam beneuolum ingrati viderentur, summam pecuniæ grandem, quam tenuioribus Sacerdotibus grauate extorserant, ad eum attulerunt. Rex, hac præda potitus, velut patricij misertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, missis ad eum Abbate Sanctæ Crucis, & Seuessio, Episcopus Regi, & Episcopo Seuessius reconciliatur: sed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus molestijs liberatus, cum ad villam suam, Monimalium, diuertisset, atque, ad ea, quæ sui muneris erant, priuatim & publice obeunda, se compararet, Mensarij Romanenses ab inimicis in eum immissi, ob nondum solutam, pro diplomate Pontificio (Bullas ipsi vocant) pecuniam, ei, Sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam iam adductus: nam, & ante, & post reditum, census eius maiore ex parte a Procuratore Regio erant in fiscum relati: &, quod ab amicis potuit confici, Regi, & aulicis datum: ministris autem Regijs iterum in possessionem missis, ipse in arce sua, adhibitis a Rege custodibus, ac domesticis ministris ablegatis, seruari iussus, etiam ad inopiam consilij est redactus. Gulielmus Seuessius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, a Rege primum Adiutor (vt vocant) est datus, deinde a Romano Pontifice approbatus: mox idem Seuessius, per factionis aduersæ potentiam, Quæstor electus, qui, de vita & moribus eius, anquireret: multa ei leuia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia obiecta: inter quæ, quod interim vno die termissaret, idque ea ætate, qua, vix reperiebatur Episcopus, qui, ternis mensibus, semel id muneris obiret. Ibi, inimico iudice, conductis testibus, Episcopatum eierare coactus est: Seuessius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in eius locum suffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum contumelias magno animo ferre, conspicerent, curarunt, vt in Cœnobium aliquod deuium, quatuor adhibitis

hibitis custodibus, includeretur. Electa est AEmona, scopulus verius, quam insula: inde, exorto bello, metu Anglicæ classis, post triennium, est translatus Fermelinodunum: illinc rursus in arcem, quæ est in lacu Leuino: atque ibi tandem, ætate & miserijs confectus, decessit: vir nullius sceleris compertus, doctrina & virtute, nemini sui temporis inferior. Reliqui viri boni, calamitate eius deterriti, spe abiecta instaurandæ Ecclesiasticæ disciplinæ, sese ad sua priuata quisque negotia contulerunt. In aula, sacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum administris, in præmium, cedebant. Hæc ne rerum series sæpius interrumperetur, quanquam diuersis temporibus gesta, in vnum locum contulimus, vt, memorabili exemplo, miseriam 10 illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc coniectura est, quibus in malis inferiorum ordinum homines versarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Regia magnarumque familiarum propinquitate subnixus, a paucis infimæ sortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludibrio & crudelitati expositus. Nunc ad alia, quæ, per ea tempora, euenerunt, redeamus. Anno millesimo, quadringentesimo, septuagesimo sexto, cum, ex decreto publico, aduersus Ioannem, Insularum Regulum, qui aliquot iam prouincias occupauerat, & maritimas continentis regiones late populabatur, Rex ipse, terrestri itinere proficisci, statuisset, & Crafordiæ Comitem, tum maris Præfectum, cum classe esset missurus, Regulus, tantis apparatibus impar, suadente Atholio, Regis patruo, venit in aulam supplex, ac se Regi permisit. Ademptæ 20 ei, quas per vim ceperat, prouinciæ, Rossia, Kintera, & Cnapdalia: insularum imperium relictum. Eodem anno, controuersia cum Anglis, iamiam in bellum eruptura, finem habuit. Nauem Scoticam, ab Iacobo Kennedo ædificatam, qua maiorem, ad eum diem, in Oceano visam non meminerant, vis tempestatis in litus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta, ac sæpe frustra repetita. Hæc, per aliquot annos, cum lis animos distinuisset, Legatione tandem honorifica in Scotiam missa, cuius principes erant, Episcopus Dunelmensis, & Scrupus, homo nobilis. Ab ijs, cum Eduardus, fortunæ inconstantia iactatus, pecunijs tam diuturno bello exhaustus, requiem ab armis libenter amplecteretur, facile renouatæ sunt induciæ, eis legibus, vt naues direptæ, & bonorum, quæ inerant, precium per viros bonos æstimaretur, ac bona 30 fide redderetur. Eodem anno, legati ad Carolum Burgundum, ad sedandas mercatorum querelas, missi, cum in Flandriam appulissent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna inuitatus, vt vna cœnaret, Andreas quidam, Medicinæ professor, & qui magnam Astrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, audita eorum aduentus causa, seductos occulte admonuit, non esse, cur magnopere festinarent: intra paucos enim dies, certum de Duce nuncium affuturum. Nec prædictioni defuit euentus: nam, intra triduum, est renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nancæum, Lotharingiæ opidum, ab Heluetijs esse interfectum. Ita illi, rebus, ob quas profecti erant, infectis, reuersi, cum apud Regem Andreæ, de rebus futuris, præscientiam mire laudassent, animum eius, in eas artes procliuem, impu-40 lerunt, vt magnis pollicitationibus hominem ad se accerseret, ac, non ita diu postea aduenientem, beneuole exciperet, & opulento Sacerdotio alijsque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepisset (vti fama est) sibi a suis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) responsis consentiret, quæ prædixerant, fore, vt leo a catulis suis extingueretur, e principe ab initio indolis optimæ, & summæ spei, ac ne tum quidem penitus deprauato, in immanem tyrannum degenerauit: suspitionibus enim animo semel occupato, sanguine proximos, & fere optimum quenque e Nobilitate pro inimico habebat: Proceres autem cum, ob hanc ipsam cum hoc malefico genere hominum consuetudinem, Regi erant infensi, tum longe magis, ob aulicos quosdam, infimæ sortis homines, 50 quibus, Nobilitate contempta, solis consultoribus vtebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præstonus, honesto loco natus, sed qui, Regi omnibus in rebus obsequi, in animum induxerat: Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia: qui cum, e certamine quodam singulari, cognitus Regi fuisset,

CIↃ. CD. LXXVI.

ſtatim ex architecto aulicus factus, & ad ſpem vitæ liberalioris erectus, breui, diligenter obeundis leuioribus negocijs, & Regis moribus obſequendo, perfecit, vt ad intima, de rebus magnis, conſilia adhiberetur: ac gener a Præſtono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogerus, Anglus cantor, qui, cum Regis Angli legatis in Scotiam ingreſſus, poſt quam ſemel & iterum Regi auditus placuit, ab eo retentus, & diuitijs auctus, breui in Equeſtrem Ordinem eſt aſcriptus: cæteri, e contemptiſſimo genere hominum, vliſſimarum artium opifices, &, ſola improbitate, & audacia, commendati. De Aula ab hoc hominum genere purganda, cum Nobilitatis conuocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, eiuſque paulatim prodirent indicia, Ioannes, minimus natu fratrum, cæteris incautior, cum temere, de ſtatu Regni, liberius locutus fuiſſet, ab aulicis arreptus, & in carcerem coniectus, a domeſtico Regis conſilio condemnatus, ac, vena reſciſſa, mori eſt coactus: cauſa mortis in vulgus edita eſt, quod cum fœminis veneficis clam conſilia conferret, in Regis caput: id crimen verum vt videretur, decreta aduerſus veneficas quæſtione, ad duodecim earum, quarum viliſſima erant capita crematæ. Mors Ioannis coniurationem, iamiam (vt videbatur) erupturam, magis repreſſit, quam diſcuſſit. Alexander, vt genere, ita periculo proximus, quamuis omnes a ſe, quoad potuit, ſuſpitiones amoueret, tamen per miniſtros Regios, qui nunquam, eo viuo, ſibi ſatis conſultum credebant, ſubito in arcem Edimburgenſem raptus eſt. Ibi cum diligenter aſſeruaretur ab eis, qui eius potentiam ſibi exitiabilem rebantur, nec per neceſſarios, animum Regis placare poſſet, conſilium clam, quando aliter non poterat, euadendi cœpit, conſcio cubiculari tantum miniſtro, quem vnum e ſuis ſibi relictum habebat: per eum, nauiculam conduxit, quam, in ſtatione proxima paratam eſſe, iuſſit: deinde, crebris ex aula nuncijs commeantibus, qui coram cuſtodibus (nam, ſecreto colloqui, non licebat) fingerent, Regem placabiliorem fieri, ac breui ſpem libertatis oſtentarent. Cum deſtinatus, ad euadendum, dies appeteret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad hilaritatem compoſito, ſimulat, ſe plane nuncijs credere, Regem ſibi conciliatum eſſe, nec diu ſe ſperare in ea cuſtodia futurum: lautam cuſtodibus cœnam dedit: &, ad multam noctem, vna cum eis bibit: illis diſcedentibus, &, vino copioſiore, in ſomnum ſolutis, ſolitudinem nactus, e linteis lectuli ſui ſtragulis funem concinnauit, pro altitudine, vt rebatur, muri ſatis longum: ac primum, vt periculum faceret, miniſtrum demiſit, e cuius caſu, breuiorem iuſto eum eſſe, intellexit: aucto igitur, pro præſenti copia, fune, ipſe ſecutus miniſtrum, quo in deſcenſu crus fregerat, in humeros ſublatum, circiter mille paſſus ad mare tulit, ac, ventum ſecundum nactus, Dumbarum nauigauit: arceque, aduerſus vim, ſatis communita, cum paucis in Franciam abijt. Eo abſente, Andreas Stuartus, Cancellarius, cum exercitu, ad arcem capiendam, miſſus: eam cum aliquot menſes, fortiter a præſidio defenſam, oppugnaſſet, tandem, qui intus erant, omnibus neceſſitatibus circumuenti, nauiculas nacti, noctu clam in Angliam diſceſſerunt: poſtridie, arx vacua recepta eſt: Cæſi ex obſidentibus aliquot Equites clari. Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domeſticis fatigatis, pacis cupido inceſſit. Miſſa, ad eam conficiendam, Legatio ab Anglis beneuolenter excipitur: nec de modo conuentum, ſed, ad eam confirmandam, adiecta affinitas, vt Cæcilia, Eduardi filia, Iacobi Scoti filio, cum primum nubendo maturuiſſent, nuberet: pars etiam dotis repræſentata, ea lege, vt, ſi, vtriſque puberibus, nuptiæ non ſequerentur, dos Anglo redderetur: dati prædes, aliquot opidorum ciues. Sed ea pax non diuturna fuit: nam, ex odio vetuſto, & reſidua e ſuperioribus bellis ira, incurſionibus vtrinque factis, abactiſque prædis, & villarum incendijs, ita vtrinque animi ſunt inflammati, vt, ex mutuis iniurijs, res in apertum bellum erumperet. Erant &, præter has, ſuæ vtriſque cauſæ. Anglum incitabant Duglaſſius quidem vetus, Alexander autem, Regis frater, nouus exul: Nam Alexander in Galliam, vti diximus, profectus, vxorem accepit, filiam Comitis Bononiæ maritimæ: ſed cum a Ludiuico Vndecimo, qui tum imperitabat, impetrare non poſſet, ad ſua recuperanda, copias, in Angliam tranſuectus, ibi ſe ſperans aliquid moturum:

Iacobum autem, Scotorum Regem, ad bellum incitabat Ludouicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico, cum duobus Equitibus Gallis, ad id missis. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vastatis aliquot regionibus, peiore in loco erat, decreto etiam in Anglia magno exercitu, qui, ductu Glocestrij, Scotiam inuaderet: Rex tamen, & qui circa eum erant, inuiti exercitum indicunt: homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creuerant, Regique impotentium consiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infensæ frequentem conuentum. Cum Lauderam ventum esset, opidum & Martianis & Teuioticis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoste vastatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil de superiorum temporum ratione omittebat: Nobilitati enim diffisus, omnia per domesticum consilium tansigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius, rati, in Templum opido de tertia vigilia coierunt. Concilio iam satis frequenti, Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, conueniendi caussam ita explicasse, dicitur. NON arbitror necesse, viri clarissimi, vt statum rerum Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipsi meministis, partim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulsi, aut pati intoleranda, aut nefaria facere, coguntur: vos autem, in quibus omne Regni est robur, sine capite relicti, velut nauis sine gubernatore, omnibus fortunæ procellis & tempestatibus estis obiecti. Ager noster vritur, fortunæ diripiuntur: agricolæ aut cædibus exhausti, aut, quia nullum in tot malis aliud prospiciunt alleuamentum, hostibus dediti. Rex vero, si compos esset, homo & animi generosi, & raræ prudentiæ, malis venenis expugnatus, non ad procerum cœtum, sed ad infimæ sortis homines, de pace, de bello, de salute publica, refert. Illi ariolos consulunt, & maleficorum responsa ad animum ægrum, & prauis superstitionibus captum adhibent: & de nostrum omnium incolumitate, decreta, istis auctoribus, fiunt, qui, quod, omnibus iure se inuisos, intelligunt, omnes oderunt: nec vestram auctoritatem imminuere, sed, vniuersos omnibus artibus extinguere, contendunt. Partim iam vestrum morte, partim exilio sustulerunt: neque, vt homines noui solent, gradatim ad summa nituntur: sed, in Regio sanguine, tyrocinium crudelitatis & auaritiæ exercent: alterum, e Regis fratribus, trucidarunt immanissime, alterum patriæ, metu mortis, abstulerunt: & hostibus nostris ducem dederunt. Illis iam e medio sublatis reliquæ Nobilitati imminent, &, suæ humilitatis conscij, nihil eminens aut excelsum superesse, volunt. Quicunque habent aut diuitias, ad eorum auaritiam explendam, aut potentiam, ad audaciæ resistendum, hunc pro hoste sibi numerant: & nos interea castra aduersus Anglos habemus, vt hosti publico resistamus: tanquam vllus sit hostis capitalior eo, qui, nec bonis vestris cupiditatem, nec sanguine crudelitatem explere, potest. Vt autem intelligatis, quam hæc pestis intestina sæuior, quam illa externa sit, fingite, Anglum (quod Deus auertat) victorem, veterum offensarum memorem, & felicitate præsenti elatum. Quem tandem odiorum suorum finem, aut quod præmium victoriæ statuet? Regisne inimici mortem, an vestram. Ego certe neutrum existimo: Non enim de vita, sed gloria & imperio, nobis est certamen: & generosus animus, vt aduersus resistentes vehemens est & concitatus, ita precibus, obsequio, ipsa denique instabilitatis humanæ recordatione, mitigatur, & ad lenitatem inflectitur. Sed demus, hostem iratum sanguinem Regium & cædem quærere. Vter tandem, mitius consulere, videtur? isne, qui vna cum vita, omnium malorum sensum adimeret? an qui, quem, secundum Deum, amare & obseruare debent, ad quotidianam carnificinam reseruant? qui animum, veneficijs obsessum, in exitium propinquorum armant? qui Regem inimicorum armis prope circumuentum, velut captiuum, detinent, neque permittunt, vt suorum vultus aliquando aspiciat, beneuolentiam intelligat, operam & studium experiatur? Non tam hostes existimandi sunt, qui castris ex aduerso positis, odium suum palam profitentur, quam qui domi, ex insidijs, vestræ saluti imminent. Regem alienatum ab amicis inimicis produnt, vos, duce destitutos, hostilibus armis obijciunt: a quibus, si victi mortem effugeritis, tamen in seruitutem & ignominiam incidetis,

» sin vinceritis, non quietem vobis, opes patriæ, Regi gloriam comparabitis: sed inimi-
» cis vestris grassandi licentiam, in præsentia, in futurum, securitatem, vobis ipsis pe-
» stem ac perniciem, Regi arctiorem seruitutem conciliabitis: nec, vincendo, mala
» fugiemus externa, sed domestica augebimus. Mea igitur sententia, vt paucis com-
» prehendam, hæc est, vt prius domesticum seruitutis iugum exuamus, quam cum ex-
» teris manum conseramus. Alioqui enim paucorum libidini omnes seruiemus, ho-
» stium opes augebimus, & publicam salutem prodemus. Vos quod faxitis, Deum ve-
» lim fortunare. Secundum Duglassij orationem, non iam consultatio erat, sed mur-
mur confusum totius fuit concionis, arma in hostem publicum poscentem: ita enim
inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, vt, ni ducerentur, extemplo e- 10
rupturi in Regiam viderentur. Verum qui ætate, honoribus, & auctoritate principes
erant, sedato tumultu, quod metuebant, ne, in temerario forte plebis impetu, Rex
violaretur, censent, vt primores, assumpto quisque familiarium, quantus esset sa-
tis, numero sine maiore motu exercitus, in Prætorium proficiscerentur: noxios, pe-
nes quos summa rerum erat, comprehenderent: eos in iudicium ad exercitum pro-
ducerent: ac pœnas, secundum leges, expeterent. Interea dum hæc geruntur,
rumor in Aulam promanat, proceres, ante lucem coactos in templo, consultare,
incertum, qua de re: sed magnam sane videri, quæ, Rege eiusque consiliarijs igno-
rantibus, tales viros coegerit. Rex, trepide e somno experrectus, & ipse, quid opti-
timum factu videatur, e suis quærit: interim Cocheranum præmittit, qui, quid 20
agatur, obseruet: & omnia certiora referat. Is, dum paucis comitatus ad templum
proficiscitur, occurrit primoribus Nobilitatis, in aulam venientibus: ei statim Du-
glassius manum inijcit, ac torque aureo magni ponderis, quod gestabat, apprehen-
so, gula paulum constricta, dat custodiendum: ipse recta ad Regis cubiculum per-
git. Qui ibi aderant, vel, repentino eius accessu, attoniti, vel maiestatem hominis
reueriti, sese continuerunt. Ibi cæteris, qui, Regem prauis consilijs corrumpere,
credebantur, arreptis, vnum adolescentem se amplexum, vt sibi condonarent, Rex
orauit: is erat Ioannes Ramisæus, honesto loco natus, quem, excusatione ætatis
facile accepta, dimiserunt. Cæteri cum in ius ducerentur, exortus est, cum clamore
totius exercitus, tumultus, omnibus vociferantibus, malos male perdendos. Sta- 30
tim igitur ad supplicium rapti, vitam suspendio finierunt: idque tanto vniuersorum
studio, in eorum exitium, vt cum funes, in re subita, deessent, singuli lora iumen-
torum & frænorum habenas, eum in vsum, offerrent: ac vehementer contende-
rent, quis potissimum hoc honore potiretur. Plurimis aduersus priuatos iniu-
rijs hæc Aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod nouæ Monetæ æ-
neæ fuissent auctores cudendæ, quam, inuidioso nomine, vulgus Nigram appella-
bat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas: deinde etiam fames, dum ven-
ditores, potius frumenta domi corrumpi, sinerent, quam, venditionis prætextu,
emptoribus condonarent. Sed, ne omnino commercia inter ciues cessarent, vnum
contrahentibus inuentum est remedium, vt in contractibus adijcerent, quo genere 40
monetæ solutio fieret. Cuderant & id genus numismatis aliquot superiorum Re-
gum, sed magis, ad vsum necessarium pauperiorum, quam ad suum quæstum: ac
legibus etiam cauerant, vltra quam summam, venditores non cogerentur, accipere:
ita rerum tenuium hinc erat emptoribus commoditas, & ne ditioribus permutatio
fraudem afferret, satis prouisum videbatur. Dabatur etiam crimini, Regis animus
a Nobilitate auersus: & ad Magicam insaniam conuersus, atque in propinquorum
cædem impulsus. Sed Cocherano maxime inuidiosus fuit titulus, Comitatus Mar-
riæ: quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donauerat, vel regendam
commiserat. Prauis consultoribus e medio sublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi
confideret, soluto exercitu, domum est reditum, Rex, etsi in præsentia iram suppri- 50
meret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur, nihil aliud tamen in animo, quam vin-
dictam, cædem & sanguinem coquebat. Itaque, vbi primum sui potens sibi visus est, se
in arcem

in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit: Nobilitas, in euentum suspensa, sua seorsum consilia habebat. Anglus, suadente maxime Alexandro, qui, simul ac Scotiam attigisset, magna equitum peditumque auxilia conuentura, & Nobilitatem cum Rege discordem suam fore, pollicebatur, fratrem suum Ricardum, Glocestriæ Ducem, copijs, per hiemem, coactis, præficit; atque, in Scotiam ducere, iubet: is adulta iam AEstate, iter ingressus, intellecto, quo in statu res Scotorum essent, Beruicum diuertit. Admissus statim in vrbem, quatuor millibus, ad obsidendum arcem relictis, cum cæteris copijs Edimburgum recta ducit: fœde vastatis, per quæ ierat, locis. At, ducente Alexandro, sine maleficio vrbem ingressus, Iacobum (quoniam alloquendi spes nulla 10 erat) edicto palam in foro proposito, admonuit, primum, vt, quæ cum Eduardo pepigisset, seruaret: deinde, vt, ante Calendas Sept. proximas, de damno dato, & iniurijs aduersus Anglos perpetratis, satisfaceret: id ni fiat, Ricardum, Glocestriæ Ducem, eum Regnumque eius ferro flammaque persecuturum. Ad hæc Iacobus, cum videret, se neque in præsentia, quæ postularentur, posse perficere, neque vires habere, quibus hostium vim propelleret, nihil prorsus, neque scripto, neque per nuncios respondit: Scotorum autem primores, a suo Rege destituti, ne tamen omnino saluti publicæ deessent, coactis iterum copijs, ad Hadinam castra posuerunt: atque, vt imminentem calamitatem saltem leuarent, & victoriæ cursum sisterent, Legatos ad Glocestrium Ducem, miserunt, qui peterent, Vt nuptiæ, iam pridem promissæ, conficeren-20 tur: ostenderent, per Scotos non staturum, quo minus, in quæ conuentum fuerat, optima fide præstarentur. Anglus, qui satis sciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commissuros, cum & pars virium ipsorum cum Alexandro, homine vulgo gratioso, apud se esset, &, reliquos factionibus distrahi, non ignoraret, respondit, Non sibi satis compertum esse, quid Rex Anglus, eo de matrimonio, decreuisset: interim pecuniam, quæ Iacobo, dotis nomine, erat repræsentata, æquum, sibi statim reddi, censebat: pacem vero si vellent, promitterent, se arcem Beruici reddituros: aut, si id minus possent, sancte iurarent, se nec obsessis vllam opem, nec obsidentibus molestiam allaturos, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita arx foret. Ad ea Scoti, per Legatos, responderunt, Matrimonium nondum confectum esse nulla sua culpa, sed, ob immatu-30 ram sponsi sponsæque ætatem: pecuniam, cuius soluendæ dies nondum aduenisset, nondum deberi: de soluenda, si non satis cautum videretur, amplius cauturos: Beruici arcem, in solo Scotico a Scotis ædificatam, suæ ditionis esse, ac, per multa secula, fuisse: eam si aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil, ea iniuria, ius vetus imminutum fuisse. Glocestrius, qui superior viribus erat, in sententia perstabat: neque, iuris disceptationem vllam audiebat. Eodem die, Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Andreas Stuartus, Cancellarius, duo item Episcopi, Fani Andreæ & Dumblani, miserunt ad Alexandrum, qui in castris Anglorum ad Lethintonum erat, suis diploma sigillis & chirographis confirmatum, Si Regi dicto audiens esset, se curaturos, vt, in proximo conuentu publico, bonis restitutis, omnium anteactorum impunitate dona-40 retur: hæc omnia ita futura, fide interposita. Alexander, re cum Glocestrio communicata, ab eo beneuole dimissus, ad suos redijt. Coacto concilio, summa imperij ad eum, omnium consensu, defertur: statim ad eosdem relatum, de obsidione Beruici soluenda. Prudentioribus visum est, tam periculoso tempore, cum omnia seditionibus domesticis essent adeo perturbata, vt vix, quietis hostibus, fortunæ sæuientis impetus sisti posset, pacem quauis conditione faciendam: videbant enim perspicue, si hostem tam potentem vincerent, se magis eum irritaturos, quam absterrituros: sin ipsi vincerentur, incertum esse, quemadmodum hostis, natura ferox, & rebus secundis insolentior factus, victoria esset vsurus. Hæc, etsi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarent, sententia in Concilio vicit. Post alias atque alias conditiones frustra iactatas, tandem, 50 ad septimum Calendas Septemb. Anni millesimi, quadringentesimi, octuagesimi secundi, conuentum, vt arx Beruici dederetur, ac induciæ in paucos menses darentur, donec, de pace, per ocium tractari posset. Ita Beruicum, vicesimo vno anno, postquam ad Scotos redierat, redditum fuit Anglis. Glocestrius, re foris bene gesta, cum summa

CIↃ. CD. XXCII.

gratulatione ad suos est reuersus. Eduardus, de Consilij sententia, censuit, quæ de nuptijs pactus erat, irrita fieri, magis e re Anglica esse: quod, in tantis intestinis dissidijs, metueret, ne Iacobi posteritas Regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem, si Regem fecisset, tanto beneficio sibi obnoxium perpetuo in amicitia permansurum, sperabat, pronior erat. Fœcialis Edimburgum est missus, qui affinitatem renunciaret, & dotem reposceret. Is, ad octauum Calendas Nouembris, cum sui aduentus causam publice declarasset, ciues, impetrato ad solutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis fœciali, qui Beruicum vsque eum prosequerentur. Alexander, vt, si qua essent residua fratris erga se odia, ea mitigaret, & nouo beneficio nouam iniret gratiam, eum, ex arce deductum, in liberam Regni possessionem restituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offensarum, quam recentis beneficij memoria. Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam eius popularitatem assidue criminabantur: idque, non dubium affectati Regni argumentum esse, asseuerabant. Ille admonitus per amicos, consilia aduersus suum caput in Aula agitari, clam in Angliam secessit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander absens damnatus est. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios misisset: deinde, non impetrato a Rege commeatu, illuc ipse transisset: cum Anglo, aduersus patriam Regisque caput, consilia coisset. Cæteris omnibus earum rerum conscijs venia data, &, in ijs, Gulielmo Crichtonio, quem, non modo consiliorum omnium aduersus patriam socium, sed etiam auctorem, & impulsorem fuisse, arguebant. Verum, post veniam præteritorum semel impetratam, iterum accusatus, quod, literis assiduis, Alexandrum iam damnatum confirmaret, consilioque instrueret: idque, per Thomam Dicsonum sacrificulum: quod arcem Crichtonium curasset, aduersus Regem muniendam, eamque non dedendi præsidiarijs auctor fuisset: in ius adesse iussus, ad XVI. Calendas Martias, Anni millesimi, quadringentesimi, octuagesimi quarti: quo die, cum non affuisset, ipsi aqua & igni interdictum: bona in fiscum redacta. Hæ quidem in acta publica causæ sunt redactæ. Verum odium Regis, ob causam priuatam conceptum, plus ei nocuisse, creditur. Erat Gulielmo vxor, e nobili Dumbarorum familia nata, atque insigni pulchritudine: eam cum a Rege maritus corruptam comperisset, consilium temerarium quidem, sed ab animo, amore ægro & iniuria irritato, non alienum, suscepit: minorem enim e Regis sororibus, & ipsam quoque forma egregia, & consuetudine fratris infamem, compressit: & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem decessit, genuit. Interim domi vxor Crichtonij moritur: soror vero, quam, a Rege compressam, diximus, adeo impotenti Gulielmi desiderio flagrabat, vt interim velut mente alienata, delirare videretur. Rex, partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & iniuriæ ei factæ memor, & cupidus, matrimonij prætextu, sororis infamiam leuare, Gulielmo reditum permisit, ea lege, vt eam duceret. Gulielmus, ab amicis persuasus, & melioris consilij inopia coactus, præsertim Ricardo Anglo extincto, Ennernessum venit, ac Regem ibi, non adeo diu ante vtriusque mortem, est allocutus, atque in spem reditus erectus. Ibi sepulcrum eius adhuc ostenditur. Hæc, diuersis temporibus gesta, ne cursus historiæ nobis esset abrumpendus, in vnum locum sunt congesta. Nunc omissa repetamus. Eduardus Anglus, proximo, post Dumbarum receptum, mense Aprili, decessit, millesimo, quadringentesimo, octuagesimo tertio, relicto filijs tutore, Ricardo fratre. Is, primum Gubernatoris nomine contentus, duos menses Anglis præfuit: deinde, magna Nobilitatis ac plebis parte varijs artibus conciliata, duobus fratris filiis in custodiam coniectis, Regina cum totidem filiabus in asylum sanctissimum, prope Londinum, inclusa, mense Iunio proximo, Regium nomen & insignia vsurpauit. Alexander Albinus, & Iacobus Duglassius, cupidi experiri, qui esset ciuium erga se animus, comitati quingentis equitibus selectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens Mercatus, die Diuæ Magdalenæ sacro, fieri soleret. Ibi, subito irritatis animis, pugna conseritur, vario sæpe successu, prout auxilia his aut illis, e vicinis regionibus, sese aggregabant. Pugnatum est, incerto euentu, fere

Marginal notes: CIↃ.CD.XXCIV. (beside line 27); CIↃ.CD.XXCIII. (beside line 45). Line numbers 10, 20, 30, 40, 50 in right margin.

fere a Meridie vsque ad Noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa, multis suorum amissis, ad Scotos inclinauit. Captus ibi fuit Duglassius, & a Rege relegatus in Coenobium Limdorim: Alexander, in equum impositus, fugit, nec diu post in Anglia mansit. Multæ interea incursiones factæ, sed maiore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Ricardus, domi rerum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, a Comite Richemondiæ, cui, tum apud Gallos exulanti, multi Anglorum fauebant, & ad Regnum capessendum, vocabant, magna animi solicitudine afficiebatur. Nec minus scelerum suorum velut stimulis vexatus, statuit, quoniam, seditiones domesticas non adeo cito sedatum iri, sperabat, quibuscunque posset, conditionibus, exteros com-10plecti, &, eorum auctoritate & opibus, se domi tutiorem & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, missis in Scotiam legatis, qui vel pacem, vel saltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia, opinione sua multo faciliora, inuenit. Iacobus enim, qui, ob multa non dissimilia scelera, maximo apud suos odio laborabat, legatos libenter audiuit: pace enim cum Anglis facta, sperabat, se per ocium ciuiles iniurias, clauso inimicis perfugio, vlcisci posse. His maxime de causis, missis ad regnorum fines ex intimis vtriusque Regis familiaribus, post multas & diuturnas, de rebus repetundis, disceptationes, cum, ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem, pax confici non posset, de inducijs in triennium conuenit, & quia, ob difficultates, quas dixi, & temporis angustiam, tum res reddi non poterant, dati vtrinque 20 legati, qui, vna cum limitum præfectis, id ex æquo & bono curarent. Vna conditio in eis inducijs perplexe scripta erat, de Dumbaro Scotis restituendo, per quam, Anglus, eam tenere, Scotus, oppugnare posse, saluis inducijs interpretabatur. Scotus cum, post sex menses præscriptos, arcem per legatos repeteret, Richardus de sua voluntate per literas satis prolixe pollicebatur: sed alia atque alia causando, eam, vsque ad vitæ suæ finem (qui breui secutus est) retinuit. Eo autem a suis interempto, ac Henrici septimi Regno nondum stabilito, Iacobus arcem, asperrima hieme, obsedit. Qui in præsidio erant, nullum, ob res domi turbatas, auxilium expectantes, eam dediderunt. Henricus autem, multis agitatus procellis, vt externorum bellorum causas præcideret, & veterum odiorum incendia restingueret, ad Nouum castrum ad 30 Tinam venit: inde Legatos in Scotiam misit, qui, vel foedus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent: Homo enim singulari prudentia, & multas rerum vicissitudines expertus, in primis, ad Regnum suum stabiliendum, vtile existimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis, pacem habere, quod fere hæc duo Regna semper alterum alterius rebus insidiarentur aduersis: & rebelles tum integros fouendo, tum extorres recipiendo, spe vel auxilij, vel refugij, seditiones alerent. Et Iacobus nihil magis cupiebat, quam vt, metu ab exteris liber, de suis pro arbitrio poenas expetere, posset. Itaque Legatos humaniter acceptos monuit, se quidem nihil magis, quam pacem cupere: verum existimare, a suis impetrari non posse, vt vel perpetuam pacem, vel diuturniores facerent inducias: partim, quod id prisca 40 lege vetitum esset, ne, metu amoto, animi per ocium relanguescerent, & neruos industriæ remitterent: partim, quod ferociam, ex longo armorum vsu collectam, non tam cito possent omnino deponere. Quod si eo adduci possent, vt sex aut septem annorum inducijs faciendis, consentirent, non esse respuendum. Quod autem ad se attinet, dum viueret, pacem sibi sanctam & inuiolatam cum Henrico fore: curaturum etiam, vt induciæ, antequam dies earum exiret, renouarentur: verum, se maximopere rogare Legatos, ne quicquam eorum, quæ secreto cum ipsis egisset, in vulgus efferrent, ne proceres ad pacificandum tardiores essent, si studium eius in eam partem persentiscerent. Hæc Anglo relata, cum sciret, quam turbido in statu res Scotorum essent, quamque Regi pacem esse expediret, eum sincere & ex animo 50 loqui, ratus, inducijs in septem annos factis, retro Eboracum se recepit. Interea moritur Scotorum Regina, mulier singulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrœnatos impetus plerunque moderari, credebatur: moritur item, in Gallia, Alexander, Regis frater, duobus filiis relictis, Alexandro ex vxore priore, Comitis Orcadum

filia, &, e secunda, Ioanne, qui postea Prorex in Scotia aliquot annos fuit. Iacobus autem, confirmata foris pace, & domi consiliorum suorum duobus molestis interpellatoribus liberatus, ad ingenium redijt: &, exclusa fere omni Nobilitate, homines nouos circa se habebat, quos & aulicis honoribus & ministerijs præficiebat, &, reiecta in eos cura publica, & pecuniæ vndique conquirendæ rationibus, ipse totum se voluptatibus immersit. Princeps aulicæ factionis erat Ioannes Ramisæus, qui, ad Lauderam seruatus a Rege, supplicium euaserat. Is in tantam elatus est superbiam, vt cum Domus magister (is honor apud Scotos præclarus habetur) a Rege esset electus, multisque prædijs opulentis donatus, non tamen ea fortuna contentus, impetrauit edictum, ne quis, præter se suosque comites, in eis locis, in quibus Rex diuersaretur, arma ferret: vt scilicet, hac ratione, se suamque factionem, aduersus Nobilitatem, communiret: quæ & frequentes seorsum coitiones faciebat, &, armorum terrore stipata, obambulabat. Sed id edictum longe Ramisæo plus odij, quam terroris conciliauit: & iam manifestæ seruitutis imago omnium oculis obuersabatur. Rex interea nihil aliud moliebatur, quam vt animum expleret eorum sanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum, vi aperta obtinere, non posset, eos arte capere, contendit, cum, alijs atque alijs se reconciliatum simulans, comiter, ac paulo etiam blandius, quam principem deceret, accipiebat. Alios, quorum potentia eminebat, præmijs, & honoribus prosequebatur. Dauidem Lindesium, Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Rosarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem sibi adiungere, studens: Georgium, Angusiæ Comitem, apud se frequentem habebat, & cum eo, velut penitus in gratiam recepto, secreta consilia communicabat. Nec tamen præmijs, nec blanditijs cuiquam sinceri animi fidem faciebat: nam, qui ingenium eius nouerant, non dubitabant, eo spectare illam beneuolentiæ simulationem, vel vt seorsum alios, ac deinde alios comprehenderet, vel proceres inter se committeret: quod vtique, Nobilitatis principes Edimburgi nactus, magis perspicuum fecit: Duglassio enim in arcem ad se vocato, demonstrauit egregiam sibi in præsentia oblatam sumendæ vltionis occasionem: comprehensis enim factionis ducibus, ac supplicio affectis, cæteros conquieturos. Hanc opportunitatem vltro se offerentem, si omittat, similem postea se nunquam sperare. Duglassius, qui animum Regis nihilo sibi, quam reliquis placatiorem sciebat, consilium tam crudele & præceps callide discussit, ratiocinatus, quam turpe & flagitiosum id facinus omnes iudicaturi essent, si, indicta causa, tot homines claros, quibus, promissa præteritorum venia, conciliatus esset, non ita pridem, nunc, fide publica accepta, securos, repente ad supplicium raperet: non enim feroces hostium animos, interitu paucorum, fractum iri, sed, violata semel fide, spem omnem concordiæ sublaturum: desperataque semel venia, iram in rabiem versum iri: inde maiorem obstinationem, & Regiæ auctoritatis, & vitæ propriæ contemptum secuturum. Mihi vero si credis, inquit, rationem inibo, qua, salua Regia dignitate, etiam vindictæ prospiciatur: ego enim, conuocatis amicis & clientibus, de die & palam iniecta manu, quo voles, in ius traham, & legum pœnas expetam. Id non honestius modo, sed & tutius erit, quam si clam, de nocte, velut a latronibus oppressi, trucidentur. Rex, Comitem ex animo loqui, credens (non enim ignorabat, quæ polliceretur, posse præstare.) gratijs ei actis, multis promissis oneratum dimittit. Ille, admonitis proceribus, vt imminenti periculo se subtraherent, ipse quoque se statim subduxit. Ab eo die, Rex, post occulta consilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgensi se continuisset, naue in regiones Transforthanas, quæ adhuc ei parebant, vectus, breui firmas copias confecit: & proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, desperata concordia, consilia sua omnia in exitium eius conferebant. Illa difficultas eos habebat sollicitos, quem sibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius Regni esset, populo non ingratus, &, obtentu nominis illustris, factionem minime grauaret inuidia, multa circumspicientibus, in Regis filium est ab omnibus consensum. Is a Custodibus suis, & ætatis infirmioris Rectoribus corruptus, hoc

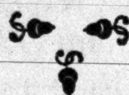
hoc maxime metu, ne, si ille recusaret, ad Anglos, hostes familiæ suæ perpetuos, imperium deferretur. Iam Rex Fortham transierat, & ad Blacnessum arcem habebat castra, & filij exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum, interuentu Comitis Atholiæ, patrui Regis, res composita fuit. Ipse Atholius pacis pignus Adamo Hepburno, Bothueliæ Comiti, datus, apud eum, vsque ad Regis mortem, permansit. Verum concordia, vt inter suspectos inuicem, non diuturna fuit. Legatis interea commeantibus, a Nobilitate responsum est, Cum Rex nihil sincere agat, certum bellum infida pace sibi potius videri: vnam spem esse concordiæ, si Rex, filio sibi suffecto, Regno se abdicaret: alioqui nihil esse, quod colloquijs sese inuicem 10 frustrarentur. Hoc responsum Rex legatis, quos ad Anglos & Francos mittebat, ostendit: eosque summopere rogauit, vt auctoritate sua, aut, si opus esset, auxilio, paucorum rebellium furorem infringerent: eosque ad sanitatem reducerent: communemque eam fortunam existimarent, & quæ, suo contagio, facile ad propinquas gentes serperet. Missi etiam ad Eugenium Octauum, Pontificem Romanum, qui orarent, vt, pro sua paterna in Scoticum nomen caritate, Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles, pro iure Sacrosanctæ Potestatis, cogeret, vt, armis positis, Regi suo parerent. Pontifex, cum tum maxime haberet in Anglia Adrianum Castellensem, hominem singulari eruditione & prudentia, ad eum scripsit, vt, rebus Scoticis componendis, operam daret. Sed hæc sera fuerunt auxilia. Proceres enim, qui, 20 hæc agi, non ignorabant, & Regem erga se implacabilem sciebant, ante quam maiores copiæ ad eum conuenirent, decernere armis, decreuerant: &, quanquam Regis filium apud se haberent, simul, ad auctoritatem ad vulgus comparandam, simul, vt ostenderent, se non patriæ, sed pernicioso Regi infensos esse, tamen, ne Legatorum externorum aduentu plebis animi debilitarentur, dies noctesque solliciti erant, quomodo rem vltimo discrimini committerent. Obstabat eorum festinationi Regis timor: qui, quoniam satis firmas acciuerat copias e Regni partibus, ad Septentriones spectantibus, in arce Edimburgensi se continebat, dum ea auxilia conuenirent. Ab hoc consilio, quod ei visum fuerat tutissimum, fraude, aut certe inscitia suorum, est deductus: propter enim frequentia æstuaria, quæ, moram & periculum conuen-30 turis afferre, poterant, suaserunt, vt Sterlinum peteret, locum vnum totius Regni commodissimum, ad auxilia, ex omnibus Regni partibus, excipienda. Ibi quoque non minus tuto, quam in arce Edimburgi, eum fore posse, cum hostes ab omnibus rebus, ad expugnandas arces necessarijs, imparati essent: simul classem, quam ad omnes casus instruxerat, in propinquo stare posse. Hoc quidem consilium & fidele videbatur, & satis erat tutum, nisi Præfectus arcis, Iacobus Siaus, ab aduersa factione corruptus, venientem exclusisset. Itaque, cum hostes prope vestigijs eius institissent, neque, quo se reciperet, haberet, coactus est cum eis, quas habebat, copijs, aleam certaminis experiri. Initio cum satis acriter pugnaretur, procerumque prima acies loco cederet, Annandiani & eorum vicini, qui ad Occidentalem Scotiæ limitem accolunt, 40 acriter gradum promouerunt: hi, cum longioribus vterentur hastis, quam qui ex aduerso stabant, statim Regis mediam aciem fuderunt: ipse, equi casu debilitatus, in molas aquarias, non longe a loco vbi pugnatum erat, se recepit, eo (vt videbatur) consilio, vt naues, quæ non longe aberant, conscenderet. Ibi, cum paucis deprehensus, occiditur. Tres eum fugientem proxime secuti, Patricius Graius, familiæ suæ princeps, Sterlinus Kerius, & Sacrificulus, cognomento Borthicus: incertum, a quo eorum percussus. Eius cædis fama, licet incerta, per vtrunque exercitum diuulgata, fecit, vt, victoribus minus acriter instantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim, non cum ciuibus, proceres, bellum susceptum videri, volebant. Cæsus est e Regijs Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus 50 & propinquis: ex vtraque parte, complures vulnerati. Hunc finem vitæ habuit Iacobus Tertius, vir non tam ingenio prauo natus, quam praua consuetudine corruptus. Nam cum, initio, magnæ & præclaræ indolis, animique vere Regij specimen dedisset, per Bodios primum, sed paulatim, in licentiam est effusus. Iis e medio sublatis, ab

hominibus infimæ sortis in omnia simul vicia est præceps datus: tempora etiam corrupta, & vicinorum Regum exempla non parum ad eum euertendum, iuuerunt. Nam & Eduardus Quartus, in Anglia, Carolus, in Burgundia, Ludouicus Vndecimus, in Gallia, Ioannes Secundus, in Lusitania, tyrannidis fundamenta iecerunt: Ricardus Tertius in Anglia immanissime eam exercuit. Morti etiam Iacobi illa inusta est ignominia, vt, in proximo conuentu, omnium Ordinum decreto, iure cæsus iudicaretur: cautumque sit diligenter omnibus, qui aduersus eum arma tulerant, ne ea res ipsis, eorumue posteris fraudi esset.

CIↃ.CD. XXCIIX.

Obijt, anno, a Christo nato, millesimo, quadringentesimo, octuagesimo octauo, Regni, vicesimo octauo, ætatis, tricesimo quinto.

10

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVSTERTIVS.

IACOBO Tertio, ad Iunij, prope Sterlinum cæso, qui sectam aduersam sequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnuchum castra mouerunt. Ibi ad eos delatum, scaphas a classe ad terram commeare, ac saucios in naues comportare: inde suspicio est orta, Regem a classe receptum fuisse: itaque, motis Letham castris, missi a Principe (ita enim Scoti filium Regis, natu maximum, appellant) Præfectum classis euocant. Is erat Andreas Vodius, siue quis malit interpretari, Siluius, Eques, & beneficiorum sui Regis memor, & summa erga defunctum beneuolentiæ constantia: qui cum negaret, se in terram egressurum, nisi acceptis obsidibus, dati, e supremo Ordine, Setonius & Flaminius. Rogatus a Consilio Regio, Ecquid sciret, vbi Rex esset, & quinam essent, qui, post prælium, scaphis ad naues vecti fuissent: De Rege, se quicquam scire, negauit: scaphis autem se cum fratribus descendisse, vt, vna cum alijs bonis ciuibus, salutem sui Regis tuerentur: sed cum frustra, vitæ eius opitulari, essent conati, in classem redijsse: eique, si viueret, vni se parituros: sin extinctus esset, ad mortis vltionem paratos. Cum multa præterea, aduersus rebelles, iaceret conuicia, metu tamen, ne obsides violarentur, incolumis ad naues est remissus. Receptis obsidibus, ciues Lethenses ad concilium vocari, ac magnis pollicitationibus sollicitati, vt, conscensis nauibus, Andream Siluium oppugnarent: Responsum est ab vniuersis, vno consensu, cum duas habere naues, ita omnibus rebus, ad bellum idoneis, ornatas, socijsque naualibus ita instructas, eamque in ipso Præfecto rei naualis esse scientiam, vt ne decem quidem naues in Scotia essent, quæ cum duabus illis auderent congredi. Ea igitur consultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti, funus ei amplissimum faciendum, curant, ad Cammiskenethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad vicesimum quintum diem mensis Iunij.

CV. REX.

Interea comitia, nouo Regi creando, in certum diem indicunt. Pauci ad id munus, & fere coniurationis, aduersus superiorem Regem, populares, conuenere. Regno suscepto, statim nouus Rex ad præfectum arcis Edimburgensis fœcialem misit, qui ad deditionem eum sollicitaret: ea recepta, Sterlinum est profectus: arceque a præsidio dedita, est potitus. Rumore in Angliam, de rebus in Scotia turbatis, perlato, quinque naues Anglicæ, e classe Regia delectæ, Forthæ æstuarium ingressæ, passim prædando, mercatoribus iter clauserũt, &, multis exscensionibus in vtrunque litus factis, loca maritima vehementer infestabant: maior etiam rerum motus, a terrestribus ciuium copijs, expectabatur. Nam cum inimicorum vires magis dissipatæ, quam fractæ, supe-

riore prælio fuissent, quippe, quæ nec vniuersæ affuerant, nec ex ijs, quæ aderant, adeo multi cecidissent, ab animis, adhuc odio & inuidia inflammatis, & fiducia sui elatis, maior tempestas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, sed paucorum potestatem tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidissent: titulum enim & nomen Regium penes adolescentem quindecim annorum, qui non regeret, sed a patris interfectoribus regeretur: vim autem imperij penes Duglassium, Heburnū, & Humium esse: quibus fiduciam augebant, quod omnia litora duabus classibus, Anglica & Scotica, essent infesta. His difficultatibus vt mederetur, nouus Rex primum omnium statuit, copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipso in longinquas regni oras, ad statum earum regionum ordinandum, profecto, aut in interiora Regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Siluium, Regis morte iam passim diuulgata, minus in causa fore obstinatum, ratus, cum fide publica in litus euocat: &, periculo publico, & infamia gentis vniuersæ, quam paucæ naues Anglicæ ita superbe contemnerent, ante oculos exposita, non solū in suas partes Andream traducit, sed etiam aduersus Anglos armat, multisque suadentibus, vt in plures & maiores saltem æquum numerum nauium duceret, se suis duabus contentum, respondens, cum primum tempestas commoda incidit, recta aduersus Anglos, qui ante Dumbarum opidum stabant, vela fecit: &, asperrimo prælio conserto, Lætham omnes captas perduxit: ac Præfectos earum Regi obtulit. Andreas a Rege munifice donatus, eiusque, in re militari, peritia, & militum virtus singulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualescunque res gestas admirantur, ac magnas etiam in maius extollant, qui, eam victoriam longe maioris mox secuturæ manifestum esse omen, præsagirent. Interea procerum pars aduersa, legationibus in omnes Regni partes missis, mutuo se cohortantur, ne præsentem rerum statum ferant: neu tot viri fortes parricidas publicos, qui alterum Regem occidissent, alterum in seruitute tenerent, sibi tam superbe paterentur illudere: ac Regiæ salutis Defensores perduellionis arcessere, ipsos, omnis diuini & humani iuris violatores, pro Vindicibus decoris publici, se venditare, ac Liberatorum patriæ nomen vsurpare, apud quos ne Rex quidem ipse liber esset: quippe, qui coactus sit, in patrem, eundemque Regem arma sumere, &, eo nefarie cæso, paternos amicos, & capitis defensores impio bello persequi. Multa huius generis cum vulgo iactarentur, ad maiorem odij flammam excitandam, Alexander Forbosius, clarissimæ familiæ princeps, Regiam interulam, sanguine fœdatam, & vulnerum vestigijs laceram, ex hastili longo pendentem, per Abredoniam & illustriora vicinarum gentium opida circumtulit, &, velut edicto publico, per præconem omnes ad fœdissimi facinoris vltionem conciebat. Nec minus impigre in regionibus Cisforthanis, Matthæus Stuartus, Leuiniæ Comes, homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honesta summis infimisque iuxta carus, vicinos sibi Regulos accendebat: ac, iam satis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regijs opidum tenentibus, penetrare non posset, per vadum, non procul a fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, vt sociis se coniungeret. Id consilium cum Ioanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum, ipsius clientem, qui hostibus se coniunxerat, esset indicatum, ac palam factum, in castris rebellium omnia adeo secura ac neglecta esse, vt, quo quisque loco esset, sparsi tenderent, nec vigiles suis locis dispositos haberent, nec vllum rei militaris munus vsurparent: Dromundus cum aulicis, ac paucis voluntariis, qui, operæ nauandæ studio, se ad eos aggregarant, sopitos inuadit. Multis cum somno mors fuit continuata: cæteri inermes retro, vnde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti: sed a notis amicis pars dimissa: in eos tantum sæuitum, qui contumeliosius scripserant, aut locuti fuerant. Auxit huius victoriæ lætitiam nuncius allatus, eisdem diebus, de prospera pugna nauali Andreæ Siluij, aduersus Stephanum bellum. Anglus enim, audito, quinque suorum naues a duabus Scoticis, longe etiam minoribus, superatas & captas fuisse, cum & ignominiam delatam cuperet, nec, iustam belli causam obtendere posse, videretur: conuocatis ducibus, rei maritimæ peritis, oblatisque nauibus selectis, & nauali apparatu, quantum vellent, horta-

hortatus est, vt hanc nominis Anglici maculam tollerent: magnis ostentatis præmijs, si ipsum Siluium, aut viuum, aut mortuum, ad se adducerent. Sed cæteris, qui virtutem hostis cum felicitate coniunctam nouerant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques notæ fortitudinis, expeditionem suscepit: & rei bene gerendæ occasio videbatur oblata, quod, Siluium e Flandria propediem reuersurum, sciebat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio posse opprimi, sperabat. Igitur tribus e Regia classe nauibus electis, ac breui instructis, litus Angliæ legens, ad Maium insulam, in æstuario Forthæ desertam, constitit, loci maxime naturam secutus, quod, ab omni parte, insula stationes habeat tutas, aduersus omnes ventorum procellas: & mare ibi se in angu-10 stum cogat, vt nulla nauicula præteriens latere posset. Interim e Scaphis piscatorijs, qui rei maritimæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquot continenter in speculis habet, vt naues hostium, agnitas, sibi commonstrent. Cum ibi, non multos dies, ad anchoras restitissent, Siluij naues, plenis velis aduenientes, simul visæ & agnitæ sunt: & Bullus, sublatis anchoris, præcepta iam animo victoria, ad pugnam se comparat. Siluius tantum moratus, dum sui arma expediunt, suas naues in hostes concitat. Congrediuntur duo fortissimi duces, magnorum exercituum animos gerentes, ac tam obstinati pugnarunt, vt, incerta victoria, nox prælium dirimeret. Postridie mane, refectis viribus, duces, exhortati vtrinque suos, certamen renouant: ac manibus ferreis (harpagonas vocant) in hostium naues iniectis, velut pedestri ac stabili acie, comminus de-20 certarunt, tanta pertinacia, vt æstum relabentem neutri sentirent, donec ad cumulos arenæ in ostio Tai amnis delati essent. Ibi, minus alto mari, naues Anglorum, cum, ob magnitudinem, regi minus facile possent, se dedere fuerunt coactæ: inde aduerso Tao Taodunum tractæ, ibi manserunt, donec, sepultis mortuis, vulnerati medicis, ad curandum, distribuerentur. Hoc prælium incidit, in decimum diem mensis Augusti, anno, redempti generis humani, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo. Paucis post diebus, Siluius, ad Regem profectus, Stephanum Bullum, nauiumque præfectos, & e cæteris honoratissimum quemque Regi obtulit: ac inuicem ab eo laudatus, & muneribus est donatus. Rex captiuos cum suis nauibus vna Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munifice reddidit: vt qui, non de præda, sed de gloria, certamen inis-30 sent, virtutemque, etiam in hoste, apud se honoratam esse ostendit. Henricus, etsi suorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi Scotorum gratias egit: &, munificentiam eius, & animi magnitudinem se libenter amplecti, est professus. Circa hæc tempora, monstrum noui generis in Scotia natum est, inferiore quidem corporis parte specie maris, nec quicquam a communi hominum forma discrepans: vmbilicum vero supra, trunco corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad vsum & speciem discretis. Id Rex diligenter & educandum, & erudiendum curauit: ac maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit: quin & varias linguas edidicit, & varijs voluntatibus duo corpora secum discordia discutiebant, ac interim litigabant, cum aliud alij placeret: interim, velut in commune, consultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, 40 quod, cum inferne crura lumbiue offenderentur, vtrunque corpus communiter dolorem sentiret: cum vero superne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perueniret: quod discrimen etiam in morte fuit magis perspicuum: nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies, extinctum fuisset, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente, paulatim contabuit. Vixit id monstrum, annos viginti octo: ac decessit, administrante rem Scoticam Ioanne Prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hæc viderint. Victoriæ naualis fama ad Septentrionales perlata, & ipsi, omissis belli consilijs, domos suas abierunt. Hoc tumultu ita leui momento compresso, Rex, ad seditiones non modo in præsentia sedandas, sed in posterum omnino tollendas, animum adiecit. 50 Primum conuentum, qui indictus erat, in sextum Nouembris diem, Edimburgi habuit. In eo multa salubriter, ad concordiam publicam stabilendam, sunt decreta: in primis, vt animi facilius ad pacem coalescerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte leuatæ, aut omnino remissæ. Cum de iure belli disceptaretur, Ioannes Leon

CIↃ. CD. XC.

Regulus Glammius capita quædam, a proceribus ad Regem de pacificando missa, protulit, quibus Iacobus Tertius sæpe assenserat, ac subscripserat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum proceribus confirmasset, nisi a prauis consultoribus animus eius fuisset alienatus, atque eo perductus, vt, hostem veterem, aduersus ciues suos pugnaturum, in Regnum introducere, persuasus esset. Hanc ob consiliorum inconstantiam, Comites Huntilæus, Arellius, & Martialis, cum ipso Glammio, & plerisque alijs viris nobilibus, eum tum deseruerunt, atque eius filium, Iacobum Quartum, ob animum eius publicæ vtilitatis & tranquillitatis amantem, sunt secuti. Post satis longam disceptationem, tandem ab vniuersis est decretum, qui in prælio Sterlinensi cecidissent, eos, sua culpa cæsos, videri: iureque eam cædem fuisse factam: eos vero, qui, 10 aduersus publicæ salutis hostes, fraudi occultæ honesta nomina prætexentes, arma ceperunt, nec culpæ, nec crimini esse obnoxios. Huic decreto, quibus in conuentu publico sententiæ dictio est, subscripserunt, vt exterarum nationum Legatis, quos aduentare rumor erat, sui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta sunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leuiter multarent, & vtrique parti cauerent, ne arma, tum sumpta, ipsis posterisue eorum fraudi essent. Hanc, in adolescente quindecim annorum, & victore, & in summa potestate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promissorum fides, & (quod in primis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac viuidum & alacre ingenium. Itaque, cum nec auare, nec crudeliter victoria exerceretur, & delicta bona fide condonarentur, 20 breui summa concordia inter factiones, & æquale partis vtriusque studium, & amor erga Regem coaluit: pauci qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum multati, nemo fortunis omnibus exutus: & multæ, non in fiscum, sed in precium operæ nauatæ cedebant. Huic Regiæ clementiæ gratiam adijciebat, quod homines adhuc recenti memoria tenebant, quam leuibus de causis, sub Rege superiore, viri clarissimi omnibus bonis excidissent, quamque dispares in eorum successissent locum. Principes quoque factionis aduersæ, quo fidelioribus eis vteretur, affinitate sibi coniunxit: duas enim amitæ, ex diuersis maritis, filias, Græcinam Bodiam Alexandro Forbosio, Margaritam Hamiltoniam Matthæo Stuarto dedit vxores. Ita breui, conciliatis omnium animis, tam iucunda pax, 30 tanta tranquillitas, &, velut ancillante fortuna Regijs virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum prouentus est secutus, vt, e seculo plusquam Ferreo, Ver aureum renatum fuisse, videretur. Rex autem latrocinia armis, cætera vitia iudiciorum seueritate cum compressisset, ne, in alios acer vindex, in seipsum indulgentior crederetur, vt omnibus palam esset, patrem, se inuito, fuisse interemptum, cathena ferrea, quoad vixit, se cingebat, cui, singulis annis, annulum vnum adijciebat: id quanquam, cædis auctoribus formidolosum esse, posset, tamen, vel miti Regis ingenio, vel factionis opibus confisi, omni motu publico abstinuerunt. In hac communi vniuersorum, ac priuata singulorum lætitia, septimo fere, ab inito regno, anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, ante quam causam eius aduentus explicem, pau- 40 ca mihi supra sunt repetenda. Margarita, Henrici Quarti, Regis Anglorum, soror, cum Carolo Burgundo nupsisset, ea Henricum Septimum, factionis aduersæ ducem, quibuscunque posset rationibus, si non euertere, saltem exercere, statuit. Id autem vt facilius efficeret, Petrum quendam Varbecum Regni æmulum ei excitauit. Erat autem is adolescens Tornaci (quod est Neruiorum opidum) humili loco natus, sed ea forma, ingenio, statura corporis, atque oris dignitate, vt facile Regij generis fidem faceret. Verum, cum ita diu, propter inopiam, peregre vixisset, vt vix a suorum paucis agnosci posset, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad summam impudentiam & os & animum offirmauerat. Hunc Margarita (quæ, ad omnes occasiones turbandi rem Anglicam intenta, aduigilabat) cum esset nacta, aliquandiu apud se occulte ha- 50 buit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret: quos amicos, inimicosque illic haberet: perficeretque, vt omnem Regij generis seriem, quæ item singulis prospera, vel aduersa euenissent, teneret. His ita comparatis, cum iam maturum videretur,

fortu-

fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honesto comitatu, primum in Lusitaniam, deinde in Hiberniam mittendum: ibi magno concursu, & vulgi applausu, velut Eduardi Regis filius, receptus, siue suopte ingenio, ad simulandum composito, atque arte etiam adiuto, siue barbarorum hominum credulitate fretus, magnum breui motum excitaturus, videbatur: cum bello repente, inter Gallos & Anglos, exorto, a Carolo Octauo, magnis pollicitationibus, ex Hibernia vocatus, Luteciam venit, illic honorifice, ac Regio cultu, adiectis etiam satellitibus habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in spem certam Regni adductus est. Sed, eo tumultu conditionibus sopito, clam ex aula Gallica, metu, ne dederetur, in Flandriam se contulit: atque a Margarita, ceu tum primum ab ea visus, magno studio cultus, & aulicis ostentatus, & sæpe, multis præsentibus, omnem fortunæ suæ fabulam iterare, iussus: Margarita, velut eam tum primum audisset, ad singulos tum prosperos, tum aduersos euentus, ita simulatis affectibus, orationi eius subseruiebat, vt omnibus faceret fidem, se pro veris, quæ audisset, accipere. Post vnum & alterum diem, Petrus, Regio cultu procedere, iussus, adhibitis triginta stipatoribus, ac nomine Albæ rosæ (quod insigne factionis Eboracensis apud Anglos est) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni hæres prædicatur. Hæc vbi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam, diuulgata, ita populi animos erexerant, vt magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui, legum formidine, in asylis alijsque locis latitabant, sed hominũ etiam nobilium, quibus aut suæ res non satis placebant, aut nouarum rerum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus, vires nouas adiecturam, sperabat, præsentes, emergente in lucem mendacio, paulatim imminueret, statuit, belli fortunæ rem committere: itaque, comparata modica manu, paucis suorum in litus expositis, Cantianorum erga se voluntatem frustra tentauit. Omnibus, qui in terram descenderant, circumuentis, in Hiberniam cursum flexit: nec ibi quoque pro spe acceptus, in Scotiam nauigat, gnarus, raram, nec vnquam fere diuturnam, inter Scotos Anglosque, esse concordiam. Hic cum, ad Regem admissus, Eboracensis familiæ ruinam, suasque calamitates, quam maxime potuit, miserabiliter deplorasset, eumque vehementer obtestatus esset, vt Regium sanguinem ab hac contumelia vindicaret, Rex, eum bene sperare, iubet, pollicetur que se effecturum, ne, frustra eius auxilium rebus suis afflictis, postulasse, existimetur. Paucis post diebus, conuocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter de sua fortuna disseruit: Se, cum e Rege, florentissimo suæ ætatis, ad summam spem natus esset, præmatura morte patris destitutum, in Richardi patrui tyrannidem pene prius incidisse, quam calamitatis eius sensus ad se peruenire posset: Fratre maiore crudeliter extincto, se a paternis amicis subtractum, in eo regno, cuius hæres iure esset, ne in summa quidem inopia, precariam vitam ducere ausum: Apud exteras gentes ita vixisse, vt fratris extincti (qui ex illis miserijs fuisset ereptus, repentina morte) conditionem, præ ijs, quæ ipse ferret, felicem duceret: Se enim, ad fortunæ ludibrium, seruatum, ne hoc quidem reliquum habuisse, vt, calamitatem suam apud exteros, quo eos ad misericordiam adduceret, deplorare, auderet; postquam autem, quis esset, profiteri cœpisset, omnibus aduersæ fortunæ telis petitum esse: ad priores enim miserias quotidianum insidiarum accessisse periculum, callidissimo inimico nunc vitam suam ab hospitibus mercante, nunc ciues clanculum sollicitante, qui, simulata amicitia, secreta rimarentur, veros amicos corrumperent, latentes detegerent, & falsis criminibus genus infamarent apud vulgus: Margaritam amitam, nobilesque Anglos, qui ipsum agnoscerent, conuicijs proscinderent: eam tamen, conscientia sua aduersus maledicentiam inimicorum fretam, & misericordia erga suum sanguinem permotam, eius inopiam suis fortunis sustentasse. Tandem, cum in muliere & vidua id ætatis non satis præsidij videret, se vicinos Reges & Nationes circumisse, rogantem, vt communes casus respicerent, neu Regium sanguinem, violentia tyrannidis oppressum, in luctu, miserijs, & formidine sinerent contabescere: se vero, etsi in grauissimis malis versetur, non ita animo esse deiectum, vt non speret, aliquando fore, vt amicorum (quos plurimos adhuc habeat, in Anglia & Hibernia) auxilio restitutus, pro merito cuique gratiam referre, posset, præsertim

adiunctis ad suam sectam Scotorum viribus: per quos si in Regnum redeat, breui futurum, vt intelligant, firmissimum amicum sibi paratum: & eo tempore paratum, quo veri amici conciliari soleant: tanti autem beneficij se suosque posteros ita perpetuo memores fore, vt, omnem melioris fortunæ accessionem debere se eis, libenter faterentur. Addidit præterea multa, de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præsens fortuna exprimebat. Post hæc dicta, cum Petrus reticuisset, Rex eum reuocatum, bono animo esse, iussit: se de postulatis eius ad concilium relaturum: eorum sententiam, etsi sibi sit necesse in rebus grauioribus sequi, tamen, vtcunque illi decernerent, se effecturum, spondet, ne eum aliquando ad se confugisse pœniteat. Petro egresso, cum sententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus maior erat rerum vsus, rem integram 10 reijciendam, censebant: siue, quod vana, quæ prætenderentur, existimarent: siue, quod plus e bello prospicerent periculi, quam e victoria, etiam si certa esset, emolumenti expectarent. At maior pars, vel, ob imperitiam rerum, & animorum inconstantiam, vel, vt Regi gratificarentur, nunc de causa Petri disserendo, vt quæ esset iustissima, fortunam hominis commiserabantur: nunc, rebus in Anglia turbatis, animisque ex ciuili discordia adhuc fluctuantibus, occasionem arripiendam, &, quod Angli semper facere consueuerunt, id se aliquando experiri debere, vt inimicorum aduersa tempora ad suum vsum traherent: victoriamque iam sibi ante classicum augurabantur, præsertim, adiunctis magnis Anglorum copijs: quæ si spe hominum infrequentiores conuenirent, tamen e duobus alterum sponte secuturum, vt vel victores tanto beneficio Regem sibi 20 obnoxium in Regiam sedem collocarent: ab eoque, quæ vellent, omnia impetrarent: vel si, absque certamine rem transigere, possent, Henricum, sedatis motibus domesticis, nondum Regno confirmato, in quas vellent, conditiones pertracturos: quod si facere cunctatur, bello semel moto, permulta, quæ nunc laterent, sponte se oblatura. Hæc cum maior pars censuisset, Rex, nouarum rerum cupidus, in eam sententiam inclinauit, ac cæteros secum traxit: nec post id cessauit, Petrum, honorificentius tractando, Ducemque Eboracensem appellando, populo ostentare: nec hac beneficentia contentus, Catharinam Gordoniam, Comitis Huntileæ filiam, ac, præter splendorem generis, forma commendatam, ei vxorem dedit, hac affinitate in spem fortunæ melioris eum confirmaturus. Interea, ex Consilij decreto, Rex, comparato exercitu, in 30 Angliam ducit, primum circumspecte, & agmine ad prælium, si qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, vt, per equites missos exploratum, cognouit, nullum exercitum, nullam hostium manum vsquam coisse, dimissis, ad prædandum, cohortibus, breui pene totam Northumbriam, late in omnes partes fusa populatione, vastauit. Hæc per aliquot dies dum geruntur, neque Anglorum quisquam ad Petrum deficeret, & nunciatum Regi esset, per vicinas regiones exercitum conscribi, periculosum ratus, suos, præda graues, expeditis & recentibus Anglorum copijs obijci, statuit, in Scotiam redire, ac, deposita præda, cum primum per anni tempus liceret, nouam expeditionem parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem sequerentur, vt qui non ignoraret, neque subitarium militem diu in castris posse con- 40 tineri, neque per inopem, & nuper vastatam regionem posse, nullis ante preparatis commeatibus, sequi. Et Petrus, contra quam sperauerat, nullis Anglorum auxilijs ad se coeuntibus, veritus, ne, si diutius in hostico morarentur, commenta sua palam fierent, velut & ipse sententiam Regis probaret, eum adit: &, compositis vultu & oratione ad misericordiæ habitum, rogat suppliciter, ne in regnum sibi debitum, & ciuium suorum cruorem tam hostiliter sæuiretur: tanti sibi nullum esse dominatum, vt suum sanguinem ita profundi, & solum patrium ferro flammaque sic miserabiliter vastari cerneret. Et Rex, prope iam intellecto, quo intempestiua hominis illa clementia spectaret, respondit, se vereri, ne regnum illud, in quo nemo eum non modo Regem, sed nec ciuem agnosceret, non sibi, sed hosti suo capitali seruet. Ita, de communi sententia, 50 domum reditur, & exercitus dimittitur. Rex Anglus, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione aduersus eos in proximum annum decreta, validum exercitum conscribi, iubet: ipse interea, ne hiems iners esset, Ordinum conuentum habet: ibi conci-

concilio eius, de bello Scotico, comprobato, in subsidium leue tributum populo indicitur: sed quod grauius domi bellum excitauit, quam, cui restinguendo foris erat destinatum. Querebatur enim vulgus, tot bellis, intra paucos annos gestis, iuuentutem delectibus esse absumptam: rem familiarem valde attenuatam, proceres, & consultores Regios non modo ijs calamitatibus non commoueri, sed in pace noua bella quærere: noua rerum omnium egentibus tributa imponere, vt, quos ferrum non absumpserit, hi inopia & miserijs conficiantur. Hæ querimoniæ cum publicæ fere essent, Cornauij longe præ cæteris indignabantur, quippe cum agrum magna ex parte sterilem colerent, bellum, eis magis quæstuosum, quam sumptuosum esse, consueuerat. Igitur homines
10 bellicosi, qui, rem familiarem magis peculio castrensi augere, quam tributis imminuere, solebant, primum coactores & ministros Regios occidunt: deinde tam audacis facinoris, vnde receptus ad misericordiam non erat, sibi conscij, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum versus iter capessunt. Sed de his motibus, quos longius prosequi animus non est, satis ad meum institutum arbitror dicere, quod, totum eum annum, Cornauij Regem Anglum ita exercuerint, vt, arma copiasq; ad bellum Scoticum paratas, in rebelles vertere, sit coactus. Interea Scotus, qui animo præceperat, hostem superiora damna non passurum inulta, & per exploratores cognouerat, ingentes in se copias parari, & ipse ex aduerso cogit exercitum, eo consilio, vt, si Angli priores eum inuaderent, ipse sua tueretur: sin minus, expeditione in hosticum facta, vi-
20 cina suis finibus loca ita deuastaret, vt non modo militem, sed ne, ad cultores agrorum alendos, solum (alioqui tenue) necessaria suppeditaret. Verum, nuncio de Cornauiorum tumultu allato, statim Angliam cum magnis copijs ingressus, bifariam suos diuisit: partim, ad Dunelmenses agros populandos, missis, cum reliquis ipse Noramam arcem validam, ad Tuedam in colle præalto sitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac, nec illac magnum operæ precium factum. Nam Ricardus Foxius, Dunelmensis Episcopus, vir summa prudentia, e statu rei Anglicæ turbato suspicatus, Scotum tantam rei bene gerendæ occasionem non omissurum, arces aliquot validis præsidijs communiuit: Pecora, quæque alia ferri agiue poterant, in loca aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curauit: Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracen-
30 si copias habebat, accersit. Igitur incendijs in agros modo sæuitum est: & Norama valide a præsidio est defensa: ita, nulla re memorabili gesta, Scoti domum redierunt: Angli, eos breui secuti, Atonam arcem modicam, prope in ipso limite sitam, euerterunt: deinde & ipsi quoque, nullo operæ precio facto, ex hostico excesserunt. Inter hos motus, externos & ciuiles, venit in Angliam Petrus Hialas, vir prudentiæ singularis, & vt illa ferebant tempora, non indoctus, a Ferdinando & Isabella, Regibus Hispaniarum, missus. Eius Legationis summa erat, Vt Catharina, eorum filia, Arcturo, Henrici filio, collocata, noua affinitas, & ex ea necessitudo contraheretur. Eum cum, de affinitate, Anglus libenter audisset, cuperetque etiam, eo interprete, cum Scoto (a quo ipse, parum e dignitate sua putabat, vt pacem peteret) bellum finire, Petrus libens negotium suscepit: ac
40 profectus in Scotiam, cum, varie versando Iacobi animum, tandem ad quietiora consilia eum flexisset, scripsit ad Anglum, se sperare, pacem non difficulter coire posse, si ipse aliquem e suis, hominem prudentem, ad statuendam de conditionibus, mitteret. Anglus, vt homo fortunæ inconstantiam sæpe expertus, suorum animis e domestico tumultu adhuc ferocibus, nec tam clade fractis, quam iritatis, iubet, Ricardum Foxium, qui in arce sua Norama se continebat, consilia cum Hiala communicare. Hi cum Iedburgi cum Scotorum legatis, per aliquot dies, disceptassent, multis vltro citroq; iactatis condicionibus, nihil certi statuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impediebat Henrici postulatio, qui æquum censebat, Petrum Varbecum, hominem fraudulentum, & multarum turbarum auctorem, sibi dedi. Id cum Iacobus obstinate negaret (neque
50 enim honestum sibi esse, hominem Regij generis, primũ supplicem, mox affinem, violata fide, hostium ludibrio tradere) infecta re, e colloquio discessum est. Spe tamen non penitus abiecta, induciæ in aliquot menses factæ, dum Iacobus Varbecũ, salua fide, ab se dimitteret. Cum iam, ex colloquio cũ Anglis, magnisq; alijs indicijs, falsa illa, de genere

& fortuna Petri, fabula dilucere cœpisset, Rex, eo ad se vocato, beneficia in ipsum collata, singularemque suam beneuolentiam, cuius ipse optimus esset testis, commemorauit: in primis, quod, eius causa, bellum cum opulentissimo Rege suscepisset, ac iam alterum annum gessisset, magno cum hostium incommodo, & ciuium vexatione: se pacem honorificam, vltro, si eum dederet, oblatam, recusasse: ea in re, cum ciuium, & hostium animos iuxta offenderet, se nec velle, nec posse, consensui eorum amplius resistere. Petit ab eo, vt circumspiciat, siue bellum, seu pax placeat, commodiorem exilio locum: sibi decretum, pacem cum Anglo facere, factamque sancte colere, & quicquid eam perturbare posset, a se procul segregare: nec Petrum queri posse, se prius a Scotis, quam ab Anglis, quorum fiducia bellum Scoti mouerunt, destitutum. Vtcunque autem hæc se haberent, se cum viatico, rebusque, ad nauigandum necessarijs, prosecuturum. Varbecus, etsi præter spem discessu angebatur, nihil tamen remittens de simulata animi magnitudine, paucis post diebus, cum vxore & familia in Hiberniam nauigauit: atque inde breui in Angliam, & cum reliquijs Cornauianæ coniurationis sese coniunxit. Ibi cum multa attentasset, neque quicquam succederet, tandem captus, & vitæ superioris ludibria fassus, laqueo vitam finiuit. Seminario belli, inter Scotos & Anglos, prope extincto, rebusque ad pacem spectantibus, e leui occasione subito animis irritatis, sæuissimum bellum prope exarsit. Iuuenes aliquot Scoti cum (vt in pace fieri solet) in opidum Noramam, arci propinquum, sæpiuscule conuenissent, ac, per ludum & lasciuiam, tam familiariter cum vicinis, ac fluuio tantum, nec eo quidem lato, dirempstis, comessarentur, quam si domi fuissent, custodes arcis, ex residuo superioris belli odio animis infensis, & per iurgia iritatis, cum, velut speculatores, Scotos arguerent, a rixa ad manus ventum est: multis vulneribus vtrinque acceptis, Scoti, numero inferiores, aliquot suorum amissis, domum redeunt. Re sæpius in conuentibus, inter Limitum præfectos, agitata, Iacobus, vehementer iratus, fœcialem ad Henricum mittit, questum, de violatis inducijs, & Anglorum inconstantia, in pactis seruandis: ac, nisi satisfiat ex legibus, quæ, ex vtriusque populi consensu, de rebus repetundis, sanctæ essent, bellum denunciare, iussit. Anglus, fortunæ violentia a primis vsque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, respondit. Quidquid huius patratum esset, se quidem inuito, atque etiam ignaro factum: si quid temeritate præsidiarij militis secus commissum esset, se, saluis fœderibus, curaturum, vt ea de re quæstio habeatur, ac de noxiis pœna expetatur. Verum, cum ea res lentius ageretur, id responsum eo visum est tendere, vt, dilata pœna, spatio temporis inuidia euanesceret, ideoque animum Iacobi magis accendit, quam lenijt. Ricardus Foxius, Dunelmi Episcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleste, causam soluendi fœderis a suis ortam, id ne fieret, literis officij & humanitatis plenis subinde missis, homo, summa prudentia & dicendi peritia, Iacobi animum ita flexit, vt rescriberet, libenter se cum eo collocuturum, non modo de recenti iniuria, sed de alijs negotijs, quæ ex vsu gentis vtriusque forent. Is, consulto ac assentiente primum suo Rege, ad Milrossium, vbi tum Iacobus erat, venit. Ibi, post vehementem querelam, de iniuria ad Noramam accepta, prudente & graui Foxij oratione delenitus, offensam quidem, concordiæ causa, cuius se cupidissimum esse ostendebat, remisit: cætera sine arbitris acta: quorum hæc, vt postea cognitum est, summa fuit: se semper non modo pacem, sed quo arctius ea coalesceret, etiam affinitatem cum Henrico cupijsse: ac nunc etiam cupere. Quod si Henricus induceret in animum, Margaritam filiam despondere, sese sperare, eam rem in vtriusque Regni emolumentum cessuram. Foxius vero, cuius authoritatem iure maximam esse domi, sciret, si, ad eam affinitatem conciliandam, suum studium adiungere vellet, se non dubitare, facile omnia conuentura. Ille suam operam libenter est pollicitus: atque, in aulam Anglicam profectus, re cum Rege communicata, spem Scotorum legatis fecit, concordiam Reges inter facile coituram. Ita demum, tertio post anno, qui fuit Millesimus, quingentesimus, ijsdem fere diebus Margarita, Henrici natu maior filia, Iacobo quarto, & Catherina, Ferdinandi Hispani filia, Arcturo, Henrici primogenito, desponsa fuit: nuptiæ, altero post anno magno apparatu celebratæ fuerunt. Secundum nuptias, rebus tranquillis, Aulaque, a studio

CIↃ.IↃ.

ſtudio armorum, ad luſus & laſciuiam conuerſa, nihil aliud, quam ſpectacula, pompæ, & conuiuia, & ſaltationes conſpiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum cauſa, dies feriati agitabantur: edebantur & certamina equeſtria frequenter, maxime ad morem Gallicum: intercurrebant etiam (velut tragici actus) prouocationes hominum, latrocinio viuere aſſuetorum, Rege, ad ea ſpectacula, ſe facilem præbente, vt qui, cædem eorum in lucro ponendam, exiſtimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanaſſet, multi perigrini, ac potiſſimum e Gallia, virtutis oſtentandæ cupidi, quotidie aduentabant: & a Rege beneuole & liberaliter excipiebantur, & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, ſed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, alijſque diuerſis in locis, atque in Monaſteriorum ſubſtructiones magnos ſumptus fecit: ad nauium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naues ædificauit, multaſque mediocres: ſed omnium admirationem & ſumptus, & apparatus vna longe ſuperauit, qua nullam hominum memoria in Oceano maiorem viderat: cuius vt præteream diſcriptiones, a noſtris hominibus proditas, & menſuram aliquot locis ſeruatam, illud ſatis perſpicue magnitudinem eius indicat, quod Franciſcus, Rex Galliarum, & Henricus Octauus, Rex Anglorum, æmulatione ſtimulati, cum vterque, paulo capaciorem nauem extruere, conati eſſent, & iam vtraque perfecta, & omnibus rebus ad nauigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine ſua, immobiles & ad omnem vſum incommodæ eſſent. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos ſumptus feciſſet: & exhauſto iam ærario nouas conficiendæ pecuniæ rationes comminiſci, fuiſſet coactus, inter alias, auctore, vt creditur, Gulielmo Elfinſtonio, Epiſcopo Abredonienſi, rem eſt aggreſſus, vniuerſæ Nobilitati valde moleſtam. Inter agrorum apud Scotos iura, vnum genus, quo dominus vel empta, vel donata prædia ea lege obtinet, vt, ſi poſſeſſor moriens pupillum relinquit hæredem, tutela eius ad Regem, vel alium quemcunque dominum ſuperiorem pertineat: omniſque fructus, vſque ad ætatis annum viceſimum primum expletum. Eſt & alia ſeruitus huic generi agrorum adiuncta, vt, ſi poſſeſſor, ſine aſſenſu ſuperioris domini, ſupra dimidium agri vendat, totus ager ad ſupremum dominum redeat. Hæc lex, vt parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui, fiſci commoda promouere, contendunt, introducta, cum diu iacuiſſet, Rex admonitus, aliquid pecuniæ ab eius violatoribus corradi poſſe, legem exercere iuſſit: Eam quæſtionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus euerteretur, prope vulgo moleſtior erat, quam patris auaritia: iniuria enim ad plurimos atque honeſtiſſimum quenque pertinebat: quod, ſub duobus proximis Regibus, per bella non ſolum externa, ſed etiam ciuilia, memoria eius legis prope erat abolita: ideoq; cogebatur, ſuos agros a procuratoribus fiſci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantus tamen amor ciuium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaq; erga Principem reuerentia erat, vt ea hominum indignatio citra motum conſtiterit. Sed, cum nec Rex modum faceret ſumptibus, nec deeſſent (perpetuū aulæ malum) adulatores, qui id vitiū, ſub honeſtis nominibus ſplendoris & magnificentiæ, alerent, in animū induxit, in Syriam proficiſci, vt immanem illum luxum, quem nec ſuſtinere, ſine pernicie, nec omittere poſſe, ſaluo pudore, videbatur, per abſentiā imminuere aſſueſceret: prætendebatur profectioni honeſtū velū, vt expiaret illam culpam, quod aduerſus patrem ſuū in acie ſtetiſſet armatus. Huius autem ſiue veræ, ſiue oſtentatæ pœnitentiæ, quam in omni ſermone præferebat, dederat, vt ante commemoraui, ab initio ſtatim Regni, ſignificationem. In hanc profectionem claſſem iam ornauerat, & comitū principes deſcripſerat: ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores: multi quoque velut eodem voto ſe obſtrinxiſſent, barbam & capillos promittebant: breuique ſoluturus credebatur, niſi, in id maxime intento, obiecta fuiſſent impedimenta: iam enim futuri belli ſuſpicio, inter Gallum & Anglum, gliſcebat: nam & Anglus non ſatis æquo animo ſucceſſus Gallorum in Italia ferebat: & a Iulio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hiſpano, ſocero, in ſocietatem ſolicitabatur, & Venetis, & Heluetijs ad hos adiunctis, & Maximiliano (etſi plerunq; ſua conſilia, ex ſerū euentu, moderaretur) acceſſuro, coniuratio tot gentiū tam firma tun-

ctis apparebat, vt Gallia, tot copijs vndique erumpentibus, opprimi posse videretur. Rex Angliæ, & ætate, & Regni florentis opibus tumidus, & rerũ gerendarum cupibus, coniungere se eis, auebat: sed honestam, quam bello prætexeret, causam quærebat. Cum autem vterque alterius consilia, per exploratores, cognosceret, neque Franco persuaderi posset, ne aduersus Pontificem Romanum Henrici amicum, arma ferret, tandem fœcialis in Galliam missus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegauos, (veterem Anglorũ in Gallia ditionem) reposceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur, Anglus, bello Gallis indicto, exercitũ in Cantabros, vt se Ferdinando socero coniungeret, mittit: & ipse expeditionem in Gallum adornat. Iacobus autem Scotus, quanquam, neutri adesse, decreuisset, tamen in Gallum pronior, classem, cuius antea meminimus, mittere statuit, dono Annæ Reginæ Francorum, vt magis amicitiæ pignus, quam, ad rem gerendam, subsidium videri posset: Ecclesiasticus quoque Ordo, largitionibus Gallicis assuetus, suum studium Ludouico volebat ostentare: sed cum id aperte non auderent, ab Anglo sui Regis alienandi, causas circumspiciebant. Missus est, ex eorum factione, qui Gallo studebat, in Angliam, Andreas Formanus, tum Episcopus Morauiensis, vt ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cuius maior pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo maiore, Henrici fratre, Margaritæ sorori, quam, Scoto nupsisse, ante ostendimus. Henricus autem (vt credibile est) causam belli quæri, ratus, benigne respondit: non modo, si quid deberetur, sed si quo alio Iacobus egeret, nulla in re se ei defuturum. Hoc responso accepto, Iacobus constituerat, Gallum, si qua in re alioqui posset, iuuare, sed prorsus, ab Anglia inuadenda, abstinere: eundemque Formanum in Galliam misit, qui hæc Ludouico annunciaret. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus vtrinque fieri, classem, de qua diximus, statim ad Annam mittere, decreuit, vt ante belli initium, si fieri posset, illuc appelleret: ei præfecit Iacobum Hamiltonium, Araniæ Comitem, &, cum primum commodum fuit, vela facere, coegit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis, quam belli artibus instructior, siue periculi metu, siue naturali inertia, omisso in Galliam itinere, ad Rupem Fergusij opidum Hiberniæ, aduersus Gallouidiam situm, appulit: vrbem spoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene gesta, in Scotiam, ad Aeram portum Coilæ, vela fecit. Rex, de eius reditu certior factus, ac, supra quam dici posset, iratus, nec minis nec conuitijs aduersus eum sibi temperare, potuit: iram etiam eius incendebant, e Gallia, literæ Annæ Reginæ, blandicijs ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andreæ Formani promissionem de classe mittenda, velut vanam, omnium sermonibus exprobrari, significantes. Rex, vt huic malo mederetur, quoad posset, ex consilij sententia, Hamiltonium, qui cursu, quem tenere iussus erat, omisso, vrbem nunquam Scotis inimicam & tum Regum fœdere coniunctam, crudeliter vastasset, bellumque non indictum amicis intulisset, abrogata classis Præfectura, ad se venire iussit: successoremque ei destinauerat, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, misso cum eo Andrea Siluio, qui classem reciperet. Sed Hamiltonius, ante aduentum eorum, per amicos de Regis erga se voluntate certior factus, statim vela in altum fecit, ac, fortunæ incertæ potius, quam irato Regi se committere, elegit. Dum autem Galliam petit diu, aduersis ventis, ac fœdis tempestatibus iactatus, dissipata, ac multum vexata classe sero, ac maritimarum rerum cura apud Gallos deposita, in Britanniam minorem appulit: ibi nauis illa, tanto sumptu ac labore ædificata, sublatis armamentis, in portu Bristonico computruit. Interea domi, aliæ discordiarum causæ subortæ sunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt. Regnante adhuc Henrico Septimo, Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes, Iacobo ita acceptus erat, vt eundem & Pincernam sibi principem, & machinarum bellicarum, & medij limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex esset, non maiorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium sibi conciliauit. Igitur cum & Angli, & Scoti quorum licentiam, iudiciorum seueritate, comprimebat, si qua daretur occasio, iuxta eius exitio imminerent, tandem in conuentu solenni, qui inter Anglos & Scotos, rerum repetundarum caussa, solet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audacissimi, Ioannes Heron,

Heron, Lilburnus & Starhedus aggressi, vnus lancea auersum transfixit, reliqui iam saucium confecerunt. Cum res ad bellum spectare videretur, Henricus Rex, vir alioqui iustus, nec minus facinori turpissimo, quam Iacobus, infensus, perfecit, vt Ioannes Heron, Ioannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ consuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Fascastellum arcem inclusis, Lilburnus ibi discessit. Illud quoque, in manifesti criminis expiationem, statutum est, vt, in conuentibus, Angli priores fidem publicam, solum Scoticum ingressi, peterent, ibique conuentus haberent: & legati Anglorum, multa verborũ & decretorum honorificentia, crimen a conscientia publica remouerent. Duo reliqui 10 percussores in Anglia interiore latuerunt, vsque ad Henrici Octaui regnum, nec tamen pœnas effugerunt: nam cum Regem adolescentem, opibus ferocem, suasque vires ostentandi cupidum, cernerent, e latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi versabatur, & occulte latrones in Scotiam submittebat, ad pacem turbandam: bello semel moto, veterum iniuriarum obliuionem, & nouarum impunitatem sperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia passuum, a Limite, domicilio constituto, se longinquitate tutum putabat: Andreas autem Carus, Roberti filius, qui, odiorum semina, mox in bellum eruptura, iam tum iaci videbat, veritus, ne armis semel publice susceptis, vindicta cædis paternæ sibi periret, duobus suis clientibus, e familia Tatiorum, persuadet, vt, dissimulato habitu, Starhedo perniciem mo- 20 liantur. Illi, facinore suscepto, domum eius, quod tam procul a Limite habitaret, securi noctu ingressi, dominum trucidant, & caput abscissum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ expetitæ testimonium, Edimburgum id mittit, &, in loco maxime celebri affigendum, curat. De Herone suo loco dicemus. Excepit hanc veterem iniuriam nouum facinus, quod sopitam Scoti Regis iram verius, quam extinctam resuscitauit. Erat, ea tempestate, mercator Scotus, Andreas, cognomento Britannus: eius pater cum, spoliata naue, cæsus crudeliter a Lusitanis fuisset, causa ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuisset) acta: damnati Lusitani cum iudicatum non soluerent, nec Rex eorum, per fœcialem, a Rege Scotorum admonitus, ciues suos cogeret, de cæde & latrocinio satisfacere, Andreas a Rege suo, ad omnes principes & ciuitates, Oceanum ac- 30 colentes, diploma impetrauit, ne, si Lusitanos, iuris publici violatores, vi & aperto bello persequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menses, magnis eos damnis affecit. Eorum autem legati, iam bello Gallico, aduersus Iulium Secundum, flagrante, & cum Anglis, in Iulij partes ascitis, mox futuro, Henricum adeunt: Andream hominem impigrum & audacem, & a quo ipsi Anglorum veteres amici maximo damno essent affecti, certum ei, aduersus Gallos rem gerenti, hostem futurum: nunc facile securum opprimi posse: ac facti, si qua esset inuidia, nominis piratici obtentu posse tegi. Id si faciat, & suorum ciuium commodis prospecturum, & Regi affini & amico gratificaturum. Hac oratione, Lusitanus Anglo facile persuadet, vt, Andreæ insidias collocari, iubeat. Missus, ad id, a Rege Thomas Hauartus, maritimarum rerum Præfectus, duas, e 40 classe Regia, naues firmissimas ornat, & ad Dunos (ita cumulos arenarum, recedente æstu, eminentes vocant) eum, e Flandria domum redeuntem, expectant: ac mox in naue modica, minore etiam comitatũ, cernunt, & inuadunt. Andream Hauartus ipse aggreditur, &, acri pugna conserta, licet rebus omnibus esset superior, vix tandem domino cum suorum plurimis interempto, nauem capit. In ipso certe Andrea tantum animi, in rebus deploratis, superfuit, vt, aliquot plagis saucius, crure etiam altero globo ferreo confracto, arripiens tympanũ, donec spiritus cum vita eum defecisset, bellicũ sonuerit, & suos, ad fortiter dimicandũ, sit hortatus. Minor nauis, quæ se, imparem hosti cernẽs, in fugam dederat, minore cum certamine dedita: qui, ex vtraque, cædi superfuerunt, in carcerem Londini conditi: inde ad Regem producti, cum, vt edocti ab Anglis fuerant, 50 suppliciter vitam precarentur, ille, superba misericordiæ ostentatione, inopes & innoxios incolumes dimisit. Missis in Angliam a Scoto legatis, qui de nauibus in pace captis, & vectoribus cæsis, conquererentur: responsum, Fœdera piratarum cæde non violari, nec eam satis honestam belli causam fore. Hoc responsum contemptum

purgantis manifestæ cædis crimen, cum velut belli quærentis esse videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus, quæ gerebantur, animum sui Regis interpretati, homines sæpe, in pace maxime tranquilla, belli semina spargere soliti, & ipsi rebus nouis intenti, prædas e proximis Scotorum agris agebant. Erat, ea tempestate, Alexander Humius omnibus Scotiæ Limitibus, qui, in tres Prouincias diuidi, solebant, vnus præfectus, Iacobo quidem Regi vehementer carus, sed ferociore, quam publicæ vtilitati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas conuerso, &, de accepta per incursiones ignominia delenda, solicito, pollicetur, se, cum propinquis & clientibus, breui effecturum, vt Angli, si quod, ex re bene gesta, gaudium accepissent, magno damno & dedecore id luant. Hæc vt præstaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingressus, septem proximos pagos, antequam succurri posset, spoliauit: sed dum reuertitur, cum ingenti omnis generis præda, homines latrocinijs assueti, moræ impatientes, in hostico eam diuidunt: &, qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac prospiciebat, ne qua in abeuntes incursio fieret: sed cum, neminem sequi, videret, dum incautius agit, incidit in trecentos Anglos, in insidijs collocatos: qui, captato tempore, eum adorti, iniecta ingenti trepidatione, in quos inciderint, eos fundunt, fugantque. In eo tumultu, e Scotis complures occisi, ducenti capti: in iis, Georgius Humius, Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari, complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiserunt: præda omnis, quia, qui eam agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit. Hæc animo Regis, ob ea, quæ retulimus, ægro, obiecta offensio cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conuentum Ordinum, ad consulendum de bello, habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo, Lamota, precibus promissisque instante, & literis crebris Andreæ Formani eodem vrgentibus, Rege quoque non dissimulante, quid vellet, multisque ei gratificari studentibus, cæteris qui pauciores erant, ne frustra pugnando, Principis indignationem in se accenderent, assentientibus, bellum terra marique aduersus Anglos (incertum, peiore consilio, an euentu) decernitur: dies exercitui, ad conueniendum, indictus. Fœcialis in Galliam, ad Henricum, tum obsidentem Tornacum, est missus, qui bellum ei denunciaret. Causæ armorum capiendorum recensebantur, res repetitæ, & non redditæ: Roberti Cari interemptorem Ioannem Heronem palam se ostentare, Andreas Britannus, præter fœderis leges, spoliatus, & interemptus, Regis ipsius iussu. Has etiam iniurias vt dissimularet, se non posse æquo animo ferre, Ludouici, Regis Francorum, veteris amici & Caroli, Geldriæ Ducis, propinqui sui, ditionem hostiliter, omnibus belli calamitatibus, euastari: quibus rebus nisi desistatur, se bellum ei denunciare. Henrico & ætatis vigor, & florentissimi Regni opes, & prope totius Europæ consentiens, aduersus vnum Gallum, conspiratio, in animo, gloriæ militaris auido, belli cupiditatem accendebat: igitur etiam, quam pro ætate, ferocius fœciali respondit: se nihil ex eo aliud audire, quam quod iam dudum a Rege, diuini & humani iuris violatore, expectabat: proinde ageret, vti sibi videretur, se bellum tam prospere cœptum, ob eius minas, non omissurum: nec se morari eius amicitiam, cuius iam sit expertus leuitatem. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum, ad exercitum proficiscens, Rex Limnuchi Vespertinas in AEde sacra cantiones (vt tum moris erat) audit, senex quidam ingressus, capillo in rufo flauescente, ac in humeros promisso, fronte in caluiciem glabro, capite nudo, veste longiuscula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cætero aspectu venerabilis: is, Regem quærens, per turbam obstantium penetrat. Vbi ad eum accessit: rustica quadam simplicitate, super solium, in quo Rex sedebat, innixus, Rex, inquit, Ego ad te sum missus, vt te admoneam, ne, quo instituisti, progrediaris: quam admonitionem si neglexeris, non erit e re tua, nec eorum, qui te comitabuntur. Præterea præmonere sum iussus, ne mulierum familiaritate, consuetudine, aut consilio vtaris: secus vero si facies, & damno & ignominiæ tibi res erit. Hæc locutus, turbæ sese immiscuit: nec cum, precibus finitis, Rex eum requireret, vsquam comparuit: quod eo magis mirum est visum, quod eorum, qui propius astiterant, atque eum obseruabant, auidi

multa

multa ex eo sciscitandi, nemo eius discessum senserat. In ijs, fuit Dauid Lindesius Montanus, homo spectatæ fidei & probitatis, nec a literarum studijs alienus, & cuius totus vitæ tenor longissime a mentiendo aberat: a quo nisi ego hæc, vti tradidi, pro certis accepissem, vt vulgatam vanis rumoribus fabulam, omissurus eram. Rex, quo intenderat, profectus, prope Edimburgum recensuit exercitum: inde, paucis post diebus, Angliam ingressus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quasdam, Limiti Scotorum propinquas, arces vi cœpit, ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus est. Interea Regem, amore nobilis captiuæ (ea erat Haronis Furdij vxor) irretitum, cum rem militarem negligeret, & ocioso exercitui, in agro non valde copioso, 10 commeatus deficeret: nec e longinquo facilis esset comportatio, maior exercitus pars, dilapsa, signa infrequentia reliquit: proceres soli, cum propinquis & clientium paucis, ijsque etiam subiratis, in castris erant: maior enim pars suadebat, ne in regione bello vastata, & alioqui inopi, se suosque diutius conficeret: sed Beruicum, a tergo relictum, aggrederentur: in quo vno maius esset operæ precium, quam in omnibus circum circa pagis & arcibus: nec eius expugnationem difficilem fore, quod certum esset, & vrbem & arcem omnibus, ad resistendum, rebus imparatam esse. Rex, suis armis nihil arduum ratus, præsertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus eius vanitatem fouentibus, in reditu se ea potiturum facile, arbitrabatur. Dum ad Furdum ita desidetur, fœciales Anglorum eum adierunt, petentes, vt diem locumque constitue-20 ret, vbi prælio decerneretur. Concilio, super ea re, coacto, maior pars in ea fuit sententia, vt domum rediret, neu, cum tam paucis, vniuersi Regni statum in discrimen committeret, præsertim, cum & famæ, & gloriæ, & amicitiæ abunde sit satisfactũ: nec vllam videri iustam causam, cur suos tam paucos, & tot arces oppugnantes fatigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti & nouis subsidijs auctæ, obijceret (nam, illis ipsis diebus, dicebatur Thomas Hauartus, in castra venisse, cum sex millibus fortissimorum militum, e Gallia remissis) Accedere præterea, vt, si discedat ipse, necesse sit, Anglorum exercitum solutum iri: nec iterum, eo anno, quod militem e longinquo collectum habeat, cogi posse. Quod si maxime acie decernere velit, in solo patrio dimicanti, & loca, & tempora, & commeatum magis in sua potestate fore. Sed cum orator 30 Gallus, & quidam, Gallicis donis culti, contra tenderent, facile Regi, pugnandi auido, fuit persuasum, vt ibi hostem opperiretur. Interea, cum Angli, ad diem fœciali dictum, non affuissent, Scotorum proceres, eam occasionem arripientes, iterum Regem adeunt: ostendunt, fraude hostium fieri, vt de die in diem res protraheretur, dum ipsorum vires crescant, Scotorum imminuantur: itaque, pari arte aduersus eos vtendum: nam cum illi tempus a se designatum non obeant, nulla verecundia obstrictos eis esse Scotos, quominus discedere domum sine prælio, aut suis locis depugnare possint. Horum prius consilium, multis de causis, tutius esse: id si minus placeat, alterius capiendi summam occasionem dari: nam cum Tillus amnis ripis præaltis, ac nusquam fere vadosus, nullum intra aliquot millia passuum, nisi per vnum pontem, ex-40 ercitui transitum daturus esset, paucos ibi tantæ multitudini posse obsistere: posse etiam, parte Anglorum transmissa, machinis commode locatis, pontem interscindi, primosque transgressos deleri, antequam ab aduersa ripa subueniri posset. Rex, neutro consilio probato, respondet, etiam si centum essent Anglorum millia ex aduerso, se cum eis dimicaturum. Vniuersa Nobilitas cum responso tam temerario offenderetur, Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, qui cæteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere, conatus, vtriusque consilij superioris rationem explicare, aggreditur. Ostendit enim, Regem satisfecisse Gallorum amicitiæ, qui maiorem hostilis exercitus partem, a Gallis, in se auertisset: atque effecisset, ne magnæ illæ copiæ aut Galliam (quod sperarant) obtererent, aut Scotis damno esse possent, vt quæ 50 non diu contineri castris valeant, in locis præfrigidis, & solo, cunctis belli calamitatibus vexato, nec alioqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ, in regionibus illis, ad Septentriones porrectis, prænatura esse soleat. Quod autem Regis Gallorum Legatus tantopere, ad dimicandum, nos impellat, neque nouum, neque mirum, reor,

videri oportere, si homo peregrinus, qui non communem factionis, sed priuatam suæ nationis vtilitatem respiciat, tam sit alieni sanguinis prodigus. Est præterea postulatio eius admodum impudens: a Scotis enim petit, quod, ne pro suo quidem Regno, & dignitate, Rex Gallorum homo summa prudentia præditus, sibi faciendum iudicat. Nec huius exercitus amissio leuius eo damnum videri debeat, quod pauci numero sumus: quicquid enim aut virtute, aut auctoritate, aut consilio in regno Scotiæ excellit hic est: his amissis, reliquum vulgus præda victoris erit. Quid? quod bellum ducere, & in præsentia tutius est, & ad totius periculi summam vtilius? Nam, si Ludouicus existimat, Anglos aut sumptibus exhauriendos, aut mora fatigandos esse, quid accommodatius, ad præsentem rerum statum, fieri potest, quam vt, hostem copias diuidere cogamus, vt 10 alteram sui exercitus partem aduersus nos, velut semper incursuros, intentam & solicitam teneamus: & metu huic iniecto, belli molem Gallis labore nostro leuemus. Gloriæ etiam, & splendori, quæ homines (vereor, ne magis verbis, quam factis feroces) suæ temeritati prætendunt, satis factum arbitror: quid enim Regi splendidius accidere potest, quam tot arcibus deiectis, agros ferro flammaque vastatis, ex tam effusa populatione tantum prædæ abactum, vt, ne multorum quidem annorum pace, Regio tot cladibus deformata, in pristinam faciem redire queat? Quod autem e bello maius expectaremus emolumentum, quam vt, in tanto armorum tumultu, cum summa nostra laude & decore, hostium ignominia & dedecore, nostro militi reficiendo, quietem cum re & gloria coniunctam habeamus? Id autem genus victoriæ, quod magis consilio, quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis est proprium: vt cuius nullam omnino partem sibi miles vendicare possit. His quanquam omnes, qui aderant, vultu assentirentur, tamen Rex, qui, se cum Anglis dimicaturum, sancte iurauerat, totam orationem aduersis auribus accepit: &, domum (siquidem formidine caperetur) Duglassium abire, iussit. Ille, qui, rebus præcipitantibus, Regiæ temeritatis exitum iam animo prospiciebat, statim in lachrimas prorupit: vt primum autem loqui potuit, pauca est locutus: Si mea, inquit, vita superior non me vendicat, a timiditatis opinione, nescio, quibus aliis rationibus me purgem: certe, dum corpus hoc sufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei, in salute patriæ, & Regum gloria tuenda peperci. Nunc vero, cum meis consilijs quibus vnus vtilis esse possum, aures occlusas video, duos filios, qui mihi, secundum patriam, sunt carissimi, cæterosque propinquos & amicos hic relinquo, certissimum erga te salutemque communem pignus mei animi, Deum autem precor, vt hunc meum timorem falsum esse, velit: atque potius ego falsus dicar vates, quam, quæ timeo, ac videre videor, eueniant. Hæc locutus, accepto commeatu, discessit. Reliqui proceres, quoniam, Regem in suam sententiam traducere, non poterant, quod proximum erat, tenuerunt, vt quando numero erant inferiores (nam, in exercitu Anglorum, viginti sex millia arma ferentium per exploratores esse, compertum erat) locorum opportunitate se communirent, castrisque collem propinquum occuparent. Erat is locus, vbi Zeuiota mons sensim in planiciem se dimittit, modicus quidem, & aditu angusto leuiter decliuis. Eum æneis machinis 40 velut præuallant. A tergo erant montes a quorum radice oriens continens palus sinistrum latus claudebat: ad dexterum, fluebat Tillus amnis, ripis præaltis, aditum per pontem, non procul a castris, præbens. Angli cum per exploratores didicissent, castra Scotorum, sine certa pernicie, adiri non posse, a fluuio iter auerterunt: ac speciem dederunt, tanquam, hoste omisso, Beruicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertilissimam tenderent, maiorem, quam acceperant, cladem relaturi. Auxit eam suspicionem rumor, superioribus diebus siue temere sparsus, siue de industria ab Anglis confictus, vt hostes e locis superioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipse, incendio in stramenta casulasque coniecto, castra mouet: quæ res fumo late fluuium operiente, prospectum eis Anglorum 50 ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluuium, Anglis per asperiora longiuscule ab eo ducentibus, ad Fluidonem collem præaltũ, alteri prope de alteris incerti peruenerũt. Ibi cum, solo æquiore iam se in planiciem explicante, fluuius per pontem, ad Tuisilum,

& va-

& vadum ad Milfordiam, transmeabilis esset, Angli primum agmen iubent, machinas æneas per pontem traducere, cæteros vado transmittere, &, acie instructa pro loci commoditate, velut reditum hostibus præclusuri se obijciunt: ac superante multitudine, velut duos exercitus inter se discretos ita struxerunt, vt vtrauis pars prope Scotorum vniuersas copias æquarent. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Hauartus, rei maritimæ præfectus, qui, paucis ante diebus, cum classiarijs ad patrem aduenerat: dexterum cornu Edmundus Hauartus, sinistrum Marmaducus Constabilius agebat. Cæteri post eos, velut in subsidijs locati, & ipsi tripartito instructi steterunt. Dextro cornui Dacrius, sinistro Eduardus Stanlæus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium copiarum dux, 10 præerat. Scoti cum, in totidem partes suos diuidere, ob militum paucitatem, non possent, nisi frontem extenuarent, quatuor acies aduersas, modico interuallo distantes, struxerunt, e quibus tres cum Anglis ex aduerso stantibus concurrerent, quarta in subsidijs esset. Mediam aciem Rex ducebat: in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius, & Martiani sunt attributi: in tertia præerant Matthæus Stuartus, Leuiniæ Comes, & Gilespicus Cambellus, Argatheliæ, Adamus Heburnus cum propinquis & cætera Lothiana Nobilitate in subsidijs erat. Gordonij acies, acri pugna inita, breui profligauit sinistrum Anglorum cornu: sed, a persequendis fugientibus reuersa, reliquas suorum acies pene profligatas reperit: nam alterum cornu, in quo Leuinius & Argathelius erat, suorum successu alacriores facti, solutis ordinibus, 20 temere in hostem ferebantur, signis a tergo relictis multum Lamota, legato Gallo reclamante, ac præcipites in suam perniciem remorari conato. Hi non modo ab ex aduerso structis excepti, sed ab alia quoque Anglorum manu a tergo circumuenti, pene omnes occidione occisi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis pertinacissime pugnauerunt. Vtrinque cædes ingens edita, donec, fessis vtrisque certamen in noctem protractum est. Cecidere, ex acie Regia, viri illustres complures. Qui numerum cæsorum, nominibus singulorum per dioeceses exceptis, inierunt, tradunt, in ea pugna Scotorũ supra quinq; millia cecidisse: sed fere nobilissimum quenque, ac manu promptissimum, qui maluerunt, in vestigio mori, quam suorum cædi superesse. Ex Anglis non minorem numerum desideratum, ferunt: sed eum gregariorum fuisse. Hæc est illa 30 nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas Scotorum clades memorabilis, non tam cæsorum numero (nam, pluribus alijs prælijs, duplo plures perierunt) quam Rege, & procerum principibus amissis, & paucis superstitibus, qui multitudinem, natura ferocem, &, spe impunitatis, infrænem, regere possent. Duo genera hominum accessionem, e cæterorum calamitate, senserunt: nam & Sacerdotum opulentiorum eo creuit insolentia, vt, non contenti sua functione, omnia Regni munia ad se trahere, niterentur: et fratres Mendicantes (id Monachorum tum genus erat maxime superstitiosum) cum depositam eorum, qui in bello ceciderant, pecuniam, sine testibus ad custodiendum acceptam, retinuissent, ex ea præda opulentiores facti, veteris disciplinæ seueritatem soluerunt. Nec deerant inter eos, qui id genus quæstus, velut sanctam quandam ac piam 40 fraudem, probarent: nec eam pecuniam melius collocari posse, contenderent, quam cum sanctis hominibus data sit, qui suis precibus, animas defunctorum supplicijs horrendis liberarent. Cum tanta fuisset in pugna animorum obstinatio, vt sub noctem vtraque pars fessa, ac prope suæ conditionis incerta, secessisset, Alexandri Humij milites, qui integri remanserant, magnam spoliorum partem per ocium legerunt. Postridie mane, Dacrius, cum equitatu, speculatum missus, cum ad locum pugnæ venisset, & ænea Scotorum tormenta incustodita repetisset, maioremque mortuorum partem inspoliatam, tum demum Hauartum accersiuit, & spolijs per ocium lectis, magna lætitia victoriam celebrant. De Rege Scotorum duplex fama est. Angli, in pugna cæsum, contendunt. Scoti, contra, affirmant, complures, eo die, paludamento cæteroque 50 habitu Regio vsos, partim, ne hostes vnum aliquem sibi præcipuum hostem destinarent, a cuius morte, victoria ac summa belli penderet, partim, ne, cæso Rege ciues animum desponderent, nec eum amissum crederent, quamdiu, aliquem Regio armatu, & cætero apparatu in acie versari, conspicerent, eumque etiam semper præsentem,

bene ac secus factorum testem conspicerent. Ex his, vnum fuisse Alexandrum Elfinstonium qui, & vultu & statura, Regi persimilis esset: cum eo, induto paludamento Regio, florem Nobilitatis, Regem sequisse, ratos idcoque mori obstinatos, cecidisse: ipsum vero Regem Tuedam fluuium transisse, & prope Calsonem opidum, a clientibus Humij interfectum, incertum, an eo iubente, an cædis ministris cupiditati patroni sui seruientibus, quod homines, nouarum rerum cupidi, eo sublato, rerum omnium impunitatem sperabant: viuo autem, cessationis in pugna pœnas metuebant. Addunt & alias coniecturas: Eadem nocte, quæ pugnam illam infelicem secuta est, Cœnobium Calsonem a Caro, Humij familiari, fuisse, Cœnobiarcha ciecto, occupatum: quod, verisimile non erat, eum ausurum, nisi, Regem occisum, scisset. Dauid quoque Galbrethus, & ipse ex Humij familia, aliquot post annos, cum Ioannes Prorex Humijs esset molestus, dicitur, ignauiam æqualium grauiter incusasse, qui peregrinum illum, sine modo furentem, perferrent, cum ipse sextus, e priuatis, Regis insolentiam apud Calsonem compescuisset. Sed hæc ita incerta sunt habita, vt a notho Regis Iacobo, Moraniæ Comite, in iudicio captis Humio obiecta, non multum nocuerint. Verum, vtcunque res habet, reticendum non existimaui, quod ipse e Laurentio Taliferreo viro & probo & docto, non semel audiui: is enim sese (nam vnus tum e pueris Regijs pugnæ spectator erat) aiebat, re inclinata, Regem in equum impositum vidisse, Tuedam transeuntem. Idem complures cum confirmassent, fama multos annos tenuit, Regem viuere, atque in tempore affuturum, persoluto scilicet voto, quo se obstrinxerat, Hyerosolyma, Religionis ergo, se petiturum. Sed is rumor æque vanus est deprehensus, atque ille, qui olim sparsus erat a Brittonibus, de Arcturo, &, ante paucos annos, a Burgundionibus, de Carolo. Illud constat, Anglos, siue Regis Iacobi, siue Alexandri Elfinstonij corpus requisitum, & in magna cadauerum strage repertum, in Angliam interiorem comportasse, &, inexpiabili odio aduersus mortuum adhuc manente, in capsa plumbea (incertum, barbara magis, an stulta crudelitate) insepultum seruasse, quod scilicet arma sacrilega, aduersus Iulium, Secundum, cui tum se Angli venditabant, tulisset: aut, vt alij affirmant, quod homo periurus, contra fœderis leges, bellum Henrico Octauo intulisset: quorum neutrum ei exprobrari debuerat, nec ab hoc Rege, qui, dum vixit, nullam vnquam stabilem, de doctrina Christiana, persuasionem habuisset, nec ab hoc populo, qui toties aduersus Episcopos Romanos bella gesserant. Omitto interim tot Reges Anglorum periuros, testibus eorum scriptoribus:

Gulielmum Rufum, teste Polydoro, & Graftono.
Henricum I. Thoma Volsingamio, Hypodigmate Normaniæ.
Stephanum, Neobrigiensi Graftono, Polydoro.
Henricum II. Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.
Ricardum I. Hypodigmate Normaniæ.
Henricum III. Hypodigmate Normaniæ, Graftono, Thoma Volsingamio.
Eduardum I. Thoma Volsingamio.

Hos paucos, exempli gratia, selegimus, non e primis illis, Saxonici generis, Regibus, quorum magna suppeditabat copia, sed e Normanorum familia, & quorum posteri adhuc regnum tenent: & quorum dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fuit florentissima, vt eos admoneam, qui tanta indulgentia, suorum periuria patiuntur, ne in exteros ita sint acerbi: præsertim, cum criminis, quod obijcitur, penes ipsos culpa fuerit, qui priores, violarunt inducias. Sed, vt ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Hauartus, Surriæ Comes, gloriam reportauerat: si moderate suam fortunam tulisset. Sed homo secundarum rerum successu quasi ebrius, & instabilitatis humanæ parum memor, suis domesticis ministris (vt mos est Anglis) notam, qua agnoscerentur, in sinistris brachijs ferendam, dedit, leonem album (quo ipse insigni vtebatur) qui rubrum, superincumbens, vnguibus discerperet. Hanc eius insolentem insultationem, velut numine plectente, nemo fere posterorum eius alterutrius sexus, sine insigni ignominia, vel clade, decessit. Rex autem Iacobus, vt viuus omnibus fuit carissimus, ita eius amissi tantum remansit apud superstites desiderium

rium, tam iucunda in omnium animis hæsit recordatio, quantum, nullius fuisse Regis, aut meminimus, aut legimus. Quod euenisse credibile est, simul comparatione malorum, quæ vel eius regnum præcesserunt, vel, statim secutura, videbantur: simul virtutum expressarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam, vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, statura iusta, oris dignitate summa, ingenio quidem acri, sed, vitio temporis, ab literis inculto. Vnum, e vetusta gentis consuetudine, hausit auide, vt vulnera scientissime tractaret: cuius rei peritia toti Scotorum nobilitati, vt hominibus in armis assidue viuentibus, fuerat priscis temporibus communis. Erat ei, in adeundo, facilitas, in responsis, lenitas, in iure dicun-
10 do, æquitas, in supplicijs expetendis, moderatio, vt, ea inuitam cogi, omnes facile animaduerterent. Aduersus maleuolorum sermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conscientiæ tranquillitate, & suæ innocentiæ fiducia enata, vt non tantum non excandesceret, sed nec asperiore verbo vnquam vteretur. Inter has virtutes, quædam obrepserunt, nimio popularitatis studio vitia. Nam dum famam auaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam substructionibus sumptuosis, conuiuiorum & spectaculorum apparatu, & immodicis donationibus, captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, si diutius vixisset, videbatur, superiorum temporum gratiam, odio nouorum tributorum, extinctura, vt mors, ei magis commode, quam immature accidisse, possit existimari.

20 CVI. REX.

Extincto Iacobo quarto, Margarita vxor cum duobus filijs relicta est, quorum maior biennium non expleuerat. Eum conuentus procerum, Sterlini habitus, sexto Calen. Mar. more patrio, Regem declarat: deinde, ad statum publicum ordinandum, conuersi, tum demum intelligere cœperunt suæ calamitatis magnitudinem. Cæsis enim primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & consilij inerat, qui supererant, pars maior, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas, tempore tam turbulento, tractandas, parum erant idonei: qui autem e potentioribus restabant, in quibus aliquid esset ingenij, ob ambitionem & auaritiam, a quietis abhorrebant consilijs. Alexander Humius, omnium Limitum præfectus, magnum nomen, magnasque opes, Rege viuo, & in re-
30 gionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, praua ambitione, cum latrocinia non inhiberet, vt homines audaces & facinorosos magis haberet obnoxios, viam ad maiores opes, pernicioso consilio, & infelici exitu, muniebat: ei imperium datum in regiones citra Fortham, vlteriora Alexandro Gordonio commissa, vt nationes illic seditiosas in officio contineret: nomen summi imperij penes Reginam erat. Nam ex testamento Regis, quod profecturus ad bellum, fecerat, decretum erat, vt ea, quamdiu cœlebs maneret, summæ rerum præesset. Id etsi, præter morem patrium, & primum imperij muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, vt tolerabile plærisque, ac maxime pacis cupidis, videretur. Is magistratus ei diuturnus non fuit (nam ante Veris exitum, Arcibaldo Duglassio, Co-
40 miti Angusiæ, adolescenti genere, forma, omnibus denique bonis artibus Scoticæ iuuentutis primario, nupsit) discordiarum enim semina, ante finem illius anni, sunt iacta: earum initium ab Ordine Ecclesiastico est ortum. Extinctis enim proceribus, cum, in omnibus publicis conuentibus, maior pars ex eo genere hominum esset, in calamitatibus publicis multi, suum agentes negotium, tantas opes compararunt, vt nulla res eos magis præcipitauerit, quam intoleranda, qua postea arroganter & immodice sunt vsi, potentia. Cæso ad Fluidonem Alexandro Stuarto, Fani Andreæ Archiepiscopo, tres ad id Sacerdotium, diuersis artibus, contendebant: Galuinus Duglassius, familiæ splendore, & sua virtute, & doctrina fretus, a Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat: Ioannes Hepburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiscopo
50 nondum suffecto, velut sequester, prouentus colligebat: homoque potens, factiosus, & callidus, a suis Monachis (penes quos, ius eligendi, antiquo more, esse contendebat) in locum demortui suffectus, Galuini ministris pulsis, arcem valido præsidio communijt. Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica, e superiorum temporum

officijs, magnam gratiam collegisset, præter Morauiensem, quem in Scotia iam ab initio tenuerat, Episcopatum, ab Ludouico Duodecimo, Gallorum Rege, acceperat Archiepiscopatum Bituricensem. Iulius vero, pontifex Romanus, etiam honoribus & sacerdotijs cumulatum a se dimisit: nam & Archiepiscopatu Fani Andreæ, Fermelinoduno, & Aberbrothia, Cœnobijs longe opulentissimis, eum donauit: & præterea Legationem (vt vocant) a latere adiecit. Sed tantæ tum Hepburni opes erant, Humijs adhuc cum ea familia concordibus, vt nemo prorsus inueniretur, qui diploma Pontificis Romani, de Formani Electione, promulgare auderet: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, &, præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Dauidi minimo eius fratri donato, ad causam, in speciem honestam, adductus (quod Formanorum familia 10 in clientela Humiotum esset, resque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Ea res magnorum, quæ postea acciderunt, malorum fuit initium: Hepburnus enim elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque, exitium Humijs semper est machinatus. Regina in summo magistratu id vnum memoria dignum gessit, quod ad fratrem scripsit, vt, sui & liberorum suorum ætatis memor, bello abstineret: neu propinqui sui Regnum, in tot factiones sponte diuisum, externis præterea armis infestaret: sed potius, ætatis & cognationis memor, aduersus aliorum iniurias tueretur. Henricus, animo magno & vere Regio, respondit, sibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, a Magistratu excidisset, Nobilitas aperte in duas factiones secessit: Duglassiana, penes Reginam summam po- 20 testatem esse, cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non vtilis modo, sed etiam necessaria erat) fore, spondebat. Altera pars, cuius princeps fuit Humius, publicæ vtilitatis quandam vmbram, & veterem Regni, in Proregibus eligendis, consuetudinem prætendebat. Quod ad Reginam attinet, se eius honori, quantum per leges & publicum commodum possent, fauere: eius rei argumentum esse, quod, contra maiorum consuetudinem, eius imperium, non legibus coacti, sed beneuolentia adducti, hactenus tulerint: ac nunc quidem, si quid æqui & honesti prætexeretur, laturos. Verum, cum ipsa, nubendo, se sua sponte exuerit imperio, nihil esse, quod indignetur, si alius in locum, ab ea desertum, substituatur: quem veteres ei leges etiam adimebat: quæ, ne rebus quidem tranquillis, fœminis permittant imperium, nedum his tem- 30 poribus tam inquietis, vt ægre, viri maxime prudentis consilio & auctoritate, tot vndique malis ingruentibus obsisti posset. Dum de Prorege eligendo, magna vtriusque factionis pertinacia, certatur, ac, vel praua ambitione, vel occulta inuidia præteritis, qui aderant, in Ioannem, Ducem Albinum, tum in Gallia fama secunda degentem, suffragia multorũ inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinstonius, Abredonensis Episcopus, publicam fortunam multis cum lachrymis deplorasse: ac maxime animos commouisse, cum recenseret, qui viri, proximo prælio, erepti fuissent: quam dispares illis relicti forent, quorum nemo dignus esset, vt ad rerum gubernacula posset admoueri: quam tenue publicum patrimonium: quam a proximo Rege imminutum: quanta eius portio Reginæ esset decidenda: quantũ in educationem Regis, necesse esset impendere: quam 40 exigua pars restaret, ad auctoritatem publicam sustinendam: et quanquam nemo esset in præsentia, qui commodius eum locũ sustinere posset, quam Regina, se, quando aliter concordia sisti nequeat, in eorum sententiam concedere, qui Ioannem, Ducem Albinum, e Galliis euocandum censerent: etsi, damna publica hoc remedio magis differri, quam sanari, existimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propensus erat, vt in conuentu sit ausus profiteri, etiamsi reliqui omnes recusarent, se priuatim Ioannem, ad imperium accipiendum, in Scotiam adducturum. Id autem fecisse, creditur, nullo neq; patriæ, neque priuati alicuius commodi, alioue respectu quam quod homo ambitiosus cum opibus magis, quam charitate se apud ciues posse, cognosceret, cum ipse honorem desperabat: metuebatque, ne, si penes Reginam vis imperij esset, Duglassiorum opes vi- 50 cinæ nimium inualescerent, ac suæ minuerentur iam Lidalianis & Annandianis se subtrahentibus, &, ad veterem Duglassiorum clientelam, se paulatim recipientibus. Accedebat eo, quod Regina, per Anglorum auxilia, omnes eius conatus posset reprimere.

Cum

Cum in Ioannem plurima suffragia conuenirent, decernuntur Legati (cuius legationis princeps fuit, ea ætate clarus Eques, Andreas Siluius Largous) qui eum ad rerum Scoticarum regimen accerserent, non solum ob virtutem, sed propinquam cum Rege sanguinis coniunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Iacobi Tertij fratre. Hunc a Scotis euocatum, ad statum publicum ordinandum, Rex Gallorum Franciscus, eius honorem commodum suis rationibus ratus, proficiscentem pecunia & comitibus ornauit. Ante eius aduentum, cum nemo vnus auctoritate præcipua polleret, passim cædes & rapinæ fiebant: &, dum potentiores priuatas opes & factiones contrahunt, vulgus inopum, desertum, omni genere miseriarum affligebatur. Inter prædones illius 10 temporis, fuit Macrobertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca, octingentis plerunque latronibus, ac interim pluribus comitatus, omnia pro arbitrio populabatur: tandem, cum esset apud auunculum, Ioannem Crichtonium, per insidias captus, interijt. Maior vero moles imminere videbatur, ex Andreæ Formani, & Ioannis Hepburni discordijs: verum vtriusque natura & mores, magis quam animi, discordes, quod imminere videbatur, malum in tempus distulit: erat enim in Ioanne profunda non minus auaritia, quam in Andrea pecuniæ contemptus, & profusa largitio. Alterius aperta, & omnibus exposita erant consilia: neque erat, quod ea magnopere cælaret: vt cuius vulgo vitia pro virtutibus haberentur: & naturæ simplicitas, non minus fauoris assequebatur, quam Hepburni occulta calliditas, & malitiosa dissimulatio, atque of- 20 fensarum implacabilis memoria, & vlciscendi cupiditas. Igitur Formanus, cum nihil certi adhuc, de aduentu Ducis Albini, haberet, nec per Humium posset, in possessionem mitti, cum Hepburnus in regione longinqua, & procul ab eis locis, in quibus Humiorum potentia posset esse formidolosa, arcem, & Cœnobium firmis præsidijs insedisset, statuit, per amicos experiri, quomodo auaritiam hominis, si non pecunia explere, saltem frangere, aliqua ex parte valeret. Tandem his legibus conuenit, vt Formanus Hepburno proximorum annorum prouentus, quos ille tanquam sequester, collegerat, condonaret: Episcopatu Morauiensi ei cederet, tria millia Scutatorum Francicorum annua, ex prouentibus Ecclesiasticis, in amicos diuidenda, præberet. Ita, paululum represso implacabilis hominis odio, 30 res in ea parte compositæ.

Aa

RERVM SCOTICARVM HISTORIA.

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVSQVARTVS.

CIϽ. IϽ. XV.

HIC erat in Scotia rerum status, cum Ioannes, Dux Albinus, decimo tertio Calendas Iunij, Anno millesimo, quingentesimo, decimoquinto, Britannodunum appulit, summa cum omnium bonorum gratulatione: quippe qui, in eius magistratu, res tranquilliores, & iuris æquabilitatem sperabant: ac frequenti Nobilitate de eius imperio latum, ex Ordinum decreto, patrimonium ei redditum. Dux Albinus, & Marciæ Comes declaratur, & Prorex, vsque ad maturam Regis ætatem, creatur. Iacobus item, proximi Regis notus, Morauiæ Comes vocatur, iuuenis, qui summam de se spem conceptam sua virtute longe superauit. Spem de Prorege præceptam vehementer confirmauit, in ipsis prope comitijs Petri Mausacti supplicium. Erat is latro insignis, qui, post multa crudeliter & nefarie perpetrata per licentiam superioris biennij, eo prouectus erat audaciæ, vt in aula quoque Regia palam versaretur. Eius pœna inexpectata adeo rerum statum subito mutauit, vt facinorosi fugam & latebras spectarent: boni autem animos erigerent: ac repente rerum facies, velut e turbida tempestate, cœpit, in summam tranquillitatem conuerti. Ioannes Heburnus, interea, in aures atque animum Proregis, per amicos eius, quos muneribus occulte coluerat, obrepsit: & delationibus, & simulatione quadam intelligentiæ moris patrij, apud hominem rerum Scoticarum ignarum ita se insinuauit, vt prope soli, de rebus maioribus, haberetur fides: is autem a Prorege per Scotiam vniuersam, vt, de delictis eorum, qui vulgus oppressum prope seruorum tenebant loco, inquireret, hac sibi maxime ratione parauit fidem. Primum, quæ essent in singulis regionibus aut nouæ discordiæ, aut veteres inimicitiæ, ostendebat: quæ factiones item, & qui principes earum essent: & hæc quidem satis vere (vt quæ omnibus nota forent) narrabantur. In Humium vero, pro vt occasio se dabat, qui de eius impotentia quererentur, excitabat: & partim veris, partim confictis criminibus, aures, aduersus omnem purgationem, occludebat. Cæterum, toto fere Regno perlustrato, cum explicasset diserte singularum inter se familiarum cognationes, affinitates, & fœdera, persuasissetque, neminem, honestiore loco natum, quantum vis sceleratum, sine multorum offensione, posse opprimi: neque id tam, ob inimicitias & propinquorum conspirationes, quam, quod delictorum pœna ad paucos, exemplum ad innumeros pertineret, quos, ex inimicis, culpæ similitudo & par metus pœnæ plærunque redderet amicos: in tantas autem, & tam late sparsas factiones, viribus domesticis non posse animaduerti: rogandum esse Regem Gallorum, vt maiores copias, ad hanc frangendam contumaciam, mitteret: eam quoque rem non magis ex vsu terræ Scoticæ, quam rei Gallicæ esse: interim vero factionum capita aut deprimenda, aut (si fieri posset) esse tollenda: idque ea prudentia,

ne

ne plures, sese peti, opinentur. Capita vero, in præsentia, tria præcipua esse. Eorum, Arcibaldū Duglassium in flagrantissima apud vulgus gratia esse: ob multa enim maiorum merita, erga rem Scoticam, nomen eius gentis maxime esse populare: præterea, & iuuentæ flore, & Anglica affinitate subnixum, maiores priuato spiritus gerere. Humium vero sua potentia grauem, ac, longinquitate temporis confirmatum, magis esse formidabilem. Ibi non contentus, quæ, aduersus Proregis patrem & patruum, facta ab Humijs essent, inuidiose commemorare, quorum omnium cum Heburni essent participes, tamen inuidiam in solos Humios conferebat: & cessatio, in prælio proximo aduersus Anglos, & rumores inuidiosi, de morte Regis, magna cum asseueratione, &
10 Noramæ instauratio, eo dissimulante, sæpe repetuntur. Formannus neque propinquis, aut generis claritate erat per se metuendus, in quancūque tamen partem se inclinasset, magnam accessionem facturus, videbatur, cunctis Regni opibus in vnam domum congestis: eum enim posse, vel præsentem partium inopiam pecunia subleuare, vel pollicitatione (quia omnia in eius potestate tum essent) multos, ad consiliorum communionem, allicere. De Formano, leuiorem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitiæ, nec eius opes inuidiosæ erant, quas, magis gaudebat, largiendo profundere, quam apud se seruare: nec genus vllum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam vlli se factioni adiungere studebat, quam vniuersos beneuolentia complecti. Cæterum altius in animum Proregis penetrauit, de
20 præfecto Limitū, suspitio, quam eius ab Humio auersa voluntas, &, in congressibus, vultus minus, quam antea, familiaris quodam modo prodebat. Itaque, post paucos menses Alexander Humius, non pro sua spe a Protege acceptus, cœpit, cum Regina eiusque marito secretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam publicam grauiter deplorabat, quod Rex, in ea ætate, quæ, sua mala intelligere, non poterat, incidisset in manus hominis, exulis, in exilio nati, & educati: cuius pater, praua ambitione, Regnum fratri maiori præripere tentasset: hic cum proximus hæres Regni sit, quis non videat, id tantum eum spectare, vt, ordinatis pro arbitrio rebus alijs, puerum innoxium e medio tollat, ac Regnum in se transferat: &, quod pater eius impie meditatus fuerat, ipse per summum scelus perficiat? Vnam esse periculi vitandi rationem, si Regina cum filio in
30 Angliam discedat, sese, suaque omnia fratris fidei committat. Hæc ad Proregem delata, cum facile credita essent, homo natura acerrimus, & qui, in rebus conficiendis, celeritate summa vteretur, præsentibus tantum copijs fretus, eorum conatus præuenit: arcem Sterlini, & cum ea Reginam, in potestatem suam redegit: Regi sacramentum palam dixit: submota Regina & Duglassijs, ex procerum decreto, præter Ioannem Areskinum, arcis præfectum, tres supremi Ordinis viros, summa fide & integritate, qui Regis educationi præessent, adhibuit, vt sibi per vices succederent, addita etiam, aduersus vim & fraudes, custodia. Sub hæc, Humius cum fratre Gulielmo in Angliam secessit. Duglassius cum vxore tantum morati, dum Henrici voluntatem scirent, eos consequūtur, atque apud Harbotillam in Northumbria subsistere, iubentur, donec pro-
40 lixius eis, de sua voluntate, significaret. Ioannes interea, grauiter de eorū discessu commotus, statim legatos in Angliā misit, qui se Henrico purgarent, nihil commissum, cur aut Regina sibi ab eo metueret, aut alienore erga eum esset animo: neque cæteris, eius fugæ comitibus, quicquam a se factū, quo minus, & patria libertate, suisque bonis frui, possent. Hæc publice ad Regem. Nec interea Humijs & Duglassio, per ipsorū amicos, reditū suadere, fidem interponere, omnia liberalissime polliceri, desijt, donec eos in suam sententiam pertraxisset. Cæteris igitur domū reuocatis, Regina tum maxime grauida, & instante partu, ibi necessario relicta, filiam Margaritam peperit, de qua suo loco nobis erit dicendū, cū autem, itineris laborem pati posse, visa est, supellectile Regia & comitatu, ab Aula, ad eam misso, Londinū est profecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria soro-
50 re (quæ, defuncto marito, Ludouico Franco, non ita pridem ad suos redierat) honorifice & amanter est recepta. Nec suspitiones tamen, in Scotia iamdudū ortæ, aut Reginæ discessu, aut comitum, eius reditu, magnopere fuerant leuatæ: etiam Gaÿinus Duglassius, Comitis Angusiæ patruus, & Patricius Panitarius, qui superiori Regi fuerat ab epistolis,

& Ioannes Dromundus, siue Drumenius, suæ familiæ princeps, alius alio fuerunt relegati. Alexander autem Humius, in ius, ad conuentum publicum, duodecimo die mensis Iulij, Anni M. D. XVI. vocatus, cum non paruisset, damnatus, bonaque eius fisco adiudicata. Ille ea (vt rebatur) contumelia ferocior factus, vt metu metum discuteret, vel immissis latronibus, vel excurrere permissis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Aduersus hos conatus, decem equitũ puditumque millia Proregi decreta, vt eum aut caperet, aut Regno pelleret. Sed antequam ad manus veniretur, Humius, amicorum suasu, in Proregis fidem se dedit: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniæ, Iacobo Hamiltonio, suæ sororis marito, datus est custodiendus, pœna perduellionis denunciata, si eum dimitteret: sed ea res, præter omnium expectationem, cessit. Nam Humius Hamiltonio persuasit, vt secum vna discederet, &, facta coniuratione, rerum administrationem ipse susciperet, vt qui proximus, post superioris Regis liberos, esset hæres, nempe, e Iacobi Tertij sorore genitus: æquiusque esse, vt ille proximũ, a Rege, locũ teneret, quam Ioannes, e fratre quidem, sed exule natus, & cætera plane peregrinus: cum quo ne linguæ quidem commerciũ esset. Hæc Prorex cum resciscet, ad Hamiltonũ arcem diruendam, profectus, admotis machinis, intra biduũ, eam deditione recepit. Humius interea, factis e Marcia excursionibus, vicinisque regionibus spoliatis, Dũbari opidi magnam partem ferro flammaque vastauit. Hæc fere, eo anno, gesta sunt. Veris initio, accessit ad factionem rebellantium Ioannes Stuartus, Leuiniæ Comes, ex Hamiltonij sorore genitus, ingensque manus amicorum & clientiũ eius. Hi, capta arce Glascuensi, vna cum Hamiltonio, Proregis aduentum ibi præstolantur. Prorex, consilio procerum suarum partium Edimburgi habito, subitarium confecit exercitũ, ac, hostibus non expectare ausis, Glascuam ingreditur: arcemque recipit: in vnum Bombardarium Gallum, tanquam desertorem, est animaduersum: cæteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia est data. Comes Leuiniæ, post paucos dies, in gratiam est receptus: ac ex eo die, summa fide & obseruantia semper, erga proregem, est vsus: nec adeo diu post, primũ Hamiltonius, ac, non multo posterius, Humius in aulam redierunt: eis quoque præteritorum gratia facta: sed Humio, quia sæpius rebellauerat, ægrius venia impetrata: lege etiam adiecta, si quid, post id tempus, offenderet, veterum quoque facinorum memoriam renouatum iri. Ita, pace vndique stabilita, Prorex ad Falcolandiam secessit. Illic cum se menses aliquot continuisset, magnis suspitionibus aduersus Humium coortis, inde Edimburgum redijt. Conuentu Procerum, ad octauum Cal. Octob. habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere, per amicos est conatus: verum, dissuadentibus pluribus aut, si ipsi decretum esset, eo proficisci, vt Gulielmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope maior, quam ipsi, erat auctoritas) domi relinqueret, consulentibus (Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipsum consulturum) ille tamen, velut fatali necessitate præceps raptus, spretis amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farnihestio in aulam venit: ac statim diuersi in custodias dati, ex Concilij sententia, paucos post dies, ad causam patrio more discendam, producti. Nec vllum tamen nouum facinus obiectum. Accusauit princeps Iacobus, Moraviæ Comes, de cæde patris, quem compertum erat multorum testimonijs, prælio viuum excessisse. Sed cum hoc crimen, acriter obiectum, parum perspicuis argumentis confirmaretur, tandem ad priuata facinora recursum, & renouata superiorum motuum ciuilium memoria, quorum omnium aut auctor, aut particeps Alexander fuisset: opera etiam ad Fluidonem parum fideliter nauata, crimini datur. De iudicum sententia, Humij damnati, Alexander, quinto Idib. Octobres, frater postridie capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conspicuo, ad terrorem, fixa, bona publicata. Hic finis fuit Alexandri Humij, omnium sui temporis Scotorum potentissimi: qui quanquam, in vita, multorum odia & æmulationem, aduersum se, inflammauerat, tamen eius mors, inuidia senescente, multorũ sermonibus varie celebrata fuit: eoque potissimum, quod, nullo nouo crimine, sed Ioannis Heburni Cœnobiarchæ calumnijs concidisse, credebatur: homo enim factiosus, & vindictæ auidus, implacabili odio aduersus Humium arserat, quod, eius vnius opera, Archiepiscopatu Fani Andreæ exclu-

CIↃ. D. XVI.

10 20 30 40 50

exclusus fuisset. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, iamdudum, ob suspitiones, Humijs infenso, durioris consilij auctor fuisse existimatus, ostenso, quantum Regi & vniuersæ rei Scoticæ periculum immineret, si, discedens ipse in Galliam, tam acrem inimicum incolumem relinqueret. Quid enim eo absente ausurus non esset, qui præsentis auctoritatem toties contempsisset? eius hominis contumaciam, quæ nec præmijs, nec honoribus, nec venia toties oblata, liniri posset, ferro frangendam, si, rem Scoticam saluam esse, velit. Hæc, atque huiuscemodi cum, per speciem consulendi saluti communi, in animum sua sponte ægrum paulatim irreperent, plus putant, ad mortem Humiorum, quam crimina, valuisse. Extinctis fratribus Humijs, Andreas Carus, impe-10trata vnius noctis mora, vt de animæ salute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallũ, apud quem asseruabatur, non sine pecuniæ repræsentatæ suspitione, supplicium effugit. Alexandro tres fratres erant superstites, qui omnes varijs casibus, per ea tempora, conflictati fuerunt. Georgius, ob cædem, exul, in Anglia apud hospites latebat. Ioannes. Iedburgi Abbas, vltra Taum relegatus erat. Dauid, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere post cædem fratrũ, ab Iacobo Heburno, sororis marito, per speciem colloquij, euocatus, & in paratas insidias præcipitatus, interijt, magna hominum commiseratione, quod adolescens innoxius, ac summa indole, tam turpiter, a quo minime debuit, proditus esset. Cum, hoc pacto, pœna totam Humij domum peruagata fuisset, vertit inuidia in eorum inimicos; ac potissimum in Ioannem Heburnum, tam 20 acerbum vltionis iniustæ exactorem: ex vnius autem familiæ tam potentis calamitate, cæteris metus iniectus, res, ad tempus, tranquilliores fecit. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit: & a proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petijt. Eius postulationi prope cunctis refragantibus, aliquot menses remansit ac, præcipiti iam Vere, sese, si maior aliquis motus, qui præsentiam ipsius reposceret, oriretur, rediturum pollicitus, naues conscendit, relictis, qui summæ rei præessent, Angusiæ, Araniæ, Argatheliæ, Huntileæ Comitibus, Archiepiscopis Fani Andreæ, & Glascuæ: quibus adiunctus est Antonius Darsius, Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandauerat etiam, vt, de rebus omnibus, certiorem se faceret. Ne qua vero, ex ambitione, discordia inter homines claros, in pari potestate constitutos, oriretur, suas singulis regiones attri-30 buit: Gallo, cæteris non grauate concedentibus, princeps inter eos locus est datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præesset: cæteræ, pro cuiusque commoditate, prouinciæ distributæ. Interea Regina, post annũ fere, quam in Angliam venerat, extremo mense Maio, in Scotiam redijt, ac Beruico per maritum est deducta. Verum nequaquam pari, atque antea, concordia vixerunt. Prorex quanquam discedens, ne motuũ semina, se absente, suppullularent, nobilissimarum familiarũ aut principes ipsos, aut eorum filios, propinquosue, per speciem honoris, obsides secum duxisset, multosque in diuersa loca relegatos, in libera custodia reliquisset, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garuiæ custodes Gallos imposuisset, tamen e re parua, & vnde minime metus erat, tumultus origo suborta est. Antonius Darsius, in suo magistratu, magnũ æquitatis & prudentiæ specimen, 40 ac maxime in compescendis latrocinijs, exhibuerat. Primum in eius prouincia motum fecit, qui ad bellũ spectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonij patruus: qui, Curatoribus pupilli exclusis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Dauidis Humij Vederburnij, cuius sororem Cocburnus in Matrimonio habebat. Eo cum Gallus satis firmo comitatu venisset, arcemque, qui intus erant, dedere recusarent, cum raris equitibus expeditis adequitans Dauid Humius, Alexandri sui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim suis diffisus, partim equo perniciosissimo, cui insidebat, confisus, se Dumbarũ versus in fugam coniecit: ibi, lapsu equi impeditũ, inimici assecuti eum trucidarunt: caputque abscissum supra Humiũ arcem, loco conspicuo, affixerũt. Incidit ea cædes in XII. Cal. Octob. anni M.D.XVII. Cæteri gubernatores congressi, 50 cum, ex hoc initio, maiorem motũ formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglassium, Angusiani Comitis fratrem, cædis nuper factæ suspectum, in Garuiam custodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miserunt, qui eum in Scotiam quamprimum reuocarent. Sub idem fere tempus, semina

CIƆ. D. XVII.

discordiarum iacta sunt inter Comitem Angusiæ, & Andream Carum Farnihestium, ob iurisdictionem agri quidem Comitis, sed in quo ius conuentuum habendorũ Andreas sibi esse affirmaret: reliqua Carorũ familia Comiti, Andreæ vero Hamiltonij fauebant, magis, ob Duglassij odium, quam quod, certum ius esse Caro, arbitrarentur. Igitur, cum sub diem conuentus in maioris, quam pro re, de qua contendebatur, aleam certaminis sese vtrique pararent, Ioannes Somertuallius, Duglassianæ factionis, iuuenis nobilis, & magni animi, Iacobum, Araniæ Comitis filium nothum, in itinere aggressus, quinque comitum eius occidit: reliquos fugauit: supra triginta equos cepit. Cum Edimburgum conuentus esset indictus, in tertium Calendas Maias, Anni millesimi, quingentesimi, vigesimi: Hamiltonijque dicerent, se, Archibaldo Duglassio præfecto, non satis in ea vrbe tutos futuros, ille, ne in mora publicis negotijs esset, sub finem mensis Martij, se magistratu sponte abdicauit: suffectus ei indidem ciuis Robertus Loganus. Scotorum Occidentalium proceres, qui frequentes conuenerant, in ædes Iacobi Betonij Cancellarij conuocati, consiliũ ineunt, de Comite Angusiæ comprehendendo: eius enim opes nimias, & publice formidolosas causabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni posse. Occasio quoque videbatur, eorũ cupiditati subseruire, quod, propinquis nondũ coactis, ipse, cum paucis clientium, facile posset opprimi antequam amicorũ auxilia coirent. Id ille cum agitari sensisset, patruum suum, Galuinum, Caledoniorum Episcopum, ad eos misit, qui animos eorum, nulla prouocatos iniuria, leniret: peteretque, vt sine armis & vi disceptaretur: si quid, de se queri iure, vellent, se paratum, ex æquo & bono satisfacere. Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & vltionis cupidos. Itaque Caluinus cum nihil æqui impetraret, declarata Angusio inimicorum superbia, familiam suam Comitem sequi iussit: ipse, vt, Sacerdos, & inualidus ætate, in hospitium secessit. Alij, id ab eo factũ, interpretabantur, vt Cancellario intempestiuam ostentationem exprobraret: qui, cum maxime pacis auctor esse debuisset, velut seditionis fax, volitaret armatus. Duglassius, spe concordiæ abscissa, suos adhortatus, vt cum laude potius morerentur, quam, per ignauiam, se abderent in hospitia, vnde, paulo post, ad supplicium protraherentur: nam, inimicorũ opera iam portas omnesque aditus præclusos. Omnibus, qui aderant, assentientibus, armatus cum suis latissimũ oppidi vicũ occupat: erant autem ei comites circiter octoginta, sed omnes viri fortes, & virtutis expertæ: hi, pro loci ratione, diuisi, hostes per angiportuum angustias pluribus simul locis prodeuntes exceperunt, &, primis interemptis, reliquos, ruinæ modo, per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Iacobo filio vadum nactus, per lacum Septentrionalem euasit: reliqui fere, per diuersam vrbis partem, ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum, ingenti cum tumultu, per totam vrbem geruntur, Gulielmus, Angusij frater, cum magna clientium manu ingreditur: ea multitudine Duglassius, fretus, licet multiplex hostium numerus in vrbe esset, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico, præter suos amicos & clientes, armatus appareret. Cæteris petentibus, vt sine iniuria discedere liceret, facile permissum: abierunt autem, vno agmine, præter eos, qui fugam præceperant, equites plus minus octingenti, maiore cum ignominia, quam damno: ceciderant enim non amplius septuaginta duobus: sed in his, viri illustres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonij filius. Hæc gesta fuerunt, pridie Cal. Maij, Anno, millesimo, quingentesimo, vicesimo. Hanc contumeliam vt vlciscerentur, Hamiltonij Cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx est) obsederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglassianorum cliens: sed illinc breui, re infecta, recessum. Proximo anno, Duglassius, ad XIII. Cal. Aug. assumptis Humijs exulibus, venit Edimburgũ, atque Alexandri & Gulielmi, Humiorũ, capita e publico, vbi affixa erant, detraxit. Hoc totum fere quinquennium, a Proregis discessu, vsque ad eius reditum, tumultuose actum: nec cædibus, & rapinis vsquam temperatum: rediit autem, ad tertium calendas Nouemb. Anni millesimi quingentesimi, vicesimiprimi. Vt motus, per absentiam suam coortos, facilius sedaret statuit, Duglassiorum imminuere potentiam. Angusiæ Comitem, familiæ clarissimæ principem, in Galliã relegauit: eius

CIƆ. D. XX. — CIƆ. D. XXI.

eius patruum, Episcopum Caledoniorum, Romam per Pontificem euocandum, ad causam dicendam, curauit. Is, proximo anno, dum Romam proficiscitur, Londini peste correptus, obijt, magno suæ virtutis apud bonos desiderio relicto: præter enim natalium splendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, vt illis temporibus, literæ, summa temperantia, & singularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter aduersas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenij & doctrinæ non vulgaria monumenta, sermone patrio conscripta. Proximo, post reditum Proregis, anno, conuentu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum, stato die, adesse iussus, satis frequens conuenit: qui cum in campis, Roselino proximis, castra posuisset, omnibus incertis, quo ducerentur, per præcones denunciatum est, vt Annandiam versus pergerent, graui pœna in abnuentes proposita. Ad Soluæum Scotiæ limitem, satis quidem obedienter a cæteris est ventum: vnus Alexander Gordonius, &, qui eum sequebantur, ad tria ferme millia, longius ab Anglia, substiterunt. Id cum Proregi esset nunciatum, postridie retro ad eum venit, & ad sua castra perduxit. Ibi, conuocatis proceribus, cum plurimis & grauissimis rationibus ostendisset, cur, eam potissimum partem Angliæ aggredi, statuisset, magna pars Nobilitatis, maxime auctore Gordonio, qui cæteros, opibus & ætate, anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, siue praua erga Proregem inuidia, siue (quod maxime præ se ferebant) quia, tum rei Scoticæ id expedire, putabant. Causæ iactabantur, in speciem, vulgo non ingratæ: nam si ea opera Gallis nauaretur, ne Anglus in eos totis viribus incumberet, satis ad id videri, bellũ ostentare: sin rerum domesticarum ratio habeatur, statu publico domi turbato, ac Rege adhuc puero, suas existimare partes, fines veteres tueri, & Regnum incolume seruare. Sin, porro ne pergerent, fortuitarum etiam offensionum ipsis culpam esse subeundam: ac rei male gestæ rationem, intra paucos annos, esse reddendam. Postremo si maxime vellent, & commune periculum aduersus hostem negligere, & suarum domi rationum obliuisci, se tamen vereri, ne, in hostico, Scoti imperio satis audientes forent: ac maximopere cauendum, ne, vel æmulatione, vel inuidia, vel recentibus adhuc odijs, ignominia accipiatur. Prorex, qui, aduersando se nihil acturum, videbat, consensit. Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Soluæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui, in Anglia negotiari, consueuerat, Dacrium, Anglici Limitis præfectum, admonendum curat, posse aliquid transigi, si ad colloquium veniretur. Ille, vt cui omnia imparata erant (neque enim Scotos aut omnino, aut saltem per eum limitem irrupturos, expectauerat) libenter id audiuit, &, misso caduceatore, obtinuit, vt fide publica, venire in castra, posset. Postridie, viginti equitibus, in quibus maxime insignes, Thomas Dacrius, & Thomas Musgrauus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac, cæteris submotis, soli cum singulis interpretibus sunt congressi. Igitur cum & Dacrius, rebus imparatis deprehensus, a quietis consilijs non abhorreret, & Prorex, inuito exercitu, rem gerere non posset, pactis inducijs, & spe pacis iniecta, discessum. Scotorum, qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, vt culpam a se auerterent, sparserũt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræsentatam, partim promissam, ac nunquam solutam. Atque, in vulgus his proseminatis rumoribus, colloquium infamare sunt conati. Prorex, cum, IIX. Cal. Nouem. discederet in Galliam, pollicitus est, se ante Cal. Aug. rediturum. Eum diem cum obire non posset, quod magnam Anglorum classem, ad se excipiendum, ornatam sciret, proximo mense Iunio, quingentos pedites Gallos præmisit: qui spe reditus propinqui interea Scotos confirmarent. Hi, nusquam toto itinere hoste viso, prope Maiam insulam, in æstuario Forthæ sitam, in Anglicas naues, freti angustias obsidentes, inciderunt: ac, magno edito prælio, Galli in hostium naues ingressi, suum quidem Nauarchũ amiserunt. Eo cæso, cum neque socij nauales peditum ducibus parerent, nec milites quippe rei nauticæ ignari, nauis imperare scirent, ingenti Anglorũ cæde facta, vix in suas naues cogi potuerunt. Per Scoti Proregis absentiam, Thomas Hauartus, Surriæ Comes, ab Anglo immissus, ac Scotos inter se discordes, sine summo Magistratu, sine certo imperio nactus, cum decem millibus mercenariorũ, ac amplis auxiliis, Marciam & Teuiotiam peruagatus, vtriusque prouinciæ arces, cum maximo potentiorũ, nec leuiore plebis

CIↃ.IↃ.XXII.

(quæ, aduersus subitas incursiones hæc habebant propugnacula, in quibus, se suaque seruare soliti erant) damno. Et Scotia tum ita intestinis laborabat seditionibus, vt vicinorum calamitates nemo ad se pertinere existimaret. Angli, per aliquot menses, qua libuit, sine prælio grassati, cum soluissent exercitum, Scoti finitimi, vt, aliqua ex parte, accepta damna vlciscerentur, cum assiduis incursionibus e Northumbria prædas agerent, missus iterum aduersus eos Hauartus, Iedburgum opidum, etsi (vt mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec sine suorum vulneribus cepit. Dum hæc in Teuiotia geruntur, tantus, incertum qua de causa, equos Anglorum terror de nocte inuasit, vt prope quingenti abruptis vinculis, in castra illati, obuios deiecerint, quosdam obtriuerint, ac inde, velut furentes, egressi, & per agros dispersi, passim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in castris, atque Ad arma clamatum: neque, ante lucem, potuit tumultus sedari. Eo, quod consecutum est, triduo, nulla re præterea gesta, Anglorum exercitus est dimissus. Dux Albinus cum omnes portus Gallici litoris obsessos ab Anglis, qui, reditum eius in Scotiam obseruare, iussi erant, sciret, quibus impar viribus erat, arte statuit eludere. Classem suam nullum in vnum locum contraxit, sed per varios portus ita sparsam tenebat, vt nullam bellici apparatus speciem præferret, milites in locis mediterraneis ita collocarat, vt nihil minus, quam de nauigando, cogitare videretur, Anglicæ classis præfectus, qui, ad eum excipiendum, vsque ad Idus Augusti, frustra toto mari volitauerat, per exploratores certior factus, neque classem, neque exercitum toto litore Gallico parari, ratus, eum nihil, ante Ver proximum, moturum, naues subduxit. Dux Albinus, hostium discessu cognito, repente quinquaginta nauium classe contracta, ac tribus millibus peditum, centumque cataphractis impositis, post æquinoctium Autumni, e Gallia soluit: ac octauo Calendas Octob. Araniam insulam tenuit: eodem forte die, quo Iedburgum ab Anglis est crematum. Ostendimus, quam miserabilis, AEstate superiore, fuerit rerum Scoticarum status, proceribus inter se dissidentibus, Anglo proxima sibi omni belli clade deuastante, ac mari obsesso, spe omni externi auxilij sublata. Hostis autem consilium eo spectabat, vt feroces Scotorum animos, malis fractos, ad paciscendum secum, cogeret. Nec segnius etiam Scoti factionis Gallis aduersæ laborabant, vt perpetuum cum Anglo fœdus iniretur, Regina principe: nam cum Humius morte sublatus, Duglassius relegatus esset, cæterique magis idonei comites, quam, ad res suscipiendas, duces haberentur, quicunque alieno aduersus Gallos erant animo, se ad Reginam applicarant. Illa pariter, vt fratri gratificaretur, & imperij vim ad se traheret, dissimulata cupiditate priuata, hortabatur, vt filium, iam prope pubelem, e peregrinorum manibus, & se ab externo iugo liberarent: prospiciebat etiam Regina, aduersus maritum, quem iamdudum cœperat odisse, præsidia: Anglus etiam, frequentibus ad proceres Scotorum literis & pollicitationibus, consilium sororis promouebat: per se enim non stetisse, quo minus æterna inter vicina Regna esset amicitia: idque se, cum alias, tum nunc maxime cupere, nullo rerum suarum respectu, sed, vt omnes intelligerent, se sororis filium amplecti, tueri, &, quibus posset, commodis amplificare velle. Quod si Scoti in animum inducerent, soluto cum Gallis fœdere, sese Anglis coniungere, breui cognituros, quam nec ambitioni, nec potentiæ, sed vni concordiæ studeret. Maria filia vnica Iacobo collocata: quo matrimonio, non Scoti Anglorum sed Angli Scotorum imperio accederent. Odia non minora inter alias gentes intercessisse, quæ, & affinitatibus, & rerum necessariarum commercijs, & mutuis beneficijs, extincta & prorsus abolita fuerint. Commemorantur ab aliis commoda & incommoda, quæ ex vtraque amicitia redundare possent: Alteram esse gentem in eadem terra natam, sub eodem cæli tractu educatam, lingua, moribus, legibus, institutis, vultu, colore, lineamentis corporis adeo similem, vt magis vna, quam diuersæ nationes videantur: Alteram non magis cælo & solo, quam omni vitæ cultu differentem: præterea quæ nec magnum, si hostis esset, detrimentum Scotis posset afferre, nec, si esset amica, emolumentum. Anglum in propinquo, Gallica auxilia longinqua esse. Iter vnum per mare, quod, & ab hostibus occludi, & tempestatibus impediri, posset. Considerarent itaque, quam ad momenta rerum gerendarum esset incommodum, &, ad salutem tuendam, intutum, spem

spem omnem salutis a Vento suspensam habere: & in Elementi inconstantissimi arbitrio sui status incolumitatem collocare. Quantum auxilij in amicis absentibus, aduersus præsentia pericula, esset, si vnquam alias, certe hac ipsa AEstate, non modo intelligi, sed oculis spectari potuisse, cum Anglus hinc nos, ab amicis desertos, ferret, ageret: totisque viribus in perniciem nostram incumberet, illinc auxilia, sæpe promissa ac diu sperata, teneret classibus suis obsessa. Hæc cum, pro foedere Anglico, disputarentur, ac non pauci in eam sententiam ituri essent, multi contra differebant: erant enim, in eo conuentu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod e publicis detrimentis sua comparabant emolumenta, omnino a pace abhorrebant: nec deerant, quibus Angli, in pollicendo, facilitas esset suspecta, præsertim cum res Anglica tum potissimum penderet, ex arbitrio Thomæ Volsæi Cardinalis viri praui & ambitiosi, & qui consilia omnia, ad suam priuatim auctoritatem & dignitatem ampliandam, referret: ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diuersis rationibus adducti, sed pari studio tamen, Gallicum foedus tuebantur: negabantque repentinam illam hostis liberalitatem esse gratuitam: nec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, vti: Eduardum primum iuratum, & omnibus legum vinculis constrictum ad litem dirimendam, arbitrum electum, sese, per summam iniuriam, Regem Scotorum creasse: nuper etiam, Eduardum Quartum Cæciliam, filiam Iacobi Tertij, filio despondisse: cum autem puella nubendo maturuisset, nuptias prope paratas, occasione belli ex nostris domesticis dissidijs arrepta, dissoluisse: neque nunc aliud Anglum quærere, quam vt, iniecta spe vana dominatus, nos in veram seruitutem rapiat, ac destitutos externis auxilijs, toto virium suarum molimine, incautos opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum, tutiorem esse propinquam, quam longinquam amicitiam: dissensionum enim causas inter vicinos nunquam defuturas: quas sæpenumero casus gignat, & potentiores non raro, leui occasione oblata, serant. Concordiæ leges, qui superior in armorum erit certamine, pro suo arbitrio præscribet: neque vnquam inter finitima Regna tam sanctum fuisse amicitiæ vinculum, quod non, vel oblatis occasionibus, vel quæsitis causis, sæpissime violaretur: neque sperandum Anglos nunc magis, a nobis violandis, temperaturos, quam a tot sui sanguinis Regibus abstinuerint. Foederum enim sanctitas, & iurisiurandi religio, & pactorum & conuentorum fides, inter bonos firmissima sunt vincula, inter malos oblata commoditate ad fallendum, retia: hæc autem commoditas in finium propinquitate & linguæ commercio, & vitæ cultu non dissimili vel maxime sita est. Quod si hæc omnia longe secus haberent, duo tamen nobis prouidenda sunt, alterum, ne veteres amicos, sæpe de nobis bene meritos, inauditos reijciamus: alterum, ne, frustra altercando, tempus hic teramus, ea præsertim de re, de qua nihil, nisi in omnium Ordinum conuentu, constitui potest. Hoc maxime pacto Gallicæ factionis homines tenuerunt, ne quicquam, ante certos de Gallorum auxilijs nuncios, decerneretur. Aduentus Proregis diuulgatus amicos magna lætitia affecit, dubios confirmauit, & multos, ad foedus Anglicum procliues, retinuit. Ille, apparatu belli aduerso flumine Glotta Glascuam misso, recensuit ibi exercitum, ac præmisso edicto, vt Nobilitas Edimburgi præsto esset, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum constantiam, in antiquo foedere conseruando, &, aduersus Anglorum perfidiosas pollicitationes, prouidentiam: multa magnifice commemorat de Francisci Regis erga Scotorum gentem animo, studio, & liberalitate: hortatur, vt, simultatibus depositis, dum externa adsunt auxilia, acceptas vlciscantur iniurias, & insigni damno insolentiam hostis reprimant. Per hos dies, refecto milite, & Scotorum copijs adiunctis, ad Limitem peruenit, ad vndecimum Calendas Nouemb. Sed cum, iam Angliam ingressurus, ponte ligneo, qui est ad Mulrossiam, copiarum partem maiorem traduxisset, Scotis eadem causantibus, quæ superiore expeditione ad Soluæum, prætenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, transgressos amnem eadem via reduxit: atque paulo infra, ad sinistram Tuedæ ripam, positis castris, Vercam arcem, ad dextram ex aduerso sitam, oppugnare est aggressus. Equites interea, trans amnem missi, aditus omnes obsidebant, ne qua inclusis auxilia intromitterentur, vicinum agrum ferro flammaque vastabant.

Arcis hæc forma est. Turris munitissima, in intima area in magnam assurgit altitudinem: eam duplex murus ambit, exterior latum amplexus spatium, in quod, belli tempore, rustici solebant confugere, ac pecora fructusque agrorum conferre: interior multo angustior, sed, fossis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriorem ambitum cum Galli cepissent per vim, Angli, immisso in horrea atque stramenta, quæ in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis conuerberato, postquam satis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggressi, per ruinas quidem strenue transcenderunt: sed cum ex arce intima, adhuc integra, omni genere telorum ipsi ad omnes ictus expositi peterentur, paucis suorum amissis, eiecti ad exercitum, trans flumen redierunt. Prorex, cum & Scotorum animos a rebus gerendis videret auersos, & pro certo comperisset, copias Anglorum numerosissimas, nempe in quibus ipsi scribant, quadraginta millia armatorum fuisse, ac præterea millia sex ad Beruici opidi propinqui custodiam relicta, tertio Id. Nouem. castra mouit, ad Cœnobium Monacharum (Ecclesiam vocant) ad sex ab eo, vbi consederat, loco passuum millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, itinere nocturno, propter subitum niuis casum, hominibus & iumentis vehementer afflictis. Eadem vis tempestatis effecit, vt Angli, nulla re gesta, soluto exercitu, domos discederent. Hiemis reliquum prope quietum fuit. Adulto iam Vere Prorex in conuentu Nobilitatis causas explicauit, cur sibi in Galliam redeundum esset: verum, ante Calendas Septembris se rediturum, pollicebatur. Ab eis vicissim petijt, vt interea Rex se Sterlini contineret: nec pacem, aut inducias, ante suum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam, in administratione Regni, innouaret. Id cum sancte ei promissum fuisset, ad XIII. Cal. Iun. cum suis e Scotia soluit. Absente Prorege, cum omnes omnia non modo impune dicerent, sed facerent, agerent, ferrent, raperent, Rex adhuc impubes, matre, Comitibus Araniæ, Leuiniæ, Crafordiæ, compluribusque alijs supremi Ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edimburgum venit ad IV. Cal. Aug. primoribus in Regiam ad Sanctæ Crucis coactis, de consilio eorum Regni administrationem suscepit: ac, postridie, omnes nouo sacramento in suum nomen adegit. Qui publicam functionem aut procurationem habebant, vniuersos, iuris vsurpandi causa, exauctorauit: ac, paucis post diebus, omnes in pristinum, vnde deiecti erant, locum restituit. Magno procerum numero ad XX. Aug. diem, conuocato, vt imperium, quod ipse iam vsurpauerat, Proregi abrogaret, cum splendida (vt moris est) pompa, in publicum vrbis Prætorium processit. Fani Andreæ & Abredoniæ Episcopi, qui soli dissentiebant, &, Calendas Septembres expectandas, censebant, in custodiam dati. Illi, vt suis se armis vlciscerentur, omnibus per suas iurisdictiones Sacrorum vsu interdicunt: verum, post alterum fere mensem, Rege placato, in pristinum fere gratiæ locum restituti fuerunt. Circa idem fere tempus, Artibaldus Duglassius (quem, in Galliam relegatum, diximus) præmisso Simone Pennango, homine acri, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, vt, per eius ditionem tuto redire domum, liceret. Anglus, qui, Ducis Albini, hominis impigri, auctoritatem imminui, non moleste ferebat, ac rerum Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem aduenientem beneuole accepit, & liberaliter dimisit. Eius autem reditus Scotorum animos varie affecit. Nam cum, ad Reginæ & Comitis Araniæ arbitrium, negotia publica gererentur, magna Nobiliorum pars, cuius principes erant Ioannes Stuartus Leuiniæ, & Calenus Cambellus, Argatheliæ Comites, se ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes, cum ingenti gratulatione Duglassium receperunt: vt cuius auxilio vel potentiam factionis aduersæ ad se traducerent, vel certe fastum reprimerent. Contra, Regina, quæ (vti dictum est) animum a marito auerterat, eius aduentu commota, omnibus machinis eum oppugnare, instituit. Hamiltonius quoque ex residuo odio ei non modo infensus, sed etiam metuens, ne a Duglassio, quem, secundo loco non fore contentum, sciebat, in ordinem redigeretur, aduersus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgensi se continerent, nec ignorarent, multos procerum rerum nouarum esse cupidos, tamen & loco munitissimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate

CIↃ. D. XXIV.

consisi

consilij, a vi sibi tuti videbantur. Pars aduersa, coacto maiore Nobilitatis numero, tres e suis eligunt, Regis & Regni custodes, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ, Ioannem Stuartum, Leuiniæ, & Calenum Cambellum, Argatheliæ Comites. Hi, celeritate summa vsi, primum transmisso Fortha, Iacobum Betonem, summa prudentia virum, perspectis factionis opibus, recusare non ausum, sibi adiungunt. Inde Sterlinum profecti, ministerijs & procurationibus publicis ad suæ factionis homines translatis, Edimburgum, nullis præsidijs munitum, sine vi ingrediuntur: arcem, leui aggere circumiecto, obsident. Qui intus erant, nulla re, ad obsidionem tolerandam, satis prouisa, & illam & sese dedunt. Cæteris, præter Regem, dimissis, omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Co-
10 mites transferunt, ea lege, vt singuli per ordinem, quaternos menses, apud Regem essent. Sed ea societas nec fida, nec diuturna fuit. Duglassius, primis mensibus, ad aulam regendam, adhibitus, Regem in ædes Archiepiscopi Fani Andreæ induxit: & supellectili eius, & re familiari pro sua (nam ab eis iam defecerat) vsus est: &, quo magis animum Regis sibi deuinciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui, permisit: nec tamen propositum tenuit: ministris domesticis Regis ab aduersa factione, cuius principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum, in Aula, alienatio fuit, ob Sacerdotiorum diuisionem, Duglassijs omnia ad se trahentibus. Georgio Crichtonio ad Episcopatum Caledoniæ translato, Cœnobium Sanctæ Crucis suburbanum, ab eo relictum, Duglassius Gulielmo fratri donauit, qui Coldingamiam, ad sex a Beruico millia
20 passuum, iam quintum annum, a cæde Roberti Blacateri, postremi Abbatis, per vim tenuerat: nam a Pontifice Romano id Cœnobium, consentiente Ioanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, *Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Ioanni Humio, familiari Comitis Angusiæ, & sororis filiæ marito, de veteri Blacaterorum patrimonio vniuerso. Igitur Patricius, opibus Duglassianorum impar, sua aduersarijs esse prædæ, patiebatur: sese vero procul ab regionibus, eorum factioni obnoxijs, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reseruabat. Duglassiani, etsi Patricium facile contemnebant, tamen cum rerum gubernaculum tenerent, vt maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, eum per amicos aliqua ratione placare, contendunt: cumque ille non alienum a concordia se ostenderet, ac multum de suo iure
30 paratus esset remittere, accepta fide publica, per diploma missũ a Duglassio, cum Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab vrbis porta, a Ioanne Humio, ex insidijs erumpente, est interemptus. Eius facinoris fama cum vrbem peruasisset, multi, conscensis equis, vt percussores deprehenderent, aliquot millia passuum secuti, animaduerso, Georgium Duglassium, Comitis fratrem, in suo cœtu esse, ac multos præterea Duglassianos & Humij propinquos, incerti, quo animo illi exissent, vtrum, vt caperent, an vt tuerentur, cædis auctores sequi vlterius, desierunt. Aduersi passim de Duglassio rumores ferebantur. Iam Calenus Cambellus se ab illo velut triumuiratu subtraxerat: & Leuinianus, etsi Regem sequebatur, Duglassijs tamen munera publica & emolumenta ad se trahentibus, animi ab eis alienati multa indicia dabat: verum illi,
40 opibus suis freti, rumores & indignationes aliorum parui faciebant. Rex inter hæc, etsi indulgentius, quam decebat, haberetur, vt ea licentia infirmus adhuc animus teneretur, tamen paulatim & eorum imperij pertæsus, & ministris domesticis partim vere, partim falso Duglassiorum acta vellicantibus, & dubia in peius interpretantibus, alienatus, inter familiares, quibus audebat consilia secretiora credere, de se vendicando in libertatem, occulte differebat. Vnus e proceribus, Ioannes Leuiniæ Comes erat, cui aperire intimas cogitationes non timeret: erat enim, præter alias animi & corporis virtutes, ore probo, & naturali quadam suauitate morum, ad homines conciliandos, egregie compositus. Eo igitur in conscientiam assumpto, dum de tempore, loco, & ratione rei perficiendæ consultatur, Duglassius, multis expeditionibus, ad latrocinia coercenda, sed non ma-
50 gno successu factis, tandem, circa finem Iulij, Regem in Teuiotiam ducere statuit, eius præsentiam, ad terrorem inijciendum, aliquid profuturam, ratus. Iedburgi conuentu habito, principes familiarum, ex omni circa regione ad se vocatos, Rex iubet, suæ quenque gentis facinorosos, quorum nomina eis edidit, exhibere: quibus gnauiter parentibus,

multi latronum duces supplicio affecti: multis, in spem vitæ in melius mutandæ, venia data. Ibi in lætitiam solutis omnium animis, qui, Regem Duglassijs eripere, conabantur, eis opportunum visum est, vt conatu perficerent: quod Valterus Scotus, qui non longe a Ledburga habitabat, magnas in regionibus propinquis clientelas habebat. Rei gerendæ ratio sic inita erat, vt Valterus Regem domum suam inuitaret, ibique non inuitum detineret, dum maiores, ad rei famam, copiæ conuenirent. Id consilium siue forte fortuna, siue alicunde emanante indicio, discussum videbatur, Rege retro ad Mulrossiam ducto. Verum Valterus, nihil ea re segnior, recta ad Regem ire pergit. Cum iam non longe abesset, trepidus ad Duglassios nuncius affertur, Valterum, cum ingenti armatorum manu, ipsum armatum aduenire: nec dubium esse, quin homo, factiosus ac manu promptus, aliquid mali machinaretur. Ibi statim magno cum tumultu ad arma concursum. Duglassius, etsi numero esset inferior, tamen, cum e suis delectos circa se haberet, reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia, cum principibus suis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnæ fortunam experiri, statuit. In ipso temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui, Duglassio iubente, vt ex equo descenderet, & partem pugnæ capesseret, se, si Rex iuberet, descensurum, respondit. Concursum est magnis vtrinque animis, vt quibus Rex (præmium certaminis) spectator esset. Ioannes Stuartus, prope Regem ociosus, pugnæ arbiter stetit. Post acrem conflictum, vulnerato Valtero, eius clientes loco cesserunt: quo minus, ex ea victoria, solida lætitia Duglassiani fruerentur, fecit mors Andreæ Cari, propter virtutes, vtrique partium vehementer desiderati. Ex eius cæde, diuturnum odium, inter Carorum & Scotorum familias, est ortum, nec, sine sanguine, restinctum. Ex eo, Ioannes Stuartus, qui se in conflictu ambiguum gesserat, Duglassijs ante suspectus, iam vero manifestus hostis habitus, ex aula discessit. Hæc gesta sunt, ad IIX. Calendas Augusti, Anno millesimo, quingentesimo, vicesimosexto. Duglassiani, multorum se obnoxios inuidiæ cernentes, vt factionem suam noua virium accessione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentissimam, sed ab aula iam diu remotam, compositis ex vetere odio dissidijs, in partem curæ publicæ asciscunt: ex aduerso Ioannes Stuartus, multorum impenso erga se fauore fretus, ac Regijs etiam literis occulte impetratis, ad principes Nobilitatis, quos, rem silentio tecturos, sperabat, suas partes magnis accessionibus auget. Igitur cum Sterlini suæ factionis hominum conuentum haberet, præsente Iacobo Betonio, cum nonnullis Episcopis, ac multis nobiliorum familiarum principibus, iam palam ad consilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum, magno consensu, decretum esset, quanquam dies a Leuinio dictus, ad conueniendum, nondum aduenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios, ad iter impediendum, congregatos audierat, consultissimum visum est, eos, antequam Duglassijs iungerentur, aggredi, cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendit. Cæterum Hamiltonij, cum rescissent, Ioannem summo mane, eo die, Sterlino moturum, Duglassios Edimburgo euocauerant: illos vero, præter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, simulata valetudine aduersa, & tardius lecto surrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut aluo soluta, vt ad necessaria naturæ diuerteret, quascunque poterat, moras nectebat. Georgius Duglassius, cum blandiendo, ad iter accelerandum, nihil proficeret, Potius, inquit, quam te hostes nobis eripient, altera discerpti corporis pars penes nos manebit. Id verbum altius, quam pro ætate, in Regis animum descendit. Itaque Duglassiis exulibus, post multos annos, cum erga cæteros non admodum esset iniquus, de reconciliatione cum Georgio, neminem vnquam audire voluit. Hamiltonij, inter metum hostium imminentium, & spem aduentantis auxilij, ad Hauenni fluminis pontem (qui, circiter mille passus, ab Limnucho abest) sese instruxerant: & pontem quidem leui præsidio obtinebant: reliquos in supercilio collium, qua hostem venturum sciebant, obiecerunt. Leuinius, præcluso per pontem transitu, paulo supra ad Monachorum familiam (Manuelem vocant) modicis aquis fluentem amnem, suos transire iubet, & Hamiltonios e collibus deijcere, priusquam Duglassij aduenirent. Leuiniani cum per æqua & iniqua ad hostem contendissent, ac, lapidibus e superiore loco deiectis, male accepti

CIϽ. D. XXVI.

accepti, iam ad manus venissent, clamor exortus est, de Duglassiorum aduentu: atque vna ipsi de itinere in aciem accurrentes, prælij fortunam non dubiam fecerunt: Leuiniani, cum multis vulneribus, in fugam compulsi: Hamiltonij, ac, præter cæteros, Iacobus nothus, crudeliter victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glencarniæ filius, multis plagis saucius, a Duglassijs propinquis suis est seruatus. Ioannem Stuartum occisum Comes Araniæ, eius auunculus, multis lachrymis, & Duglassius luctu & mœstitia, sed, longe supra alios, Rex est prosecutus. qui, conflictu ex clamore & tumultu cognito, præmiserat Andream Siluium Largoum, familiarem suum, sed serum, re peracta, auxilium, vt vitæ Leuinij Comitis, si qua ratione posset, prospi-10ceret. Post hanc victoriam, factio Duglassianorum, vt, metu iniecto, æmulos perpetuo sibi obnoxios haberet: quæstionem decreuit in eos, qui, aduersus Regem, arma sumpsissent. Eius quæstionis metu, alij pecunia cum eis deciderunt: nonnulli in clientelam partim Duglassiorum, partim Hamiltoniorum se tradiderunt: pertinaciores in ius vocabantur. Ex eo numero, Gilbertus, Cassilissæ Comes, cum ab Iacobo Hamiltonio notho, premeretur, vt se in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi respondit: vetus amicitiæ fœdus ab vtriusque auis factum, quo in fœdere, suus auus, velut honoratior, semper prior nominatur: neque se nunc adeo decoris familiæ oblitum, aut a maioribus degenerem videri velle, vt in eorum clientelam (hoc est, proximum seruituti gradum) sponte concedat, quorum princeps, in æquo societatis fœdere faciendo, secun-20do fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta, Gilbertus, ad causam dicendam, adesse iuberetur, Hugo Kenuedus, eius propinquus, respondit, eum non contra Regem, sed a Rege missum, eo in prælio affuisse: ac multum frementibus aduersus eius audaciam Hamiltonijs, Regias, si sit opus, se literas prolaturum, affirmauit. Rex enim cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem, scripserat, vt Ioanni Stuarto se coniungeret. Ille, cum iam certamen videret instare, nec spacium sibi relinqui, ad amicos & clientes conuocandos, ex itinere, cum familia, quæ tum aderat, Sterlinũ diuertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo iudicio paulum repressa, Iacobus Nothus, grauissimo in Kennedum odio incitatus, eum intra paucos dies, per Hugonem Cambellũ, Aerensis diœcesis præfectum, in reditu tollendum curauit. Hugo, vt sceleris, quod clientibus com-30miserat, conscientiam dissimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Ioannem Areskinum, cuius vxor soror erat vxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, statim facinore audito, multis verbis acerbe ei scelus exprobrauit. Ita nobilissima Kennedorum familia prope ad interitum redacta est. Comitis occisi filius, adhuc impubes, ad propinquum suum Arcibaldum Duglassium, tum Quæstorem Regium confugit: suamque & familiæ salutem ei commendauit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener est destinatus. Hugo Cambellus, in ius vocatus, cum sceleris manifesti teneretur, solum vertit. Nec minus acriter Duglassij suam in Iacobum Betonium exercuerunt iram: copijs enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Episcopi, quem, omnium consiliorum auctorem Comiti Leuinio fuisse, arguebant, expugnarunt, ac diripuerunt: ipse, quoniam nemo palam 40eum tueri audebat, mutando sæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque dissimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, solitudine sese tegebat. Proximo Vere ineunte, Duglassius expeditionem in Lidaliam fecit: multos latrones in casulis, inopinantes, oppressit: ac, antequam se colligere possent, occidit: captorum duodecim suspendio peremit: totidem, obsidum loco, retinuit: in quos, paucis post mensibus, cum eorũ propinqui latrocinijs non abstinerent, animaduertit. Accidit, in eius expeditionis initio, res in primis memorabilis, quam, ob facinoris nouitatem, non censui, prætereundam. Fuerat, in stabulo Ioannis Stuarti, homo humili loco natus, ac ministerio perinde humili, ad curandos equos, adhibitus: is cum, occiso ab Hamiltonijs patrono, aliquandiu, vagus & incertus consilii, oberrasset, tandem, animo confirmato, maius, 50quam pro fortuna & loco, vnde erat, facinus patrare decreuit. Nam Edimburgum, ad destinatam patroni mortui vltionem, profectus, forte occurrit eiusdem fortunæ & familiæ homini: rogat, vidissetne Iacobum Hamiltonium nothum in vrbe. Cum ille fassus esset, Vidisti, inquit, hominum ingratissime, & non peremisti sceleratum illum,

CIↃ. IↃ. XXVII.

qui optimum nostrum patronum trucidauit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem: ac, tantum locutus, se, quo iter intenderat, proripiens, recta in Aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante Palatium suburbanum est, ad duo millia hominum armata, ex Duglassiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus, expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, cæteris neglectis, in vnum Hamiltonium oculis animoque intentis, tum sine armis penulatum ex area egredientem, conspicatus in fornice oblongo, & paulo obscuriore, qui portæ est impositus, in eum inuolat, ac sex vulnera (quorum quædam prope ad vitalia penetrabant, alia Iacobus, flexu corporis, & obiecta penula, pene effugerat) infligit, statimque sese in turbam retro conijcit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam suspicarentur, a Duglassianis, veteris odij nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil propius factum est, quam vt hæ factiones inter se confligerent: tandem, compressa paulum trepidatione, iussi omnes, qui aderant, ad parietes areæ circumiectos ordine simplice secedere. Percussor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, est deprehensus: Interrogatus, vnde esset, & cur illuc venisset, cum non satis constantet responderet, ad carcerem tractus, repræsentatis tormentis, statim fassus est, in vltionem cædis patroni, facinus a se susceptum: hoc autem vnum se dolere, quod frustra tam præclarus conatus cecidisset. Diu tormentis excarnificatus, nullum conscium edidit: tandem damnatus, ac per vrbem circumductus, cum nudi corporis totius singulæ partes ferro ignito tentarentur, nullum, nec sermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. Dextera manus cum detruncaretur, leuius, quam pro merito, eam plecti dixit, quæ animo tam forti non fuisset obsecuta. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, e Ioannis Ducis Albini sorore, & fratre Comitis Araniæ natus, iuuenis ingenio summo, & eruditione singulari, coniuratione Sacerdotum oppressus, ad Fanum Andreæ viuus est crematus. Non adeo diu, post eius supplicium, animos hominum conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat e sodalitio Dominicanorum, & ipse magno ingenio iuuenis, & eorum, qui Thomæ Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius, de Scripturæ sacræ interpretatione, sermones sæpe contulerat: ac, disserendo, eo perduxit, vt omnia prope capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitæ, quam veri cupidior, a suis persuasus, eum publice accusauit. Patricius, vt erat natura vehementior, hanc hominis ambitiosi prauam gloriæ captationem ferre non potuit: sed palam exclamauit, Ego te, hominum nequissime, qui quæ nunc damnas, ea vera esse scis, &, paucis ante diebus, apud me es confessus, ad tribunal Dei viui in ius voco: qua voce Alexander perturbatus, nunquam, ex eo die, compos mentis fuit: ac, non multo post, insania conflictatus, mortem obijt. Hoc toto spatio, ac magnam anni proximi partem, Duglassiorum alijs in aliam partem intentis, de Regis ab se secessione securi erant: quod, & blandimentis & immodica licentia satis conciliatum eius animum, crederent: nec, si secus erga eos animatus esset, vlla erat factio aduersus ipsorum opes satis firma, nec locus vllus munitus, quo se reciperet, præter vnam Sterlini arcem, quæ sedes Reginæ, ad habitandum, attributa fuerat: sed tum a Reginæ ministris, cum ipsa se, metu Duglassiorum, occultaret, ad tempus deserta: ac, tumultu paulatim residente, in speciem magis, quam aduersus vim instructa. Rex, quantulocunque laxamento accepto, quod, id vnum sibi perfugium relictum, cerneret, cum matre clam transegit, arcemque & circumiectos agros, cum alijs prædijs, non minus illi commodis, commutauit: deinde, rebus alijs, quatenus occulte poterat, comparatis, & Duglassijs in custodiendo minus intentis, noctu cum paucis e Falcolandia Sterlinum se contulit: ac breui multis procerum ad se accersitis, alijs, ad rei famam, sponte accurrentibus, iam satis, aduersus vim, tutus erat. Ex horum sententia, Rex edixit, Vt Duglassij ab omni administratione publica abstinerent: item, Ne quis propinquorum affinium, aut clientium eorum, propius duodecim millia passuum, ad Aulam accederet: Si quis secus fecisset, ei capitale fore. Id Edictum cum Duglassijs, Sterlinum venientibus, oblatum fuisset, multis censentibus, progrediendum, Comes cum fratre Georgio auctores fuerunt, Edicto parendi. Ita retro Limnuchum concesserunt, ibi mansuri, dum certior nuncius ab Aula afferretur. Interea Rex, summa diligentia, missis etiam

etiam ad longinquas Regni partes viatoribus, proceres, quibus in Comitiis publicis sententiæ dicendæ est ius, imperat, vt Edimburgi, III. Non. Septemb. adsint: ipse Sterlini; Duglassij Edimburgi copias contrahunt: vterque magis, sui tuendi causa, quam vt alterum inuaderet. Tandem, postridie Calendas Iul. Duglassij vrbe discesserunt, ac Rex sub signis ingressus est. Ibi, amicis apud Regem deprecantibus, conditiones Duglassijs oblatæ, vt Angusiæ Comes trans Spæam relegaretur, Georgius eius frater, & Arcibaldus patruus in arce Edimburgensi custodirentur: huic decreto si parerent, Regiæ clementiæ spes facta. Hac conditione reiecta, per fœcialem iussi, ad Comitia Edimburgi, III. Nonas Septemb. adesse. Interea publicis functionibus eis ademptis, pro Comite Can-10cellarius est factus Galuinus Dumbarus, nuper Regis præceptor, vir bonus & doctus: sed in quo nonnulli Ciuilem prudentiam desiderabant: pro Arcibaldo, Quæstor Robertus Carnicrucius, a pecunia, quam virtute notior. Duglassij prope ad vltimam spem redacti, Edimburgum, discessu Regis vacuum, missis cum Arcibaldo illuc aliquot equitum turmis, occupare conantur, eo consilio, vt, excluso illinc Rege, conuentum soluerent. Verum VII. Calendas Septemb. Robertus Macsuallius, cum clientibus & amicis, magnoque promiscuo vulgi numero, iussu Regis, præuenientes eos excluserunt: ac stationibus & excubijs diligenter dispositis, ad Comitiorum vsque tempus, summam ibi tranquillitatem seruarunt. Duglassius, hac spe deiectus, ad Tentallonem arcem suam, ad XIV. millia passuum ab vrbe secessit. Rex quo die Sterlino mouit, tanta vis imbrium de cælo 20 deiecta est, vt, torrentibus auctis, comites eius in multas partes distracti, ac diu vexati, multa nocte Edimburgum sint ingressi, ita vehementer violentia tempestatis afflicti, vt a paucis equitibus maximo damno facile affici possent. In comitijs aqua & igni interdictum fuit Comiti Angusiano, Georgio fratri, Arcibaldo patruo, præterea Alexandro Drumanio Carnocensi, eorum intimo amico: bona eorum fisco adiudicata: adiectum eorum condemnationi edictum, quo, qui eos tecto recepisset, aqua, igni, aliaue ope iuuisset, eidem pœnæ obnoxij iudicantur. Maxime ad eos damnandos, homines commoti putantur, quod Rex iureiurando affirmauit, se, quandiu apud Duglassios fuit, semper vitæ suæ timuisse: eumque timorem, post Georgij minas, vehementius auctum asseuerauit. Vnus in hoc Concilio, Ioannes Bannatinus, est inuentus Duglassiorum cliens, 30 qui publice protestari auderet, nihil eorum, quæ tum agerentur, Comiti fraudi esse debere: cum iusti ei metus causa esset, cur ad dictum diem non adueniret. Paucis post diebus, alter Comitis frater, Gulielmus, Abbas Cœnobij Sanctæ Crucis, morbo simul, & animi anxietate, & rerum præsentium tædio est extinctus: Sacerdotium eius Robertus Carnicrucius, homo humili loco natus, sed pecuniosus, a Rege, tum a pecunijs inopi, redemit, nouo genere fraudis elusa lege ambitus, quæ, Sacerdotia venire, vetat: sponsione scilicet victus, qua, magna pecunia deposita, contenderat, Regem non eum proximo Sacerdotio vacuo donaturum. Duglassij tum demum, omni veniæ impetrandæ spe abiecta, ad vim apertam, & vindictæ solatium, ex inimicorum calamitate, conuersi, prædia eorum omni genere molestiæ vexabant: Cosslandiam, & Cranstonum vicos crema-40 runt: & quotidie portis Edimburgi ita obequitabant, vt vrbs prope obsessa videretur: atque delicta potentiorum vulgus innoxium lueret. Inter hæc ad vndecimum Calendas Decemb. Martina, nauigium ea ætate nobile, preciosis mercibus onusta, ad Enneruicum vi tempestatis in litus impegit: mercium pars a Duglassianis equitibus, in ea regione vagis, est direpta: reliquum etsi rustici sustulissent, tanta ignoratione precij, vt cinamomum, tanquam vilis cortex, ad ignis vsum distractum esset: tota tamen inuidia in Duglassianos versa est. Hac rerum commutatione facta, latrones, qui iam diu metu a maleficijs continebantur, e latebris suis prodeuntes, omnes regiones vicinas incursionibus infestas habebant: & quanuis a multis varia facinora passim ederentur, omnia omnium furta & cædes ab aulicis, qui, se Regi hac re gratificaturos, existimabant, 50 in Duglassios referebantur, vt nomen, alioqui populare, ad vulgus inuidiosum esset.

Ineunte iam Hieme, Rex, ne quis esset exulibus receptus, ad Tentallonem arcem Duglassiorum maritimam, obsidendam, proficiscitur. Id quo minore labore & impendio faceret, machinas æneas & puluerem e Dumbaro accepit. Ea arx, a Tentallone

CIϽ. Ꞁ. XXIIX.

sex millia passuum distans, adhuc præsidio Ioannis, nuper Proregis, quod ipsius patrimonij pars esset tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obsidione frustra tentata, cum ex obsessis nemo, ex obsidentibus aliquot cæsi, vulnerati, ac ignito puluere afflati essent, re infecta discessum est. Inter redeundum, Dauid Falconarius, qui cum pedite mercenario, ad machinas reportandas, erat relictus, ab equitibus Duglassianis, ad carpendum extremum agmen, & moratores excipiendos, missis interficitur: quæ res adolescentem Regem, vltro infensum, adeo commouit, vt per iram sancte iuraret, se viuo, nullum Duglassijs postliminium fore: ac statim, vt Edimburgum venit, vt eos arctius premeret, statuit, de Consilij sententia, ad Coldingamiam manū assiduam magis, quam magnam continere quæ agricolas a populationibus tueretur. Id munus Bothuelius, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad se ab Rege delatum, recusauit: siue Duglassianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, siue clarissimæ familiæ interitu, adolescentem acrem, & suopte ingenio paulo violentiorem, imbui ad crudelitatem, nollet. Cum Rex Hamiltonijs, vt hostium amicis, non satis fideret, &, ob cædem Ioannis Stuarti Leuiniani, eis infensus esset, nec in alio quoquam, Nobilitatis vicinæ, satis auctoritatis aut virium esset, tandem eo decursum est, vt Calenum Cambellum, in vltimis quidem Regni oris habitantem, sed prudentia clarum, & perspectæ in bello virtutis, &, ob iustitiam, vulgo carum, Rex cum imperio aduersus rebelles mitteret. Duglassiani, Hamiltonijs & cæteris amicis deficientibus ad summas angustias redacti, a Caleno & Georgio, gentis Humiæ principe, coguntur, in Angliam, exulatum abire. Missi, mense Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam vtroque Rege pacem vehementer cupiente, vix eius ineundæ rationem comminisci potuerunt: Henricus enim, cum aduersus Carolum Cæsarem bellum pararet, omnia a tergo pacata relinquere volebat: atque, eadem opera, Duglassijs reditum ad suos parare. Iacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: sed, a Duglassijs restituendis, abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc causam, dies aliquot esset disceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deuentum est, vt induciæ in quinquennium fierent: ab Duglassijs Tentallone arce tradita, Rex suo syngrapho seorsum, de cæteris eorum postulatis, caueret. Arce dedita, cætera tamen non sincere seruata sunt, nisi quod Alexandro Drumanio, Roberti Britanni gratia, redeundi data est venia: nam, superioribus mensibus, cum Iacobus Coluillius, & Robertus Carnicrucius, fauoris erga Duglassios suspecti, ab aula fuissent remoti, eorum munia ad Robertum Britannum, aulica gaatia tum florenetm, alijsque multis ministerijs præfectum, fuerant delata. Post hæc, rebus non plane foris pacatis (nam Angli, nondum reuersis domum legatis, Arnen, Teuiotiæ vicum, cremarant) ab armis reliquus annus fuit quietior: sed latronum audacia nondum plane erat compressa. Itaque Rex, vt metum cæteris inijceret, Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum, latrones insignes, Edimburgi deprehensos, capitali supplicio affecit. Proximo anno, mense Martio, Rex Iacobum, Morauiæ Comitem, Vicarium Regni fecit: & ad Limitem misit, vt Comitem Northumbriæ conueniret, & cum eo, de pace & rebus repetendis, reddundisque ageret. Sed id colloquium orta inter eos contentio diremit, altero nitente, vt in Scotia, iuxta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, vt in Anglia conueniendi locus esset. Interea missi, qui vtrunque Regem, ea de re, consulerent. Ad XVII. Calendas Maij habito procerum conuentu, post longam disceptationem, ad vesperum vsque productam, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum Scotum, & Marcum Carum in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Marciæ, & Teuiotiæ fere principes alium alio relegauit, ratus, eos belli semina clam aduersus Anglos spargere. Ipse, mense Iulio, circiter octo millibus hominum coactis, expeditionem, ad reprimenda latrocinia, suscepit: &, magna celeritate eo profectus, castra ad Euum flumen posuit. Non procul inde, habitabat Ioannes Armistrangius, princeps vnius factionis latronum: is tantum sui metum vicinis incusserat, vt etiam Angli ad multa passuum millia penderent ei vectigal: ac Maxuallius etiam eius potentiam reformidaret, omnibusque rationibus ei exitium intentaret. Ioannes, a Regijs ministris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate

CIↃ. D. XXIX.

diplomate, cum, circiter quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem veniret, incidit in exploratores, qui eum, velut a se captum, ad eum perduxerunt: ibi cum maiore comitum parte, fracta gula perijt. Qui cædis auctores fuerant, vulgo ferebant, se pollicitum fuisse, facturum, vt agri Scotici propinqui aliquot millia passuum Anglis parerent, si ea res sibi honori emolumentoque foret: cum Angli contra fuerint eius morte vehementer lætati, vt qui graui hoste liberati essent. Sex, qui superfuerunt, comitum eius, obsidum loco, retentis, cum nihil apud eos Rex hoc metu proficeret, post paucos menses, pœnas luerunt: ab eis, qui domi superfuerant, nouos obsides exegit. Lidaliani, relictis domibus, in Angliam populariter commigrarunt: & prope quotidianis incursio-
10 nibus vicinas regiones infestabant. Paucis post diebus, Rex proceres relegatos libertati restituit, acceptis ab eis obsidibus. Ex his, Valterus Scotus, Roberto Ionstono, notæ crudelitatis latrone, vt Regi gratificaretur, interfecto, capitales cum ea familia suscepit inimicitias, ac magnis vtriusque gentis damnis exercuit. Proximo anno, qui fuit M. D. XXXI. res accidit, nouitate quidem admirabilis, & cuius admirationi nihil aut auctoris obscuritas, aut temporis, omnia diligenter explorantis, curiositas detraxit. Ioannes Scotus, homo nec literis expolitus, nec vsu magno rerum peritus, nec ingenij subtilitate ad fraudem appositus, cum in lite quadam succubuisset, nec iudicatum solueret, in Asylo Cœnobij Sanctæ Crucis, aliquammultos dies, sine cibo & potu se continuit. Res diuulgata, & ad Regem tandem perlata est. Eius iussu, veste mutata, & diligenter ex-
20 cussa, in arcem Edimburgensem seorsum ab omnium commercio sepositus, pane & aqua quotidie appositis, triginta duos dies omni cibo humano sponte abstinuit. Inde, tanquam re satis explorata, eductus, nudus in publicum prodijt: & ad plebis concursum frequentem satis diu ineptissima oratione habita, nihil in ea memoria dignum est locutus, nisi quod se dixit, Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quandiu luberet, ieiunium. Hæc cum stultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimissus, Romam profectus, & a Pontifice Clemente in custodiam datus, donec, ieiunando, miraculi fidem fecisset. Illinc veste, qua induti Sacrificuli missantur, donatus, testimonioque confirmato sigillo plumbeo, quod apud Romanenses maximam fidem habet, Venetias venit: ac, ieiunandi fide apud eos confirmata, cum se voti reum diceret, ad viaticum itineris Hierosolymitani,
30 quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reuersus, folia aliquot palmarum, ac sacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat, e lapidibus columnæ, cui Christus alligatus vapulauit. Cum domum reuerteretur, Londino transiens, cathedram, quæ est in cœmiterio ad D. Pauli, ascendit: ac, magna populi frequentia, de diuortio Regis Angli cum Regina, de defectione a secta Romani Pontificis concionatus, verbis quidem asperrimis, & per iugulum redituris, si paulum prudentiæ in eo repertum fuisset: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abstinuisset, inde incolumis fuit dimissus. In Scotiam reuersus, cum Thoma Duchtio se coniungere voluit, qui, circa ea tempora, ex Italia aduenerat, ædemque Mariæ Virgini, e stipe vulgo collata, ædificarat: magnumque e fictis miraculis quæstum faciebat. Sed
40 Thomæ prope omnibus vita flagitiosissima erat nota, & falsitas miraculorum deprehensa. Nemo tamen palam redarguere, ob metum Episcoporum, audebat, qui hoc nouo Atlante suum, iam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, vt vicissim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus Sacrificis eo quispiam Missatum veniebat, mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis simulata, in promptu habebat, qui, illo missante, sanaretur. Ab hoc Thoma, qui in societatem lucri neminem admittebat, Ioannes Scotus reiectus, cœnaculum subobscurum in suburbio Edimburgensi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, sed singulari oris elegantia, cereis circa accensis, in eo, pro virgine Maria adorandam, statuit. Sed cum is quæstus opinioni non responderet, ad pristinam vitæ rationem est reuersus, postquam in simu-
50 latione sanctitatis præposteræ hoc tantum profecerat, vt omnes intelligerent non voluntatem ei, sed ingenium, ad impietatem comminiscendam, defuisse. Initio sequentis anni, qui fuit M. D. XXXII. Bothueliæ Comes, quod, clam in Angliam profectus, sermones occultos cum Northumbriæ Comite habuisse diceretur, in arce Edimburgensi,

CIƆ. IƆ. XXXI.

CIƆ. IƆ. XXXII.

ad XVI. Calendas Feb. custodiri iussus est. Iacobus Sandelandius Eques, ob summam prudentiam & fidem, & maiorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, missus est ad Heremitagium (ea arx est Lidaliæ) ad latronum incursiones inhibendas. Cum ab antiquissimis vsque temporibus nulli essent in Scotia stati dies, aut certus locus, ad iudicandum de pecuniariis inter ciues litibus, Ioannes, Dux Albinus, a Pontifice Romano impetrauit, vt summa pecuniæ annua, quanta satis esset, ad paucorum iudicum salarium soluendum, imperaretur Ecclesiastico Ordini vniuerso, a singulisque, pro modo census, exigeretur. Galuinus Dumbarius, Abredonensis Episcopus, suo & aliorum Sacerdotum nomine, Pontificem appellauit. Ea controuersia tenuit, a V. Id. Mart. vsque ad IIX. Calendas Maias, quo die, collegium iudicum Edimburgi constitutum est. Ab iis, cum ab initio multa vtiliter essent excogitata, vt ius æquabile diceretur, tamen, qui sperabatur, euentus non est consecutus. Nam cum in Scotia nullæ pene sint leges, præter conuentuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, sed in tempus facta, iudicesque, quod in se est, lationem legum impediant, omnium ciuium bona Quindecim hominum arbitrio sunt commissa, quibus & perpetua est potestas, & imperium plane tyrannicum: quippe, quorum arbitria sola sunt pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæstio seuere in Lutheranos exercita. Pontifex contra, vt Regi, tam bene de se merito, gratificaretur, sacerdotiorum decimas ei in proximum triennium dedit. Hoc anno, cum Angli, statum rei Scoticæ tranquilliorem indies fieri, cernerent, sed externis auxiliis existimarent nudatos, quod ipsi se cum Gallo, aduersus Carolum Imperatorem, coniunxissent, vndique causas belli quærebant: mense enim Aprili, e Beruico expeditione facta, Coldingamiam & Dunglassum, multosque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammaque fœdarunt, nullis apparentibus causis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum susceperit Anglus, ipsius edictum non multo post vulgatum demonstrat: ait enim, præsidiarios Beruici licentia verborum, apud Scotos iactorum, irritatos fuisse. Verum ipsa verba in edicto inserta nullam contumeliam habent. Hæc causa cum ne ipsis quidem satis iusta videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio ad Limitem situm, de quo nulla vnquam controuersia fuerat, tanquam sui iuris, repetunt, &, Duglassios exules restitui, petunt. Anglus enim, cum suam tum operam Gallo adeo necessariam videret, vt ea nullo pacto carere posset, eumque fœdere, in quo Scotis non caueretur, obstrictum haberet, non existimabat, fore difficile, ad quaslibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & diuortium cum amita sua, Cæsare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Christianos ciente, magnam domi rebus nouandis relinqueret occasionem: & Scotus ne aduersus hostis minas esset imparatus, fratrem suum, Morauiæ Comitem, edicto per vniuersum Regnum misso, Vicarium suum pronunciat: & quia Limitum accolæ, per se, Anglis, magno mercenariorum præsidio fretis, pares esse non poterant, Regno in quatuor partes diuiso, singulas per vices iussit potentiores cum suis familijs mittere, & quadragenos illic dies morari. His copijs sibi in orbem succedentibus, magna strages villarum & arcium, agro late peruastato, facta est. Anglus, sua expectatione frustratus, cum, præter opinionem, bellum duci videret, &, alia sibi prævertenda, existimaret, pacem libenter cupiebat, sed, eam a se peti, volebat: cum e dignitate sua non crederet, illam aut offerre, aut petere. Commodissimum visum est, vt per Gallum, communem amicum, res conficeretur. Is Stephanum Aqueum legatum in Scotiam misit, qui dispiceret, vtrius culpa bellum id inter vicinos Reges ortum esset. Rex, de belli causa diligenter se purgat: conqueritur de suis legatis, diu sine responso in Gallia retentis: legato discedenti dat literas, quibus petit a Gallo, vt maneat in fœdere antiquo, & a Ioanne Prorege Rothomagi renouato. Simul in Galliam Dauidem Betonium mittit, qui Anglorum calumniis responderet: item, qui, de fœdere antiquo seruando, & noua affinitate iungenda, ageret. Dat eidem literas, ad Senatum Parisiensium, acerbas, & querelarum plenas, de iis, quæ Rothomagi pacta & transacta erant, inter Franciscum Regem Gallorum, & Ioannem Scotorum Proregem: vetera officia, conuenta, pacta, fœdera negligi, in gratiam hostium quondam communium.

CIↃ. IↃ. XXXIII.

Has

Has literas iussus erat legatus, si, quæ ei mandata erant, in Gallia minus succederent, Concilio iudicum dare, ac se statim in Flandriam proripere, eo (vt verisimile est) animo, vt & amicitiam, & fœdus, & affinitatem instrueret cum Cæsare. In Britannia interea & bellum gerebatur, & ad Nouum castrum de iure belli certabatur. Cum inter vtriusque gentis, ad pacificandum missos, legatos non conueniret, missus est a Gallo Vido Floreus, ad res componendas. Ei Scotus respondit, se, quacũque posset in re, Gallo gratificaturum, simul de re coniugali (de qua qui transigerent, legatos in Gallia habebat) quod visum est pro tempore, cũ eo egit. Floreo pacis interprete, præsidijs a limite vtrinque deductis, induciæ factæ, quas mox consecuta pax est. Pace parta, Rex, quanquam
10 proximis aliquot annis cum Gallo, & Carolo Cæsare, per legatos, egisset, nunc tamen, ocio ab alijs curis impetrato, de eo vehementius, quam alias cogitandum sibi, existimauit. Ac, præter communes causas, affinitate potente se muniendi, & familiæ, quæ ab vno pendebat, per sobolem firmandæ, etiam de proximorũ hæredũ improba spe, curæ animum eius, alioqui suspicacem, anxium habebant: multa enim eorum animos ad regni expectationem erigebant: opes domesticæ, solitudo Regis, & incauta ætas, animusque periculorũ contemptor, quæ non modo fortiter adibat, sed etiam sedulo prouocabat, vt qui sæpe cum paucis aduersus ferocissimos latrones proficiscens, frequenter eos, numero superiores, vel celeritate præuentos capiebat: vel, Regij nominis reuerentia attonitos, in ditionem accipiebat: diemque & noctem in equo sedens continuabat, victu-
20 que temere oblato, ac semper parco, vteretur. Hæc cũ Hamiltonios in spem prope certam erigerent, longum tamen videbatur, fortuitos, aut naturæ sponte casus imminentes expectare, nisi insidijs mortem ei maturarent. Ei rei dabant occasionem eius nocturnæ ad amicas itiones, ad quas, plerunque vnum aut alterum comitem assumebat. Sed cum hæc omnia, præter eorum expectationem, acciderent, statuerunt, spem legitimæ prolis (nuptias, quoad fieri poterat, impediendo) tollere: quanquam Ioannes, Dux Albinus, cum Prorex esset, huic incommodo satis prospexisse, videbatur: qui, cum Rothomagi vetus inter Gallos, & Scotos fœdus renouaret, etiam cauerat, vt Franci filia natu maxima Scoto locaretur. Sed hoc fœdus duo impedimenta obiecta prope diremerunt. Nam Gallus, studio maxime & diligentia Angli in libertatem ex Hispanorum manibus resti-
30 tutus, fœdus adeo amplum cum eis fecit, vt multum Scotico fœderi derogaretur: & filia Francisci, natu maxima, iamdudum decesserat: petebat igitur Scotus natu proximam Magdalenam. Cum, ad eam deposcendam, legatos misisset, pater puellæ valetudinem excusabat: eamque adeo infirmam, vt nulla non modo spes liberum, sed ne diuturnæ quidem vitæ esse posset. Sub idem tempus, de affinitate cum Carolo Cæsare iungenda, per legatos agitatum, tandem XXIV. April. Anno millesimo, quingentesimo, tricesimo quarto, Cæsar Godscalcum Erycum, quo res esset occultior, Toleto per Hiberniam ad Scotum misit. Is cum exposuisset mandata sibi a Cæsare, de iniurijs, Catharinæ amitæ, filiæque eius ab Anglo factis: de vniuersali Concilio conuocando: de hæresi Lutherana expugnanda: de affinitate contrahenda. Ibi Cæsar per literas optionem Regi dabat,

CIↃ. IↃ. XXXIV.

40 de tribus Marijs propinquis suis: hæ autem erant, Maria, Caroli soror vidua, cæso a Turcis eius marito, Ludouico Vngaro, Maria Lusitana, ex Leonora sorore, Maria Angla, ex Catharina amita nata. Et quia proniorem in has nuptias Carolus Regem fore sciebat, in eam magis partem incumbebat, vt Scotum a Gallicæ amicitiæ respectu abduceret, & cum Anglo, eadem opera, committeret. Rex ad ea respondit, Matrimonium cum Angla multis quidem modis, si confieri posset, vtile fore, verum rem esse spei incertæ, maioris periculi & laboris, ac diuturnioris moræ, quam solitudo ipsius, qui vnicus in sua familia esset, ferre posset: Ex omnibus Cæsaris propinquis, maxime commodam suis rationibus Christierni Danorum Regis filiam, ex Isabella Caroli sorore genitam. Ad id, paulo post, cum Carolus Madrico respondisset,
50 eam alteri iam promissam, quanquam Cæsar, conditionibus oblatis, magis ducere promissis Regem, quam quicquam velle transigere, videretur, tamen hæc actio non fuit omnino deposita. Tranquillis domi rebus, Rex, Scotiam nauibus circumire, statuit: & feroces Insulanorum spiritus, ad imperata facienda, cogere. Primum ad Orcadas

appulit: ibi turbas exortas composuit, paucis e Nobilitate captis, & in custodiam datis: duas arces, alteram Regis, alteram Episcopi præsidijs communijt: deinde, cæteras insulas obeundo, principes earum ad se accersijt: renuentes, vi cepit: impositis vectigalibus, acceptisque obsidibus, ac turbandarum rerum auctoribus secum abductis, præsidijsque e suo comitatu in arces impositis, alios e ducibus Edimburgum, alios Dumbarum misit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tempora, Regi Ioannes, Dux Albinus, reddidit, quam, ad eum diem, præsidio Francorum detinuerat. Proximo mense Augusto, acriter in Lutheranos inquisitum: quidam coacti, publice recantare, nonnulli, quod citati non adessent, exules pronunciati: duo cremati: quorum alter, Dauid Strato, eius criminis omnino purus erat: sed cum, in Decimis publicano soluendis, paulo pertinacius ageret, Lutheranismi accusatus, pœnas commentitij criminis luit. In conuentu, quem Rex, ad latrocinijs purganda vicina, Iedburgi habendum curauerat, Valterus Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgensem est inclusus, ibique, quandiu Rex vixit, permansit. Eodem Augusto mense cum Gallus excusata (vti dictum est) filiæ valetudine, Scoto quamuis aliam Regij sanguinis puellam obtulisset, missi in Galliam legati, Iacobus, Morauiæ Comes, Regni Vicarius, & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Episcopus mari, Ioannes autem Areskinus terra: quoniam mandata quædam ad Anglum ferebat, additus est eis quartus, Robertus Reidus, vir bonus, ac non vulgari prudentia. Ibi Regij sanguinis puella, Maria Borbonia, Caroli, Ducis Vindocinensis filia, eis oblata est, quæ Regi collocaretur. Ac cætera quidem facile conuenerant: tamen legati veriti, ne ex animo Regi hæ nuptiæ forent, sponsalia, eo inconsulto, facere non audebant. Interea Anglus, vt rem tantum non transactam turbaret, misit in Scotiam S. Dauidis, siue Meneuensem Episcopum, mense Nouembri, qui libellos Anglico sermone scriptos religionis Christianæ dogmata continentes, offerret, Regemque rogaret, vt eos perlegeret, ac diligenter, quod in eis scriptum esset, expenderet: is aulicis quibusdam, Sacerdotum ordini addictissimis, eos dedit inspiciendos: at illi vix inspectos hæreseos damnarunt, & Regi sunt gratulati, quod oculos, in tam pestiferis scriptis intuendis, non conscelerasset. Hæc legationis causa vulgo est seminata. Sunt, qui, secretiora mandata fuisse ad Regem allata, credant. Deinde idem Episcopus cum Gulielmo Hauarto, Ducis Norfolciæ fratre, Sterlinum adeo inexpectatus venit, vt Regem prope, ante rumorem sui aduentus, oppresserit. Petebat Anglus, vt diem Scotus diceret, quo die, de rebus magnis, & magnopere ad vtriusque gentis salutem pertinentibus secum colloqueretur: magna spe, si cætera conuenissent, fore, vt ei filiam collocaret: ac totius eum Britanniæ Regem post se, relinqueret: & quo firmius promissis crederet, eum in præsentia, Ducem Eboracensem, ac regni Anglici Vicarium pronunciaret. Cum Iacobus tam magnis promissis libenter fuisset assensus, ac de die conuenisset, duæ factiones profectionem Regis in Angliam impediendam susceperunt: Hamiltonij occulte, quod proximi essent hæredes, id laborabant, ne Rex vxorem duceret, liberosque relinqueret, qui eos a successione Regni excluderent. Sacerdotes ipsi frequentes contendebant. Causæ, in speciem honestæ, prætendebantur, primum pericula, si in potestatem veteris inimici Rex cum paucis sese daret, vbi ei, velit nolit, alienæ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur maiorum exempla, qui, vel credulitate sua, vel hostis perfidia, in extremam necessitatem deducti, ex amicis pollicitationibus, damnum & ignominiam domum retulerunt. Iactabatur Iacobi Primi infelix error, qui per inducias in terram (vt rebatur) amicam delatus, per annos octodecim captiuus detentus, tandem expressis ab eo conditionibus, quas nec debuit, nec potuit accipere, auare suis est venditus. Proferebatur Milcolumbus primum, deinde frater eius Gulielmus, Scotorum Reges, illecti Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam protracti, vt speciem belli gerendi aduersus Gallum, vetusto fœdere sibi coniunctum, præberent. At nihil horum Henricus Octauus faciet. Primum, qui istud sciemus? deinde, cuius imprudentiæ est fortunas omnes, vitam, decusque, quæ in tua manu sunt, alienæ potestati permittere? Demum Sacerdotes, qui pro aris ac focis sibi certandum videbant, Iacobum Betonium, Fani Andreæ Archiepiscopum, & Georgium

CIↃ. D. XXXV.

10 20 30 40 50

gium Crichtonium, Caledoniæ Episcopum, senes inualidos ad aulam pertraxerant, fremere, Religionem hoc congressu prodi, quæ tot seculis a maioribus seruata, custodes suos seruauerit: cuius ruinam mox Regni interitus esset secuturus: Eam, leuissimis de causis, deserere, hoc præsertim tempore, cum vniuersus Orbis pro eius incolumitate vota faciat, & arma induat, non dico, quanto cum periculo in præsentia, & in posterum infamia, sed quanto cum scelere & impietate sit coniunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, superstitionibus obnoxium, labefactassent, tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum a colloquio auerterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita discordi-
10 arum semina iterum iacta. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domesticis aulicorum dissensionibus, in diuersa distrahebatur, omnibus vtilitatem publicam præferentibus, multis tamen e publico negotio priuatum emolumentum spectantibus: & quanquam plærique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo vtilem existimarent, Rex ipse tamen pronior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per legatos res non conficeretur, ipse in Galliam nauigare, statuit, &, classe pro temporis breuitate ornata, VII. Calend. Aug. portu Lethæ soluit, omnibus quo pergeret, ignaris: nam plurimi rebantur, Angliam petere, vt auunculum conueniret pœnitentia videlicet ductum, quod, superiore anno, cum eo congressus non esset. Sed cum, orta tempestate, ventis contrarijs iactaretur, sciscitanti
20 nauis gubernatori, quem cursum teneri vellet, in quamlibet inquit, si necesse est, terram appelle, præter vnam Angliam: tum demum eius consilium est intellectum. Igitur, quanquam domum reuehi posset, maluit tamen Scotiam circumuectus, iter per Oceanũ Occidentalem experiri: ibi quoque vento parum secundo vsus, ex consilio paucorum, dormiens retro vectus est. Eam rem, experrectus, adeo ægre tulit, vt Iacobum Hamiltonium, iam inde, a cæso Comite Leuiniæ, inuisum, ex eo, implacabili prosequeretur odio neque cæteris eius consilij auctoribus vnquam satis æquus fuerit. Neque deerant, qui, vt iræ Regiæ obsecundarent, Hamiltonium, simulatione officij, reuera, vt conatus eius impediret, fuisse secutum, insimularent. Iterum nauigationem tentaturus, multis e procerum numero prosequentibus. Calendis Septemb. soluit, ac decimo
30 post die, Diepam Normanniæ portum appulit: inde, vt famam sui aduentus præueniret, occultans, quis esset, ad Vindocinensis oppidum, vbi tum diuersabatur, magna celeritate se contulit: cuius filia cum ei visa non placuisset, ad aulam recta contendit. Et cum ad Regem Franciscum, præter eius aliorumque expectationem, venisset, ab eo amantissime est acceptus: qui suam ei filiam Magdalenam, prope inuitus, VI. Calen. Decemb. despondit. Pater enim, vti ante dictum est, qui filiam natu maiorem, ob valetudinis infirmitatem, ad liberos procreandos, inhabilem rebatur, filiam minorem, aut aliam quamlibet, e Nobilitate Gallica, vxorem offerebat. Sed Iacobus & Magdalena, iam ante per nuncios amore inter se coalito, & ex mutuo aspectu, congressu, & colloquio confirmato, de sententia deduci non poterant. Nuptiæ Calend. Ianuar. fa-
40 ctæ, Anni millesimi, quingentesimi, tricesimi septimi cum summa omnium lætitia, in Scotiam, classe Gallica comitati, appulerunt, ad V. Calendas Iunij. Nec diu illa superstes fuit, febre Hectica consumpta. Decessit, Nonas Iulij, cum ingenti omnium, præterquam Sacerdotum mœrore, quod, ea viua (quam scirent, sub amitæ, Reginæ Nauarræ, disciplina educatam) formidabant, luxui suo ac libidini modum impositum iri. Cæteris eius mors tantum dolorem attulit, vt tum primum (vt opinor) apud Scotos vestis lugubris vsus occæperit: quæ, ne nunc quidem, quadragesimo post anno, quanquam mores publici in peius fere proficiunt, admodum est frequens. Legati in Galliam statim, Dauid Betonius cardinalis, & Robertus Mascuallius, missi, qui Mariam Cusianam, Longovillani Ducis viduam, accerserent: nam Rex, id quod euenit, de exitu
50 vxoris veritus, in illam oculos coniecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in Angliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam consilia conferret secreta, extra Scotiam, Angliam, & Galliam fuit relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fuerant insimulati, Ioannes Forbosius, iuuenis acer, & magnæ familiæ, & ta-

CIƆ. IƆ. XXXVI.

CIƆ. IƆ. XXXVII.

ctionis princeps ab Huntilæo æmulo creditur oppressus. Erat enim quidam Strachanus, homo ad quoduis flagitium promptus, multos annos Forbosio valde familiaris, & omnium ei nequiter patratorum aut conscius, aut particeps, aut auctor: is parum (vt rebatur) ab eo, pro merito, cultus, ad inimicum eius Huntilæum se confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel (vt plurimi putant) vna cum eo confinxit: quod Forbosius videlicet, ante annos complures, de Rege occidendo, consilium inisset. Id crimen quanquam nec satis firmis argumentis, nec idoneis testibus fuisset probatum, & studia inimicorum in iudicio neminem laterent, XIII. die Iulij, a iudicibus, magna ex parte ab Huntilæo conductis, damnatus, capite luit. Sed eius supplicium vulgo minus triste fuit, quod, etsi criminis, ob quod pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob superioris vitæ facinora, morte non indignum existimarent. Strachanus index, quod tantum crimen tam diu cælasset, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutecia vixit, adeo fœde & nequiter, vt nullum in eo crimen incredibile esset. Rex, non adeo multo post, velut pœnitentia ductus, Forbosij alterum fratrem in familiam suam recepit, alteri, claris nuptijs aucto, bona in fiscum redacta restituit. Post paucos dies, aliud secutum est iudicium & reorum genere, & sceleris nouitate, & atrocitate supplicij maxime miserabile. Ioanna Duglassia, Comitis Angusiæ soror, Ioannis Leontis, Reguli Glammisij, vxor, item filius eius, & posterior maritus, Gilespicus Cambellus, Ioannes Leon prioris mariti propinquus, & senex Sacrificulus insimulati, quod, Regem veneno tollere voluisse, dicerentur. Hi omnes quanquam ruri assidue, procul ab aula, vitam agitarent, nec quicquam, quod eos læderet, a propinquis & ministris foret expressum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgensem conditi: Duglassia, quinto, post Forbosij supplicium, die, igni cremata, cum maxima spectantium commiseratione. mouebat enim homines & ipsius, & mariti nobilitas, &, in iuuentæ vigore, formæ, inter paucas egregiæ, commendatio, &, inter ipsum supplicium, virilis in fœmina animi fortitudo: sed omnium maxime, quod, fratris exulis odium, plusquam crimen suum, ei obesse, crederetur. Maritus eius, cum ex arce Edimburgensi euadere conaretur, per demissum funem, sed forte breuiorem, quam vt radices rupis attingeret, fractis, eo casu, prope totius corporis ossibus, fuit extinctus: filius adolescens simplicior, quam vt suspicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem inclusus, &, Rege demum mortuo, dimissus, adempta bona recuperauit. Accusator fuit Gulielmus Leon, propinquus. Is, postquam familiæ nobilissimæ interitum, e sua calumnia, imminere vidit, sera pœnitentia ductus, suum scelus Regi est confessus: nec tamen aut pœnam reorum leuauit, aut efficere potuit, quo minus bona fisco addicerentur. Proximo, qui hunc secutus est, anno, postridie Idus Iun. Maria Gusia ad Balcomium, villam Iacobi Lermonthij, appulit: inde, terrestri itinere, ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupsit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. XXXIX.

CIϽ. IϽ. XXXIX. Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub finem Februarij, quinque cremati: nouem recantarunt: complures exilio damnati. In his, fuit Georgius Buchananus, qui, sopitis custodibus, per cubiculi fenestram euaserat. Hoc anno, Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item, proximo anno, alterum ibidem. Hoc anno, atque item superiore,

CIϽ. IϽ. XL. magis quietæ, quam compositæ res erant: nec tam seditionum causæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, sed nemine auso, se tumultus ducem profiteri. Nam Rex, prouisis iam hæredibus, de sua salute securior, Nobilitatem, velut ignauiam & imbellem, cœpit contemnere, tanquam, aduersus domum sobole confirmatam, nihil ausuros. Ac iam ad substructiones ociosas animum adiecerat. Ad hæc, pecunia opus habebat Rex, iuxta egens ac cupiens: vnde par formido inuasit & Nobiles, & Sacerdotes, dum eam quisque tempestatem a se in alterum inclinare contendit. Interim, quoties apud familiares, de inopia publica, querebatur, altera alterius factionis opes ostentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis assentiens, vtrosque, inter spem formidinemque, suspensos tenebat. Igitur cum, ea tempestate, legati Anglorum in aulam venissent, ab eoque petijssent, vt Eboracum ad auunculum accederet, magnumque, si id faceret, operæ precium pollicerenter, ac prolixe, de sui Regis

amore

amore & beneuolentia, erga eum, spondérent, factio Sacerdotibus iniquior, toto conatu, atque animi viribus, eo incubuerunt, vt Rex tempus, locumque colloquij petitum obiret. Id cum Sacerdotes resciſſent, actum de Ordine ſuo, rati, niſi & congreſſum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque ſemina, Regem inter & proceres, iacerent. Omnes autem rationes circumſpicientibus, vnum illud tum præſenti malo remedium præſentiſſimum eſt viſum, ſi animum Regis, aduerſus pecuniam infirmum, largitionibus immenſis aggrederentur. Propoſita ante oculos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promiſſorum hoſtilium fide, pecuniam domi & maiorem, & facile parabilem, oſtentant: primum, de ſuo, in annos ſingulos, ſe 10 triginta aureorum millia contributuros, cæteraſque omnes fortunas, ad incerta diſcriminum, ſi res poſtulet, paratas fore, pollicentur: ex bonis vero eorum, qui aduerſus Pontificis Romani auctoritatem, Regiamque Maieſtatem rebellarent, & nouis ac ſceleratis terroribus ſtatum Eccleſiarum turbarent, pietatem euerterent, Magiſtratuum iura tollerent, ac tot ſæculorum inſtituta conuellerent: ex horum, inquam, bonis, in fiſcum relatis, poſſe ſupra centum aureorum millia annua confici, ſi Rex tantum (quoniam ipſi, de capite ciuium ius dicere, non poſſent) qualem velint, iudicem ferret. Cæterum, in quæſtione exercenda, nullum fore periculum, aut in iudicando moram: cum tot hominum millia nihil dubitent, Veteris & Noui Teſtamenti libros contrectare, de Pontificis poteſtate, ſermones ſerere, vetereſque ritus Eccleſiæ contemnendo, religioſis 20 hominibus, ac Deo ſacratis, omne obſequium ac reuerentiam detrahere. Hæc cum illi vehementer vrgerent, datus eſt eis iudex, ex animi ſententia, Iacobus Hamiltonius, nothus Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quãtumuis crudeli, Regis animum, iamdudum offenſum, ſibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Iacobus Hamiltonius, Limnuchi conuentuum iuridicorum præfectus, idemque ſuperioris Iacobi frater patruelis. Is, poſt diuturnum exilium, cum aduerſus Iacobum nothum iudicium eſſet profeſſus, impetrato in patriam ad tempus reditu, ac intellecto, in quanto diſcrimine ipſe, vna cum cæteris purioris doctrinæ ſtudioſis, verſaretur, filium ad Regem, in Fifam tranſmiſſurum, miſit, qui, eum nactus, antequam nauiculam conſcenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura ſuſpi- 30 cioſum, impleuit, rem eſſe capitalem, & toti Regno periculoſam, niſi Rex aduerſus inſidiatorem facinus occuparet. Rex, qui tum in Fifam properabat, iuuenem remiſit Edimburgum, ad conuentum, quem Scacarium vocant: ibi conuenire iuſſit, Iacobum Lermonthium, Iacobum Kircadium, ac Thomam Areſkinum: quorum primus erat familiæ præfectus, alter Quæſtor primarius: neuter a Religione puriore alienus: tertius Papiſticæ factioni dedititiſſimus, & Regi ab epiſtolis. Eis mandabat, vt nuncio æque certam haberent fidem, ac ſi ipſe præſens eadem narraret, ac annulum notum, de digito detractum, pro teſſera, ad eos miſit. Hi, conſilio inter ſe communicato, Iacobum iam pranſum, ac ſe ad iter expedientem, domi ſuæ comprehendunt: & in arcem dant cuſtodiendum: ipſi cum per exploratores comperiſſent, Rege exorato, dimiſſum iri, præter publi- 40 cum periculum, etiam ſibi metuentes, ſi homo factioſus & potens, ac tanta ignominia laceſſitus, incolumis euaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, ſumma celeritate in aulam prouecti, diſcriminis præſentiam, ingenium prauum, animum acrem, opeſque, omnia quam ſuſpicioſiſſime poſſunt, in maius augentes, Regi perſuaſerunt, ne hominem, iuxta callidum & audacem, adhæc ignominia irritatum, indicta cauſa, liberaret. Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Iacobum, ad cauſam dicendam, promi iuſſit, ac iudicio, more patrio conſtituto, damnatum, capite multauit: & corpore, poſt mortem, lacerato, partes eius in publicis vrbis locis ſuſpenſæ. Crimina aduerſus Regem obiecta, quod, certo die, effracto cubiculo, Regem trucidare, conſtituiſſet: quod cum Duglaſſijs, hoſtibus publicis, ſecreta conſi- 50 lia communicaſſet. Eius mors, ob ſcelerate actam ſuperiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis, & Sacerdotum Ordini, qui, in eius incolumitate, omnem prope ſuarum fortunarum ſpem collocarant. Ab eo tempore, ſuſpicione aduerſus Nobilitatem aucta, curiſque ſubinde animum anxium vellicantibus, inſomnijs

etiam nocturnis mens ægra sollicitabatur: quorum vnum insigne circumfertur. Videre visus est Iacobum Hamiltonium, ense stricto, in se ruentem, primum dextrum, deinde sinistrum detruncasse brachium: cumque comminatus fuisset, se breui, vt vitam quoque adimeret, affuturum, statim disparuisse. Ille trepide experrectus, cum, de somnij euentu, multa secum volueret, paulo post allatum est, vtrunque filium, alterum ad Fanum Andreæ, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, decessisse. Interea cum Anglo, iamdudum infenso, neque certa pax, nec bellum erat. nulla enim armorum denunciatione, e vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui respondebant: nemini erat incertum, Henricum, ob frustrationem ad Eboracum colloquij, grauiter indignari. Scotus autem, etsi pro certo haberet, bellum instare, censumque habuisset, & fratrem, Morauiæ Comitem, vniuersis copijs ducem designasset, & in belli apparatu distineretur, legatum tamen ad hostem misit, qui sine vi, si fieri posset, rem componeret: Georgio interim Gordonio, cum mediocri manu, vt incursionum licentiam inhiberet, ad Limitem misso. Angli, Gordoniaporum paucitate contempta, cum, ad Ieduardum cremandum, properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis se obiecit: prælioque acri conserto, cum Gordoniani procul visi essent, metu iniecto, effusa fuga, se hosti subduxerunt: cæsi non adeo multi: plurimi capti. Iacobus Lermonthius, qui ad Nouum Castrum de pace agebat, vix tandem responso accepto, quo belli apparatus occultior foret, vna cum Anglorum exercitu redire iussus est. Eidem exercitui occurrit Eboraci Ioannes Areskinus, & legati nuper e Scotia missi. Hi quoque ab Hauarto, qui copijs præerat, retenti: nec ante dimissi, quam Beruicum est ventum. Scotus, ante legatorum reditum, certior de aduentu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia passuum a Limite, ad Falaum Fanum castra posuit, præmisso Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil, memoratu dignum, gessit: ac ne leuia quidem certamina cum hoste conseruit. Rex mirum in modum cupiebat, prælio decernere, aduersa Nobilitate: a quibus id impetrare non poterat. Plenus irarum, multa in eos fudit conuicia, imbelles & maioribus indignos eos compellans, ac subinde dictitans, quando ab eis proditus esset, se cum sua familia, quod illi renuissent, facturum. Nec placari poterat, quanuis frequentes dicerent, satis ei ad gloriam perpetratum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tempore collectum, ac Scotos ex improuiso aggressum, ac magna comminantem, non modo libera populatione prohibuisset, sed, per octo dies, quos in Scotia manserat, ita continuisset, vt vix vnquam, vltra mille passus a Limite, sit ausus discedere: nam Beruico Anglus egressus, aduerso flumine Calsonem vsque tenuit iter: ibi certior, de Scotici exercitus aduentu, vado copias Anglus traduxit, adeo pugnæ fugientes euentum, vt, cum temere & sine ordine in fluuium proruerent, vti quisque transierat, signis relictis, qua proxime possent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc e propinquo prospiciebat, quicquam mouebat: hanc ob causam, Rex aduersus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, vt Regis iram ex parte leniret, promittebat, si sibi decem tantum millia permitterentur, se per Soluæum in Angliam penetraturum, ac operæ precium facturum: quod adeo præstare poterat, nisi Rex, proceribus infensus, Oliuerio Sinclaro, Rosselini Comarchi fratri, literas dedisset occultas, quas in tempore promeret: in eis scriptum erat, vt exercitus vniuersus Oliuerium, pro duce, agnosceret. Id consilium eo spectabat, ne, si quid felicius gestum foret, rei prosperæ gloria penes proceres esset. Cum iam in hosticum esset peruentum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, Oliuerius a sua factione in altum elatus, ac duabus hastis innixus, Regias profiteri literas iussit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, vt, ordinibus solutis, omnes confundi ac misceri statim cœperint. Hostes, homines militares, sed nequaquam ad tantæ rei expectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem e loco superiore intuerentur, magno (vt eis mos est) cum clamore trepidos, inter pugnæ & fugæ consilium, aggressi, pedites, equites, & calones confusos in paludes proximas adigunt: ibi multi ab Anglis, plures a Scotis

Scotis latronibus capti, & Anglis diuenditi. Calamitate exercitus, ad Regem, qui non procul aberat, delata, supra quam credi potest, commotus, indignatione, ira, mœstitia animum in diuersa trahentibus, nunc in vindictam de suorum (vt ipse dictitabat) perfidia pronus, nunc in nouum belli apparatum, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum est visum, vt, inducijs cum Anglo factis, Archibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, quibuscunque posset conditionibus, reuocaret. Interim, vigilijs & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, XIII. die Decembris, relicta filia hærede, ante quintum diem nata, Sepultus fuit, postridie Id. Ian. in Cœnobio Sanctæ Crucis, prope Magdalenam priorem coniugem. Erat ei, dum viueret, facies & compositio membrorum decora, statura mediocris, supra corporis modum, vires: ingenium acre, sed quod, vitio temporum, parum fuit excultum. Victu vtebatur parco, vino parcissime: laboris, algoris, æstus, inediæ patientissimus. Sæpe in equo sedens hieme asperrima diem, noctemque continuabat, vt latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate, tantum sui metum incusserat, vt, velut eo semper præsente, a maleficijs se continerent. Tanta moris patrij erat scientia, vt, de rebus grauibus, etiam per iter, summa cum æquitate expeditissime responderet: additus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vicia prope adæquabant, sed quæ temporis magis, quam naturæ videri poterant: omnium enim rerum licentia disciplinam publicam soluerat, quæ, nisi magna seueritate animaduersionis, sisti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat auidiorem, quod, cum alienæ potestatis esset, in summa parsimonia educatus fuisset: &, cum primum sui iuris est factus, in vacuas ædes ingresso, direpta supellectili, omnis ei simul Aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluisset, vsus, curatores eius absumpserant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adolescentiæ educatores, qui, hac ratione diutissime eum sibi obnoxium fore, arbitrabantur. Nobilitatis magna pars eius mortem non adeo moleste tulit, vt quorum alios exilio mulctauerat, multos custodijs coercuerat: alij, metu seueritatis eius, nunc ad pristinum contemptum ira recenti adiecta, maluerunt, Anglo se hosti dedere, quam sui Regis iræ se committere.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

REGE, in ætatis flore, non tam morbo, quam mœroris vi, extincto, motibusque superiorum temporum, inopinato euentu, sopitis verius, quam compositis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempestas, quantam vix vlla proximorum seculorum memoria aut ex maioribus audierat, aut ipsa meminisset. Neque Rex domi suprema ordinauerat, & puellam, octauo, ante eius mortem, die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel suo fato functi erant, vel apud hostem exules, aut captiui retinebantur: Nec fuissent, si domi, vel ob odia priuata, vel, ob dissensionem de Religione, viuo Rege, metu compressam, & mox, animis metu solutis, erupturam, inter se discordes, quicquam erant pro sanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum, aduersus Regem potentissimum: qui quomodo esset vsurus victoria, multi, pro sua cuiusque spe, aut metu, varie disserebant. Qui secundus erat hæres, vt nec, ad priuatam vitam degendam, virtutibus multum vulgo præstabat: ita neque consilio, ad Regnum gerendum, neque fortitudine erat insignis. Cardinalis, in publicis malis locum crescendi sibi esse, ratus, vt & Ordini, & Gallicæ factioni se ostentaret, facinus, & audax & impudens, est aggressus: conducto enim Henrico Balfurio, sacrificulo mercenario, falsum testamentum Regi subiecit: in quo ipse se, tribus Assessoribus e potentissimis procerum adiectis, in summo Magistratu collocabat. Spem ei, id consilium successurum, faciebat Comitis Araniæ minime turbidum, & a periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas: erat enim ex amita Cardinalis natus: & ipse vnus ex possessoribus, velut in partem dominationis assumptus. Occasio item supremæ potestatis inuadendæ, & celeritatis egere visa est, vt captiuorum & exulum ex Anglia reditum præueniret, ne quid, in approbatione sui honoris, eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem a se alienam, ob diuersum pietatis cultum, non dubitabat. Ea causa fuit ei, vt statim, post Regis interitum, edictum, de quatuor Gubernatoribus eligendis, promulgaret. Adiecit etiam factioni suæ quosdam procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, aduersis partibus non satis æquam. Hamiltonius autem, aduersæ factionis princeps, homo minime ambitiosus, quietem oblatam videbatur amplexurus, si per propinquos licuisset: qui suæ magis libidini studebant, quam, de eius honore, erant solliciti: hi, die noctuque, iuuenis animum spe implebant, & hortabantur, ne fortunam, vltro se offerentem, e manibus labi sineret: omniaque commisceri malebant, quam in vitæ certa, & priuata condicione conquiescere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitasque, sub Sacrificuli imperio, seruitutis. Suberat & spes, incerta quidem illa, sed tamen

tamen, ad hominum studia excitanda, non inefficax; quod, cum Hamiltonius secundus esset hæres, multi secum reputabant, PVELLA paucorum dierum, quæ sola cum anteiret, quod ante nubilem ætatem vel casibus fortuitis esset obiecta, vel, tutorum fraude, periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiæ struentibus, consultissimum est visum, qui ex præsente rerum statu se offerebat, fructum non negligere: & futurum Hamiltoniorum incrementum spe amplecti: quæ si fefellisset, non difficilem apud nouam principem, gratiam hominum in Regni initio colligentem, & si quid secus euenisset, veniam. Dum in Scotia hic rerum est status, Anglus interea in lætitiam, ob victoriam insperatam, effusus, principes captiuorum Londinum accersit. Biduo in 10 arce conclusi, die sacro Thomæ Apostolo, qui est Decembris xx. per vrbem, qua longissima est, ac velut ad publicum spectaculum, per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam peruenissent, ibi a Cancellario Anglo grauiter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis amplissimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de suo, aduersus eos, iure remisisset, per familias, laxiore custodia, distribuuntur. Erant autem ei ex Ordine supremo septem: præterea, honesto loco nati, viginti quatuor. Verum, ante triduum, renunciato, Regem Scotorum, vnica filia hærede superstite, decessisse: hic occasio peroportuna Anglo visa est, per concordiam Scotos Anglis coniungendi, eorum Regina filio suo disponsa. Itaque, reuocatis in Aulam captiuis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos appellatos, operamque suam 20 pollicitos, quatenus aut sine publico detrimento, aut priuata infamia possent, Calend. Ian. ineunte Anno millesimo, quingentesimo, quadragesimo tertio, Scotiam versus dimisit. Cum ad Nouum castrum venissent, ac Thomæ Hauarto, Duci Norfolciæ, obsides dedissent, cætera liberi ad suos redierunt. Redierant vna cum eis Duglassij fratres, post decimum quintum exilij annum, patriæ restituti: omnes autem cum partis maioris gratulatione recepti fuerunt. Cardinalis, qui, hanc tempestatem in se intentam, videbat, non dubius, quin & captiuos & exules, in comitijs, aduersarios esset habiturus, curarat, vt, ante aduentum eorum, ipse Prorex eligeretur: verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis post diebus, fraude eius in falso testamento Regi subijciendo deprehensa, honore deiectus, & Iacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Prorex dictus: alijs, 30 quod Regni proximus esset hæres, iam tum gratiam occupantibus: alijs Cardinalis crudelitatem in quæstionibus de Religione, tanto ante prospicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, post Regis interitum, reperti, in quibus supra trecentorum, e prima Nobilitate, nomina continebantur: &, inter hos, in primis, qui Prorex postea factus est, in crimen vocabatur. Eius igitur electio, quia, multorum pericula subleuatura, videbatur, & superbiam Sacerdotum compressura, maiori parti hominum admodum grata fuit: ipse quoque libellos, qui controuersias, de Religione, continebant, libenter lectitabat, & vitæ superioris quies, procul ab aulica ambitione remota, spem animi modesti & temperantis multis faciebat, Magistratu nondum torporem & socordiam ingenij detegente. In conuentu, qui, mense Martio, habitus est affuit Radol-40 fus Sadlerius, Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promissi admoneret, alios (vt fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cum Regina Cardinalisque, cum tota Sacerdotum factione, non solum repugnaret, sed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium consensu, Cardinalis in cubiculum seorsum seclusus est, dum sententiæ perrogantur. Eo semoto, de matrimonio Reginæ, deque alijs conditionibus facile consensum: obsides etiam, hæc firma fore, Anglo promissi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore custodia apud Setonium habitus: eo pecunia persuaso, breui post est dimissus. Cum iam, post grauissimam imminentis belli formidinem, pax cum summo vtriusque Regni emolumento confecta in perpetuum videre-50 tur, qui iam aliquot annos a negotiando cohibiti erant, mercatores certatim in mare prouolant: quam possunt pro tempore plurimas, preciosissimis mercibus naues onerantes. Edimburgum duodecim, cæteræ illius oræ vrbes (quæ pars est Scotiæ opulentissima) pro viribus quæque ornant. Hæc classis, fiducia pacis Angliæ, litus

CIƆ. IƆ. XLIII.

propius, quam alioqui necesse erat, legens, cessante vento, alibi stabat ad anchoram, aliæ tutos portus erant ingressæ, opportunæ Anglis ad omnem iniuriam, si quis belli motus oborireture. Eodem fere tempore, redierant e Gallia Ioannes Hamiltonius, Abbas Passletensis, & Dauid Panitarius: hi, multorum annorum abiecta persona, ad veros mores reuersi, & velut in schola non pietatis, sed nequitiæ se exercuissent, Aulæ omnium flagitiosorum antesignani erant. Cardinalis, insperata libertate potitus, homo superbo ingenio natus, & repulsa accepta, ac fraude detecta, ignominia etiam accensus, omnes circumspicit turbandæ concordiæ rationes. Primum, re communicata cum Regina vidua, communiter ambo indignabantur, Duglassianos, ob multa magna beneficia, certissimos Angli clientes, statim ab exilio, in concilia de summa rerum accitos: & receptæ Religionis mutationem omnes pariter formidabant, quæ, secum Gallici fœderis solutionem allatura, videretur. Ibi, de Reginæ consensu, Cardinalis, coacto, Sacerdotum conuentu, & magna ab eis extorta pecunia, quæ imminentem vniuersæ Papanæ Ecclesiæ ruinam auerteret, primum parte eius compluribus aduersæ factionis hominibus claris repræsentata, & adiectis multis magnisque pollicitationibus, persuadet, ne obsides promissos Anglo traderent: &, qui nuper e captiuitate redierant, ab eis pariter impetrat, vt liberos & propinquos, nuper hosti datos, posteriores legibus & salute publica habeant, & religione pristina: cuius incolumitas in hoc vno momento verteretur: neu se in perpetuam seruitutem vltro præcipitent. Præterea curat per Sacerdotes, vt Regis Angliæ Legatus superbe contemneretur: per operas vero & scurras, contumeliosis verbis comites eius acciperentur: eorumque dicta & facta in peiorem partem raperentur. Verum Legatus, obstinato aduersus omnium contumelias animo, nequam ipse dissidij occasionem dedisse videretur, statuit, diem tradendis obsidibus dictum opperiri. Is cum venisset, Proregem adijt: de que probris, non tam sibi, quam Regi suo illatis, iurisque gentium contemptu grauiter questus petit ab eo, vt iuxta fœdus, non ita pridem factum, obsides tradat, amicitiamque, nuper initam, sanctam & inuiolatam, ex vtriusque gentis commodo, seruandam curet. Ille, de contumelijs Legato factis, se excusat, ac nolle factum dicere, breuique, quæstione habita, operam daturum, vt eorum petulantiæ pœna sit erga gentem Anglorum sui studij & voluntatis testimonium. Quod ad obsides attinet, Ego, inquit, nec a volentibus impetrare, nec inuitos cogere possum: id genus enim est imperium, quod gero, vt non minus iuris accipiam, quam dem. Itaque, tanta seditione, quantam ipse vides, a Cardinali excitata, omnes meæ rationes conturbatæ sunt, vt, vi publici furoris abreptus, nihil de me certi confirmare possum. Iam negatis nouis obsidibus, incidit & altera, non minor consultatio, de Nobilibus ante paucos menses bello captis, qui obsides dederant, ac sancte promiserant, se, pace, quam Anglus petebat, condicionibus minime iniquis non confecta, redituros. Eos enim factio Cardinalis reliquusque Sacerdotum Ordo partim rationibus & exemplis contendebat, rem, propinquos, liberos, & si qua alia hominibus debeant esse iucunda, patriæ charitati posthabenda: parum minas a Gallicis auxilijs, & coniurationem totius Europæ, in maiorum ritibus & ceremonijs propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne, tam periculoso tempore, patriam desererent, qua salua, liberos & propinquos alios sperare possent: perdita, spes reliqui temporis vna periret. Multa quoque, de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cuius potestatem venturi erant, crudelitate, vera falsis mixta commemorabantur: iactabatur etiam decretum concilij Constansiensis, quod, pacta, contracta, promissa, iurata hæreticis, irrita esse, iubet. Cum maior pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque suæ culpæ excusationem acciperent, inuentus est vnus, Gilbertus Kennedus, Cassilissæ Comes, qui, nec pecunia abduci, nec minus depelli de constantia fidei seruandæ, posset. Is, cum binos fratres obsides in Anglia haberet, palam professus est, se in custodiam rediturum: neque, vllo metu obiecto, commissurum, vt suam duorum fratrum sanguine vitam redimeret, ac recta Londinum, multis reclamantibus, est profectus.

Rex

Rex & iuuenis constantiam laudauit, &, vt locum virtuti apud se omnes scirent, muneribus donatum, vna cum fratribus, domum remisit. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga cæteros Scotos ira implacabilis: itaque nauibus Scotorum, quarum (vti diximus) satis magnus numerus in portubus & stationibus Anglorum stabant, retentis, statim bellũ indixit. Nec obscure non modo fœderum, sed etiam iuris gentium violatoribus minabatur, cum in tam præcipiti statu regnum Scotorum staret, tantum abest, vt vel cognationis memoria, vel communis patriæ charitas, vel salutis publicæ respectus animos permoueret, vt multo acrius seditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Reginæ viduæ, quæ omnia trahebat ad Gallos, mis-10sis ad eos legatis, ostendebant, nisi quid in eorum subsidijs opis esset, nunc in ipso articulo rem esse, vt Scoti & Angli in vnam ditionem coirent: id quam ex vsu terræ Galliæ foret, aliquot seculorum experientia esse compertum. Illud autem in primis a Gallis petebant, vt Matthæus Stuartus, Leuiniæ Comes, domum ad suos remitteretur: vt qui non solum Hamiltoniæ familiæ esset æmulus, sed etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæso, capitalis inimicus. Huic iuueni, præter, in ipso iuuentæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & solitudo, & pericula familiæ clarissimæ, iam ad paucos redactæ: multæ domi clientelæ: magna familiæ propinquitatibus coniunctæ. Ad id, proximi Regis iudicium, qui, si absque mascula stirpe liberum decederet, hunc 20 sibi hæredem & successorem destinabat: eamque voluntatem, si diutius vixisset, conuentus publici (penes quem est omnium rerum summa potestas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulatores, qui animum, generosum quidem, & magnarum rerum expectatione iam erectum, sed aduersus fraudes incautum, ad spes ampliores excitarent: præter enim summum, in annos prope viginti proximos, imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias spondebant: & si quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, sed & Iacobi Hamiltonij, proxime defuncti, legitimum hæredem: quando Prorex nothus esset, ac non modo Regni, sed ne suæ quidem familiæ hæreditatem iure posset sperare. Accede-30 bant Francisci, Regis Francorum, adhortationes, & spes ostentata, & auxilia in tempore promissa. His rebus, cum simplex & credulus iuuenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat. Horum tum nihil cum Hamiltonius ignoraret, vt & ipse suæ parti vires adijceret, de consilio, quibus maxime fidebat, amicorum, statuit, Reginam, quæ adhuc in matris potestate erat, e Limnucho tollere: ea enim ad se traducta, non modo Regij nominis vmbram, quæ plurimum apud multitudinem valet, se penes fore: sed puellæ collocandæ, atque etiam Regni, quo vellet, transferendi, se arbitrum futurum. id si consecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci: vel, si necesse sit, partibus adiungi posse. Hoc consilium cum summopere placuisset, vt, in ciuilibus dissensionibus, exploratoribus, omnia vtrin-40 que obseruantibus, nihil occulti esse potest, ad Cardinalem statim est delatum: is, coactis, quos sibi e Nobilitate pecunia conciliauerat, Limnuchum venit, ac, magno cum ciuium damno, dies aliquot, Reginæ præsidio fuit. Interea Leuinius e Gallia appulit, &, amice Prorege salutato, dissimulatis vtrinque odijs, Limnuchum contendit. Ibi conuento Cardinale, domum suam profectus, in concilio amicorum longo sermone explicauit, a quibus accersitus, cuius iussu, qua spe fretus, quibus conditionibus venisset: nec summum magistratum modo, sed nuptias Reginæ viduæ ab ipsa factionisque principibus ablatas: Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, fauorem opesque, &, sicubi opus esset, auxilia sperare iussum. Cunctis assentientibus, atque adhortantibus, ne fortunæ, sese offerenti, deesset, plus minus quatuor millibus ho-50 minum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatisque Edimburgum amicis, ad Reginam perrumpere, decreuerat, iam se viribus inferiorem cernens, ex amicorum consilio, & suo ingenio ad concordiam propensior, de pacis conditionibus tractare, cœpit. Missis ab vtroque summæ prudentiæ viris,

ad Listonem vicum, medio fere inter Edimburgum & Limnuchum spatio, in has conditiones conuentum est, vt Regina Sterlinum traduceretur: Educationi eius, qui præessent, quatuor primi Ordinis proceres eligerentur, qui neutri se factioni implicuissent. Nominati, Gulielmus Gramus, Ioannes Areskinus, Ioannes Lindesius, & Gulielmus Leuistonius, viri clari, & illustrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingressi sunt, stante sub armis cum suis Leuinio, donec extra periculum a factione aduersa esset peruentum: nec multo post, peractis consuetis ceremonijs, acceptisque imperij insignibus, ad XII. Cal. Septembr. Sterlini Regnum iniit. Prorex autem, cum nec fauore vulgi, ob inconstantiam a se alienati, nec viribus se parem aduersæ factioni videret, & ipse per occulta colloquia tractare cœpit, & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propinquus erat, eum, terrore iniecto, potius ad se traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiorem, & Anglis viliorem reddidisset, &, ad consentiendum iniquo fœderi, coegisset, per familiares, apud quos pecunia, quam honesti studium erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, vt infamia flagitij minueretur, ad vulgus, non propalam, sed in æde Franciscanorum, præsente Regina vidua, & aulicorum primoribus, sententiam suam, de Religionis capitibus controuersis, Prorex mutauit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatæ, se ita Cardinali reddidit obsequentem, vt, de imperio, solam auctoritatis vmbram retineret. Hoc modo Cardinalis, quod supposito falso testamento petierat, Proregis ignauia, & propinquorum eius auaritia est consecutus, vt omnibus Regni commodis frueretur, & inuidia careret. Id vnum, ad stabiliendam potentiam, restare videbatur, vt Leuinium, molestum consiliorum suorum interturbatorem, abigeret: tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendæ constituit, vt interim, dum responsum a Rege Gallorum expectatur, ipsa iuuenis animum suspensum, spe nuptiarum iniecta, teneat. Scripserant autem de Leuinio ad Gallum honorifice: neque enim negare poterant, eius maxime, secundum Deum, opera, se in libertatem vindicatos: Nunc, Regis liberalitate & subsidio, rebus in Scotia tranquillis, eum orant, vt suum beneficium tueatur, ac pacem a se præstitam, reuocato Leuinio, confirmet: Neque enim aliter res diu fore pacatas, sine factionis alterius pernicie. Hæc occulte aduersus Leuinium tentabantur. Ipse interim varijs ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale, Aula, in luxum & lasciuiam soluta, ludis & conuiuijs indulgebat: dies equestrium certaminum simulacris, nox personatis saltationibus strepebat. In hæc cum Leuinius & natura procliuis, & aulæ Gallicæ consuetudine exercitatus esset, accessit æmulus, Iacobus Hepburnus, Comes Bothueliæ, qui animum, quamuis languentem, exstimularet: is enim ab Iacobo Quinto relegatus, ac statim, eo mortuo, domum reuersus, eisdem artibus Reginæ viduæ nuptias ambiebat: & eminebant in vtroque natura & fortunæ dotes, magis similes, quam æquales. Itaque, cum Bothuelius cætera pene par, in omni autem certamine & armorũ ludicra meditatione esset inferior, aula relicta, domum concessit. Leuinius, æmulo remoto, cum cætera facilia & prona existimaret, ac, promissa Reginæ & Cardinalis repræsentari, vehementius postularet, intellexit demum, se, fraude circumuentum, ludibrio haberi: inimicum suum, Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam, & fortunas potestatem promoueri. Iuuenis, malarum artium insolens, & qui aliorum ingenia de suo æstimaret, ita ira exarsit, vt nec verborum acerbitate abstineret: ac sancte iuraret, se inopiam, exilium, mortem, denique potius quiduis perpessurum, quam vt tantam contumeliam inultam relinqueret. Itaque cum, totus in vindictæ cogitatione, sed consilij adhuc dubius, Britannodunum se remouisset, ibi ad eum deferuntur triginta Scutatorum millia, a Rege Gallorum (nondum enim certo comperterat, quo in statu Scotorum res esset) missa, vt, hac pecunia, vires factionis augeret. Ea res ægrum animum aliqua ex parte erexit, quod, a Rege Gallo se nondum desertum, crederet. Cum autem, in pecunia distribuenda, iuberetur, vti Reginæ viduæ & Cardinalis consilio, partim ipse suis amicis diuisit, partim ad Reginam misit. Cardinalis, qui totam eam prædam spe deuorauerat, &, hoc lucro se fraudatum, & igno-

& ignominia affectum, grauiter ferens, Proregi auctor fuit, vt, exercitu statim comparato, Glascuam proficisceretur: non dubius, & Leuinium, & pecuniam ibi pariter opprimi posse. Eorum consilio ad Leuinium perlato, ille ex amicis & clientibus breui supra decem millia hominum coegit: hanc autem vt multitudinem facilius conficeret, multum iuuit procerum quorundam indignatio, qui, ab initio, & Religionis studio, & Cardinalis odio, Proregem ad summum honorem euexerant, ac tum priorem beneuolentiam in odium commutauerant, quod ille, amicis optime meritis non modo inconsultis, sed, quod in ipso erat, proditis, hosti immanissimo se & illos, in seruitutem, dedisset. Itaque hic animorum habitus nouam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit mutationem, vt, prope integris partium viribus, duces modo alij accederent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Reginam viduam adiunctis, eius autem prioribus amicis se Leuinio aggregantibus. Cum eis ergo copijs repente coactis, Leuinius Letham venit: misitque Edimburgum ad Cardinalem, qui denunciarent, nihil opus esse, vt se Glascuam oppugnatum venirent: se enim, primo quoque die, sui copiam in campis, qui Letham Edimburgumque interiacerent, facturum. Cardinalis, qui, Prorege in suas partes tracto, aduersæ factionis opes & animos fractos rebatur, neque, quenquam fore, spetabat, qui secum acie congredi auderet, cum se, præter opinionem, viribus inferiorem cerneret, conflictum quidem verbo non recusabat, sed rem, de die in diem, varijs moræ causis interpositis, differebat: gnarus interim, Leuinium non posse, diu voluntariorum exercitum, sine stipendijs, aut commeatu in longum tempus prouiso, continere: assidue precibus & pollicitationibus eorum, quos idoneos putabat, animos tentabat, si quos ad se traducere posset. Leuinius, cum, hostem ducere bellum, videret, nec vlla ratione prælio rem commissurum, seque ad obsidionem omnibus rebus necessarijs imparatum, præterea colloquijs nocturnis quosdam suorum cum hoste iam transegisse, vt se ex ijs angustijs quamprimum explicaret, amicis, qui iam sibi occulte prospexerant, vrgentibus, pacisci cum Prorege, fuit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus est, atque aliquot dies ibi, tanquam odiorum veterum obliti, vna transegerunt. Tandem vbi Limnuchum est ventum, hic Leuinius, per amicos admonitus, sibi occultas parari insidias, Glascuam de nocte clam se contulit, arceque Episcopali commeatibus & præsidio quantum satis videbatur, communita, Britannodunum concessit. Illic magis dilucide cognoscit, Duglassios cum Hamiltoniis conuenisse. Et quia ex pristinis simultatibus suspiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglassium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre obsides datos: id quidem quanquam in speciem, & firmioris concordiæ simulationem factum fuisset, promissumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen, vsque ad Anglici exercitus aduentum, detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam securis, donec proceribus, in quibus aliquid animi aut virium esset, sublatis, eorum supplicij terrore, cæteros a tumultuando compescerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Leuinius, Franciscum Regem, inimicorum calumniis, esse alienatum. Interea, Glascuam venerunt Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, & Robertus Maxuallius, clarissimæ familiæ princeps, ad controuersias (si fieri posset) inter Proregem & Leuinium, sedandas: sed, qui Proregi erant a consiliis, persuaserunt, vti ipsi pacis interpretes retinerentur: itaque per posticum ædium, ne quis tumultus in opido fieret, educti, in custodiam, ad arcem Hamiltonium, mittuntur. Hoc statu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præstantissimis, Proregi infensioribus, Henrico Regi visa est occasio, non modo fœderis, sed iuris gentium violati pœnas expetendi: ac prius, quam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & iustæ querelæ plenas ad Edimburgenses misit, iure increpans, quod amicitiam suam, qua facile carere non possent, oblatam, adeo arroganter reiecissent: nec reiecissent modo, sed, beneficiis prouocati, belli semina spargerent: & ipsum inuitum ad arma cogerent. His literis, cum nihil profecissent, magnas nauales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore traiecturas, in Scotiam vela facere, iussit: ac Edimburgum & Letham (quæ opida præcipue Legato eius insultauerant) & regiones circum circa omnibus belli malis affligere. Naues eo delatæ, paulo supra Letham, peditum decem

millia, quarto die Maii, exposuerunt, ac, nullo repugnante (ciues enim, negotiandi causa, plerique omnes aberant) opido potiuntur, Prorex & Cardinalis, qui tum Edimburgi erant, cum, ab omnibus rebus imparati, omnia circumspicerent, tantus eos repente terror inuasit, vt quatuor illos viros, genere & factis nobilissimos (quorum ante meminimus) captiuos e custodijs eduxerint, nullo certe incolumitatis publicæ respectu: sed simul veriti, ne propinqui & clientes eorum aut militiam recusarent, aut se cum hoste coniungerent, simul, vt populi, multis de causis a se alienati, beneuolentiam redimerent: Ipsi autem, & ciuium & hostium pari odio se committere non ausi, Limnuchũ perfugerunt. Angli, Lethæ triduum morati, dum impedimenta machinasque exponunt, sese, ad congrediendum, parant: aliarum autem rerum cura expediti, Edimburgum ducunt: &, vrbe spoliata, ac deinde incensa, ad vicinas circa regiones depopulandas, dispersi, multos pagos, arcesque nonnullas, & villas hominum Nobilium ferro, flammaque euastarunt. Edimburgo dein Letham reuersi, ac secundam tempestatem nacti, ignibus in ædificia immissis, naues soluerunt. Per id tempus, Leuinius certior est factus, calumniis inimicorum, Regem Franciscum esse penitus alienatum: frequentibus enim literis & nuncijs, aduersa factio Gallo persuaserat, vnum esse Leuinium, qui ob veteres cum paternis hostibus inimicitias, publicam Scotorũ concordiam remoraretur: eum esse caput factionis, Proregi aduersantis, & Anglis amicæ: & qui priuatis magis indulgeret odiis, quam causæ communi faueret: eum si Rex in Galliam reuocaret, inter cæteros facile pacem coituram. Hæc cum Leuinius, de se ab inimicis ad Regem delata, ex amicis rescisset, scripsit & ipse ad eundem, quo in statu rem Scoticam comperisset: quanto suo & amicorum labore, vtranque Reginam vindicasset in libertatem, easque rerum potentes fecisset, fracta partium aduersarum potentia, atque, e turbulentissima tempestate, rem in summam tranquillitatem restituisset: nec sibi quicquam fore gratius, quam in Galliam, in qua prope diutius, quam in Scotia vixisset, redire, hominumque charissimorum suauissima consuetudine frui. Verum, se, non sua sponte, sed Regis missu, in patriam reuersum, nec quicquam ibi gessisse, cuius aut ipsum, aut Regem pœnitere debeat: quod si fauore pristino non destituatur, se breui facturum, vt non modo spem de se conceptam æquet, sed etiam superet: sin, in medio rerum cursu, nunc reuocetur, non solum res præclare inchoatas se relicturum imperfectas, sed amicos, propinquos, & clientes, quos, ad causam publicam suscipiendam, impulerit, & sumptu & laboribus pene afflixerit, in seruitutem & cruciatum, crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum in se erat, Reginam & Regnum hostibus venum dederit: pacta, & promissa cum hominibus nihilo sanctius obseruet, quam pietatis aduersus Deum cultum: quem, intra paucos annos, iam tertium mutauit: nec id in eo mirandum, qui promissa & iurata, non fidei firmandæ vincula, sed perfidiæ occultandæ latibula, existimaret. Illud autem se magnopere optare, vt Regia maiestas, & qui a consilus sunt, cogitent, vtri potius fides, in re tanta sit habenda: eine, cuius omnes maiores se, suam vitam, opes, honores ad eius amplitudinis emolumenta contulerint, & multis beneficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum testimoniis, aucti, cumulati, & honorati fuerunt, quam homini, ad omnem leuissimi rumoris auram, inimicos amicosque mutanti, & a solius fortunæ arbitrio, pendenti. Hæc quanquam plurimi vera non ignorarent, tamen Gallus, a Gusianis, Reginæ viduæ patre & patruo, omnibus in rebus eius opes & auctoritatem augentibus, obsessus, aduersus Leuinij deprecationem aures animumque ita offirmarat, vt, Ioannem Cambellum, hominem & spectatæ fidei ab eo missum, nec audire, nec omnino in suum conspectũ venire pateretur, ac prope in custodia habuerit, obseruarique iusserit, ne consilia, quæ in aula Gallica agitabantur, ad suos perscriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Leuinium perlata fuissent, pudor simul & ira in diuersas cogitationes ægrum animum rapiebant: pudebat, irrito incœpto discedere: multo etiam magis, quod, amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in discrimen secum traxerat, nisi sola morte satisfacere se posse, non arbitraretur. Cæteris irascebatur, ac in primis Reginæ viduæ, & Cardinali, quorum perfidioso ludibrio, in has angustias erat coniectus: sed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in arenam deductum, in ipso rerum

secundarũ cursu, destituit, & se inimicis coniunxit. Cum in hac inopia consilij fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre possent, edicto iussos, ad certum diem Sterlinum adesse, ac, decem dierum commeatu parato, quo Prorex duceret, sequi. Nec minus impigre rumorem res consecuta est. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecto, Glascuam ducit. Ibi cum arcem, decem dies obsessam, æneis tormentis conuerberasset, frustra tandem, induciis in vnum diem factis, & custodibus per colloquia tentatis, incolumitate præsidiarijs promissa, arx dedita est: in omnes tamen, præter vnum & alium, est sæuitum. Leuinius interea desertus a Gallo, omnisque alterius auxilij spe præcisa, per amicos Angli erga se animum explorat. In Anglia, om-
10 nibus ex sententia succedentibus, cum eo proficisci statuisset, cuperetque, Hamiltonios, ante suum discessum, insigni aliqua clade afficere, ea de re, consilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite, habito, dies dicitur, quo die, Glascuam cum amicis & clientibus conueniret, atque inde in regionem Glottianam, quam soli Hamiltonij tenebant, impetum facerent. Re ad Proregem delata, optimum visum est, Glascuam occupare, & locum conueniendi hostibus præripere. Sed iam cum magna suorum parte Cunigamius in opidum receptus, Leuinij aduentum expectabat. Verum, audito Hamiltoniorum accessu & consilio, in campum propinquum progressus, pro copia præsente aciem instruxit: ac circiter octingentis, partim e suis partim opidanis ciuibus, in causam pronis, comitatus, maiore animo, quam viribus, manum acriter cum hoste conseruit: primamque eorum
20 aciem, captis tormentis æneis, quæ secum aduexerant, in secundam impegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur, resque esset in magno discrimine, subito Robertus Bodius, vir clarus ac strenuus, ex itinere cum parua equitum manu in confertissimam pugnam inuectus, maiorem quidem, quam pro multitudine, tumultum & trepidationem fecit: vtraque enim acies, magna subsidia Hamiltonijs venisse, credebat. Is error fortunam pugnæ statim commutauit, dum alteri, suas, alteri, hostium copias auctas, existimant. Occisi ex vtraque acie circiter trecenti: maior pars Cunigamiorum fuit: & in ijs duo Comitis filii, viri fortissimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria: nam & apud eos aliquot viri insignes desiderati sunt. In Glascuenses grauissime clades incubuit: hostes enim, non contenti ciuium cæsorum sanguine, & superstitum miseriis, & supellectilis direptione,
30 & valuas ostiorum & fenestrarum, clatrasque ferreas abstulerunt, neque vllum genus calamitatis omiserunt, nisi quod tectis spoliando laceris & deformatis, ignem non subiecerunt. Huius pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo, vt amici & propinqui Leuinij, iterum rem aleæ certaminis committere, recusarent, non tam, quod, hostium opes auctas, & suas imminutas, viderent, nec quod, amissis viris fortissimis, e locis longinquis copias nouas non tam celeriter cogere, possent, quam quod, Hamiltonium, sub cuius imperium se mox venturos prospiciebant, grauius nimia pertinacia offendere, & nouam sæuiendi causam præbere, nollent. Leuinius, a Gallis & maiore Scotorum parte destitutus, arci Britannoduno custodem Georgium Sterlinum dedit: ipse cum paucis in Angliam nauigauit, frustra consulentibus amicorum præcipuis, vt in
40 arce inexpugnabili, aliquot mensibus, se contineret: ac nouam rerũ (quam breui futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propositi, quod intenderat, in Angliam profectus, a Rege fuit susceptus honorifice: qui, præter aliam munificentiam, Margaritam Duglassiam ei dedit vxorem. Ea erat Iacobi, Scotorum Regis proximi, soror, ex Comite Angusij, & Henrici Regis Anglorum sorore nata: puella, in ætatis flore, summa forma & elegantia prædita. Interea Scoticam factionem, quæ, discessu Leuinij, sine duce relicta erat, & obstinate recusabat, ne in Hamiltonij (cuius leuitatem ante cognouerat, & sæuitiam timebat) potestatem veniret, Regina vidua in suam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per desperationem moliretur. Hamiltonij, tam potentis inimici discessu læti, nondum autem pœna satiati, nimium intempe-
50 ranter rebus secundis vsi sunt: ipsum enim & amicos, in proximo conuentu Limnuchi, damnarunt, &, bonis in fiscũ redactis, exilio vertere solum, coegerunt. Ex eorum multa, se suasque res a fisco redimentium, magna conflata fuit pecunia, sed non sine maxima inuidia, & omnium bonorum offensione grauissima. Inter has seditiones domesticas,

Angli, Scotiam ingressi, Iedburgũ, Kelsonem, & Regiones circumiectas, ferro flammaq; vastantes, late solitudines fecerunt: inde ad Coldingamiam progressi, templũ templiq; turrim, pro tempore operibus munierunt, ac, præsidio ibi relicto, discesserunt. Præsidiarij, partim prædæ auiditate, partim, ne commeatum obsessuris hostibus suppeditaret ager vicinus, effusas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis, & Prorex, aduocato consilio, edixerunt, vt Nobiles, & e reliqua multitudine prudentiores armati adessent, quo Prorex duceret, sequuturi: secumque octo dierum commeatum afferrent. Breui, supra octo millia conuenere, &, asperrima hieme, cum turrim ædis sacræ machinis verberassent, totum diem noctemq; illam, cum maxima hominum, & equorum fatigatione, in armis steterunt. Postridie, Prorex, siue suam, in labore militari ferendo, molliciem accusans, siue vero hostilem incursionem formidans (erat enim, de aduentu Anglorum, e Beruico vrbe propinqua, certior factus) cæteris proceribus ignaris, ac paucis suorum comitantibus, quantum equi contendere cursu poterant, Dumbarum se recepit. Qui, huius fugæ turpitudinem excusare, conabantur, aiebant, eum timuisse, ne a suo exercitu, propter odia ex multis offensionibus collecta, Anglis proderetur. Eius discessus magnam in exercitu fecit perturbationem: eoque etiam grauiorem, quod, quanto causa fugæ erat obscurior, eo maiores timendi causas multi in animo sibi proponebant. Itaque, pluribus in ea sententia obstinatis, vt, qua cuique proximum erat, machinis relictis, domum prorumperent: alijs, qui magis prouidi, & minus formidolosi videri vellent, consulentibus, vt eas, ne vsui esse possent hostibus, puluere grauius oneratas dirumperent, Arcibaldus, Angusiæ Comes, vnus obstitit, ne turpi fugæ turpissimum adijcerent flagitium: & cum, nec auctoritate, nec precibus, quenquam retinere posset, clara voce, vt a multis audiretur, inquit, Quod ad me attinet, quamlibet mortem honestam malo, quam vitam, tali admisso dedecore, quanuis opulentam & securam: Vos, amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum statuatis. Ego aut has machinas reducam, aut viuus ipse domum non redibo: idemque vitæ & gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita carius erat, commouit: cæteri, ob probrosam Proregis fugam, animum despondentes, vagi, solutis ordinibus, qua cuique visum est, abierunt. Duglassius præmissa tormenta cum suis, instructo agmine, est secutus: &, equitibus hostium, quos tumultus exciuit, a tergo frustra instantibus, Dumbarum reduxit. Hæc expeditio, temere suscepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignauiam ad suam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iuerius, & Brienus Latonius, Angli Equites splendidi, nemine obuio, Marciam, Teuiotiam, & Lauderiam percursantes prope omnes earum regionum incolas aut se dedere coegerant, aut, si quis pertinacius restiterat, in agris vastatis solitudines ei reddebant: eoque inoffensus prosperarum rerum cursus insolentiæ Anglos peruexerat, vt, finem victoriæ suæ, æstuarium Forthæ statuerent: atque, hanc spem secum ferentes, Londinum profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter nauatam, præmium postularent. Ea de re, cum in consilio ageretur, Thomas Hauartus, Nortfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat, aduersus Scotos, magnisque damnis eos affecerat, cum, ex rebus tum in Scotia turbulentis intelligeret, non fuisse difficile, regiones, nullis præsidijs firmatas, prædando percurrere, vulgusque, cui nullum esset aliud præsentis mali perfugium, ad sacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum &, in suis tuendis, constantiam, & in amissis repetendis, pertinaciam: Regi auctor fuisse dicitur, vt agrum bello captum eis operæ precium statueret, &, ad eum tuendum, donec Anglorum assuesceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent, & Rex non ægre tribueret, vanæ iactationis æque vana compensatione donati, læti ad limitem rediere: addita, præter limitum accolas, qui, sine stipendijs militare, solent, tria mercenariorum millia. Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, vt qui nullam a Prorege spem haberent auxilij: quippe, qui Sacrificulorum, & potissimum Cardinalis, vteretur consilio, Archibaldus, Angusiæ Comes, & publico dedecore, & priuatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuosas, in Marcia & Teuiotia, possessiones) grauiter commotus, & periculi magnitudinem

Proregi

Proregi luculenter exposuit, &, vt obuiam iret, est hortatus. Ibi cum Prorex suam deploraret solitudinem, &, se a Nobilitate derelictum, quereretur, Duglassius ostendit, id ipsius culpa fieri, non Nobilium, qui & fortunas omnes, & vitam, ad publicam salutem tuendam, conferrent: quorum consilio contempto, ad Sacrificulorum nutum circumageretur, qui, foris imbelles, domi seditiosi, omniumque periculorum expertes, alieni laboris fructu, ad suas voluptates, abuterentur: Ex hoc fonte, inter te & proceres, facta est suspicio, quæ (quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime est impedimento. Quod si, consilia de rebus magnis cum illis communicare, in animum inducas, qui, in illis exequendis, vitam non recusent impendere, non despero, nihilo minus illustres res posse 10 geri, quam a maioribus nostris, temporibus aut æque, aut non multo minus turbulentis, gestæ sunt: sin per desidiam, singula hostem carpere, sinam?, aut nos breui ad deditionem coget, aut in exilium eijciet, quorum vtrum sit miserius, aut flagitiosius, vix dici potest. Quod autẽ ad nos attinet, scio, me ab inimicis proditionis, te vero timiditatis insimulari. Quod si tibi, quod effugere non poteris, quamprimum faciendum videtur, vtrunque crimen non verbis expolita oratio, sed campus & acies redarguet. Cũ Prorex se in illius & cæterorum potestate futurum, ostenderet, consilio, super expeditione suscipienda, habito, Edictum in omnes regiones propinquas est missum, quo imperabatur Nobilitati, vt, quanta cum celeritate possent, ad Proregem, vbicunque esset, venirent: ipsi postridie, cum præsentibus copijs (erant autem non plures trecentis equitibus) Angliam versus 20 iter intenderunt. Aggregantibus se ad eos non adeo multis Lothianis, ac Marcianis, cum Mulrossiam ad Tuedam deuenissent, ibique suos expectare decreuissent, Angli, qui Iedburgum iam peruenissent, certiores facti per exploratores, de hostium paucitate, ad quinque fere millia hominum Iedburgo educunt, & recta Mulrossiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, & paucos & de via fessos, vna cum Prorege oppressuri necopinatos essent. At Scoti, per suos exploratores, de aduentu Anglorũ edocti, se in proximos colles subduxerunt, speculaturi e tuto, quid consilij hostes captarent. Angli, spe sua deiecti, in opido & cœnobio Monachorum, non adeo multo ante spoliatis, vagi, &, si quid prædæ inuenirent, intenti, ad ortum vsque diei, substiterunt. Prima luce, cum Iedburgũ reuerterentur, & Scoti, receptis prope trecentis, e Fifana iuuentute, ducente Normano 30 Leslio, Comitis Rothusiæ filio (qui Scoticæ iuuentutis, in omni virtutum genere, tum facile princeps erat) alacriores facti, lentiore gradu ad colles, qui supra Ancramum vicum surgunt, se recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum comitatus, Valterus Scotus (cuius ante non semel meminimus) homo manu & consilio promptus, venit: Is, excusata temporis angustia, suos mox affuturos, affirmans, Scotis auctor fuit, vt in collem proximum amandarent equos, &, omnium æquato periculo, in pedes descenderent, atque in loco humiliore hostem expectarent: nec enim dubitabat, quin ministri, cum equis in editiorem locum subeuntes, fugæ speciem Anglis darent: &, ad gradum intendendum, eos incitarent. Igitur, ne, nocte imminente, sine prælio Scoti euaderent, ac rursus cum magno labore vestigandi forent, Angli, triplice acie instructa, ad eos pergunt. Vno (vt sperabant) 40 leui prælio bellum patrare cupientes, &, quo propior spes erat, quanuis nocturno diurnoque itinere sub grauibus armis continuato, alius alium vehementius hortatur, vt gradũ addant, & breui labore longam quietem, rem item & gloriam rediment: ita, cum, quantum adhortatio adderet animorũ, tantum viæ labor adimeret virium prima eorum acies in Scotos, ad prælium instructos, velut in insidias, præcipitauit: numero tamen confisi, arma expediunt, ac fortiter præliũ ineunt. Sed duæ res, prouisæ prudenter, Scotis auxilio fuerunt: nam & Sol, in Occasum præceps, rectis radijs in hostium oculos incurrebat, & ventus, satis violens, fumum sulfurei pulueris ita in posteriores acies reiecit, vt omnem oculis prospectum adimeret, & odore tetro, de via adhuc anhelos, grauiter afficeret. Prima Anglorum acies in secundam, & secunda in tertiam, & sua perturbatione 50 impedita, & Scotorũ impetu impulsa, confusis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris impleuit, vt nec signa, nec ducem quisquam nosceret: &, dum suæ quisque priuatim saluti prospicit, nemo dedecoris & periculi publici reminisceretur. Cum Scoti confertí sequerentur, non iam inde pugna, sed cædes fuit. Sub noctem, Scoti ad signa

reuocati, cum inirent cæsorum numerum, e suis, duos modo desiderabant: ex Anglis, præter duces, circiter ducentos milites compererunt interemptos: &, in ijs, plerosque nobilitate insignes: capti fuere fere mille: ex quibus, genere clari, octoginta. Hæc victoria, quanto magis, præter omnium opinionem, accidit, tanto lætior fuit; cuius quidem fructus ad Proregem, gloria fere tota ad Duglassios redundauit. Circa hæc tempora, fraude, vt creditur, Georgij Gordonij, Comitis Huntilæi, certamen commissum est, in quo tota fere Fraseriorum familia est extincta. Erat, inter eos & Reginaldinos, vetus odium, sæpe multis vtriusque partis cladibus nobilitatum: & Huntilæus occulta indignatione æstuabat, quod, inter vicinas gentes, soli ab eius clientela abhorrebant: nam cum vicini Insulani, aduersus Comitem Argatheliæ, quicquid virium poterant, cogerent, nemo fere, in illo terrarum tractu, fuit, qui non in alterius castris futurus esset. Sed, re sine certamine composita, inter redeundum, cum diuerso itinere, ab eo separati, reuerterentur, Reginaldini admoniti, cunctis popularibus collectis, atrocissimo prælio eos adoriuntur: Fraserij pauciores a pluribus victi, atque ad vnum cæsi. Ita gens numerosissima, & sæpe de re Scotica bene merita, tota interierat, nisi, diuino (vt credi par est) consilio, ex familiæ principibus, octoginta domi reliquissent grauidas vxores, quæ, suo quæque tempore, mares pepererant singulos: qui omnes incolumes ad virilem peruenerunt ætatem. Eisdem prope diebus, fit certior Anglus, suum exercitum in Scotia fusum & fugatum esse, & legatus a Prorege in Galliam est missus, qui victoriam nunciaret, & auxilium, aduersus postulata & minas Regis Anglorum, postularet, ac Leuinium calumniaretur, eiusque discessum e Scotia infamaret. De auxilio, vix impetratum, quod pro certo compertū esset, Anglum magnis cum copijs in Galliam traiecturum: dati tamen quingenti equites, & peditum tria millia, non tam, vt Scotos ab incursionibus Anglorum protegerent, quam, vt eos distinerent, ne totis viribus in Galliam irruerent. Anglus, ea æstate, non existimabat necesse, copias maiores ad limitem Scotorum mittere, quod sufficere putabat arcium præsidia, ad excursiones hostium inhibendas: nam, ex turbido rerum apud Scotos statu, intellexerat, iustum exercitum, eo anno, ad expugnanda loca munita, cogi non posse. A legato Scotorum in Gallia leuia, nec digna responso, crimina in Leuinium absentem iactabantur, quod pecuniam ad se missam suppressisset, quod, ob eius cum Cardinale dissensiones, prodita fuisset causa publica: discessus autem eius in Angliam quam inuidiosissime exagitabatur. Rex Gallus, qui recenti, ex rumoribus fictis, inuidia ita exarserat, vt nullam, aduersus calumnias, purgationem admitteret, quique Leuinij fratrem, satellitum suorum præfectum, in custodiam inauditum incluserat, paulatim elucente veritate, vt excusatior esset culpa, temeritati velandæ colorem quæsiuit: ac, in crimina Leuinio obiecta inquiri, iussit. Id negotium Iacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probo, sed Leuinij acerrimo inimico, datur, procurantibus maxime Gusianis, quod, sororis suæ causam separare a perfidia Cardinalis, non possent. Mongomerius, cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis, appulit in Scotiam, ad v. Non. Iul. M.D.XLV. ac, literis & voluntate Regis Galliæ in consilio expositis, effecit, vt indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui sumptus belli ferre possent, ad breuem diem conuenire, iussis. Ad eum diem, Hadinam conuenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque, ad Limitem profecti, e Regione Vercæ, arcis Anglicæ, castra posuerunt: inde, alternis fere diebus, Angliam sub signis ingressi, magnas prædas abigebant: &, hostibus frustra conantibus, agros a populationibus tueri, Scoti, leuibus aliquot prælijs, satis prospero successu, factis, ad sex circiter millia, in omnem partem flamma ferroque vastarunt. Cum, his incursionibus, decem ferme dies consumpsissent, nec vlterius in hosticum penetrarent, quam, vt nocte se recipere in castra possent, interea Mongomerius, & Georgius Humius sedulo, sed frustra, cum Prorege egerunt, vt castra trans Tuedam amnem transferrentur, vt e propinquo agros liberius incursarent, terroremq; spargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in Concilio erant, quod omni oppugnandarū arcium apparatu destituerentur, soluto exercitu, domum est reditum: cæteri, quo cuique est visum commodissimum, in hiberna concesserunt. Mongomerius Sterlinum, in Aulam. Is, cognitis inimicorum aduersus Leuinium calumnijs, etsi ei erat infensissimus,

CIↃ. IↃ. XLV.

tamen

tamen Cardinalem grauissimis verbis arguit, quod, nulla iniuria insigni ab inimico affectus hominem nobilem & innoxium falsa inuidia grauasset, atque coegerit, inuitum hosti se coniungere. His fere diebus, ad omnes Regnorum limites incursiones vtrinque, vario euentu, factæ: Robertus Maxuallius, Roberti filius, singulari virtute iuuenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea, memoria dignum, gestum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam est reuersus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, specie sanandarum partium, quæ seditionibus erant conuulsæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum est ventum: ibi quatuor hominibus, quod carnem die vetito commedissent, supplicio affectis: mulier cum parturiret, quod, virginem Mariam in auxilium, opemque eius implorare, noluisset, vna cum partu extincta est. Ad rei vniuersæ cogitationem animum intendunt. Taodunum inde profecti, ipsi se prædicabant, ad pœnas, de Noui Testamenti lectoribus, ire sumendas. nam, illa tempestate, id inter grauissima crimina numerabatur: tantaque erat cœcitas, vt Sacerdotum plerique, nouitatis nomine offensi, contenderent, eum librum nuper a Martino Luthero fuisse scriptum, ac Vetus Testamentum reposcerent. Ibi cum Patricius Graius, claræ familiæ in illis regionibus princeps, aduentare bene comitatus diceretur, vnaque Comes Rothusius, tumultu sedato, per amicos Prorex, vtrunque postridie adesse, iussit. Sed Cardinalis, parũ tutum ratus, duos homines, nobiles & factiosos, & bene comitatos, in opidum recipere, vnum instauratæ Religioni addictissimum egit cum Prorege, vt Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati essent, accepto, Proregem Perthũ tendere, eum consecuti, cum in conspectu essent, datum Cardinalis timori, vt Prorex eos iuberet, vrbem seorsum ingredi: postridie, ambo in custodiam dati: sed, Rothusio statim dimisso, Graius, quem vehementius oderant, & timebant, serius liberatur. Antequam illinc discederetur, visum est Cardinali, vt potentiam Ruueni, præfecti vrbani, imminueret. Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graij propinquo. Erat Ruuenus Cardinali inimicus, Religioni instauratæ fauebat: Graius nec prorsus alienus a Religionis causa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto, si velut in arenam protrahi posset, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi, ex propinquis regionibus, ad vtrosque se essent adiuncturi: e quibus quantum caderet, tantum hostium sibi detractum, Cardinalis existimaret. Igitur prætura Perthi, quæ, multos iam annos, velut hæreditaria, in familia Ruuena hæserat, in Kinfaniũ translata, cum multa ciuium indignatione, qui, veterem suffragiorum in Comitijs libertatem sibi sublatam, moleste ferebant: missus nouus prætor, qui ciues, nisi sponte parerent, vi subigeret. Vrbis oppugnatione bifariam diuisa, Graius, qui totum rei pondus in se susceperat a ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per aduersum flumẽ admotis latus apertũ erat inuasura: Sed quia maris æstus eorũ consilijs non respondebat, in tempore non affuerunt. Graius per pontem aggressus (quem Ruuenus, recepto in ædes proximas præsidio, incustoditum videri voluit) cum neminem ex aduerso armatum conspicaretur, solutus omni metu, interius in opidum penetrabat: cum a Ruueno, ex ædibus proximis repente prorumpente, inuaditur ita acriter, vt fugam cum suis omnibus circumspectaret: sed turba, confusa in angusto, sese impediebat, & fugam primorum vltimi, introrumpere conantes, morabantur. In hac confusa multitudine, periere conculcati complures: sexaginta ferro occidere. Cardinalis, etsi, penes Ruuenum esse victoriam, inuitus audiuit, tamen cædem aduersariorum ab eo factam non moleste tulit: quos enim amicos sibi fore desperabat, eorum vires * mutuis cladibus in lucro sibi deputabat. Cardinalis, peragrata, quoad tum satis putabat, Angusia, Proregem, post hibernum Solstitium, ad Fanum Andreæ duxit, vt animum eius, si fieri posset, sibi arctius deuinciret: quanquam enim filium eius, Comitem Araniæ, obsideni haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis aduersæ viribus, & Proregis inconstantia cogitabat, verebatur, ne pari, ac ad se venerat, leuitate ab aduersarijs persuasus, ad eos desiceret. Ibi igitur ocium cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & lasciuiam transactis, multa in præsentia largitus, multa posterius pollicitus, multa item de statu Regni cum eo loquutus, paulo animi securior Edimburgum est profectus.

Erat interim ibi conuentus Ecclesiastici ordinis, ad Id. Ianuarias. In eo cœtu, cum iactata plurima fuissent, de veteri Ecclesiæ libertate retinenda, de manifestis quibusdam Sacerdotum flagitijs expurgandis, nec vllus inueniretur exitus, tandem delatũ est ad eos, Georgium Sephocardiũ, concionatorem Euangelij longe populo acceptissimũ, ad septem ab vrbe millia passuum, apud hominem nobilem, Ioannem Cocburnum, diuersari: ad eum statim equites missi, qui hominem sceleratum deposcerent. Sed cum Cocburnus alia, atq; alia causaretur, ac moras innecteret, si eum occulte posset dimittere, circumspiciens, Cardinalis per suos, id fieri, admonitus, intempesta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obsedit: nec tamen aut blanditijs, aut pollicitationibus, aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, e propinqua villa sua euocatus, eo venit. Is, cum omnium Lothianorum facile potentissimus esset, tandem impetrauit, vt Georgius ipsi dederetur, interposita fide, se ab omni damno & iniuria, eum defensurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edimburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, post alterum fere mensem, coacta frequenti omnis generis, Sacerdotum multitudine, quæ de doctrina eius decerneret, & magis, vt speciem iudicum præberent, quàm quod cuiquam dubium esset, quid decreturi forent, de consensu omnium, Cardinalis (quoniam ipse, per leges Pontificias, de capite cuiusquam nec exercere quæstionem, nec statuere posset) petit a Prorege, per literas, vt designet rei capitalis iudicem, qui, in reum animaduertere, iuberet, qui iam a conuentu Sacerdotum hæreseos damnatus esset. In ea re, nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuisset quidem, nisi propinquus eius, Dauid Hamiltonius Præstonianus, multis verbis eum admonendo, rogando, deterrendo, ac interim prope obiurgando, continuisset. In hanc fere sententiam locutum, ferunt: Se vehementer mirari, quo consilio, Prorex, aduersus Dei seruos, quibus nullum crimen obijciatur, præter Euangelij Iesu Christi prædicationem, tantam licentiam permitteret, & hominibus, flagitiorum turpitudine, & morum immanitate plusquam ferina prope, in cruciatum dederet innoxios, quorum vitæ integritatem inimici fateantur inuiti, doctrinam non ignoraret: vt cui ipse, non ita pridem, vehementer fuisset deditus: cuius commendatione, in hunc supremum gradum peruenerit: quam se amplexum, sit testatus, publice edictis: quam, tuendam, palam susceperit: ad quam legendam, cognoscendam, vitaque & moribus exprimendam, singulos & vniuersos sit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui sermones, quæ cogitationes hominum, de te, sunt futuræ: cogita beneficia in te collata diuinitus: sublatum e medio Regem, hominem acrem, & tibi infensum, cum istud idem iter insisteret, quo tu nunc vestigia sequeris. Qui suis consilijs illum præcipitarunt, te nunc in exitium rapere, conantur: te, ab initio, impugnarunt, omni mole suæ potentiæ: nunc, prauis consilijs, te in fraudem illiciunt. Reuoca in mentem victoriam, tibi de ciuibus, sine cæde & sanguine, de hostibus, longe maioribus copijs fretis, cum ingenti tua gloria, maxima illorũ ignominia, concessam. Reminiscere, quorum in gratiam Deum deseras, & amicos oppugnes: expergiscere aliquando, & tenebras, tibi a nefarijs hominibus circumfusas, discute. Propone tibi, ante oculos, Saulem illum, Israelitici generis Regem, ex infimo loco in supremum translatum: Quanta illum indulgentia, Legi suæ obedientem, Deus est prosecutus? quantis miserijs eundem, præcepta sua negligentem, inuoluerit? confer tuarum rerum, ad hunc vsque diem, successum, cum rebus illius prosperis: ac nisi consilium mutaueris, nihilo feliciorem, imo deteriorem exitum expecta: quid enim ille designauit, quale tu nunc facis? idque in gratiam hominum scelestissimorum, qui, neque flagitia sua tegere, possunt, nec, dissimulare saltem, conantur. Hac admonitione hominis amici, Prorex motus, rescripsit ad Cardinalem, ne id iudicium præcipitaret: sed rem totam seruaret integram, vsque in suum aduentum: neque enim se consensurum, in illius hominis perniciem, antequam de causa diligentius cognoscatur. Quod si Cardinalis secus faxit, in caput eius pœna vertat: se vero immunem cædis & sanguinis fore, hisce literis attestari. Cardinalis, hoc responso, præter opinionem, ictus, cum non dubitaret, interposita mora, reum, vulgo gratiosum, ereptum iri: nec, rem disceptationi committi, vellet: partim, quod nullam in æquitate spem poneret: partim, quod de sententijs, iam ante,

ante, Conciliorum auctoritate, prædamnatis, iterum iudicium fieri nolebat: Itaque prope furenter iratus, in consilio, ante suscepto, perseuerauit: ac respondit, se non ad Proregem ideo scripsisse, quod ab eius auctoritate, vlla in re, penderet, sed quod, ad speciem consensus publici, eius nomen ad condemnationem ascribi, vellet. Igitur, Georgio e carcere producto, Ioannes Viniramus, vir doctus, & qui ex animo sinceræ Religionis causæ, sed occulte, faueret, e superiore loco concionem habere, iussus, e Matthæi capite decimotertio, declamauit, Bonum semen esse Verbum Dei, Malum vero hæreses. Hæresim enim, esse opinionem falsam, & cum sacra Scriptura plane pugnantem, & quæ cum pertinacia defenderetur: eam vero & gigni, & ali, ignorantia pastorum Ecclesiæ: qui, Spi-
10 ritali gladio, id est, verbo Dei, nec Hæreticos conuincere, nec Errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Episcopi, ex epistola ad Timotheum, officio, vnam esse hæresim deprehendendi rationem, ostendit, si ad verbum Dei, velut ad lapidem Lydium, conferatur. Tandem cum perorasset, etsi, quæ dicebantur, contra Sacerdotes facerent, qui, non ad refellendas hæreses, conuenissent, sed, ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantiæ eorum obuiam irent, tamen, velut omnia succederent eis ad votum, vt consuetam iudicandi sibi formam obseruarent, ad suggestum, in templo extructum, Georgium pertrahunt: alterum, ex aduerso, suggestum conscendit Ioannes Lauderus, Romanensis sacrificulus: cæteri, velut ad iudicandum, circumsistunt. Sed nulla iudicij, aut liberæ disceptationis ibi forma fuit: accusator enim, cum multis abominandis conuicijs,
20 odiosissima quæque, quæ vulgo, aduersus purioris doctrinæ magistros, confingi solent, cum summa verborũ acerbitate detonabat, atque, ita tum actis aliquot horis, Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctauit, magna parte temporis in orando consumpta. Postridie mane, Episcopi duos Franciscanos ad eum miserunt, qui ei denũciarent, moriendum quamprimum esse: ac rogarent, num ipsis, de more, peccata confiteri vellet. Ille, nihil sibi rei cum Fratribus esse, respondit: nec cum eis libenter collocuturum: verum, si in animum inducerent, in hoc genere sibi gratificari, se cupere, sermonem conferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat. Is cum, Episcoporum permissu, in arcem venisset, cum Georgio satis diu Viniramus collocutus, tandem, sedato fletu, a quo se cohibere non potuerat, placide rogat eum, num vellet, Cœ-
30 næ Sacramentum accipere: & perlibenter, inquit, si ex Christi instituto, sub vtraque specie, nempe panis & vini, exhibeatur. Viniramus, ad Episcopos reuersus, cum retulisset, eum sancte affirmare, se immunem a sceleribus, quorum arguebatur: nec id eo pertinere, vt mortem instantem deprecatur: sed vt suam innocentiam, Deo satis notam hominibus etiam testatam relinqueret: Ad ea Cardinalis, ira inflammatus: Et te, inquit, qui sis, iampridem non ignoramus. Item rogatus, num Sacri corporis, & sanguinis communionem ei permitteret, cum alijs Episcopis paulum collocutus, ex eorum sententia respondit, non videri æquum, vt pertinax hæreticus, ab Ecclesiaque damnatus, vllis Ecclesiæ beneficijs frueretur. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & ministri, hora circiter nona, ad ientaculum conuenissent, rogatus ab eis Georgius,
40 num & ipse vna vellet sumere cibum: respondit, & perlibenter, ac multo etiam libentius, quam a me est factum, superioribus diebus: quod nunc demũ intelligam, viros vos esse bonos, & in eodem Christi corpore mecum esse sociatos: quodque, hunc mihi in terris nouissimum conuictum esse, sciam. Te autem, inquit præfecto, hortor per Dei nomen, perque eum amorem, quo afficeris erga Dominum & Seruatorem nostrum, Iesum Christum, vt huic mensæ paulum assideas, audientiamque facias, donec ego, breui adhortatione, vos compellem, ac super pane, quem, vt fratres in Christo, sumus esuri, orem, ac deinde vobis valedicam. Interea mensa, vt mos, linteo operta, impositoque pane, Georgius disserere breuiter, ac dilucide cœpit, de Christi Cœna, tormentisque, & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus est autem præcipue, vt, abie-
50 cta ira, inuidia, ac malitia, in animos imprimerent mutuũ amorem, ac perfecta fierent membra Christi, qui assidue pro nobis interpellat Patrem, vt nostrũ sacrificiũ apud eum proficiat, in vitam æternam. Hæc locutus, cum Deo gratias egisset, panem fregit: ac singulis particulã eius porrexit: & vinũ pariter vbi ipse gustasset, omnesq; precatus esset,

vt memoriam mortis Christi nunc postremum, in hoc, sacramento, secum vsurparent: sibi autem amariorem potionem temperari, ob nullam aliam causam, nisi Euangelij prædicationem. Post hæc gratiarum actione peracta, se in cubiculum suum recepit, ac orationi finem reddidit. Nec multo post, duo e carnificum numero ad eum a Cardinali missi: quorum alter tunica, e linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulueris sulfurei sacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius Præfecti eductum, ibi commorari iubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem suggestum ligneum erigitur: pyra extruitur: ex aduerso, fenestra & propugnacula arcis tapetibus, stragulis sericis, & puluinis ornabantur, vnde Cardinalis, cum suo grege, lætum spectaculum, e tormentis hominis innoxij, caperent: &, velut 10 tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. magna præterea frequentia armatorum, aduersus vim externam, aut verius, ad ostentationem potentiæ, adhibita: machinæ æneæ, per totam arcem, locis idoneis dispositæ. Inter hæc, tubis clangentibus, Georgius productus suggestum conscendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Ecclesia orandi venia, carnifices ignem subiecerunt, qui puluerem vndiq; alligatum confestim in flammam ac fumum soluit. Præfectus arcis, qui tam prope astabat, vt flammæ afflatu amburereretur, breuiter eum est hortatus, vt bono animo esset, ac delictorum veniam a Deo peteret. Cui ille, Hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit: At, qui nos ex editiore loco tam superbe despicit, intra paucos dies non minus ignominiose iacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc 20 locuto funis, circa fauces arctius astrictus, vocem inclusit. Post aliquot horas, corpore in cineres, ignis violentia, soluto, Episcopi, adhuc ira odioque furentes, grauissimis pœnis propositis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis a suo grege magnus haberi, ac diuinis in cœlum laudibus ferri, vt qui, torpentibus cæteris, vnus, auctoritate Proregis contempta, tantum facinus perfecisset: qui, populari superbia compressa, totius ordinis Ecclesiastici patrocinium tam fortiter susceperit, ac feliciter gesserit. Tales profecto suæ dignitatis vindices, superioribus annis, Ecclesia si habuisset, ipsa nunc aliorum imperijs non esset obnoxia, sed, suæ maiestatis vi ac pondere, cætera sub se omnia contineret. Hac Sacerdotum supra modum luxuriante victoria non promiscuum modo vulgus, sed plærique, genere & opibus illustres, magis irritati, quam fracti, rem eo sua segnitie redisse, indignabuntur, vt præceps aliquid cum periculo esset audendum, aut omnia 30 cum ignominia foret patiendũ. Iam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis de Cardinale tollendo, coire, &, ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. Quam enim spem dignitatis reliquam fore, sub arrogantissimo Sacrificulo eodemq; tyranno sæuissimo, qui bello, aduersus Deum hominesq;, suscepto, non inimicis modo, id est, qui aut rem haberent, aut pietatem colerent, sed quicunq; esset leuiter offensus, eum, velut pecus ex hara, suæ libidini mactaret? Quin publice bellum & ciuile & externum alat, priuatim meretricum amores nuptijs copulet, nuptias legitimas pro arbitrio dirimat: domi cum scortis volutetur: foris in cæde innoxiorum & sanguine debacchraretur. Cardinalis autem, etsi suis opibus non diffideret, tamen non ignoraret, 40 qui habitus esset animorum, qui de se sermones vulgo spargerentur, sibi cogitandum existimauit, de potentia nouis incrementis augenda. In Angusiam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitis Crafordiæ despondit, nuptiasque magno apparatu, & prope Regia magnificentia, fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglũ, ad infestanda Scotiæ litora, magnos apparatus nauales cogere, ac potissimum Fifensibus minari, ipse, ad Fanum Andreæ reuersus, Nobilitati, ac potissimum ijs, qui maritimos agros tenerent, diem ad conueniendũ, statuit, vt in commune consulerent, quod huic malo remedium esset obijciendum: quoque id facilius prospiceret, decreuerat, vna cum agrorum dominis, totum litus, hoc est, pene Fifam vniuersam circumire, & loca, pro cuiusque commoditate, communire, aut præsidijs obtinere. Inter alios iuuenes no- 50 biles, venit ad Cardinalem Normanus Leslius, Comitis Rothusiæ filius, cuius antea a nobis mentio non semel facta est. Is cum, sæpe ante, Cardinali fortem & fidelem nauasset operam, incidit inter eos contentio, de re priuata, quæ ad tempus animos nonnihil

alienauit: sed ea lite, magnis pollicitationibus inductus, Normanus cesserat. Verum cum, post aliquot menses, ad repetenda promissa, redisset, e sermone in altercationem, ac deinde, neutri satis decora, inciderunt conuitia: discesseruntque, vtrinque animis infensissimis: Cardinalis, non quam volebat, reuerenter tractatus indignabundus: & alter, velut fraude circumuentus, minabundus, & in vindictam pronus, ad suos redijt, & intolerandam Cardinalis superbiam eis exposuit: Facile omnes in cædem eius coniurarunt: &, quo res minus foret suspecta, Normanus, cum quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingressus, in consuetum diuersorium se recepit, vt, ea paucitate, cædis consilium dissimularetur: erant in opido præterea decem, ex coniurationis conscijs, qui, alij alio in loco, rei aggrediendæ signum expectabant: Cum hac manu tantum facinus, obire est ausus, in opido pleno propinquorum & clientium Cardinalis. Erant tum, vt in illis regionibus, Vere præcipiti, dies longissimi, nempe circiter Maij Nonas: & Cardinalis arcem suam, in vsum belli, communiebat, tanta festinatione, vt prope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad operas intromittendas, aperiretur porta, Normanus e suis in domũcula propinqua duos præmissos in insidijs collocarat, vt, ianitore ab eis comprehenso, portæ compotes, signum, quod conuenerat, cæteris darent: hoc pacto, sine tumultu omnes ingressi, quatuor e suis miserunt, qui Cardinalis ostium obseruarent, ne quis ad eum nuncius perferri posset: alij circa aliorum cubicula missi, qui hominum & locorum noticia freti, ministros nominatim excirent. Eos cum semisomnes sigillatim euocassent, mortem præsentem, si quisquam mutiret, comminati: extra arcem inuiolatos, sine tumultu, eduxerunt. Ita cæteris eiectis, cum soli arce potirentur, qui obsidebant Cardinalis ostium, tum demũ pulsant: rogati, quinam essent, cum sua nomina edidissent, intromissi (promissa, vt quidam sunt auctores, incolumitate) multis eum vulneribus conficiunt. Interea rumor, de arce capta, per totam vrbem spargitur. Cardinalis amici, somno & crapula languidi, sese lente moliuntur e lectis, & tumultuose Ad arma vocantes, ad arcem accurrunt, cum magnis minis, & verborũ contumelijs: scalas poscunt: & alia, quæ erant ad oppugnationem necessaria comportant. Qui ex arce hæc spectabant, vt repentinum illum animorum impetum paululum retunderent, &, ad respectum sui, furentes reuocarent, conclamant, frustra eos tumultuari, & mortuo seram opem ferre: &, cum dicto, cadauer exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipso loco, vnde ipse, non multo ante, Georgij Sophocardij supplicium tam lætus spectauerat. Nec subibat modo animos rerum humanarum inconstantia, & inexpectatus euentus, sed multis occurrebat Georgij illa, de illius morte, prædictio: multaq; alia, quæ sanctissimus vir ille, non sine diuino (vt credibile est) Spiritus afflatu, ventura præmonuerat, vt, breui secutus, exitus comprobauit. Cardinalis amici & propinqui, ad hoc insperatum spectaculum attoniti, celeriter sunt dilapsi. Re per omnes Regni partes diuulgata, diuersus animorum, pro cuiusque erga eum amore vel odio, fuit motus: alijs pulcherrimũ, alijs nefarium facinus existimantibus: Multi enim, ob diuersum Religionis cultũ, vitæ suæ ab eo metuentes, non pauci, ob arrogantiam intolerabilem, offensi, non solum factum probarunt, sed & gratulatum, ad libertatis publicæ auctores, venerũt: quidam etiam vitam fortunasq; cum illis coniunxerũt. Aula vehementer perculsa, & velut consilij sui parte orbata, de sententia eorum, qui aderant, cædis auctoribus denunciant, vt intra sextum diem adsint, &, vadibus datis, caueant, se intra diem, qui eis nominaretur, ad causam dicendam, in ius venturos. Illi cum arcem munitam tenerent, & in ea supellectilem, pecuniamque Cardinalis, & Proregis filium primogenitum, obsidem (vt ante narrauimus) Cardinali datũ, nec pollicitationibus hostiũ, quorum, sæpe ante, leuitatem & perfidiam perspexerant, fidem haberent, nullas conditiones aut mentione pacis admittebant. Ita, eis aqua & igni interdictũ est. Hoc pacto res partim minis, & inanibus alterius partis promissis, partim alterius diffidentia, a mense Maio, ad Non, vsque Nouembris, est extracta. Tum vero Prorex, & Reginæ viduæ importunis flagitationibus, & Sacerdotũ maledictis, & conuitijs impulsus, arma sumpsit: & arce, totis tribus mensibus, circũsessa, machinisque pulsata, quarto demũ mense, præcipite iam hieme, re infecta, copias dimisit, & ad conuentũ ante indictũ, in mensem Feb. Edimburgũ venit.

CIↃ. IↃ. XLVI.

Qui arcem tenebant, interea metu ab hoste liberi, non solum frequentes, loca excurrendo vicina populationibus assiduis, & ferro flammaque vastabant: sed, tanquam armis parta licentia, in stupra & adulteria, aliaq; hominum ocio abundantium vitia profusi, ius, & æquum sua libidine metiebantur: Nec Ioanne Knoxio, qui tum ad eos aduenerat, crebro admonente, Deum non irrideri, sed graues mox pœnas per eos, a quibus minime sibi timebant, de suæ Legis profanatoribus expetiturum: a flagitijs tamen contineri non poterant. Præter hoc domesticum, & in ipsis visceribus grassans, malum, accessit & bellum externum: Angli enim, collectis copijs, Soluæum transgressi, longe lateque sui terrorem fuderant: nec prædis & incendijs contenti, arces quasdam munitas vi ceperant, & præsidijs occuparant: nec in reliquis limitibus res quietæ erant. Robertus Maxuallius, in quem maxima belli tempestas incubuerat, Edimburgum, ad auxilium rebus pene perditis poscendum, venerat. Iam enim in agris solitudines vastas esse: præsidia ab inimicis teneri: cultores agrorum, sedibus patrijs eiectos, omniumque rerum inopia confectos, amicorum misericordia viuere: quod fidem erga Regem mutare nollent, hæc pati: Quod nisi eorum egestati prospiciatur, breui futurum, vt & ipsi suis miserijs coacti, & vicini, similium metu, in fidem Anglorum se dedant. Ei, vt sua recuperaret, auxilia promissa. Prorex, cum exercitum eo duceret, ad Megaram amnem castra posuit. Ibi amicis & propinquis Cardinalis a Prorege importune petentibus, vt Georgium Leslium, Normani patrem, qui ibi aderat, in ius vocaret: neu hominem potentem, sed fidei dubiæ, aut verius, aperte hostem, vt belli socium, duceret: Comes, etsi & tempus & locus contra suaderent, tamen, nullam se iudicio moram facturum, ostendit. Igitur iudicum nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac nemine ab aduersarijs nominatorum reiecto, sententijs omnibus est absolutus. Inde, ad Langopum arcem progressi, expulsis illinc Anglis, cum alia præsidia aggredi vellent, nuncio repentino sunt reuocati: allatum enim erat, Gallicam classem non procul ab Ebbæ promontorio visam, in qua essent vna & viginti triremes. Prorex, id quod res erat, suspicatus, ad arcem Andreanam (vti conuenerat) expugnandam, eas aduenire, lætus domum properat. Ibi cum Leonte Strozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, coniunctis copijs, arcem obsidione cingunt, tanta celeritate, vt multi ex præsidiarijs excluderentur: & plerique, qui extra eam coniurationem erant, negotij causa arcem ingressi, includerentur. Mox, sublatis machinis æneis in turres duorum templorum, quæ in proximo vtrinque stabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infestam reddiderunt, vt nemo, sine manifesto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo post, quod, inter duas turres, muri erat (cum substructiones posteriores cum prioribus non satis coagmentatæ essent) admotis maioribus machinis, cum magno fragore corruit. Iam vero, qui antea munitionibus confisi, se, ad omnia discrimina subeunda, promptos ostenderant, trepidare cœperunt: & conuocato, de summa rerũ, Consilio, Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere, solet) in propinqui morte vlciscenda, metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, se dediderunt. Ille, suis, ad arcem spoliandam, immissis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam, & supellectilem, etiam, præsidiariorũ omnes facultates, & multorum præterea ciuium, vt in locum tutissimum, opes erant congestæ, vna cum Proregis filio, qui obses a patre Cardinali datus, eoque cæso, in arce deprehensus fuerat. Arx, de Concilij sententia, diruta. Leon, post paucos dies, cum deditis in altum vela dedit. Hæc in mensem Augustũ Anni M.D.XLVII. inciderunt. Eodem fere tempore, allatum est, Anglos magnas copias, terra mariq; parare, vt in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea, factũ fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, vt qui nec tum auxilia haberet externa, nec domesticis copijs admodum confideret: nam & Papanorum factio eius leuitate offendebatur, & Leuinij exulis amici, crudeliter ab eo & auare habiti, odiorum semina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum, ad Edictum, frequentes conuenerunt: inde profecti ad Escæ fluminis (quod per Lothianam fluit) ostium, aduentum Anglorũ præstolantur. Interea Scoti equites, aduentan-

CIↃ. IↃ. XLVII.

uentantem hostem omni ex parte adequitantes, & conuitijs eos ad certamen lacessunt, & iter infestũ reddunt. Imperator autem Anglus, qui Scotos, in tumultuario genere pugnæ, sciret suos longe præcellere, vetuit, ne, quisquam, ex agmine aduerso, in eos excurreret. Tandem, importunis Graij, equitum præfecti, precibus exoratus, promisit, vt paratæ quamplures equitum grauiter armatorũ & cataphractorũ turmæ in imparatos ex inopinato se effunderent, qua repentina procella Scoti, qui desierant hostem timere, cum, solutis ordinibus, fugerent, eorum aut cæsi, aut capti sunt, circiter octingenti: ex Anglis etiam, dum auidius fugientibus instant, capti fuerũt complures: &, in ijs, nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die, Scotorũ equitatus nihil, memoria dignũ, gessit. Anglorum castra ad Præstonum vicum erant, paulo plus mille passus distantia. Inde, e superiore loco, Scotorum copias contemplati, cum, opinione maiorem, multitudinem viderent, conuenisse: interim, dum de summa rerum consultant, literas ad Scotos mittunt, vt, si quid æqui impetrare possent, bellum condicionibus potius, quam armis finirent. Earum litterarum hæc summa erat: Se magnopere Scotos orare: primum, vt meminerint, vtranque aciem Christianorum esse hominum, quibus (nisi suæ professionis prorsus obliuiscantur) nihil, pace & tranquillitate, debeat esse optatius, nihil, armis & vi iniusta, detestabilius: deinde, belli præsentis causam non ab auaritia, odio, & inuidia natam esse, sed a perpetuæ pacis studio, quæ, nulla ratione firmius, quam matrimonio, coire posset, eoque publico procerum omnium consensu promisso, publicoque fœdere palam approbato: eisque conditionibus, quæ Scotis, quam Anglis essent æquiores: vt quæ, non in seruitutem, sed in vitæ societatem, omniumque fortunarum communionem, eos vocent: tanto autem vtiliores eas nuptias fore Scotis, quam Anglis, quanto infirmioribus a potentiore & emolumentorum spes, & iniuriarum metus esset maior. Illud autem imprimis, in rationibus ponendis, in hoc genere spectandum quod Reginam viro collocare, Scotis esset necesse: quod necessitatis vis esset ineuitabilis, & moderatio difficilis: viri eligendi potestatem vnam publico Concilio relictam esse. Quod si maritum, ex dignitate & vtilitate publica, eligant, quem potius assumant, quam Regem vicinum, in eadem Insula natum, genere propinquũ, in eisdem legibus institutum, moribus, & lingua educatum, nec opibus tantum, sed omnibus fere externarum rerum vel ornamentis vel emolumentis superiorem: &, adhæc, qui perpetuam secum concordiam, & veterum odiorum obliuionem afferret. Quod si peregrinum aliquem, lingua, moribus, & institutis dissentientem, accersant, ad regnum capiendum, secum vt cogitarent, quantis illud consilium malis implicatum esset: & quot secum afferret incommoda: Id ipsos, aliarum nationum exemplo, posse animis prospicere: idque satius esse, quam experiundo discere. Quod autem ad se attinet, si Scotorum animos a concordia non alienos intelligant, aliquid de iure summo remisuros: contentosque fore, vt puella Regia in potestate suorum educaretur, vsque ad ætatem nubilem, donec ipsa, de consilio procerum, sibi maritum eligere posset: ad id vsque tempus, vt vtrinque a vi & armis abstineretur: ne, interea, Regina in peregrinum solum transveharur: neue cum Gallo, aut alio quoquam extero, de matrimonio pactio fiat. Id si Scoti sancte promittant, se sine mora pacato agmine, discessuros: & si quid damni Scotiam ingressi, dederint, id se, bonorum virorum arbitrio, compensaturos. Has literas ad se allatas Prorex, cum Ioanne fratre, Fani Andreæ Archiepiscopo, quem, in locũ & auctoritatem Cardinalis, assumpserat, paucis alijs ostenderat. Illi, in spem victoriæ erecti, auctores fuerunt, vt supprimerentur: verebantur enim, ne, si palam factæ essent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent: ipsi autem, per totum exercitum, rumorem spargendũ curant, Anglos eo consilio venisse, vt, ablata per vim Regina, Regnum, vi & armis in suam ditionem redigerent. Prorex autem, homo natura socors, quatuor, nihilo seipso in re militari consultiores, allegerat, ad quorum nutũ omnia circumagerentur. Hi erant tres eius propinqui, Ioannes frater, Fani Andreæ Archiepiscopus, Abbas Fermelinodunι, Georgius Durius, & Archibaldus Betonius, quartus erat Hugo Riggius, causidicus, corporis mole, & stolidis viribus magis, quam militarium rerũ cognitione, insignis. Hi Proregem, sua sponte inconstantem, sed ad omnem rumoris auram consilia mutan-

tem, ita vana spe victoriæ impleruntut aliorum admonitionibus clausas aures haberet. Interea, cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum a se rumorem disseminandum curassent, statim, magno cum tumultu, ad arma discursum est. Primam aciem Archibaldus Duglassius, Angusiæ, postremam Georgius Gordonius, Huntilææ Comites, ducere, iussi: dena vtrique virorum fortium millia data. Prorex in media prope parem numerum habebat. De fuga Anglorum, rumor subito exortus, nec omnino vanus erat: nam, cum deficerentur commeatu, nec e longinquo frumentari, nec rapere ex agris, in tanta paucitate, auderent, vnam salutis expediendæ rationem credebant, si, parte impedimentorum relicta, ipsi longis itineribus retro contenderent: verum, tot armatorum millibus ad prælium instructis, cum, nec in planum descendere, auderent, nec, obeundo, fallere possent, in loco superiore aduentum hostium præstolantur. Ex aduerso, Prorex, impatiens moræ, cum per vnum e suis Duglassium admonuisset, vt aciem promoueret, ille, vt qui, ob inopiam commeatuum, sciret, Anglos non posse diutius in eo loco consistere, ac expectabat, vt agmen abeuntium inuaderet, lente progrediebatur, donec per alterum a Prorege nuncium iuberetur, addere gradum: tum demum flumen transiuit, media atque vltima acie, satis longo interuallo, sequentibus. Angli, qui de discessu cogitabant, cum Duglassium ad se venientem magno gradu prospicerent, Graium, equitum præfectũ, cum toto equitatu obuiam miserunt, qui agmen hostium moraretur, dum pedites collem propinquum occuparent: aut, si daretur occasio, Scotorum ordines turbaret: nam maior pars eorum cum Gallico armatu essent, Scotos impetum suum sustinere non posse, existimabant. verum Scotorum phalanx, densis ordinibus constipata, ac longarum hastarum vallo prætento, venientes exceperunt. Ibi cum primi Anglorum se hastis induissent, proximi, velut in insidias illati, retro in aciem suorum se receperunt, ac pro certo affirmarunt, Scotorum ordines nihilo magis perrumpi posse, quam, si in murum saxeum incurrerent. Cum iam, peditatu relicto, equites Angli fugam meditarentur, partim mutua adhortatione, partim a ducibus retenti, & æquiore loco confisi, ordines restituunt. Scotos, a progrediendo in aduersum collem, retinuit illud maxime, quod Iamboam Hispanum, cum cohortibus sclopetariorum equitum gentilium, velut in latus incursurum, per obliquum cliuum descendere, viderent: itaque, ne phalangem per subita belli diuidere cogerentur, neue a lateribus circumvenirentur, a recto collis assensu pedetentim deflexerũt. Media acies cum, loco relicto, primos fugere crederet, ipsa, solutis ordinibus fugæ se dedit: id Angli e superiore loco conspicati, misso equitatu, multos fugientium obtriuere. Toto hoc itinere, ab Esca ad castra Anglorum, classis Anglica, in obliquum Scotorũ latus iaculata, magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis constratæ essent, ob cædes passim factas, quosdam in reditu amnis absumpsit. In Sacerdotes & Monachos (nam &, qui, per ætatem & vires, arma ferre poterant, in castra venerant) Angli grauissime sæuierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honestam reiecissent: &, in victoria, si eis obtigisset, in suos magis, quam Angli, sæuituri sperabantur. Ceciderunt, ex Anglis equitibus, in primo congressu supra ducentos: e Scotis vero, tota fere illustriorũ familiarum iuuentus, cum amicis & clientibus, qui, sine flagitio, se eos non posse deserere, existimabant: in fuga multi capti. Scoti prisci, in vnum globum congregati, integris ordinibus, incolumes domũ redierunt: per loca enim impedita, & equiti incommoda, primũ sunt progressi: nec, si quando, in plana descendere, cogebantur, equitibus Anglis, qui sparsi fugientes premerent, eos ausis aggredi. Hoc præliũ, inter pauca, Scotis calamitosum, factũ est, decimo die mensis Septemb. Anno M. D. XLVII. Angli, parta victoria, eaque lætiore, quod præter spem acciderat, quinque millia cum omnibus copijs progressi, ibi circiter octo dies substiterunt, & quotidie excurrendo, ad sex ferme millia, regionem circumiectam ferro flammaq; vastarunt. Neq; rem, vlla memoria dignam, præterea attentarunt, nisi, quod in æstuario Forthæ desertas insulas, Ketham & A Emonam, munierunt: in æstuario Taj, Brochtcani arcem ceperũt: & inter redeundũ, terrestri itinere, Fascastellum & Humum arces, iniecto terrore, ad deditionem compulerunt: præsidiaque alterum ad Lauderam, alterumq; in ruinis Rosburgi, excitarunt. Repentinus eorũ discessus Scotorum

CIƆ. IƆ. XLVII.

rum

rum animos nonnihil, recreauit: & facultatem coeundi, vt de summa rerũ consulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant cum parte procerũ, statim post prælium, Prorex, cum reliqua parte, accessit. Prorex quidem & frater, mœsti & deiecti vt quorum culpa eo calamitatis deuentum esset: Regina autem vidua multa signa luctus, & vultu & oratione, præ se ferebat: sed qui sensus eius introrsus speculabantur, eis non ægre ferre videbatur, Hamiltoniorum arrogantiam repressam. cum autem affectũ, qui, in dolore publico, superante lætitia, eminebat, quibus, Regũ vicia nominibus honestis occultare, mos est, ad animi magnitudinem referebant. Præterea Regina vidua, iam inde a morte Cardinalis, in omnes occasiones fuerat intenta, vt Proregem loco deijceret, & summam
10 rerum in se transferret potestatem: nec, vnquam id effectũ iri, sperabat, illis in summo culmine collocatis & loca munita tenentibus. In omni fere sermone, aucto in maius ex Anglis metu, domesticarũ copiarum infirmitatem ostendebat, & pericula proponebat, quæ ciuilibus dissensionibus impendebant: suumque consilium cum ijs, quos, Hamiltonijs minus æquos esse, sciebat, communicabat. Proceribus de vniuersa re Scotica consultantibus, decretum fit, vt Regina Britannodunũ seponeretur, dum in conuentu procerum, de toto Regni statu, ageretur: Datus est custos, ex Reginæ viduæ haud dubie factione, Ioannes Areskinus: additur ei Gulielmus Leuistonius, Hamiltoniorum fautor: missi in Galliam legati, qui a Rege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent, aduersus hostem communem: spes etiam facta, Reginam in Galliam venturam, ac Delfino nu-
20 pturam. Sed Galli, domesticis curis intenti, dum lentius, quam periculum instans postulabat, auxilia comparant, Angli ab vtroque Limite interim Scotiam ingressi: Leuinius Comes, velut accitus ab amicis, ad Solstitium hibernum, Drumfrisium venit: socer enim eius Angusius, & vetus amicus Glencarnius duo millia equitum, ac vicinarum gentium peditũ auxilia ei promiserant: si relictis Anglis, ad se veniret. Verũ, cum ad locũ, & diem ventum est, vix trecenti conuenerant: hique ex ijs fere, qui latrocinio victitabant. Hæc, atque alia huius generis, suspicionum plena, ac maxime variũ ingenium Ioannis Maxuallij, qui iam obsides Anglis dederat, Leuinio fidem faciebant, se dolo peti. Igitur vt pari arte luderet hostes, retento apud se Glencarnio, item Ioanne Maxuallio, alijsq; Scotorum primoribus, qui, de ipsius ad suos transitione, tranctabant, de media nocte, sex-
30 centos equites, partim Anglos, partim e Scotis deditis, Drumlanricum versus pergere, iussit. Hi cum ad locum destinatũ venissent, fere quingenti emissi, qui quam tumultuosissime ferro & igne grassarentur, vt arcis dominum, Iacobum Duglassiũ, in insidias elicerent. Ille, id ipsum agi, ratus, cum suis lucem expectauit: deinde, insidiarum metu liberatus, in prædatores effusius inuectus, amnem Nithum transgressus, ipse cum suis a tergo vrgens, abeuntibus inhæsit. Illi, spatium & locũ se colligendi, adepti, retro in eum, verso impetu, ferũtur, & in angustijs vadi, trepidatione iniecta, turbant, turbatisque instantes paucos occidũt: multos viros præstantes capiunt. Hac leui expeditione, tantus maiorem Gallouidiæ partem terror inuasit, vt certatim se Anglis dederent: partim, Leuinio gratificari, studentes, partim, ne a vicinis relicti, ad omnem iniuriam paterent, metuentes.
40 Prorex Scotorum, veritus, ne, si ipse, tanto circũstrepente vndique tumultu, nihil moliretur, animos suorum labefactatos penitus deijceret, Brochteam arcem obsedit, ac, post tertium fere mensem, nulla memorabili re gesta, suos abduxit, relicto cum centũ equitibus Iacobo Haliburtono, iuuene impigro, qui vicina loca infesta redderet, & commeatus terrestres in Brochteam & præsidium, quod, in colle vicino, Angli communierant, inferre prohiberent. Hæc fere, sub finem illius anni, gesta. Proximi anni, qui fuit M. D. XLIIX. initio, Angli Hadinam oppidũ, ad Tinam amnem in Lothiana, communierunt, &, villarum incendijs & direptionibus, agrum totius ferme Scotiæ fertilissimum vastarunt: aliudque præsidium ad Lauderam vrgebant. Et Leuinius, sub finem Februarij, limite Occidentali transmisso, insidias, sibi a parte deditorum paratas, ægre euasit, &, Car-
50 leolum reuersus, de aliquot obsidibus, ac maxime Ioannis Maxuallij, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorũ, pœnas sumpsit. Inter hæc, Henricus Gallus, qui patri Francisco successerat, miserat ad mare copias, quæ in Scotiam traijciendæ erant, ad sex fere millia hominum: in ijs, erant tria Germanorum peditum millia,

CIↃ. IↃ. XLIIX.

duce Ringrauio: duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diuersi generis equites: omnes iussi: parere Dessio Gallo, qui iam aliquot annos copias in Gallia, non sine laude, duxerat. Hi Lethæ expositi, ac iussi, Edimburgi commorari, dum se, a nausea & iactatione, marina, reficerent. Prorex, & quod secum habebat copiarum Hadinam profecti, omni aditu obsesso, vrbem clauserunt: edictoque in omnes partes misso, paucis diebus, ad octo millia Scotorum conuenere. Ibi, Nobilitate omni congregata, renouata est illa consultatio, de Regina in Galliam transportanda, & Delfino despondenda: conuocatur Concilium in cœnobium Monachorum, quod extra Hadinam est; hoc est in ipsa castra. Erant, in eo conuentu, diuersi, animorum motus: alij enim disputabant, bellum ab Anglis perpetuum & a Francis seruitutem, ex hac Reginæ ablegatione, imminere: 10 erant, qui, ob Religionis consensum, & præsentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam censerent amplectendam: præsertim, cum pacem decennalem offerrent, nec, vllo vinculo & pactis grauioribus, Scotos illigarent: Totum enim id fœdus esse, vt, vel Rege Anglorum, vel Regina Scotorum, ante decennium, e vita decedente, omnia vtrinque sint integra. Vt nullus autem fortuitus euentus intercurrat, tamen regno malis præsentibus, quibus, fractis viribus, prope succumbat, liberato, posse, iuuentute, quam proxima clades pene totam absumpserat, longa pace aucta, sopitis intestinis dissensionibus, maturius, quam inter cornua tubasque, de summa rerum agi: qua in consultatione, sæpe mora fuit salutaris, & præcipitem festinationem celer est secuta pœnitentia. Gallicæ causæ fauebant primum omnes Papani: deinde, Gallicis beneficijs præ- 20 occupati, aut in magnam spem emolumentorum erecti: in hoc genere fuit & Prorex: ei promissi erant reditus annui duodecim millium librarum Francicarum, & præfectura centum equitum cataphractorum. Ita in eorum sententiam frequenter itum est, qui, Reginam in Galliam amittendam, censebant. Igitur classis, quæ, ad eam deuehendam, venerat, & interim Lethæ stabat, simulato discessu, totam Scotiam circumuecta, Britannodunum appulit, Regina, quæ, quamplures menses, eius aduentum expectauerat, comitantibus Iacobo fratre, Ioanne Areskino, & Guliemo Leuistonio, conscendit: ac multum, tempestatibus aduersis, iactata, tandem in Britanniam, peninsulam Gallicam, fuit exposita, atque inde ad Aulam, modicis itineribus, perducta. In Scotia, cum bellum ad Hadinam substitisset, vulgus Scotorum, diuersis in locis, rei gerendæ occasionibus non 30 defuit: Nam, cum ex Humo & Fascastello arcibus hostes excurrentes magnis incommodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti, obseruato, negligentius in Humo vigilias obiri, nocte per rupem, vbi sciebant, fiducia loci, minimam diligẽtiam adhiberi, in summum penetrarunt, ac cæsis custodibus, arcem in suam potestatem redegerunt. Nec ita multo post, cum præfectus Fascastelli imperasset vicinis agricolis, vt magnam commeatuum vim, ad certum diem, adueherent: hanc vicina iuuentus occasionem nacta, frequens ad diem dictũ affuit: ac, deposita e iumentis, onera cum in humeros extulissent, per pontem, qui duas rupes committit, recepti, repente, quod ferebant, deiecto, custodũ, qui aderant, signo dato, conficiunt: ac prius, quam reliqui Angli conuenire possent, armis & locis opportunioribus occupatis, suisque per patentem portam acceptis, arce sunt 40 potiti. Nec maritimus interea Anglorũ exercitus quieuit: tota enim terrestris belli mole Hadinam versa, proximas regiones præsidio nudatas, rati hostium duces in Fifanum agrum descendere, decreuerunt. Igitur, cum aliqua opida maritima, habitatoribus frequentia, prætervecti, ad Fanum Miniani, vicum satis frequentem, appulerunt, vt inde, terrestri itinere, ad immunita quidem, sed maiora, & in quibus diripiendis maius operæprecium esset, pergerent: Iacobus Stuartus, Reginæ frater, accepto tumultu, ipse cum plebe Fani Andreæ, & paucis, qui domi relicti erant, ciuibus, eo accurrit, aggregantibus se ad famam passim vicinis. Angli, iam in terram egressi, circiter ad mille & ducenti, ad pugnam instructi, stabant: ac metu machinarum, quas e nauibus exposuerant, agrestium turbam facile dissipabant: Iacobus autem, terrore fugientium paulum compresso, tanto 50 impetu in hostem irruit, vt quamuis turbam temere collectam magna ex parte secum haberet, statim hostem funderet: aut fugaret: atq; inde ad mare, magna cum cæde, compelleret: multi in fuga trucidati: non pauci, dum ad naues properant, aquis absumpti:

nauicula cum vectoribus, dum tumultuosius ad suos festinant, depressa est. Ferunt, eo die, cæsos circiter sexcentos, centum captos. Illinc classis ad Merbiam, regionem minus frequentem, est deuecta: eo consilio, vt Montem Rosarum, opidum non procul a Deæ fluminis ostio situm, opprimerent. Exscensionem noctu facere, statuunt: quam opperientes, donec lucis aliquid supererat, ad anchoras, extra terræ conspectum, stetetrunt. Cum per tenebras paulatim ad litus allaberentur, ipsi sua imperitia, rationem occulti consilij, accensis in omnibus nauiculis locernis, hosti prodiderunt. Ioannes Areskinus Dunius, opidi præfectus, omnibus, absque strepitu arma capere, commonitis, tripliciter suos diuisit: alios retro aggerem terrenum, in litore, ad exscensiones impediendas, extructum, collocauit: ipse iaculatores aliosq; leuiter armatos, in hostem duxit: tertiam manum ministrorum & vulgi promiscui, adiunctis paucis hominibus militaribus, qui turbam regerent, retro collem propinquum expectare, iussit. His ita comparatis, ipse, cum iaculatoribus, in hostes descendentes inuectus, acre certamen conseruit: ac, tumultuario genere pugnæ, eos vsque ad aggeres pertraxit: Ibi coniunctus cum statione suorum, acie instructa, omnes vna in hostem immisit. Nec illi cessissent, nisi, e colle propinquo, acies alia sub signis se ostendissent: tum demum ad mare & naues adeo trepide acti sunt, vt e circiter octingentis, qui exscenderant, vix tertia pars incolumis euaserit. Interea, ad Hadinam, acriter excursionibus pugnabatur, nec sine vtriusque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque cum multarum rerum aut iam esset, aut mox instaret poenuria: atque auxilium, quod parabatur, serius venturum, crederetur, quam vires obsessorum, affectæ, ferre possent, Beruico interea duo Equites illustres, Robertus Bouius, & Thomas Palmerius, eo mille pedites, & trecentos equites, quanta possent celeritate, ducere iussi sunt: Hi omnes, insidijs excepti, pene ad vnum interierunt. Cum Angli statim alia subsidia mittere conarentur, eorum consilio intellecto, Galli ad angustias viarum, qua venturi erant, se obiecerant. verum Dessio per exploratorem hostium, quem ceperat, deluso (quippe asseuerabat, Anglos adhuc procul abesse, & alia via instituisse ad suos penetrare) relictis, quas obsidebat, faucibus, alio se auertit: et Angli interea, qua pertenderant, nemine obuio, penetrauerunt. Trecentos adducebant recentes milites: attulerunt & globos ferreos missiles, & sulfurei pulueris nonnihil: commeatū item eius generis, cuius apud obsessos summam esse poenuriam, sciebant. Dum hæc ad Hadinam, varia fortuna, geruntur, neque quicquam ad summam belli proficitur, certus affertur rumor, iustum in Angliam conscribi exercitū, ad obsidionem soluendam. Dessius, copijs aduentantibus, cum se imparem sciret, castra paulo longius ab opido remouit, & machinas æneas, præter sex minusculas, ex eo genere, quæ campestres vocantur, Edimburgum remisit. Tandem Angli exercitus aduentus obsidionem soluit: quod, in vnius aleam certaminis, rem Scoticam duces committendam non censebant. Scoti, qua cui proximum erat, domos redierunt: Galli, etsi Anglis vehementer prementibus, sine noxa se receperunt. In reditu, Edimburgi præfectum, prohibentem, cum omnibus copijs opidum ingredi (quod sciret, eos a prædandi licentia non posse contineri) vna cum filio, & ciuibus aliquot, qui se ad eos aggregabant Galli milites interemerūt. Dessius interea, ne seditio gliscerent, simul, ex rebus bene succedentibus, ratus, hostem negligentiorem factū, statuit tentare, num, ex inopinato Hadinam intercipere, posset. Ea tota fera nocte, profectus, prima luce, vigilibus occisis, ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat, oppresso, cæsisque excubitoribus, alij portam effringere conantur: horrea Anglorum proxima inuadunt. Ibi [illegible]? luminis fragor, & Gallorum alacritas, victoriam ingeminantium, vix tandem sopitis Anglis somnum excussit. In hac maxima omnium trepidatione, miles quidam machinæ æneæ maximæ, quæ in portam forte aduersa stabat, ignem subiecit, vt in præsenti malo, etiam anceps remedium tentaret. Globus perfracta porta, per densos Gallorum ordines transuolans, tantam stragem dedit, vt, inter vociferationem militū, victoriam gratulantium, & fractarum valuarum fragorem, clamor dissonus ad extremos peruenire. Illi, trepidationis causam ignorantes, in fugam conuersi, reliquos secū traxerunt. Inde Galli cum damno repulsi, in Teuiotiam, quam Angli maximis afficiebant calamitatibus, ducti:

ibi præſidente Deſſio, Iedburgo hoſtes repreſſi: multæ incurſiones in agrum Anglorum, non ſine re & laude, factæ. Tandem, omnibus agris vaſtatis, omnium rerum inopia ad labores quotidianos adiuncta eſt, minore vulgi commiſeratione, ob Edimburgenſem ſeditionem: quam, velut ad tyrannidem conatum, accipiebant. Nec, ab eo die, quicquam a Gallis, memoria dignum, eſt patratum. Rex Galliarum, ex Proregis & Reginæ viduæ literis, certior factus, Deſſium, leuibus expeditionibus, & ferme inutilibus, magnos ſumptus facere, grauioremque cum amicis, quam inimicis eſſe, ac præcipue, poſt Edimburgi factam ſeditionem, adeo Franci militis auctam inſolentiam, vt res non procul abeſſet a pernicie, ex inteſtinis diſcordijs: Eo reuocato, auxilijs Paulum Termium, virum militarem, & ſumma prudentia præditum, Gallus cum ſupplemento miſit in 10 Scotiam. Is dum aduenit, Deſſius, cum ad ſuam exiſtimationem facere arbitraretur, Kethami inſulam, ante paucos dies captam, & muniri cœptam, recuperare, claſſe Lethæ coacta, cum lecta manu Scotorũ & Francorũ conſcendit, Regina vidua ſpectante, & nunc ſingulos, nunc vniuerſos adhortante: ac, litore potitus, Anglos in altiſſimũ inſulæ angulum compulſos, cæſis fere omnibus eorum ducibus, ad deditionem, nec tamen ſine ſanguine, coegit: hoc poſtremo in Britannia opere fortiter patrato, exercitum Termio tradidit. Is, eductas ex hibernis copias in regiones, ad Septentriones ſpectantes duci, iuſſit: eos ipſe, Deſſio dimiſſo, ſtatim ſecutus eſt, ac exercitu ad Brochteam arcem admoto, breui eam, ac mox caſtellum propinquum de Anglis cepit, vtrinque fere omni præſidio deleto. Cum in Lothianam rediſſet, ac totis viribus in id incumberet, ne commeatus Hadinam ſubueherentur, ac, pene ex improuiſo, magnus Anglorum & Germanorum exercitus ei ſe, ad præliũ paratum, oſtendiſſet, ſuos inſtructos magno gradu reduxit, donec ad loca tutiora perueniret: interea Scotorum eques, qui ab omni parte hoſtium agmini inſultabat, conſpicatus, Germanorũ impedimenta incuſtodita, ea momento temporis diripuit: commeatus interim, nullo impediente, Hadinam illati. Inter hæc, ad Coldingamiam, Iulianus Romerus, cum Hiſpanorum cohorte incautius, vt in rebus tranquillis, oppreſſus, ipſe capitur: pene tota cohors eſt deleta. Termius, domũ reuerſis Anglorũ copijs, ad Hadinam oppugnandam, redire decreuerat. Tenebant opidum viri acres: ſed, regionibus circa vaſtatis, cum difficilis & periculoſa eſſet commeatuum e longinquo ſubuectio: parumq; & raro, nec vnquam ſine damno, apportaretur: ipſique 30 præterea Angli grauiſſima ſeditione domi laborarent, & forjs Gallico bello premerentur, præſidiũ Hadinenſe, omni ſpe auxilij deſtitutũ, ad Cal. Octob. M.D.XLIX. opido incenſo, in Angliam diſceſſit. Præſidium quoque ad Lauderam iam in eo erat, vt, omniũ rerum neceſſariarum inopia circumuentum, dederetur, cum ſubito allatum eſt, de pace, inter Anglos & Francos, inita, quæ, ad Cal. Apr. Anni M.D.L. fuit in Scotia promulgata, ac, proximo menſe Maio, Galli milites ſunt claſſe domum reuecti. Ea pax circiter trienniũ, quod ad externũ hoſtem attinet, durauit: ſed, grauiſſimo bello, nihilo minus fuit & moleſta & perniciosa: nam qui præerant rei ſummæ, Prorex, & frater eius, Fani Andreæ Archiepiſcopus, vterque ſumma crudelitate & auaritia. Archiepiſcopus etiam, in omnem libidinem ſolutus, quaſi iure permiſſa in omnes omniũ rerũ licentia, ſuis cupidi- 40 tatibus obſequebatur. Primũ velut futuræ tyrannidis fuit præſagiũ inulta cædes Gulielmi Crichtonij, hominis primarij. Is in ipſis Proregis ædibus, ac tantũ non in ipſius conſpectu, a Roberto Semplio fuit cæſus: pœnæ tamen exemptus fuit cædis auctor, exorante cõcubina Archiepiſcopi, quæ Semplij erat filia. Archiepiſcopus, qui Rege viuo inter eos, quibus plurimum fidebat, ſincerioris Religionis ſtudiũ præ ſe ferebat, &, eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, e multis concubinis, hanc Semplliam, nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re, quã procacitate, inſignem, a marito, propinquo ſuo & gentili, abductam, prope in vxoris iuſtæ loco habebat. Proxime, ſecuta eſt mors Ioannis Maluillij, Nobilis Fifani, qui proximo Regi inter familiariſſimos habebatur: eius deprehenſæ fuerunt literæ, ad Anglũ quendam, cui amicũ captiuũ commendabat: in eis etſi 50 nulla ſuſpicio criminis ineſſet, tamen ad ſuppliciũ auctor earũ raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit patrimoniũ eius, Dauidi, filiorũ Proregis minimo, datũ. Horũ quidem facinorũ damna ad paucos, inuidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertinebat,

CIↃ.IↃ. XLIX.

CIↃ.IↃ. L.

Ob hanc

Ob hanc imperitiam Regni gerendi, totiusque vitæ segnitiem, cum animos etiam vulgi Prorex offendisset, tum ob alia, indies fiebat vilior: præcipue, post sublatum Georgium Sophocardium, maxima parte hominum secutas calamitates in Religionem vertentibus, iis maxime, qui non modo puritatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio suspiciebant: sed qui multis & eius veracissimis prædictionibus persuasi, vim futuri perspiciendi diuinitus ei inditam credebant. Vilescente, ob hæc, interim Proregis auctoritate, mox & secutum malum, multo latius fusum, quod omnium querelas, nec eas quidem obscuras, expressit: Conuentibus enim iuridicis, per vniuersum Regnum, indictis, verbo quidem, vt latrocinia comprimerentur: verum res ipsa ostendit, nihil 10 aliud, quam publicam direptionem, sub honestis nominibus, quæri: Ab vniuersis enim extorquebatur pecunia: & a bonis viris, & latronibus æqualis multa exigebatur: & vtrique, non pro magnitudine scelerum, sed opum, plectebantur. Nec a sinceræ Religionis cultoribus abstinebat crudelitatem & auaritiam, etsi ipse aliquando eam sectam professus fuisset: nec tum haberent Cardinalem, sub cuius nominis prætextu sua vicia tegerent. Nec, Proregis nomine, pecunia turpius quærebatur, quam flagitiosius, libidine fratris, profundebatur.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVSSEXTVS.

REBVS domi compositis, Regina vidua, partim vt filiam, patriam, ac propinquos inuiseret, partim, vt spem dominandi, admotam & sese offerentem amplecteretur, in Galliam proficisci, statuit, comitibus adiunctis, quos a suis consilijs non putabat fore alienos: mulier enim ambitiosa, nec incallida, sperabat, Proregem, suis vitijs pessum euntem, facile de gradu depelli, ac se, in eius locum, posse substitui. Itaque, cum, apud Gallum supra annum commorata, rerum Scoticarum ei statum indicasset, benigne audita est, &, quæ voluit, per fratres facile persuasit. Rex Gallus, vt, quæ cupiebat in Scotia, sine motu adipisceretur, Scoticæ Nobilitatis, quæ Reginam viduam prosecuta fuerat, primores, pro cuiusque ordine & loco, varijs honoribus accepit: qui Proregi aliqua necessitudine erant coniuncti, honoribus cumulantur: filius enim eius, Iacobus, Scotis omnibus, mercede militantibus in Gallia, præficitur: duodecim præterea Francicarum librarum millia annua ei promissa. Huntilæus (cuius filius ei erat gener) fit Comes Morauiæ: filijs Rothusij, ex diuersis matribus, de patrimonio litigantibus, natu minimus, qui Hamiltonijs erat affinis, Comes vocatur. Gallus, a Regina vidua admonitus, Robertum Carnagium, Proregis familiarem, nuper in Galliam missum, vt gratias agat, de auxiliis toties aduersus Anglos missis: item Dauidem Panitarium, Scotorum nomine, per aliquot annos in Gallia Legatum, & Galuinum, Kiluinini Abbatem, omnes haud dubie factionis Hamiltoniæ, ad se vocat. Iis aperit, quæ cum Gusianis, superioribus diebus, tractauerit: quorum summa eo fere tendebat, vt Proregi ostendant, eum Regi rem facturum gratissimam, si breue tempus, quod supererat ei magistratus, Reginæ viduæ cederet. Id cum & æquum & bonum, & cum legibus esset consentaneum, tum se curaturum, vt a rationibus eius non alienum foret: operamque daturum, vt, cum Rege munifico ac amico fideli sibi rem esse, sentiat: ostendere iubet, qua beneficentia in eum & amicos, in præsentia, vltro sit vsus: quid, in posterum sperare, debeat. Ita, magnificis promissis oneratum, Carnagium domum remittit: ac breui post, Legatum Scotum Panitarium, Rossiensem Episcopum, sequi iubet. Is, vt maiore erat eloquentia & auctoritate, cum Prorege atque eius amicis egit, vt summæ rei administrationem in Reginam viduam transferri sineret, ac vix tandem impetrauit: ipse, ob fidem ac industriam, in eo negotio transigendo, a Rege Galliarum cœnobio in Pictonibus est donatus. Regina, tanquam certa de rerum in Scotia successu, cum satis prouisum videretur, quo pacto Scoti, amissa vetere libertate, ad seruitutem Gallorum adducerentur, accepto Legato, ad rem gerendam, Osellio, homine acri, cuius consilio in rebus omnibus vteretur, terrestri per Angliam itinere, domum est reuersa. Proximo, post reditum, anno, Proregem, prope per omnes Regni partes conuentus iuridicos agentem, secuta, Nobilitatem

litatem paulatim suam faciebat. Hoc toto itinere, pauci facinorosorum supplicio affecti: cæteri pecunia luerunt. Hæc Regina nec probare poterat, nec tamen penitus inuita audiebat: quicquid enim fauoris publici Proregi decederet, id vniuersum sibi accrescere, interpretabatur. Interim igitur, Nobilitate in suas partes tracta, cum ipso Prorege per amicos egit, vt, sponte, magistratu se abdicaret. Propinqui, circumspectis eius viribus, cum, a pecunia & amicis, eum inopem cernerent, & quanta, ex tutelæ rationibus reddendis, ei moles incumberet (Rex enim, Iacobus Quintus, magnam vim pecuniæ & armorum, magnũ nauium & equorũ, machinarumq; æneorũ numerũ, magnam & preciosam supellectilem decedens reliquerat, quæ ille inter suos, intra paucos annos, profuderat) nec rationes posse diu differri, Regina iam prope adulta, videbant. His molestiis, si imperij abdicatione se explicare posset, non magnam in eo iacturam fore, cernebant: & magistratu eo, dum totum Gallis redderet, cuius, iam diu, vis omnis ab illis penderet: & inuidioso Proregis titulo, quem diu retinere non poterat, incolumitatem & securitatem suam, & suorũ redimeret. Hæc conditio cum non displiceret, in has fere leges conuentum est, vt, quæcunque Hamiltonius e proximi Regis bonis vsurpauerat, ea Gallus ei condonanda caueret, ac immunem, a rationibus tutelæ nomine reddendis, eum faceret: accepto tantũ iureiurando, se, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo promissum præstitit. Nam, duodecimo fere post anno, arce Hamiltonia, post prælium ad Langosidũ, capta, multa illic sunt deprehensa, quæ periuriũ eius coarguerent. Data sunt ei ampla munera, & titulus Ducis Castellerotij (quod est Pictonum opidum, ad Viennam flumen situm) cum annuo duodecim millium Francicarum librarum reditu: cuius summæ dimidium, aliquot annos, fuit persolutum. Adiectum, vt, omnium Ordinum suffragiis, si Regina sine liberis decederet, Hamiltonius proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conuenta, & pacta atque in Gallias missa: vt per Reginam ibi, & Curatores eius confirmarentur. Curatores autem Regina, de sententia matris, creat Henricum Secundũ, Regem Francorum, Franciscũ, Ducem Gusiæ, & Carolũ Cardinalem, eius fratrem. Et Prorex quidem, quanquam ab administratione publica, suadente Panitario, iam decedere erat pollicitus, tamen, appropinquante finiendi imperij termino, pro sua solita inconstantia, rursus omnia in dubium reuocare, &, quam grauis, e summo magistratu in vitam recidere priuatam, casus esset, cogitare, obnoxium se fore iis, quorũ multos offenderat: iam palam obniti, excusationibus nectendis, tergiuersari, cum Regina nondum duodecimum explesset annum. Aduersus hæc, cum non deesset, quod diceretur, tamen Regina vidua maluit, Sterlinum secedere, ac tempus finiendæ tutelæ expectare legitimum, quam, de re parua, etsi certa, rixari. In hoc secessu, cum Nobilitatis pars maxima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nũquam interea cessauit, omnibus rationibus aut proceres in suam factionem pertrahere, aut tractos confirmare, bonam omnibus spem de se faciendo, &, cum rerum administrationi admoueretur (quod breui omnes futurum intelligebant) multa singulis & vniuersis pollicendo. Tantũ illis artibus profecit, vt duo solum primi Ordinis Proregi adessent, reliqui ad Reginæ partes transirent: apud eum enim soli remanserunt Ioannes, frater eius Spurius, & Leuistonius, propinqua cognatione iunctus. Hæc solitudo circa Proregem, & velut publica significatio alienatæ voluntatis omnium Ordinum, & apud Reginam procerum frequentia, coegit eum, ad conditiones, quas, pœnitentia ductus, reiecerat, denuo reuerti, hac lege, vt Regina vidua eas, in proximo conuentu, per tres Ordines, & per Curatores, in Gallia, curaret confirmandas. Eodem fere tempore, res in Anglia turbatæ fuerunt, ob Regis, Eduardi Sexti, mortem, adolescentis maximæ expectationis, propter raram ad omne genus virtutis indolem, & natura inditam, & doctrina excultam. Principio Veris proximi, Nobilitas Sterlini coacta est. Ibi frequenti Concilio, prolata est approbatio eorũ, quæ cũ Prorege transacta fuerant, quibus omnibus Regina, cum Curatoribus subscripserant. Hæc quoque adiecta est conditio, vt Britannoduni custodia penes Proregem esset. Ad ea perficienda, conuentus est indictus Edimburgum, in decimum diem proximi mensis Aprilis: ibi prolata sunt pacta, & conuenta, vti dictum est, a Curatoribus approbata: iis lectis, Prorex assurgens, sese palam abdicauit magistratu, atque insignia imperij Osellio tradidit. Is ea, Reginæ absentis nomine, recepit: atque,

CIↃ.IↃ.LV.

ex eiusdem mandato, Reginæ viduæ tradidit, eaque, magno conuentus assensu, illa suscepit: atque, in locum Proregis suffecta, pompa præeunte per vrbem in palatium suburbanum est vecta: Prorex autem, qui, magna frequentia procerum stipatus, ense, corona, & sceptro prælatis, de more, ingressus in comitium erat, in ordinem redactus, turbæ se immiscuit, anno M.D.LV. Nouum fuit id prorsum, &, ante eum diem, inauditum, Scotis spectaculū: primum enim tum, de Concilij sententia, ad Regni gubernacula admota est fœmina. Hac rerum ad Gallos inclinatione, Scoti nunquam adduci potuerunt, vt arcem Edinburgensem exteris custodiendam committerent, veriti, ne, si Regina sine liberis decederet, eam sibi Galli tyrannidis sedem constituerent: ea igitur tuenda Ioanni Areskino velut sequestro, est data: quam nemini, nisi ex Ordinum decreto, redderet. Post hæc, statu publico (vt videbatur) composito, Regens (ita tum, eam vocare, placuit) Georgium Gordonium, Huntileæ Comitem, ad comprehendendū Ioannem Muderacū, Reginaldinæ gentis principem, insignem latronem, multis ac scelestissimis facinoribus coopertū, misit. Hanc expeditionem parum sincera fide creditur obisse Gordonius. Itaque cum, re infecta, redisset, in custodia, vsque ad diem causæ dicendæ, retentus est: propinquis interim, ad leniendam rei male gestæ inuidiam, culpam in Catanam tribum, falsos rumores in vulgus spargendo, referentibus: eam enim ab eis corruptam, ementiebantur, ob insigne eorum in Gordoniū odiū: id autem ex hoc fere initio exarsit. Dum Regina adornat nauigationem in Galliam, Gordonius apud se in vinculis Gulielmum Catanæ familiæ principem, adolescentem cura Iacobi, Comitis Morauiæ, liberaliter educatū, in vincula conieccerat, nullius quidem maleficij compertū, sed quod, se in clientelam eius dedere, recusabat: oberat etiam Morauij, cuius e sorore natus erat, propinquitas. Hunc Gordonius, contumelia accensum, non satis tutum arbitrabatur, post se liberum relinquere, neque dignam causam expetendi supplicij reperiebat. Igitur, per amicos, homini adolescenti, & malarum artium ignaro, persuadet, vt sibi vni suam causam permitteret: hac enim vna ratione, posse alterius famæ, alterius incolumitati consuli. Igitur Gordonius, vitæ necisque inimici dominus factus, odio dissimulato, cum vxore agit sua, vt, se absente, de homine innoxio supplicium sumat: ratus, facinoris inuidiam in eam transferri posse: quod longe contra euenit. Nam, cum omnes Gordonij vafrum ingenium agnoscerent, & vxorem eius, fœminam lectissimam, in omni reliqua vita, intra matronalis decoris præscriptum se continuisse, scirent, omnibus facile persuasum est, eum omnium consiliorum vxori auctorem fuisse. Igitur, Gordonio in custodia retento, de pœna, in consilio Regentis sententijs est variatū: aliis in Gallias eum, ad aliquot annos, relegantibus, aliis, capite multandū, censentibus. Vtraque sententia est reiecta, per principem inimicorum eius, Gilbertum, Comitem Cassilissæ: is enim cum, ex præsenti rerum statu, prospiceret, non diuturnam fore, inter Scotos & Gallos, concordiam ne in Galliam relegaretur, obstitit: Hominem enim, ingenio vafro, & obtrectatoribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod breui futurum, ob Gallorum insolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo ducem hostibus præbendum non esse: Supplicio afficiendum, etiam multo minus existimabat: nullum enim malum domesticum tantum esse, aut eius vindictam tanti putandam, vt Gallos procerum Scotorum sanguini fundendo, assuefacerent. Eo tandem decursū est, vt pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec iure, quod in Morauiam sibi vendicabat, cederet: Orcadum, Hethlandicarum insularum, & Marriæ vectigalibus, omni denique patrimonio Regio, quod in illa plaga situm est, item præfecturis iuridicis aliquot prouinciarum, vnde illi magnæ commoditates erant, abstineret, omnesque fructus, vtendos fruendosque publicanis & coactoribus, quibus Regenti visum esset, libere permitteret. His conditionibus, dimissus, cum Regentem aliosque nonnullos, qui apud eam plurimū poterant, conciliasset, non multo post, ad intima consilia fuit adhibitus. Interea, Aulica omnia officia, ex quibus quæstus esset, vt æmuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eo consilio, vt Regentem cum Scotorū proceribus committeret: &, ex vtriusque partis cladibus, voluptatem, si non honestam, saltem non iniucundam, caperet. Comes autem Cassilissæ, qui, hanc tempestatem futuram, viderat, iam prope vates haberi cœperat. Ex eo, res tranquillæ fuerunt, vsque ad mensem Iuliū,

anni

anni M. D. LV. Regens, hocvelut ocium a bellis nacta, ad publicũ Regni statum corrigendũ, animum intendit. Ennernessum profecta, publicos conuentus in omnibus locis fere, in quibus haberi solebant, coegit: &, cũ multa seueritate, de pluribus, quietis publicæ perturbatoribus, supplicia sumpsit. Ioannem Stuartum, Atholiæ Comitem, aduersus Ioannem Muderacum misit, vt offensam Gordonij, in superiore expeditione, corrigeret. Ille non solũ fortitudine & cõstantia, proprijs sibi virtutibus, sed solertia & felicitate summa vsus, eum, cum liberis & omni familia deditũ, recepit, & ad Regentem perduxit. Verum ille, siue ocij, cuius erat impatiens, seu scelerum conscientia ægrum animum stimulante, custodiis deceptis, elapsus, omnia cæde & sanguine rursus impleuit: Quo tumultu audito,
10 Regens citius, quam constituerat, coacta est, ad iudicia exercenda, aduersus illum atque alios maleficos proficisci: inde reuersa, in conuentu publico, quosdam e Cardinalis Betonij interfectoribus, homines populares, a Prorege in exilium pulsos, restituit: nec tamen, hoc facto, plus gratiæ collegit, quam, ex nouorum tributorum excogitatione, offensionis. Hanc pecuniæ conficiendæ rationem, vulgo creditum est, Osellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallos, qui circa Regentem erant, commentos, vt videlicet, censu facto, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona perscriberentur: ac singuli, pro rata, quotannis, portiunculam ad sumptum belli, in thesaurum publicum, hunc in vsum destinatum, reponerent: ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario seruata, mercenarium militem posse conduci, qui limitibus esset præsidio, quieta interim domi Nobilitate, nisi,
20 si quando maior vis hostium ingrueret, quam vt ordinariis præsidiis posset sustineri. Hanc nouam pecuniæ confectionem cum tenuiores ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam prosequerentur, e proceribus maior pars tacite mussabat, dum quisque respicit, ne, qui primus obuiam iret Regentis cupiditati, præcipuam recusationis inuidiam in se vnum auerteret. Proximus ordo, primoribus, qui, sua taciturnitate, libertatem publicam proderent, non minus quam Regenti infensus, cum circiter trecenti Edimburgi conuenissent, e suo corpore duos, Iacobum Sandelandium Calderanum, & Ioannem Vemium ad Regentem miserunt, qui, in tributo soluendo, ignominiam, &, in censu conficiendo, paupertatis publicæ & priuatæ confessionem deprecarentur: maiores enim suos non modo se, suaque, aduersus Anglos, longe, quam nunc sunt, potentiores, defendisse, ac sæpe
30 etiam in illorum agros incurrisse: neque se nunc degenerasse adeo, vt non & rem, & vitam, sicubi vsus postulet, patriæ impendant. Quod ad mercenariorũ conductionem pertineat, rem esse periculi plenam, summam rei Scoticæ hominibus, sine re, sine spe, quiduis, ob pecuniam, ausuris, committere, quorũ profundam auaritiam incendat, ad noua molienda, occasio, & fortuna secum fidem circumagat: &, vt cætera recte se habeant, illique patriæ charitatis magis, quam suæ condicionis meminerint, cuiquam ne credibile fore, mercenarios fortius pro alienis, quam dominos, pro se suisque, præliaturos, maioresq; stimulos excitaturam iri vulgi ignobilis animis exiguam mercedulam, mox in pace casuram, quam Nobilitati, fortunas, liberos, coniuges, arasque, & focos? Huc præterea illud accedit, quod hæc consultatio ad imperij Scotorum summam spectet, resque multo sit maior,
40 quam quæ, hoc tempore, & in hac Principis nostræ ætatula, sit tractanda: &, vt confici absque vllo motu possit, ipsam illam nouam belli administrandi rationem inutilem fore, maior pars hominum suspicatur, & metuit: præsertim cum, ex tributo Scotorũ, hominum non copiosissimorũ, tantum pecuniæ ægre confici possit, vt, ad tuendum, per mercenariũ militem limites, sufficiat: verendumque, ne huius consilij is sit exitus, qui limitem nostrũ hostibus potius aperiat, quam claudat. Nam si Angli, ex opulentiore Regno opulentius, in eum vsum, ærariũ instituant, quis dubitet, eos, cum suæ plebis minore molestia duplo nostris maiores alere posse copias: & eas, non quæ Limiti obtendantur, sed in ipsa Regni viscera penitus irrumpant? Reliquam orationis partem, nescio, an præstet silentio supprimere, an in vulgus efferre. Audio plerosque obmurmurantes, Hanc pecuniolam quis
50 colliget? Quantum ex ea erit necesse in quæstorum, aut coactorum mercedem decidere? Quis eam spondebit, non in luxuriæ instrumentũ, sed in vsum publicum conuersum iri? Magnam, nihil tale futurum, spem nobis affert, magnam suppeditat fiduciam Principis clarissimæ (penes quam nunc summa est potestas) probitas, & temperantia: sed, cum

aliorũ vel externa, vel nostra facta recordamur, non possumus nobis imperare, ne, quod sæpe factum vidimus, aliquando futurum, timeamus. Sed, his omissis, quæ fortasse frustra timemus, ad ea veniamus, in quibus maiores nostri, in sua libertate munienda, aduersus arma potentiorum, maximum collocarunt præsidium. Roberto, eius nominis primo, Scotorũ Regum nemo creditur fuisse prudentior: certe, fortiorem nullũ fuisse, omnes confitentur. Is, vt, quemadmodũ sæpe viuus fecerat, etiam vita functus, aliquando ciuibus suis prodesset, moriens, hoc consilium dedit, ne Scoti non modo pacem perpetuam, sed nec longiores inducias cum Anglo facerent: videbat enim homo, & natura solertissimus, &, longo rerum vsu, in vtraque fortuna exercitatus, in ocio & desidia, animos deliciis, & voluptatũ amœnitate frangi, corpora languescere: &, extincta disciplina seueriore & parsimonia, velut in solo inculto, luxuriam & auaritiam succrescere, & laborũ impatientiam, & ocio assuetorum ignauiam, & militandi odium, quibus malis, corporis & animi vires labefactatæ virtuti, malorũ tolerantia exercitatæ, facile concedunt, & insolitam istam, ex ocio breui, voluptatem insigni aliqua calamitate fœnerantur. Hæc vbi dicta sunt, Regens, tumultũ (si perseueraret) verita, censum remisit, &, errore suo agnito, sæpe dictitasse fertur, non se, sed Scotorũ non obscurissimos eius consiliũ fuisse architectos. His verbis, plerique, Huntilæum designari, existimabant, hominem suopte ingenio acrem, e custodia nuper emissũ: magisq; iniuriæ (vt videri volebat) in se detinendo, quam ostentatæ in liberando beneuolentiæ memorem. Igitur, cum videret, Regentem in id vnũ intentam, vt Scotos tributis assuefaceret, veritus, ne, nimiũ aucta eius potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoritatem imminueret, omniumq; rerum arbitriũ mulier peregrina ad suos ciues reuocaret, consilium dedisse, creditur, non abhorrens ab eius animo, & pecuniæ confectione, quam illa tum maxime tractabat, sed alioqui plane hostile: gnarus videlicet, neq; Scotos tributa soluturos, nec in posterum tam facile, quam antea fecerant, parituros. Sunt, qui hanc pecuniæ cogendæ rationem a Dauide Panitario, Rossiensi Episcopo excogitatam credant. Erat enim is homo summo ingenio, & doctrina præditus. Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere, & consiliis alienus. Proximo anno, qui fuit M.D.LVII. dum Legati Scotorum, de pace, Carleoli agunt, Gallus a Regente Scotorum per literas petit, vt Anglis, ex fœdere, bellum indiceret: Causa prætendebatur, quod Angla Philippum Hispanum suum maritũ, tum acerrime aduersus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium missis, iuuabat. Reuersis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobotellum cœnobium proceribus conuocatis, cum varias incursiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas, & non redditas, recensuisset, postulat a Scotis, vt bellum Anglis indicant: & simul hanc genti suæ ignominiam demant, & Regi Gallorũ eadem opera, opem ferant. Nec proceribus tamen persuadere poterat, vt bellum priores inciperent: igitur, alia via, rem aggressa est, maxime Osellij (vt creditur) vsa consilio. Ad ostium Aij amnis præsidium ædificare, iubet, aduersus Anglorum subitas incursiones: in quo etiam tormenta ænea, resque alias, ad vsum belli necessarias, seponere tuto & commode cum opus esset, expromere posset, ne conuehendi, e longinquis Regni partibus, labor multum temporis consumeret, & præter vecturæ molestiam, rebus gerendis esset impedimento. Et hæ quidem vtilitates omnes aderant: sed alia erat destinati operis causa: Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam propinqua Beruico, cresceret. Hinc semina belli (quod illa cupiebat) iaci: culpamque sumptorum armorum in hostes reiici posse. Nec defuit euentus consilio. Nam Scoti, hostium iniuriis lacessiti, dum, sua defendere, coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, consentiunt: ac receptis Legatis, qui, ad pacem faciendam, fuerant in Angliam missi, proposito edicto, ac die, ad conueniendum, statuto, frequentes Edimburgum coeunt. Cum ad Maxuallii rupem castra essent posita, nec, de ratione belli gerendi, quicquam adhuc in Concilio decretum foret, qui, Regenti gratificari, studebant, & suam Gallis operam ostentare, iam circa Veream arcem, in Anglorum limitibus sitam, prædabundi discurrebant. Osellius aliquot Gallorum vexilla illuc adduxerat, & tormentorum, quantum ad eius arcis expugnationem satis videbatur: is, non expectato Concilij decreto, ea trans Tuedam amnem

CIↃ. IↃ. LVII.

amnem miserat. Id factum Scotorum procerum animos, supra quam credi potest, offendit: Osellius enim, eo spectare videbatur, vt, quicquid in ea expeditione gereretur, eius gloriam, apud Gallum, in se vnum transferret: atque paulatim Scotos imperijs ferendis assuetos, sibi obnoxios faceret. Scoti vero, ab homine priuato, eodemque peregrino se ita contemni, vt ne sententijs quidem, iuxta maiorũ consuetudinem, corrogatis, circũagerentur, ab eo præsertim, qui, proceribus inconsultis, plus vni sibi arogaret, quam vllus vnquam Regũ attentasset. Re igitur in Concilio deliberata, in id omnes consenserunt, se non obiecturos Regni vires hostibus, ad cuiusuis priuati hominis arbitriũ, præsertim cum nec Regibus vnquam legitimis, in eo genere, parere consuessent, nisi rebus, 10 antequam geri cœpissent, in Concilio explicatis, & multũ diuque expensis: Hanc vero imperandi licentiam quid aliud esse, nisi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre possent. Itaque, Osellium iubent, machinas reducere: ni pareat, pœna, quæ a proditoribus exigi soleret, indicta. Hæc molestissime tulerunt Regens, & Osellius: quod altera suam, alter Regis, cuius erat Legatus, maiestatem minui existimarent: sed cum viribus essent impares, pro tempore ferenda erant: neque remediũ aliud occurrebat, nisi, vt Regina Scotorũ, quæ iam nubilis erat, cum primum commode posset, Delfino nuberet: ita enim Concilij publici vim, cũ in viri manu vxor esset, imminutũ iri. Per eam hiemem, variæ, & euentu vario, fuerũt excursiones: vna ad Zeuiotæ montis radices, memorabilis, qua, inter Norfolciæ ducem, & Andream Carũ, acriter & diu, ancipite victoria, certatum 20 est: tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi vtrinque viri fortes vulnerati. Conuentus Edimburgũ, in mensem Decembrem, est indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In ijs, post satis longam fœderum antiquorũ commemorationem, & mutuũ officiorum vicissitudinem, petit a Senatu Scotorũ, qui ex trium Ordinum delectis conficitur, Vt, quoniam Delfinus filius suus, circa finem Decembris, ætatem, iuxta leges nuptijs maturam, esset ingressurus, legatos homines idoneos, cum liberis mandatis mitterent, qui nuptias prope inchoatas (quippe, hac spe, Regina Scotorũ in Franciam fuerat transmissa) absoluant, & gentes hactenus fœderatas, in vnum velut corpus vniant, & veterem vtriusque populi beneuolentiam hoc insolubili vinculo connectant. Id si faciant, prolixe de se, suisque omnia pollicetur: & quicunque beneuolentiæ 30 fructus ad amicos peruenire possent, a se sperare, iubet. Hæc festinatio Galli, cum omnes intelligerent, quo pertineret, Scotique, cum eo mox de libertate certamen imminere, prospicerent, tamen ad conuentũ indictũ obedienter omnes venerunt. Ibi, sine tumultu, electi octo in Galliam, matrimonio conficiendo, legati, supremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Cassilissæ, & Georgius Leslius Rothusiæ Comites: his additus est Comerlandiæ Regulus, Iacobus Elaminius, familiæ suæ princeps: tres item ordinis Ecclesiastici, Iacobus Betonius Glascuensis Archiepiscopus, Robertus Reedus Orcadum Episcopus, & Iacobus Stuartus, Cœnobij Fani Andreæ Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Gergius Setonius, quod Edimburgi, & Ioannes Areskinus Dunensis, Montis Rosarum præfectus esset, Equestri quidem loco, sed dignatione primoribus facile par. 40 Eos, cum vela fecissent, litus Scotiæ legentes, primum ventus vehementissimus excepit: deinde longius prouectos adeo sæua tempestas afflixit, vt duæ naues, non procul a Bononia, Morinorum opido, fluctibus obrutæ, perierint: Comes Rothusius, & Orcadensium Episcopus, piscatoria nauicula in terram delati, soli ex vectoribus euasere incolumes: cætera classis, diu fluctibus iactata, ad alios litoris Gallici inferiores portus appulit. Legati, cum rursus in vnum locum conuenissent, statim in Aulam contenderunt: Ibi de nuptijs agi cœptum: &, cunctis fere assentientibus, Gusianorum tamen, in eis accelerandis, insigne studium erat: simul quod, ea affinitate, multum auctoritatis accessurum ad suam familiam, existimabant: simul occasio eorum cupiditati suffragabatur, quod, qui eas maxime improbaturus videretur. Annas Momorancius, 50 omnium tum Gallorum procerum habitus prudentissimus, detineretur ab hoste captiuus. Is cum, ob multas alias causas, vt plerisque videbatur, non iniustas, rem præcipitari, nolebat, tum, ne Gusianorum potentia (quæ prudentioribus suspecta, omnibus iam intolerabilis esse cœperat) supra, quam tutum Regibus esset, cresceret: E quinque enim

fratribus Gusianis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copijs præerat: proximus in Ligures, vt Carolo Cossæo succederet: tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & supplemento, mittebatur: in quarti potestate, triremes ad Massiliam erant: in Cardinalis Caroli manu, res nummaria tenebatur, ita vt nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Galloru͂, citra eorum voluntatem, moueri posset. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiserati, memoria repetebant illorum temporum condicionem, cum, per Aulæ factiones, Gallorum Reges in monasteria, velut mitius quoddam exilium, relegabantur. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis orgijs operata, vbi ad se redijt, legatis Scotorum in Concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, Vt coronam cæteraque Regni insignia repræsentarent, Vt Reginæ maritus, de more, Scotorum Rex crearetur. Ad ea breuiter legati, nihil sibi de ijs rebus mandatum, responderunt. Tum rursus Cancellarius: Nihil aliud a vobis in præsentia postulamus, quam quod in vestro positum est arbitrio, vt, cum hac de re in conuentu Scotorum disceptabitur, honorem, quem iuste nunc petimus, vestris suffragijs comprobetis: idque vos ita facturos, syngrapha confirmetis. Id postulatu͂ cum impudentiæ plenum videretur, paulo constantius atque acrius reijciendu͂, existimarunt: Itaque responderunt, Suam legationem intra præscriptas metas coerceri, quas nec possent, nec vellent transgredi. Quod si etiam cum liberis mandatis missi essent, tamen amicorum fidelium non esse, postulare, quod, sine certa pernicie & proditionis infamia, etiamsi periculu͂ capitis abesset, concedi nequiret: Se quidem Gallis, tot necessitudinibus coniunctis, quæ ab amicis honeste tribui possent, gratificaturos: Orare, vt illi, in petendo, intra eosdem modestiæ se fines continerent. Ita legatis ex Aula dimissis, etsi redire ad suos festinabant, tamen, antequam conscenderent, quatuor e principibus eorum, Gilbertus Kennedus, Georgius Leslius, Robertus Reedus, & Iacobus Flaminius, omnes summa virtute & charitate in patriam: item complures ex eorum comitibus, non sine magna suspicione veneni, decesserunt. Creditus est Iacobus, Reginæ frater, eadem potione petitus: nam etsi, constitutione corporis firmiore, & iuuentæ robore fretus, mortem euaserat, assidua tamen & periculosa ventriculi infirmitate, quoad vixit, laborauit. Ea æstate, fuit is rerum in Britannia status, vt magis, pax non esse, quam bellu͂ esse, videretur. Certatu͂ est vtrinque, prædis abigendis, & villarum incendijs: incursiones interim, non incruentæ, factæ: duo Nobiles captiui ab Anglis abducti, Gulielmus Kethus, Comitis Martialis filius, & Patricius, Graiorum familiæ, inter Scotos, princeps: cætera bellorum damna per vilia capita sunt euagata. Eodem fere tempore, Angli, duce Ioanne Claro, Equite, classem, ad infestanda Scotiæ litora, miserunt: ea ad Orcades accessit, vt, exscensione facta, Cracouiacam, sedem Episcopalem, solumque in ea gente opidum, cremarent. Cum suoru͂ non paucos in litus exposuissent, sæuissima procella, subito exorta, naues ab ora maris in altu͂ reiecit: ibi, cum vndis & ventis diu conflictatæ, vela retro in Angliam dederunt. Qui descenderant, ab Insulanis ad vnum sunt occisi. Hoc anno, & superiore etiam, causa Religionis quodam modo iacuisse videbatur, quod, morte Georgij Sophocardij, nonnihil compressa, abunde sibi satisfactum putarent alteri, si, in cœtibus priuatis tranquille Deum patrio sermone colere, & de rebus diuinis sobrie disputare, liceret: alteri cæso Cardinali, magis duce partium, quam vindictæ cupiditate se carere, ostenderent: nam qui in locum eius successerat, magis pecuniam, quam sanguinem aduersariorum sitiebat: neque fere sæuiebat, nisi, vt prædandi & voluptatum fruendarum licentiam tueretur. Mense Aprili, Valterus Millus sacrificulus, nec admodum literis expolitus, Episcopis tamen suspectus, quod missare desijsset, ad conuentum eorum rapitur. Is, quanquam & natura & ætate inualidus, & extrema paupertate oppressus, tamen e squalore carceris productus, & acerbissimis conuicijs petitus, adeo non modo constanter, sed etiam acute respondit, vt tanta animi magnitudo & fiducia, in tam tenui corpusculo, etiam inimicissimis, diuini numinis vi nixa videretur. Ciues Fani Andreæ adeo ægre iniuriam ei factam tulerunt, vt nemo inueniretur, qui iudex in eum sederet: nec, tabernis omnibus clausis, quicquam, quod ad supplicium faceret, venale haberetur: quæ res vnum vitæ diem ei produxit. Postridie tandem repertus est e familiaribus Archi-

CIϽ. IϽ. LIIX.

10 20 30 40 50

Archiepiscopi, Alexander Somervallius, homo flagitiosus, qui iudicis personam, in eum diem susciperet. Populus certe eius mortem adeo moleste tulit, vt, ne memoria mortis simul cum vita interiret, in eum locum, vbi corpus eius crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congesserit: quem cum, per aliquot dies, dissipandum Sacerdotes curassent, semper postridie congestus apparebat, donec tandem, opera Papanorum, ad ea, quæ per opidū extruebantur, ædificia fuit asportatus. Ad XIII. Cal. Aug. dies ab Episcopis dicta erat Paulo Mesanio, nobili tum verbi diuini concionatori. Eo die, cū frequens aduocatio procerum adfuisset, ac res ad tumultum spectaret, iudicium in aliud tempus dilatum est, complures, sed absentes tantū damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrerentur, iussi ad Cal. Sept. adesse: ac recantantibus errorum venia promissa. Cum in easdem Cal. incideret dies D. AEgidio festus, quem, velut Deum tutelarem, Edimburgenses venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hospites magno epularum luxu accipere solebant: Regens, verita, ne, in tam confusæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipsa adesse voluit. Papani, eius aduentu læti, facile exorant, vt in Pompa solenni, in qua AEgidius per vrbem ferri consueuerat, adesset: sed AEgidius, ex æde sua furto sublatus, nusquam comparebat. Verum ne pompa AEgidio, aut opidum pompa, tam celebri die, careret, substitutus est ei alius AEgidiolus. Hunc cum Regens esset comitata, per maximam opidi partem, sine vlla suspicione motus, ac se fessam in diuersorium contulisset, statim iuuentus vrbana AEgidiolū, e ferentium humeris detractū, in cœnum prouoluit, apparatumque pompæ disiecit: Sacrificuli & Fratres, qua quisque poterat, trepida fuga dilapsi, speciem tumultus maioris præbuerunt. Verū, vbi intellectum est, plus, in eo motu, timoris, quam periculi fuisse, remque totam, citra cædem ac sanguinem, transactam, rursus e latibulis suis prorepserunt, &, congregati, de summa rerū consultant. Ibi, etsi pristinæ dignitatis recuperandæ spe prope penitus deiecti, tamen, si quid, fiduciæ simulatione, rebus deploratis mederi queant, non secus, ac si prioris fortunæ vires manerent, vltro metum hostibus intentant: conuentum Edimburgi ad VI. Id. Nouemb. indicunt. Eius dies habendi cum venisset, Sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paulum Mesanium, quem iampridem in superiori conuentu adesse iusserant, nominatim citant: ei absenti exilium indicunt, cum grauissimæ pœnæ denunciatione, si quis eum tecto recipiat, aut vlla re, ad vitam necessaria, iuuet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus necessaria suppeditarent, & alij ad alios deducerent, &, per homines in Aula gratiosos, agerent cum Regente, vt exiliū ei remitteretur: sed, cum Sacerdotes non solum reniterentur, sed pecuniæ vim, satis magnam, offerrent, nihil confici potuit. Inter hæc, quidam viri nobiles, e Fifa maxime, & Angusia, ac aliquot opidorum ciues illustriores, per omnes Scotiæ præfecturas dispersi, hortabantur vniuersos, Sinceram diuinæ Legis prædicationem amarent, ne se suosque amicos, & eorundem sacrorum participes, a paucis & infirmis opprimi, sinerent: Si, iure agere, inimici velint, se superiores: sin vi contenderent, non impares fore. Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus subscriberent, offerunt. Hi primi congregationis nomen assumpserunt, quod postea celebrius, qui consecuti sunt, fecere. Purioris religionis vindices, cum, iam proculdubio rem in vltimū discrimen breui venturam, prospicerent communiter ad Reginam postulata quædam mittere, decreuerunt; quæ nisi obtinerent, neque facies Ecclesiæ vlla futura erat, neque multitudo a seditione poterat cōtineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, totoque vitæ cursu eleganter acto, Iacobum Sandelandium Calderanum splendidum Equitem, selegerunt, qui, legationis mittendæ necessitate multis verbis explicata, nomine omnium, qui, Ecclesiam Christi instauratam, cupiebant, in summa hæc postulauit, vt, in Precibus publicis, in Sacramentorū administratione, Ministri Ecclesiæ populari lingua, quæ ab omnibus intelligi posset, vterentur, vt Ministrorū electio, iuxta antiquam Ecclesiæ consuetudinem, penes populū esset: vt, qui præessent electioni, in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & si, per superiorū temporum negligentiam, indocti flagitiosiue ad honores obrepsissent, vt, eis a ministerijs Ecclesiæ remotis, alij sufficerentur. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, esse quenquam, qui palam, tam impudentis facinoris auctorem

se profiteri, auderet: Deinde, paulum sedato motu respondent, se rem procul dubio disputationi commissuros: Quod enim illinc fore periculũ, vbi ipsi in sua causa futuri essent iudices? Contra contendentibus religionis vindicibus, non ex hominum arbitrio, sed perspicua scripturæ sacræ sententia rem decidi deberi: proposuerunt Sacrificuli & alias concordiæ conditiones, sed tam ridiculas, vt responsione fuerint indignæ, Vt videlicet si vindices Religionis Missam in pristino retinerent honore: si, Purgatorium post hanc vitam esse, faterentur: si, & Diuis supplicandum, & pro mortuis orandum esse, consentirent: illi nobis vicissim permitterent, vt sermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptismo & Cœna Domini, vterentur. Instauratores Ecclesiæ institerunt (vti ante) a Regente petere, vt, in causa tam iusta, responso se, ab æquitate & ratione non alieno, solaretur, Regens quidem Sacerdotum causæ fauebat: eisque clam, vbi primũ sedaret occasio, suam operam opemque spondebat: Aduersam factionem iubebat, patrio sermone orare Deũ, Sacramenta populo exhibere, ceterosque ritus obire, sine tumultu: Tantum, ne doctores eorũ publice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populũ haberent. Hæc etsi illi sedulo præstarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa se prodebant indicia, & Papani Edimbugi ad eadem fere postulata, quæ per Nobilitatem ad eam sunt delata, pene paribus vsi sunt responsis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat, de Ministrorum electione, in hoc genere quæstionum, aut iuris Canonici, aut Concilij Tridentini decretis standum. Sed nec ipsi, de rebus suis, quicquam in illo cœtu statuerunt, nisi, quod Episcopis mandarunt, vt in singulas suæ ditionis parœcias occultos Delatores mitterent, qui legũ Papisticarũ violatores ad ipsos deferrent: & quanquam, iam palam suas minas pro nihilo pendi, viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipsos erat) & Gallorum armis confisi, non minus imperiose, quam antea, infirmioribus insultabant. Ad horũ animos, aliqua ex parte, mitigandos, & acerbitatem sententiæ, aduersus Euangelij concionatores, deprecandũ, missus est Ioãnes Areskinus, Dunensis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is, pro ea, qua cuncti erga Deũ pietate, erga homines charitate affici debemus, eos orauit, vt saltem non grauarentur, tolerare, vt, cum populus, ad orandũ, conueniret, Deum patrio sermone, iuxta leges diuinitus iussas, coleret. Hanc eius postulationem tantũ abest, vt comprobarent, vt acrioribus & arrogantioribus, quam vnquam antea, verbis incesserent, adiectis etiam, solito grauioribus, minis & conuicijs: ac, ne, nihil in eo conuentu actum, putaretur, quasdam protritas Papanorũ leges typis curant excudendas, omniumque templorũ valuis affigendas, quas, quia quadrante veniebant in publicũ, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem vocabant. Inter hæc, in conuentũ Ordinũ ingressi, qui, superiori anno, Legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, vt acta sua probentur: introductus deinde Gallorũ legatus, cũ satis longa oratione explicasset Regum Gallorũ veterem ac diuturnam, in omne Scotorũ nomen, beneuolentiam, ab omnibus & singulis vehementer contendit, vt Corona, quam ille, nouo ac monstroso nomine, matrimonialem vocabat, maritũ suæ Reginæ ornent: quo e nomine, nullũ emolumentũ, nulla potentia, præter nudam vocis illius vsurpationẽ, esset accessura. Multæ aliæ verborũ blãditiæ, quas hic enarrare superuacuũ esset, a legato adiectæ fuerũt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tãto, ne fraus occulta subesset, suspectiores fuerũt. Legatus tamen, partim immodicis promissis, partim importunis precibus, fauore etiam quorũdam mox futuræ adulantiũ potentiæ, tenuit, vt corona Delphino decerneretur: Delecti, qui eam ferrent, Gilespicus Cãbellus, Argatheliæ Comes, & Iacobus Reginæ frater. Hi, cũ in manifestũ exitiũ ablegari viderentur, iam imminente, omniũ capitib⁹ Gallicæ ambitionis procella, lentius profectionẽ adornare, ac rem in diem proferre, decreuerunt, donec, omnia circũspiciendo, velut futuri tẽporis certius omen captarẽt: præsertim, cũ propior & luculentior honoris titulus sese offerret: Mortua enim Maria, Anglorũ Regina, statim Scota se pro hærede gerit: ac titulos & insignia Regũ Anglorũ in omni suppellectili, & instrumento domestico apponendo curat, & cũ Gallia misere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis, & Flandriæ dominatu vendicãdo, vexaretur, ad cumulũ malorum adiectũ est tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: sed Gysianorũ (qui tum omnia poterant) erroribus etiam

etiam assentiendum erat: illi enim, plurimum hoc vanitatis genere splendoris Gallico nomini se adiecisse, videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de Corona matrimoniali, nouum quodam modo induisse videbatur ingenium, nam pristinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperiosam paulatim conuertebat arrogantiam: & prolixibus responsis, quibus vtrique factioni se excusabat, non voluntate sua fieri, sed ratione temporum, quo minus tam prolixe, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto, promittere auderet, nunc, omnium rerum, vt rebatur, compos, alijs moribus, alia oratione vtebatur. Indictus erat Sterlinum conuentus in VI. Id. Maij, cum sæpe ex ea audiretur, nunc se, alijs curis vacuam, non passuram, maiestatem summi imperij de gradu deiectam, nobili aliquo exemplo eam esse restituendam. His futuræ tempestatis indicijs, multi admoniti deprecatum veniebant; & in ijs quo dignitate nominum res fieri impetrabilior, publice missi Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, & Hugo Cambellus præfectus iuridicus Aerensis, Eques illustrissimus. Ibi non se potuit continere, quin vocem impietatis testem profunderet, Inuitis, inquit, vobis, vestrisque Ministris isti, etsi Paulo sincerius concionabuntur, tamen exulabunt. Cum illi subijcerent supplices, vt, quæ sæpenumero promisisset, in memoriam reuocaret: respondit, Fidem promissorum a principibus exigendam, quatenus eam præstare commodum eis videretur. Ad hæc, illi subiecerunt, Se ergo omne obsequium, & parendi necessitatem ei renunciare, atque præmonuerunt, quantum incommodorum esset ab hoc fonte emanaturum. Hoc responso, præter opinionem, icta, se cogitaturam, dixit. Hic cum resedisse nonnihil impetus iræ videretur, noua fax multo acrius eam incendit, audito, Perthanos Euangelium publice recepisse. Illa Patricium Ruuenium, opidi præfectum, qui forte aderat, egressa, iubet, omnes illos nauandæ Religionis motus comprimere. Cum ille in corpora facultatesque eorum se imperium respondisset habere, hæc vt in potestate ei sint, sedulo curaturum, ius in animos non habere: adeo statim incanduit, vt diceret, non mirandum fore, si breui eum tam perfractæ pœniteret audaciæ. Iacobum Haliburtonum, Taoduni præfectum, iussit, Paulum Mefanium comprehensum ad se mittere: verum is, ab eodem præfecto admonitus, vt tempori paulum cederet, opido excessit. Ad cæteros quoque vicinos conuentus rescripsit, vt, Romano more, Pascha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruisset, iam furenter irata, omnes Ecclesiarum totius Regni Ministros Sterlinum in ius vocauit; ad decimum diem proximi mensis Maij. Ea re diuulgata, purioris Religionis cultores sese mutuo exhortati, vt vna cum Ministris ad confitendam suam quoque fidem, adessent: tanta fuit eo properantium multitudo, vt, etsi inermes aduentarent, Regentem metus incesseret, ne consilia sua parum sibi procederent. Igitur Ioannem Areskinum Dunensem, qui forte aderat, ad se accersit: cum eo agit, vt turbam non necessariam domum remitteret: quod ei non difficile, propter auctoritatem, quæ ei apud suos erat: se interea nihil, aduersus quenquam illius sectæ, molituram. Multi, de hoc Regentis promisso certiores facti, omisso veniendi consilio, domos rediere: illa, nihilo secius, cum decreta conuentui dies aduenisset, omnibus, qui citati ad nomen non respondissent, velut contumacibus, aqua & igni interdixit. Dunensis, quam parum promissis fidendum esset, expertus, iam sibi a vi metuens, se subtraxerat, ac Ierniæ, Angusiæ, & Merniæ proceres, etsi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex eius sermone cum (quod ante suspicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per simulationem rem transigi posse, aduersus apertam vim se parant. In hoc tam lubrico statu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animosque accensos penitus inflammauit. A concione maior populi pars pransum discessit: in æde pauci & plebeij, sed & hi ira & indignatione æstuantes, remanserant. Inter hæc sacrificulus plebeius animos hominum experiri volens, se, ad missandum, apparat, ingentem tabulam, ac verius Idolothecam explicat, in qua erat historia multorum Diuorum, maximo sumptu exsculptorum. Adolescens quidam astans, cum adclamasset, facinus intolerandum fieri, Sacerdos ei colaphum incussit: ille lapide sublato, vt in Sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, vnam statuam ex ea confregit: reliqua mul-

titudo, furens, partim in Sacrificulum & tabulam, partim in cæteris aras inuolans, ac momento temporis, omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus tum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu, ad monasteria Fratrum diuersi discurrunt, reliquo se vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam fratres haberent, velut ad hos casus comparata, præsidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obsistere. Primus in Idola & Sacrorum apparatum factus est impetus: proxime tenuiores ad prædam discurrerunt. Inuenta est apud Franciscanos, supellex quidem, non solum copiosa, sed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipsi erant, abunde satis fuisset. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, sed certe tanta, vt mendicitatis professionem facile falsam redargueret, adeo, vt non inscite quidam non Fratres mendicantes, sed manducantes eos appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam cesserunt: nam quibus res erat, adeo se continuerunt ab omni auaritiæ suspicione, vt Monachorum nonnullos, ac præcipue fratrum Carthusiensium præfectum, auro atque argento facto discedere onustum, permiserint. Nec magis fuit incredibilis militarium hominum a præda abstinentia, quam, in demoliendis tot ædificiis celeritas: Carthusiensium enim ædes illæ laxissimæ tam properanter non modo dirutæ, sed etiam exportatæ fuerunt, vt intra biduum vix fundamentorum vestigia superessent. Hæc ad Reginam, vt erant gesta, aut paulo etiam atrocius relata, animum eius elatum ita inflammarunt, vt sancte iurauerit, se ciuium sanguine & opidi incendio tam execrandum scelus expiaturam. Cuprenses Fifani, audito rerum Perthi gestarum ordine, & ipsi, maximo consensu, simulachris aut confractis, aut eiectis, suam AEdem repurgant. Eam rem AEdis Curio adeo acerbe tulit, vt nocte, quæ insecuta est, ipse sibi mortem consciuerit. Harum rerum nuncio Regens perculsa, Hamiltonium, Argatheliæ, atque Atholiæ Comites cum propinquis atque clientibus, ad se accersiuit: & quanquam summa celeritate hostium conatus præuenire cuperet, tamen machinarum ænearum subuectio in causa fuit, vt vix demum, decimo octauo die Maij, ad loca vrbi vicina accederent. Vbi, de Regentis apparatu & copiis ad proceres, qui Perthi erant, est perlatum, & illi, nunciis celeriter in omnes partes dimissis, amicos, & eorundem sacrorum Socios implorant, ne, in vltima de vita & omnibus fortunis dimicatione, se deserant. Accessere, e proximis conuentibus magno studio, & summa celeritate, prope omnes populariter: nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne, communi periculo defuisse, viderentur. Sed omnium conatus & festinationem vicit Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes. Is, audito, quo in statu res esset, bis mille & quingentos, partim equites, partim pedites collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exercitu per loca aspera & inculta, vitatis Regentis castris, Perthum peruenit. Erant in exercitu Regentis adhuc Iacobus Stuartus, proximi Regis nothus, & Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes. Hi, etsi præcipui auctores instaurandæ Religionis erant, tamen, quia spes concordiæ nondum erat penitus abiecta, manserant apud hostes, eo consilio, vt, si bonis rationibus pax coire posset, operam amicis præstarent: sin autem animi Papanorum a quiete prorsus abhorrerent, eandem cum cæteris, qui Perthi erant, aleam fortunæ subirent. Regens per exploratores certior facta, in castris hostium supra septem virorum fortium millia esse, omnesque, summa alacritate, se ad prælium expedire, quanuis ipsa, præter Gallorum auxilia, prope parem Scotorum numerum in armis haberet, tamen, in vltimum discrimen rem committere, verita, per eosdem, quos ante nominauimus, Iacobum Stuartum, & Gilespicum Cambellum ad hostem misit. Ex altera parte, Alexander Cunigamius, & Ioannes Areskinus Dunensis electi, qui cum eis, de concordia, agerent. Hi quatuor, Regina iam placabiliore, quod sciret, Glencarnium iam copias coniunxisse cum reliquis idololatriæ oppugnatoribus, ita conuenerunt, vt, Scotis militantibus vtrinque dimissis, Regenti opidum pateret, donec lassitudinem, ex itinere contractam, paucorum dierum quiete, ipsa comitesque leuarent: interea, opidanorum neminem damno aut molestia afficerent: Gallorum ne quis opidum ingrederetur: neue propius tria millia passuum accederet, cæteræ omnes controuersiæ in proxima comitia dilatæ. Ita, præsenti tumultu

composito,

composito, fine cæde & sanguine, Religionis vindices, vt qui, non inferre arma, sed illata propulsare, cupiebant, læti discesserunt, Deum laudantes, qui belli incruentum exitum hunc dedisset. Comes Argathelius, & Iacobus Stuartus ad Fanum Andreæ, relicta ad Perthum Regente, concesserunt, vt tædia superioris temporis per ocium discuterent. At illa, soluto Voluntariorum vtrinque exercitu, opidum cum paucis ingressa, honorifice, pro ciuium copiis, est recepta. Galli mercenarij cum Patricij Morauij, ciuis honesti, ædes præterirent, sex eorum cum omnes iactus aduersus podium ligneum, vnde familia spectabat, direxissent, vnus Patricij filius, adolescens tredecim annorum, fuit peremptus. Regens, corpore ad se allato, cum genus didicisset, casum quidem miseratione dignum esse, inquit: eoque magis, quod in filium, ac non in patrem potius, ea calamitas incidisset: se vero fortuita præstare non posse. Ex hac eius oratione, cum facile omnes intelligerent, fidem conuentorum non amplius duraturam, quam, donec suæ vires Regenti placerent, illa orationi facta conuenientia adiecit. Nam, intra triduum, omnia miscere cœpit: ciuium enim alios spoliauit, alios exilio multauit: magistratus omnes, nulla iuris formula obseruata, commutauit, ac, Sterlinum discedens, Scotos mercenarios, qui præsidio essent, in opido reliquit: quo facto, a conuentis volebat videri non discedere, quod promisisset, vrbe libera, neminem Gallum se in ea relicturam. Cum obiiceretur, in conuentis omnes Gallos censeri, qui fidem Regi Gallo haberent obligatam, ad illud Papanorum commune recurrit, Hæretico non seruanda promissa. Quod si, æque honesta facinoris excusatione vti, posset, nulla sceleris conscientia se impediri, quo minus, isti hominum generi & bona & vitam adimeret: Promissorum autem fidem a principibus non esse adeo anxie exigendam. Cum hæc satis indicarent, pacem non diuturnam fore, tum ea, quæ secuta sunt, multo vehementius opinionem, de ea sinistram, confirmarunt. Iacobum Stuartum, & Gilespicum Cambellum minacibus literis, & mandatis prosecuta, extremas legum pœnas eis, ni redirent, interminata: de aduersæ factionis exercitu secura, quippe quem, e Voluntariis & qui sine stipendiis militarent, conflatum esse, sciebat: nec, vbi dimissi essent, facile aut cito conuenturos, existimabat. Missa restituta, cæterisque rebus quoad poterat, compositis, opido, quo diximus, præsidio communito, Sterlinum versus iter ingressa est: multis enim de causis, eum locum a suis teneri, volebat: nam id opidum, prope totius Regni in medio situm, & solum muris cinctum, ciues habet bellicosos, & vicina Nobilitas vniuersa a Papanis aliena erat: ad quos reprimendos, hanc arcem obiici, volebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis, ad terrestrium & maritimarum copiarum subuectiones: nam per Taum amnem, qui muros alluit, æstus maris infunditur, exterarumque nationum commerciis aditum præbet: idque vnum fere est opidum, quod, ab vltimis vsque Regni finibus, vndique terrestri itinere adiri potest: ad cætera enim, longis æstuariis a mari immissis, viæ multifariam intercisæ sunt, & per ea itinera lenta: quod nusquam ea sit nauicularum copia, vt, vno commeatu, magnam multitudinem transmittere, queant: sæpe etiam, aut ventis contrariis, aut tempestatum violentia, dies complures viatores retinentur. Ob has causas, Perthum, & conuentibus habendis, & militibus vndequaque contrahendis, commodissimum habetur. Verum, illa tempestate, Regens non tantum accepit ex loci commodo situ emolumenti, quam, ex violata induciarũ fide, comparauit inuidiæ: is enim vltimus ei rerum secundarum, & publici contemptus primus dies fuit: res enim diuulgata magnorum ei in omnibus Regni partibus motuum causas dedit. Nam Comes Argathelius, & Iacobus Stuartus, in violandis se auctoribus factis induciis, suam fidem lædi credentes, conuocata ad Fanum Andreæ vicina Nobilitate, se ad purioris Religionis cultores adiungunt: atque ad eius sectæ socios scribunt, Regentem Falcolandiæ cum Gallicis copiis esse: Cupri & Fani Andreæ exitio imminere: cui nisi præsenti auxilio obuiam eatur, omnes Ecclesias Fifanas in summo discrimine versari. Ad eos, e locis propinquis, magna repente accurrit multitudo, infensissimis aduersus Regentem & eius copias animis: quippe cum gente insociabili & fera bellum esse, apud quam æquitas, ius, fas, promissa, fides, & iurisiurandi religio tam leui momento penderent, vt, ad omnem spei auram, & incertissimos blandientis fortunæ flatus, dicta indicta,

facta infecta esset: nullas, in posterum, condiciones concordiæ audiendas, nullam pacis, nisi altera parte extincta, aut certe peregrinis regno exactis, spem superesse: proinde se, ad vincendum, vel moriendum, compararent. His, atque huiusmodi sermonibus ita vniuersorum animi fuerunt incitati, vt primum Caraliæ (quod opidum in extremo Fifæ angulo situm est) impetu facto, aras euerterent, simulachra confringerent, & omnem missificandi apparatum disperderent: quod autem vix credibile est, ira plus apud vulgi animos poterat, quam auaricia. Inde ad Fanum Andreæ progressi, spoliatis reliquis Diuorum ædibus, Fratrũ Francisci & Dominici Cænobia solo æquarunt. Hæc cum prope in oculis Archiepiscopi gererentur, quanquam satis validam equitum manum secum haberet, quibus copijs, se opidum posse tueri, paulo ante sperauerat: tamen, cum populi studium, ac tantum Voluntariorum concursum cerneret, sese cum suis a furore multitudinis subduxit, ac Falcolandiam, ad gentiles & propinquos, venit. His auditis, Regens adeo exarsit, vt, sine vlteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectionem, ac statim præmitteret, qui Cupri hospitia Gallis designarent, ac missis in omnes partes edictis, imperauit, vt omnes, qui arma ferre possent, se Cuprum sequerentur: præsentesque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, vt, ad sonum tubæ, omnes præsto in armis essent. Hoc eorum consilium, cum rectæ Religionis vindices per exploratores rescissent, ijs, qui aderant, familiaribus & amicis repente conuocatis, vt Regentis consilium præuenirent, statim Cuprum contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani & Nobiles e proximis agris, ad mille virorum, velut eodem signo exciti, se cum eis coniungunt: eam noctem ibi commorati, postridie mane, copias ex opido educunt, & in campis proximis in procinctu steterunt, Papanorum exercitum exspectantes, suaque auxilia, quæ paulatim aduentabant, recolligentes. In castris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Osellius: mille Scotos ducebat Iacobus Hamiltonius, Dux Castellerotius: ita tum eum vocabant. Hi omnes, præmissis de vigilia secunda machinis, summo mane iter ingressi, eo venerant, vt hostium primos conspicerent, & ipsi ab eis conspicerentur. Modicus in medio amnis fluebat: ad eum, idoneis locis, machinæ erant collocatæ: quingenti equites emissi, quibus leuibus prælijs hostium animos pertentarent, simul, si flumen transire pararent, vt impeditos aggrederentur. Horum alacritas Gallis cunctationem afferebat: eam etiam auxit aduentus Patricij Lermonthij, præfecti vrbani Fani Andreæ, cum quingentis ciuibus armatis: qui, agmine (vt mos itineris habet) in longum exporrecto, maioris, quam pro numero, multitudinis speciem præbebat: hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hostium conspicerent: ac duces e propinquo noscerent, ac (vt iussi erant) ad suos referrent. Itaque, quidam e Gallis, vt totam hostium aciem, saltem e longinquo, subiectam oculis haberent, in collem satis editum conscenderunt: inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis interuallis relictis, stare viderent, ac, retro illos, magnum calonum & equisonum numerum, ad vallis cuiusdam labrum, velut spectaculum in longum extentum, conspicerent, rati vniuersam illam multitudinem ibi in subsidijs collocatam, omnia vero maiora ad suos detulerunt. Duces, de Concilij sententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ substiterat, miserunt, qui, quo in statu res essent, edocerent: Scotos sibi videri multo plures, quam sperarant, &, ad pugnandum, alacriores: contra, qui secum militare, mussare: & quosdam aperte indignari, se, in paucorum peregrinorum gratiam, aduersus ciues, amicos, & propinquos duci. Tandem, assentiente Regente, tres ab Hamiltonio legati, ex primoribus, mittuntur, atque hi maxime, qui, in exercitu hostium, propinquos aut liberos haberent. Hac legatione, pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promissis elusi, nullam pactionibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut si habuisset, e dignitate sua existimasset, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, vt (quod maxime petebatur) peregrini Regno excederent, quod præstare, inconsulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpositæ, non, ad animos ad pacem inflectendos: sed, vt sæpe antea experti erant, ad accersenda auxilia externa petebantur: hoc tantum conuenit, vt Galli milites in Lothianam transportarentur

rentur, induciæque, in octo dies, fierent, dum Regens pacificatores, e suis, ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges vtrisque ferrent. Sed vindices libertatis cũ plane perspicerent, Regentem, quod condicionibus, sibi honestis, rem componere non posset, tantũ rerum prolatationem quærere, dum proximum æstuarium cum suis transmitteret: Comes Argatheliæ, & Iacobus Stuartus, per literas, egerunt cum ea, vt Perthum, deducto præsidio, liberum suis legibus relinqueret, vti, in opido recipiendo, pacta erat: huius fœderis violati inuidiam in se conferri, qui faciendi authores fuerant. Cum nihil a Regente responderetur, Perthum versus, vnde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, signa conuertunt: Kinfanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, 10 cum discederet, opido præfecit, vt obsequendi studium, vexatione ciuiũ, ostentaret, suo dolori priuato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum plerisque ciuium habebat, parũ ciuiliter exercebat, alijs domo fugatis, alijs, obtentu Religionis, spoliatis. Nec dissimilem militibus licentiam permittebat. Has iniurias, amicis & eorundem sacrorum socijs illatas, cum, qui Cupri erant, intellexissent, iter eo, primo mane, pronunciatũ est. Opidum obsessum, post paucos dies, est deditum: ac, pulso Kinfanio, præfectura vrbana Patricio Ruuenio, præfecto iuridico, reddita est: deinde Sconam, vetus & infrequens opidum, ob vnum suorũ, contra fidem datam, occisum, incenderunt. Per exploratores est rescitum, Regentem præsidium Francorum Sterlinũ missuram, vt, qui vltra Fortham erant, a reliquis excluderentur. Id consilium vt præuenirent, Gilespicus Cambellus, & 20 Iacobus Stuartus, iam multa nocte, cum summo silentio, Pertho mouerũt, ac, Sterlino potiti, monasteria Fratrum statim diruerunt: cætera item circa vrbem, Sacraria, ab Idolorum cultu nefario, emundarunt: ac, post tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingressi, Limnuchũ, in medio itinere situm, superstitioso cultu liberant: &, quanquam admodum pauci numero essent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domestica negotia dilapso, per tot opida tamen compresso Papanorum fastu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror inuasit, vt, cum omnibus, quæ trahere poterant, impedimentis, Dumbarum perfugerent. Scotorum proceres, instaurandæ Religionis principes, complures, in re ordinanda, dies morati, præter ædium sacrarum, ab omni missificandi apparatu, repurgationem, verbo Dei sincere enunciando, concionatores constituerunt. Interea e Gallia nunciatur, Henricum Secundũ Regem decessisse. 30

CIϽ. IϽ. LIX.

Ea res vt Scotis auxit læticiam, ita minuit industriam: plerisque, tanquam omnibus defuncti essent periculis, quo visum est, dilabentibus: Regens contra, formidans, ne ipsa cum Gallis tota Scotia exigeretur, summa cum vigilantia in omnes occasiones erat intenta. Primum, exploratores Edimburgum præmisit, qui hostiũ consilia cognoscerent, per eos admonita, vulgus militum dilapsum, paucos restitisse, adeo securos, vt nullum omnino militiæ munus obirent, non cunctandum rata, cum eis, quas habebat, copijs, recta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officiose Iacobus Hamiltonius Dux, & Iacobus Duglassius, Mortonij Comes. Hi, cum condicionibus frustra rem componere tentassent, illud saltem tenuerũt, ne, eo die, confligeretur. Tandem, condicionibus hinc in- 40 de iactatis, XXIV. die Iulij, M. D. LIX. induciæ factæ, in decimam vsque Ianuarij, quarum summa hæc erat, vt nemo cogeretur, ceremonijs, quas nollet, vti: ne præsidium militare Edimburgi collocaretur: ne Sacerdotibus fieret impedimentũ, quo minus, prædiorum suorum fructibus, decimis, pensionibus, alijsue quibuscunque redditibus libere vti frui, possent: Ne quis, Ecclesiæ instauratæ templa, monasteria, aliaue loca, in Sacerdotum vsus fabricata, demoliri, aut in alios vsus transformare, tentet: Item, vt postridie illius diei, typos excudendæ pecuniæ, ac palatium Regium Regenti cum omni, quam in ea acceperant, supellectili redderent. Has inducias ne, per se, aut suos violasse, videretur, Regens eo impensius dabat operam, quod in superiorum temporum promissis seruandis, eius leuitas vulgo erat infamis: verum tamen curabat, vt per suæ factionis homines Sco- 50 ti, ad iram natura paulo propensiores, irritarentur: occasionesque sæuiendi in miserum vulgus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui, iuris aliqua specie crudelitatem celare possit, falsos rumores disseminandos curat, Religionem rebellioni prætendi: veram sumendorum armorum causam esse, vt, stirpe legitima extincta, Iacobus,

superioris Regis nothus, Regnum in se transferret. His, atque alijs huius generis mendacijs, cum, animos vulgi nonnihil labefactari, videret, literas vnas atque alteras, quas a Regibus Gallorum, Francisco & Maria, videri volebant missas, ad eundem Iacobum curant perferendas: hæ partim falsam beneficiorum exprobrationem, partim grauissimas minas continebant, ni, defectionis consilio abiecto, ad officium rediret. Ad hæc cum Iacobus respondisset, se nullius dicti aut facti sibi conscium esse, aduersus vel Reges, vel leges: quod vero causam eorum, qui, Religionem prolapsam in suum gradum restituere, vellent, Nobilitas susceperit, vel potius ad eam causam se adiunxerit, eorum, quæ cum illis gesserit, inuidiam, si qua est, facile sustinere: nihil enim ibi quæsitum, nisi diuinæ gloriæ illustrationem: cuius consilij pœnitere non esse æquum, cuius habeat 10 auctorem, fautorem, & propugnatorem Christum: quem nisi sponte abnegare vellet, ab incœpto desistere non posse. Extra hanc vnam causam, & se, & reliquos, quibus inuidiosum rebellionis nomen impingitur, in alijs rebus omnibus fore obsequentissimos. Hoc responsum, vt in Galliam mitteretur, Regenti datum, contumax ei & superbum est visum: contra plærisque non modestum modo, sed etiam intra modum, præsertim, in iactatione beneficiorum, quæ nulla prorsus acceperat, nisi, quæ cum omnibus peregrinis erant ei communia. Inter hæc, & mille mercenarij Galli Letham appulerunt, & Comes Aranius, Iacobi Hamiltonij, nuper Gubernatoris, filius, ad conuentum procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, Gallorum aduentu velut spei suæ certa, iam palam, ad Scotiam domandam, animum adiecit. Araniæ Comitis 20 reditus hæc fuit causa. Cum vehementius, quam, per illa tempora, tutum erat, instaurantium rem Ecclesiasticam causam tueretur, a Gusianis, qui omnia apud Franciscum minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, morti destinabatur. Nec dubitauit Cardinalis Lotharenus, cum, in Senatu Parisiensi, vehementius in causam instauratæ Religionis inueheretur, pronunciare, eos prope diem supplicium spectaturos hominis, qui Principum dignationi esset æqualis. Id ille cum rescisset, atque in memoriam reuocasset, se, non ita pridem, cum Duce Gusio liberius verba commutasse, clandestina fuga, de concilio amicorum, saluti consuluit: ac derepente, præter omnium expectationem, domesticis tumultibus interuenit: ac ipse ad partes vindicum pietatis accessit: cum patre etiam egit, vt se eis adiungeret, ac multos e veteribus offensis ei 30 inimicos, reconciliauit. Principes factionis, qui ibi aderant, cum pro certo audissent, auxiliares copias partim iam appulisse, partim, vt quam primum mitterentur, conscribi, Lethamque summa vi communiri, vt horreum commeatuum & apparatus bellici esset: ibique Galli in rebus aduersis, receptum, in secundis, portum suscipiendis amicis haberent: Scoti, per hæc tempora, accitis vndequaque copijs, Letham obsidione, sed frustra, claudere tentant: nam fere, quicquid ænearum machinarum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edimburgensis præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus se coniunxerat: neque penes eorum factionem hæ vires erant, vt opidum, ab vna parte mari cinctum, & fluuio diuisum, claudere iusta obsidione possent. Gallus interea, de rerum Scoticarum statu certior factus, Labrossium, Equitem Conchiliati 40 ordinis, cum duobus millibus peditum eo misit, qui Regenti, Papanæ superstitionis cultum promouenti, pro viribus adessent: missus fuit vna Episcopus Ambianensis, tresque doctores Sorbonici, qui de controuersijs, si opus esset, disceptarent. Eorum aduentus Regentis animum, deiectum, ita erexit, vt sancte promitteret, se prope diem pœnas, de Diuorum & Regum hostibus, expetituram. E principibus Nobilitatis, duodecim tum Edimburgi erant collecti, a quibus Labrossio & Episcopo, qui, se Legatos missos, dicebant, & diem, ad explicanda mandata, peterent. Responsum est, Eos non pacem (quod simulabant) quærere, sed bellum minari: alioqui, quid attinebat armatas cohortes, ad disceptandũ, adducere? se vero non adeo rerum esse ignaros, vt in eam disceptationem se committerent, vbi cogi possent, ad condiciones, inimicorũ arbitrio, ac- 50 cipiendas: Quod si pacificatio inter arma placeret, se quoque curaturos, ne, magis vi compulsi, quam rationibus adducti, viderentur: Illi autem, quod præ se ferunt, si vere & ex animo petant, peregrinum militem remittant, inermesque (vt sæpe alias) conueniant,

velut

velut ad rem ex æquo componendam, non ferro, & viribus discernendam. Hæc quidem de legatis. De munitione Lethæ, in hanc fere sententiam rescripserunt, Se vehementer mirari, quod Regens, nullis prouocata iniurijs, tam cito a conuentis recesserit : ac, veteribus Lethæ incolis expulsis, peregrinorúque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum legum & libertatis, omnium capitibus imponat: se magnopere orare, vt ab hoc tam pernicioso consilio, aduersus fidem promissorum, publicam vtilitatem, leges & libertatem, temere suscepto, desistat: neue eam necessitatem eis imponat, vt, vniuersi populi fidem implorare, cogantur. In eandem fere sententiam, post mensem, Edimburgi collecti rescripserunt : ac superioribus hanc petitionem adiecerunt, vt, molitionibus nouis euersis, peregrinos, aliosque mercenarios quoslibet opido emigrare, iubeat, vt liberum ibi omnibus ex æquo esset, negociari & mutua exercere commercia. Id si recusaret, se pro certo indicio accepturos, eam Regnum hoc in seruitutem velle redigere : cui malo se, quacunque ratione possent, remedium quæsituros. Ad hæc qui responderet, Regens, triduo proximo, misit Robertum Formanum, principem fœcialem (vulgus Regem armorum vocat) cum his mandatis, Primum omnium ostendes, nihil nobis, magis præter opinionem, accidere potuisse, quam alium esse quempiam, qui potestatem hic habeat, quam gener, & filia mea, vnde omnis nostra pendet auctoritas: Superiora procerum acta, & hæc præsens postulatio, seu potius imperium, satis declarant, eos nullam superiorem agnoscere auctoritatem : Nec eorum petitio, aut potius minæ, vtcunque verborum coloribus opertæ, nobis iam nouæ videri possunt. Postulabis a Duce Castellerotij, vt in memoriam reuocet, quæ nobis verbis, & Regi, per literas, sit pollicitus, non se modo Regi dicto audientem fore : sed facturum, ne filius eius, Araniæ Comes, patriæ tumultibus se omnino implicaret. Item, ecquid, quæ nunc geruntur, illis respondeant promissis. Ad literas autem respondebis, Nos, publice tranquillitatis causa, ostendisse facturos, ac nunc etiam polliceri, quicquid cum pietate in Deum, ac obseruantia erga Reges non pugnet: neque, de libertatis & legum euersione, vnquam cogitasse : de Regno vero per vim acquirendo, multo minus: Cui enim illud quærerem, quod iam filia, hæreditario iure, sine controuersia teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis: Nosne vnquam aliquid in eo genere attentauimus, priusquam illi, multis conuentionibus, ac demum coniuratione inter se facta, palam ostenderent, imperium legitimum se reijcere, ac nobis, qui supremi magistratus auctoritatem & locum tenemus, inconsultis, statum publicum, pro suo arbitrio, perturbassent: suasque partes, captis vrbibus, confirmassent & cum veteribus inimicis, de fœdere sanciendo, tractassent? ac nunc maxime complures eorum Anglos domi suæ habeant? &, vt alia omittam, quam tandem causam proferre poterunt, cur illis liceat, exercitum tenere Edimburgi, ad rerum præsides inuadendos? nobis autem non liceat, Lethæ, ad salutis nostræ præsidium, aliquid copiarum circa nos habere? Illud nimirum cupiunt, vt, quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod, ad hunc diem, fecimus) vitare conemur. Ecquæ in eorum literis, de parendo iustis magistratibus, est mentio? Ecquam, ad concordiam instaurandam, viam pandunt? Ecquo indicio monstrant, se hos motus velle sedatos, & in pristinum statum omnia velle reducta? Operiant ista, quibus velint, emolumenti publici coloribus: palam tamen est, nulla de re minus eos cogitare : nam si id vnum concordiam moraretur, sæpenumero, quæ duceret eo, viam ostendimus. Nec ipsi ignorant, Gallos istos, mandatu sui Regis, iamdudum, nisi suis ipsi factis in mora fuissent, extra Scotiam futuros. Itaque, si quas nunc quoque offerant condiciones honestas, quæ spem faciant, imperij maiestate salua, se obedienter & modeste superioribus parituros, nullam instaurandæ concordiæ rationem recusabimus: neque quicquam omittemus, quod ad vtilitatem publicam spectare, poterit. Nec nos modo erga eos hoc animo sumus, sed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illustrem, & Ecclesiastici ordinis hominem primarium, cum literis ac mandatis, eodem spectantibus, ad eos miserunt : quos illi tamen ita contempserunt, vt, non modo responso, sed ne audientia quidem, sint dignati. Quamobrem postulabis, & imperabis quoque Duci, & cæteris proceribus, alijsque cuiuscunque ordinis ciuibus, vt ab

eis statim discedant: Sin minus, perduellionis eos teneri, denunciabis. Ad hæc postridie, qui fuit XXII. Octobris, proceres in hanc sententiam responderunt, Ex literis tuis, ac mandatis per fœcialem missis, facile intelleximus, quam perseueranter male animata sis, aduersus pietatem in Deum, & nostræ gentis publicum emolumentum, & communiter omnium libertatem. Hæc vt, perinde ac debemus, tueamur, nos, Regum nostrorum nomine, præfecturam, aut quocunque alio imperij titulo publicam administrationem sub Regibus vsurpas, suspendimus, ac inhibemus: vt qui pro certo habeamus, quæ nunc a te geruntur, ea cum eorum perpetua voluntate, erga publicam huius Regni incolumitatem, pugnare: & quemadmodum tu nos, legitimos huius Regni & Regum ciues, pro Senatu & Concilio publico non habes: neque nos te, Regentem aut magistratu supremo fungentem, agnoscimus: cum præsertim imperium (si quod habes a Regibus commissum) grauissimis iustissimisque de causis, sit a nobis inhibitum: idque, eorundem Regum nomine, quorum nos consultores nati sumus, præsertim in rebus, quæ ad omnium salutem spectant. Quanquam autem nobis est decretum, nullum subterfugere vitæ discrimen, in eo opido liberando, in quo tu, contra nos, mercenarios peregrinos collocasti: tamen pro ea, quam tibi, vt Reginæ nostræ matri, debemus, reuerentia, & opera fideli, magnopere, vt secedas, oramus, dum nos vtilitatis publicæ ratio cogit, opidum istud nunc armis repetere, quod sæpe antea precibus liberare sumus conati. Illos præterea rogamus, vt vna tecum educas, intra XXIV. horas, si qui sunt, qui aut Legatorũ, ad controuersias disceptandas, aut ad res gerendas, nomen sibi vendicant, quicquid item mercenariorum militum in eodem est opido, quorum nos sanguini libenter parcimus, & incolumitati fauemus, propter veterem, quæ tot sæculis, inter Scotos & Francos, fuit, amicitiam: quam, ob nostræ Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potius augeri, quam imminui, est æquum. Eodem quoque die, idem Fœcialis retulit, pridie illius diei, procerum aliorumque ciuium frequentissimo Concilio persuasum esse, omnia Regentis dicta, facta, consiliaque meram spectare tyrannidem. Igitur decretum factum, de abrogando ei magistratu, cui vniuersi, vt iustissimo, subscripserunt: legationemque, ei a genero & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere, vetuerunt, vsque ad generalem Ordinum conuentum, ab ipsis, vbi commodum foret, indicendum. XXV. autem die, proceres fœcialem miserunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, vt intra spatium XXIV. horarum ex opido discederent, seque ab euersoribus libertatis publicæ segregarent. Post has comminationes, excurrentibus vtrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commissum est. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in castra vindicum libertatis repente terror incidit, vt & præsentem statum vehementer perturbaret, & spem omnem successus in posterũ extingueret: multos enim Regens, qui nomina Ecclesiæ dederant, partim minis, partim promissis, a procerum factione abstraxerat, & castra speculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, sed etiam, quæ maxime occulta & credebant, & volebant, ad eam deferrent: &, comprehenso Iacobi Balfurij ministro, qui literas Letham ferebat, suspicio in multos, timor in omnes se diffuderat: mercenarij quoque, ob non soluta ad diem stipendia, tumultuabantur: ac, si quis, eos a nefario consilio reuocare, conabatur, grauiter ei comminabantur. Sed in hominibus, a pietate & honesto alienis, non tam miranda erat seditio, quam omnes male habebat Ducis Castellerotij imbecillitas, & prope diffidentia, quem propinqui terroris ita impleuerunt, vt eius timor multorum animos labefactaret. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent, prima, de mercenarijs placandis, consultatio fuit. Cum inter se proceres, qui remanserant, de pecunia in stipendium conferenda, agerent, alijs per auaritiam detractantibus, alijs inopiam excusantibus, summa confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret. Proximum visum est, vt vasa singulorum argentea conflarentur: cumque monetarij operam suam liberaliter promitterent, typi, incertum quorum fraude, sublati fuerunt. Restabat vnica spes, ab Anglis, sed lenta nimis videbatur. Tandem, priuatim suorum amicorum fidem experiri, decreuerunt: atque ad Equites duos, notæ virtutis (qui tum Bernici publicis munijs præfecti erant), Radulphum Sadlerium, & Iacobum Croftum

mittunt

mittunt Ioannem Cocburnum Ormistonium, qui vel modicam, ad remedium præsentis necessitatis, impetrarent pecuniam. Id consilium quanquam maxime occultarent, tamen ad Regentem est delatum: ea, Comitem Bothuelium reditum eius obseruare, iussit. Is, quanquam ante paucos dies sancte iurauerat, se causæ procerum nulla in re obstiturum, spemque fecisset, se factioni eorum subscripturum, tamen Ormistonium, ex insidiis, nec opinum aggreditur: vulneratum capit, pecuniam eripit. Huius facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem, & Iacobum Stuartum, cum toto pene equitatu, exciuit, non tam vindictæ cupiditate, quam vt Ormistonium (si forte viueret) eriperent, aut saltem impedirent, quo minus ad Regentem transportaretur: sed Bothuelius per speculatorem præmonitus, aduentum eorum fuga præuertit. Eodem die præfectus Taodunanus, cum suis ciuibus ac paucis Voluntariis, Letham versus progressus, suas in colle propinquo machinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cognouerant, omnem prope hostium equitatum abesse, ad pedites, quorum paucitatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxerunt. Taodunani aliquandiu, spe subsidij, restiterunt: sed cum, in primo statim congressu, mercenarij (qui pauci eos erant secuti) terga vertissent, ipsi quoque, relictis machinis, sensim pedem retulerunt: donec a tergo clamor ortus est, Gallos, breuiore via prægressos, ad portam vrbis a tergo tendere, vt eos excluderent. Ad hanc vocem, tanta omnium rerum perturbatio est orta, vt quisque, qua proxime poterat, in tutum se reciperet, &, dum alij aliis obstant, infirmiores a valentioribus conculcarentur: ac, dum quisque sibi prospicit, nihil in commune consulitur. Papani, e latebris prodeuntes, palam conuiciabantur: qui antea studium doctrinæ purioris præ se ferebant, partim, clam se subducere, conabantur, partim, de tota causa abiicienda consultant. Quinta die Nouembris, cum nunciatum esset, Gallos exisse, vt commeatus, Edimburgum venientes, interciperent, præterquam quod vindices Religionis inter se non satis essent concordes, mercenarij vix ex opido extrudi poterant. Comes Araniæ, ac Iacobus Stuartus, primi cum familiaribus egressi, aduersus eos exierunt: hos multi viri honesti ac strenui comitati sunt: ac in Gallos se acrius, quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam vt, ab Edimburgo interclusi, suæ temeritatis pœnas dedissent: nam, cum hinc paludes, illinc paradisi proximus murus iter & angustum, & Gallorum sclopetariis obnoxium, eis reliquissent, partim a suis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminebat, nisi duces, æquato cum cæteris periculo, ex equis discendissent. Cum illis, pudor multos retinuit: in his, fuit Alexander Haliburtonus, Centurio, iuuenis strenuus, & in causa Religionis instaurandæ acer. Is cum, graui vulnere accepto, in manus hostium venisset, multis ab eis plagis lethaliter sauciatus, breui post moritur. Post hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt: multis se subtrahentibus, cæteris animum despondentibus, Araniæ Comes, & Iacobus Stuartus suam operam obtulerunt, si vel modica manus vna maneret. Cunctis pene recusantibus, proxima fuit consultatio, de vrbe relinquenda: ac, vti decretum fuit a proceribus, de secunda vigilia iter ingressi, postridie Sterlinum peruenerunt. Ibi Ioannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit: ac multorum animos in spem certam, breui ex his malis emergendi, erexit. In hoc conuentu, id modo decretum est, vt, quoniam Galli quotidie nouis subsidiis augerentur, & ipsi etiam externis opibus se confirmarent, missus est in Angliam Gulielmus Mætellanus, iuuenis summo ingenio & eruditione, qui Reginam edoceret, quantum immineret Angliæ periculum, si Galli, in Scotia, operibus & præsidiis loca communirent: vt qui non Religionis modo, sed legum & libertatis interitum quærerent: Scotis autem vel vi, vel fraude oppressis, vel iniquo fœdere in seruitutem redactis, faciliorem eis gradum fieri, ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter se disceptata, tandem spem auxiliorum fecerunt. Proceres, libertatis vindices, in duas se partes diuiserant: alteri Glascuæ constiterunt, vt proximis prouincijs præsiderent, & socios sacrorum ab iniuria tuerentur: alteri in Fifam missi. Franci, qui nullam ab hostibus abstinebant iniuriam, de Anglorum auxiliis soliciti, ante eorum aduentum,

reliquias aduersæ factionis delere, conantur: ac primum aduersus eam partem, quæ Fifam insederat, ducunt. Primum in itinere, Limnuchum ac Hamiltoniorum prædia spoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum opidanos diriperent, pontem transeunt: &, secundum flumen ducto exercitu, litus illud, vicis & opidulis frequentibus habitatum, legunt: ac, toto itinere, quæ occurrebant, direptis, tandem Kingornum veniunt. Scoti, vt eorum cursum remorarentur, Desertum opidulum (id loco nomen est) cum paucis insederunt. Hic per viginti dies, cum quotidie leuia prælia consererentur, Galli, quam non poterant in dominos, iram in parietes effuderunt: villamque Gulielmi Kircadij, Grangiam nomine, a fundamentis diruerunt. Ille, qui non ignoraret, Gallos eo, ad rusticos diripiendos, frequenter excurrere, paulo ante lucem, se in insidiis collocauit: ac, animaduerso Labastio Allobroge cum sua centuria egresso, tam diu in insidiis occultus substitit, dum, supra mille passus a præsidio, Galli abessent: tum demum, immisso equite, a suis eos exclusit. Illi, quod, in tali discrimine vnum restare, videbatur, in rusticam villam propinquam ingressi, se maceria sepibusque tueri, conabantur. Scoti, ex superiore Gallorum crudelitate irritati, suæ salutis immemores, &, dum hostem læderent (etsi nulla, præter lanceas equestres, haberent arma) prostratis, quæcunque obstabant, intro irrumpunt: ducem, recusantem se dedere, & cum eo quinquaginta milites, interimunt, cæteros Taodunum mittunt. Qui ad Desertum, veluti in statione assidua, erant, Cuprum conuenere: ex eis & aliis, qui Glascuæ erant, electi, qui, ad scribendum fœdus cum Anglis, Beruicum mitterentur, cuius hæ præcipuæ leges fuerunt, Vti aduersus peregrinos, si qui in Britanniam, belli faciendi causa, descenderent, vtrique alteris auxilia mitterent, Scotis in Anglia, Anglis in Scotia militantibus Angla stipendium solueret: Præda de hoste capta Anglis, opida & arces statim antiquis dominis redderentur: Scoti obsides darent, qui, durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota, atque eo dirempto, vnum annum in Anglia manerent. Hæc Beruici acta, XXVII. die Februarij. M. D. LX. Illud Angli magnopere Scotos monuerunt, ne, antequam amicorum auxilia venirent, prælia cum hoste decernerent, ac in summæ rei discrimen venirent: magnopere enim proceres Anglorum metuebant, ne Scotorum præferuida ingenia in errorem inemendabilem vniuersam rem præcipitarent. Galli interea, Desertum ac Vemium depopulati, inter se disceptare cœperunt, rectane ad hostem, an secundum litus ad Fanum Andreæ, atque inde Cuprum ducerent. Posterior sententia placuit, quod, propter ingentes niues, viarum confusis vestigiis, equites, sine magno incommodo, per mediterranea duci non possent. Igitur, cum paulum secundum mare essent progressi, atque ad promontorium, quod Kincragium, hoc est, rupis caput, aut finem appellant, esset peruentum, quidam conscendentes, vnde in mare longissime prospectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo maioris formæ naues conspici. In illis, Galli vniuersi pro certo, quod iam diu expectauerant, habentes, auxilia ad se aduehi, eas ingenti, vt mos est, sonitu tormentorum æneorum consalutarunt, ac, sese mutuo inuitantes, aliique aliis congratulantes, eum diem ibi transigere cum summo gaudio, statuunt. Nec ita multo post, nauicula vna & altera, ex aduerso Lothianæ litore appulit: ab eis (vt qui, inter transmittendum, cum vectoribus nauium externarum collocuti fuissent) rescitum est, Anglicam eam classem esse: præterea rumoribus ferri, copias eorum terrestres non procul a Scotorum finibus abesse. Fit subita animorum mutatio: & immatura lætitia in metum & trepidationem est versa: statim, sublatis signis, pars Kingornum, alij Fermelinodunum, plurimis præ festinatione impransis, retro properant: metuebant enim, ne, præsidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipsi ab hostibus, vndique circumfusis, opprimerentur, antequam, vires omnes in vnum contrahere, possent. Hoc toto itinere, e Papanis, qui se frequentes eis coniungebant, plures, quam ex hostibus, exuebant bonis: nam hostium fere opulentiores fortunarum suarum bonam partem in loca longinqua periculo subduxerunt: si qui vero sua non asportarant, præfecti Gallorum, non modo præsenti successu elati, sed auxiliis etiam, quæ, de die in diem, e Gallia expectabantur (confisi, se perpetuos illarum regionum dominos fore) villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in suam peculiarem prædam,

CIↃ. IↃ. LX.

dam,

dam, inspoliatas reseruabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum inuitationibus, amicitiæ specie exhauriebantur, aut clam a milite suppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum esset penuria, etiam, non sine ludibrio, palam spoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum, in præliis, ignauam operam, &, in amicorum inopia subleuanda, auaritiam: quæ res, quantum a perfidia abessent, ipsos iudicare, iubebant. Hæc superbia contumeliosa, cum rapacitate coniuncta, multorum animos a studio Gallicæ factionis auertit: nec multo post, Fifani, partim hostium metu, partim sociorum iniuriis coacti, Ecclesiæ instauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones ab exteris populariter defecerunt: nec minus acres se ostenderunt, in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti, in sua Religione asserenda. Iam Ver appetebat, & vtraque pars festinabat, sua in vnum locum auxilia contrahere. Comes Martigius, strenuus & nobilis adolescens, ad mille pedites, & paucos equites, duabus nauibus, e Gallia aduexit: ipse cum milite statim descendit: naues, de nocte, a Scotis fuerunt captæ. Eisdem fere diebus, Marchio Elbeuij, Regentis frater, qui, octo nauibus, pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulsus, mari nauibus Anglis pleno, partim tempestatis aduersæ excusatione vsus, vnde soluerat, reuectus est. Et noua classis Anglica ad priorem est missa, ac, toto freto volitantes, Ketham insulam obsessam tenebant, & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fifæ præsidebant, Principes Perthum profecti, & cum Huntilæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad Septentriones versa est, sibi adiunxerunt: edicta paulo post proposita sunt, vt ad finem Martij frequentes adessent. Ad id tempus, vniuersi fere Ecclesiæ instauratæ principes Limnuchum conuenerunt: inde Hadinam profecti, ad Calendas Apriles, Anglis occurrerunt. Erant, in Anglorum exercitu, supra sex peditum, duo equitum millia: proxima nocte, ad Præstonum castra posuerunt. Eodem die, Regens, iam propius admoto periculo, vt ab incertis belli casibus abesset, se, cum paucis domesticis, in arcem Edimburgensem recepit. Præerat arci Ioannes Areskinus, vir & innocentiæ, & diligentiæ spectatæ: eius autem custodiam, ex publici Concilij decreto (vt iam antea demonstratum est) acceperat, ea lege, vt eam nemini, nisi eiusdem Concilij iussu, redderet: Hanc cum Galli suis rationibus opportunam viderent, multa sæpe moliti sunt, vt ea dolo potirentur. Ille, etsi nec animum eorum erga se ignoraret, arcemque ita communisset, vt, a vi doloque, esset securus, ac omnia sedulo caueret, Regentem tamen excludere tali tempore, nolebat: id autem, in ea recipienda diligenter prouidit, vt ipsam & arcem in sua potestate semper haberet: nec proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etsi sæpe antea Regentis animum, aduersus causam quam susceperant, obstinatum sensissent, tamen, præsentem occasionem prætermittendam, censuerunt: si forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis spes incerta eam, ad quietiora consilia, inflecterent. Igitur collecti ad Dalkethum factionis principes ita scripserunt: Sæpenumero ante, per literas nunciosque, a te contendimus, vt milites Gallos, qui, iam alterum annum, infirmam plebeculam intolerabilibus malis premunt, ac populum vniuersum in miserrimæ seruitutis formidinem conicerunt, tandem aliquando hinc amandares, nosque hoc metu liberares: verum cum iustis precibus apud te nil promoueremus, coacti sumus, apud Reginam Anglorum & Regni finibus maxime propinquam, condicionem nostram deplorare, & auxilium implorare, ad peregrinos, seruitutem nobis intentantes, armis (si aliter nequeamus) expellendos: illa vero quanquam nostris calamitatibus permota causam nostram susceperit, tamen, vt erga Reginæ nostræ matrem nostro fungeremur officio, &, a Christiano sanguine fundendo, quoad fieri posset, abstineremus, & vim armatam tum denique experiremur, cum, aliter ius nostrum obtinere, nequiremus. Adhuc, nostræ modestiæ esse, putauimus, te iterum rogare, vt Gallicas copias, cum præfectis & ducibus, quamprimum hinc emigrare, iubeas: id autem vt commodius confici possit, Regina Anglorum, non modo tutum vt sit iter per suum Regnum, præstabit, sed &, classe sua in Galliam transportandos, curabit. Quæ condicio si reiiciatur, nos Deum & homines testamur, nulla nostra malitia aut odio, ad arma itum, sed inuitos, & mera necessitate coactos extrema experiri

remedia, ne statum publicum, nos ipsos, fortunasque nostras, & posteritatem omnem in vltimas calamitates præcipitaremus. Neque tamen, quanquam grauissima patiamur, & grauiora instent, vllum periculum nos coget, ab officio, erga Reginam nostram, discedere, aut Regi, marito eius, vlla in re, quæ non ad vetustæ libertatis interitum, aut ad nostrum posterorumque nostrorum exitium pertinebit, resistere. Te autem, Princeps benignissima, iterum atque iterum rogamus, vt, expensa nostræ postulationis æquitate, &, quæ ex bello sequi possint, malis, & quam huic tuæ filiæ Regno grauissime affectæ, necessaria sit quies, iustis precibus te non grauatim accommodes. Id si feceris, & iucundam tuæ moderationis memoriam apud omnes nationes relinques: & maxime partis Christianorum consules tranquillitati. Vale, Dalkethi IV. die Aprilis, M.D.LX. 10
Sexto Aprilis die, cum Angli secundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egressi, collem, vbi planicies desinit, modice assurgentem occuparunt, quod, ibi Anglos castra metaturos, existimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, supra quinque horas acerrime dimicatum est, non paucis vtrinque cadentibus: tandem, Scotis equitibus magno impetu in densissimam Gallorum aciem irruentibus, trepida fuga in opidum fuerunt compulsi: id modo, quo minus omnes a suis exclusi perirent, obstitisse visum est: quod Angli equites paulo tardius, quam conuenerat, erant emissi. Tentata, post hæc, frustra sunt colloquia, Anglis inducias aspernantibus, & per excursiones, leuia, nec tamen incruenta, certamina miscentibus, quæ, commemorare non est operæ precium. Ad vndecimum Calendas Maias, Ioannes Monlucius, Vallentiæ Allobrogum Episcopus, primum in castra Anglorum, inde in arcem Edimburgensem, ad 20 Regentem, est deductus: cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum proceres: nec tum ratio concordiæ cum eis iniri potuit: quod Scoti in eo constanter perstarent, vt peregrinus miles domum remearet. Post hæc, Angli, cum, ob interuallum, quod castra dirimebat ab opido, globorum impetus euanesceret, ac ictus prope inualidi conciderent, castra trans Letham fluuium propius opidum locant, vnde certior e propinquo nocendi esset facultas, & cum hoste frequentius comminus congrederentur. Pridie Calendas Maias, circiter duas horas ante Solis occasum, ignis fortuitus partem opidi corripuit, ac, violentia ventorum adiutus, ad proximam vsque lucem, in tecta sæuiit, lateque stragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commeatus absumpsit. 30
Nec, in hoc tumultu, Angli sibi defuerunt: nam &, maioribus machinis in eam partem obuersis, vulgus, ab incendio restinguendo, prohibebant, &, fossas ingressi, altitudinem murorum aliquot in locis sunt dimensi: &, nisi Galli, initio tumultus, insidias veriti, frequentes in muros conscendissent: ac, ne quid, in tali trepidatione, acciperetur cladis, prouidissent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maij, Angli in molas aquarias, quæ iuxta opidum erant, ignem iniecerunt: alteram ante lucem, postridie alteram absumpserunt, incendio frustra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maij, cum obsidentes, scalis vndique admotis, aditum tentassent, ob scalarum breuitatem, cum multis vulneribus repulsi fuerunt, centum sexaginta suorum amissis. Proximum triduum, cum summo labore & periculo, Galli, muris reficiendis, dederunt, Anglis 40 in eos assidue, sicubi frequentes vidissent, iaculantibus. Hoc successu, Papani immodice elati, iam sibi, discedentibus Anglis, & obsidione soluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti, nihil, ob hanc offensionem, animo demissiores, alteri alteros ad constantiam sunt hortati: & Angli, se expectaturos, pollicebantur, donec ex Aula, de voluntate suæ Reginæ, certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolciæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: scripsit enim ad Graium, qui in castris summum habebat imperium: ac iussit, obsidionem continuare: militem autem ei non defuturum, quandiu in sua prouincia esset, qui arma ferre posset (ea autem, latissimis finibus, inter Tuedam & Trentam patebat) ac si res posceret, se in castra venturũ promittebat: idque vt certius confirmaret, suum tentorium eo missum in castris tendi, iussit, ac intra pau- 50 cos dies, duo millia militum subsidio misit: atque ita, omni memoria damni accepti ex animis expulsa, cum summa alacritate bellum velut renouatur: & quanquam creberrimis excursionibus confligeretur, nulla fere, ex eo tempore, Gallis fuit secunda.

Interea

Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cuius consilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracensem, qui, de pace, agerent, in Scotiam misit. Hi iussi, cum Randano & Monlucio Gallis, de pacis legibus, consilia conferre: Reges enim Gallorum non credebant, e sua esse dignitate, in æquam disceptationem, cum ciuibus suis venire. Huius colloquij fama in causa fuit, vt, controuersiis veluti iam transactis conuentus in mensem Iulium indiceretur. Regina vidua interea, in arce Edimburgensi, quarto Idus Iunias, decessit, morbo simul & mœrore confecta. Mors eius varie mentes hominum affecit: nam & apud quosdam eorum, quibuscum armis contendit, non mediocre sui desiderium reliquit: erat enim singulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenso: gentesque ferocissimas, & extremos Insularum cultores, virtute & consilio pacauerat. Sunt, qui, nullum ei futurum cum Scotis bellum, crederent, si suo ei ingenio vti licuisset: ita enim se moribus eorum accommodabat, vt, omnia sine vi facile confectura, videretur: etsi enim nomen imperij penes eam esset, neque virtutes, loco tam sublimi dignæ, abessent, tamen, precario tantum dominari, videbatur: vt cui de summis rebus responsa, velut oracula, erant e Gallis expectanda: Gusiani enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia Scotos peculiare suæ familiæ Regnum destinabant: auctoresque sorori erant, vt, in causa Papanæ religionis asserenda, asperior esset, quam, aut ipsius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipsa frequenter non cœlabat: affirmabat enim, si sui arbitrij res esset, non se desperare, condicionibus non iniquissimis, dissidia componi posse. Erant, qui, hæc eam populariter magis iactare, quam ex animi sententia existimarent dicere: neque solum, illa eo pertinere, crederent, vt culpam, vel inuidiam rerum secus gestarum a se auerteret: sed vt, prætextu consilij petendi, moras interponeret, dum peregrina accerseret auxilia: & Scotorum impetus vehementes, cedendo, contunderet, & tractu temporis eorum iram languescere, sineret: simul, quod putaret, eorum cœtus voluntarios, semel atque iterum solutos, non facile rursus in vna castra posse cogi: quippe, qui hominum essent, sine stipendio, sine certo imperio militantium. Huius autem simulationis, in Regina, certissimum fuisse indicium, in promissis inconstantiam, vt quæ non, ex præscriptis condicionibus, induciarum finem expectaret, sed, qualicunque emolumenti specie oblata, bellum, ex sua vnius libidine, resumeret. Nec desunt, qui, omnium, quæ auare aut crudeliter facta sunt, quæ fraude, aut calumnia attentata sunt, culpam in eos referant, quorum consilio in rebus gerendis, vtebatur: erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magistratum suscepit, Galli consultores adiuncti: Regis Gallorum Legatus Osellius, homo celeris & vehementis iræ, cætera vir bonus, & pacis bellique artibus iuxta eruditus: quique ad iuris æquitatem potius, quam ad Gusianorum libidinem, sua consilia dirigeret: additus ei fuerat Rubius quidam, causidicus Parisiensis, ad Iuris controuersias, sicubi opus esset, disceptandas. Is cum, in administratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta esset Reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime, conformare vellet, suspicionem rerum nouandarum in se transtulit: &, communis fortasse cum aliis, criminis inuidia prope solus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant. Sub finem belli, tres, distincti suis limitibus, duces militarem rem tractabant, e familia Lucemburgica, Comes Martigius, qui & Dux postea Stamparum fuit: & Labrossius, equestri loco natus, sed qui magnum in re militari vsum habebat: tertius iis additus erat Ambianensis Episcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quasi verbis, non armis, de dominatione cernendum esset. Horum trium omnia consilia ad apertam tyrannidem spectabant. Martigius auctor erat, vt in omnia loca, Lethæ vicina, ferro & igne sæuiretur: vt soli vastitas, & rerum necessariarum pœnuria Scotos ab obsidione prohiberet. Sed, ex eo consilio, pacatis hominibus, & alioqui pauperibus, & maiore ex parte Papanis, exitium parabatur: & nullum ad obsessos redundabat emolumentum: commeatus enim, aperto mari, abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in castra obsidentium subuehi poterant: clades autem ex vastatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad Religionis veræ cultores pertinebat. Labrossius censebat, omnem, sine discrimine,

Scotorum Nobilitatem esse extinguendam: in eorum autem prædijs mille Cataphractos equites, Gallos, collocari posse: reliquam multitudinem, seruorum loco, habendam. Id consilium, literis eius ad Gallum interceptis, diuulgatum, mirum, quantum Gallorum odium, iam alijs de causis natum auxit. Ambianus autem Episcopus non modo Romanæ causæ minus æquos, sed etiam Gallorum partibus minus, quam ipse censebat æquum, addictos, indicta causa agere, rapere, trucidare, iubebat: Gallosque milites grauiter increpabat, quod, sui Regis inimicos palam omnium oculis impune se ostentare, paterentur: vnum etiam nominatim designabat, Gulielmum Metellanum, iuuenem nobilem & eruditum, quem, quia Sorbonici rationibus refellere non poterant, ferro Episcopus tollere destinabat: eiusque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mortem commendabat. Id ille cum rescisset, captato tempore, se a Gallis subduxit, & in Scotorum castra venit.

RERVM

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

PAVCIS, post mortem Regentis, diebus, induciis in breue tempus factis, ad audiendos Legatos, qui vt de concordia agerent, e Gallia & Anglia aduenerant, ex vtraque gente, primores congressi sunt. Hi quo minus quicquam conficere potuerint, obstitit maxime concordiæ, quod Galli qui, superiore hieme, magnam e locis vicinis prædam comportauerant, discedere, nisi saluis impedimentis, recusarent. Id cum obtineri non posset, eruptiones rursus multo, quam antea, ferocius factæ sunt: sed Francis minus secundæ: tandem, cum omnes belli tæderet, nec amplius pacis cupiditas dissimulari posset, iterum, ad colloquia, Legati vtrinque conuenerunt. Quæ animos maxime ad studium pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni spe auxilij præcisa, commeatibus indies arctioribus, ac non diu suffecturis, prope in extremam desperationem erant coniecti: & Angli, diuturna obsidione fessi, nihilominus, quam Galli, inopes omnium rerum, finem belli cupiebant: Scoti etiam, vt qui sine stipendiis militabant, ideoque difficilius in castris contineri poterant, libenter concordiæ mentionem audiebant. Ita, maximo tandem omnium consensu, octauo die Iulij, anno, ab humani generis Redemptione, M.D.LX. pax est promulgata, his fere legibus, Vt Galli, intra vicesimum diem, saluis impedimentis, enauigarent: &, cum in præsentia nauium illis copia, ad tantam multitudinem transportandam, non suppeteret, vt naues ab Angla mutuo acciperent, relictis interim obsidibus, vsque ad classis reditum: Vt, Letha Scotis reddita, eius muri diruerentur: Vt munitiones, nuper a Gallis ad Dumbarum ædificatæ, complanarentur: Vt, his (vti conuentum erat) peractis, Angli statim copias reducerent: Vt Maria, Scotorum Regina, consentiente Francisco marito, lege lata, sanciret obliuionem omnium, quæ per Scotorum proceres gesta, aut attentata fuerant, a decimo die Martij, M.D.LIX. vsque ad Calendas Augusti, M.D.LX. eaque sanctio in proximo publico Scotorum conuentu (qui, in mensem Augustum dilatus erat) approbaretur: eique conuentui habendo, Francisci & Mariæ Regum consensus accederet: Ketham insulam & Dumbarum arcem sexaginta Galli custodirent, ne Regina, totius Regni possessione deiecta, videretur. Post hunc externi militis discessum, vsque ad Reginæ reditum, summa fuit ab armis tranquillitas: Conuentus Ordinum Edimburgi cœpit haberi: in quo, de Religione sincera promouenda, potissimum est actum: ea decreta in Galliam sunt missa, vt Regina eis subscriberet: magis, vt eius animum nudarent, quam quod, quicquam impetrare, sperarent: missi in Angliam Legati, qui, ob auxilium tempore tam necessario latum, gratias agerent. Nec multo post, in aulam Gallicam venit Iacobus Sandelandius, Rhodiensis collegij eques, & a factionum discordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum, ex bello

residuos, leniret: & omnes stabiliendæ concordiæ rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentissima eius aduentus incidit: nam Gusianorum in manu tum res Gallica erat: qui, postquam se animaduerterunt blandiciis & minis parum proficere, vi & armis aduersam factionem opprimere, conabantur: &, in quos sectæ diuersæ crimen competere non poterat, eos proditi Regni fecerunt reos. Iam Rex Nauarræ perpetuæ custodiæ erat damnatus: & frater eius, Princeps Condæus, morti addictus: Annas Momorantius, duoque sororis eius filij, Gaspar & Franciscus, Collinij, &, propinquus eorum, Carnutum Vicedominus, cædi destinabantur: præter eos, supra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur: vrbs Aurelia plena peditum: in agris equitum præsidia passim collocata: omnes viæ publicæ stationibus eorum insessæ: iudicia exercebantur, per paucos in Aula, de hominum honestissimorum vita, fortunis, & fama: omnes Sacrarum ædium, omnes, per murorum ambitum, turres, occlusis luminibus, ostiisque, aduersus vim, firmatis, in vsum carcerum erant præparatæ: rerum capitalium iudices e toto Regno conuocati. Ratio suppliciorum sumendorum ita erat constituta, vt, simul ac Ligeris, glacie soluta, nauigabilis esset, Rex Chinonem, ad ostium Viennæ fluminis in agro Pictorum, secederet: Gusij cum paucis, ex præscripto Concilij aulici (cuius ipsi principes essent) pœnas exigerent. Inter hæc, Sandelandius in Aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam, ad ciues suos, tumultuum causis in Gallos reiectis, purgandos. Gusiani, in eum asperrime coorti, increpabant, quod homo, sacræ militiæ addictus, mandata rebellium, pro hæresi illa execrabili, quam tum maximus omnium gentium consensus, in Concilio Tridentino, damnarat, perferenda suscepisset: Plerique etiam non iam stultitiam, sed insaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter se discordes, atque bellico apparatu, sed maxime pecunia, destituti, Regem tam potentem, & ab hoste externo quietum, vltro lacesserent. Inter hos indignantium fremitum & minas. Rex in morbum repente incidit: Legatus sine responso dimissus est: nuncius autem eum, de morte Regis, Luteciæ, ad Nonas Decembres, deprehendit: inde, meliore in reliquum spe, domum properat. Fama, de morte Regis diuulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura suspensos, erexit, quam vniuersam Galliam factionibus & seditionum domesticarum veneno impleuit. Iacobus, Reginæ frater, Scotia iam, per mortem Francisci, omnino a Gallorum dominatu libera, quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit: quæ, marito vidua, in Lotharingiam cum auunculis concesserat: siue secretum suo dolori quærens, siue muliebri æmulatione, vt a socru procul abesset: quæ, socordia Antonij Borbonij, Regis Nauarræ, freta, totam Regni administrationem paulatim in se deriuabat. Ibi Iacobus, eius frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis, eam conuenit, ac multis sermonibus vltro citroque habitis, Regina ostendit, sibi in animo esse, in Scotiam proficisci: diemque præfiniuit, ad quem se expectari vellet, auunculis etiam in eam partem pronioribus: magna enim, ante Iacobi aduentum, ea de re, deliberatio fuerat: plerisque causantibus itineris difficultatem, præsertim, Regina Anglorum non satis æqua: deinde, ad homines barbaros, & natura seditiosos, eam proficisci, qui nec virorum imperiis satis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris, matrisque: quos cum, palam opprimere, vel non auderent, vel non possent, variis artibus ad desperationem adegerint: apud quos assidue, vel de honore, vel de vita, periculum esset subeundum. Contra, disserebatur a peritis rerum Scoticarum, sæpius Regum, quam ciuium culpa, seditiones illic ortas, dum Regnum, quod, ab extremis vsque temporibus, semper fuerat legitimum, ad infinitam & libram legum potestatem, reducere conarentur: eamque, quam gens, bellicosa magis, quam opulenta, tolerare non posset: Reges autem omnes, qui, ius populi imminuere, non tentassent, non solum, ab inimicis & populi tumultibus, fuisse tutos, sed in summa ciuium charitate ab hostibus fuisse inuictos, &, apud exteros illustres, regnasse: Potentissimam, ac fere solam, in præsentia, pacandarum rerum esse rationem, ne quid in statu Religionis receptæ mutaretur. Hæc palam vtrinque iactabantur: sed apud propinquos

Marginal notes: CIↃ. IↃ. LXI. (at line 30); line numbers 10, 20, 30, 40, 50.

pinquos alia potentiores erant causæ. Auunculi qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas, quam honestas spes alebant, Reginam absentem arbitrabantur magis in sua potestate futuram, quam, si in Gallia maneret: eiusque matrimonij spe vicinis Regibus ostentata, se multorum amicitias complexuros, & opera vsuros: interea, e suæ factionis hominibus, aliquem rebus administrandis in Scotia præfuturum. Accedebat, ad hæc, Reginæ voluntas, cui omnino decretum erat, redire ad suos: marito enim rebus humanis defuncto, socru (quæ res moderabatur) alieniore, viliorem se videbat in regia futuram: & quanquam non adeo diu Regno assueuerat, moleste ferebat mulier adolescens, ætate florens, & animo elato, se in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio 10 malebat fortunam, quam alioqui opulentissimam: nec certe admodum honorificam sperare poterat, Gusianorum potentia ab aduersis partibus, primo impetu, labefactata. Nec minimum, ad hæc, momentum addiderunt Iacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præsertim, cum is esset, cuius fidei se maxime tuto posset commitere, natura frater, & qui, ab adolescentia, magnis rebus, summa fortitudine & felicitate gestis, apud omnes gloriam & auctoritatem comparasset. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalensis, qui, e Gallia missus, paulo post finem publici conuentus, in Scotiam venerat, reiectus est in proximum Concilium, quod, de publico statu ordinando, ad XII. Calendas Iunias, indictum fuerat. Sed cum, ne tum quidem, proceres (qui ad diem frequentes conuenerant) sederent, quod 20 adhuc, de Reginæ voluntate, erant incerti: interim Iacobus Stuartus, e Gallia reuersus, a Regina diploma attulit, quo conuentus habendi, ac statuendi, de rebus in publicum vtilibus, ius eis faciebat: tum demum, legatus Gallus est auditus. Legationis capita hæc erant, Vt vetus cum Gallis fœdus renouaretur: Nouum, cum Anglis, solueretur: Sacerdotes, vnde erant deiecti, vt, bonis redditis, restituerentur. Ad hæc responsum. Quod ad fœdus Gallicum attinet, se nulla in re eius violati sibi conscios esse: contra, multipliciter a Gallis fuisse neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda publica libertate, cum populum, antea amicum, nullius sceleris compertum, in miserrimam seruitutem redigere attentarent. Fœdus vero, cum Anglis, soluere se non posse, nisi omnium ingratissimi velint haberi: & beneficium maximum grauissimo maleficio compensare, & 30 aduersus liberatorum suorum salutem, coniurare. Demum, quod Sacerdotum restitutionem petat, quos ille Sacerdotes appellat, eorum se neque munus vllum, nec vsum, in Ecclesia, agnoscere. In eodem illo Concilio, factum est decretum, de omnibus Monachorum cœnobijs demoliendis: ac statim in omnes partes sunt dimissi, qui imperata perficerent. Rebus (vti dictũ est) in Gallia, ad profectionem, comparatis, Reginæ amicis intimis, penes quos summa consiliorum erat, visum est, vt de Religione, in præsentia, res in totum dissimularetur: quanquam non deerant, qui, impotentibus consiliis, ad cædem eam armarent. In primis, Durius, Abbas Fermelinoduni, & Ioannes Sinclarus, nuper Brechinensis designatus Episcopus. Ad ea autem consilia ipsa, & natura, & propinquorum impulsu, adeo erat prona, vt ab inuita aliquando erumperent minæ, quæ, exce-40 ptæ in Aula, ad populum perferebantur: palam etiam inter familiares iactitabat, se propinquæ suæ, Mariæ, Reginæ Anglorum, exemplum imitaturam. Igitur summa consiliorum eo tendebat, vt suæ factionis homines, in præsentia, spe aleret: aduersarum partium sectatores paulatim deprimeret: deinde, confirmatis iam viribus, in tempore animum exprimeret. Id autem non adeo difficile videbatur, Concilio Tridentino non ita pridem inchoato, specie quidem, ad restituendos collapsos Ecclesiæ mores: re vera, ad Euangelij professores eliminandos, quod postea, ex Concilij secretioris decreto, est declaratum. Ad hæc, auunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonstrando, cui dux, ex Concilij decreto, futurus esset Franciscus, fratrum Gusianorum natu maximus: interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas, sui non obli-50 tus, consulebat Reginæ, vt supellectilem mundumque muliebrem, magni precij, velut in alium orbem transitura, apud se deponeret, donec, de sui itineris euentu, certius cognosceret. Illa, facile intellecta fraude, vt quæ hominis ingenium probe nosset respondit, cum se periculo committeret, non videre, cur mundo magis, quam sibi, caueret.

His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Osellius. Is, honorifice ab Angla receptus, ac statim in Galliam remissus, refert Reginæ Scotorum, Si per Angliam transire vellet, nullum eam officium, quod vel a propinquis, vel ab amicis expectari deberet, desideraturam: seque, maximi beneficij loco, id habituram: Sin declinaret suum congressum, contumeliæ loco accepturam. Præterea, classem satis amplam ornauerat Angla, specie piratas persequendi: id alij interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, si, se inuita, transire conaretur. Vnam autem illi nauem, in qua nauigabat Comes Eglentonij, Londinum pertraxerunt, ac breui liberam dimiserunt. Sed qualecunque fuerit, in classe paranda, consilium, fortuna, si quid intentabatur periculi, discussit: nam, triremibus Gallicis in altum euectis, caligo per aliquot dies, est secuta, donec in Scotiam, ad duodecimum Calendas Septembres, applicuerunt. Fama, de Reginæ aduentu, passim diuulgata, quicquid erat Nobilitatis, ex omnibus Regni partibus, passim accurrit: partim, velut ad spectaculum publicum, partim, vt reditum gratularentur: conuenerant & nonnulli, vt officia sua, erga absentem, commemorarent, gratiamque eius statim occuparent, aut inimicorum calumnias præuenirent: non pauci, vt, ex initio noui Regni, auspicium de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo, suam Reginam videre, cupiebant, post tam varios fortunæ vtriusque euentus, velut ex insperato, sibi oblatam: vt quæ, inter sæuissimas bellorum tempestates, patre, intra sextum quam nata erat diem, orba, matris quidem, lectissimæ fœminæ, summa diligentia educata: sed inter domesticas seditiones, & externa bella eorum, qui plus possent, prædæ relicta, &, antequam sensum habere malorum posset, omnibus fortunæ sæuientis exposita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hostium arma & fluctuum violentiam, ægre seruata. Ibi quidem, fortuna paululum blandiente, matrimonio quidem illustri aucta: sed velut ostentato magis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem reiecta, nouo, quod acceperat, Regno amisso, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter discriminum varietatem, excellentis formæ bonitate, & maturescentis æui vigore, & ingenij elegantia: quam vel auxerat, vel certe, falsis virtutum coloribus, gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa sincera, sed, ad honesti quandam similitudinem, adumbrata: & quæ naturæ bonitatem, studio & placendi cura, deteriorem faceret: & virtutum semina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus peruenirent. Hæc vt in vulgus grata erant, ita perspicaciores minime fallebant: sed mollis adhuc & flexibilis ætas, rerum vsu, putabatur facile corrigi posse. Incidit, inter has gratulationes, leuis quidem offensio, sed quæ altius in vtriusque factionis animos penetrauit. Nam cum Reginæ ita cum Nobilitate conuenisset, vt, in statu receptæ Religionis, nihil immutaretur: ipsi tantum, suæque familiæ vna permitteretur Missa, eaque priuata: ad eam adornandam, dum apparatus per Aulam in Sacellum ferretur, quidam e turba, cereos arreptos confregit, ac, nisi, interuentu modestiorum, conatus ille fuisset discussus, reliquus omnis apparatus fuisset disiectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibusdam id facinus, vt nimis audax, culpantibus, aliis, patientiam hominum tentari, quid ferre posset, interpretantibus: quibusdam censentibus, atque etiam clamantibus, vt pœna, quæ in sacris literis, aduersus idololatras, est sancita, Sacerdos plecteretur. Sed hic statim, in ipso ortu, motus per Iacobum, Reginæ fratrem, est compositus, Georgio Gordonio vehementer, sed clam, indignante: is enim, in omnes turbandarum rerum occasiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginæ auunculis (qui aderant) conuentis, pollicitus est, quicquid vltra Caledonios est regionum, ad veteres ceremonias reducturum. Id illi cum suspectum haberent, vt qui de hominis ingenio multa aliunde audissent, veriti, ne sine vllo effectu tempestatem nouam excitarent, ad Iacobum, Reginæ fratrem, rem detulerunt. Quod reliquum fuit eius anni, dimissis honorifice Gallis, qui Reginam, officij gratia, comitati fuerant, ludis & conuiuiis transactum: vnus ex auunculis, Elbeuij Marchio, est retentus. Inter hæc, Gulielmus Mætellanus iunior, Legatus in Angliam missus, Reginam eius gentis (vti mos est) officiose salutauit, suæque animum erga eam, studiumque pacis & concordiæ seruandæ demon-

demonstrauit; tum literas procerum Scotorum ei porrexit. In ijs, inerat superiorum officiorum benigna commemoratio, beneuolentiæque plena. Ab Angla autem magnopere petebant, Vt, erga suam Reginam, amice & humaniter, & publice & priuatim, se gereret: Vt, officiis prouocata, non modo in amicitia inita libenter perseueraret, sed arctioribus, si fieri posset, vinculis eam in dies connecteret: Se, pro sua voluntate & studio, inter vicina regna perpetuandæ concordiæ nullam occasionem prætermissuros. Vnam, & certissimam esse rationem, quæ omnium dissidiorum veterum obliuionem afferret, & fontem discordiarum in posterum exhauriret, si Regina Anglorum, decreto publico vniuersi populi, statueret, ac ipsa sua auctoritate confirmaret, secundum se, suosque (si quos gigneret) liberos, hæredem Anglici regni iure esse Reginam Scotorum. Id decretum cur æquum esset, & ex vsu vniuersæ Britanniæ, cum Legatus, pluribus argumentis, disseruisset, adiecit, neminem, in eo perficiendo, diligentia & studio ipsam, vt quæ genere maxime esset propinqua, præcedere debere: eamque beneuolentiæ & officij declarationem ab ea Scotam sperare. Ad hæc, Angla: Aliam expectabam, inquit, a Regina vestra legationem: Miror enim, ei e memoria excidisse, quid, ante suum e Francia discessum, post longam flagitationem, tandem promiserit: vt videlicet fœdus, Lethæ transactum, ratum haberet, & confirmaret: qua de re, certum mihi responsum erat pollicita, vbi primum ad suos redisset. Iam satis, mihi verba dari, sum passa: Iam certe tempestiuum erat (siquidem suæ dignitatis rationem habuisset) vt orationi tam beneuolæ facta responderent. Ad hæc, ille, Se a Regina, paucissimis, post aduentum, diebus, in hanc legationem missum, antequam vllam adhuc publicorum negotiorum partem attigisset: In eo tantum fuisse occupatam, vt proceres plerosque omnes, de facie adhuc ignotos, ac tum primum salutatum aduenientes, reciperet: Maxime autem omnium, vt ad aliquam certam formam statum Religionis reduceret: qua in re, quantum esset difficultatis & molestiæ, ipsa non ignoraret. Ex ijs, facile tua Maiestas potest intelligere, potuisse nullum, ante meum discessum, Reginæ Scotorum tempus vacuum fuisse: nec homines affuisse idoneos, quos in Concilium, de rebus tam arduis, aduocaret: præsertim cum, qui extremas Regni oras, in Septentriones obuersas, habitent, nondum, ante meum ab Aula discessum, affuissent: præter quorum sententiam, res, tanti in publicum momenti, confici nec debeant, nec possint. Tum illa commotior. Et quid, inquit, Reginæ hic erat opus consultatione, id vt effectum redderet, ad quod efficiendum, & chirographo & sigillo, se abstrinxerat. Ego, inquit ille, quid respondeam ad hæc, in præsentia, non habeo: vt, de quibus, nec mandata vlla acceperim, nec Regina nostra expectabat, vt a me nunc ratio posceretur. Illud autem ipsa facile apud te potes expendere, quam iustas ipsa nunc moræ causas habeat. Post nonnihil verborum, super his rebus, vltro citroque iactatum, Regina ad grauissimum totius negotij caput reuersa, hoc, inquit, in primis notaui, quod & in oratione, nomine Reginæ vestræ, declarasti, &, in mandatis procerum explicandis, posuisti: Commemorasti enim, ex Anglorum Regum sanguine, eam oriundam, meq; naturali illo vinculo, vt proximam genere, ad eam diligendam, constringi: quam rem ego inficiari nec volo, nec possum. Orbi etiam vniuerso perspicue ostendi, me, in omnibus meis actionibus, aduersus eius salutem, aut Regni tranquillitatem, nihil attentasse: Et, qui intimos meos sensus & cogitationes norunt, multi sunt conscij, me, ne tum quidem, cum iustissimas offensionum causas illa mihi præbuisset, meis insignibus vsurpandis, titulumque Regni mei vendicando, nunquam tamen in animum inducere potuisse, quin hæc odiorum semina ab aliis potius, quam ab ea, exorta crederem. Vtcunque tamen hæc habent, meum, opinor, mihi viuenti sceptrum non eripiet: neque liberis (si qui ex me nascentur) erit impedimento, quo minus, in meum locũ succedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nunquam tamen illud comperiet, quicquam a me factum fuisse, quod ius, quod illa, sibi in Regnum Angliæ esse, asseueret, aliqua ex parte, lædat & imminuat. Illud autem ius quale esset, nunquam diligentius mihi expendendum existimaui: nec, ea de re vnquam disquirere altius, est animus, eamque, quorum interest, quæstionem iudiciis disceptandam relinquo. Vestræ autem Reginæ causa, siquidem iusta est, illud a me pro certo expectare potest, me nulla in re ei nocituram: ac Deum præsentem

noſtri ſermonis arbitrum teſtor, me neminem, ſecundum meipſam, noſſe, quem illi præferam, aut, ſi res in controuerſiam veniat, eam poſſit excludere. Tu, qui competant, noſti, inquit. Quibus tandem opibus, aut qua virium fiducia, miſellæ illæ tantam rem attentabunt? Deinde, non longo ſermone de illis interiecto, tandem is finis fuit, vt, rem grauem & magni ponderis eſſe, diceret: ac nunc primum ſerium de ea ſermonem ſe habuiſſe: itaque longiore, ad eam expediendam, ſpatio eſſe opus. Poſt paucos deinde dies accerſito rurſus Legato, Se mirari vehementer, ait, quid procerum, in ipſo ſtatim Reginæ aduentu, ſibi velit poſtulatio: præſertim, cum ſcirent, ſuperioris offenſæ cauſas nondum eſſe ſublatas. Quid autem poſtulant? vt ego videlicet, tam graui affecta iniuria, abſque vlla ſatisfactione, ei, in re tanta, gratificer? Hæc autem oratio quantulum a minis abeſt? Iſtac ſi pergant, illud velim cogitent, nec mihi domi vires, nec foris amicos defuturos magis, quam illis, qui meum ius tueantur. Ad hæc, ille reſpondit, Se, ab initio, dilucide oſtendiſſe, proceres, vt hunc, ad concordiam publicam, aditum patefacerent, partim inductos officio, quod Reginæ ſuæ, & ſecuritati tuendæ, & dignitati amplificandæ proſpicere debeant: partim ſtudio pacis publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitiæ. Tecum autem vt hæc apertius, quam cum vllo alio Principe, agerent, effecit, non ſolum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perſpecta: ſed etiam ipſorum incolumitatis ratio: quippe, qui, ſibi vitæ & fortunarum omnium diſcrimen ſubeundum, intelligant, ſi quis Reginæ ius oppugnet, aut ſi quis motus armorum, inter hæc Regna, ea de cauſa, oriatur. Quamobrem, non iniuſto ſtudio ſibi teneri videntur, qui cupiunt, vt, ſublatis diſcordiarum ſeminibus, ſolida & certa cum pace, diſſidia componantur. Si quidem, inquit illa, ego quicquam attentaſſem, quod Reginæ ius imminueret, tum demum iuſta fuiſſet poſtulandi cauſa, vt ſecus facta corrigerentur. Hæc autem poſtulatio, vt, viua, mihi linteum ſepulchrale ante oculos proponam exemplo caret: neque ſimile quicquam ab vllo Principum vnquam eſt petitum. Animum tamen Nobilitatis veſtræ, in petendo, boni conſulo: eoque magis, quod hinc intelligam, Reginæ ſuæ colendæ, eiuſque dignitatem promouendi illis eſſe ſtudium. Nec minus prudentiam amplector, quod & ſuæ ſecuritati proſpiciunt, &, a fundendo Chriſtiano ſanguine, abhorrent: cui (vt fateor) parci non poſſet, ſi qua factio ſe obiiceret, quæ Regnum ſibi vendicaret. Sed quæ tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omiſſis, finge, me vltro in eam partem propendere, vt iſti poſtulationi aſſentiar. Exiſtimaſne, me procerum voluntati potius, quam ipſi Reginæ id gratificaturam? Verum & alia ſunt plurima, quæ me ab hac tranſactione auocant. Primum, quod non ignorem, quam ſit periculoſum, hanc mouere Camarinam: ac iure mihi ſemper abſtinuiſſe videor, ne ius Regni in diſceptationem vocarem. Toties enim iam, ſermonibus multorum, iactata eſt controuerſia, de matrimonio iuſto, deque nothis & legitimis liberis, dum, pro ingenio, quiſque aut huic, aut illi parti ſtudet, vt & ego ipſa, ob has diſputationes, hactenus ad nubendum fuerim cunctantior. Semel, cum publice coronam accepi, matrimonium cum hoc Regno inij: cuius pignus hunc annulum perpetuo fero: vtcunque autem hæc ſe habent, quoad vixero, Regina Anglorum ero. Ego vbi defuncta fuero, in meum locum, qui iure potior erit, ſuccedito. Ea ſi Regina veſtra eſt, nulla interim in re ei obero: ſin alteri ius eſt potius, iniquum erit poſtulare, vt a me aperte afficiatur iniuria. Si qua lex veſtræ Reginæ obeſt, mihi quidem ignota eſt, quod non libenter, hac de re, exactius diſquiro. Sed ſi qua eſt, ego, cum Regnum iniui, ciuibus meis iuraui, me leges eorum non mutaturam. Quod autem ſecundo loco ſumebas, ex hac ſucceſſionis declaratione, arctius inter nos amicitiam coituram, vereor, ne hinc ſit potius odiorum ſeminarium. Credisne tu, me libenter funeris mei apparatum ſemper ante oculos habituram? Regibus hoc fere peculiare eſt, vt erga liberos naſcendi iure ſibi ſucceſſuros, alieno ſint animo. Carolus Septimus, Galliarum Rex, qualis erga Ludouicum Vndecimum fuit? aut is rurſus, erga Carolum Octauum? aut Franciſcus, nuper aduerſus Henricum? Quo igitur animo, me veriſimile eſt fore, aduerſus propinquam meam, ſemel hæredem iudicatam? eo ipſo videlicet, quo Carolus Septimus fuit, erga Ludouicum Vndecimum. Accedit illud, in quo ego longe grauiſſimum

pondus

pondus inesse, statuo. Noui ego populi huius inconstantiam: noui quam præsentem rerum statum fastidiant: noui, quam intentos habeant oculos, in proxime successuros: scio, natura comparatum esse, vt plures (quod dicitur) Solem orientem, quam occidentem adorent. Id autem, vt aliorum exempla omittam, ex meis ipsius temporibus didici. Cum, soror mea, Maria Regnum teneret, quibus votis plerique petebant, vt, eius in solio me collocatam, viderent? quo studio, in me prouehenda, ferebantur? Nec ignoro, quibus periculis subeundis, homines euentum consiliorum suorum attentassent, si mea voluntas, ad eorum cupiditatem, adiuncta fuisset. Nunc autem idem illi, fortasse, non sunt eodem erga me animo: non secus, ac pueri, qui, inter quiescendum, poma sibi per somnum oblata, exultant, mox, mane experrecti, ac sua spe decepti, gaudium in lachrymas commutant: ita, qui me, cum Elizabeth modo vocarer, summa beneuolentia complectabantur. Et si quos forte alacriore vultu eram intuita, secum cogitabant, statim, atque ego Regnum adepta essem, se, pro suæ cupiditatis potius, quam officij mihi præstiti modo, remuneratum iri: nunc vero, cum euentus expectationi non respondeat, quidam eorum non grauate nouam rerum mutationem, in spem fortunæ melioris, ferrent. nullæ enim Principum facultates, quantumuis magnæ, insatiabiles hominum cupiditates explere poterunt. Quod si animi ciuium nostrorum erga nos languescant, aut volũtates immutentur, ob temperamentum nimijs largitionibus adhibitum, aut aliam leuiculam causam, quid suspicabimur futurũ, si certum Regni successorem maleuoli ciues haberent, ad quem animi sui ægritudines deferrent, aut se ipsi, irati conferrent? Quanto me iudicas in periculo versaturam, tam potente & propinqua Principe successura, cui quantum ego virium, in successione confirmanda, adijcerem, tantum meæ securitati detraherem. Hoc periculũ nec vllis cautionibus, aut alijs legum vinculis auerti potest: nec facile Principes, quibus Regni spes oblata est, sese intra iuris & æqui terminos, continebunt. Ego vero, si de meo successore Orbi constaret, nunquam, res meas in tuto collocatas, existimarem. Hæc in summa, in illo congressu, acta sunt. Nec adeo multis post diebus, Legatus Reginam rogauit, ecquid literis procerum Scotorum responderet: Ego, inquit, in præsentia, non habeo, quod respondeam, nisi eorum beneuolentiam & sedulitatem, erga Reginam suam, me probare: res autem tanta est, vt nequeam repente, plane & diserte respondere: verum, cum vestra Regina, ad quod se astrinxit, in fœdere confirmando præstiterit officium, tum erit tempestiuum vt meum erga se studium experiatur. Interea, sine meæ dignitatis imminutione, nihil ei gratificari me posse, arbitror. Hac de re, cum se illi quicquam mandatum habere negaret, nec vnquam, cum sua Regina, in hoc genus sermonum incidisse: neque se tum Reginæ, sed suum, de iure Successionis, iudicium, &, ad id confirmandum, rationes afferre: comprobationem autem fœderis, per maritum, a Regina Scotorum, absque eorũ consensu, quorum, ad ratum aut irritum fieri, interesset, expressam, non tanti esse, vt ipsam omnesque posteros a Regni hæreditate excluderet. Nec inquiro nunc, inquit, per quos, quando, quomodo, qua auctoritate, qua de causa, fœdus illud factum fuerit: quando nihil horum, in præsentia, attingere sim iussus. Illud autem audeo affirmare, etiam si ab ea, mariti voluntatem secuta, confirmatũ esset, cũ tamen, ex eo, tanta emolumenta penderent, Reginã nostram in tempore omnes rationes conquisituram, cur solui & posset, & deberet. Nec ego tamen hoc, Reginæ nomine, loquor: sed eo tantũ mea spectat oratio, vt ostendã, proceres nostros, non sine causa, laborare, vt omnibus cõtrouersijs radicitus ablatis, stabile fœdus & perpetuũ, inter nos, coeat. Tandem, multis vltro citroque verbis, de fœdere, habitis, Regina eo perducta est, vt Legati vtrinque congrederentur, qui fœdus retractarent: atque, ad hanc prope formam, corrigerent, Vt Regina Scotorũ abstineret Regijs Anglorum insignibus: abstineret item titulis regnorũ Angliæ, & Hiberniæ, Regina Anglorum, aut liberis ex ea superstitibus. Contra vero, vt Angla caueret, neque se, neque posteros ex se genitos, quicquam acturos, quod ius successionis Scotiæ læderet, aut imminueret. Hæc fere sunt, quæ in ea Legatione sunt agitata: quæ dum foris, de pace stabilienda, tractantur, domi res, ad seditionem paulatim spectare, cœpit. Nam, vt antea dixi, permissa erat Reginæ, eiusque familiæ vnica Missa: qua de re,

cum edictum publicaretur, qui contradiceret, e tota Nobilitate, vnus est inuentus, Comes Araniæ, multum, licet dissimulanter, indignante Regina. Proxima fuit offensio, aduersus Edimburgenses. Hi fere, ad III. Cal. Octob. suos magistratus eligere solebant: tũ Archibaldus Duglassius, præfectus, de more edixit, Ne quis adulter, fornicator, ebriosus, Missarius, aut obstinatus Papanus, post proximas Cal. in opido deprehenderetur, grauibus legum pœnis, in contumaces, denunciatis. Id vbi ad Reginam delatũ est, statim, incognita causa, magistratus in arcem custodiendos misit: ciuibusque imperauit, vt nouos magistratus eligerent: atque edixit, Vt vrbs omnibus fidelibus ciuibus pateret: non sine risu & indignatione, quod homines flagitiosissimi, pro fidissimis ministris, agnoscerentur. Cum Regina maiorem, quam expectauerat, ciuium suorũ patientiam hic comperisset, paulatim, vlteriora tentare, cœpit. Cal. Nouembribus, ad Missam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, omnem Papanæ fastum adiecit. Id cum Euangelij ministri tulissent ægerrime, &, in publicis cœtibus, magnisquerimonijs rem prosecuti fuissent, ac Nobilitatem sui officij commonuissent, controuersia in domo priuata, inter paucos, est agitata: Possentne idololatriam, iamiam in omniũ perniciem grassaturam, compescere, & summum magistratum, quando ipse nullum sibi modũ statuat, intra legum præscripta, per vim reducere. Ecclesiæ ministri in sententia, superioribus temporibus approbata, constanter permanserunt, posse videlicet magistratum sub leges vi cogi. Proceres, vel gratia, vel spe honorũ & pecuniæ, minus firmi fuerunt, & tamen secundum eos, & numero, & splendore superiores, iudicatum est. Aulam, inter hæc, indormientem suis vicijs, & in omnem luxum solutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum accolæ, qui vicinas regiones, velut permissa populatione, libere diripiebant, ac cæde interim & sanguine omnia fœdabant. Ad hos reprimendos, cum Vicaria potestate, missus est Iacobus, Reginæ frater, non tam, vt multi existimabant, vt augeretur honore, quam, vt obijceretur periculis: grauis enim erat eius potentia Reginæ: grauior etiam innocentia, quæ ei sua vicia exprobrabat, & impetum ad tyrannidem retardabat. Sed Deus, vltra spem hominũ, eius iustos conatus promouit: viginti octo enim, e ferocissimis latronũ, laqueo sustulit: alios, acceptis obsidibus, alios, solo terrore nominis, compressit. Regina, ex eius absentia, nonnihil licentiæ nacta videbatur. nam præsentem rerũ statum non satis æquo animo ferebat, cum, ob Religionis controuersias, tum, quod res administrabantur, maiore cum seueritate, quam adolescens mulier, educata in aula omniũ corruptissima, tolerare posset (vt quæ legitimi Regni moderationem Regibus indecoram, & aliorũ seruitutem suam libertatem interpretaretur) adeo, vt frequenter impotentis animi voces exciperentur: & paulatim tyrannidis fundamenta iaci viderentur. Nam, cum superiores Reges omnes fidei Nobilitatis suam salutem credidissent, illa quidem, custodiam satellitum adhibere, decreuerat, sed rei exitum non inueniebat: neque enim, vllam suæ cupiditati causam prætendere, poterat, præter inanem aulicæ magnificentiæ speciem, & exterorum Regum consuetudinem. Fratris vero mores quanto sanctiores erant, tanto maiorem ei curam afferebant, quod neque, suspicionibus aut criminibus fingendis, locum dabant, neque, viuendi licentiam laturi, viderentur: populum præterea ita animatum videbat, vt custodiam corporis, pro tyrannidis non obscuro indicio, accepturus esset. Igitur inquies animus, quod semel designauerat, cum, quouis modo efficere, statuisset, tale commentum excogitat. Erat Reginæ frater, Ioannes nomine, cupidus potentiæ, sed ingenio minus, quam Iacobus, seuero: & qui facile induceret in animũ, omnia Reginæ obsequi, ideoque ei carior, &, cupienti omnia miscere, magis idoneus: cum hoc, absente Iacobo, consiliũ, de stipatoribus assumendis, communicat. Eius hæc fuit ratio. Nocte, tumultum annunciandũ curant, ac si Iacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam aggredi, atque in suam arcem, quæ ad quatuordecim millia passuum aberat, asportare conaretur: hæc videbatur fabula illis, verisimilis futura, vel, ob Reginæ animum, ab eo alieniorem, vel eius immodicum, erga eam, amorem, quorum neuter vulgo erat obscurus. Hoc, vti compositum erat, tumultu nunciato, cum, bonam noctis partem, per agros propinquos equites discurrissent, postridie custodes, ad fores Regias appositi, apparent, alijs indignantibus, alijs riden-

ridentibus. Huius commenti auctores etsi ipsi scirent, vulgo fidem sibi non haberi, tamen ipsi secum gestiebant, securi de opinione hominum, cum, neminem eorum, qui aderant, sibi palam repugnaturum, certi essent. Ab hoc initio, Aula in luxum & lasciuiam præcipite, ius tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & scelera plectebantur: summa enim rerum penes Iacobum, Reginæ fratrem, erat, qui, ob fortitudinem & æquitatem, cunctis erat charus. Concilio inprimis vtebatur Gulielmi Mætellani, adolescentis summo ingenio; quique magna iam dederat præclaræ indolis experimenta: magnamque, in posterum, expectationem concitarat. Horum virtute & consilio, factum est, vt, domi & foris, esset summa tranquillitas, & is rerum status, quem boni cuperent: factiosi magis indignari, quam queri, poterant. Inter hæc, in Regia orta est consultatio, quæ, totos tres menses, vniuersam Aulam exercuit. Qui proxime, superioribus annis, aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & immoderatæ Reginæ luxui nihil erat satis; Procerum ac plebis facultates, proximorũ temporũ tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil restabat, vnde in aulicorum sumptuum subsidijs, aliquid deradi poterat, præter Sacerdotia. Accersit in Aulam Sacerdotum principes: adiuncti, e primoribus Nobilitatis, qui, vel ingenio persuadere, vel auctoritate cogere, possent. Tandem, post longam disceptationem, cum, Sacerdotibus, magis infirmitatis conscientia non recusantibus, quam rationum vi permotis, transactum est, &, e fructibus Ecclesiasticis, tertia pars decisa est, vnde Regina ministros orthodoxos aleret, reliquum, in suos vsus, reseruaret. Ea transactio nemini omnium fuit grata: Sacerdotes opulentiores indignabantur, quicquam ex veteri fortuna sibi detrahi: Ministri Euangelij nihil æqui a Regina expectabant: ad ipsam autem ex illa ostentata spe non adeo multũ rei perueniebat: multis enim, ex veteribus possessoribus, suorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris non modo, sed etiam fœminis, domestici ministerij merces, & operæ, per multos annos impensæ, hinc præmia & senectutis viaticũ assignabantur. Ea hieme, Regina Iacobum fratrem, magno cum bonorum omnium assensu, Marriæ Comitem creauit: nam, quod virtuti honos esset habitus, omnes laudabant: quod propinquitati aliquid esset concessum, non improbabant: &, vtilitati publicæ consultum, non pauci existimabant, quod vir, genere illustris, meritis erga patriam illustrissimus, hoc honore auctus, maiore cum auctoritate, in publicis functionibus procurandis, versari posset. Nec deerant, qui, Reginæ beneficentiam eo spectare, crederent, vt animum Iacobi, quem ijs rebus, quæ, per absentiam eius, in Aula gerebantur, offensum non dubitabant, eam reconciliare voluisse, arbitrarentur. Tum quoque, vxor ei data est, Agnes Ketha, Comitis Martialis filia: quibus in nuptijs, epularum magnificentia, aut verius immoderata luxuria, omnium amicorum animos grauiter offendit, & inuidis maledicendi materiam suppeditauit: eoque vehementius, quo ille, in omni superiore vita, se temperantius gesserat. Non adeo multo post, ei, pro Marria (quæ, veteri iure, Ioannis Areskini fuisse, deprehensa est) Morauia donata est. Gordonius, ablata primum sibi Marria, deinde Morauia, cui regioni diu præfuisset, se velut patrimonio spoliatum arbitratus, omnia sua consilia eo conferre, cœpit, vt æmulum euerteret: multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cum esset, ob multa maiorũ in Reges merita, omnium Scotorum longe opulentissimus, & maiorum ipse potentiam malis artibus quotidie augeret, primum Ioannem Forbosium (vti ante dictum est) falsis testibus circumuenerat: deinde Iacobo Stuarto, Iacobi quinti fratre, sine liberis defuncto, procurationem Morauiæ ab eis, qui in summo magistratu erant, adeptus, se, quasi hæredem, gerebat, quibus opibus eo magnitudinis creuit, vt, æmulatione deposita, omnes, qui propinquas ei regiones incolebant, in eius auctoritate conquiescerent, & prope in ditionem concederent. Inter hunc aliorum vel metum periculi, vel seruituris patientiam, vnius hominis libertas, &, vt ipse videri volebat, superbia eum pessime habebat: is erat Macintosius, magnæ, inter priscos Scotos, familiæ princeps: natus quidem & educatus inter homines feros, & prædæ assuetos, tamen, siue arcano naturæ impulsu, siue rectis monitoribus vsus, comitate & modestia, omnique humanitatis genere cum ijs certabat, qui,

magna parentum & magistrorum cura, ad virtutem capiendam, erudiuntur. Huius adolescentis cum Gordonius potentiam suspectam haberet, nec, ingenio recto, ad scelerum ministeria, abuti posse, videretur, manum ei necopinanti iniecit, atque in custodia detinuit: sed, cum nullum in eo capitale crimen inueniret, submissis amicis (vti dictum) ei persuasit, vt se, suamque causam ipsi permitteret: eam vnam esse rationem, & e custodia cum bona gratia abeũdi, & amicitiæ cũ longe potentiore ineundæ. Homine simplice, & minime malo, ad suum exitiũ hac fraude impulso, tamen adhuc mortis eius inuidiam Gordonius vitans, cum sua egit vxore, vt ea se culpæ supponeret: nec virilis animi mulier rem cunctanter suscepit, ac miserũ, & innoxium, & supplicem, & deditũ, absente marito, securi percussit. Hoc supplicio, vicinis vel metu stupentibus, vel largitione conciliatis, quicquid terrarũ vltra Caledonios est, vni parebat: itaque homo, & gloriæ, & potentiæ auidissimus, molestissime ferebat, Iacobum, Morauiæ Comitem, sibi æmulum appositum, statusque præsentis impatiens, in omnes rerũ turbandarum occasiones, erat intentus: actaque eius omnia assidue & palam calumniabatur: librũque, sua manu scriptum, Reginæ porrexit, in quo eum grauissime, sed leuissimis argumentis, affectatæ tyrannidis accusabat. In diuersa Regione, eodem tempore, Iacobum Heburnũ, Bothueliæ Comitem, æris alieni magnitudo, & indomitæ libidines, ad insidias eidem Morauio instruendas, impellebant: is enim, luxuriosa adolescentia, inter scorta & popinas, acta, eo redactus erat, vt aut ciuile bellum ei foret excitandum, aut, audaci aliquo facinore, extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circumspicienti, maxime commodum ei videbatur, perturbandi status publici initium, si Morauium cum Hamiltonijs committeret: certa, vt videbatur, spes, in vtriusque partis exitium incertũ. Primum, Morauium adit. Ei persuadere, conatur, vt Hamiltoniorũ familiam, Reginæ, Regno, atque ipsi priuatim imminentem, e medio tollat: in id, suam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum Reginæ fore, contendebat: quæ, præter commune omnium Regum odium, quo sanguine proximos, velut in exitiũ suum intentos, prosequuntur, etiam peculiares offensionum causas, nec eas iniustas, habere videbatur: vel, ob Euangelicæ doctrinæ studiũ, cuius Aranius vnicus erat assertor: ob quam etiam cum Gusio, in Gallia, contraxerat inimicitiam, vel, ob contentionem verborũ, nuper in Scotia, cum altero Reginæ auunculo, Elbeuij Marchione, habitam. Sed cũ Morauius, homo probus & innocens, abhorreret a fœditate tam scelerati facinoris, Heburnus ad Hamiltonios se contulit, & ministrũ ad cædem Morauij, cuius potentiam moleste ferebant, se offert: illum esse vnũ, qui spes eorum remoretur, & commoditatibus obstet: eo sublato, Reginam, velit nolit, in ipsorũ potestate futuram. Ratio autem, expedita & facilis videbatur. Regina tum in Falcolandia erat: ea arx est, cum eiusdem nominis pago: modica in propinquo silua est, in qua platycerotes, ceruini generis (quas vulgo Damas falso appellant) aluntur: Regina cum aut eo iret, aut in loca vicina, prope quotidie, cum familiari comitatu, perfacile videbatur, Morauium, inermem & incautum, tollere, & ipsam in suam potestatem redigere. Cæteris non ægre persuasum, ac tempus facinori perpetrando constitutũ. Vnus Araniæ Comes scelus est execratus: clamque, literis ad Morauiũ missis, omnem rei ordinem exposuit. Morauius per eundem nunciũ rescribit: sed Aranio forte absente, literæ patri eius redditæ fuerunt: ibi, consilio inito, Aranius a patre in arctam custodiam est inclusus, e qua noctu elapsus, ad Falcolandiam cõtendit. Vt eius fuga palam est facta, equites in omnes partes dimissi, qui comprehensum retraherent, quos, in siluam ingressus, ea nocte frustratus est: mane ad Falcolandiam deductus, omnem insidiarũ ordinem aperit: nec multo post, Bothuelius, & Galuinus Hamiltonius, qui, manu facinoris patrandi, partes susceperant, consecuti, in arce Falcolandiæ, iussu Reginæ, custodibus appositis, retinentur. Cum facinus totum ante oculos esset, &, ad locum tempusque ab Aranio dictum, duces conuenissent, exploratoresque retulissent, equites multis in locis apparuisse, Aranius rei ordinem interrogatus, paulũ animo turbatus est: nam, cum Reginam deperiret, Morauioque arctissima iunctus esset amicitia, & illis gratificari cupiebat: & patrem, hominem minime malũ, sed, ad res difficiles suscipiendas, nimis facilem, e coniuratione eximere volebat. Pietate & amore animũ in diuersa, ea nocte per solitudinem, rapientibus, ita mente est

emotus

emotus, vt non obscure, ex vultu & sermone, animi perturbatio appareret: præcesserant & aliæ, quæ iuuenis animum commouerent, causæ. Nam cum, ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ, fuisset educatus, pater, homo ad rem attentior, consiliarios nactus, qui id vicium alerent, filium, magno comitatui assuetum, ad vnum ministrum redegit. Qui, facinus patrandum, susceperant, diuersi in custodias missi, Bothuelius, in arcem Edimburgensem, Galuinus, in Sterlinensem, donec de causa cognosceretur: Aranius, ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura missus: atque in arce Archiepiscopi asseruari, iussus. Ibi, quoties ad se redibat, ad Reginam, de se deque alijs, tam prudenter & accurate scribebat, vt in suspicionem incideret simulatæ insaniæ, quo patrem e coniuratione cædis eximeret: cæteros ita constanter & acriter accusabat, vt aliquoties ad consilium productus, se, quando, facinus tam occultũ alijs testibus coarguere non posset, armis cum Bothuelio dimicaturum, promitteret. Circa ea tempora, Iacobus Hamiltonius, Aranij pater, primum ad Reginam scripsit, deinde, ipse ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea postulauit, vt filium suum, Bothuelium, & Galuinũ Hamiltonium, acceptis vadibus, sibi dimitteret: nec impetrare quicquam potuit. Eisdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omniũ, quæ sunt in Scotia, munitissimam: sed quam Hamiltonius tenuerat, ab eo tempore, quo Prorex fuerat, repetitam accepit. Geordius Gorgonius (vti ante diximus) Morauio inimicus, Hamiltonio, filij sui socero, in manifesto scelere implicito, ac prope perculso, longe infensior factus, occasionem adesse, ratus, cum impune, inimicum e medio tollere, posset, duabus familijs illustribus ad causam adiunctis, primum per suos tumultum in opido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, sperans, Morauium, ad rem auctoritate sua sedandam, ex Aula egressurum: ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi posse. Id vbi parum ex sententia processit, e suis, aliquot armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire sub vesperam, iubet, qui Morauium, in suum hospitium redeuntem a Regina, quæ, ad multam noctem eum detinere, solita erat, obtruncarent: id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patrandæ, &, patrata, euadendi. Eius rei cum ad Morauium permanasset indicium, nec is, nisi oculis foret subiecta, crediturus esset, paucis ex amicorum fidissimis (ne, quid suspicatus fuisse, videretur) comitatus, vnum & alterum, e Gordonianis, manu in exitu atrij pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata, Gordonius accitus, suorum aliquot commentus domum discessuros, arma induisse: deinde nescio qua de causa, retentos: ita tum, ea excusatione magis accepta, quam probata, disceditur. Ea æstate, Legatis vtrinque missis, agebatur, vt Reginæ, Scotorum & Anglorum, Eboraci egrederentur, ibique de multis controuersijs transigerent: sed cum prope ad iter se compararent, res in aliud tempus reiecta est. Causa differendi colloquij vulgo ferebatur, quod Aumalius, e Gusianis fratribus vnus, literas legati Anglica, qui in aula Gallica tum agebat, resignasset: quodque, illius opera maxime, nauis Anglici, quæ alterum vehebat Legatum, fuisset direpta. Itaque, rebus, vti credibile erat, ob has & alias iniurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina, e Fano Andreæ Edimburgum profecta, Aranium eodem misit, & in arcem ibi condidit. Interea Iacobus, eius frater, Hauicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta, e latronum, qui illuc conuenerant, primarijs, inopinato aduentu, oppressit: cæteris circa prouincijs metum ingentem incussit, & totum illum tractum, ad tempus, quietiorem reddidit. Verum id factum, vt amorem & reuerentiam bonorum ei conciliabat, ita inuidorum animos magis ac magis in eius exitium indies inflammabat: nam, ad tres familias potentissimas, in eius perniciem pronas, accessit Gusianorum conspiratio: hi enim, cum, veteres Ecclesiæ Romanæ ritus restitui, vellent, nec, id, viuo Morauio, perfici posse, arbitrarentur, ad eum quouis modo tollendum, omnem ingenij vim intenderunt. Spem perpetrandi sceleris multa eis faciebant: in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reuersi, quantæ essent Gordonij opes, quam inquietus animus, quam item operam, in Missa asserenda, pollicitus esset, omnia, paulum supra verum, augentes, exposuissent, re in aula Gallica multum, inter Papanos, agitata, hæc eius perficiundæ ratio tandem est inita. Scribunt ad

Reginam, vt Gordonij vęcordiam promissis alat: Ioanni, eius filio, spem suarũ nuptiarum magis ostentet, quam promittat: vt, hac spe occœcatus, quo vellent, impelleretur: simul nomina eorum edunt, quos vna interimi vellent. Ad hæc, literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum, ad immodicum, cui Regina assuerat, luxum, opes publicæ non sufficerent, a Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellũ, aduersus eos, qui ab Ecclesia Romana defecerant, poposcit: is rescripsit obscurius, sed Cardinalis aperte, pecuniam, ad id bellum, non defuturam: sed ijs demum interfectis, quorum nomina essent edita: has Regina Morauio cæterisque, ad cædem destinatis, literas ostendit, siue, quod, indicium ad eos aliunde permanasse, crederet, siue, vt animi sinceri, & occulta consilia ab ijs non separantis, faceret fidem. Igitur, cæteris, ad facinus exequendum, comparatis, Regina, magno desiderio teneri, simulat, eam Scotiæ partem, quæ ad Septentriones vergit, inuisendi: & hanc eius cupiditatem Gordonius, liberaliter inuitando, alebat. Tandem, cum Abredoniam, ad Idus Augusti, ventum esset, Gordonij vxor, virilis animi & consilij mulier, omnibus modis Reginæ animum versabat, nunc, vt, secretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc, vt in partem, quam volebat, eam inflecteret: gnara enim erat, quam leui momento sint mobilia Regũ consilia: nec ignorabat, quo animo Regina, non multo ante, in vtrunque, Morauiũ nempe & Gordonium, fuisset affecta: nam, cum vtrunque odisset, secum interdum agitare, solebat, vtrum priorem sublatum vellet. Morauij innocentiam licentiæ suæ aduersam grauiter ferebat, & Gordonij perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perspectam, oderat, & potentiam metuebat: sed auunculorum & Pontificis Romani literæ, ad Morauij cædem, vrgebant. Hanc eius cunctationem (cuius non ignarus erat Gordonius) cum eximere vellet, rursus per vxorem promissa, de instaurandis ritibus Romanis, repetit: ea cum libenter Regina acciperet, vnum tamen, nec id adeo magnum erat impedimentum, quo minus, ei assentiretur, quod non putaret (vti affirmabat) e dignitate sua, Ioanni, filio eius (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in custodiam traditus, effugerat) reconciliari, nisi ad custodiam liberam, saltem ad paucos dies, Sterlinum rediret: id Regina, non tam ob eam, quæ simulabatur, causam, volebat, quam, vt omnia integra, extincto Morauio, haberet, neu ad nuptias, absente sponso, cogi posset. Gordonius quidem satisfacere Reginæ cupiebat: sed filium, velut obsidem, in manum hominis, maxime suis conatibus aduersi (is erat Ioannes, Marriæ Comes, Morauij auunculus, qui arci Sterlinensi præerat) dare cunctabatur, præsertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam acceptura foret. Cum inter ingenia, se inuicem fraude captantia, ita mutuis suspicionibus laboraretur, ac se Regina in mora esse negaret, quo minus, ex sententia res conficeretur, neque quicquam expediret tamen: Ioannes Gordonius, & ipse suam operam ostentans, in omnes euentus intentus, circiter mille, e propinquis & clientibus suis, homines ad quoduis facinus paratos, armauerat, atque in propinqua opido loca adduxerat. Morauius vero, etsi non optime comitatus esset, & hæc omnia (vti per amicos, ex aula Gallica & Anglica, erat præmonitus) in suum exitium videret parari: nec interim Reginæ admodum confideret, de die, solita obibat in Aula munia: nocte, intra cubiculum, vnum & alterum suorum vigilare, iubebat: ac sæpe, de inimicorum insidijs, certior factus, amicorum præsidio fretus, omnes eorum conatus absque tumultu elusit. Eisdem forte diebus, Bothuelius, per funem e fenestra demissus, ex arce Edimburgensi euasit. Rebus Abredonij mutua simulatione adhuc suspensis, cum Regina progredi statuisset, a Ioanne Leslio, homine nobili, Gordonij cliente, inuitata, domum eius, ad duodecim ferme millia passuum ab opido distantem, diuertit: is locus, vt infrequens, Gordonianis ad cædem commodus est visus: Leslius vero, qui secretorum consiliorum non erat ignarus, deprecatur, ne hanc sibi ac suæ familiæ inurant infamiam, vt ipse, potissimum Reginæ fratrem, hominem alioqui non malum, nec, sibi inimicum, ad cædem prodidisse, videatur. Proxima nox ad Rothimaium, Abrenethiorum villam, satis tranquille transacta est: quod, postridie in Strabogio Gordoniorum arce diuersari, statuissent: in id tempus, consilium cædis est dilatum, quo

in loco

in loco omnia in ipsorum potestate erant futura. Itaque, inter eundum, cum Gordonius longum cum Regina sermonem instituisset, ac tandem eo ventum esset, vt ille accuratius Ioanni filio veniam erroris peteret: quod videlicet homo adolescens, legum ignarus, fugisset e custodia, in quam, nullum ob scelus, sed ob tumultum, nec illius tamen culpa excitatum, datus esset: Regina contra, contendebat, suam imminutam visum iri auctoritatem, nisi filius eius in aliam custodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: vt, velut expiata priore culpa, dimitti honestius posset. Gordonius, qui, destinati facinoris occasionem prætermitti, nollet, etsi leuia imperabantur, tamen obstinate tenuebat: vel quod, si Regina cædem factam non probasset, culpam eius in filium conferri volebat: vel quod, si, absente filio, ac Regina non inuita, res confici posset, tamen adolescentem obsidem videbat futurum. Ea Gordonij pertinacia, Regina adeo fuit offensa, vt cum iam prope in ædium eius conspectu esset, alio diuerteret: ita tota facinoris sapientissime, vt ipsis videbatur, constituta ratio tum quidem dilata est, donec Ennernessum ventum esset: nam, præterquam, quod iuri dicundo ibi ipse Gordonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle edito imminet opido) teneret, tota circa regio clientelis eius plena erat. Regina cum in arce diuersari statuisset, & a custodibus esset exclusa, tum demum timere cœpit, vt quæ in opido immunito pernoctatura esset, cum interea Huntilæi filius plus mille selectis equitibus, præter propinquæ regionis promiscuam multitudinem, in armis haberet. Regina, consilio pro re præsenti capto, aditus omnes opidi vigilijs obsidet: naues, quæ commeatum aduexerant, in statione fluminis paratas esse, iubet, vt, si maior vis, ingrueret, id perfugium haberet. Nocte intempesta, exploratores ab Huntilæo missi, cum primi vigiles, de industria, eorum aduentum dissimulassent, progressi in angustias, ac vndique circumuenti, capiuntur: &, e Montanis, Cattana tribus, cum primum, se aduersus Reginam duci intellexit, Huntilæum deseruit, & postridie ad eam in opidum venit. Audito Principis periculo, magna priscorum Scotorum multitudo, partim excita, partim sua sponte, affuit: in primis, Fraserij & Monroi, hominum fortissimorum in illis gentibus familiæ. Cum iam satis a vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit: ea, cum nec propugnatoribus, neque cæteris rebus, ad oppugnationem sustinendam, satis esset munita, deditur: propugnatorum præcipui supplicio affecti, cæteri incolumes dimissi. Tum concurrente vndique Nobilitate, aliorum aduentu, vlterioribus domum redire permissis, cum satis firmo præsidio, quarto die, Abredoniam redijt. Ibi demum, metu liberata, vehementer in Gordonij odium inflammatur: &, in vindictam prona, fratrem rursus, omni fauoris ostentatione, amplexa est, simulando, se totam ex eo pendere, ac, suam salutem in eius incolumitate positam, cunctis persuadere nititur. His Gordonius totam scenæ aulicæ faciem cum videret inuersam, Morauiæ Comitem, nuper morti destinatum, in summa gratia esse, sese, e summa spe honoris & dignitatis, in flagrantissimum odium incidisse: cum, vlterius iam se progressum, existimaret, quam vt receptus vllus ad veniam restaret, ad præcipitia se consilia conuertit: nec vllum aliud periculis instantibus remedium ratus, quam, vt Reginam quouis modo in suam redigeret potestatem: eam etsi, in præsentia, se grauiter offensurum videbat: tamen, officijs, blandicijs, & filij nuptijs, quarum etiam auunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti posse, non desperabat: itaque, communicato cum amicis consilio, Morauium, quouis modo posset, tollere decreuit. eo enim sublato, neminem esse, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui susceptum sustinere posset. Rei perpetrandæ spem afferebant speculatores: ac, præter alios, Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui assiduus in aula, simulatione erga Reginam beneuolentiæ, omnia eius consilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates obseruabat: sed operam suam, in re perficiunda, offerebat. Accedebat, ad hæc, opidum vndique apertum, & insidiantibus commodum: ciues, vel beneficijs conciliati, vel necessitudine iuncti, vel metu, nihil ausuri: auxilia Montanorum dimissa domum: cum Comite Morauiæ paucos esse, & e longinquis regionibus adductos, quorum offensa ei

non esset magnopere pertimescenda: & cum per vicinas regiones omnes in ipsius essent potestate, rem sine sanguine perfici posse: vno homine extincto, & Regina in potestatem ipsorum redacta, cætera vulnera perfacile posse sanari. His cogitationibus, ad rem aggrediendam, impulsus, cum iam ratio perpetrandi facinoris constituta esset, ex literis Comitis Sutherlandiæ, & Ioannis Leslij deprehensis, omnia eorum consilia sunt patefacta: Sutherlandius, cognito iudicio, discessit: Leslius, agnita culpa, veniam impetrauit: ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præstitit. Huntilæus, qui exitum suorum consiliorum in loco, ob circumiectas paludes, prope inaccesso cum magna suorum manu expectabat, intellecto, quid in Aula gereretur, ex consilio amicorum, statuit, in montes secedere: sed cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam conuenerat, multos haberet sui studiosos, eorum promissis satis confisus, iterum mutato consilio, statuit, euentum pugnæ, in loco natura munito, expectare. Morauius cum suorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, sequentibus, qui aderant, proceribus, in primis, Iacobo Duglassio, Mortonij Comite, & Patricio Lindesio, ad hostem ducere cœpit: cæteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntilæo præcorrupti, magis Morauij cohortem ad exitium tracturi, quam in periculis opem laturi, magna cum verborum iactatione vna progrediebantur: pollicebantur enim, sese hostem, sine aliorum ope, debellaturos: adessent modo, ac spectatores sese præberent. Præmissi equites, qui, circa paludem, aditus omnes seruarent, ne Huntilæus euaderet, cæteri lentiore gradu aduentabant: & quanquam, superiore nocte, e Gordonianis, non pauci diffugissent, restabant adhuc supra trecentos, suis se locis tenentes. Eo cum ventum esset, Morauius in cliuo propinquo, vnde prospectus in paludes erat, cum suis, simplice ordine acie instructa, stetit: reliqui statim, inter ducendum aduersus hostem, aperte proditionis signum dederunt: qui ramos ericæ (cuius magna in illis locis copia erat) vt ab hostibus agnoscerentur, tegumentis capitum affixerunt. Vbi propius ventum est, Huntilæani, securi de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum, aduersam aciem a proditoribus turbatam, viderent, & iam in fugam conuersam, vt expeditius sequerentur, sarissas abiiciunt: &, strictis ensibus, ad terrorem integrorum, proditionem ingeminantes, in hostem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu etiam stantem vna se rati in fugam auersuros, ad eam accelerabant: sed Morauius, qui nullam in fuga spem videret, neque quicquam, præter honestæ mortis decus, restare crederet, exclamauit, vt sarissas sui præ se tenderent, nec in aciem suam, fugientes reciperent: illi, præter opinionem exclusi, cornua vtrinque, confusis ordinibus, præterierunt: Huntilæani vero, qui iam profligatam rem putarant, cum aciem quidem paruam, sed, prætentis hastilibus, horrentem cernerent, ipsi, vt qui sparsi ac sine ordine sese inferebant, nec, propter hastarum longitudinem, ex aduerso ad manus venire poterant, repentino terrore perculsi, non paulo celerius fugiunt, quam antea sequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conspicati, iam fugientibus instant, ac, vt se a priore culpa purgarent, quicquid fuit cædis, eo die, ipsi ediderunt: cæsi ex Huntilæanis, circiter CXX. capti C. ex altera acie, nemo. Inter captiuos, fuit ipse Huntilæus, ac duo filij, Ioannes & Adamus: pater, ætate ingrauescente, &, vt in homine corpulento, & angusto spirituum meatu, inter capientium manus, est exanimatus: cæteri, multa iam nocte, Abredoniam ducti. Morauius, ministro Ecclesiæ, suum aduentum expectare, iusso, primum omnium gratias Deo immortali egit, quod e tanto ac tam præsenti periculo, nullis suis viribus & consilio, sed eius vnius benignitate, præter omnium expectationem, cum suis emersisset: deinde ad Reginam illinc profectus est: ibi, inter mutuas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit. Proximis diebus, Ioannes Gordonius supplicio est affectus, non sine vario motu animorum: erat enim adolescens viriliter elegante forma, in ipso florentis ætatis aditu, Regalibus nuptiis non tam destinatus, quam earum simulatione deceptus, & quod non minorem indignationem, quam misericordiam mouebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem eius, cum multis lachrymis, spectauit: verum, vt erat, ad cœlandos animi sensus, composita, ita tum eius mœsticiam varie interpretabantur:

 coque

eoque magis, quo non minore odio ei fratrem, quam Huntilæum esse plerique intelligebant: Adami ignouit adolescentiæ: Georgius, natu maximus, desperatis domi rebus, ad socerũ, Iacobum Hamiltonium, se recepit: vt vel apud eum fugæ latibulum, vel, eius precibus, veniam culpæ impetraret. Multi, e Gordoniorum clientibus, pro vt quisque deliquisse visus est, alij pecunia, alij exilio multati: nonnulli in longinquas Regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores, soluere soluti, ac in pristinum gratiæ locum restituti. Ita, vel compositis, vel sopitis ad Septentriones rebus, reliqua hiems per quietem transacta est. Ad v. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcialem in custodiam, vnde erat elapsus, redire iussus, cum non paruisset, hostis publicus est denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reuersam, venit Iacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac, satis clementi responso accepto, tamen generum tradere est coactus. Is ad Dumbarum in custodiam est remissus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXIII. ad VII. Cal. Februarij, inde accersitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. Hoc maxime tempore, edicto multa pecuniaria irrogata fuit, siquis, Quadragesimalis ieiunij tempore, carnibus vesceretur: in quo edicendo, non Religionis, sed publicæ vtilitatis causa valuit. Archiepiscopus Fani Andreæ, quod post edictum, in aduentu Reginæ factum, nec Missis audiendis, nec dicendis abstinuisset, in arcem inclusus fuit Edimburgi: cæteri, eiusdem criminis rei, leuiter multati, grauiore pœna denunciata, si postea eius culpæ affines deprehenderentur. Iam comitiorum, quæ in xx. mensis Maij, indicta erant, dies aduenerat: Regina coronata, atque amplissima veste amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: nouum prorsus spectaculum, nisi, sub eius matre & auia, oculi hominũ, ad tolerandum imperium muliebre, fuissent assuefacti. In eo conuentu, quædam decreta fuerunt, in eorum fauorem, qui puriorem Euangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animaduersum: reliquum æstatis Regina venationi in Atholia indulsit. Sub finem Autumni, permittente Regina, redijt in Scotiam Matthæus Stuartus, Leuiniæ Comes, XXII. anno, quam, turpiter a Rege Gallorũ destitutus, abierat, vti ante a nobis est scriptum: ac proximo anno, qui fuit M. D. LXIV. mense Ianuario, in conuentu publico, ad id prope vnum indicto, remisso exilio, & bonis receptis, restitutus: eamque restitutionem Regina prosequuta est, multa verborũ honorificentia, commemoratis in se Comitis multis magnisque officijs, in prima sua adhuc infantia: quippe, cuius ope fuerit e manibus inimicorum liberata, & Regni insignibus decorata. Ex Anglia deinde, commeatu in tres menses impetrato, ad Id. Feb. venit in Scotiam Henricus eius filius. Hunc adolescentem, genere & forma præstantem, amitæ suæ filium, Regina Scotorum comiter accepit: cumque, quotidiana consuetudine illecta, amare cœpisset, frequens sermo, de eo in virum asciscendo, vulgo ferebatur, nec inuita quidem Nobilitate, quod permagnæ commoditates, ex ijs nuptijs in totam Britanniam redundaturæ, viderentur, si, volente Regina Anglorum fieri possent. Illa, vt quæ vtrisque eodem gradu consanguinitatis erat proxima, non tam repugnabat, quam, se auctorem credi, volebat: suamque, in conficiendo, aliquam esse gratiam, simulque ex vsu suo putabat, propinquæ suæ potentiam hac mediocritate condicionis coerceri, ne supra quam vicinis esset tutũ, augesceret. Sed, quæ res omnia, iam transacta, paulum retardarit, cũctaque tandem diuina & humana miscuerit, paulo altius initio repetito, quo magis omnia in aperto sint, paucis explicabo. Erat, inter Aulica ministeria, Dauid quidam Rizius, Augustæ Taurinorũ natus, e patre homine quidem probo, sed pauperculo: vt qui, elementa Musices docendo, ægre se & familiam sustentabat: hic, cum nullũ, quod suis patrimoniũ relinqueret, haberet, liberos vtriusque sexus psallere docuit. Ex ijs, cũ Dauid in adolescentiæ vigore constitutus, & non inamœna voce præditus, & a patre in musicis institutus esset, in spem fortunæ liberalioris erectus, Niceam, in aulã Ducis Sabaudiæ, nuper in suam ditionem restituti, profectus est: sed ibi non pro spe acceptus, cum omniũ rerũ egenus, omnia circumspiceret, tandem in Morettium incidit, iam tum, Ducis missu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum secutus eo venisset, nec Morettius, homo non admodum copiosus, operam eius, aut necessariam aut vtilem sibi, existimaret, ibi subsistere paulũ,

CIↃ. IↃ. LXIII.

CIↃ. IↃ. LXIV.

& fortunam denuo experiri, decreuit: eo maxime adductus, quod Regina diceretur, cantionibus valde oblectari, nec ipsa Musices omnino imperita esset. Igitur, vt primum sibi aditũ ad eam patefaceret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, vt inter eos appareret: semel, atque iterum auditus placuit: statimque in eorum collegium ascriptus est. Ibi breui, cum Reginæ sensum atque mores intellexisset, partim adulando, partim alios ministros calumniando, perfecit, vt non minore esset apud Reginam gratia, quam apud cæteros odio: neque tamen hoc fortunæ blandientis fauore contentus, cum æquales omnes partim viliores fecisset, partim varijs criminationibus expulisset, paulatim assurgere, & maiora negotia tractare cœpit: donec ab epistolis assumptus esset: &, hoc prætextu, secretius & seorsum a vulgo, agere cum Regina posset. Iam sermonibus materiam dabat repentinus hominis, tantũ non mendici, ad opes non mediocres progressus, &, supra virtutem, fortuna, supra fortunam, arrogantia & æqualiũ contemptus, &, cum superioribus, æmulatio: alebat hanc vanissimi hominis insaniam magnæ partis nobiliorũ adulatio, qui amicitiam eius captabant, salutando, orationi eius subseruiendo, foribus obambulando, exitus reditusque eius obseruando: vnus autem Morauius, in cuius animo nihil simulatum inerat, non modo non assentabatur, sed vultu plerunque eum aspernabatur: quæ res non minus Reginam, quam Dauidem ipsum, offendebat. Ille contra, vt subsidium sibi, aduersus odia procerũ, compararet, adolescentem, Regijs nuptijs destinatum, omni assentationis genere ambiebat: in eumque familiaritatis gradum peruenerat, vt lectum, cubiculũ, secretosque sermones communicaret: persuaderetque adolescenti incauto, & in id, quod cupiebat, procliui credulitate, sua maxime opera fieri, vt Regina oculos in illum conijceret. Semina etiam discordiarum, inter eum & Morauium, assidue serebat: eo enim pulso, reliquum vitæ cursum sibi inoffensum fore, promittebat. Cum iam non obscuri rumores vulgarentur, non solum de nuptijs Henrici, sed etiam, de secretis eius cum Regina congressibus: nec belli sermones, de Dauidis cũ ea familiaritate, spargerentur, Morauius, qui, bene monendo, nihil aliud quam sororis odium assequebatur, statuit, ab Aula secedere, ne rerum, quæ gerebantur, auctor crederetur. Nec Regina moleste ferebat, tam seuerum arbitrũ abesse, eo maxime tempore, quo factionem ei aduersam confirmabat: Exules enim, Bothuelium e Gallijs, Georgium Gordonium, Sutherlandiæ Comitem, e Flandria reuocauit: & alterum Georgium Gordonium, Huntilæi Comitis filium, e custodia eductum, priori dignitati & loco restituit. Bothuelium, e Gallijs reuersum, Morauius, de recentibus contra se insidijs, accusat: detulerunt nomen iuuenes, honesto loco nati, qui, in Gallia, ex intimis eius familiaribus erant. Res aperta, atrox, inuidiosa. Cum dies causæ dicendæ appropinquaret, primum Regina cum fratre diligenter egit, vt ab accusando desisteret. cum ille exorari non posset, quod, multum ad famam sua interesse, putaret, quam in partem euentus acciperetur, Regina, quod, proximum erat, multos procerum per literas deterruit, ne diem iudicij obirent: Alexandrum, Glencarniæ Comitem, Morauio amicissimũ, cum non longe a Sterlino iter ei esset, de via ad se accersiuit. Tantus tamen omnium bonorum erat consensus, vt Bothuelius, non modo sua conscientia prædamnatus, sed publica sui sceleris detestatione permotus, diem causæ dicendæ obire, non sit ausus. Hoc vulgi studium adeo Reginæ animum aduersus fratrem accendit, vt, iampridem ei destinatum, exitium maturaret: cuius ita ratio composita erat. Morauio Perthum euocato, vbi Regina cum paucis erat, ibi Darlæus cum eo sermonem conferre debebat: cum nemo dubitaret, Morauium libere & simpliciter locuturum, re in altercationem deducta, Dauid Rizius primus eum feriret: cæteri mox vulneribus conficerent. Hac de coniuratione Morauius per amicos, qui in Aula erant, edoctus, tamen certus eundi pergebat: tandem per Patricium Ruuenium iterum admonitus, ex itinere ad matrem, in propinquas eius ad lacum Leuinum ædes, diuertit: ac, aluo forte soluta, ea morbi excusatione vsus, ibi substitit. Interea, cum amicorum quidam eum inuiserent, rumor statim diffusus est, ibi eum hæsisse, vt Reginam & Darlæum, redeuntes Edimburgum, interciperet: equites, passim dimissi, cum neminem armatũ conspexissent, tamen Reginæ tanta celeritate, ac tam trepide iter illud confecit, velut certo imminente periculo.

nuptijs

Nuptijs iam instantibus, vt aliqua consensus publici species, ad Reginæ voluntatem, accederet, conuocatur Sterlinum magna pars procerum: sed hi præcipue, quos, aut libenter consensuros, aut repugnare non ausuros, credebant: ex ijs, in consilium adhibitis, multi assenserunt, modo, ne quid in Religionis doctrina, publice recepta, innouaretur: plurimi citra vllam exceptionem, quod, Reginæ gratum fore existimabant, ad id sententias accommodabant. Vnus, Andreas Stuartus Ochiltrius, palam professus est, se nusquam assensurum, vt Papanæ factionis Rex assumeretur. Moraujus quidem alienus a nuptijs non erat (vt qui in primis auctor erat, iuuenis ex Anglia euocandi) sed videbat, quantis motibus ea res initium datura esset, si, non assentiente Angla, confierent: pollicebatur etiam, se curaturum, vt, volente atque auctore Angla, omnia transigerentur, si modo Religioni caueretur: sed cum videret, in illo conuentu, nullum libere censendi locum futurum, maluit abesse, quam sententiam dicere, sibi fortasse exitiabilem, & in publicum inutilem. Iactabatur etiam vulgo illa quæstio, possetne Regina, defuncto marito, quem vellet, alium, ex animi sententia, virum sumere: alijs censentibus, Reginæ, ex morte viri, eam libertatem non negandam, quæ plebeijs quoque conceditur: alijs, contra, affirmantibus, in Regnorum hæredibus diuersum ius esse, vt quæ, vna opera, & virum sibi sumerent, & populo Regem darent: multoque æquius esse, vt populus vni puellæ maritum, quam puella Regem vniuersis eligeret. Mense Iulio, venit ex Anglia legatus, qui ostenderet, Reginam Angliæ, quæ, in eodem consanguinitatis gradu, vtrunque contingeret, mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque secum communicarent: quique magnopere peteret, vt interposita mora, diligentius rem expenderent, fortasse, non sine vtriusque Regni emolumento. Hac legatione, cum nihil actum esset, statim secuta est alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Reginæ Anglorum, Leuinianum & filium eius monuit, in certum diem commeatum habere: eumque diem iam præterisse: domum itaque illos redire, iubet, nisi, se multari exilio, bonaque in fiscum redigi, mallent. Illi, nihil ea comminatione retardati, in sententia perstiterunt. Interea Regina cum connubium illud nimium dispar videretur, si nuper maximi Regis vxor, ipsa Regni illustris hæres, adolescenti priuato, nullis insignioribus honorum titulis claro, nuberet, edictum publico præconio promulgauit, in quo Darlæus Dux Rothesaius, ac Rossiæ Comes appellatur. Præterea, ad rem accelerandam, vrgebant maleficarum ex vtroque Regno prædictiones, quæ, si nuptiæ citra finem Iulij mensis conficerentur, multa Regibus commoda in posterum promitterent: re secus gesta, damna & ignominiam comminarentur. Accedebant rumores, passim, de morte Reginæ Anglorum, diuulgati: diesque præscriptus, intra quem moreretur: quæ prædictio, non tam diuinationem, quam ciuium coniurationem denunciare, videbatur: erat & illa festinandi Reginæ causa non leuissima, quod, suos auunculos a nuptijs illis auersos, non dubitabat: igitur, si mora longior interponeretur, metuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turbaret, impedimentum obijceretur. Nam cum secretum illud decretum, de Bello sacro per totam Christianorum ditionem suscitando, & pura Christi doctrina penitus extirpanda, est factum, eique Dux Gusius imperator destinatus spes improbas, & immodicas aleret, is statuit, per sororis filiam, ita domesticis tumultibus perturbare Britanniam, vt nullo auxilio transmarinos amicos iuuare possent. Sed Dauide, qui tum apud Reginam plurimum poterat, contendente, ex vsu rei Christianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Darlæus, & pater eius sectæ Papanæ acerrimi essent assertores, & in vtroque Regno gratiosi, clarisque familijs innexi, multisq; clientelis subnixi: res, diu agitata, tandem impulsa est. Is cum, si nuptiæ coirent, consentientibus Regina Angliæ, & Nobilitate Scotica, duo suis rationibus aduersa videbat: Primum, in eis conficiendis, nullam suam fore gratiam; deinde Religionis incolumitati cautum iri. Sin vero Regina se ad Concilium Tridentinum adiungeret, ipse sibi honores, sacerdotia, sine modo pecuniam, sine æmulo potentiam promittebat. Igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, vt nuptiæ præcipitarentur, Scotis non satis æquis, Anglis vehementer infensis.

Quarto Calendas Augusti, Henricus Stuartus Mariam Stuartam vxorem ducit: facto que silentio, acclamatum est, precante multitudine, vt prospere omnia succederent Henrico & Mariæ, Scotorum Regibus: ac postridie, Edimburgi, iidem Reges præconio pronunciantur. Id factum non modo Nobilitatem, sed vulgus quoque, grauissime, offenderat: nec deerant, qui indignarentur, rem pessimi exempli factam. Quid enim attineret Concilium, de Rege creando, cogere, cuius nunquam sententiam roges? nulla in re auctoritate vtaris? in Senatus loco præconem supponi, qui, pro Senatusconsulto, præconium recitet. Enimuero non consultationem iam esse, sed quomodo Scoti tyrannidem ferre possent, tentationem. Eam suspicionem auxit procerum absentium desiderium. Aberant enim Nobilitatis fere principes, Iacobus, Dux Castellerotij, Gilespicus Argatheliæ, Iacobus Morauiæ, Alexander Glencarniæ, Andreas Rothusiæ Comites, compluresque alij, splendore generis & opibus, clari. Ad eos fœciales missi: cum non paruissent, exilio multati, in Argatheliam maior pars secessere: inimici eorum in Aulam reuocati. Ita rebus omnibus, quantum satis videbatur aduersus rebelles comparatis, Reges, quatuor millibus comitati, Glascuam venerunt: Rebelles Pasleti se continebant. Ibi, pro partium ingenijs, variæ consultationes fuerunt. Reges, misso Fœciali, arcem Hamiltoniam dedi, petunt: ac re infecta, reuerso, ad prælium se expediunt. Altera factio, secum ipsa discors, varijs sententijs distrahebatur: Hamiltonij, qui in illis locis summas habebant opes, nullam pacis firmam condicionem esse, asserebant, nisi Regibus sublatis: Illis enim incolumibus, nihil aliud sperandum, quam noua bella, nouas insidias, & pacem simulatam, aperto bello magis periculosam: priuatorum iniurias sæpe, laborum tædio, deponi: sæpe magnis emolumentis compensari: Regũ inimicitias sola morte extingui. Morauius, & Glencarnius, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, sed priuatas opes spectare (vt qui, Regina extincta, proximi hæredes essent) & a cæde, & ab Hamiltonij imperio (quod crudele & auarum, non ita pridem, senserant) iuxta adhorrebant, mitiora consilia probabant: dissensionem enim esse ciuilem, & adhuc incruentam, in qua hactenus, non armis, sed sententijs esset certatum: eam, si fieri posset, honestis condicionibus esse finiendam. Ad hæc consilia, non defuturos in Regijs castris, qui & pacem cupientes libenter audirent: & incolumitatem tueri armis necessarijs conantibus non essent defuturi. Reges autem, per adolescentiam, fortasse minus prospicere: nondum autem ea peccasse, quæ ad labefactationem status publici pertinerent: si qua vicia adsint, quæ ad priuati dedecoris labem faciant, ea, non morte aboleri, sed leuioribus remedijs curari, oportere. Se enim meminisse obseruatum, & posteris ad imitationem relictum, vt in vita Regum & moribus occultiora vicia dissimularent, dubia mollius interpretarentur, manifesta eatenus ferrent, modo ne perniciem publicam secum traherent. Hæc sententia cum pluribus placuisset, cæteri Hamiltonii, præter Iacobum, gentis principem, sibi quiescendum, statuerunt: ille enim, sedecim equitibus comitatus, cum proceribus remansit. Hi cum, ita extenuatis viribus, infirmiores essent, quam, vt vel congredi possent, vel ad suas quisque vires penetrare, temporibus obsecuti, ea nocte Hamiltonium venere: postridie Edimburgum profecti, vt ibi belli gerendi consilium inirent, cum & arx vrbi imminens assidue in eos iacularetur, nec amici, e regionibus longinquis, tam celeriter, quam res poscebat, conuenire posent, & Reges, prope vestigiis eorum inhærentes, aduentare dicerentur, multum rogante ac pollicente Ioanne Maxuallio Hæresiano, Drumfrisium versus iter ingrediuntur. Reges, retro Glascuam reuersi, Leuiniæ Comitem vicarium in Regionibus, ad Occidentem hibernum spectantibus constituunt: ipsi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam progressi: Nobiliorũ maiorem partem iurare, cogunt, si quis ab Anglia motus armorũ ingrueret, fidelem operã se nauaturos: reliquos pecunia, aut relegatione multant: bona rebelliũ, qui in Angliam finitimam secesserant, sicubi comparerent, diripiunt: conuentus iuridicos indictiuos per omnes regiones denunciant, ad anquirendum, de reliquiis coniurationis: ad IX. Octob. exercitus, Edimburgo eductus, Drumfrisium versus iter capessit. Maxuallius, qui ad eum diem, studium

dium factionis, Regibus aduersantis, præ se tulerat, tempus, ad suas res agendas, adesse ratus, velut supplex pro partibus, obuiam est progressus: cum eis, de parte patrimonij soceri sui, quam vehementer cupiebat, loquitur: ea homo impiger, & consilio manuque promptus, facile impetrata, ad rebelles redit: ostendit, nihil in se opis esse, proin sibi consulant: Angliam esse propinquam: si eo secedant, se, rebus compositis, mox secuturum, suasque omnes fortunas cum eis coniuncturum. A Moravio interim mille libras, expensæ in stipendia militum nomine, extorsit: hanc pecuniam in equites expensam ferebat: iussus enim, paucas equitum turmas conducere, suos ministros domesticos, pro mercenarijs, ostentabat. Reges, aduentu suo, & accessione Heresiani ad suas partes, territis inimicis, ac omnibus circum circa pro arbitrio constitutis, ducibusque partium expulsis, & cæteris in eorum periculi euentum intentis, circa finem Octobris, Edimburgum rediere: in Scotia vsque ad initium Veris, res tranquillæ fuere. Conuentus Ordinum totius Regni promulgatus erat, in mensem Martium, vt bona Exulum publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur, ac insignia lacerarentur, quorum nihil, absque conuentus publici decreto, Regibus licet. Interea Dauid, aulam principibus procerum vacuam nactus, quo suam immoderatam potentiæ spem confirmaret, Reginam impotentibus consilijs armabat, assidue hortando, vt factionum principes ferro coerceret: paucis e medio sublatis, cæteros nihil ausuros: sed, stipatores Reginæ, quod Scoti genere essent, in cædem Nobilitatis nefariam non facile consensuros, putabat: eis igitur loco deiectis, eo totis viribus incubuit, vt exteri (quod fere omnis tyrannidis esse solet initium) ad custodiam eligerentur. Primum iniecta mentio, de Germanis arcessendis: quod ea natio summa fide erga dominos fuerit: verum Dauid, re secum diligentius expensa, commodius suis rationibus est ratus, vt Itali ad id munus adhiberentur: primum, quod, homines eiusdem gentis magis in sua potestate futuros, crederet: deinde quod, nulla religione imbuti, ad res turbandas, aptiores viderentur: vt quos, citra omne discrimen æqui atque iniqui, ad quoduis facinus facile impelli posse, arbitraretur: præterea, homines egeni & facinorosi sub tyrannis nati & educati, bellis nefariis assueti, & qui procul domo in Britannia nihil carum haberent, ad res nouas magis videbantur idonei: igitur, paulatim e Flandria, aliisque continentis regionibus, milites vagi accersiri cœpti, sed prope singuli, & per interualla, ne ea res agi videretur: horum aliquem offendere, quam Reginam ipsam erat periculosius. Cæterum, vt apud Reginam crescebat indies Dauidis auctoritas & potentia, ita Rex quotidie apud eam vilior fiebat: nam vt, in faciundis nuptiis, Reginæ præceps fuerat temeritas, ita repente secuta est pœnitentia, & mutatæ voluntatis non obscura indicia: cum enim, a nuptiis statim, sine publico consensu, publice præconis voce Regem pronunciasset, & postea in diplomatis obseruatum, ad id tempus, fuisset, vt Regis & Reginæ nomen exprimeretur, non multo post, vtroque nomine seruato, mutatus tantum ordo est, vt Reginæ nomen prius, Regis posterius scriberetur. Tandem Regina, vt omni gratificandi potestate spoliaret maritum, causata est, per eius absentiam, dum venationibus & aucupiis esset occupatus, multa aut non suo tempore fieri, aut omnino prætermitti: commodius fore, vt ipsa, pro ambobus subscriberet: hac ratione prospici posse, vt & ille suis voluptatibus frueretur, & publicas necessitates eius absentia non moraretur. Id cum ille, vt qui, nulla in re eam offendere, volebat, in bonam partem accepisset, primum, leuibus de causis, ablegatur: vt procul, a Concilio & negotiorum publicorum conscientia, abesset, & omnium beneficiorum gratia ad solam Reginam redundaret. Ita enim secum rationem inibat, Regem, cuius nec amicitia cuiquam esset fructuosa, nec ira formidabilis, paulatim in contemptum omnium venturum: Dauid etiam, quo res indignior esset, ei substituitur, qui, ferreo typo, diplomata quædam pro Rege signaret. Ille, hac fraude, omni cura publica exutus, etiam ne molestus rerum secretarum arbiter esset, hieme asperrima, Peblium detrusus est, exiguo admodum, atque intra priuatorum complurium dignitatem, comitatu, in prædam verius, quam aucupium. Eisdem diebus, tanta vis niuis e cœlo decidit, vt in locis non admodum copiosis, & præterea latrocinio infestis, homo semper in aula educatus, & victui liberaliori assuetus, ob rerum

necessariarum poenuriam, periculum adisset, nisi casus eo Orcadensem detulisset Episcopum: is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum commeatuum, in suum vsum, attulerat. Nec, hac ratione tantum, Regina, Dauidem e suæ obscuritatis latebris producere, & ostentare populo, contenta, aliam viam eum ornandi honore domestico est commenta. Cum iam antea Regina, per aliquot menses, solito plures, ad mensam suam adhiberet, vt, in multitudine saltem, locus Dauidi minus inuidiosus esset: hac popularitatis specie rata est fore, vt insolentia spectaculi, conuictorũ multitudine, & quotidiana consuetudine, paululum leuaretur, & stomachi hominum sensim assuescerent, vt quiduis pati possent. Tandem eo peruentum est, vt ille cum vno, atque altero quotidianus conuictor esset: vt autem loci angustia facti, quadam ex parte, minueret inuidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipsum Dauidem, epulæ apparabantur: sed hæc inuidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, suspiciones alebant, & sinistris sermonibus materiam suppeditabant. Accessit, ad hominum, iam in peius proclines, cogitationes inflammandas, quod supellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur indignior, quod non faciem honestabat, sed facies cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vicia non posset emendare, diuitiis & honoribus cumulandis, in supremum Ordinem eum nititur protrahere, vt nascendi humilitatem, & corporis vicia, fortuitæ claritatis obtentu, tegat: cum ob alia, tum maxime, vt ius suffragij in conuentu publico nactus, id Concilium, ad Reginæ nutum, circumagere posset. Sed, cum per gradus esset promouendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum, Edimburgo vicinũ, impetus est factus: Maluillium Scoti vocant. Dominus agri, & domini socer, aliique, qui plurimum apud eum poterant, amici conuocantur: cum domino agri agit Regina, vt prædio cederet: cum socero & amicis, vt id domino persuaderent: sed, cum parum, ex sententia, res procederet, Regina eam repulsam, in suam contumeliam, interpretabatur: &, quod magis erat exitiale, Dauid id moleste tulit. Vulgus (neque enim obscure hæc agitabantur) præsentia deplorare, peiora indies ominari, si, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illustres, maiorum sedibus extruderentur: multi etiam e senioribus memoria repetebant, & sermonibus celebrabant id tempus cum Cocheranus, Regis fratre per summum scelus occiso, e latomo Comes Marriæ factus, belli ciuilis ea excitauit incendia, quæ, morte Regis, & pene Regni interitu, sunt restincta. Hæc cum palam fierent, multoq; plura clandestinus rumor (vt, in rebus minus honestis, fieri solet) mussaret: Rex tamen certus, nisi re explorata, nemini credere, accepto, Dauidem cubiculum Reginæ ingressum, ipse ad ostiolum, cuius clauem se penes semper habebat, accessit, ac, præter morem, interius oppessulatum inuenit. Cum pulsanti nemo responderet, ingentem irarũ molem animo coquens, noctem eam prope insomnem egit: ex illo, paucis e domesticis adhibitis (paucis enim fidebat, vt qui, cæteros a Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores sibi appositos, sciret) de Dauide tollendo, consultat. Illi consilium quidem probabant, sed rei gerendæ rationem non satis expediebant: ea consultatio aliquot dies tenuit: alij ministri, qui extra id consilium erant, id, quod erat, suspicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præsentem se pollicentur ducturos: nec in eo fefellerunt. Obseruato enim tempore, cum, exclusis aliis, Rex solos, quibus fidebat, ministros secum haberet, Regina, velut per cubiculum eius ad suum transitura, Regem cum consciis arcanorum oppressit: & in eum acerbe inuecta, domesticis eius grauiter interminata, frustra eos consultare, se omnes machinationes eorum scire, & remedium, in tempore, adhibituram. Cum in eo statu res esset, Rex dolorem suum cum patre communicat: malorum præsentium vnus eis videtur exitus, si ea pars Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, reuocari posset: sed, ad id, festinatione opus erat, quod iam dies esset propinquus, quo die, Regina proceres absentes damnare decreuerat: ea enim de causa, conuentum illum indixerat, Francorum & Anglorum legatis multum deprecantibus: vt qui scirent, nihil, tam seuera animaduersione dignum, a reis commissum: animisque etiam secuturum præceperant periculum. Eisdem diebus, literæ longissimæ ab Angliæ Regina venerant: in quibus multa

multa, beneuole & prudenter, de præsenti rerum in Scotia statu, disserebat: leniterque, atque etiam amanter propinquæ animum ab ira ad moderationem reuocabat. Eas, quia proceres venisse sciebant, neque dubitabat quisquam, qua de re erant scriptæ, ciuilioris animi affectum Regina erga eos simulans, com pluribus adhibitis, legere cœperat: cum, in medio cursu, Dauid eam palam admonuit, satis lectum esse: atque subsistere iussit. Id eius factum magis superbum, quam nouum, omnibus est visum: quippe, qui non ignorarent, quam imperiose plerunque, erga eam, sese gereret: atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus auderet. Per eos dies, in conuentu publico, de causa Exulum acriter disputabatur: aliis, vt Reginæ gratificarentur, pœnam perduellionis decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuisse perpetratum, quod tam seuere plecteretur. Dauid interea singulos circumibat, animosque pertentabat, quid de absentibus decreturus quisque esset, si a reliquo conuentu πρόβουλος legeretur: nec dubitabat ostendere aperte, Reginam velle, eos condemnari: qui secus fecerit, frustra niti: superque malam gratiam apud Principem inituturum. Hæc agebat, partim, vt infirmiores spe & metu turbaret: partim, vt firmiores e numero iudicũ selectorum excluderentur: saltem, vt maior pars ex eo numero esset, qui omnia Reginæ assentarentur. Hanc, in summa improbitate, hominis obscuri potentiam cum plerique timerent, omnes odissent, Rex, ex patris sententia, Iacobum Duglassium, & Patricium Lindesium, alterum patris, alterum matris propinquum, accersit. Hi rem conferunt cum Patricio Riueno, viro, & manu & consilio, prompto: sed qui, diuturno morbo, ita debilitatus fuerat, vt, per aliquot menses, de lecto non consurgeret: ei, inter paucos, de re tanta, fides habita fuit, cum, ob summam prudentiam, tum, quod liberi eius essent Regis consobrini. Ab his Rex admonitus, quantum, temporibus proximis, errasset, qui propinquorum & amicorum præcipuos, in gratiam nequissimi nebulonis, non modo passus esset, expelli, sed ipse, propemodum sua manu, extruserit, illumque terræ filiũ ita extulisset, vt ipse iam ab eo contemneretur: multa præterea cum eo, de statu publico, collocuti, effecerunt, vt facile culpam agnosceret, & se affirmaret in posterum nihil, nisi de Nobilitatis consensu, gesturum. At homines, multo rerum vsu eruditi, non satis tutum rati, adolescentis vxorij ætati credere, ne quando, blandiciis illectus, cum certa pernicie ipsorum, pacta inficiaretur: capita, in quæ consensum erat, scripta ei exhibuerunt, quibus, libenter atque etiam cupide, omnibus subscripsit. Ea autem erant: De Religione stabilienda, vti cautum erat in Reginæ reditu in Scotiam: De reducendis ciuibus, nuper pulsis, quibus patria non facile carere posset: De cæde Dauidis, quo saluo, neque Rex dignitatem, neq; Nobilitas incolumitatem tueri posset. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem se profitente, tum, vt condemnationem procerum absentium præuenirent, tum, ne mora consilium palam fieret, statim facinus aggredi, visum est. Igitur cum Regina in cellula angusta cœnaret, adhibitis, de more, ad mensam Dauide, & Comitis Argatheliæ vxore, paucique astarent ministri (locus enim non multos capiebat) Iacobus Duglassius, Mortonij Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat: in area subdiali e clientibus & amicorum fidissimis, obseruare iussi erant, & tumultus si qui orirentur, compescere. Rex, e suo cubiculo, quod infra Reginam erat, per scalas angustas, quæ ei soli patebant, ascendit: sequebatur Patricius Ruuenus, armatus, cum quatuor aut quinque, ad summum, comitibus. Iis in cellam, vbi cœnabatur ingressis, cum insolens rerum facies Reginam nonnihil commouisset, Ruuenũ squalidum &, e diuturno morbo, macilentum, & tamen armatum aspiciens, ecquid rei nouæ esset, percunctatur: nam, qui aderant, e febre delirare, ac sui parum compotem esse, credebant. Ille, Dauidem surgere, & prodire, iubet: eum enim, in quo sedebat, locum ei non esse decorum: Regina statim assurgit, &, corporis obiectu, aduersus venientes eum protegit: Rex, eam complexus, bono animo esse, iubet: nihil enim esse, quod ipsa timeret: cædem vnius nebulonis decretam esse. Dauid, primum in proximum, deinde in extimum cubiculũ, pertractus: ibi ab ijs, qui cum Duglassio præstolabantur, multis vulneribus confoditur: idque, præter omnium, qui in cædem eius conspirauerant, voluntatem: qui eum publice strangulandũ, populoque, cui gratissimũ fore sciebant, id spectaculum præbere destinabant. Constans

fama est, cum a Ioanne Damiota, Gallo sacrificulo, qui Magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum, vt, re confecta, se alio transferret: & potentiorum odio, cui par non esset, se subtraheret: respondit, Scotos magis minaces, quam pugnaces, esse. Iterũ itidem, paucis ante cædem diebus, admonitus, vt a notho sibi caueret: nothum illum, se viuo, in Scotia eam potentiam non habiturum, vt sibi timendus esset, respondit: a Morauio enim periculum sibi denunciari putabat. Verum, dictione illa siue expleta, siue elusa, primum ei vulnus a Georgio Duglassio, Comitis Angusiæ notho, fuit illatum: post id, vt quisque proxime steterat, princeps feriebat, vel dolori suo indulgens, vel, in publicæ vindictæ societatem ascribi, cupiens. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntilææ, Atholiæ, & Bothuelij, qui in diuersa Palatij parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab ijs, qui in area adseruabant, intra cœnacula sua, sine noxa, sunt cohibiti. Ruuenus, e cella egressus in cubiculum Reginæ, cum, viribus, ad standum, non sufficientibus, resedisset, ac bibere petijsset, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum, vt perfidum & proditorem, inuecta, inter alia exprobrauit, quod se stantem sedens alloqueretur: ille excusat, nulla id superbia, sed virium infirmitate factum: ipsam vero hortatur, vt, in Regno gerendo, Nobilitatem, cuius interesset, omnia salua esse, consulat potius, quam nebulones vagos, qui nullum suæ fidei pignus dare possent: quippe, qui nec in re, nec in fama quicquam haberent, quod perderent: neque, quod in præsentia perpetratum est, rem esse noui exempli, Regum Scotorum legitimum esse imperium: nec vnquam, ad vnius libidinem, sed ad legum præscriptum, & Nobilitatis consensum, regi solitum: si qui Regum contra attentassent, graues suæ temeritatis pœnas luisse: neque nunc ita Scotos, a maiorũ suorum institutis, degenerasse, vt exteri hominis, quem vix honeste seruum essent habituri, non modo imperium, sed seruitutem æquo animo perferrent. Hoc sermone, cum Regina magis inflammaretur, illi discedunt, ne maior aliquis tumultus oriretur, locis idoneis custodibus dispositis. Interea rumor tota vrbe manat: alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cuiusque ingenio, creditus: ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex, per fenestram multitudinem allocutus, se ac Reginam incolumes esse, affirmat: nullam tumultuandi causam esse: quicquid actum est suo iussu actum: id quale sit, suo tempore scituros: in præsentia, domum suam quisque abeat. Illi iussi discedunt, præter paucos, qui, ad vigilias agendas retenti fuerant. Postridie mane, proceres, ab Anglia reuersi, primum omnium, in Prætorio vrbis iudicio se sistunt, ad dicendam causam, parati: nam is dies, ad id, præstitutus erat. Vbi nemo ex aduerso apparuit, publice testati, quod non per ipsos stetisset, quo minus legitimo iudicio se committerent, in hospitia quisque sua discesserunt. Regina, fratre accersito, & cum eo satis diu collocuta, spem fecit, se, post id, in procerum potestate futuram, ac laxiore custodia habita, multis, malo publico illam clementiam cessuram, ominantibus, veteres satellites recollegit: & noctu, per posticũ egressa, cum Georgio Setonio, qui ducentos adduxerat equites, primum in eius arcem, inde Dumbarum profecta est: Regemque metu mortis iniecto, ni obsequeretur, secum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reuersis nuper ab exilio se conciliatam simulans, impetum in Dauidis percussores conuertit: illis vero tempori cedentibus, velut rebus iam pacatis, ad pristinum ingenium rediit. Primum omnium, cadauer Dauidis, quod ante fores templi propinqui sepultum erat, curauit de nocte transferendum, ac in sepulchro proximi Regis, & liberorum eius collocandum: & hoc factum, vt inter pauca improbum, sinistris sermonibus locũ præbuit: quam enim vlteriorem adulterij confessionem expectarent, quam vt illum terræ filium, nullis honestis studiis, nulla in publicũ opera impensa insignem, patri ac fratribus, quoad potuit, honore supremo æquaret, &, quod pene inuidiosius erat, hominem spurcum prope in Magdalenæ Valesiæ, paulo ante Reginæ, amplexus daret: Marito, inter hæc, comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, vt omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, &, quam poterat, contemptissimum redderet. His fere diebus, quæstio, de cæde Dauidis, acerbissime exercita fuit: multi, ex iis, qui conscii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (sed fere insontes, atque adeo securi) supplicio affecti: nam principes factionis alii in Anglia, alii in montanis

Scotorum regionibus delituerunt, Magistratus, & munerum publicorum procurationes omnibus, quos vel paulum attigerat suspicio, adempti, & eorum inimicis traditi. Per præconem edictum (nec, in tanta mœsticia publica, sine risu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conscium Dauidicæ cædis fuisse. Hac rerum perturbatione, post Id. Apriles, paulum sedata, Comites Argatheliæ, ac Morauiæ in gratiam recepti: ipsa non multo post, appropinquante puerperij tempore, in arcem Edimburgensem secessit: atque, decimonono die Iunij, paulo post horam nonam æquinoctialem, filium perperit, cui, postea, Iacobo Sexto nomen fuit.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

REGINA partu leuata, etsi alios omnes satis comiter, vt in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties, Regem visendi causa adesse, nunciabatur, & ipsa, & comites vultum sermonemque ita componebant, vt, nihil magis timere, viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, aduentum, conspectumque suum omnibus ingratum esse: contra vero Bothuelius omnia vnus poterat: vnus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina, sui, erga eum, animi propensionem intelligi, volebat, vt, si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne fauor is obscurus esset, quodam die cum vno, & altero comite summo mane ad portum, quem Nouum vocant, descendit, cunctisque insciis, quo properaret, nauiculam ibi præparatam conscendit: ornauerant autem eam Gulielmus & Edmondus, Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuelij clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bonorum admiratione, se mari commisit, nemine, ne ex honestioribus ministris, assumpto: in Alloa vero, Comitis Marriæ arce, qua nauis appulit, per aliquot dies, ita se gessit, vt, non modo Regiæ maiestatis, sed matronalis etiam modestiæ oblita, videretur. Rex, audito Reginæ necopinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, vt vna esset, & mutua coniugalium officiorum communicatione frueretur: sed is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibo & quiete reficerentur, datis, redire, vnde venerat, iubetur. Regina, post paucos dies, vbi Edimburgum rediit, turbam, vt videbatur, vitans, non in suum Palatium, sed in propinquam priuati hominis domum, in ea vicinia, diuertit: illinc, in aliam transijt, vbi conuentus annuus, quem Scacarium vocant, tum habebatur, non tam (vt creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui iuxta erant, amœnitate inuitata, quam, quod in propinquo diuersabatur Dauid Camerius, Bothuelij cliens, cuius posticum erat hortis Reginæ vicinum: qua Bothuelius, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud vxorem obtineret, iniuriis & iurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla obseruantia, nullis officiis assequi posset, vt ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit, Iedburgum proficisci, ad conuentos habendos. Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat: in ea cum, neque pro loco, quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominũ expectatione, se gereret, a latrunculo ignobili, quem, captum & nihil metuentem, sphærula plumbea pene confecerat, vulneratus, in Eremitagiũ arcem, incerta vitæ spe, delatus est. Id vbi Reginæ ad Borthuicum est nunciatũ, aspera iam tum Hieme, primum Mulrossam,

deinde

deinde Iedburgum peruolat: Eo etsi certi, de Bothuelij vita, rumores perferrentur, impatiens tamen moræ, animus sibi temperare non potuit, quin, alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronū insidijs, se in iter conijceret, cum eo comitatu, cui nemo, paulo honestior, vel mediocris condicionis homo, suam vitam & fortunas committere, auderet. inde, Iedburgum iterū reuersa, summo studio & diligentia, omnia, ad Bothuelium eo transferendum, comparat: quo cum venisset, eorū conuictus & consuetudo patū, ex vtriusq; dignitate, fuit. Ibi, siue, ob diurnos nocturnosq; labores, siue, occulta quadam numinis prouidentia, in morbū, adeo sæuum & exitiabilem, incidit, vt prope nulla spes, de vita eius, cuiquam superesset. Rex, vbi id resciuit, maximis itineribus 10 Iedburgum contendit: simul, vt Reginam inuiseret, &, quibus posset officijs, suum animum & studiū gratificandi testaretur: simul, vt (quod, in periculis grauissimis, fieri solet) præteritorum pœnitentia mentem subeunte, ad sanctioris vitæ propositum inflecteret: illa contra, non modo nullum placati animi iudiciū præ se tulit: sed curauit, ne quis venienti asurgeret, salutaret, hospitio ei cederet: vel ad se venientem, in vnam saltem noctem, susciperet. Verum, cum ei suspectum esset Morauij ingeniū, come & humanum, egit cum vxore eius, vt propere domū iret, morbumq; simularet, ac statim decumberet, vt saltem hoc prætextu, per excusationem aduersæ valetudinis, Rex illinc excluderetur: acin eo erat, vt hospitij penuria, discedere cogeretur, nisi quidam, ex Humiorū familia, pudore impulsus, repentinam discedendi causam finxisset, ac suum hospitium Regi va-20 cuum reliquisset. Postridie mane, iussus inde Sterlinum redijt, qui reditus eo visus est omnibus indignior, quod, eodem prope tempore, Bothuelius ex ædibus, vbi ante diuersabatur, per ora vulgi, in diuersoriū Reginæ delatus est: & cum neuter adhuc satis firmus, illa e morbo, ille e vulnere foret, primū Calsonem, inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abest) transeunt, rumorum, qui toto illo itinere spargebantur, securi: cum interea Regina, in omni sermone, palam profiteretur, sibi nullam in posterum vitam fore, nisi a Rege solueretur: ac, si alia ratione non posset, se sibi manū illaturam: inter hæc, sæpe mentionem, de diuortio, inijciebat: neque difficile affirmabat id futurum, sublato e medio diplomate Pontificis Romani, quo venia eis matrimonij, aduersus leges Papanas contracti, facta fuerat: sed, cum hanc rem non per-30 inde, atque expectauerat, processuram videret (multis enim e Nobilitate præsentibus, hæc agebantur) cæteris omissis, ad cædem Regis animum conuertit. Paulo ante Brumam, cum legati, e Gallia & Anglia, aduenissent, vt, in Principe baptizando, testes adessent, Regina, non modo pecunia, sed opera etiam & industria, contendit, vt Bothuelius, inter ciues & hospites, singulari cultus magnificentia cōspicerentur: cum interea legitimus eius maritus, in filij sacro lustrico, non modo subsidio ad sumptus necessarios destitueretur, sed, in cospectum Legatorum prodire, vetaretur: ministris, qui, ad vsus quotidianos, ei attributi erant, detractis: Nobilitate autem obseruare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc, & superioribus temporibus, quanto Reginæ animum implacabiliorem, erga maritum, videbant, tanto magis ad misericordiam flectebantur, cum hominem, adolescentem & in-40 noxium, tot contumelijs petitum, omnia ferre non modo patienter, sed etiam omnia iniustæ iræ piacula experiri, viderent, vt, pene seruilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens, & plane falsus est quæsitus, reiecta in aurifices, phrygiones, cæterosque id genus opifices culpa, quam, penes ipsam omnes esse, sciebant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraq; sua manu elaboraret: Legati etiam exteri moniti, ne cum eo colloquerentur, cum interea maiorem diei partem omnes in eadem arce transigerent. Homo adolescens, ita inhumaniter habitus, cum se vniuersorum contemptui expositum, æmulū, sibi ante oculos adductū, ab omnibus coli videret, ad patrem, qui Glascuæ erat (vt quidam putant accersitus) secedere decreuit. Discedentem Regina solito prosequitur odio: vasa argentea, quibus, a nu-50 ptijs ad eum diem, vsus erat, vniuersa simul aufert: ac stannea supponit: veneno etiam, ante discessum, dato, tanquam scelere magis occulto, si, absens ab Aula, moreretur. Sed malum opinione eorum, qui dederant, fuit præsentius: nam, antequam mille passus a Sterlino abesset, adeo vehemēs dolor simul omnes corporis partes inuasit, vt eum facile

appareret, non casu, sed fraude humana, morbũ, aduenisse: vt vero Glascuam venit, manifestius vis mali se prodidit: liuentes etiam pustulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, vt exigua spe vitæ, spiritum duceret. Iacobus Abrenethius, homo summa fide & industria, & magno vsu medendi præditus, de genere morbi rogatus, statim, venenũ datũ ei, respondit: accersitus fuerat & Reginæ medicus domesticus, sed eum ipsa ire vetuit, simul verita, ne, eius opera, ægrotus mortem euaderet: simul, ne a pluribus veneni indicia deprehenderentur. Ceremonijs baptismi peractis, & paulatim turba dilabente, Regina, solitudinem quærens, cum Bothuelio, prope vno, apud Drumenium & Tilibardinum, nobiliũ domos, aliquot diebus transactis, circa Ianuarij initiũ, Sterlinũ redijt: & cum quotidie, se Glascuam ituram, ostenderet, ac nuncium, de morte Regis, expectaret, in eius rei incertũ euentum, filiũ in sua potestate habere, decreuit. Id consilium quo minus suspectum haberetur, causari cœpit, ædes in quibus puer educabatur, incommodas, quod, in locis humidis & præfrigidis, periculũ ei a pituita esset: sed facile apparebat, alia de causa, alioque animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe maiora in illis, quo ducebatur, ædibus essent, vt in solo humido & palustri, sitis: & a Sole, montis obiectu, auersis. Puer igitur, vix septimũ ætatis ingressus mensem, asperrima Hieme, Edimburgum ducitur: ibi cum rescitũ esset, Regem conualescere, ac vim veneni, ætatis vigore, & corporis firmitate naturali, superatam, nouũ, de eo tollendo, consilium initur: aliquot etiam, e Nobilitate, in conscientiam sceleris asciti. Cum interea ad Reginam delatum esset, Regem de fuga, in Galliam aut Hispaniam, cogitare, eaque de re, cum Anglis, qui nauem, in æstuario Glottæ stantem habebant, collocutum: alij, occasionem commode oblatam, censent, vt Regina eum accerseret, ac, si venire abnuat, palam, ferro trucidaretur: nec deerant, qui operam suam pollicerentur: alij, occulte facinus exequi, consulunt: omnes, festinandum, antequam plane conualesceret. Regina, secura de filio, vt maritũ quoque haberet in potestate, quanquam incerto adhuc, de genere cædis, consilio, ipsa, Glascuam proficisci, decreuit: superiorũ mensium suspicionibus, per frequentes & amicissime scriptas literas (vt ipsa rebatur) satis perpurgatis: sed facta literis fidem detrahebant: nam eius itineris prope solos comites Hamiltonios, aliosque, Regis paternos inimicos, habebat. Quæ in rem interea essent, Bothuelio curanda, Edimburgi committit: is enim locus, & adpatrandũ, & occultandũ scelus, maxime visus est idoneus: quippe vbi, in magno conuentu Nobilitatis, in aliũ transferri, aut in multos spargi suspicio cædis posset. Cum Regina omnia, quæ odio dissimulando essent, tentasset, obiurgationibus, quærimonijs, lamentationibus multis, vltro citroque, peractis, ægre tamen animi placati fidem fecit. Rex, nondũ e morbo satis validus, lectica Edimburgũ ad locũ, per Bothueliũ (qui, absente Regina, id munus susceperat) sceleri destinatũ, deducitur (erat autem is locus, ædes, per aliquot annos, desertæ, murisq; vrbis coniunctæ, in vasta solitudine, inter duorũ templorũ ruinas, vnde neq; clamor, aut strepitus exaudiri posset) eo, cũ paucis ministris, intrusus est: maior pars, quos Regina, non ministros, sed omniũ dictorũ, ac factorum obseruatores addiderat, discesserant, gnari videlicet periculi imminentis: neque, qui remanserant, ab hospitij paratoribus claues ostiorũ extorquere poterant. Regina autem vnũ id maxime omniũ agebat, vt omnes a se suspiciones segregaret, adeoq; ea simulatio ei processit, vt Rex, de animo eius erga se iam plane beneuolo securus, literas ad patrem, qui Glascuæ æger substiterat, bonæ spei ac fiduciæ plenas, scriberet, commemoratis Reginæ erga se officijs, ac simplicis & sinceri amoris indicijs: ac sane asseueranter rerum in melius mutationem sibi spondebat. Hæc scribenti, derepente Regina interuenit, ac, literis perlectis, crebro eum amplexa ac deosculata, sibi supra modũ gratum esse, ostendit, quod iam perspicue intelligeret, nullam in eius animo nubeculam suspicionis subsedisse. Hic cum omnia tranquilla viderentur, subijt illa altera cura, vt totum, si qua posset, crimen in alios deriuaretur: Itaque fratrem suum, Morauium, accersit, qui, accepta nuper venia, ad Fanum Andreæ profecturus erat, vt vxorem inuiseret, quæ, in summo vitæ discrimine versari, nunciabatur: nam & parturiebat, & exanthemata (quæ vocant) per totum corpus cum vehementi febre eruperant. Causam fratris retinendi videri, volebat, vt, legatum Ducis Sabaudiæ, qui, ad baptismum principis, iusto

CIↃ.IↃ. LXV.

10 20 30 40 50

iusto serius venerat, se honorifice velle dimittere, simularet: quæ cum parum iusta videretur, cur ab officio pio & necessario auocaretur, tamen paruit. Regina interea quotidie Regem inuisebat: cum cum Bothuelio, quem extra suspicionem esse, volebat, reconciliat: liberaliter, in posterum de sua in eum voluntate promittit: quæ officiorum simulatio cum omnibus vehementer esset suspecta, nemo tamen Regem, de suo periculo admonere, audebat: quippe qui omnia, quæ aliunde accipiebat, quo magis in gratiam Reginæ se insinuaret, ei reuelare soleret. Vnus inuentus est Robertus, Reginæ frater, qui, siue facinoris attrocitate, siue adolescentis misericordia motus, vxoris insidias ad eum deferre, est ausus: sed, ea lege, vt rem apud se tacitam contineret, ac suæ incolumitati, 10 quam posset commodissime, consuleret. Id Rex cum, pro sua consuetudine, Reginæ indicasset, Robertusque aduocatus rem constanter negaret, alterq; alterū mendacij argueret, & vterque ad arma manū admouisset, Regina, hoc spectaculo læta, quod, sine suo labore & molestia, suorū consiliorū exitum in propinquo videret, alterū fratrem Iacobum aduocat, velut, ad litem dirimendam: re vera, vt ipse quoque per occasionem, tolli posset: nemo enim earū rerum aderat arbiter, præter vnum Bothueliū, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam dissentientes destineret, quod adeo verbis testatus est, cum diceret, nihil esse, cur Iacobus tantopere proparaset, vt homines, non ita pugnandi cupidos, dirimeret. Hoc motu vtrinque sedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis consiliū intenti, dant operam, vt res quam occultissime transigatur. Regina, vt ma-20 riti amorem, & veterum offensionum obliuionem simularet, lectū suum in cubiculum quod infra Regem erat, e Palatio portari iubet: ibi ipsa aliquot noctes, extracto in longū colloquio, conquieuit. Interea, non cessat, omnia comminisci, vt facinore peracto, infamia in Iacobum fratrem suum, & Mortonij Comitem deriuaretur: his enim, quos, ob virtutem & auctoritatem, plurimum timebat & oderat, de medio sublatis, cætera omnia prona fore, pollicebatur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi: nam, superiore æstate, cum a Pontifice, per auunculum, pecuniam petijsset, ad statum Religionis in Britannia turbandum: & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte ad cædem hortabatur eorum, per quos maxime stabat, ne Papismus reuocaretur, eosque nominatim edebat, & præcipue, quos dixi, Comites: quibus 30 extinctis, magnam pecuniæ vim, ad bellum gerendum, promittebat. Harum rerum rumusculos Regina ad proceres permanasse credebat: itaque ipsa literas eis ostendit, ita, se apud eos purgatam, ab omni alieni animi suspicione, rata. Sed hæc consilia, tam subtiliter, vt videbantur, inita, nonnihil perturbabant nūcij frequentes, a Morauij vxore, eam afferentes abortum fecisse, ac, in exigua spe vitæ, animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad sacram concionem eunti, nunciata fuissent, isque ad Reginam reuersus, ab ea veniam abeundi petiisset, illa magnopere contendebat, vnū certe diem, certiorem nuncium expectaret, cum neque, si properaret, eius aduentus quicquam profuturus esset: sin remitteret morbus, etiam postridie satis in tempore sit venturus: ille tamen, obstinato animo, iter capessit. Regina, quæ in eam noctem cædem destinasset, adeo soluto animo 40 videri voluit, vt nuptias Sebastiani cuiusdam, e cantoribus suis, eo die, in Palatio celebraret: eoque, velut per ludum & læticiam, transacto vespere, cum satis magno comitatu, ad maritum visendum, ierit. Ibi cum, hilarius solito, per aliquot horas, collocuta esset, sæpe eum deosculata, annulū etiam tradidit. Post discessum Reginæ, cum Rex, inter paucos, qui aderant, ministros, illius diei dicta factaque retractaret, inter alios sermones, ad bene sperandum, eius animum erigentes, paucorum verborum recordatio læticiam nonnihil turbauit: siue enim, spe admota sceleris perpetrandi, impotens animus gaudiū continere non potuit, siue vox temere excidit, iniecta est ab ea mentio, Danidem Riziū, superiore anno, circa id ipsum tempus, interfectum fuisse: hæc importuna cædis recordatio cum nulli satis placeret, tamen, quia multum noctis processerat, & proximum mane ludis & 50 læticiæ destinarant, celeriter cubitum concesserūt. Interea, in cubiculo inferiore puluis sulfureus, ad euertendas ædes, collocatur: cætera quidem, circumspecte & callide prouisa, videbantur: in re tamen leui non leuia vestigia, ad scelus deprehendendum, relinquebantur: lecto enim, in quo Regina noctes aliquot cubitauerat, inde ablato, viliorem,

in eius locum, substituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecuniæ parci. Inter hæc Paris Gallus, vnus e sceleris administris, Regis ingressus cubiculum, ita constitit tacitus, vt ipse a Regina conspici posset: idem signũ conuenerat, omnia iam parata esse. Illa, tanquam, viso Paride, nuptiarum Sebastiani recordatio animum subisset, se negligentiæ coarguit, quod ea nocte (vt conuenerat) personata non saltasset, ac nuptam, de more, in lecto non collocasset: cum dicto, consurgit, ac domum abit: Reuersa in Palatium, satis diu cum Bothuelio colloquitur: is, tandem dimissus, cum in cubiculum venisset, mutauit vestem, & militari clamide amictus, per custodias, paucis comitatus, in opidum redijt. Duæ aliæ consciorum turmæ diuersis itineribus cum ad locum destinatum venissent, pauci cubiculum Regium, cuius claues penes ipsos erant (vt ante dictum est) ingrediuntur: ipsum, 10 alto somno solutum, inuadunt, ac faucibus compressis, famulum item vnum, qui iuxta lectulũ accubabat, strangulant: Strangulatos per portulam, quam, in hunc vsum, in muris vrbis ædificauerant, efferunt in hortulum propinquum: deinde, ignem sulfureum admouentes, domũ a fundamentis conuellunt, tanto cum fragore, vt ædes aliquot vicinæ quaterentur, & in longinquioribus vrbis partibus, qui somno grauissimo erant oppressi, velut attoniti, expergiscerentur: quo facinore peracto, Bothuelius alia, quam venerat, per muri vrbis ruinas dimissus, in Palatium per custodias redijt. Hic, per aliquot dies, rumor satis constans, de cæde Regis, fuit. Regina, quæ vigilans ad id noctis, euentum rei præstolabatur, conuocatis, qui ex Nobilitate in palatio erant, & in ijs Bothuelio, ex eorum sententia, velut ignara omnium, quæ acta essent, misit, qui causam tumultus cognoscerent: 20 eunt qui facinus inspicerent: Rex linteo tantũ indusio amictus superiorem corporis partem, cætera nudus iacebat: iuxta eum, reliqua vestis, atq; etiam soleæ. Ad eum, cum vulgi factus esset concursus, aliudq; alius conijceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius maxime cupiebat) in animũ inducere potuit, eum violentia pulueris, tecto effracto, fuisse eiectum: præsertim, cum e toto corpore nihil (quod, in tanta ruina, erat necesse) fractum, contusum, aut liuidũ appareret, vestisq; iuxta, non modo flammis non afflata, aut puluere conspersa, iaceret, vt, non vi aut casu, illuc allata, sed manu composita, videretur: Bothuelius, domũ reuersus, cum, velut admirabundus, eum nunciũ ad Reginam attulisset, ea cubitum consessit, atq; in multum vsque diem, altissimo somno in summa securitate conquieuit. Rumores interea sparguntur a parricidis, Regem, consilio Comitũ Morauiæ 30 & Mortonij, esse interfectum, ac, in proxima Angliæ, ante lucem, perferuntur: tacitis tamen omnium cogitationibus, Regina facinoris auctor designatur. Nec Episcopus Fani Andreæ a rumoribus fuit intactus: multæ ad eam cogitationem coniecturæ impellebãt: nobiles & crudeliter exercitæ, inimicitiæ inter familias: nec Episcopus, vnquam Reginæ satis reconciliatus, antequam id scelus animo concepisset: &, nuper eam Glascuam comitatus, omnium vltimorũ consiliorum particeps fuerat. Auxit hominũ suspicionem, quod tum in ædes fratris Comitis Aranij diuertisset, ei domui propinquas, in qua Rex occisus erat, cum, semper antea, in celebri vrbis loco habitaret, vbi commode, & salutationibus celebrari, & epulis popularem gratiã colligere, posset, item, quod, e superioribus vrbis locis, lumen & peruigiliæ in eius ædibus, tota nocte, conspiciebantur, ac 40 tum demũ, vbi ruinæ propinquæ fragor insonuit, lumina sunt extincta: & clientes, qui frequentes armati vigilauerant, vetiti egredi: vera autẽ rei gestæ historia, quæ post complures menses erupit, effecit, vt horũ pleraque, quæ tum pluribus supiciosa videbantur, postea, re patefacta, pro certissimis haberentur indicijs. Scelere perpetrato, nuncij statim in Angliam dimissi, qui diuulgarent, Regem Scotorũ a suis crudeliter fuisse trucidatum, opera maxime, & consilio Comitum Morauiæ, & Mortonij. Is rumor statim in Aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflammauit, vt, per aliquot dies, nemo Scotici generis, sine summo vitæ periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorũ literis, vltro citroq; missis, demum mitigari potuerit, clandestinis consilijs iam in lucem prodeuntibus. Regis cadauer cum diu spectaculo fuisset, continuusque vulgi 50 concursus eo fieret, Regina curat, vt super scamnũ inuersum extentũ per baiulos in Palatium deferretur: ibi & ipsa corpus, omnium illius ætatis formosissimũ, auide spectauit, nullo in alterutram partem indicio animi secreta prodente. Proceres quidem, qui aderant

rant, funus ei, amplum & honorificũ, decernunt: Sed illa, per baiulos de nocte, sine vllo funeris honore, sepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit) prope Dauidis Rizij sepulcrum, ac si hominis fœdissimi Manibus, mariti morte, parentaret. Duo, quæ tum acciderunt, ostenta operæ precium duxi hic exponere: quorum alterum cædem paulo antecessit. Iacobus Londinus, homo Fifanus, honesto loco natus, cum febri diu laborasset, pridie, quam Rex occideretur, circa Meridiem, in lecto se paulũ erexit, ac, velut attonitus, magna voce obtestatus est præsentes, vt Regi opem ferrent: iam enim parricidas eum inuadere: deinde, paulo post, cum flebili questu exclamauit, frustra opem feretis: iam trucidatus est, nec ipse diu, post eam vocem, superuixit. Alterum cum cæde ipsa coniunctũ fuit. Tres, e familiaribus Comitis Atholiæ, Regis propinqui, homines, & virtute & genere, minime obscuri, non procul a Regis hospitio diuertebant: ijs circiter mediam noctem dormientibus, ad Dugallũ Stuartũ, qui proxime parietem accubabat, quidam visus est accedere, ac manu leuiter, per barbam malamque, ducta, eum excitare, dicens, Surgite, vim vobis afferunt. Is experrectus repente, cum visum secum reuolueret, alius confestim, ex alio lecto, exclamat. Quis me calcat? & cum Dugallus respondisset, felem esse fortasse, qui (vt fit) noctu oberraret: tum tertius, qui nondum experrectus fuerat, statim e lecto se coniecit in pedes, rogitans, quis colaphũ sibi incussisset: & cum dicto, per ostium visus est quispiam egredi, nec sine strepitu. Interea, dum illi visa & audita inter se conferũt, domus Regiæ cadentis fragor auditus omnes consternauit. Facinore perpetrato, varie, prout quisq; Regem oderat, aut amabat, afficiebantur: omnes boni, vno consensu, scelus nefariũ abominabantur: Verũ longe molestissime rem ferebat, cum ob alia, tum, quia princeps nuptiarum conciliator fuerat, Ioannes Stuartus, Atholiæ Comes. Proxima, quæ cædem secuta est, nocte, armati, vt in re trepida, cum circa Palatiũ excubias agerent, ad exteriorem parietem cubiculi, in quo Atholius agebat, sonitus, veluti leuiter fundamenta demolientium, est auditus: excitata strepitu familia, eam noctem insomnem egit: postridie, Comes in opidũ emigrauit, ac paulo post, vitæ metuens, domũ discessit: Comes Morauiæ, cum e Fano Andreæ in aulam redisset, nec ipse extra periculum fuit: nam & armati noctu, circa ædes eius, obuersabantur: sed cum, ob aduersam eius valetudinem, totas noctes domestici eius vigilarent, sicarij nihil attentare clam poterant, nec palam audebant. Tandem Bothuelius (qui, illa se molestia liberatum, vellet) ipse, sua manu facinus fœdũ peragere, decreuit. Igitur, nocte concubia, suos, de valetudine Morauij, interrogat: cum responsum esset, eum vehementer articulari dolore cruciari: quid si eum inuisamus, inquit: et cum dicto surgens, ad eius ædes properabat. Inter eũdum, admonitus est a suis, eum ad Robertum fratrem, vt, extra strepitum palatij &, liberius & commodius ageret, migrasse: stetit paulũ tacitus, ac dolens, tantam occasionem amissam, domum redijt. Regina, inter hæc, domi vultum componebat, &, simulatione luctus, populum sibi placatiorem reddere, meditabatur: sed ea res ei, æque, ac reliqua conspiratio, improspere cessit: nam, cum in more esset, a priscis vsq; temporibus, vt Reginæ, post maritorum obitum, complures dies, non modo cœtu hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum aggressa est, sed, animi superante lætitia, foribus occlusis, fenestras aperit, &, abiecta lugubri veste, intra quatriduum, cœlum Solemq; aspicere, sustinuit: &, ante diem duodecimum, confirmato aduersus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad septem ab opido millia passuum, excurrit: cum interim Bothuelius a latere eius nusquam discederet: ibique ita egit, vt paululum in corporis vestitu, nihil in animi habitu mutasse, videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipsa quotidie in campũ propinquũ, ad lusus consuetos, nec eos plane muliebres, prodibat: sed Croci Galli (qui, sæpe antea, Legationem in Scotia obierat) aduentus rationes eorum nonnihil turbauit. Is cum ostendisset, in quanta res esset apud exteros infamia, Edimburgũ est reditũ: sed Setoniũ tot habebat commoditates, vt, cum famæ dispendio eo reuertendum esset. Ibi consultationis omnis summa fuit, quo pacto Bothuelius Regiæ cædis absolueretur. Tentata quidem erat antea & accusatio, & purgatio: nam statim, a cæde Regis, Bothuelius, cum aliquot conscijs, ad Argatheliæ Comitem, quod is rerum capitalium perpetuus esset Quæstor, conuenerunt: Primum, tanquam omnium, quæ gesta

essent, ignari, rem nouam, inauditam, incredibilem mirantur: deinde quæstioni paululum vacant: pauperculas aliquot, e vicinia, mulierculas citant: illæ inter spem metumque, hærent, loquine, an tacere magis expediat, incertæ: verum, etsi sermonem temperarent, tamen, cum plus effutiuissent, quam expectabatur, tanquam temere locutæ, dimittuntur. Sed earum testimonia facile erat contemnere. Accersuntur domestici Regis ministri, quos calamitas nondum absumpserat: interrogati, de sicariorum ingressu, negant, claues in sua potestate fuisse: quis igitur eas habebat? aiunt, Reginam. Differtur, in speciem, quæstio, re vera, supprimitur: metuebant enim, ne, si longius progrederentur, Aulæ secreta in vulgus exirent. Ne tamen res penitus abiecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet, Bothuelium attingere, cum idem, reus, iudex, quæsitor, pœnæ exactor, esset futurus? Hic tamen metus, qui singulorum ora comprimebat, multitudinem continere non potuit: nam, & libellis propositis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum est, vt parricidæ facile intelligerent, arcana sua nocturna in vulgus prodijsse, vt iam nemo dubitaret, qui scelus designassent, qui operas contulissent: quantoque magis supprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat. Hæc, etsi sceleris conscij videri volebant, contemnere, tamen interim id vnum eos stimulabat, vt suum dissimulare nequirent dolorem. Ita omissa, de Regis morte, quæstione, subit altera, multo acrior, aduersus libellorum auctores, & (vt ipsi loquebantur) Bothuelij calumniatores: adeo seuere exercebatur, vt neque sumptui, neque labori vlli parceretur: pictores omnes, & qui scripturam factitabant, conuocantur, si forte, ex picturis & libellis, auctores indicare possent: additur, quæstioni conueniens, edictum, quo non proponere modo, sed propositum legisse capitale erat. Sed qui, capitalis pœnæ comminatione, populi sermones compescere studebant, nondum morte satiati, odium adhuc, erga mortuum Regem, retinebant: Bona defuncti, arma, equos, vestem, reliquamque supellectilem, ac si fuissent redacta in fiscũ, Regina aut interfectoribus, aut paternis inimicis diuisit. Hæc vt palam gerebantur, ita multorũ dictis palam incessebantur: adeo, vt quidam opificum, qui vestem Regiam Bothuelio, ad corporis modũ, adaptabat, ausus sit dicere, Hic se ius, & morem patrium libenter agnoscere, cum spolia defuncti cedant carnifici. Inter hæc, subit altera cura, quomodo arcem Edimburgensem Regina in suam potestatem redigeret. Eam tenebat Ioannes, Marriæ Comes, ea lege, vt nemini, nisi conuentu publico reposcenti, redderet: etsi, proximo mense, id Consilium erat futurũ, tamen Reginæ cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitis (nam ipse, graui morbo tum implicitus, Sterlini decumbebat) & propinquis agit, vt arcem sibi redderent, causata maxime, vulgus Edimburgense (quod tum tumultuabatur) in officio contineri, non posse, nisi ipsa in sua potestate arcem haberet: se autem, maximũ sui, in Ioannem amoris pignus, filiũ vnicum, Regni hæredem, ei seruandum & alendum, daturam: quo officio, in multis alijs principibus, ac, recenti memoria, in matre sua, ac auo, maiores eius vsi, cum summa laude, fuissent. Ille, etsi satis intelligeret, quo illa promissa & blanditiæ tenderent, tamen non ægre consensit. Regina, cum eum faciliorem, quam sperauerat, inuenisset, tentat efficere, vt, retento apud se filio, arcem, cum primum esset opportunum, reciperet: id cum obtinere non posset, alia fraude eum aggreditur: agit cum eo, vt puerum Limnuchi (quod mediũ est, inter Edimburgum, & Sterlinum) certo die reciperet, & arcem traderet: sed cum hic suspicio fraudis grauissima subesset, tandem conuentũ est, vt puer Areskino Sterlini traderetur: ipse interim, e propinquis & amicis, principes obsides daret, de arce reddenda. Et hæc quidem tum parricidas habebant sollicitos. Sed multo magis eos vrebant Comitis Leuiniani assiduæ quærimoniæ. Is, cum, propter Bothuelij potentiam, cum summa licentia coniunctam, in Aulam venire non auderet, per literas, Reginam continenter compellabat: ab ea enim petebat, vt Bothueliũ procul dubio cædis auctorem, tantisper in custodia teneret, dum causæ dicendæ dies adesset: illa, etsi, multa comminiscendo, postulationem eluderet, tamen, cũ rei tam atrocis quæstio euitari non posset, hanc eius habendæ rationem iniuit. Instabat conuentus Ordinũ ad Idus Apriles: ante eum diem, iudiciũ peragi, Regina volebat, vt reus, iudicũ sententijs absolutus, etiam totius

tius

tius conuentus suffragijs purgatus, discederet: ea festinatio in causa fuit, vt, nihil ordine, nihil more maiorũ, in eo iudicio, fieret. Accusatores, de more, citari debebant proximi, vxor, pater, mater, filius, vt vel adessent, vel procuratores mitterent, qui, intra quadragesimũ diem (nam hoc tempus legitimũ erat) se sisterent. Pater adesse iussus, ad Idus Apriles, idque sine amicorũ aduocatione, cum sua tantum familia quæ, in summa eius inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota vrbe volitaret, Comes Leuinius, in vrbe hostium plena, cum, sine amicorum & clientiũ præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullũ esset, quicquam libere se agere posse, videret, abesse satius duxit. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in Prætorium ascendit: citantur, e Nobilitate, iudices, magna pars ipsius amici, nemine ex aduerso, qui quenquam reijceret. Paruam iudicio moram fecit Robertus Cunigamius, vnus e Leuinij familia: is, venia dicendi petita, palam testificatus est, neque more, neque legibus, id iudiciũ exerceri, vbi reus potentior esset, quam vt, pœnas legibus dare, posset: accusator, mortis metu, abesset. Ita, quicquid ibi statueretur, cum nihil iure, nihil ordine gereretur, pro non iudicato, fore. Illi, nihilo minus, in incœpto persistũt. Gilbertus quoq;, Cassilissæ Comes, magis vsurpandi iuris causa, quã quod, quicquam se profecturũ, speraret, cum iudex legeretur, se excusauit: multamq; etiam, quæ a recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius a Regina, annulũ ferens, eum iudicare, iubet: ni pareat, custodiã minatur. Cũ, ne custodiæ quidem metu, absterritus esset, rursus a Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu, sedere coacti, pronunciat, Se non videre, cur Bothueliũ condemnent: si quas tamen, iure & ordine, postea accuset, cauent, ne hoc iudicium ipsis fraudi sit. Nec immerito ita pronũciasse, quibusdam sunt visi quod quæstio eis verbis decreta erat, vt, ne a seuerissimis quidem iudicibus, Bothuelius condemnari posset: iubebantur enim, quærere de cæde, quæ facta fuerat, nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuelius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna, tantũ dilata, videbatur: at Reginæ, ad nuptias properanti, quiuis color, quanuis impudens, satis erat. Ad cumulũ huius absolutionis, propositus est libellus, celeberrimo fori loco. Bothuelius etsi, legitimo iudicio, a cædis reatu liberatus esset, tamen, quo sua innocentia cunctis foret perspectior, se ferro paratum decernere, si quis, integra fama, & honesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet. Nec defuit qui, postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, condicionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo, citra periculũ, nomen suũ profiteri possit. His vtcunq; succedentibus, tamen Regina in conuentu visa est ferocior: &, quæ antea ciuilis animi speciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudauit: nam, quod Sterlini, in causa Religionis, promiserat, palam ibi promissum negauit: id autem erat, vt, primo quoque conuentu, quæ, per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges, abrogarentur: nouisq; legibus, Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo eius signata proferrentur, hic deprehensa, elusit: iussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, vnquam sui conueniendi copiam fecit: Actaq; conuentus, quæ, ante suũ in Scotiam reditũ, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnistiæ legem cadere, pronũciauit. Ea vox omnibus, manifesta tyrannidis professio, videri. Itaq;, cum Scoti nullas habeant leges, præter conuentuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita futura foret, sub Principe, cuius arbitriũ pro legibus habendũ esset, promissis vero fides abesset. Hæc, sub finem conuentus, acta. Eodem tempore, Reginæ, ad nuptias festinanti, libido incessit, consensus publici quauis arte exprimendi, vt nihil, nisi procerum voluntate, gessisse videretur. Bothuelius igitur, vt, publice auctoritatis specie, nuptias honestaret, hanc rationem commentus est: Nobiles omnes supremi Ordinis, qui aderant (aderant autem permulti) ad cœnam inuitat: Ibi, solutis ad hilaritatem animis omniũ, rogauit, vt studium suum, quod, superioribus temporibus, declarassent, in posterũ quoque, præstarent: In præsentia autem, petebat, vt, cum Reginæ ambiret nuptias, libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent: id sibi, & ad principis voluntatem conciliandam, vtile, & apud cæteros homines honorificum futurũ. Re tam subita & inopinata, omnes

attoniti, cum neque mœstitiam dissimulare possent, nec abnuere, quod per itum esset auderent, paucis, qui Reginæ animum exploratū habebant, præeuntibus, reliqui ignari, quantus assentatorum foret numerus, alij alijs suspecti, omnes subscribunt. Postridie, cum inter se, quid egissent, retractarent, quidam ingenue professi sunt, nisi Reginæ existimassent rem gratam fore, se nunquam assensuros: nam, præterquam quod res parum honesta, & publice damnosa esset, periculum quoque fore, vt si (quod in superiore marito meminerant) orta discordia, Bothuelius reijceretur, ne ipsis aliquando daretur crimini, quod Reginam prodidissent, atque, ad nuptias parum honorificas, ipsam compulissent: igitur dum res integra esset, eius voluntatem explorandam, scriptumque, manu ipsius signatum, impetrandum: quo scripto, sibi, quod de nuptijs actum ab illis esset, gratum esse, ostenderet: id facile impetratū, Comiti Argatheliæ custodiendum, consensu omnium, traditur. Postridie, quod in vrbe fuit Episcoporum, conuocatur in Aulam, vt & ipsi quidem subscriberent. Hac expeditis cura, incessit alia, vt filiū Reginæ in sua potestate haberet: nam neq; Bothuelius tutum sibi existimabat, alere puerum, paternæ aliquando cædis vltorem futurū: neque, alium esse, volebat, qui suos, in Regno gerendo, liberos præcideret: igitur Regina, vt quæ nihil ei denegare sustineret, ipsa partes in se suscepit, pueri Edimburgum deportandi. Suberat & alia Sterlinū petendi causa, de qua posterius dicam. Cum eo ventū est, Marriæ Comes, quid ageretur, suspicatus, puerum quidem Reginæ ostendit, sed ita, vt omnia in sua potestate haberet: & Regina, fraude detecta, cū ad vim par non esset, dissimulato, cur venisset, ad iter se accinxit: quo in itinere, siue, ob continuos labores, siue, ob indignationem, quod consilia (vt auctoribus videbantur) callida parum prospere succederent, repentino dolore cruciata, in domūculam pauperculam concessit, ad quatuor ferme milia passuū a Sterlino: remittente se deinde dolore, ad iter reuersa, Limnuchum ea nocte venit: inde ad Bothueliū scripsit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo discessisset, cum eo transegerat, vt ipse reuertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac secū, quo vellet, velut per vim, abduceret. Id ita vulgus interpretabatur: quod consuetudinem cum Bothuelio nec omnino cœlare, nec carere, nec, sine famæ dispendio, tam palam, quā volebat, frui poterat: & longum erat, diuortiū cum vxore priore expectare: & honesto, cuius adhuc curā simulabat, & libidini, cuius erat impatiens, pariter consuli volebat: itaq;, belle ratio videbatur excogitata, vt Bothuelius, grauissimo quidem suo crimine, sed cuius pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (vt est intellectū, postea) suberat huic commento consiliū. Nam cum populus Regiæ cædis auctores frequens nominaret, & execraretur, illi, vt suæ securitati prospicerent, suadente (vt creditur) Ioanne Leslio, Rossiensi Episcopo, Reginæ raptū excogitarūt: nam cum in Scotia mos esset, vt diplomata, quibus scelerū gratia fit, qui veniam petit, grauissimū facinus nominatim, exprimat, ac cætera generalibus verbis adijciat, decreuerunt parricidij publici conscij, nominatim, de manus iniectione in Principem, veniam petere, deinde, velut in cumulum, subijcere, CAETERIS NEFARIIS FACTIS: qua clausula, cædem Regiam posse contineri, sibi persuaserant, quam nec tutū videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honestū: nec leuiori crimini, instar appendicis, adijci poterat. Aliud crimen, minus inuidiosum, sed pari pœna plectendū, erat excogitandū, sub cuius vmbra, cædes Regia & tegeretur, & condonaretur: nihil autem occurrebat, nisi simulat⁹ ille raptus, quo & Reginæ voluptati, & Bothuelij securitati prospici posset: igitur ille, sexcentis comitatus equitibus, ad Almonis (vt conuenerat) pontem, Reginam opperitur, ac eam, non inuitam, secum Dumbarū ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, diuortiū, priore vxore in ius vocata, fit, idq; duplice in foro: nēpe, apud Iudices publice constitutos, qui, de hoc genere quæstionū cognoscerēt: & apud Officiales, quos vocant, iudices Episcopales, etsi decreto publico vetitos, quicquā pro Magistratu agere, aut vllā negotij publici partē attingere, Gordonia, Bothuelij vxor, cogitur, in duplici foro, litem de diuortio intendere: apud iudices Regios, accusat vxor maritū adulterij, quæ vna iusta apud eos erat diuortij causa: apud iudices Papanos, lege vetitos tamen ab Archiepiscopo Fani Andreæ, ad hanc litem cognoscendam, datos accusatur idem, ante matrimonium, cum propinqua vxoris stupri consuetudinē habuisse.

Nulla

Nulla in diuortio faciendo nec in testibus, nec in iudicibus fit mora: intra enim decimũ diem, lis suscepta, disceptata & diiudicata est. Suerlini collecta sincerior pars Nobilitatis ad Reginã mittunt, qui rogarent, Sponte ne, an inuita teneretur: nam, si inuita illic esset, se, coacto exercitu, eam liberaturos. Illa, nũcio non sine risu accepto, respondit, se inuitam eo adductam, sed ita humaniter tractari, vt de priore iniuria non habeat, quod multum queratur: ita irriso nuncio, properantibus, raptus iniuriam per legitimas nuptias leuare, duo adhuc restare videbantur impedimenta: alterum, si captiua nuberet, pro viciosis haberi possint nuptiæ, atque ideo facile solui: alterum, vt consuetæ seruarentur ceremoniæ, vt videlicet, publice, in conuentu ciuium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ futuræ, inter Iacobum Heburnum, & Mariam Stuartam, denunciarentur, vt, si quis quid vicij aut impedimenti sciret, quo minus legitime coirent, rem ad Ecclesiam deferrent. Hæc vt conficerent, Bothuelius, conuocatis amicis & clientibus, Reginam Edimburgum reducere, statuit: vt ibi, obtentu vano libertatis, ipse libere de nuptijs, arbitratu suo, statueret. Comites eius cum plerique armati essent, inter reducendum, timor animos multorum incessit, ne aliquando fraudi sibi foret, quod reginam captiuam adhuc tenerent: nam, vt cætera absint, hoc vnum satis argumento esse, quod armati circa eam, temporibus & rebus alioqui pacatis, conspicerentur hoc scrupulo iniecto, abijciunt omnes hastas, &, pacatiore, saltem in speciem, agmine, in arcem Edimburgensem, quæ tum in potestate Bothuelij erat, eam ducunt: postridie, in vrbem atque in consessum iudicum, eam comitantur: apud quos & ipsa se liberam & sui iuris affirmat. Cum, de nuptijs in Ecclesia denunciandis, ageretur, & Lector, cuius id munus erat, constanter recusaret, collecti Diaconi & Seniores, cum reluctari non auderent, iubent, Ecclesiasten nuptias futuras, de more, edicere: & is quidem hactenus paruit, vt, se vicium quidem scire, profiteretur, ac paratum, seu Reginæ, seu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem accersitus venisset, Regina eum ad Bothuelium remisit: qui quamquam, nec blanditijs, nec minis, Ecclesiasten de proposito deduceret, nec, rem disceptationi committere, auderet, tamen nuptias apparat. Vnus Orcadum Episcopus est inuentus, qui gratiam Aulicam veritati præferret, cæteris reclamantibus, causasq; proferentibus, cur legitimæ non essent nuptiæ cum eo, qui duas vxores, adhuc viuas, haberet, tertiam, ipse nuper suum fassus adulterium, dimisisset, ita, indignantibus omnibus bonis, vulgo etiam execrante, propinquis per literas improbãtibus, inchoatas, &, publicis ceremonijs simulatis, etiam factas detestantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant, e Nobilitate (nam omnes fere domos discesserant, præter paucos, Bothuelij amicos & propinquos) ad cœnam inuitati, &, vna cum ijs, Crocus Gallus legatus. Is quanquam Gusianæ factionis esset, & in propinquo diuersaretur, constanter tamen venire recusauit: neque enim existimabat, e dignitate legationis, qua fungebatur, esse, vt eas præsentia sua nuptias probaret, quas audiebat, diris execrationibus vulgo deuoueri: propinqui quoque Reginæ & inchoatas, & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per legatos, rei fœditatem auersabantur. Hæc etsi molesta erant, vulgi tamen mœsticia tacita tanto magis augebat ferox Reginæ ingenium, quanto visa, quam audita, altius in animo penetrant: euntes enim per vrbem nemo, solitis acclamationibus, Reges prosequebatur: semel, vna tantum muliercula cum bene Reginæ precata esset, altera astans semel, atque iterum proclamauit, vt a circumstantibus facile exaudiri posset, Ita cuique sit, vti promeretur. Ea quidem res non leuiter iam Edimburgensibus ante infensum eius animum inflammauit. Hunc animorum cum, domi forisque, videret motum, cum paucis consultabat, quomodo suam potentiam stabiliret, &, in posterum, sibi a tumultibus prospiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, vt animos Regum, & Gusianorum, præcipitatis nuptijs offensos, reconciliaret. Legatus delectus Gulielmus, Episcopus Dumblanensis: mandata ei data hæc, fere ad verbum: Primum, nos excusabis Regibus, auunculisq; nostris, quod matrimonij nostri paracti rumor prius ad eos permanauit, quam, per vllos nostros nuncios, consilium, ea de re, nostrum aperuissemus. Hæc excusatio velut fundamento, innitetur veræ expositioni totius vitæ, ac præcipue officiorum Ducis Orcadũ, aduersum nos, ad eum vsq; diem, quo nobis est visum, eum coniugem asciscere:

,, Eius autem historiæ, vti res habet, explanationem aggredieris, initio ſumpto, ab vltimis
,, vſque ſpatijs adoleſcentiæ: Cum primum ſuarũ rerum fuit compos, ſtatim, a morte pa-
,, tris, hominis inter Regni primates primarij, quibus poſſet, officijs, ſe Regibus colendis
,, totũ dicauit, & erat alioqui familia in primis illuſtri, cum, ob veterem nobilitatem, tum,
,, ob maxima Regni munia, quæ, iure hæreditario, poſſidebat: Eo autem potiſſimum tem-
,, pore, matri noſtræ, quæ tum imperij ſummã moderabatur, ſe penitus dedidit, in eaq; co-
,, lenda ita perſeuerauit, vt, quanquam breui maior pars Nobilitatis, ac pene vniuerſa opida
,, prætextu Religionis, ab ea deſciuiſſent, nunquam tamen ille ab eius auctoritate declina-
,, rit, aut vllis promiſſis, beneficijſue adduci poſſet, aut minis, rerumq; domeſticarũ dam-
,, no perterreri, vt in vlla, erga eam, officij parte ceſſaret: potiuſque ſit paſſus, domum, quæ
,, patrimonij caput erat, cum ſupellectili precioſa & ampla, diripi: bonaque reliqua inimi-
,, cis prædæ eſſe. Denique noſtro, atque adeo ciuium omniũ auxilio deſtitutus, Anglorum
,, exercitu in ipſa Regni viſcera ab hoſtibus domeſticis inducto, qui nullum alium in ſco-
,, pum tela ſua dirigerent, quam, vt noſter maritus (tum Bothueliæ Comes) vi coactus, pa-
,, tria patrimonioque relicto, ſe in Franciam recepit: ibique vſq; ad meum in Scotiam re-
,, ditũ, quibus potuit officiis, me coluit & obſeruauit. Nec omittendæ erunt res, ab eo bel-
,, lo geſtæ aduerſus Anglos, paulo ante meum reditum, vbi tale ſpecimen & militaris for-
,, titudinis, & ſenilis prudentiæ dedit, vt digniſſimus ſit exiſtimatus, qui, admodum iuuenis,
,, natu maioribus imperaret: & ſupremus totius patrii exercitus dux, noſterq; Vicarius eli-
,, geretur: Quo in Magiſtratu, adeo ſpem hominum non feſellit, vt, rebus fortiter geſtis,
,, præclaram ſuæ virtutis memoriam apud ciues, & hoſtes reliquerit. Poſt reditum vero
,, noſtrum, omne ſuum ſtudiũ contulit, ad auctoritatis noſtræ amplificationem: nec ſuis
,, vnquam pepercit periculis, in perdomandis rebellibus, qui proxime limites Anglorum
,, accolunt, ac breui rebus ibi ad ſummam tranquillitatem redactis, idem in cæteris Regni
,, partibus præſtare, deſtinauit: Verum, vt inuidia ſemper virtutis eſt comes, Scoti, rerum
,, nouarum auidi, nonnulli noſtrum, erga eum, ſtudium & fauorem imminuere cupien-
,, tes, benefacta eius male interpretando, tandem perfecerunt, vt eum cuſtodiæ commit-
,, teremus: partim, vt quorundam æmulorũ placaremus animos, qui, futuræ magnitudinis
,, incrementa ferre, non poterant: partim, vt iamiam erupturas, in Regni totius perniciem,
,, ſeditiones compeſceremus. E cuſtodia elapſus, vt æmulorũ impotentiæ cederet, in Gal-
,, liam ſe recepit: ibique manſit ferme, vſque ad biennium proximũ, quo tempore, priorũ
,, ſeditionũ omnium auctores, obliti & noſtræ erga ſe lenitatis, & ſui erga nos officij, bello
,, ſuſcepto, ad arma aduerſus nos ierunt. Ibi ille, noſtro iuſſu reuocatus, ac bonis cum pri-
,, ſtinis honoribus ei reſtitutis, iterum omnibus copijs Legatus eſt præfectus: eius autem
,, ductu, ita ſtatim noſtra refloruit auctoritas, vt vniuerſi rebelles, ſubito patria relicta, co-
,, acti ſint, in Angliam ſe recipere: donec pars eorũ ſupplices, poſt humillimas preces, fue-
,, runt a nobis in gratiam recepti. Ob reliquos vero reductos, quam perfidioſe fuerim tra-
,, ctata, per eos, quos maioribus, quam promerebantur, beneficijs affecimus, non ignorat
,, noſter auunculus, ideoq; paucioribus ea attingo. Nec tamen ſilentio prætereundũ eſt,
,, quanta cum ſolertia e manibus eorũ, qui me tum captiuam detinebant, liberarit: quam-
,, que celeriter, eius ſingulari prouidentia, & ego e cuſtodia euaſerim, &, tota factione con-
,, iuratorũ diſſipata, priſtinam auctoritatem recuperauerim. Hic equidem fateri cogor, of-
,, ficia eius, tum mihi præſtita, adeo grata fuiſſe, vt nunquam nobis e memoria potuerint
,, excidere. Hæc autem cum ſint per ſe maxima, tanta ſedulitate & diligentia, ea hactenus
,, cumulauit, vt nec maiorem obſeruantiam, nec fidem in quoquã optare poſſimus, quam
,, in eo deprehenderimus, vſq; ad hæc poſtrema tempora, quæ Regis, mariti noſtri, deceſ-
,, ſum ſunt conſecuta. Ab eo enim tempore, vt cogitationes eius, ad ſublimiora niti, vide-
,, bantur, ita & actiones inſolentiores quodam modo ſunt viſæ: Et quanquam eo res pro-
,, ceſſit, vt omnia nobis, in meliorem partem, ſint accipienda, grauiſſime tamen tum nos
,, offenderant hæc, primũ arrogantia, quod nullam referendæ gratiæ reliquam nobis pu-
,, taret ſupereſſe facultatem, niſi meipſam ei, velut officiorum præmiũ, traderem: occultæ
,, rationes & conſilia, ac tandem apertus mei contemptus, & vis adhibita, iu me (ne cona-
,, tu fruſtraretur, in ſuam poteſtatem redigenda. Interea tota vitæ ratio, ei in hac parte in-

stituta, exemplo potest, quam callide sua consilia tegant, qui magnũ facinus susceperũt, donec voti compotes fiant: Ego enim hanc perpetuam eius obseruantiam & sedulitatem, imperijs meis cum summa celeritate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi studio declarandæ erga me voluntatis, existimaui: neque altius vllum aut votum, aut consilium illic occultari putabam: Nec, vnquam fore, speraui, vt paulo familiarior vultus, quo vti solemus, erga homines illustres, vt voluntates eorum, ad lubentius nobis parendum, deuinciamus, animum eius erigeret, vt insolentioris beneuolentiæ spem sibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita etiam in suam rem trahens, consiliaque sua clam me fouens, tum quidem, solita obseruantia, & pristinum nutriebat fauorem, &, prensando Nobilitatem, nouum occulte ambiebat: tantumque assidua diligentia perfecit, vt me rerum illarum inscia, cum Ordinum conuentus hic esset, ab vniuersa Nobilitate scriptum impetrauerit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appositis: quo scripto, non modo nuptijs, inter me & illum, assentiebantur, ac, bona vitamque, in consilijs exequendis, se omnibus periculis obiecturos, promittebant, seque omnibus, qui rem impedire conarentur, futuros hostes: Nobilitati autem, vt facilius obtineret suffragia singulorum, persuaserat, me non inuita, hæc a se geri. Hoc demum scripto ab illis impetrato, cœpit pedetentim, accuratissimis precibus nostrum quoque consensum eblandiri: Sed cum responsa nostra eius libidini non consentirent, cœpit, ante oculos reuocare ea fere, quæ, in huiusmodi consilijs suscipiendis, occurrere consueuerunt: exteriora nostræ voluntatis indicia: rationes, quibus aut nostri amici, aut ipsius inimici eius consilium impedire possent: & ne, qui iam subscripserant, animos mutarent: multa item alia, quæ, aut obiecta, aut sponte occurrentia, eius expectationem frustrari possent. Tandem secum statuit, fortunæ fauenti instare, atque in vnius momenti aleam, rem, vitam spemque conijcere. Itaque, cum apud se decreuisset, gnauiter consilij sui euentum tentare, quarta fere post die, cum, ab inuisendo carissimo filio, redirem, & locum & tempus opportunum in via nactus, valida manu me aggressus, cum summa celeritate, Dumbarum duxit: Id facinus quam in partem acciperemus, ab eo præsertim, a quo ex omnibus nostris ciuibus tale quicquam minime expectabamus, facile secum quiuis existimabit: Ibi ei exprobraui, quanto semper eum fauore fuerim prosecuta, quamque ei apud alios fuerit honorifica mea, de eius moribus, opinio: eiusque, contra, aduersus me, ingratitudinem: quæque alia facere possent, ad me ex eius manibus liberandam. Tractatio quidem asperior, sed sermo atque responsa molliora erant: Se enim omni honore & obseruantia, aduersum nos, vsurum, operamque daturum, ne, vlla in re, animum nostrum offenderet. Quod autem me inuitam in vnam ex arcibus nostris deduxisset, tam audacis facinoris veniam supplex petijt: sed ad quod, vi amoris (reuerentiæ & obsequij, quod, vt ciuis, mihi debebat, oblitus) impulsus fuisset. Accessit eodem, quod, salutis tuendæ causa, eo cogebatur. Ibi totum vitæ cursum mihi recensere, cœpit, suamque fortunam lamentabatur, quod, quos nunquam læsisset, sibi inimicos grauissimos offenderat: quorum malitia nullas iniuste nocendi occasiones prætermitteret: Quanta Regiæ cædis inuidia eum onerarent: quam impar occultis inimicorum conspirationibus esset, quos nec nosse poset, quod omnes, vultu & oratione, beneuolentiam simularent, nec eorum, quos non noset, præcauere poset insidias: Tantam autem eorum ese malitiam, vt, nullo in loco, nullo in tempore, securus vitam queat degere, nisi de nostro immutabili, erga se fauore certus: Hanc autem certitudinem vna ratione parari pose, si ego in animum inducerem, vt meo dignarer eum matrimonio: Sanctissime autem deierabat, se nullam inde præcellentiam, aut supremi gradus fastigium spectare, sed illud vnum, vt mihi perinde, atque adhuc fecerat, pareret, atque inseruiret, quoad viueret: Adhæc, quantam ea causa poscebat, venustatem orationis adijciebat: Verum, cum, nec precibus, nec promissis videret nos inflecti: tandem nobis indicauit, quid cum Nobilitate vniuersa, atque Ordinum principibus egerit: quid illi rursus, appositis chirographis, promiserint. Hæc, subito ac præter opinionem obiecta, iustam necne stuporis nobis causam dederint, Regi, Reginæ, auunculo, cæterisque amicis iudicandum, relinquimus. Itaque, cum me per-

„ spicerem in aliena potestate positam, seorsum ab omnibus, quorū vti consilio solebam:
„ imo cum eos viderem, in quorum ante fide & prudentia conquiescebam, quorum vires
„ nostram auctoritatem tueri debeant, sine quibus nostræ vires perexiguæ, ac potius nul-
„ læ sunt, hos cum viderem, ad subseruiendum cupiditati eius, sese deuouisse, meque so-
„ lam ei in prædam relictam, multa quidem cum animo sola versabam, sed exitum plane
„ nullum reperiebam: Verum ille nobis non admodum longū, ad consilium capiendum,
„ tempus dabat: sed continenter & importune, propositum vrgebat. Postremo, cum ne-
„ que spem euadendi vllam viderem, neq; quenquam, in toto Regno, cui nostra libertas
„ curæ esset (facile enim perspexeram, e chirographis datis, & summo illius temporis si-
„ lentio, cūctos in eius partes fuisse tractos) coacta demū fui, ira paululū & indignatione 10
„ mitigata, animū, ad eius petitiones excutiendas, referre: atq; ante oculos proponere su-
„ periorum temporū officia, & spem, in eadem eum nostri obseruantia constanter in po-
„ sterum perseueraturum. Item, quam grauate, nostri ciues Regem peregrinum, legibus
„ & institutis eorum inassuetum, essent recepturi: quod non diu, me cœlibem esse, pate-
„ rentur: quod populus, natura factiosus in officio contineri non posset, nisi nostra au-
„ ctoritas & fulciatur, & exerceatur, per virum, qui labori ferundo par sit, in administran-
„ da Repub. ac rebellantium insolentia coercenda: quarū rerum pondus vires nostræ, ab
„ eo tempore, quo in Scotiam rediuimus, debilitatæ, ac propemodū fractæ, assiduis tumul-
„ tibus ac rebellionibus, amplius sustinere nequeunt. Item, quod, ob has seditiones, qua-
„ tuor, aut etiam plures Legatos, in diuersis Regni partibus, creare sumus coactæ, quorum 20
„ pars maior, eo colore imperij, a nobis permissi, freta, nostros ciues, arma sumere aduer-
„ sus nos, coegit: Ob has ego causas cum futurum viderem, vt, si Regij nominis dignita-
„ tem saluam vellem, animū ad nuptias inflectere cogerer: nec ciues nostri Regem exter-
„ num passuri forent: nec, inter ciues, quisquam esset, qui, vel splendore familiæ, vel pru-
„ dentia & fortitudine, alijsque corporis & animi virtutibus, præferri, aut conferri etiam
„ posset, cum eo, quem nos maritum accepimus: Mihimet ipsi imperaui, vt vniuersali om-
„ nium Ordinū consensui, de quo vt a me dictum est, me adiungerem. Postquam, his mul-
„ tisque alijs rationibus, animi mei labefactata est constantia, partim a me vi expressit,
„ partim obtinuit obsequijs, vt, ei me nupturam, promitterem. Nec tamen adhuc ab eo, vt
„ qui semper volūtatis mutationem pertimescebat, obtinere vllis argumentis potuimus, 30
„ vt matrimonij perficiendi tempus prorogaremus, vt videlicet tantum moræ interpone-
„ retur, donec rem communicaremus, cum Rege, Reginaque Galliarū, cæterisque nostris
„ amicis: Verum, vt ab audaci facinore exorsus ad primū suæ cupidinis gradū peruenerat,
„ nunquam cessauit, ad argumenta preces importunas adiungere, donec tandem, nec sine
„ vi, nos impulit, vt operi inchoato finem imponeremus, idque, eo tempore & modo, quæ
„ illi, ad id consilium exequendum, visa sunt commodissima: Qua in parte, dissimulare
„ non possum, me ab eo aliter tractatam, quam aut voluissem, aut promerita fuerim: ma-
„ gis enim solicitus fuit, vt satisfaceret illis, per quorū consensum, initio expressum, voti
„ compotem se putat (quanquam & illos, & me pariter decepit) quam vt mihi gratificare-
„ tur, aut expenderet, quod mihi decorum foret, quæ, in Religionis nostræ institutis & ri- 40
„ tibus, fuerim educata: a qua me nec ille, nec quisquam alius viuus viuam abducet. In hac
„ certe re, etsi errorem nostrū agnoscimus, tamen libenter cuperemus, ne Rex, & Regina
„ mater eius, & noster auunculus, aut alius amicorum ea de re expostulet, aut eam vicio ei
„ vertat: nunc enim, rebus ita transactis, vt infectæ fieri non possint, in meliorem partem
„ omnia accepimus: &, vt est re vera, ita maritus noster est existimandus, quem, dehinc, &
„ amare & colere decreui: Quicunque autem se profitentur nostros amicos similes erga
„ eum, se profiteri necesse est, qui insolubili vinculo nobiscum coniunctus est. Quan-
„ quam, nonnullis in rebus, paulo negligentius, ac pene temerarie se gesserit, quod im-
„ moderatæ, erga nos, affectioni libenter imputamus, cupimus tamen, vt Rex, Regina,
„ noster auunculus, ac cæteri amici eum non minore prosequantur beneuolentia, quam si 50
„ omnia, ad hunc vsque diem, ex eorum præscripto, transacta fuissent: eumque contra pro-
„ mittimus, in omnibus quæ ab eo postulabuntur, semper gratificari paratum. Hæc qui-
„ dem foris, aduersus famam, late fusam, quæsita remedia. Aduersus domesticos motus,
prouisum,

prouisum, vt, cum donis, in præsentia, &, in posterum, pollicitationibus eos confirmassent, qui vel auctores, vel conscij Regiæ cædis erant, coniurationem maioris partis procerum facerent: quibus freti, reliquos facile contemnerent: aut si pertinaciores forent, tollerent. Igitur, conuocatis compluribus, scriptum eis proponunt, in quo capita inerant fœderis, in quod iurarent: cuius fere summa erat, vt Reginam & Bothuelium, actaque eorum omnia tuerentur: Illique, inuicem, Fœderatorum saluti & commodis, quoad possent, fauerent, & consulerent. Qui præsentes erant, magna pars iam ante persuasi, subscribunt: reliqui, cum flagitiosum viderent coniurare, periculosum abnuere, & ipsi subscripsere. Accersitur Morauius, vt eius auctoritas (quæ, ob virtutem, summa erat) accederet. Is, in itinere, monitus ab amicis, vt sibi consuleret, neu in Setonij ædibus, in quibus Regina & coniuratorum principes erant, pernoctaret, sed ad propinquam alicuius amici villam diuerteret: respondit, id in sua potestate non fore: verum, vtcunque res caderet, se nulli vnquam flagitio assensurum: cætera Deo permissurum. De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dederat negotium, respondit, se nec iuste, nec honeste, cum Regina (cui, in rebus omnibus, obtemperare debeat) fœdus posse facere: cum Bothuelio se, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum promisisset, ad vnguem seruaturum: nec, cum eo, nec cum alio quoquam, fœdus aut coniurationem facere se, æquum, aut e Republica existimare. Cum per aliquot dies, Regina, solito blandius, eum alloqueretur, ac se polliceretur, de omnibus rebus, suam sententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui sineret, per familiares, animum eius oppugnare tentauit. Hi quoque eius in recto constantiam reueriti, quid peterent, palam fateri: cum nihil, rectius agendo, proficerent, tandem Bothuelius eum aggressus, vario sermone eo est progressus, vt diceret, se facinus illud, nec sponte, nec sibi soli fecisse. Eam vocem cum vultu alter aspernaretur, Bothuelius sermone graui, & interdum conuiciis propior, omnia versando, cum discordiarum caussas interferet, remque ad altercationem protrahere, conaretur, ille contra, moderate respondendo, nullam litis occasionem dare, ac se tectum tenere, nec a proposito tamen discedere. Cum, in his angustiis, aliquot dies versatus fuisset Morauius, tandem a Regina veniam petiit: vt, quando sui non magnum videret vsum in Aula, ad Fanum Andreæ, vel in Moratiam vsque secederet: a suspicione enim motuum, quos orituros præuidebat, procul abesse cupiebat. Id cum non impetraret, nec in Aula, sine summo & certo periculo, esse, posset, tandem liberam Legationem expugnauit: sed ea lege, ne in Anglia subsisteret, sed per Flandriam in Germaniam, aut si quo alio vellet ascenderet. Verum, cum, Flandriam petere, nihil aliud esset, quam in apertum discrimen se præcipitare, tandem ægre tenuit, vt per Angliam in Gallias, deinde illinc, quo commodum videretur, se conferret. Homine libero & populari liberata Regina, cætera tyrannidis impedimenta conatur amoliri: hi autem erant, qui aut non libenter sceleri eius subscripserant, aut, non facile consiliis eius acquieturi, viderentur. In primis autem eos oderat, qui, cum animum eius nihilo mitiorem erga filium, quam fuisset erga maritum, viderent, Sterlini coniurauerant, in nullum quidem scelus, sed tantum, de pueri incolumitate tuenda: eum enim cupiebat mater in vitrici potestatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occasionem, de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ vltor superesset, vel ne esset, qui liberos suos, in hæreditate Regni adeunda, præiret. Principes eius coniurationis hi erant, Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius: item eiusdem ordinis, sed proximi gradus, Patricius Lindesius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui se eis adiunxerant: sed Argathelius, eadem, qua consenserat, leuitate, consilia cæterorum, perendie illius diei, Reginæ prodidit: & Bodius, magnis pollicitationibus, in partes aduersas traductus est. Proxime post hos, erant suspecti, qui ad Angliæ limitem habitabant, Humiorum, Carorum, & Scottorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam existimabant: ad id autem, occasio visa est peropportuna. Nam, cum Bothuelius expeditionem pararet in Lidaliam, vt & ignominiam, ibi, superiore Autumno acceptam, aboleret, &, militiæ laude parta, inuidiam Regiæ cædis imminueret, omnes

familiarum Teuiotiæ principes iussi a Regina sunt, in arcem Edimburgensem ingredi, vt ibi, ad breue tempus, in libera custodia essent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ eis inuitis, non videbatur, magno cum successu posse confieri, ducerentur, remque per inuidiam turbarent: &, eis absentibus, clientes eorum assuescerent alienis imperiis, & paulatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid sub eo imperio latere, rati, nocte domos discesserunt, præter Andream Carum, qui parricidij non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob summam vitæ integritatem, nihil suspicantem. Humius, aliquoties a Bothuelio vocatus in Aulam, certus de eius erga se voluntate, abnuit venire. Consilium nihilominus, de expeditione, procedit. Regina ad Borthuicum arcem, circiter octo ab Edimburgo millia, substitit: interea, qui, de Regis incolumitate tuenda, conspirauerant, cum animum Bothuelij, erga se, non ignorarent, aliquid tentandum, rati, simul suæ securitatis causa, simul, vt, de auctore cædis Regiæ expetita pœna, publicam Scotici nominis, apud exteras gentes, leuarent infamiam: itaque, vulgi fauorem suos motus secuturum, arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, vt Regina, id agitari, omnino non senserit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam vna cum Bothuelio obsideret: sed cum reliqua coniuratorum pars, ad dictum tempus, non conuenisset, nec ipse tantam haberet multitudinem, vt omnes exitus clauderet, & segnius, quam par erat, omnia gererentur, quod, rem a reliquis omissam, crederent; primus Bothuelius, deinde Regina, veste virili sumpta, euasit: ac recta Dumbarum abierunt. Coniurati autem quominus in tempore conuenirent, per Atholium stetit: is enim, vel susceptæ rei magnitudine perculsus, vel ingenij cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit: donec occasio rei gerendæ foret e manibus elapsa: verum, ne nihil tanto conatu patratum videretur, maior pars, ad Edimburgum capiendum, est missa. Arcem eius opidi tenebat Iacobus Balfurius, a Bothuelio sibi creditam, vt qui parricidij particeps, & omnium consiliorum vel conscius vel auctor ei fuerat: sed cum nec operæ nauatæ præmium accepisset, & minore, quam sperauerat, gratia se apud tyrannos esse, cerneret (quippe qui, arcis præfecturam adimere ei, tentassent) expulsis diuersæ factionis hominibus, locum suæ potestatis fecit: ac tum promiserat publici parricidij vindicibus, eam innoxiam fore: tractabatque cum illis, de condicionibus eius liberandæ. Erant in opido tum, e factione Reginæ, pene principes, Ioannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Gordonius, Huntilææ Comes, & Ioannes Leslius, Rossiensis Episcopus: hi, cum sensissent, hostes suos in vrbem acceptos, in forum prouolantes, duces multitudini sese offerunt: sed cum rari admodum ad eos sese aggregarent, retro cedendo, ad arcem vsque compulsi fuerunt: ibi a Balfurio intromissi, per aduersam partem post paucos dies emissi incolumes: Balfurius enim, re nondum cum alteris transacta, nolebat, omnem spem veniæ apud alteros sibi præcidere. Opidum facile coniurationi Nobilitatis accessit: vtpote, paulo ante, nouis a Regina tributis sæpe exspoliatum, & quod tum in egestate publica nihil moderatum expectabat, offensa, velut communi consensu, tyrannide: quodque, quoties voluntatis declarandæ locus dabatur, scelus eorum diris execrationibus prosequebantur. Cum, hoc pacto, segniter ad Borthuicum procerum factio rem gessisset, Regina & Bothuelius, qui per neglectas vigilias, de nocte euaserant, cum paucis ad Dombarum profecti, se in arcem ibi munitissimam condiderunt: vnde tanta rerum commutatio consecuta est, vt, qui modo in summa desperatione versabantur, confluentibus vndique, qui vel eorum sceleri connexi erant, vel Regij nominis vmbram sectabantur, & satis firmi, ad debellandos aduersarios, sibi videbantur. Contra, libertatis vindices in magnis versabantur angustiis: paucis enim, contra, quam sperauerant, ad famam tam præclari facinoris accurrentibus, vulgi ardore, vt fit, cito restincto, & magna parte Nobilitatis aut aduersa, aut in alieni periculi euentum suspensa: deinde, etiamsi multitudine Vindices essent superiores, omni tamen oppugnandarum arcium apparatu deficiebantur. Itaque, cum consiliorum nullum, in præsentia, exitum inuenirent, ac, prope necessitate coacti, de reditu, re infecta, cogitarent: Regina hanc eis dubitationem sustulit: ea enim, cum vires iam animum facerent, statuit, cum ea multitudine,

 tudine,

tudine, quam secum habebat, Lotham proficisci, vt ex propinquo fortunam tentaret: simul ad suum aduentum rata maiorem concursum futurum: simul audaciam terrorem hostibus allaturam: præteriti enim temporis successus ita animos ei auxerat, vt neminem existimaret, ne primum quidem suum conspectum toleraturum: & aluerant eius confidentiam adulatores, & in primis, Edmondus Haius, causidicus. Is affirmabat, omnia virtuti eius prona esse: hostesque, & rerum, & consiliorum inopes, ad famam eius aduentus, abituros: cum res tamen longe secus haberet, nihilque, in rebus præsentibus, ei mora fuisset vtilius: nam si illa, triduum modo, in arce Dumbari se continuisset, vindices iuris publici, omni belli apparatu destituti, libertate frustra attenta, domos quisque suas discedere coacti fuissent. Illa nihilominus a Dumbaro, incertum peiore consilio, an spe vaniore impulsa, mouet, sed itinere lento, dum agricolis, e rure vicino collectis, arma diuiduntur. Tandem ad Setonium vicum, sub noctem, veniunt: & quia locus tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos (vtrique Præstono nomen est) sparguntur. Trepidus inde nuncius, paulo ante mediam noctem, venit Edimburgum, ac statim, signo dato, conclamatur ad arma: experrecti e somno tumultuose, quam quisque potest festinanter, in campos proximos sese eiiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine satis frequenti collecta, aciem instruunt: inde ad Musselburgum profecti, vt flumen Escam transirent, antequam pons & vada ab hostibus occuparentur (is vicus duo tantum millia a Præstono abest) verum, cum neminem inde obuiam haberent, neque, quicquam moueri, perspicerent, ibi dispositis vigiliis, cibum capiunt. Interea, qui missi fuerant, vt explorarentur, paucos equites conspicati, eos intra pagum compulerunt, ipsi, metu insidiarum, non ausi vlterius progredi, nil certi ad suos retulerunt, nisi, hostes castra mouere: igitur vindices, Musselburgo egressi, vident hostes in supercilio cliui aduersi, acie instructa, stare, ac suis se locis tenere. Cum cliuus ita rectus esset, vt, non sine pernicie, ad eos perueniri posset, paulum in dexterum deflectunt, simul, vt Solem haberent a tergo, simul, vt molliore cliuo ascenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eorum consilium Reginam primum fefellit, quæ, eos fugere, & Dalkethum, Comitis Mortonij propinquum opidulum eos petere, credebat: persuaserat enim sibi, Regij nominis eam fore reuerentiam, vt nemo, ex aduerso apparere, auderet: Sed ibi facile apparuit, auctoritatem, vt bonis artibus comparatur, ita malis amitti: maiestatemque, virtute destitutam, leui momento euanescere. In itinere, populariter Dalkethenses effusi omne genus commeatus abunde attulerunt: vnde refectis viribus, ac siti, qua maxime laborabant, sedata, vbi primum æquum locum occuparunt, duas in hostem dirigunt acies: primæ præerant Mortonius, adiuncto Alexandro Humio, cum suis clientibus: secundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius, & Atholius. Ibi cum in procinctu starent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus, quantum semper commodis & tranquillitati publicæ Scotorum studuerit, nunc quoque eodem esse animo, & vehementer cupere, vt si fieri posset, sine vi, sine cæde, res, ex vtriusque partis vtilitate, componatur: ad id, se suam operam offerre: Reginam quoque non abhorrere a pacatis consiliis. Id quo facilius intelligant, eam, in præsentia veniam, & omnium præteritorum obliuionem polliceri, ac sancte spondere, nemini fraudi fore, quod, aduersus supremum Magistratum, arma sumpsissent. Hæc cum interpres retulisset, Mortonius respondit; Non se aduersus Reginam, sed Regis interfectorem arma induisse: quem si Regina vel ad supplicium traderet, vel segregaret a se, tum intellecturam, nihil sibi reliquisque ciuibus fore optatius, quam vt in officio, erga eam, perstarent: Aliter, nullam concordiam coire posse: Nec se eo venisse armatos, vt veniam vllius admissi peterent, adiecit Glencarnius, sed vt potius darent. Hanc eorum constantiam Crocus conspicatus, cum, & vera dici, & iusta peti, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum discessit. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum castris se continebat: locus erat & natura cæteris editior, & aggere, & fossa cinctus: ibi Bothuelius, equo insigni ante aciem prouectus, per præconem postulat, quo cum ipse, singulari certamine, decernat. Cum, ex acie aduersa, se obtulisset Iacobus Morauius, adolescens nobilis, qui ante,

per libellum, sed nomine suppresso, se obtulerat vti dictum est, cum eo Bothuelius congredi recusat, causatus, hominem nec opibus, nec dignitate secum comparandum. Tum, ex aduerso, prodiit Gulielmus Morauius, Iacobi frater natu maximus, qui affirmabat, se Bothuelio (si, in hoc negotio, pecuniæ ratio subducenda esset) non minus esse locupletem: familiæ autem antiquitate, & famæ integritate, superiorem. Hic quoque recusatur, vt qui modo eques, ac secundi Ordinis esset. Cum multi homines, primi Ordinis, &, in primis, Patricius Lindesius se offerret: atque pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, sustinuisset, laboribus, id modo præmium deposcebat, vt se permitterent cum Bothuelio decernere: ibi quoque cum Bothuelius tergiuersaretur, nec, se honeste expedire, posset, Regina suam interposuit auctoritatem, 10 atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit: deinde, aciem equo circumuecta, singulorum animos explorabat. Bothuelij propinqui & clientes configere cupiebant: cæteri aditi cum dicerent, in acie aduersa, esse homines bellicosos, & plerosque, longo militiæ vsu, duratos: aleam prælij periculosam esse Reginæ: se quidem paratos esse, depugnare: sed plebis, quorum magnum habebant numerum, animos a causa abhorrere: multo æquius videri, vt Bothuelius suam ipse armis causam tueatur, quam vt tot homines nobiles, in primis autem Reginam ipsam, in vltimum discrimen demitterent: sin ita vehementer ad pugnam animata esset, posse rem in proximum diem differri. Dici, Hamiltonios cum quingentis equitibus aduentare, nec procul abesse: ijs adiunctis, de summa rerum, ex tuto consuli posse: nam, tum maxime, Comes 20 Huntilæus, & Ioannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, propinquos & clientes ad Hamiltonium conuocauerant, ac, postridie, ad Reginam erant venturi. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in primores iacit conuitia, &, per nuncium, ab acie aduersa petit, vt Gulielmum Kircadium Grangianum ad se mittant: cum eo se, de condicionibus, colloqui velle: interea, exercitus subsisteret. Et acies quidem vindicum libertatis substiterunt: sed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam vt maiores machinæ eis nocere possent. Dum Regina cum Kircadio sermones confert, Bothuelius (quod, colloquij simulatione, petitum erat) sibi consulere iussus, Dumbarum versus ita trepide abiit, vt duos, qui sequebantur, equites redire iusserit: adeo male conscius sibi animus, ne amicis quidem satis fidebat. Illa, cum, eum 30 iam extra periculum esse, putaret, pacta cum Kircadio, vt reliquus exercitus, sine noxa, abiret, ad proceres cum eo venit, tunicula tantum vestita, eaque vili & detrita, ac paulum infra genua demissa: & a prima quidem acie, non sine pristinæ reuerentiæ indiciis, recepta, cum peteret, vt se dimitterent, dum Hamiltonios, qui aduentare dicebantur, conueniret, ac, se reuersuram, promitteret, Mortoniumque pro se spondere iuberet (sperabat enim, se blandis pollicitationibus, quæ vellet, effecturam) vbi non impetrauit, ad orationis acerbitatem conuersa, ducibus sua in eos merita exprobrauit. Ibi tamen cum silentio est audita. Cum ad secundam aciem peruenisset, concors ab omnibus clamor sublatus est, vt meretricem, vt parricidam cremarent. Erat, in militari quodam vexillo, depictus Henricus Rex, mortuus, & iuxta, filius infans, 40 vindictam parricidij a Deo exposcens: id signum duo milites inter duas hastas distentum, quoquo se verteret, ob oculos ei obiiciebant: ad hunc conspectum, animo linquente, ægre, ne ex equo caderet, sustentata fuit: sed refecta nihil, de pristina animi ferocia, remisit: minas, maledicta, lacrymas, & cætera, quæ muliebris amat dolor, profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat, moras innecteret, expectans, si quid alicunde auxilij appareret, e turba quidam exclamauit, nil esse, quod Hamiltonios expectaret: neminem enim armatum intra multa miliaria esse: tandem sub noctem, populo vniuerso ad spectaculum effuso, Edimburgum intrat, facie ita puluere & lacrymis oppleta, vt luto conspersa videretur: cum summo silentio, magnam vrbis partem transiit, tam angusta per multitudinem via relicta, vt vix singuli 50 progrederentur. Cum in diuersorium ascenderet, mulier vna, e turba, ei bene precata est: illa, ad populum conuersa, subiecit, præter alias minas, se vrbem incensuram, ac sanguine perfidorum ciuium incendium restincturam: cum vero, lacrymabunda,

 per

per fenestram in publicum prospiceret, & concursus populi eo fieret, nec deessent, qui hanc subitam fortunæ mutationem commiserarentur, vexillo, quod diximus, ob oculos exposito, statim occlusa fenestra, se intro proripuit: ibi cum biduum fuisset, ex procerum decreto, in arcem, quæ est in lacu Leuino, in custodiam mittitur: nam Edimburgensem adhuc tenebat Balfurius, qui, etsi vindicibus libertatis fauebat, tamen, de arce tradenda, nondum transegerat. Inter hæc, Episcopus Dumblanensis, qui in Galliam Legatus, ad matrimonium Reginæ excusandum, erat missus, omnium, quæ, post suum e Scotia discessum, ibi acta erant, ignarus, per eos ipsos dies, quibus hæc postrema contigerunt, in Aulam appulit, ac diem, ad exponenda mandata, impetrauit. Eodem forte die, mane, binæ allatæ erant ad Regem & matrem eius literæ: alteræ, a Croco Legato eius, Gallo: alteræ, a Niniano Cocburno, Scoto, qui, Præfectus equitum, aliquot annos in Gallia meruerat: Vtræque rerum in Scotia nuper gestarum expositionem continebant. Igitur Legatus Scotus, intromissus ad Reges, longam & accuratam orationem erat exorsus, qua partim Reginæ factum, in contrahendo inconsultis amicis matrimonio, excusabat, partim Bothuelium immodicis laudibus, supra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate hominis interpellata, cum literas e Scotia allatas protulisset, ac, ex eis, Reginam Scotorum captam, Bothuelium fugatum, ostendisset, ille, inexpectato subito ictus malo, conticuit: qui aderant, partim inopinato euentu ringi, partim ridere: nec quisquam omnium, ea immerenti accidisse, credere. Eisdem forte diebus, Bothuelius ex intimis ministris vnum in arcem Edimburgensem misit, qui arculam argenteam, literis vndique inscriptam, quæ indicarent, eam aliquando Francisci, Regis Francorum, fuisse, ad se deferret: in ea inerant literæ, Reginæ ipsius manu pene omnes scriptæ, in quibus & cædes Regis, & cætera fere omnia, quæ consecuta sunt, dilucide continebantur: ac pene in singulis scriptum erat, vt, lectæ, statim cremarentur: verum Bothuelius, qui Reginæ inconstantiam nosset, vt cuius, intra paucos annos, plurima viderat exempla, literas conseruarat, vt, si quid dissidij cum ea incidisset, illo testimonio vteretur, nec se Regiæ cædis auctorem, sed comitem fuisse, ostenderet. Hanc arculam Bothuelij ministro Balfurius ferendam dedit: sed prius principibus aduersæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur: ea deprehensa, multas magnasque res, etsi magnis suspicionibus iactatas, tamen nondum satis detectas, in lucem protulit, vniuersumque crimen pene oculis subiecit. Bothuelius, rebus vbique male cedentibus, omni auxilio, ac spe recuperandi Regni destitutus, primum ad Orcadas, deinde ad Hethlandicas insulas profugit: ibique, rerum omnium inopia circumuentus, piraticam facere cœpit: Regina vero, multis orantibus, vt causam suam a Bothuelio separaret (supplicio enim de eo sumpto, fore, vt, omnium ciuium summa voluntate, ipsa facile restitueretur) mulier ferox, & pristinæ fortunæ spiritus gerens, & malis præsentibus efferata, respondit, se libentius cum illo, in extremis fortunæ aduersantis angustijs, quam, sine eo, in Regijs delicijs vitam acturam. Inter proceres autem varij animorum motus fuerunt: nam parricidij vltores sperabant, ad tam præclari facinoris rumorem, si non omnium, certe melioris partis assensum secuturum: longe autem secus euenit: popularis enim inuidia partim, spatio temporis, erat lenita, partim, reputatione inconstantiæ rerum humanarum, in misericordiam verterat: neque deerant e Nobilitate, qui non minus Reginæ calamitatem tum deplorabant, quam superioribus diebus, eius crudelitatem execrabantur. Vtrunque magis animi inconstantia, quam vllo in alterutram partem affectu, vt satis appareret, eos non tranquillitatem publicam, sed in rebus perturbatis spem priuati emolumenti sequi: plures, ocij cupidi, partium vires expendebant, & ad potentiorum opes inclinaturi, videbantur. Validissima credebatur eorum factio, qui vel in cædem consenserant, vel, re perpetrata, in Reginæ gratiam, aliorum sceleri subscripserant. Eorum principes, cum ad Hamiltonium conuenissent, freti coniurationis opibus, neque literas, neque nuncios, de communi concordia stabilienda, ab aduersa factione recipere volebant: nec vllis verborum contumelijs, aduersus eos, abstinebant: eoque erant ferociores, quod magna pars procerum, quæ fortunæ mo-

menta magis, quam æquitatem causæ, spectabant, ad liberatores se non aggregabant: quicunque enim se non ad illos adiungebant, pro suis ducebant. Arrogantiæ etiam illud tribuebant, quod parricidij vltores in vrbem, Regni principem, priores accesserant: quod se, qui & plures, & potentiores erant, illuc accerserent. Id autem diuersa factio, quanquam non imperiose iussissent, sed demisse rogassent: tamen ne quid vsquam esset, quod vllam arrogantiæ speciem præferret, impetrant a ministris Ecclesiarum, vt communiter ad omnes, singuli etiam ad singulos scriberent, ne, in tempore tam periculoso, concordiæ communi deessent, & priuatis simultatibus posthabitis, prospicerent, quid, ad omnium salutem, potissimum expediret. Neque hæ magis, quam procerum antea, literæ apud aduersam factionem profecerunt, omnibus eadem 10 excusantibus, vt res, ex composito acta inter eos, videretur. Variis deinde locis, cum Reginæ factio coisset, neque vllum consiliorum suorum exitum inuenirent, alij alio dilabuntur. Inter hæc, vindices parricidij publici cum Regina (quam a cædis auctoribus separare non poterant) agere, vt Regnum eieraret, &, vel infirmæ valetudinis excusatione, vel alio quouis honesto prætextu, curam & filij, & rerum administrandarum, cui vellet ipsa procerum committeret. Illa grauate tandem rectores puero nominat, Iacobum, Morauiæ Comitem, siquidem is, domum reuersus, onus non recusaret, Iacobum Castellerotij ducem, Matthæum Leniniæ, Gilespicum Argatheliæ, Ioannem Atholiæ, Iacobum Mortonij, Alexandrum Glencarniæ, Ioannem Marriæ Comites: missi item Procuratores, qui curarent, vt Sterlini, aut alibi, siquidem eis commodius 20 videretur, Rex, in sella Regia collocatus, Regnum iniret. Hæc, ad octauum Calendas Augusti, anno, a Christo nato, M.D.LXVII. acta. Paulo ante eum diem, Iacobus, Morauiæ Comes, dum, cognito rerum domesticarum statu, per Galliam reuertitur, in Aula satis liberaliter accipitur: sed ita tamen, vt ab Hamiltonio (cuius factionem Galli & firmiorem, & sibi coniunctiorem persuaserant) gratia longe vinceretur: idque, maxime Gusianorum opera, qui omnibus Morauij conatibus aduersabantur: eo itaque dimisso, Archiepiscopus Glascuensis, qui Legatum se Reginæ Scotorum vocabat, Aulæ persuaserat, Iacobum, etiam absentem, tamen aduersæ factionis esse principem, &, superioribus temporibus, omnia ex eius sententia, fuisse gesta, & nunc, velut ducem, a sociis accersiri. Ad hæc persuasis, mittuntur, qui eum retraherent: sed ille, ab amicis 30 præmonitus, soluerat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatæ essent: ac, in Anglia per omnium Ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, sed maximo vindicum gaudio, receptus, omnibus vehementer instantibus, vt Rege, sororis filio, adhuc infante, rerum gubernacula susciperet: eum enim vnum esse, qui, vel ob propinquitatem, vel ob, multis in periclis, virtutem cognitam, vel gratiam, multis meritis collectam, Regina etiam poscente, minima cum inuidia, eum honorem gerere posset: Ille, etsi, quæ dicerentur, vera esse, intelligeret, paucos tamen, ad consultandum, dies impetrauit: interea, ad alterius factionis principes diligenter scribit, & præcipue, ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob pristinam consuetudinem, minime vellet offendere: & ostendit, quo in 40 loco res esset, quid pupilli factio ab se contendat: orat, per sanguinis communionem, per amicitiam, & communis patriæ salutem, vt sibi conueniendi eius fiat copia, vt, ex his angustiis, eius ope, & ipse, & communis patria expediatur: ad cæteros etiam, pro cuiusque loco & necessitudine: ab omnibus autem communiter petit, vt quoniam rebus ita turbatis, vt diu stare, sine summo Magistratu, nequeant, quamprimum in locum, qui commodissimus eis videretur, conuenirent: ac rerum summæ, ex vniuersorum sententia, prospiciant. Tandem, cum nec ab vna factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitiorum moram impetraret, summa omnium, qui aderant, voluntate, Prorex eligitur.

CIϽ.IϽ. LXVII.

CVIII. REX.

Quarto Calendas August. post luculentam concionem, habitam a Ioanne Knoxio, Regnum iniit Iacobus, eius nominis Sextus: Iurarunt, pro eo, in leges, Iacobus Mortonij Comes, & Alexander Humius, eam doctrinam & ritus Religionis, qui tum publice docebantur,

docebantur, quoad posset, seruaturum, & contrarios oppugnaturum, polliciti. Paucis post diebus, qui ad Hamiltonium conuenerant, fremere, paucos, nec eos potentissimos, sine suo (quod nunquam expectauerant) assensu, omnium rerum arbitrium ad se reuocare. Cum circuissent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi conuenerant, in suam sententiam pertraxerunt: plærique enim spectatores potius, quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios scribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Morauiæ venire, paratum. Hæ literæ, quia ad Morauium Comitem, sine vlla maioris honoris præfatione, scriptæ erant, de Concilij sententia, sunt reiectæ: nuncius prope sine responso est dimissus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendissent, ac Proregis fidei satis confisus, cum aliquot suæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac tum, satisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contempto, sed, necessitate ita poscente, festinatum, in summo Magistratu creando, paucos post dies, ad publicum Ordinum conuentum venit.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER DECIMVS NONVS.

REGE creato, ac Proregis potestate prope constabilita, a vi quidem & armis, quies erat: sed pax infida, &, animis adhuc tumescentibus, non occulta indignatio, malum aliquod inopinatum parturire, videbatur. In hoc tam incerto rerum statu, omnes oculos pariter & animos, in conuentum publicum, intendebant: eius habendi dies erat, vicesimus quintus Augusti mensis: is, tanta frequentia, est celebratus, quanta nullum, ad eum diem, homines meminerant. Ibi Proregis auctoritas, decreto publico, est confirmata: de Regina, sententijs est variatum: nam cum multis indicijs ac testibus, potissimum vero ipsius ad Bothuelium literis, tota crudelissimi facinoris ratio manifeste teneretur, quidam, atrocitate rei permoti, alij, in conscientiam sceleris, a Regina assumpti, vt communis criminis testem tollerent, pœnas secundum leges expetendas, censebant: maior pars, in custodia habendam, decreuit. Secundum conuentum transacta hiems, iudicijs constituendis, & sontium pœnis exigendis: Legati Gallorum, & Anglorum auditi: neutris permissum, vt Reginam, custodiæ publicæ commissam, conuenirent. Vnus tum in armis erat Bothuelius: missa classis, quæ eum, apud Orcadas, & vlteriores insulas piraticam exercentem, comprehenderet: in tanta egestate publica, vt, ad eam ornandam, pecunia deesset, accepta mutuo est, ab Iacobo Duglassio Mortonio, qui tum, impendio priuato, publicæ necessitatis onus sustinuit. Bothuelius, & sæuitia maris, tum maxime tempestatibus hibernis excitata, & ærarij publici (quod ipse exhauserat) inopia fretus, prope securus agebat: verum, repentino aduentu Gulielmi Kircadij Grangiani, qui classi præfectus erat, prope circumuentus fuit: pars sociorum capta: ipse, per auersam Insulæ partem, qua maiusculæ naues sequi non poterant, inter breuia & vadosa, cum paucis euasit, ac, breui post, ad Cimbros delatus est: ibi, cum non satis expediret, aut vnde veniret, aut quam regionem peteret, in custodiam, ac paulo post, a mercatoribus agnitus, in arctissima vincula est coniectus: ac, fere post decennium, ad sordes aliasque miseras, accendente amentia, vita turpiter acta dignum habuit exitum. Primo statim Vere, vt res, superiorum annorum tumultibus conquassatas, reficeret & stabiliret, Prorex statuit, conuentibus iuridicis habendis, vniuersum Regnum obire. Ea res, pro cuiusque ingenio & condicione, varie animos affecit: nam aduersæ factionis homines vulgo passim Proregis seueritatem, vel (vt ipsi dicebant) crudelitatem, non eis modo, qui, propter scelerum magnitudinem, leges & æquum ius ferre, non possent, post tantam proxime superioris temporis licentiam, formidolosam prædicabant: Regina autem liberata, alijs præmiorum, alijs impunitatis spes ante oculos erat: quibus rebus adducti plerique, ex eis etiam, qui precipue eius capiendi auctores fuerant, in diuersam factionem sunt

sunt protracti. Marcellanus, quantũ Reginæ rebus fauebat, tantum Bothuelium, hominem scelestum & perfidiosum, & in cædem suam imminentem, oderat; & quia, Regina incolumi, illum subuerti posse, desperabat, in comitijs publicis facile passurus videbatur, vt, secundum leges & instituta maiorum, pœnæ de ea expeterentur: In eadem causa erat Iacobus Balfurius, Bothuelium sibi implacabilem ratus, & vterque non alienus a consilio Regis trucidandi, putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula coniecto, ad Reginam liberandam, animum adiecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem sperabant, sed quod, quæ maritum sustulisset, non mitiorem in filium, cuius adhuc ipsa infantia, & Regij nominis vmbra eam Regno exuisset, fore putabant: &, ad suam etiam securitatem facere, arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad Regnum perueniret. Coniecturæ etiam non obscuræ accedebant, quæ, animum Reginæ a tali facinore non abhorrere, indicabant: sæpe ex ea auditum est, eum puerum non esse vitalem: se enim accepisse Luteciæ ex perito Mathematico, affirmabat, primum suum fœtum non vltra annum victurũ: & ipsa, in eandem (vt creditur) spem, venerat aliquando Sterlinũ, vt infantem Edimburgũ secum deduceret: quibus suspicionibus factum est, vt Ioannes Aresкinus, arcis præfectus, puerum sibi eripi, non sit passus: & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, coniuraret, de pueri salute tuenda. Hamiltonij quoque ad Reginam liberandam, totis viribus incumbebant, quod puero per eam sublato, vno gradu propius ad Regni spem ipsi admouerẽtur: nec magni deinde laboris, ac periculi fore, eam quoque tollere: quippe cunctis tot criminibus inuisam, &, post interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obsecuturam. Argathelius, & Huntlæus, quod alter matrem, alter vxorem e gente Hamiltonia haberet, eorum spem fouebant, & successibus fauebant: sed & illos suæ, & propiores causæ impellebant, quod neuter scelerum Reginæ inscius putabatur. Gulielmus Morauius Tilibardinus, ob diuersam, in Religionis controuersijs, sententiam, alienus, &, priuata etiam de causa, Proregi iratus, etsi antea, in Regina capienda, egregiam operam nauasset, tum non ipse modo a Regis partibus discessit, sed magnam amicorum manum, spe non exigua emolumentorum obiecta, secum traxit. Hi quidem fuerunt principes Reginæ liberandæ. Sed & alij permulti, quos vel domesticæ necessitates, vel inimicitiæ priuatæ, vel doloris vlciscendi, vel honoratioris loci spes eodem impulerant, vel propinquitatibus, alijsque necessitudinibus ijs, quos nominaui, illigati, in eadem causa fuerũt. In hoc rerum tam turbido statu, Prorex, aduersus amicorum preces & inimicorum minas, iuxta firmus, cum etiam, libellis propositis, nec odiorum causas, nec vindictæ cupiditatem dissimularent, &, qui diuinandi scientiam sibi arrogarent, vt qui non ignari coniurationum aduersus eum initarum essent, diem præfinirent, intra quem moriturus esset: tamen in proposito perstabat: ac sæpe dictitabat, se satis scire, vitam sibi aliquando finiendam: honestius autem se non posse eam deponere, quam, in tranquillitate publica procuranda. Igitur conuentu primum Glascuam indicto, eo venire iussis Leuinianis, Renfroanis, & Glottianis, dum ibi iuri dicundo, & flagitijs puniendis vacat, consilia, de Regina liberanda, iam diu agitata tandem ad exitum peruenere. Eius facinoris ratio hæc fuit. Erat in arce, quæ est in lacu Leuino, vbi Regina custodiebatur, Proregis mater, tresque, ex alio patre, fratres, aliaque mulierum turba: neque quisquam, ad eam visendam, admittebatur, præter notos, aut a Prorege missos: ex hac turba domestica, Reginæ visus est maxime idoneus Proregis frater, natu minimus, Georgius Duglassius, adolescens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blandicijs muliebribus facile capi posset. is sæpenumero, per speciem lusuum, quibus ocium se Aulicum oblectare solet, cum familiariter cum ea assuesceret, e vulgato arcis ministerio, alios muneribus, alios pollicitando deuinciendos suscepit: neque illa, cui se semel permiserat, & a quo libertatem sperabat, ei quicquam negare, in animum induxerat. Georgius igitur, incolumitatem suorum pactus, & spe diuitiarum & potentiæ, in posterum, captus, nec matre (vt creditur) inscia, nihil omittit, quod, ad cœpta peragenda, facere videretur: id, etsi nonnulli senserant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo suorum fidei credebat, vt nihil e pristina custodia mutaret, nisi quod, Georgiũ ex insula emigrare, iusserit. Is cum in pagum

proximum, ad oram Lacus, se contulisset, per ministros arcis, pecunia corruptos, prope liberius, quam antea, consilia cum Regina, de rebus omnibus, communicabat: Itaque non solum Scoti, quibus præsens rerum status non satis placebat, in conscientiam asciti, sed Galli quoque, per Iacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Iacobum Betonium, Glascuæ Archiepiscopum, sollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus. Circa finem Aprilis, Legatus e Gallia venit, ac, nomine sui Regis, postulauit, vt sibi, Reginam conuenire, liceret: ac, si id negaretur, præ se ferebat, se confestim discessurum. Prorex, id suæ potestatis, negare: neque Reginam a se in custodiam traditam, neque quicquam, inconsultis, qui primi eam custodiendam commisissent, & qui posterius factum illorũ suo decreto confirmassent, se statuere posse: Quod autem posset, se & sorori, & amico Regi gratificaturũ, & vicesimo die proximi mensis conuentum ei Nobilitatis daturum. Cum Legatus eo responso videretur placatior, & Prorex iuri dicundo intentus esset, Regina, corrupto nauiculatore, reliquisque comitibus, conficta causa, ablegatis, e lacu educitur: id cum prandentibus in arce renunciatum esset, frustra tumultuatum est: scaphis enim omnibus in siccum extractis, ita foramina, in quæ scalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, vt sequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam expectantibus, excipitur, & per domos consciorum deducta, magno comitatu postridie, qui erat, ad v. Non. Maij, ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia passuum distat a Glascua. Re passim diuulgata, multi, qui vel partibus Regijs, iam antea non admodum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam nouæ gratiæ spes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata: in hoc tumultu, partim animos palam renudarunt, partim, anteactorum venia clam impetrata, aleam fortunæ expectantes, apud Proregem hæserunt: & cum aliorum defectio minus admirationis habuisset, Roberti Bodij discessus, qui, ad eum diem, summam constantiæ opinionem comparasset, magnam tum sermonibus varijs occasionem præbuit. Is, in claræ familiæ (de qua dictum est a nobis, in vita Iacobi Tertij) ruinis, sub patre, viro forti, & antiquæ parsimoniæ æmulo, parce & tenuiter educatus, eundem, quem cæteri propinqui, vitæ cursum est secutus, vt videlicet, ad firmiores opes se applicans, sibi viam sterneret, ad antiquas familiæ, nuper florentissimæ, vires instaurandas. Igitur & pater, & ipse ad Hamiltonios, rerum potentes, se primum applicuerunt: summo autem ab illis Magistratu ad Reginam viduam translato, cum, de Religionis controuersijs, tumultus esset exortus, se cum doctrinæ purioris assertoribus, a qua pater eius fuerat alienissimus, coniunxit: quæ tum factio putabatur validissima, atque in ea permansit, vsque ad Reginæ reditum e Gallia: opinionemque magnam, de sua constantia, fortitudine, & prudentia excitauit: qua impulsus Gilespicus, Argatheliæ Comes, ab eius prope vnius consilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot e principibus procerum coniurassent, in nullum quidem facinus, sed, de incolumitate Regis tuenda, ipse quidem fœderi subscripsit: sed, eadem leuitate, & ille, &, qui eius consilijs tum regebatur, Argathelius, quid in eo conuentu actum fuisset, ad Reginam rescripserunt: atque, ab eo tempore, Reginæ Bodius, aduersus veteres amicos, omnium consiliorum eius fuit particeps: nec maiorem illic constantiæ, quam apud cæteros leuitatis & inconstantiæ, opinionem peperit. Regina autem in custodiam inclusa ad Morauium, Proregem electum, se Bodius contulit: eique ingenium & industriam ita probauit, vt ad intima consilia adhiberetur: alijs autem aliter de eo sentientibus, tamen, in quæstione rerum capitalium Glascuæ, apud Proregem in feruentissima erat gratia: verum cum, rem ad certamen spectare, videret, clam ad Reginam est profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium misit, excusans discessum, atque affirmans, se forrasse non minus partibus Regijs profuturum, quam si apud eos mansisset. Eius igitur defectio, propter multorum conceptam de moribus eius opinionem, tum præcipue sermonibus hominum dabat materiam. Interea, in Concilio apud Proregem acriter disputatum, illic ne manerent, an, vbi Rex erat, Sterlinum transirent: multi vehementer, illinc discedere, suadebant: commemorabatur Hamiltonium, pagus frequens in propinquo, & totius amplissimæ familiæ clientelæ, vndique circumfusæ, & adue-

Marginal note: CIϽ.IϽ.LXIIX.

aduenerant cum Regina circiter quingenti equites, &, e remotioribus etiam locis, multi aduentare dicebantur: cum Prorege soli prope familiares, cæteris partim ad Reginam transfugis, partim ad sua cuiusque negotia, vt in rebus maxime tranquillis, sensim dilapsis: & quanquam Glascuenses satis fidi videbantur, vt ab Hamiltonijs, tum potentibus, multis & magnis incommodis affecti, tamen opidum ipsum vastum, nec pro magnitudine frequens, & vndique peruium erat. Contra, alij disserebant, omnia fere e primis initijs pendere: discessum fore infamem, & fugæ proximum: suspicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hostium animos augerent, & suorum imminuerent: esse in propinquo potentes familias Cuniganiorum, & Semplorum: misso, ab altera parte, Leuiniam, Regis peculiare patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos postridie, aut certe tertio die affuturos: interea, dum longinquiora auxilia conuenirent, in his satis præsidij, adiunctis præsertim opidanis, fore. Hæc sententia in Concilio vicit. Legatus Gallus vltro citroque commeabat, magis speculator, quam, id quod simulabat, pacificator: nam cum initio copias Glascuæ exiguas, circa Hamiltoniũ multitudinis magnæ speciem vidisset, Reginam strenue, ad fortunam certaminis subeundam, animabat. Iam Prorex, collectis e locis propioribus amicis, longinquiores, e Marcia & Lothiana, expectabat. Hi cum aduenissent circiter sexcenti lectissimorum virorũ, vno eis ad quietem die dato, statuerat, ad Hamiltonium proficisci, ac prælio, si posset, statim decernere: morã enim suis noxiam, hostibus vtilem arbitrabatur, vt quibus remotissimæ regni partes fauebant. Interea, perendie illius diei, de tertia vigilia, fit certior, hostes, e pluribus, vbi diuersabantur, locis, cogi: numero enim confisi, quod supra sex millia & quingentos in armis habebant: sciebantque, apud Proregem vix plena quatuor millia esse: decreuerunt autem, præter Glascuam ducere: ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum suo arbitratu vel gerere, vel ducere: aut, si Prorex (quod non sperabant) se in itinere obiecisset, statim confligere: neque de certaminis euentu dubitabant. Ille vero, vt qui, vltro hostes prouocare ad certamen, statuerat, cum primum suos educere potuit, ante opidum in campis patentibus, qua hostes venturos existimabat, acie instructa, aliquot horas stetit. Sed cum, agmen eorum vlteriore fluminis ripa agi, videret, eorum consilio statim intellecto, & ipse suos pedites per pontem, equites per vada, æstu maris tum libera transmissos, Lansidum petere iussit. Vicus is est, ad Cartham flumen, qua iter hostibus erat, situs in radicibus collis, ad Occidentem hibernum spectantibus, ab Oriente & Septentrionibus, decliui aditu, cæteris partibus leuiter in planiciem decrescentibus. Eo, tanta festinatione, properatum est, vt Regiæ copiæ prope collem occuparent, priusquam ab hostibus, qui eundem locum petebant, eorum consilium intelligi posset, quanquam breuiore via eo properarent. Sed duæ res illis aduersæ, Regijs percommode acciderunt: altera, quod Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes, penes quem summa imperij erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac, suo casu, nonnihil agmen remoratus est: altera, quod eorum agmen, in modicas valles subinde demissum, nunquam totas Regias copias vno aspectu viderant: quarum credita paucitas (vt etiam erat) fecit, vt iuxta eas, atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Reginæ copiæ cum propius accessissent, & locũ, quem petebant, ab hoste teneri viderent, ipsi, altero colle, ex aduerso se leuiter attollente, occupato, suos in duas acies diuidunt: in prima, quicquid erat roboris, locant: ea si aduersam hostium aciem impulissent, cæteros, eorum fuga consternatos, sine certamine habituros, putabant. Regij quoque duces suos in duas acies diuiserant: in dextera erant, Iacobus Duglassius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindesius, cum suis quisque clientibus: in sinistra, Ioannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichiæ Comites, ac ciues Glascuenses: sclopetarij vicum subiectum & hortulos, iuxta viam publicam, tenebant. Cum vtrinque acies in procinctu starent, tormentarij Reginæ, a Regijs loco pulsi, cesserunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco cessit. Illi, suo prælio defuncti, vt peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, a sagittarijs Regijs, & parte equitum, qui se ad suos ex fuga collegerant, reiecti, retro abierunt: interea, sinistrum hostium cornu per viam publicam, qua cliuus erat, in vallem

densissimo progredientes, quanquam & ipsi a sclopetarijs vexarentur, tamen, ex angustijs egressi, aciem explicuerunt. Ibi duae phalanges, sarissarum denso vtrinque vallo prae se obiecto, ad hastae iustae dimidiae spatium, neutra inclinante, obnixae, tanta pertinacia certabant, vt, quibus hastae praelongae fractae erant, pugiunculos, lapides, lancearū fragmenta, denique quodcunque erat ad manum, in ora hostium aduersorum iacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga suos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantes perturbasset, nisi densitas ordinum confertissimorum, quae apud postremos gerebantur, ad primos peruenire non permisisset: &, qui in secunda erant acie, animaduerso periculo, cum [illegible] contra se venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paulatim in dextrum deflectentes, se cum prima coniunxerunt: eorum impetum, qui ex aduerso erant, cum non ferrent, retro, velut ruina impulsi, fugam capessiuere: nec, multorum animis ira & odio priuatim incitatis, victi sine insigni clade discessissent, ni Prorex, missis in omnes partes equitibus, caedere fugientes vetuisset. Secunda Regiorum acies, cum eo vsque stetisset, donec hostes profligatos passim sine ordine fugere videret, tum demum & ipsa, ad persequendum abeuntes, conuersa, ordines soluit. Regina, quae ad mille fermè passus spectatrix pugnae cum equitibus suae partis, qui integri ex acie redierant, Angliam versus iter intendit: caeteri, qua cuique ad suos reditus commodissimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros, lassitudine & vulneribus confecti, passim iacentes inuenti: numerus omnium caesorum, circiter trecenti, captiuorum maior: e Regijs copijs, non adeo multi vulnerati: in ijs, primi Ordinis, Alexander Humius, & Andreas Stuartus: vnus modo caesus: reliquus exercitus, praeter equitum paucos, qui fugientes longius insecuti erant, lati in oppidū se receperunt: ac, vbi gratias Deo egissent, qui, secundū fas & aequum, aduersus tanto maiores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dedisset, alij alijs gratulantes, ad prandendum discesserunt. Pugnatum est, decimo tertio die Maij, vndecimo, quam e custodia Regina erat elapsa. Legatus Gallus qui euentum pugnae expectauerat, atque animo certam Reginae spondebat victoriam, ea spe fraudatus, personam exuit: ac, non conuento Prorege, ad quem se missum simulauerat, acceptis equis ac ducibus, qua poterat proxime, in Angliam contendit: in itinere spoliato a latronibus, Iacobus Duglassius, Drumlanrici comarchus, etsi eum cum inimicis stare sciret, tamen nomini Legationis hunc habuit honorem, vt, sua ei reddenda, curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum est, in recensendis captiuis, consumpsit: alios liberos, alios, datis vadibus dimisit: principes retenti, & praecipue, qui e familia erant Hamiltonia, & in custodias distributi. Postridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliquam turbam sequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugae vestigijs & vastitatis inuenit, magis reputantibus incolis, quid meruissent, quam in Proregis clementia, etsi satis ipsis perspecta, spem collocantibus. Hamiltonium, & Drefanum arces receptae, omniū rerum vacuae, nisi, quod in Hamiltonio, e Regia Iacobi Quinti supellectili, nonnihil inuentum. Idem terror Reginam, siue quod, nullum locum in illa Scotiae regione satis tutum sibi, putaret, siue, quod Ioannis Maxuallij Heresiani fidei parum crederet, transire in Angliam, coegit. Caeteris a Prorege domi, pro tempore, rebus compositis, in mensem conuentus omnium Ordinum Edimburgum est indictus: ad eum impediendum, multa ab aduersa factione sunt excogitata: rumores passim sparsi, de auxiliorum Gallicorum aduentu: nec tamen in totum vani: nam cohortes aliquot ad mare descenderant, duce Martigio, homine impigro, e familia Lucemburgica, quamprimum in Scotiam traiecturae: &, nisi bellum in Gallia ciuile repente fuisset exortum, transissent. Sed ea res non tam Proregi erat futura formidolosa, quam inimici rebantur: quippe, quae ab illis alienatura esset, & ipsi coniunctura arctissime vires Anglorū esset. Argathelius quoque cum sexcentis fere propinquis & clientibus, Glascuam venit: ibi cum Hamiltonijs, & alijs quibusdam factionis principibus collocutus, de comitijs impediendis, cum nulla ratio certa eius consilij iniri posset, diuersi domum quisque suam abierunt: & Huntilaeus, coactis circiter mille peditibus, vt diem comitiorum obseruaret: Perthū vsque processit:

illic

illic vadis Tai fluminis a Gulielmo Ruueno, & Nobilitate vicina, quæ in fide permanserat, obsessis nulla re ex sententia confecta, retro cessit. Et, eodem tempore, literæ Reginæ Anglorum ad Proregem, ab hostibus publicis impetratæ, de conuentu differendo: petebat enim, Ne iudicium de rebellibus præcipitaretur, donec ipsa certior, de tota causa, fieret: Se enim non posse honeste, periculum Reginæ, & vicinæ, & sanguine sibi coniunctissimæ, negligere, quæ grauissimam sibi quereretur iniuriam a ciuibus factam. Id, quanquam leue videbatur, tamen si rebelles impetrassent, omnia sibi integra fore, sperabant: vel, quod ea mora, & ludificatio aliquid virium, & animorum suis additurum, hostibus detracturum videretur: præsertim, cum dilatio Regiorum ascribi timori posset: præter hæc, quod ipsi sua interim comitia, Reginæ nomine, decreuerant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum interesset, publice conuentũ peragi, etiam si omnes hostiũ vires in vnum coirent, ad diem dictũ conuenire, statuit. In eo conuentu magna contentione certatum est, an, sine discrimine, omnes, qui arma aduersus Regem tulissent neque postea facti veniam petijssent, damnari deberent perduellionis, ac bona eorum fisco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Mætellanus, qui rebellibus adhuc (occulte tantum) fauebat, vt pauci, ad cæterorum terrorem, in præsentia, damnarentur: spes clementiæ tamen cæteris, si resipiscerent, ostentaretur. Ea res mirum in modum coniurationem rebellium auxit, & pertinaciam fouit: cum, & pœnam sui sceleris dilatam, viderent, &, pro certo, sibi persuasissent, neque Reginam vicinam, & sanguine iunctam, neque Gusianos, quorum tum in aula Gallica tantæ vires erant, passuros, vt Rex Gallus hanc imperij imminutionem patienter ferret: nec, si ab ijs etiam desererentur, se tam esse infirmos, vt, sine externis auxilijs, suam causam tueri non possent, cum, & numero & opibus, præstarent, neq; quicquam ad victoriam deesset, præter inanem nominis Regij, per vim occupati, vmbram. Prorex interea nihil aliud, quam tranquillitatem publicam, spectans, e vicinioribus leuiter multatos in gratiam recepit: Rothusiæ Comitem, deprecantibus amicis, ad triennium relegauit: alios, ad resipiscendum, per familiares assidue sollicitabat. Sed, cum, plurimorum animos, obstinatos, & ad vindictam pronos, videret, collecto exercitu, in Annandiam, & Nithiam, & inferiorem Gallouidiam est profectus: ibi alias arces cepit, & præsidijs occupauit: alias, quarũ domini pertinaciores erant, diruit: breuique regionem omnem domiturus videbatur, ni literæ Reginæ Anglorũ cursum victoriæ interrupissent. Ea enim, ab exulibus persuasa, magnam quidem iniuriam Reginæ Scotorum fieri, quam ciues mali falsa inuidia onerabant: sed maxime nomen Regium contumelia affici, ac vilescere sacrosanctæ Maiestatis auctoritatem, si hominum seditiosorum libidini exponerentur: ad vnam quidem atrocissimi facinoris iniuriam, sed ad omnes pertinere exemplũ: itaque, mature obuiam eundum, ne latius contagio Reges pellendi proserperet. Cum huius generis multa, aduersus Regiæ cædis vindices, dicerentur, Angla, per literas, a Prorege postulauit, Vt idoneos homines ad se mitteret, qui totius rei, vt gesta erat, ordinem exponerent: & ad ea, quæ in ipsum absentem iacerentur, siue crimina, seu conuicia, responderent. Id cum per se graue, & molestũ apparebat, res iudicatas in dubium, ac prope nouam iudicij aleam reuocari iterum, apud exteros Reges, ac sæpe hostes & æmulos, & quorum animi ab inimicis iam præoccupati essent, quodam modo causam dicere capitalem, plenũ dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quæ illam condicionem, quamuis iniquam, accipere cogebant. Foris enim, Cardinale Lotharæno, Reginæ auunculo, aulam Gallicam ad nutum versante, &, domi, multo maxima Nobilitatis factione in Reginæ partes coniurata, si etiam Angla offenderetur, nullas sibi vires esse, quibus tot difficultatibus resisterent. Igitur, cum decretum esset, Legatos mittere: nec satis conueniret, qui mitterentur, primoribus id onus recusantibus, tandem ipse Prorex, se iturum professus, comites elegit: vnum quidem renitentem, ac prope inuitum, Gulielmum Mætellanum: hominem enim factiosum, & quem, iam in Reginæ partes inclinatum, videbat, parum tutum arbitrabatur, in tam dubio Regni statu, domi relinquere: itaque, magnis & pollicitationibus & præmijs, vt vna secũ proficisceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animũ auarum donis aut vinceret, aut inflecteret: reliquos autem volentes duxit, Iacobum Duglassiũ, & Patricium Lindesium

supremi, Episcopum Orcadū, & Abbatem Fermelinoduni, Ecclesiastici ordinis: Iureconsultos, e collegio iudicum, Iacobum Macgilliū, & Henricum Balnauium: his nonum adiecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animū eius circumuentum duæ res subleuabant, æquitas causæ, & postremæ Reginæ Anglorum literæ, quibus affirmabat, si vera essent ea crimina, quæ Reginæ Scotorū obijcerentur, se eam existimaturam, quæ Regnū gereret, indignam. His literis, Prorex paulum in meliorem spem erectus, supra centum equitum comitatu iter ingressus est: etsi certis indicijs comperisset, Vestmariæ Comitem, iussu Ducis Nortfolciæ, in insidijs fore, vt eum exciperet, prius quam Eboracū veniret. Quarto Nonas Octobres, vrbem Eboracum, conuentui destinatū, introijt: eodem die, ac prope eadem hora, Thomas Hauartus, Nortfolciæ Dux, eo venit. Causa insidiandi Proregi erat, quod Dux per secretos nuncios, de matrimonio cum Regina, tū agebat: igitur, quo facilius Regiæ cædis suspicio tolli posset, & ipsa ad suos redire, statuerat, occiso Prorege, literas ad Bothueliū a se scriptas, in quibus sceleris manifesta continebantur indicia, captas supprimere: sed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, vt ille cædis tam insignis infamia non aspergeretur, insidiæ in aliud tempus reiectæ sunt. Adiuncti erant, vna cum Nortfolcio, ad Scotorum controuersias audiendas, Sussexiæ Comes, & Rodolfus Sadlerius, Eques: hic, ab omnis dissidij veneno purus, ille (vt vulgo creditū est) in partes Hauarti procliuus. Post paucos dies, affuerunt a Regina Scotorum missi, & qui de ciuibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundum, ab Angla, sine vlla disceptationis mora, postularent. Hi, seorsum a Prorege & Comitibus auditi, primum protestati sunt, se non, ad eos tanquam iudices, qui ius vllū statuendi haberent, venire: multis verbis iniurias, Reginæ a ciuibus factas, exposuere: postularuntque a Regina Anglorū, vt vel ciuibus ingratis persuaderet, vt suam Principem reciperent, vel, si id recusarent, ipsa ei daret exercitū qui, inuitis hostibus, se reducerent. Prorex post aliquot horas, auditus, contra, rem ad disceptationem iuris apud æquos arbitros vocabat: nihil a Regijs, nisi iure & legibus, & e vetustis gentis institutis, idque in conuentu publico actū, contendebat: neque quicquam, quod publice in conuentu frequentissimo ab omnibus Ordinibus esset decretū (nonnullis eorū, qui nunc hic accusarent, subscribentibus) se priuatum cum paucis posse abrogare. Sed cum Angli cognitores dati, sibi illis Scotorū decretis domi factis, & nunc prolatis satisfactum, negassent, nisi causæ proferrentur, quæ proceres, ad tam seuere aduersus Reginam suam pronunciandū, impulissent: Prorex, qui id maxime defugeret, ne & Reginam, & sororem accusaret, & fœdissima eius flagitia apud exteros, non grauate audituros, euulgaret, negabat, se aliter id facturū, nisi Regina Anglorum repromitteret, se, si satis dilucide, Regem Scotorū ab vxore cæsum fuisse, probaretur, causam noui Regis defensuram, atque eum, velut in fidem, suscepturam. Cum autem legati Angli, eam se modo potestatem habere, dicerent, vt vtriusque partis postulata audirent & ad Reginam suam deferrent rem integram, Prorex iterū rogat, vt a Regina sua promissum aliquod, super ea re, exprimeret, aut ipsi cognitores, libere de causa pronūciandi, potestatem impetrarent: Id si facerent, ipse contra spondebat, se, nisi perspicue ostenderet, Regem, vxoris cōsilio, interemptū, nullam, quæ grauissimis sceleribus irrogari solet, pœnam deprecaturū. Ijs de rebus, cognitores ad Reginam scripserunt. Illa rescripsit, vt Scoti Regiæ partis vnum, aut plures e suis in Aulam mitterent, a quibus, de causa eorū, dilucide posset edoceri: id vbi factū esset, se, quod suū munus esset, visuram. A Prorege missi, Gulielmus Mætellanus, de quo multæ sinistræ suspiciones indies suboriebantur, & Iacobus Macgillius, non tam adiutor in transigendo negotio publico, quam obseruator earū rerū, quæ ab eo gererentur. Suspiciones in Mætellanū cum alijs multis de causis ortæ erant, his potissimū. Ante suū in Angliam aduentū, cum sedulo, consiliū suū cælare, conaretur, tamen, ex dictis factisque, multoque vsu cum hominibus aduersarū partium, tum vero multo clarius, ex literis eius deprehensis, apparuere: quibus Reginæ persuadere nitebatur, suam operam posse adhuc ei vtilem fore, exemplo leonis, qui (vt est in apologo) aliquando retibus implicitus, opera soricū, animaliū infirmissimorū, vinculis fuit liberatus: postea autem quam Eboracū est ventū, nullam prope noctem intermittebat, quin principes Legatorū aduersæ partis cōueniret, cōsiliaq; cū eis cōmunicaret, &, quid Prorex

pararet,

pararet, eos præmoneret. Nec Prorex tamen eos congressus prohibere voluit, gnarus se nihil amplius profecturum, quam vt inhibiti secretius aliquanto coirent. Hæc cum proditæ causæ publicæ satis manifesta essent indicia, fortuna tamen certius, ex inopinato, attulit argumentum. Cum forte, venandi specie, Matellanus cum Norfolcio in agros propinquos exisset, ibi, multis vltro citroque, de tota re, disputatis, conuenit inter eos, rem lente tractandam, &, velut ex interuallo (si fieri posset) sæpe repetendam, ita vt nihil in summam conficeretur: nec causa omnino deserta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturũ, aut, rebus interea domi turbatis, discedere coactum iri: simul etiam, cum tempore, alia remedia emersura: nam iam tum et ciuile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram vxorem duceret. Hæc Matellanus cum retulisset Ioanni Leslio, Rossiensi Episcopo, secretorũ omniũ Reginæ conscio, ille ad eam scripsit, qualiter Duci placuisset, eam ad Aulam rescribere, quem, in posterum, cursum tenere, nec, ob exitũ tardiorem, spem, de causæ successu, deponere. Hæ literæ, a Regina lectæ, ac deinde multorum manibus, tanquam chartæ neglectæ, iactatæ, ad Proregem tandem delatæ sunt, atque hoc profecerunt, quod summam consilij inimicorum, ex eis, cognouit: nam iam ante, Matellani perfidiam, multis experimentis, comperetat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam conuenissent, ei, & Concilio eius commodissimum est visum, vt Prorex ipse adesset, & præsens, de rebus omnibus controuersis, disceptaret: igitur, parte comitatus domum dimissa, cum reliquis ipse Londinum est profectus. Sed ibi eadem, quæ Eboraci, difficultas ei est obiecta, dum accusationem, aduersus Reginam suam, & eandem sororem, recusat ordiri, nisi, scelere detecto, Regina Angla Regis Scotorũ factionem in suam fidem reciperet: id vero si spondeat, nullam se moram accusationi facturos: eadem lege, quam apud cognitores Eboraci sibi dixerant. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Iacobo Balfurio, res domi turbare conabatur: id quo facilius assequeretur, non modo ad Exules, & Bothuelij propinquos scribit, vt, quibuscunque possent rationibus, aduersæ factionis homines hostiliter infestent, sed, &, per totum Regnum, Vicarios creat, quibus Regiam potestatem attribuit: rumores passim spargi curat, Proregem, & comitum eius primos in arcem Londinensem inclusos: sed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturũ videretur, fingit, Proregem, vt Scotorum regnum Anglorum ditioni subijceret, arces munitiores, & Regem ipsum obsidem promisisse. Id propterea fictum ab ea, creditur, vt, quia per Procuratores Anglis eadem promisisset, eaque pollicitatio, vt vana, ab eis contemneretur: quando nihil earum rerum in sua potestate habebat, vulgi animis mendacio semel occupatis, Proregi inuidiam creari, volebat: vel, si ignominiam a se auertere non posset, eam saltem, cum aduersa factione, cupiebat communicari. Cum, his angustijs, Prorex vndique se videret obsessum, quam primum domum, rebus vtcunque expeditis, redire statuit. Itaque, Anglis sæpe ac vehementer flagitantibus, vt rerum in Scotia gestarum (quibus ignotis, ipsi nihil statuere possent) causas explicaret, dum & magnopere cuperet, Reginæ Anglorum tum satis facere, quam, sine maximo causæ, quam sustinebat, damno, non posset offendere, & domum redire, vt bellum ciuile imminens, in ortu ipso, extingueret, nec alterutrum facere posset, nisi ad causam adiuncta, aut certe non aduersante Regina Anglorum, apud eius Consilium protestatus, se, non sua sponte, sed importunitate inimicorum coactum, vt suam Reginam, & eandem sororem apud exteros immanissimi sceleris accusaret. Id autem, non eam criminandi libidine, sed, sui expurgandi necessitate, impulsum, vt faceret: inuitumq; facturũ, vt ea detegeret, quæ sempiterna obliuione, si fieri posset, sepulta cuperet: Eius facti si qua esset inuidia, merito in eos verti debere, per quos non fuerit integrum, antiquum obtinere ingenium, vt bonis Principibus libenter pareret, & malis inuitus malediceret: Vnum orabat, vt, qui ipsum in id certamen inuitũ traxissent, adessent, obiecta crimina audirent, & si quid falsi afferretur, coram Concilio diluerent: se etiam, in rebus multo grauissimis, ipsorũ testimonijs vsurum. Eam conditionem Reginæ procuratores, qui parum suæ fidebant causæ, cum recusarent, ac, vnum id petere, perseuerarent, vt Regina, vi & armis expulsa, restitueretur; dies præfinitus Proregi, quo die causas ostenderet, cur cædis Regiæ vltores (nam ipse tum

aberat in Gallia) arma ſumpſiſſent, & Reginam ſuam Regni adminiſtratione deieciſſent, ac cætera, quæ ad id tempus conſtituta ſunt, geſſerint. Ibi cum & rerum, vti geſtæ fuerant, explicatus fuiſſet ordo, & prolata eorum, qui ſceleris in Regem commiſſi, erant conſcij, teſtimonia ante mortem expreſſa, Ordinum item decreta, quibus multi, ex Proregis accuſatoribus, ſubſcripſerant, arcula demum argentea in medium eſt allata, quam a Franciſco, priore marito, acceptam Regina Bothuelio dederat: in ea inerant literæ, Reginæ manu, Gallico ſermone conſcriptæ, ad Bothuelium, carmen item Gallicum, ab eadem non ineleganter factum: in quibus omnibus amoris eius erga Bothuelium impotentia, conſilium: ratio cædis Regiæ, &, poſt cædem, raptus: item cum eodem matrimonij contractus tres, primus, ante parricidium, ipſius Reginæ manu ſcriptus, quo, velut ſyngrapha, ſpondet, ei, vbi primũ ſui iuris foret, ſe nupturam: alter, ante diuorcium cum priore vxore, Huntlæi manu conſcriptus: tertius, ſub ipſas nuptias, palam factus. Hæc omnia, oculis expoſita, & in Concilio perlecta, totum facinus ita ſubiecerunt oculis, vt nulla dubitatio, de auctore, amplius eſſe poſſet. His indicijs etſi Angla ſatis credebat, tamen animo adhuc fluctuabat: erat, ab altera parte, æmulatio, & odium Reginarum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & probationum perſpicuitas, vt, Scotam nullo dignam auxilio, Angla exiſtimaret: animum tamen ad æquitatis reſpectum proniorem labefactabat, interdum fortunæ prioris, non ſine commiſeratione, recordatio, & Regij nominis amplitudo, & formido, ne pellendorũ Regum exemplũ in proxima Regna tranſiret: inſtabat etiam metus a Gallia, nunquam ſatis inter eas gentes fida amicitia: ac tum maxime legatus Gallorum aſſidue cauſam exulis Reginæ agebat (nam Regis Hiſpaniarũ Orator, etſi rogatus fuerat, vt preces, ſui Regis nomine, interponeret, fœditate criminum abſterritus, omnino ſe ab ea cauſa abſtinuit). Igitur Regina Angla, vt regreſſum haberet ad pœnitentiam, ſi res in Gallia ſecus procederent, nec omnẽ eis gratificandi materiam ſibi ipſa eriperet, medio reſponſo, ſententiam temperauit, teſtata, ſe nihil, in præſentia, videre, quo minus omnia, quæ in Scotia geſta erant, recte atque ordine facta, viderentur: atq; ita, velut dilata pronũciatione in aliud tempus, petebat, vt, quoniam res domi turbatæ Proregem reuocarent, aliquem e ſuis relinqueret, qui ad crimina, ſi qua, eo abſente, iacerentur, reſponderet. Prorex autem, qui videbat, ita rem prorogari, vt Angla, ex ſua commoditate, & rerum externarũ euentu, libere pronunciare poſſet, quo minus cauſæ nondum dijudicatæ ſpeciem relinqueret, omnia ſatagebat: ſi quid enim inimici aduerſus ipſum haberent, æquius eſſe, homines, & iam diu, ad accuſandũ, præmeditatos, tum proferre, neque tempus, abſentem calũniandi, captare, cum diſceptationem cum præſente defugiſſent: ſe non ignorare, quos rumores inimici non modo vulgo ſpargendos curarent, ſed quid quibuſdam e Cõcilio, quid legato Gallo aperte affirmarent: igitur a Concilio vehementer petit, vt iubeant eos, iſta, quæ clam demurmurent, palam edere: neq; ſe domũ redeundi tam cupidũ eſſe, vt non, cum magno ſuo priuato & publico damno, ſe coram libens purgaret. Tandem accerſiti Reginæ exulis Procuratores, ac rogati, ſi quid haberent, quod aduerſus Proregem aut eius comites, cur cædis Regiæ conſcij videri poſſent, tũ proferrent: Illi, nihil in præſentia ſe habere, reſpondent: ſed tum accuſaturos, cũ a Regina ſua iuberentur. Ad ea Prorex, ſed paratũ ſemper fore, rationem rerũ a ſe geſtarũ reddere: neq; vllũ aut tempus, aut locũ defugiturũ: ſed interea, dũ Regina ordiretur iſtã accuſationem, ſe ab accuſatoribus ſuis, iam præſentibus, petere, vt, ſi quis eorũ quicquã haberet, quod ei obijcere poſſet, id nunc proferret: hoc multo æquius eſſe, ac honeſtius, in illuſtri cœtu palam promere, quam abſentis famam, in conciliabulis, conuellere. Id quoq; cum diu recuſaſſent, tandem, totius Concilij ſucclamatione, ac pene conuicijs, excepti, confeſſi ſunt ſinguli, ſe nihil priuatim ſcire, cur Morauius, aut quiſquam eius comitum cædis conſcius videri poſſet. Ita, poſt longam inter partes altercationem, Conciliũ eſt dimiſſũ: neq; ex eo, vlla, de Prorege, aut eius comitibus accuſandis, mentio eſt facta. Inter has, ob Cauſam publicam, in Anglia moras, quædam a Reginæ factione, domi & foris, magno conatu, ſed ſine vllo effectu, ſunt tentata. Iacobus Hamiltonius, ante aliquot annos, Prorex, tædio rerum domeſticarũ, parum ex animo ſuccedentium, in Galliam conceſſerat: ibi cũ pauciſſimis comitibus, ab omni negotiorũ publicorũ tumultu ſemotus

motus, cum vno & altero ministro latebat. Sed Regina Scotorum e custodia emissa, deinde prælio superata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulsa, Galli, qui Morauiæ Comitem, reuocatum a suis, ac per Galliam redeuntem, in suas partes traducere non poterant, commodissimum suis rationibus iudicarunt, cui ipsi, rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere possent, Hamiltonium ei æmulum excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte Nobilitatis abesset. Ille igitur e suis latebris extractus, ac pauculis aliquot scutatis aureis donatus, multisque promissis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulsus, vt, fauente cum sua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, vt Morauium sua auctoritate induceret, vt sibi rei Scoticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium moribus & legibus, ac potissimum instituto patrio, sibi, & genere proximo, & hæredi, debebatur: neque necesse esse, in eo, ab vltimis vsque temporibus, memoriam Annalium repetere cum omnibus, adhuc Regno immaturis, e genere proximis Rectores sunt dati: ita, mortuo Iacobo Tertio, rebus, per absentiam Iacobi Primi, præfuit eius patruus Robertus: & Roberto filius Murdacus successerat: et, recenti memoria, Ioannes, Albinus Dux, Iacobi quinti adolescentiam rexit, & ipse Hamiltonius, Maria, quæ nunc est Regina, nondum aut Regni, aut viri potente, rei summæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, se, non legitimis suffragijs, sed a rebellibus, per vim ac summam iniuriam, exclusum: & (quod indignius est) per legitimi sanguinis contemptum, Nothum in supremum locum assumptum, qui honor, si sibi restituatur, breui omnes motus domesticos conquieturos, & Reginam, sine vi, sine armorum tumultu, in pristinam dignationem restitutum iri. Ad ea respondent legati Regis, Hamiltonium rem, non modo legibus & veterum institutis ex aduerso pugnantem, sed etiam, si, omissa legum auctoritate, per se spectetur, longe iniquissimam, postulare: maiores enim nostri, ob consanguineas in Regia familia cædes, post annos prope mille trecentos, comitiorum, in Rege creando, rationem totam, immutarunt: cum enim antea, qui e familia Fergusij, primi Regis, non, Rege defuncto, genere proximus, sed regno gerendo maxime idoneus, suffragijs Rex crearetur: Kennethus vero Tertius, vt Regum aduersus propinquorum insidias, & consanguineorũ inter se cruentas æmulationes ex aula tolleret, eum, qui nunc est, in Regno ineundo, sanxit ordinem, vt, qui genere proximus esset, Regi demortuo sufficeretur. Sed cum homines, vsu rerum edocti, perspicerent, vix fieri, posse, vt, in tanta fortunæ inconstantia, non aliquando in pueros, aut alioqui Regno gerendo impares hæredes, ius summi Magistratus incideret, instituerunt, vt, rebus interea administrandis, eligeretur, qui, & opibus & consilio, cæteros anteiret. Atque hanc rationem, sexcentis prope annis, maiores nostri secuti, Regnum incolume posteris tradiderunt: sic, Roberto Brussio vita functo, Proreges deinceps suffragijs electi successerunt, Thomas Randolfus Morauiæ, Donaldus Marriæ Comites, Andreas Morauius, Ioannes Randolfus, Robertus Stuartus: interim singuli, interdum a conuentu publico plures, in eum locum, sunt assumpti: Sic, Iacobo Secundo puero datus est Gubernator, Alexander Leuistonius, nulla cum Rege propinquitate sanguinis iunctus, ac ne supremi quidem Ordinis, sed adhuc Eques, ac prudentia, quam genere, illustrior. Nec illa superest excusatio, vt, pœnuria Regiæ stirpis hominum, id quisquam factum causetur: erat, eo tempore, & consilio, & vitæ integritate florentissimus, Ioannes Kennedus, familiæ suæ princeps, ex Iacobi Primi sorore nepos: erant eius patrui, Iacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, totius Regni, in omni virtutis genere, facile primus: eius item frater, e Regis amita natus: Duglassius Comes Angusiæ: erat, a sanguine Regio non alienus, Archibaldus, Duglassiæ Comes, potentia prope Regi par, cæteris omnibus longe superior, nemo tamen idcirco, de comitiorum iniquitate, est questus. Nec multo post, Iacobo quoque Tertio dati sunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non, ob cognationem, assumpti, sed suffragijs electi. Nuper Ioannes, Albinus Dux, ad rem Scoticam moderandam, Iacobo Quinto puero, per Legatos est e Gallia accitus a Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conuentu confirmatus: Neque proximitati generis id tributum: Alexandrum enim fratrem, natu maiorem, habebat, vt ipso for-

tasse inferiorem, ita, omni virtutis genere, Iacobo Hamiltonio, qui eum locum aliquoties affectauerat, facile superiorem. At, Iacobo primo absente, Robertus, eius patruus, Regno præfuit: quo tandem iure? num, ob cognationis propinquitatem, assumptus? minime: num a populo electus? ne id quidem: quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius nec animo, nec corpore, ad Regij muneris functionem satis esset validus, Robertum fratrem sibi Vicarium suffecit, ac liberos ei commendauit: ille Dauidem natu maximum, inedia sustulit: Iacobi, qui minor erat, exitio imminebat, nisi fuga vitam seruasset, is autem in tyrannidis possessione iam collocatus, fratre mœrore extincto, sine comitijs & populari assensione, eam retinuit, ac, per manus, Mordacho filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non potest, nam, quem, velut filiorum carnificem, decedens diris est prosecutus, nunquam, viuus & valens, liberorũ rectorem designasset. Commemorat nobis etiam id tempus, quo, post Iacobi Quinti mortem, rebus ipse præfuit (tanquam quicquam legitime sit, ab illo toto illo tempore, factum) Cum Cardinalis Betonius, magistratũ summũ per fraudem inuadere, conaretur, is magis odio bonorũ erga Betoniũ, quam studio erga se populi confisus, in locũ vacuũ irrepsit: cum multa crudelitate & auaritia regnauit: post annos, non adeo multos, magistratũ vi partum, & Reginam, cuius tutelam gerebat, vendidit. Ibi studiũ populi erga eum apparuit, cum fœminæ peregrinæ imperiũ seruituti, quæ sub eo fuit acerbissima, prætulerit. Vides, opinor, Hamiltonij petitionem, & patrijs legibus, & maiorũ institutis aduersam, & ita aduersam, vt ipse, destitutus argumentis, solis eam mendacijs confirmauerit. Quod si qua fuisset huius generis consuetudo, neminem reor præterit, quam iniusta foret: quid enim, minus esse iustum, poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam eius fidei committere, qui pupilli sibi crediti mortem semper aut expectet, aut optet? cuius gens vniuersa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc est, familia gerit, ac gesserit? quod erit hic, in sanguinis propinquitate, præsidiũ, aduersus vetus odiũ, immanem auaritiam, & iam degustatæ tyrannidis præcipitem impetum? Laodice Cappadocũ Regina, liberos suos, vt quisque ad pubertatem venerat, occidisse, creditur, & exiguam imperij retinendi moram filiorũ sanguine redemisse: cum liberos mater, in breuem temporis vsuram, impenderit, quid ausuros aut potius quid non ausuros putabimus veteres inimicos, auaritiæ facibus ad crudelitatem inflammatos, aduersus puerum, perpetui Regni spem remorantem? Hoc exemplũ si cui vetus & obscurum videatur, aut e longinquo petitum, propiora, & eadem illustria subijciam. Quis enim rerum, non adeo pridem gestarũ, tam ignarus, vt nesciat, Galeacium Sfortiam, iam adultum, iam maritũ, iam Regis potentissimi generum, a Ludouico patruo interemptũ? aut cui calamitates ignotæ sunt, quæ tam crudele parricidium sunt consecutæ? pulcherrima Italiæ regio prope ad vastitatem redacta: Sfortiana, fortissimorũ virorum genitrix, familia deleta: barbari in amœnissimos circa Padum agros introducti, quorum nihil auaritiæ esset clausum, nihil a crudelitate tutum: Quis, in solo Britanno genitus, non audijt Richardi Tertij, Regis Anglorum, aduersus fratris filios sæuitiam? aut quanto cum sanguine sit parricidium illud expiatum? Hæc cum illi in coniunctissimos, sola regnandi cupiditate impulsi, perpetrare non reformidarent, homines alioqui solertissimi: quid ab eo expectabimus cuius animi inconstantiam omnes ciues norunt, imperandi imperitiam magnis cladibus experti sumus? cuius familia, huius Regis proaui cæde non contenta, auum maternum, quoad vixit, insidijs petijt, paternũ vero, cum occidere non posset, inopem Regno extrusit, patrem, velut victimam, produxerit mactandũ matrem, Regnumque eius, cum ipsi potiri non possent, peregrinis vendiderit: e qua seruitute, numinis prouidentia, elapsam, in has, in quibus nunc est, angustias coniecerunt: de qua re, publicum ciuium iudicium vel hinc intelligi facile potest, quod homines sibi visi sunt, ex ergastulo miserrimæ seruitutis erepti, iucundissimum libertatis lumen intueri, cum ipsi quod tractare non sciebant, imperiũ fœminæ peregrinæ vendiderunt. His auditis, Regina, per Concilium, Hamiltonio denunciat, eum rem iniustam petere, neque vllum a se sperandum auxilium: Se autem a Regis legatis rogatam, ne ipsum Hamiltonium, qui nihil aliud, quam seditionem, meditabatur, prius dimitteret, quam illi veniam

veniam abeundi accepissent, quod rem æquam postularent, promisisse: Itaque se prohibere, ne, ante, id tempus, discedere festinaret. Regina quoque exul spe propinqui reditus suorum animos implebat: deprehensæ sunt eius literæ, quibus suos hortabatur, vt quamplurimas arces & loca munita occuparent, & quam latissime bellum spargerent: neque nomen induciarum vereantur: nam si condicionibus res transigeretur, omnia superiorum temporum delicta, sub vmbra pacis, tectum iri: sin in apertum bellum dissensio erumperet, quanto plura tenerent præsidia, tanto, ad hosti nocendū, paratiores fore. Cum iam Prorex, rebus in Anglia vtcunq; expeditis, redeundi veniam impetrasset, allatæ sunt e Scotia literæ Reginæ exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud suos, se ab Angla secus, atque, vsque ab initio, ipsa expectauerat, atque illa promiserat, tractatam: id autem factum, quorundam aulicorū opera, per quos stetisset, quo minus, cum exercitu remitteretur, vti, Anglam sibi pollicitam, asseuerabat: Se tamen, propediem, aliunde rei exitum sperare (nam iam crebris internuncijs, de matrimonio cum Hauarto, tractabatur) itaq;, ne remitterent animos, sed factionis vires augerent: omnia turbarent, ac reditum Proregis in Scotiam, quibuscunque possent artibus, impedirent. Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant: Regina Angliæ moleste ferebat, se violatæ fidei argui: induciarum quoque, se auctore factarum, pacta non seruari: ac, iræ stimulis incitata, a fauore pristino, erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat: Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici eius in itinere molirentur: erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui vtriusque Regni fines accolebant, & prope omnes in spem nouarum rerum excitati: & solicitatos, vt Proregem interciperent, palam erat: igitur aulici Angli certatim ei suas opes, ad itineris præsidium, offerebant: ille, suis comitibus contentus, circa Id. Ian. se in viam dedit. Regina autem Angliæ, e sua fide & dignitate existimans, vt saluus domum rediret, vltro ad præfectos Limitum scripserat, vt cum ad loca suspecta, & latrocinijs infesta ventum esset, prospicerent, ne ex insidijs circumueniretur. Id sedulo ab eis curatū: magno enim præsidio equitum peditumque, circa vias, disposito, Beruicum venit: & proxima luce, qui dies erat, postridie Cal. Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequentes eo conuenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Eius aduentum inimici, propter falsos rumores temere sparsos, eum Londini in arce detineri, primo vix credere: verum, vbi certis auctoribus, iam Edimburgi esse, est intellectum, qui vias, eo absente, obsederant, vt viatores exciperent, captiuis relictis, trepide dilapsi sunt: ac statim, velut e turbulentissima tempestate, subita serenitas illuxit. Paucos post dies, Regiarū partium proceres frequentes Sterlinum conueniunt: ibi, quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium, qui aderant, assensu comprobata. Eisdem diebus, ex Anglia Iacobus Hamiltonius, familiæ suæ princeps, aduenit: a Regina Scotorum noua, & ante inaudita arrogatione, in patrem est adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propositis edictis, cum vetuisset, ne ciues alijs, quam ab ipso substitatis, parerent, Regij, certatim pecunia in equitum stipendia collata, vt se ad vltimam (si opus esset) dimicationem compararent, ad diem dictum, Glascuam conuenerunt: sed cum ad Hamiltonium, non pro spe, populares adessent, ab amicis, vltro citroque commeantibus, concordiæ ratio tentata est: Hamiltonius, ea lege, Glascuam venire iussus est, vt Regem pro summo magistratu agnosceret: id si faceret, cætera facile conuentura: sin id renueret, frustra venturum. Ille, ex consilio, qui aderant, amicorum, cum a factionis popularibus destitutus esset, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decreuit, necessitati succumbere, & in præsentia omnia polliceri: dimissis autem a Regia factione copijs, se, per ocium, rebus suis consulturum. Vbi Glascuam ventum est, prædicta dies, qua ipsi amicique eorum, se Regi subditos professi, bona & honores pristinos recuperarent: interea, vt ipsi in custodia remanerent, aut e propinquis obsides darent: adscriptum condicionibus, si qui earundem partium vellent, eisdem legibus reciperentur. Argathelius, & Huntleus, ei fœderi ascribi, recusarunt: siue Hamiltonio succensentes, quod ipsis inconsultis, se in hostium potestatem dedissent: siue, se, metu suæ potentiæ, laxiores leges pacis, expressuros rati: siue, quo sponte inclinabant animi, eo facilius sūt impulsi, crebris

ex Anglia literis: nam, dum hæc in Scotia geruntur, ab Regina exule literæ afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur suos, ne, se uano terrore circumagi, sinerent: se, prope diem, cum magnis copijs affuturam. Et id quidem, pronis, ad credendum, animis, eo facilius est acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur custodia: & increbrescebant quotidie rumores, de nuptijs Hauarti cum ea. Hamiltonius cum Edimburgum, ad diem dictam, venisset, paulatim promissa, varijs postulationibus, eludebat, & alias atque alias moras nectebat, dum reliqua factionis capita aduenirent, atque, vno fœdere, omnium consensu, transigeretur: item dum Reginæ absentis animum explorarent: petere, ob hæc, vt res, in decimum mensis Maij diem, proferretur. Ad hanc manifestam ludificationem responsum, Argathelium & Huntlæum frustra expectari: quippe, qui affirmarant, seorsum suis rebus se velle consulere: quod autem ad Reginam attineret, si ipsa quoque transactionem non approbaret, rogati, quid tum acturi essent, Hamiltonius ingenue, sed parum vtiliter pro tempore, respondit, se, vi ac terrore præsentis exercitus, in eas condiciones consensisse, neque, si liberum sibi foret, quicquam eorum probaturum. Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium, & Maxuallium in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Reliqua erat consultatio, de Argathelio & Huntlæo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad consultandum de rebus communibus, Glascuam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: e vicinis quoque regionibus, qui eandem sectam sequebantur, eodem accesserant: ibi sententijs variatum, nec vlla alia de re consensum, nisi vt pacem turbarent. Ab Argathelio Hamiltonij petebant, vt Leuinianos, sibi vicinos, qui, in causa Regia, erant firmissimi, prædis agendis vexaret, & inuitos in suas partes traheret, aut certe eo inopiæ redigeret, vt suæ factioni haud multum prodesse possent. Id ille cum ad amicorum consilium retulisset, neminem suæ sententiæ fautorem inuenit: meminerant enim, a multis iam retro annis, Leuinianos Argathelio fuisse addictissimos, & multis necessitudinibus coniunctos. Deinde qui magis Argathelij, quam Hamiltonij Leuinianis vtrisque interiectis essent vicini? aut cur in ipsum rem inuidiæ plenam reijcerent? Ipsos iubebant, quorum res maxime ageretur, principes esse: id si facerent, Argatheliũ eis non defuturũ: sed ita non defore, vt comes, non dux in prædando esse vellet. Paucos cum dies tenuisset conuentus ille, nullo operæ precio confecto, solutus est. Argathelius, qua proximum erat, per Leuiniam, sine noxa, domum est reuersus. Ea modestia vulgo, & principibus etiam aduersæ factionis multo eum chariorem, & veniam ei impetrabiliorem fecit. At Huntlæus conatus irrumpendi per Merniam, Angusiam, & Ierniam, frustra, Prorege absente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina sibi loca peruagatus, cum vicarios sibi, citra Deam, Crafordium, & Ogiluium constituisset, omniaque Regum munia tentasset vsurpare, difficiliorem sibi concordiæ rationem effecerat. Hi ergo cum seorsum quisque suum negotium ageret, conciliũ apud Fanum Andreæ vtrique est datum. Prior Argathelius venit: cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, vt superiore, a prædando abstinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, a primis vsque pueritiæ spatijs, familiari consuetudine & arcta iunctus erat amicitia: Ei iusiurandum tantum propositũ, se in posterum Regi, absque fraude, pariturum: Si fallat, præter vulgatas legum pœnas, se non deprecari, quominus, apud omnes homines, ignominiosus & intestabilis habeatur: ad eandem sacramenti formulam cæteri, etsi longe diuersis legibus, in gratiam sunt recepti. At Huntlæi causa, ante aduentum eius, diu in consilio fuit agitata: cum enim in Anglia nuptiæ Hauarti cum Regina exule, & eorum aduentus in Scotiam occulte pararentur, eorum factio in Scotia paulatim sese erigebat, & rebelles, ad non parendum, animabat: rebus enim perturbatis, faciliorem nouo Regi aditum, ad Regnum occupandum, sperabant. Igitur cum Proregi satis scirent persuaderi non posse, vt Regem, cui Tutor & auunculus erat, proderet, eius potentiam arte conantur imminuere: Nam, præter eos, qui aperte arma, aduersus Regem, gesserant, magna pars Conciliariorũ non clam, vt sæpe antea, sed palam, Huntlæo studebant: Ii, summa vi, contendebant, vt ei præteritorum esset impunitas: id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam honestius esse, vt, sine vi, ciuilia vul-

nera sanentur: neque, vsque ad bonorum direptionem, cædem, & sanguinem, sæuiatur: ita enim, & domi tranquillitatem, & foris laudem parari posse: Sin ad arma spectet res, certamen fore, aduersus hominem, vetere potentia, & multis propinquitatibus, & clientelis præualentem: qui etiam si vincatur (quod adhuc incertum est) tamen ad montes & solitudines posse confugere, aut ad Reges exteros se conferre, ac deinde, in tempore, ex hac odiorum parua scintilla, magnũ belli incendium suscitare. Contra disputabatur, Bellum istud non tam formidabile, quam quidam credi volunt, fore: Patrem eius inueteratæ prudentiæ opinione, integris adhuc opibus, minimo conatu fuisse subuersum, nedum hic iuuenis, auctoritate nondum confirmata, & recenti calamitate familiæ ambu-
10 stus aduersus Regni opes, & Regij nominis amplitudinem, par esse possit: qui si, aut prælio victus, aut, virium infirmitatis conscientia, sibi metuens, ad montana fugiat, posse, quos ille nuper conciliauit, paribus, aut certe maioribus donis adduci, vt eum vel occidant, vel Proregi prodant: fidem enim mercenariam cum fortuna mutari, florentem sequi, afflictam deserere: apud exteros vero Reges, quantas quisq; opes habeat, tanti fieri: neque alienam calamitatem, sed suum quenque sequi emolumentum. Quod si in Regibus ea humanitatis & clementiæ vis esset, vt sordibus & exulum egestate mouerentur, tamen ea nunc esse tempora, quæ metum ab exteris nobis demant: Angliam enim, quæ causæ nostri Regis non sit inimica, solam, in Europa, bonis pacis florere: cætera Regna vicina ita domesticis malis distineri, vt, ad res externas respicere, non sit ocium. Quod si
20 etiam ocium abunde suppetat: tamen sperandum esse, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules (Regibus suis rebelles, alienis infidos) misericordiam. Ex impunitate vero, non, quam illi prædicant, clementiæ famam, sed socordiæ potius secuturam: quod aut timide iusti certaminis aleam defugerint, aut, sub vmbra pacis, bellum imprudenter aluerint: pacis iniqua vmbra, quæ labefactatos iamdudũ animos rebelliũ recreet, & fidelium Regis amicorũ alacritatem infringat. Quid enim animi vtrique parti fore sperabimus? cũ alteri, impune sibi licuisse omnia, videant, &, in posterũ licitũ iri, sperent? Alteri penes perfidos hostes scelerũ præmia spectent, sese spoliatos suis bonis, omnibus belli calamitatibus vexari? &, cum præmia suæ fidei & constantiæ sperassent, amoris, erga Regem & patriam, se luere pœnas, sentiant. Quis igitur dubitet, quin, si res ad arma posthac
30 spectet (quod fore necesse est, nisi nunc, in ortu, flamma sopiatur) quis, inquam, dubitet, quin ea pars firmior sit futura, in tanto præsertim malorũ prouentu, cui omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim & iniuriam, sint patienda. Quod si hæc incommoda inanem istam clementiæ speciem non sequerentur, tamen, neq; Proregem, neq; Regem ipsum posse, vllo iure, spoliatorum bona latronibus condonare: id enim si faciant, suam ipsis personam deponendam, latronum esse assumendam: multo enim crudelius, si hæc recipiatur condicio, populũ a Regibus, impunitatis auctoribus, quam ab hostiũ populatoribus spoliari. Hoc genus multa cũ, pro vtraq; parte, dicta fuissent, victiq; fuissent, paucis sententijs, impunitatis auctores, Prorex pronũciauit, Se, concordiæ causa, damna, sibi priuatim ac Regi illata, cõdonaturũ: Rem alienam condonare nec posse, nec velle: Quod
40 si Huntlæus, aut eius amici, qui sectam eius secuti fuissent, transigere cum spoliatis possent, id se lubente, facturũ, curaturũque, vt arbitri, ex volũtate partiũ, darentur, qui damni æstimationem temperarent. In has condiciones concordia, vt videbatur, stabilita, secuta est alia, parua in speciem, contentio, sed quæ maiore, quam prior, certamine disceptata sit: controuersia in eo erat, omnibusne promiscue, qui Huntlæũ secuti erant, venia danda esset, an seorsum causæ meritaque singulorum expenderentur. Alij, quia, cum Huntlæo durius actum, videri volebant, quod, damna læsis soluere, cogeretur, hic aliud ei indulgeri, æquũ censebant, neque omnem apud suos gratiam tolli. Contra disputabatur, nihil magis, in hoc genere bellorũ, spectandũ, quam vt factiones soluantur: neque, alia ratione, id facilius obtineri, quam, si gratiæ & pœnæ iudiciũ penes vnum sit princi-
50 pem: æquam omnibus statui multam, quorũ imparia sint delicta, id quam iniquum sit, omnes intelligere: pœnæ autem æstimationem Huntlæo minime omnium debere relinqui: qui (vt credibile est) maximorum delictorum sit leuissimas pœnas exacturus, & in minime noxios totum onus inclinaturus: quippe, qui non cuiusque merita, sed

operam sibi nauatam sit, in pœnis irrogandis, expensurus: vt enim quisque maxime crudeliter & impie fuerit in bello versatus, ita, primum gratiæ & amicitiæ locum obtinebit: contra, leuissimi sceleris grauissimam pœnam dependent, qui ad flagitia segniores fuerant: & suæ modestiæ & fauoris, erga Regem, multam soluent. Hæ rationes ita Conciliũ in hanc partem inclinarunt, vt decerneretur, vt seorsum de singulis iudicaretur: ne tamen, nihil ei datum, videretur, concessum, vt domesticos iudicio exemptos ipse, suo arbitrio, mulctaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ne Prorex, cum copijs, ad septentrionalem regni plagam proficisceretur, obstinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Fanum Andreæ cum Huntlæo transactum esset, cum duabus mercenariorum cohortibus, & satis magna amicorum manu, Prorex primum Abredoniam, deinde Elginam, demum Ennernessum delatus. Accolæ, ad ea opido conuenire, iussi, omnes paruerunt: a quibusdam pecunia, quæ multæ nomine, imperata erat, repræsentata, & ab alijs prædes dati: ab Huntlæo, & tribuum ac magnarum clientelarum principibus, obsides abducti. Ita nationibus, quæ ad Septentriones vergunt, pacatis, cum summa bonorum omnium per totum iter gratulatione, Perthum est reditum. Eo conuentus Nobilitatis erat indictus, ob literas, quas Robertus Bodius Elginam, ex Anglia, ad Proregem attulerat: erant autem literæ perlatæ, alteræ priuatæ, alteræ publicæ: priuatæ quidem, ab aulicis quibusdam Anglis, de Hauarti coniuratione, eam tanta potentia subnixam, tanta prudentia dispositam, atque instructam, vt nullius viribus, nullius ingenio, ei resisti posset, ne si reliquæ totius Britanniæ vires aduersus eam coeant. Hortabantur autem amici, ne fortunam suam, florentem, cum rebus aliorum, perditis, misceret: sibique pariter, ac rebus suis, adhuc integris, consuleret. Status rerum Anglicarum, hic nos paulum diuertere, cogit, quod, eo tempore, adeo vtriusque Regni prospera & aduersa coniuncta erant, vt altera sine alteris explicari nequirent: Scoti, ante aliquot annos, Anglorum auxilijs e seruitute Gallica liberati, Religionis cultui & ritibus, cum Anglis communibus, subscripserunt: ea subita rerum mutatio spondere videbatur, Britanniam vniuersam ob omni domestico tumultu conquieturam. E continenti vero, Pontifex Romanus Gallorũ, & Hispanorũ Reges bellum minabantur, & consilia nouarum rerum, inter se, clam tractabant: et Pontifex quidem, hortando & pollicendo, strenue faces animis, ira tumentibus, admouebat: Regibus autem, inter se non satis domi concordibus, ita opes erant exhaustæ, vt, magis cupere, quam suscipere bella, viderentur: suberat & illa æmulatio, quod neuter videretur, æquo animo laturus, tantum alteri virium accrescere, quantũ Anglia, deuicta, adiectura videretur. Inter eos interea, & suos ciues, hæ contentiones inciderunt, quæ animos, a rerũ externarũ cogitationibus, auerterent: quanquam & nouitas Regni, quod adolescens fœmina, absque viro, summæ rerum apud Anglos præesset (quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptijs, Henrico Octauo genitam asseuerabant) & superioribus, tam de Regno, quam de Religione, dissidijs magis repressis, quam extinctis, odiorum tamen scintillæ adhuc in animis viuebant, quæ, mox in magnum incendium erupturæ, crederentur. Multis interim conatibus a Papanis Anglis temere sumptis, & cito pacatis, cum semper fere res infeliciter succederet, exteris assidue spem, quantumuis variam, ostentantibus, nec auxilia vlla ferentibus, peruicaciter tamen in consilio suscepto persistebant: magisq; dux multitudini, quam opes & animi deesse videbantur. Circumspiciebat vulgus ora procerum, nec satis occurrebat quisquam idoneus, cuius fidei se, suasque omnes fortunas committerent: turbulentiorum enim arma ciuilia multos absumpserant, multi in diuersam sectam transierant: nonnullos aut viuendi maturitas, a grauioribus negotijs obeundis, subduxerat, aut simul, cum corporis viribus fractis, ita animos mollierat, vt pacem, modo non iniquissimam, pati possent. Vnus eminebat, inter cæteros, Thomas Hauartus, cui & animus, & opes essent, vt, tantam procellam sustinere, posset: & causæ suberant, quæ animum, alioqui quietum, ad rerum nouandarum spem impellerent: auus enim eius, & proauus, rebus præclare, bello & pace, gestis, tamen, inter instabilis Aulæ procellas, ita iactati fuerint, vt summam gloriam prope semper summa compensaret ignominia: pater, Maiestatis postulatus, publice pœnam luerat: duæ etiam, propinquæ eius, Reginæ supplicio fuerant affectæ. Ipse, in tanta rerum angustia, libera-

liberaliter educatus, familiam ab interitu vindicauit: &, in ipso iuuentæ introitu, singularis prudentiæ spem præbuerat: paucis autem annis, mortibus vxorum, & nouis matrimonijs ditatus, Anglorum longe potentissimus, post Reges, euasit: ac opibus, & prudentia reliqua quidem nobilitas ei cedebat: sed, in re militari, nullũ adhuc sui specimen dederat: in Religionis vero controuersijs, ita se ambiguum gerebat, vt quamuis ex animo Papismo faueret, diuersarum tamen partium hominibus interim ita se dabat, vt eorum plerique, pro suo, eum numerarent. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam se contulit, & literas, de causa sui aduentus, ad Reginam Anglorum dedit. Ab ea iussa est, apud Scrupum, hominem nobilem, & Limitis propinqui præfectũ, interea diuertere, dum, de postulatis eius, agi in Concilio posset: porro Scrupi vxor Hauarti erat soror. Per eam, primũ secreto tractatum est, de matrimonio ea cum Hauarto copulanda: & velut diuinitus oblata ad id occasione, Hauartus, tertia vxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea consilia, etsi, paucorũ conscientiæ commissa, supprimebantur, crebris tamen vulgi rumusculis paulatim emanabant: spei enim magnitudo, angustis pectorum claustris contineri non poterat: ac, immodica lætitia producente, statim per ora populi se diffudit. Iamq; eo progressa res erat, vt omnia, belli ciuilis incendijs mox conflagratura, viderentur: nec deerant, qui, expensis partium viribus, Hauartum, quæ vellet, non magno molimine, sine vi confecturũ, affirmarent. In hoc statu rerum, proceres Scotorum frequentes Perthũ conuenerant, vt duarũ Reginarum postulata audirent: scripserat enim vtraque, ad publicum gentis Concilium. Reginæ Anglorũ literæ trium condicionum vnam proponebant: prima simplex erat, vt Regina Scotiæ in pristinum locum & auctoritatem restitueretur: sin id impetrari non posset, Vt, communiter cum filio, regnaret, & Regij nominis honore, in literis & actis publicis, frueretur: Interea, summa rerum penes Proregem esset, donec Rex annum decimum septimum expleret: tertia erat condicio, si neutrum horum posset obtineri, Vt (si quidem Regina, id sibi persuaderi, permitteret) priuata domi viueret, eis contenta honoribus, qui, salua Regis auctoritate, ei concedi possent. Huic vltimo capiti facile est assensum, siquidem Regina, ad eam accipiendam, perduceretur: cætera ostinate negata: melior enim & incorruptior Nobilitatis pars in eo perstabat, se nec debere, nec posse quicquam statuere, quod, Regis auctoritatem imminuere, videretur, præsertim, cum legitime Rex creatus esset: priora vero capita non modo honorem, & auctoritatem, sed etiam vitam innocenti pupillo auferre, nisi forte matrem, in maritum expertæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exasperatam, nunc existiment mitiorem fore. Deinde, recitatæ sunt literæ Reginæ exulis, quibus petebat, vt iudices darentur, qui, de suis cum Bothuelio nuptijs, cognoscerent: ac, si comperirentur, contra leges factæ, peterent, vt, a viri potestate, libera decerneretur. Hæ literæ factionem Regis vehementer offendebant, quod & se Reginam scribebat, &, velut subditis, imperaret: nec deerant, qui eas, quod Regem in ordinem cogerent, ac penes Reginam exulem omniũ rerũ potestatem statuerent, sine responso, prætereundas esse, decernerent. Ea pars Concilij, quam, ex Reginæ arbitrio pendere, diximus, multũ se mirari, simulabant, cur, qui ab ea tantopere, superiore anno, contendissent, vt suam causam a Bothuelio separaret, nunc, cum id offerretur vltro, maiore id studio impediũt, quã antea postulauerant? quod si verbũ vnũ & alterũ, in literis, eos offenderet, id viciũ facile corrigi posse: nec deerant, qui sponderent (sinerent modo, interea diuortij causam agi) se curaturos, vt Regina procurationem, quibus vellent verbis conceptam, mitteret. Contra, ab aduersa parte, contendebatur, nullam se derepente ortam videre tantæ festinationis causam: lx. dies esse legitimos, ad Bothueliũ, vt qui extra Regnũ esset, in ius vocandũ: intra id tempus, nouam posse mitti procurationem, nec debere eam moram longam videri, ei præsertim, quæ biennio, rem tantam silentio transisset, ac nũc demũ eas mitteret literas, quæ, gratificari in hac causa volentib^9^, impedimẽto esse possent, quo minus obsequerentur: si vere diuortiũ expeteret, nihil factu facilius: scriberet ad Regem Danorũ, atque oraret, vt in Bothueliũ, prioris mariti interfectorem, iure animaduerteret. eo extincto, inuitis omnib^9^, quocũ vellet, ei potestatem nubendi fore: id si abnueret, eam, non ex animo, sed simulate, de diuortio agere, vt cũ proximo etiam viro, si cui nuberet, in incerto matrimonio esset. Eius rei vel hinc magnam esse suspicio-

nem, quod de diuortio ab eis iudicibus vellet pronunciari, qui nullum statuendi ius haberent: quod enim Proregi ius in exules esse, quibuscum nihil, diuini aut humani, commune haberet? qui, nisi ex ipsorum voluntate pronunciaretur, staturi iudicato non essent: aut quomodo, qui sui iuris non essent, alieno iuri se subijcerent? atque cum fraus aliqua occulta subesse videatur, non properandum, ea de re, iudicium: sed Reginam Angliæ, quæ rem vel promouere, vel impedire posset, præmonendam. Missus est in Angliam iuuenis nobilis, ex Proregis familiaribus, qui acta conuentus ad Reginam perferret. Mirum fortasse cuiquam videri potest, quod, rebus maximis minore disceptatione transactis, de diuortio tanta contentione sit actum. Eius rei causa hæc erat. Hauartus cum Regina Scotorum, de matrimonio, clam per amicos transegerat: deinde huic coniurationi, domi forisque, tantæ vires accesserant, vt vulgi sermonibus libere iactaretur, consilia, de Regibus legitimis trucidandis, & duobus Regnis occupandis, inita esse: loca, tempora, ac totum rei gerendæ ordinem ita dispositum, vt, aduersus vim omnia prouisa esse, viderentur. Id autem coniurationis conscij vnum agebant, ac vehementer vrgebant, quod, matrimonio moram allaturum, videbatur: quod si obtinuissent, de cæteris, vt sponte secuturis, erant securi. Contra vero, qui a Rege stabant, vnũ id studebant maxime, vt moram nuptijs afferrent: interea, multa consilia occulta, spatio interposito, eruptura, & coniurationem, consensu Regũ amborum, opprimi posse. In hoc rerum statu, decreto Concilij Scotici ad Anglam perlato, ea, quod, nec satis, factum sibi eo responso, diceret, &, qui missus erat, non satis idoneum videri, cum quo de tantis rebus, tam periculoso tempore, consilia conferret, amplius, de ijs rebus edoceri, postulat. Itaque, iterum conuentu procerum Sterlini habito, responsum, De vltimo superiorum petitionũ capite, posse conditionibus transigi: secundum vero tale esse, vt, sine summo scelere, de eo consultari, nequeat: quippe, quod non imminueret modo, sed omnino tolleret Regis auctoritatem: nam, præterquam quod omnis Regni societas est periculosa, quam tandem æquam imperandi conditionem fore puero, vix dũ infantiam egresso, cum muliere florentis ætatis, natura callida, & varietatem fortunæ experta? quæ, vbi semel in partem Administrationis publicæ irrepserit, vel factionis eius viribus, quæ, decreto publico, a rerum gubernaculo remotam, non precibus, sed minis eam studet restituere, vel corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc sedulo accersit, totam imperij vim in se facile trahere possit? aut, quomodo patietur, infantem sibi æquari, quæ maritum non tulerit? Adhæc, si homini alicui potenti (quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginæ viribus, & marito eius (quod necesse foret) in partem imperij accepto, & eo marito, qui non libenter pateretur, liberos suos a priuigno, in possessione Regni, anteiri, quam pueri conditionem fore? Quid si eius amici (vt est hominum inconstantia) præsentem largitionem futuræ spei anteferentes, ad potentiorum cultum se conferant? ibi, quid puero, in secundum, ac mox in tertium locum detruso, præter præcipitium, superest? cætera se tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperij freta, impotentibus auunculorũ consilijs instructa, crudelitatem in viro experta, & exilio exacerbata, in puero, omnibus naturæ & fortunæ præsidijs nudato, & velut ad iræ piaculũ exposito, foret ausura: quæ vita pueri amicos maneret, a quibus grauissime se læsam existimaret: quis, cum iram, superioribus temporibus metu occultam, expromeret, Religionis status esset futurus: præsertim eius crudelitatem innatam incitante notæ superbiæ marito: quam facile vel puero extincto amici, vel puer amicorum interitu ad solitudinem redactus subuerti posset: His de causis, Reginam in partem imperij, sine certa Regis pernicie, assumi non posse: hæc cum ita se habeant, nihil opus esse, de primo capite pluribus agi. Hæc qui deferret in Angliam, est missus Robertus Petcarnius, homo non minoris consilij, quam fidei: is, in ipso adeo tempore, in aulam aduenit, coniuratione, de vtroque Regno, cæsis Regibus, occupando, palam explorata, & diuulgata. Eius coniurationis tantæ opes erant, vt Angla, de suo statu sollicita, Hauarto in arcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non ausa animaduertere, deliberaret, de ea mari, ad Proregem Scotiæ, mittenda: sed id consilium, tempestate paulum sedata, fuit discussum. Interea, Prorex, crescentibus

supra

supra modum factionis aduersæ viribus, Gulielmum Mætellanum, omnis coniurationis fomitem, Pertho Sterlinum accersit: is, multa sibi male conscius, etsi Proregis perpetuam, erga omnes amicos, in grauissimis etiam delictis, perspectam haberet lenitatem, cunctabunde tamen venit: ac, prius explorato, si quid aduersus se, noui consilij captum esset, egit cum Comite Atholio, vt vna veniret: vt eo, si quid opus esset, deprecatore vteretur. Sterlini cum, in Concilio sedentem, Thomas Crafordius, Comitis Leuiniæ cliens, reum cædis Regiæ postulauit: is in cubiculo seorsum in arce seruari iussus est. missi, qui Iacobum Balfurium, absentem, comprehenderent. In vtrunque legibus animaduertendum, censentibus circumspectioribus, vt qui omnium, per aliquot an-
10 nos, turbarum auctores fuissent: & velut, in proximo Rege tollendo, sceleris conscij, ita factionis, aduersus filium eius, principes essent. Sed vicit vtilitatis publicæ rationem Proregis lenitas, calamitosa patriæ, ipsi vero fatalis: nam Balfurio nouæ coniurationis, nuper initæ, gratiam, per amicos exoratus, fecit: Mætellanum, Edimburgum ductum, in hospitium, non procul ab arce, dimisit. Adhibiti erant ei custodiendo equites aliquot, præfecto eis Alexandro Humio, adolescente impigro & nobili: sed Gulielmus Kircadius, arcis præfectus, circa horam decimam nocturnam, literas confictas, Comitis Morauij chirographum imitantes, ad Alexandrum attulit, quæ, Mætellanum Kircadio tradi, iuberent. Ille, vt qui non ignoraret, quem in amicitia gradum apud Morauiũ Kircadius obtineret, nihil cunctatus, literis paruit: ita Mætellanus ab arcis præfecto, qui oc-
20 cultius, ad eum diem, cum inimicis publicis senserat, in arcem abducitur, multum fremente Nobilitate, ac prope incerta, Kircadione tantum facinus imputarent, an Proregi tanquam audaciæ eius non ignaro: ac res, ad seditionem spectare, videbatur, nisi totius vitæ eius sanctitas omnem calumniam superaret. Fuerat quidem & Kircadius, ad eum vsque diem, & manu fortis, &, in amicitia colenda, constans habitus, & cum aliis multis Proregis beneficiis ornatus, tum, in arce custodienda, omnibus amicis & propinquis prælatus, verum prudentioribus etiam tum suspectus: sed ea erat Proregis in amicos indulgentia, vt, quos aliquando amasset, in eos, in scelere deprehensos, durior esse non posset. Kircadius, ad Proregem accersitus postridie, venire renuit: atque alienissimo tempore, cũ iam Hauartus & Regina indies expectarentur, animos aduersæ factionis erexit:
30 pessimis vulgo sparsis rumoribus, Proregem ab intimis amicorũ, in rebus dubiis, desertum, & inimicorũ libidini, arce alienata, relictũ cæteris tam illustre exemplũ secuturis: ac fore breui, vt, Præside sublato, Rex innoxius, eiusq; fautores in omnia, quæ sæuissimis tyrannis luberent, supplicia traderentur. Nihil tamen Prorex his sermonib9 cõmotus, sequenti luce, in arcem ascendit: custodem allocutus, velut placatus, vultu nihil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones susceperat, per Marciam profectus, ad Alexandrũ Humiũ, gentis principem, familiariter, vt solebat, diuertit: illic quoque (nam Humius, ad rem auidior, magnis pollicitationibus, in diuersam factionem seductus erat) nullũ animi amici indiciũ reperit: nam ab Humij vxore fœmina arrogante, propemodũ conuiciis exagitatus, in Teuiotiam abiit. Eo cum venisset, cum exiguo, & prope quo-
40 tidiano comitatu, latrones, in illa amicorũ solitudine, virtutem & constantiam eius suspicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum conuenerũt, vt plerunque multitudo eorũ eius familiares & comites æquaret, interim autem anteiret. Nec ille tamen quicquam de pristina animi altitudine remisit, quo minus eis, e dignitate & sua, & publica, responderet: eosq; procul dubio, sine vi pacasset, nisi e Nobilitate vicina, quidam in Hauartũ proni, & iam arma spectantes, obstitissent. Amicis ad diem præstitutũ, confluentibus, in fines latronum duxit: quanquam vicinorum quibusdam obiecta difficultate & periculis, eum deterrere conatis: Lidaliam, Euiam, Esciam cũ exercitu peruagatus, non modo ab illis, sed ab vlterioribus etiam, vltro missos, obsides accepit: paucis, qui, ob maleficiorũ magnitudinem, veniã desperabant, aqua & igni interdixit. Hæc eius expeditio
50 non modo gratiam vulgi, ob securitatem publice partam, confirmauit, sed sũmam etiã admirationem expressit, quod homo, ab intimis amicorum desertus, in extrema prope omniũ rerum penuria, paucis diebus perfecisset, quod Reges potentissimi, in pace tranquilla, magnis copiis, ac lõgo tempore, efficere ægre potuerũt. Inter has res certior factus

est coniurationem Anglicam detectam, Hauartum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem custodiam datam. Et Robertus Petcarnius, confectis, ex animi sententia, rebus, e Legatione redijt: ostenditque res a Prorege gestas Reginæ Anglorum esse gratissimas, quod Limites pacasset, quod vnum e coniuratis, Northumbriæ Comitem in Scotiam fugatũ, comprehendisset, & in custodia haberet, quod reliquos, velut hostes, persequeretur, quod præfecto Beruici vltro, in omnes casus, auxilia obtulisset: horum officiorum se memorem fore pollicebatur, nec eius periculis defuturam: omnibus regni Anglorum copijs eum, pro suis, vti posse. Toto huius expeditionis tempore, cum assidue per fidos homines, de maxima coniuratione domi inita, multa ad Proregem deferrentur, omniumque pene literis arcis præfectus perstringeretur, Prorex, veterũ officiorum adhuc recente memoria, & consuetudine pristina non penitus ex animo abolita, simpliciter ad eum omnium delationum exemplar misit: ille ad ea crimina adeo frigide respondit, vt multo, quam antea, se suspectiorem redderet: negauit enim, quenquam esse, qui suam subscriptionem ad vllã pactionem, quæ ad illam coniurationem pertineret, ostendere posset. Interea, appropinquabat dies rei capitalis, Mætellano dictus: Nam, vt est in arcem receptus, velut periculũ audacia discussurus, maximopere petijt, vt secum iudicio experirentur: persuasum enim habebat, tantas esse coniurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cuius ipse inter principes erat) vires, vt nihil ordine & iudicio statui posset: ad iudicia enim rei capitalis, magnæ aduocationes amicorum & clientium conuenire solent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, vt tum quoque euenit. Omnia enim in eum diem comparauerant subsidia principes factionis Regi aduersæ, cuius Hamiltonij Gordonij, & Argatheliæ Comes capita numerabãtur, ea spe, vt si armis (quod facillimum erat) iudicium turbaretur, se, qui, & numero hominũ, & loci opportunitate, & omni belli apparatu, superiores erant, rem vno conflictu finire posse, sperarent. Prorex, qui iuris, non viriũ contentionem expectauerat, ac, propterea, nihil ex aduerso præparati habebat, simul, quod, tempore non necessario, se supremæ fortunæ aleæ committere, nollet, simul, ne supremi honoris maiestas, in contentionem cum inferioribus demissa, vilesceret, diem diffidit: ipse postridie, ad Cal. Ianuarias, misso in custodiam, ad lacum Leuinum, Comite Northumbriæ, Sterlinum est profectus. Aduersa factio cum denuo, præter spem, auctoritatem Proregis, & potentiam crescere, &, ad popularem bonorum gratiam, Anglorũ fauorem accedere, videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginæ Scotorũ pollicitationibus, quæ, Gallorum & Hispanorum auxilia iamiam affore, per literas affirmabant, incitati, vt Proregem tollerent: quo viuo, nullum suis consilijs exitum reperiebant: missis per omnes regiones nuncijs, ad suæ factionis principes, fœdus in eam rem ineunt: huic fœderi subscripserunt Hamiltonij, quique ipsi, eorumue liberi in arce Edimburgensi custodiebantur: nec arcis præfectus, huius consilij ignarus fuisse, creditur: quam suspicionem, quæ mox secuta sunt, magnopere auxerunt. Operam suam, ad id, facinus, promisit Iacobus Hamiltonius, ex Archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus: ac locum, tempusque, insidijs idoneum, aucupabatur. Forte, eodem tempore, spes facta erat Proregi, Britannodunum posse per condiciones recipi: eo cum profectus, re infecta, rediret, Hamiltonius, in omnem occasionem intentus, primum Glascuæ, deinde Sterlini cum insidiæ parum procederent, Limnuchum statuit, locum, ad consilium exequendum esse commodissimũ: quod opidum esset in clientela Hamiltoniorũ, & Archiepiscopus, eius auunculus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diuersari soleret, ædes haberet: in ædes, sceleri destinatas, intentius se abdidit. Prorex, cum sæpe antea, tum eo ipso die, ante lucem, de insidijs certior factus (cum index, ad maiorem fidem, adderet, percussorem intra tertias aut quartas ædes, a diuersorio, occultari, seque, si pauci comites sibi darentur, eum e suis latebris extracturum, ac totum occultæ coniurationis consilium & ordinem explicaturum) nihil tamen de priore consilio mutauit, nisi quod per eandem, qua ingressus erat, portam regredi, & commutato itinere, progredi decreuerat. Nec hoc quidem propositum tenuit: siue, quod talium periculorum erat contemptor, ac, suam vitam in manu Dei esse, prædicabat, cui reposcenti libens eum redditurus esset, siue, quod

CIƆ.IƆ.LXXI.

equitum

equitum multitudo, eum operiens, viam oppleuerat. Cum iam in equum conscendisset, &, celeriter loca suspecta prætereundo, periculum se putaret euitaturum, ei consilio cum turba referta iter morando restitisset, percussor e podio ligneo, quod linteis, velut in alium vsum, operuerat, ex insidijs, globulo plumbeo paulo infra vmbilicum adacto, ac prope rhenes transmisso, equum quoque Georgij Duglassij, qui vltra eum erat, eodem ictu exanimauit: ipse per posticum horti, quod in eum vsum diruerat, celeri equo, quem e Ioanne Hamiltonio, Abbate Aberbrothij, ad salutem, peracto scelere, tuendam, acceperat, magna suorum gratulatione, qui cœpti audacis euentum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus est: ac iam, velut Regno in suam familiam translato, propinqui, omni honore verborum prosecuti, præmijs cumularunt. Linlithuchi inter hæc, cæteris ad sonum repentinum erectis, Prorex, se percussum affirmans, ex equo, velut sine sensu vulneris, desilijt, & pedibus in hospitium redijt. Initio, cum, qui curandæ plagæ adhibiti erant, signa omnia ad salutem esse, dicerent, paulatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de morte cogitare cœpit: qui aderant autem, cum frequentes dicerent, sua eum nimia lenitate sibi exitium peperisse, vt qui tot maleficentissimis hominibus, & in ijs, percussori suo, perduellionis damnato, pepercisset: ad ea leniter, vt solebat, respondit, Nunquam, vestra importunitate, efficietis, vt meæ clementiæ me pœniteat: deinde cum, de re familiari, statuisset, Rege proceribus, qui aderant, commendato, nullum in quenquam verbum asperius locutus ante mediam noctem, decessit, ad X. Cal. Februarias, anno salutis partæ M.D.LXXI. Mors eius omnibus bonis, sed præcipue plebi fuit luctuosa, quæ, velut parentem publicum, & viuum amabat, & mortuum deflebat: quippe, præter plurima ab eo præclare gesta, meminerant, res vbique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes Regni partes fuisse compositas, vt nemo domi suæ, quam per itinera & diuersoria, tutior esset: &, iam decedente inuidia, qui viuo iniquiores erant, mortuum veris laudibus prosequebantur. Admirabantur fortitudinem in bello, cum summo studio pacis coniunctam: celeritatem, in rebus gerendis, sed semper tam felicem, vt diuina quædam prouidentia, in omni negotio affuisse, videatur: tantam lenitatem, in supplicijs sumendis, tantum æquitatis, in rebus iudicandis, studium, vt, quoties a bello vacaret, totum diem, iudicum collegio assideret: ea præsentis verecundia fiebat, vt neque tenuiores per calumniam opprimerentur, neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus eius, velut sanctissimum sacrarium, non solum a flagitijs, sed verbis etiam petulantioribus, pura erat: legebatur, a prandio & cœna, semper caput aliquod, e sacris Biblijs: & quanquam, ad eum vsum, eruditum hominem secum semper habebat, tamen, si qui aderant, doctrinæ nomine illustres (aderant autem fere semper, ac summo in honore apud eum erant) eorum sententias exquirebat: neque id embitione vana faciebat, sed studio, vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat: dabat enim & multis, & frequenter, & munus etiam, in dando, animi alacritate commendabat, & plærisque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipse clam, sua manu, donabat. Cum amicis & domesticis, simpliciter & aperte viuebat: si quis autem eorum deliquisset, acrius multo, quam externos, increpabat. His moribus & vitæ innocentia, non modo ciuibus, sed exteris etiam nationibus, & carus erat, & venerabilis, sed præcipue Anglis, quibus, in omni fortuna, virtutes eius erant magis cognitæ.

RERVM SCOTICARVM HISTORIA,

Auctore Georgio Buchanano Scoto.

LIBER VIGESIMVS

TOTVM id tempus, quod Proregis postremi mortem proxime est secutum, etsi a cædibus est temperatum, tamen, varijs factionum conatibus, plerunque fuit solicitum. Hamiltonij frequentes Edimburgum, ante cædem, conuenerant, prætextu exorandi Proregem, vt Iacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc custodiebatur, liberarent: cæde vero perpetrata, ad reliquos Hamiltonios miserunt e suis, qui cæteris gentibus persuaderent (ita enim credi, volebant) ne parricidis publicis se coniungerent, aut eos in suam fidem reciperent: vt plurimi suspicabantur, vt eos iuberent, ad omnes occasiones esse paratos & intentos: nam proxima, post cædem, nocte, Valterus Scotus, & Thomas Carus Farnihestius, Angliam ingressi, ferro flammaque omnia fœdarunt, idque aliquanto crudelius, quam, superioribus temporibus, fieri consuetum erat. Nec eos tam prædæ cupiditas, aut vindictæ ad hanc insolitam sæuitiam impulerat, quam quod, iam diu ante, ab Episcopo Fani Andreæ, reliquisque factionis principibus decretum erat, vt Anglos cum Scotis committerent: & si alia ratione eos, ad arma sumenda, nequeant adducere, iniurijs inferendis, ad bellum inuitos pertraherent. Præfectus arcis, etsi multis tenebatur indicijs, omniumque oculis & sermonibus designaretur, tamen adhuc in pristina officij simulatione, erga Regem, perseuerabat: ei datum est, vt Gulielmus Mætellanus e custodia educeretur. Is cum, in Concilio, suam pluribus verbis commemorasset innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, restante, sibi nullis certis indicijs constare, scelerum, quorum arguebatur, affinem esse (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis conscius, & belli ciuilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuisse) ita dimissus est, vt res, in aliud tempus dilata, videretur: ipse quoque, iureiurando suam innocentiam testatus, quandocunque Regis propinqui diem ei dicerent, se venturum in ius, promittebat. Deinde, cum, de statu Regni consultantibus, propemodum conuenisset, vt ex ijs, quos mater, ante quam se Regno abdicarat, filio Tutores nominauerat, qui id munus suscipere vellet, modo in aduersam factionem postea non abijsset, administrationi rerum admoueretur: Mætellanus, iam tum rerum perturbationem meditatus, auctor erat, vti iterum proceres absentes admonerentur, vt, si vellent, adessent ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne quando causari possent, se absentibus, tantam rem præcipitatam. Atholius cum paucis assensus, nec cæteri abnuerunt, magis, vt aduersarijs omnem calumniandi occasionem tollerent, quam quod, quicquam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum, sperarent. Post hæc, Thomas Randolfus, legatus Anglus, est auditus: Regina enim, viuo adhuc Prorege, legatos miserat, qui exules Anglos deposcerent, qui, detecta & punita Hauarti coniuratione, supplicij metu, profugerant: hos legatos, Sterlini auditos, Prorex Edimburgum

burgum reiecerat. eo mortuo, rebus turbatis, sine responso discesserant. Cum vero, de Prorege deligendo, conuentus haberetur, Randolfus, qui, ante aliquot annos, in Scotia fuerat, quod, res hominesque eius nationis optime nosse, videbatur, & quod, ex vtriusque gentis commodo, superiores legationes obijsset, omnibus bonis, vt erat, carus esse existimabatur. Is, in Concilium introductus, cum declarasset, Reginæ suæ animus qualis erga Scotos semper fuisset, eam, vt antea, rebus eorum turbatis non defuerit, ita nunc non defuturam: deinde commemorat incursiones in Angliam, cædes, rapinas, incendia, superioribus diebus facta: eam satis scire, nihil horum, Concilio publico, gestum: itaque eandem, in præsentia, voluntatem, idem suum in eos studium manere: atque adeo, quanquam grauiter, ac nullo suo merito, lacessita est, se, quod iure suo posset, nec publice res repetere, nec, ob delicta paucorum, ab omnibus pœnas poscere: Se quidem non esse ignaram, quanta nuper oborta sit omnium rerum perturbatio: neque tamen, de bonorum erga se voluntate, dubitare: in eorum gratiam, non modo culpam a conscientia publica separaturam: sed si ipsi, propter motus domesticos, pacis perturbatores, ad res reddendas, cogere non possent, se suas cum illis coniuncturam copias, vt, communi consilio, pœnas violatorum fœderum expeterent: sin ne id quidem possent, se suo milite suas iniurias persecuturam: sine maleficio, exercitum per pacatum agrum iter facturum: neque quenquam, qui a culpa remotus esset, vltioni affinem fore. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, semper quidem in omni legitimo conuentu vtiles, sed ad præsentem rerum statum necessarias: Primum omnium, Religionem tuendam, summa cura & vigilantia, quæ vna, & erga Deum, & homines, officiorum rationem nos docet: Quia nulla Respublica, secum ipsa discors, diu constare potest, in id præcipuo incumbendum studio, & omnibus adnitendum viribus, vt domi ciuibus inter se pax & concordia sancte colatur: Cum Deus, vniuersi opifex, Regium huic populo indulserit imperium, Regibus parere, honore eos & omni obsequio obseruare & prosequi, est æquum: Pax, concordia, & amicitia cum omnibus, quoad fieri potest, hominibus Deo est gratissima, fundendique sanguinis humani sitim (quod vicium Deus vnice execratur) extinguit, aut certe inhibet: eadem singulorum opes auget, ciuesque suis inimicis formidabiliores facit: Iusticia omnis publicæ incolumitatis custos, amplectenda cuius præcipua pars est, in sontes animaduersio: Cum proditio sit omni legitimæ dominationi maxime detestabilis, hoc hominum genus, quocunque terrarum se receperint, nulla clementia, fauore, & indulgentia est prosequendum. Hæc Randolfus, qui, & sancte, & salubriter admonere, & æqua postulare, est visus: sed quia, nemine in summum magistratum adhuc electo, certum responsum dari non poterat, in Cal. Maias est reiectus. Postremo Proregis proxime cæsi fratres ex eadem matre Gulielmus, & Robertus Duglassij sunt auditi: hi petebant, vt sui fratris indigna mors, nullas ob inimicitias priuatas, sed ob Remp. illata, vindicaretur. Ibi sententijs est variatum, omnibus quidem consentientibus, pœnas de parricidis expetendas, sed alijs censentibus, de ea cæde suspectis diem dicendum (nomina autem multorum deferebantur) alijs placebat, dies iuridicos non expectandos, aduersus eos, qui arma iam susceperant, vt facinus, quod scelerate patrarant, vi defenderent: nec in eos modo statim arma sumenda, sed etiam aduersus omnes, qui, superiorũ Ordinum comitijs, capite minuti erant. In eam sententiam, qui aderant ex Equestri ordine, proni erant, nec tamen, propositum tenere, potuerunt, maxime, dissuadentibus Atholio, quod diceret, frequentiorem procerum conuentum expectandum: Mortonio, quod existimaret, fore, vt, si plura coniungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad ciuile bellum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, se ad cædis reos aggregantibus. Igitur separanda crimina, ac iure (si fieri possit) agendũ: nihilque, ante Cal. Maij (qui dies, ad conueniendũ, dictus erat) innouandum. Ita conuentus ille solutus est, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod, ad nutum inimicorũ Regis, omnia acta dicerent, qui has moras innecterent, vt, spatio interposito, cædis inuidia relanguesceret, & factio aduersa interim vires assumeret. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ iam præcesserant, & plurima, quæ secuta sunt, confirmarunt: nam statim, cæde Proregis vixdum diuulgata, Iacobus Hamiltonius, oppositis pignori agris Ioanni Someruallio

Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia summa, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendũ, misit ad amicos, iam ante præmonitos, vt, propter subitam mutationem, quæ, inimico ipsorũ capitali sublato, acciderat, in omnia parati essent: nec, post id, a coitionibus in multis ac distantibus locis, a Reginæ factione est cessatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis conuenerunt Glascuæ: inde Argathelius, & Bodius ad Mortoniũ scripserunt, se, quia Proregis percussores, & cædis conscios, quinam essent, adhuc ignorarent, libenter, ea de re & eruenda, & punienda, cum reliqua Nobilitate consilia communicaturos, verum, se Edimburgum non venturos: sin Regia factio sibi persuaderi sineret, vt Limnuchun, ad Varium sacellum, vel Sterlinum venirent, nullam se moram facturos. Res a Mortonio cum Metellano communicata (ita enim in literis erat scriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, scripsit Limnucho Thomas Carus ad socerum suum, arcis præfectum, si a Regina Anglorum impetrari posset, vt incursiones, nuper factas, dissimularet, se, in posterum, operam daturum, vt Limites pacarentur, & in officio essent: sin hanc illa condicionem recusaret, se in incœpto perseueraturum: neque enim se dubitare, quin boni ciues, qui in officio, erga suam Reginam, perstarent, se coniungerent, & auxilia Gallica mox affutura. Quinto Non. Mart. Hamiltonij, Argathelius, Bodius Limnuchi conuenerant: sed cædes vnius mercenarij militis omnes eorum rationes, subito tumultu exorto, conturbauit: quam ob causam, postridie, Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiscopus domum reduxit: reliqua rebellium factio, in primis Huntlæus, Atholius, Crafordius, Ogiluius, item, ex Cisforthanis, Humius, Setonius, Mætellanus conuenerunt Edimburgum: Mortonius quidem in vrbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites, cum suis clientibus, aduenissent. Ad quartum Non. Martij, capita factionum coierunt, ad consultandum, de summa rerum: sed ea consultatio lente procedebat, propter absentiam Argathelij, cuius tum magna erat potentia, & auctoritas: huic Huntlæus se persuasurum recipit, vt cum reliqua factione se coniungeret: verum is, re infecta, redijt, fraude (vt maxima pars hominum credidit) Mætellani, qui omnia in longum duci, volebat, vt rebus nouandis, in statu Regni turbulento, locus esset opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum obiectum, quo minus, eius vires temporũ superiorum famæ responderent, quod, quamuis ipse impensissime causæ Reginæ faueret, tamen amici clientesque, ac ne frater quidem eum, aduersus Regem, sequi volebant. Ea nocte, quæ secuta est, repentinus, nullis apparentibus causis, terror totam factionem ita perculit, vt armati, ad lucem vsque, peruigilarent, ac mane Edimburgo trepide discederent. Toto huius conuentus tempore, id prope vnum est disceptatum, quo iure tum Scoti creare Proregem possent: Alij, ex diplomate Reginæ in quo, ante triennium, octo e principibus procerum designauerat, e quibus vnum, aut plures (si videretur) filio Tutores nominauerat, vnum aliquem nunc rerum summæ præficerent: Alij, huic diplomati, Prorege iam ex eo creato, nullum amplius locum esse, nullamque omnino rationem eius esse habendam, contendebant, vt quod, non in perpetuum, sed in id modo tempus, confectum esset: Erant, qui, ad conuentum procerum vniuersalem, rem integram differendam, censerent: sed ij, fere ex Mætellani factione, qui tantam rerũ perturbationem expectabant, quæ multitudine sine rectore, & facile exoriri, & ægerrime sedari posset: Tertia sententia vtranque harum damnabat: priorem, quod diplomatis Reginæ, cuius, ab initio (si iuris disceptatio fuisset) nullũ erat momentum, nunc minus ratio ducenda esset: alteram, quod prorogatio plurimum secum afferret periculi, longioremque moram, quam præsentium rerum status ferre posset. Igitur coire iubebat, qui Regi, a primordio, regni ineundi fuerant auctores, eique constanter, ab eo tempore, obtemperarunt, quibuscunque possent rationibus, prospicere, ne quod publice detrimentũ capiatur, ac mature talem Proregem edant, qui, & Regis saluti, & omnium incolumitati consulere, & possit, & velit. Nec hæc recepta est sententia: itaque re infecta solutus est conuentus. Tot coitionibus frustra tentatis, vt populum in suam factionem petraherent, rebelles, rursus ad belli Anglici seminaria reuersi, eosdem, quos antea, duces latronum immittunt, qui nihil sibi reliquum, ad extremam crudelitatem, fecerunt: ipsa interea

factionis

factionis capita Reginam Angliæ conuicijs proſcindunt: proceres Scotorum calumniantur, tanquam Anglorum clientes: vulgo minantur, ſi Anglica accerſant auxilia, ſe Gallorum & Hiſpannorum præſidijs vſuros. Eiſdem forte diebus, applicuit Britannodunum, e Gallia, Veracus quidam, e cubicularibus Regis Francorum miniſtris vnus, qui, magnificis promiſſis eorum animos nonnihil erexit: ſecundum hæc, Hamiltonij ſuorum popularium conuentum, in quintum Idus Apriles, Limnuchum indicendũ curarunt. Ad eum diem, cum Reginæ factio frequens veniſſet, ibi, quod, iam diu ante, ſecretis coitionibus erant meditati, palam tractari cœptum, vt, ſuſcitato aduerſus Anglos bello, in publica rerũ perturbatione, priuatæ iniuriæ actioneſque, de cæde Regis, & Proregis, aut omnino antiquarentur, aut ſaltem refrigeſcerent. Rebus Limnuchi inter populares coniurationis modo agitatis, nec adhuc plane explicatis, quo maiorem res haberet auctoritatem, ſtatuunt, Edimburgum tranſire, ad tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, opidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adiungere: id perfacile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis, & verbis præfectum, in ſuas partes iam pertraxiſſent: ſed, quia, excubias ibi fieri, intellexerant, ac vulgus in alteram partem procliuius, ad opidanos prius mittunt, vt ſibi, eorum voluntate, ibi conuenire liceat. Opidani reſponderunt, ſe neminem, tranquillitatis publicæ ſtudioſum, qui Regis imperio pareat, excluſuros: Anglos vero exules, & Hamiltonios in vrbem non accepturos: ne, vel Reginam Anglorum, in cuius Regno negotiarentur, aſſidue offenderent, vel, cum cædis nefariæ reis conſilia communicaſſe viderentur: nec etiam paſſuros, vt noua Edicta, quæ, ad Regii imperii imminutionem, ſpectarent, proponerentur, aut iuuentus (vti in more eſt) ad arma capienda, tympano conuocaretur. His legibus, etſi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, ſe paulatim poſſe, ſimplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, vniuerſos ſuæ poteſtatis facere: nec tamen perſuadere ciuibus potuerunt, Kircadio, vrbis & arcis præfecto, adnitente, vt claues portarum ciues eis traderent, vel de ſolita cuſtodia cederent. Toto eo tempore, ad Mætellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie ſimulabat, quotidie adeo frequentes conueniebant, vt domus eius ludus, & ipſe ludimagiſter vulgo nominaretur: nec ceſſabat interea, vltro citroque commeare, Atholius, vt diuerſæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. Illi concordes recuſabant, ante diem Cal. Maij (qui communiter ab omnibus conſentientibus erat dictus) conuenire, niſi ſcirent, quæ neceſſitas, tempus conſtitutum anteuertere, cogeret: ſi qua res magni momenti incidiſſet, quæ nullam pateretur dilationem, cum Comite Mortonij, qui domi ſuæ ad quatuor millia paſſuum aberat, communicarent: is reliquos faceret certiores. Tandem, per Atholium dicta eſt dies, qua die, vtriuſque factionis pauci ad villam Mortonij, quæ eſt Dalkethi, conuenirent: locus factioni Reginæ non placebat: non quod quicquam inſidiarum timerent, ſed, ne ſua vileſceret auctoritas, ſi ipſi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet: igitur, multis conatibus ſumptis, neque vlla re, ſatis ex ſententia, procedente, ſubita interuenit ſoluendi conuentus neceſſitas: nam cum, aduerſarios excludere vrbe, cuperent, neque, ciues in ſuas partes trahere, valerent, ſtatuunt, e vicinis locis maiorem accerſere multitudinem, vt, inuitis etiam incolis, omnia in ſua poteſtate haberent: iuuabat hoc conſiliũ magnopere arcis præfectus, qui, quos in cuſtodia habebat (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimiſit. Sed rumor ſubitus, de aduentu Anglici exercitus Beruicum, omnes eorum rationes turbauit. Alexander Humius & Ioannes Maxuallius, nuper e cuſtodia, ſine auctoritate publica, emiſſi, domos, ad ſua tuenda, profecti ſunt: Humio etiam pecuniæ, quam, ad militem conducendum, contribuerant, ad arcem ſuam Humum muniendam, portio eſt data: Thomas Carus, Valterus Scotus, qui, auctore maxime Archiepiſcopo Fani Andreæ, excurſiones in Angliam fecerant, arbitrati, ex hoc initio, bellum inter duo Regna exarſurum, derelicti a vicinis, ac trepidi rerum ſuarum, mittunt ad ſuæ factionis principes, rogatum auxilium, aut, ſi id grauarentur, Lauderam ſaltem (propinquum opidum) venirent, ac inde bellum oſtentarent. Cum ne id quidem impetrarent, ac ne pecuniæ ſaltem publicæ particulam aliquam, ad publicum vſum, ex-

primerent, irati, quod, a quibus erant in bellum coniecti, deserti ac proditi essent, ad sua quisque tuenda, pessima cum spe in posterum, abierunt: ita tot rebus, vno tempore præter expectationem, cadentibus, omnia eorum consilia turbata fuere. Sed maxime, præter opinionem, accidit repentinus, Anglici exercitus aduentus, ad quem remorandum, duplicem miserant in Angliam legationem, alteram, ad Thomam, Sussexiæ Comitem, quæ precaretur inducias, donec, per literas, rerum suarum statum Reginæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas ad Reginam ferebat, quæ multa, pro ipsorum causa, multa, aduersus Reginam factionem, continebant: in primis, suas vires supra verum augendo, contra, hostiles eleuando, prope bellum Anglis minabantur: Mætellanus enim cæteris persuaserat, Reginam, fœminam natura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma veniretur: quippe Gallis & Hispanis, multis de causis, ei infensis, rebusque domi nondum quietis. Petebant enim rebelles, Vt, Regina Angla velut arbitra, superioris biennij scita (etsi multi ipsorum eis subscripserant) retractarentur: ac, velut nouo initio sumpto, nouum decretum, communi omnium consilio fieret: & vt suæ factionis firmitatem magis ostentarent, procerum suæ partis nomina literis, ad eam missis, indiderunt: in iis, vt multitudinis speciem augerent, multos aduersæ, plures neutrius factionis adscripserant: rati (propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul geruntur, ignorationem, & quod literæ, ad Reginam scriptæ, ad paucorum conscientiam erant peruenturæ) eam fraudem difficilius detegi posse. Accidit, eodem tempore, res, vt ipsi existimabant, peropportuna, quæ & Anglos faceret segniores, & Scotorum vulgo formidinem iniiceret: nempe aduentus hominis Galli, humilis quidem sortis, vt qui, Lansaci minister domesticus, patroni gratia, in aulam irrepserat: is multas, eodem exemplo, epistolas a Rege Gallorũ attulerat, non ad principes modo factionis Reginæ, sed ad multos quoq; qui neutri factioni se addixerant: Gratiæ ingentes singulis aguntur, quod hactenus a Regina stetissent: Orabat Rex, vt in eadem constantia perseuerarent: Se auxilia, etiam maiora, quam rogabatur, cum primum commode posset, missurũ: addebat etiam de suo tabellarius, omnia in Galliis iam esse pacata: Gasparem Collinium, aliosque rebelles eo coactos, vt, se Gallia discessuros, pollicerentur, ne quietem publicam eorum præsentia interpellaret: nec se dubitare, quin, ante suum reditum, miles, qui subsidio mitteretur, conscriptus foret. Prudentiores, etsi, hæc magna ex parte vana esse, sciebant, tamen, iis rumoribus facile plebem falli, patiebantur. Igitur, cum animi multorum per hæc essent erecti, eam læticiam minuit legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus: neque enim Sussexio e re Anglica videbatur, exercitum, per inducias ociosum alere, nec integrum bellum omittere, nullis condicionibus ab hoste oblatis: & literis ad Reginam scriptis (nam id ipsa iusserat, ne expectatio responsorum in mora rebus gerendis esset) resignatis, fraus facile detecta est: quippe cum & literæ essent vanissimæ iactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent, Legati prope conuitiis abacti: exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remissa. Ea igitur spe deiecti, & aduentu subito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxilijs suorum, qui domum, ad sua tuenda, abierant, destituti, & opidanorum animis parum confisi, cum, ad Cal. Maias, hostes Edimburgum venturos, scirent, Limnuchum discedunt, eum locum rati commodum, ad suos e longinquis Regni partibus accersendos, & iter aliorum, ad conuentum euntium, impediendũ, & reliqua, quæ superioribus diebus, in Concilio iactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorũ amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infestum reddebant: cum Ioannem Areskinum, Marriæ Comitem, illa ducturum scirent, se in collibus propinquis, ad transitum impediendum, obiecerunt: ille, cum loci iniquitatem cognosceret, paulo supra, ad duo millia passuum, flumen superauit, atque Edimburgum sub vesperum intrauit, ad tertiũ Cal. Maij. Post eũ diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginæ Limnuchi se continerent, atque alteri alteris seditionum causas & initia imputarent, qui Edimburgi conuenerant, ad alias quasuis conditiones se faciles fore, affirmabant, ac, si quis de se quereretur, bonorum virorũ arbitrio, satis facturos, spondebant, modo, incolumi huius Regis auctoritate, superioris Regis ac Proregis cædem vna secum vlcisci, vellent. Cum ad hæc nihil æqui respon-

responderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt, Vti ciues vniuersi Reginæ legatis parerent: Comites tres, Aranniæ, Argatheliæ, & Huntlæi comitia, in tertium Nonas Augusti, Limnuchi habenda, indixerunt: altera factio legatum ad Reginam Angliæ, Robertum Petcarnium, miserat, qui ageret cum ea, de communi hoste reprimendo: quoque facilius Scotorum in se animos intelligeret, ex eius arbitrio, Proregem electuros. Interea, dum vtraque pars diuersi diuersa agitant, Angli, Teuiotiam ingressi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excursiones, & Anglos profugos ad se receptauerant) diruunt, agros populationibus vastant, & incendiis deformant: Humam arcem, in quam dominus multos commeatus intulerat, ac tota vicinia preciosissima quæque rerum suarum, vt in munimentum firmissimum, seposuerat, Sussexius circumsedit: ea cum a præsidio valido fortiter defenderetur, Anglique postridie, re infecta, discessuri essent, literæ, quas Alexander, arcis dominus, ad suos, non multo ante, scripserat, omnes eorum rationes irritas reddiderunt: iusserat enim per literas, præsidiarios Gulielmi Drurij, Equitis Angli, consilio vti, &, quicquid is imperasset, sine exceptione, parere: id cum Drurius Sussexio indicasset, ille arcem deditam diripuit, &, custodibus Anglis impositis, cum magna præda, Beruicum rediit. Ita Humius, qui nihil ab Anglis metuebat, imo quos amicissimos existimabat, vt qui sciret, Drurium & Sussexium occulte Hauarti rebus studere, grauissimam illam sua credulitate iniuriam accersiuit: tandem, ab omnibus amicis & propinquis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus, cum vno & altero comite, Edimburgum venit, ac se in arcem abdidit. Necminus, ab alio Limite, Scrupus Anglus, Annandiam ingressus, agros Ionstoni (qui etiam in Angliam fecerat incursiones) omni belli iniuria fœdat: ipse Ionstonus, locorum noticia fretus, equitum sequentium impetum, paucis fugæ comitibus, elusit: Ioannes Maxuallius, cum tria millia hominum e propinquis agris haberet coacta, ei opitulari non ausus, suis se locis tenuit. Paucis post diebus, Angli, qui Beruici erant, acceptis obsidibus, bona fide secum agi, persuasi, equites trecentos, pedites mille, duce Drurio, aduersus hostes communes mittunt: ad eorum aduentus famam, Hamiltonij, Glascuam profecti, arcem Archiepiscopi diruere, decreuerunt, ne Comiti Leuinio, tum ex Anglia reuerso, receptaculum ac belli sedes esset. Eam cum a paucis adolescentibus, absente præfecto, teneri, nec a rebus necessariis satis paratam esse, scirent, rati, subito suo aduentu posse opprimi, tam repente opidum ingressi sunt, vt bonam præsidij partem exclusserint: hac spe deiecti, oppugnationem acriter, sed æque frustra, sunt aggressi: nam, per aliquot dies, præsidiarij (erant autem viginti quatuor) tam acriter eos exceperunt, vt plures ex oppugnatoribus, quam ipsi erant, occiderint: reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex suis vnum amiserunt, nemine præterea vel saucio. Sed Hamiltonij, audito, Anglos Edimburgi iam esse, & Ioannem Areskinum Sterlinum venisse, ac mox subsidio venturum, quanquam & e longinquis regionibus auxilia accepissent, sub vesperum, obsidione soluta, trepide discesserunt: Hamiltonius & Argathelius in Argatheliam, Huntlæus, per montes prope inulos, domum, cæteri, qua cuique commodum erat, se contulerunt. At, qui Edimburgi erant, Angli, post biduum, Glascuam profecti, toto tractu Glottiano, agros Hamiltoniorum, & si qui alij in cædem Proregis consenserant, aut exules Anglos receptauerant, magna omnis generis præda abacta, ruinis, & incendiis fœdarunt. Dum machinæ, ad conuerberandam arcem, non procul a pago, cui Hamiltonio nomen est, positam, Sterlino apportantur, Drurius, qui rebellibus Anglis clam fauebat, hanc expeditionem prope fecit irritam: Anglos enim, non soluto ad diem stipendio, tumultuantes, ac, statim se discessuros, comminantes, adeo non compescuit, vt ipse plerisque, auctor eius motus fuisse, crederetur: sed, pecunia mutua repræsentata, miles est retentus, &, machinis admotis, arx, intra paucas horas, deditionem fecit. In præda, quidam agnouerunt vestem, aliamque Iacobi Quinti Regis supellectilem, quam dominus arcis, cum eiuraret Regnum, sancte iurauerat, penes se non esse: arx semidiruta relicta est: vicum &, in ea, villam Hamiltoniorum, magnificam, vulgus furens, inuitis ducibus, incendit. Exercitu reducto, Angli Beruicum, Scoti ad sua quisque se receperunt: datum Drurij precibus, vt arcis præsidium incolume dimitte-

retur: illi dimissi, Robertum Semplium, gentis principem, dum, velut expeditione peracta, domum securus redit, e generi sui domo captiuum abstrahunt: quæ res suspicionem de Drurio acrius inflammauit. His rebus vixdum peractis, Petcarnius, e legatione Anglica reuersus, hæc fere retulit: Reginam mirari, quod, quarto demum mense, a Proregis interitu, de statu rerum suarum, eam certiorem facerent: se enim, ob hanc cunctationem, incertam fuisse, quid de eis speraret: interea solicitatam, crebris Galli & Hispani legati precibus, nomine Regum suorum, & Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promisisse audientiam: sed, ijs legibus, vt Scota scriberet, ad suæ factionis homines, vt, interea, dum Colloquium illud finiretur, vi & armis abstinerent: quæ, publicis Edictis, de rebus nouandis, attentarunt, ea, contrariis Edictis reuocarent: 10 ac, res in eodem statu esse, sinerent, quo, viuo Prorege, fuerant: exules Anglos bona fide redderent: & si, finito Colloquio, de cæteris rebus inter eos conueniret, vt obsidibus, & alijs fidei pignoribus caueretur, vt pacta, inter eos, firma & rata manerent: His legibus, colloquium promissum. Hac autem pactione illigata, negabat, se posse consilij eorum, in creando Prorege, participem fieri, ne, causa Reginæ Scotorum nondum audita, præiudicasse videretur: cæterum, curæ sibi rem Scoticam fore. Rogabat, vt interim ab armis, & a Prorege creando, abstinerent: sese daturam operam, ne hoc tantillum moræ sit eis damno. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem, consilia sua accommodare, nec tamen ignorarent quantum publice interesset, vnum esse in summo Magistratu, ad quem omnia 20 deferrentur: in hoc superioribus mensibus creando, cunctationem spatium inimicis dedisse, vt se colligerent, & nouos Iudicum consessus facerent, noua Edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera vsurparent: contra Regiorum animos languescere, multitudinem, imperio solutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non esset, cui pareret. Post reditum Legati, certiores facti sunt, nouo tumultu in Anglia excitato, Londini, templorum foribus diplomata Romani Pontificis fuisse affixa, partim, quæ Anglos hortarentur, vt, ab iniusto Reginæ imperio, se liberarent, partim, propositis præmiis, vt ad cultum Romani Pontificis redirent: nec ab ijs consiliis Regina Scotorum aliena crederetur: hæc quanquam sopita, & ex literis Sussexij Comitis rescissent, & idem Thomas Randolfus præsens affirmaret, ægre contineri poterant, quo minus Proregem 30 crearent. Tandem, medio consilio, vt aliquam summi magistratus speciem haberent, Interregem nominare, decreuerunt, cui imperiū, vsque ad IIII. Id. Iulias esset, quo spatio interposito, certiores ex Aula Anglica, de Reginæ voluntate, fieri possent: eius enim animum a se non esse alienum, vel hinc maxime augurabantur, quod, inter condiciones induciarū, posuisset, Vt exules Anglos rebelles redderent: id enim si fieret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum animos, per totam Angliam, a Regina Scota alienatum iri; sin negaretur, Colloquium esse sublatum, & suspiciones, quæ vulgus auerterent, in dies incrementum accepturas: videbant etiam, cætera non facile conuentura, cum, ex liberatione captiuæ, maius Anglis, quam Scotis, immineret periculū: nec, si cætera conuenirent, Angliam commissuram, vt, nisi obsidibus acceptis, eam dimitteret: nec eam obsi- 40 des dare posse, per quos satis cautum videri posset. Iis rebus paulo erectiores, Interregem creant, Matthæum Stuartum, Leuiniæ Comitem, Regis Scotorum auum. Dum nouus Interrex, adhibito consilio, quæ superioribus tumultibus erant labefactata, confirmare nititur, commodū literæ Reginæ Anglorum, ad VI. Idus Iulij, afferuntur, in quibus, cum multa, de suo erga Regem regnumque Scotorum animo, disputaret, & benigne suam opem polliceretur, nominationem Proregis, quæ sibi foret inuidiosa, nec ipsis exempli satis probandi, deprecatur: consilium tamen suum si exquirant, neminem sibi videri, quo præferendum, in eo præsertim munere, quod maxime fidem, erga pupillum, nondum sui potentem, exposceret, & qui iam, ob easdem causas, prærogatiuam tulisset. His literis confirmati, Matthæum, ex Interrege, Proregem creant, concordibus omnium Ordinum 50 suffragiis. Is statim vt creatus est, sacramento, de more, dicto, de statu Religionis, deque patrijs legibus & institutis obseruandis, primum omnium edixit, Vt omnes, qui, per ætatem, arma ferre possent, quarto Nonas Augusti, Limnuchi præsto essent, ad

impedienda

impedienda Seditiosorum comitia, Reginæ nomine indicta: deinde Ordinum conuentum, Regis nomine, indixit, in decimum Octobris diem: misit quoque ad arcis Edimburgensis præfectum, qui adhuc partium Regiarum studium strenue simulabat, quanquam omnes eius actiones animum ab oratione ostenderent alienum. Ab eo petebat machinas aliquot æneas, apparatumque, ad eas tractandas, necessarium, magis, vt animum eius nudaret, quam spe, quod petebatur, impetrandi. Ille, cum, initio, satis liberaliter promisisset, appetente comitiorum die, promissa flagitantibus, impudenter recusauit: suam enim operam, ad concordiam iungendam, non ad fundendum Scotorum sanguinem semper fore paratam. Nihilominus, Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus: sed, cum, nihil ab hostibus moueri, audiret, nisi, quod Brechini ab Huntlæo centum sexaginta mercenarij collocati erant, ac Edictum propositum, vt Brechinenses prouiderent, vt, ad quartum Idus Augusti, commeatus illic aliquot millibus hominum esset paratus: præsidiarij, ab eo relicti, non modo ciues, sed omnes etiam prætereuntes, itineribus insessis, spoliabant: Prorex, de Concilij sententia, eo proficisci statuit, vt, ante Huntlæi aduentum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, si necesse esset, antequam reliquæ aduersarum partium copiæ conuenirent: cum eo prælio decerneret, illamque sclopetariorum, quam vnam habebant, manum deleret, & factionis duces quosdam (nam audierat, ibi esse Crafordiæ Comitem, & Iacobum Ogiluium, & Iacobum Balfurium) de improuiso opprimeret. Igitur Patricio Lindesio, & Gulielmo Ruueno supremi Ordinis, & Iacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmissis, vt, quanta possent celeritate, assumpta iuuentute Taoduni & Perthi, rumores præuenirent. Hi quanquam ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, ac, proxima nocte, sublatis in equos peditibus, festinassent, cum iam in propinquo essent, ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hostem recentem peruenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hostes adesse: Ogiluius & Balfurius, qui forte aderant, militem, breuiter ac pro tempore, allocuti, bono animo esse iubent, intra triduum, se cum Huntlæo redituros, statimque, equis conscensis, per proximos montes, ad suos contendunt: milites relicti, quod cuiquead manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi, propinquam, occupant: cæteri in ædes Comitis Marriæ, quæ, arcis instar, in proximo tumulo sitæ, opido imminent, confugiunt, Iacobus Duglassius, Mortonij Comes, cum octingentibus equitibus, longiore via ducens, postridie affuit: Prorex, dimissis domum Leuinianis & Renfroanis, vt suis agris præsidio essent, si quid ab Argathelia moueretur, ipse, tertio die, Brechinum præmissos assequitur. Cum, ad rumorem aduentus eius, Nobilitas e vicinis agris conflueret, ac iam ad septem millia armatorum in castris censerentur, qui in turri sacræ AEdis erant, statim deditionem fecerunt: reliqui, cum, ad paucos dies, se satis acriter defendissent, ac nonnullos, qui incautius subibant, partim occidisent, partim vulnerasent, tandem, audito, æneas machinas admoueri, & se ab Huntlæo destitutos esse, & ipsi Proregi se permiserunt: is triginta, qui plerique capti antea, ac dimissi fuerant, aut in causa pertinacius perseuerarant, laqueo extinctis, reliquos pene exanimes dimisit. Huntlæus interea, qui ad viginti millia passuum aberat, frustra, maiorem manum collige, conatus (quod maxima pars hominum, quoties libere voluntatem declarare audebant, a turpitudine causæ abhorrebant) trepidus, vt sibi consuleret, in vlteriores regiones, cum paucis, retro cessit: Prorex, reuersus Edimburgum, vt, ex Ordinum sententia, res, vbique turbatas, componeret, ad conuentum ibi indictum venit. Rebelles, nulla spe salutis sibi relicta in Ordinum concordia, præsertim ij, qui primum Regiæ cædis, deinde qui cæsi Proregis rei destinabantur, egerunt per Reginam Angliæ, vt, quoniam ipsa promiserat legatis Francorum & Hispanorum, se, partibus auditis, res, si fieri posset, composituram, interea, nihil noui publice statueretur. Hac mora impetrata (nihil enim, in eo conuentu, est actum, nisi, quod Proregis electio est confirmata) nunquam cessarunt rebelles, Gallos & Hispanos solicitare, v auxilia in Britanniam, ad Reginam restituendam, mitterent: &, quoniam, ex eius restitutione, veterum ceremoniarum restitutionem pendere, affirmabant, tentatus est Pontifex Romanus, vt, quia longius aberat, saltem pecunia partes iuuaret. Is, misso in Scotiam, qui rerum statum

præsens cognoſceret, cum, Romanenſium factionem infirmiorem, ibi compeiſſet, nec omnes rebelles, in Papiſmo reſtituendo, conſentire, a cauſa abſtinuit: motum tamen aliquem interim in Anglia (quoniam, ibi ſuam factionem adhuc præpotentem eſſe, intellexerat) Diris, noctu, templorum valuis affixis, ac Indulgentiis, & præteritorum impunitate promiſſis, excitare, conatus eſt. Prorex, in IIX. Cal. Febr. indicto conuentu (quoniam, intra id tempus, Legatis exterarum nationum ſatis factum iri, ſperabat) ad res, quoad fieri poterat, legibus & iudiciis componendas, Edimburgũ rediit. Rebelles, renouatis ſubinde induciis, per Angliæ Reginam, donec vtriuſque partis Legati apud eam diſceptarent, non tamen, aduerſus pacem a ſe petitam, res nouas moliri deſinebant, freti (vt credebatur) maxime Comitis Suſſexij fauore, qui tum exercitui Anglorum in Northumbria præfuit: 10 is enim, ſiue Ducis Nortfolciæ cauſa nondũ deplorata, ſiue Reginæ exulis, de cuius reditu non omnino deſperabat, pollicitationibus inductus, in rebellium factionem pronior erat: ea re animaduerſa, Scoti ſua conſilia cum eo parcius communicabant. Hieme, per inducias, ſubinde renouatas, tranſacta, conuentus, qui fuerat in IIX. Cal. Febr. indictus, in Maium eſt dilatus. Interea Hamiltonij, cum in cædem Proregis fruſtra multos subornaſſent, tandem Paſleti turrim, cuſtodibus eiectis, occupant: rati, inter maiorum rerum curas, impune id ſibi fore. Prorex principes legationis in Angliam, ad diſceptandum cum Legatis exterorum Regum, Mortonium, Robertum Petcarnium, & Iacobum Macgillium, ad Non. Febr. miſit: ipſe, Paſletum profectus, conuocata tantum vicina Nobilitate, quæ ſuæ factionis erat, turrim oppugnare, eſt aggreſſus: obſeſſi autem, cum ab eo aqua arcerentur, 20 coacti deditionem facere. Deinde, Gilberto Kennedo, in Caricta, Regiarum partium homines iniuriis & damnis aſſiduis infeſtante, Aeram petiit. Kennedus, propinquo metu paucarum cohortium oſtentato, gentiles etiam ſuos, qui in fide permanſerant, Regiaſq; partes conſtanter tuebantur, formidans, fratrem vnicum obſidem dedit, diemque conſtituit, quem ad diem ipſe Sterlinum veniret, & pacta confirmaret. Hanc deditionem ſecuti, Hugo Mongomerius, Eglentonij Comes, & Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in fidem ſunt recepti. Per omne hoc tempus, cum Prorex, in recipiendis rebellibus, & Mortonius, in legatione Anglica, abeſſet: qui arcem Edimburgenſem tenebant, metu propinquo liberi, non ceſſant, militem conſcribere, loca vrbis idonea præſidiis occupare, commeatus, a mercatoribus Letham inuectos, diripere, &, quibuſcunque rebus 30 poſſunt, ſe, ad obſidionem tolerandam, comparare, donec, ſperata ab exteris, auxilia aduentarent. Proregi, equi lapſu, grauiter afflicto, ac, propterea, Glaſcuam reuerſo, per militem Gregarium, ſpes Britannoduni recuperandi eſt oblata: is cum, inter præſidiarios, in arce mereret, vxor, ad eum ſæpe illuc commeare ſolita, furti fuit accuſata, ac, iubente Flaminio, virgis cæſa: eam rem maritus, homo vxorius, & qui, iniuriam inſignem coniugi factam, exiſtimaret, adeo ægre tulit, vt ſponte ex arce diſceſſerit, &, ex illo, nihil magis cogitarat, quam, qua ratione poſſet nocere Flaminio. Igitur ad Robertũ Duglaſſium, Proregis propinquum, rem defert: ei pollicetur, ſi det, qui ſe ducem ſequantur, facturum, vt arx breui in eorum poteſtatem perueniat. Roberto adiunctus eſt Ioannes Cunigamius, qui diligentius, de rei tantæ conficiendæ ratione, percunctetur: ſed homo rudis & militaris, 40 cum promiſſis minus fidei eſſe videret, quod dilucide expedire non poſſet, quæ erat pollicitus, Ego, inquit, quando verbis parum creditis, periculis me Principem offero: ſi me ſequi voletis, vos in arce ſiſtam: ſin aliud ſentitis, rem omittite. Oratione eius ad Proregem delata, cum & res, magnitudine ſua, animos, in ſpem tantam pronos, accendiſſet, auctor autem (etſi fidũ exiſtimarent) tamen parum idoneus videretur, adhibito, in conſcientiam ſuſcepti facinoris, Thoma Crafordio, viro forti, & rei militaris perito, tandem conuenit, vt vel temere potius ſpem tantam ſecuti fortunam experirentur, quam, per ignauiam occaſioni defuiſſe, viderentur. Igitur paucis diebus, in ſcalis aliiſque rebus neceſſariis parandis, ei negotio conſumptis, Cal. Apr. rei conficiundæ deſtinatæ, vt rumores præuenirent, quod tum induciæ, rebellibus per Angliæ Reginam impetratæ, exituræ erant. Sed 50 antequam huius expeditionis euentum explicem, viſum eſt, pauca de ſitu & natura arcis dicere. A confluente Glottæ, & Leuini fluminũ, planities, circiter mille paſſuum, ad proximorum montiũ radices extenditur: in ipſo autem angulo, vbi amnes commiſcentur,

rupes

rupes biceps attollitur: alterum eius cornu, quod altius se exerit, Occidentem respicit: in summo eius vertice, specula est, longissimo in omnes partes prospectu: alterũ, paulo humilius, ad Orientem vergit: inter duo cornua, quod in Septentriones & agros versum est, latus gradus habet, per obliquam rupem, hominũ industria & magno labore excisos, per quos vix singulis est aditus: est enim saxum illud praedurũ, & vix vllis ferramentis superabile, e quo si quid vel vi effringitur, vel ruinis collabitur, sulfureum late odorem expirat. In superiore arcis parte, ingens est saxum, Magnesij quidem lapidis, sed ita caeterae rupi coagmentatũ & adhaerens, vt commissura omnino non appareat: qua Glotta ad Meridiem praeterfluit, rupes, reliquis partibus natura praeceps, sese paululum inclinat, &, exporrectis vtrinque brachiis, nonnihil soli amplectitur, quod, partim naturae ingenio, partim opera humana, ita includitur, vt & frequentibus aedificiis, per transuersa latera, locum praebeat, & stationem nauium, in flumine machinis aeneis deuerberando, suis tutam, hostibus infestam reddat, & minoribus lembis aditum prope ad ipsam arcis portam faciat; ac media, qua ascenditur, rupe aedificiis occupata, velut alteram arcem, a superiore seclusam, efficiat. Praeter naturale rupis munimentum, duo flumina, Leuinus ad Occasum, ad Meridiem Glotta, fossarum vicem supplent: ad latus Orientale, quoties aestu intumuit, mare rupis radices alluit: cum recessit aestus, planicies non quidem illa (vt fere sunt litora) arenosa, sed caenosa, pinguiore solo in lutum soluto, diffunditur: eaque etiam torrentibus, e propinquo monte praecipitantibus, interscinditur: reliquum latus in campum herbidum, ac planum est conuersum: arx fontes perennes tres habet: multis praeterea locis aquae viuae scaturigines. Veteres Britanni (auctore Beda) locum vocabant, Alcluthan: Scoti, qui olim a Brittonibus, Leuino amne, dirempti erant, quod in finibus Brittonum id munimentum positum erat, Britannodunum dixere. Adiacet, eodem nomine, opidulum, in Leuini amnis ripa, plus minus quingentis a confluente passibus. Haec arx, vt quae insuperabilis videretur, in bellis externis & ciuilibus saepe magnas tenentibus commoditates, hostibus molestias exhibuit. Tum ei Ioannes Flaminius, nomine Reginae exulantis, praeerat: &, quia, per se, Regis factioni par viribus non erat, etsi in caedem prioris Regis non consenserat, tamen ad patricidarum partes se adiunxerat, ac, superiori toto quadriennio, Regis Gallorum (cui persuaserat, Scotos fere omnes in Reginae Anglorum potestatem, clandestinis foederibus, abiisse) facultatibus praesidium arcis sustentauerat: ac, magnifica in speciem, iactatione ei asseuerauerat, se Scotiae velut compedes tenere, & quandocunque Gallis ocium suppeteret, ab aliis bellis, si modica sibi dentur auxilia, omnia facile se in eorum potestatem redacturũ. Nec dissimili vanitate promissorũ, Gallus eius insaniam alebat, misso etiam exiguo bellico apparatu, per Veracũ quendam, quem, ibi subsistere, & Scoticas res speculari, iusserat. Augebat etiam praefecti insolentiam arx Edimburgensis, quae nuper, custodum perfidia, defecerat a Rege: item, Proregis valetudo, qui nuper, lapsu equi, prope afflictus, in podagram quoq; inciderat: praeterea induciae quoque, per Angliae Reginam, ad finem vsque Martij mensis, impetratae. His omnibus rebus, securitas & negligentia adeo creuerat, inter praesidiarios, vt frequentes, per luxũ & lasciuiam, in opido vicino, velut in sinu pacis, pernoctarent. In hoc statu rerũ, paratis, quantum per festinationem fieri poterat, quae praesens expeditio poscere videbatur, Ioannes Cunigamius, cum equitatu praemissus, vt obuios interciperet, ne qua, de militũ aduentu, rumor ad hostem permanare posset: Thomas Crafordius cum pedite consequitur: iussi conuenire ad Dumbucũ, circiter mediũ noctis: is collis ab arce abest prope mille passus. Crafordius (vti iussus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quaeque rei conficiendae ratio esset, edocet: ducem itineris ostendit, qui primum se pollicebatur ascensurum, seque & alios, qui honore militari eminerent, secuturos affirmat. Ita, militibus facile persuasis, vt suos duces sequerentur, scalas caeterumque rupis superandae apparatũ expediunt, ac paulo ante lucem pedites ad arcem ducunt: equites in eo, vbi constiterant, loco, in vtriusque fortunae euentum, restiterunt. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis obiecta sunt: nam & pons torrentis, qui campum intersecat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, suspicionem iniecerunt, ne & pons, dedita opera, ad iter remorandum, esset solutus, & ignis, ad indicandum hostium aduentum, a praesidio esset accensus. Sed pons

celeriter, pro præsenti copia, est ita refectus, vt pediti peruius esset, & missi ad locum, vbi flamma visa fuerat, speculatores retulerunt, nullum ibi ignis vestigium repertum: vnde intellectũ est, ardorem illum ex eo genere esse flammarũ, quæ, in aere genitæ, interim subsidunt in terras, & subito conspectæ vanescunt. Ille propior timor, ne cum Cælũ pluriũ stellarũ lumine fulgeret, & dies iam appeteret, conatus eorũ, e superiore loco, a vigilibus deprehenderetur, cum subito caligo densa ita cælum texit, vt non infra mediam arcis rupem descenderet, superiorem vero partem ita tenebris inuoluit, vt arcis custodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, prospectũ adimeret. Sed vt caligo cecidit oportune, ita alius, incommodissimo tempore, casus interuenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos: nam, cum, pluribus scalis, altitudo rupis esset superanda, ac primæ, propter longitudinem, essent, ad tractandũ, inhabiles, hæ pondere properantiũ conscendere grauatæ, cum nec in lubrico saxo facile stabiliri possent, vna cum ascensoribus repente corruerunt: ea res, vti initio pauorem, ac trepidationem iniecit, ita breui, comperto, neminem eo casu afflictũ esse, sic militũ animos, prope conterritos, confirmauit, vt, velut fauente consiliis eorũ numine, alacriores, ad pericula repetenda, efficerentur: igitur scalis circumspectius admotis, cum ad mediam rupem peruenissent, nacti locũ minus iniquum, vbi consistere possent, ibi reperiunt inter saxa forte enatam fraxinũ, quæ magnas eis comoditates attulit: funes enim, ad eam nexos, demiserunt, quibus socios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alij, funibus nixũ iuuantibus, in mediam rupem euadebant, alij, scalis aliis admotis, in summam rupem nitebantur. Hic quoque nouũ, & inopinatũ euenit malum, quod vniuersas prope rationes conturbauit: nam, in mediis fere scalis, vnus ascendentiũ, subito stupore (quem medici ἀποπληξίαν vocant) correptus, ita gradibus adhæsit, vt nec ipse vlla ratione diuelli posset, & sequentibus viam præcluderet. Hoc quoq; periculũ militũ alacritas & industria discussit, eo ita ad gradus alligato, vt ne, remittente morbo, caderet, & scalis summo silentio inuersis, reliqui facile ascenderent. Cum iam summam rupem tenerent, tertiis scalis murus, manu factus, erat superandus: eum cum Alexander Ramisæus, cum duobus manipularibus ascendisset, vigiles, eos cõspicati, excitato statim tumultu, saxa coniiciunt: Ramisæus, impari genere pugnæ deprehensus, cũ nec saxa, quibus hostem peteret, nec scutũ, quo se protegeret, haberet, e muro desiliit, &, circumuentus a tribus vigilibus, tamen pugnã sustinuit, donec comites, magis illius, quam suo periculo soliciti, se præcipitarũt, & tres vigiles statim confecerũt. Interea, cũ reliqui, quantũ possent, subsequerentur, murus vetustate prope solutus, pondere & conatu scandentiũ procubuit: ac non tantũ, ruina sua, aditũ patefecit, sed per rupem etiam intra arcem præaltam & inæqualem, faciliorem descensũ fecit: cateruatim igitur ingressi, magno tumultu, cum Deũ ac Regem, expeditionis duces, ac nomen Proregis identidem proclamarent, custodes, velut attoniti, pugnæ obliti, qua quisq; poterat, suæ saluti cõsulit: multi dum primus impet⁹ desæuiret, se intra domos concluserũt. Flaminius, cũ per obliquam rupem, se subduceret periculis, comite, qui vnus eum sequebatur, icto ac statim ruente, attonitus, pene per inuia descendit, ac per portulam emissus, flumine, ob maris æstũ, ad muros vsq; effuso, nauiculam nactus, in Argatheliam profugit: Custodes infimæ arcis, ac præterea xxv. ex præsidiariis, qui, inter popinas & scorta, in opido pernoctauerant, tumultu exciti, ne tentata pugna, qua proxime poterant, fugerũt: capti fuerunt in arce, Ioannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, Ioannes Flaminius Bogallius, iuuenis quidam Anglus, ex proxima Anglorũ seditione, profugus, Veracus Gallus, qui, nomine sui Regis, multo ante cum bellico apparatu, & commeatibus eo missus, illic substiterat, vt Regem Gallũ, de statu rerum Scoticarũ, faceret certiorem, Alexander, Gulielmi Leuistonij filius, qui, cultu mutato, euadere tentarat, a fuga retractus. Prorex, de arce capta, certior factus, ante Meridiem, aduenit: milites primum collaudauit: deinde Flaminij vxorem consolatus, non modo mundum muliebrem, sed vasa argentea, atq; omne domesticum instrumentũ ei concessit, agrosque e bonis mariti, quæ, multo ante in Publicum redacta fuerant, vnde ipsa liberique alerentur, assignauit: reliqua præda militi concessa. His ita constitutis rebus, per ocium, ad arcem visendam circumiens, cum ad rupem, qua milites ascenderant, ventũ est, res tam ardua cunctis est visa, vt milites etiam faterentur,

se, si

se, si periculũ præuidissent, nullis conduci præmiis potuisse, vt, illac ire, tentarent. Veracus cum argueretur a mercatoribus, quos, fretum Glottæ ingressus hostiliter spoliarat: multis in Concilio censentibus, cum eo furti agendũ, tamen apud Proregem valuit Legati nomen inane, quod ipse suis flagitiis violauerat. Igitur, vt spoliati ab eo sua recuperandi saltem spes iniiceretur, ad iudicium seruari, iussus est, & ad Fanum Andreæ, apud hospitem, non alienum a causa rebellium, diuersari, vnde, velut vi ereptus, paucos post dies (quod quærebatur) discessit. Anglus, quanuis multis suspicionibus premeretur, ex literisque etiam commendaticiis Ioannis Leslij, Episcopi Rossiensis ad Flaminiũ, arce capta, inuentis argueretur, in Angliam ad suos est remissus: post eius discessũ, intellectũ 10 est, eum a Nortfolcianis submissum fuisse, vt Regem Scotorũ veneno tolleret: Bogallius in custodia retentus. Restabat adhuc, inter captiuos, vnus, quem Prorex maxime extinctum volebat, Fani Andreæ Archiepiscopus: hic & superioribus temporibus, sub fratre suo Prorege, vt multa crudeliter & auare fierent, author erat, & totam fere, sub Regina, inuidiam rerum, flagitiose gestarũ sustinebat: timebat etiam Prorex, ne, si longior mora interponeretur, aut, supplicibus Reginæ Anglorũ literis, eximeretur, & Archiepiscopi amici ne hanc quidem spem negligebant: &, ne temporis angustia hunc conatũ impediret, Archiepiscopus vehementer postulabat, vt iudicium, patrio more, perageretur: id aliquid spatij etiam, quantulumcunque erat, allaturum. At hæc frustratio ita discussa est, quod nullo nouo iudicio, ad hanc Archiepiscopi causam audiendam, opus esset, quippe 20 quæ in publicis Regni comitiis iam esset diiudicata. Itaque, cum cædis Regiæ, & Proregis superioris manifesto teneretur, suspendio Sterlini vitam finiuit. Hæc fere tum magna ex parte noua sunt prolata: nam, ad eum fere diem, maior pars latuerat. Archiepiscopus Fani Andreæ, qui proxime diuersabatur, libenter trucidandi Regis partes, sibi oblatas, &, ob veteres inimicitias, & spem propinquam Regni, in suam familiam transferendi, suscepit. Sex igitur, aut octo e facinorosissimis suorũ electis, ac datis eis Regij hospitij clauibus, rem commendat: illi, cum summo ingressi silentio, eum sopitum opprimunt, corpusque suffocati in proximum erga muros hortum, per portulam (cuius ante memini) efferunt: ac tum demũ, dato signo, flamma ædibus supposita est. Indiciũ autem eius sceleris, per Ioannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita emanauit. Is enim 30 non solum, facti nefarij dies noctesque obuersante conscientia, animi inquietudine vexabatur: sed corpus etiam, velut contagio animi infectũ cruciabatur, ac lenta paulatim tabe liquescebat: circumspicienti igitur omnia remedia, venit in mentem, vt ludimagistro Pasletensi, viro minime malo, & adhuc in partibus Papisticis hærenti, totum rei ordinem, sociosque sceleris nominatim indicaret. Sacerdos etsi sedulo eum solaretur, diuinæque misericordiæ admoneret, tamen quia vis mali altius penetrauerat, quam vt talibus piaculis ægritudo, quæ altius radices egerat, extirpari posset, intra paucos dies, mœroris mole obrutus, decessit. Sacerdos rem non ita occulte texit, vt ad Regis amicos fama non permanaret. Illi, multis mensibus demum post cædem, Matthæo, Comite Leuiniæ, rerum potiente, capto Britannoduno, & Episcopo Sterlinum ducto, Sacerdotem eo per- 40 trahendum curant. Is cum, quæ de cæde Regis antea dixerat, tum affirmaret, ab Hamiltonio rogatus, vnde hæc resciisset? num ex Confessione auriculari? id quoque cum ille affirmasset, tum Hamiltonius, Non ignoras, opinor, quæ pœne reuelantibus Confessionum arcana sit constituta: nec quicquam amplius ab eo ad id crimen est responsũ. Post autem quindecim, aut amplius menses, cum idem Sacerdos, iam tertio inter Missificandum deprehensus, atque ad suppliciũ, ex legis præscripto, duceretur, eadem omnia, quæ ante dixerat, & apertius, & copiosius publice recitauit: eaque adeo breui fuerunt diuulgata, vt Hamiltoniorum clientes, inter se iurgantes, cædem Regis alij aliis obiectarent. Interea, rebelles per fratrem præfecti arcis Edimburgensis aliquid pecuniarum a Gallo corraserant: & Mortonius, e legatione Anglica reuersus, conuentu Nobiliorum Ster- 50 lini exhibito, summam legationis suæ retulit, in hanc maxime sententiam. Cum, ad decimam Calend. Mart. Londinum venissemus, a Regina ad septem e Concilio electos sumus remissi: ab eis, post variam disputationem, duo capita nobis proposita fuerunt: primum, Vt rerum a nobis gestarum proxime, superioribus temporibus, causas, a nobis

allatas, tam euidentibus argumentis confirmaremus, vt, eas plane fuisse iustas ipsa persuasum habeat, & aliis, rationem reposcentibus, honeste respondere posset. Id si minus possemus, tamen Reginam nihil prorsus omissuram, quod, ad incolumitatem nostram, facere queat. His de rebus, commentarius a nobis, fere in hanc sententiam, est exhibitus. Crimina, quibus initio Regis nostri mater se falsò grauari querebatur, adeo dilucide fuerunt a Comite Morauiæ, eiusdemque legationis sociis explicata, vt nec Reginam Angliæ cæterosque ab ea, ad earum rerum cognitionem adhibitos, Regiæ cædis auctor (quo ex fonte cætera mala promanarunt) latere posset. Ea autem repetere, apud Reginam, cui non dubitamus, abunde, in hac parte, iam pridem esse satis factum, non est necesse: nec nos, qui inuiti in eam arenam fuimus protracti, nunc etiam libenter memoriam tantorũ scelerũ vsurpabimus. At qui illa negare non possunt, crudeliter & flagitiose perpetrata, Regni eierationem, & ius omne imperandi a matre in filium translatum, vt rem nouam acerbam, & vi expressam, calumniantur. Primum factum ipsum, nec, animaduertendi in Reges, vetus maiorũ consuetudo, nouum videri sinit, nec moderatio pœnæ inuidiosum: nam, tot Reges, a nostris maioribus morte, vinculis, exilio punitos, enumerare, nihil est opus, externis autem exemplis, nostrorum factum confirmare, multo minus: cum tot, ex antiquis historiarum monumentis, vltro sese offerant. Gens enim Scotorũ, cum ab initio libera esset, Reges, eo iure, sibi creauit, vt imperium populi suffragiis eis mandatũ, si res posceret, eisdem suffragiis adimere possent: eius legis multa, ad nostram vsque ætatem, remanserunt vestigia: nam & in circumiectis Insulis, & in plerisque continentis locis, in quibus sermo priscus & instituta hæserunt, is mos in Phylarchis creandis adhuc seruatur. Huius quoque iuris expressam habent imaginem, quæ in Regno ineundo, vsurpantur ceremoniæ: ex quibus, facile apparet, Regnum nihil aliud esse, quam mutuam, inter populos & Reges, stipulationem: idem vero apertissime potest intelligi, ex inoffenso veteris iuris tenore, ex quo apud Scotos regnari cœptum est, ad nostram vsq; memoriam, seruato, cum nemo, interea, hoc ius non modo abrogare, sed nec conuellere, aut vlla in parte imminuere, tentarit. Cum tot Reges, quos enumerare longum esset, maiores nostri regno exuerint, exilio damnarint, carceribus coercuerint, supplicio denique affecerint, nec vnquam tamen, de legis acerbitate minuenda, menti o facta est: nec immerito fortasse, cum ea non sit, de illarum sanctionũ genere, quæ mutationibus temporũ sunt obnoxiæ, sed, in primo generis humani exortu, in mentes hominũ incisæ, &, mutuo prope gentium omnium consensu, comprobatæ, &, vna cum rerum natura, infragiles & sempiternæ perennent: ipsæq; nullius imperiis obnoxiæ, omnib' dominentur & imperent. Hanc, quæ, in omni actione, oculis & animis nostris sese offert, velimus nolimus, in pectoribus nostris habitat, maiores nostri secuti, semper, aduersus violentiã armati, impotentiam tyrannorũ compresserunt. Sed nec Scotis hæc solis lex est propria, sed omnibus nationibus & populis, bene institutis, est communis. Vt autem ciuitates clarissimas, Athenas, Lacedæmona, Romam, Venetos, silentio præteream, quæ non, nisi cum libertate pariter, hanc legem sibi eripi, sunt passæ: etiam illis temporibus, quibus res Rom. sæuissima tyrannide fuit oppressa, si quando forte vir bonus imperij nomine fuit honestatus, in magna sibi gloria ducendũ, ponebat, sicubi, se populo inferiorem, & legũ iussis obnoxiũ, fateretur: nam, & præfecto Vrbis ensem Traianus cum (de more) traderet, dixisse fertur, Pro me, vel In me, prout merebor, vtitor. Et Theodosius pessimis temporibus, optimus Imperator, testatũ inter legũ sanctiones relinquere voluit, vocem regnantis maiestate dignam, imo maius imperio esse, Confiteri, se esse legibus inferiorem. Sed nec gentibus barbaris, & a cultu & humanitate longissime remotis, hoc ius ignotũ fuit: plena est omnis vita, plenæ omniũ nationũ historiæ. Sed, ne obsoleta conquirere videar exempla, duo modo proferam, cum nostra memoria coniuncta. Nuper, Christiernus Danus, ob intolerabilem sæuitiam, cum tota stirpe, Regno est exactus, grauiore certe pœna, quam ab vllo Regum nostrorũ populus vnquam exegit: nunquam enim parentum peccata in liberos propagauit. Sed ille, vt omni scelerum genere inquinatissimus, singulare merito supplicium luerit: quid Caroli Quinti, Imperatoris, mater? quid illa, perpetua custodia dignum, commisit? Mulier, ætate adhuc integra, mortuo marito,

iuuene

iuuene florentissimo, de secundis nuptijs cogitasse, dicitur: neque sceleris vllius, sed legitimæ cuiusdam (vt seueriores loquuntur) intemperantiæ, vt publici mores habent, honestissimæ necessitudinis, iure diuino & humano comprobatæ, insimulata. Si conferenda iam sit Reginæ nostræ, cum Christierno Dano, calamitas (vt nihil amplius dicam) non leuius illa peccauit, sed in eam moderatius est animaduersum: si cum Ioanna Austria, Caroli matre, quid misella illa commisit, nisi quod voluptatem, legibus permissam, & remedium ætati necessarium, quoad licebat, experiuit? & tamen eam pœnam innocens tulit, de qua grauissimorum scelerum conuicta nunc conqueritur. Et legitimi coniugis cædes, & illegitimum, cum parricida publico, matrimonium eosdem
10 nunc habet deprecatores, qui, in Rege trucidando, sceleris pœnam innocentiæ irrogabant. Sed hic, neque, quid maiorum exemplis debeant, cogitant, neque legis illius æternæ sunt memores, quam clarissimi proceres, qui a primis vsque Regni incunabulis, secuti, violentiam tyrannorum compescuerunt. Et nos, in præsentia, quid egimus aliud, quam quod, tot regnorum & liberarum nationum vestigijs insistentes, licentiam, supra omne legum imperium sese efferentem, compressimus, non ea quidem seueritate, qua maiores in hoc genere sunt vsi? neminem enim, qui in tali scelere fuisset deprehensus, pœnas legum illi effugere voluerunt. Eos si nos imitati fuissemus, non solum a periculi metu abessemus, sed etiam calumniarū fugissemus molestias: idque, ex aduersariorum postulatione, potest intelligi. Quoties nos apud vicinos Reges criminati sunt? quas
20 gentes, aduersus nos, non concitant? quid tandem, ista importunitate, flagitant? vt videlicet, æquitate iuris, omnis controuersia tollatur? Nos istam condicionem nunquam recusauimus: nunquam illi, toties oblatam, recipere voluerunt. Quid igitur postulant? vt tyrannos grauissimi sceleris manifestos, spolijs ciuium pastos, Regum sanguine oblitos, in bonorum supplicia inhiantes, auctoritate publica armemus? & parricidij perpetrati compertos, cogitati, grauissimis suspicionibus, infames, indicta causa, nostris capitibus imponamus? Et tamen hic eorum petitioni improbæ largius indulsimus, quam aut mos patrius, aut legum seueritas, aut iuris æqui moderatio pateretur. Nulla pene res ab historiæ nostræ scriptoribus aut frequentius est celebrata, aut diligentius pertractata, quam in malos Reges animaduersio. Inter tot tamen, male gesti imperij reos,
30 quis vnquam tantam iratorum ciuium, in pœna, irroganda, sensit lenitatem, quanta, in Regis nostri matre, in atrocissimo facinore deprehensa, punienda, sumus vsi? cui vnquam, sceleris conuicto, potestas est data, filium aut propinquum suum in locum substituendi? cui aliquando libertas illa promissa est, vt, quos vellent, proxime regnaturo curatores apponerent? In ipsa vero eiuratione Regni, quid est, quod quispiam, vel paulo durius factum, queratur? Mulier adolescens, oneri imposito impar, rerum perturbatarum procellis agitata, per literas petit, vt proceres, non minus molesta, quam honorifica, Regni administratione eam liberent. Impetratum est. Vt ab ea in filium ius transferant. Ita, vt voluit, est factum. Vt curatores nominaret, qui rerum summæ præessent, dum filius adolesceret. Id quoque ei datum est: &, quo plus auctoritatis res
40 haberet, ad Ordines in conuentu publico de ea relatum est: a quibus, recta, & ordine cuncta fuisse acta, iudicatum est, & decreto publico id confirmatum est, quo nullum neque sanctius, nec firmius nobis est vinculum. At quicquid in custodia est actum, non vt sponte gestum, sed timore mortis expressum, velut alia multa, ad quæ, metus causa, homines coguntur, pro infectis haberi solent, ac debent. Ista quidem timoris excusatio vt, non sine causa, interdum a iudicibus solet accipi, ita non semper iustam, ad res iudicatas rescindendas, causam affert. nam cum, sui emolumenti causa, iniecto timore, plus actor a reo extorquet, quam, per æquitatem legum, assequi posset: merito, aut vi coactis, aut formidine impulsis, hæc remedia, optimo iure, sunt prouisa. Contra vero, si animus, male sibi conscius, ex iustæ pœnæ expectatione, metum confinxit, aut
50 si, vitandi iusti supplicij causa, in condiciones aliquas consensit, nullam satis iustam causam ad rescindendas res transactas, is timor affert: alioqui, quo quis esset sceleratior, eo facilior ei in aliquem legum portum foret receptus, & quæ remedia, subleuandis innoxijs, sunt excogitata, ad impios pœnis eximendos, transferrentur: illæque ipsæ,

vindices iniuriarum, leges bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt asylum, sed malis, iustum supplicium timentibus, iniustum perfugium. Iste autem metus, qualiscunque fuerit, qua tandem in re condicionem Reginæ fecit deteriorem? Regij enim fastigij titulus, & Regni administrandi potestas iampridem ei, vniuersi populi iudicio, erat adempta, & iam, in ordinem redactæ, vita restabat precaria, eaque ipsa, non criminum innocentia, sed populi misericordia, fruebatur. Quid igitur, cum Regno cessit, per timorem amisit? imperio iamdudum exuta, inane nomen imperij abiecit: & quod, ab inuita iure extorqueri poterat, sponte remisit: & reliqui temporis vitam, & infamiæ turpitudinem, &, ipsa morte miseriorem, perpetuum imminentis fati timorem, vani nominis vmbra, redemit. Itaque miror, hic neminem, seu Reginæ patronorum, seu Legatorum præuaricationem videre: nam, qui petunt, vt, quæ a Regina in custodia sunt gesta, rursus infecta fiant, hoc videlicet postulant, vt in locum, vnde se metu deiectam queritur, restituatur. Quis vero locus erat is, in quem tantopere flagitat restitui? (nam, ante iam pridem, erat a Regno gubernando remota, &, omni publica administratione iam adempta, legum pœnis relicta) Nempe boni isti patroni, eam restitui, volunt, vt, de crimine, non minus manifesto, quam fœdo & detestabili, causam dicat, aut verius, causa iam cognita, iustas pœnas luat. Et quæ nunc, in misericordia propinquorum, aliquo laxamento fruitur, &, in re atrocissima, non pessima condicione vtitur, in medias iudiciorum procellas iterum conijciatur, nulla meliore spe incolumitatis, quam quæ, ex tot priorum Regum, qui se iudicum sententijs permiserunt, condemnatione, redundet. Quod autem, ad sollicitandos simpliciorū animos, seditiose iactatur ab aduersarijs, tyrannis puniendis, bonorū Regum maiestatem imminui, & auctoritatem propemodum vilescere, id quale sit, videamus. Nam, contra reputando, nihil honorificentius societatibus & cœtibus bonorū esse potest, quam si malorū contagio liberentur. Quis senatum Romanū, supplicio Lentuli, Cethegi, aut Catilinæ pollutū, existimauit? Valerius Asiaticus, tumultuantibus, ob cædem Caligulæ, militibus, & subinde flagitantibus, quis tam audacis facinoris esset auctor? e loco sublimiore & conspicuo proclamauit, Vtinā istud vere assumere possem. Tanta fuit, in vnius hominis priuati libera voce, maiestas, vt tota vecors illa multitudo, statim dissipata, conquieuerit. L. Iunius Brutus, cum coniurationem, de recipiendis in Vrbem tyrannis, restinxit, non existimauit, familiam cæde nefaria pollutam, sed, sanguine suorum liberorum, e Nobilitate Romana maculam elutam. Christierni Dani carcer ecquid detraxit, de laudibus Christiani, proximi Regis? ecquid obstitit, ne optimus omnium suæ memoriæ Regum haberetur? Præstans enim & virtuti suæ innixus animus, neque aliena gloria crescit, neque decrescit infamia. Sed his omissis, vt ad criminis defensionem reuertamur, Reginæ petitioni abunde satis factum arbitramur, quæ a nobis poposcit, vt causam nostram, tam euidentibus argumentis, confirmaremus, vt ipsa, sibi persuadere, posset, eam esse iustissimam, & alijs, rationem reposcentibus, honeste respondere. Quod enim ad cædem attinet, adeo dilucide eius auctor, & ratio, & causæ fuerunt a Comite Morauio, socijsque eiusdem legationis explicatæ, vt Reginam Angliæ, cæterosque ab ea, ad illarum rerum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima iudicia latere potuerit: Quæ vero, post id facinus, in crimen vocantur, ostendimus, cum lege diuina, cum lege naturæ, quæ & ipsa quodam modo diuina est, cum legibus patrijs & institutis consentire, neque ab aliarum gentium, apud quas ius, fasque, & Magistratuum imperia valuere, moribus esse aliena: nostramque causam cum probent omnes, diuinarum humanarūque interpretes legum, tot sæculorū exempla, tot populorum iudicia, & tyrannorū supplicia, non videmus, quid, in nostra causa, tam sit nouū (ne dicam iniquum) quod Reginam remoretur, quominus & ipsa nostræ causæ subscribat, & alijs persuadere possit, nihil hic esse, cur, nos, a bonorum aut ciuium, aut Christianorum officio discessisse, debeant existimare. Hæc eorum, quæ, pro causa tum dicenda viderentur, summa, literis comprehensa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram viris summa virtute & doctrina, quos Regina eis de rebus conferre sermonem iusserat: discriptamque, ad eam deferendam, dedimus: ac postridie, qui fuit dies Cal. Martij, mane iterum in Aulam conuenimus, vt, si fieri posset, certiores fieremus, non modo, quid, de nostro responso

responso, sed de summa totius causæ, sentiret. Sed, quia Regina, eo die, profectura erat ad villam suam, ad tria millia intra Londinum, cui villæ Vico viridi nomen est, non fuit nobis eius tum conueniendi potestas: igitur, quod proximum fuit, cum Concilij primoribus, qui nobis audiendis, ab initio, dati erant, collocuti, ex eis intelleximus, eam (etsi illa ipsa ex vrbe migratio, aliæque curæ non multum vacui temporis ei concessissent) tamen nostrum legisse commentarium: verum, nundum sibi plane esse persuasum, nostram causam tam fuisse iustam, vt, sine vllo animi scrupulo, eam probare posset. Quapropter hortabatur, vt ad secundum, ab initio nobis propositum rediremus, aliquamque rationem dispiceremus, qua hæc discordia, condicionibus honestis, 10 consopiretur. Nos, ex aduerso, respondimus, Nos quidem domo non esse missos, cum liberis mandatis, sed, certis finibus circumscriptam, habere potestatem: Neque liberum nobis esse, consultare, de vlla omnino re, quæ, ad imminuendum Regis nostri imperium, pertineret: nec, si etiam oblata fuisset a nostris ea potestas, eam fuisse accepturos, aut permissa vsuros. Rebus in hoc statu tum relictis, cum Regina in sua villa, nos Londini diuersaremus, misimus e nostris, qui ex ea scirent, numquid esset, præterea, de quo, nobiscum agendum, existimaret: aut, si nihil esset, vt curarent, veniam discedendi nobis impetrandam, vt domi Reip. pro virili, consulere, & priuatam non negligere, ac, si qua in re liceret, maiestati eius gratificari possimus: studium certe nostrum ei probare conemur, cuius declarandi maior erit domi nobis potestas, 20 quam in alieno solo degentibus. Hac nostra flagitatione, id saltem perfecimus, vt iuberemur, quinto die mensis Martij, nos in Aula sistere. Ibi, cum ad Reginam essemus perducti, ea nostram intuenda opinione suscepta, obstinationem grauiter increpuit, quod disceptationem, aut potius consultationem, de re ad nostram securitatem spectante, tam pertinaciter defugeremus: adiecit præterea prolixam suæ voluntatis declarationem, aduersus Regem, cæterosque, qui eius causam susceperant tuendam. Nos, cum æquitatem nostræ causæ satis luculenter a nobis explicatam, contenderemus, illa ex aduerso respondit, Suo nondum animo satisfactum, exemplis & argumentis, a nobis prolatis: Nec se disputationum earum plane rudem esse: vt quæ superioris temporis partem studio legum impertisset: Quod si est ita vobis prorsus decretum, inquit, nihil 30 præterea comminisci, ad Regis ac vestram salutem conseruandam, velim tamen, adhuc sermonem conferatis, cum Concilij mei primoribus, qui vobiscum, superioribus diebus, ijsdem de rebus, disseruerunt. Respondemus, Nos nequaquam nostris opinionibus esse ita pertinaciter addictos, vt non libenter, ex ipsa consiliarijsque eius quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, modo id caueatur, ne præsens Regni status mutaretur, aut aliqua de Regis imperio fiat imminutio: ea de re, nullam nos consultationem aut velle, aut posse attingere. Postridie, ad villam Regiam (vti cum Regina conuenerat) descendimus, initoque cum consiliarijs colloquio, cum multa ab eis in medium essent proposita, quæ, ad dirimendam controuersiam, quæ erat, de titulo Regni, inter matrem & filium, facerent, Nos, quia & non paucæ erant, nec, de re- 40 bus parui momenti, rationes vtrinque iactabantur, rogauimus, vt eas scripto nobis exhiberent, vt spatium, de tantis rebus cogitandi, nobis daretur: Nec illi, consulta prius Regina, moram fecerunt. Cunctis igitur per ordinem excussis, res visæ sunt tam arduæ, tamque, ad Regiam maiestatem imminuendam, pertinentes, extraque fines, legationi suæ præscriptos, positæ, vt eas nec vellent, nec auderent, nec possent attingere. Postridie, Robertus Petcarnius in Aulam, cum responso, remissus est. Id erat, rem ad vniuersorum ciuium cognitionem pertinere: nec tam paucorum hominum disceptationi committendam. Idem quoque ad eos nostrum responsum, scriptum petentibus, postridie illius diei, hoc est mensis Martij nono die, ad Aulam retulit: ac magnopere petijt a Regina, vt peractis, quorum causa venerant, Legatis, domum ab- 50 eundi veniam daret. Post decimum demum diem, Reginæ conueniendæ nobis copia facta est: Delecti a Concilio, quibuscum, a nostro aduentu vsque, nobis institutus fuerat sermo, vehementer instabant, vt adhuc, vna secum, condiciones non incommodas rei componendæ comminisceremur: multisque verbis ostenderunt, si, ad domesticam

seditionem, externum etiam accederet bellum, duplicatum laborem, duplicata pericula, rerumque omnium difficultatem fore: præsertim, cum, nostris viribus nos explicare, non possemus. Nobis vero in ratione instituta perseuerantibus, nec vllam pacificandi formulam accepturis, qua Regis potestas arctaretur, ille finitus est dies. Proximo die, qui fuit vicesimus Martij, in Aulam fuimus reuocati. Ibi Regina ad se iussos accedere, in hanc fere sententiam, alloquitur, Se, cum suis, nostra responsa expendisse, satisque perspicue intelligere, neminem, præter summum Scotorum Concilium, qui ex conuentu Ordinum constat, posse ad ea, quæ postulabantur, certi quicquam respondere: itaque, se rationem iniisse, qua rem integram, honesto colore prætento relinqueret. Sibi renunciatum esse, comitia omnium Ordinum breui in Scotia futura: eo (quod bene vertat) proficisceremur: Ibi operam daremus, Vt, ex vtraque factione, pari vtrinque numero, certi homines deligerentur, qui causas controuersiarum diligenter expenderent: Se quoque eo legatos missuram, qui, vna cum eis, paci reconciliandæ operam darent: Se autem petere, vt, interea, induciæ renouentur, dum res ad finem aliquem deduceretur: Hæc etiam se velle, cum legatis Reginæ Scotorum, conferre: eosque, si posset, in suam sententiam adducere. Illi autem, re audita, se excusant: nihil enim se, Principe sua inconsulta, in vllam partem statuere posse: Se quidem, vt rescifcant, quid ad eam rem, sententiæ habeat, ad eam scripturos. Nos vero redeundi ad nostros promissum commeatum flagitabamus. Verum, interea, iubemur, breuem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum a Regis nostri matre, ad Episcopum Rossiensem, cæterosque eiusdem Reginæ legatos responsum rediret. Post id, de reditu statim impetraturos. Interea nihil ad festinationem nostram profuit, quod identidem obijceremus, nihil nobis, cum Rossiensi Episcopo, rei esse: neque is legationi nostræ propositus esset finis: Nos quidem, cur veneramus, perfecisse: mirari vero, cur Episcopus Rossiensis nostrum reditum, peracta legatione, remorari debeat: præsertim, per nostram absentiam, tot nouarum rerum obortis tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. Sed nec hac, prope importuna, nostra flagitatione quicquam promouimus: res enim de die in diem prolata est, ad pridie Cal. April. quo die, Regina Londinum redijt. Sed quæ, in conuentu publico inchoata, tractabantur, per triduum fere proximum, ita Reginam tenuerunt, vt, ad externa disceptanda, nullum ei ocium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis accersitis, moram iniectam excusat: Ostendit, matrem Regis nostri præfidentem suorum audaciam grauiter, per literas, increpuisse, quod, suam ad causam hac ratione tractandam, descendissent: Itaque inquit Angla, cum, a via concordiæ a me proposita, tam vehementer abhorrerent, non ero diutius vobis in mora: Quod si forte pœnitentia (quod spes est) posterius ducta, in hanc viam redire velit, vos, non dubito, in officio futuros. Ita tandem benigne, & humaniter dimissi, octauo die Aprilis, iter in patriam sumus ingressi. Hæc cum Sterlini in conuentu procerum recitata fuissent, magnoque omnium consensu, diligentia fidesque Legatorum approbata, reliquas cogitationes, in Cal. Maias, intendunt: in quem diem, comitia erant indicta. Interim, vtrique se diligenrer parant: alteri, ad ea habenda, alteri, ad impedienda. Hæc fere palam prudentiores existimabant, Anglam nulla ratione velle Scotam dimittere: quippe, quæ videret, quantum ex ea re periculum vniuersæ rei Britannicæ immineret. Iniecta interim mentio erat, de Rege Scoto, pro matre, petendo obside, magis, spe concordiæ impediendæ, quam restituendæ: Scotos enim nequaquam consensuros, certo sciebat: verum aderant, in Concilio eius, plerique homines potentes, qui occulte Norfolcianæ factioni studebant: hi & Scotam restitui volebant, & factionem ei aduersam, temporis diuturnitate, frangi & debilitari, vt necessitate ab ea exprimeretur, quod a volentibus impetraturi non videbantur: nec dubitabant, eo rem venturam, cum rebelles pecunia, bellicoque apparatu a Gallo iuuarentur: Regij contra, in vnam Angliæ Reginam essent intenti, quæ benigne, ab initio, eis, intellecto Reginæ Scotæ scelere, pollicita erat, Regnum Regemque eorum sibi curæ fore. Sed nec Gallus, sua consilia satis expedire poterat: Reginam enim restitui, volebat, Regem Anglis dedi, nolebat: cum
autem

autem non ignoraret, quam valida esset Norfolciana factio, quæ res nouas moliebatur, non desperabat, fore, vt Regina Scota e custodia vel clam elaberetur, vel per vim abduceretur. Hic fere tum rerum status in Britannia erat. Mortonius, cum, in conuentu Sterlini, suæ legationis acta proceribus probasset, domum reuersus, quæ quatuor millia ab Edimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum paucis equitibus habebat, vt & se, si quid opidani attentarent, ea manu tueretur, & eorũ excursiones prohiberet, dum maiores copiæ cogerentur: interim Reginæ factio, quæ opidum tenebat, milites conscribit, loca idonea præsidiis occupat, atque in id vnum omnia consilia confert, vt, excluso Prorege, comitia, quæ Edimburgum erant indicta, impediret. Adhæc Mortonius, vti a Prorege fuerat mandatũ, viginti equites, & e centuria peditum, quam commeatibus infrequentem, secum habebat, circiter septuaginta Letham misit, qui Edicto publice denunciarent (nam Edimburgum iam præsidio tenebatur) Ne quis, terra mariue, rebelles commeatibus, armis, alióue quouis bellico apparatu subleuaret; Qui contra fecissent, eisdem, quibus rebelles, poenis essent obnoxij. Hi, quia, vrbanis se copiis impares, sciebant, pedites longiore via, quæ monte (quem Arcturi sedem vulgus appellat) ab vrbis conspectu tegitur, equites prope muros, vrbis portas, nemine hostium se commouente, transierunt: peractis autem, cur Letham venerant, non eadem reuertentibus fortuna fuit: pedites enim cum recusarent, qua venerant, redire, & vt sui & hostium periculum facerent, prope vrbis portas, inuitis equitibus, vna tamen cum eis subiecti mœnibus, transibant, cum repente, duabus portis, in eos facta est eruptio. Initio concursum est satis acriter: opidani tandem tumultuosi in vrbem reiecti, leui quidem cum iactura: sed tamen, vt facile appareret, inferiores virtute eos esse, etsi numero superarent. Contra Prorex, cum nihil haberet, ad opidum oppugnandum, parati, nec, instantibus comitiis, ob temporis angustiam, machinæ eo conduci possent, a vi abstinendum ratus, comitia tum extra portam habere, statuit: nam, opidum cum in longitudinem exporrectum esset, qui muris id primi circumdederunt, magnam eius partem, extra pomeria, excluserant, ita tamen vt eius partis habitatoribus ciuitatis ius integrum seruaretur. Illic igitur habita sunt comitia, Iuris peritis interpretantibus, Nihil referre, in qua vrbis parte haberentur. In hoc conuentu, cum perduelles essent denunciati, principes fere eorum, qui arcem tenebant, ac hi potissimum, qui, ob conscientiam cædis Regis ac Proregis, iudicia fugiebant: rebelles, Ordinum decreto (cuius iudicij summa est auctoritas) damnati, ne vulgus, quod fere a Nobilitatis nutu pendet, ab eis alienaretur, & ipsi, ex ea copia, quæ apud eos erat, comitia coegerunt. Pauci ab eis stabant, quibus ius suffragij erat, e quibus, alij in comitium non venerunt, alij affuerunt quidem, sed, vt spectatores, omnibusque officiis forensibus abstinuerunt: ita, cum nec iustus eis suffragatorum esset numerus, nec hi, tempore legitimo, aut more maiorum, conuocati, vt tamen speciem aliquam legitimæ multitudinis haberent, duo Episcopi, aliique nonnulli absentes (quod nunquam antea fando auditum erat) suffragia sua, in ancipitem comitiorum euentum, scripta miserunt. Toto hoc tempore, cum arx assidue in procerum conuentum maioribus machinis iacularetur, ac sæpe globi ferrei in mediam turbam caderent, neminem tamen aut occiderunt, aut vulnerarunt: damnati in vtroque conuentu pauci: & vtrique comitia, in mensem Augustum, indixerunt, alteri, Sterlinum, alteri, Edimburgum. Soluto conuentu, ac neutris alteros lacessentibus, velut in inducias consensum esset, maior pars mercenariorum, qui cum Mortonio erant, domos sunt dilapsi. Qui opidum tenebant, non ignari, quanta esset circa Mortonium infrequentia, simul ignominiæ superioris delendæ cupidi, ducentos viginti pedites sclopetarios, equites centum emisere: hi duas machinas æneas campestres secum auexerunt, eo consilio, vt vel opidulum Dalkethum, vbi tum Mortonius erat, incederent, vel, si id non succederet, metu hostem intra opidum continerent: atque, ea velut timoris confessione expressa, vulgo se ostentarent. Hi cum in colle aduerso sese instructos ostendissent, subito Dalkethi, Ad arma, conclamatum est: Mortoniani statim ducenti pedites, & circiter sexaginta equites, per aduersum collem subeũtes, in planitiem demũ inuecti, contra, ad pugnam parati, steterunt: procurrentibus deinde vtrinque iaculatoribus,

leui certamine conserto, rebelles, qui, omnia apud hostem se imparata deprehensuros, crediderant, spe sua decepti, retro, quantũ integris ordinibus poterant, abeuntes, vrbem repetebant: interea, aliis vrgentibus, aliis se recipere cupientibus, ad Cragmillarium arcem, in medio fere itinere sitam, peruentũ est. Ibi pauci pedites Mortoniani, qui ab aduersa parte arcem occulte transierant, ex insidiis consurgentes, in angustiis viæ subiectæ aciem hostiũ aggressi, ordinibus solutis, eam in fugam auerterunt: qui præsidiũ, in arce Edimburgensi, agitabant, e superiore loco cernentes, fugam se versus tendere, subsidio miserunt octodecim equites, & triginta pedites, quibus freti hostes, equites Regios (qui, dimidio, pauciores erant) rebellium impetum non sustinentes, non minus trepide, quam paulo ante secuti erant, fuga retro impulerunt. Peditum vtrinque operam prope inutilem imber, repente cælo effusus, fecit. In fuga, ex Mortonianis, cæsi pauci, plures vulnerati, capti circiter viginti sex: cæsorũ numerus e rebellibus maior, captorum minor fuit. Sed fortuita res vtriusque partis detrimenta prope æquauit: nam qui, Edimburgo venerant, doliolũ sulfurei pulueris secum aduexerant: inde milites, festinantes, dum inconsultius depromunt, igne temere iniecto, tanta vis flammæ repente erupit, vt equus, qui vasculum vehebat, & peditũ præfectus, Iacobus Maluillius, compluresque militũ eius, afflatu fuerint ambusti, ac maior pars eorum, intra paucos dies, perierit. Dum hæc, re in neutram partem inclinata circa Edimburgum geruntur, cohors vna Scotorum, qui, superioribus annis, in Dania mercede militauerant, cuique præerant Michael Vemius, adolescens nobilis, summa virtute & doctrina, domũ reuersa, operam suam Regi, opidanis frustra contendentibus, vt eam ad se pertraherent, obtulit. Hi breui, ad suos inuisendos, spatio impetrato, dũ ad diem dictũ conueniunt, certiores fiunt, a rebellibus naues, ad se intercipiendos, instrui: harum insidiarum gnarus Mortonius ipse, pro præsente copia, manu armata, nemine conscio, quo duceret, adeo festinanter Letham venit, vt eos conscendentes pene oppresserit: sedecim e moratoribus in ripa, dum scaphas tardius soluunt, capti. In posterũ diem, quoniam citius, per æstum Oceani, non poterant, naues paratæ, quæ reliquas persequerentur, aut redeũtes interciperent. Prorex quoque, ea nocte, certior factus, & ipse, postridie summo mane, cum tumultuariis copiis, a sinistro Forthæ litore festinauit, vt rebelles, egressos in terram, inuaderet. Sed militũ Cimbricorum properatio hos omnes conatus fecit irritos: maior enim pars, maiorem nacta nauem, incolumis transmisit: cæteri, qui minusculam conscenderant, procul a Letha deprehensi, circiter viginti sex, ad arcem sunt deducti. His ita confectis, Prorex Sterlinũ reuertitur: Mortonius, labore & vigiliis, præterea coli dolore afflictus, Lethæ lecto affixus tenebatur: Drurius Anglus, qui, per tot dies, de induciis inter factiones, egerat, nihil transigere poterat, quod Prorex nulla alia ratione consensurus esset, nisi, quæ per priores inducias loca erant occupata, restituerentur. Cum discessurus esset Anglus, rebelles, velut per ostentationem officij, quicquid habebant virium, cum eo produxerunt, rati, decumbente Mortonio, vel timoris confessionem se ab hostibus, numero inferoribus, expressuros: vel, si cum copiis eius, sine duce, congrederentur, aliquid, in summam rei, profecturos. Mortonius, per stationem equitum certior factus, e lecto statim consurgit, & arma capit, suosque omnes in propinquum colliculum producit, atque instructos tenet, quadringentos fere ab hoste passus. Drurius Anglus inter acies cursitabat, ac vtrosque inuicem rogabat, vt domos redirent, neu spem rerum componendarum nimis calidis consiliis infringerent: cum, de receptu, consentirent, & id modo controuersum, inter eos, esset, vtri prius signa conuerterent, hanc quoque litem Drurius tollere conatus, ab vtrisque petiit, vt, cum ipse, stans in medio, inter duas acies, signum dedisset, vtrique eodem momento, se reciperent. Mortonius non repugnabat, rebelles contra minabantur, se, nisi sponte discederet, eum cum ignominia pulsuros: ac iam vix contineri poterant, quo minus aciem promouerent. Hoc responso recepto, Mortonius, se Drurio ac Anglis, quos, eo tempore, nolebat offendere, ac suæ moderationis testes libenter habere vellet, satis fecisse, ratus, repente in hostem duxit: equites primi, impetu facto, statim cornua nudant: pedites, attentato tantum certamine, & ipsi terga dederunt. Ibi cum porta vici proximi effuse fugientes capere non posset,

complures in angustijs occisi, multi proculcati; multi etiam capti, nemine resistente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, confisi loco, se in ordines receperunt, ac iterum, ad primum hostium impetum, fugerunt. Fuga adeo effusa in vrbem fuit, vt, relicta porta, omnes in arcem contenderent: ac nisi hostis, sequens, in prædam intentus fuisset, opidum neglectum capi potuisset. Ex rebellibus, supra quinquaginta occisi, circiter centum quinquaginta capti: in his, Alexander Humius, leuiter saucius, equo labente oppressus. Galuinus Hamiltonius cæsus: Iacobus Culenus, Huntlæi propinquus, peditum ductor, ex armario pauperculæ mulieris, vbi latebram quæsierat, extractus, Letham perducitur: eo conspecto, tantus vulgi clamor exortus est, vt, nisi eius morte, homines sibi satis fieri non passuri viderentur: is enim, superioribus bellis ciuilibus, auare & crudeliter latrocinium exercuerat, in Gallijs infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum armis contendentibus, cum ab vtroque pecuniam, ad militem conducendum, accepisset, vtrique operam pollicitus, neutri præstitit: multa facinora fœda patrauerat: tandem (vt dixi) captus, maximo cum plausu, ad supplicium est ductus. Post paucorum dierum quietem, opidani, refectis viribus, sese in armis ostentarunt: quotidie fere, ex eo, leuia certamina conserebantur, varia plærunque fortuna: pro Regijs erat virtus militum, pro rebellibus, locus ad insidias commodus, & arx imminens, ad speculandum, vnde omnes exitus hostium conspici poterant: nec fere se committebant certamini, extra quam ex arce tormentis globi ferrei adigi possent. Lethæ Prorex se continebat, in omnes eorum egressus intentus, & commeatus maritimos intercipiebat, terrestres omnino excludere, non poterat, propter vrbis vastitatem, & vicinorum locorum asperitatem, quorum circuitione, plerunque momenta rerum gerendarum amittebantur. Dum hæc circa vrbem geruntur, nauis Gallica, quæ nitrum, globos ferreos, tormenta ænea minuscula, & nonnihil pecuniæ ad obsessos ferebat, capta est: pecunia in stipendium militum erogata est: globi, nitrum, ac pars tormentorum, dum, nullo prope comitatu, Sterlinum aduerso flumine comportantur, rebelles, re cognita, nauiculis in eum vsum alio in portu comparatis, ad prædam conuolant: capta cum exportare in arcem nequirent, in flumen demergunt. Alia, eisdem fere diebus, capta est nauicula, aliarum quidem rerum inanis, præter literas, & magnifica Regis Galliarum promissa, spemque propinqui auxilij: toto enim superiore biennio, quo bellum per occasiones in Scotia gerebatur, Angliæ Regina Regiæ partis, Galliarum Rex & Angli Papani rebellium animos exigua pecunia, sed magnis pollicitationibus, sustentabant, nec tam studere videbantur Reges, vt sui vincerent, quam ne vincerentur: in id enim necessitatis vterque suos adigi, volebant. Angla, vt Scoti, tædio rerum suarum, in Angliam Regem non inuiti mitterent, atque ita toti ab ipsa pendere viderentur. Gallus, vt rebelles Britannodunum & Edimburgum ipsi dederent, ijsque præsidijs, capiti semper ab vtroque mari imminentibus, Scotos, vel inuitos, haberet obnoxios. Sed Reginæ libertate desperata, & amisso Britannoduno, lentius in causam rebellium incumbebat: id tantum spectabat, ne, Regno seditionibus domesticis exhausto, nouum, & non necessarium, vnius arcis causa, bellum susciperet: sed, ad præsentem rerum statum, satis abunde rebatur, si non caperetur. Et Scoti certi erant, Regem non dedere Anglis, cum, ob antiquas controuersias, tum, ob Papanorum Anglorum potentiam, qui, in eius morte, suarum rerum incolumitatem statuebant: eo enim sublato, Regina Angla non modo videbatur infirmior, cum Regis vnius vita spei eorum moram faceret: sed Regina Scotorum totius Insulæ indubitata hæres foret, & quæ, suo matrimonio, Regnum, qui vellet, gratificari posset, & ad statum Religionis per totam Europam commutandũ, maximum momentũ afferre. In Aula autem Anglica, versabantur non obscuri homines, qui spem rerum nouarum veteribus beneficiis præferrent: sed si, viuo Rege Scotorum, Anglam tollerent, & eorum plærique a secretis Reginæ consilijs, verebantur, ne Scotæ nota omnibus maleficia eius authoritatem eleuarent, & opes filij augerent, &, metu tyrannidis, eum Anglis chariorem facerent. Angli rebelles, vtrunque, hoc est Regem Scotorum, & Reginam Anglorum, vna opera tollere, volebant: & cum res

parum, ex sententia, aperte procederet, veneno grassari, statuerunt. Cum in hoc statu res Scotorum essent, vtraque eorum factio, ad propinquam comitiorum diem, se comparabant. Rebelles, cum tres modo, supremi Ordinis, suffragatores secum haberent, e quibus, duo procuratores comitijs, Reginæ nomine habendis, præerant: tertius, Alexander Humius, vnus esset, qui suffragij ius haberet: & Ecclesiastici ordinis duo Episcopi, alter illo, ante aliquot menses, relegatus per Proregem, deinde statu vrbis permutato, cum, sine commeatu discedere, non auderet, ibi inuitus permansit: alter decoctor, accisis bonis, necessitate eo coactus. Ijs censentibus, supra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procacissimi enim militum, velut victoria iam parta, patrimonia sibi aliena destinantes, multos innoxios & quietos, ideoque, maximæ iniuriæ opportunos homines, in numerum proscriptorum referebant. Prorex, Sterlinum profectus, magno procerum concursu, & ipse comitia habuit: circiter triginta, ex pertinacioribus in causa Reginæ damnati: cæteri in spem veniæ dilati. Per procerum absentiam, rebelles, aliquid tentandum, rati, omnes ex vrbe copias eduxerunt, &, ad speciem multitudinis augendam, omnes opidanos, cum maiore parte militum, in acie statuerunt, eo consilio, vt, velut, superioribus temporibus, consueuerant, leuiter lacessendo, Regias copias, Letha elicerent: interea, dum intentos in se hostes distinerent, reliquis longiore itinere occulte circummissis, opidum præsidio destitutum, per auersam ingressi portam incenderent. Patricius Lindesius Lethæ præerat, homo manu & consilio promptus: is, productis copijs, cum a deprehensis insidijs sibi satis cauisset, suos recta in hostem duxit: & cum, initio, satis acriter dimicatū fuisset, tandem impressione maiore facta, rebelles fusi, fugati, &, vsque ad opidi portas, non sine cæde, compulsi: magnus captiuorum numerus abductus, sed maior pars fuit opidanorum: Alexander Humius captus, suorum interuentu, est liberatus. Vespere, cum Regij, victoria læti, se reciperent, Iacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copijs præerat, cum ab agmine suorum, quod cogebat, longiuscule abesset, a turma equitum, cum, dubia luce, cuius partis esset, dignosci non posset, in compito quodam exceptus, in vrbem ductus est. Hoc incommodo accepto, rebelles animum adiecerunt, ad aliud facinus, vt maioris periculi & audaciæ, ita in spem, si successisset, belli vniuersi patrandi. Nam, cum exploratores comperissent, omnes fere proceres aduersæ factionis Sterlini adeo negligenter & solute agere, vt, tanquam in summa pace, in opido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, assumptis trecentis peditibus, equitibusque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus esset molestū peditibus, qui raptim ducebantur, pridie eius diei omnes rusticorum equos, qui ad mercatū venerant, retinuerunt, &, si quos obiter inuenerant, dominis abstulerunt. Duces expeditionis eius erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos magnopere confirmabat Georgius Bellus, cohortis peditum signifer, Sterlini natus: is cum omnes aditus & opportuna opidi loca nosset, ac procerum hospitia haberet descripta, certam spem faciebat, omnia in eorum potestate futura: illi quoque tanta confidentia proficiscebantur, vt iam designarent, quos seruarent, quos perderent. Igitur mane diluculo, cum ad opidum aduenissent: omnia adeo neglecta compererunt, vt ne canis quidem eos allatrauerit: ita summo silentio ingressi, nemine obuio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obsident, deinde procerum hospitia aggrediuntur, ac cæteri quidem, paruo negotio sunt oppressi. Iacobi Duglassij Mortonij Comitis diuersorium vnum eis moram præbuit: id cum vi expugnare non possent, ignem subijciunt: ille, vno aut altero, e ministris, qui strenue aditus tuebantur, cæsis, cum iam omnia fumo & flamma opplerentur, ægre ex incendio sese expediens, Valtero Scoto, affini suo, qui ibi occurrit, se dedidit: Prorex quoque, eodem momento, familiaribus segniter eum tuentibus, cum se armis, se prope solus, defendere tentasset, captus abducebatur: Et iam Alexander Glencarniæ, & Hugo Æglentoniæ Comites, adhibitis custodibus, ad exitium seruabantur: Claudius enim Hamiltoniꝗs suos admonuerat, vt omnes, sine discrimine, proceres aduersæ partis, simul ac portas vrbis forent egressi, conficerent. Omnibus rebus ita supra spem succedentibus, cum vulgus militum ad prædam discurreret, Ioannes Areskinus,

arcis

arcis præfectus, qui, viis obsessis, in forum aliquoties frustra prorumpere tentauerat, tandem globum suorum, maiusculis sclopetis armatum, suas nouas ædes (quæ tum maxime ædificabantur) e quibus in totum forum prospectus erat, occupare iubet: hæ enim, vt vacuæ & nondum absolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præsidium, vnde iaculis hostes peterent, præbebant. Rebelles, vbi imparibus armis, e loco superiore iam occupato, se peti animaduerterunt, statim sese in fugam coniecerant, adeo trepide, vt cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam est ventum, alij alios proculcarent: saluti eis fuit, quod rari sequebantur, iis, qui foro eos expulerant, singulis modo, per nouarum ædium portulam, quæ sola & semiclausa in opidum patebat, exeuntibus, ac e reliquis domibus, paucis, qui intra ædes armati, ad omnes casus parati, stabant, egressis. Ita tota fere multitudo, quæ, pridie illius diei, tam audax facinus susceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, a sedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex opido eiicitur, vt, captiuorum omissa cura, suæ quisque saluti consuleret. In hoc tumultu toto, vnus modo (quem nominare sit operæ precium) ex Regiis, Georgius Ruuenus, summæ spei iuuenis, dum ferocius, quam tempus poscebat, confertos hostes aggreditur, fuit peremptus: Alexander autem Stuartus Garlianus, cum captus abduceretur, incertum, a suis, an ab hostibus ictus cecidit. In hac tanta, & tam late fusa, trepidatione, cum qui antea intra sua limina metu continebantur, passim in publicum prorumperent: qui Iacobum Duglassium, & Alexandrum Cunigamiũ ceperant, cum euadere non possent, se suis captiuis dediderunt. Proregem ducebat Dauid Spensius, equitum, inter rebelles, præfectus: cum sciret, insidias vitæ eius fieri, tam solicite eum tueri satagebat, vt ipse quoque a percussoribus, auide Proregem petentibus, ictus, eodem illo die, interierit, magno vtriusque factionis mœrore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, iuuentutis Scoticæ nulli inferior: nec, post eius decessum, equitatus hostium quicquam, memoria dignũ, gessit: e percussoribus Proregis, duo, cum ad suos euadere non possent, supplicio, quod in deditum sæuiissent, affecti: cæteri adeo trepide fugerunt, vt captiui, quos retinuerant, passim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes hostes deleri, si equitatus affuisset, qui tum fugientes sequeretur: sed latrones Teuiotici, in primo ingressu opidi, equos omnes diripuerant. Id eis saluti fuit. Ex vtraque parte, fere par cæsorum numerus: e Regiis, nemo captiuus est abductus: ex altera factione, multi, quorum plerique, prædæ intenti, intra domos, quas diripiebant, deprehensi fuerunt: Prorex, eo die, ex vulnere decessit. Exequiis, vt in tempore tam turbulento, raptim factis, procerum qui aderant, ad successorem creandum, conuenerunt: illi, e suo numero, selegerunt tres, qui, iureiurando prius adacti, se Nobilitatis suffragiis parituros, velut candidati, comitiorum euentui permitterentur: hi erant, Gilespicus Cambellus Argatheliæ, Iacobus Duglassius Mortonij, Ioannes Areskinus Marriæ Comites. Omnium suffragia in Areskinum inclinarunt: is nihil prius, quam de oppugnando Edimburgo, egit, ad quam rem exercitus a superiore Prorege fuerat indictus, in Calendas Octobris: sed repentina rerum perturbatio effecit, vt is dies prorogaretur in Idus eiusdem mensis. Ea res magnum attulit, rebus gerendis, impedimentum: quod opidanis, qui, dies noctesque, in opere erant, spatium, ad muniendum, est datum, & hiems prætmatura, noctesque longiores, & cœli, vt in locis frigidis, intemperantia, & difficilior commeatuum apportatio, & apparatus bellici angustia, effecerunt, vt, re infecta, discederetur. Proximis aliquot mensibus, certatum est excursionibus, in neutram fere partem rem inclinantibus: prospectus enim ex arce, liber in omnes partes, efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent, vel præcipitarent in insidias: signo enim e superioribus locis edito, facile admonebantur, vt se reciperent in tempore. Semel tamen, cum omnes equites ac pedites ex opido se eiecissent, vt paucos e Regiis interciperent, ac acriter simulantibus fugam instarent, ad vexilla cohortium, e valle propinqua emergentium, ab arcis præsidio conspecta, statim signum receptui est datum: itaque rebelles, antequam ad insidiarum locum essent perducti, se trepide recipere cœperunt, eoque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam instantis periculi erant admoniti, tamen, nec vnde, nec quantum id esset, suspicari poterant. Equites pauci, qui, ante, fugam simulauerant, eorum tergo adeo institerunt, vt pedites, solutis

ordinibus, qua quisque proxime poterat, vrbem peterent: multi vulnerati, & capti: in ijs, ex præfectis cohortium, & signiferis aliquot. Dum post hæc, res ad vrbem lentius geritur, in regionibus, ad Septentrionem versis, clades, hac maxime occasione, accepta est. Duæ erant in illo tractu familiæ, summa potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forbosiorum: sed cum Gordonij, summa inter se concordia, viuerent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permissu, multos annos præfuissent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra, Forbosij, inter se discordes, suis se viribus assidue conficiebant: sed neutra in alteram (vt qui cognationibus & affinitatibus coniuncti essent) quicquam, multis annis, attentauerant: magisque, occulta æmulatione, quam aperta inuidia, laborabant. Erat in familia Forbosiorum Arcturus, homo & ingenio, & manu promptus, & qui, a primis vsque discordiarū temporibus, Regem semper secutus erat: is, tum aliquid agitandū ratus, quo & suum, & gentis nomen illustraret, & partis, quam sequebatur, opes augeret, primum, familiam suam in concordiam redigere, conatus est: id si obtinuisset, nullas, in illis regionibus, opes metuebat. Cum, ad eam rem, dies dictus fuisset, Adamus Gordonius, Comitis Huntlæi frater, omnibus rationibus ad impediendū paratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero, ad locum venit: &, cum Forbosiorum duo agmina in conspectu haberet, antequam coniungi possent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit: eo labente, reliqui fusi & fugati sunt: aliquot viri illustres cæsi: plures capti: reliqui, proximis diebus, metu, ne grauius in captiuos sæuiretur, nihil ausi. Eum metum auxit domus Alexandri Forbosij, cum vxore prægnante, liberis, & ministris cremata. Frater Arcturi Forbosij, maior natu, qui gentis princeps erat, capta & spoliata sua domo, ægre elapsus, in Aulam venit: ibi, quanquam res erat in summa angustia, tamen ei & Nobilibus, eius sectam secutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, vt se eis coniungeret. Ea cum ad reliquias Forbosiorum, aliquotque familias propinquas sese coniunxisset, a viribus se satis putabat firmam: sed deerat, quem sequeretur, dux, cum iuuenes fere essent familiarum principes, ac vix quisquam, inter alios, admodum emineret. Ita, in diuersa consilia distracti, Ioannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum suam, non longe distantem, discessit: Alexander Forbosius, cum suis clientibus, & peditum centuriis duabus, Abredoniam contendit, vt Adamum Gordonium inde expelleret, & suos ex itinere reficeret. Adamus, certior factus, inimicum cum non adeo multis aduentare, suos ex opido eduxit, coactis etiam sequi opidanis, vt speciem maioris multitudinis præberet. Ibi statim in agris opido proximis acre præliū committitur: pedites Regij pugnandi studio longius Gordonianos secuti, deficiente puluere sulfureo, nec suorum acie subsidiis firmata, trepida fuga se recipiunt, prementibus maxime sagittariis: non adeo multi e victis cæsi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonulli: in iis, Alexander Forbosius, cum se diu pertinaciter, aduersus instantes, defendisset. Hic rerum ad Septentriones, successus mirum quam animos rebellium, ad maiora aggredienda, erexit. Igitur, in diuersa Regni parte, ad Iedburgum opprimendum, animum adiiciunt, opidulum quidem, more patrio, immunitum, sed fortissimorum ciuium, & quod, superioribus annis, rebellium conatibus semper fortissime restiterat. Huic opido vicini erant, Thomas Carus Farnihestius, & Valterus Scotus: hi, præter veteres clientelas, satis numerosas, sibi adiunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Euiam, & Eskiam, semper latrociniis infestas, ac tum, per bellorum ciuilium licentiam, in longinqua etiam loca libere grassantes. Erant & in ipsa Teuiotia, cum, harum regionum contagio, tum ob consuetudinem prædas agendi ex hostico, aliquot magnæ familiæ, furtis & latrociniis infames: nec hi modo, sed quidam, e proximis Anglis, spe prædæ illecti, se coniunxerunt: accersiti præterea Edinburgo CXX. sclopetarij, ex omnibus cohortibus selecti. Iedburgenses quoque, non ignari, se peti, trepidis nunciis, Proregi periculum significant: & leuis armaturæ tantum auxilium petunt, nec interea sibi defuerunt, Valtero Caro Sesfordio accersito, &, militum satis magno numero e vicinis agris collecto, pro tempore, opidum muniunt: & Gulielmus Ruuenus, centum viginti sclopetariis & equitibus, partim secum adductis, partim e Marcia vicina collectis, ad Dunburgū adesse, nunciatur vtrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, satis

ſatis copiis ſuis confiſi (erant enim ad tria millia hominum) iter, ſummo mane, ad opidum intenderant, vt auxiliorum aduentum præuenirent: & Ruuenus, id ipſum ſuſpicatus facturos, magno gradu eos conſequitur: & poſtremos leuibus excurſionibus laceſſit. Valterus quoque Carus, adiunctis ad ſuos opidanis, recta ad hoſtes pergit. Id illi conſpicati, ne ancipiti prælio dimicarent, ſe confeſtim in loca tutiora recipiunt: Latrones, qui, ſpe prædæ, accurrerant, cum opidum a vi tutum, & Regios, ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erat, domos abeunt: Rebelles, nihil minus rati, quam hoſtes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte ſe Hauicum recipiunt: hanc ſpem augebat hiems, ſolito aſperior, niuis recens caſus, quæ omnia late obtinebat.
10 At Ruuenus, occaſione ratus vtendum, de tertia vigilia, adeo celeriter agmen Hauicum ducit, vt, antequam hoſtes, de aduentu eius fierent certiores, intra mille paſſus eſſet. Hauici tanta erat trepidatio, vt nullus conſilio relinqueretur locus, propere equites pediteſque educti, flumen proximum ſecuti, in loca tuta ſe recipere, tentarunt, ſed celeritate ſequentium præuenti, equites vt in regione nota, ſe periculo fuga ſubtraxere: pedites, prædæ relicti, ſiluam exiguam in rupe, flumini propinqua, occupant: ibi ab equitibus vndique incluſi, nec peditum aduentum expectare auſi, ad vnum ſe dedunt. Hi cum alia præuertenda eſſent, nec tam vehementi hieme, circumduci poſſent, fide accepta, ſe ad diem redituros, ſine armis incolumes dimiſſi, pauci, obſidum nomine, pro cæteris retenti. Reuerſos, Kircadius leuibus commentis promiſſa eludens, ad diem ſtatutum adeſſe
20 vetuit: reliquum Hiemis, & proximum Ver totum leuibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, ſed rebellium, quam Regiorum plures: Rebelles enim, in collibus, vrbi propinquis, cum rei bene gerendæ occaſionem captarent, vix inito plerunque certamine, in vrbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: ſed fruſtra. Nam Angla, etſi Regiæ parti magis fauebat, tamen, pacem ita facere, cupiebat, vt vtranque factionem ſibi obnoxiam redderet. Franci, in exulis Reginæ cauſam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebat, quantum ſatis videbatur, in præſentia, non ad rem gerendam, ſed ad ſpem fouendam, ſemperque aliqua eius portio a portantibus prærodebatur. Inter hæc, aliquot menſes, leuibus incurſioni-
30 bus, nec, ad ſummam rei, quicquam facientibus, tranſacti. Nec in aliis regni partibus a direptionibus, & incendiis ceſſabatur: Adamus Gordonius, coacta manu, in Anguſiam ingreſſus, domum Duglaſſij Glemberuij obſedit: at vbi, eum abeſſe, ſenſit, in ea, quæ relicta erant, ferro & igne, crudeliter ſæuiit: tantamque formidinem Taodunanis incuſſit, vt illi, e vicinis Fiſæ locis, præſidia aduocarent: eis enim Gordonius infenſiſſimus erat, quod, egregia in Regias partes fide & conſtantia, perſeueraſſent: Blakneſſum a cuſtode Hamiltoniis proditum. Ea arx nauigationem inter Letham, & Sterlinum ſuſtulit: Prorex molas omnes, circa Edimburgum, confregit, Nobilium ædes vicinas præſidiis occupauit, omneſque ad vrbem aditus occluſit. Multi vtrinque intercepti. Archibaldius Duglaſſius, e familiaribus Mortonij vnus, ad ſuſpicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ
40 apud eum deprehenſæ, &, poſtquam captus fuerat, vltro citroque ad rebelles miſsæ & remiſſæ, coarguebant, & re, & conſilio, & pecuniæ, & armorum tranſmiſſione, eos iuuiſſe.

DE IVRE REGNI APVD SCOTOS DIALOGVS,

Auctore

GEORGIO BVCHANANO SCOTO.

GEORGIVS BVCHANANVS IACOBO VI. SCOTORVM REGI, S. P. D.

SCRIPSERAM, *ante annos complures, cum apud nos res turbulentissimæ essent, Dialogum de Regum Scotorum iure: in quo, ab incunabulis ipsis (vt ita dicam) quod ius, quæue potestas sit regibus & ciuibus inter se explicare sum conatus. Is liber cum pro tempore profuisse nonnihil sit visus, vt occluderet ora quibusdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum statum insectarentur, quam quid rectum esset, ad rationis normam exigerent; rebus tamen paulo tranquillioribus, ipse quoque arma deposita concordiæ publicæ libens consecraui. Nuper autem cum in eam disputationem inter schedas repertam incidissem, ac visus essem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præsertim rerum humanarum parte collocatæ) essent necessaria, eam publicandam censui, vt & mei in te studij esset testis, & tui erga ciues officij te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem, hunc meum conatum non inanem fore: In primis, ætas, nondum prauis opinionibus corrupta, & supra ætatem indoles, ad præclarißima quæque capessenda, sponte properans; & non modo præceptoribus sed omnibus recte monentibus in obtemperando facilitas, & in rebus examinandis iudicium, & solertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, nisi probabili ratione confirmetur. Video etiam, te, naturæ quodam instinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidis est nutricula, & legitimi regni grauißima pestis, adeo abhorrere, vt solœcismos & barbarismos aulicos, non minus oderis, quam qui sibi omnis elegantiæ censores videntur, eos ament & affectent, & velut sermonis condimenta paßim Maiestates, Dominationes, Illustritates, & si qua alia magis sunt putida, adspergant. Ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & institutio rectorum in præsentia vendicent: tamen nonnihil subuereri cogor, ne blanda vitiorum altrix, praua consuetudo, animum adhuc tenellum in peiorem partem detorqueat: præsertim, cum non ignorem, quam reliqui nostri sensus facile sese præbeant seducendos. Hunc igitur ad te non modo monitorem sed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentem misi: qui, in hoc flexu ætatis, trans adulationis scopulos te comitetur: nec moneat modo, sed in via semel inita contineat, & si quid deflexeris, reprehendat & retrahat. cui si parueris, tibi, tuisq; in præsentia tranquillitatem, & in futurum sempiternam comparabis gloriam. Vale. Sterlini: Anno Salutis humanæ* M. D. LXXIX. *die decimo Ianuarij.*

DE

DE IVRE REGNI APVD SCOTOS, DIALOGVS.

Personæ,

G. BVCHANANVS, THOMAS MAETELLANVS.

VM nuper e Galliis Thomas Mætellanus rediisset, eumque diligenter, de statu rerum Gallicarum, percontatus essem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, vt in curriculo ad gloriam instituto perseueraret, spemque optimam, de progressu studiorum suorum, conciperet. Nam si ego mediocri ingenio, re familiari prope nulla, sæculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate conflixerim, vt, aliquid præstitisse, videar: certe quibus, feliciore sæculo natis, ætas, opes, ingenium abunde suppetunt, hi neque labore ab honesto instituto deterreri deberent, neque, tot adminiculis adiuti desperare possunt. Pergerent igitur, pro virili, rem literariam illustrare, ac se suosque ciues memoriæ posteritatis commendare. Quod si paululum conniterentur, fore, vt eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis Orbis regionibus, a literis, humanitate, omnique ingenij cultu homines tantum abesse, quantum a Sole abessent. Nam vt Afris & AEgyptiis, aliisque plerisque nationibus, celeriores animi motus, acrimoniamque maiorem ingenij natura indulserit: nullam tamen gentem ita prorsus damnauit, vt, ad virtutem & gloriam, aditum ei præcluserit. Hic cum ille de se (qui est eius pudor) modice, de me vero magis amanter, quam vere locutus esset; eo tandem sermonis cursus nos pertraxit, vt, vbi ille me de perturbato patriæ statu rogasset, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, respondissem: cœperim inuicem, eum rogare, quænam vel Gallorum, vel aliarum quas in Galliis conuenisset, gentium, de rebus nostris esset opinio. Non enim dubitabam, quin ipsa rerum nouitas (vt solet) omnibus esset occasionem & materiam sermonum datura. Quorsum (inquit ille) id ex me petis? Nam cum & rei gestæ ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum sentiant; facile coniicere potes, ex animi tui conscientia, quæ sit, vel saltem debeat esse, omnium opinio. B. At enim, quanto longius exteræ nationes absunt, eoque minores causas iræ, odij, amoris, aliarumque perturbationum habent, quæ, animum a vero deflectere, possunt, tanto plerunque & sincerius iudicant, & liberius, quid sentiant, eloquuntur: eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere, potest. M. Visne, tecum ingenue loquar? B. Quid ni? M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo interuallo, patriam, parentes, propinquos, & amicos; nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etsi enim vel consuetudine me confirmatum vel præceptis doctissimorum hominum existimaram: tamen cum in rem præsentem ventum est, nescio, quo modo animi mei mollitiem cælare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes vno ore detestarentur, auctorque incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat, & priuati maleficij commune odium adeo in totam gentem redundabat, vt qui etiam a suspicione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur dum hæc velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim. B. Quamobrem vero? M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, iamdudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, vt nullus iam defensioni locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxij adolescentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in fœminas (cui sexui etiam, captis vrbibus, hostes parcunt) nouum imma-

nitatis ederemus exemplum. A quo vero facinore dignitas vlla, aut maiestas eos deterrebit, qui in Reges ita sæuiant? Aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neque sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia represserit? Ius, mos, leges, respectus imperij, reuerentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coercebunt metu, vbi summi imperij vis infimorum patet ludibrio? vbi sublato æqui, iniqui, turpis, honesti discrimine, publico prope consensu, in immanem degeneratur barbariem? Hæc & his atrociora scio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: occlusis interim omnium auribus, nec defensionem, nec satisfactionem admissuris. B. At ego te facile hoc timore, nostramque gentem falso crimine liberabo. Nam si prioris atrocitatem sceleris tantopere execrantur, qui conuenit, seueritatem, in eo vindicando reprehendere? Aut si, Reginam in ordinem redigi, moleste ferunt, prius est necesse, vt probent. Igitur, tu elige, vtrum e duobus atrox videri velis. Nam vtrumque nec illi nec tu (modo vobis constare velitis) aut laudare, aut vituperare potestis. M. Ego vero cædem Regis vtique abominor, & detestor: gaudeoque eius inuidiam a publica conscientia remotam, & in paucorum improbitatem esse collatam. Hoc vero posterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare possum: nam quod scelus, ab omni hominum memoria, maxime nefarium, consilio & industria, eruerint, sceleratos bello & armis persequantur, facinus præclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem summum magistratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque sanctum semper, apud omnes gentes, fuit, contempserint: nescio quomodo acceptum sint omnes Europæ nationes: illæque in primis, quæ sub imperio Regio viuunt. Me certe, quanquam non ignorem, quid ex aduerso prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel nouitas vehementer mouet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus eius, nonnulli mecum arcta consuetudine sunt coniuncti. B. Iam propemodum videor, videre, quid non tam te fortasse commoueat, quam istos, alienæ virtutis iniquos iudices, quibus satisfaciendum existimas. Eorum ego tria potissimum genera statuo, qui manus istam iniectionem sint vehementer exagitaturi. Vnum genus est perniciosissimum: in eo sunt tyrannicarum libidinum administri, qui nihil non iustum & honestum sibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex sua quamque rem vi, sed dominorum libidine metiuntur. Hi sese alienæ cupiditati adeo addixerunt, vt nullam sibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac secta prodierunt, qui adolescentem innoxium, nullis inimicitiarum causis, sed lucri, honoris, aulicæque potentiæ spe, libidini alienæ crudelissime mactauerunt. Isti autem cum, Reginæ vicem se dolere, simulant, non illius ingemiscunt miseriis, sed suæ securitati prospectum volunt, præmiumque sceleratissimi facinoris, quantum spe deuorarunt, ægre sibi de faucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum non tam oratione, quam legum seueritate, & vi armorum reor castigandum. Alij toti rerum suarum sunt. Hi homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) iniuria, sed damnis anguntur domesticis, ideoque mihi magis egere videntur consolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua est imperita multitudo, quæ omnia noua miratur, plurima reprehendit: neque quicquam rectum putat, nisi quod ipsa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim a consuetudine maiorum receditur, tantum a iusto & æquo recedi putat. Hi quia non malitia & inuidia, neque respectu vllo rerum suarum ducuntur, fere doceri & de errore se deduci patiuntur: ac plerunque, vi rationum conuicti, sese dedunt: quod, in causa Religionis, sæpenumero his temporibus experimur, & superioribus sumus experti. nec fere quisquam adeo ferus est, qui non mitescere possit,

Si modo culturæ patientem commodet aurem.

M. Istud certe verissimum esse, non semel sumus experti. B. Vt igitur cum hac multitudine agas, si clamosissimum & importunissimum quemque roges, quid de supplicio Caligulæ, Neronis, aut Domitiani sentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, vt non, iure pœnas eos luisse, fateatur. M. Fortasse verum dicis. Sed iidem confestim clamitabunt, eos non de Tyrannorum suppliciis queri, sed iustorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre. B. Videsne igitur, quam facile multitudo placari possit? M. Nondum, nisi tu quid aliud dicas. B. At, paucis faxo, intelligas. Vulgus (vt ais)

Tyrannorum

Tyrannorum cædem probat: erga Regum aduersam fortunam commouetur. Nonne igitur, si intelligat plane, quod sit inter Tyrannum & Regem discrimen, posse fieri existimas, vt, in plerisque, sententiam suam mutet? M. Istud si omnes faterentur, Tyrannos iure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis esset patefactus. Sed video quosdam, nec spernendæ quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum pœnis subiiciant, tamen sacrosanctos esse velint Tyrannos: præpostero certe, nisi fallor, iudicio: sed tamen pro eorum imperio, quamlibet immoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare sunt parati. B. Ego quoque in complures, nec semel quidem, incidi, qui istud ipsum pertinaciter defendant: sed recte an secus, commodius alio loco expendemus. Interea, si vis, hoc nobis sit positum, ea lege, vt, nisi posterius satis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio idipsum retractare liceat. M. Ista quidem lege non repugno. B. Pugnantia igitur hæc duo statuemus, Regem & Tyrannum esse. M. Statuamus. B. Qui originem ergo, causasque Regum creandorũ, quæque sint Regum in populos, populorum in Reges officia explicauerit, nonne ex aduerso quæ ad naturam Tyranni pertinent, propemodum explicuisse tibi videbitur? M. Ita arbitror. B. Et imagine vtriusque proposita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam sit suum erga vtrunque officium? M. Verisimile est. B. Contra vero, in rebus dissimilimis, quæ sub eodem genere continentur, similitudines quædam inesse possunt, quæ imprudentes facile queant in errorem inducere? M. Possunt, procul dubio: in eoque potissimũ genere, vbi, qui deterior est, præstantioris personam facile assumit, nihilque magis studet, quam vt imperitis imponat. B. Habesne aliquam in animo descriptam Regis & Tyranni imaginem? Nam si habes, magno labore me leuabis. M. Ego profecto, vtriusque quam habeam in animo imaginem, facile possem explicare: sed vereor, ea ne sit impolita & informis. Itaque, ne, dum tu me refutes, longior instituatur oratio, malo audire, quid tu sentias, qui & ætate & rerum vsu prior es; nec aliorum modo sententias teneas, sed ipse etiam multorum & mores, & vrbes videris. B. Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum sententiam explicabo; quo maior sit auctoritas orationi, vt quæ non temporis causa conficta sit, sed ex eorum opinionibus excepta, qui, cum extra præsentem controuersiam fuerint, non minus diserte, quam breuiter suum iudicium protulerunt, sine odio, sine fauore, aut inuidia, quorũ causæ procul ab illis aberant, eorumq; potissimum sententiis vtar, non qui in vmbris & ocio consenuerunt: sed qui domi forisque in ciuitatibus bene constitutis, virtute & consilio floruerunt. Sed, priusquam eos proferam testes, pauca ex te exquirere volo, vt cum in rebus quibusdam, nec iis exiguis, consenserimus, non sit mihi necesse, de cursu instituto digredi, & in perspicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confirmandis immorari. M. Ita faciendum censeo: ac si quid vis, roga. B. Putas ne, tempus quoddam fuisse, cum homines in tuguriis atque etiam antris habitarent; ac, sine legibus, sine certis sedibus, palantes vagarentur, congregarenturq; prout vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua, vtilitasque communis eos conciliabat? M. Ego vero istud credo: cum sit & ordini naturæ consentaneum, & omnibus prope omnium gentium historiis testificatum. eius vitæ, rudis & incultæ, Troianis etiam temporibus in Sicilia, describit imaginem Homerus:

Nec fora conciliis feruent, nec iudice: tantum
Antra colunt vmbrosa: altis in montibus ædes
Quisque suas regit, vxorem natosque: nec vlli
In commune vacat, socias extendere curas.

Eisdem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuisse dicitur, vt ex fertilissimis prope totius Orbis regionibus facile sit coniecturam facere, quanta tum solitudo & vastitas in deterioribus fuerit. B. Vtrum vero existimas naturæ magis consentaneũ, vitam illam vagam & solitariam, an concilia cœtusque hominum concordes? M. Cœtus hominum procul dubio. quos ipsa vtilitas

iusti prope mater, & æqui Primum congregauit, ac iussit
Communi dare signa tuba, defendier iisdem
Mœnibus, atque vna portarum claue teneri.

B. Quid? tu, vtilitatem primam ac summam conciliatricem hominum fuisse, arbitraris? M. Quid ni? qui, hominum causa homines fuisse generatos, audierim ex hominibus doctissimis. B. Magnam profecto videtur quibusdam vtilitas, habere vim, ad societatem publicam humani generis & constituendam, & continendam. Sed est, nisi fallor, congregandorū hominum causa longe antiquior, & communitatis eorum inter ipsos multo prius & sanctius vinculum. Alioqui, si commodi sui priuatim quisque velit habere rationem, vide, ne illa ipsa vtilitas solueret potius quam coniungeret humanam societatem. M. Fortasse istud verum sit. Sed, quæ sit altera illa communionis hominum origo, audire cupio. B. Ea est quædam naturæ vis, non hominibus modo, sed mansuetioribus etiam aliorum animantium indita, vt si etiam absint vtilitatis illa blandimenta, tamen cum sui generis animantibus libenter congregentur. At de cæteris in præsentia nihil attinet disputare: homini certe a natura hanc vim tam videmus alte impressam, vt si quis omnibus eis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparatæ sunt, sine hominum commercio vitam sibi insuauem sit existimaturus. Quin & illi ipsi, qui cupiditate scientiæ, & studio veri inuestigandi se a turba remouerant, & in secretos abdiderunt recessus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerunt; nec, si quando eam remisissent, in solitudine se continere poterant: sed illa ipsa secreta sua studia libenter proferebant: & velut in communem vtilitatem elaborassent, in medium conferebant sui laboris fructum. Quod si quis est qui omnino solitudine capiatur, cœtusque hominum fugiat, ac deuitet, id magis animi morbo, quam vi naturæ fieri existimo: qualem Timonem Atheniensem accepimus, & Corinthium Bellerophontem;

Qui miser Elæis errabat solus in oris,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

M. Non admodum hic abs te dissentio. Sed vnum est abs te hic positum naturæ nomen, quod & ego sæpe magis consuetudine loquendi vsurpo, quam intelligo: & ab aliis ita varie, & in tam multas res accommodatur, vt plerunque dubitem ad quam potissimum eam referam. B. Ego profecto nihil aliud in præsentia intelligi volo quam lucem animis nostris diuinitus infusam. Nam cum Deus

Sanctius hoc animal, mentisque capacius altæ, &
— quod dominari in cætera posset,

formauit, non modo corpori eius oculos dedit, quibus ducibus aduersa quæ essent suæ condicioni fugeret, quæ commoda, sequeretur: sed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honestis secerneret. hanc vim alij naturam, alij naturæ legem vocant. Ego profecto diuinam existimo, planeque illud habeo persuasum, quod nunquam aliud natura, aliud sapientia dicat. Eius porro legis velut compendiū, quod totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, Vt ipsum, scilicet, ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipsos. Huius legis omnes sacrorum voluminum libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam explicationem continent. M. Igitur humanæ societatis non tu oratorem aliquem aut iureconsultum, qui homines dispersos colligeret, sed ipsum Deum auctorem putas. B. Ita profecto est: ac iuxta Ciceronis sententiam, nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo qui hunc mundum regit, acceptius puto, quam cœtus hominum iure sociatos, quæ ciuitates appellantur. Harum ciuitatum partes similiter inter se iunctas esse volunt, atque cuncta corporis nostri membra inter se cohærere, mutuisque constare officiis & in commune elaborare, pericula communiter propellere, vtilitates prospicere, eisque communicandis omnium inter se beneuolentiam deuincire. M. Igitur non vtilitatem tu, sed legem illam diuinam ab initio rerum nobis insitam conueniendi in vnum cœtum multo augustiorem & diuiniorem causam statuis. B. Non quidem illam vt iusti & æqui matrem, vt quidam voluerunt, sed potius ancillam, & ciuitatis bene constitutæ e custodibus vnam. M. Hic quoque facile tibi assentior. B. Iam velut in corporibus nostris, vt quæ inter se pugnantibus constant principiis, morbi, hoc est perturbationes, & intestini quidam existunt tumultus, similiter in his maioribus corporibus, id est ciuitatibus,

fieri necesse est: vt quæ ex diuersis, & quodam modo pugnantibus, hominum generibus, ordinibus, condicionibus, naturisque coeant; & eorum etiam hominum

Qui non ijdem eadem possunt horam durare probantes,

breui certe eas dissolui, & interire necesse est, nisi adhibeatur, velut medicus perturbationum sedator, qui temperamento æquabili, & salubri infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compescat, & ita singulis membris consulat, vt neque partes imbecilliores, inopia alimenti, tabescant, neque validiores, plus æquo, luxurient. M. Ita plane est necesse. B. Qui in corpore ciuili hoc præstabit, quo nomine eum appellabimus? M. De nomine non sum admodum sollicitus. Quocunque enim censeatur, virum præstantissimum, ac plane Deo simillimum eum iudico. qua in re sapientia maiorum multum prospexisse mihi videtur, qui rem per se pulcherrimam nomine etiam splendidissimo decorarunt. Regem enim opinor intelligis, cuius vocabuli ea vis est, vt rem quidem per se maximam & excellentissimam, pene oculis cernendam subiiciat. B. Recte sentis. ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus augustius vocabulum, quo naturæ illius excellentis declaremus præstantiam: neque conuenientius, quo paternam erga nos curam & studium significemus. Quid alia colligam, quæ ad munus regis significandum transferimus? qualia sunt Pater AEneas, Agamemnon populorum Pastor; item Dux, Princeps, Gubernator. Quibus omnibus ea significatio subest, vt ostendant Reges non sibi, sed populo, creatos esse. Iam quod de nomine satis inter nos conuenit: si videtur, de officio disseramus, iisdem quibus ingressi sumus insistentes vestigijs. M. Quibus tandem? B. Meministi quid nuper dictum sit? ciuitatem corpori nostro persimilem videri, motus ciuiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale sit intellexerimus, non longe, opinor, aberimus ab officio Regis. M. Fieri potest. nam cætera quæ tu enumerasti, persimilia, ac pene germana, mihi sunt visa. B. Noli exspectare vt minima quæque hic excutiam. Neque enim temporis angustia id patitur, nec ipsa res exigit. Sed si in summa hæc inter se conueniant, cætera facile tibi subiicies. M. Tu vero perge, vt facis. Scopus etiam idem videtur vtrique propositus. M. Quinam? B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas. M. Intelligo. Alter enim humanum, alter ciuile corpus incolume in suo statu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad iustam valetudinem reducere debet. B. Recte intelligis. Duplex enim est vtriusque officium. alterum in tuenda valetudine bona, alterum in restituenda, si morbo fuerit labefactata. M. Assentior. B. Vtrinque enim morbi sunt similes. M. Ita videtur. B. Nam & sua quædam nocet vtrique redundantia rerum noxiarum, & necessariarum inopia. Et vtrunque corpus prope pari ratione curatur: nempe vel extenuatum nutricando, & leniter fouendo, vel plenum & redundans superuacuorum egestione leuando, & moderatis laboribus exercendo. M. Ita est. Sed hoc interesse videtur, quod in altero humores, in altero mores ad iustam quandam temperiem sunt reducendi. B. Rem tenes. Ciuilis enim corporis velut & naturalis suum quoddam est temperamentum: quam rectissime, opinor, iustitiam appellabimus. Ea enim est quæ singulis prospicit partibus, & curat vt in officio constent. Ea interim sanguinis missione, interim noxiorum exilio, velut egestione, redundantia egerit: interim animos demissos, & meticulosos excitat, & diffidentes consolatur, & ad illam quam dixi temperiem totum corpus reducit: reductumque commodis laboribus exercet, & certo laboris & ocij præscripto temperamento restitutam valetudinem quoad eius fieri potest conseruat. M. Cætera tibi facile assentior, nisi quod ciuilis corporis temperamentum in iustitia collocas: cum vel ipso nomine & professione temperantia has partes sibi vendicare iure suo videatur. B. Nihil admodum referre puto vtri hunc honorem deferas. Nam cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam, & æquabilitate sint positæ, ita quodam modo inter se connexæ sunt, & cohærent, vt vnum omnibus officium esse videatur: id est, cupiditatum moderatio. Ea quocunque in genere versatur, non admodum refert vtro nomine voces; quanquam

illa moderatio, quæ in rebus communibus & hominum inter se commercijs posita est, commodissime mihi nomine iustitiæ intelligi posse videatur. M. Hic tibi facillime assentior. B. In Rege autem creando hoc opinor veteres fuisse sequutos, vt si quis inter ciues esset singulari præstantia, reliquosque omnes æquitate & prudentia antecellere videretur, vt in apum aluearibus fieri traditur, regnum ad eum vltro deferebant. M. Credibile est ita factum. B. Quid si nemo vnus qualem diximus, in ciuitate inueniretur? M. Iure illo naturæ, cuius ante meminimus, par imperium in pares vsurpare non potest, nec debet: natura enim iustum opinor, vt inter eos, qui cætera sunt pares, imperandi & parandi etiam vices sint pares. B. Quid si populus, annuæ ambitionis tædio, vnum aliquem non plane omnibus virtutibus regijs præditum, sed vel nobilitate, vel diuitiis, vel rebus bello gestis insignem, Regem velit eligere? Nonne & hunc optimo iure existimabimus Regem? M. Optimo. Populo enim ius est, vt imperium cui velit deferat. B. Quid si hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? Huncne statim medicum, vbi ab vniuersis fuerit electus, arbitrabimur? M. Minime: doctrina enim, & multarum artium experientia, non suffragijs, fit medicus. B. Quid in cæteris artibus artifices? M. Eandem rationem esse omnium, reor. B. Regnandine aliquam artem esse putas? M. Quidni? B. Potesne rationem reddere cur ita credas. M. Videor mihi posse. Nempe quæ in alijs artibus reddi solet. B. Quam dicis? M. Omnium enim artium ab experientia profecta sunt initia. Nam cum plerique temere, ac nulla ratione multa aggrederentur, alij autem, propter exercitationem & consuetudinem, eadem illa callidius facerent, animaduersis vtrinque euentis, & perpensis euentorum causis, homines acuti proceptorum quendam ordinem digesserunt, eamque descriptionem Artem appellarunt. B. Potest ergo, simili animaduersione, ars aliqua regia describi, vt medicinæ? M. Opinor posse. B. Quibus ex præceptis ea constabit? M. Non habeo, in promptu, dicere. B. Quid si ex aliarum artium collatione id inuestigemus? M. Quo pacto? B. Hoc pacto: Grammaticorum quædam sunt præcepta, & medicinæ & agriculturæ. M. Intelligo. B. Nonne præcepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus: & ita in cæteris? M. Ita prorsus videtur. B. Quid ciuiles leges? regiæ artis præcepta quædam tibi videntur? M. Videntur. B. Has igitur tenere decet eum qui Rex censeri velit. M. Ita videtur. B. Quid qui non tenet? etiam si populus eum regnare iusserit, Regem eum appellandum censes? M. Hic facis vt hæream. Nam si consentire cum superiore oratione velim, populi suffragia non magis Regem, quam alium quemuis artificem facere possunt. B. Quid hic agendum censes? Nam nisi Regem suffragijs electum habeamus, vereor ne legitimum vllum habituri simus. M. Ego quoque idem istud vereor. B. Visne igitur, quod in artium comparatione postremo nobis positum est, diligentius excutiamus? M. Fiat, si quidem tibi ita videtur. B. Præcepta artificum nonne in singulis artibus leges vocauimus? M. Factum. B. At vereor ne satis circumspecte id a nobis sit factum. M. Quamobrem? B. Quia absurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non esse. M. Absurdum. B. Sed qui quod artis officium est præstet, eum artificem existimabimus, siue id sponte naturæ, siue perpetua constantique ratione & facultate quadam faciat. M. Ita reor. B. Qui hanc igitur recte quiduis faciendi vel rationem vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus, modo exercitatione facultatem comparauerit. M. Rectius quam illum alterum, qui nuda præcepta absque vsu & exercitatione habeat. B. Præcepta igitur illa non existimabimus artem esse? M. Minime: sed artis quandam similitudinem, aut verius vmbram. B. Quæ est ergo facultas illa ciuitatum gubernatrix, quam ciuilem siue artem, siue scientiam vocabimus? M. Prudentiam mihi velle dicere videris: ex quo, velut fonte, leges omnes, si modo societati hominum conseruandæ sint vtiles, proficisci ac deriuari oportet. B. Rem attigisti. Hæc igitur si summa & perfecta in quopiam esset, tum natura, non suffragijs regem esse diceremus: liberamque rerum omnium potestatem ei traderemus: sin qualem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturæ præstantiam accesserit, similitudinem quandam in eo veri regis amplexi

etiam

etiam Regem appellabimus. M. Appellemus, si ita videtur. B. Et quoniam aduersus animi affectiones, quæ possunt, & plerunque solent auertere a vero, ne satis firmus sit, timemus, legem ei velut collegam, aut potius moderatricem libidinum, adiiciemus. M. Non censes igitur rerum omnium arbitrium penes Regem esse debere. B. Minime. Nam cum non solum Regem, sed etiam hominem esse memini, multa per ignorantiam errantem, multa sponte peccantem, multa prope inuitum; quippe animal ad omnem fauoris & odij auram facile mutabile. Quod vitium naturæ magistratus augere etiam solet: adeo vt hic potissimum sententiam illam ex comœdia veram esse compertiam, OMNES licentia deteriores fieri. Quamobrem legem ei adiungendam censuerunt homines prudentissimi, quæ vel ignoranti viam ostendat, vel aberrantem in viam reducat. Ex his, opinor, intelligis, ὡς ἐν τύπῳ, quodnam ego veri Regis officium esse rear. M. De causa creandorum Regum, de nomine, deque officio, plane mihi satisfecisti. neque tamen si quid adijcere velis repugnabo. Etsi vero animus ad ea quæ restare videntur properat, vnum tamen quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto silentio prætereundum: quod videlicet subiniquus Regibus mihi videatis. Idque ipsum etiam antea de te frequenter eram suspicatus; cum te Resp. antiquas, Venetorumque ciuitatem adeo profuse laudantem sæpe audiuissem. B. Non tu recte hic de me sentiebas. neque enim ego apud Romanos, Massilienses, Venetos, & si qui alij fuerunt apud quos potentiora fuerint legum quam hominum imperia, tam suspicio diuersam ciuitatis administrandæ rationem, quam æquitatem: neque multum referre puto Rex, Dux, Imperator an Consul vocetur, qui præsit, modo illud teneatur, eum æquitatis tuendæ causa in magistratu esse collocatum. Imperium enim modo sit legitimum, non est quod de nomine eius contendamus. Nam & quem nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud est, quam Rex legitimus: & Coss. primi non modo Regum insignia, sed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non vnus, sed duo præerant: (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorũ Regibus fieri solitum non ignoras) qui non in perpetuum, sed in annũ creabantur. Illud igitur quod initio diximus, tenere semper oportet, Reges primum tuendæ æquitati fuisse constitutos. Id illi si tenere potuissent, imperium quale acceperant, tenere perpetuo potuissent: hoc est liberum & legibus solutum. Sed (vt humana sunt omnia) statu rerum in peius prolabente, quod publicæ vtilitatis causa fuerat constitutum imperium, in superbam dominationem vertit. Nam cum libido Regum pro legibus esset, hominesque in potestate infinita & immoderata collocati sibi non temperarent, sed multa gratiæ, multa odijs, multa priuatis commoditatibus indulgerent, Regum insolentia, legum fecit desiderium. Leges igitur hac de causa inuentæ sunt a populis, Regesque coacti, non sua in iudicijs licentia, sed quod populus in se dedisset, iure vti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus quam Regibus credi: cum alteri multis de causis a vero deflecti possent, alteræ, aduersus preces & minas surdæ, vnum & perpetuum tenorem seruarent. Regibus igitur, cætera liberis, hic vnus imperio modus est præfinitus, vt suas actiones & orationem ad legũ præscripta conformarent: & præmia pœnasque, maxima societatis continendæ vincula, ex earũ sanctionibus diuiderent. Denique quemadmodũ ait summus administrandæ Reipub. Magister, vt Rex, esset lex loquens; lex, Rex mutus. M. Statim ab initio ita Reges laudaueras, vt eorũ maiestatem prope augustam & sacrosanctam faceres. Nunc vero velut pœnitentia reuocatus, nescio quibus angustijs eos concludis, & in legũ prope dicam ergastula coniectis ne liberam quidem orationem permittis: me autem ex magna spe deiecisti. sperabam enim fore, vt rem (iuxta clarissimũ historiæ auctorem) inter deos hominesq; pulcherrimam, vel tua sponte, vel a me admonitus, in orationis cursu, in suũ splendorem restitueres: quã tu omnibus ornamentis spoliatam in ordinem redegisti: & qui primus in orbe terrarũ fuit magistratus, eum angustis circumseptũ cancellis prope contemptibilem, nulli certe sano reddidisti optandũ. Quis enim sanæ mentis non in mediocri fortuna subsistere priuatus malit, quã in perpetuis molestiis, aliorũ intentus negotiis, suæ rei negligens, totũ vitæ cursum ad alienas rationes componere? Quod si ista regnandi vbiq; proposita sit conditio, vereor ne maior penuria Regũ sit futura, quã in

prima nostræ Religionis infantia fuerit Episcoporum. Nec miror, si ad hanc formulam spectentur Reges, olim e pascuis, & ab aratro petitos, qui præclarum istum honorem acciperent. B. Vide quæso quanto in errore verseris, qui non fruendæ iustitiæ, sed voluptatis causa Reges a populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum esse existimes vbi diuitiæ & voluptates non affluant. Qua in re quantum eorum amplitudini detrahas, cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex iis quos tu videris Regem velut puellarem puppam vestitum, & ad inanem pompam magno cum fastu, ingenti turba stipatum, produci, cuius tu similitudinem in eo quem describimus Rege desideras. confer, inquam, istorum aliquam cum eis qui olim clari fuerunt: quorum etiam nunc viuit, vigetque & ad posteros celebratur memoria. Illi profecto tales fuerunt, qualem ego modo designaui. Audistine vnquam fando Macedonem illum Philippum cum vetulæ, vt suam causam audiret, roganti respondisset, sibi non esse otium: illaque subiecisset, igitur ne sis Rex. Audistine, inquam, ab anu paupercula Regem tot bellorum victorem, tot gentium dominatorem, sui admonitum officij, paruisse: & quod Regum esset munus agnouisse? Confer igitur hunc Philippum cum Regibus non modo maximis qui nunc in Europa sunt, sed cum omni vetustatis memoria: nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia parem: paucos magnitudine ditionis æquales. Agesilaum, Leonidam, cæterosque Lacedæmoniorum Reges si enumerem, (at quantos viros!) obsoleta videbor exempla proferre. Vnum tamen Lacænæ puellæ dictum silentio præterire non possum. ea est Gorgo Cleomedis filia. hæc cum videret seruum hospiti Asiatico soccos detrahentem, accurrens ad patrem, exclamauit, Pater, hospes manus non habet. Quo ex puellæ dicto de tota Laconica disciplina, Regumque domestica consuetudine facile iudicare potes. At qui ex hac rustica sed virili disciplina prodierunt, hæc qualiacunque sunt pepererunt: ex ista vero Asiatica, qui maxima regna, per manus a maioribus tradita, per luxuriam & ignauiam amiserunt. Et, vt veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Galecos Pelagius, qui in Hispania Saracenorum opes primus labefactauit, apud hunc quamuis

-- Ignemque laremque,

Et pecus, & dominos communis clauderet vmbra:

adeo tamen Hispanos reges eius non pudet, vt in maxima gloria ponant quod ab eo sint oriundi. Sed cum hic locus longiorem postulet disputationem, vnde sumus digressi redeamus. Nam quod tibi sum pollicitus, ostendere quam primum cupio, non a me confictam fuisse hanc regnandi formulam, sed clarissimis omnis memoriæ viris idem visum fuisse: breuiterque, vnde hæc hauserim, fontes commonstrabo. Libri sunt M. T. Ciceronis omnium consensu laudatissimi qui de officiis inscribuntur: horum e secundo libro hæc ad verbum sunt: Mihi quidem non apud Medos solum, vt ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros iustitiæ fruendæ causa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur initio multitudo, ab iis qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem fugiebant virtute præstantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat. Eademque constituendarum legum causa fuit, quæ Regum. Ius enim semper est quæsitum a quabile. neque enim aliter esset ius. Id si ab vno bono & iusto viro consequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingebat, leges sunt inuentæ, quæ cum omnibus semper vna atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Adiuncto vero vt iidem prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his autoribus non posse consequi se arbitrarentur. Vides ex his verbis, opinor, quam & Regũ & legum expetendarum Cicero causam fuisse existimet. Possem hic testem & adstipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello gestis quam Philosophiæ studio nobilem, nisi eum tam familiarem tibi esse scirem, vt eius omnes sententias notas habeas. Platonem vero & Aristotelem & si non ignoro quanti eos facias, in præsentia omitto. Malo enim e mediis rerum actionibus homines illustres, quam e gymnasiorum vmbris accersere in subsidium. Stoicum vero Regem, qualis a Seneca in Thyeste describitur, multo minus

sum

ſum arbitratus tibi a me producendum. Non tam quod illa veri Regis imago perfecta non ſit: quam quod illi principis boni exemplar magis animo informati, quā aliquando ſperari poſſet. Sed & ne in iis quos produxi calumniæ locus eſſet, non e ſolitudine Scytarum Reges propoſui, qui vel ſuos diſtringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis a noſtris moribus adhorreret, facerent: ſed e media Græcia: & qui illis ipſis temporibus, quibus omnibus honeſtis artibus Græci fuerunt florentiſſimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant ciuitatibus: & ita præfuerunt, vt & viui apud ſuos in maximo fuerint honore, & mortui poſteris præclaram ſui memoriam reliquerint. M. Hic ego, ſi poſtules quid ſentiam, vix audeo fateri tibi vel meam inconſtantiam, vel timiditatem: vel ſi quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties iſta, quæ a te modo recitata ſunt, apud hiſtoriæ præſtātiſſimos lego ſcriptores, vel a ſapientiſſimis hominibus quorum autoritatem non auſim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, ſincera, ſed etiam fortia, & ſplendida mihi videntur. Rurſus quoties oculos ad noſtri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa ſancta & ſobria, ſed horrida tamen, & nondum ſatis expolita fuiſſe videtur. Sed hæc fortaſſe alias per ocium: nunc vero, ſi quidem videtur, quod inſtituiſti perge proſequi. B. Viſne igitur vt breuiter quæ dicta ſunt colligamus? ita maxime intelligemus quid ſit præteritum: & ſi quid temere ſit conceſſum, facillime retractabimus. M. Maxime. B. Primum igitur conuenit inter nos, homines a natura ad ſocietatem & vitæ communionem eſſe factos. M. Conuenit. B. Eius quoque ſocietatis cuſtodem Regem electum, virum ſumma virtute præſtantem. M. Ita eſt. B. Et velut hominum inter ipſos diſcordiæ, neceſſitatem Regis creandi attulerunt, ita Regum in ſubditos iniuriæ, in cauſa fuerunt vt leges deſideraremus. M. Fateor. B. Leges igitur ſpecimen artis Regiæ, vt præcepta medicinæ, artis medicæ cenſuimus. M. Sic eſt. B. Tutius autem eſſe, (quoniam in neutro ſingularem, & exactam ſuæ artis peritiam poſuimus) vt vterque ex artis illis præſcriptis quam temere curet, videtur. M. Tutius certe. B. Artis autem medicæ præcepta non vnius generis viſa ſunt. M. Quo pacto? B. Quædam enim ſunt tuendæ valetudinis: alia inſtaurandæ. M. Recte. B. Quid regiæ artis? M. Totidem, opinor, ſunt genera. B. Proximū ergo videtur, vt conſideremus illud. Puteſne medicos omnes morbos, & eorum remedia ita exacte tenere poſſe, vt nihil præterea, ad eorum curationem, requiri poſſet? M. Minime. Nam & multa morborum genera noua, omnibus fere ſeculis, ſuppullulant: & noua item ſingulorum remedia, ſingulis prope annis, aut hominum induſtria reperiuntur, aut e regionibus longinquis apportantur. B. Quid ciuitatū leges? M. Eadem certe videtur earum ratio. B. Igitur nec omnes morbos medici, nec ciuitatum Reges ex artium ſuarū, quæ ſcripta quidem traduntur, præceptis, vel vitare vel ſanare poſſunt. M. Non poſſe arbitror. B. Quid ſi igitur veſtigemus quibus de rebus leges in ciuitatibus ſanciri poſſint: quæ vero legibus cōprehendi non poſſint? M. Operæpretium faciemus. B. Permultæ & permagnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant. Primum omnia quæ in deliberationem futuri temporis cadunt. M. Omnia. B. Deinde multa præterita: qualia ſunt ea in quibus veritas coniecturis quæritur, teſtibus confirmatur, aut tormentis exprimitur. M. Scilicet. B. In his igitur quæſtionibus explicandis quæ erunt Regis partes? M. Non longo hic opus eſſe video ſermone, cum Reges in iis quæ in prouiſione futuri temporis poſita ſunt, adeo ſibi non arrogent ſummā poteſtatem, vt vltro prudentiores in conſiliū ſibi aduocent. B. Quid in his quæ coniecturis colligūtur, teſtibus conuincuntur? qualia ſunt cædis, adulterij, veneficij crimina? M. Iſta cauſidicorū ingeniis excutiuntur, eruūtur ſolertia, eaque fere iudicū ſententiis permitti video. B. Et recte fortaſſe: nam ſi Rex priuatas ſingulorū Ciuiū cauſas audire velit, quando ei vacabit de bello, de pace, de iis negotiis quæ Reip. incolumitatem continent & cōſeruant, cogitare? Denique quando licebit nihil agere? M. Nec ego rerū omniū cognitionem ad vnū Regem velim deferri: neque, ſi deferatur, vnus omnibus omniū cauſis ſufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere conſiliū illud non minus ſapiens, quā neceſſariū quod Moſi ſocer dedit, de onere iudicandi in multos partiendo. De quo non dicam pluribus, quando hiſtoria omnibus eſt nota. B. Sed & hi iudices,

opinor, ex legum præscripto ius dicent. M. Dicent profecto. Sed, vt video, pauca sunt de quibus legibus caueri possit, præ vt illa sunt, de quibus non possit. B. Accedit alia res non minoris difficultatis: quod nec ea omnia de quibus leges rogantur, præscriptionibus certis contineri possunt. M. Quo pacto? B. Iuris prudentes qui plurimum suæ arti tribuunt, quiq; se iustitiæ sacerdotes haberi volunt, negociorũ tantam esse multitudinem confitentur, vt prope infinita videri possit: quotidieq; in ciuitatibus noua flagitia velut vlcerũ genera, prouenire aiunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præsentia & præterita accommodat? M. Non multum, nisi diuinus quispiam sit. B. Accedit & alia, nec ea parua, quædam difficultas, quod in tanta condicionis humanæ inconstantia nihil vlla fere ars in vniuersum stabile & firmum præcipere potest. M. Nihil verius. B. Tutius igitur videtur esse, & perito medico de salute ægrotantis, & Regi de statu ciuitatis credi: nam & medicus, præter artis præscriptum, infirmum vel consentientem, vel interim inuitum sæpe sanabit. Et Rex nouam, & tamen vtilem legem ciuibus aut persuasis, aut etiam inuitis imponere potest. M. Non video quid vetet. B. Hæc autem vterque cum facit, num tibi videtur præter legem quisque suam facere? M. Mihi quidem ex arte vterque. Nam ante posuimus non illam, quæ præceptis constat artem esse, sed vim animo comprehensam, qua in materia pertractanda, quæ artibus est subiecta, artifex vti solet. Illud autem (siquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipsius velut interdicto coactum vt Regem vnde vi deiectus erat, eo restitueres. B. Mane: nondum omnia audisti. est enim in legum imperio aliud incommodũ. Lex enim quasi pertinax & imperitus quispiam officij exactor, nihil rectum putat, nisi quod ipsa iubet. Apud Regem vero, infirmitatis & temeritatis est excusatio: & veniæ in errore deprehenso locus. Lex surda, inhumana, inexorabilis est. Adolescens lubricum ætatis causatur, mulier infirmitatem sexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad hæc lex? I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito. Non ignoras autem quam sit periculosum, in tanta hominũ fragilitate, in sola innocentia spem salutis habere collocatam. M. Rem procul dubio periculi plenam narras. B. Hæc certe quoties in mentem veniunt, quosdam non nihil commoueri video. M. Nonnihil, mihi narras. B. Itaq; cum quæ supra nobis posita sunt, diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio satis cõmode introducta videatur. M. Qua in parte? B. Cum vtrunque a præceptorũ seruitute liberauimus, & prope liberam curandi potestatem dedimus. M. Quid hic te potissimũ offendit? B. Vbi audieris, tum ipse iudicabis. Duæ a nobis positæ sunt causæ, cur non expediat populis vt Reges legibus soluerentur; amor videlicet, & odium, quæ animos hominum in iudicando transuersos agunt. At in medico timendum non est, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab ægroto valetudine restituta etiam speret mercedem. Quod si medicum ægrotus precibus, pollicitationibus & pecunia aduersus caput suum solicitari intelligat, alium accersere medicum licebit; aut si alterius copia non erit, tutius esse reor a libris quantumuis surdis remedium, quam a medico corrupto petere. Quod autem de legum immanitate questi sumus, vide an satis nobis cõstemus. M. Quomodo? B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre possumus, nullis legibus adstringendum censuimus. M. Nullis. B. Quamobrem? M. Opinor quia, iuxta Paulum, ipse & sibi, & aliis esset lex: vt cuius vita exprimat, quod legibus iubetur. B. Recte iudicas, &, quod tu magis fortasse mireris, aliquot ante Paulũ seculis hoc ipsum viderat Aristoteles, naturam sequutus ducem. quod ideo dico, vt quod ante probatum fuerat, manifestius videas, eandem scilicet Dei & naturæ vocem esse. verum vt quod instituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid eos spectasse dicemus? M. AEquitatem, opinor, vt antea dictum est. B. Ego nunc non id quæro, quem finem spectarint, sed potius quod exemplar sibi proposuerint. M. Istud etsi fortasse intelligo, velim tamen explices, vt, si recte sentio, meum iudicium confirmes: sin secus, emendes errorem. B. Scis, opinor, quod sit animi in corpus imperium. M. Scire videor. B. Nec illud etiam ignoras, quæcunque non temere gerimus, eorum prius in animis nostris quandam inesse imaginem: eamq; longe perfectiorem operibus, quæ ad illud exemplar summi etiam artifices effingunt & velut exprimunt. M. Equidem hoc mecum ipse & in dicendo & scribendo

plerunque

plerunque experior: sentioque non minus animo verba, quam rebus animum deesse. Nam neque noster animus in hoc obscuro & turbido corporis carcere conclusus rerũ omnium subtilitatem perspicere potest: neque in animo rerum vtcunqne præuisas imagines ad alios oratione possumus ita perferre, vt non multo sint inferiores illis quas noster sibi conformauit intellectus. B. Leges ergo qui tulerunt, quid spectasse eos dicemus? M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius Regis imaginem eos in consilio habuisse: & ad eam quam proxime poterant simulachrum quoddam expressisse non corporis sed cogitationum: idque pro legibus esse voluisse quod ille bonum & æquum fuisset arbitraturus. B. Recte intelligis. Hoc enim ipsum dicere volui. Nunc vero velim consideres qualem illum ab initio Regem constituerimus. Nonne firmum aduersus odium, amorem, iram, inuidiam, cæterasque animorum perturbationes? M. Talem certe nos eum finximus: aut hominibus illis priscis etiam fuisse credidimus. B. Leges vero ecquid ad imaginem eius latæ videntur? M. Nihil similius. B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus Rex quam bona lex. M. AEque durus. Sed cum neutrũ mutare queam, aut velle debeam, tamen vtrũque, si queam, nonnihil inflectere velim. B. Atqui Deus ne pauperis quidem vult vt in iudicio misereamur, sed id vnum quod rectũ est & æquum, nos iubet intueri, & secundũ id vnum pronunciare. M. Agnosco sententiam, & veris vincor. Quando igitur Regem soluere legibus non licet, quis tandem erit legis lator, quem ei tanquam pædagogũ dabimus? B. Quem censes potissimũ huic muneri præficiendũ? M. Ego, si me interrogas, ipsum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earũ tradi videmus: quibus & ipsi memoriæ confirmãdi causa, velut cõmentariis vtantur, & alios sui cõmoneant officij. B. Ego contra nihil interesse video, Regemne liberũ & solutũ legibus relinquamus, an ei tribuamus legum iubendarum potestatem. Nemo enim se sponte vinculis induet. Ac nescio an præstet solutum relinquere quam circundare vinculis nihil profuturis, quippe quæ vbi volet exuat. M. At tu quando legibus potius quam Regibus regni gubernacula credis, vide quæso ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui cum

Imperio premat, & vinclis & carcere frenet,

ac tantũ non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in pristinum dedat. B. Bona verba: neminem ego ei dominum impono. Sed populo, qui ei imperiũ in se dedit, licere volo, vt eius imperij modum ei præscribat: eoque iure, quod populus in se dederit, vt Rex vtatur, postulo. Neque has leges per vim, vt tu interpretaris, imponi volo. sed communicato cum Rege consilio, communiter statuendum arbitror, quod ad omnium salutem communiter faciat. M. Populo igitur vis hanc prouinciam tribuere? B. Populo sane, nisi tu fortasse aliter sentis. M. Nihil minus æquũ videtur. B. Quamobrem? M. Nosti illud, Bellua multorum capitum. Scis, opinor, quanta sit populi temeritas, quanta inconstantia. B. Ego nunquam existimaui vniuersi populi iudicio eam rem permitti deberi: sed vt prope ad cõsuetudinem nostram ex omnibus ordinibus selecti ad Regem in consiliũ coirent. Deinde vbi apud eos προβούλευμα factũ esset, id ad populi iudicium deferretur. M. Tuum quidem consiliũ satis intelligo: sed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus esse liberũ. Quamobrem? Quia, opinor, intra hominem duo sæuissima monstra cupiditas & iracundia perpetuũ cum ratione bellũ gerunt: expetitæ sunt leges quæ licentiam eorũ comprimerent & nimiũ exultantia ad iusti imperij respectũ reuocarent. Quid isti consultores e populo dati? Nonne & ipsi eodem illo intestino bello vexantur? Nonne eisdem, quibus Rex, malis conflictantur? Quanto igitur plures adiunxeris Regi velut assessores, tantò maior stultorũ erit numerus: a quo quid expectandũ sit, vides. B. At ego longe aliud, ac tu opinaris, expecto. Id autem cur expectem dicam. Primũ non omnino verum est, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis aduocationem, quorum e numero nemo fortassis erit excellenti sapientia præditus. Non enim solũ plus vident ac sapiunt multi, quam vnus eorum seorsum, sed etiam quam vnus, qui quemuis eorũ ingenio & prudentia præcedat. Nam multitudo fere melius quam singuli de rebus omnibus iudicat. Singuli enim quasdam habent virtutum particulas, quæ simul collatæ vnam excellentem virtutem conficiunt.

Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perspicue cerni potest. In eo enim pleræque res per se noxiæ vbi confusæ fuerint, salutare aduersus venena remedium afferunt. Similiter in hominibus alijs tarditas & cunctatio, alijs præceps temeritas obest: hæ in multitudine commixtæ temperamentum quoddam, &, quam in omni genere virtutis quærimus, mediocritatem pariunt. M. Sit, quando ita vis, penes populum vt leges ferat, & perferat: sint Reges velut tabulariorum custodes. At cum leges inter se pugnare videbuntur, aut non satis diserte aut perspicue cauebunt, nullasne Regis partes esse voles: præsertim cum si omnia e scripto diiudicare velis, necesse sit multa sequi absurda? Et, vt vulgatissimo vtar exemplo, legis illius in scholis decantatæ, Peregrinus si in murum ascendat, capite luito. Hic quid absurdius fieri potest, quam salutis publicæ autorem qui hostes subeuntes deiecit, ipsum tanquam hostilia ausum ad supplicium rapere? B. Nihil. M. Probas igitur vetus illud, summum ius, summa iniuria. B. Equidem probo. M. Si quid huius generis in iudicium veniat, miti interprete opus est, qui leges, ad vtilitatem omnium latas, viris bonis & nullo in scelere deprehensis, calamitosas esse non patiatur. B. Recte sentis. Neque, si satis animaduertisti, aliud a me in tota hac disputatione quæsitum est, quam vt illa Ciceroniana lex sancta & inuiolabilis esset: Populi salus suprema lex esto. Igitur si quid tale in iudicium venerit, vt non sit obscurum quid bonum & æquum sit: regiæ partes erunt prospicere, vt lex ad illam, quam dixi, regulam dirigatur. Sed tu mihi Regum nomine plus postulare videris, quam qui eorum imperiosissimi sunt, sibi sumant. Scis enim ad iudices reiici solere hoc genus quæstionum, cum aliud lex dicere, aliud legis autor voluisse videtur: perinde atque illas quæ de ambiguo iure aut legum inter se discordia oriuntur. Itaque his de rebus grauissimæ sunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum præcepta diligentissime tradita. M. Scio ista fieri quæ dicis. Sed mihi in hac parte non minor iniuria fieri videtur legibus quam Regibus. Satius enim puto ex vnius viri boni sententia statim litem finire, quam ingeniosis hominibus, & interdum veteratoribus, obscurandi potius quam interpretandi leges potestatem dari. Nam dum non solum de causis litigantium, sed de gloria ingenij inter patronos contenditur, interim lites aluntur, ius, fas, æquum, iniquum in discrimen vocatur: &, quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri quam litigandi studiosis. B. Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper conuenit. M. Quidnam id est? B. Regi optimo qualem initio descripsimus, adeo libera omnia permittenda, vt ne legibus quidem vllis opus esset. At cum vni e multitudine is honor habetur, qui non multo sit aliis excellentior, aut etiam quibusdam inferior, periculosam esse liberam istam & solutam legibus licentiam. M. Hoc vero quid ad legum interpretationem? B. Plurimum. Nisi forte non animaduertis quod aliis verbis infinitam illam & immoderatam potestatem, quam antea Regi negaueramus, ei restituamus: nempe, vt pro animi libidine omnia sursum deorsum verset. M. Istud ego si facio, certe imprudens facio. B. Dicam ergo apertius, vt intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, vt lex non dicat quod lator sentit, aut quod in commune sit æquum & bonum, sed quod in rem sit interpretis: vtque is ad omnes eam actiones, commodi sui causa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in decemviratu legem tulerat æquissimam, vt in liberali causa vindiciæ secundum libertatem darentur. Quid apertius dici poterat? At interpretando idem autor legem suam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam vno versu des Principi licentiam: nempe vt, quod volet ille, dicat lex: quod nolit, non dicat. Id si semel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quæ Principem bonũ sui officij admoneant, malũ circumscribant. Imo, vt dicam apertius, nullas omnino leges habere præstaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum, sub legis prætextu, tolerari. M. Putasne Regũ aliquem fore tam impudentem, vt famæ opinionisque omniũ de se nullam sit prorsus rationem habiturus: aut tam sui suorũque oblitũ, vt in eorũ prauitatem degeneret, quos ipse ignominia, carceribus, bonorũ publicatione, grauissimis denique suppliciis coercuerit? B. Non credamus ista fore, nisi iam pridem

facta

facta sint, idque totius orbis maximo malo. M. Vbi tandem hæc facta narras? B. Vbi, rogas? tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, sed etiam senserint, quantum rebus humanis inuexerit mali non dico immoderata potestas, sed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis & in speciem honestis acceperit initiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primũ leges erant nobis propositæ non modo e penitissimis naturæ arcanis erutæ, sed ab ipso Deo latæ, a spiritu eius per prophetas explicatæ, postremo a Dei Filio, eodemque Deo, confirmatæ, tot laudatissimorũ hominũ scriptis commendatæ, vita expressæ, sanguine consignatæ. Neque alius in tota lege locus aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is qui est de officio Episcoporũ. Illis autem legibus cũ nulli sit fas quicquam adiicere, abrogare, derogare, immutare, vna restabat interpretatio. eam Rom. Episcopus cũ sibi arrogasset, non modo reliquas oppressit Ecclesias, sed Tyrannidem sæuissimã omniũ quæ vnquam fuerunt, sibi vendicauit: nec hominibus tantũ, sed angelis etiam imperare ausus, Christum plane in ordinem redegit: nisi id non est in ordinem redigere, vt quod tu velis, in cælo, in terris, apud inferos sit ratum: quod Christus iussit, ita demum sit ratum, si tu velis. Nam si in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, vt non modo per tuũ os, sed ex animi tui sententia loqui cogatur Christus. Christo itaque per os Pontificis Romani loquente, Chilperico Pipinus, Ioanni Nauarro Ferdinandus Arragonius est substitutus: filius in patrem, ciues in Regem arma impia sumpserunt. Christus veneno imbutus, deinde ipse veneficis coactus est, vt veneno tolleret Henricum Lucemburgium. M. Hæc ego non nunc primũ audio, sed de ista legum interpretatione apertius audire aueo. B. Vnum tibi proponam exemplũ, e quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex est, Oportet Episcopũ esse vnius vxoris virum. qua lege quid apertius, quid explicatius dici potest? Vnam vxorem, ille, Vnam Ecclesiam, interpretatur. quasi ea lex non libidini sed auaritiæ Episcoporum reprimendæ sit posita. Hæc autem explicatio etsi nihil ad rem facit, tamen sententiam sane honestam & piam continet, nisi eam rursus idem alia interpretatione vitiasset. Quid ergo hic Pontifex comminiscitur? Variat, inquit, personis, causis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate sunt, vt eorum fastui nullus Ecclesiarũ numerus possit sufficere. Quædam rursus adeo pauperculæ sunt Ecclesiæ, vt ne monacho quidem nuper mendico, nunc mitrato, suppetat inde victus, si nomen Episcopi tueri velit. Inuenta est ratio ex illa callida iuris interpretatione, vt vnius Ecclesiæ Episcopi dicantur, aliæ eis commendentur, omnes expolientur. Dies me deficiet, si fraudes colligere velim, quæ aduersus vnam legem quotidie excogitantur. sed hæc etsi indigna sint, & nomine pontificio & homine Christiano, tyrannis eorum ibi non constitit. Ea est enim omniũ rerum natura, vt vbi semel in præceps ire cœperint, nusquam ante consistant, quam ad interitũ labantur. Vis illustri exemplo tibi hoc commonstrem? Meministine cuiusquam inter Impp. Romani sanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior quam C. Caligula. M. Nullus, quod sciam, fuit. B. Quod autem nequissimum eius facinorum putas? Non illa dico, quæ Pontifices in casibus reseruatis numerant, sed in reliqua eius vita. M. Non succurrit. B. Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad cænam inuitauit? quod hordeum aureum apposuit? quod Consulem designauit? M. Omnino nequiter factum. B. Quid illud, quod eundem sibi collegam in sacerdotio adsciuit? M. Serione hæc narras? B. Serio certe. Neque adeo miror tibi hæc videri conficta. Sed noster ille Iupiter Romanus hæc vt vera posteris videantur perfecit: Iuliũ dico tertiũ Pontificem: qui mihi videtur certamen de principatu nequitiæ cum homine nequissimo C. Caligula sibi instituisse. M. Quid is fecit eius generis? B. Simiæ suæ custodem, hominem prope nequiorem bestia nequissima, collegam sibi in Sacerdotio cooptauit. M. Alia legendi fortasse causa fuit. B. Narrantur & aliæ: sed ego selegi honestissimam. Igitur cum tantus non modo Sacerdotij contemptus, sed etiam humanitatis obliuio ex ista leges interpretandi licentia sit nata, vide ne istam potestatem exiguam putes. M. At mihi veteres non videntur tam magnum existimasse hoc interpretandi munus, quam tu id videri vis. Quod vel hoc vno argumento intelligi potest, quod Imperatores

Romani iurisconsultis id permiserint. Quæ vna ratio totam istam verbosam tuam disputationem euertit. Neque solum id quod de magnitudine istius potestatis dixisti refellit, sed illud quoque, quod tu maxime vitas, perspicue declarat, quam alijs potestatem de iure respondendi dederũt, eam ipsis non fuisse negatam, si id munus exercere voluissent, aut per occupationes potuissent. B. Quod ad Imp. Romanos attinet, quos, nullo neque iudicio neque vtilitatis publicæ respectu, milites sibi præficiebant, hi sub hanc Regũ, quam descripsimus, formulam non veniunt: vt qui a genere hominũ scelestissimo, & fere scelestissimus quisque, eligebantur, aut ipsi per vim in eum locum irrumpebant. Quod autem iurisconsultis potestatem respondendi de iure dederint, non reprehendo. Et si enim ea maxima est, vt ante dixi, tutius iis tamen creditur, quibus tyrannidis instrumentũ esse nõ potest. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reuerentia cõtinebat in officio: vt si a recto declinassent, alterius responso refellerentur. Qui si etiam in fraudem consensissent, supererat iudicis auxiliũ, cui non erat necesse pro lege habere quicquid responsum a iureconsulto fuisset. Supererat & Imperator, qui legum violatarum pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur astricti, pœnamque grauiorem timerent, quam exspectarent fraudis præmium: vides, opinor, non adeo magnum ab isto genere hominum timendum fuisse periculum. M. Est ne præterea quod de Rege dicas? B. Primum, si tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta sunt: ita facilius, si quid prætermissum sit, intelligemus. Ita censeo faciendum. B. De origine & causa creandorum Regum & legum, satis conuenire videbamur: de auctore legis, non item. Sed visus est mihi tandem, etsi subinuitus, tamen vi ipsa veritatis coactus, consensisse. M. Certe non modo potestatem legum iubendarum, sed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono strenue reclamante, Regi abstulisti. Qua in re vereor ne si res palam fiat, aliquando præuaricationis coarguar: adeo facile bonam, vt ab initio videbatur, causam mihi de manibus extorqueri sum passus. B. Bono animo es: nam si quis in hac causa te præuaricationis insimulet, ego tibi gratuitum patrocinium polliceor. M. Istud fortasse breui experiemur. B. Multa etiam negotiorum genera nobis visa sunt quæ nullis legibus comprehendi possint. Quorum partem ad iudices ordinarios, partem ad consilium, Rege non inuito reiecimus. M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, scisne quid mihi in mentem veniebat? B. Qui possum, ni tu dixeris? M. Videbaris mihi Reges quodammodo similes effingere sigillis lapideis, quæ plerunque in capitulis columnarum ita niti videntur, ac si totam structuram sustineant: cum tamen re vera nihilo plus oneris ferant quam quiuis alius lapis. B. Quid, bone Regum patrone? quereris me parum oneris eis imponere, cum illi dies noctes nihil aliud agunt, quam vt socios oneri ferendo quærant, aut in quos omnino se exonerent? Et tu interim indignari videris quod laborantibus subsidium feram. M. Ego quoque libenter istas auxiliares copias recipio, sed tales velim quæ seruiant, non quæ imperent: quæque viam præmonstrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellant: nec aliam potestatem Regi relinquant, nisi vt eis assentiat. Itaque iamdudum expecto, vt, absoluto de Rege sermone, ad Tyrannos, aut quoquam alio diuertas. Regem enim tam angustis finibus inclusisti, vt verear ne, si diutius immoremur, e maximis opibus ac summa dignitate velut in desertam aliquam insulam eum releges, vbi, omnibus exutus honoribus, in egestate & miseriis consenescat. B. Tu metuebas, vt præ te fers, præuaricationis crimen. At ego metuo ne Regi, quem defendere conaris, calumniando noceas. Primum ego eum non otiosum esse volo, nisi tu architectos otiosos esse statuas. Deinde bonis ministris & amicis, quos ego non velut custodes adieci, sed ab ipso in partem laboris acciri volui, eum spolias, eisque abactis cohortem nebulonum circundas, qui metuendum eum suis reddant: neque formidabilem fore putas, nisi magnam nocendi potestatem ei relinquamus. Ego amari a suis eum volo: nec terrore ciuium, sed beneuolentia, septum esse: quæ sola arma Reges inexpugnabiles efficiunt. Id, nisi tu repugnes, breui me effecturum spero. Nam ex iis quas tu vocas angustias, in lucem eum educam: vnaque lege tantum ei autoritatis & amplitudinis adiiciam, vt eo si amplius optet, impudens tibi videri possit.

M. Istud

M. Istud quidem audire aueo. B. Igitur, vt quam primũ cupiditati tuæ satisfaciam, rem ipsam aggrediar. Paulo ante confessi sumus nullam legem ita diserte vlla de re cauere posse, vt malitiosa calliditas locum fraudi non inueniat. Id fortasse exemplo proposito facilius intelligetur. Cautum est legibus, ne patres Sacerdotia sua spuriis suis traderent. Hic in re, vt videtur, aperta, fraus tamen inuenta est: vt pater alium substituat: isque spurio prioris domini idem Sacerdotium tradat. Deinde cum esset diserte adscriptum legi, ne quod pater aliquando sacerdotium tenuisset, filius vlla ratione teneret: neque hac cautione quidquam profectum est. Reperta est enim aduersus eam illa coitio inter Sacerdotes, vt vterque alterius filium sibi substitueret. Id quoque cum vetitum esset, etiam nouo genere fraudis lex elusa est. Aduersus patrem litigator supponitur, qui fingat sibi in id Sacerdotium ius esse. Dum pater cum supposito sycophanta vmbratili pugna velitatur, filius a Pontifice Romano Sacerdotium petit, si neutri litigantium in illud sit ius: vtrumque litigatorem volentem ac cedentem vltro vincit, & paterno sacerdotio, per paternam præuaricationem, potitur filius. Vides in vna lege quot fraudum genera sunt inuenta. M. Video. B. Nonne tibi legum latores hic prorsus idem facere videntur quod medici, qui cum eruptiones pituitæ aut alterius humoris noxij, adhibito emplastro compescere nitũtur, humor vno inhibitus loco pluribus simul exitum quærit: ac velut hydra quædam vno reciso capite multa renascentia profert? M. Nihil similius. B. Quod medico fuerat initio faciendum, vt totum semel corpus noxiis humoribus leuaret, nonne idem hoc loco ciuilis medicus facere debet, vt ciuitatem vniuersam leuet malis moribus? M. Istam etsi difficilem, tamen veram esse reor curandi rationem. B. Et hoc si obtineri queat, paucis arbitror opus esset legibus. M. Ita prorsum res habet. B. Hanc medicinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur solus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium ordinum conuentus ad legum rogationem coacti? M. Longe plus procul dubio. Sed vt Comici verbis vtar, quis erit hic tam potens cum tanto munere? B. Quid si has partes Regi mandemus? M. Lepide profecto, quæ prona erant & facilia, ea populo vniuerso commisisti: si quid arduũ est & asperum, id Regi etiam soli mandabis, tanquam non satis habeas eum vinculis constrictum tot claustris circundare, ni onus grauissimũ sub quo etiam subcũbat, imponas. B. Non est ita, sed rem ab eo facilem non contendimus, sed vt exorari se sinat, oramus. M. Quid id tandem est? B. Vt quales patres erga liberos esse debere censeat, talem se erga ciues (quos liberorum loco habere debet) in omni vita se præstet. M. Quid istud ad rem? B. Hæc profecto vna, certe summa, aduersus mores corruptos est medicina. Ac ne meum putes hoc commentum esse, audi Claudianum:

Tu ciuem, patremque geras. Tu consule cunctis,
Nec tibi: nec tua te moueant, sed publica vota.
In commune iubes si quid, censesq́ tenendum,
Primus iussa sibi. Tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, vt vita regentis.
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Noli existimare poetam summo ingenio & doctrina præditũ frustra credere tantam in hac re vim esse positam: est enim vulgus ad eorum imitationem adeo compositum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorũ exprimere conatur, vt quorũ admiratur virtutem, eorũdem etiam quædam vitia in sermone, vestitu, incessu reddere conetur. In Regũ vero cultu, moribus, oratione assimulanda se exercent non solũ imitandi studio, sed etiam vt per adulationem in potentiorũ animos sese insinuent, & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur. quippe qui natura comparatum sciant, vt non modo nos, nostraque amemus, sed similitudinem nostri, licet vitiosam, in aliis amplectamur. Hoc autem quod non improbe & superbe flagitamus, sed precario impetrare conamur, maiorem longe vim habet, quam legum minæ, quam suppliciorũ ostentatio,

quam militum copiæ. Hoc populum sine vi reducit ad modestiam, Regi ciuium beneuolentiam, conciliat, publice tranquillitatem, priuatim singulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur assidue Rex se in orbis theatro positum, omnibusque ad spectaculum propositum, nullum dictum aut factum suum latere posse.

--- nec posse dari regalibus vnquam
Secretum vitiis. Nam lux altissima fati
Occultum nil esse sinit: latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

Quanta igitur principibus in vtranque partem adhibenda est cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum latere queant? neque sine magna rerū mutatione vulgari? Quod si quis adhuc dubitat, quantum in vita principis momentum sit ad emendationem disciplinæ publicæ, is ponat ante oculos Romæ nascentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, e pastoribus & conuenis, nequid dicam durius, collectus, ipse natura ferox, Regem nactus ferocissimum, cum velut castra posuisset, ad vicinarū gentiū pacem sollicitandam, & arma lacessenda, quantum putas vicinorum odium, quantum pauorem fuisse? Idem ille populus cum Regem pium & iustum sibi præfecisset, ita repente mutatus est, vt eum cultui deorum & iustitiæ deditum, prope nefas violare vicinis sit visum: iis, inquam, vicinis quorum agros antea vastauerat, vrbes incenderat, liberos & propinquos in seruitutem abduxerat. Quod si in illa morū immanitate & temporū incultu tantum Numa Pompilius, e gente inimica paulo ante Rex accitus, potuit: quid expectabimus, aut potius quid non expectabimus, ab eis Principibus qui propinquitatibus & clientelis & vetustis opibus subnixi, imperium accipiunt? qui in eam spem nati & educati sunt? Quantum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non vnius diei laudem, vt histriones fabula bene acta, sperent, sed ætatis suæ beneuolentiam & admirationem & perpetuam ad posteros celebritatem, & honores diuinis proximos sibi paratos esse intelligant? Eius honoris vtinam quam animo concepi, verbis imaginem exprimere possem. Sed vt aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum serpentem illū æneū in Arabia deserta a Mose erectum, solo aspectu vulnera ab aliis serpentibus facta sanantem. cogita e multitudine numerosa alios serpentibus ictos, & ad remedium præsens concurrentes, alios rei nouæ miraculo attonitos, omnes immensam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores non medicamentis cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorū assidua sollicitudine tolli, non longinquitate temporis, sed vno momento ad sanitatem reduci. Iam confer mihi cum serpente illo Regem: sed ita confer, vt & Regem bonū in maximis Dei beneficiis numeres: qui solus sine tua impensa, sine suo labore omnes regni molestias leuet, perturbationes sedet, & vetusta etiam animorum vlcera ad cicatricem breui perducat: nec iis modo sit salutaris qui eum cominus intuentur: sed qui tam longe absint, vt nec eius videndi spem vllam habeant. cuius in imagine animis oblata tanta sit vis, vt id facile perficiat quod nec iuris peritorū prudentia, nec Philosophorum scientia, nec tot seculorum in artibus colligendis experientia præstare vnquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas, quæ amplitudo aut maiestas maior in homine vllo dici aut excogitari potest, quam vt sermone, congressu, aspectu, fama, tacita denique specie animis oblata, luxu diffluentes ad modestiam, violentos ad æquitatem, furiosos ad sanitatem reducat? potesne, si velis, maius hoc a Deo rebus humanis propitio beneficiū postulare? Hæc est vera, nisi fallor, imago Regis, non illa circūsepti armis, semper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum suo, populi in se odium metientis. Hanc imaginem quam posuimus, expressit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeste. quod carmen, cum sit elegantissimum, tibi notum esse non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemptim de Rege sentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergastulū compingere? An non potius in lucem & hominum coetus, & publicum humani generis theatrum eum produco? Non superbo spiculatorum & μαχαιροφόρων coetu, sericatisque nebulonibus stipatum, sed sua tutum innocentia: nec armorum terrore, sed populi amore munitum:

nec modo liberum & erectum, sed honoratum, sed venerabilem, sacrosanctum, & augustum: cum bonis ominibus & faustis acclamationibus prodeuntem, & quocunque progrediatur, omnium ora, oculos, & animos in se conuertentem. Quæ ouatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari potest? Aut si Deus humana specie delaberetur in terras, quis ab hominibus maior honos ei haberi posset, quam qui vero Regi, hoc est viuo Dei simulachro exhiberetur? hoc enim maiorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio posset comminisci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur? M. Splendida sane, & adeo magnifica, vt nihil dici aut excogitari magnificentius posse videatur. Sed in his temporum nostrorum corruptis moribus, difficile est vt hæc animi magnitudo existat, nisi ad honestam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adolescentia bonis institutis & artibus informatus, vbi & ætate & vsu rerum confirmatus, ad veram gloriam virtute nititur, frustra voluptatum tentatur illecebris, & rerum aduersarum labefactatur impressionibus. Ita enim

Doctrina vim promouet insitam,

Rectique cultus pectora roborant:

vt in ipsis voluptatum auocamentis virtutis exercendæ occasionem inueniat, & quæ infirmiores terrere solent, difficultatis in iis materiam laudis sibi oblatam virtus existimet. Itaque cum ad omnes vitæ partes tantum sit in liberali educatione momentum, quanta cura & solicitudine prospiciendum est, vt tenelli Regum animi recte a primis initiis vsque imbuantur. Nam cum multa bonorum Regum in suos ciues sunt beneficia, multæ contra calamitates a malis Principibus proficiscuntur, tum nihil in omnem partem maiorem mihi vim habere videtur, quam & Regum ipsorum, & aliorum, qui summum imperium vna administrant, studia & mores. Quod enim a singulis bene, vel secus fit, plerunque multitudinem latet: aut propter hominum obscuritatem exemplum ad paucos pertinet. At eorum qui Reipublicæ gubernacula tractant, dicta factaque omnia velut in votiua tabella, vt inquit Horatius, conscripta latere non possunt, sed omnibus ad imitationem sunt proposita. Neque enim studio placendi modo, sed vtilitatis blandissimis inuitamentis animos omnium ad se conuertunt. Ac perinde vt Regum ingenia impelluntur, disciplinam publicam secum circumagunt. Sed illud metuo ne Reges nostri se exorari patiantur, vt hæc præstent, quæ modo abs te posita sunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti sunt, & falsa specie honoris decepti, vt idem propemodum eos facere existimem, quod Troianis qui cum Paride nauigarunt, quidam poetarum euenisse narrant. Vera enim Helena in AEgypto apud Prothea hominem sanctum ac plane diuinum relicta, de simulachro eius per annos decem ita pertinaciter contenderunt, vt idem finis belli perniciosissimi & regni illorum temporum opulentissimi fuerit. Tyranni enim impotentes falsam istam regni speciem amplexi, cum per fas nefasque eam semel adepti fuerint, nec sine scelere eam tenere, nec sine pernicie amittere possunt. Quod si quis eos admoneat, veram Helenam, de qua se dimicare putant, alicubi absconditam cælari, pro insano eum haberent. B. Gaudeo equidem te, si non illam vere Iouis filiam videris, saltem ex hoc qualicunque simulachro eius pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod si isti falsæ illius Helenæ magno cum suo malo amatores veræ huius perfectam imaginem a Protogene aliquo vel Apelle depictam suis coloribus viderent, non dubito quin eam & admirarentur & deperirent: ac nisi continuo illam alteram res suas habere iuberent, in illas grauissimas inciderent pœnas, quas in Satyris Percius imprecatur Tyrannis:

Summe parens diuum, sæuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Mouerit ingenium feruenti tincta veneno,
Virtutem vt videant, intabescantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, visne vt hinc recta ad eos progrediamur? M. Nisi quid præuertendum putas. B. Minime autem, arbitror, aberrabimus, si eisdem vestigiis quibus in Rege quærendo institimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus. M. Ita censeo. Nam eo pacto quod sit inter eos discrimen facillime

intelligemus, si ex aduerso compositi inspectentur. B. Ac primum, vt a Tyranni nomine incipiamus, id cuius linguæ sit, incertum arbitror. Itaque superuacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον in eo quærere. Quid vero veteres appellarunt tyrannidem non opinor obscurum cuiquam qui paulo diligentius in studiis humanioribus sit versatus. Tyranni enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes quos erat libera omnium rerum potestas, nullis legum vinculis astricta, aut iudicum cognitionibus obnoxia. Itaque in vtraque, vt scis, lingua non modo heroes & hominum præstantissimi, sed & deorum maximi, atque adeo Iupiter ipse, Tyrannus vocatur: idque ab eis qui de diis honorifice & sentiunt & loquuntur. M. Istud quidem non ignoro: eoque magis miror vnde factum sit vt id nomen tot iam seculis odiosum atque etiam inter grauissima conuicia habeatur. B. Id certe in hoc vocabulo euenisse videtur, quod in plerisque aliis contigit. Verborum enim per se naturam si consideres, noxia caret. Et quamuis alia leuius, alia asperius ad audientium aures accidunt, tamen nihil omnino ex sese habent cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut molestiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non a verbo, sed a consuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, euenire solet. Igitur quod verbum apud alios honestum est, apud alios sine honoris præfatione audiri non potest. M. Memini quiddam simile in Neronibus & Iudis factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Iudæos nomen in summis viris amplissimum, atque honoratissimum existimabatur. Postea vero nulla ipsorum nominum, sed duorum hominum culpa factum est, vt ne sceleratissimi quidem hæc nomina suis liberis dari velint: adeo inter infamia delituerunt. B. Idem quoque in Tyranno euenisse perspicuum est. Primos enim magistratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuisse credibile est, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, vt ad deos etiam transferretur. Posteri suis sceleribus ita reddiderunt infame, vt omnes tanquam contagiosum & pestilens id fugerent, leuiusque putarent conuicium, carnificem qu[am] Tyrannum appellari. M. Idem fortasse hic euenit, quod Regibus Romæ post Tarqui[nio]s exactos: quod in Dictatoris nomine, post M. Antonium, & P. Dolabellam Coss. [B]. Rem tenes. Contra vero humilia & plebeia nomina, virtute hominum quibus ea contigerunt, facta sunt illustria. Vt apud Romanos Camillus, Metellus, Scropha: apud Germanos, Henricus, Gensericus, Carolus. Id adeo magis intelliges, si animaduertas nomine Tyranni sublato rem tamen atque hoc imperij genus apud multas nationes illustres in honore pristino permansisse: vt apud Græcos AEsymnetas, apud Romanos Dictatores. Vtrique enim Tyranni legitimi erant: sed Tyranni quidem, qui legibus potentiores erant: legitimi autem, qui populi consensu electi. M. Quid ego audio? legitimos etiam esse Tyrannos? Ego longe aliud certe a te expectabam. Nunc vero confundere videris omnium Regum & Tyrannorum discrimina. B. Reges profecto & Tyranni apud veteres idem plane fuisse videntur, sed diuersis opinor temporibus, Tyrannorum enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde vbi eius nominis est pertæsum, successerunt in eorum locum Reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita est moderatio quæ fines imperij infinitis eorum cupiditatibus statueret. Hominibus vero pro ratione temporum & moribus hominum noua remedia expetentibus, & veterum imperiorum eos pertæsum est & noua quæsita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in præsentia institutus est sermo, de eo in quo legum quam Regum fortiora sunt imperia; deque pessimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno sunt contraria: eaq; inter se comparanda suscepimus. M. Ita est: ac vehementer expecto vt isthuc venias. B. Igitur initio inter nos conuenerat, Regem societati humanæ tuendæ fuisse creatum. Officium vero eius esse statuimus, vt, ex legum præscripto, ius suum vnicuique redderet. M. Memini. B. Primum igitur qui eum magistratum non populi voluntate accipit, sed vi inuadit, vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus? M. Tyrannũ, opinor. B. Sunt & alia multa discrimina, quæ quia ex Aristotele facile quiuis colliget, ideo breuiter ea percurrã, Regium enim imperium secundum naturam est: tyrannicum, contra. Rex volentibus, Tyrannus inuitis imperat. Regnum, liberi inter liberos est principatus; tyrannis, domini in seruos.

in seruos. Regi ciues excubant ad salutem eius tuendam, tyranno peregrini ad ciues opprimendos. alter enim ciuibus, alter sibi gerit imperiũ. M. Quid eos qui per vim, & citra populi consensum, summũ imperiũ sunt adepti, ita tamen multos annos ciuitatibus suis præfuerunt, vt eorum administrationis populũ non pœnituerit? Quantulum enim est quod in Hierone Syracusano potuit, aut in Cosmo Medice Florentino potest ad iusti Regis functionem, præter legitima suffragia, desiderari? B. Istos quidem e Tyrannorum numero eximere non possumus. Præclare enim ab historico egregio dictũ est, vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunũ est. Deinde isti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode diuidendo, ex iniuria, iustitiæ; & e rapina, liberalitatis laudem quærunt, neque tamen quod petũt assequuntur. Nam vnius maleficij odio omnem illam ostentatæ beneficentiæ gratiam amittunt: eoq; minus ciuilis animi ciuibus fidem faciunt, quod non eorũ commodis, sed dominatui suo id præstant, vt videlicet securius suis voluptatibus fruantur, & posteris, odio populi paulum lenito, imperiũ stabiliant. Id autem vbi perfecerint, ad mores veros redeunt. Fructus enim qui sit sequuturus, e semente facile potest intelligi. Ad suum enim vnius nutũ omnia reuocare, & omniũ vim legum in se transferre eandem vim habet, ac si omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorũ genus fortasse tolerandum fuerit, si absque publica pernicie tolli non possit: velut quosdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleam coniiciamus. At qui palam non patriæ sed sibi gerunt imperiũ, neq; publicæ vtilitatis, sed suæ voluptatis rationem habent, qui stabilimentũ suæ auctoritatis in ciuium infirmitate collocant, quiq; regnũ non procurationem a Deo creditam, sed potius prædam sibi oblatam credunt, hi non ciuili nobiscum, aut aliquo humanitatis vinculo iuncti sunt, sed Dei & hominũ hostes maxime omnium capitales iudicari debent. Omnes enim Regum actiones non suas opes priuatim, sed publice ciuiũ incolumitatem spectare debent: quantoq; supra cæterorũ hominũ fastigiũ Reges sunt euecti, tanto magis imitari cælestia corpora debent, quæ nullis officiis nostris conciliata, vim sui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Huius munificentiæ vel tituli ipsi, quibus Reges honestauimus (si meministi) admonere poterant. M. Videor meminisse: nempe vt paterna vterentur indulgentia erga ciues liberorũ loco sibi commissos: in vtilitate procuranda, pastoris diligentia: in salute tuenda, duces: virtutũ excellentia, prætores: quæ ex vsu essent iubendo, imperatores sese præstarent. B. Paterne igitur is dici potest qui ciues habet pro seruis? aut pastor, qui gregem nõ pascit, sed deglubit? aut gubernator, qui iacturam bonorũ semper facere studeat? quique (quod dicitur) nauem perforet, in qua ipse nauiget? M. Nequaquam. B. Quid, qui non quæ in rem populi sunt imperat, sed sibi studeat vni? qui non de virtute certet cum bonis, sed vitiis flagitiosissimũ quemq; superare contendat? qui suos in manifestas insidias ducat? M. Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur. B. Si quem ergo conspexeris qui Regium nomen vsurpet, nec vllo virtutis genere quemuis e multitudine præcellat, multis etiam sit inferior, qui ciues nõ amore patrio prosequatur, sed superba dominatione premat, qui gregem sibi commissũ existimet non ad custodiã sed ad quæstum; hunc tu Regem vere putabis, etiam si magno satellitũ numero stipatus incedat, magnificoque corporis cultu se ostentet, supplicia repræsentet, præmiis, ludis, pompis, insanis etiam substructionibus, quæq; alia magnifica esse creduntur, vulgus conciliet, eiusque applausum captet? Hunc tu, inquam, Regem existimabis? M. Non, si mihi consentire velim, sed omnis humanæ societatis expertem. B. Quibus tu finibus humanam hanc societatem circumscribis? M. Eisdem illis, quibus tu superiore sermone visus es eam velle concludi: iuris videlicet septis. Quæ qui transiliunt, latrones, fures, mœchi, eos video puniri publice: eamq; causam pœnæ iustam haberi, quod societatis humanæ limites sint transgressi. B. Quid, qui septa illa nunquam ingredi voluere? M. Deo & hominibus habendos inimicos: eosque in luporũ, alioue noxiorũ animaliũ genere potius quam hominũ habendos putem. Quæ qui alit, & sibi perniciem alit, & aliis: qui occidit, non sibi modo, sed publice vniuersis prodest. Quod si mihi legem ferre liceret, iuberem (quod Romani in monstris procurandis facere solebant) id genus hominum in solas

terras deportari, aut in alto, procul a conspectu terræ, demergi, ne contagio etiam mortuorũ hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni non ab vniuerso tantum populo, sed a singulis: quemadmodũ vulgo fieri solet iis qui lupos aut vrsos occiderunt, aut catulos eorũ deprehenderunt. Neque enim si quod huiuscemodi monstrũ nasceretur, etiam si vocem humanam funderet, faciemq; hominis, cæterarumq; partiũ similitudines haberet, mihi cum eo societatem esse crederem. Aut si quis hominem exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletq; cum cæteris hominibus nisi in eorũ perniciem conuenire, hominem appellandũ censeo, nihilo certe magis quam Satyros, simias, aut vrsos: quamlibet vultu, gestu & sermone hominem mentiretur. B. Iam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qualem item Tyrannũ sapientissimi veterũ esse statuerunt. Visne igitur quod in Rege informando fecimus, Tyranni quoque tibi qualecunq; specimen proponamus? M. Imo, nisi molestũ est tibi, vehementer id cupio. B. Non, oblitus es, opinor, quæ apud poetas de furiis, apud nostros de cacodæmonũ natura dicuntur: esse videlicet spiritus humani generis hostes, qui cum ipsi in perpetuis cruciatibus versentur, hominũ tamen tormentis gaudeant. Hæc profecto vera est tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & sine ministerio sensus hæc imago cerni potest, aliam tibi proponam, quæ non modo animũ, sed sensus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te nauem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circumcirca non modo importuosa, sed hostium infestissimorũ plena: eius vero nauis dominũ mutuo cum vectoribus odio certantem, nec vllam tamen aliam, quam in nautarũ fide spem salutis habentem; nec hanc quidem certam, vt qui non ignoret se maxime barbaro generi hominũ & ab omni humanitate alieno, vitam suam credere: quos pecunia sola conciliatos retineat, quiq; lucro maiore obiecto aduersus eum ipsum conduci possint. Talis profecto est vita illa, quam velut beatam tyranni amplectuntur. Foris hostes, domi ciues metuunt. nec ciues modo, sed domesticos, propinquos, fratres, coniuges, liberos, parentes. Itaq; cum vicinis externum, cum ciuibus ciuile, cum suis domesticũ bellum semper aut gerunt, aut metuunt, nec vsquam auxilia sperant, præter mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere possunt. Quid istis tandem in vita iucundum esse potest? Dionysius filias virgines adultas, cum nouaculam admittere ad guttur timeret, a barbæ radendæ ministerio remouit. a Timoleonte frater, ab vxore Alexander Pheræus, a patre Sp. Cassius est interemptus. Qui hæc ante oculos exempla proposita semper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circumferre credis? cum cogitet sese vniuerso mortalium generi tanquam signũ, in quod iaculentur, propositũ: neque solum vigilans his conscientiæ tormentis crucietur, sed terrificis etiam viuorũ & mortuorũ simulachris e somno excitetur, & furiarũ facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarũ laxamentũ natura tribuit, illi in horrores & supplicia conuertitur. M. Non inscite sane ista a te sunt explicata, ac nescio an etiam vere. Sed tamen, nisi fallor, ad nostrũ institutũ non adeo multũ faciunt. Nam quibus in manu est eligere quos velint Reges, penes eosdem est, electos quibus velint constringere legibus. Nobis vero scis Reges non eligi, sed nasci: quibus ego semper hæreditariũ non minus quam ipsum regnũ existimaui, vt voluntas eorum pro legibus esset. Neq; temere in hanc opinionem sum inductus, sed magnis auctoribus, cum quibus errare (si modo in errore sum) non me pudeat. Nam, vt alios omittam, iureconsulti affirmant, lege regia quæ de imperio eorum est lata, omnem populi potestatem ita in eos transmissam, vt eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege natæ sunt illæ Imp. cuiusdam minæ, se iureconsultis omnibus omnem suam, qua tantopere glorientur, scientiam vno edicto ablaturum. B. Bene abs te factũ est, quod cum rei maximæ pessimũ citares auctorem, nomen eius supprimendũ duxeris. Is enim fuit C. Caligula, qui etiam toti Po. Ro. vnam ceruicem optabat. In illo autem Imp. nihil hominis, ne dicam Regis, præter formam fuit. Itaq; quanta illi debeatur auctoritas, non ignoras. Quod autem ad legem regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, a quo, quibus verbis lata, nec ipsi iurisperiti expediunt. Regibus enim Romanis, nunquam ea potestas fuit: quippe a quibus prouocatio ad populũ erat. Rogationem vero, qua L. Flaccus libertate Po. Ro. oppressa, per aliarũ legum silentiũ stabiliuit

L. Syllæ

L. Syllæ tyrannidem, nemo vnquam pro lege habuit. eius autem Rogationis ea vis erat, vt quæcunque L. Sylla fecisset, ea rata essent. Quod ius nullus vnquam populus liber tam excors fuit vt volens in se permitteret. Aut si quis fuit, dignus profecto fuit qui perpetuo seruiret Tyrannis, stultitiæque suæ pœnas lueret. Sed si qua talis fuit lex, exemplū nobis ad cautionem non ad imitationem propositū existimemus. M. Recte profecto mones. Sed ista admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu est, quales sibi Reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet, qui non suffragiis optimos eligimus, sed forte oblatos accipimus. Illud etiam iureconsulti nos proprie videtur respicere, qui maioribus Regum nostrorū id ius in nos posterosq; nostros dedimus, vt ipsi posteriq; eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos vtique (maiores dico nostros) vellem admonuisses, quibus integrū erat, quos vellent sibi Reges adsciscere. Nunc vero serum istud tuum consiliū eo valet, non vt quæ in potestate nostra non sunt ea corrigamus: sed vt maiorum stultitiam deploremus, & nostræ condicionis miseriam agnoscamus. Quid enim reliqui esse potest in seruitutem deditis, nisi vt alienæ stultitiæ pœnas luam⁹? &, vt leuiores fiant, eas patientia leniamus: nec importune tumultuando iras eorū prouocemus, quorum nec imperiū reiicere, nec potestatem imminuere, nec vim & impotentiam effugere possumus? Lex autem illa Regia, cui tu tantopere es inimicus, non est in Tyrannorum gratiam, vt tu videri vis, conficta: quippe quæ a Iustiniano Principe iustissimo sit cōprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuisset habitura: nam in Principe stolido valet illud:

Falsus bonor iuuat, & mendax infamia terret.

Quem, nisi mendosum & mendacem?

B. Fuit quidem Iustinianus, vt prædicant historiæ, vir magnus: etsi quidam in Belisariū fuisse crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille qualem tu eum fuisse existimas, meminisse tamen potes ab illius ætatis fere æqualibus traditū, Tribonianū, præcipuū inter illarū legū latores, hominem fuisse longe nequissimū: & qui facile potuisset adduci vt Principi quoq; pessimo gratificaretur. Sed nec boni Princip. ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

— & qui nolunt occidere quenquam, Posse volunt —.

— Et nihil est quod credere de se

Non audet, cum laudatur dijs æqua potestas.

Sed redeamus ad nostros Principes, ad quos tu ais hæreditate non suffragiis regnū peruenire. de nostris autem solis loquor. Nam si ad exteros digrediar, vereor ne longior quam institueramus fiat oratio. M. Ita facies censeo. Res enim externæ nō magnopere ad præsentem disputationem pertinent. B. Igitur, vt a primis ordiar initiis, illud satis cōuenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos qui cæteris imperarent. M. Ita tradunt rerū nostrarū scriptores. B. Nec minus illud constat, multos qui crudeliter & flagitiose eum magistratū gesserunt, a ciuibus in ius vocatos: quosdam perpetuis carceribus damnatos: alios partim exilio, partim morte multatos: quorū cum vel filij vel propinqui in eorum locum assumerentur, nulla vnquam quæstio aduersus interfectores decreta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in eos seuerius vindicatū est. Et quia longū esset singulos percensere, e postremis, quorū recentior est memoria, paucos proferam. Iacobi primi cædem, cum puerū sex annorum hæredem reliquisset, adeo grauiter nobilitas puniuit, vt homines clarissimis familiis natos, diuitiis & clientelis primarios nouo & exquisito genere supplicij extinxerit. contra Iacobi tertij, hominis flagitiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam vltus est? In filij vero eius Iacobi quarti morte, suspicio sceleris morte punita est. Neq; pij erga bonos Reges tantū maiores nostri fuerunt, sed in malos etiam lenes & misericordes. Nam Culenum ad causam dicendam venientem cum ex inimicis quidam in itinere occidisset, grauissimas ex ordinū sententia pœnas dedit: & Euenū, perpetuis vinculis damnatū, cum itidem inimicus in carcere occidisset, itidem pœnas dedit. Et cuius vitam nefariam omnes oderant, mortem per vim illatam ceu parricidiū sunt prosecuti. M. Ego non tam quid interdū factum sit, quæro in præsentia, quam quo iure apud nos regnetur. B. Igitur, vt eo redeamus, quemadmodū in primis Regibus vsq; ad Kennethū tertium, qui primus regnū in sua familia stabiliuit, perspicuū est, quæ fuerit potestas populi in Regibus creandis & in ordinem redigendis:

ita necesse est vt is aut populo inuito id fecerit, aut a persuaso impetrauerit. M. Negari nõ potest. B. Porro si vi coegit populũ sibi parere, populus quoque vbi primum suis viribus cœperit confidere, violentũ illud imperiũ poterit excutere: cum a Regibus & populis recepta iura pronũcient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, simili vi solui posse. M. Quid si populus vel fraude circũuentus, vel metu coactus, in seruitutem sese dederit? quid causæ prætendi potest quin in quod semel conuentũ est, in eo perpetuo maneat? B. Si tu mecũ ex conuento agis, quid causæ est quin ego ex aduerso eas causas ponam cur pacta & conuenta solui possint? In primis autem quæ vi metusq; causa fiunt, apud omnes ciuitates de iis certũ ius est, e naturæ fontibus haustũ. Per fraudem etiam circumuentis iura dant restitutionem in integrũ, idq; maxime in pupillis, eisq; personis seruandũ putant, quas optimo iure esse volunt. Quis igitur cœtus iustius restitui, quam populus vniuersus postulet? Cui cum fit iniuria, ea non in vnam aliquam ciuitatis partem, sed in omnia ciuilis corporis membra late permanat. M. Scio in priuatorũ causis hoc ius vsurpari, nec in vllos esse iniquũ. Sed non est quod de hac re magnopere contendamus, cum illud sit longe credibilius (quod ab historicis etiam traditur) id ius populi voluntate Regibus datũ. B. Credibile est etiam non sine magna causa rem tantam fuisse impetratam. M. Facile assentior. B. Quam igitur causam potissimum fuisse arbitraris? M. Quam aliam, nisi quæ narratur? Tædiũ ambitionis, tumultus, cædes, bella intestina sæpe cum internecione alterius partis semper cum vtriusq; maximo damno. nam qui regnũ obtinebant, quo id pacatius liberis relinquerent, fratres & fere proximũ quemque extinguere conabantur: quemadmodum apud Turcas fieri audim⁹, & apud Phylarchos in nostris insulis & Hibernia fieri videmus. B. Vtris igitur istam contẽtionem putas magis fuisse perniciosam, populone an Principibus? M. Regibus certe: cum populi maior pars secura sui, Principũ soleat spectare certamina, & semper victoribus in prædam cedat. B. Principes igitur (vt videtur) sua potius causa quam ex vtilitate populi in sua familia stabilem regni sedem constituere voluerunt. M. Credibile est. B. Vt autem rem ad perpetuũ honorem, opes & incolumitatem suæ familiæ tantopere pertinentem impetrarent, verisimile est eos aliquid inuicem de suo iure remisisse; & vt facilius populi voluntatem & studiũ tenerent & consensum impetrarent, aliquid ex aduerso laxamenti dedisse. M. Credo. B. Illud certe mihi fateberis incredibile, vt pro tanto beneficio Regibus impenso, peiore se iure esse paterentur quam antea fuerant. M. Incredibile prorsus. B. Neque Reges, si id noxiũ & liberis suis & populo inutile scissent futurũ, tanta ambitione id petissent. M. Nequaquam. B. Finge ergo aliquem e media concione liberi populi libere Regem interrogare, quid si cui Regũ filius sit stolidus? quid si insanus? eosne nobis constitues rectores, qui se ipsos regere non possunt? M. Nihil opinor opus fuisse vt hac exceptione vterentur: cum huic generi legibus sit prospectũ. B. Probe sane. Illud ergo videamus, si liberam legũ potestatem Reges a populo impetrassent, num ea inutilis fuisset, eis præsertim qui familiæ suæ in posterũ prospectum volebant. M. Quamobrem vero inutilem futuram censebimus? B. Quod nihil æque ad diuturnitatem dominationis faciat, ac temperamentũ illud imperij, cum & Regibus est honorificũ, & populo moderatũ & salutare. Habet humanus animus sublime quiddam & generosum natura insitũ, vt nemini parere velit, nisi vtiliter imperanti: neq; quicquã est valentius ad continendam humanã societatem quam beneficiorũ vicissitudo. ideoq; sapienter visus est Theopompus respondisse exprobranti vxori, quod adiectis Ephoris vim imminuisset imperij, ac minus, quam acceperat, filiis reliquisset regnũ: Tãto, inquit, firmius. M. Quod de diuturnitate narras, video esse verissimũ. Nam Scotorũ & Cimbrorũ regna longe omnium, quæ in Europa sunt, antiquissima reor: neq; alia re id mihi consecuti videntur, quam summi imperij moderatione: cum interim Francorũ, Anglorum, Hispanorũ regna toties ex aliis ad alias familias trãsierint. Sed nescio an Reges illi nostri tam sapientes fuerint quam Theopompus. B. Vt illi tam prouidi non fuerint, populũne putas tam stultum fuisse, vt occasionem tam oportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculsum aut seductũ blanditiis, vt se sponte in seruitutem daret? M. Non fuit fortasse. Sed fuerit, (quod fieri potuit) adeo cæcus, vt quod in rem suam esset, non viderit: aut cum videret, tam commodi sui negligens vt contempserit, nonne merito suæ stultitiæ

poenas

pœnas luet? B. Non est verisimile aliquid istorū factum esse, cum vsque ad nostram ætatem contra obseruatū fuisse videamus. Nam præterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in ciues moliti sunt, semper coerciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetusti moris quædam vestigia adhuc remanent. Scoti enim prisci ad nostram vsque ætatem suos eligunt Phylarchos, & electis concilium seniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore priuantur. Quod igitur in partibus adhuc summa diligentia seruatur, in omnium salute negligerent? & qui in beneficij loco habiturus erat regnum legitimum, ei se sponte in seruitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defensam, tot seculis non interpellatam, eam sine vi, sine bello, nec expectanti condonarent? Istam enim potestatem Regibus nostris nunquam fuisse, præter supplicia male administrati regni toties expetita, Ioannis Balioli calamitas ostendit. Qui fere CC. LX. abhinc anno a nobilitate reiectus est, quod se regnumq; suum Eduardi Angli imperio subiecisset: inq; locū eius Robertus Primus est suffectus. Ostendit id etiam perpetuus ille mos a primis vsque temporibus continuatus. M. Quem tu morem dicis? B. Reges nostri cum publice inaugurantur, populo vniuerso sancte promittunt se leges & maiorum ritus veteraque instituta seruaturos: eoque iure, quod a maioribus acceperunt, vsuros. Ostendit totus ille ceremoniarum ordo, primique Regum aduentus in singula opida. e quibus omnibus facile intelligi potest, qualem a maioribus acceperint potestatem: non aliam videlicet, quam qui suffragiis electi in leges iurant. Hanc regnandi condicionem Dauidi & posteris eius Deus proposuit: tamdiu eos regnaturos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidem faciunt, vt verisimile sit non immensam, sed intra certos terminos constrictam & finitam, potestatem Reges nostros a maioribus accepisse. Accessit præterea longi temporis cōfirmatio & perpetui iuris a populo vsurpatio, nullo vnquam decreto publico reprehensa. M. Sed vereor vt a Regibus facile possit impetrari, vt ista verisimilitudine abducti in has leges vtcunq; iuratas, aut a populis vsurpatas concedant. B. Ego quoque credo non minus esse difficile vt populo persuadeamus, vt, iure a maioribus accepto, tot seculorum vsu probato, vno perpetuo tenore vsurpato, decedat. Neq; puto necesse coniecturis persequi quid sit facturus, cum videam quid fecerit. Quod si vtriusque obstinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidem quod volet ius victo dabit: sed tam diu dabit, donec qui in certamine erit inferior, arma recollectis viribus resumet: quibus in contentionibus cum populi pernicie semper, sed cum exitio Regum fere decertari solet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorū interitus promanant. M. Ita fieri necesse est. B. Hæc ego altius fortasse quam opus erat repetiui: vt perspicue intelligeres vetus regnandi apud nos ius quale fuerit. Nam si summo iure tecum egissem, multo breuiore compendio quo volebam, peruenire potuissem. M. Quanquam mihi iam propemodum satisfeceris, tamen & istud, quale sit, libenter ex te audiam. B. Hoc igitur primum mihi velim respondeas, probesne definitionem legis a iureconsultis positam; qui legem esse aiunt quod populus sciuit, ab eo rogatus cui rogandi ius est? M. Probo equidem. B. Consensimus autem legum vitiis deprehensis, ab eisdem earum latoribus eas vel corrigi vel abrogari posse. M. Consensimus. B. Illud autem, opinor, vides, qui nascuntur nobis Reges, eos & legibus & populi suffragio creari, non minus quam quos ab initio diximus electos: & aduersus non modo vim & fraudem, sed negligentiam quoq; in legibus accipiendis non defutura populo legum latori remedia. M. Video plane. B. Id modo interesse, quod lex de nostris Regibus ante aliquot secula sit lata: regnū vero cum initur, non ferri noua, sed vetus lex approbari solet. Apud eos vero qui singulis Regibus eligendis habent comitia, simul lex ferri, Rex fieri & probari, regnum iniri solet. M. Sic est. B. Nunc ab initio si videtur, quid inter nos conuenerit, breuiter colligamus: vt si quid temere sit probatum, sit & pœnitentiæ locus. M. Placet. B. Primum omnium visum est nobis Regem populi causa creari, neque bono Rege quidquam præstantius diuinitus nobis dari, neq; malo pestilentius. M. Recte. B. Malū etiam Regem diximus vocari Tyrannum. M. Diximus. B. Et quia non est tanta bonorū copia, vt semper probi suppetant quos eligamus: nec tanta nascendi felicitas, vt fors illa semper bonos offerat: si non quales optaremus, at quales vel cōsensus approbauit, vel casus

obtulit, pro Regibus habemus. Ea autem, quæ est vel in eligendis nouis, vel in oblatis forte nascendi approbandis, alea, in causa fuit vt leges cuperemus quæ Regibus imperij modum facerent. Eæ autem leges nihil aliud esse debent, nisi expressa (quatenus assequi possumus) boni Principis imago. M. Id quoq; sumus confessi. B. Iam restat, opinor, vt de pœna Tyrannorũ disseramus. M. Id vnũ mihi reliquũ videtur. B. Igitur si Rex omnia legum vincula perstringat, planeq; hostem publicũ se gerat, quid hic faciendũ censes? M. Hæreo profecto. Nam etsi rationes a te expositæ videantur conuincere, nullam nobis esse cum eo Rege societatem, tamen diuturnæ cõsuetudinis tanta vis est, vt apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum hæret, vt si quem aliquando inuexerit errorem, eum tolerare præstet, quam dum morbum assuetudine leuem curare contendimus, totius corporis statum labefactare. Ea enim quorundam morborum est natura, vt dolorem quem afferunt, præstet perferre, quam ancipitia remedia quærere: in quibus experiundis vt cætera succedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, vt ipso morbo morbi cura sit perniciosior. Deinde, quod me magis mouet, video istam, quam tu vocas, Tyrannidem diuino confirmatam oraculo: & quod tu velut legum interitum execraris, Deus legem regni vocat. Eius loci me magis mouet auctoritas quam omnia Philosophorum argumenta: inde me nisi explicaueris, non erunt apud me tanti hominum commenta, vt non confestim ad hostes deficiam. B. In communi, vt video errore versaris, eoq; grauissimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim sit consuetudinis tyrannis in animis hominum vbi altius radices egit, & nimium sæpe hoc seculo sumus experti, & historiæ scriptor vetustus Herodotus, vetusto nos monet exemplo: sed mihi veteribus exemplis non est opus, tete ipse consule. Cogita tecum quot sint res, nec hæ exiguæ, in quibus, rationem secutus, ab inueterata tot seculis cõsuetudine desciueris: vt iam domesticis experimentis didicisse potueris, nullam magis periculis esse plenam, quam sit ista, quam nos sequi iubent, via publica. Eam te iubeo diligenter circumspicere: quot ruinas, quantas strages in ea videbis? Sed si ipsa (quod dicitur) luce clarius est, non est quod in re perspicua vel probanda vel illustranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum quem ex historia Regum magis significas, quam explicas, vide quæso ne quæ in Tyrannorum vita Dominus execratur, tu Regibus ab eo concessa putes. Id ne fiat, primum te iubeo expendere quid populus a Domino petierit: deinde quas nouæ petitionis causas habuerit: postremo quid populo Dominus responderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? at habebant. Erat enim Samuel eis a Domino, penes quem ius præficiendi erat, datus: ius eis legitime ex legũ diuinarum præscripto multos annos dixerat. At filij eius cum ius eo seniore dicerent, multa flagitiose faciebant, & aduersus leges iudicabant. Nondum video causam cur status publici mutationem, sed emendationem potius exposcerent: aut certe a Domino expectarent, vt qui non adeo pridem totam Heli familiam a stirpe euertit, ob causam prope similem. Quid igitur petunt? Regem, qualem vicinæ gentes habebãt, qui domi iudex, foris imperator esset. Erant autem re vera Tyranni. Nam vt Asiæ populi magis seruili animo sunt quam Europæi, ita Tyrannorum imperiis facilius parebant, neque vsquam quod sciam, ab historicis mentio fit legitimi Regis in Asia. Præterea, Tyrannum non Regem hic describi, vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præscripserat, non modo ab hac diuersam, sed etiam plane aduersam: ex qua formula Samuel, cæterique iudices tot annos ius dixerant: quam cum reiicerent, Dominus se reiectum ab eis conqueritur. M. At non Tyrannum, sed Regem Dominus eum vbique vocat. B. Vocat quidem Regem: nam Domino peculiare est, quoties alloquitur populum, populari vti sermone. Itaque vocabulo vtitur cum vulgo communi, sed ne quem ambiguus eius vsus deciperet, hic diserte exponit, quis esset eius vocabuli vsus apud gentes vicinas. M. Ista vt vera sint, illa tamen Pauli propius nos vrgent, qui pro salute Principum nos iubet orare: tantum abest vt detrectare imperium, multo minus detrahere de solio, detractosue trucidare permittat. At quos Principes commendat ille nostris precibus? omniũ qui vnquam fuerunt crudelissimos, Tyberios, Caligulas, Claudios, Nerones. nam iis fere æquales sunt Pauli Epistolæ. B. Quod auctoritatis tantum in Paulo esse statuas, vt

apud te

apud te omnium Philosophorũ & iureconsultorũ scriptis vna eius sententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide vt satis eius sententias expenderis. non enim verba solũ examinare oportet: sed quibus temporibus, ad quos, & cur scripserit. Primũ igitur videamus quid Paulus scripserit. Scribit enim ad Titum cap. III. Admone, Principibus & potestatibus subditos dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Vides, opinor, quos hic parendi constituat fines. Idem ad Timotheũ cap. II. scribit, vt oremus pro omnibus, etiam pro Regibus & cæteris magistratibus; vt, inquit, tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Vides & hic quem orandi finem statuat: nempe nõ salutem Regũ, sed Ecclesiæ tranquillitatem. ex quo non erit difficile orationis quoque formam cõcipere. In Epist. autem ad Rom. Regem etiam definit prope ad Dialecticã subtilitatẽ: Esse enim, ait, ministrũ cui gladius a Deo sit traditus, vt malos puniat, ac bonos foueat & subleuet. Non enim de Tyranno, inquit Chrysost. hæc a Paulo scribuntur, sed de vero & legitimo magistratu, qui veri Dei vices in terris gerit: cui quiresistit, certe Dei ordinationi resistit. Sed nec statim si pro malis Princip. est orandũ, hinc colligere debem⁹, eorũ vitia non esse punienda: non magis certe quam latronũ, pro quibus etiam orare iubemur: nec si bono Principi parendum est, ideo malo non erit resistendũ. Quod si etiam causam quæ Paul. ad hæc scribenda impulerit respicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripsit enim hæc vt quorũdam temeritatem castigaret, qui negabant imperia magistratuũ Christianis esse necessaria. Nam cũ potestas magistratuũ aduersus malos sit cõparata, vt omnes æquo iure viuerem⁹, & exemplũ iustitiæ diuinæ inter homines remaneret, nullũ eius vsum esse contendebant, inter homines adeo a vitiorum contagio alienos, vt ipsi sibi lex essent. Non igitur hic Paul. de iis qui magistratũ gerunt agit, sed de ipso magistratu: hoc est de functione & officio eorũ qui aliis præsunt: nec de vno, aut altero genere magistratus, sed de omni legitimi magistratus forma: nec ei contentio est cum eis qui malos magistratus coercendos putant, sed cum hominibus omne magistratus imperiũ detrectantibus: qui libertatem Christianam absurde interpretantes affirmabant indignum esse vt qui a Dei filio essent emancipati, a Dei spiritu regerentur, sub vllius hominis potestate essent. Eorum errorem Paulus vt refelleret, ostendit magistratum rem esse non modo bonã, sed etiam sacram; nempe Dei ordinationem: & ad id institutũ, vt hominũ cœtus & ciuitates ita continerentur, vt & Dei beneficia in se agnoscerent, & alij ab aliis iniuriam abstinerent. Qui in honore constituti essent, Deus legũ suarũ iussit esse custodes. Quod si leges (vt sunt) bonas esse fateamur, & custodes earum honore dignos, & custodum munus rem bonam & vtilem fateri cogemur. At terribilis est magistratus. quibus tandem? bonisne, an malis? bonis terrori non est, vt qui ab iniuria eos tueatur: sin malis est terrori, nihil ad te qui spiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus vt magistratui sim subiectus, inquies, si Domini sum libertus? Imo vt te Domini libertum probes, pare eius legibus: spiritus enim Domini, a quo te regi iactas, idem & legum est lator, & magistratuũ probator, & parendi magistratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conueniet, magistratu in optimis etiam ciuitatibus opus esse, eumque omni honoris genere prosequendum. Quod si quis contra sentiat, eum insanum, intestabilem, atque omni supplicio dignum existimamus. Repugnat enim aperte Dei voluntati per scripturas nobis reuelatæ. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos eius generis Tyrannos attinet: cur violati iuris diuini & humani pœnæ non debeant exigi? Nihil hic apud Paulum habes, qui de ipsa magistratuum potestate, non de malis male potestatem eam gerentibus disserat. Nec si ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magistratus erunt. Quod si quis contendat malos etiam Principes esse a Deo ordinatos, vide ne captiosa sit hæc oratio. Deus enim vt malo nodo malum (quod aiunt) cuneum adhiberet, malũ hominem malis puniendis interim præficit. sed humanæ malitiæ Deũ auctorem esse, nemo sanus audebit affirmare: quemadmodũ animaduertendi in malos eundem esse auctorem nemo ignorat. Magistratus quoq; bonus fere malũ hominem eligit, qui sit carnifex in pœnis noxiorũ repetendis. Hunc quidem carnificem etsi magistratus ad id munus assumit, non protinus ei impunitas omniũ scelerum tribuitur: nec superiorem esse vult, quam vt legibus interrogari possit. Non com-

morabor diutius in hac similitudine, ne adulatores aulici parum honorifice me de magistratu summo loqui clament. Sed vtcunq; clamabunt, certe illud negare nõ possunt, carnificis functionem partem esse muneris publici, ac fortasse etiam regij, vel ipsorũ Regũ testimonio: qui quoties aliquis e ministris publicis violatur, se suamq; maiestatem atq; corpus violari querantur. Pœna autem sceleratorum, vt si quid aliud, ad munus regium spectat. Quid præfecti vrbium? quid castrorum? Quid prætores? Quid ipsi Consules? Iisne etiam Paulus nos subditos esse iubet? an pro priuatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magistratibus, sed ab eis etiã qui sunt Regibus æquales, ratio male obiti imperij solet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus potestatem datã somniant, aut ostendant ex eodem Paulo solos Reges potestatis nomine hic accipiendos, ideoq; solos legum pœnis eximendos: aut si, cum potestates dicimus, intelligãtur etiam alij magistratus ab eodem auctore Deo in eundem vsum instituti: illud quoque velim ostendant, vbi omnes magistratus legibus soluti, & a pœnarũ metu liberi pronuncientur: aut solis Regibus ista immunitas sit concessa, cæteris qui in potestate constituti sunt, negata. M. At potestatibus sublimioribꝰ omnes vult esse subditos. B. Iubet quidem: sed isto nomine potestatis necesse est vt & cæteros magistratus cõprehendat, nisi forte Paulum credamus existimare in ciuitatibus quæ regio careant imperio, nullam potestatem sed plane ἀναρχίαν esse. M. Istud ego neque credo, nec est verisimile: eoq; magis in hac sum sententia, quod omnium huius loci interpretum doctiorum consensus tecum facit, qui istam Pauli disputationem aduersus eos institutam putant, qui omnes prorsus leges & magistratus nihil ad se pertinere contendebant. B. Quid autem illud, quod nuper dixi? credis ne Tyrannos illos omniũ sæuissimos ad Pauli formulam pertinere? B. Imo quid tu affers, cur id non credam? præsertim cum Hieremias tam sollicite moneat Iudæos, idq; diuinitus, vt Regi Assyriorũ pareant, nec vlla ratione imperiũ eius reiiciant. Atq; inde colligunt pari ratione cæteris quoq; Tyrannis, quantumuis immanibus esse parendũ. B. Vt prius ad id quod posterius a te positũ est, respondeam, illud oportet animaduertas, Prophetam non iubere vt omnibus Tyrannis pareant Iudæi, sed vni Assyriorũ Regi. Quod si tu ex eo quod vni singulariter iussũ est, legis formulam colligere velis, primũ nõ ignoras (docuit id te enim dialectica) quam absurde sis facturus, deinde periculũ tibi erit, ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam aut oportet ostẽdas, quid sit in hac re singulare, cur eam omnibus vbiq; imitandam proponas: aut si id non potes, cõfitendũ erit, ex aliis singularibus Dei mandatis, quicquid de vno aliquo sit iussum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc si semel (quod tibi necesse erit) admiseris, statim tibi obiicietur, Dei quoq; iussu Achab occisũ: præmiũ quoq; diuinitus interfectori & promissũ & præstitũ. Itaq; vbi tu eo refugies, omnibus Tyrannis ideo parendũ, quia Deus per Prophetam iusserit populũ suũ vni Tyranno parere: statim tibi occinetur, omnes Tyrannos etiã a suis occidi debere: quia Achab iussu diuino a copiarũ suarũ præfecto sit interfectus. Igitur te admoneo, vt firmius aliquod propugnaculũ Tyrannis e scriptura pares: aut, ea in præsentia relicta, ad Philosophorũ scholam reuertaris. M. De isto quidem cogitabo. Sed interim vnde sumus digressi, eo redeamus. Quid tandem e scripturis profers, cur liceat Tyrannos impune occidere? B. Primum id affero, quod cum diserte præceptũ sit de scelere & sceleratis e medio tollendis, sine vlla exceptione gradus aut ordinis, nusquam tamen in sacris literis Tyrannis quam priuatis magis est cautum. Deinde quod definitio potestatis a Paulo tradita, ad Tyrannos nihil omnino pertineat. quippe qui imperij vim accommodent, non ad populi vtilitatem, sed ad suas libidines explendas. Præterea animaduertendũ diligenter, quantum Paulus tribuerit Episcopis, quorũ functionem miris & veris laudibus afficit, vt qui quodam modo Regibus cõpositi ex aduerso respondent, quatenus materiæ vtriq; substratæ natura patitur. Sunt enim alteri internorũ, alteri externorum morborũ medici: neq; tamen alteros ab alterorũ imperio solutos & liberos esse voluit. Sed quemadmodũ Episcopi, in ciuili communione vitæ exercenda sunt Regibus subditi, ita & Reges Episcoporũ spiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Episcoporum dico, cum tanta sit amplitudo & dignitas, eos neque lex vlla diuina aut humana scelerum pœnis eximit. Et, vt cæteros omittamus, Papa ipse, qui

quasi

quasi Episcoporũ Episcopus habetur, qui ita superRegũ omniũ fastigiũ assurgit, vt Deus quispiam inter homines haberi velit, nec a suis quidem Canonistis, genere hominũ ei addictissimo, legũ pœnis eximitur. Nam cum absurdũ existimarent Deũ (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominũ animaduersioni esse obnoxiũ, & iniustum putarent maxima scelera & fœdissima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarũt, qua & scelera plecterentur, & Papa tamen sacrosanctus & inuiolatus haberetur. Aliud enim Papæ, aliud eius hominis qui Papa esset, ius existimabãt: & cum Papã, quem errare posse negant, legum cognitioni eximãt, eum tamen hominem qui est Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium esse fatentur, neque magis disserendi subtilitate, quã animaduertendi seueritate suam sententiam declararunt. Longũ esset explicare, qui Pontifices (siue vt eorum more loquar) qui homines qui Pontificum personam gesserint, non modo viui magistratum eierare sint coacti, sed mortui etiam sepulchris eruti, & in Tiberim proiecti sint. Sed, vt vetera omittam, Pauli Quarti memoria recens in animis adhuc hæret, in hunc odiũ publicũ suaRoma noui generis decreto nuper testata est. Iram enim cui ille erat ereptus, in propinquos, in statuas, in pictas eius imagines exercuit. Nec debet hæc interpretatio subtilior tibi videri, qua potestatem ab eo qui præest separamus, quam & Philosophia agnoscit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditũ & a disputandi subtilitate alienũ ignorat. Neq; enim opifices sellularij in suæ artis probrum factum accipiunt, si quis vel faber vel pistor ob latrociniũ pœnas luit: sed gaudent potius collegium suum facinorosis hominibus esse purgatum. Quod si quis contra sentiat, verendum reor ne potius hominũ pœna, quibus cõscientia scelerũ est coniunctus, quam collegij infamia dolere videatur. Neque Reges, opinor, si seorsum a facinorosis & adulatoribus consilia caperent, suamq; magnitudinem non potius virtutũ officiis quam impunitate scelerum metirentur, nec ægre ferrent Tyrannorũ supplicia: aut ex eorum qualicunque interitu maiestatem regiam imminui existimarent. quin repurgatam potius a turpissimæ labe fœditatis eam gauderent: præsertim cum latronibus vehementissime, idq; optimo iure, soleant irasci, si qui Regium nomen suis maleficiis prætendunt. M. Nec iniuria certe. Sed his iam omissis velim ad cætera capita, a te proposita, pergas. B. Quæ tandem capita dicis? M. Nempe quibus temporibus, & ad quos Paulus ista scripserit, aueo enim scire quid ista cognitio ad præsens argumentum faciat. B. Mos hic quoq; tibi geretur. Ac primum vt de tempore agam, scripsit hæc Paulus in ipsa nascentis Ecclesiæ infantia, quibus temporibus non solum crimine vacare, sed iniustas etiam criminandi causas quærentib⁹ locũ maledicendi neminem dare oportebat. Deinde ad homines scripsit e diuersis gentibus, atque adeo e toto Romani imperij corpore, in vnum cœtum collectos. in iis autem pauci erant opibus insignes: qui magistratũ gererent, aut gessissent, prope nemo: qui inter ciues censerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertinæ conditionis: cæteri fere opifices & serui. In his non deerãt qui libertatem Christianã latius protenderent quam Euangelij simplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo e promiscua plebis turba, quæ magno labore tenuem victũ quærebat, non tam solicita esse debebat de Reip. statu, de imperij maiestate, de Regũ vita & officiis, quã de tranquillitate publica, & otio domestico. neq; iure amplius sibi vendicare poterat, quam vt sub imperij qualiscũque vmbra lateret. Ea si quam publicæ administrationis partem capessere tentasset, non modo stulta, sed insana existimari debebat: nedum e latebris suis prodiret, & rerũ gubernacula tenentibus negotiũ facesseret. Cõpescenda etiam erat luxuries immatura, Christianæ libertatis incõmoda interpres. Quid igitur Paulus scribit? nullũ procul dubio nouum præceptũ, sed illa tantum vulgata vt ciues magistratib⁹, serui dominis, viris vxores parerẽt: neq; existimarent iugũ Domini quãlibet leue, nos officiorũ vinculis liberare: sed animo quã antea inferiore nos esse debere, vt per omnes officiorũ gradus nihil omitteremus quod ad hominũ beneuolentiam comparandum facere posset. Ita demũ futurum, vt nomen Dei propter nos inter gẽtes bene audiret, & gloria Euãgelij latius propagaretur. Ad hæc præstanda pace publica erat opus, cui⁹ custodes erant Principes & magistrat⁹, etsi mali. Vin tu hui⁹ rei manifestam ante oculos tibi ponam imaginem? Finge ad Christianos, qui sub Turcis viuũt, ali-

quem e nostris doctoribus scribere, ad homines, inquam, re tenues, animo demissos, & inermes, & paucos, & ad omnem omniū iniuriam expositos. Quid, rogo, aliud consuleret, quam quod Paulus Ecclesiæ quæ tum Romæ erat, quam quod Hieremias in Assyria exulantibus consulebat? Illud autem certissimū est argumentū quod Paulus eorum hominum ad quos tum scribebat, non autem vniuersorū ciuium rationem habebat, quod cum maritorum erga vxores, vxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorū erga parentes, seruorum in dominos, dominorū in seruos mutua diligenter persequatur officia: quod sit magistratus officiū etsi scribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in superioribus ab eo factū est) compellat. Quam ob causam nulla eum ad Reges magistratusque alios dedisse præcepta putabimus: præsertim cum eorum libido multo magis esset legum vinculis constringenda, quam priuatorum? quam aliam causam arbitremur, quam quod nulli tum essent in Ecclesia Reges & magistratus ad quos scriberet. Finge Paulū his temporibus viuere, quibus non modo populus, sed Principes etiam Christianum nomen profitentur. Sit eodem tempore princeps aliquis, qui non modo leges humanas, sed etiam diuinas suæ libidini censeat obnoxias esse debere: qui sua non modo decreta, sed etiam nutus pro legibus haberi velit: qui, vt inquit ille in Euangelio, neque Deum timeat, neque reuereatur homines, qui Ecclesiarum prouentus scurris & balatronibus, ne quid nequius dicam, diuidat: qui syncerioris religionis cultores irrideat, & pro stolidis & insanis habeat: Quid de his Paulus ad Ecclesiā scriberet? si sibi consentire volet, eum se pro magistratu habiturū negabit. Christianis omnibus interdicet, ne conuictu, ne colloquio, ne consuetudine, eius vtantur, ciuiliū legū pœnas ciuibus relinquet. nec præter officiū eos facere existimabit, si cū quo lege diuina nullū est ipsis commerciū, eum ne suū esse Regem arbitrentur. At non deerit ex aulica seruitute, qui, quādo perfugiū honestum non suppetet, eo impudentiæ perueniat, vt dicat, Deum populis iratū Tyrannos immittere: quos velut ad pœnas expetendas carnifices constituat. Quod vt verum fatear, tamen illud æque verum est, Deum plerunque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ superbiæ & impotentiæ vltores. Deum enim (vti ante dictum est) malū e medio tolli iubet: neque ordinem, aut sexū, aut conditionem, ac ne hominem quidem excipit. Neque enim acceptiores illi sunt Reges quā mendici. Itaque vere asseuerare possumus, Deum omniū ex æquo patrem, cuius prouidentiam nihil latet, potentiæ nihil resistit, nullū scelus impune relicturū. Porro existet alius qui poscet, e literis sacratioribus, exemplū Regis a ciuibus puniti: quod si proferre non possem, non protinus effectum erit, vt quod illic factū non legamus, id pro scelesto ac nefario confestim habeatur. Possum apud multas nationes, plurimas ac saluberrimas recensere leges, quarum in sacris libris nullum est exemplū. Nam vt omnium nationū consensus approbauit, vt quæ lex iubet, iusta, quæ vetat, iniusta habeantur, ita nulla vnquam hominū memoria vetitum est, vt quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Seruitus enim ista nec vnquam recepta est, nec rerum natura tam fœcunda nouorū exemplorū eam recipi patietur, vt quicquid lege aliqua iussum non sit, aut illustri exemplo proditum, pro nefario & scelerato sit habendum. Itaque si quis ex me requirat exemplum e sacrorum voluminum libris, vbi malorum Regum pœna probetur, ego vicissim ab illo petam vbi reprehendatur. Quod si nihil sine exemplo geri placet, quota ciuilium institutorum pars nobis restabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo est desumpta, sed aduersus nouas & sine exemplo fraudes sancita. Sed iam plura quam necesse erat, exemplorum postulatoribus respondimus. Quod si Iudæorum Reges a ciuibus puniti non sunt, hi non magnopere ad nostrum institutum faciunt. Non enim ab initio a ciuibus creati, sed a Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo iure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus, populū, a quo Reges nostri habent quicquid iuris sibi vendicant, Regibus esse potentiorem: iusq; idem in eos habere multitudinem, quod illi in singulos e multitudine habent. Omnia alienarū gentiū, quæ sub legitimis Regibus degunt, iura nobiscū faciūt, omnes nationes quæ Regibus a se electis parent, hoc communiter sentiūt, quicquid iuris alicui populus dederit, idem eū iustis de causis posse reposcere. Hoc ciuitates omnes

semper

semper ius retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de euertenda Repub. coniurasset, se prætura coactus est abdicare: & decemuiri, legũ Romanarũ conditores, cum in summo magistratu essent, in ordinem sunt redacti: & Venetorum duces aliquot, & Chilpericus Rex Francorũ, depositis imperij insignibus, in monasteriis priuati cõsenuerunt: & non adeo pridem, Christiernus Cimbrorũ Rex, post vicesimũ fere annũ quam exutus est regno, in custodia vitam finiuit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi potestate erat. Semperque id ius obseruatum est, vt beneficia publica male collocata repeti, & libertas (cui iura maxime fauent) libertis ingratis adimi posset. Hæc de exteris nationibus hactenus dicta sint, ne soli videamur ius nouum aduersus nostros Reges vsurpasse. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis transigi poterat. M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio. B. Possem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob scelera & flagitia, aut in perpetuos carceres sunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria iustas scelerũ pœnas fugerũt. Sed ne quis vetera & obsoleta me referre causetur, si Culenos, Euenos, & Ferchardos cõmemorem, e patrum nostrorũ memoria paucos proferam. Iacobũ tertium omnes ordines iure cæsum in conuentu publico iudicarunt, ob summã erga suos crudelitatem & flagitiosam turpitudinem: caueruntque in posterum ne cuiquam eorũ qui coierunt, consenserunt, pecuniam operamue cõtulerunt, ea res fraudi esset. Quod igitur re gesta recte atque ordine factum iudicarunt, non est dubium quin ad exemplũ in posterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quintius, qui Seruiliũ Ahalam laudauit pro tribunali, quod Sp. Melium tergiuersantem & renuentem in ius venire, in foro trucidauisset: nec ciuili sanguine pollutum, sed Tyranni cæde nobilitatum ille eum existimauit, & vniuersa posterorum series affirmauit. Qui ciuis affectantis tyrannidem cædem probauit, quid putas eum de Tyrãno, in ciuium bonis latrociniũ, in sanguine carnificinã exercente, facturũ fuisse? Quid nostri homines? Nonne qui facinus perpetratũ sunt publico decreto impunitate prosecuti, de eo si quando posterius acciderit, legem statuisse tibi videntur? Nihil enim ad summã interest, de eo quod factũ est iudices, an de futuro statuas. Vtroq; enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio iudicatur. M. Ista fortasse apud nostros homines valebunt: foris autem nescio quomodo aliæ gentes hæc accepturæ sint. Illis mihi satisfaciendum vides: non vt in iudicio de crimine, sed in publica luce de fama, nec mea (qui a suspitione procul absum) sed ciuium meorum. Vereor enim ne decreta, quibus te satis protectum putas, magis culpaturæ sint exteræ nationes, quam facinus ipsum plenũ atrocitatis & inuidiæ. De exemplis vero quæ proposuisti, scis, ni fallor, quid pro cuiusque ingenio & iudicio in vtranque partem dici soleat. Velim igitur (quoniam cætera non tam ex hominum decretis quam e naturæ fontibus mihi visus es expedisse) si quid habes quod pro legis istius æquitate dicas, paucis exponas. B. Etsi hoc iniquum videri potest, pro lege, a primis vsque temporibus regni Scotici tot seculorum vsu probata, populo necessaria, Regibus nec iniqua, nec parum honesta, nunc demum παρανομίας accusata, causam dicere apud exteros, tua tamen causa id experiar. Ac tanquam cum illis ipsis qui tibi negotium facessere volent, agerem, primũ illud rogo, quid est quod hic reprehensione dignum arbitramini? causamne cur quæsita est? an legem ipsam? quæsita est enim ad coercendũ iniustas Regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omniũ leges gentiũ damnet oportet, eadem enim ob causam omnes expetitæ sunt. An legem ipsam reprehenditis, Regesq; solui legibus æquum existimatis? id quoque an expediat videamus. Ac populo quidem vt non expedire probem, non multis opus est verbis. Nam si recte superiore sermone medico Regem comparauimus: vt non expedit populo, impunitatem quem velit occidendi medico permitti, ita nec publice est vtile, in omnes promiscuam grassandi licentiam Regibus donari. Populo igitur, cuius est in legibus ferundis summa potestas, non est quod succenseamus, si quemadmodum Regem bonũ sibi, ita Regi non optimo legem præesse velit. Quod si Regi hæc lex non sit vtilis, videamus an agi cum populo debeat, vt aliquid de suo remittat iure, & de ea abroganda non in trinundinum, sed more nostro in quadragesimum diem indicamus comitia. Interim, vt de eadem hic inter nos disseramus, dic mihi, qui insanũ vincu-

lis liberat, commodumne insanientis tibi respicere videtur? M. Minime. B. Quid, qui febre laboranti, ita vt non multum absit ab insania, frigidam assidue petenti det: eumne bene mereri de ægrotante putas? M. At ego de sanis Regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & sanis Regibus opus esse legibus nego. Tu vero Reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis. B. Minime quidem omnes: sed nec vniuersum populo existimo malum, & tamen lex vniuersum vna voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant: boni ad se nihil attinere putant. Ita nec Reges boni quod indignentur huic legi habent: & mali, si saperent, legis latori gratiam haberent, qui, quod ipsis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, statuit. Quod profecto facient, si ad sanitatem aliquando redibunt: non secus ac morbo leuati medico gratias agunt, quem, quod ægrotantiū cupiditatibus non obsequeretur, oderant. Sin in sua perseuerent Reges insania, qui maxime eis obsequitur, is maxime indicandus est inimicus. In hoc genere sunt adulatores: qui dum eorum vitia blandiendo fouent, morbū augent, ac tandem vna fere cum Regibus principites ruunt. M. Negare certe non possum, quin tales Principes, legum vinculis fuerint & sint constringendi. Nullum enim monstrū est violentius & magis pestiferum homine, vbi (vt in poetarum fabulis est) semel in belluam degenerauerit. B. Hoc tu multo magis dicas, si animaduerteris quam multiplex animal sit homo, & quam e variis monstris compositū. Quam rem veteres poetæ & acute peruiderunt, & eleganter expresserunt, cum Promethea tradunt in homine fingendo e singulis animantibus aliquam particulam in eum contulisse. Omnium sigillatim referre naturas infinitum esset: certe duo monstra deterrima in homine perspicue apparent, ira, & libido. At leges quid aliud agunt aut expetunt, quam vt hæc monstra pareant rationi? vtque rationi dum non obtemperant, ea suarum iussionum vinculis coerceant? Qui soluit igitur vinculis siue Regem seu quemuis alium, non vnum ille hominem soluit, sed duo monstra longe crudelissima aduersus rationem immittit, & ad legum claustra perfringenda armat: vt recte ac vere mihi dixisse videatur Aristoteles, qui legi pareat, eum Deo & legi parere: qui Regi, homini & belluæ. M. Etsi hæc satis concinne dici videantur, dupliciter a nobis erratum arbitror. Primum, quod postrema cum prioribus mihi non satis conuenire videantur. Deinde quod, vt cætera nobis constent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad summam nostræ disputationis. Superius enim consensimus eandem Regis & legis vocem esse debere. Hic eum legibus facimus obnoxiū. Hoc autem vt concedamus maxime verum esse, quid tandem hac conclusione promouimus? quis enim Tyrannum e Rege factū in ius vocabit? ius enim sine viribus vereor vt per se satis sit potens ad Regem sui muneris oblitum coercendū, aut inuitum ad causædictionem trahendum. B. Vereor vt satis animaduerteris, quæ de Regia potestate sunt superius disputata. Nam si animaduertisses, facile intellexisses ista quæ modo recitasti non esse inter se pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi responde: cum magistratus vel scriba præit verba præconi, nonne eadem est vtriusque vox? præconis, dico, & scribæ? M. Eadem prorsus. B. Vter tibi maior videtur? M. Qui verba præit. B. Quid Rex edicti auctor? M. Maior vtroque. B. Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem est vox. Vter auctoritatem habet ab altero? Rex ne a lege, an lex a Rege? M. Rex a lege. B. Vnde id colligis? M. Quia non Rex legi, sed lex Regi coercendo quæsita est. Et a lege id ipsum habet, quod Rex est. nam absque ea Tyrannus esset. B. Lex igitur Rege potentior est: ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum eius. M. Id iam concessum est. B. Quid? populi & legis, nonne eadem vox est? M. Eadem. B. Vter potentior, populus an lex? M. Vniuersus, opinor, populus. B. Cur id opinaris? M. Est enim velut parens, certe auctor, legis, vt qui eam, vbi visum est, condere, aut abrogare potest. B. Igitur cum lex sit Rege, populus lege potentior, videndū num sit, ad quem Regem in ius vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius causa sunt instituta, nonne sunt minoris illis quorū causa quæsita sunt? M. Istud velim apertius. B. Hac igitur sequere. Frænum non equi causa comparatum est? M. Equi scilicet. B. Quid ephippia, phaleræ, calcaria? M. Eadem causa. B. Equus autem si nullus esset, nullus harum rerum foret vsus. M. Nullus. B. Equus

igitur

igitur omnibus his præstantior est. M. Quid ni? B. Quid equus? in quem vsum expeti-tur? M. In plurimos. In primis autem ad victoriam bello parandum. B. Pluris igitur victoriam equis, armis, cæterisque rebus quæ in vsum belli parantur, æstimamus. M. Pluris profecto. B. In Rege creando quid potissimum spectarunt homines? M. Populi, vt opinor, vtilitatem. B. Quod si nullus hominum cœtus esset, Regibus non foret opus? M. Nihil prorsus. B. Populus igitur Rege præstantior. M. Necesse est. B. Si præstantior est, etiam & maior. Rex igitur cum ad populi iudicium vocatur, minor ad maiorem in ius vocatur. M. At enim quando sperabimus istam felicitatem, vt populus vniuersus in id quod rectum est consentiat? B. Id quidem vix est sperandum. Expectare certe necesse non est: alioqui neque lex ferri, nec magistratus creari posset: neque enim vlla fere lex satis æqua est omnibus: nec hominum fere quisquam est ea populari gratia, vt neminem habeat aut inimicum aut inuidum & obtrectatorem. Id modo quæritur, vt lex maiori parti sit vtilis, & de candidato maior pars bene sentiant. Quid si maior populi pars legem iubere & magistratum creare potest, quid vetat quo minus & ipse de magistratu iudicare, & iudices ei ferre queat? aut si Tribb. plebis Romani, & Ephori Lacedæmonij ad leniendam vim imperij sunt quæsiti, iniquũ ne cuiquam videri debet, si liber populus, aut simili aut etiam diuersa ratione, in reprimenda tyrannidis acerbitate sibi prospexerit? M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus possit: quid autem velit, aut ferat, difficile est iudicare. Maior enim pars fere vetera & consueta requirit, a nouitate abhorret: quod eo magis mirandum est, cum in cibis, vestitu, ædificiis totoque supellectilis instrumento tanta sit inconstantia. B. Noli putare hæc a me dicta esse, quod quicquam noui in hoc genere fieri velim, sed vt ostenderem id vetus fuisse, vt Rex apud iudices causam diceret. Quod tu propemodum incredibile, nedum nouum, credebas. Nam vt omittam quoties id factum sit apud maiores, vti ante a nobis aliqua ex parte dictum est, & tute ex historia facile colligere potes, audistine vnquam ab eis qui de regno contenderent, itum esse ad arbitros? M. Apud Persas quidem id factum aliquando audiui. B. Et nostri scriptores idem a Grimo & Milcolumbo Secundo factum narrant. Sed ne id genus cognitorum a litigantibus ipsorum consensu assumi solere causeris, ad iudices ordinarios veniamus. M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac si quis in Oceano captandis balænis tendat retia. B. Quamobrem vero? M. Quia omnis prehensio, coercitio, animaduersio potentioris est aduersus inferiores. Regem vero ad quos iudices adesse iubebis? Ad eosne in quos ipsi summa iudicandi est potestas? quos vno illo verbo, Veto, possit compescere? B. Quid si maior aliqua potestas reperiatur, cui id iuris sit in Reges, quod Regibus est in cæteros? M. Audire istud cupio. B. Hanc, si meministi, in populo diximus esse potestatem. M. In vniuerso quidem populo, aut in maiore eius parte. Illud etiam amplius tibi largior, in iis in quos populus, aut maior pars populi, eam potestatem transmiserit. B. Benefacis, qui me isto labore leues. M. Sed non ignoras maiorem multitudinis partem vel metu, vel præmiis, vel spe largitionis & impunitatis corrumpi, vt sua commoda & voluptates, publicæ vtilitati, atque etiam incolumitati, præferant: qui autem iis rebus non moueantur, non adeo multi sunt:

Rari quippe boni numero sunt: vix totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis ostia Nili.

Omnis autem reliqua colluuies sanguine & rapinis saginata suam libertatem habet venalem, alienæ inuidet. Vt etiam eos præteream quibus malorum quoque Regum nomen est sacrosanctum. Omitto etiam illos, qui etsi non ignorant quid liceat & æquum sit, tamen honestis periculis quietam inertiam præferunt: & in euentus expectationem animo suspensi sua consilia componunt: aut fortunam partium, non causam sequuntur. Hæc quanta sit futura multitudo vides. B. Magna profecto: nec tamen maxima. Nam Tyrannorum iniuriæ ad multos, beneficia ad paucos pertinere possunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adiecta materia vehementius accenditur: quod vero a multis aufertur per vim, paucorum magis alit famem, quam satiat libidinem. Deinde talium fere hominum fluxa est,

Et cum fortuna statque caditque fides.

Quod si etiam in sententia maxime perstarent, tamen in ciuiũ numero non essent habendi; violatores enim sunt humanæ societatis, aut certe proditores: quod vitium si in Rege ferendum non est, multo minus in priuato est tolerabile. Qui igitur ciues habendi sunt? qui legibus parent, societatem hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula malunt pro suorum salute obire, quam in ocio ab honestate seiũcto per ignauiam consenescere: qui non præsentes fructus, sed æternitatis memoriam ante oculos propositam habent. Quod si quos timor & rerum suarum respectus a periculis reuocat, tamen & facinoris præclari splendor, & virtutis pulchritudo animos deiectos eriget: & qui auctores, qui duces esse non audebunt, comites fieri non recusabunt. Itaque si ciues non e numero, sed dignitate censeantur, non solum pars melior, sed etiam maior, pro libertate, pro honesto, pro incolumitate stabit. Quod si etiam tota plebs dissentiat, nihil istud ad præsentem disputationem facit: non enim hic quid futurũ sit, sed quid iure fieri possit, quærimus. Sed iam ad ordinaria iudicia veniamus. M. Istud iamdudum expecto. B. Si priuatus quispiam prædium, aut agri sui partem contra quam æquum est a Rege teneri contendat, quid hic priuato faciendum censes? cedetne agro, quoniam Regi iudicem ferre non poterit? M. Minime. Sed non Regem, sed procuratorem eius adesse iubebit. B. Iam istud perfugium, quo tu vteris, quam vim habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipse Rex aderit, an eius procurator, vtroque enim modo Regis periculo litigabitur: ei, non procuratori, ex euentu iudicij damnum aut lucrum accedet. Ipse denique reus est: id est, is cuius res agitur. Nunc tu velim consideres, quam non modo sit absurdum, sed etiam iniquũ, de prædiolo, de luminibus, de stillicidiis aduersus Regem iudiciũ dari: parricidij, veneficij, perduellionis nullum esse iudiciũ: in minoribus rebus seueritate iuris vti, in maximis flagitiis summam licentiam & impunitatem permitti: vt plane verum esse videatur antiquũ illud, leges aranearũ telis esse persimiles, quæ muscas detineant, animalia maiora transmittant. Neque iusta est illa quorundam querela & indignatio, qui dicũt neque honestũ, nec æquũ esse vt de Rege ab inferioris ordinis homine pronuncietur, cum in lite de pecunia vel agro iam id videant receptũ: & summi secundũ Regem viri plerunque causam dicant apud iudices, neque diuitiis, neque nobilitate, nec rebus gestis pares: ac neque adeo multum supra vulgus eminentes: longeque maiore interuallo infra reos quàm supremi ordinis homines sint infra Reges. Nec ea tamen re optimates illi ac viri primarij de sua dignitate quicquam detractũ existimant. Quod si semel illud recipiamus, vt nemo apud iudicem nisi omnibus rebus superiorem sisti possit, expectandum erit tenuioribus donec Regi aut libeat, aut otiũ sit, vt de nobili reo cognoscat. Quid, quod istorum querela non modo iniusta sed etiam falsa est? nemo enim qui ad iudicem venit, ad inferiorem venit: præsertim cum tantus honos a Deo ipso iudicũ ordini habeatur, vt eos non Reges modo, sed etiam Deos vocet: suamque quoad fieri potest, dignitatem cum eis communicet. Itaque Pontifices illi Romani qui Regibus pedes suos gratiose indulgebant osculandos, qui aduenientibus ad se mulas suas obuiam honoris causa mittebant, qui pedibus Imperatorum ceruices conculcabant, in ius vocati parebant: a iudicibus coacti se magistratu abdicabant. Ioannes vicesimus secundus e fuga retractus, etiam in carcerem coniectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in suum locum surrogatum adorauit: atque illa odoratione iudicum sententiam approbauit. Quid Synodus Basiliensis? nonne communi omnium ordinum consensu statuit, atq; sanxit, Pontificem subiectum esse senatui sacerdotum? Quibus autem rationibus vt id facerent, patribus illis persuasum sit, e conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui Pontificum maiestatem tanto supra se fatentur eminere, vt suæ celsitudinis fastigio omnibus eis obumbret, nescio quo modo in eo suæ dignitatis imminutionem positam censeant, quo Pontifex e tanto altiore solio descendere, se non putauit indignum: vt videlicet causam in concilio Cardinalium diceret. Quid quod falsa est eorum querela qui indignantur se ad inferioris tribunal sisti? Non enim in iudiciis damnat & absoluit, nescio quis Titius, aut Sempronius, aut Stichus, sed lex ipsa: cui vt Reges parerent, honorificũ iudicarunt clarissimi Impp. Theodosius & Valentinianus. Eorum verba, quoniã dignissima sunt omniũ seculorũ memoria, hic apponam. Digna (inquiũt)

vox maiestate regnantis, legibus se alligatũ principem fateri. Et re vera imperio maius est submittere legibus principatum: & oraculo præsentis edicti quod licere alij non patimur, indicamus. Hæc optimi principes & senserunt, & sanciuerunt: neque pessimi eadem non vident. Nero enim in morem citharædorum cultus, non modo gestus & motus eorum obseruasse dicitur, sed etiam cum in iudicium est ventum, inter spem timoremque sollicitus de victoria stetisse: etsi enim se victorem declaratum iri sciret, tamen victoriam honestiorem fore existimabat, si non adulatione iudicantium, sed legitimo certamine esset adeptus: legisque obseruationem non ad imminutionem auctoritatis, sed ad victoriæ splendorem facere opinabatur. M. Non est, vt video, tam insolens tua oratio, quam initio putaram cum reges parere legibus volebas: nititur enim non tam Philosophorũ quam Regum, Imperatorum & Conciliorum Ecclesiæ auctoritate. Sed quod hic dicis non hominem sed legem esse quæ iudicet, non satis assequor. B. Reuoca paulum superiora in memoriam. Nonne Regis & legis eandem esse vocem diximus? M. Factum. B. Quid scribæ, & præconis, cum legem pronuntiat? M. Eadem. B. Quid iudicis, cum legem decreto suo prætexit? M. Eadem. B. Vter vero ab vtro auctoritatem habet, iudexne a lege, an lex a iudice? M. A lege iudex. B. Vis igitur sententiæ a lege est, sola vero verborũ pronuntiatio iudicis. M. Videtur. B. Imo nihil certius. Iudicũ enim sententiæ secundum legem pronuntiatæ ratæ sunt, secus rescinduntur. M. Nihil verius. B. Vides igitur ex lege iudici, non e iudice legi auctoritatem esse. M. Video. B. Nec pronunciantis humilitas dignitatem legis imminuit, sed legũ dignitas, siue Rex, siue Iudex, siue præco eam pronunciet, semper est eadem. M. Prorsus. B. Lex igitur semel sancita primum vox est Regis, ac deinde aliorum. M. Ita est. B. Rex igitur cum a iudice damnatur, lege damnari videtur. M. Plane. B. Si a lege, igitur sua ipsius voce damnatur: siquidem eadem est legis & Regis vox. M. Sua, vt videtur, non minus quam si literis sua manu scriptis teneatur. B. Quid est ergo, quod de iudice tantopere laboramus, cum regis ipsius confessionem, hoc est legem, teneamus? Quin & hoc inspiciamus, quod modo mihi venit in mentem, Rex cum in quauis causa pro iudice sedet, nonne omnes alias personas deponere debet, fatris, patris, propinqui, amici, inimici? solamque iudicis personam retinere? M. Debet. B. Eiusque vnius meminisse personæ quæ actionis propria est? M. Vellem istud magis perspicue diceres. B. Aduerte igitur: cum quis rem alienam clam inuolat, quid eum facere dicimus? M. Furari, opinor. B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem? M. Furis videlicet. B. Quid, aliena vxore qui vtitur tanquã sua? M. Mœchari. B. Quem eum vocabimus? M. Mœchũ. B. Quid, qui iudicat? M. Iudicem vocamus. B. Cæteris quoque ad hunc modum ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari possunt. M. Possunt. B. Rex igitur cum ius dicet, alias omnes personas exuet. M. Exuet profecto: & eas maxime quæ in iudicando alteri litigantiũ officere possunt. B. Quid de quo iudicatur? quod ei nomen ab actione dabimus? M. Reũ vocare possumus. B. Et is nonne æquũ est vt personas quæ iudicio possunt officere, exuat? M. Certe is etiam si quas alias personas quam rei gerat, eæ tamen nihil ad iudicem pertinent: cum ne pauperis quidem in iudicando Deus rationem haberi velit. B. Igitur si quis qui pictor est & grammaticus, iudicio contendat de arte pingendi aduersus eum qui pictor est, grammaticus vero non est, nihil enim grammaticæ scientia hic prodesse debet? M. Nihil. B. Nec pingendi peritia, si ei de grammatica sit contentio? M. Nihilo magis. B. Igitur in iudicio iudex vnum agnoscet nomen, criminis videlicet, de quo reum aduersarius accusat. M. Vnum. B. Quid si Rex fiat parricidij reus, nomen regis an quicquam ad iudicem attinet? M. Nihil. sed Parricidæ tantum non enim in controuersiam de regno venit, sed de parricidio. B. Quid si duo parricidæ in ius vocentur, alter Rex, alter pauper: nonne par cognitio iudicis erit de vtroque? M. Par nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur a Lucano.

---Reni mihi Cæsar in vndis

Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Nõ igitur de rege & paupere hic iudicabitur, sed de parricidis. Tũ enim de rege iudicaretur, si quæreretur de duobus vter esse debeat Rex: aut si in quæstionem

veniat rexne sit Hiero an tyrannus, aut si quid aliud in quæstionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat. Veluti de pictore fit iudiciũ, cum quæritur ecquid sciat artem pingendi. M. Quid si Rex sua sponte nolit, nec vi cogi possit, vt in ius veniat? B. Hæc ei causa cum omnibus facinorosis est communis, nullus enim aut latro aut veneficus vltro in ius veniet. Sed scis, opinor, quid lex permittat, furem nocturnũ quouis modo, diurnum, si telo se defenderit, interficere. Quod si aliter quam vi in ius protrahi non possit, meministi quid tum fieri soleat. Latrones enim potentiores quam vt iure cũ eis agi possit, bello & armis persequimur. Nec alia fere bellorum omnium causa prætenditur inter nationes, populos, & Reges, quam iniuriæ, de quibus cum iudicio non potest decerni, ferro cernitur. M. Aduersus hostes quidem ob istas causas bella geri solent: cum Regibus alia ratio est, quibus iureiurando sanctissimo interposito ad parendum sumus obstricti. B. Obstricti quidem sumus: sed illi contra priores promittunt se ex æquo & bono ius dicturos. M. Ita res habet. B. Mutua igitur Regi cum ciuibus est pactio. M. Ita videtur. B. Qui prior a conuentis recidit, contraque quam pactus est facit, nonne is pacta & conuenta soluit? M. Soluit. B. Soluto igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quicquid iuris ex pactione ad eum qui pacta soluit pertinebat, id, reor, amittitur. M. Amittitur. B. Is etiam cum quo erat conuentum, æque fit atque ante stipulationem erat, liber. M. Eodem plane iure, atque eadem libertate. B. Rex autem si facit, quæ sunt soluendæ societati humanæ, cuius continendæ causa fuit creatus, quid eum vocamus? M. Tyrannum, opinor. B. Tyrannus autem non modo non iustum habet imperium in populum, sed etiam populi hostis est. M. Hostis profecto. B. Cum hoste, ob graues & intolerabiles iniurias est iustum bellum. M. Iustum sane. B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc est tyranno, geritur? M. Iustissimum. B. Bello autem cum hoste iusta de causa semel suscepto ius est non modo vniuerso populo, sed singulis etiam hostem interimere. M. Fateor. B. Quid tyrannum hostem publicum, quo cum omnibus bonis perpetuũ est bellum? nonne singuli e tota generis humani multitudine iure omnes bellorũ pœnas ab eo expetere possunt? M. Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Nam & Thebe laudari solet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, & Cassius, quod filium interfecerit: & Fuluius, quod filiũ ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi tyranni consilia eos rescisset iniisse, necauerit: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores a multis Græciæ ciuitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ne humanitatis quidem vinculũ cum tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum vniuersi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non grauiter reprehendit, quod adeo generis humani salutem neglexerit, vt Neronem cum facile posset, imperio non deiecerit? Nec a Romanis modo est reprehensus, sed a Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuente quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorũ hominum animi crudelitate efferati ab hoc publico in tyrannos odio ita sunt liberi, vt non aliquando inuitis erũpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C. Caligulæ crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum cæso domino tumultuarentur, & cædis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes quis imperatorem occidisset, Valerius Asiaticus homo consularis e loco conspicuo vnde audiri & cerni posset, exclamauit: Vtinam ego eum occidissem! Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, a tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti, vt leuissima specie eius animis oblata impetus violenti cõquiescant, & furor incitatus relanguescat, & rationis imperiũ amentia velit nolit agnoscat. Neque isti qui nunc cælũ terræ clamoribus miscent, aliter sentiunt. Id autem vel hinc facile intelligimus, quod quæ nunc gesta reprehendũt eadem, autem in speciem atrociora e vetere historia cũ recitantur, laudant, & probant: ex eoque aperte demonstrant se magis priuatis affectionibus obsequi quã publico aliquo damno cõmoueri. Sed quid certiorem testem quærimus, quid Tyranni mereantur, ipsorũ conscientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potissimum a bonis, metus: & gladiũ quem in alios districtũ semper habent, suis

ceruici-

ceruicib⁹ semper impendentem vident, & suo in alios odio, aliorū in se animos metiūtur. Cōtra vero boni neminem metuendo, sæpe creant sibi periculū, dū non ex vitiosa hominū natura, sed e suo in alios merito, aliorū in se beneuolentiā expendunt. B. Verū igitur illud existimas, tyrannos in sæuissimarū belluarū numero habendos: tyrannicamq; violentiam magis esse contra naturam quam paupertatem, quam morbos, quam mortem, cæteraq; mala quæ possunt hominibus sponte naturæ accidere. M. Equidem cum rationum momenta mecū expendo, non possū negare quin ista vera sint, sed cum pericula & incōmoda occurrunt, quæ hanc sententiā subsequūtur, continuo velut iniecto fræno animus nescio quomodo labascit, & a recto illo nimiū Stoico & seuero ad vtilitatem se inflectit, & prope deficit. Nam si cuiuis tyrannū occidere licebit, vide quantā ad nequitiā fenestram hominibus improbis aperias, quantum bonis periculū crees; malis licentiam permittas; omnibus omniū rerū perturbationem immittas! Quis enim cum Regem bonū, aut certe non pessimum occiderit, non istam honesti speciem suo sceleri prætendere poterit? aut si etiam quiuis e ciuiū bonorum numero dignū omni supplicio principem vel occidere frustra tentarit, vel etiam cogitatū facinus peregerit, quantam omnium rerum cōfusionem sequi necesse est? dum & mali tumultuabuntur, indignati ducem sibi ereptū, nec omnes boni factū probabunt. Nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis aduersus scelestam factionem defendent, & plerique obtentu honesto pacis, suam segnitiem velabunt, aut potius virtutem alienam calūniabuntur, quam suam fatebuntur ignauiam. Hæc profecto vtilitatis priuatæ recordatio, & publicæ causæ desertæ excusatio, & periculorū metus, animū plerisq; si non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem & si non certissimā, cogit incertæ libertatis expectationi præponere. B. Tu si memoria teneas superiora, facile metus hic tuus discutietur. Diximus enim quasdam esse tyrannidas populi liberis suffragiis cōprobatas, quas ob administrationis moderationem regiis nominibus dignamur. Nemo me auctore non modo quenquam horū, sed nec eorū qui per vim vel fraudem dominatum sibi pepererūt violabit, si modo ciuilis animi temperamentū in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Rom. Vespasianus, Titus, Pertinax: Alexander, apud Græcos: Hiero Syracusis, qui licet vi & armis imperiū pepererūt, tamen iustitia & æquitate meruerūt vt inter iustos reges censeatur. Præterea ego in hoc genere quid fieri iure possit aut debeat explico, non ad rem suscipiendum exhortor. In illo enim satis est rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in suscipiendo consilio opus est, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc cū temporibus, personis, locis, cæterisq; rei gerendæ instrumētis, aut iuuentur, aut euertantur, si quis temere attentauerit, nihilo magis eius erroris culpa ad me pertinet, quam medico qui remedia morborū commode descripsit, eius culpa est præstanda qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit. M. Vnum mihi adhuc ad absoluendū hanc disputationem deesse videtur: id si adieceris cumulatū abs te beneficiū accepisse me existimabo: nempe si quæ sit Ecclesiæ censura de tyrannis, ex te intelligam. B. Eam cum voles ex Epist. priore Pauli ad Cor. tibi sumere licebit: vbi Apostolus vetat cū palam facinorosis aut flagitiosis vllum conuictus aut sermonis habere commerciū. Id si inter Christianos obseruaretur, sceleratis, nisi resipiscerent, fame, frigore, & nuditate pereundū esset. M. Grauis profecto sententia: sed nescio an populus, qui tantū solet magistratibus vbiq; tribuere, sub hac formula Reges etiam cōplectendos credet. B. Certe veteres Ecclesiastici scriptores ita ad vnū Pauli sententiam intellexerunt. Nam & Theodosium Imp. Ambrosius e cœtu Christianorū exclusit, & Theodosius Episcopo paruit. Nec vllius, quod sciam, Episcopi factū antiquitas maioribus est laudibus prosecuta: nec vllius Imperatoris modestia magis est cōmendata. Ad rem autem quantū interest, an extra ciuitatem Christianā pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? magistratibus enim omnibus aduersus eos qui facere imperata recusant, hoc grauissimū est decretū: & illud Ecclesiasticorū. Vtriusque autem imperij spreti pœna mors est: sed alter corporis, alter totius hominis interitū denunciat. Igitur Ecclesia (quæ multo leuiora crimina morte punienda censet) quem viuum e cœtu bonorū expellit, mortuū in cœtū cacodæmonū relegat, non cum morte dignū existimabit? Pro æquitate causæ satis multa mihi dixisse videor: quæ si exterorū quibusdam minus placeant, considerent, rogo, quam inique nobiscū agant.

Nam cum permultæ per Europam ſint nationes & magnæ & opulentæ, ſuæq; cuiq; leges: arroganter faciunt, qui formulam regnandi quam ipſi habent, omnibus præſcribunt. Heluetij remp. habent: Germania nomine imperij, regno legitimo vtitur: ciuitates (vt audio) nonnullæ per Germaniam optimatibus parent, Veneti Dominatū ex his habent temperatū: Moſcouia tyrannide gaudet. Nos regnū exiguum quidem, ſed iam bis mille annos ab exterarū gentiū imperio liberū tenemus. Reges legitimos ab initio creauimus, leges & nobis & illis æquas impoſuimus: vtiles fuiſſe temporis diuturnitas cōmonſtrat. Earum enim obſeruatione magis quam armis adhuc hoc regnū ſtetit. Quæ tandem iniquitas eſt hæc, velle vt leges, quarū vtilitatem tot ſeculis experti ſumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quæ eſt iſta impudentia, vt qui ſuum imperium tueri vix poſſunt, alieni regni ſtatum & ordinem labefactare conentur? Quid, quod noſtra inſtituta non modo nobis, ſed vicinis etiam ſunt vtilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinendam vtilius eſſe poteſt, quam Regū moderatio? ex eorum enim immoderata libidine iniuſta bella temere plerunq; ſuſcipiuntur, ſcelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius vlli ciuitati, quam malæ apud finitimos leges, quarū ſæpe contagio ſerpere latius ſolet? Aut cur nobis vnis moleſti ſunt, cū tot circū circa nationes aliis atque aliis legibus & inſtitutis vtantur: penitus eiſdem nullæ? aut cur nunc demum moleſti ſunt cum noui nihil ſtatuamus, ſed in vetere iure perſeueremus? cū nec ſoli, nec primi, nec nunc primū his inſtitutis vtamur? At non placent quibuſdam noſtræ leges; fortaſſe nec ſuæ. Non inquirimus curioſe in aliorū inſtituta. Noſtra nobis relinquant tot annorū experimento perſpecta. Num eorum concilia turbamus? aut qua tandem in re illis moleſti ſumus? At ſeditioſi eſtis, aiūt. Poſſem libere reſpōdere: quid ad illos? noſtro periculo, noſtro damno tumultuamur. Poſſem enumerare ſeditiones non paucas & ciuitatibus & regnis non inutiles. Non vtar illa defenſione. Nego vllam gentem minus eſſe ſeditioſam. Nego vllam vnquam in ſeditionibus fuiſſe moderatiorem. Inciderūt multæ cōtentiones de legibus, de iure imperij, de regni adminiſtratione, ſed ſemper ſumma rerū ſalua: nec certatū eſt, vt apud pleroſq; populos, cum plebis pernicie, neq; principū odio, ſed amore patrio, ſtudio legum tuendarū. Quoties noſtra memoria ſteterunt in procinctu magnæ ex aduerſo acies? quoties non modo ſine vulnere, ſed ſine noxa, ſine conuitio diſceſſum eſt? quoties ſimultates priuatas publica ſedauit vtilitas? quoties inteſtina odia de hoſtiū aduentu rumor extinxit? nec in ſeditionibus tamen magis modeſti, quam fortunati fuimus: cum ſemper fere quæ pars erat iuſtior, eadem fuerit felicior: & velut ciuilia moderate exercuimus odia, ita vtiliter conſenſimus in concordiā. Hæc in præſentia occurrunt, quæ ſermones maleuolorū compeſcere, pertinaciores refellere, æquioribus ſatisfacere poſſe viderentur. Quo autem iure apud alios regnetur, non putaui multū noſtra intereſſe. Noſtrū morem paucis receſui, ſed pluribus quam inſtitueram tamen, aut quam res expetebat: quia tibi vni hunc laborem ſuſcepi: qui ſi abs te comprobetur, ſatis habeo. M. Mihi quidem quod ad me attinet, abunde ſatisfeciſti: quod ſi ego item aliis ſatisfacere potero, magnum ex hoc ſermone fructū cepiſſe, & moleſtia maxima leuatū eſſe me exiſtimabo.

FINIS.

REX STOICVS EX SENECA.

REGEM non faciunt opes,
Non veſtis Tyriæ color,
Non frontis nota regia,
Non auro nitida trabes.
Rex eſt qui poſuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam ſtabilis fauor
Vulgi præcipitis mouet.
Non quicquid fodit occidens,
Aut vnda Tagus aurea
Claro deuehit alueo,
Non quicquid Libycis terit
Feruens area meſſibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non Eurus rapiens mare:
Aut ſæuo rapidus freto
Ventoſi tumor Adriæ.
Quem non lancea militis,
Non ſtrictus domuit chalybs,
Qui tuto poſitus loco
Infra ſe videt omnia,
Occurritque ſuo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conueniant licet,
Qui ſparſos agitant Dacas,
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late ſanguineum tenent:
Aut qui Caſpia fortibus
Recludant iuga Sarmatis,
Certet Danubium licet,
Audet qui pedes ingredi,
Et quocunque loco iacent
Seres vellere nobiles.
Mens regnum bona poſſidet.
Nil vllis opus eſt equis,
Nil armis, & inertibus
Telis quæ procul ingerit
Parthus cum ſimulat fugas:
Admotis nihil eſt opus
Vrbes ſternere machinis
Longe ſaxa rotantibus.
Rex eſt qui metuit nihil:
Hoc regnum ſibi quiſque dat.

FINIS.

IN G. BVCHANANI DIALOGVM de iure regni apud Scotos, & rerum Scoticarum historiam ab eodem conscriptam, Andreæ Meluini

EPIGRAMMA.

QVI Regi pia iura, & legum fræna Tyranno,
Lege & naturæ, & numinis imposuit,
Vt regerent iuste Reges, vt vincla Tyranni
Horrerent sæui, vel fera fata truces;
Nunc Reges miti ingenio, crudosque Tyrannos
AEterna pingit doctius in tabula,
Vt laude exornet Reges, vt labe Tyrannos
Adspergat late postera fama volans.
Quos æquo obstrinxit, nunc soluit legibus æui:
Et facit æternos, quos dedit ante neci.

EIVSDEM AD REGEM.

DVM tu, magne puer, patribus das iura vocatis,
Et populi pensas crimina lance pari;
Iura tibi, tuus ille Solon, tuus ille Lycurgus,
Quæ recti e puris fontibus hausta dedit,
Nobilium Regum exemplis obsignat auitis,
Hic, vbi quid fugias, quidue sequaris, habes.
Felix, si fugias fugienda, sequenda sequaris!
Felix cum populo tuque, patresque tuo.

EIVSDEM AD G. BVCHANANVM.

SI Regi placuisse est, displicuisse Tyranno,
Cui, quicquid Regi displicet, vsque placet.
Nunc odijs sæuit tantum VIS EFFERA, *quantum*
Officio gestit Rex, Buchanane, tuo.

AD EVNDEM.

QVI in Latium Solymam, in patriam Latium omne tulisti,
Orbi infers patriæ resque ducesque tuæ.
Quo Solyma, ac Latio maior stat maximus orbis;
Hoc maior tu te es, se quoque nunc patria.

AD EVVDEM.

MVLTVM oro Phœbi numen, doctasque sorores,
Dent mihi, dem quæ te carmina digna tibi.
At Phœbus nequicquam audit, mutæque sorores:
Et concreta rigent mollia corda gelu.
Nil Phœbus sine te, sine te nil turba sororum:
Vnus tu des te carmina digna tibi.

INDEX
EORUM QUAE HISCE XX. LIBRIS CONTINENTUR.

A.

INDEX.

Columbæ

D.

E.

H.

INDEX.

Merno-

INDEX.

ERRATA SIC CORRIGENDA.

Primum, ne in quærendo fallaris, hosce numeros restitue fol. 45.46.47. & 201.

Pagina 17. *lin.* 1.a. scrutatur, 4. insulæ partem 20. obijt. 43. Panuachel, 27.18.b. *distingue*, sustentaculo, excepto venandi solatio, 30.9.b. omni 34.16.b. esse vr- 32. illæsum, 36.8.a. quis 26. paucis ex vtr- 38. præsentem 37.11.a. clade 37.12.b. fractis 38.35.a. coactus 48. redegisse 39.1.b. modo 41.14.a. euaserant, 43.44.b. obnitente 44.49.b. putatur. 45.41.b. anni 47.8.b. suæ. 48.28 b. exclusus 44. cædes 50.44.b. captum, 45. ostio 48. concisi 53.52.b. abiecto 55.33.b. multos 56.17.a. fugientes, D. 57. 39.a. *lego*, Milcolumbi cædem, 57.29.b. exercendo 58.5.a. raris 22.a Milc. 23.e Milc. 58.1.b. pœnæ 59.6.a. progressis, 60. 20.b. parebat. 29. querelam 46. seueritate 61.48.a. Suenoni a C. 61.11.b. molestius, 62.34.b. familiarum 63.51.a. necessario 63.11. Valterius 39. adhort. 64.50.b. ad Enn. 65.8. appellant 39. profusionem 47. Morauiæ 65.25.b. tranquillum 50. induciæ 66.9.b. cumque 36. paucis 67.36. colloq. 41. pusilli animi, 69.6.b. in interio- 70.25.a. scilicet 76.47.b. comitib. 78.11.a. ducit. 78.48.b. prociderũt. 50. ne & 79.16.b. Coilæ 53. vectorib. 80.47.a. dabatur 80.28.b. alienatum 81.12.a. admon. 83.45.b. agenti 85.20 b. responsa 86.40. aliũ 87.1.a. occupat. Botæ præf. 28. inuitos, 37. vicarium 88.16.a. reliquerint. P- 44. auspiciis 90.26.a retentam 91. 22.a. collecatas 93.39.a. Opidani 52. transtulisset, 93.26.b. intererat, 94.9.b. segni fato 96.41.b. sunt. 45. dote, 97.18.a. perturbati, 97.35.b rapiebat, 99.20.a. redegit: 50. Concilio 101.7.a. conciliare, 107.19.a. eo 111.5.a. *distingue*, Citati, per literas resp. 32. populati 111.48.b. esset. Iac- 113.12.b. cepit 40. magnis 114.28.a. gubernaculum, or- 29. permanserant. 114.39. quadam 116.52.b. Sarisburiæ, 123. 26.a. hominum 123.18.b. incerta 126.1.b. vicer- 130.51.b. dele- 133.42.a. statuendum 133.37.b. cum 134.2.b. cupidus, 137.15.b. capitis 138.10.a. vt ad ea inuitum 143.18.a. *distingue*, Cæciliam filiam, Iacobi tertij fil. 144.44.a. vindic. 146.31.b. gratia tum florentem, 149.44.b. ignauam 150.13.a. erroribus 152.40.b. partim 50. minis 153.18.a. magnæ 154.50.a. profecisset, 158.33.a. deprecaretur: 158. 31.b. indignabantur 160.31.b. ascensu 161.10.a. trãsferret 161.43.b. *dele* cum 162.32.a. Anglia 43. fere *ibid.* molientium portas fr. 166. 23.a. mutuam 167.50.b. supell. *ibid.* apponenda 168.12.a. fieret 23. aggressa, *ibid.* nouandæ 169.43.b. militarent. 44. *distingue*, quis eccl. instauraræ, t. 173.9.b. maximæ 175.26.b. fremitus 178.12.a. complecteb. 37. id ratum 179.25.a. viris modo, 180.37.a. Anglici, 38. Anglica, 181.6.b. indicio 186.48.b. conuentus 187.13.a. indicium 34. conspiceretur: 190.20.a. pronunciant, 21. quis 191.2.a. Sterlini 50. perasti 192.1.a. exemplo esse p. 193.22.a. tectius 196.44.b. miserias 198.14.b. Secunda 200.41.b. se paratum 206.5.a. renes 7. quem 8. 208.15.a. vrbis 208.8. Regiam 210.31.a. octingentis 212.42.a. poena 215.48.a. incenderent,